SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 202

Johanna Niemi-Kiesiläinen

LUONNOLLISEN HENKILÖN VELKAVASTUU INSOLVENSSIOIKEUDESSA

With an English Summary

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA

A-sarja N:o 202

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 202

JOHANNA NIEMI-KIESILÄINEN

LUONNOLLISEN HENKILÖN VELKAVASTUU INSOLVENSSIOIKEUDESSA

WITH AN ENGLISH SUMMARY

HELSINKI 1995

LUONNOLLISEN HENKILÖN VELKAVASTUU INSOLVENSSIOIKEUDESSA

KIRJOITTANUT

JOHANNA NIEMI-KIESILÄINEN

OIKEUSTIETEEN LISENSIAATTI
VARATUOMARI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa III perjantaina 9 päivänä kesäkuuta 1995 klo 12.

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

© 1995 Suomalainen Lakimiesyhdistys
ja Johanna Niemi-Kiesiläinen

ISSN 0356-7206 (painettu)

ISBN 951-855-149-9 (kovakantinen)
ISSN 2814-8053 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-951-855-669-8 (PDF)

Vammalan Kirjapaino Oy Vammala 1995

Raha on kautta historian sortanut lähes kaikkia ihmisiä jommalla kummalla kahdesta tavasta: joko sitä on ollut runsaasti mutta siihen ei ole voinut luottaa, tai se on ollut luotettavaa mutta niukkaa. Monille raha on kuitenkin aiheuttanut kärsimyksiä kolmannella tavalla: heille se on ollut sekä epäluotettavaa että niukkaa.

John Kenneth Galbraith, Epävarmuuden aika.

ESIPUHE

Suomen insolvenssilainsäädäntö uudistui vuonna 1993, kun lait yksityishenkilön velkajärjestelystä ja yrityksen saneerauksesta tulivat voimaan. Tällä uudistuksella siirryttiin verrattain vanhakantaisesta konkurssioikeudesta moderniin insolvenssioikeuteen. Uudistuksella lainsäädäntöömme tuotiin uusia elementtejä suhtautumisessa velallisen vastuuseen veloista insolvenssin jälkeen.

Tämän tutkimuksen ensimmäisessä osassa tarkastellaan velallisen velkavastuuta insolvenssimenettelyissä eli konkurssissa, yksityishenkilön velkajärjestelyssä ja yrityssaneerauksessa voimassa olevan lainsäädännön mukaan. Mahdollisuus helpottaa velallisen velkavastuuta insolvenssimenettelyssä on lainsäädännössämme uusi ja periaatteelliselta kannalta merkittävä piirre. Sen vuoksi ajankohta on sopiva velkavastuun sääntelyn kehityksen historialliselle ja vertailevalle tarkastelulle, jonka pohjalta voidaan jäsentää niitä erilaisia ajattelutapoja, joiden avulla tätä insolvenssioikeuden keskeistä kysymystä on tarkasteltu.

Tutkimus on tehty Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksella (1.1.1995 alkaen rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos). Se on osa professori *Erkki Havansin* johtamaa tutkimushanketta Uusi insolvenssioikeus.

Työn valmistuessa olen kiitoksen velkaa monille tahoille. Tutkimuksen aiheeseen ja kysymyksenasetteluun on – monivuotisen insolvenssioikeuden periaatteita koskevan kiinnostuksen lisäksi – vaikuttanut aikaisempi työskentelyni tutkimusjohtaja *Jyrki Talan* ja professori *Thomas Wilhelmssonin* kanssa sekä yhteistyöni Dr. *Nick Hulsin* johtaman Leidenin yliopiston ja Euroopan yhteisön tutkimusprojektin kanssa.

Professori Erkki Havansi ja vt. professori *Jarmo Tuomisto* ovat esitarkastajina antaneet rakentavaa kritiikkiä, jonka olen parhaan kykyni mukaan ottanut huomioon.

Apulaisprofessori *Matti Heimonen* ja assistentti *Kalle Määttä* ovat antaneet osviittaa oikeustaloustieteen opiskeluun ja lukeneet osan käsikirjoituksesta.

Oikeusministeriö on antanut minun tutustua hovioikeusratkaisujen kokoelmaansa.

Käräjätuomari *Kari Kiesiläisen* kanssa olen keskustellut lain soveltamiseen liittyvistä ongelmista ja hän on myös kommentoinut käsikirjoitusta.

Edellä mainittujen lisäksi haluan kiittää kaikkia niitä, joilta olen saanut aihepiiriin liittyviä tietoja ja joiden kanssa olen käynyt asiasta keskusteluja. Vielä haluan kiittää laitoksemme työntekijöitä, jotka ovat auttaneet työn tekniseen toteutukseen liittyvissä erilaisissa tehtävissä.

Siitä, että ylivelkaantuminen ja maksukyvyttömyys eivät ole koskettaneet minua omakohtaisesti, saan kiittää monia tahoja. Helsingin yliopisto sekä Aili ja Brynolf Honkasalon Säätiö ovat taannet tutkijalle perustoimeentulon. Lisäksi Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Suomen Yhdyspankin 125-juhlavuotisrahasto, Säästöpankkien tutkimussäätiö, osuuspankkiryhmän Kyösti Haatajan Säätiö sekä Reino ja Tauno Ellilän Säätiö ovat tukeneet tutkimusta taloudellisesti.

Käsikirjoitus on lähtenyt painoon 7.4.1995, minkä jälkeen ilmestynyttä aineistoa on vain rajoitetusti voitu ottaa huomioon.

Porthania huhtikuussa 1995.

Johanna Niemi-Kiesiläinen

SISÄLLYS

Esipuhe V
Sisällys VII
Lähteet XIII
Lyhenteet XXXIX

I JOHDANTO 1
1 Tutkimustehtävä 1
2 Tutkimuksen rakenteesta ja metodista 3
3 Eräitä keskeisiä käsitteitä 7

Ensimmäinen osa: Velkavastuu Suomen insolvenssioikeudessa

II VELKAVASTUU SUOMEN KONKURSSIOIKEUDESSA 11
1 Velkavastuu ennen vuoden 1868 konkurssisääntöä 11
2 Konkurssisäännön säätäminen 14
3 Akordilakien säätäminen 1930-luvun lama-aikana 16
4 Konkurssioikeuden kehityksen hiljaiset vuosikymmenet 1940–1990 20
5 Velkavastuu konkurssisäännön mukaan 25

III VUODEN 1993 INSOLVENSSILAIT 35
1 Velkaongelmien synty ja lainsäädäntötoimet niiden helpottamiseksi 35
1.1 Kotitalouksien velkaantumisen muutos 35
1.2 Lainsäädäntö asuntovelallisten auttamiseksi 46
1.3 Uusien insolvenssilakien säätäminen 50
2 Lakien tavoitteet ja oikean keinon valinta 53
2.1 Velallisen, velkojan ja yhteiskunnan edut velkajärjestelylain tavoitteina 53
2.2 Yrityksen saneeraus lain tavoitteena 56
2.3 Yksityishenkilö vai yritys? Eräitä soveltamisalakysymyksiä 60

IV VELKAVASTUU VELKAJÄRJESTELYSSÄ 75
1 Johdanto 75
1.1 Velkajärjestelyn pääpiirteet 75
1.2 Velkajärjestely vai sovinto? 78
1.2.1 Velkaneuvonta 78
1.2.2 Velkajärjestely ja sovinto 81
2 Menettelyn aloittamisen edellytykset 84
2.1 Yleistä 84
2.1.1 Edellytysten sääntelyn rakenne 84

2.1.2 Hakemuksen käsittelystä ja näytöstä ... 95
2.1.3 Oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta ... 109
2.1.4 Todistustaakka ja näyttökynnys ... 122
2.2 Maksukyvyttömyys ... 129
2.2.1 Maksukyvytön vai ylivelkaantunut? ... 129
2.2.2 Maksukyvyttömyys velkajärjestelyn edellytyksenä ... 132
2.2.3 Maksukyvyttömyyden lisäkvalifikaatiot ... 137
2.2.3.1 Sosiaalinen suorituseste ... 137
2.2.3.2 Muuten painavat perusteet ... 144
2.2.3.3 Maksukyvyn parantaminen ... 155
2.3 Esteet ... 168
2.3.1 Johdanto ... 168
2.3.2 Taloudellinen rikollisuus ja muu velkojien etujen loukkaaminen ... 171
2.3.2.1 Taloudellista hyötyä tavoitteleva rikollisuus ... 171
2.3.2.2 Törkeän sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa ... 175
2.3.2.3 Takaisinsaantiperuste ... 179
2.3.2.4 Väärien tietojen antaminen luottohakemuksessa ... 189
2.3.2.5 Harkittu ylivelkaantuminen ... 193
2.3.3 Velkojen syntytapa ... 194
2.3.3.1 Keinotteluluonteinen elinkeinotoiminta ... 194
2.3.3.2 Kevytmielinen velkaantuminen ... 196
2.3.4 Vilpillisyys täytäntöönpanossa ... 220
2.3.4.1 Ulosoton karttaminen ... 221
2.3.4.2 Sovintoneuvottelujen laiminlyönti ... 223
2.3.4.3 Velvollisuudet velkajärjestelyssä ... 225
2.3.5 Ennuste ... 229
2.3.5.1 Noudattamisen epävarmuus ... 229
2.3.5.2 Aikaisemmin myönnetty velkajärjestely ... 232
2.3.6 Johtopäätöksiä esteistä ... 233
3 Velkajärjestelyn ja maksuohjelman sisältö ... 235
3.1 Maksuohjelman rakenne ... 235
3.2 Maksuohjelman perusteet ... 237
(1) Varallisuuden realisointi ... 237
(2) Velallisen perusturva ... 240
(3) Tulot ... 243
(4) Velallisen elinkustannukset ... 243
(5) Velkajärjestely ja perustoimeentulon turvaaminen. ... 246
3.3 Velkajärjestely ja maksuohjelma ... 248
3.3.1 Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat velat ... 248
(1) Yleissääntö ... 248
(2) Epäselvät saatavat ... 249
(3) Liitännäisvaatimukset ... 250
(4) Tunnetut ja tuntemattomat velat ... 251
(5) Vakuusvelat ... 254
(6) Elinkeinon harjoittamiseen liittyviä velkoja koskeva poikkeus ... 256
(7) Velkajärjestelyn aloittaminen ja velallisen sopimussuhteet ... 256

3.3.2 Tavallisten velkojen velkajärjestely 258
(1) Maksuajan myöntäminen 260
(2) Pääomasuoritusten ensisijaistaminen ja koron alentaminen 260
(3) Pääoman alentaminen 261
(4) Kertasuoritus 262
(5) Maksuvelvollisuuden poistaminen 263
(6) Esimerkki Maija 265
3.3.3 Vakuusvelkojen velkajärjestely 267
(1) Maksuajan pidentäminen 271
(2) Erääntyneen viivästyskoron alentaminen tai poistaminen 272
(3) Kertasuoritus 273
(4) Pääomasuoritusten ensisijaistaminen 274
(5) Koron alentaminen 277
3.3.4 Tavallisten ja vakuusvelkojen yhteensovittaminen velkajärjestelyssä 291
3.3.4.1 Yleistä asunnon säilyttämisestä 291
3.3.4.2 Alivakuus 293
3.3.4.3 Asumissuojaosuus 301
3.4 Maksuohjelman oikeusvaikutukset 310
3.4.1 Oikeusvaikutukset 310
3.4.2 Maksuohjelman muuttaminen ja raukeaminen 313
3.5 Maksuohjelmaa koskevia johtopäätöksiä 318

V VELASTA VAPAUTUMISEN EDELLYTYKSET YRITYSSANEERAUSLAIN MUKAAN 323
1 Yleistä 323
2 Yrityssaneerauksen aloittamisesta 328
2.1 Saneerauksen edellytysten systematiikka 328
2.2 Muodollinen peruste 334
2.3 Maksukyvyttömyys 335
2.4 Uhkaava maksukyvyttömyys 342
2.5 Kirjanpidon puutteellisuus ja ohjelman vahvistamisedellytysten puuttuminen saneerauksen esteenä 345
2.6 Saneerauksen aloittamisen oikeusvaikutuksista 348
2.7 Perintä- ja maksukiellon ulottuvuudesta eräissä tapauksissa 351
3 Saneerausohjelma 356
3.1 Saneerausohjelman sisältö 356
3.1.1 Ohjelman valmistelusta, esittämisestä ja rakenteesta 356
3.1.2 Saneeraustoimenpiteet ja omaisuudesta disponointi 357
3.1.3 Velkajärjestelyt 363
3.2 Saneerausohjelman vahvistaminen 364
3.2.1 Yleistä 364
3.2.2 Vahvistaminen kaikkien velkojien suostumuksella 365
3.2.3 Hyväksyminen kaikissa velkojaryhmissä 370
3.2.4 Hyväksyminen vastoin joidenkin velkojaryhmien äänestystulosta 379
4 Saneerausohjelman oikeusvaikutuksista 385
5 Johtopäätöksiä velkavastuusta yrityssaneerauksessa 389

Toinen osa: Ideologiset ja historialliset lähtökohdat velkavastuun sääntelylle insolvenssioikeudessa

VI MUITA MALLEJA ... 394
1 Kansainvälisen katsauksen tavoitteista ... 394
2 Disharge'n alkulähteillä – Englanti ... 397
2.1 Historiallinen tausta ... 397
2.2 Konkurssioikeudesta maksukyvyttömyysoikeuteen ... 404
2.2.1 Vuoden 1986 uudistuksen tavoitteet ja muutokset ... 404
2.2.2 Luonnollisen henkilön insolvenssi ... 407
2.2.2.1 Täytäntöönpanokielto ja velkajärjestely sopimuksella tai pakkoakordilla ... 407
2.2.2.2 Luonnollisen henkilön konkurssi ... 409
2.2.2.3 Kuluttajavelallisen maksusuunnitelma ... 412
2.2.3 Yhtiön maksukyvyttömyys ... 415
2.3 Yhteenveto ... 417
3 Velallisen uusi alku – USA:n konkurssioikeuden periaatteet ... 419
3.1 Konkurssilainsäädännön hidas integraatio ... 419
3.2 Lainsäädännön rakenne ... 424
3.3 Yksityishenkilön konkurssi ... 425
3.4 Vapautuminen liiketoiminnan uudelleenjärjestelyssä ... 436
3.5 Yhdysvaltain konkurssilainsäädännön taustalla olevat ideologiat ... 440
3.5.1 Julkilausutut tavoitteet ... 440
3.5.2 Konkurssi markkinatalouden ilmiönä ... 443
3.5.3 Konkurssin sosiaalivaltiota täydentävä merkitys ... 446
3.5.4 Konkurssi osana oikeuskulttuuria ... 447
4 Liike-elämän sääntelystä yksityishenkilön velkavastuuseen Ranskassa ... 448
4.1 Konkurssilainsäädännön kehitys ... 448
4.1.1 Kauppiassäädyn kontrolli ... 448
4.1.2 Sanktioinnista taloudelliseen ajatteluun 1900-luvulla ... 450
4.2 Voimassa oleva insolvenssilainsäädäntö ... 454
4.2.1 Tavoitteet ... 454
4.2.2 Yrityksen vaikeuksien torjuminen ja havaitseminen ... 455
4.2.3 Insolvenssimenettely ... 456
4.2.3.1 Soveltamisala ... 456
4.2.3.2 Insolvenssimenettelyn edellytykset ... 457
4.2.3.3 Menettelyn pääpiirteet ... 458
4.2.3.4 Insolvenssi ja henkilökohtainen vastuu ... 460
4.3 Yksityishenkilön ylivelkaantumista koskeva lainsäädäntö ... 462
4.3.1 Yksityisoikeuden säännökset ... 462
4.3.2 Laki ylivelkaantumistilanteiden ehkäisystä ja käsittelystä ... 463
4.3.2.1 Yleistä ... 463
4.3.2.2 Vapaaehtoinen velkajärjestely ... 465
4.3.2.3 Tuomioistuimen vahvistama velkajärjestely ... 466
4.4 Yhteenveto ... 468
5 Funktionaalinen uudistus – Saksa ... 469

5.1 Velkavastuu ennen yhtenäisen konkurssilain säätämistä (1877) 469
5.2 Velkavastuu ennen konkurssioikeuden kokonaisuudistusta 471
5.2.1 Lainsäädäntökehityksen pääpiirteet 471
5.2.2 Velkavastuu voimassa olevan konkurssioikeuden mukaan 473
5.3 Konkurssilainsäädännön uudistaminen 477
5.3.1 Ongelmat ja uudistuksen valmistelu 477
5.3.2 Uudistuksen lähtökohdat ja yleiset tavoitteet 480
5.3.3 Yhtenäisen insolvenssimenettelyn pääpiirteet 483
5.3.4 Yksityishenkilön seitsemän vuoden maksuohjelma 486
5.3.5 Kuluttajien pienselvittely 489
5.3.6 Johtopäätöksiä 490
6 Velkaselvittely ja -järjestely velalliselle myönnettävänä etuna Pohjoismaissa ... 492
6.1 Tanska velkasaneerauksen edelläkävijänä Euroopassa 492
6.1.1 Konkurssin ja akordin kehitys 492
6.1.2 Maksujen lakkautus ja akordi voimassa olevan oikeuden mukaan 494
6.1.3 Yksityishenkilön velkasaneeraus 496
6.1.3.1 Tavoitteet 497
6.1.3.2 Soveltamisala 498
6.1.3.3 Velkasaneerauksen edellytykset 499
6.1.3.4 Saneerauksen sisältö 506
6.1.3.5 Menettely 506
6.1.3.6 Velkasaneerauksen oikeusvaikutukset ja muuttaminen 508
6.1.3.7 Johtopäätöksiä 509
6.2 Norja 512
6.2.1 Historiasta 512
6.2.2 Insolvenssilainsäädännön pääpiirteet 513
6.2.3 Kuluttajien maksujärjestelylaki 516
6.3 Ruotsi 524
6.3.1 Kehityksestä 1800-luvulla 524
6.3.2 Osittaisuudistusten tie 1970- ja 1980-luvulla 525
6.3.3 Akordilaki ja -käytäntö 527
6.3.4 Ehdotus rekonstruktiolaiksi 530
6.3.5 Laki yksityishenkilön velkasaneerauksesta 531

VII YHTEENVETO VELKAVASTUUN SÄÄNTELYSTÄ INSOLVENSSIOIKEUDEN KEHITYKSESSÄ 536
1 Insolvenssioikeuden tavoitteet 536
2 Velkavastuu insolvenssioikeuden historiassa 543
2.1 Johdanto 543
2.2 Kulttuurihistoriallista taustaa 544
2.3 Yleistäytäntöönpanon varhaiskehitys 547
2.4 Velallisen tuottamus konkurssioikeuden keskeisenä periaatteena ennen teollista vallankumousta 549
2.5 Liberalismin ajan konkurssilait 553
2.6 Akordilainsäädäntö pula-aikana 562
3 Konkurssioikeudesta insolvenssioikeuteen 562

3.1 Talouselämän rakennemuutos ja konkurssin funktionmenetys ... 562
3.1.1 Yritystoiminta ... 562
3.1.2 Yksityishenkilöiden velkaantuminen ... 564
3.2 Taloudellisen ajattelun läpimurto yrityskonkurssissa 1970-luvulta alkaen .. 569
3.3 Velkajärjestelylait ... 574
3.3.1 Kuluttajien insolvenssilakien syntyminen ... 574
3.3.2 Kuluttajien insolvenssilakien typologia Reifnerin mukaan ... 575
3.3.3 Velkajärjestely ja hyvinvointivaltio – mallien kehittelyä ... 581
3.3.4 Mallien arviointia ... 589

VIII INSOLVENSSIMENETTELYT JA SIVIILIPROSESSIN FUNKTIOT ... 591
1 Johdatus siviiliprosessin funktioihin ... 591
2 Oikeussuojafunktio ja täytäntöönpano ... 594
3 Intressikonfliktin ratkaiseminen ... 599
4 Luonnollisen henkilön velkavastuu ja prosessi sanktiomekanismina ... 603

IX VELALLISEN MAKSUKYVYTTÖMYYS JA KULUTUSLUOTTOMARKKINOIDEN SÄÄNTELY ... 608
1 Lähtökohtia tarkasteluun oikeuden taloustieteen näkökulmasta ... 608
1.1 Lainvalmistelun utilitaristiset argumentit ... 608
1.2 Eräitä tarkastelutavan lähtökohtia ... 613
1.3 Maksukyvyttömyys ja kulutusluotto – johdanto tämän luvun analyysiin 619
2 Velallisen maksukyvyttömyys sopimusoikeuden paradigmassa ... 621
3 Velallisen maksukyvyttömyys sopimuksen täyttämistä koskevana riskitekijänä 627
3.1 Sopimus maksukyvyttömyysriskin allokoinnin välineenä ... 627
3.2 Velkajärjestelylain vaikutukset luotonantajaan ... 636
3.2.1 Institutionaalinen luotonantaja ... 636
3.2.2 Muuhun kuin luotonantoon perustuva velka ... 641
3.3. Velallisen käyttäytymisen ohjaaminen ... 645
3.3.1 Velallinen rationaalisena toimijana kulutusluottomarkkinoilla ... 645
3.3.2 Riskin arvioiminen luotonottotilanteessa ... 645
3.3.3 Konkurssialttius ... 648
3.3.4 Velkajärjestelyn esteet ... 652
3.3.4.1 Esteet ja rationaalinen luotonotto ... 652
3.3.4.2 Tuottamus taloudellisesta näkökulmasta ... 656
3.3.5 Velkojen suorittaminen maksuohjelmalla ... 657
3.4 Ulkoiset kustannukset – jälleen kerran ... 660
4 Markkinahäiriö vai sosiaalinen ongelma? ... 661

X ENGLISH SUMMARY ... 667

Oikeustapaushakemisto ... 681

Asiahakemisto ... 685

LÄHTEET

Aalto Jorma S., Maksuton oikeudenkäynti. Helsinki 1974.

Aalto Jorma S., Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja. 1968.

Aarnio Aulis, Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1988.

Aarnio Aulis, Oikeuslähteet, ennakkopäätökset, hovioikeusratkaisut. Teoksessa: Rasilainen Aki (toim.), Hovioikeuskäytäntö oikeuslähteenä. Oikeuskäytäntö oikeuslähteenä tutkimusprojektin päätösseminaarin 26.11.1991 alustukset. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Kokoomateosten sarja C:14. Turku 1992 s. 6–19.

Aarnio Aulis, The Rationable as Reasonable. A Treatise on Legal Justification. Reidel/Kluwer Academic Publishers, Dordrecht ym. 1987.

Aarnio Aulis, Helin Markku, Suomen avioliitto-oikeus. 3. uud. p. Lakimiesliiton Kustannus 1992.

Aarnio Aulis, Kangas Urpo, Suomen jäämistöoikeus 1, Lakimääräinen perintöoikeus. 3.uud. p. Lakimiesliiton Kustannus 1991.

Aatola Leena, Talous- ja velkaneuvonnan toteuttamismahdollisuuksista. Selvitys kunnallisten ja yksityisten organisaatioiden mahdollisuuksista järjestää henkilökohtaista talous- ja velkaneuvontaa. Kuluttajatutkimuskeskus Julkaisuja 6/1992.

Ackmann Hans-Peter, Lebenslängliche Schuldverstrickung oder Schuldbefreiung durch Konkurs? Überlegungen zur Reformbedürftigkeit des Rechts der freien Nachforderung (§ 164 Abs. 1 KO). ZIP 1982 s. 1266–1275.

Ackmann Hans-Peter, Schuldbefreiung durch Konkurs? Eine rechtshistorische, rechtsvergleichende und rechtspolitische Untersuchung zur Reformbedürftigkeit des Rechts der freien Nachforderung (§164 Abs. 1 KO). Schriften zum deutschen und europäischen Zivil-, Handels und Prozessrecht, Bd 96. Gieseking, Bielefeld 1983.

Adler Michael, The Economic and Social Situation of Consumer Debtors in Great Britain. Teoksessa: Hörmann, Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986 s. 37–65.

Ahlqvist Kirsti, Velallisen elämästä. Hyvinvointikatsaus 3/92 s. 32–34.

Aho Teemu, Investointilaskelmat. Weilin+Göös 1982.

Ahvenainen Jorma, Kuusterä Antti, Teollisuus ja rakennustoiminta. Teoksessa: Ahvenainen Jorma, Pihkala Erkki, Rasila Viljo (toim.), Suomen taloushistoria 2, Tammi 1982.

Alanen Martti, Yrityssaneerauslain soveltamisedellytyksistä. DL 1992 s. 831–844.

Alexy Robert, Theorie der Grundrechte. Suhrkamp 1986.

Allén Tuovi, Homo Oeconomicus ja 'naisen paikka' taloustieteessä. Naistutkimus 1991:2 s. 7–17.

Altman E., Corporate Bankruptcy in America. 1971.

Andersen Jens Anker, I hvilken omfang kan gælden helt bortfalde ved en gældssanering. Fuldmægtigen 1986 s.1–5.

Anderson Hamish, Administrators. Part II of the Insolvency Act 1986. Sweet & Maxwell 1987.

Andrup H.H.H., Meyhof Jens, Gældssanering på afveje. UfR 1986 s. 215–219.

Annola Vesa, Huhtamäki Ari, Saarnilehto Ari, Ämmälä Tuula, Omavelkaisesta takauksesta. Lakimiesliiton Kustannus 1993.

Arnesdotter Ingrid, Om betalningsintällelse och offentligt ackord. Norstedt 1982.

Arvidsson Annika, Ny fransk konkurslagstiftning. SvJT 1988 s. 648–665.

Atiyah P.S., Essays on Contract. Oxford Clarendon Press 1986.

Aurejärvi Erkki, Luotto- ja maksuvälineet. Condictio 1986.

Aurejärvi Erkki, Velvoiteoikeuden oppikirja. Condictio 1988.

Backman Eero, Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen erittely rikosoikeuden tieteenkäsityksistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalin, uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1894–1917. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 115. 1976.

Baird Douglas G., Loss Distribution, Forum Shopping, and Bankruptcy: A Reply to Warren. The University of Chigago Law Review 1987 s. 815–834.

Baird Douglas G., The Uneasy Case for Corporate Reorganizations. The Journal of Legal Studies. Vol XV, 1986 s. 127–147.

Balz Manfred, Aufgaben und Struktur des künftigen einheitlichen Insolvenzverfahrens. ZIP 1988 s. 273–294.

Balz Manfred, Erleichterte Restschuldbefreiung für natürliche Personen im künftigen einheitlichen Insolvenzverfahren. Teoksessa: BKG (Hrsg.), Insolvenzverfahren für Verbraucher – mit oder ohne Restschuldbefreiung. 1988 s. 35–53.

Balz Manfred, Logik und Grenzen des Insolvenzrechts. ZIP 1988 s. 1438–1445.

Balz Manfred, Schuldbefreiung durch Insolvenzverfahren. ZIP 1989 s. 16–21.

Balz Manfred, Die Ziele des Reformentwurfs. Teoksessa: Kübler Bruno M. (Hrsg.), Neuordnung des Insolvenzrechts. Verl. Kommunikationsforum Recht, Wirtschaft, Steuern. Köln 1989 s. 1–19.

Bankruptcy Laws Commission, Report of the Commission on the Bankruptcy Laws of the United States. Parts I and II. House Document 93–137, 93rd. Cong. 1st sess. July 1973.

Bankruptcy. Interim Report of the Insolvency Law Review Committee. Cmnd 7968, 1980.

Baur Fritz, Funktionswandel des Zivilprozesses. Teoksessa: Beiträge zur Gerichtsverfassung und zum Zivilprozessrecht. J.C.B. Mohr, Tübingen 1983 s. 177–193.

Baxter J. L., Behavioural Foundations of Economics. St. Martin's Press 1993.

Bayle Marcel, De l'intérêt du règlement amiable. Revue trimestrielle de droit commercial et de droit économique 1988 s. 2–37.

Bebchuk Lucian Arye, A New Approach to Corporate Reorganizations. Harvard Law Review. Vol 101, 1988 s. 775–804.

Beck Ulrich, Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Suhrkamp 1986.

Berges August Maria, Grosse oder Kleine Insolvenzreform. KTS 1955 s. 49–54.

Berry Christopher, Bailey Edward, Bankruptcy: Law and Practice. Butterworths, London 1987.

Berry Christopher, Bailey Edward, Schaw-Miller Stephen, Reed Philip, Personal Insolvency – Law and Practice. Butterworths, London 1993.

Berthoud Richard, Kempson Elaine, Credit and Debt: the PSI report. Policy Studies Institute, London 1992.

Bet 957/1982. Betænkning om gældssanering.
Bet 983/1983. Betænkning om betalingsstandsning.
Bogdan Michael, Komparativ rätt. Lund. 1978.
Böhm Peter, Samhällsekonomisk effektivitet. 4 uppl. SNS Förlag 1988
Bolding Per Olof, Bevisbördan och den juridiska tekniken. Uppsala 1951.
Bolding Per Olof, Beviskravet. Teoksessa: Klami H.T. (toim.) Rätt och sanning. Ett bevisteoretiskt symposium i Uppsala 26–27 maj 1989 s. 106–112. Iustus Förlag 1990.
Bolding Per Olof, Osannolikhet eller ovisshet? En fråga om behandlingen av alternativhypoteser vid bevisvärderingen. SvJT 1988 s. 606–609.
Boman Robert, Bevisbördan. Teoksessa: Klami H.T. (toim.) Rätt och sanning. Ett bevisteoretiskt symposium i Uppsala 26–27 maj 1989 s. 113–117. Iustus Förlag 1990.
Boström Anders, Voidaanko velkojen perintää yksinkertaistaa. LM 1993 s. 391–397.
Boyes William J., Faith Roger L., Some Effects of the Bankruptcy Reform Act of 1978. The Journal of Law and Economics. Vol XXIX(1), 1986 s. 139–151.
Bradley Michael, Rosenzweig Michael, The Untenable Case for Chapter 11. The Yale Law Journal, Vol 101, 1992 s. 1043–1095.
Brækhus Sjur, Omsetning og kredit 1. Den personlige gjeldsforfølgning. Gjeldseksekusjon, gjeldsforhandling og konkurs. Universitetsforlaget, Oslo ym. 1985.
Brunila Anne, Takala Kari, Private Indebtedness and the Banking Crisis in Finland. Bank of Finland Discussion Papers 9/93.
Brusdal Ragnhild, En kvalitativ studie av hushold i økonomisk krise. Nordisk Embetsmannskomité for konsumentspørsmål. NEK-Rapport 1988:2. København 1988.
Brusdal Ragnhild, Husholdsberedskap – en studie av husholdets økonomi, resurser og beredskap. Nordisk Embetsmannskomité for konsumentspørsmål. NEK-Rapport 1988:12. København 1988.
Brusiin Otto, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Vammala 1938.
Buhr Jens-Olaf, Das Recht der Arbeitnehmer auf vorzugsweise Befriedigung im Konkurs des Arbeitgebers – le privilége des salariés. Eine Darstellung des französischen Konkursrechts unter besonderer Berücksichtigung des Prinzips par conditio creditorum. (Dissertation, moniste) Cristian Albrechts Universität, Kiel 1978.
Bärlund Johan, Sociala prestationshinder i konsumentavtal. Nordiska Ämbetsmannakommittén för Konsumentfrågor. NÄK-rapport 1990:6. Göteborg 1990.
Calabresi Guido, The Costs of Accidents. A Legal and Economic Analysis. Yale University Press, New Haven and London 1970.
Calabresi Guido, Melamed Douglas A., Property Rules, Liability Rules, and Inalienability: One View of the Cathedral. Teoksessa: Coleman Jules, Lange Jeffrey, Law and Economics. Volume I. Dartmouth Publ. Co. Ltd. 1992 (ensiksi ilm. 1985) s. 47–86.
Calais-Auloy Marie-Thérèse, Le crédit à la consommation en France. Teoksessa: G. Hörmann (Hrsg.), Verbraucherkredit und verbraucherinsolvenz. Bremen 1986 s. 102–118.
Caplovitz David, Consumer Credit in the United States: The Situation of Consumer Debtors. Teoksessa Hörmann (Hrsg.), Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986 s. 21–36.
Caplovitz David, The Poor Pay More. Consumer Practices of Low-income Families. New York 1969 (1967).
Cappelletti Mauro, Garth Bryant, Access to Justice and the Welfare State. Sijthoff 1981.
Cappelletti Mauro, Garth Bryant, Access to Justice: The Worldwide Movement to Make Rights

Effective. A general report. Teoksessa: Cappelletti-Garth (ed.), Access to Justice 1978, Vol I, s. 1–125.

Castelló Edda, Kreditberatung in der Verbraucher-Zentrale Hamburg. Teoksessa: Günter Hörmann (Hrsg.), Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986. s. 345–367.

Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts mit Allgemeiner Begründung und Begründung zu den einzelnen Vorschriften. Herausgegeben vom Bundesminister der Justiz. Bundesanzeiger Nummer 216a, 19.11.1988.

Chaput Yves, Droit du redressement et de la liquidation judiciaires des entreprises. 2 ed. Presses Universitaires de France 1990.

Civil Justice Review. Report of the Review Body on Civil Justice. Cmnd 394, 1988.

Coase R.H., The Firm, the Market and the Law. The University of Chicago Press 1988.

Cohen Jay, The History of Imprisonment for Debt and its Relation to the Development of Discharge in Bankruptcy. The Journal of Legal History, Vol 3, Number 2, 1982 s. 153–171.

Coleman Peter J., Debtors and Creditors in America. Insolvency, Imprisonment for Debt, and Bankruptcy 1607–1900. The State Historical Society of Wisconsin, 1974.

Collier, Bankruptcy Code, 1986 Pamphlet Edition. Explanatory comments by Asa S. Herzog, Lawrence P. King. Matthew Bender, New York 1986.

Collier, Bankruptcy Rules, 1986 Pamphlet Edition. Explanatory comments by Lawrence P. King. Matthew Bender, New York 1986.

Conaty Patrick, The Need for Money Advice Centres. Teoksessa: Hörmann (Hrsg.), Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986. s. 321–344.

Constantinesco Léontin-Jean, Rechtsvergleichung, Band I. Einführung in die Rechtsvergleichung. Carl Heymanns, Köln ym. 1971.

Cooke T.E., Hicks Andrew, Wrongful Trading – Predicting Insolvency. Journal of Business Law 1993 s. 338–350.

Cooper Robert S., A Statistical Analysis of Chapter 13 Usage before and after the Bankruptcy Reform Act of 1978. Annual Survey of Bankruptcy Law 1985 s. 351–404.

Cork Committee, Insovency Law and Practice. Report of the Review Committee. Cmnd. 8558, 1982.

Countryman Vern, A History of American Bankruptcy Law. Commercial Law Journal 1976 s. 226–233.

Cowans Daniel R., Cowans Bankruptcy Law and Practice. Vol 1–3. West Publishing, St. Paul, Minnesota 1989.

Crowther Committee, Report of the Committee appointed by the Secretary of State for Trade on 24 September 1968 to carry out a wide ranging review of consumer credit. Cmnd. 4596, 1971.

Daigre Jean-Jacques, Commentaire de la loi Neierz: Le règlement des difficultés des ménages surendettés. Le revue de huitiers de justice 1990 s. 642–652.

Daigre Jean-Jacques, Faillite – Redressement judiciaire. Règles propres aux personnes morales et à leurs dirigeants. Dalloz 31.8.1987.

Dalhuisen J.H., Dalhuisen on International Insolvency and Bankruptcy. Vol 1. Matthew Bender, New York 1984.

Danelius Hans, Mänskliga rättigheter. 4. uppl. Norstedts 1989.

Davies, Jane E, Bankruptcy and Similar Procedures. Teoksessa: Hörmann (Hrsg.), Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986. s. 198–220. (Davies 1986a).

Davies, Jane E, Delegalisation of Debt Recovery Proceedings: A Socio-Legal Study of Mo-

ney Advice Centres and Administration Orders. Teoksessa Ian Ramsay (Ed.), Debtors and Creditors: A Socio-Legal Perspective. Abingdon 1986. s. 182–207. (Davies 1986b).

Desurvire Daniel, Histoire de la banqueroute et faillite contemporaine. L'Harmattan, Pariisi 1992.

Digest (the), Annotated British, Commonwealth and European Cases 4(1) ja 4(2), Bankruptcy and Insolvency. 2nd reissue Butterworths 1991.

Doehring Carl, Das Insolvenzgesehen in der Bundesrepublik Deutschland mit neueren statistischen Ergebnissen. KTS 1989 s. 825–835.

Dole Richard F. Jr., Selective Chapter 13 Plans: A Permissible Use or a Prohibited Abuse of the Bankruptcy Code Following the 1984 Amendments? Bankruptcy Developments Journal 1986 s. 511–543.

Domowitz Ian, Eovaldi Thomas L., The Impact of the Bankruptcy Reform Act of 1978 on Consumer Bankruptcy. The Journal of Law and Economics, Vol. 36, 1993. s. 803–835.

Drews Jensen Gert, Gældssanering. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 1993.

Drukarczyk Jochen, Duttle Josef, Rieger Reinhard, Mobiliarsicherheiten. 1984.

Dryer Edmund H., Dryer's Supreme Court Bankruptcy Law. A Complete Digest of All Bankruptcy Cases Decided by the Supreme Court of the United States. Cincinnati 1937.

Duffy, Ian P.H., English Bankrupts, 1571–1861. The American Journal of Legal History, 1980 s. 283–305.

Dunscomb Whitney S., Bankruptcy. A Study in Comparative Legislation. Studies in History, Economics and Public Law II, 2. New York 1893.

Duus C.C., Elmer Michael, Konkursreformen af 1984. Juristen 1984 s. 213–227.

Dworkin Ronald, Law's Empire. Fontana Press London 1986.

Dworkin Ronald, Taking Rights Seriously. Harvard University Press 1980.

Dybdahl Ole, Rasmussen Claus, Gældssanering af studiegæld. UfR 1988 s. 260–266.

Dübeck Inger, Aktieselskabernes retshistorie. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 1991.

Eckhoff Torstein, Rettskildelære. 2.rev.utg. Tano A.S. 1987.

Eisenberg Theodore, Bankruptcy Law in Perspective. UCLA Law Review Vol 28, 1981 s. 953–999.

Ekelöf Per Olof, Anm. av Access to Justice, Vol I–II ed. by Cappelletti Mauro, Garth Bryant, Vol III ed. by K-F Koch (1978). SvJT 1981 s. 109–120.

Ekelöf Per Olof, Civilrätt och civilrättsskipning. Teoksessa: Festskrift till Jan Hellner. Stockholm 1984 s. 229–252.

Ekelöf Per Olof, Om rätt och moral. Teoksessa: Process och Exekution. Vänbok till Robert Boman. Iustus Förlag 1990 s. 71–83.

Ekelöf Per Olof, Boman Robert, Rättegång, Första häftet (I). 6.uppl. Norstedts/CE Fritzes AB, Göteborg 1990.

Ekelöf Per Olof, Rättegång, Andra häftet (II). 7.uppl. Norstedts 1989.

Ekelöf Per Olof, Boman Robert, Rättegång, Fjärde häftet (IV). 7.uppl. Norstedts 1992.

Ekelöf Per Olof, Uppdelningen av civilprocessen i förberedelse och huvudförhandling. SvJT 1977 s. 383–398.

Engelhard Hans A., Politische Akzente einer Insolvenzrechtsreform. ZIP 1986 s. 1287–1291.

Englard Izhak, The Failure of Economic Justice. Book Review of The Economics of Justice by Richard A. Posner. Harvard Law Review 1982 s. 1161–1178.

Enzer Selwyn, de Brigard Raul, Lazar Frederick D., Some Considerations Concerning Bankruptcy Reform. Institute for the Future. 1973. Julkaistu: Report of the Commission on the

Bankruptcy Laws of the United States. Part III.

Epstein David G., Nickles Steve H., White James J., Bankruptcy. Vol 2. West Publishing Co. 1992.

Esping-Andersen Gøsta, The Three Worlds of Welfare Capitalism. Polity Press, Oxford 1990.

Eyben von W.E., Gældssanering – et eksperiment i retssociologisk belysning. Teoksessa: Festskrift till Henrik Hessler. Falköping 1985 s. 161–176.

Finanskomiteen, Innst. O. nr. 90. (1991–92). Innstilling fra finanskomiteen om lov om frivillig og tvungen gjeldsordning for privatpersoner (gjeldsorningsloven). (Ot.prp. nr. 81.)

Fischer Gösta, Skuldsanering ur ett annat perspektiv. Teoksessa: Insolvensrättslig forum 22–23 januari 1990. Rekonstruktion av insolventa företag. Skuldsanering. Konkursboets inträde i gäldenärens avtal. Iustus Förlag. Uppsala 1990 s. 120–129.

Flécheux Xavier, Le surendettement. Commentaire de la loi no 89-1010 du décembre 1989. Journal des notaires et avocats 1990 s. 489–500.

Fletcher Ian F., The Genesis of Modern Insolvency Law – An Odyssey of Law Reform. The Journal of Business Law 1989 s. 365–376.

Fletcher Ian F., The Law of Insolvency. Sweet & Maxwell 1990.

Flint Richard E., Bankruptcy Policy: Towards a Moral Justification of the Consumer Debtor. Washington and Lee Law Review, Vol 48, 1991 s. 515–577.

Forsman Ernesti, Suomen suuriruhtinaanmaan ulosottolaki ja siihen kuuluvat asetukset. Muistutuksilla ja selityksillä varustettuina. Helsinki 1896.

Fried Charles, Contract as Promise: a Theory of Contractual Obligation. Harvard University Press 1981.

Galanter Marc, Afterword: Explaining Litigation. Law & Society Review, Vol. 9, 1975 s. 347–368.

Galanter Marc, Why the 'Haves' Come out ahead: Speculations on the Limits of Legal Change. Law & Society Review, Vol. 9, 1974 s. 95–160.

Galbraith John Kenneth, Epävarmuuden aika. Porvoo 1977.

Gatling Luther L., Effective Credit Counselling in the USA. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993. s. 94–97.

Geniteau Alan, The New French Bankruptcy Law: Law of 25 January 1985 on Reorganization and Liquidation by the Court. Teoksessa: Lowe Sheldon (ed.), Insol'85 International Insolvency Conference. Matthew Bender, New York 1985.

Gerhardt Walter, Insolvenzverfahren für Verbraucher aus der Sicht der Wissenschaft. FLF 1989 s. 99–105.

Gessner Volkmar, Plett Konstanze, Der Sozialplan im Konkursunternehmen. Die Praxis eines autonomen Regelungsmodells im Schnittpunkt von Arbeits- und Konkursrechts. Bundesanzeiger 1982.

Gessner Volkmar, Plett Konstanze, Die Verflechtung von Staat und Wirtschaft in der Entwicklung des Insolvenzrechts. Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie 1982 s. 154–175.

Gessner Volkmar, Rhode Barbara, Strate Gerhard, Ziegert Klaus A., Die Praxis der Konkursabwicklung in der Bundesrepublik Deutschland. 1978.

Glosband David, Reorganization under the United States Bankruptcy Code. Teoksessa: Lowe Sheldon (ed.), Insol' 85 International Insolvency Conference. Matthew Bender, New York 1985.

Godsk Pedersen Hans Viggo, Kaution, 2 udg. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 1988.
Gomard Bernhard, Konkurs efter dansk civil- og procesret. Teoksessa: Festskrift till Henrik Hessler. Falköping 1985 s. 177–197.
Goode R.M., The Death of Insolvency Law. The Company Lawyer 1980 s. 123–129.
Granfelt O. Hj., Konkursförvaltaren i vanliga konkurser. Helsingfors 1906.
Granfelt O.Hj., Den materiella processledningen. Helsingfors 1911.
Granfelt O.Hj., Officialprincipen och dess tillämpning på materialrättslig grund. JFT 1912 s. 319–366.
Granfelt O.Hj., Sammandrag av Föreläsningar över Finlands Civilprocessrätt. Helsingfors 1919.
Granfelt O.Hj., Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin. 3. p. Helsinki 1950.
Gravenbrucher Kreis, Große Insolvenzrechtsreform gescheitert. ZIP 1990 s. 476–479.
Graver Hans Petter, Gjeldsordningsloven med kommentarer. Tano A.S. 1993.
Gregory Roger, Bankruptcy of Individuals and Partnerships. CCH Editions Ltd 1987.
Grier Ian S., Floyd Richard E., Personal Insolvency – A Practical Guide. Sweet & Maxwell 1987.
Griffiths Michael, Insolvency of Individuals and Partnerships. Jordan & Sons Ltd 1988.
Gross Karen, Re-vision of Bankruptcy System: New Images of Individual Debtors. Michigan Law Review 1990 s. 1506–1556.
Groth Ulf, Debt Counselling in Germany. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993. s. 102–105.
Groth Ulf, Schuldnerberatung als Aufgabe der Sozialarbeit. Teoksessa: Günter Hörmann (Hrsg.), Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986. s. 368–380.
Groth Ulf, Schuldnerberatung. Praktischer Leitfaden für die Sozialarbeit. 7. Auflag. Campus Verlag, Frankfurt 1990.
Grunsky Wolfgang, Grundlagen des Verfahrenrechts, 1970.
Gröniger Eva-Maria, Das französische Insolvenzsystem nach der Reform von 1967 im Vergleich zum deutschen Recht. Gieseking, Bielefeld 1984.
Guillemont Jean Yves, Provisions Applicable in France regarding Insolvency Proceedings since 1967 and until the Implementation of Current Reforms. Teoksessa: Lowe Sheldon (ed.), Insol'85 International Insolvency Conference. Matthew Bender, New York 1985.
Gulbrandsen Lars, Husholdningenes låneopptak, gjelds- og betalingsproblemer. Esitelmä 1994.
Gutachten zum Entwurf des Verbraucherkonkurs. Erstellt vom Institut für Finanzdienstleistungen und Verbraucherschutz im Auftrag der Bundesarbeitsgemeinschaft der Freien Wohlfartspflege e.V. und der Arbeitsgemeinschaft der Verbraucherverbände e.V. 1990.
Guy Richard, Mercer Hugh, Commercial Debt in Europe: Recovery and Remedies. Longman, London 1991.
Guyon Yves, Faillite – Redressement judiciaire (Avant-propos). Dalloz 1.1.1987.
Hakulinen Y.J., Hakemuslainkäyttö. LM 1954 s. 421–422.
Halila Jouko, Konkurssilainsäädäntömme uudistamisen vaiheita. LM 1987 s. 751–760.
Halila Jouko, Konkurssioikeuden pääpiirteet. 3. uud.p. Helsinki 1975.
Halila Jouko, Konkurssipesän ja sen toimitsijain oikeudellisesta asemasta. Juhlajulkaisu Ilmari Caseliuksen ja Aarne Rekolan 70-vuotispäivänä 29.4.1963. Porvoo 1963 s. 101–110.
Halila Jouko, Näkökohtia saamisten etuoikeusjärjestyksestä konkurssissa. Teoksessa: Ars Boni et Aequi. Juhlajulkaisu Y.J. Hakulisen 70-vuotispäivänä 21.1.1972. Helsinki 1972 s. 92–102.
Halila Jouko, Todistustaakan jaosta. Silmällä pitäen erityisesti varallisuusoikeudellisia oikeus-

suhteita. Porvoo 1955.
Halila Jouko, Tunnustamisesta. Siviiliprosessuaalinen tutkimus. Vammala 1950.
Halila Jouko, Ulosmittauksen ja konkurssin välisistä suhteista. LM 1975 s. 67–77.
Halila Jouko, Havansi Erkki, Ulosotto-oikeuden oppikirja. Lakimiesliiton Kustannus 1986.
Halsbury's Laws of England. Vol 3(2) Bankruptcy and Insolvency. 4th ed. reissue, Butterworths 1989.
Halsbury's Laws of England. Vol 7(2) Companies. 4th ed. reissue, Butterworths 1988.
Hanau Peter, Generalbericht. Teoksessa: Kübler Bruno M. (Hrsg), Neuordnung des Insolvenzrechts. Verl. Kommunikationsforum Recht, Wirtschaft, Steuern. Köln 1989 s. 157–171.
Hanisch Hans, Rechtszuständigkeit der Konkursmasse. Die Wiederentdeckung selbständiger Rechtsbeziehungen der Konkursmasse in rechtsvergleichender Sicht. Frankfurt am Main 1973.
Hasselberg Gösta, Studier rörande Visby Stadslag och dess källor. Uppsala 1953.
Havansi Erkki, Esinevakuusoikeudet. Panttioikeus. Pidätysoikeus. Omistuksenpidätys. Vakuusluovutus. 2. uud.p. Lakimiesliiton Kustannus 1992. (Esinevakuusoikeudet)
Havansi Erkki, Konkurssituomiolla vahvistettujen saatavien vanhentumisesta. Teoksessa: Adersson ym. (toim.), Juhlajulkaisu Curt Olsson 70 v. Lakimiesliiton Kustannus 1989 s. 88–99.
Havansi Erkki, Prosessioikeus. Teoksessa: Timonen Pekka (toim.) Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 2, Rikos- ja prosessioikeus sekä julkisoikeus. 2. uud. p. Lakimiesliiton Kustannus 1993 s. 125–278.
Havansi Erkki, Suomen konkurssioikeus. Lakimiesliiton Kustannus 1992.
Havansi Erkki, Taakkaa kerrakseen. Teoksessa: Asianajajan työkentältä. Suomen asianajaliitto, Helsinki 1994 s. 90–99.
Havansi Erkki, Uusi turvaamistoimilainsäädäntö selityksineen. Oikeudenkäymiskaaren uusi 7 luku sekä ulosottolain 7 luvun uusitut säännökset kommentoituina. 2.p. Lakimiesliiton Kustannus 1994.
Hax Herbert, Die ökonomische Aspekte der neuen Insolvenzordnung. Teoksessa: Kübler Bruno M. (Hrsg), Neuordnung des Insolvenzrechts. Verl. Kommunikationsforum Recht, Wirtschaft, Steuern. Köln 1989 s. 21–39.
HE 1931/59
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi valtion osanotosta Osakeyhtiö Maakiinteistöpankki nimisen pankkiyhtiön toiminnan laajentamiseen maatalouden velkain vakauttamista varten sekä tästä aiheutuvasta lisäyksestä vuoden 1931 tulo- ja menoarvioon.
HE 1932/5 ylim. vp.
Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta.
HE 1932/7
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi eräiden maatalouden velkain vakauttamisesta.
HE 1932/28
Hallituksen esitys Eduskunnalle akordilaiksi.
HE 1932/36
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maataloudenharjoittajain velkojen maksun järjestelystä eräissä tapauksissa.
HE 1934/102
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi konkurssissäännön eräiden pykälien muuttamisesta, laiksi rikoslain 39 luvun 6 §:n muuttamisesta sekä laiksi ulosottolain voimaanpanemisesta ja sii-

tä mitä sen johdosta on vaarinotettava annetun asetuksen 29 §:n muuttamisesta.
HE 1972/106
Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusaputoiminnan laajentamista koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1977/27
Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
HE 1981/109
Hallituksen esitys Eduskunnalle korkolainsäädännöksi.
HE 1981/247
Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1985/29
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi liiketoimintakiellosta.
HE 1985/88
Hallituksen esitys Eduskunnalle kulutusluottoja koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1985/90
Hallituksen esitys Eduskunnalle hakemusasioiden käsittelyä yleisessä alioikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1988/66
Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
HE 1990/15
Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1990/16
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren sekä eräiden muiden lakien tiedoksiantoa riita-asioissa koskevien säännösten muuttamisesta.
HE 1990/66
Hallituksen esitys Eduskunnalle maaseutuelinkeinolaiksi.
HE 1990/102
Hallituksen esitys Eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1992/27
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi taloudellisissa vaikeuksissa oleville asuntovelallisille myönnettävästä korkotuesta ja laiksi asuntotuotantolain mukaisten hankintalainojen myöntämisestä eräissä tapauksissa.
HE 1992/181
Hallituksen esitys Eduskunnalle etuoikeusjärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1992/182
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yrityksen saneerausta koskevaksi lainsäädännöksi.
HE 1992/183
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä.
HE 1992/238
Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun ja osamaksukaupasta annetun lain 1 a ja 9 §:n muuttamisesta.
HE 1992/241
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
HE 1992/368

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosrekisterilaiksi ja laiksi ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.
HE 1993/55
Hallituksen esitys Eduskunnalle lainsäädännöksi maksuvaikeuksissa oleville asuntovelallisille myönnettävästä korkotuesta.
HE 1993/79
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä sekä eräiksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaanpanoon liittyviksi laeiksi.
HE 1993/83
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maaseutulinkeinolain muuttamisesta.
HE 1993/216
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi konkurssisäännön muuttamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
HE 1993/226
Hallituksen esitys Eduskunnalle opintotukilainsäädännön uudistamisesta.
HE 1993/309
Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
HE 1994/249
Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi konkurssipesien hallinnon valvonnasta sekä konkurssisäännön muuttamisesta.
HE 1994/250
Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain sekä yrityksen saneerauksesta annetun lain muuttamisesta.
Heilmann Hans, Wann muss Abweisung des Konkursantrags mangels Masse erfolgen? KTS 1988 s. 83–87.
Hellwig Konrad, System des deutschen Zivilprozessrechts I. 1912.
Helminen Klaus, Lehtola Kari, Virolainen Pertti, Uusi esitutkintalainsäädäntö. 2 uud.p. Lakimiesliiton Kustannus 1990.
Henckel Wolfram, Deregulierung im Insolvenzverfahren? KTS 1989 s. 477–494.
Henckel Wolfram, Prozessrecht und materielles Recht. Göttingen 1970.
Hess Harald, Kropshofer Birger, Kommentar zur Konkursordnung. Luchterhand 1982.
Hess Harald, Fechner Dietrich, Sanierungshandbuch. Luchterhand 1987.
Heuman Lars, Specialprocess – Utsökning och konkurs. 3.uppl. Juristförlaget, Stockholm 1991.
Hicks Stephen C., Ramsay Clay, Law, Order and the Bankruptcy Commissions of Early Nineteenth Century England. Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis 1987 s. 123–149.
Hidén Mikael, Omaisuuden perustuslainsuoja – nykynäkymiä ja näkökohtia. LM 1971 s. 99–134.
Hietala Harri, Lehtonen Iiro, Yksityishenkilön velkasaneeraus. Weilin+Göös 1993.
Hill Anita F., Bankruptcy, Contracts and Utilitarianism. Missouri Law Review, Vol 56, 1991 s. 571–616.
Hindborg Lilian, Gældssanering i praksis. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 1990.
Hindborg Lilian, Landsretternes praksis i sager om gældssanering. Juristen 1985 s. 351–364.
Hirsch Werner Z., Law and Economics. An Introductory Analysis. New York 1979.
Hjerppe Riitta, Kasvun vuosisata. VAPK-kustannus 1990.
Holdsworth William S., A History of English Law. Vol I, 7th ed. 1956, Vol V, 3rd ed. 1945, Vol VIII 1925, London.

Holm Poul, Anmeldelse: Gældssanering i praksis av Lilian Hindborg. Fuldmægtigen 1990 s. 74–75.

Holzscheck Knut, Konsumerkreditaufnahme und Verbraucherverschuldung in der Bundesrepublik Deutchland. Teoksessa: Hörmann (Hrsg.) Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986 s. 66–85.

Holzscheck Knut, Hörmann Günter, Daviter Jürgen, Praxis des Konsumentenkredits – eine empirische Untersuchung zur Rechtssoziologie und Ökonomie des Konsumentenkredits. Bundesanzeiger, Köln 1982.

Homan Mark, Survey of Administrations under the Insolvency Act 1986. Institute of Chartered Accountants in England and Wales 1989.

Hormia Lauri, Ennakkoilmoituksesta ulosmittauksessa. LM 1981 s. 138–169.

Howard Margaret, A Theory of Discharge in Consumer Bankruptcy. Ohio State Law Review, Vol 48, 1987 s. 1047–1088.

Howells Geraint, Consumer Debt. Sweet & Maxwell 1992.

Huhtamäki 1993 ks. Annola Vesa ym.

Huhtamäki Ari, Pankkirikokset. Kotimaiseen oikeuskäytäntöön ja oikeusvertailuun perustuva tutkimus rikoksista pankkikriisin osatekijänä. Lakimiesliiton Kustannus 1994.

Huls Nick et al., Overindebtness of Consumers in the EC Member States: Facts and Search for Solutions. European Communities, Kluwer 1994.

Huls Nick, Towards a European Approach to Consumer Overindebtedness. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993. s. 12–20.

Huser Kristian, Gjeldsforhandling og konkurs. Bind 1, 1987. Bind 2, 1988. Juristinformation A/S, Bergen.

Huttunen Allan, Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Porvoo 1963.

Huttunen Kauko, Eräitä näkökohtia prosessiuudistuksesta. DL 1989 s. 342–353.

Hyvönen Olavi, Caselius Ilmari, Avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö. 3.p. Porvoo 1972.

Håstad Torgny, Rekonstruktion av insolventa företag. Teoksessa: Insolvensrättsligt forum 22–23 januari 1990. Rekonstruktion av insolventa företag. Skuldsanering. Konkursboets inträde i gäldenärens avtal. Iustus Förlag. Uppsala 1990 s. 26–39.

Hörmann Günther, Verbraucher und Schulden. Eine rechtstatsächliche und rechtsvergleichende Untersuchung zur Schuldbeitreibung und Schuldenregulierung bei privaten Haushalten. Nomos 1987.

Immonen Raimo, Velkojainsuoja yritysrakenteiden muutoksissa. Lakimiesliiton Kustannus 1994.

Insolvenzstatistik alte Bundesländer im 1. Halbjahr 1991. ZIP 1991 s. 1319–1321.

Insolvenzstatistik Bundesrepublik Deutschland 1990. ZIP 1991 s. 410–412.

Ishii-Chang G.H., Litigation and Bankruptcy: The Dilemma of the Codefendant Stay. American Bankruptcy Law Review, Vol. 63, 1989 s. 257–288.

Ithurbide René, Histoire critique de la faillite. Paris 1973.

Jackson R.M., The Machinery of Justice in England. 7th ed. Cambridge University Press 1977.

Jackson Thomas H., The Fresh Start Policy in Bankruptcy Law. Harvard Law Review, 98 II, 1984–85 s. 1393–1448.

Jackson Thomas H., The Logic and Limits of Bankruptcy Law. Harvard University Press 1986.

Jacquemont André, Droit des procédures collectives. Procédures d'alerte. Redressement et liquidation judiciaires. Litec, Paris 1990.

Jakonen Jukka, Saneeraus. Mielipiteitä ja kokemuksia. Mecrastor 1989.
Jakonen Jukka, Saneeraus. Yrityksen saneerauslaki käytännössä. Tietosanoma 1993.
Jamet Jaqueline, Le surendettement des particuliers. Commentaire de la loi no 89-1010 du 31 décembre 1989 relative à la prévention et au règlement des difficultés liées au surendettement des particuliers et des familles. Montchrestien, Paris 1990.
Jarva Vuokko, Asunnonvaihdosta asumiskriisiin – kuluttajansuojan musta aukko. Esitutkimusraportti kahden asunnon loukkuun jääneistä. Kuluttajatutkimuskeskus Julkaisuja 1/1992.
Jauernig Othmar, Zwangsvollstreckungs- und Konkursrecht. 18 Aufl. (beg. von Friedrich Lent) Beck, München 1987.
Jones W.J., The Foundations of English Bankruptcy: Statutes and Commissions in the Early Modern Period. Transactions of the American Philosophical Society. Vol 69, part 3, 1979.
Jonkka Jaakko, Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 187, 1991.
Julkunen Raija, Takaisin keskiaikaan? Naisen asema integraatiossa. Oikeus 1991 s. 199–213.
Jutikkala Eino, Omavaraiseen maatalouteen. Teoksessa: Ahvenainen Jorma, Pihkala Erkki, Rasila Viljo (toim.), Suomen taloushistoria 2, Tammi 1982 s. 204–221.
Kagan Robert A., The Routinization of Debt Collection: An Essay on Social Change and Conflict in the Courts. Law & Society Review, Vol. 18, 1984 s. 323–371.
Kalevitch Lawrence, Educational Loans in Bankruptcy. Northern Illinois University Law Review 1982 s. 325–368.
Kallenberg E., Svensk civilprocessrätt. 2.uppl. Lund 1923.
Karetie Kauko, Oikeustapauskommentaari. LM 1971 s. 382–385.
Kasanen Eero, Rontu Juhani, Safiulla Cinqiz, Korkokirja. Luottokustannus Ky 1983.
Kaser Max, Roomalainen yksityisoikeus. (suom. toim. Hannu Tapani Klami). Porvoo 1968.
Kastari Paavo, Kansalaisvapauksien perustuslainturva. Vammala 1972.
Kedner Gösta, Företagskonkurser: problem, analys, utvärdering, åtgärder. SIND 1975:2.
Kekkonen Jukka, Merkantilismista liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855 –1879. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 172. Vammala 1987.
Kekkonen Jukka, Onko oikeudellinen integraatio historiallisesti ainutkertainen tapahtuma? LM 1994 s. 464–474.
Kettunen Pertti, Rahoitus. 3. p. WSOY 1981.
Kilger Joachim, Konkursordnung. (begr. A. Böhle-Stamschräder). Beck'sche Kurz-Kommentare Band 27. 14 neuarb. Aufl. München 1983.
Kilpi Jukka, Vapautus velkataakasta – unelma, armo vai oikeus. Demari 9.3.1994.
Kivikari Eero, Soini Eero, Konkurssipesän hoitajan käsikirja. Porvoo 1968.
Kivimäki T.M., Ylöstalo Matti, Suomen siviilioikeuden oppikirja, Yleinen osa. 3. uud.p. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja 91. Porvoo 1973.
Klami Hannu Tapani, Ihmisen säännöt. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, osa 42. 1983.
Klami Hannu Tapani, Kommentarer till diskussionen om bevisvärde och bevisbörda. Teoksessa Klami H.T. (toim.) Rätt och sanning. Ett bevisteoretiskt symposium i Uppsala 26–27 maj 1989 s. 67–70. Iustus Förlag 1990.
Klami Hannu Tapani, Kriminalregister och bevisvärdering. SvJT 1990 s. 339–345.
Klami Hannu Tapani, Märklund Mikael, Rahikainen Marja, Sorvettula Johanna, Ett rationellt beviskrav. SvJT 1988 s. 589–605.
Klami Hannu Tapani, Rahikainen Marja, Sorvettula Johanna, Todistusharkinta ja todistus-

taakka. Johdatus todistusoikeuden perusteisiin. Lakimiesliiton Kustannus 1987.
Klee Kenneth N., Legislative History of the New Bankruptcy Code. American Bankruptcy Law Journal, Vol. 54, 1980 s. 275–297.
Klein Franz, Der Zivilprozess Oesterreichs. Das Zivilprozessrecht der Kulturstaaten, Band 3. (1914) Mit Ergänzungen von Friedrich Engel, Mannheim–Berlin–Leipzig 1927.
Klopp Onno, Aus deutscher Sicht interessierende Schwerpunkte der französischen Insolvenzrechtsreform. KTS 1988 s. 267–289.
KM 1957:15 Ehdotus laiksi saamisen vanhentumisesta.
KM 1969:A20 Ehdotus uudeksi osakeyhtiölaiksi. Osakeyhtiölakikomitean mietintö ja pohjoismaiset rinnakkaisehdotukset.
KM 1972:A27 Etuoikeuslakikomitean II osamietintö.
KM 1978:37 Konkurssioikeuden kehittämiskomitean mietintö.
KM 1983:56 Pienyhtiötoimikunnan mietintö.
KM 1992:3 Perusoikeuskomitean mietintö
KM 1992:32 Osakeyhtiölakitoimikunta 1990:n mietintö.
KM 1993:7 Kulutusluottolainsäädännön tarkistamistoimikunnan mietinnöt.
Knies Karl, Geld und Credit. II Abteilung, Der Credit. I Hälfte. Lepzig 1931.
Knüllig-Dingeldey Britta, Nachforderungsrecht oder Schuldbefreiung. Göttinger rechtswissenschaftliche Studien, Bd 127. Verlag Otto Schwartz & Co, Göttingen 1984.
Kohler Josef, Lehrbuch des Konkursrechts. Stuttgart 1891.
Kohler Josef, Leitfaden des Deutschen Konkursrechts. 2 neuarb. und erweiterte Aufl. Stuttgart 1903.
Kommission für Insolvenzrecht. Erster Bericht der Kommission für Insolvenzrecht 1985. Zweiter Bericht... 1986. Bundesministerium Justiz. Verlag Kommunikationsforum, Köln 1985. (Kommission für Insolvenzrecht I ja II)
Konkurssitiedote, Tilastokeskus, 2/1991, 2/1992, 2/1993, 2/1994.
Korczak Dieter, Pfefferkorn Gabriela, Alustava raportti tutkimuksesta »Überschuldungssituation und Schuldnerberatung in der Bundesrepublik Deutschland» im auftrag des Bundesministeriums für Jugend, Familie, Frauen und Gesundheit und des Bundesministeriums der Justiz. 27.4.1990.
Kornhauser Lewis A., The New Economic Analysis of Law: Legal Rules as Incentives. Teoksessa: Mercuro Nicholas (ed.), Law and Economics. Kluwer Academic Publishers, Boston ym. 1989. s. 27–56.
Koskelo Pauliine, Tuomioistuinlaitos ja velkajärjestelylainsäädäntö. OHOI 5/94 s. 32–36.
Koskelo Pauliine, Yrityssaneeraus. Lakimiesliiton Kustannus 1994.
Koskelo Pauliine, Lehtimäki Liisa, Yksityishenkilön velkajärjestely. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
Koski Pauli, af Schultén, Osakeyhtiölaki selityksin I. Luvut 1–9. 3 uud.p. Lakimiesliiton Kustannus 1991.
Koskinen 1993 ym., Koskinen Seppo, Lohiniva-Kerkelä Mirva, Niemi Matti, Nystén-Haarala Soili, Plit Keijo, Pulkkinen Markku, Juridiikkaa velkaneuvojille. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja C 16. Rovaniemi 1993.
Kosonen Pekka, Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 48. Vastapaino, Tampere 1987.
Koulu Risto, Hakemusasioista erityisesti avioeroasioiden kannalta. Lakimiesliiton Kustannus 1989.

Koulu Risto, Päätöksenteko konkurssipesässä I–III. DL 1990 s. 300–330, 396–437 ja 634–655.
Koulu Risto, Saneeraushakemuksen käsittelystä. DL 1993 s. 689–718.
Koulu Risto, Ulosotto menettelynä: erityisesti ulosmittauksen kannalta. Lakimiesliiton Kustannus 1988.
Koulu Risto, Virallisen vastaväittäjän lausunto Risto K. Ovaskan teoksesta Konkurssivelallisen liiketoiminnan jatkaminen. LM 1992 s. 944–973.
Koulu Risto, Yritysaneerausmenettelyn aloittaminen. Tuomioistuimen tutkimisvelvollisuuden määräytyminen saneerauksen aloittamisharkinnassa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 198. 1994.
Kovac Susan, Judgement-Proof Debtors in Bankruptcy. American Bankruptcy Law Journal 1991 s. 675–767.
Kultalahti Jukka, Omaisuuden suoja ympäristönsuojelussa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja 200. 1990.
Kurvinen Pekka, Ulosoton tehostamistoimet. Teoksessa: Ulosotto. Suomen Kaupunginvoutien Yhdistys Ry, Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1984 s. 300–313.
Kyläkallio Juhani, Osakeyhtiö tänään 1. Toiminta vuoden 1978 lain mukaan. Espoo 1979.
Kääpä Risto, Leino Timo, Lillrank Paul, Pakarinen Mika, Siljama Seppo, Yrityssaneerausopas. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
Lager Irma, Lainkäytön pääasiat. Lakimiesliiton Kustannus 1994.
Lager Irma, Suppeatutkintaisista lainkäyttölajeista. Lakimiesliiton Kustannus 1988.
Lager Irma, Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 97. 1972.
Lagutskottets betänkande N:o 10/1867 i anledning af Hans Kejserliga Majestäts nådiga proposition, angående ändringar i lagstiftningen om afträdes-, boskilnads- och urarfvamål, om preskription för utsökning af fordringar, om årstämning å borgenärer och om äktenskapsförord. Helsingfors 1871.
Lahti Raimo, Rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäinen vaihe: varallisuus- ja talousrikossäännökset I–III. LM 1991 s. 258–290, 873–901 ja 1168–1201.
Lahtinen Osvi, Om part och saklegitimation. JFT 1955 s.17–36.
Lakivaliokunta
LaVM 12/1992 vp. – HE 185/1992 vp. Maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain muuttaminen.
LaVM 13/1992 vp. – HE 181/1992 vp. Etuoikeusjärjestelmän uudistaminen.
LaVM 14/1992 vp. – HE 183/1992 vp. Yksityishenkilön velkajärjestely.
LaVM 15/1992 vp. – HE 182/1992 vp. Yrityksen saneeraus.
Landfermann Hans-Georg, Massearmut und Insolvenzrechtsreform. KTS 1989 s. 763–786.
Landtmanson Isak Sven, Om Concursbo, Dess Begrepp, Uppkomst och Omfattning. Lund 1866.
Lange Thomas, Sozialpolitik. Teoksessa: Soziale Marktwirtschaft. Geschichte – Konzept – Leistung. Grosser Dieter, Lange Thomas, Müller-Armack Andreas, Neuss Beate. Zweite Aufl. W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart ym. 1990 s. 137–181.
Lappalainen Juha, Alioikeusuudistus 1987 ja 1991. Alioikeuksien yhtenäistäminen ja uusi oikeudenkäyntimenettely riita-asioissa. Lakimiesliiton Kustannus 1991.
Lappalainen Juha, Alioikeusuudistus 1987–1993. Alioikeuksien yhtenäistäminen ja uusi oikeudenkäyntimenettely riita-asioissa. 3. uud.p. Lakimiesliiton Kustannus 1994.
Lappalainen Juha, Prosessioikeus. Teoksessa: Takala–Heinonen–Lappalainen, Johdatus Suomen rikos- ja prosessioikeuteen. Juridica 1985 s. 61–122.

Lappalainen Juha, Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 169. 1986.

Lappi-Seppälä Tapio, Rangaistuksen määräämisestä I. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 173. 1987.

Laws Norman, Models of Money Advice in the UK. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993 s. 98–101.

Lehtimaja Lauri, Pellonpää Matti, Article 10. Teoksessa: Eide et al. (ed), The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary. Scandinavian University Press (Universitetsforlaget), Oslo 1992.

Lehtonen Asko, Oikeustapauskommentaari (KKO 1993:15). LM 1993 s. 1217–1221.

Lehtonen Asko, Velallisen rikokset. Suomen Poliisilehti 1991 s. 76–82.

Lehtonen Asko, Verorikkomus. LM 1991 s. 929–945.

Lehtonen Yrjö, Yrityksen perintäopas. Tietosanoma 1988.

Lehtonen Yrjö, Immonen Raimo, Konkurssi ja konkurssiperintä. Sopimustekniikka saatavan turvaamiseksi. Tietosanoma 1990.

Lempert Richard, More Tales of Two Courts: Exploring Changes in the 'Dispute Settlement Function' of Trial Courts. Law & Society Review, Vol. 13, 1978 s. 91–138.

Lennander Gertrud, Debt Adjustment for Private Individuals. 35 Scandinavian Studies of Law 1991 s. 129–153.

Lennander Gertrud, Den nya insolvensrätten. Utvecklingstendenser inom konkurs- och ackordsrätten, särskilt i västtysk, engelsk, fransk och österrikisk rätt. TfR 1987 s. 545 – 589.

Lennander Gertrud, Skuldsanering för privatpersoner. JT 2/1990–91 s. 234–255.

Lennander Gertrud, Återvinning i konkurs. 2.omarb. uppl. Stockholm Frizes 1994.

Leppänen Tatu, Vahinkoedellytys konkurssitakaisinsaannissa. Lakimiesliiton Kustannus 1992.

Leppänen Tatu, Vastuun samastus osakeyhtiön konkurssissa. Oikeustiede-Jurisprudentia 1991 s. 275–332.

Lescaillon André, Les étrennes des 200 000 familles surendettées ou le commentaire de la loi no 89-1010 du 31 décembre 1989. Le revue de huitiers de justice 1990 s. 357–365.

Leskinen Johanna, Mitä on olla ylivelkaantunut. Velkakierre 2/1990 s. 23–30.

Leskinen Johanna, Use of Consumer Credit in the Context of Consumers' Way of Life and Personal Situations. University of Helsinki 1990.

Limagne Brigitte, Dousset Yves, A Propos de la Loi du 31 Décembre 1989 relative à la prévention et au règlement des difficultés liées au surendettement des particuliers et des familles, ses conséquences dans le domaine bancaire. Gazette du Palais 3 mars 1990 s. 159–162.

Limagne Brigitte, Dousset Yves, Actualité à Propos de la Loi du 31 Décembre 1989 relative à la prévention et au règlement des difficultés liées au surendettement des particuliers et des familles, ses conséquences dans le domaine bancaire. Quotidien Juridique 20 fevrier 1990. s. 2–6.

Lindblom Per Henrik, Grupptalan. Det anglo-amerikanska rättsinstitutet ur svenskt perspektiv. Norstedts 1989.

Lindblom Per Henrik, Studier i processrätt. Norstedts/C.E. Fritzes AB 1993.

Lindell Bengt, Partsautonomins gränser- i dispositiva tvistemål och med särskild inriktning på

rättsanvändningen. Iustus Förlag 1988.
Lindell Bengt, Sakfrågor och rättsfrågor. En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt. Iustus Förlag 1987.
Lindell Bengt, Temametoden och värdemetoden vid juridisk bevisvärdering. Teoksessa: Klami H.T. (toim.), Rätt och sanning. Ett bevisteoretisk symposium i Uppsala 26–27 maj 1989 s. 9–21. Iustus Förlag 1990.
Liukkonen Iiro, Arvio teoksesta Koulu, Yrityssaneerausmenettelyn aloittaminen. LM 1995 s. 131–135.
Liukkonen Iiro, Saneerausohjelmaehdotus tuomioistuimen käsittelyssä I ja II. DL 1994 s. 805–828 ja DL 1995 s. 30–51.
Liukkonen Iiro, Selvittäjä ja hänen tehtävänsä yrityssaneerauksessa I ja II. DL 1994 s. 277–294 ja 405–428.
Liukkonen Iiro, Yrityssaneerauksen edellytykset ja esteet. DL 1994 s. 32–64.
Lohi Tapani, Puolisoiden yhteisomistus ja velkojat. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
Lohiniva-Kerkelä 1993: ks. Koskinen Seppo ym.
LoPucki Lynn M., The Debtor in Full Control – Systems Failure Under Chapter 11 of the Bankruptcy Code? American Bankruptcy Law Journal, Vol 57, 1983 s. 247–273.
LoPucki Lynn M., Strategies for Creditors in Bankruptcy Proceedings. Little, Brown and Co, Boston/Toronto 1985.
LoPucki Lynn M., Whitford William C., Bargaining over Equity's Share in the Bankruptcy Reorganization of Large, Publicly Held Companies. University of Pennsylvania Law Review, Vol 139, 1990 s. 125–196.
Lovforslag nr. L 10, 7.2.1984.Forslag til Lov om ændring af konkursloven, gældsbrevsloven og lov om retsafgifter (betalingstandsning, gæaldssanering m.v.). (Tanska).
Lovforslag nr. L 65, 15.11.1983. Forslag til Lov om ændring af konkursloven, gældsbrevsloven og lov om retsafgifter (betalingstandsning, gæaldssanering m.v.). (Tanska).
Lunde Tormod, Forbrugerne og dereguleringen af det finansielle marked, Nordisk seminarium om konsumentkreditter, NEK Arbeidsrapport, København 1990 s. 20–27.
Lübchen Gustav-Adolf, Landfermann Hans-Georg, Das neue Insolvenzrecht der DDR. ZIP 1990 s. 829–838.
Löfmarck Madeleine, Brotten mot borgenärer. Tolkning och tillämpning av straffbestämmelserna i 11 kap. brottsbalken. 2 omarb. uppl. Lund 1986.
Maa- ja metsätalousvaliokunta
MmVM 13/1993 vp. – HE 83/1993 vp. Maaseutuelinkeinolain muuttaminen.
MacCormick Neil, Legal Reasoning and Legal Theory. Oxford 1978.
Magnusson Dan, Konkurser och ekonomisk brottslighet. Bråttsförebyggande rådet. Utvecklingsenheten. Rapport 1978:1.
Malloy Robin Paul, Law and Economics. A Comparative Approach to Theory and Practice. West Publishing Co, St. Paul, Minnesota 1990.
Meckling William H., Financial Markets, Default, and Bankruptcy: The Role of the State. Law and Contemporary Problems 1977 s. 13–38.
Menzinger Klaus, Das freie Nachforderungsrecht der Konkursgläubiger. Fragwürdigkeit und Grenzen. Schriften zum Bürgerlichen Recht, Bd 75. Duncker & Humblot, Berlin 1982.
Mercuro Nicholas, Toward a Comparative Institutional Approach to the Study of Law and Economics. Teoksessa: Mercuro (ed.), Law and Economics. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht ym. 1989. s. 1–26.

Merle Philippe, Chroniques de législation et de jurisprudence françaises. Surendettement des particuliers. Revue trimestrielle de droit commercial et de droit économique 1991 s. 100–103.

Milgom Paul, Roberts John, Economics, Organization and Management. Prentice-Hall Inc. 1992.

Milman David, Durrant Chris, Corporate Insolvency: Law and Practice. Sweet & Maxwell 1987.

Montgomery Robert, Om afträdesförmån och ackord i den utländska konkurslagstiftningen. Helsingfors 1869.

Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung und dem Entwurf des Einführungsgesetzes. Deutscher Reichstag. 2 Legislaturperiode 1874. (Motive 1874).

Mouriau Marie-Odile, Les actions gouvernementales dans le domaine du crédit à la consommation et du recouvrement de l'impayé en France. Teoksessa: Hörmann (Hrsg) 1986 s. 119–129.

Munch Mogens, Konkursloven af 1977 med kommentarer, 6 udg. G.E.C GAD, København 1988.

Munch-Petersen Erwin, Konkurssurrogater. En retssammenlignende undersøgelse. København 1932.

Mundis Jerrold, How to Get Out of Debt, Stay Out of Debt & Live Prosperously. (Based on the Proven Principles and Techniques of Debtors Anonymous.) Bantam Books, New York 1988.

Murphy Jeffrie G., Hampton Jean, Forgiveness and Mercy. Cambridge University Press 1988.

Muttilainen Vesa, Kohti luottoyhteiskuntaa – Henkilöluottojen yleistymisen yhteiskunnallinen, taloudellinen ja moraalinen tausta sekä kuluttajien velkaantumisen ja velkaongelmien nykytilanne Suomessa. Kuluttajatutkimuskeskus Julkaisuja 6/1991.

Møgelvang-Hansen Peter, Adjustment of Hopeless Debt. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993 s. 85–91.

Möller Gustaf, Arvio teoksesta Koulu Risto, Hakemusasioista erityisesti avioeroasioiden kannalta. LM 1989 s. 856–865.

Nadelmann Kurt H., On the Origin of the Bankruptcy Clause. The American Journal of Legal History, Vol 1, 1957 s. 215–228.

National Consumer Council, Ordinary Justice. Legal Services and the Courts in England and Wales: a consumer view. HMSO Books 1989.

Neuger Howard M., The Authority of a Debtor to Place Substantially Similar Claims into Separate Classes in Order to Cram Down a Reorganization Plan: Should a Bright Line Rule Requiring All Substantially Similar Claims to be Placed into a Single Class be Adopted? Bankruptcy Developments Journal 1993 s. 567–586.

Niemi 1993 ks. Koskinen ym.

Niemi Matti Ilmari, Havaintoja omistusasunnon suojasta yksityishenkilön velkajärjestelyssä. DL 1993 s. 719–754.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, Johdatus velkajärjestelylakiin. Teoksessa: Ryynänen Irma (toim.), Velkaneuvonnan ja -järjestelyn alkutaipaleelta. Helsingin yliopiston Länsi-Uudenmaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 1. Siuntio 1993 s. 1–22.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, Massavelat konkurssissa. Lakimiesliiton Kustannus 1989.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, Velkasaneeraus ja kuluttajien velkaongelmat. Velkakierre 5/1991 s. 26–36.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, Ylivelkaantuneiden ongelmat tuomioistuimiin. Oikeus 1992 s. 346–362.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, Hakalehto Suvianna, Selvitys ulosottoperinnässä olevista veloista. Teoksessa: Niemi-Kiesiläinen Johanna, Tala Jyrki, Wilhelmsson Thomas, Kuluttajien velkasaneeraus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 106. Helsinki 1991 s. 212–230.

Niemi-Kiesiläinen Johanna, Tala Jyrki, Wilhelmsson Thomas, Kuluttajien velkasaneeraus. Tarve ja mahdollisuudet. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 106. Helsinki 1991.

Noel F. Regis, A History of the Bankruptcy Clause of the Constitution of the United States of America. Catholic University of America 1916.

Note. Toward a Reform of the Six-year Bar to Discharge in Bankruptcy. Harvard Law Review, 97 I, 1983–84 s. 759–777.

Nothacker Gerhard, Zur Neuregelung des Insolvenzrechts für Privatpersonen – Hintergrund, Inhalt, Kritik und Folgerungen für die Schuldnerberatung. Infodienst Schuldnerberatung (julk. Diakonisches Werk der Evang. Kirche in Baden und Württemberg und Zentrale Schuldnerberatung Stuttgart) 1/1993 s. 20–32.

NOU 1972:20 Gjeldsforhandling og konkurs.

NOU 1991:16 Gjeldsordning for personer med betalingsvansker.

Nousiainen Kevät, Oikeudenkäytön modernisoituminen. Teoksessa: Letto-Vanamo Pia (toim.), Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Gaudeamus 1991 s. 286–306.

Nuolimaa R.O., Rekisteröimättömän osakeyhtiön puolesta tehdystä kiinteistön kaupasta. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1981.

Nystén-Haarala 1993: ks. Koskinen Seppo ym.

Oikeusministeriön arviomuistio: Yksityishenkilön velkajärjestely. Arviomuistio lain toteutumisesta ja kehittämisestä. 15.3.1994.

Oikeusministeriön Lainvalmisteluosasto, Konkurssityöryhmä, Etuoikeusjärjestelmän uudistamisen suuntaviivoista. Muistio 28.6.1990.

Oikeusministeriön virkamiestyöryhmän Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle etuoikeusjärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi. 19.1.1992. Julkaisematon.

Oikeusministeriön virkamiestyöryhmän Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle yrityksen saneerausta koskevaksi lainsäädännöksi. 19.1.1992. Julkaisematon.

Oikeusministeriön virkamiestyöryhmän Ehdotus hallituksen esitykseksi Eduskunnalle luonnollisen henkilön velkaneuvontaa ja velkajärjestelyä koskevaksi lainsäädännöksi. 16.4.1992. Julkaisematon.

Olivecrona Karl, Rätt och Dom. Institutet för rättsvetenskaplig forskning XXIV. Stockholm 1960.

OLJ 1983/6

Taloudellisen rikollisuuden selvittelytyöryhmän mietintö.

OLJ 1983/7

Rautio Ilkka, Ruuttu Harri, Taloudellisen rikollisuuden
selvittelytyöryhmän mietinnön liiteosa.

OLJ 1992/6

Oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvat rikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus.

OLJ 1993/1
Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen. Työryhmän mietintö.
Ot.prp. nr. 81 (1991–92). Om lov om frivillig og tvungen gjeldsordning for privatpersoner (gjeldsordningsloven).
Ovaska Risto K., Konkurssikäsikirja. 2. uud.p. Lakimiesliiton Kustannus 1991
Ovaska Risto K., Konkurssin torjuminen. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1985.
Ovaska Risto K., Konkurssivelallisen liiketoiminnan jatkaminen. Lakimiesliiton Kustannus 1992.
Ovaska Risto K., Yrityssaneerauskäsikirja. Yrityksen Tietokirjat. Jyväskylä 1993.
Paillusseau Jean, Petiteau Gérard, Les difficultés des entreprises. Prévention et règlement amiable. Armand Colin, Paris 1985.
Paisant Gilles, Chroniques de législation et de jurisprudence françaises. Surendettement des particuliers. Revue trimestrielle de droit commercial et de droit économique 1991 s. 446–451.
Palme W.A., En kort framställning av Finlands frivilliga rättsvård. Helsingfors 1939.
Palme W.A., Om civilprocessens begrepp och avgränsning från den frivilliga rättsvården enligt Finlands gällande processrätt. Helsingfors 1933.
Palme W.A., Om förfarandet vid lagfart enligt gällande rätt i Finland. Helsingfors 1939.
Palmgren Bo, För individen och rätten. Borgå 1969.
Palmgren Bo, Konkursförutsättningarna. En studie i Finlands gällande konkursrätt. Helsingfors 1936.
'Parempi katsoa kuin katua ...'. Elinkeinohallitus/ Kuluttaja-asiainosaston julkaisuja, Sarja A 9/1986.
Parker Gillian, Getting and Spending. Credit and Debt in Britain. Avebury/ Gower Publishing 1990.
Payne Committee, Report of the Committee on the Enforcement of Judgement Debts appointed by the Lord Chancellor on 3 March 1965. Cmnd. 3909, 1969.
Pekkarinen Jukka, Sutela Pekka, Kansantaloustiede 1, 5.p. WSOY 1989 ja Kansantaloustiede 2, 2.p. WSOY 1986.
Pensala Johanna, Solttila Heikki, Pankkien järjestämättömät saamiset ja luottotappiot vuonna 1992. Suomen Pankin keskustelualoitteita 5/93.
Penttilä Irmeli, Kun lama on tehnyt reiän lompakkoon... Hyvinvointikatsaus 3/1992 s. 14–19.
Perustuslakivaliokunta
Lausunto 8/1939 vp. (HE 103/1938 laiksi osakkeita koskevista välikäsisuhteista)
Lausunto 1/1940 vp. (HE 64/1940 laiksi omaisuudenluovutusverosta)
Lausunto 1/1972 vp. (HE 47/1972 laiksi etuoikeusasetuksen 4 §:n muuttamiseksi)
Lausunto 10/1973 vp. (HE 55/1973 maanvuokralain muuttamisesta)
Lausunto 10/1982 vp. (HE 214/1982 laiksi verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin annetun lain muuttamisesta)
Lausunto 20/1992 vp. (HE 181/1992 etuoikeusjärjestelmän uudistamiseksi)
Lausunto 23/1992 vp. (HE 182/1992 yrityksen saneeraus ja 183/1992 yksityishenkilön velkajärjestely)
Pihkala Erkki, Kauppa sotien välisellä ajalla. Teoksessa: Ahvenainen Jorma, Pihkala Erkki, Rasila Viljo (toim.), Suomen taloushistoria 2. Tammi 1982 s. 262–278.
Pinomaa Pekka, Konkurssikäytäntö. Tietosanoma. Juva 1993.
Plit 1993 ks. Koskinen Seppo ym.

Poppe Christian, Gjeldsordningslovens første leveår, En evaluering av lovens konsekvenser for namsmenn, kreditorer og skyldnere. Statens institutt for forbruksforskning. Rapport nr.1. 1994.

Posner Richard A., Economic Analysis of Law. Little, Brown and Company, Boston. 1977.

Posner Richard A., The Economics of Justice. Harvard University Press 1981.

Potter Harold, Adams Terence, Dickson Augustus W., The Principles of the Law of Bankruptcy and Deeds of Arrangement. 2 ed. London 1939.

Praml-Lotte Marie, Arbeitnehmerrechte nach der Reform des Arbeits- und Konkursrechts in Frankreich. (Dissertation, moniste) Johan Wolfgang Goethe Universität, Frankfurt am Main 1987.

Projet de Loi No 1578 (1982–1983) relatif au règlement judiciaire. 14 juin 1983.

Projet de Loi No 485 (1988–1989) relatif à la prévention et au règlement des difficultés liées à l'endettement des particuliers. 6.9.1989.

Prop. 1993/94:123 Regeringens proposition 1993/94:123 Skuldsaneringslag.

Proposition 25/1867: Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, angående ändringar i lagstiftningen om afträdes-, boskilnads- och urarfvamål, om preskription för utsökning af fordringar, om årstämning å borgenärer och om äktenskapsförord 25/1867. Helsingfors 1871.

Proposition 26/1867: Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, angående inteckning i fast egendom, samt om borgenärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd 26/1867. Helsingfors 1871.

Proposition de Loi No 74 relative au redressement et à la faillite des entreprises. 6 juillet 1981.

Proposition de Loi No 1048 (1981–1982) sur la prévention et le traitement des difficultés des entreprises pour assurer la défense de l'emploi. 30 juin 1982.

Pulkkinen Kimmo, Maksuhäiriömerkintä ennustaa konkurssiin joutumista. Velkakierre 4/1991 s. 5–15.

Pulkkinen Kimmo, Maksuhäiriöt kasvavilla luottomarkkinoilla. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 91. Helsinki 1988.

Pulkkinen 1993 ks. Koskinen ym.

Pystynen Erkki, Omaisuudensuoja Suomessa. Jyväskylä 1984.

Pöyhönen Juha, Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 179, 1988.

Rapport au nom de la commission des Affaires économiques et du Plan No 40 (Sénat 1988–1989) sur le Projet de Loi relatif à la prévention et au règlement des difficultés liées à l'endettement des particuliers.

Rautiala Martti, Kiinteistönkaupasta. 4. p. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1983.

Referententwurf einer neuen Insolvenzordnung vom 1989. (RefEntw 1989).

Regierungsentwurf einer neuen Insolvenzordnung vom 21.11.1991. Siteerattu Deutscher Bundestag Drucksache 12/2443 15.4.1992. (RegEntw 1991).

Reifner Udo, Consumer Bankruptcy – An Alternative Model for Europe. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993. s. 77–79.

Reifner Udo, Grundsätze zur Bewertung des Verbraucherkonkurses. VuR 1990 s. 132–133.

Reifner Udo, Verbraucherkonkurs und Überschuldung. Grundlagen für eine europäische Regelung zur Hilfe für zahlungsunfähige gewordene Privatschuldner. Institut für Finanzdi-

enstleistungen, Hamburg 1993 (moniste).
Reifner Udo, Volkmer Michael, Neue Formen der Verbraucherrechtsberatung. Frankfurt am Main 1988.
Rendleman Doug, The Bankruptcy Discharge: Toward a Fresher Start. North Carolina Law Review, Vol 58, 1980 s. 723–767.
Report of the Committee on the Judiciary. Bankruptcy Law Revision. House of Representatives, Report 95-595, 95th congr. 1st sess. Sept 8, 1977.
Riesenfeld Stefan, Cases and Materials on Creditors' Remedies and Debtors' Protection. 4th ed. West Publishing, St. Paul, Minnesota 1987.
Rodenberg James, Reasonably Necessary Expenses or Life of Riley?: The Disposable Income Test and a Chapter 13 Debtor's Lifestyle. Missouri Law Review, Vol 56, 1991 s. 617–681.
Roth Herbert, Verfassungsrecht und Insolvenzrecht. Teoksessa: Mussgnug Reinhard (Hrsg.), Rechtsentwicklung unter dem Bonner Grundgesetz. Decker und Müller, Heidelberg 1990 s. 187–212.
Rowley Charles K., Public Choice and the Economic Analysis of Law. Teoksessa: Mercuro Nicholas (ed.), Law and Economics. Kluwer Academic Publishers, Boston ym. 1989. s. 123–174.
Rubin G.R., Law, Poverty and Imprisonment for Debt, 1869–1914. Teoksessa Rubin G.R., Sugarman David (ed.), Law, Economy and Society, 1750–1914. Essays in the History of English Law. Professional Books Limited 1984 s. 241–299.
Ryynänen Aimo, Kriisikuntalaki ja kunnallinen itsehallinto. LM 1994 s. 898–914.
Saarenpää Ahti E., Elatusavun muuttuminen, muuttaminen ja palauttaminen. Teoksessa: Mattila Heikki E.S. (toim.), Lapsioikeuden pääpiirteet. Juridica 1981 s. 176–215.
Saarnilehto 1993 ks. Annola ym.
Saarnilehto Ari, Hovioikeuskäytännön merkityksestä positiivisoikeudellisessa tutkimuksessa. Teoksessa: Rasilainen Aki (toim.), Hovioikeuskäytäntö oikeuslähteenä. Oikeuskäytäntö oikeuslähteenä tutkimusprojektin päätösseminaarin 26.11.1991 alustukset. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Kokoomateosten sarja C:14. Turku 1992 s. 20–33.
Saarnilehto Ari, Kirja-arvostelu teoksesta Koskelo Pauliine, Lehtimäki Liisa, Yksityishenkilön velkajärjestely, Lakimiesliiton Kustannus 1993. LM 1994 s. 407–409.
Sadeharju Seppo, Koskinen Kauko, Asunto-osakehuoneiston arviointi. Teoksessa: Kiinteistöjen arviointikäsikirja. Suomen Kiinteistöarviointiyhdistys. Rakennustieto Oy 1991 s. 339–347.
Sandgren Claes, En social avtalsrätt I ja II. JT 1992–93 s. 456–486 ja 643–668.
Schaffhauser Dominique, Le droits de débiteurs. Hörmann (Hrsg) 1986 erit s. 509–510.
Schaper Jürgen, Studien zur Theorie und Soziologie des gerichtlichen Verfahrens. Ein Beitrag zur Diskussion um Grundlagen und Grundbegriffe von Prozess und Prozessrecht. Duncker und Humblot 1985.
Schaper Jürgen, Studien zur Theorie und Soziologie des gerichtlichen Verfahrens, Duncker & Humblot 1985.
Schmidt Dominique, Niggemann Friedrich, Die Stellung der Gläubiger im französischen Unternehmenssanierungsgesetz. Recht der Internationalen Wirtschaft 1986 s. 246–253.
Schmidt Karsten, Das Insolvenzrecht und seine Reform zwischen Prozessrecht und Unternehmensrecht. KTS 1988 s. 1–18.

Schmidt Karsten, Wege zum Insolvenzrecht der Unternehmen: Befunde, Kritik, Perspektiven. Verl. Kommunikationsforum, Köln 1990.

Scholz Franz Josef, Insolvenzverfahren für Verbraucher aus der Sicht des Bankenfachverbandes (BKG). Teoksessa BKG (Hrsg.), Insolvenzverfahren für Verbraucher – mit oder ohne Restschuldbefreiung. 1988 s. 23–34.

Scholz Franz Josef, Schwerpunkte einer Verbraucherinsolvenz – Regelung. ZIP 1988 s. 1157–1165.

Schubert Werner, Die Insolvenzrechtsreform in der Weimarer Zeit und in der NS-Zeit. KTS 1993 s. 323–350.

Schuldenberatung und Schuldenbereinigung für Verbraucher, Antrag der Fraktion der SPD. Deutscher Bundestag 11. Wahlperiode. Drucksache 11/3047. 3.10.1988.

Schumann Ekkehard. Teoksessa: Stein-Jonas, Kommentar zur Zivilprozessordnung, 20 Aufl. bearb. von Wolfgang Grunsky, Dieter Leopold, Wolfgang Münzberg, Peter Schlosser und Ekkehard Schumann 1979.

Schybergson Per, Aktiebolagsformens genombrott i Finland. Utvecklingen före 1895 års lag. Helsinki 1964.

Schäfer Hans-Bernd, Ott Claus, Lehrbuch der Ökonomischen Analyse des Zivilrechts. Springer 1986.

Scott Robert E., Sharing the Risks of Bankruptcy: Timbers, Ahlers, and Beyond. Columbia Business Law Review 1989 s. 183–194.

Serlachius Julian, Om återvinning till konkursbo. Helsingfors 1881.

Shepard Lawrence, Personal Failures and the Bankruptcy Reform Act of 1978. The Journal of Law and Economics, Vol 27, 1984 s. 419–437.

Shuchman Philip, An Attempt at a »Philosophy of Bankruptcy.» UCLA Law Review, Vol 21, 1973 s. 403–476.

Shuchman Philip, The Average Bankrupt: A Description and Analysis of 753 Personal Bankruptcy Filings in Nine States. Commercial Law Journal 1983 s. 288–307.

Shuchman Philip, Data on the Durrett Controversy. Cardozo Law Review 1987 s. 605–641.

Shuchman Philip, New Jersey Debtors 1982–1983: An Empirical Study. Seton Hall Law Review 1985 s. 541–592.

Shuchman Philip, Social Science Research on Bankruptcy. Book Review of As We Forgive Our Debtors. Bankruptcy and Consumer Credit in America, by Theresa A. Sullivan, Elizabeth Warren and Jay L. Westbrook, 1989. Rutgers Law Review, Vol 43, 1990 s. 185–244.

Shuchman Philip, Theory and Reality in Bankruptcy: The Spherical Chicken. Law and Contemporary Problems 1977 s. 66–106.

Shuchman Philip, Rhorer Thomas L., Personal Bankruptcy Data for Opt-Out Hearings and Other Purposes. American Bankruptcy Journal 1982 s. 1–25.

Sieckmann Jan-Reinard, Regelmodelle und Prinzipienmodelle des Rechtssystems. Nomos 1990.

Sjöström, Bertil, Riktlinjerna för ny konkurslagstiftning. JFT 1927 s. 59–73.

Smedman Peter, Behovet av ny rekonstruktionslagstiftning. Teoksessa: Insolvensrättsligt forum 22–23 januari 1990. Rekonstruktion av insolventa företag. Skuldsanering. Konkursboets inträde i gäldenärens avtal. Iustus Förlag 1990 s. 18–25.

Smith Kenneth, Keenan Denis, English Law. 7th ed. Pitman Publishing Ltd. 1982 (1983).

Snaith Ian, The Law of Corporate Insolvency. Waterlow Publishers 1990.

Sombart Werner, Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus. Zweiter Halbband.

Der Hergang der hochkapitalistischen Wirtschaft. Die Gesamtwirtschaft. Duncker & Humblot, Berlin 1927 (1986).

SOU 1982:26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B Motiv m.m. Delbetänkande av rättegångsutredningen.

SOU 1990:74. Skuldsaneringslag.

SOU 1991:106 Del A och B. Domstolarna inför 2000-talet. Arbetsuppgifter och förfaranderegler. Betänkande av domstolsutredningen.

SOU 1992:113. Lag om företagsrekonstruktion. Slutbetänkande av Insolvensutredningen.

Sprayregen James H.M., Dischargeability of Personal Income Taxes in Bankruptcy. American Bankruptcy Law Journal 1990 s. 209–227.

Stanley David, Girth Marjorie, Bankruptcy – Problem, Process, Reform. The Brookings Institution 1971.

Staten Michael, Credit after Bankruptcy: A Problem of Incentives. Credit World, September–October 1991 s. 10–19.

Stephen Frank H., The Economics of the Law. Wheatsheaf Books 1988.

Stürner Rolf, Einfachheit und Funktionsfähigkeit des einheitlichen Insolvenzverfahrens. Teoksessa: Kübler Bruno M. (Hrsg.), Neuordnung des Insolvenzrechts. Verl. Kommunikationsforum Recht, Wirtschaft, Steuern. Köln 1989 s. 41–60.

Sullivan Teresa, Warren Elizabeth, Westbrook Jay Lawrence, As We Forgive Our Debtors. Bankruptcy and Consumer Credit in America. New York – Oxford 1989.

Sullivan, Teresa, Warren, Elizabeth, Westbrook, Jay Lawrence, Folklore and Facts: A Preliminary Report From The Consumer Bankruptcy Project. American Bankruptcy Law Journal, Vol 60, 1986 s. 293–338.

Sunila Mirjami, Järvelä Katja, Talous- ja velkaneuvontaa ylivelkaantuneille. Raportti kokonaisvaltaisen asiakastyön kehittämisestä. Espoon talous- ja velkaneuvontaprojekti. Espoon diakoniasäätiö. Painatuskeskus 1994.

Suomen Pankkituki. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle pankkituesta 2.12.1993.

Suomen Pankkiyhdistys, (Ulla Halonen) Kotitalouksien säästäminen ja luotonkäyttö. 1990, 1992 ja 1994.

Tala Jyrki, Laine Helena, Varis Minna, Velkaantuminen ilmeisen kevytmielisesti. Oikeuskäytännön esittelyä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 12. Helsinki 1994.

Tala Jyrki, Muttilainen Vesa, Tuomioistuinten suoriutuminen yksityishenkilöiden velkajärjestelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 9. Helsinki 1994.

Tala Jyrki, Muttilainen Vesa, Vasara Pekka, Puoli vuotta velkajärjestelyjä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 7. Helsinki 1993.

Tala Jyrki, Muttilainen Vesa, Vasara Pekka, Velkajärjestelyt tuomioistuimissa 1994. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 13. Helsinki 1994.

Tala Jyrki, Pulkkinen Kimmo, Junttila Kristiina, Kulutusluottojen käyttö ja maksuhäiriöt. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 89. Helsinki 1988.

Talousneuvontakokeilu sosiaalitoimessa. Raportti Eteläisen sosiaalikeskuksen talousneuvontakokeilusta. Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto. Sosiaaliviraston julkaisusarja A 7/1991.

Taxell Lars Erik, Avtal och Rättsskydd. Acta Academiae Aboensis, Ser. A Vol 43. Åbo 1972.

Taxell Lars Erik, Skadestånd vid avtalsbrott. Åbo Akademis Förlag 1993.

Taxell Lars Erik, Sociala drag i avtalsrätten. Teoksessa: Falkanger Thor (red.), Festskrift til Sjur Brækhus 19. juni 1988, Lov, dom og bok. Universitetsforlaget 1988 s. 525–534.

Tebbutt Melanie, Making Ends Meet. Pawnbroking and Working-Class Credit. Leicester Uni-

versity Press 1983.
Tepora Jarno, Etuoikeusjärjestyksestä pakkotäytäntöönpanossa erityisesti silmällä pitäen kiinteistön pakkohuutokauppaa. 2.tark. p., Condictio 1981.
Tepora Jarno, Kartio Leena, Koulu Risto, Wirilander Juhani, Kiinteistön käyttö ja luovutus. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
Thieme Jürgen, Zur Entstehung der Konkursordnung. Teoksessa: Einhundert Jahre Konkursordnung 1877–1977. Köln 1977 s. 35–69.
Thompson J.H., The Principles of Bankruptcy Law. 2 ed., edited by P.R.O. Stuart. London 1979.
Timonen Pekka, Ennakkotapaukset ja niiden merkitys oikeuslähteenä. Lakimiesliiton Kustannus 1988.
Timonen Päivi, Korkotuki asuntovelallisten kannalta vuonna 1992. Kuluttajatutkimuskeskus Julkaisuja 1/1994.
Timonen Päivi, Maksuvaikeuksissa olevat asuntovelalliset. Kuluttajatutkimuskeskus Julkaisuja 10/1993.
Tirkkonen Tauno, Asialegitimaatio- (asiavaltuus-) käsitteestä. LM 1945 s.176–199.
Tirkkonen Tauno, Suomen siviiliprosessioikeus I. WSOY 1961. (Tirkkonen SP I 1961), 2.uud.p. WSOY 1974. (Tirkkonen SP I 1977)
Tirkkonen Tauno, Suomen siviiliprosessioikeus II. WSOY 1972. (Tirkkonen RP II) 2.uud.p. toimittanut Jouko Halila. WSOY 1977. (Tirkkonen SP II 1977)
Tirkkonen Tauno, Uusi todistuslainsäädäntö. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta. Annettu 29 päivänä heinäkuuta 1948. Vammala 1949.
Toiviainen Heikki, Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. LM 1994 s. 1021–1056.
Toiviainen Heikki, Osakeyhtiön johtajan ja tilintarkastajan yhtiöön ja kolmanteen henkilöön kohdistuvasta vastuusta. LM 1994 s. 877–897.
Tolonen Juha, Der allgemeine Erklärungshintergrund der wirtschaftlichen Ordnung und seine Anwendung auf das Aktiengesellschaftrecht. Rechtsvergleichende Untersuchung. Helsinki 1974.
Tulenheimo Antti, Konkurssirikosten kehityksen yleispiirteet. Juhlajulkaisu Kaarlo Juho Ståhlberg 1865.28.1.1945. Vammala 1945 s. 67–103.
Tulot ja kulutus 1988:5. Kotitaloustiedustelu 1985. Laatuarviointi. Tilastokeskus.
Tulot ja kulutus 1990:2. Kotitalouksien velkaantuminen ja varallisuus 1987 ja 1988. Tilastokeskus.
Tulot ja kulutus 1992:9. Kotitaloustiedustelu 1990. Tietoja suomalaisten kulutuksesta ja veloista. Tilastokeskus.
Tulot ja kulutus 1994:1. Tulo- ja varallisuustilasto. Tilastokeskus.
Tuokila Marja, Tala Jyrki, Jaakkola Risto, Liiketoimintakielto ja syyttäjät. Kyselytutkimus syyttäjien toiminnasta liiketoimintakieltoasioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedoksiantoja 11. Helsinki 1994.
Tuominen Esa, Säästöpankkikriisi USA:ssa 1980-luvulla. Asuntorahoitusjärjestelmän kujanjuoksu ja johtopäätökset Suomen oloihin. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus 1991.
Tuomisto Jarmo, Vuokranantaja ja vuokralaisen konkurssi. Lakimiesliiton Kustannus 1991.
Tuori Kaarlo, Oikeuden rationaalisuus: Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. Helsingin yliopisto 1988.

Turunen Sinikka, »Miten enää selvitä?» Raportti velkaantuneiden talousneuvonnasta. Suomen Kuluttajaliiton tutkimuksia 3/1991.
Uhlenbruck Wilhelm, Einhundert Jahre Konkursordnung. Teoksessa: Einhundert Jahre Konkursordnung 1877–1977. Heymann 1977 s. 3–34.
Uhlenbruck Wilhelm, Insolvenzverfahren für Verbraucher aus der Sicht der forensischen Rechtspflege. FLF 1989 s. 11–15.
Ussing Henry, Obligationsretten, Alm.del, 4.udg. Juristforbundet, København 1961.
Veikkola Leena, Matkaraportti Norjaan tehdystä matkasta ajalla 1.–3.12.1993. Takuu-Säätiö, kopio 5.12.1993.
Velkatyöryhmän muistio, Valtioneuvoston kanslia. Helsinki 1992.
Vento Harri, Maksukyvyttömyys ja konkurssi rangaistavuuden edellytyksenä. Tutkimus konkurssirikoksista historian ja rikosoikeuden yleisten oppien valossa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 197. 1994.
Vento Harri, Velallisen rikokset konkurssissa. Lakimiesliiton Kustannus 1992.
Vidmar Neil, The Small Claims Court: A Reconceptualization of Disputes and an Empirical Investigation. Law & Society Review, Vol. 18, 1984 s. 515–550.
Villa Seppo, Vakautettu laina vai pääomalaina. DL 1994 s. 66–81.
Virkkunen Aino, Avioliiton solmiminen ja purkaminen. Näkökohtia ennen ja jälkeen 1.1.1988. LM 1987 s. 905–944.
Virolainen Jyrki, Alioikeusuudistus I. Käräjäoikeus ja siviiliprosessin muutokset. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, sarja B 19. Rovaniemi 1991.
Virolainen Jyrki, Lainkäyttö: oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
Virolainen Jyrki, Materiaalinen prosessinjohto. Lakimiesliiton Kustannus 1988.
Vortmann Jürgen, Gesamtvollstreckungsrecht in den neuen Bundesländern. KTS 1991 s. 237–256.
Walin Gösta, Borgen och tredjemanspant. Stockholm 1984.
Walin Gösta, Palmér Eugène, Konkurslagen Del 1 och Del 2. Norstedts laghandböcker. Stockholm 1989.
Wallace Th., Inprisonment by Justices for Nonpayment of Money. London 1935.
Warren Charles, Bankruptcy in United States History. Cambridge, Massachusetts 1935.
Warren Elizabeth, Bankruptcy Policy. University of Chigago Law Review 1987 s. 775–814.
Warren Elizabeth, Westbrook Jay Lawrence, The Law of Debtors and Creditors. Text, Cases, and Problems. Little, Brown and Co, Boston/Toronto 1986.
Weiss Barbara, The Hell Of the English. Bankruptcy and the Victorian Novel. Associated University Presses 1986.
Weistart John C., The Costs of Bankruptcy. Law and Contemporary Problems 1977 s. 107–122.
Wenzel Frank, Restschuldbefreiung bei Insolvenzen von Verbrauchern. VuR 1990 s. 121–131.
Wenzel Frank, Die Restschuldbefreiung in der deutschen und österreichischen Insolvenzreform. KTS 1993 s. 187–195.
Werin Lars, Ekonomi och rättssystem, Andra upplagan. LiberFörlag, Stockholm 1982.
Weston Fred J., Some Economic Fundamentals for an Analysis of Bankruptcy. Law and Contemporary Problems 1977 s. 47–65.
White James, Bankruptcy and Creditors' Rights. Cases and Materials. West Publishing Co. St. Paul, Minnesota 1985.

White Michelle J., The Corporate Bankruptcy Decision. Journal of Economic Perspectives 1989 s. 129–151.

White Michelle J., Economic versus Sociological Approaches to Legal Research: The Case of Bankruptcy. Review Essay (of Sullivan–Warren–Westbrook, As we Forgive our Debtors, 1989). Law & Society Review, Vol 25, 1991 s. 686–709.

Wikström Kauko, Oikeus ja talous. Tutkimus markkinamekanismin normatiivisen ohjaamisen tarpeesta ja mahdollisuuksista – esimerkkinä verotus. Lakimiesliiton Kustannus 1994.

Wilhelmsson Thomas, Konsumentsskyddet i Finland. Helsinki 1989.

Wilhelmsson Thomas, Social civilrätt. Lakimiesliiton Kustannus 1987.

Wilhelmsson Thomas, 'Social Force Majeure': A New Concept in Nordic Consumer Law. Teoksessa: Consumer Debt in Europe – The Birmingham Declaration. Proceedings of the Third European Conference on Overindebtedness, Birmingham, 4th & 5th December 1992. Birmingham Settlement 1993. s. 51–57.

Wilhelmsson Thomas, Suomen kuluttajansuojajärjestelmä. Yleinen osa. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1991.

Wilhelmsson Thomas, Jääskinen Niilo, Avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt. Lakimiesliiton Kustannus 1988.

Wiseman Zipporah Batshaw, Women in Bankruptcy and Beyond. Indiana Law Review, Vol 65, 1989 s. 106–122.

Woodward William J.Jr., Woorward Richard S., Exemptions As An Incentive To Voluntary Bankruptcy: An Empirical Study. American Bankruptcy Law Journal 1983 s. 53–69.

Wrede R.A., Anteckningar enligt professor R. A. Wredes föreläsningar öfver konkursrätt. utg. af K.E., Saxén. Helsingfors 1910.

Wrede R.A., Finlands gällande civilprocessrätt I. Helsingfors 1911.

Ylöstalo Matti, Takauksesta. 2. p. Porvoo 1980.

Yngvesson Barbara, Hennessey Patricia, Small Claims, Complex Disputes: A Review of the Small Claims Literature. Law & Society Review, Vol. 9, 1975 s. 219–274.

Zahn Philipp Johannes, Geschäftsleiterhaftung und Gläubigerschutz bei Kapitalgesellschaften in Frankreich. Alfred Metzner Verlag, Frankfurt am Main 1986.

Zweigert Konrad, Kötz Hein, Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts. Band I: Grundlagen. J.C.B Mohr, Tübingen 1984.

Ämmälä 1993 ks. Annola ym.

Ørgaard Niels, Konkursret, 3.udg. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1988.

LYHENTEET

AckL	= ackordslag 1970:847
AKL	= laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä 29.4.1988/389
AL	= avioliittolaki 13.6.1929/234
ALR	= Allgemeines Landsrecht
AsiakJulkA	= asetus sisältävä eräitä poikkeuksia yleisten asiakirjain julkisuudesta 22.12. 1951/650
AsiakJulkL	= laki yleisten asiakirjain julkisuudesta 9.2.1951/83
Bet.	= betænkning
DeknL	= Lov om fordringdhavernes dekningsrett 8.6.1984 nr. 59
DL	= Defensor Legis
ElatusL	= laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704
EPL	= ennakkoperintälaki 28.11.1959/418
EU	= Euroopan Unioni
EY	= Euroopan Yhteisö
GesVVO	= Gesamtvollsreckungsverordnung
HakL	= laki hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa 30.4.1986
HE	= hallituksen esitys eduskunnalle
HHO	= Helsingin hovioikeus
HM	= Suomen Hallitusmuoto 17.7.1919/94
HRekA	= henkilörekisteriasetus 30.4.1987/476
HVL	= huoneenvuokralaki 10.7.1987/653
InsO	= Insolvenzordnung 5.10.1994
ISHO	= Itä-Suomen hovioikeus
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JJ	= juhlajulkaisu
JT	= Juridisk Tidskrift
KauppaL	= kauppalaki 27.3.1987/355
KauppaRekL	= kaupparekisterilaki 2.2.1979/129
KFM	= kronofogdemyndighet
KK	= kauppakaari
KKO	= korkein oikeus
KL	= Ruotsin konkurslag 1987:672
KM	= komiteanmietintö
KO	= käräjäoikeus (ennen 1.12.1993 kihlakunnanoikeus), (Konkursordnung)
KouHO	= Kouvolan hovioikeus
KS	= konkurssisääntö 9.11.1868/31

KSL	= kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
KTS	= Konkurs – Treuhand – Sanierung. Zeitschrift für Insolvenzrecht
LaVM	= lakivaliokunnan mietintö
LM	= Lakimies
LTKieltoL	= laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059
Lvk	= lakivaliokunta
MmVM	= maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö
MOL	= laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä 2.2. 1973/87
MSL	= laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä 30.12.1992/1578
NKL	= Norjan konkurssilaki, Lov om gjeldsforhandling og konkurs 8.6.1984 nr. 58
NOU	= Norges offentlige utredninger
OikTL	= laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
OK	= oikeudenkäymiskaari
OLJ	= oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
OM	= oikeusministeriö
OPL	= osuuspankkilaki 28.12.1990/1271
OsamKL	= laki osamaksukaupasta 18.2.1966/91
Ot.prp. nr	= Odelstingsproposition nummer
OYL	= osakeyhtiölaki 29.9.1978/734
PalkkaTL	= palkkaturvalaki 10.8.1973/649
PeVL	= perustuslakivaliokunnan lausunto
PK	= perintökaari 5.2.1965/40
Prop.	= regeringens proposition
RB	= rättegångsbalken 18.7.1942
RHO	= Rovaniemen hovioikeus
RL	= rikoslaki 19.12.1889/39
RO	= raastuvanoikeus
SOO	= Senaatin oikeusosasto
SOU	= Statens offentliga utredningar
SPL	= säästöpankkilaki 28.12.1990/1270
STV	= Suomen tilastollinen vuosikerta
SvJT	= Svensk Juristtidning
SVT	= Suomen virallinen tilasto
TakA	= asetus takausmiehen edesvastausvelvollisuuden tarkemmasta määräämisestä 24.2.1873/7
TakSL	= laki takaisinsaannista konkurssipesään 26.4.1991/758
TfR	= Tidsskrift for Rettsvitenskap
THO	= Turun hovioikeus
TKL	= Tanskan konkurslov
TSL	= työsopimuslaki 30.4.1970/30
UfR	= Ugeskrift för retsvæsen
UA	= ulosottoasetus 31.10.1896/37
UAVK	= ulkoasiainvaliokunta
UL	= ulosottolaki 3.12.1895/37
VanhA	= asetus määräajasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille 9.11.1868/32

VeroUL	= laki verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin 29.6.1961/ 367
VHO	= Vaasan hovioikeus
VJ	= valtiopäiväjärjestys 13.1.1928/7
VJA	= asetus yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/58
VJL	= laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 25.1.1993/57
VNp	= valtioneuvoston päätös
VO	= Vergleichsverordnung
VOYL	= laki osakeyhtiöistä 2.5.1895/22
VuR	= Verbraucher und Recht
YrSanA	= asetus yrityksen saneerauksesta 25.1.1993/55
YrSanL	= laki yrityksen saneerauksesta 25.1.1993/47
ZIP	= Zeitschrift für Wirtschaftsrecht und Insolvenzpraxis
ZZP	= Zeitschrift für Zivilprozess

I JOHDANTO

1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämän tutkimuksen aiheena on *luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa.* Vielä runsaat kaksi vuotta sitten tutkimuksen voimassaolevaa oikeutta koskeva osuus olisi jäänyt lyhyeksi: Vuoden 1868 konkurssisäännön mukaan konkurssilla ei ole minkäänlaista vaikutusta velallisen vastuuseen konkurssimenettelyn piiriin kuuluvista veloista. Velkavastuu säilyy konkurssin jälkeen saman laajuisena kuin se oli ollut ennen konkurssia.

Vuoden 1993 alussa säädetyt uudet insolvenssilait muuttivat lainsäädännöllisen tilanteen oleellisesti toisen sisältöiseksi. Ankara velkavastuu konkurssissa säilyi entisenlaisena,[1] mutta konkurssin rinnalle säädettiin kaksi uutta insolvenssimenettelyä. Niitä koskevat *lait yksityishenkilön velkajärjestelystä* (25.1.1993/57) *ja yrityksen saneerauksesta* (25.1.1993/47) tulivat voimaan 8.2.1993. Sekä yksityishenkilön velkajärjestelyssä että yrityssaneerauksessa voidaan muuttaa velallisen vastuuta ennen menettelyn aloittamista syntyneistä veloista.

Luonnollisen henkilön velkavastuuta koskevan insolvenssioikeuden alaan kuuluvan tutkimuksen painopiste on yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Velkajärjestelylain keskeisin tavoite on nimenomaan ylivoimaisiin vaikeuksiin joutuneen velallisen ongelmien selvittäminen ja korjaaminen. Toisin sanoen menettely sinänsä tähtää velallisen velkavastuun lieventämiseen. Yksityishenkilön velkajärjestelyn kohteena voi olla vain luonnollinen henkilö. Myös määrällisesti velkajärjestely, jota koskevia hakemuksia oli tehty noin 18.000 lain oltua voimassa vain puolitoista vuotta,[2] on luonnollisten henkilöiden velkavastuun kannalta ehdottomasti tärkein insolvenssimenettely. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa pyrin vastaamaan siihen kysymykseen, millä edellytyksillä velkavastuuta velkajärjestelyssä voidaan muuttaa.

---

[1] Huomaa kuitenkin konkurssituomion luonteen muuttuminen KS 85 ja 96 §:n muutosten johdosta lailla 26.11.1993/1027, HE 216/1993 s. 14–15, ks. jälj. II 5 s. 28 ss.

[2] HE 250/1994 vp. s. 3.

Myös muiden insolvenssimenettelyjen eli konkurssin ja yrityssaneerauksen kohteena voi olla luonnollinen henkilö. Jälkimmäisessä menettelyssä tosin edellytyksenä on, että hän harjoittaa elinkeinotoimintaa. Käytännössä luonnollisten henkilöiden osuus konkurssi- ja yrityssaneerausvelallisista on pieni. Konkurssivelallisista on yksityisiä elinkeinonharjoittajia noin kymmenen prosenttia eli muutamia satoja vuodessa. Yrityssaneerauksessa osuus on pienempi, sillä saneerausyritykset ovat keskimäärin konkurssiyrityksiä suurempia.[3] Määrällisesti näiden kahden menettelyn välitön vaikutus velallisena olevan luonnollisen henkilön velkavastuuseen on huomattavasti vähäisempi kuin yksityishenkilön velkajärjestelyn. Välillisesti oikeushenkilön konkurssi tai yrityssaneeraus voi vaikuttaa niiden ihmisten velkavastuuseen, jotka ovat oikeushenkilön takana. Välillinen vaikutus voi perustua joko suoraan lakiin (henkilöyhtiöt) tai sopimukseen (takaajat). Nämä pääosin yhtiö- ja velvoiteoikeuden alaan kuuluvat kysymykset olen rajannut tämän tutkimuksen kohteen ulkopuolelle.[4] Tutkimus koskee insolvenssimenettelyn velallissubjektin velkavastuuta ja sen mahdollista muuttamista tai muuttumattomuutta insolvenssimenettelyssä.

Konkurssin ja yrityssaneerauksen tavoitteisiin ei kuulu velallisen velkavastuiden lieventäminen. Niitä koskeva tarkastelu kohdistuu vain velkavastuuta suoranaisesti koskeviin säännöksiin. Tällaisiksi olen katsonut konkurssin osalta vain velallisen konkurssin jälkeistä vastuuta nimenomaisesti koskevat säännökset. Yrityssaneerauksessa velkavastuun lieventäminen on menettelyn päätavoitteen, elinkelpoisen yritystoiminnan saneerauksen sivutuote. Kun saneeraus käytännössä useimmiten edellyttää velkavastuun lieventämistä, on sen ehtoja välittömästi koskevia säännöksiä, saneerauksen aloittamisen edellytyksiä ja saneerauksen hyväksymistä koskevaa päätösvallan jakautumista tarkasteltu suhteellisen perusteellisesti.

Velkajärjestelyä koskevan tarkastelun kysymyksenasettelu on periaatteessa sama, mutta velkajärjestelyn pääasiallisen tarkoituksen ollessa juuri velkavastuun lieventäminen, velkajärjestelyä tarkastellaan kokonaisvaltaisemmin ja menettelykysymyksiä on otettu mukaan siltä osin kuin ne liittyvät velkajärjestelyn edellytysten selvittämiseen.

---

[3] Konkursseja pantiin vireille vuonna 1993 kaikkiaan 6.765. Yksityisiä elinkeinonharjoittajia oli konkurssivelallisista 9 % vuonna 1993; myös ryhmään muut (9 %) sisältynee joitakin. Lisäksi avoimien ja kommandiittiyhtiöiden (22 %) konkursseilla on välittömiä vaikutuksia yhtiömiesten henkilökohtaiseen velkavastuuseen. Yrityssaneerauksia pantiin vuonna 1993 vireille 570. Ks. Konkurssitiedote 2/94 s. 4–6.

[4] Luvussa V kuitenkin sivutaan vastuunalaisen yhtiömiehen ja takaajan asemaa yhtiövelallisen ja vastaavasti päävelallisen yrityssaneerauksessa.

Uudet insolvenssilait liittyvät insolvenssioikeuden uudistusaaltoon Länsi-Euroopassa 1970- ja 1980-luvuilla. Eri maiden uudistuksissa on yhdensuuntaisia peruslinjauksia, mutta konkreettisella tasolla ne ovat huomattavan erilaisia. Tämä koskee myös velkavastuukysymyksen sääntelyä insolvenssilaeissa. Yhteistä on uusien saneerausmenettelyjen luominen ja niihin liittyvät mahdollisuudet lieventää velkavastuuta. Myös kuluttajia koskevia insolvenssimenettelyitä on viime vuosina säädetty useissa maissa, mutta lakien yksityiskohdat ja jopa monet perusratkaisut ovat huomattavan erilaisia.

Velkavastuun sääntelyn kirjavuus ei rajoitu uusimpaan lainsäädäntökehitykseen. Jo aikaisemmassa tutkimustyössäni olen todennut, että velkavastuun sääntely insolvenssioikeudessa vaihtelee erittäin suuresti sekä eri oikeuskulttuureissa että historiallisesti.[5] Tutkimuksen toisessa osassa selvitetään tätä kehitystä yksityiskohtaisemmin ja syvällisemmin kansainvälisesti vertailevan aineiston valossa. Millaisia ovat ne säännöstöt, jotka sääntelevät velallisen velkavastuuta insolvenssissa meidän kannaltamme tärkeissä oikeuskulttuureissa? Miten nämä säännökset ovat eri aikoina muuttuneet? Onko havaittavissa joitakin yleisiä kehitystendenssejä? Voidaanko tärkeimpiä eroavuuksia ja muutoksia selittää?

2 TUTKIMUKSEN RAKENTEESTA JA METODISTA

Tutkimuksen *ensimmäinen osa* koskee voimassaolevaa oikeutta. Se on – lukuunottamatta historiallista katsausta luvussa II – luonteeltaan oikeusdogmaattinen. Luvuissa III–V esitetään velkavastuujärjestelmä voimassaolevien uusien insolvenssilakien mukaan.

Esityksen pääpaino on yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Lukuun IV sisältyy systemaattinen esitys lain aineellisista säännöksistä, velkajärjestelyn edellytyksistä ja esteistä sekä maksuohjelman sisältöä koskevista säännöksistä. Lisäksi tarkastellaan niitä menettelykysymyksiä, joilla on välitöntä merkitystä velkajärjestelyn edellytysten ja esteiden selvittämiselle taikka menettelyn lopputuloksesta eli maksuohjelman sisällöstä päättämiselle.

Yrityssaneerauslain tarkastelu on suppeammin rajattu ja kohdistuu vain velkavastuukysymyksen sääntelyyn saneerauksessa. Tarkastelu kohdistuu pääosin velalliseen. Saneerauksen vaikutuksia kolmansien henkilöiden, lähinnä takaajien ja yhtiömiesten velkavastuuseen sivutaan luvussa V. Kysymys velallisen velkavastuusta on yrityssaneerauslain järjestelmässä lain päätavoitteelle, yrityksen sa-

[5] Niemi-Kiesiläinen – Tala – Wilhelmsson 1991 s. 71 ss.

neeraukselle alisteinen. Säännöksiä, jotka suoranaisesti koskisivat velallisen velkavastuuta, ei laissa ole. Kuitenkin laki antaa mahdollisuuden velkavastuun oleelliseenkin muuttamiseen. Tästä johtuen velkavastuukysymys antaa mielenkiintoisen, mutta työlään näkökulman sääntelyyn. Missä yhteyksissä velkavastuuta koskevat kysymykset tulevat saneerauksessa esiin? Asettavatko ne tulkinnalle erityisiä vaatimuksia, jotka kenties eivät yhtiövelallisen saneerauksessa ole keskeisiä?

Tutkimus kuuluu oikeudenalaan, jota perinteisesti luonnehditaan täytäntöönpano-oikeudeksi. Täsmällisemmin kysymys on siviiliprosessuaalisesta täytäntöönpanosta, joka meillä luetaan osaksi prosessioikeutta. Täytäntöönpano-oikeus jaetaan kahteen osaan, erillis- ja yleistäytäntöönpanoon. Kun edellisessä kysymys on velallisen ja hänen yhden velkojansa välisestä tietyn saatavan tai muun oikeuden toteuttamisesta, jälkimmäisessä menettelyn piiriin vedetään kaikki velallisen velkojat. Kuten jäljempänä (I 3) todetaan, termi yleistäytäntöönpano ei enää riittävän täsmällisesti vastaa kaikkia sanotulla tavalla kollektiivisia menettelyjä. Se seikka, onko kysymyksessä yksittäisen eli erillisen saatavan tai oikeuden täytäntöönpano vai kollektiivinen, kaikkia velkojia koskeva menettely, on edelleenkin systemaattisesti tärkein erottelukriteeri. Siten siviiliprosessuaalisen täytäntöönpanon kenttä voidaan systematisoida seuraavasti:[6]

Siviiliprosessuaalinen täytäntöönpano-oikeus
1 Erillistäytäntöönpano
  1.1 Ulosotto
  1.2 Turvaamistoimet

[6] Systematisointi poikkeaa Koulun LM 1992 s. 945 esittämästä:

Maksukyvyttömyysoikeus
1 Yleiset opit
2 Ulosotto
3 Konkurssioikeus
4 Yrityssaneeraus
5 Velkajärjestelyoikeus (kuluttajakonkurssi)
(6 Akordioikeus)

Koulun systematisointi perustuu tilanteeseen, jolloin yrityssaneerauslakia ja lakia yksityishenkilön velkajärjestelystä ei vielä ollut. Niitä koskevat oikeusministeriön työryhmän lakiehdotukset oli lähetetty lausuntokierrokselle. Sen sijaan akordilainsäädäntö oli vielä voimassaolevaa oikeutta.

Tekstissä esitetty systematisointi perustuu tietenkin nyt voimassaolevaan oikeuteen. Se on perinteisempi kuin Koulun esittämä ja perustuu perinteiseen erillistäytäntöönpanon ja kollektiivisen täytäntöönpanon erotteluun.

2 Yleistäytäntöönpano eli insolvenssioikeus
2.1 Konkurssi
2.2 Yrityssaneeraus
2.3 Yksityishenkilön velkajärjestely

Tutkimukseni paikantuu siis insolvenssioikeuden alaan.[7] Siinä tarkastellaan velkavastuuta kaikissa kolmessa insolvenssimenettelyssä, joskin pääpaino on yksityishenkilön velkajärjestelyssä (luvut III ja IV).

Tutkimuksen *toisessa osassa* aineisto laajenee muihin oikeusjärjestyksiin. Kansainvälisessä katsauksessa luvussa VI tarkastellaan sekä oikeuskulttuurisesti meitä lähinnä olevia maita (Pohjoismaat ja Saksa) että anglosaksisia maita (Englanti, Yhdysvallat). Koska uudemmat lainvalmistelutyöt Manner-Euroopassa ovat saaneet pääasialliset vaikutteensa anglosaksisista maista, erityisesti Yhdysvalloista, kansainvälistä katsausta insolvenssioikeuteen ei tällä hetkellä voida tehdä ilman anglosaksisten maiden mukana oloa.[8]

Tässä luvussa (VI) tehtyjä, lähinnä Pohjoismaiden lainsäädäntöä koskevia havaintoja on jonkin verran, mutta hyvin varovaisesti käytetty jo edellisissä luvuissa IV ja V eräiden tulkintakannanottojen tukena. Syy varovaisuuteen on eri maiden, myös Pohjoismaiden, velkajärjestely- ja saneerauslakien huomattava erilaisuus. Kansainvälisen katsauksen tavoitteena on, yleiskuvan luomisen ohella, selvittää niitä keskeisiä periaatteita ja lähtökohtia, jotka ovat velkavastuukysymyksen toisistaan poikkeavien sääntelyiden taustalla. Tätä tavoitetta silmällä pitäen katsaukset voivat paikoitellen vaikuttaa huomattavan yksityiskohtaisilta. Periaatteiden hahmottaminen yksityiskohtien taustalta ei kuitenkaan ole helppoa, ja jotta lakien taustaperiaatteet on saatu näkyviin, niitä on jouduttu tarkastelemaan välistä varsin yksityiskohtaisesti. Kutakin maata koskevan katsauksen alkuun on sijoitettu johdanto ja loppuun yhteenveto, joiden avulla pyrin nostamaan keskeiset periaatteet näkyviin.

Seuraavissa luvuissa VII–IX tehdään ensin yhteenveto velkavastuun sääntelyn kehityksestä (VII). Samassa luvussa tarkastellaan insolvenssioikeuden tavoitteita yhteenvedonomaisesti (VII 1). Tämän luvun voi lukea myös johdantona vel-

[7] Terminologiasta ks. seuraava jakso I 3.

Tällä hetkellä voidaan perustellusti kysyä, kuuluvatko yksityishenkilön velkajärjestely ja yrityssaneeraus ylipäänsä ollenkaan yleis*täytäntöönpanon* piiriin, sillä velallisen aseman helpottamista pidetään usein niiden pääasiallisena tavoitteena. Tässä tutkimuksessa lähdetään kuitenkin siitä, että niillä on selvä täytäntöönpanoluonne. Näkökulmaa perustellaan tarkemmin Suomen lainvalmistelutöiden valossa jaksossa III 2.1 ja 2.2 sekä IV 2.1.1 ja yleisellä tasolla jaksossa VII 1.

[8] Maiden valintaa perustellaan tarkemmin luvussa VI 1.

kavastuun sääntelyn yleisiin kysymyksiin ja lähtökohtiin ennen käytännöllisemmin suuntautuneita voimassa olevaa oikeutta koskevia lukuja III–V.

Tarkastelun kohteena olleille oikeusjärjestyksille yhteisestä roomalaisoikeudellisesta ja juutalaiskristillisestä taustasta (ks. VII 2.2) huolimatta velkavastuukysymyksen sääntelyä konkurssioikeudessa leimaa uudelta ajalta alkaen anglosaksisen ja mannereurooppalaisen kehityksen vastakkainasettelu. Erityisesti 1800-luvulla velkavastuun sääntelyssä omaksutaan kaksi täysin päinvastaista linjaa: anglosaksisissa maissa vapautuminen velkavastuusta konkurssissa ja velkavastuun muuttumattomuus Manner-Euroopassa. Tämän eroavuuden syitä pohditaan jaksossa VII 2.5.

Liberalismin hengessä 1800-luvun jälkipuoliskolla säädetyt konkurssilait pysyivät pääpiirteissään muuttumattomina aina 1900-luvun jälkipuoliskolle asti. Vasta 1900-luvun puolenvälin jälkeen liberalismin ajan konkurssilait joutuivat perustavanlaatuisen kritiikin kohteeksi usealla eri perusteella. Konkurssipesien vähävaraisuus oli johtanut siihen, että konkurssi yhä harvemmin pystyi täyttämään tehtäväänsä velkojien saatavien tyydyttämisessä. Taloudellinen kritiikki kohdistui siihen, että konkurssin arvioitiin johtavan taloudellisten arvojen tuhoutumiseen. Vähän myöhemmin 1980-luvulla todettiin, että suuri osa velallisista eli monivelkaiset kotitalousvelalliset jäivät kokonaan yleistäytäntöönpanon ulkopuolelle.

Kritiikki on 1970-luvulta alkaen johtanut kaikissa tarkastelun piiriin kuuluvissa Euroopan maissa perustavanlaatuisiin lainsäädäntöuudistuksiin. Konkurssin rinnalle tai yhteyteen on kehitetty yrityksiä koskevia uusia saneerausmenettelyitä ja yksityishenkilöitä koskevia velkajärjestelyitä (VII 3). Yhteisestä perustrendistä huolimatta eri maiden väliset eroavuudet ovat edelleenkin huomattavia, Manner-Euroopan maiden ja anglosaksisen maailman erilaisuus päällimmäisenä.

Olisi liian vaativa tehtävä pystyä tyhjentävästi selittämään näiden eroavuuksien syitä. Pyrin hahmottamaan kolme eri näkökulmaa, joista käsin erilaisia lainsäädäntöratkaisuja voidaan ymmärtää. Perinteinen tapa on tarkastella insolvenssioikeutta osana siviiliprosessuaalista täytäntöönpanoa (VIII). Uusi insolvenssioikeus voidaan nähdä vastauksena siihen kritiikkiin, joka on kohdistunut perinteisen konkurssioikeuden kyvyttömyyteen käsitellä nykyisiä maksukyvyttömyys- ja ylivelkaantumistilanteita. Käsityksemme hyvinvointivaltion tehtävistä ja niiden järjestämisestä näyttää olevan erityisen keskeinen siinä, miten suhtaudumme kotitalouksien velkaongelmiin ja sääntelemme niiden oikeudellista ratkaisemista (VII 3.3.3).

Kolmas tapa tarkastella insolvenssilainsäädäntöä on nähdä se osana markkinatalouden toimintaa (IX). Itse asiassa insolvenssimenettelyt ovat niin oleelli-

nen ja välttämätön osa markkinoiden toimintaa, että tarkastelutapa on väistämätön. Yhdysvalloissa, mistä Euroopan uudet insolvenssilait ovat saaneet keskeiset vaikutteensa, markkinanäkökulma on osa konkurssioikeuden paradigmaa. Konkurssioikeuden tarkastelun lähtökohtana ovat silloin oikeuden taloustieteen (law and economics) tutkimusperinteen metodit ja peruskäsitteet. Konkurssioikeuden tutkijoiden taustalla on yleensä oikeuden taloustieteen sävyttämä ajattelutapa. Sen sijaan on jossain määrin yllättävää, että amerikkalaisten oikeuden taloustieteen tunnetuimpien tutkijoiden mielenkiinto ei juurikaan ole kohdistunut konkurssioikeuteen eikä konkurssioikeutta ole juurikaan systemaattisesti esitetty oikeuden taloustieteen lähtökohdista. Tämä taustaksi sille, että tutkimukseni viimeisessä luvussa oikeuden taloustieteen lähtökohtia suhteellisen laajasti selostaen analysoidaan aikaisemmissa luvuissa tehtyjä havaintoja. Koska markkinoilla kuluttajille ja yrityksille suunnattu luotonanto ovat eriytyneet toisistaan, viimeisen luvun tarkastelu on rajattu koskemaan vain kulutusluottomarkkinoita.

3 ERÄITÄ KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Yleistäytäntöönpanoa koskevaa oikeudenalaa on pitkään yleistäen kutsuttu konkurssioikeudeksi. Esimerkiksi alan oppi- ja käsikirjat on säännönmukaisesti otsikoitu 'konkurssioikeus,'[9] vaikka niihin on sisältynyt lyhyt katsaus akordioikeuteen. Uusien insolvenssilakien säätäminen on johtanut siihen, että vanha terminologia ei riittävän täsmällisesti vastaa lainsäädännön muuttunutta sisältöä. Tutkijoiden mielenkiinto oli suuntautunut uusiin menettelylajeihin jo ennen niitä koskevien lakien säätämistä. Termin konkurssioikeus tilalle alettiin etsiä paremmin soveltuvaa ja koko oikeudenalan kattavaa termiä. Tehtävä osoittautui yllättävän vaikeaksi.

Vakiintunutta pohjoismaista esikuvaa ei ollut. Ruotsin yleistäytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö noudattaa vielä perinteistä jakoa konkurssi- ja akordilainsäädäntöön *(konkurslag, ackordlag)*. Yksityishenkilöitä koskee *skuldsanering* (1994). Tanskan konkurssilakiin (1977) sisältyy maksujen lakkauttamista koskeva instituutio *(betalningstandsning)* ja yksityishenkilöiden velkasaneeraus (1984). Niistä säädetään konkurssilaissa ja käsitellään kirjallisuudessa konkurssioikeuden alla.[10] Norjan konkurssilainsäädäntö (1984) tuntee kolme menettelyä,

[9] Esim. Granfelt, Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin (1950), Halila, Konkurssioikeuden pääpiirteet (1972), Ovaska, Konkurssikäsikirja (1983) ja Havansi, Suomen konkurssioikeus (1990, 1991 ja 1992).

[10] Esim. Munch, Konkursloven 1988, Gomard, Festskrift till Hessler 1985 s. 189–197.

konkurssin ja velkaneuvottelun *(gjeldsforhandling)* sekä yksityishenkilöiden velkajärjestelyn *(gjeldsordning)*, mutta vastinetta nyt hakemallemme käsitteelle ei sielläkään ole.[11]

Yhdysvaltojen konkurssioikeus on terminologisesti vakiintunut. Sama laki, *Bankruptcy Code* (1978), sisältää sekä ns. suoran eli likvidaatioon tähtäävän konkurssin *(straight bankruptcy)*, yritystoiminnan uudelleen järjestelyn *(reorganization)* että luonnollisen henkilön maksusuunnitelman *(payment plan)*. Kaikki mainitut menettelyt kuuluvat konkurssioikeuden alaan ja selvyyden vuoksi niihin usein viitataan konkurssilain luvun numerolla. Insolvenssioikeus oikeudenalana on Yhdysvalloissa *bankruptcy law*.

Englannissa siirryttiin vuoden 1986 uudistuksessa käyttämään koko oikeudenalaa koskevaa termiä *insolvency law*. Saksassa on hiljattain säädetty uusi insolvenssilaki (1994), jonka sääntelemä yhtenäinen menettely sisältää sekä perinteisen konkurssin, yrityssaneerauksen *(Reorganization)* että menettelyn luonnollisen henkilön velkavastuun muuttamiseksi *(Restschuldbefreiung)*. Yhtenäisen menettelyn nimi on *Insolvenz* ja oikeudenala *Insolvenzrecht*.

Terminologiaa voidaan pitää siis varsin epäyhtenäisenä. Suomessa *Havansi* on ottanut käyttöön saksalais- ja brittiläisvaikutteisen termin *insolvenssioikeus*,[12] kun taas *Ovaska* ja *Koulu* käyttävät termiä *maksukyvyttömyysoikeus*.[13] Oikeudenalan nimen lisäksi ongelma koskee sen käsittelemistä eri menettelylajeista käytettävää kokoavaa nimitystä, joka mainituilla tutkijoilla on vastaavasti joko insolvenssimenettely tai maksukyvyttömyysmenettely. Ensiksi mainitun puolesta puhuu sen lyhyys ja uutuuteen liittyvä yksiselitteisyys, jälkimmäisen puolesta taas suomenkielisyys.

Vielä voidaan kysyä, tarvitaanko käsitteen *yleistäytäntöönpano* lisäksi uusi insolvenssi- tai maksukyvyttömyysoikeuden käsite. Uusien menettelylajien tavoitteisiin sisältyy velkojien saatavien tyydyttäminen niin suuressa määrin kuin se muut tavoitteet – yksityishenkilön taloudellisen aseman parantaminen tai yrityksen saneeraus – huomioon ottaen on mahdollista. Toisin kuin konkurssissa

---

[11] Esim. Huser käyttää lain systematiikan mukaisesti termejä konkurs ja gjeldsforhandling, joita hän luonnehtii yleistäytäntöönpanoksi (fellesforfølgning), Huser 1, 1987 s. 29. Brækhus käyttää yläkäsitettä gjeldsforfølgning (voitaneen vapaasti suomentaa 'rahasaamisen täytäntöönpano'), jonka hän jaottelee enkeltforfølgning/gjeldsforhandling/konkurs, Brækhus, Gjeldsforfølgning 1985.

[12] Havansi, Suomen konkurssioikeus 1992 s. 6–7.

[13] Ovaska, Konkurssin torjuminen 1985 s. 25, Liiketoiminnan 1992 s. 93. Koulu LM 1992 s. 945 ja sama 1994 esim. s. 1 ja s. 13. Myös lainvalmistelussa on puhuttu maksukyvyttömyyslainsäädännön uudistamisesta, ks. Koskelo 1994 s. 1–3.

täytäntöönpano on vain yksi uusien menettelyjen tavoitteista[14] ja sen vuoksi termi yleistäytäntöönpano on liian suppea.

Maksukyvyttömyys on oikeustosiseikka, joka on lähtökohtana niin konkurssin edellytysten kuin velkajärjestelyn ja yrityssaneerauksenkin edellytysten säänte-lylle. Koska kunkin menettelyn soveltamisala on erilainen ja menettelyjen aloittamisen edellytykset poikkeavat toisistaan, maksukyvyttömyysedellytyksen merkitys kunkin menettelyn aloittamiselle on erilainen. Lisäksi konkurssi ja yrityssaneeraus voidaan aloittaa muullakin perusteella (maksukehotus ym., uhkaava maksukyvyttömyys), ja sekä velkajärjestelyn että yrityssaneerauksen aloittaminen edellyttää eräiden muidenkin kriteerien kuin vain maksukyvyttömyysedellytyksen täyttämistä. Toisaalta maksukyvyttömien velallisten ongelmia käsitellään myös ulosotossa ja muussa erillistäytäntöönpanossa sekä yhtiölainsäädännön mukaisissa selvitysmenettelyissä ja vapaamuotoisesti sopimusakordineuvotteluissa.

Maksukyvyttömyys on erittäin keskeinen käsite, jonka tulkintaongelmilla on merkittävä osa niin tässä kuin monessa muussakin tutkimuksessa. Toisaalta se ei täsmällisesti rajaa tarkasteltavana olevaa oikeudenalaa sillä tavoin, että sen piiriin kuuluvat kaikki ne kollektiiviset menettelyt, jotka käynnistetään velallisen maksukyvyttömyyden tai sen uhkan vuoksi velallisen kaikkien velkojien saatavien tyydyttämiseksi joko varallisuuden realisoimisella tai velkojen uudelleen järjestelyllä. Uutena käsitteenä insolvenssi on määriteltävissä riittävän täsmällisesti.

Termit *insolvenssioikeus* ja insolvenssimenettely vastaavat myös kansainvälistä kielenkäyttöä. Anglosaksisella kielialueella insolvenssimenettelyn edellytyksenä olevasta maksukyvyttömyydestä käytetään kotoperäistä käsitettä *(obestånd, Zahlungsunfähigkeit, inability to pay debts)*, kun taas oikeudenalasta käytetään eräissä maissa vakiintuneesti latinalaisperäistä termiä insolvenssioikeus *(Insolvenzrecht, insolvency law)*.[15]

Terminologiset ongelmat eivät lopu tähän. Käsitteet konkurssi ja konkurssioikeus eivät kaipaa määrittelyä. Täsmentävästi voidaan sanoa, että konkurssilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa nimenomaan menettelyä, jossa velallisen varat realisoidaan ja jaetaan velkojien kesken (likvidaatio). Myös kansainvälinen terminologia on tältä osin johdonmukainen *(konkurs, Konkurs, bankruptcy)*.[16]

---

[14] Tavoitteista ks. jaksot III 2.1 ja 2.2.

[15] Myös Ruotsissa lainuudistuksia on valmistellut työryhmä, jota kutsutaan nimellä Insolvensutredningen, ks. esim. SOU 1990:74.

[16] Huomaa kuitenkin, että amerikkalainen bankruptcy -termi viittaa myös yrityssaneerukseen ja velkajärjestelytyyppiseen konkurssiin.

Muiden insolvenssimenettelyjen nimityksissä vaihtelu on melkoinen. Tämän tutkimuksen terminologinen perusratkaisu seuraa Suomen lainsäädännön terminologiaa. Yrityksen toiminnan jatkamiseen ja saneeraukseen tähtäävästä menettelystä käytetään termiä yrityssaneeraus. Yksityishenkilön talouden korjaamiseen tähtäävä tuomioistuinmenettely on velkajärjestely ja velalliselle siinä vahvistettu maksuvelvollisuus maksuohjelma.

Kuitenkin luvussa VI esiteltäessä eri maiden järjestelmiä on yleensä myötäilty alkukielistä terminologiaa, jos luonteva käännös on olemassa (esim. Tanskan ja Ruotsin kontekstissa velkasaneeraus = yksityishenkilön *skuldsanering*)[17] tai tietyllä instituutiolla on oleellisesti erilainen merkitys kuin meillä (esim. Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssi).

Kuluttajalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa henkilöä, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa,[18] ja kuluttajavelallisella insolvenssimenettelyn velallisena olevaa henkilöä, joka menettelyn aikana ei harjoita elinkeinotoimintaa. Kuluttajan käsite ei siten viittaa velkaantumisen tarkoitukseen, vaan kuluttajalla voi olla sekä kulutusluottoja, muuta yksityistalouteen liittyvää että hänen aikaisemmin harjoittamassaan elinkeinotoiminnassa syntynyttä velkaa.

Akordi (pakkoakordi) esiintyy vielä muissa pohjoismaissa. Ruotsissa akordi on itsenäinen tuomioistuinmenettely. Tanskassa ja Norjassa tuomioistuimen valvonnassa tapahtunut maksujen lakkautus ja velkaneuvottelu voi johtaa pakkoakordin vahvistamiseen. Sopimusakordilla tarkoitetaan velallisen ja hänen kaikkien tai useiden velkojiensa välistä, yksityisoikeudellista sopimusta velkojen osittaisesta anteeksiannosta.

---

[17] Myös Suomen yksityishenkilön velkajärjestely on ruotsiksi skuldsanering för privatpersoner.

[18] On huomattava, että kuluttajan käsitettä käytetään tällöin oleellisesti eri merkityksessä kuin kuluttajansuojalain 1:4:ssä (5.1.1994/16). Sen mukaan kuluttaja on henkilö, joka hankkii kulutushyödykkeen pääasiassa muuhun tarkoitukseen kuin harjoittamaansa elinkeinotoimintaa varten. Insolvenssioikeudessa käytetään yksityishenkilön käsitettä. Sitä ei ole sidottu velkaantumisen tarkoitukseen. Sikäli kuin kuluttajan käsitettä tarvitaan, se tarkoittaa samaa kuin yksityishenkilö eli henkilö, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa. Tällöin tarkoitetaan nimenomaan statusta insolvenssimenettelyn aikana, aikaisempi, mahdollisesti velkaantumisen aikainen status ei ole merkityksellinen.

II VELKAVASTUU SUOMEN KONKURSSI-OIKEUDESSA

1 VELKAVASTUU ENNEN VUODEN 1868 KONKURSSI-SÄÄNTÖÄ

Ruotsi-Suomen ensimmäiset yleistäytäntöönpanoksi luokiteltavat säännökset sisältyivät ilmeisesti Visbyn kaupunkilakiin 1300-luvulla. Sen mukaan velkoja voi haastaa maksukyvyttömän velallisen oikeuteen ja vaatia hänen omaisuutensa jakoa velkojien saamisten suuruuden mukaisessa suhteessa. Velkojilla oli valta myöntää velalliselle maksuaikaa. Muussa tapauksessa velallisen oli joko maksettava velkansa heti tai asetettava siitä vakuus. Ellei velallinen pystynyt näin tekemään, hänet voitiin määrätä vankeuteen.

Visbyn kaupunkilaissa oli erikseen säädetty siitä tilanteesta, että velallinen oli karannut. Karannutta velallista odotti hänen palatessaan jopa elinikäinen vankeus, jolta hän saattoi välttyä vain Visbyn kaupungin sekä velkojien enemmistön antamalla luvalla.[1] Tätä mahdollisuutta lukuunottamatta velallinen ei saanut mitään suoranaista etua tai helpotusta yleistäytäntöönpanossa.[2] Vaikuttaakin siltä, että nämä säännökset täydensivät velkavankeutta koskevia säännöksiä, joiden mukaan velkoja voi vaatia maksunsa laiminlyöneen velallisen asettamista julkiseen vankilaan. Kaupankäynnin merkitys Visbyn kaupungille näkyy siinä, että velkavankeutta koskevat säännökset olivat suhteellisen kehittyneet. Velkojan tuli maksaa velallisen ylläpito, ellei velalliselta löytynyt siihen varoja.[3]

---

[1] Ks. Serlachius 1881 s. 92, Wrede 1910 s. 25–26. Karanneen velallisen kiinni ottanut velkoja sai etuoikeuden saatavalleen. Toinen Visbyn kaupunkilain tuntema etuoikeus oli vuokranantajan saatavalla.

[2] Säännöksissä ei ollut mainintaa velallisen mahdollisuudesta hakea yleistäytäntöönpanoa. Wreden käsityksen mukaan se lienee ollut käytännössä mahdollista, Wrede 1910 s. 26.

[3] Velkavankeussäännöksistä Visbyn kaupunkilaissa ks. Hasselberg 1953 s. 260–268. Maakuntalakien pakkotyöinstituutiosta ks. Vento 1994 s. 55–56.

Samalla vuosisadalla Maunu Erikinpojan yleisessä kaupunkilaissa mainittiin nimenomaisesti, että velallinen saattoi luovuttaa omaisuutensa velkojilleen. Velkojat saattoivat vapauttaa pakkotyövelvollisuudesta ja siten myös velkavankeudesta velallisen, jonka ahdinko johtui onnettomuudesta.[4]

Konkurssia koskevat säännökset kehittyivät 1600-luvun alkupuolella Göteborgin kaupungin privilegioissa (1621) ja vuoden 1643 oikeudenkäyntiä koskevassa lakiehdotuksessa, joka todennäköisesti kertoo saman aikakauden tuomioistuinkäytännöstä. Niissä konkurssi oli menettely, jonka avulla velallinen saattoi välttyä velkavankeudelta, jos hänen maksukyvyttömyytensä johtui onnettomuudesta. Lisäksi vuoden 1643 ehdotus sisälsi säännökset velallisen oikeudesta erottaa omat, puolisonsa ja lastensa välttämättömät vaatteet sekä elantonsa hankkimiseen tarpeelliset työkalut ja työvälineet.[5]

Göteborgin privilegioihin sisältyi myös ensimmäinen säännös akordista. Sen mukaan akordin hyväksyminen edellytti velkojien enemmistöpäätöstä ja sitoi myös vähemmistöön jääneitä velkojia. Pääasiallinen soveltamisala olivat merenkulkua harjoittavat kauppiaat, mutta myös vielä vailla porvarioikeuksia ollut velallinen saattoi saada lykkäystä kymmeneksi vuodeksi.[6] Akordin myöntämisen edellytyksenä oli, että velallisen maksukyvyttömyyden syynä oli onnettomuus, ja sääntely koski velallista, joka itse luovutti omaisuutensa velkojilleen.[7]

Konkurssisäännöksissä, joita annettiin 1600-luvun jälkipuoliskolla, esiintyy uusi piirre. Velallinen saattoi konkurssin avulla paitsi vapautua velkavankeuden uhasta, vapautua vastaamasta veloista konkurssin jälkeen saamillaan varoilla ja tuloilla. Nämä säännökset sisältyvät vuoden 1687 kuninkaalliseen resoluutioon,[8] jonka mukaan velallinen saattoi välttää velkavankeuden ja konkurssin jälkeisen velkavastuun, jos konkurssin syynä oli '...någon ulyckelig händelse af eldswåda/Skiepsbrått/ fiendtligit infall/ och annat slikt/ utom ens förwållande...' Velkavastuuta voitiin helpottaa vain, jos velkojat olivat hakeneet konkurssia.

On todennäköistä, että nämä säännökset perustuivat jo aikaisemmin vakiintuneeseen käytäntöön, jonka mukaan velallinen saattoi anoa vapautumista ku-

---

[4] Wrede 1910 s. 27.

[5] Lagutskottets betänkande 10/1867 s. 1209.

[6] Lagutskottets betänkande 10/1867 s. 1209.

[7] Wrede 1910 s. 28.

[8] Kungl.Man:s Resolution och Förklaring öfver Lagfens rätte förstånd uti åtskillige mål/ angående giälds betalning emellan Ächta Folk/ samt debitorers sökte anstånd och befrielse 28.5.1687.

Täsmentäviä menettelysäännöksiä ks. Kongl. brefvet 17.2.1695 (tai 1696) Til Svea hovrätt Svar angående proclama de cessione bonorum.

ninkaalta.[9] Vuoden 1687 resoluutiosta asti päätöksenteko kuului tuomioistuimille.

Vuoden 1734 lain kauppakaaren 16 luvussa säännökset velallisen konkurssin jälkeisestä velkavastuusta (KK 16:2–3) pysyivät pääpiirteissään entisenlaisina. Vapautumisen edellytyksenä oli edelleenkin, että maksukyvyttömyyden syynä oli »merivahinko, vihollisen tulo maahan, tulipalo tai muu onnettomuus, johon velallinen ei ollut vikapää.» Toisin kuin aikaisemmin, vapautuminen oli mahdollinen vain, jos velallinen itse oli hakenut omaisuuden luovuttamista velkojille.

Velkavastuuta koskevat säännökset pysyivät pääperiaatteiltaan samansisältöisinä vuoden 1868 konkurssisäännön säätämiseen asti. Konkurssimenettelyä kehitettiin ja säännöksiä täsmennettiin vuosina 1767,[10] 1773 ja 1798[11] annetuissa asetuksissa. Näissä asetuksissa tulee esiin, että velallisen tuli toisaalta osoittaa velkaantuneensa ilman tuottamusta, onnettomuuden johdosta, ja toisaalta huolellisesti noudattaa konkurssiin liittyviä velvollisuuksiaan:

> Förmår Gäldenären wisa, at han igenom besynnerlige olyckshändelser, såsom sjöskada, wådeld, fiendens härjande, eller annat dyligt, dertil Domaren pröwar, at han sjelf ej wållande warit, haft sådan förlust, at han derigenom bliwit oförmögen til sin gälds betalande, ware då fri från Borgenärernes tiltal, när han alt riktigt upgivit och afstått, som sagdt är, ändå at hans wilkor sedan genom arf eller annorlunda förbättrade blifwa (1767).

Jos hän ei täyttänyt näitä edellytyksiä, kohtelu oli ankaraa:

> ...och njute en sådan Gäldenär ingen säkerhet för sin person, utan hafwe Borgenärerne wåld med honom förfara, som lag och serskilte stadgar eljest förmå. (1773 § 7).

Velallisen velkavastuu konkurssin jälkeen kehittyi siis 1600- ja 1700-luvulla johdonmukaisesti siihen suuntaan, että rehellinen, omatta syyttään velkaantunut velallinen sai vapautuksen vastuusta konkurssin jälkeen saamillaan varoilla. Sen sijaan velallista, joka oli velkaantunut omasta syystään, kohtasi pakkotyö ja velkavankeus. Lainsäädäntökehitys pysähtyi lähes sadaksi vuodeksi kunnes

---

[9] Lagutskottets betänkande 10/1867 s. 1209–1210. Kongliga resolutionen och förklaringen öfver samtliga Ständernes fullmäktiges besvär 5.10.1673.

[10] Kongl. Maj:ts Förklaring, hvad wid Fallissementer samt Cessions- och Concours-twister hädanefter bör i akt tagas 8.5.1767.

[11] Kongl. Maj:ts förnyade Stadga, angående afträdes- och förmåns- samt boskilnads- och urarfwa-mål 26.8.1773 ja Kongliga Stadgan om afträdes- och förmåns- samt boskilnads- och urarfvamål 28.6.1798.

vuonna 1868 konkurssisäännössä omaksuttiin velkavastuun suhteen kokonaan uudet periaatteet.

2 KONKURSSISÄÄNNÖN SÄÄTÄMINEN

Esitys konkurssisäännön säätämiseksi annettiin helmikuussa 1867[12] samanaikaisesti kuin esitykset kiinnitysasetukseksi sekä etuoikeusasetukseksi.[13] Ensiksi mainittu esitys, joka oli pituudeltaan kaikkiaan noin kuusi sivua, selosti lyhyesti syyt uuden konkurssisäännön säätämiseen.[14] Vuoden 1798 asetuksen todettiin olevan monessa suhteessa puutteellinen, eikä se enää vastannut kehitystä muissa maissa, joiden kanssa maallamme oli kauppasuhteita.[15] Erityisinä puutteina mainittiin

1) velallisen velvollisuutta omaisuutensa luovuttamiseen ei oltu pystytty käytännössä toteuttamaan, mistä viivytyksestä aiheutui, ettei velkojille useinkaan jäänyt mitään,
2) epärehellinen velallinen saattoi suosia joitakin velkojiaan ilman, että muilla velkojilla olisi ollut mahdollisuus saattaa velallinen vastuuseen tai saada tästä korvausta,
3) velkojien kutsumiselle asetetut pitkät ja menettelyä viivyttävät määräajat eivät enää liikenneyhteyksien kehityksen vuoksi olleet välttämättömiä,
4) saatavan ilmoittamatta jättämisestä seurannut prekludoituminen oli tarpeettoman ankara sanktio, ja
5) menettelyn tarpeeton pitkittyminen.[16]

Velkavastuun sääntelyssä omaksuttiin kokonaan uusi lähtökohta. Mahdollisuus vapautua vastaamasta veloistaan konkurssin jälkeen poistettiin (85 §). Varsinaisia, määräenemmistön hyväksymää akordia koskevia säännöksiä lakiin ei sisältynyt. Laki ei sulkenut akordin mahdollisuutta kokonaan pois, mutta se edellytti kaikkien konkurssissa paikalle tulleiden velkojien suostumusta (85,1 §).[17]

---

[12] Proposition 25 angående ändringar i lagstiftningen om afträdes-, boskilnads- och urarfvamål, om preskription för utsökning af fordringar, om årstämning å borgenärer och om äktenskapsförord.

[13] Proposition 26/1867.

[14] Varsinaisia esitöitä ei ole löydetty, ks. Palmgren 1969 (JFT 1960) s. 411 alav. 7, Halila LM 1987 s. 751 alav. 1, Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 5.

[15] Propositionen 25/1867, 1871 III s. 1143.

[16] Propositionen 25/1867, 1871 III s. 1143–1144.

[17] 85 §:n 1 momentin 3 lause alkuperäisessä muodossaan, jonka mukaan myönnetty hel-

Perusteluna velasta vapautumisen mahdollisuuden poistamiselle mainittiin – mitään tiettyä maata mainitsematta – ulkomaisissa konkurssilaeissa tapahtunut tämän suuntainen kehitys.[18] Aikaisempaa sääntelyä pidettiin esityksessä epäoikeudenmukaisena ja kohtuuttomana, sillä esityksen mukaan 'i allmänhet enhvar bör vidkännas sina egendomsförluster, och dessa, äfven om de härrört af vådliga händelser, ännu mindre kunna tillräknas borgenärerne, än gäldenären sjelf.'[19]

Konkurssisääntö merkitsi kuitenkin lievennystä velallisen kohteluun pakkotyön ja velkavankeuden käytön rajoittamisen kautta ja velallisen erottamisetua koskevien säännösten vuoksi. Jos velallinen ei ollut syyllistynyt petollisuuteen tai huolimattomuuteen velkojiaan kohtaan, hänet voitiin konkurssin jälkeen määrätä velkavankeuteen tai pakkotyöhön konkurssin piiriin kuuluvien velkojen vuoksi vain, jos velallinen konkurssin päätyttyä siten, että velkojat eivät olleet saaneet täyttä maksua saatavistaan, salasi varojaan eikä suostunut valallisesti tuomioistuimessa vahvistamaan, ettei hänellä ollut varoja (85,2 §).[20] Konkurssin jälkeen velalliselta ei myöskään saanut ulosmitata sellaista, mikä oli välttämätöntä hänen ja hänen huollettaviensa elatukseksi (85,2 §).

Lisäksi konkurssisääntöön sisältyivät yksityiskohtaiset säännökset konkurssirikoksista (86–89 §). Ne siirrettiin rikoslakiin vuona 1889. Velkavankeus erillistäytäntöönpanossa poistettiin ulosottolain säätämisen yhteydessä vuonna 1895.

Velkavastuuta koskevilla säännöksillä oli huomattava merkitys, sillä 1800-luvulla suurin osa konkursseista koski yksityishenkilöitä. Konkurssivelallisten juridisesta muodosta on tosin tilastotietoja vasta 1920-luvun alkupuolelta. Vielä silloinkin vain vajaa 15 prosenttia konkurssivelallisista oli yhtiöitä, pääasiassa osakeyhtiöitä. Muista velallisista noin puolet oli kauppiaita.[21]

Aikaisempina vuosina vielä suurempi osa konkursseista tapahtui kaupan alalla, sillä 1890-luvulle asti jopa kaikki konkurssit, joissa velallisen toimiala on tie-

---

potus koski myös niitä velkojia, jotka eivät olleet saatavaansa valvoneet, lukuunottamatta kiinnitys- ja panttivelkojia.

Lakivaliokunta piti akordia koskevien säännösten puuttumista epäkohtana, mutta tyytyi lykkäämään tällaisen säännöstön säätämisen tulevaisuuteen. Lagutskottets betänkande 10/1867 s. 1215.

[18] Propositionen 25/1867, 1871 III s. 1144.

[19] sama.

[20] Lakivaliokunta rajoitti velkavankeuden käyttöalaa myös konkurssirikokseen syyllistyneen velallisen kohdalla, Lagutskottets betänkande 10/1867 s. 1221–1222, sekä Finlands Ständers underdåniga svar s. 1267–1268.

[21] STV XLII 1944–45 s. 158.

dossa, on kirjattu kaupan alaan.[22] Maaseudulla oli 1870-luvulta alkaen perustettu runsaasti maakauppoja. Luottokauppa oli yleistä, mistä johtuen 1–3 prosenttia kauppiaista teki vuosittain vararikon.[23]

Konkurssien määrä kasvoi 1800-luvun loppuvuosina siten, että vielä 1870-luvulla niitä oli vain muutamia vuosittain, mutta vuosisadan loppuun mennessä määrä oli vakiintunut 150–200 vuosittain.[24] Vaikka 1800-luvulla tapahtui merkittävienkin teollisuuslaitosten konkursseja,[25] vaikuttaa siltä, että pääosa velallisista oli yksityisiä liikkeenharjoittajia.

3 AKORDILAKIEN SÄÄTÄMINEN 1930-LUVUN LAMA-AIKANA

Konkurssisääntöön ei sisältynyt pakkoakordia koskevia säännöksiä toisin kuin useisiin muissa maissa 1800-luvun jälkipuolella säädettyihin konkurssilakeihin. Akordisäännösten tarpeellisuuteen kiinnitettiin huomiota 1800-luvun jälkipuoliskolla useaan otteeseen. Säätyvaltiopäiville tehtiin vuosina 1885–1904 lukuisia ehdotuksia konkurssilainsäädännön uudistamiseksi, ja niihin kaikkiin sisältyi toivomus siitä, että uudistus sisältäisi säännökset pakkoakordista.[26] Käsitel-

---

[22] Tosin tilastotietojen luotettavuuteen on tältä osin syytä suhtautua varauksella. Ne eivät vaikuta yhtäpitäviltä sen kanssa, mitä Schybergson (1964) esittää osakeyhtiöiden purkamisesta samalta aikakaudelta.

[23] Rasila, Suomen taloushistoria 2 s. 90 ja 92.

[24] 1870-luvun alkupuolelle on kirjattu yhteensä vain 42 konkurssia. Vuodesta 1875 alkaneen pitkän laman aikana konkurssien määrä nousi hiukan yli sataan vuosittain ja laski sen jälkeen noin puoleen. Lyhyen taantuman aikana vuosina 1890–93 konkurssien määrä nousi yli neljän sadan vuodessa, mutta ei nousun alettua enää palautunut aiemmalle tasolle, vaan pysyi 150–200 välillä 1890-luvun jälkipuoliskon nousukautena. Periodisoinnit Hjerppe 1990 s. 24, tilastotiedot Suomen taloushistoria 3 s. 259–261, joka perustuu Suomen tilastollisiin vuosikirjoihin vuodesta 1879 alkaen sekä vuosien 1861–1875 osalta SVT II:1–3 Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan.

[25] 1860-luvulla alkanut höyrysahojen perustaminen johti samalla vuosikymmenellä ainakin Kuopion Syväniemen, Anjalan Heikkilän ja Porin höyrysahan konkursseihin. Jo vuonna 1863 oli kaksi silloin merkittävää villatehdasta, Littoisten ja Tampereen verkatehdas tehnyt konkurssin. Ks. Heikkinen–Hoffman, Suomen taloushistoria 2 s. 61 ja 79.

Schybergsonin mukaan vuosina 1886–1896 purettiin yli 500 osakeyhtiötä. Kaupan alalla näistä toimi 50, teollisuusyrityksiä oli 170 ja liikenteen alalla toimivia 114.

Missä määrin osakeyhtiöiden purkaminen tapahtui konkurssin kautta ja missä määrin osakeyhtiölain mukaisesti, on kuitenkin epäselvää. Ks. Schybergson 1964 s. 62.

[26] Porvarissäädyssä Nyberg ja Renlund pyysivät toimenpiteitä konkurssilain säätämiseksi

lessään KS:n uudistustarvetta vuonna 1927 Sjöström totesi, että '...nödvändigheten av en dylig reform hos oss är allmänt erkänd'.

Uudistustarpeesta huolimatta lainsäädäntötoimiin ei ryhdytty ennen 1920-luvun loppuvuosina alkanutta lamaa. Syvimmillään lama oli vuosina 1929–1932, jolloin bruttokansantuote laski.[27] Laman vaikutuksesta konkurssien määrä nousi 1920-luvun keskimääräiseltä 800 konkurssin vuositasolta pahimpina vuosina 1930–1932 noin 2.000 vuosittaiseen konkurssiin. Vuoden 1931 ennätysmäärä (2.417) ylitettiin seuraavan kerran vasta vuonna 1986. Konkurssien määrän kasvu koski pääasiassa yksityisiä yrittäjiä ja mahdollisesti muita yksityishenkilöitä, sillä osakeyhtiöiden osuus konkurssivelallisista pysyi lamankin aikana vain 15 prosentissa. Suurin osa konkursseista oli edelleen kaupan alalla.[28] Konkurssien määrän kasvu oli kuitenkin suhteellisesti suurin maanviljelijöiden kohdalla. Kun kaupan konkurssien määrä kaksinkertaistui vuoteen 1931 mennessä verrattuna normaalin vuoden 1925 tasoon, oli maanviljelijöiden konkurssien määrä samana aikana viisinkertaistunut.[29]

Laman vuoksi ei voitu odottaa vireillä olleen kokonaisuudistuksen valmistumista,[30] vaan välittömästi toteutettin eräitä osittaisuudistuksia, joista tärkeimmät olivat 1) akordilainsäädäntö, 2) maksuvaikeuksissa olevia maanviljelijöitä koskeva lainsäädäntö, joka oli osittain määräaikainen, sekä 3) laman jo helpotettua uudistetut takaisinsaantisäännökset (31.1.1935/62).

Väliaikaiseksi tarkoitettu akordilainsäädäntö säädettiin vuonna 1932 ja sen voimassaoloa jatkettiin sittemmin viisivuotiskausittain aina 31.12.1992 asti. Akordilainsäädäntö koostui kahdesta laista, akordilaista (10.5.1932/148) ja laista konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta (12.2.1932/55). Edellisessä säädettiin pakkoakordin vahvistamisesta erityisessä, konkurssista riippumattomassa akordimenettelyssä ja jälkimmäisessä konkurssin päättämisestä pakkoakordin vahvistamiseen.

Hallituksen esityksessä laiksi konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta lain säätämistä perusteltiin konkurssiin liittyvillä epäkohdilla ja siitä johtu-

---

vuosien 1885, 1888, 1891 ja 1894 valtiopäivillä. Vuosien 1904–1905 valtiopäivillä sekä porvaris- että aatelissäädylle esitettiin valmiiksi kirjoitettu lakiteksti, johon sisältyi mm. yksityiskohtaiset säännökset pakkoakordista konkurssissa. Ehdotusta ei ehditty ko. valtiopäivillä käsitellä.

[27] Laman vaikutukset jatkuivat 1930-luvun puoleenväliin asti. Ks. esim. Hjerppe 1990 s. 27.

[28] Suomen taloushistoria 3, 1983 s. 260, STV XLII (1944–45) s. 158.

[29] Kauppiaiden konkurssien määrä kasvoi noin 400:sta 950:een ja maanviljelijöiden noin 120:stä 600:een. STV XLII 1944–45 s. 158.

[30] HE:ssa todettiin kokonaisuudistuksen olevan vireillä lainvalmistelukunnassa, HE 5/1932 s. 2.

valla tavoitteella estää vararikkoja. Esityksessä konkurssiin liittyvinä epäkohtina pidettiin siitä aiheutuvia suuria kustannuksia ja lyhyestä myyntiajasta johtuvaa omaisuuden epäedullista myyntihintaa sekä konkurssista velallisen liikekumppaneille aiheutuvia vaikeuksia ja 'vetämistä samaan onnettomuuteen'. Vielä esityksessä kiinnitettiin huomiota 'veronmaksajien saattamiseen häviöön'. Erikseen todettiin konkurssin velallisen toimintakykyä lamaannuttava ja vastaista ansiotoimintaa vaikeuttava vaikutus.[31]

Hallituksen esitys akordilaiksi annettiin pian KS:n väliaikaisen muuttamislain tultua hyväksytyksi.[32] Vaikka lakien säänteleмät menettelyt poikkesivat toisistaan,[33] akordin aineellisen hyväksymisen edellytykset oli säännelty niissä yhdenmukaisesti. Akordin hyväksymisen edellytyksenä oli etuoikeudettomien velkojien määräenemmistön hyväksyminen ja sen jälkeen tuomioistuimen vahvistaminen.

Etuoikeudettomien velkojien määräenemmistön hyväksyminen voitiin saavuttaa kahdella vaihtoehtoisella tavalla. Jos kukaan velkojainkokouksessa paikalla olevista velkojista ei vastustanut akordin hyväksymistä ja kaksi kolmasosaa velkojista saatavan suuruuden mukaan laskettuna kannatti sitä, akordi oli saavuttanut tarvittavan enemmistön. Vaihtoehtoisesti akordin hyväksymiseen tarvittiin etuoikeudettomien velkojien 4/5 kannatus saatavan suuruuden mukaan laskettuna sekä 2/3 kannatus pääluvun mukaan laskettuna. Tuomioistuimen tuli vahvistaa hyväksytty akordi edellyttäen, että ei ollut syytä epäillä vilppiä tai akordin koituvan ilmeisesti velkojain vahingoksi. Lisäksi tuomioistuimen tuli tarkastaa, että etuoikeutetut velkojat saivat akordissa lain edellyttämän 25 prosentin minimiosuuden saatavistaan viimeistään vuoden kuluessa. Velallisen syyllistyminen velallisen rikoksiin sitä edeltävien kahden vuoden aikana esti akordikäsittelyn.

Akordi ei koskaan osoittautunut suosituksi. Konkurssin ulkopuolisen pakkoakordin käytöstä ei ole tilastotietoja eikä muutoinkaan tietoja, joiden mukaan akordilain mukaista menettelyä olisi käytetty. Tuomioistuintilastoissa konkurssin päättymistavaksi on tilastoitu akordi tai sovinto vaihtelevasti 2–12 prosentissa tapauksista vuosittain.[34] Vasta vuodesta 1987 alkaen akordit tilastoitiin erikseen ja niitä oli sen jälkeen 0–1 vuosittain. Sopimusakordeja näyttää esiintyneen jonkin verran, mutta nekin lienevät olleet harvinaisia.[35]

---

[31] HE 5/1932 s. 1.

[32] HE 28/1932.

[33] Akordilainsäädännöstä tarkemmin Ovaska 1985 s. 226 ss.

[34] Esimerkiksi konkurssioikeuden kehittämiskomitea on todennut akordien tavattoman harvinaisuuden, ks. KM 1978:37 s. 591.

[35] Akordisopimusta ja sen pysyvyyttä velallisen laiminlyödessä siihen perustuvan suori-

Maanviljelijöitä koskeneet erityisjärjestelyt.

Lama koetteli myös maanviljelijöitä. Maatilojen tulot laskivat sekä maataloustuotteiden että aivan erityisesti puun hinnan laskun vuoksi.[36] Useita maatiloja rasittivat maataloustuotantoa varten otettujen lainojen lisäksi edeltäneenä nousukautena velaksi tehdyt sijoitukset liikeyrityksiin.[37] Maatilojen konkurssit ja pakkohuutokaupat yleistyivät, mutta suurin osa ongelmista pyrittiin hoitamaan muulla tavoin.

Vuosina 1931–1932 säädettiin kolme lakia, joiden tavoitteena oli maatalouden harjoittajien velkojen vakauttaminen. Ensin pyrittiin muuttamaan maatalouden lyhytaikaisia lainoja pitkäaikaisiksi myöntämällä luottolaitoksille verohelpotuksia ja ohjaamalla valtion varoja lainojen vakauttamiseen Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin kautta.[38] Pankki antoi kiinteistövakuutta vastaan lainoja maksuvaikeuksiin joutuneiden maanviljelijöiden rahalaitoksista olevien korkeakorkoisten, lyhytaikaisten tai jo erääntyneiden velkojen vakauttamiseksi.[39]

Vakauttamislainoja haettiin enemmän kuin voitiin myöntää.[40] Seuraavaksi yksityiset luottolaitokset velvoitettiin joko myöntämään maanviljelijöiden luotoille lykkäystä (vakuutta vastaan) tai hyväksymään edellä mainitun kiinteistöpankin obligaatioita velkojen maksuksi.[41] Kun tämäkään ei ollut riittävä toimenpide, säädettiin laki maataloudenharjoittajien velkojen maksun järjestelystä.[42]

---

tusvelvollisuuden on tarkasteltava yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden valossa. Ks. KKO 1929 I 5, KKO 1934 II 72 ja KKO 1940 II 193 sekä niistä Ovaska 1985 s. 254.

[36] Jutikkala, Suomen taloushistoria 2 s. 221, Ahvenainen–Kuusterä, Suomen taloushistoria 2, s. 235, HE 59/1931 s. 4 ja HE 36/1932 s. 1.

[37] Jutikkala, Suomen taloushistoria 2, s. 209. HE 59/1931, s. 1, mukaan velanoton syynä olivat tilanoston, perusparannusten ja muiden maataloudellisten tarkoitusten lisäksi sijoitukset liikeyrityksiin.

[38] Suomen Hypoteekkiyhdistyksen ja Osuuskassojen Keskuslainarahaston toiminnasta ks. HE 59/1931 s. 4.

Laki valtion osanotosta Osakeyhtiö Maakiinteistöpankki nimisen pankkiyhtiön toiminnan laajentamiseen maatalouden velkain vakauttamista varten 2.10.1931/271.

[39] Valtioneuvoston päätös Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin toimintaohjeiksi 12.3.1932.

[40] Vuoden 1932 loppuun mennessä eli kolmessa kuukaudessa lain hyväksymisestä oli tehty lähes 7.500 hakemusta. Hakemukset painottuivat pienehköihin ja keskisuuriin tiloihin (5–25 ha), vain pienten (alle 5 ha) ollessa selvästi aliedustettuina, ks. HE 1932/7 s. 2.

[41] Laki eräiden maatalouden velkain vakauttamisesta 11.3.1932/79.

Hallituksen esityksessä ollut tilojen pinta-alarajoitus, jonka mukaan lain soveltamisalaan olisivat kuuluneet vain alle 70 hehtaarin tilat, poistettiin maatalousvaliokunnan esityksestä. Valiokunnassa esitettiin myös rajoituksen laskemista 25 hehtaariin. Maatalousvaliokunnan mietintö N:o 1/1932 vp.

[42] 10.5.1932, HE 1932/36 s. 1, Lvk:n mietintö N:o 16/1932 vp.

Vaikka ko. lain nojalla voitiin myöntää vain lykkäystä velan pääoman maksamiselle,[43] kysymys oli eräänlaisesta saneerauslaista. Lykkäyksen myönsi maaherra ja hakemuksen jättämisestä tulivat voimaan yksityisesti säännellyt maksu- ja luovutuskielto sekä ulosmittauskielto.

4 KONKURSSIOIKEUDEN KEHITYKSEN HILJAISET VUOSIKYMMENET 1940–1990

Konkurssioikeuden uudistamisessa vuodet 1935–1990 olivat hiljaista aikaa. Kokonaisuudistus oli vireillä jo 1930-luvulla,[44] edelleen 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin valmistunutta lakiluonnosta ei koskaan julkistettu,[45] ja 1970-luvulla, jolloin ilmestyi etuoikeuslakikomitean mietintö (1972) ja konkurssioikeuden kehittämiskomitean mietintö (1978). Kumpikaan mietinnöistä ei johtanut lain säätämiseen.

Velkavastuuta tehostavat uudistukset.

Näiden vuosikymmenten aikana toteutettiin useita konkurssioikeuden osittaisuudistuksia, joista yksikään ei koskenut velallisen velkavastuuta. Jos uudistuksista yritetään hahmottaa joitakin 'suuria linjoja', vaikuttaa pikemminkin siltä, että päinvastainen tendenssi, velkavastuun toteuttamisen tehostaminen on ollut yksi uudistusten keskeinen tavoite. Toinen kehityspiirre on ollut useiden velkojaryhmien aseman vahvistaminen velkojien keskinäisessä suhteessa.

Uusien etuoikeuksien säätäminen ja entisten vahvistaminen alkoi jo viime vuosisadan puolella. Ulosottolain uudistamisen yhteydessä vuonna 1895 kiinteistökiinnityksen haltijat saivat separatistiaseman. Työpalkan etuoikeutta uudistettiin vuonna 1922 työsopimuslain säätämisen yhteydessä. Irtaimistokiinnityksen

---

[43] Paitsi että velkajärjestelyssä ei voitu käyttää kovin voimakkaita keinoja, moratorion ulkopuolelle jäi koko joukko velkoja, nimittäin verot ja julkiset maksut, ulkomaiset velkasitoumukset, vakuutusmaksut, palkat, elatusavut, rikokseen perustuvat vahingonkorvaukset, ostovelat hankinnoista omaa kulutusta tai maataloutta varten, jos ne olivat olleet velkana alle kolme kuukautta, korot, kiinteistön maksamaton kauppahinta, lain voimaan tulon jälkeen tehty velka sekä velat, joiden kuoletusaika oli yli viisitoista vuotta (8 §).

[44] HE 102/1934 aloitus: 'Konkurssilainsäädäntömme täydellinen uudistaminen on nykyisin päiväjärjestyksessä, mutta tulee sanottu työ, sen laajakantoisuuden takia, vielä vaatimaan aikaa.'

[45] Komitea työskenteli professorien Tirkkonen ja Palmgren johdolla, ks. Halila LM 1987 s. 758.

etuoikeudesta säädettiin irtaimistokiinnityslain säätämisen yhteydessä (1923) ja sitä parannettiin vuonna 1960. Ennen muuta etuoikeutettujen saatavien määrää on lisännyt uusien veromuotojen käyttöönotto ja työeläkesaatavien etuoikeus (1962, 1966).[46] Työntekijöiden asemaa konkurssissa on vahvistettu myös turvaamalla konkurssin vuoksi saamatta jääneitä palkkoja valtion varoista palkkaturvana.

Velkavastuun tehostamiseen liittyviä uudistuksia on toteutettu erityisesti 1980-luvulla. Tosin jo vuonna 1935 takaisinsaannin määräaikojen pidentäminen samoin kuin vuoden 1965 uudistus, jolla mm. poistettiin velkojan vala, vaikuttivat velkavastuun toteuttamista tehostavalla tavalla. Merkittävimmät velkavastuuta tehostavat uudistukset eli liiketoimintakieltolain (1059/85) ja takaisinsaantilain (758/91) säätäminen sekä rikoslain velallisen rikoksia koskevan luvun uudistaminen (769/90) valmisteltiin 1980-luvulla. Ne oli nostettu esiin vuosikymmenen alussa työskennelleen taloudellisen rikollisuuden laajuutta ja ilmenemismuotoja selvittäneen korkean tason virkamiestyöryhmän raportissa. Työryhmän konkurssia koskevista ehdotuksista viimeinen, rauenneiden konkurssien tutkimisen ja valvonnan lisääminen, on jossain määrin toteutunut vasta vuonna 1995, kun säädettiin konkurssiasiamiehen viran perustamisesta (31.1.1995/109).[47]

Työryhmän havaintojen mukaan ilmi tulleet konkurssirikokset edustivat huomattavia taloudellisia menetyksiä velkojille.[48] Näitäkin vakavampi ongelma oli konkursseihin liittyvä piilorikollisuus, jota työryhmän arvioiden mukaan liittyi jopa noin 50 prosenttiin konkursseista.[49] Työryhmän konkurssia koskevista suosituksista ensiksi toteutetun liiketoimintakieltolain säätämisen pääasiallisia tavoitteita oli taloudellisen rikollisuuden torjunta.[50] Kieltoon voidaan tuomita luonnollinen henkilö, joka on liike- tai elinkeinotoiminnassa menetellyt sopimatto-

---

[46] Ks. KM 1972:A27 s. 41–42, Tepora 1981 s. 92–94.

[47] OLJ 6/1983 s. 211, HE 249/1994 s. 7 ja 12.

Konkurssiasiamiehen tehtäviin kuuluu mm. huolehtia tarvittaessa velallisen tilien ja toiminnan tarkastamisesta ja tarkastukset voivat kohdistua myös varojen puutteessa rauenneisiin konkurssipesiin (Laki konkurssipesien hallinnon valvonnasta 1,2 § 3 k ja 8,1 §).

[48] Taloudellisen rikollisuuden selvittelytyöryhmän mietintö OLJ 6/1983 s. 144.

[49] Työryhmän arvio perustui mm. laajan asiantuntijajoukon kuulemiseen. Ks. OLJ 6/1983 s. 62–63 ja verohallinnon valvonta- ja tutkintatoimien perusteella OLJ 7/1983 s. 38–39 ja 83–84. Arvio perustui myös eräisiin ruotsalaisiin tutkimuksiin, esim. Magnusson 1978 erit. s. 77–78 ja mahdollisesti myös Kedner 1975 s. 359–388. Magnusson eritteli tapausanalyysien perusteella konkurssirikosten tekotapoja. Kednerin tutkimus perustui laajaan otantaan, josta todettiin ilmoitetut velallisen rikokset (20 % konkursseista) ja arvioitiin varattomien pesien todellinen frekvenssi (50 %); Kedner 1975 s. 383 ja 387.

[50] HE 29/1985 s. 3–6.

masti. Kuluttajavelallista ei kieltoon voida määrätä. Kieltoa on toistaiseksi käytetty vähän.[51]

Velallisen rikoksia koskeva uudistus merkitsi sitä, että 'Velkojan velalliseen kohdistuvan saamisoikeuden turvaksi olevat oikeuskeinot vahvistuvat, kun velkojien etuja loukkaavia tai vaarantavia tekoja on kriminalisoitu entistä kattavammin (RL 39 luku).'[52] Kriminalisoidun käyttäytymisen alan laajentamista merkitsi (1) velallisen epärehellisyyden kriminalisointi riippumatta siitä, onko velallinen asetettu konkurssi- tai muuhun insolvenssimenettelyyn, (2) velallisen petoksen soveltamisalan laajentaminen koskemaan akordi-[53] sekä myöhemmin yksityishenkilön velkajärjestely- ja yrityssaneerausmenettelyä (25.1.1993/54) sekä (3) velkojansuosinnan tunnusmerkistön oleellinen laajentaminen aikaisemmin voimassaolleeseen RL 39:3:n 4 kohtaan verrattuna. Uudistus ei kuitenkaan mennyt pelkästään ankarampaan suuntaan, sillä velallisen epärehellisyyden rangaistusasteikkoa lievennettiin huomattavasti ja sen tuottamuksellinen tekomuoto dekriminalisoitiin.[54]

Velallisen rikosten entistä laajempi soveltamisala tekee ne huomionarvoisiksi nimenomaan kuluttajavelallisen oikeudellisen aseman kannalta. Kun aikaisemmat RL 39 luvun konkurssirikosten tunnusmerkistöt edellyttivät, että velallinen oli asetettu konkurssiin, niillä ei juuri ollut käytännön merkitystä kuluttajavelallisten kannalta.[55] RL 39 luvun uudistamisen yhteydessä kiinnitettiin huomiota velallisten erilaisuuteen toteamalla, että vaikkakin velallisten 'tosiasialliset mahdollisuudet loukata velkojien etuja taloudellisessa kriisitilanteessa ovat erilaiset, ...lähes jokainen velallinen voi maksuvaikeuksissa loukata velkojiensa etuja.'[56] Näistä syistä sekä hankalien rajanvetokysymysten välttämiseksi päädyttiin siihen, että sääntely koskee myös 'pienvelallisia'.

---

[51] Liiketoimintakiellosta ks. Vento 1992 s. 97–101.

[52] Lahti LM 1991 s. 274.

[53] Samalla kumottiin akordilain 48–52 §, joihin sisältyi RL 39 vastaavat kriminalisoinnit.

[54] Kun RL 39:1:n alkuperäinen rangaistusasteikko ulottui kuuteen vuoteen vankeutta, velallisen epärehellisyyden (RL 39:1) uusi enimmäisrangaistus oli uudistuksen jälkeen kaksi vuotta vankeutta, kunnes vuonna 1994 säädettiin teon törkeästä tekomuodosta, jonka maksimirangaistus on neljä vuotta vankeutta (29.4.1994/317). (Nykyisin velallisen epärehellisyytenä rangaistava teko saattoi aikaisemman lainsäädännön mukaan tulla rangaistuksi myös muiden RL 39 luvun pykälien nojalla, eli siis myös lievemmällä asteikolla.)

Tuottamuksellisen velallisen epärehellisyyden dekriminalisoinnista ks. HE 1990/66 s. 165 ja 166.

[55] Periaatteessa kuka tahansa luonnollinen henkilö voi tulla asetetuksi konkurssiin ja kuului siten konkurssirikossäännösten soveltamisalaan. Kun kuluttajien konkurssit käytännössä olivat perin harvinaisia, ei konkurssirikossäännöksiäkään heihin sovellettu.

[56] HE 1990/102 s. 158 ja OLJ 5/1984 s. 284.

Eräät velallisen rikosten tunnusmerkistötekijät rajoittavat niiden soveltamista kuluttajavelallisiin. Erityisesti velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistössä edellytetään, että illojaali omaisuuden hävittäminen tai velvoitteiden lisääminen aiheuttaa velallisen maksukyvyttömäksi tulemisen tai oleellisesti pahentaa sitä. Lain esitöissä nimenomaisesti todetaan, että yksityishenkilön tavanomaista kulutusta varten ottamaa luottoa ei yleensä voida pitää sillä lailla perusteettomana velvoitteiden lisäämisenä (RL 39:1 4 kohta), että siinä voisi olla kysymys velallisen epärehellisyydestä.[57]

Eräitä ongelmia voi liittyä siihen, että velkojansuosintarikos (RL 39:6) koskee myös kuluttajia. On hyvin tavallista, että kuluttajavelallinen maksaa yksittäisen erääntyneen tai erääntymättömänkin velan tai ryhtyy muuhun velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn, vaikka hän on tietoinen siitä, että hän ei kykene täyttämään kaikkia velvoitteitaan. Jotta lainkohdan tulkinnassa ei päädytä kuluttajia kohtaan täysin kohtuuttomiin tuloksiin, velalliselta edellytettävää tahallisuutta, jonka tulee ulottua velkojan suosimisen tarkoitukseen, lienee kuluttajavelallisten kohdalla tulkittava melko suppeasti.[58]

Takaisinsaantilainsäädännöllä on vastaavia illojaaleja oikeustoimia ennalta ehkäiseviä tavoitteita kuin rikosoikeudellisella sääntelyllä.[59] Takaisinsaanti on kuitenkin välittömästi täytäntöönpanoon liittyvä instituutio, jolla pyritään siihen, että velallisen omaisuus saataisiin täytäntöönpanon piiriin ajallisesti täytäntöönpanoa edeltävistä disponoinneista huolimatta (reparatiivinen funktio). Takaisinsaantilainsäädännön uudistamisen tavoitteena oli nimenomaan takaisinsaannin mahdollisuuksien parantaminen. Uudistuksen keskeisenä sisältönä oli hallituk-

---

Sen sijaan siihen ei esitöissä kiinnitetty huomiota, että henkilökohtainen vastuu veloista on järjestetty oleellisesti eri perustein luonnollisen henkilön ja osakeyhtiön kohdalla.

[57] HE 66/1990 s. 162. Samalla perusteluissa huomautetaan, että velallinen saattaa syyllistyä petosrikokseen, mikäli hän jo luottoa ottaessaan tietää itsensä maksukyvyttömäksi.

[58] Tahallisuutta arvioitaessa voitaneen kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että velallisen tarkoituksena oli asunnon säilyttäminen (eikä velkojan suosiminen) tai perintätoimilta ja oikeudenkäyntikulusanktioilta välttyminen.

Vaikka lainkohta ei tietenkään rajoita velkojan normaaleja perintätoimia, kannattaa huomata, että epäasianmukaisia perintätoimia ja painostusta käyttävä velkoja voi syyllistyä velkojansuosinnan yllytykseen. Saattaa jopa olla niin, että lainkohdan yleispreventiivinen vaikutus kohdistuu tehokkaampana luotonantajiin kuin kulutusluottovelallisiin, joiden tuskin voidaan olettaa olevan tietoisia lainkohdassa tarkoitetussa tilanteessa tehdyn suorituksen tai vakuuden antamisen kriminalisoinnista.

[59] HE 102/1990 s. 17. Myös taloudellisen rikollisuuden ehkäiseminen mainitaan lyhyesti takaisinsaantilain esitöissä, HE 102/1990 s. 6.

sen esityksen mukaan takaisinsaantiaikojen pidentäminen ja takaisinsaannin tehostaminen suhteessa velallisen lähipiiriin.[60]

Konkurssioikeuden kehittämiskomitean velkavastuuta koskevat ehdotukset.

Vaikka toteutuneissa uudistuksissa velallisen velkavastuun lieventäminen ei ollut esillä, vaan suuntaus oli pikemminkin sitä tehostava, velkavastuun lieventäminen oli esillä konkurssioikeuden kehittämiskomiteassa. Komitea totesi luonnollisen henkilön 'varsin heikon aseman konkurssivelallisena' ja viittasi siihen, että keskustelua velallisen konkurssin jälkeisen velkavastuun helpottamisesta oli käyty Tanskassa ja eräissä Keski-Euroopan maissa.[61] Velallisen vastaisen maksuvelvollisuuden poistamista komitea piti liian pitkälle menevänä uudistuksena väärinkäytön vaaran vuoksi. Sen sijaan komitea katsoi eräiden muiden sen tekemien ehdotusten tosiasiallisesti parantavan velallisen asemaa.

Komitea ehdotti, että konkurssituomio muutettaisiin jakoluetteloksi, jolla ei olisi konkurssin ulkopuolella täytäntöönpanokelpoisuutta. Sen johdosta saamiset helpommin lakkaisivat vanhenemisen kautta.[62] Edelleen komitea ehdotti velallisen aseman parantamista saamisten vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistamisen kautta.[63]

Myös komitean ehdotuksilla konkurssia korvaavien tai estävien menettelyjen kehittämisestä olisi ollut konkurssivelallisen asemaa parantava vaikutus. Komitea ehdotti uuden velkaselvittelymenettelyn kehittämistä. Tuomioistuimen päätöksellä velkaselvittelyn aloittamisesta olisi tullut voimaan rauhoitusaika, jonka aikana olisi tehty selvitys velallisen taloudellisesta tilanteesta ja käyty velko-

---

[60] HE 102/1990 erit. s. 1 ja 6.

[61] KM 1978:37 s. 579–581.

[62] Ehdotus on toteutunut lailla KS:n muuttamisesta 26.11.1993/1027.

Tässä viitattiin myös verosaamisten erityiseen vanhentumiseen (KM 1978:37 s. 581).

[63] Vanhentumislainsäädännön uudistamista oli ehdotettu noin 20 vuotta aikaisemmin, KM 1957:15. Ehdotus laiksi saamisen vanhentumisesta perustui pohjoismaiseen yhteistyöhön, joka sittemmin esimerkiksi Ruotsissa on johtanut lainsäädäntöön. Vanhentumisajat olisi ehdotuksen mukaan porrastettu lähinnä 10 vuoden yleiseen ja kolmen vuoden erityiseen vanhentumisaikaan. Konkurssivalvonta katkaisisi vanhentumisen, samoin tuomio. Katkaisemisesta alkaisi uusi vanhentumisaika. Tuomiolla vahvistetun saatavan vanhenemisaika olisi kymmenen vuotta riippumatta alkuperäisestä vanhenemisajasta. – Ehdotuksessa ei kiinnitetty huomiota konkurssivelallisen asemaan liittyviin erityisongelmiin.

Erityislainsäädäntöön sisältyykin lukuisia lyhyitä vanhentumisaikoja. Esimerkiksi kolmen vuoden erityinen vanhentumisaika koskee nykyisin kaikkia elinkeinonharjoittajan saatavia kuluttajalta KSL 11:1e:n (28.6.1994/541) mukaan.

jien kanssa neuvottelut vapaamuotoisesta sovintoratkaisusta.[64] Jos sovintoratkaisua ei olisi saavutettu, olisi ollut mahdollista siirtyä julkiseen akordimenettelyyn. Akordin hyväksymisen edellytyksiä komitea ei esittänyt oleellisesti muutettavaksi.[65] Komitean toteutumatta jääneen ehdotuksen lähtökohdat vastasivat niitä uudistuksia, jotka Tanskassa ja Norjassa toteutettiin 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun puolessa välissä.

5 VELKAVASTUU KONKURSSISÄÄNNÖN MUKAAN

Velallisen vastuusta konkurssin piiriin kuuluvista veloista velallisen konkurssin jälkeen saamilla varallisuudella ja tuloilla säädetään KS 85 §:ssä. Tämä hiljattain muutettu (26.11.1993/1027) lainkohta kuuluu seuraavasti:

> Velallinen vastaa ennen konkurssin alkua syntyneestä saatavasta myös sillä omaisuudella, jonka velallinen vastaisuudessa saa, jollei velkojan kanssa ole toisin sovittu.

Lainkohta oli alkuperäisessä, vuoden 1868 asussaan aina vuoteen 1993 asti,[66] jolloin toteutettiin laajahko osittaisuudistus. Velallisen velkavastuuta koskevan 85 §:n sisältö ei uudistuksessa muuttunut, vaan konkurssisäännön säätämisen yhteydessä omaksuttu velkavastuun muuttumattomuus säilyi.

Velallisen vastuuta konkurssin jälkeen voidaan konkurssissa lieventää vain velallisen ja kaikkien velkojien keskinäisellä sopimuksella (konkurssisovinto). Sovinto on KS 93 §:n mukaan tehtävä kirjallisesti ja tuomioistuimen on vahvistettava se. Sovinto voidaan tehdä saatavien ilmoittamisen määräpäivän jälkeen, kun kaikkien saatavansa ilmoittaneiden velkojien piiri on tiedossa.[67] Sovinto sitoo niitä velkojia, jotka ovat siihen sitoutuneet.

---

[64] KM 1978:37 s. 608 ja 625. Täytäntöönpanokielto olisi jossain laajuudessa koskenut myös separatisteja ja etuoikeutettuja velkojia.

[65] KM 1978:37 s. 618 ja 645. Se ehdotti kuitenkin vaadittavan velkojaenemmistön porrastamista maksettavan jako-osuuden mukaan.

[66] KS 85 § 1 momentin sanamuoto kuului ennen vuoden 1993 muutosta seuraavasti: '...ellei luovutettu omaisuus riitä kaikkien niiden saamisten suorittamiseen, joita konkurssissa on ilmoitettu ja hyväksytty, olkoon velkojilla valta ottaa se, mikä puuttuu, siitä omaisuudesta, jonka velallinen vastaisuudessa saa.'

Momenttia muutettiin lailla 26.4.1991/759, jolloin nyt tarkasteltavana oleva kohta ei muuttunut. Vastaava säännös oli laissa konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta (12.2.1932/55), jonka voimassaolo lakkasi vuoden 1992 lopussa.

[67] KS:ssä ei ole säännöstä sovinnon oikeusvaikutuksista tuntemattomiin velkojiin eli saatavansa valvomatta jättäneisiin velkojiin nähden.

Konkurssisovintoa koskee KS 93,2 §:n erityinen mitättömyysperuste. Mainitun lainkohdan mukaan sovinnossa myönnetty helpotus on mitätön, jos myöhemmin ilmenee, että velallinen »on tehnyt itsensä vikapääksi petolliseen menetykseen velkojiansa kohtaan, niinkuin (86 §:ssä) on sanottu...». Lainkohdassa viitataan KS:n alkuperäisiin konkurssirikossäännöksiin eli nykyiseen RL 39 lukuun. Säännös tuskin estää asianosaista vetoamasta OikTL:n pätemättömyysperusteisiin, vaan se lienee ymmärrettävä niitä täydentäväksi, erityiseksi mitättömyysperusteeksi.

Sen jälkeen kun akordisäännösten voimassaoloa ei enää vuoden 1992 päättyessä jatkettu, KS 93 §:n mukainen sovinto on ainoa mahdollinen tapa päättää konkurssi siten, että velallisen velkavastuuta helpotetaan. Akordisäännösten voimassaolon päättyminen johtui siitä, että yksityishenkilön velkajärjestelyä ja yrityssaneerausta koskevat lait olivat samana ajankohtana eduskunnan käsiteltävinä. Kun velallisen velkavastuuta näiden lakien mukaan voidaan muuttaa, akordisäännökset eivät enää olleet tarpeellisia. Konkurssisäännön velkavastuusäännösten kannalta uudistus tarkoitti periaatteessa ankaroitumista: kun velkojien määräenemmistön hyväksymä akordi oli aikaisemmin mahdollinen, nyt edellytetään kaikkien velkojien hyväksymistä. Tosiasiallisesti ankaroituminen oli näennäistä sen vuoksi, että konkurssiakordeja ei aikaisemman lain voimassaollessa käytännössä juurikaan vahvistettu.[68] Konkurssin tosiasiallinen merkitys ve-

---

Tuntemattomia velkojia koskeva säännös oli KS 85,1 §:ssä ennen 26.11.1993 hyväksyttyä lainmuutosta. Mainitun lainkohdan mukaan konkurssissa saapuvilla olleiden velkojien myöntämällä helpotuksella oli yhtäläinen vaikutus myös poissaolevien velkojien saamisiin eli sovinto sitoi saatavansa valvomatta jättäneitä velkojia. KS 85,1 § oli tämän sisältöisenä voimassa vain 1.1.1993 jälkeen alkaneissa konkursseissa, joissa saatavien valvonta oli ennen 1.12.1993 (Ks. L 26.11.1993/1027, voimaantulosäännös).

Vuoden 1992 loppuun oli voimassa L KS:n väliaikaisesta muuttamisesta eli sen 85,1 § ja 93c §, joista jälkimmäisen mukaan konkurssiakordin vaikutus ulottui tuntemattomiin velkojiin. Sen sijaan väliaikaisen lain 85,1 §:ssä mainittu konkurssisovinto kaikkien velkojien kanssa ei vaikuttanut tuntemattomien velkojien oikeuksiin.

[68] Esimerkiksi vuosina 1990–1991 ei yksikään konkurssi päättynyt akordiin. Konkurssitiedote 2/1991 s. 18 ja 2/1992 s. 24.

Tilastokeskuksen konkurssitilastoissa esiintyy jatkuvasti muutamia kymmeniä ja eräinä vuosina jopa useita satoja sovintoon päättyneitä konkursseja. Sovintojen osuus konkursseista olisi tilastojen mukaan vaihdellut 2 ja 12 prosentin välillä. Ks. esim. Konkurssitiedote 2/1992 s. 6, jonka mukaan sovintojen osuus olisi vuonna 1991 ollut 12 % eli 709 sovintoa. Edellisenä vuonna (1990) sovintoja on tilastoitu 146. Osa kasvusta selittyy pelkästään Helsingin luvuilla. Helsingissä kirjattiin vuonna 1991 ennätykselliset 212 sovintoa. Vuosien 1988–1990 luvut olivat aikajärjestyksessä 0, 1 ja 15 (kpl).

Keskusteluissa alioikeustuomareiden kanssa on tullut esiin, että he eivät tunne tapauksia, joissa olisi tehty ja vahvistettu KS 93 §:n mukainen konkurssisovinto. Sen sijaan KS 21 §:n

lallisen myöhemmän velkavastuun kannalta todennäköisesti jopa lieventyi vuoden 1993 lopussa, kun konkurssisäännön osittaisuudistuksella (26.11.1993/1027) toteutettiin konkurssioikeuden kehittämiskomitean ehdottama uudistus, jolla konkurssituomiolta poistettiin konkurssin ulkopuolelle ulottuvat oikeusvaikutukset.[69]

Mainitulla uudistuksella konkurssituomion merkitys rajoitettiin konkurssipesään kuuluvien varojen jakamiseen velkojille (96 §).[70] Samalla jakoluettelon laatimistehtävä siirrettiin tuomioistuimelta pesänhoitajalle (uusi KS 24a §) ja tuomioistuimen tehtävä tältä osin rajoitettiin pesänhoitajan laatiman luettelon vahvistamiseen. Tuomioistuimen vahvistamaa jakoluetteloa kutsutaan edelleenkin konkurssituomioksi. Sillä ei kuitenkaan ole enää konkurssipesään kuuluvien varojen jaon ulkopuolelle meneviä oikeusvaikutuksia. Erityisesti uudistuksella poistettiin konkurssituomion täytäntöönpanokelpoisuus velallista kohtaan konkurssin jälkeen.[71]

Uudistetun KS 96 §:n mukaan myös muun konkurssissa annetun ratkaisun kuin konkurssituomion oikeusvaikutukset rajoittuvat konkurssiin. Siten konkurssissa riitautetun saatavan vahvistamista koskevalla ratkaisulla tai takaisinsaantivaatimusta koskevalla ratkaisulla ei ole oikeusvaikutuksia konkurssin ulkopuolella.[72]

Konkurssituomion oikeusvaikutusten rajoittaminen merkitsee myös sitä, että konkurssituomio ei enää katkaise saatavan vanhentumista velallista kohtaan.[73] Kuten konkurssioikeuden kehittämiskomitea arvioi, muutos saattaa johtaa siihen, että saatavat pääsevät velallista kohtaan aikaisempaa useammin vanhentumaan.[74]

---

mukaisia hakemuksen peruuttamisia velkojien kuulustelussa läsnä olevien velkojien suostumuksella esiintyy harvakseltaan. Vaikuttaa siis siltä, että tilastoihin kirjattu sovinto viittaa asian päättymiseen sovintoon viimeistään velkojien kuulustelussa, mahdollisesti jo aikaisemmin eikä missään tapauksessa KS 93 §:n mukaiseen konkurssisovintoon.

[69] Tämä KS:n osittaisuudistus tuli voimaan samaan aikaan riita-asioiden alioikeuskäsittelyä koskeneen uudistuksen kanssa eli 1.12.1993. Ajoitus johtui siitä, että uudistuksilla oli eräitä yhtymäkohtia, lähinnä alioikeuden toimivaltaisen kokoonpanon osalta, ks. HE 216/1993 s. 1–2.

[70] On syytä painottaa, että konkurssilla voi olla muilla perusteilla kolmansiin tahoihin ulottuvia oikeusvaikutuksia. Esimerkiksi TakA 1 §:ää ei ole muutettu, vaan velkojan oikeus omavelkaista takaajaa kohtaan edellyttää edelleen saatavan ilmoittamista (valvomista) konkurssissa, samoin takaajan regressi kanssatakaajia kohtaan.

[71] Täytäntöönpanokelpoisuus perustui vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön. SOO p. 19.11.1890 T 1891 s. 84. Ks. myös esim. KKO 1936 II 147, KKO 1939 II 487, KKO 1950 II 395, KKO 1961 II 135, KKO 1981 II 89 ja KKO 1981 II 122.

[72] Ks. HE 216/1993 s. 14 ja 15. Takaisinsaannin osalta tilanne oli näin ennenkin.

[73] Konkurssituomion vanhentumisesta aikaisemman lainsäädännön mukaan ks. Havansi JJ Olsson 1989 s. 89 ss.

[74] KM 1978:37 s. 581.

Kun kuitenkin konkurssivalvonta katkaisee saatavan vanhentumisen,[75] eikä tässä suhteessa ole tapahtunut muutosta,[76] konkurssituomion luonteen muuttumisen merkitys velallisen oikeudellisen aseman kannalta ei ole kovin suuri.[77] Itse asiassa siitä, että velkoja joutuu konkurssituomion lisäksi hankkimaan täytäntöönpanoperusteen erillisessä velkomusprosessissa, aiheutuu lisäkustannuksia, jotka viime kädessä peritään velalliselta. Käytännössä konkurssin jälkeinen perintä ei ole ollut kovin yleistä ja uudistus saattaa vähentää sitä entisestään.[78]

Jälkiperinnän laajuutta on ollut omiaan rajoittamaan se, että VeroUL:n nojalla perittäviä saatavia ei voitu, eikä voida nytkään periä enää sen jälkeen, kun viisi vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jolloin ko. saaminen on määrätty tai maksuunpantu (VeroUL 11,1 §). Tätä vanhentumisaikaa ei voida katkaista.[79]

KS 85 §:n mukaisen vastuun ulottuvuudesta.

KS 85 §:ssä säädetään velallisen vastuusta konkurssin piiriin kuuluvista, ennen konkurssin alkua syntyneistä saatavistaan. Niiden lisäksi velallinen vastaa konkurssikustannuksista. Tästä ei laissa ole nimenomaista säännöstä. KS 57 §:n mukaan velallinen ei vastaa niistä kustannuksista, jotka syntyvät siitä, että konkurssipesä jatkaa velallisen liiketoimintaa konkurssin alkamisen jälkeen. Muiden massavelkojen ja varsinaisten konkurssikustannusten[80] osalta kysymystä ei ole

---

[75] Havansi 1992 s. 197–198. Vanhentuminen voi katketa jo aikaisemmin konkurssiprosessissa esimerkiksi hakijavelkojan saatavan osalta hakemuksen tiedoksiannolla velalliselle.

[76] Valvonnan vanhentumisen katkaiseva vaikutus on säilynyt entisellään, sillä valvontaa koskevat uudistukset (KS 19, 23, 34 § 26.11.1993/1027) ovat olleet luonteeltaan lähinnä teknisiä.

[77] Eri asia on, että omaksuttu ratkaisu on konkurssimenettelyn tehokkuuden kannalta perusteltu ks. HE 216/1993 s. 15.

[78] Kaupunginvouti Hannu Töyrylän haastattelun (JNK 11.1.1993) mukaan konkurssituomio on ulosottoperusteena erittäin harvinainen. Näin myös KM 1978:37 s. 579. Ilmeisesti jälkiperintä on kuitenkin joissakin yksittäistapauksissa ollut ankaraa.

[79] Verojen ja maksujen erityinen vanhentumisaika on väistynyt silloin, kun velallinen on rikoksen perusteella tuomittu suorittamaan valtiolle vahingonkorvausta maksamatta jätetystä verosta. Tällaisella vahingonkorvaustuomiolla on normaali kymmenen vuoden, katkaistavissa oleva vanhentumisaika. Oikeuskäytännössä on tästä johtuen hyväksytty veroviranomaisen vahingonkorvausvaatimus konkurssituomion oikeusvoimavaikutuksesta huolimatta. Ks. Lappalainen 1986 s. 163–164. Oikeuskäytännöstä ks. KKO 1983 II 121 ja RHO 27.12.1984 T:50/84. Jälkimmäisessä tapauksessa vahingonkorvaus on myös tuomittu pesälle.

[80] Meillä, toisin kuin muissa pohjoismaissa, ei KS:n perusteella voida tehdä selvää eroa massavelkojen ja konkurssikustannusten välillä, ks. tarkemmin Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 18–26.

laissa ratkaistu. Vallitsevana voitaneen pitää kantaa, jonka mukaan velallinen vastaa varsinaisista konkurssikustannuksista, mutta ei sitä vastoin pesän nimissä annetuista velkasitoumuksista.[81]

Perittäessä ennen konkurssia syntyneitä velkoja velallisen konkurssin jälkeen saamista tuloista tai muusta varallisuudesta sovelletaan samoja perintärajoituksia kuin muussakin perinnässä. Keskeinen merkitys tässä suhteessa on UL 4 luvussa säännellyllä velallisen erottamisedulla, joka suojaa velallisen välttämätöntä koti-irtaimistoa, henkilökohtaisia esineitä ja välttämättömiä työvälineitä ulosmittaukselta.[82]

Ne perintätoimet, joihin velkoja KS 85 §:n nojalla voi ryhtyä konkurssin jälkeen, voidaan kohdistaa siihen omaisuuteen, jonka velallinen saa sen jälkeen, kun konkurssituomio on annettu. Ennen konkurssituomion antamista velalliselle tullut omaisuus kuuluu konkurssipesään (KS 45,1 § (26.4.1991/759) ja 98 §).[83] Myös velallisen palkasta, eläkkeestä tai elinkeinotulosta ulosmitattavissa oleva osuus, lapselle ulosmitattavaa elatusapua lukuunottamatta, on konkurssituomion antamiseen asti suoritettava konkurssipesälle.[84]

Yhtiömiesten henkilökohtainen vastuu henkilöyhtiön konkurssissa.

Avoimen yhtiön yhtiömies samoin kuin kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies vastaa yhtiön velvoitteista niin kuin omasta velastaan (AKL 1:1). Jos mainitun yhtiön omaisuus luovutetaan konkurssiin, yhtiömieheltä voidaan vaatia yhtiön erääntyneiden ja erääntymättömien velkojen maksamista (AKL 4:2).

Yhtiön ja yhtiömiehen erillisvarallisuudesta johtuen täytäntöönpano kohdistetaan erikseen yhtiön ja yhtiömiehen varallisuuteen. Tuomioistuimen päätös yhtiön konkurssiin asettamisesta tai konkurssituomio yhtiön konkurssissa eivät kelpaa täytäntöönpanoperusteeksi yhtiömiestä kohtaan.[85] Jos yhtiön velkoja haluaa kohdistaa täytäntöönpanon yhtiömiehen varallisuuteen AKL 4:2:n perusteella, hänen on hankittava täytäntöönpanoperuste erikseen yhtiömiestä vastaan. Tässä velkomusprosessissa yhtiön konkurssituomiolla ei enää vuoden 1993 uudistuk-

[81] Ks. erit. Halila 1975 s. 84. Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 63–64 kirjallisuusviitteineen.

[82] Siitä tarkemmin esim. Halila–Havansi 1986 s. 118 ss.

[83] On kuitenkin syytä huomioida KS 45a § (26.4.1990/759), jonka mukaan velallinen voi vielä konkurssin alkamisen jälkeenkin luopua osalleen tulleesta perinnöstä, jos hän tekee sen kolmen kuukauden kuluessa saatuaan tiedon perinnöstä ja oikeudestaan siihen.

[84] Myös muilla perusteilla ulosmittauskelvoton omaisuus ei pääsääntöisesti kuulu konkurssipesään. Ks. tarkemmin Havansi 1992 s. 259–260.

[85] Tältä osin oikeustila oli sama ennen KS 85 §:n muutostakin.

sen jälkeen ole positiivista oikeusvoimavaikutusta, vaan yhtiömies voi esittää velkojan ja yhtiön välistä velkasuhdetta koskevaa vastanäyttöä.

Kun yhtiömiehet vastaavat yhtiön velasta niin kuin omastaan, lähtökohtana on, että yhtiömiesten vastuu on samansisältöinen kuin yhtiön. Tästä johtuen korkein oikeus katsoi ratkaisussa KKO 1988:32, että yhtiön konkurssissa annettu tuomio katkaisi velan vanhentumisen myös yhtiömiehiä kohtaan. Vuoden 1993 muutoksen jälkeen konkurssituomiolla ei enää ole vastaavaa vanhentumisen katkaisevaa vaikutusta edes velallista kohtaan. Mainittua ratkaisua lienee kuitenkin tulkittava siten, että jos vanheneminen on yhtiön konkurssissa katkaistu edellä selostetulla tavalla (valvonnalla) yhtiöön nähden, vanheneminen on katkennut myös yhtiömiestä kohtaan.

Osakeyhtiökonkurssi ja henkilökohtainen vastuu veloista.

Konkurssisäännössä ei tehdä eroa velallisten välillä sen mukaan, mikä on velallisen oikeudellinen muoto. Myös konkurssin jälkeistä velkavastuuta koskeva KS 85 § koskee saman sisältöisenä niin luonnollisia henkilöitä kuin osakeyhtiöitäkin. Käytännössä kyseisen lainkohdan merkitys on erilainen riippuen siitä, onko konkurssivelallisena luonnollinen henkilö vai osakeyhtiö. Osakeyhtiön olemassaolo itsenäisenä oikeussubjektina lakkaa konkurssissa, elleivät yhtiön varat poikkeuksellisesti riitä kaikkien velkojen maksamiseen.[86]

Osakeyhtiön konkurssilla ei yhtiön erillisvarallisuudesta johtuen ole välitöntä vaikutusta yhtiön osakkeenomistajiin tai johtoon kuuluvien luonnollisten henkilöiden velkavastuuseen (OYL 1:1,2).[87] Jos kukaan luonnollinen henkilö ei jollain erityisellä perusteella ole henkilökohtaisesti vastuussa yhtiön velvoitteista, yhtiön lakkaaminen johtaa käytännössä myös vastuun lakkaamiseen.

---

[86] OYL 13:19,2:n mukaan yhtiö on purkautunut silloin kun konkurssin lopputilitys on annettu, jos omaisuutta ei tuolloin ole jäljellä. Lopputilityksestä samoin kuin konkurssin alkamisesta tehdään merkintä kaupparekisteriin (KauppaRekL 19 §).

Varojen puutteessa raukeavan osakeyhtiön konkurssin (KS 15 §) kohdalla oikeustila on jossain määrin epäselvä. Konkurssin raukeamisesta tehdään merkintä yhtiörekisteriin (KauppaRekL 19,1 §), mutta rauenneen konkurssin yhtiöoikeudellisista oikeusvaikutuksista ei ole nimenomaisia säännöksiä. Käytännössä on esiintynyt tilanteita, joissa yhtiö on jatkanut toimintaansa konkurssin raukeamisen jälkeenkin, mutta tavallisempaa – ja laillisempaa – on yhtiön toiminnan lakkaaminen.

Siinä poikkeuksellisessa tapauksessa, että yhtiöllä konkurssin päättyessä on varoja, yhtiön toimintaa voidaan OYL 13:19,3 ja 13:16:n nojalla jatkaa.

[87] Ks. esim. Koski–af Schultén 1991 s. 2, Kyläkallio 1979 s. 18–19, KM 1992:32 erit. s. 197 ja 355, HE 27/1977 s. 18.

Osakeyhtiön erillisvarallisuuden ja siihen liittyvän vastuun rajoittamisen keskeinen merkitys kehittyneelle talouselämälle on yleisesti tunnustettu tosiasia. Vastuun rajoittamiseen liittyy myös väärinkäytösten mahdollisuuksia. Sen vuoksi lainsäädäntöömme sisältyy useitakin perusteita, joilla joku tai jotkut osakeyhtiön takana olevat luonnolliset henkilöt voivat joutua henkilökohtaiseen vastuuseen osasta tai jopa kaikista yhtiön velvoitteista.

(1) Osakeyhtiölakiin perustuu vastuu, joka johtuu ennen osakeyhtiön rekisteröimistä sen puolesta tehdystä toimenpiteestä (OYL 2:14,2). Tällaisesta toimesta vastaavat siihen osallistuneet ja siitä päättäneet henkilöt, mutta vastuu siirtyy eräin edellytyksin yhtiölle, kun se on rekisteröity.[88]

(2) Henkilökohtainen vastuu osakeyhtiön velvoitteesta voi perustua rikosoikeudelliseen perusteeseen. Henkilö, joka yhtiön puolesta toimiessaan syyllistyy rikokseen, vastaa aiheuttamastaan vahingosta kolmatta vastaan yleisten rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevien säännösten ja periaatteiden mukaan.[89]

(3) Yhtiön perustajan, hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan velvollisuudesta korvata vahinko, jonka hän on aiheuttanut OYL:n säännöksiä tai yhtiöjärjestystä rikkomalla, on säädetty OYL 15 luvussa. Samassa luvussa on säädetty myös osakkeenomistajan ja tilintarkastajan vastuusta. Luvussa on ensisijaisesti pidetty silmällä vahingonkorvausvelvollisuutta yhtiötä kohtaan, mutta myös ulkopuolinen, kuten velkoja on eräissä tapauksissa voinut vedota mainittuihin säännöksiin.[90]

---

[88] OYL 2:14,2:ssa on kysymys oikeustoimeen perustuvasta suoritusvelvollisuudesta sopimuskumppania tms. kohtaan, ks. Koski–af Schultén 1991 s. 91–93, Kyläkallio 1979 s. 62–63, Nuolimaa 1981, vastuun ajallisesta ulottuvuudesta erit. s. 318–319.

[89] Esimerkiksi verovelvollisuutta koskevien kriminalisointien yhteydessä laiminlyöntiin syyllistyneen vahingonkorvausvelvollisuudella on huomattava käytännön merkitys. Tosin rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa ennakonpidätyksen, työnantajan sosiaaliturvamaksun ym. tilittämättä jättämisen kriminalisointi poistettiin siltä osin kuin se johtui maksukyvyttömyydestä (RL 29:4, 24.8.1990/769), mikä saattoi jossain määrin vähentää tätä tehoa.

[90] OYL 15 luvun vastuusäännöksistä ks. viimeksi Toiviainen LM 1994 erit. s. 886 ja s. 1036 ss.

Insolvenssioikeuteen liittyen mainittakoon, että oikeuskäytännössä hallituksen jäsenen ja toimitusjohtajan vahingonkorvausvelvollisuus velkojaa kohtaan on perustettu siihen, että nämä ovat laiminlyöneet yhtiön pakkoselvitystilaan asettamista koskevien säännösten (OYL 13:2) noudattamisen, mistä on yhtiön sittemmin jouduttua konkurssiin aiheutunut vahinkoa velkojalle (KKO 1986 II 130, KKO 1990:177 ja KKO 1991:55).

Ks. myös KM 1992:32 erit. s. 332 ja 357.

(4) Oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa on esiintynyt kysymys osakeyhtiön vastuun samastuksesta jonkin toisen oikeussubjektin, yleensä yhtiön kaikki osakkeet omistavan osakkaan kanssa. Vastuun samastus[91] merkitsee sitä, että osakeyhtiön erillinen oikeussubjektius 'puretaan' ja sen takana olevan intressentin katsotaan olevan henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön velvoitteista. Vastuun samastusta koskeva problematiikka voi tulla ajankohtaiseksi lähinnä ns. yhdenyhtiössä tai emoyhtiön määräysvallassa ja omistuksessa olevan tytäryhtiön konkurssissa. Tässä yhteydessä ei voida mennä vastuun samastuksen edellytysten yksityiskohtiin.[92] Korostettakoon, että vastuun samastus edellyttää aina erityisiä perusteita, koska kysymys on poikkeuksesta osakeyhtiölainsäädännön perustana olevasta erillisvarallisuuden ja vastuun rajoittamisen periaatteesta.

Luetellut perusteet, joilla osakeyhtiömuotoon sisältyvä vastuun rajoitus voidaan murtaa, ovat luonteeltaan poikkeussäännöksiä. Ne eivät ole myöskään käytännössä horjuttaneet OYL 1:1,2:ssa lausuttua vastuun rajoituksen pääsääntöä.

Yhtiömuodosta johtuva vastuun erilaisuus on herättänyt jonkin verran oikeuspoliittista keskustelua siltä osin kuin on kysymys pienimuotoisesta yritystoiminnasta, jota voidaan käytännössä harjoittaa niin yksityisellä toiminimellä, henkilöyhtiönä kuin osakeyhtiömuodossakin. Erityisesti tätä keskustelua on käyty ns. yhdenyhtiöiden sallittavuudesta. Yhdenyhtiöt eivät olleet sallittuja ennen nykyisen osakeyhtiölain säätämistä (1978).[93] Osakeyhtiölain valmistelun yhteydessä yhdenyhtiön sallimista perusteltiin lyhyesti jo tosiasiallisesti vallinneella käytännöllä.[94] Yhdenyhtiön väärinkäytön estämisen katsottiin tapahtuvan soveliaimmin konkurssilainsäädännön uudistamisen yhteydessä.[95]

---

[91] Voidaan tehdä ero vastuun suoran samastuksen ja epäsuoran samastuksen välillä. Tässä yhteydessä tarkoitan samastuksella vain suoraa samastusta. Epäsuoralla samastuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa osakkeenomistajalla olevaa velkasuhteeseen perustuvaa saatavaa ei hyväksytä valvontakelpoiseksi saatavaksi velallisen konkurssissa, kuten oli tilanne ratkaisuissa KKO 1929 II 638–640, ks. KM 1992:32 ja Leppänen Oikeustiede 1991 erit. s. 277.

[92] Ks. niistä erit. Leppänen Oikeustiede 1991 s. 299 ss. ja yleisesti Immonen 1994 s. 43–47 sekä niissä mainitut lähteet.

[93] Vanha osakeyhtiölaki (2.5.1895/22) edellytti vähintään kolmea osakasta ja henkilökohtaisen vastuun uhalla edellytti yhtiön purkamista, jos osakkaiden määrä oli laskenut alle kolmen (VOYL 1 ja 40 §). Vanhan OYL:n osalta ks. Huttunen 1963 s. 23 ss.

Sääntelyä oli perusteltu sen epäkohdan torjumisella, että osakeyhtiömuotoa oli aiemmin käytetty vain henkilökohtaisen vastuun välttämiseksi. Lakivaliokunnan kannanottoa on selostanut Huttunen 1963 s. 18. Mainittakoon, että jo tuolloin (1890–91) porvarissääty oli kannattanut yhdenyhtiön sallimista, sama s. 21.

[94] KM 1969:A20 s. 7, HE 27/1977 s. 55.

[95] HE 27/1977 s. 56. Mitä lainsäädäntötoimia sitten mahdettiinkin ajatella, ainakaan niitä ei ole toteutettu.

Myönteinen suhtautuminen yhdenyhtiöihin on osakeyhtiölain säätämisen jälkeen vahvistunut. Niiden merkitystä pien- ja keskisuuren yritystoiminnan kehittämisessä on korostettu Euroopan Unionin yhdenyhtiöitä koskevassa direktiivissä,[96] jonka tavoitteena on sallia yksittäisen elinkeinonharjoittajan toimiminen rajoitetun vastuun tarjoavassa yhtiömuodossa.[97]

Vuoden 1990 osakeyhtiölakitoimikunta pohti sitä, onko pienellä pääomalla toimivan yhtiön sopivaa toimia ilman henkilökohtaista velkavastuuta. Toimikunnan mukaan pienten osakeyhtiöiden innovatiivinen voima ja pienyritystoimintaa edistävä vaikutus puoltaa niiden hyväksymistä.[98] Edellä mainittu yhdenyhtiöitä koskeva direktiivi huomioon ottaen myös kilpailuneutraliteetti puoltaa yhdenyhtiön sallimista.

Koska pienen osakepääoman[99] ja rajoitetun vastuun yhdistelmään liittyy tietty väärinkäytön riski, osakeyhtiölakitoimikunta esitti erityistä osakeyhtiön perustamisvaiheeseen liittyvää vastuunrajoitusta. Sen mukaan osakkeenomistajat, hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja olisivat toissijaisessa henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön niistä velvoitteista, jotka syntyvät ennen kuin rekisteröimisestä ja varsinaisen toiminnan aloittamisesta on kulunut kaksi vuotta.[100] Ehdotuksesta on tältä osin ilmeisesti sittemmin luovuttu.

Sekä pienyhtiötoimikunta että osakeyhtiölakitoimikunta 1990 esittivätkin epäilyksiä rajoitetun vastuun todellisesta merkityksestä rahoittajiin nähden. Toimikuntien käsityksen mukaan sen merkitystä vähentää se, että rahoittajat edellyttävät omistajataholta takauksia ja vakuuksia. Siten rajoitetun vastuun merki-

---

[96] EY:n kahdestoista yhtiöoikeudellinen direktiivi eli direktiivi yhdenmiehenyhtiöistä 89/667/ETY 21.12.1989.

[97] Toisaalta direktiiviin sisältyy eräitä ulkopuolisen suojaa koskevia säännöksiä lähinnä ainoan osakkaan henkilöllisyyden julkistamisesta, yhtiön päätösten kirjaamisesta sekä sopimuksista yhtiön ja sen osakkaan välillä. KM 1992:32 s. 130–132.

[98] KM 1993:32 s. 189 ja 203.

[99] Eri yhteyksissä on kiinnitetty huomiota vähimmäispääoman ja rajoitetun vastuun väliseen suhteeseen. Näyttää siltä, että vähimmäispääomaa ei voida nostaa niin korkealle, että sillä olisi velkojien suojan kannalta ratkaiseva merkitys.

Kun yhdenyhtiö OYL:n säätämisen yhteydessä (1978) sallittiin, osakeyhtiön vähimmäispääoma korotettiin 15.000 markkaan. Sen on todettu jo lain voimaantullessa inflaation johdosta menettäneen merkitystään. Pienyhtiötoimikunta KM 1983:56 s. 91.

Osakeyhtiölakitoimikunta (1992) ehdotti vähimmäispääoman korottamista inflaatiotarkistuksena 50.000 markkaan, joka vastaisi yleistä eurooppalaista tasoa. Tälläkään korotuksella ei katsottu olevan velkojien suojan kannalta ratkaisevaa merkitystä. KM 1992:32 s. 2, 198 ja 203.

[100] Lisäksi tämän jälkeen olisi vahvistettava ja toimitettava rekisteriviranomaiselle tilinpäätös, jonka mukaan yhtiön oma pääoma on vähintään puolet osakepääomasta. Ehdotus koski yksityisiä yhtiöitä, joiden osakepääoma on alle 500.000 markkaa. KM 1992:32 s. 204.

tys kohdistuisi lähinnä työntekijöihin, tavarantoimittajiin ja julkisyhteisöihin, joilla ei ole vastaavaa mahdollisuutta vaatia henkilökohtaisia sitoumuksia. Nyt koetun lamakauden kokemusten valossa arvion paikkansa pitävyyttä voidaan epäillä. Vaikka mitään empiiristä tutkimustietoa asiasta ei ole, vaikuttaa siltä, että 1980-luvun jälkipuoliskolla esimerkiksi sijoitustoimintaa harjoitettiin sekä osakeyhtiömuodossa että ilman sitä, velkavastuun kannalta erilaisin seuraamuksin.

Tämän tutkimuksen teeman, luonnollisen henkilön velkavastuun, kannalta rajoitetun vastuun problematiikka sisältää kaksi huomionarvoista näkökohtaa. Ensinnäkin osakeyhtiömuotoon sisältyvä mahdollisuus vastuun rajoittamiseen nostaa esiin periaatteellisen oikeudenmukaisuuden: johtaako mahdollisuus rajoitetun vastuun yhtiön käyttämiseen pienimuotoisessa elinkeinotoiminnassa siihen, että samaa tai samankaltaista toimintaa harjoittaneita velallisia kohdellaan velkavastuun suhteen kohtuuttomalla tavalla eri tavoin?[101] Kysymys oikeudenmukaisuudesta ei ollut velkajärjestelylain säätämisen yhteydessä esillä. Onko mahdollinen epäsuhta jo velkajärjestelylain säätämisellä korjattu? Käytännöllisenä laintulkintakysymyksenä nousee esiin se, mikä merkitys vastuun samastusta koskevilla periaatteilla on osakeyhtiön johtoon kuuluvan henkilön velkajärjestelyssä (ks. III 2.3).

---

[101] Tämä kysymys on ollut esillä eräissä ulkomaisissa lainvalmistelutöissä. Ks. jälj. VII 1.

III VUODEN 1993 INSOLVENSSILAIT

1 VELKAONGELMIEN SYNTY JA LAINSÄÄDÄNTÖTOIMET NIIDEN HELPOTTAMISEKSI

1.1 Kotitalouksien velkaantumisen muutos

Kotitalouksien velkaongelmien lähes räjähdysmäinen kasvu ajoittui vuosikymmenen 1980–1990 vaihteeseen. Taustalla oli luotonannon vapautuminen, kotitalouksien kokonaisvelkamäärän kaksinkertaistuminen 1980-luvulla sekä taloudellisen kehityksen kääntyminen syväksi lamaksi heti 1990-luvun alussa.

Luottomarkkinoiden vapautuminen ja velkaantumisen kasvu.

Luottomarkkinoiden säännöstely jatkui aina 1980-luvun puoliväliin asti. Säännöstely koski sekä yritys-, kulutus- että asuntoluottomarkkinoita. Korkosäännöstelystä johtuen korkotaso pysyi vakaana ja rahan arvon aleneminen huomioon ottaen luoton käyttöä pidettiin edullisena. Luoton tarjontaa rajoitti ulkoinen sääntely.

Kun kotitalouksien luoton kysyntä säännöstelyn aikana ylitti luoton tarjonnan, pankit pääsivät valitsemaan luottoasiakkaikseen ne kotitaloudet, joilla oli säännölliset, kohtalaisen hyvät tulot ja riittävät vakuudet. Luottoasiakkaista ei tarvinnut kilpailla, vaan luottosuhde perustui yleensä ennakkosäästämiseen ja pitkään pankkisuhteeseen.[1] Suurin osa luotonannosta kotitalouksille oli asuntolainoja. Kulutusluottojen määrä ei ollut suuri, vaikka esimerkiksi osamaksukaupalla oli vakiintunut merkityksensä kestokulutushyödykkeiden kaupassa.[2] Luot-

[1] Niinpä velkoja oli eniten ylemmillä sosiaaliryhmillä, sillä lainanhoitomenot olivat niissä 2–5 kertaa suuremmat kuin muissa sosiaaliryhmissä, Tilastokeskus, Kotitaloustiedustelu 1985 Laatuarviointi, Tulot ja kulutus 1988:5.

Säännöstelyn ajan kulutusluotoista ks. Muttilainen 1991 s. 27 ss.

[2] Muttilainen 1991 s. 12–14 ja 27–28.

toasiakkaiden valitsemisen ja hyvien vakuuksien johdosta säännöstelyn aikana kotitalouksille suunnattuun luotonantoon ei sisältynyt merkittäviä riskejä eikä kotitaloussektorilta tullut merkittäviä luottotappioita.

Luottomarkkinoiden vapautuminen ajoittui pääosin 1980-luvun puoleenväliin.[3] Kotitalouksien kannalta se merkitsi talletuskorkojen ja uusien luottojen korkojen vapautumista eli korkokilpailun alkamista. Huomattava osa vanhoista asuntoluotoista oli edelleen sidottu peruskorkoon. Korkokilpailu mursi vanhaa asiakassidonnaisuutta ja pankit alkoivat kilpailla sekä talletus- että luottoasiakkaista koroilla ja muilla maksuehdoilla. Yksi kilpailukeinoista oli se, että vakuusmarginaaleista tingittiin. Luottoa saattoi saada jopa sata prosenttia vakuuden käyvästä arvosta. Luottokorttien käyttö yleistyi.

Ulkoisen säännöstelyn päättymisellä oli välillistä merkitystä kotitalouksille. Vaikka kotitaloudet eivät juurikaan saaneet ulkomaisia tai valuuttamääräisiä luottoja, ulkomaisen rahoituksen lisääntymisestä aiheutunut luottoekspansio vaikutti välillisesti kotitalouksien asemaan. Kun yritykset investoivat ennen näkemättömässä määrin kiinteistöihin,[4] niiden ja siten myös asuntojen hinnat lähtivät vuonna 1987 rajuun nousuun. Kun samaan aikaan elettiin noususuhdannetta ja vallitsi täystyöllisyys, vuokra-asuntojen tarjonta ei läheskään vastannut niiden tarvetta. Asuntojen hintojen nousu ei hillinnyt kysyntää.

Säännöstelyn purkamisen ja luottoekspansion seurauksena kotitalouksien luotot kasvoivat vuosikymmenen alusta vuoteen 1988 mennessä kaksinkertaisiksi. Kotitalouksien velkaantumisen kasvu oli rajuinta juuri vuonna 1988. Kotitalouksien velkaantumisastetta kuvataan yleensä kotitalouden velan suhteella sen käytettävissä oleviin (vuoden) nettotuloihin. Kotitalouksien keskimääräinen velkaantumisaste nousi 1980-luvun alun 50 prosentista yli 80 prosenttiin vuonna 1989.[5] Velanhoitomenojen osuus käytettävissä olevista (netto)tuloista nousi 1980-luvun alun keskimäärin 14 prosentista noin 30 prosenttiin vuonna 1990. Kotitalouksien velkaantumisen kasvu taittui vuonna 1988.[6] Sen jälkeen keskimääräinen velkaantumisaste on pienentynyt, kun lainoja on maksettu pois.

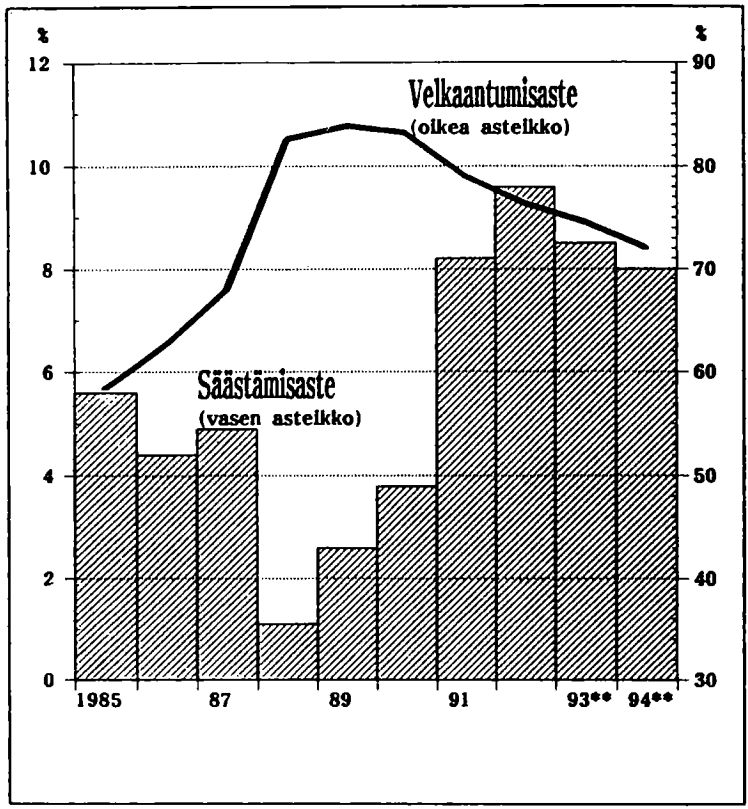
[3] Luottomarkkinoiden vapautumisesta ks. Suomen pankkituki 1993 s. 8–9, Huhtamäki 1994 s. 14. Kulutusluotonannon ja -markkinoiden osalta ks. Muttilainen 1991 s. 35–37 ja Pulkkinen 1993 s. 116. Vastaavasta kehityksestä esim. Norjassa ja sen vaikutuksista kuluttajiin ks. Lunde NEK 1990 s. 20 ss.

[4] Ks. Suomen pankkituki 1993 s. 9.

[5] Tilastokeskus, Kotitalouksien velkaantuminen ja varallisuus 1987 ja 1988. Tulot ja kulutus 1990:2, Suomen Pankkiyhdistys, Kotitalouksien säästäminen ja luotonkäyttö, 1990. Yhteenveto Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 4–11.

[6] Kotitalouksien bruttovelat kasvoivat vielä vuoden 1988 jälkeenkin, ja kulutusluotot suhteellisesti enemmän (12 % v. 1988–1990) kuin asuntolainat (7 %); Tilastokeskus, Tulot ja kulutus 1992:9 s. 10.

Kuvio III 1. Kotitalouksien säästämis- ja velkaantumisaste.[7]

Velkaantumisen kasvu ei jakaantunut tasaisesti kaikille kotitalouksille. Itse asiassa velattomien kotitalouksien osuus (noin kolmasosa kotitalouksista) ei 1980-luvun loppuvuosina pienentynyt ja on sen jälkeen jopa kasvanut.[8] Niiden kotitalouksien velkataakka, joilla ylipäänsä on velkaa, on keskimäärin kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa.

[7] Taloudellinen katsaus. Liite n:o 1 Hallituksen esitykseen Eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 1994.

[8] Suomen Pankkiyhdistys 1992 s. 14 ja sama 1994 s. 19.

Velkaantumisen painopiste ajoittuu normaaliin kodinperustamisikään, 25–34 vuotiaiden kotitalouksiin, vaikka velkoja on kaikenikäisillä kotitalouksilla. Koska nuorten asema työmarkkinoilla ei ole vakiintunut, työttömyyden kasvu vaikuttaa erityisen voimakkaasti juuri nuorten, velkaisten kotitalouksien asemaan.

Asunnon hankinta on pysynyt määrällisesti merkittävimpänä velkaantumisen syynä. Kotitalouksien veloista 70 prosenttia on asuntolainoja ja niitä on runsaalla kolmasosalla kaikista kotitalouksista. Asuntolainan keskimääräinen suuruus nousi vuonna 1990 noin 170.000 markkaan, ja peräti neljänneksellä asuntovelallisista asuntovelan määrä ylitti neljännesmiljoonan.[9]

Muuta kuin asuntovelkaa oli 1980-luvun lopussa hieman yli puolella kotitalouksista. Yleisimpiä olivat auto- ja opintolainat (kumpiakin oli noin 20 prosentilla). Kodinkoneita varten otettua velkaa oli runsaalla 10 prosentilla kotitalouksista. Vähemmän tavallisia olivat remontti-, kesämökki-, ulkomaanmatka-, arvopaperi- ja venelainat. Niin velkaantumisen kuin sijoittamisenkin huippuvuonna 1988 kotitalouksien sijoitukset pörssiosakkeisiin kasvoivat 60 prosentilla.[10] Mielenkiintoa herättää se, että tiedustelussa mainitsemattomiin ja siten tuntemattomiksi jääneisiin käyttötarkoituksiin luottoa oli käyttänyt vuonna 1990 peräti 17 prosenttia kotitalouksista ja tämä ryhmä oli kasvanut eniten edelliseen vuoteen verrattuna.[11]

Velkaongelmien muuttuminen.

Ihmisillä on ollut velkaongelmia niin kauan kuin luotonantoa on ollut. Velkaongelmia voitiin vielä 1980-luvulla pitää pääosin henkilökohtaisina ja yksilöllisinä. *Leskinen* jakoi 1980-luvun puolessa välissä tekemänsä haastattelututkimuksen perusteella ylivelkaantuneet kuluttajat kolmeen ryhmään: nuoret lapsiperheet, nuoret kulutusintoilijat sekä sosiaalisista ongelmista kärsivät henkilöt.[12] Leskisen tutkimuksessa tulevat esiin velallisten heikot valmiudet kulutusluoton käytössä sekä sosiaalinen syrjäytyminen, jota velkaongelma on omiaan lisäämään. Jossain määrin saman suuntaisia tuloksia saatiin 1980-luvun lopussa aloitetuista velkaneuvontakokeiluista. Niissä korostuivat velallisesta johtuvat

[9] Suomen Pankkiyhdistys 1990, Tilastokeskus, Tulot ja kulutus 1990:2 ja 1992:9. Vuonna 1994 asuntolainojen suuruus oli jo kääntynyt laskuun; se oli keskimäärin 160.000 mk, Suomen Pankkiyhdistys 1994 s. 17.

[10] Tilastokeskus, Tulot ja kulutus 1990:2.

[11] Suomen Pankkiyhdistys 1990 s. 19. Asuntolainojen osuus on sittemmin jonkin verran pienentynyt. Opinto- ja autolainojen osuudessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Muiden lainojen osuudet ovat pienentyneet merkittävästi. Ks. Suomen Pankkiyhdistys 1994 s. 20.

[12] Leskinen 1990 sekä sama, Velkakierre 2, 1990 s. 23–29.

velkaantumisen syyt, suunnittelematon rahankäyttö, psyykkiset vaikeudet ja ihmissuhdeongelmat, esimerkiksi avioerot. Lisäksi neuvonnassa tuli esiin asumiskustannusten ja ansiotason välinen epäsuhta, mikä liittyi vuokra-asuntojen vähäiseen tarjontaan pääkaupunkiseudulla.[13]

Pian 1990-luvun alussa oli havaittavissa, että velkaongelmat olivat muuttaneet luonnettaan. Kysymys on laajasta yhteiskunnallisesta ongelmasta, joka liittyy lamaan ja työttömyyden kasvuun. Velkaongelmien kasvu havaittiin ensiksi velkojen perinnän lisääntymisestä. Maksamismääräysten, joilla elinkeinonharjoittajat perivät saataviaan kuluttajavelallisilta,[14] määrä kaksinkertaistui vuosina 1989–1991.[15] Ulosotonhaltijoiden vahvistamien lainhakujen määrä yli viisinkertaistui 1980-luvulla.[16] Ulosottoviranomaisten käsittelemien asioiden määrä kasvoi, joskin kasvu oli 1980-luvulla vähemmän dramaattista. Suomen Asiakastieto Oy:n luottotietorekisteriin tulleiden merkintöjen määrä kasvoi.

Velkojen perintää kuvaavat luvut kertovat yhden puolen velkaongelmista. Useimmiten ne liittyvät kulutus- ja yritysluottoihin. Tulojen laskun aiheuttamista velkaongelmista esimerkiksi asuntolainojen kanssa kärsivät monet kotitaloudet, joilla ei ole maksuhäiriöitä. Julkista huomiota ja myötätuntoa saivat 1990-luvun alussa osakseen eräät asuntoloukkuun tai takauksen perusteella maksuvelvollisiksi joutuneet velalliset.

---

[13] Neuvontakokeilujen tulokset vastaavat osittain muissa maissa ylivelkaantuneita kuluttajia koskevissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Eroavuutena näyttää olevan, että suomalaisissa neuvontakokeiluissa työttömyydellä oli pienempi rooli kuin muualla, mikä johtunee siitä, että kokeilut aloitettiin täystyöllisyyden vallitessa. Ks. Turunen 1991, Talousneuvontakokeilu sosiaalitoimessa 1991, Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 19–21. Raportit kuvaavat velallisten omaa käsitystä tilanteestaan eikä niillä aineiston suppeuden ja tutkimusmenetelmän rajoitusten vuoksi ole tilastollista merkittävyyttä.

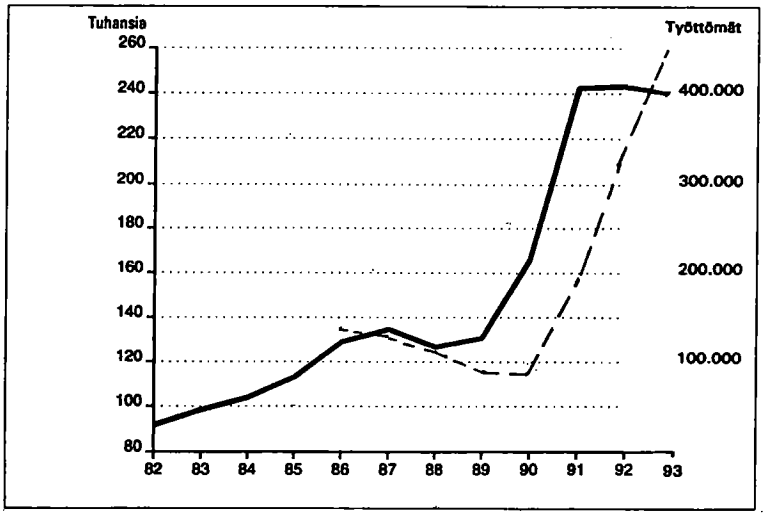
Mm. David Caplovitzin, Michael Adlerin, ja saksalaisen tutkijaryhmän Knut Holzscheck, Günter Hörmann ja Jürgen Daviter tutkimusten tuloksia esitellään kootusti teoksessa Günter Hörmann (toim.), Verbraucherkredit und Verbraucherinsolvenz. Bremen 1986, jälj. VII 3.1.2.

[14] Maksamismääräyksissä velkojana oli oikeushenkilö 95 % tapauksista ja velallisena kuluttaja 80 % tapauksista eli voidaan sanoa, että neljässä viidesosassa tapauksista elinkeinonharjoittaja peri velkaa kuluttajalta. Pulkkinen ym. 1989 s. 14 ja 19. Maksamismääräysmenettelyn kumoamisen jälkeen (1.12.1993 alkaen) nämä asiat käsitellään käräjäoikeuksissa summaarisina velkomuksina.

[15] Alioikeuksien ratkaisemien maksamismääräysasioiden määrä kasvoi vuoden 1989 120.000 asiasta vuoteen 1991 mennessä 240.000:een, joista 165.000 oli vahvistettuja maksamismääräyksiä, ks. SVT Oikeus 1993:3 s. 249 ja 279.

[16] Vahvistettuja lainhakuja oli 20.000 vuonna 1991, ks. SVT Oikeus 1993:3 s. 305.

Kuvio III 2. Maksamismääräykset 1980–1993.[17]

Velkajärjestelylain valmistelun aikana 1990-luvun alussa velkaongelmien laajuudesta voitiin tehdä eräitä arvioita. Luottotietojen perusteella maksuvaikeuksissa olevien määrä arvioitiin 100.000 henkilöksi, ulosottotilastojen perusteella oli todettu 83.000 henkilöä varattomiksi ja asuntovelkojen kanssa vaikeuksiin joutuneiden kotitalouksien määräksi voitiin arvioida 24.000–31.000.[18]

Velkaongelmien syistä ja kohdentumisesta ei ole tehty laajaa empiiristä tutkimusta. Eräitä piirteitä voidaan kuitenkin erottaa. Ongelman muuttuminen yksilöllisestä yhteiskunnalliseksi on selvästi havaittavissa. Keskeisin syy velkaongelmiin on talouslama ja siitä aiheutunut laajamittainen *työttömyys*. Työttömillä kotitalouksilla on enemmän velkaa kuin muilla.[19] Lähes 40 prosenttia ylivelkaantuneista ilmoittaa syyksi työttömyyden tai työn vähenemisen.[20]

---

[17] Tilastokeskus, Oikeus 1994:5 s. 165.

[18] HE 183/1992 vp. s. 20, viimeksi sanottu perustui Timosen pankeille suuntaamaan kyselyyn, Timonen 1993.

[19] Vuonna 1991 työttömien kotitalouksien keskimääräinen velka oli 130.000 mk eli 8.000 mk vähemmän kuin kaikkien velkaisten kotitalouksien keskivelka ja huomattavasti enemmän kuin kaikkien kotitalouksien keskivelka (75.000 mk v. 1990 Tulot ja kulutus 1992:9 s. 10). Ks. Penttilä 1992 s. 19.

[20] Kolmessa tutkimuksessa työttömyys esiintyi seuraavasti:

Työttömyyden ja tulojen pienenemisen vuoksi noin kolmasosa kotitalouksista ryhtyi vuonna 1991 toimenpiteisiin taloutensa tasapainottamiseksi. Toimenpiteet vaihtelivat: käytettiin säästöjä, myytiin omaisuutta, turvauduttiin toimeentulotukeen ja sukulaisapuun. Noin viisi prosenttia kotitalouksista neuvotteli ja sai lisää maksuaikaa luotoilleen.[21] Pieni osa kotitalouksista eli noin 40.000 katsoi velkaongelmien kasvaneen yli selviytymisrajan.[22] Velkajärjestelyä haki vuoden 1993 aikana 10.155 henkilöä.

Laman vaikutuksesta *konkurssien* määrä kaksinkertaistui vuodesta 1989 vuoteen 1991 ja kasvoi vielä vuonna 1992.

Kuvio III 3. Konkurssit 1980–1993.[23]

Velkajärjestelyssä	38 %	Konkurssitiedote 2/1994.
Haastattelututkimuksessa	37 %	Ahlqvist 1992 s. 34.
Velkaneuvonnassa	43 %	Sunila–Järvelä 1994 s. 30.

[21] Tämä on yli 100.000 kotitaloutta kaikkiaan 2,1 milj. kotitaloudesta. Lähde: Penttilä 1992 s. 14 ss.

Brusdal on Norjassa tutkinut sitä, millaisia resursseja ja strategioita kotitaloudet käyttävät varautuakseen yllättäviin taloudellisiin vastoinkäymisiin ja selviytyäkseen niistä, ks. Brusdal, NEK Rapport 1988:2 ja 1988:12.

[22] Siis vajaa 2 prosenttia. Ks. Ahlqvist 1992 s. 32.

[23] Lähde: Konkurssitiedote 2/1994. Vuonna 1994 konkurssien lukumäärä oli 5.471 (ennakkotieto).

Konkurssit vaikuttavat yksityishenkilöiden taloudelliseen tilanteeseen ennen kaikkea työpaikkojen poistumisen kautta. Jos konkurssivelallinen on yksityinen elinkeinonharjoittaja, velat jäävät rasittamaan häntä henkilökohtaisesti konkurssin jälkeen. Yksityisyrittäjiä on konkurssivelallisista noin kymmenen prosenttia.[24] Muiden yksityishenkilöiden kuin yrittäjien osuus konkurssivelallisista on vähäinen.[25] Avoimien ja kommandiittiyhtiöiden, joiden yhtiömiehet ovat suoraan lain nojalla vastuussa yrityksen veloista, osuus on pysynyt vuodesta 1988 lähtien tasaisesti 20 prosentissa. Siten noin 30 prosenttiin konkursseista liittyy suoraan lain nojalla velallisen tai yhtiömiehen vastuu veloista.

Valtaosa konkurssien määrän kasvusta koskee osakeyhtiövelallisia, joihin ei välittömästi liity henkilökohtaista velkavastuuta. Pienten osakeyhtiöiden omistajat ovat usein joko henkilökohtaisesti takaajina vastuussa yhtiön veloista tai asettaneet asuntonsa vakuudeksi yhtiön veloista. Siten osakeyhtiön konkurssi saattaa välillisesti johtaa useidenkin henkilöiden henkilökohtaisen velkavastuun toteutumiseen. Velkajärjestelyä koskevat tilastotiedot osoittavat, että *takausvastuu* on merkittävä maksukyvyttömyyden aiheuttaja. Kuten seuraavasta taulukosta havaitaan, suoraan lamaan liittyviä velkaantumisen syitä eli työttömyys, takaus tai yritystoiminnan päättyminen, oli ilmoitettu kolmessa neljäsosassa yksityishenkilöiden velkajärjestelyhakemuksista.

Taulukko III 4. Velkajärjestelyn syyt.
Vuoden 1993 hakemuksissa[26] ja maksuohjelmissa 1994.[27]

Syy	Maksuohjelma %	Hakemukset %
työttömyys	8	38
perhesuht. muutos ym.	4	5
sairaus	4	12
asuntovelka	10	6
takaus	37	23
yritystoim.	18	14
muu		39
useita syitä	19	0
yhteensä	100	137

[24] Yrittäjäkonkurssien määrä on kasvanut, mutta osuus konkurssivelallisista on laskenut viime vuosina 8–10 prosenttiin oltuaan 1970-luvun puolesta välistä asti tasaisesti noin 20 prosenttia. Konkurssitiedotteet 2/1993 ja 2/1994.

[25] Konkurssitilastoissa esiintyvään ryhmään muut yksityishenkilöt oli vuosina 1991–1992 ollut noin 120 ja vuonna 1993 201 (3 %). Konkurssitiedote 2/1993 ja 2/1994.

[26] Tiedot laskettu Konkurssitiedotteesta 2/1994. Hakemuksia yhteensä 10.155. Prosenttien summa on 137 eli hakemusta kohden on ilmoitettu keskimäärin 1,4 syytä.

[27] Perustuu 200 hyväksytyn maksuohjelman aineistoon tutkimuksessa Tala–Muttilainen–Vasara 1994 s. 16.

Lähes viidesosassa velkajärjestelyhakemuksia maksukyvyttömyyden syyksi on ilmoitettu takaus.[28] Maksuohjelmissa takaus on kaikkein yleisin syy (37 %).[29] Takaus on yleisempi maksukyvyttömyyden syy kuin päättynyt yritystoiminta. Tähän saattaa olla useita syitä. Takauksia on annettu sekä yritysten (maksuohjelmat 28 %) että yksityishenkilöiden (18 %, joista 9 % molemmista) luotoista. Toisaalta yksi yrityskonkurssi voi merkitä takausvastuun realisoitumista usean takaajan kohdalla. Jos yrittäjä itse jatkaa elinkeinotoimintaa, hän voi vain hyvin harvoissa tapauksissa saada velkajärjestelyn, mutta takaajia erityiset rajoitukset eivät koske.

Velalliseen liittyvillä henkilökohtaisilla syillä, *sairaudella ja perhesuhteiden muutoksilla*, on velkajärjestelyn syissä huomattavasti pienempi osuus kuin kansainvälisissä ylivelkaantumistutkimuksissa yleensä.[30] Ero johtuu siitä, että tämänhetkiset velkaongelmat johtuvat pääosin lamasta. Velkaneuvonnassa ja koko väestöä edustavassa haastattelututkimuksessa sairauksien ja perhesuhteiden muutosten osuus on selvästi suurempi. Niiden merkitys velkajärjestelyhakemusten perusteenakin on kohtalaisen suuri (1.800 tapausta 1993) ja viittaa siihen, että velkajärjestelyn tarve ei ole vain lamaan liittyvä ilmiö.

Taulukko III 5. Sairaus ja perhesuhteiden muutos velkaongelmien syynä. (Prosentteina tapauksista).

	Ylivelkaantuneet Haastattelu	Velka-neuvonta	Velka-järjestely	Koko väestö
Sairaus	10	19	12	5
Perhes. muutos	18	25	5	4
Yhteensä	28	44	17	9

Lähteet: Ylivelkaantuneet haastattelututkimuksessa ja koko väestö, Ahlqvist 1992 s. 34. Espoon velkaneuvonta, Sunila–Järvelä 1994 s. 30. Konkurssitiedote 2/1994.

Asuntovelat esiintyvät velkaantumisen syynä vain kuudessa prosentissa velkajärjestelyhakemuksista, mutta asuntovelkaa on useammilla velkajärjestelyvelallisilla. Maksuohjelmaan asti päässeistä velallisista peräti 63 prosentilla oli tai

[28] Vrt. Espoon velkaneuvonta 11 %. Lisäksi 'huijauksen vuoksi vastuu toisen velasta' 2,5 %. Sunila–Järvelä 1994 s. 30.

[29] Vrt. Espoon velkaneuvonnassa 25,3 %. Suurempi osuus voi selittyä sillä, että velkaneuvontaan ottivat yhteyttä myös edelleen elinkeinotoimintaa jatkavat henkilöt. Sunila–Järvelä 1994 s. 30.

[30] Ks. jälj. VII 3.1.2.

oli ollut omistusasunto. Puolet asunnoista oli myyty jo ennen velkajärjestelyä ja osa myytiin sen aikana siten, että maksuohjelmassa 17,5 prosenttia säilytti asunnon.[31] Ongelmia asuntolainojen kanssa on hoidettu paljon laajemmassa mitassa neuvottelemalla pankin kanssa. Niistä 144.000 kotitaloudesta, jotka olivat vuonna 1994 sopineet pankin kanssa uusista maksujärjestelyistä, noin puolet oli asuntovelallisia.[32] Eniten julkisuutta osakseen saaneet ns. kahden asunnon loukut ovat vain osa asuntovelkojen aiheuttamia ongelmia. Suurin osa asuntovelkaongelmista on aiheutunut tulojen laskemisesta ja suuresta asuntolainasta. Koska asuntojen hinnat ovat laskeneet, velkaa on usein jäljellä vielä asunnon myymisen jälkeenkin.[33]

Ylivelkaantuminen näyttää johtuvan useista eri syistä, joista suurin osa liittyy lamaan. Myös lamaa edeltäneellä luottoekspansiolla on ollut huomattava merkitys. Esimerkiksi velan perimistä kuvaava maksamismääräyksien määrä kääntyi nousuun jo vuonna 1990, vaikka työttömyyden kasvu alkoi vasta seuraavana vuonna. Myös velkajärjestelyhakemuksia koskevan tilaston viimeinen sarake, *muut syyt* lähes 40 prosenttia, viittaa siihen, että edellä luetellut syyt eivät selitä kaikkea. Mahdollinen selitys muiden syiden suureen määrään on se, että yksi ylivelkaantumisen syy on *liiallinen velkaantuminen.* Kun otetaan huomioon velkaantumisen voimakas kasvu 1980-luvun jälkipuoliskolla ja se, että velkaantuneiden kotitalouksien määrä ei lisääntynyt, on hyvin todennäköistä, että osa velkaantuneista kotitalouksista otti luottoa yli maksukykynsä.[34]

Velkajärjestelyssä hyväksyttyjä maksuohjelmia koskevassa tutkimuksessa ei sitä vastoin esiinny saraketta 'muut syyt', vaan tutkijat ovat suhteellisen hyvin pystyneet luokittelemaan velkaantumisen syyt. Tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ne velkajärjestelyhakemukset, jotka eivät perustu edellä lueteltuihin perusteisiin, on hylätty.

---

[31] Tala–Muttilainen–Vasara 1994 s. 34–35.

[32] Arvio perustuu Suomen Pankkiyhdistyksen (1994 s. 19) ilmoittamiin tietoihin.

[33] Sunila–Järvelä 1994 s. 30. Asuntolainojen suurta merkitystä ylivelkaantumisessa kuvaa se, että myös vuokralla asuvilla ylivelkaantuneilla kotitalouksilla on asuntolainaa keskimäärin 70.000 mk, mikä oli selvästi enemmän kuin näiden talouksien muiden lainojen keskiarvo (54.000 mk), ks. Ahlqvist 1992 s. 33.

[34] Luotonannon rajuimman kasvun vuosina 1987–1988 myös kotitalouksien sijoitukset esimerkiksi arvopapereihin olivat huipussaan. Kun osakekurssit vähän myöhemmin laskivat, myös kotitaloudet kärsivät huomattavia tappioita. Myös kulutusluottojen ottamisella on ollut oma merkityksensä velkaongelmien syntymiselle kuten jäljempänä havaitaan tarkasteltaessa kevytmielistä velkaantumista velkajärjestelyn esteenä. Ks. IV 2.3.3.2. Aineistoni ei ole sellainen, että siitä voitaisiin tehdä johtopäätöksiä kulutusluottojen määrällisestä merkityksestä.

Kotitalouksien velkaantumisen merkityksestä kansantaloudessa.

Kotitalouksien ylivelkaantumisella on myös kansantaloudellista merkitystä. Tosin pankkien luotto- ja takaustappioista pääosa kertyy yritystoiminnasta. Kotitalouksien ja yksityisten elinkeinonharjoittajien osuus luottotappioista oli vuonna 1992 vain 6,6 prosenttia eli yksi miljardi.[35] Tämä oli vain 0.8 prosenttia kaikista kotitalouksien ja elinkeinonharjoittajien vastuista pankeille. Luottotappioiden jakautumisesta kotitalouksien ja elinkeinonharjoittajien kesken ei ole tietoa.[36] Velkajärjestelyn syiden tarkastelu edellä antoi sen kuvan, että huomattava osa kotitaloussektorin velkaongelmista itse asiassa johtuu takauksien perusteella elinkeinotoiminnasta.

Jos tarkastellaan pankkien järjestämättömiä saamisia,[37] tilanne on huolestuttavampi, sillä niitä kotitalouksilla ja elinkeinonharjoittajilla oli yhteensä 12 mrd.mk eli 21 prosenttia pankkien kaikista järjestämättömistä saatavista.[38] Tämä oli kuusi prosenttia kotitalouksien ja elinkeinonharjoittajien kaikkiaan yli 192 mrd. markan vastuista pankeille.

Se millainen merkitys kotitalouksien velkaongelmilla tulee olemaan kansantaloudelle, riippuu oleellisesti siitä, miten ylivelkaantuneet pystyvät hoitamaan järjestämättömiä saataviaan. Osalla saatavista on asuntovarallisuuden ansiosta turvaava vakuus ja osa muuttuu luottotappioiksi, jos taloudellinen kehitys ei parane. Toisaalta on huomattava, että pankkikriisistä kotitalouksia ei voida syyttää. Tähän mennessä kotitalouksien toteutuneiden luottotappioiden määrä on pienempi kuin millään yrityssektorilla, vaikka kotitalouksien osuutta luottotappioista rasittavat elinkeinonharjoittajien tappiot.

---

[35] Yritystoiminnan osuus luottotappioista oli vuonna 1992 yli 70 prosenttia. Jäljelle jäävät reilut 20 % koostui ulkomaille annetuista luotoista ja rahoituslaitoksille, julkisyhteisöille ja voittoa tavoittelemattomille yhteisöille myönnetyistä luotoista. Pensala–Solttila 1993 s. 14.

[36] Luottotappio on laskettu 192 mrd.mk:n luottokannasta, josta kotitalouksien velkaa oli 170 mrd.mk (1992).

[37] Järjestämättömiä saamisia ovat saatavat, joiden korko, pääoma tai sen osa on ollut erääntyneenä ja maksamatta kolme kuukautta. Tällöin koko pääoma merkitään järjestämättömäksi ellei asiakas ole hoitanut korkoja ja sopinut uudesta maksuaikataulusta. Nollakorkoiset saamiset merkitään aina järjestämättömiin, samoin saatava konkurssipesältä.

Tuomioistuimen vahvistamaan saneerausohjelmaan tai velkajärjestelyyn sisältyvä saatava poistetaan järjestämättömistä. Vuotta 1992 koskeviin tilastotietoihin viimeksi mainittuja ei sisälly.

Ks. Rahoitustarkastuksen määräys 8/120/94, vuoden 1992 osalta Pensala–Solttila 1993 s. 8.

[38] Kotitalouksien ym. vastuut pankeille ovat mainittua osuutta suurempia eli 32 % kaikista vastuista.

Kotitalouksien merkitystä pankkikriisin synnylle voidaan havainnollistaa vertaamalla sitä eniten luottotappioita tuottaneeseen alaan eli kiinteistösijoitukseen. Kiinteistösijoittamisen luottotappiot olivat 5 mrd. markkaa jo vuonna 1992, vaikka osuus luottokannasta oli vain 5,7 prosenttia. Kotitalouksilla vastaavat luvut ovat 1 mrd. mk ja 32 prosenttia. Siinäkin erittäin epätodennäköisessä tapauksessa, että kaikki järjestämättömät saatavat muuttuisivat luottotappioiksi, kotitalouksien luottotappiot jäisivät kiinteistösijoittamisen tappioita vähäisemmiksi.[39]

Luottomarkkinoiden vapautuminen 1980-luvulla kasvatti kulutusluotonantoa kaikissa markkinatalousmaissa, mistä seurasi myös kotitalouksien velkaongelmia. Suomessa vapautuminen tapahtui huomattavan nopeasti ja johti nopeaan luottoekspansioon. Kiihkeimmän velkaantumisen vuosina 1987–1988 myös kotitaloudet velkaantuivat poikkeuksellisen runsaasti. Pelkästään luottoekspansion jälkitila olisi aiheuttanut kotitalouksille ongelmia luottojen takaisin maksamisessa. Kun luottojen takaisinmaksu ajoittui yhteen vuosikymmenen vaihteessa alkaneen talouslaman kanssa, velkaongelmat kohtasivat poikkeuksellisen monia kotitalouksia. Se, kuinka monia kotitalouksia velkaongelmat kohtaavat, riippuu oleellisesti siitä, minkä asteisia vaikeuksia velkojen maksamisessa tarkoitetaan. Tähän asti esitettyjen tutkimustietojen valossa on kuitenkin selvää, että erittäin vakavat velkaongelmat koskettavat useita kymmeniä tuhansia kotitalouksia. Ongelmien vakavuus ja laajuus tiedostettiin poliittisella tasolla nopeasti vuosikymmenen vaihteessa ja se johti useisiin lainsäädäntöhankkeisiin.

1.2 Lainsäädäntö asuntovelallisten auttamiseksi

Velkatyöryhmän ehdotukset.

Sekä kuluttajien, maatalousyrittäjien että pienten ja keskisuurten yritysten velkaongelmat olivat syynä siihen, että pääministeri asetti marraskuussa 1991 eri ministeriöiden edustajista koostuneen *korkean tason velkatyöryhmän* pohtimaan toimenpiteitä tilanteen helpottamiseksi. Useat sittemmin toteutetut toimenpiteet

[39] Kiinteistösijoitustoiminnasta oli kertynyt 20,5 % pankkien takaus- ja luottotappioista. Tällä alalla luotto- ja takaustappioita oli 13,4 % kaikista vastuista (saatavat ja takausvastuut yhteenlaskettuna) ja järjestämättömiä saatavia 27 %.

Riskialttiita aloja olivat myös rakennus- sekä kauppa- ja ravitsemustoiminta. Teollisuus oli selvinnyt pienemmin luottotappioin. Pensala–Solttila 1993 s. 14.

perustuvat velkatyöryhmän tammikuussa 1992 antamaan muistioon.[40] Yksityishenkilöistä sen tarkastelun kohteena olivat asuntovelkojen kanssa vaikeuksiin joutuneet kuluttajat (asuntovelalliset) sekä entiset yrittäjät, joiden vastattavaksi on yritystoiminnasta jäänyt huomattavan suuret velat.[41]

Asuntovelallisilla työryhmä tarkoitti kotitalouksia, jotka ovat joutuneet asuntolainojensa kanssa velkaongelmiin

a) jouduttuaan asunnonvaihdon johdosta ns. kahden asunnon loukkuun,
b) työttömyyden, sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi,
c) oman yrityksen konkurssin johdosta taikka
d) ostettuaan asunnon RS-järjestelmän ulkopuolella olevalta, sittemmin konkurssiin menneeltä rakentajalta.

Velkatyöryhmä suositti yksityishenkilöiden velkaongelmien korjaamiseksi seuraavia toimenpiteitä:

1) rahoituksen järjestäminen ns. loukkuasuntojen ostamiselle,
2) korkotuki asuntovelallisille ja
3) ylivelkaantumisen huomioon ottaminen verotuksessa.
4) Lisäksi velkatyöryhmän mietinnössä kiirehdittiin velkaneuvontaa ja velkajärjestelyä koskevan lainsäädännön valmistelua ja voimaansaattamista.[42]

Loukkuasuntojen ostaminen.

Kaksi ensimmäistä ehdotusta toteutui nopeasti. *Kahden asunnon loukusta* puhutaan silloin, kun perhe on ostanut uuden asunnon, joka on ollut tarkoitus osittain rahoittaa myymällä vanha asunto. Vanhan asunnon myyminen osoittautuu arvioitua vaikeammaksi kysynnän laantumisen vuoksi. Koska toinen asunnoista on lähes kokonaan rahoitettu lyhytaikaisella luotolla, myyntivaikeuksien venyminen esimerkiksi yhden vuoden ajaksi johtaa korkokustannusten karkaamiseen käsistä. Velkatyöryhmän ajatuksena oli, että *julkisyhteisöt* voisivat joissakin tapauksissa *ostaa* toisen loukkuasunnoista.

---

[40] Velkatyöryhmän muistio 13.1.1992. Työryhmän toimeksianto oli annettu 15.11.1991. Työryhmän puheenjohtaja oli valtiosihteeri Pekka Tuomisto valtioneuvoston kansliasta ja jäsenet maatilahallituksen pääjohtaja Kalevi Hemilä, oikeusministeriön lainvalmisteluosaston päällikkö Pekka Nurmi, toimistopäällikkö Kirsi Seppälä valtiovarainministeriöstä ja osastopäällikkö Olavi Änkö kauppa- ja teollisuusministeriöstä.

[41] Velkatyöryhmän muistio 1992 s. 29.

[42] Velkatyöryhmän muistio 1992 s. 28 ja 29, jossa todetaan, että velkajärjestelyä koskeva lainsäädäntö tulisi saada voimaan vuoden 1993 alusta.

Ehdotus toteutui lailla asuntotuotantolain mukaisten hankintalainojen myöntämisestä eräissä tapauksissa (8.5.1992/412). Sen perusteella asuntotuotantolain (247/66) mukaista lainaa voitiin myöntää kunnille sekä eräille muille asuntojen vuokrausta harjoittaville yhteisöille[43] asuntojen ostamiseen asuntolainojen kanssa vaikeuksiin joutuneilta velallisilta. Lainan saamisen edellytyksenä oli, että asunnon myyjä oli joko (a) kahden asunnon loukkuun joutunut asunnon vaihtaja tai (b) asuntovelallisten korkotukilaissa tarkoitettu asuntovelallinen.[44]

Laki oli määräaikainen ja sen voimassaolo ajoittui 15.5.1992–30.6.19923.[45] Lainojen kysyntä jäi vähäiseksi ja niitä myönnettiin vain 93.[46] Lailla ei säädetty kunnille tai muille yhteisöille velvollisuutta hankkia ko. asuntoja, vaan harkintavalta on viime kädessä ostajalla. Esteenä asuntojen hankkimiselle oli se, että asunnon ostajalta edellytettiin omavastuuosuutta.[47] Toinen syy on todennäköisesti ollut se, että toisen asunnon myyminen on riittämätön keino tilanteen korjaamiseksi, jos velkataakka on niin suuri, että tulot eivät enää riitä yhdenkään asunnon pitämiseen.

Asuntovelallisten korkotuki.

Asuntovelallisten korkotuki on suunnattu niille kotitalouksille, joiden asuntovelan korkomenot ylittävät talouden maksukyvyn. Talouden täytyy olla 'kriittisellä rajalla' sillä tavoin, että osan korkomenoista peittävä tuki auttaa talouden yli selviytymisrajan.

Korkotukea on voitu myöntää maksuvaikeuksissa olevilla asuntovelallisille kahden lain nojalla. Ensimmäinen oli voimassa 15.5.1992–30.6.1993[48] ja toinen 15.7.1993–31.12.1995.[49] Ensimmäinen laki oli tarkoitettu väliaikaiseksi apukeinoksi siihen asti, kunnes velkajärjestelyä koskeva laki saataisiin voimaan.[50] Kor-

---

[43] Ks. asuntotuotantolain (247/66) 6,1 §:n 7 kohta ja L 8.5.1992/412 3,1 §.

[44] Tältä osin hankintalainan myöntämisen edellytyksiä on helpotettu, ks. VNp taloudellisissa vaikeuksissa olevien asuntovelallisten lainojen korkotukilainoiksi hyväksymisen perusteista annetun VNp:n muuttamisesta 12.11.1992/1031.

[45] Asuntoloukun piti olla syntynyt ennen vuotta 1991. Lain perustelujen mukaan hankinta voitaisiin suorittaa, kun 'luonnollisen henkilön omistukseen on jäänyt kaksi asuntoa...' 'tällöin toinen asunnoista voitaisiin ostaa...' HE 27/1992 s. 5.

[46] Timonen 1994 s. 21.

[47] HE 55/1993 vp. s. 2–3.

[48] Laki taloudellisissa vaikeuksissa oleville asuntovelallisille myönnettävästä korkotuesta (8.5.1992/408). Sen soveltamiskäytännöstä ks. Timonen 1994.

[49] L maksuvaikeuksissa oleville asuntovelallisille myönnettävästä korkotuesta 28.6.1993/621.

[50] HE 27/1992 vp. s. 2.

kotuen tarve ei velkajärjestelylain säätämisen jälkeen poistunut, sillä korkotuki kohdistuu lievemmissä vaikeuksissa oleville kotitalouksille kuin velkajärjestely.[51]

Korkotuki on tarkoitettu kotitalouksille, jotka ovat joutuneet vaikeuksiin ennalta arvaamatta. Jotta korkotukea ei voitaisi ottaa huomioon asunnon hankintapäätöstä tehtäessä, kumpikin laki koski vain ennen sen voimaan tuloa tehtyä asunnon hankintaa.[52] Korkotuen myöntämisen edellytyksenä on, että velallinen ei tulojen riittämättömyyden vuoksi selviydy 150.000–900.000 markan suuruisen asuntolainan koroista,[53] mutta pystyy selviytymään niistä enintään kolmen vuoden mittaisen tuen avulla.[54] Tulojen riittävyys lasketaan vähentämällä nettotuloista erikseen säädetyt perusmenot ja vertaamalla erotusta korkomenoihin.[55] Järjestelmään on sisäänrakennettu ajatus siitä, että tuen kestäessä velallinen maksaa lainasta vain korkoa, jonka tulee olla sen suuruinen kuin lainanantaja yleisesti noudattaa. Luotonantajalla ei ole velvollisuutta myöntää velalliselle lyhennysvapaita vuosia, vaan laina-ajasta ja ehdoista sopiminen jää luotonantajan ja velallisen väliseksi asiaksi.

Ensimmäisen lain perusteella korkotukea haki 3.200 kotitaloutta, joista 1.000 sai myönteisen päätöksen. Hylkäysperusteina oli lain edellyttämän perusteen (työttömyys, asuntoloukku tai niihin rinnastettava syy) puuttuminen, liian pienet velat ja korkomenojen kohtuullisuus.[56] Uudessa laissa edellytyksiä lievennettiin jonkin verran, mutta lainan alaraja (150.000 mk) säilytettiin.

Erityislait asuntovelallisten auttamiseksi kohdistuvat tiettyyn ryhmään asuntovelallisia, joiden ongelmat ovat vakavia, mutta kuitenkin autettavissa näillä erityistoimenpiteillä. Niiden ulkopuolelle jäävät sekä erittäin suurissa vaikeuksissa olevat asuntovelalliset että ne velalliset, joiden ongelmat aiheutuvat joko kokonaan muista veloista tai asuntovelkojen lisäksi huomattavasta määrästä muita velkoja.[57] Velkatyöryhmän erityisesti painottamat asuntovelkaisten ongelmat olivat keskeisesti esillä myös velkajärjestelylain valmistelussa.

---

[51] HE 55/1993 vp. s. 3.

[52] Aikaraja oli ensimmäisen lain kohdalla 1.1.1992 (Vnp taloudellisissa vaikeuksissa olevien asuntovelallisten lainojen korkotukilainoiksi hyväksymisen perusteista 14.5.1992/343 3,2 §) ja jälkimmäisen kohdalla lain voimaantulo (L 621/93 2,1 §).

[53] Edellisen lain mukaan edellytettiin, että maksuvaikeudet johtuivat joko asuntoloukusta, yli kuusi kuukautta jatkuneesta työttömyydestä tai muusta niihin rinnastettavasta erityisestä syystä Vnp 343/92.

[54] L 621/93 1 ja 4,2 §.

[55] Vnp 763/93 6 §. Jälkimmäisen lain mukaan tuen myöntämisestä päättää luotonantaja ja järjestelmän valvonta kuuluu asuntorahastolle.

[56] Timonen 1994 s. 16.

[57] Korkotuessa voidaan ottaa huomioon muiden lainojen korkomenoja, enintään kuitenkin 1000 mk/kk ks. Vnp 763/93 6 §.

1.3 Uusien insolvenssilakien säätäminen

Uusien insolvenssilakien, yksityishenkilön velkajärjestelylain ja yrityssaneerauslain säätäminen liittyi toisaalta jo pitkään vireillä olleeseen konkurssilainsäädännön kokonaisuudistukseen, toisaalta 1990-luvun alun erityisen vakavaan taloudelliseen lamakauteen. Laman johdosta mainitut lait erotettiin kokonaisuudistuksesta ja niiden valmistelua priorisoitiin konkurssisäännön uudistamiseen nähden. Uusien velkajärjestelylakien säätämistä ennen etuoikeusjärjestelmän kokonaisuudistusta ei kuitenkaan pidetty mielekkäänä. Niinpä insolvenssioikeuden kokonaisuudistuksen ensimmäinen vaihe koostui etuoikeusjärjestelmän kokonaisuudistuksesta, laista yksityishenkilöiden velkajärjestelystä ja yrityssaneerauslaista. Lait valmisteltiin oikeusministeriön virkamiestyöryhmässä, joka julkisti tammikuussa 1992 ehdotukset hallituksen esityksiksi etuoikeusjärjestelmän uudistamiseksi ja laiksi yrityksen saneerauksesta.[58] Myöhemmin samana keväänä työryhmä antoi ehdotuksensa luonnollisen henkilön velkaneuvontaa ja velkajärjestelyä koskevien lakien säätämiseksi.[59] Ehdotuksista pyydettiin eri tahoilta lausunnot, minkä jälkeen hallituksen esitykset etuoikeusjärjestelmän uudistamista (HE 181/1992) ja yrityksen saneerausta (HE 182/1992) koskevaksi lainsäädännöksi sekä laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä (HE 183/1992) annettiin 25.9.1992.

Laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä (30.12.1992/1578) siihen liittyvine muine lainmuutoksineen[60] tuli voimaan 1.1.1993. *Lait yrityksen saneerauksesta* (25.1.1993/47) ja *yksityishenkilön velkajärjestelystä* (25.1.1993/57) tulivat voimaan 8.2.1993.

Lakien tarpeellisuudesta ja pääperiaatteista näyttää vallinneen huomattavan suuri yksimielisyys. Vaikka lakeihin tehtiin sekä lausuntokierroksen johdosta että vielä eduskunnan lakivaliokunnassakin muutoksia, kysymys oli pikemminkin eräänlaisesta hienosäädöstä kuin periaatteelliselta kannalta tärkeiksi koetuista muutoksista.

Suurin muutos, joka työryhmän ehdotuksiin tehtiin lausuntokierroksen jälkeen, oli *kunnallista velkaneuvontaa koskevan lakiehdotuksen poisjääminen.* Ensimmäisen ehdotuksen yksityishenkilöiden velkajärjestelylaiksi tehnyt tutkijaryhmä *(Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991)* ehdotti velkaneuvonnan ja neuvottelemisen velkojien kanssa tekemistä pakolliseksi ensivaiheeksi ennen asian

---

[58] Oikeusministeriön virkamiestyöryhmän ehdotukset 19.1.1992.

[59] Oikeusministeriön virkamiestyöryhmän ehdotus 16.4.1992.

[60] Esim. laki konkurssisäännön muuttamisesta (1585/92), jolla lisättiin konkurssin edellytyksiin maksukyvyttömyys (6,1 § f kohta).

viemistä tuomioistuimeen. Oikeusministeriön työryhmä ehdotti velkaneuvonnan sisällyttämistä kunnan lakisääteisiin tehtäviin. Hallituksen esityksessä ei enää ehdotettu toimia velkaneuvonnan kehittämiseksi, koska sen arvioitiin liiaksi rasittavan kuntien taloutta.

Velkaneuvonnan asema siis heikentyi lainvalmisteluprosessin aikana oleellisesti. Vastaavasti tuomioistuimien rooli velkajärjestelyssä korostui. Velkaneuvonnan tarpeellisuudesta vallitsi kuitenkin huomattava yksimielisyys, minkä vuoksi lakivaliokunta lisäsi velkajärjestelylakiin lääninhallituksille velvoitteen edistää velkaneuvontaa.

Toinen periaatteellisesti merkittävä seikka oli se, että hallituksen esityksessä oli tehty valinta oikeusministeriön esitykseen sisältyneiden asunnon säilyttämistä koskeneiden kahden eri sääntelyvaihtoehdon välillä. Valitun vaihtoehdon katsottiin useammin johtavan siihen, että velallinen saisi säilyttää asuntonsa velkajärjestelyssä.

Sekä yksityishenkilön velkajärjestely että yrityssaneeraus ovat konkurssiin nähden erillisiä, rinnakkaisia menettelylajeja. Näillä kolmella menettelyllä on kullakin oma, muista poikkeava päätavoite: velkajärjestelyllä yksityishenkilön velkaongelmien korjaaminen, yrityssaneerauksella toiminnan saneeraaminen ja jatkaminen sekä konkurssissa velallisen omaisuuden myyminen ja varojen jako velkojille. Menettelystä toiseen siirtyminen on vain rajoitetusti mahdollista.[61] Menettelyn käynnistäminen edellyttää kannanottoa tavoiteltuun lopputulokseen. Toisin sanoen, uusien insolvenssilakien säätämisellä *ei* ole tavoiteltu sellaisen välivaiheen (rauhoitusaika) aikaansaamista, jossa velallinen velkojien perintätoimenpiteiltä rauhoitettuna (perintäkielto) ja akuutista maksuvalmiuskriisistä huolimatta (maksukielto) voisi selvittää käytettävissä olevat vaihtoehdot taloudellisen tilanteensa korjaamiseksi. Tätä välivaihetta pidetään yleensä yhtenä insolvenssilainsäädännön keskeisistä välineistä. Oleellista tällöin on se, että maksu- ja perintäkiellon luoman rauhoitusajan aloittamisen edellytyksenä ei ole se, että menettelyn lopputulos olisi jo tuolloin tiedossa.[62]

---

[61] Velkajärjestelystä ei voida siirtyä konkurssiin eikä päinvastoin, vaan menettelyt ovat täysin erillisiä. Konkurssista ei voida lainkaan siirtyä saneeraukseen (paitsi siirtymäsäännöksen nojalla). Saneerauksen aikana konkurssihakemus voi perustua vain uusvelkojan hakemukseen tai siihen, että maksukyvyttömyyttä ei voida saneerauksen avulla korjata. Jälkimmäinen peruste merkitsee rajoitettua siirtymismahdollisuutta.

[62] Rauhoitusaika on voitu toteuttaa joko yhtenäisen insolvenssimenettelyn ensimmäisenä vaiheena (Saksa, Ranska), joustavana siirtymisenä menettelystä toiseen (Englanti, Yhdysvallat) tai itsenäisenä insolvenssin esivaiheena (Pohjoismaat). Ks. jälj. eri maiden osalta luku VI ja yleisesti VII 3.2.

Insolvenssimenettelyn valinnan on kuitenkin oltava neutraali velkojien keskinäisten oikeuksien suhteen. Toisin sanoen valintaa esimerkiksi saneerauksen ja konkurssin välillä ei tulisi tehdä sillä perusteella, että joku velkoja on jommassa kummassa menettelyssä paremmassa asemassa kuin toisessa. Menettelyn valinnan tulisi perustua siihen, onko yrityksen toiminnan jatkaminen tarkoituksenmukaisempaa ja edullisempaa kuin sen lopettaminen. Tästä johtuen etuoikeusjärjestelmän kokonaisuudistusta pidettiin uusien insolvenssilakien säätämisen edellytyksenä ja etuoikeusjärjestys koskee kaikkia insolvenssimenettelyjä.

> Etuoikeusjärjestelmän kokonaisuudistuksella kumottiin vuonna 1868 säädetty etuoikeusasetus lukuisine muutoksineen ja monikerroksisine etuoikeuksineen.[63] Se korvattiin lailla velkojien maksunsaantijärjestyksestä. Uudistuksella poistettiin yleiset etuoikeudet lapselle maksettavan elatusavun etuoikeutta lukuunottamatta.[64]
>
> Etuoikeusjärjestelmän uudistus ei koskenut esinevakuusoikeuksia eli ne säilyivät pääpiirteissään entisessä laajuudessaan. Yrityskiinnityksen etuoikeus säilyi, mutta sen asema ja sisältö muuttui. Yrityskiinnitys tuottaa etuoikeuden pantti- ja pidätysoikeuden sekä elatusavun jälkeen. Yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus on konkurssissa siten rajoitettu, että yrityskiinnitetyn omaisuuden arvosta vain puolet käytetään yrityskiinnityksen haltijan saatavien maksamiseen etuoikeudella. Loput omaisuuden arvosta jaetaan etuoikeudettomien velkojien kesken. Siirtymäsäännöksen mukaan jakosääntö on ennen vuotta 1995 alkaneissa konkursseissa sellainen, että yrityskiinnityksen haltijat saavat 60 prosenttia omaisuuden arvosta ja etuoikeudettomat velkojat 40 prosenttia (MSL 9,2 §).

Velkojien maksunsaantijärjestystä koskevan lain soveltamisalasäännöksen mukaan sitä sovelletaan konkurssissa ja ulosotossa (MSL 1,1 §). Kytkentä velkajärjestelyyn on VJL 31 §:ssä, jonka mukaan tavallisille velkojille on osoitettava yhtäläinen osuus velallisen varoista ja maksuvarasta. Yrityssaneerauksessa vastaava kytkentä on 46 §:ssä, jossa viitataan velkojien yhtäläiseen oikeuteen saneerauksen ulkopuolella. Vaikka jälkimmäinen lainkohta sanamuodon perusteella vaikuttaa väljemmältä, lainkohtia lienee tulkittava samojen periaatteiden mukaan (ks. tark. s. 259 ja 370).

Etuoikeusjärjestystä sovelletaan yksityishenkilövelallisiin lukumääräisesti useimmin ulosotossa. Uudistuksen yhteydessä luovuttiin ulosotossa aiemmin

---

[63] Sen kehityksestä ks. KM 1972A:27, Tepora 1981 s. 92–94.

[64] Työsuhteesta johtuvan saatavan ja huoltokonttoritoimintaan perustuvien saatavien etuoikeus säilyi siirtymäsäännöksen mukaan vuosina 1993–1994 alkaneissa konkursseissa (MSL 9,1 §). Ks. myös KKO 1994:75.

Huoltoapulain mukaisen eläkkeen ja eläkesäätiön työnantajalta olevan saatavan etuoikeus säilyy ennen vuotta 2000 alkavissa menettelyissä.

noudatetusta aikaprioriteetista, minkä seurauksena pientäkin ulosmitattua määrää (esimerkiksi palkan osaa) jakamassa voi olla lukuisa joukko velkojia. Jotta pienten summien jakaminen ei koituisi liian työlääksi ja aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia, samalla säädettiin palkan ja muun toistuvan tulon ulosmittauksessa noudatettavasta tilittämisestä velkojille vuorotellen puolen vuoden tai vuoden mittaisissa jaksoissa (UL 6:23 ja UA 40 §).[65]

Velkajärjestelylakiin on lisätty nimenomainen säännös tilitysten vuorottelusta (31,4 § 31.1.1995/113).[66] Siihen voidaan turvautua aina, kun se on tarkoituksenmukaista eli lähinnä silloin, kun tilitettävät kertasummat ovat pieniä.[67] Vuorottelun edellytyksenä on, että velkojien mahdollisuudet maksun saantiin eivät sen vuoksi vaarannu. Tällä on ajateltu tilanteita, joissa on olemassa riski siitä, että velallisen maksuvara vähenee ohjelman aikana.[68] Tätä riskiä on pidettävä silmällä lähinnä niissä tapauksissa, joissa velkoja on niin monta, että osa velkojista joutuisi odottamaan saatavaansa suhteellisen kauan. Vaikka vuorottelujärjestystä koskeva säännös tarkoituksenmukaisuussyistä jättää tuomioistuimelle verrattain väljän harkintavallan, harkintavallan käyttöä ohjaa kuitenkin MSL:iin sisältyvä velkojien tasa-arvoisuuden periaate.

2 LAKIEN TAVOITTEET JA OIKEAN KEINON VALINTA

2.1 Velallisen, velkojan ja yhteiskunnan edut velkajärjestelylain tavoitteina

Yksityishenkilön velkajärjestelyn päätavoitteena on selvittää ja korjata velkaongelmiin joutuneen yksityishenkilön taloudellinen tilanne (VJL 1,1 §, *velallisen*

---

[65] Aikaprioriteetin merkitys rajoittuu tässä siihen, että

a) vuorottelujaksolle pääsevät mukaan ne velkojat, jotka ovat hakeneet ulosmittausta ennen jakson alkua (UL 6:23,3; 30.12.1992/1586) ja

b) vuorottelujärjestys on ulosmittauksen hakemisjärjestys, ellei muuhun järjestykseen ole erityistä aihetta (UA 40 §; 30.12.1992/1590).

[66] Vaikka velkajärjestelylaissa ei alunperin ollut vastaavaa säännöstä tilitysten vuorottelusta, laissa ei ollut myöskään estettä sen käyttämiselle silloin kuin se on tarkoituksenmukaista. Vuorottelu ei loukkaa yleistä velkojien tasa-arvon periaatetta, joka sisältyy MSL 2 §:ään.

[67] Kaikkein pienimmät eli alle 100 markan jako-osuudet voidaan jättää kokonaan maksamatta velkajärjestelyssä, VJL 31,4 § (31.1.1995/113) ja VJA 6a § (31.1.1995/115). Jako-osuudella tarkoitetaan ko. velkojalle maksuohjelmalla tulevaa kokonaiskertymää, yksittäinen maksuerä siis saattaa jäädä huomattavastikin alle 100 markan.

[68] HE 250/1994 vp. s. 8.

suojan tavoite).[69] Velkajärjestely lain sääntelemänä menettelynä edellyttää lisäksi velkaongelmilta tiettyä vakavuusastetta eli velallisen tulee olla maksukyvytön. Toisin sanoen, velkajärjestely on tarkoitettu vain huomattavan vakavien velkaongelmien korjaamiseen.

Henkilön velkavastuiden sisältöjen muuttaminen on siten yleensä välttämätön keino mainitun tavoitteen saavuttamiseksi. Velkajärjestelyssä tuomioistuimella on suhteellisen laajat valtuudet käytettävissään velallisen velkavastuiden uudelleen muotoamiseen; näiden valtuuksien käyttö on sidottu laissa tarkoin säänneltyihin edellytyksiin. Velkajärjestelyssä velkojen maksuaikaa voidaan pidentää, määrätä pääoman lyhennykset maksettavaksi ennen korkoja ja alentaa korkoja. Velkajärjestelyn keinoihin kuuluu myös velallisen vapauttaminen maksamasta osaa velastaan ja jopa täysi vapautus on mahdollinen. Viimeksi mainitut keinot ovat muihin velkajärjestelyn keinoihin nähden toissijaisia (25,3 §). Kun velkaongelmien edellytetään olevan vakavia, lievemmät keinot osoittautuvat käytännössä useimmiten riittämättömiksi.

Vaikka lain tavoitepykälään on kirjattu vain velallisen suojan tavoite, lain esitöiden mukaan velkajärjestelylain tavoitteet eivät rajoitu siihen. Lailla on myös velkojiin ja yhteiskuntaan suuntautuvia tavoitteita. Hallituksen esityksen mukaan lain tavoitteisiin kuuluu se, että velkojille taataan mahdollisimman täysi suoritus saatavistaan. Tältä osin voidaan puhua *velkojen täytäntöönpanon* tai *velkavastuun toteuttamisen tavoitteesta.* Tämä tavoite pyritään saavuttamaan sellaisen maksuohjelman avulla, jolla velkoja voi saada mahdollisimman hyvän suorituksen. Velkajärjestelyn katsotaan edistävän velkojen maksua siten, että se motivoi velallista käyttämään kykyjään tulojen ansaitsemiseen ja velkojen suorittamiseen vahvistetun maksuohjelman mukaisesti. Toissijaisena tavoitteena on vähentää tarpeettomia perintäkuluja selvittämällä velallisen taloudellinen tilanne kootusti kollektiivisessa menettelyssä.[70]

Yhteiskunnan kannalta velkajärjestelylain tavoitteet voidaan jakaa kahteen osaan, sosiaalisiin ja taloudellisiin. Lain tavoitteena on edistää sosiaalista turvallisuutta ja ehkäistä velkaongelmista aiheutuvia haittoja (*sosiaaliset tavoitteet*). Toisaalta lailla tavoitellaan sosiaalituen tarpeen vähenemistä, verotulojen ker-

---

[69] HE 183/1992 vp. s. 22. VJL:n tavoitteita käsiteltiin myös oikeusministeriön työryhmän ehdotuksessa 16.4.1992 s. 44–45. Työryhmän ehdotus poikkesi tältä osin hallituksen esityksestä siinä, että sen tavoitteeksi lausuttiin myös *velkaongelmien ehkäiseminen.* Tätä osatavoitetta pyrittiin edistämään lähinnä velkaneuvonnan keinoin. Velkaneuvontaa koskevan lainsäädännön jäätyä pois hallituksen esityksestä myöskään velkaongelmien ehkäisemisen tavoitetta ei mainittu hallituksen esityksessä.

[70] HE 183/1992 vp. s. 22, Oikeusministeriön työryhmä 16.4.1992 s. 45–46, Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 170. Motivaatiota korostaen Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 18.

tymisen turvaamista ansiotyön edistämisen kautta sekä säästöjä oikeuslaitoksen ja perintäviranomaisten turhan käytön vähenemisenä (*säästötavoitteet*).[71]

Sosiaalisen turvallisuuden ja velallisen suojaamisen tavoitteet korostuvat siinä, että velkajärjestelyssä pyritään erityisesti *suojaamaan velallisen asumista.* Asumisen suoja on toisaalta säännelty velallisen perusturvaa koskevissa säännöksissä, joiden mukaan velallisen omistusasunto kuuluu perusturvaan. Asumisen suojan ja velkojen täytäntöönpanon tavoitteiden välillä lainsäätäjä on tehnyt punninnan, jonka tuloksena ovat säännökset siitä, millä edellytyksillä velallinen voi velkajärjestelyssä pitää omistusasuntonsa. Näiden säännösten mukaan omistusasunnon säilyttäminen on mahdollista, jos velallinen pystyy riittävässä määrin tyydyttämään toisaalta vakuusvelkojia, toisaalta vakuudettomia velkojia.

Vielä tavoitteisiin kuuluu velallisten ja heidän velkojiensa *sopimuspohjaisten maksujärjestelyjen* edistäminen.[72]

Edellä selostetut tavoitteet voivat yksittäistapauksessa toimia yhdensuuntaisesti. Nähdessään velkajärjestelyssä poispääsyn toivottomalta tuntuvasta tilanteestaan velallinen motivoituu työntekoon, jolloin hän pystyy työtuloillaan elättämään itsensä ja huollettavansa ilman yhteiskunnan tukea sekä maksamaan veloistaan suuremman osan kuin siinä tapauksessa, että hän olisi 'luovuttanut' eli jättäytynyt elämään sosiaalisten tulonsiirtojen varassa tai siirtynyt tekemään työtä pimeästi. Samalla velkojat saavat selvityksen velallisen tilanteesta ja voivat luopua turhista täytäntöönpanotoimista. Jos velkajärjestelyn tavoitteet tällä tavoin toimivat yhdensuuntaisesti, kysymys on eräänlaisesta ideaalitapauksesta, joita toki käytännössäkin esiintyy.

Lain tavoitteet voivat yksittäistapauksessa olla myös ristiriidassa keskenään. Ei ole pienintäkään epäilystä siitä, etteikö velallisen tilanteen korjaaminen onnistuisi sitä paremmin, mitä suuremman osan omaisuudestaan ja työtuloistaan hän saa velkajärjestelyssä pitää itsellään. Toiselta puolen velkoja voi katsoa, että hänen oikeutensa tulevat paremmin turvatuiksi, jos velallinen oikeuksia tulkitaan rajoitetummin. Velkojan tyytymättömyys voi kohdistua myös selvityksen riittämättömyyteen. Velkoja saattaa epäillä, että velallisella on tulonlähde, jota tämä ei ole ilmoittanut. Yhteiskunnallisella tasolla on tärkeää edistää sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia, ja velallisten auttaminen epäilemättä edistää sitä. Yhteiskunnan kannalta on vähintään yhtä tärkeää säilyttää luottojärjestelmän vakaus. Vaikka tätä näkökohtaa ei lain esitöissä suoranaisesti käsitellä, hallituksen esityksestä ilmenee useista kohdin, että laki on pyritty laatimaan siten, että sillä olisi mahdollisimman vähän luotonannon toimintaa horjuttavaa vaikutusta.

---

[71] HE 183/1992 vp. s. 22.

[72] LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s. 17. Ks. myös III 1.3 ja IV 1.2.

Tämä tulee nähdäkseni selvästi esiin velkajärjestelyn esteitä koskevissa säännöksissä, joiden avulla pyritään estämään yleisen maksumoraalin heikentävä vaikutus,[73] ja maksuohjelman sisältöä koskevissa säännöksissä, joissa korostetaan sitä, että maksuvelvollisuuksia muutetaan mahdollisimman vähän.

Lakivaliokunta kiinnitti kannanotossaan huomiota erääseen tilanteeseen, jossa tavoitteiden yhteensovittaminen voi olla vaikeaa. Velallisen ollessa työtön on varsin todennäköistä, että hänellä ei ole lainkaan maksuvaraa velkojen maksuun. Lakivaliokunta piti velkojien kannalta kohtuuttomana sitä, että velkojille ei näissä tapauksissa kertyisi lainkaan suorituksia. Sen vuoksi lakivaliokunta muutti hallituksen esitystä siten, että maksuohjelma voidaan määrätä alkamaan vasta siitä ajankohdasta, jolloin velallinen saa työtä. Edellytyksenä on, että velallisen työttömyyden ei jo tässä vaiheessa tiedetä olevan luonteeltaan pysyvää.[74] Lakivaliokunta pyrki muutoksellaan edistämään velkajärjestelyjä, joissa lain tavoitteet saataisiin toimimaan halutulla tavalla yhdensuuntaisesti.

Potentiaalisesti ristiriitaiset tavoitteet on ensisijaisesti sovitettu yhteen lain säännöksissä.[75] Tavoitteiden keskinäiset painoarvot ovat silti merkityksellisiä lain tulkinnassa. Lakitekstiinkin kirjattuna tavoitteena velallisen suojaaminen epäilemättä nousee lain päätavoitteeksi.[76] Toisaalta velkajärjestely merkitsee yleensä voimakastakin puuttumista velkojien oikeuksiin. Tämä puuttuminen ei koske vain oikeuksien toteuttamista (perintä- ja täytäntöönpanokielto) vaan myös niiden sisältöä (maksuohjelma). Siten velkajärjestelyä voidaan pitää poikkeuksena sopimussitovuuden periaatteesta.[77] Tässä mielessä kysymys on erityislainsäädännöstä, jonka suppeaa tulkintaa voidaan puoltaa. Velkajärjestelylain tulkintaan palataan jäljempänä jaksossa IV 2.1.1.

2.2 Yrityksen saneeraus lain tavoitteena

Lait yksityishenkilön velkajärjestelystä ja yrityssaneerauksesta säädettiin samanaikaisesti. Myös niiden sisällössä on vastaavuuksia. Erityisesti maksu- ja perintäkielto sekä ne tavat, joilla velallisen velkasuhteisiin voidaan puuttua (velkajärjestelyn keinot), on säännelty pitkälti samalla tavoin. Tässä mielessä lakeja

[73] ks. HE 183/1992 vp. s. 25.
[74] LaVM 14 –HE 183/1992 vp. s. 6.
[75] Näin lain tavoitteista Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 14.
[76] Erityisesti tätä korostaen Koulu 1994 s. 3.
[77] Ks. Saarnilehto LM 1994 s. 408, Nystén–Haarala 1993 s. 28.

voidaan pitää 'rinnakkaislakeina'.[78] Lakien sääntelyn kohde, säätämisen syyt ja tavoitteet poikkeavat kuitenkin merkittävästi toisistaan.

Yrityssaneerauslain säätämisen taustalla oli konkurssien määrän voimakas kasvu vuodesta 1990 alkaen. Kasvu oli erityisen rajua vuosina 1991 ja 1992, jolloin konkurssien määrä (7.232) oli lähes kolminkertainen vuoteen 1989 verrattuna. Konkurssien määrän kasvu antoi aihetta epäillä, että konkurssiin joutuneiden yritysten joukossa olisi myös sellaisia yrityksiä, joiden liiketoiminta sinänsä olisi jatkamiskelpoista ja joiden taloudelliset ongelmat ovat luonteeltaan tilapäisiä ja korjattavissa saneerauksella.[79] On arvioitu, että rahamarkkinoiden kireys 1990-luvun alussa vaikeutti erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten rahoitusta siinä määrin, että tilapäinenkin likviditeettiongelma saattoi ajaa yrityksen konkurssiin.[80] Voidaan myös olettaa, että ainakin suuren yleisön silmissä Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssi syksyllä 1989 ja myöhemmin konkurssipesän toimesta tapahtunut liiketoiminnan myynti ulkomaille antoivat tukea oletukselle tarpeettomista konkursseista.

Yrityssaneerauslain tavoitteena on luoda oikeudelliset puitteet *elinkelpoisen* tai ainakin joiltain osiltaan elinkelpoisen, mutta taloudellisissa vaikeuksissa olevan *yrityksen saneeraukselle* ja tarpeettomien *konkurssien välttämiselle* (YrSanL 1,1 §).[81] Yrityssaneerauslakia voidaan tästä näkökulmasta tarkasteltuna pitää menettely- ja suunnittelulainsäädäntönä.[82] Yrityssaneerauslaki tarjoaa keinot tavoitteen (elinkelpoisen yrityksen saneeraus) saavuttamiseksi. Keinot voidaan jäsentää kolmeen kokonaisuuteen:

(1) tuomioistuinmenettely, johon sisältyy kaikkia velkojia koskeva maksu- ja perintäkielto, saneerauksen toteuttamiseksi,
(2) liiketaloudellinen saneeraus tuomioistuimen vahvistaman saneerausohjelman mukaisesti ja
(3) tuomioistuimen vahvistama velkajärjestely.

Sekä saneeraustoimenpiteet että velkajärjestelyt kootaan saneerausohjelmaksi, jonka tuomioistuin vahvistaa.

Saneerauksen toteuttaminen on vain harvoin mahdollista ilman, että siinä puututaan asianosaisten oikeuksiin. Samoin kuin velkajärjestelyssä menettelyyn on sisällyttävä säännöksiä, joilla velkojia estetään väliaikaisesti toteuttamasta

---

[78] Termi Koulu 1994 s. 2.
[79] HE 182/1992 vp. s. 6.
[80] Ks. esim. Brunila–Takala 1993 s. 25.
[81] HE 182/1992 vp. s. 15.
[82] Ks. Koulu 1994 s. 7 ja 12. Samansuuntaisin painotuksin Koskelo 1994 s. 7.

oikeuksiaan (maksu- ja perintäkielto). Maksu- ja perintäkiellon merkitys saneerukselle on niin huomattava, että muissa pohjoismaissa sitä pidetään itsenäisenä, velkojien ja velallisen keskinäisin sopimuksin toteutettavia saneerauksia edistävänä saneerauskeinona.

Useimmissa tapauksissa saneerausta ei voida toteuttaa puuttumatta myös velkojien aineellisiin oikeuksiin saneerausohjelmassa. Ainoastaan liiketaloudellisen saneerauksen toteuttamisen suhteen YrSanL on puhtaasti menettely- ja suunnittelujärjestelmä, sillä liiketaloudellisen ja toiminnallisen saneerauksen sisältöä koskevia säännöksiä lakiin ei sisälly.

Yrityssaneerauslain esitöissä laille ei aseteta muita tavoitteita kuin elinkelpoisten yritysten saneeraus. Erityisesti velkojien saatavien täytäntöönpanoa *ei* mainita lain tavoitteiden yhteydessä.[83] Tästä ei voida tehdä sellaista johtopäätöstä, etteikö yrityssaneerauksella olisi täytäntöönpanoon liittyviä tavoitteita.[84] YrSanL:ssa yrityssaneerauksen suhde *velkojien täytäntöönpanointressiin* tulee keskeisesti esiin kahdessa suhteessa.

Ensinnäkin *yrityssaneeraus on konkurssiin nähden ensisijainen* menettely, jos kumpaakin menettelyä koskeva *hakemus* on yhtäaikaa vireillä (YrSanL 24,1 §). Velkoja voi saada velallisen asetetuksi konkurssiin yrityssaneerauksen vireillä ollessa, mutta velkojan oikeudet rajoittuvat tässä suhteessa kahteen erityiseen perusteeseen (YrSanL 24,3 §). Toiseksi, velkoja ei joudu yrityssaneerauksessa tyytymään pienempään suoritukseen kuin mitä hän todennäköisesti saisi velallisen konkurssissa (YrSanL 53,1 § 5 kohta).

Viimeksi mainitulla säännöksellä suojataan velkojan täytäntöönpanointressiä siten, että velkoja ei maksuohjelman mukaan voi joutua huonompaan asemaan kuin konkurssissa. Täytäntöönpanointressi on siten maksuohjelman vahvistamisvaiheessa ehkä jopa yrityksen säilyttämisen tavoitetta vahvempi.[85]

Sitä vastoin menettelyn aloittamisvaiheessa saneeraus on menettelynä konkurssiin nähden ensisijainen. Tämä ei välttämättä merkitse sitä, että yrityksen säilyttämisen tavoite olisi täytäntöönpanointressiin nähden ensisijainen. Lainsäätäjä on tosin lähtenyt siitä prima facie –olettamuksesta, että yrityssaneerauksella päästään velkojien täytäntöönpanon tavoitteen kannalta edullisempaan loppu-

---

[83] Hallituksen esityksessä nimenomaisesti huomautetaan, että yrityssaneeraus ei ole yksittäisen velan perimiseen tarkoitettu menettely, ks. HE 182/1992 vp. s. 22.

[84] Erityisesti Ovaska korostaa perintätehtävän merkitystä saneerauksessa velkojien kannalta, ks. Ovaska 1993 s. 29–30.

[85] Ks. Koulu 1994 s. 71, jonka mukaan 'yritystoiminnan säilyttäminen leimaa saneerausmenettelyn aloittamista, velkavastuun toteuttaminen saneerausmenettelyn lopputulosta'. Koulu katsoo lisäksi, että tavoitteenasettelu muuttuu radikaalisti menettelyn kuluessa, sama s. 73.

tulokseen. Jos tavallinen velkoja[86] kuitenkin pystyy jo saneeraushakemuksen käsittelyssä osoittamaan, että hän saisi konkurssissa suuremman suorituksen kuin saneerauksessa, hän voi vedota kahteen saneerauksen esteeseen. Hän voi vedota siihen, että hakemuksen tarkoituksena on velkojien perintätoimien estäminen (7,1 § 4 kohta). Hän voi vedota myös saneerausohjelman vahvistamisen edellytyksien puuttumiseen (7,1 § 5 kohta yhdessä 53,1 § 5 kohdan kanssa). Toisin sanoen, velkoja voi jo saneeraushakemusta käsiteltäessä vedota siihen, että saneeraus ei toteuta täytäntöönpanointressiä riittävässä määrin eli vähintään yhtä hyvin kuin konkurssi. Tässä mielessä *täytäntöönpanointressi voidaan ottaa huomioon myös saneeraushakemuksen käsittelyssä.*

On selvää, että edellä selostetun sääntelyn merkitys on lähinnä periaatteellinen. Velkojan on jokseenkin mahdotonta hakemuksen käsittelyn yhteydessä täyttää sitä näyttövelvollisuutta, jota häneltä edellytetään paremmasta täytäntöönpanotuloksesta konkurssista. *Täytäntöönpanotavoitteen periaatteellinen merkitys on* kuitenkin *huomattava.*

Yrityssaneerauksen *tavoitteisiin ei kuulu velallisen velkavastuun helpottaminen.* Saneerauksessa toteutettaviin velkajärjestelyihin voi lain mukaan sisältyä velallisen vapautuminen vastaamasta osasta velkojaan. Käytännön saneerauksissa se on usein menestyksellisen saneerauksen välttämätön edellytys. Vakuudettomien velkojen osalta saneerauksessa voidaan periaatteessa toteuttaa yhtä voimakkaita järjestelykeinoja kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssäkin. Yrityssaneerauksen velallissubjektina voi olla luonnollinen henkilö, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa, ja saneeraus voi edellyttää hänen henkilökohtaisen velkavastuunsa lieventämistä. Jos velallinen on henkilöyhtiö, yrityssaneerauksessa toteutettu yrityksen velkojen järjestely vaikuttaa suoraan lain nojalla vastuunalaisten yhtiömiesten vastuuseen. On kuitenkin syytä painottaa, että velkavastuun helpottaminen on lain tavoitejärjestelmässä saneeraukselle alisteinen tavoite. Saneerausta ei voida käynnistää pelkästään henkilökohtaisen velkavastuun lieventämisen tarkoituksessa.[87]

Oleellinen ero velkavastuun lieventämiselle yksityishenkilön velkajärjestelyssä ja yrityssaneerauksessa sisältyy siihen, että saneerausohjelman vahvistaminen tuomioistuimessa edellyttää aina erikseen määritellyn kannatuksen saa-

[86] YrSanL 53,1 § 5 kohta ei koske vakuusvelkojaa. Vakuusvelkojen osalta laki lähtee siitä periaatteesta, että velkajärjestelyt eivät heikennä vakuusvelkojan asemaa.

[87] Toinen kysymys on ns. realisaatiosaneerauksen yhteensopivuus lain tavoitteiden kanssa. Sille ei ole estettä ainakaan, jos yritys voidaan realisoida toimiva(i)na kokonaisuutena(ksina). Sen sijaan kyseenalainen on saneeraus, joka tähtää realisaatioon esine kerrallaan. Vrt. Koulu 1994 s. 79–80.

vuttamista velkojien keskuudessa järjestetyssä äänestyksessä, kun taas yksityishenkilön velkajärjestely voidaan vahvistaa velkojien mielipiteestä riippumatta.

Vielä on syytä kiinnittää huomiota siihen hallituksen esityksessä lausuttuun toivomukseen, että yrityssaneerauksella olisi vapaaehtoisia *sopimusperusteisia saneerauksia* ja velkajärjestelyjä *edistävä vaikutus.*[88]

2.3 Yksityishenkilö vai yritys? Eräitä soveltamisalakysymyksiä

Kun lainsäädännössä ei ole omaksuttu yhtä yhtenäistä insolvenssimenettelyä vaan kolme rinnakkaista yleistäytäntöönpanon alaan luettavaa menettelyä – konkurssi, yksityishenkilön velkajärjestely ja yrityssaneeraus – kysymys menettelyiden soveltamisalasta on täytynyt ratkaista jokaisen osalta erikseen.

Konkurssikelpoisuus.

Konkurssisäännön lähtökohtana on *kaikkien* niiden *oikeussubjektien konkurssikelpoisuus*, jotka voivat olla velallisia (KS 1, 5 ja 6 §). Sekä luonnollinen henkilö että yksityisoikeudellinen oikeushenkilö voi tulla asetetuksi konkurssiin.[89] Velkojen määrällä tai syntyperusteella ei ole tässä suhteessa merkitystä. Julkisoikeudellisten oikeushenkilöiden konkurssikelpoisuus on eräiltä osin oikeustieteessä kiistanalainen.[90] Konkurssisäännön soveltamisalaa voidaan velallisen suhteen luonnehtia yleiseksi ja avoimeksi.

---

[88] HE 182/1992 vp. s. 16.

[89] Pankkilainsäädännössä esiintyy eräitä pankin toiminnan keskeyttämistä ja selvitystilaa koskevia säännöksiä, jotka estävät mm. pankin konkurssiin asettamisen mainitun tilanteen kestäessä (Liikepankkilaki 28.12.1990/1269; 35, 53 ja 55 §, Säästöpankkilaki 28.12.1990/1270; 100, 116 ja 118 §, Osuuspankkilaki 28.12.1990/1271; 58, 74 ja 76 §). Kysymys ei kuitenkaan ole konkurssikelpoisuuden rajoituksesta, vaan väliaikaisesta perintärajoituksesta.

[90] Ks. Havansi 1992 s. 40 ss. ja Halila 1975 s. 11–12. Edellinen suhtautuu mm. kuntien ja seurakuntien konkurssikelpoisuuteen myönteisesti, jälkimmäinen kielteisesti.

Eräänlainen 'kuntasaneeraus' sisältyy lakiin kunnan talouden vakauttamisesta ja kuntaselvityksestä ('kriisikuntalaki' 15.7.1994/658). Kuntaselvitys toteutetaan kuitenkin kunnallishallinnon toimesta, joskin valtioneuvoston lain nojalla määräämällä kuntaselvittäjällä on huomattavan laajat valtuudet puuttua kunnan sisäiseen päätöksentekoon, jopa kieltää päätöksen toimeenpano ja saattaa asia sisäministeriön päätettäväksi (15 §). Vastaavanlaista tuomioistuinmenettelyä kuin yrityssaneerauksessa ei kuntien suhteen ole.

Kriisikuntalain suhteesta kunnalliseen itsehallintoon Ryynänen LM 1994 s. 898.

Yrityssaneerauslain ja yksityishenkilön velkajärjestelylain lähtökohtana on rajattu soveltamisala. Lakien tavoitteena oli luoda konkurssia korvaava menettely toisaalta yritystoimintaa ja toisaalta kotitalouksia varten.[91] Siten lähtökohtana on soveltamisalojen rinnakkaisuus. Lakien soveltamisaloja ei kuitenkaan ole määritelty toisensa poissulkeviksi, vaan soveltamisalasta on säädetty erikseen kummassakin laissa ja lopputuloksena on, että soveltamisalat ovat osittain rinnakkaisia, osittain päällekkäisiä.

Yrityssaneerausvelallinen.

Yrityssaneerauslaissa on lueteltu ne oikeussubjektit, jotka voivat olla saneerauksen kohteena (2,1 §). Luetteloon sisältyvät ne *yksityisoikeudelliset oikeushenkilöt*, jotka käytännössä harjoittavat yritystoimintaa, eli avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö ja osuuskunta. Erikseen mainitaan asunto-osakeyhtiö ja taloudellista toimintaa harjoittava yhdistys. Säännös on lähtökohtaisesti tyhjentävä.[92]

Lain tavoitepykälän mukaan saneeraus edellyttää, että velallisella on *jatkamiskelpoista yritystoimintaa* (1,1 §). Toiminnan laajuudelle tai sille, mihin jatkamiskelpoisuus perustuu, ei ole asetettu erityisiä rajoituksia. Jonkin asteisen yritystoiminnan olemassaoloa voitaneen edellyttää. Jos yritystoiminta on päättynyt, saneerausta ei yleensä voitane aloittaa.[93] Yritystoiminnan ei sen sijaan tarvitse tähdätä voiton tavoitteluun tavanomaisen tuotannollisen tai kaupallisen toiminnan avulla, kuten asunto-osakeyhtiön ja taloudellisen yhdistyksen mukanaolosta voidaan havaita.

Yrityssaneerauksen kohteena voi olla myös *yksityinen elinkeinonharjoittaja* (2,1 §). Lain tavoitepykälässä käytetty yritystoiminnan käsite ei rajoita soveltа-

[91] HE 183/1992 vp. s. 25.

[92] Soveltamisalan ulkopuolelle jäävät siten säätiöt ja aatteelliset yhdistykset. Viimeksi mainittujen osalta kirjallisuudessa on puollettu tulkintaa, jonka mukaan taloudellista toimintaa harjoittava aatteellinen yhdistyskin voitaisiin saneerata. Ks. Koskelo 1994 s. 39–40 ja Koulu 1994 s. 122 alav. 4.

Soveltamisalaan eivät nimenomaisen poikkeussäännöksen (2,2 §) nojalla kuulu luottolaitokset eivätkä vakuutus- ja eläkelaitokset.

[93] Toisin Koulu 1994 s. 123. Tekstissä esitetyllä kannalla Koskelo 1994 s. 40, joskin hän mainitsee (alav. 6) käytännön tapauksen, jossa saneeraus oli käynnistetty siinä tarkoituksessa, että yritystoiminta saataisiin jatkamiskelpoiseksi takaisinsaantien kautta. Sellainen tulkinta on mahdollinen, että menestyksellinen takaisinsaanti tekee jo päättyneen yritystoiminnan jatkamiskelpoiseksi. Hakijan täytynee tällöin osoittaa jatkamiskelpoisuus (eli takaisinsaannin todennäköinen lopputulos ja sen seuraukset) toteen tai ainakin todennäköiseksi jo saneerushakemuksen yhteydessä.

misalaa, vaan pienimuotoinenkin elinkeinotoiminta voi olla saneerauksen kohteena. Soveltamisalapykälässä elinkeinonharjoittajan käsitettä vielä täsmennetään siten, että siihen sisältyvät *ammatinharjoittajat ja maatilatalouden ja kalastuksen harjoittajat* (2,1 §). Elinkeinonharjoittajankaan elinkeinotoiminta ei saa olla kokonaan päättynyt. Yrityssaneerauksen piiriin kuuluvat kaikki velallisen varat ja velat.

Velkajärjestelyn velallinen. Yksityishenkilö.

Yksityishenkilön velkajärjestely voidaan myöntää vain *luonnolliselle henkilölle*. Velkajärjestelyssä kutakin henkilöä käsitellään erillisenä oikeussubjektina ja kullekin velalliselle vahvistetaan oma maksuohjelma. Yhteisvastuullisen velkasuhteen velalliset samoin kuin päävelallinen ja takaaja(t) voivat hakea velkajärjestelyä yhdessä. Velkajärjestely myönnetään ja maksuohjelma vahvistetaan jokaiselle velalliselle erikseen, mutta yhteisellä hakemuksella on eräitä oikeusvaikutuksia maksuohjelman sisällön suhteen (VJL 24 §). Sen sijaan pelkästään samaan perheeseen tai kotitalouteen kuuluminen – ilman yhteisvastuullista velkaa – ei riitä yhteisen velkajärjestelyhakemuksen perusteeksi. Näin siitä huolimatta, että (jokaisen perheenjäsenen) maksuohjelmassa otetaan huomioon osuus koko kotitalouden tuloista ja menoista.

Yksityishenkilön velkajärjestelylaki sisältää uuden juridisen käsitteen, *yksityishenkilö*, jonka taloudellisen tilanteen korjaaminen on menettelyn tavoitteena (VJL 1,§ §). Juridiselta merkitykseltään vakiintunut käsite 'kuluttaja' on liian suppea.[94] Kuluttajansuojalain kulutusluottoa koskeva 7 luku koskee[95] kaikkia elinkeinonharjoittajan kuluttajalle myöntämiä luottoja. Silti kulutusluoton käsitteen ulkopuolelle jää eräitä velkajärjestelyssä tavallisia velkoja kuten verovelat, muut velat julkisyhteisöille, elatusapuvelat, vahingonkorvausvelat ja aikaisemmasta elinkeinotoiminnasta jääneet velat.

Kansantaloutta koskevassa tilastoinnissa ja taloustieteissä käytetään 'kotitalouden' käsitettä puhuttaessa perheestä taloudellisena yksikkönä. Sekään ei sovellu juridiseksi käsitteeksi. Sillä ei ole täsmällistä juridista merkitystä. Kotitalous on sitä paitsi luonteeltaan kollektiivinen käsite eikä luontevasti istu yksityisoikeudelliseen velkavastuuproblematiikkaan, jossa lähtökohtana on kunkin oikeussubjektin henkilökohtainen ja yksilöllinen vastuu veloista.

---

[94] Sitä käytettiin lain säätämistä edeltäneessä tutkimuksessa Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991. Ks. KSL 1:4 (4.1.1994/16).

[95] KSL 7:1 muutettuna lailla 8.1.1993/85.

Velkajärjestelylain 'yksityishenkilön' käsite määritellään negatiivisesti. Yksityishenkilö on luonnollinen henkilö, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa. Näin määriteltynä yksityishenkilö kuuluu lain soveltamisalaan ilman erityisiä rajoituksia eli velkajärjestelyssä velallisena voi olla *luonnollinen henkilö, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa.*

Se, että henkilö on joskus aikaisemmin harjoittanut elinkeinotoimintaa, ei estä velkajärjestelyä. Päättyneen elinkeinotoiminnan velat kuuluvat velkajärjestelyn piiriin siinä missä muutkin velat. Toisinaan esiintyy rajanveto-ongelmia sen suhteen, onko elinkeinotoiminta päättynyt. Velallisen on tehtävä asianmukaiset lopettamisilmoitukset kaupparekisteriin ja verottajalle.[96] Niiden lisäksi on edellytettävä, että toiminta on myös tosiasiallisesti loppunut.

> HHO 9.2.1994/614: Velallinen oli vuosina 1988–1990 rakentanut useita omakotitaloja. Sen jälkeen hän oli ollut määräaikaisissa työsuhteissa ja työttömänä. HO katsoi elinkeinotoiminnan päättyneen 1990.
>
> VHO 20.12.1993/2560: Elinkeinonharjoittaja oli sairastunut vuoden 1990 alussa. Sen jälkeen hän oli tehnyt joitakin käännöstöitä ja pitänyt toiminimeä pystyssä 'siksi, että hänen kohdalleen sattuisi osumaan joku tuontikauppakin.' HO katsoi, että elinkeinotoiminta ei ollut päättynyt.

Yksityinen elinkeinonharjoittaja.

Myös elinkeinotoimintaa harjoittavalle velalliselle voidaan myöntää yksityishenkilön velkajärjestely, mutta *elinkeinonharjoittajan* on lain yleisten edellytysten lisäksi täytettävä useita lisäkriteerejä.

Velkajärjestely- ja yrityssaneerauslakien soveltamisalan rajaus perustuu siihen ajatukseen, että elinkeinotoiminnasta aiheutuneita velkaongelmia voidaan korjata yrityssaneerauksessa ja elinkeinonharjoittajan yksityistaloudesta johtuviin velkaongelmiin voidaan puuttua yksityishenkilön velkajärjestelyssä.[97] Käytännön esimerkki yksityistaloudesta johtuvista velkaongelmista on kahden asunnon loukku, joka voi kohdata yhtä lailla elinkeinonharjoittajaa kuin palkansaajaakin.

Lakiteknisesti sääntely on toteutettu siten, että velkajärjestelylaissa säädetään erityiset lisäedellytykset elinkeinon- ja ammatinharjoittajan velkajärjestelylle. Näitä lisäedellytyksiä ei – edellä selostetusta lähtökohdasta huolimatta – ole sidottu velkaantumisen syyhyn, vaan elinkeinotoiminnan taloudelliseen ti-

[96] Esim. VaaHO:1993:18.

[97] HE 183/1992 vp. s. 25–26.

laan.[98] Velkajärjestely voidaan elinkeinon- tai ammatinharjoittajalle myöntää kahdella vaihtoehtoisella edellytyksellä:

(a) Jos kyseisestä *elinkeinotoiminnasta aiheutuneita velkoja* ei ole lainkaan tai niitä on vain *vähän*, elinkeinotoiminta ei estä velkajärjestelyä. Lisäksi edellytetään, että toiminnassa käytettävä omaisuus on vähäinen (45,1 § 1 kohta).
(b) Kyseiseen elinkeinotoimintaan liittyviä velkoja voi olla enemmänkin kuin vähän, mutta ne eivät saa olla erääntyneitä. Lisäksi velallisen on oltava niiden suhteen maksukykyinen eli *velallinen on elinkeinovelkojen suhteen maksukykyinen* (45,1 § 2 kohta).
(c) Kummassakin tapauksessa (a) ja (b) edellytetään, että elinkeinotoiminnan *jatkaminen on tarkoituksenmukaista* (46,2 §).

Jotta elinkeinon- tai ammatinharjoittajan velkajärjestelyn edellytyksiä voidaan arvioida, velat on jaettava elinkeinotoimintaan liittyviin ja yksityisiin velkoihin. Ensiksi mainituista käytetään kahta erilaista termiä. VJL 45,1 § 1 kohdassa sanotaan 'kyseisestä elinkeinotoiminnasta aiheutuneet velat' ja 2 kohdassa 'kyseiseen elinkeinotoimintaan liittyvät velat'. Tässä on lähdetty siitä, että sanavalinnalla ei ole tulkinnallista merkitystä. Voi kuitenkin olla, että 1 kohdassa käytetty sanonta on suppeampi.[99]

Kyseinen elinkeinotoiminta tarkoittaa sitä elinkeinotoimintaa, jota velallinen parhaillaan harjoittaa. Aikaisemmasta elinkeinotoiminnasta aiheutuneet velat kuuluvat yksityisvelkoihin eikä niiltä edellytetä vähäisyyttä tai velalliselta maksukykyä niiden suhteen.[100] Sekä periaatteelliselta että käytännölliseltä kannalta erittäin tärkeä rajanveto aikaisemman ja parhaillaan harjoitettavan elinkeinotoiminnan välillä on tehty laissa sanalla 'kyseisen'.

Tulkintaongelmia voi syntyä siitä, miten määritellään aikaisemman elinkeinotoiminnan päättyminen ja uuden alkaminen. Jos aikaisempi elinkeinotoiminta on päättynyt esimerkiksi konkurssiin tai velallinen on siirtynyt alalta toiselle, kysymyksessä on uusi elinkeinotoiminta. Ongelmallisia ovat vähäisemmät muutokset. Esimerkiksi pelkkä toimipaikan muuttaminen tai toiminimen vaihtaminen ei tarkoita uuden elinkeinotoiminnan aloittamista. Vähäinen toimialan muutos on eräissä hovioikeusratkaisuissa katsottu uuden elinkeinotoiminnan aloittami-

[98] Kaikissa niissä tilanteissa, joissa elinkeinonharjoittajan velkajärjestely ylipäänsä tulee kysymykseen, velkajärjestelyn normaalien edellytysten (VJL 9 ja 10 §) tulee luonnollisesti täyttyä.

[99] Samoin Koskinen 1993 s. 100.

[100] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 133.

seksi.[101] Ratkaisuissa on ilmeisesti kiinnitetty huomiota tilanteen kokonaisarvosteluun.

Mitkä velat 'liittyvät' elinkeinotoimintaan tai ovat aiheutuneet siitä? Selvää on, että elinkeinotoiminnan menot ovat sellaisia. Ongelmallisia tilanteita syntyy silloin, kun tietyllä velalla on yhtymäkohtia sekä elinkeinotoimintaan että yksityistalouteen. Esimerkiksi autoa voidaan käyttää sekä elinkeinotoimintaan että lasten kuljettamiseen päivähoitoon tai huoneistossa voi olla sekä asunto että työtilat. Kumpaan velkapiiriin asunto- ja autolaina näissä tapauksissa kuuluvat?

Yksiselitteistä ratkaisukriteeriä ongelmaan tuskin voidaan antaa, vaan tilanteet on ratkaistava yksittäistapauksina. Asiassa voidaan kiinnittää huomiota kahteen seikkaan, pääasialliseen käyttöön ja verokohteluun. Asuntohuoneisto, jonka yhtä huonetta käytetään työtilana, kuulunee yksityistalouden piiriin. Jos taas auton kulut vähennetään elinkeinotoiminnan kuluina verotuksessa, myös autolaina kuuluu elinkeinovelkoihin, vaikka auton pääasiallinen käyttö olisi yksityisajoissa. Oman ongelmansa muodostavat elinkeinonharjoittajan verovelat. Arvonlisävero on epäilemättä aina elinkeinotoiminnasta aiheutunutta velkaa. Tuloverovelvollisena elinkeinonharjoittajaa verotetaan yhtenä verovelvollisena, ja veron liittäminen elinkeinotoimintaan (joka on verotettavan tulon lähde, mutta ei välttämättä ainoa lähde) tai yksityistalouteen (joka on tulon käyttökohde) vaikuttaa keinotekoiselta. Lähtökohtana voitaneen pitää sitä, että vero liittyy elinkeinotoimintaan. Lähtökohdasta jouduttaneen poikkeamaan, jos elinkeinotoiminta on vain osa velallisen tuloista.[102]

Toisin kuin kulut, luottoa ei voida velkajärjestelyssä jakaa kahteen osaan käytön mukaan, vaan se on kokonaisuudessaan katsottava joko elinkeinotoimintaan tai yksityistalouteen liittyväksi. Tuloveron kohdalla voi olla välttämätöntä poiketa tästä lähtökohdasta.

Yksityishenkilön velkajärjestelyssä ei voida muuttaa elinkeinoon liittyvien velkojen maksuehtoja, vaan velkajärjestelyt voivat koskea vain yksityistalouden piiriin kuuluvia velkoja. Tässä mielessä velkojen lukeminen yksityistalouden piiriin on velallisen kannalta edullisempi ratkaisu. Se on edullisempaa myös siinä

---

[101] KouHO 11.5.1994/662: Yksityinen elinkeinonharjoittaja oli toiminut eri toiminimillä erilaisissa markkinointi- ja konsultointitehtävissä. Velkojat eivät kiistäneet uuden elinkeinotoiminnan aloittamista.

HHO 10.11.1994/5403: Kauppiaan siirtymistä kioskin pitäjäksi pidettiin uutena elinkeinotoimintana.

Toisin KouHO 24.11.1993/1826: Alioikeuden ratkaisun mukaan merkitystä ei ollut sillä, että velallinen oli vuosina 1989–1993 vaihtanut yritystensä kotipaikkaa ja toiminimeä. Elinkeinonharjoittajan velkajärjestelyn edellytykset eivät täyttyneet.

[102] Näin KouHO 16.6.1993/916.Ks. myös Koskinen 1993 s. 100.

mielessä, että elinkeinovelkoihin sovelletaan erityisiä edellytyksiä velkajärjestelyn piiriin pääsemisen edellytyksenä. Näyttövelvollisuus velkojen kuulumisesta jompaan kumpaan elämänpiiriin kuuluu epäilemättä velalliselle kuten velkajärjestelyn edellytyksistä muutoinkin. Velallinen on myös käytännössä ainoa, joka voi esittää tarpeellista näyttöä.

> Vaikka velkaongelman alkuperäinen syy olisi ollut yksityistalouden puolella (asuntoloukku tms.), ongelma on voinut levitä elinkeinotoiminnan puolelle siten, että myös elinkeinovelkoja – esimerkiksi ennakkoveroja – on jäänyt maksamatta. Velallisen tulisi olla tietoinen siitä, että elinkeinovelkojen syntyminen voi vaarantaa velkajärjestelyn mahdollisuuden.

Elinkeinovelkojen merkitys velkajärjestelylle on erilainen niiden määrästä riippuen.

(a) Jos niitä on vähän, elinkeinotoiminnalle ei aseteta erityistä kannattavuusvaatimusta. Esitöiden mukaan velkojen vähäisyys on arvioitava itsenäisesti eikä suhteessa varallisuuteen tai velkoihin yleensä eikä suhteessa yksityisvelkoihin.[103] Kommentaariteoksen mukaan arvioinnissa on otettava huomioon elinkeinotoiminnan tulopuoli, jolloin 10.000 markkaa voi olla vähän, jos sitä vastaava tulo on näköpiirissä, muutoin paljon.[104] Elinkeinotoiminnan kannattavuudella sitä vastoin ei näytä olevan merkitystä. Siten juuri aloitettu elinkeinotoiminta, jonka puitteissa ei ole vielä ehditty velkaantua, näyttäisi aina jättävän velkajärjestelyn mahdollisuuden auki. Tämä tulkinta ei vaikuta järkevältä. Toki elinkeinotoiminnalta on kaikissa tapauksissa edellytettävä sen asteista kannattavuutta, että velallinen sen tuotolla pystyy maksamaan sen menot eikä lisävelkaantumista tapahdu. Toisin sanoen, vähäisyysedellytykseen implisiittisesti sisältyy myös edellytys elinkeinotoiminnan kannattavuudesta.

Jostain syystä tässä yhteydessä edellytetään, että velallisen elinkeinotoiminnassa käyttämä varallisuus on vähäinen. Taustalla on ilmeisesti ajatus siitä, että kysymys on pienimuotoisesta elinkeinotoiminnasta. Ei ole kuitenkaan loogista asettaa kohtuullisen elinkeinovarallisuuden omistavaa velallista velkajärjestelyn edellytysten suhteen huonompaan asemaan sen vuoksi, että hänellä on elinkeinovelkoja vain vähän eikä enemmän kuin vähän niin kuin jatkossa tarkasteltavassa 45,1 § 2 kohdassa, jossa ei aseteta mitään rajoituksia elinkeinovarallisuuden määrälle.

---

[103] HE 183/1992 vp. s. 75.

[104] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 227. Tämän tulkinnan mukaisesti KouHO 16.6.1993/916.

Esimerkki. Ammattiautoilija omistaa 100.000 mk:n arvoisen auton ja hänellä on elinkeinovelkaa 5.000 mk eli vähän. Hän joutuu takauksen vuoksi maksuvelvolliseksi 200.000 mk:n velasta. Ei ole järkevää evätä velkajärjestelyä sillä perusteella, että elinkeinovarallisuuden määrä ei ole vähäinen.

Edellytystä elinkeinovarallisuuden vähäisyydestä ei liene syytä tulkita liian kirjaimellisesti. Sen sijaan on syytä kiinnittää huomiota edellä mainittuun implisiittiseen kannattavuusedellytykseen.

(b) Vaikka elinkeinovelkoja olisi enemmän kuin vähän, velkajärjestely voidaan myöntää, jos elinkeinotoiminta on riittävän kannattavaa. Osoituksena siitä on edellytettävä, että velallisella ei saa olla erääntyneitä velkoja ja että hän on elinkeinotoiminnan osalta pitkälläkin tähtäimellä maksukykyinen.[105] Elinkeinoomaisuuden määrään kiinnitetään huomiota, sillä sitä koskee 46,2 §:ssä ilmaistu tarkoituksenmukaisuusedellytys (c).

(c) Toiminnan on lisäksi oltava siinä määrin kannattavaa, että sen jatkaminen on tarkoituksenmukaista. Tämä ilmenee laista siten, että 46,2 §:n mukaan elinkeinotoiminnan varallisuus voidaan jättää realisoimatta vain siinä tapauksessa, että toiminnan jatkaminen on tarkoituksenmukaista ottaen huomioon siitä velalliselle kertyvä tulo.[106]

Tarkoituksenmukaisuudesta seuraa, että elinkeinotoiminta ei saa olla tappiollista. Lisäksi sen tulee tuottaa velalliselle vähimmäistoimeentulo, joka velkajärjestelyssä tarkoittaa välttämättömiä elinkustannuksia. Muussa tapauksessa ei ole mahdollista, että velallinen selviää maksuohjelmasta velkaantumatta sen aikana lisää. Jos elinkeinotoiminta tuottaa vain tuon vähimmäistoimeentulon, eli velkojille ei kerry lainkaan jako-osuutta, ratkaisu on vaikea. Jos velallisella on mahdollisuus siirtyä palkkatyöhön, joka tuottaa pienenkin kertymän velkojille, palkkatyö on oikea vaihtoehto. Palkkatyövaihtoehdossa on otettava huomioon elinkeino-omaisuuden realisointi. Jos se yhdessä palkkatyön kanssa tuottaa enemmän kertymää kuin jatkaminen, toiminta on lopetettava.

---

[105] Esim. KouHO 11.5.1994/667: Elinkeinovelkojen suuruus oli 30.000 mk. Määrää pidettiin vähäistä suurempana, mutta ko. velkoja ei ollut erääntyneenä. Velkaongelmien syynä oli takaus.

[106] Toiminnan jatkamisen tarkoituksenmukaisuus ei varsinaisesti ole velkajärjestelyn edellytys eikä sitä voida tutkia velkajärjestelyn aloittamisen yhteydessä, vaan kriteeri sille, voiko velallinen velkajärjestelyn jälkeen jatkaa samaa elinkeinotoimintaa. Se on kuitenkin edellytys sille, että velalliselle elinkeinonharjoittajana voitaisiin vahvistaa velkajärjestely ja maksuohjelma.

Vaikka omaisuuden realisointi olisi tappiollinen ja kasvattaisi velallisen velkataakkaa, se voi silti olla tarkoituksenmukainen. Elinkeinotoimintaa palveleva varallisuus ja elinkeinotoiminnan velat jäävät velkajärjestelyn ulkopuolelle (46,1 §). Tappiollisesta realisoinnista huolimatta elinkeinotoiminnan lopettaminen voi yksityisvelkojien kannalta olla tarkoituksenmukainen, jos nämä realisoinnin jälkeen velallisen palkkatyöhön siirtymisen ansiosta saavat edes osan saatavistaan, mutta elinkeinotoimintaa jatkettaessa he eivät saa mitään.

> Esimerkki. Autoilija omistaa auton, jonka arvo ei riitä niiden velkojen kattamiseen, joista se on vakuutena. Elinkeinotoiminnan tuotto riittää toiminnan menojen peittämiseen ja välttämättömiin elinkustannuksiin, mutta ei lainkaan yksityisvelkojen maksamiseen.

Koskelo ja *Lehtimäki* katsovat, että esimerkin autoilijan velkajärjestely voidaan toteuttaa siten, että autoilija jatkaa elinkeinotoimintaa, koska se on elinkeinovelkojen kannalta tarkoituksenmukaista.[107] Kanta perustuu ajatukseen, että velallisen elinkeinotoiminta saattaa pidemmällä aikavälillä tuottaa enemmän tuloa, joka sitten voitaisiin käyttää velkajärjestelyn piiriin kuuluvien yksityisvelkojen maksamiseen.[108] Edelleen on oletettu, että jatkamisen vaihtoehtona on työttömyys.

Vertailu perustuu sellaisiin oletuksiin tulevaisuudesta, joiden toteutumista on melko mahdotonta arvioida. Toisaalta voidaan sanoa, että velkajärjestelylailla on tässä kohdin luotu sellaiset puitteet, joiden perusteella tietyt vaihtoehdot ovat todennäköisempiä kuin toiset. Ensinnäkin velallisen on edullista esittää vaihtoehdot sellaisina, että elinkeinotoiminnan vaihtoehto on työttömyys. Toiseksi velallisen elinkeinotoiminta tuskin tulee maksuohjelman aikana tuottamaan lisätuloa, jos se on kokonaisuudessaan käytettävä vanhojen velkojen maksamiseen. Laki perustuu tältä osin siihen virheelliseen oletukseen, että yksityisen elinkeinonharjoittajan tulokehitystä voidaan arvioida samanlaisella todennäköisyydellä kuin palkansaajan.[109] Todellisuudessa elinkeinonharjoittajalla on täysin toisenlaiset mahdollisuudet – sekä lailliset että laittomat – vaikuttaa itse tulokehitykseensä.

Lisäksi VJL 45,1 §:n sanamuodolla lakiin on tuotu mahdollisuus yksityishenkilön velkajärjestelyssä vapautua aikaisemman elinkeinotoiminnan veloista, mikä merkitsee eräänlaista rajoitetun velkavastuun omaksumista elinkeinonhar-

---

[107] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 231.

[108] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 230.

[109] HE 183/1992 vp. s. 25–26: 'Monien pienimuotoisen elinkeinotoiminnan harjoittajien olot ja toiminta eivät käytännössä juuri eroa palkansaajista.' Tämä on totta. Yhtä totta on sanoa, että monien elinkeinotoiminnan harjoittajien olot ja toiminta poikkeavat oleellisesti palkansaajista.

joittajien kohdalla. Aloittamalla uuden elinkeinotoiminnan velallinen voi hakea velkajärjestelyä edellisen toiminnan veloista. Yrityssaneeraukseen verrattuna oleellisimpia eroja ovat seuraavat: (1) yrityssaneerauksessa kaikki velkojat ovat lähtökohtaisesti 'samalla viivalla' (ei jakoa vanhan ja uuden elinkeinon velkoihin), (2) yrityssaneerauksessa velkojat äänestävät ohjelman hyväksymisestä ja (3) yrityssaneerauksessa kirjanpidolle asetetaan huomattavat laatuvaatimukset. Kaikkien näiden erojen taustalla on se, että elinkeinotoiminta perustuu suurelta osin velallisen ja velkojien väliseen luottamukseen.[110] Jos yrityssaneeraus edustaa sitä, mitä velkojien suojalta voidaan edellyttää elinkeinotoiminnan saneerauksessa, havaitaan, että velkajärjestely ei tärkeiltä osin täytä näitä vaatimuksia (vaikka se muissa suhteissa saattaa olla velallista kohtaan ankarampikin). Sen käyttäminen elinkeinovelkojen saneeraamiseen on siten vähintäänkin ongelmallista.

Mitä merkitystä edeltävillä pohdiskeluilla on VJL 7 luvun tulkinnan kannalta? Ensinnäkin aikaisemman ja uuden ('kyseisen') elinkeinotoiminnan eroa on tulkittava suppeasti siten, että elinkeinotoiminnan jatkuvuutta on pidettävä lähtökohtana. Jos sama elinkeino jatkuu, asia on käsiteltävä yrityssaneerauksena. Toiseksi, velallisen elinkeinotoiminnan tilinpäätösasiakirjoilta on edellytettävä riittävää yksityiskohtaisuutta ja luotettavuutta. Vaatimuksia ei voida viedä samalle tasolle kuin yrityssaneerausasetuksessa, mutta yrityssaneerauksessa kirjanpidolle asetettu luotettavuusstandardi voinee toimia ohjenuorana. Kolmanneksi, jos elinkeinotoiminta ei tuota velkajärjestelyn piiriin kuuluville velkojille lainkaan maksuosuuksia, palkkatyöhön siirtymistä on pidettävä ensisijaisena vaihtoehtona, jollei velallinen pysty osoittamaan, että elinkeinotoiminnan harjoittaminen on näiden velkojien kannalta edullisempaa. Neljänneksi, elinkeinonharjoittajan toiminnan jatkamista koskevaan ratkaisuun sisältyy aina tietty riskiarvio. Tuomioistuin voi antaa merkitystä velkojien riskiarviolle, vaikka velkojat eivät äänestä velkajärjestelystä. Jos yksityisvelkojat kannattavat velallisen elinkeinotoiminnan jatkamista siitä huolimatta, että se ei velkajärjestelyn ajankohtana tuota heille mainittavaa kertymää tai vaikuttaa jopa epäedulliselta, kannanotto perustuu yleensä positiiviseen riskiarvioon. Velkojat pitävät tällöin mahdollisuutta toiminnan kääntymisestä paremmin kannattavaksi niin varteenotettavana, että heikon tuloksen riski kannattaa ottaa.

[110] Se on tärkeää myös yksityishenkilöille suunnatussa luotonannossa, ja tulee esiin esimerkiksi siinä, että velkajärjestelyn voi saada vain kerran. Luotonannossa noudatetaan erilaisia periaatteita kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien suhteen.

Maatalousyrittäjien erityislainsäädäntö.

Elinkeinonharjoittajista myös *maatilatalouden harjoittajat* voivat, samoin edellytyksin kuin muutkin elinkeinonharjoittajat, hakea joko yksityishenkilön velkajärjestelyä tai yrityssaneerausta. Niiden maatalouden harjoittajien lukumäärä, joiden kohdalla mainitut menettelyt saattaisivat tulla kysymykseen, on arvioitu kummankin menettelyn osalta niinkin korkeaksi kuin 2.000.[111] Menettelyjen soveltuvuutta maatalouden tarpeisiin on kuitenkin epäilty sekä menettelyn kalleuden ja hitauden että valtion intressin puutteellisen huomioon ottamisen vuoksi.[112] Valtio on näet toissijaisesti vastuussa maaseutuelinkeinolain mukaisista rahoituslaitosten myöntämistä luotoista, jos lainan vakuus osoittautuu riittämättömäksi.[113] Valtionvastuu toteutuu velkajärjestelyssä ja yrityssaneerauksessa siten, että jos velallinen vahvistetun maksu- tai saneerausohjelman mukaan saa pitää velan vakuutena olevan omaisuuden, valtion varoista luottolaitokselle suoritetaan se osa velasta, jota velallinen ei suorita ohjelman mukaan.[114]

Ensisijaisesti maatilojen velkaongelmat pyritään hoitamaan sopimusteitse, minkä vuoksi maaseutuelinkeinolakiin on otettu erityiset säännökset vapaaehtoisesta velkajärjestelystä. Vapaaehtoinen velkajärjestely voidaan tehdä maatilatalouden harjoittajan taloudellisen tilanteen kohentamiseksi ja toiminnan lopettaneenkin viljelijän asunnon säilyttämiseksi, jos se ei muuten ole mahdollista. Sopimus edellyttää yleensä muidenkin velkojien myöntämiä maksuhelpotuksia[115] ja siihen sisältyy tilaa koskeva kehittämissuunnitelma. Sopimuksella voidaan alentaa korkoa, myöntää maksuajan pidennystä sekä antaa maksuvapautusta korolle ja lyhennykselle, viimeksi mainitulle vain, jos siitä ei ole esinevakuutta tai liiketoiminnassa annettua tai sitä vastaavaa takausta.[116] Vapaaehtoisten sopimusten, kuten muidenkin maaseutuelinkeinolain mukaisten maksuhelpotusten[117] aikaansaaminen perustuu viranomaisten mukanaoloon ja siihen, että sopimuk-

---

[111] HE 183/1993 vp. s. 8–9. Velkajärjestelyihin on ajateltu sisältyvän lähinnä niitä, jotka ovat lopettaneet viljelyn.

[112] HE 83/1993 vp. s. 6.

[113] Maaseutuelinkeinolaki (1295/90) 27 ja 33,3 § (10.9.1993/805).

[114] Maaseutuelinkeinolain 27,6 § ja maaseutuelinkeinoasetuksen (10.9.1993/806) 60a §.

[115] Muiden velkojien on tehtävä maksuhelpotuksia sopimuksessa elleivät he ole tehneet sitä jo aikaisemmin. Jos lainat ovat suurimmaksi osaksi valtionlainoja, muiden mukaantulo ei ole välttämätöntä; MaaseutuelinkeinoL 29a,3 ja 29b,3 § MaaseutuelinkeinoA 51b ja 51c.

[116] Maa- ja metsätalousvaliokunta lisäsi maksuvapautuksen lakiin, ks. MmVM 13 -HE 83/1993 vp. s. 2.

[117] Ks. valtiontakauksen takautumissaatavan perimättä jättäminen Maaseutuelinkeinolain 35b §:n nojalla.

seen perustuva maksuhelpotus laukaisee valtion vastuun luottolaitosta kohtaan. Siten vaikuttaa siltä, että vapaaehtoisten sopimusten syntymiselle pitäisi olla varsin hyvät edellytykset.

On todennäköistä, että maatalousyrittäjien kohdalla yksityishenkilön velkajärjestely tulee vain harvoin kysymykseen sen vuoksi, että maatilavarallisuus useimmiten ylittää sen, mitä velallinen VJL 45,2 §:n mukaan voi velkajärjestelyssä säilyttää.[118]

Henkilöyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen velkajärjestely.

Elinkeinon harjoittaminen ei kaikissa tapauksissa estä velkajärjestelyä siinäkään tapauksessa, että velallinen harjoittaa elinkeinotoimintaa yhtiömuodossa. Lakiin sisältyy erityiset edellytykset sellaisen velallisen velkajärjestelylle, joka harjoittaa elinkeinoa kommandiittiyhtiön tai avoimen yhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä taikka osakeyhtiömuodossa.[119] Henkilöyhtiön vastuunalainen yhtiömies voi saada velkajärjestelyn, jos

(1) yhtiö on maksukykyinen eikä sitä uhkaa maksukyvyttömyys tai
(2) yhtiön yrityssaneeraus on vireillä (45,2 §).

Jos henkilöyhtiön vastuunalaiselle yhtiömiehelle 45,2 §:n perusteella myönnetään velkajärjestely, yhtiön velat eivät kuulu velkajärjestelyn piiriin.

Lakivaliokunta on todennut, että jos henkilöyhtiön maksukyvyttömyys on johtanut konkurssiin, yhtiömiehen elinkeinotoiminnan harjoittaminen on lakannut, joten asema yhtiömiehenä ei estä velkajärjestelyn aloittamista.[120] Tällöin ei

---

[118] Esim. KouHO 19.1.1994/37.

[119] Näitä säännöksiä ei ollut oikeusministeriön ensimmäisessä ehdotuksessa. Elinkeinonharjoittajan osalta ehdotuksessa soveltamisalaan kuului vain tekstissä vähäisyysedellytyksenä mainittu tilanne. Ks. ehdotus 16.4.1992 s. 96.

[120] LaVM 14/1992 vp. s. 8.

Vastuunalainen yhtiömies on suoraan lain nojalla vastuussa yhtiön veloista, joten yhtiön konkurssin aikana yhtiön velkoja voidaan ryhtyä perimään häneltä ja hän voi tulla niiden johdosta maksukyvyttömäksi. Velkajärjestelyn aloittamiseksi ei tarvitse odottaa yhtiön purkautumista, joka tapahtuu vasta, kun lopputilitys yhtiön konkurssissa on annettu ja ilmoitus siitä on tehty kaupparekisteriin (AKL 5:8, KauppaRekL 19 §). Sen sijaan maksuohjelman vahvistaminen voi olla vaikeaa ennen kuin yhtiön konkurssipesä on selvitetty loppuun. Jos maksuohjelma vahvistetaan, sitä voidaan joutua muuttamaan, kun yhtiön velkojen lopullinen määrä selviää.

Konkurssin päättyessä raukeamiseen varojen puutteessa KS 15 §:n mukaisesti yhtiön velat otetaan yhtiömiehen velkajärjestelyssä huomioon kokonaisuudessaan.

siis tarvitse odottaa konkurssin loppumista. Tässä tapauksessa yhtiön velat kuuluvat yhtiömiehen velkajärjestelyn piiriin.

Osakkuus henkilöyhtiössä estää siis velkajärjestelyn vain siinä tapauksessa, että yhtiö on tosiasiallisesti maksukyvytön tai maksukyvyttömyys uhkaa sitä. Tosiasiallista maksukykyisyyttä koskeva todistustaakka on hallituksen esityksen mukaan velallisella eli »velallisen asiana olisi esittää tarpeellinen selvitys yhtiön taloudellisesta tilasta». Yhtiön taloudellisesta tilanteesta on aina esitettävä selvitys, jos yhtiömies hakee velkajärjestelyä. Tilintarkastajan lausuntoa voitaisiin pitää riittävänä selvityksenä, jollei joku velkojista riitauta asiaa.[121] Yhtiömiehen velkojia voidaan hakemuksen johdosta kuulla (VJL 52 §), jolloin heillä on oikeus esittää velkajärjestelyn edellytyksiä koskevia väitteitä. Laissa ei ole säännöstä, jonka nojalla yhtiön velkojille pitäisi tai voitaisiin antaa tieto yhtiömiehen velkajärjestelyhakemuksesta. Jos yhtiön velkoja haluaa tulla kuulluksi velkajärjestelyssä, hän voi esiintyä väliintulijana (OK 18:8–10, 22.7.1991/1052).[122]

Osakkeenomistaja.

Sekään, että velallinen harjoittaa elinkeinotoimintaa osakeyhtiömuodossa *(osakeyhtiön johtoon kuuluvana osakkeenomistajana)* ei estä velkajärjestelyä.[123] Velkajärjestelylakiin ei sisälly vastaavaa yhtiön maksukykyä koskevaa vaatimusta kuin henkilöyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen velkajärjestelyssä eikä muitakaan erityisedellytyksiä, jotka koskisivat osakeyhtiön johtoon kuuluvaa osakasta.[124] Velkajärjestelylaki rakentuu tältä osin johtaja-osakkaan ja osakeyhtiön varallisuuspiirien ja velkavastuiden erillisyydelle.

Käytännössä osakkaan yhtiön puolesta antamien takauksien ja vakuuksien uudelleenjärjestely yksityishenkilön velkajärjestelyssä – yhtiön vastuun pysyessä muuttumattomana – voisi johtaa pienyrityksille suunnatun luotonannon melkoisiin vaikeuksiin, ehkä jopa oleellisesti vähenemään. Ongelma on ratkaistu siten, että osakeyhtiön puolesta annettuja takauksia ei oteta huomioon velkajärjestelyssä. Jos velallinen on antanut omistusasuntonsa vakuudeksi yhtiön velasta,

---

[121] HE 183/1992 vp. s. 73.

[122] OK 18:8:n mukaan väliintulijan tulee esittää todennäköisiä syitä siitä, että asia koskee hänen oikeuttaan. Yhtiömiehen velkajärjestelyssä voidaan nähdäkseni aina lähteä siitä, että asia koskee yhtiön velkojan oikeutta.

[123] Lakiteknisesti sääntely on toteutettu siten, että soveltamisalaa koskevassa 2 §:ssä elinkeinonharjoittajia koskevien lisäedellytysten osalta viitataan 7 lukuun. Ko. luvussa lisäedellytyksistä säädetään yksityisen elinkeinonharjoittajan, henkilöyhtiön ja osakeyhtiön johtoon kuuluvan osakkeenomistajan osalta erikseen.

[124] Ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 228.

myöskään tätä velkaa ei kohdella velkajärjestelyn piiriin kuuluvana velkana (48 ja 3,2 §).[125] Näihin velkoihin ei siis voida kohdistaa järjestelytoimenpiteitä, niitä ei huomioida maksuohjelmassa eivätkä velkajärjestelyn alkamisesta voimaan tulevat perintärajoitukset koske niitä. Toisin sanoen, jos osakeyhtiö osoittautuu omistajaosakkaan velkajärjestelyn tai maksuohjelman aikana maksukyvyttömäksi, edellä mainittuja velkoja voidaan periä omistajaosakkaalta ilman mitään velkajärjestelystä johtuvia rajoituksia. Jos omistajaosakas on velkajärjestelyssä säilyttänyt omistusasunnon tai muuta varallisuutta, siihen voidaan tässä tilanteessa kohdistaa ulosmittaus. On epäselvää, onko osakeyhtiön maksuohjelman aikana ilmenevä maksukyvyttömyys peruste ohjelman muuttamiselle (VJL 44 §).

Osakeyhtiön osakkeiden omistukseen perustuva varallisuus otetaan velkajärjestelyn sisällöstä päätettäessä huomioon VJL 46,3 §:n mukaisin edellytyksin. Osakkeiden myyminen tulee tuomioistuimen harkittavaksi vain velkojan vaatimuksesta ja edellyttää todennäköisyysnäyttöä siitä, että myynti johtaa velkojan kannalta parempaan tulokseen kuin niiden säilyminen velallisella.

Vaikka laissa ei ole asetettu erityisiä edellytyksiä omistajaosakkaan velkajärjestelylle, osakkeenomistuksella voi olla merkitystä velkajärjestelyn edellytysten kannalta muutenkin kuin 46,3 §:ssä mainituin tavoin. Jos nimittäin osakeyhtiö on maksukyvytön ja omistajaosakkaalta on jo peritty sellaisia yhtiön velkoja, joista tämä esimerkiksi takauksen perusteella on vastuussa, nämä velat eivät 48,1 §:n nojalla kuulu velkajärjestelyn piiriin. Velkoja saisi siis jatkaa niiden perimistä velkajärjestelystä huolimatta. On selvää, että velkajärjestely ei tällöin voi toteutua, sillä velallinen ei mitenkään voi noudattaa maksuohjelmaa, jos esimerkiksi hänen palkkaansa voidaan yhtiön velkoja koskevan vastuun vuoksi ulosmitata. Näin ollen velkajärjestelylle on este VJL 10 § 9 kohdan mukaan.

Jos velallinen omistaa kaikki yhtiön osakkeet, voi nousta esiin kysymys yhtiön ja velallisen vastuun samastuksesta. Jos samastukselle on edellytykset, yhtiö voidaan 'purkaa' ja tarkastella yhtiön ja velallisen varoja ja velkoja kokonaisuutena. Tällöin velkajärjestelylle on asetettava 45–46 §:ssä säädetyt lisäedellytykset. On myös mahdollista, että tällaisen mahdollisesti velkajärjestelylain säännöksiä kiertämään tarkoitetun yhtiön olemassaoloa sinänsä pidetään VJL 10 § 8 kohdassa tarkoitettuna velkajärjestelyn vaikeuttamisena ja velkajärjestely evätään sillä perusteella.

[125] Tähänastinen oikeuskäytäntö osoittaa, että säännös tulee tuottamaan melkoisia samastusongelmia. THO 11.4.1994/1191 ja KouHO 8.6.1994/942.

Velkajärjestely- ja yrityssaneeraushakemus yhtäaikaa vireillä.

Koulu on kiinnittänyt huomiota siihen, että samaa velallista koskevien yhtäaikaa vireillä olevien velkajärjestely- ja yrityssaneeraushakemuksen käsittelystä ei ole säännöksiä. Ne tulee epäilemättä kumuloida.[126] On mahdollista, että velkoja hakee velallista yrityssaneeraukseen ja velallinen itse velkajärjestelyä. Velallinen voi myös esittää vaihtoehtoisesti molemmat hakemukset esimerkiksi sen vuoksi, että hän on epävarma VJL 7 luvun tulkinnasta. Koska velkajärjestely on velallisen kannalta yleensä edullisempi mm. valtion kuluvastuun vuoksi, hän todennäköisesti asettaa sen ensisijaiseksi, jolloin käsittelyjärjestys ei aiheuta tuomioistuimelle ongelmia. Tuomari voi myös prosessinjohtovaltuuden puitteissa selvittää mahdollista ensisijaisuutta.

Velkojan saneeraus- ja velallisen velkajärjestelyhakemuksen keskinäinen käsittelyjärjestys on ongelmallinen. Velkojalla on oikeus saada elinkeinoa harjoittava velallinen asetetuksi yrityssaneeraukseen siitä riippumatta, ovatko velat pääosin yksityistalouden, aikaisemman elinkeinotoiminnan vai nykyisen elinkeinotoiminnan aiheuttamia. Toisaalta kahdessa ensiksi mainitussa tapauksessa yritystoiminnan saneerauksen tarpeellisuus ja hyöty voi olla kyseenalainen. Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, elinkeinonharjoittajan velkajärjestely on nähdäkseni velkojien intressien valvonnan kannalta perin ongelmallinen menettely. Sen vuoksi on nähdäkseni lähdettävä siitä, että velkojan yrityssaneeraushakemus on tutkittava ennen velkajärjestelyhakemusta.[127] Ongelman käytännön merkitys lienee vähäinen.

Konkurssihakemuksen ja yrityssaneeraus- tai velkajärjestelyhakemuksen ollessa yhtäaikaa vireillä jälkimmäiset on ratkaistava ensin (YrSanL 24,1 §, VJL 20 §). Tähän liittyviä ongelmia VJL:n kannalta tarkastellaan jäljempänä kohdassa IV 2.2.3.2 (s. 150–153).

---

[126] Koulu 1994 s. 127.

[127] Toisin siinä tapauksessa, että on todennäköistä, että velkojan hakemus tavalla tai toisella tähtää vain asian pitkittämiseen ja siten velallisen tai toisen velkojan oikeuden loukkaamiseen (YrSanL 7,1 § 4 kohta).

Samaa velallista koskevan yrityssaneerauksen ja velkajärjestelyn päällekkäistä aloittamista en pidä mahdollisena, sillä silloin velallinen ei täytä elinkeinonharjoittajan VJL 45,1 §:n mukaisia erityisedellytyksiä. Sitä paitsi kahden yhtäaikaisen (päällekkäisen) insolvenssimenettelyn tarkoituksenmukaisuus olisi kyseenalainen. Toisin Koulu 1994 s. 126.

IV VELKAVASTUU VELKAJÄRJESTELYSSÄ

1 JOHDANTO

1.1 Velkajärjestelyn pääpiirteet

Laissa yksityishenkilön velkajärjestelystä säännellään tuomioistuinmenettely, jonka pääasiallinen sisältö ja nimenomainen tavoite on maksukyvyttömän yksityishenkilön velkavastuiden uudelleen järjestely. Velkajärjestely voidaan tiivistetysti määritellä esimerkiksi seuraavasti: Yksityishenkilön velkajärjestely on tuomioistuinmenettely, jossa tuomioistuin vahvistaa maksukyvyttömälle luonnolliselle henkilölle pääsääntöisesti viiden vuoden pituisen maksuohjelman, jonka aikana hänen on käytettävä kaikki välttämättömät elinkustannukset ylittävät tulonsa ja varansa velkojen maksamiseen ja jonka suoritettuaan hän vapautuu vastaamasta velan loppuosasta.

Velkajärjestelylaissa säädetään yksityiskohtaisesti niistä edellytyksistä, jotka velallisen tulee täyttää, jotta velkajärjestely voidaan hyväksyä. Nämä edellytykset voidaan lain systematiikan mukaisesti ryhmitellä kahteen kokonaisuuteen (velkajärjestelyn vahvistamisen edellytykset): *1) velkajärjestelyn aloittamisen edellytykset ja 2) maksuohjelman sisältöä koskevat edellytykset.*

On syytä huomata, että termiä velkajärjestely käytetään lakitekstissä kahdessa eri merkityksessä. Toisaalta sillä tarkoitetaan (a) sitä velkojen tai niiden maksuaikataulun uudelleen mitoittamista, jonka tuomioistuin vahvistaa hyväksyessään velkajärjestelyn ja maksuohjelman.[1] Toisaalta termiä velkajärjestely käytetään myös (b) koko tuomioistuinmenettelyä tarkoittavana nimityksenä.[2]

---

[1] Tässä merkityksessä esim. 1 §:ssä, 5 luvun otsikossa Velkajärjestelyn sisältö, 25 §:ssä Velkajärjestelyn keinot jne.

[2] Esim. 3 ja 4 lukujen otsikoissa Velkajärjestelyn aloittaminen ja Velkajärjestelyn aloittamisen oikeusvaikutukset.

Velkajärjestelyn edellytyksillä suppeassa merkityksessä tarkoitetaan niitä edellytyksiä, jotka velallisen tulee täyttää, jotta tuomioistuin voi tehdä päätöksen velkajärjestelymenettelyn aloittamisesta (velkajärjestelyn aloittamisen edellytykset).[3] Niihin kuuluu VJL 9 §:n mukainen (A) maksukyvyttömyysedellytys sekä (B) se, ettei tapauksessa ole 10–11 §:ssä säänneltyjä esteitä. Edellytysten (A ja B) puuttuminen voidaan ottaa huomioon menettelyn myöhemmässäkin vaiheessa, sillä tuomioistuimen tulee tutkia ne sekä velkajärjestelyn aloittamisen (54,1 §) että maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä (38,1 §).[4]

Maksuohjelma on tuomioistuimen päätös, jolla vahvistetaan velallisen velkasuhteiden sisältöä koskevat muutokset, velkojen suorittamisen tapaa ja muita velallisen velvollisuuksia koskevat määräykset sekä todetaan ne seikat, jotka ovat olleet maksuvelvollisuuden muuttamisen perusteena. Laissa on yksityiskohtaiset velkajärjestelyn sisältöä koskevat säännökset (5 luku), jotka rajoittavat lähinnä vakuusvelkoja koskevan velkajärjestelyn sisältöä.

On huomattava, että vasta toteutettuaan maksuohjelman velallinen vapautuu enemmälti maksamasta velkajärjestelyn piiriin kuuluvia velvoitteitaan.[5] Velkavastuusta vapautuminen osittain tai kokonaan edellyttää siten vielä *maksuohjelman toteuttamista.*

Yksi velkajärjestelyn edellytys on menettelyn jäsentämisen kannalta erityisasemassa. VJL 11 §:n mukaan velallisen tulee ennen velkajärjestelyn aloittamista selvittää mahdollisuus päästä velkojiensa kanssa sovintoratkaisuun velkojensa maksamisesta. Ottamalla tämä velvollisuus huomioon velkajärjestelymenettely voidaan jäsentää kuuteen vaiheeseen:

(1) sovintoneuvottelut ja hakemuksen valmistelu
(2) hakemuksen jättäminen tuomioistuimeen ja edellytysten selvittäminen
(3) velkajärjestelyn aloittaminen
(4) maksuohjelmaehdotuksen laatiminen
(5) maksuohjelman vahvistaminen
(6) maksuohjelman toteuttaminen.

Kuviossa (IV 1) on esitetty velkajärjestelyn vaiheet kaavamaisesti. Kuvion vasemmalla puolella on esitetty tuomioistuinmenettelyn päävaiheet ja oikealla

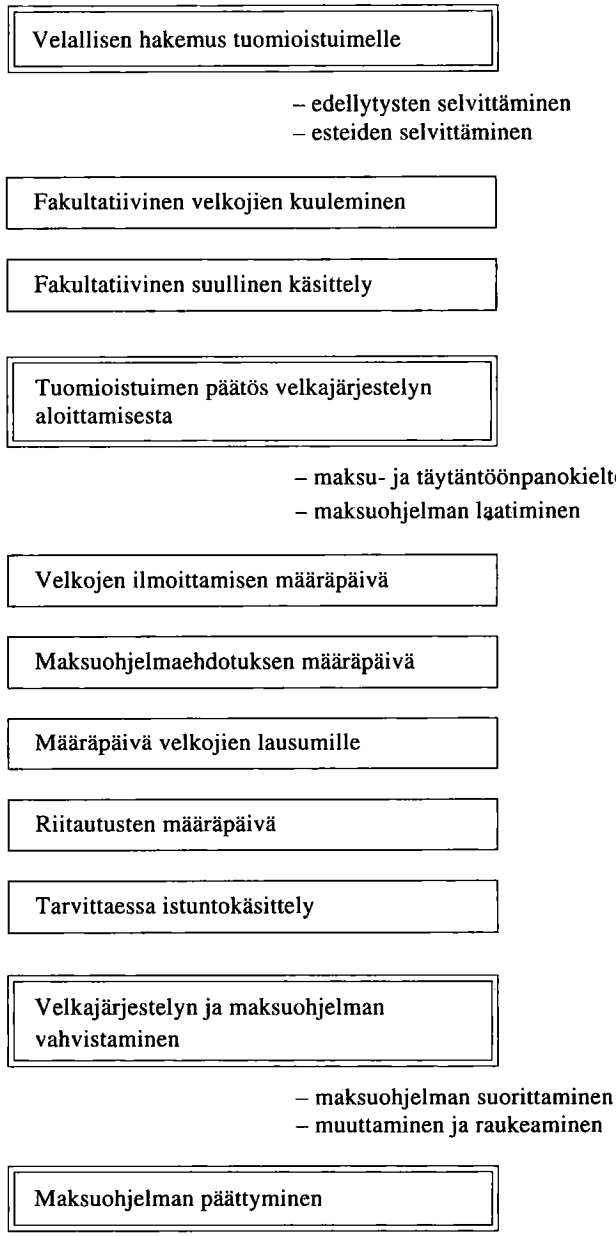
---

[3] Velkajärjestelyn edellytykset – suppeassakin merkityksessä – on tässä ymmärretty tässä laajemmin kuin lakitekstissä, jossa velallisen maksukyvyttömyyttä koskeva 9 § on otsikoitu Edellytykset. Tässä on edellytyksiin luettu myös velkajärjestelyn esteiden puuttuminen (10 §). Molemmista säädetään lain 3 luvussa, joka on otsikoitu Velkajärjestelyn aloittaminen.

[4] Tämä on nimenomaisesti todettu HE 183/1992 vp. s. 78.

[5] HE 183/1992 vp. s. 24.

Kuvio IV 1. Velkajärjestelymenettely.

puolella velallisen ja/tai selvittäjän pääasialliset velvollisuudet kunkin vaiheen aikana. Kuvio ei ole tyhjentävä, sillä edellytysten selvittämistä voidaan täydentää velkajärjestelyn alkamispäätöksen jälkeenkin eikä estettä maksuohjelmaehdotuksen laatimiselle ennen aloittamispäätöstä ole.

Seuraavassa esityksessä pääpaino on velkajärjestelyn aineellisia edellytyksiä ja sisältöä koskevissa säännöksissä, koska juuri ne nimenomaisesti sääntelevät velallisen velkavastuuta koskevia ratkaisuja. Koska oikeuksien toteutuminen riippuu oleellisesti siitä menettelystä, jota niiden toteuttamisessa noudatetaan, ennen velkajärjestelyn aineellisia kysymyksiä tarkastellaan keskeisiä menettelykysymyksiä jaksossa 2.1.2.

Tutkimuksen varsinaisena kohteena on velkajärjestely yhtenä insolvenssioikeuden piiriin kuuluvana menettelynä. Velkajärjestelylainsäädännöllä on kuitenkin kiinteitä yhtymäkohtia – mm. jo edellä mainitun VJL 11 §:n kautta – velallisen ja hänen velkojiensa sopimukseen perustuviin velkojen uudelleen järjestelyihin, minkä vuoksi on aiheellista ensin lyhyesti tarkastella mainittuja sovintoratkaisuja ja niiden suhdetta velkajärjestelyyn tuomioistuimessa.

1.2 Velkajärjestely vai sovinto?

1.2.1 Velkaneuvonta

Velkajärjestelylain tavoitteena on 'selvittää ja ratkaista velkaongelmia.... ja tasapainoisesti turvata velkaongelmien eri osapuolten edut...'[6] Hallituksen esityksessä korostettiin velkaongelmien ratkaisemisessa tarvittavan erityyppisiä keinoja,[7] joista esitetyn lain lisäksi korostettiin velkaneuvonnan kehittämisen tärkeyttä.[8] Hallituksen esitykseen ei kuitenkaan sisältynyt velkaneuvontaa koskevia säännöksiä.[9]

Lain eduskuntakäsittelyssä pidettiin niin velkaneuvonnan kuin velkajärjestelylainkin yhtenä päätavoitteena velallisen ja velkojien välisten sovintoratkai-

---

[6] HE 183/1992 vp. s. 22.

[7] HE 183/1992 vp. s. 22.

[8] HE 183/1992 vp. usein eri kohdin, erit. s. 23 ja 34–35.

[9] Oikeusministeriön ensimmäisessä velkajärjestelyä koskeneessa ehdotuksessa (16.4.1992) esitettiin velkaneuvonnan säätämistä kuntien lakisääteiseksi tehtäväksi. Kunnallistaloudellisista syistä hallituksen esitykseen ei enää sisältynyt velkaneuvontaa koskevia säännöksiä. Oikeusministeriön työryhmän ehdotuksen kanssa samansisältöinen esitys velkaneuvonnan säätämisestä kuntien tehtäväksi tehtiin lakivaliokunnassa eräiden oppositiokansanedustajien aloitteesta, ks. LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s. 17–18. Ks. myös edellä III 1.3.

sujen syntymisen edistämistä.[10] Tässä tarkoituksessa lakivaliokunnan aloitteesta lakiin lisättiin uusi 86 §, joka velvoittaa lääninhallituksen edistämään yksityishenkilöiden saatavilla olevia velkaneuvontapalveluja. Lääninhallituksen tulee huolehtia siitä, että läänin alueella on yksityishenkilöiden saatavilla neuvontaa ja ohjausta

(1) velkatilanteen selvittämiseksi,
(2) sovintoratkaisujen aikaansaamiseksi ja
(3) velkajärjestelylain mukaisen asian hoitamiseksi.

Lääninhallituksen tehtäviin ei kuulu velkaneuvonnan antaminen, vaan sen tulee edistää sitä aloitteilla ja toimenpiteillä. Lainkohta luo säädännäistä pohjaa niille tosiasiallisille toimenpiteille, joihin oikeusministeriön aloitteesta oli ryhdytty jo ennen lain voimaantuloa. Velkaneuvontakokeiluja tehtiin aluksi sosiaaliviranomaisten, seurakuntien ja kuluttajajärjestöjen toimesta ja on monilla paikkakunnilla vakiintunut osaksi näiden tahojen toimintaa.[11] Valtion tuella useat kunnat ovat palkanneet tilapäistä apua oikeusaputoimistojen yhteyteen lähinnä velkajärjestelyasioiden tuomioistuinkäsittelyn valmisteluun. Velkaneuvonnan järjestämiselle on edelleenkin luonteenomaista vaihtelevuus eri paikkakunnilla. Velkajärjestelylain voimaantulon myötä syntyi uusi selvittäjän tehtävä, ja näitä palveluja tarjotaan paljolti yksityisten yrittäjien ja yritysten toimesta.

Lakiin sisältyvä tavoite velkaongelmien selvittämisestä sovintoratkaisuin edellyttää velkojatahon yhteistyötä. Sen edistämiseksi ja velkaneuvonnan kehittämiseksi eri ministeriöiden, rahoituslaitosten ja velkaneuvontaa tekevien järjestöjen kesken solmittiin 25.11.1993 puitesopimus alueellisten velkajärjestelytoimikuntien perustamisesta.[12] Toimikuntiin kuuluu alueellisten tahojen edustajia ja niiden tehtäviin kuuluu sovintojen edistäminen. Lääninhallitusten rooli velkajärjestelytoimikuntien perustamisessa on keskeinen.[13]

---

[10] LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s. 17.

[11] Sosiaaliviranomaiset olivat aloittaneet velkaneuvonnan kokeilutoiminnan Helsingin eteläisessä sosiaalipiirissä jo 1980-luvun lopulla, ks. Talousneuvontakokeilu sosiaalitoimessa 1991. Kirkon piirissä toimintaa koordinoi ja ohjaa Takuu-Säätiö. Suomen Kuluttajaliitolla oli tärkeä rooli toiminnan käynnistämisessä vuosikymmenen vaihteessa, ks. Turunen 1991.

[12] Sopimuksen allekirjoittajia ovat oikeus-, sisäasiain-, valtiovarain-, kauppa- ja teollisuus- sekä sosiaali- ja terveysministeriö, kuluttajavirasto, kuntien keskusjärjestöt, Suomen Pankkiyhdistys r.y., Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus, Takuu-Säätiö sekä Suomen Kuluttajaliitto r.y.

[13] Sopimus velkajärjestelytoimikuntien perustamisesta, Liite s. 2.

Velkaneuvonta, siten kuin se määritellään velkajärjestelylain 86 §:ssä, tähtää velallisen velkaongelmien selvittämiseen joko velkojien kanssa tehtävän sopimuksen tai tuomioistuimelle tehtävän velkajärjestelyhakemuksen avulla. Sitä voidaan luonnehtia velkaneuvonnaksi sanan suppeassa merkityksessä. Yleensä velkaneuvonnalla tarkoitetaan laaja-alaisempaa neuvontaa, jossa pyritään ottamaan huomioon velkakriisiin johtaneet syyt ja tukemaan velallista niiden korjaamisessa tai ohjaamaan velallinen saamaan tarvitsemaansa apua. Näin ymmärrettynä velkaneuvonnalle on ominaista laaja-alaisuus jo pelkästään sen vuoksi, että velkakriisin syyt ja oireet vaihtelevat tavattoman paljon.

Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta kaksi luonteenomaista piirrettä, jotka menevät VJL:ssa mainittujen velkaneuvonnan tehtävien ulkopuolelle. Ensinnäkin useimmilla ylivelkaantuneilla on ongelmia elinkustannusten sovittamisessa vähentyneiden tai velanhoitomenojen kasvun vuoksi riittämättömiksi käyneiden tulojen puitteisiin. Tarvitaan talouden hoitoa ja suunnittelua koskevaa neuvontaa, jota yleensä kutsutaan *talous- ja budjettineuvonnaksi*.[14] Kun velkaneuvonnassa (suppeassa merkityksessä) pyritään akuutin velkakriisin ratkaisemiseen,[15] talousneuvonnan tavoitteena on luoda ratkaisulle kestävät taloudelliset perusteet. Talousneuvontaa voidaan antaa myös ennalta ehkäisevässä tarkoituksessa velallisille, joilla ei ole akuutteja ongelmia velkojensa kanssa. Osalla velallisista velkaongelmat liittyvät muihin sosiaalisiin ongelmiin, joiden johdosta velallinen tarvitsee sosiaalitoimen muitakin palveluja. Ylivelkaantuminen sinänsä aiheuttaa lähes aina psyykkistä ahdistusta, eikä ole harvinaista, että psyykkiset oireet ovat niin vakavia, että velallinen tarvitsee ammattitaitoista apua.[16]

Vaikka velkakriisi sinänsä on pikemminkin taloudellinen kuin oikeudellinen ongelma, sen yhteydessä saattaa tulla esiin velkasuhteiden pätevyyteen, vanhentumiseen, vastuunalaisuuteen jne. liittyviä puhtaasti oikeudellisia ongelmia.

Tältä pohjalta velallisen ylivelkaantumistilanteessa tarvitsema apu ja tuki voidaan eritellä seuraavasti:[17]

---

[14] Aatola 1992 s. 14. Talousneuvonta sisältyi mm. Oikeusministeriön työryhmän ehdotukseen velkajärjestelylaiksi ja kunnalliseksi velkaneuvonnaksi; ks. OM:n ehdotus 16.4.1992 s. 214, samoin oppositiokansanedustajien ehdotukseen velkajärjestelylain säätämisen yhteydessä; ks. LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s. 17.

[15] Aatola 1992 s. 14.

[16] Sen vuoksi esimerkiksi Vantaan velkaneuvonta toimii kriisikeskuksena, jossa on sekä talousneuvonnan että psykologin apu samassa pisteessä.

[17] Ks. velkaneuvonnasta laajempana käsitteenä esim. Groth 1990, Plit 1993 s. 6–7, Aatola 1992 s. 14, Sunila–Järvelä 1994 s. 15.

(1) psykososiaaliset tukitoimet
(2) kotitalouden hoitoa ja suunnittelua koskeva talous- ja budjettineuvonta
(3) velkojen järjestelyä koskeva velkaneuvonta
(4) oikeudellinen neuvonta ja avustaminen.

Velkajärjestelylain 86 §:ssä sanotulla tavalla suunnattu velkaneuvonta tarkoittaa vain kohtaa (3) eli velkaneuvontaa sanan suppeassa merkityksessä, ja taloudellisen tilanteen selvittämisen osalta kohdassa (2) tarkoitetun talousneuvonnan ensimmäistä vaihetta. Tällä hetkellä käytännön velkaneuvonta painottuu juuri tälle alueelle, osittain jopa vielä kapeammalle alueelle eli velkajärjestelyhakemusten valmisteluun tuomioistuimia varten. Lain ennalta ehkäiseviä ja sovintoratkaisuja edistäviä tavoitteita ajatellen tämä on ilmeinen epäkohta. Neuvonnan yksipuolinen painottuminen voi aiheuttaa ongelmia myös velkajärjestelyjen toteutumiselle. Velkakriisin tuloksellinen ratkaiseminen velkajärjestelyllä edellyttää maksuohjelman toteuttamista, mikä puolestaan voi edellyttää kulutustottumusten muutosta ja taloudenpidon seurantaa. Jos neuvonnassa panostetaan vain tuomioistuinkäsittelyn valmisteluun kiinnittämättä huomiota velallisen kykyyn noudattaa maksuohjelmaa (talousneuvonta ja psykologiset tukitoimet), on hyvinkin mahdollista, että maksuohjelmat osoittautuvat liian raskaiksi ja järjestelyjen epäonnistumisprosentti nousee.

1.2.2 Velkajärjestely ja sovinto

Velkajärjestelylaissa on erityyppisiä säännöksiä, jotka sivuavat sopimusperusteisia velkajärjestelyjä.

(1) Ensinnäkin velkajärjestelylaissa edellytetään, että velallinen on selvittänyt mahdollisuudet päästä sovintoon velkojiensa kanssa ennen tuomioistuinmenettelyn alkamista (10 § 8 kohta ja 11 §). Selvittämisen laiminlyöminen on *velkajärjestelyn este* (tark. jälj. 2.3.4.2).

(2) Lainvalmistelun eri vaiheissa *velkaneuvontaa edistävien toimenpiteiden* ja *lain säännösten* nähtiin edistävän sovintoratkaisujen syntymistä.

(3) Lakivaliokunta lisäsi lakiin eräitä *sovintoratkaisujen sisältöä* koskevia säännöksiä.

Velkajärjestelylain sovintoratkaisuja edistäviin säännöksiin voidaan lukea säännökset, jotka velvoittavat velallisen selvittämään sovinnon mahdollisuudet ennen velkajärjestelyn hakemista (10 § 8 kohta ja 11 §). Näihin säännöksiin palataan jäljempänä velkajärjestelyn esteiden yhteydessä.

Toisin kuin velalliselle, velkojille ei ole laissa asetettu velvoitetta sovinto-

ratkaisun edistämiseen tai sellaisen hyväksymiseen. Sen sijaan sovintoratkaisujen hyväksymistä on pyritty edistämään eräillä säännöksillä. Tärkein niistä on velkajärjestelylain 78 §, joka oikeuttaa julkisyhteisön suostumaan vapaaehtoiseen velkajärjestelyyn, joka sisällöltään vastaa velkajärjestelylain periaatteita.[18] Koska säännöksessä nimenomaisesti viitataan lain *periaatteisiin,* sitä on tulkittava niin, että sovinnon ei sisällöltään tarvitse olla täsmällisesti velkajärjestelylain mukainen. Viittausta lain periaatteisiin voidaan tulkita myös siten, että viranomaisen edellytetään selvittävän velkajärjestelylain kannalta relevantteja seikkoja ennen sopimuksen tekemistä. Selvityksen täytyy tietenkin olla ko. sopimusta silmällä pitäen relevanttia, ja sen laajuus voidaan suhteuttaa asian merkitykseen.

Sovintoja suosivana säännöksenä voidaan pitää myös oikeudenkäyntikuluja koskevaa VJL 62,1 §, jonka mukaan velkojat vastaavat itse velkajärjestelymenettelyyn osallistumisesta aiheutuvista kustannuksista. Jos velkoja voi sovinnon hyväksymisellä päästä yhtä edulliseen lopputulokseen kuin velkajärjestelyllä, kulusäännös ehkäisee tarpeettomia tuomioistuinkäsittelyjä.[19] Toisaalta on todettava, että valtion pitkälle menevä kuluvastuu velkajärjestelyn kustannuksista[20] saattaa ohjata asioiden selvittämistä tuomioistuimiin.

Sopimusratkaisujen etuihin kuuluu joustavuus. Maksujärjestelyistä voidaan sopia velallisen elämäntilanteeseen parhaiten sopivalla ja velkojienkin yksilöl-

---

[18] Tämä on poikkeus OK 20:3:n vanhakantaisesta säännöksestä, joka kategorisesti kieltää valtion viranomaista tekemästä prosessin aikana sovintoa.

[19] Tämä on yleisesti insolvenssioikeudessa sovellettu periaate. Kollektiiviseen insolvenssimenettelyyn osallistumisesta aiheutuvia kuluja ei määrätä korvattaviksi.

Hovioikeudet ovat soveltaneet VJL 62,1 §:n kulusäännöstä myös velkajärjestelyä koskevan valitusasian käsittelyssä hovioikeudessa siten, että velallista ei ole velvoitettu korvaamaan velkojan kuluja, kun velallinen on hävinnyt jutun. Ks. ISHO: 1995:1 (kirjan mennessä painoon vailla lainvoimaa), jonka perusteluissa viitataan hovioikeuskäytäntöön laajemminkin.

VJL 62,1 §:n viittausta menettelyyn voitaisiin tulkita myös siten, että se tarkoittaa vain velkajärjestelyn alioikeuskäsittelyä, jolloin valitusasiassa noudatettaisiin OK 21 luvun säännöksiä soveltuvin osin.

Konkurssiin asettamista koskevissa valitusasioissa velallinen on voitu velvoittaa korvaamaan velkojan kulut. (KS:ssä ei ole VJL 62,1 §:ää vastaavaa säännöstä.)

[20] Valtio vastaa selvittäjän palkkiosta ja kustannuksista (VJL 70 §) eikä velkajärjestelyasian käsittelystä tuomioistuimessa peritä maksua (L tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (26.7.1993/92) 6 ,1 § 11 k.). Myös neuvonta on ilmaista ja velallinen voi saada maksuttoman oikeudenkäynnin (MOL 1,1 §) ja erityisistä syistä avustajan määräyksen (MOL 10,2 § 1 k); Lakivaliokunnan kannan mukaan velkajärjestelyssä on ainakin lain voimassaolon alkuvaiheissa erityisiä syitä avustajan määräyksen antamiseen (LaVM 12 – HE 185/1992 vp. s. 2.).

liset erot huomioon ottavalla tavalla.[21] Toisaalta joustavuudessa piilee sopimusten heikkous. Vahvempi sopimusosapuoli, joka useimmiten on velkoja, voi helposti asettaa sovinnolle kohtuuttomia tai mahdottomia ehtoja. Velallisen suojan tarpeen vuoksi lakivaliokunta lisäsi velkajärjestelylakiin uuden 85 §:n, joka koskee velallisen ja velkojien välisiä sopimuksia velkajärjestelystä.

Lainkohdan 1 momentin mukaan sopimusehto, jonka mukaan velallisen laiminlyönnin seuraamukset olisivat velallista kohtaan ankarammat kuin VJL 42 §:ssä säädetyt, on mitätön. Säännös koskee sekä velkajärjestelyä että takausvastuun järjestelyä.[22]

VJL 85,2 §:ään sisältyy säännös velkajärjestelyä koskevan sopimuksen muuttamisesta. Velkajärjestelyä koskevaa sopimusta voidaan muuttaa samoin edellytyksin kuin tuomioistuimen vahvistamaa maksuohjelmaa. Säännös koskee sopimuksen muuttamista sekä velallisen että velkojan vaatimuksesta. Säännös on dispositiivinen ja muun sisältöinen sopimusehto syrjäyttää sen. Lisäksi säännöksessä edellytetään erityisen kahden kuukauden neuvotteluajan kulumista sen jälkeen, kun muuttamista koskeva vaatimus on saatettu toisen osapuolen tietoon, ennen kuin sopimuksen muuttamista koskeva kanne voidaan nostaa tuomioistuimessa. Toisin kuin ensimmäisen momentin säännös, muuttamista koskeva säännös voi toimia sekä velkojan että velallisen eduksi. Sen nojalla velkoja voi vaatia sopimuksen muuttamista velallisen maksukyvyn paranemisen johdosta silloinkin, kun hän ei ole huomannut edellyttää sen sisältöistä sopimusehtoa. Saattaa olla, että säännös edistää sovintojen syntymistä.

Tosiasialliseti sovintoratkaisuja ja nimenomaan velallisen halukkuutta niihin edistää takaajan oikeusaseman erilaisuus sopimusperusteisessa ja tuomioistuimen vahvistamassa velkajärjestelyssä. Sopimukseen perustuva akordi on oikeustieteessä vakiintuneen kannan mukaan rinnastettu muuhun velan anteeksiantoon ja sellaisena voimassa myös takaajaan nähden ja helpottaa takaajan maksuvelvollisuutta.[23] Toisin sanoen takaaja vapautuu takausvastuusta siltä osin kuin velkoja on luopunut saatavasta päävelallista kohtaan. Tämä on seuraus takauksen yleisestä sidonnaisuudesta päävelkaan nähden: takaus seuraa päävelkaa. Tältä osin uusi insolvenssilainsäädäntö ei tuo muutosta. Tuomioistuimen vahvistamassa velkajärjestelyssä sitä vastoin velkoja on pääsääntöisesti oikeutettu perimään

[21] Ks. LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s. 9.

[22] Lainkohdassa ei mainita vakuusvastuun järjestelyä. Siinä mahdollisuus vakuuden realisointiin riittänee tyhjentävästi sääntelemään tilanteen (vrt. 75,4 § viimeinen virke).

[23] Ks. Huhtamäki 1993 s. 130–131, Ylöstalo 1980 s. 216 ja 245–246, Walin 1984 s. 123. Toisin Ovaska 1985 s. 252–253. Yleisemmin myönnytyksistä päävelallista kohtaan Aurejärvi 1986 s. 287.

velan omavelkaiselta takaajalta sen ehtojen mukaisesti.[24] Velalliset saattavat välttää velkajärjestelyn hakemista silloinkin, kun siihen muutoin olisi lain mukaan edellytykset, koska velkajärjestely johtaisi velan perimiseen takaajalta.[25]

2 MENETTELYN ALOITTAMISEN EDELLYTYKSET

2.1 Yleistä

2.1.1 Edellytysten sääntelyn rakenne

Avoin tulkintatilanne.

Velkajärjestelyn tarkoituksena ei ole murtaa yleistä sopimusten sitovuuden periaatetta. Sopimukset on edelleenkin pidettävä (*pacta sunt servanda*) ja velat maksettava. Velkajärjestely koskee eräitä laissa tarkemmin säänneltyjä tilanteita, joissa velkojen maksaminen taloudellisen ahdinkotilan vuoksi on tullut velalliselle joko mahdottomaksi tai vähintäänkin kohtuuttomaksi.[26] Tässä mielessä velkajärjestely merkitsee poikkeusta sopimussitovuuden periaatteesta. Poikkeuksen perusteena on *velallisen suojelun tarve* niissä ylivoimaisissa maksuvaikeustilanteissa, joissa kategorinen pitäytyminen sopimussitovuutta toteuttavassa täytäntöönpanossa johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.

Velallisen suojelun periaate oli velkajärjestelylain säätämisen syy ja on sen keskeinen periaate. Lainvalmistelutöissä se on lausuttu julki siten, että lain pääasiallinen tavoite on 'selvittää ja korjata velkaongelmia'.[27] Vaikka periaate on lausuttu tavoiteperiaatteen muodossa, voidaan yhtä hyvin sanoa, että kysymys

---

[24] Ei kuitenkaan yksityistakaajalta siltä osin kuin velasta on velallisen asettama esinevakuus (VJL 14 §). Yksityiskohdista ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 237 ss., Saarnilehto 1993 s. 151 ss. Ks. myös Niemi 1993 s. 51–52.

Näin oli myös pakkoakordin kohdalla. Ks. Ylöstalo 1980 s.247, Walin 1984 s.254–255.

[25] Näin ainakin Espoon velkaneuvonnan asiakkaat ks. Sunila–Järvelä 1994 s. 79. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen 1993 s. 20–21. Niemi on huomauttanut, että velkojan ei kannata sopia velan järjestelystä, jos vakuutena on takaus. Niemi 1993 s. 52.

[26] Sopimussitovuuden ja velkajärjestelyn suhteesta lyhyesti ks. Saarnilehto LM 1994 s. 408. Taloudellisesta mahdottomuudesta sopimusoikeudessa ks. 2.2.3.1 ja IX 2.

[27] HE 1992/183 vp. s. 22.

on arvoperiaatteesta, jolla turvataan velallisen oikeutta taloudelliseen itsemääräämisoikeuteen ja viime kädessä ihmisarvoiseen elämään.[28] Vastaavasti sopimussitovuus voidaan nähdä – länsimaiseen vapauskäsitykseen kuuluvan sopimusvapauden ilmentymänä – arvoperiaatteena tai se voidaan palauttaa vaihdannan luotettavuutta palvelevaksi tavoiteperiaatteeksi.[29]

Kun oikeusteoriassa normit jaetaan oikeussääntöihin ja oikeusperiaatteisiin, viimeksi mainituilla tarkoitetaan nyt esillä olevan kaltaisia oikeusnormeja. Toisin kuin oikeussäännön, oikeusperiaatteen soveltamisalaa ei voida rajata tarkoilla joko/tai formuloinneilla. Jos tietty tapaus kuuluu oikeussääntö-luonteisen normin soveltamisalaan,[30] on tapauksen ratkaisu subsumoitavissa normin sovellutuksena.[31] Viittauksella subsumptioon ei ole tarkoitus vähätellä oikeussääntöjen tulkintaan liittyviä ongelmia. Oikeussääntöjen soveltamiseen kuuluu niiden tulkinta, toisaalta oikeuslauseen tulkinta, toisaalta tosiasioiden arviointi oikeudellisten käsitteiden valossa.[32] Perinteistä konkurssioikeutta voidaan luonnehtia sääntöhakuiseksi oikeudenalaksi. Esimerkiksi kasuistiset konkurssinedellytykset ovat oikeussääntöjä, joiden tulkinnassa tapauksen kuuluminen säännön soveltamisalaan ratkaisee lopputuloksen (konkurssiin asettaminen).[33]

Oikeusperiaatteiden soveltamiselle sitä vastoin ovat tyypillisiä tilanteet, joissa kahden tai useammankin oikeusperiaatteen vaatimukset pyritään sovittamaan

---

[28] Tavoiteperiaatteena velallisen suojaaminen palautuu viime kädessä arvoperiaatteisiin, sekä *vapauteen* ymmärrettynä materiaaliseksi, tosiasialliseksi mahdollisuudeksi tehdä omaa elämäänsä koskevia ratkaisuja (ks. Pöyhönen 1988 s. 268–269) että kohtuuteen ja *oikeudenmukaisuuteen*.

Arvo- ja tavoiteperiaatteista oikeusperiaatteina ks. Pöyhönen 1988 s. 54–56. Yleisesti tavoite- ja arvoperusteista ja siitä kuinka ne viime kädessä palautuvat toisiinsa Klami 1983 s. 13–14, teleologisen tulkinnan palautumisesta arvoihin ks. Aarnio 1988 s. 240–241.

[29] Sopimussitovuuden ja sopimusvapauden suhteesta ks. Pöyhönen 1988 erit. s. 266–270, jossa kiinnitetään huomiota myös sopimussitovuuden perusteluun vaihdannan intressillä (s. 269).

[30] Poikkean tässä usein käytetystä terminologiasta, jossa sanotaan tietyn säännön olevan voimassa/ei olevan voimassa tietyissä tapauksissa tai tietyllä (oikeusjärjestyksen) alueella. Ks. esim. Pöyhönen 1988 s. 24, Sieckmann 1990 s. 92. Kysymys ei ole säännön voimassaolosta (sääntöhän voi olla lakitekstissä ilmaistu normi) valtiosääntöoikeudellisessa tai oikeussosiologisessa mielessä (niistä ks. esim. Aarnio 1988 s. 83–98), vaan siitä, onko se 'voimassa' tietyssä tapauksessa tai tiettyjen oikeustosiseikkojen ollessa olemassa eli kuuluuko tietty tapaus säännön soveltamisalaan.

[31] Ks. esim. Sieckmann 1990 s. 54–58.

[32] Viimeksi mainitusta ks. Aarnio 1988 s. 176–177. Subsumptiosta prosessioikeudessa ks. Virolainen 1995 s. 46–47.

[33] Tämä havaitaan myös KS 6 §:än soveltamiskäytännöstä. Ks. esim. KKO 1981 II 156 ja 1982 II 166, joissa oli kysymys siitä, oliko velallista pidettävä KS 6 § d kohdan tarkoittamalla tavalla kauppiaana vai ei.

yhteen ilman, että mikään niistä katsottaisiin kokonaan soveltumattomaksi tilanteeseen. Oikeudellista harkintaa, jossa oikeusperiaatteiden vaatimuksia arvioidaan, luonnehditaan yleensä metaforisesti periaatteiden punninnaksi ja eri suuntiin menevien periaatteiden painoarvojen harkinnaksi ja vertaamiseksi. Tässä punninnassa oikeudellisen ratkaisun määrää se periaate, jonka painoarvo havaitaan suurimmaksi.[34] *Alexy* luonnehtii oikeusperiaatteita optimointikäskyiksi, mikä havainnollistaa sitä, että periaate on pyrittävä konkreettisessa ratkaisussa tai abstraktimmin, tiettyjen oikeustosiseikkojen täyttyessä toteuttamaan niin suuressa määrin kuin se muut oikeusperiaatteet ja niiden painoarvot huomioon ottaen on mahdollista.[35]

Oikeusperiaatteita koskeva teoria on osittain syntynyt siitä tarpeesta, jonka yleislausekkeiden, kohtuusharkinnan ja arvosidonnaisten käsitteiden yleistyminen lainsäädännössä on luonut. Oikeusperiaatteiden avulla oikeudellistetaan sitä harkintaa, jossa oikeusjärjestelmä joutuu vuorovaikutukseen ulko-oikeudellisten normien kanssa. Kysymys on siis normiteoreettisesta lähestymistavasta oikeuspositivismin ja luonnonoikeuden dilemmaan.[36] Oikeuslähdeopillinen suuntaus pohjoismaisessa oikeustieteessä lähestyy tätä ongelmaa pohtimalla reaalisten (teleologisten) argumenttien sekä arvojen ja arvostusten merkitystä oikeuslähteinä.[37]

Tässä tutkimuksessa on lähdetty siitä, että arvoista ja reaalisista argumenteista (oikeuslähteinä) johdetut oikeusnormit ovat luonteeltaan oikeusperiaatteita.[38] Niiden hahmottaminen oikeusperiaatteina on metodinen ratkaisu, jota käytetään ratkaisua eri suuntiin ohjaavien oikeusnormien yhteensovittamisessa. Oikeusperiaatteiden soveltamisalaa tässä tutkimuksessa on normipunninta ratkaisutilanteessa, jossa oikeudenalan sisäiset lähtökohdat painottavat keskenään eri suuntiin meneviä tavoitteita tai jossa harkintaan vaikuttavat myös toisen oikeudenalan oikeusperiaatteet.

---

[34] Alexy 1986 s. 26–27.

[35] Alexy 1986 erit. s. 75–76 ja 88.

[36] Oikeuspositivismin ja luonnonoikeusajattelun dilemmasta havainnollisesti esim. MacCormick 1978 s. 57–62. Pohjois-Euroopan oikeuskulttuurissa säädännäisen oikeuden merkityksen vuoksi oikeuspositivismi on toki paljon vahvempi kuin common law -kulttuurissa. Oikeuspositivistinenkin painotus jättää tilaa kysymyksille tulkinnan validiteetista ja ratkaisun justifioimisesta lain vaietessa.

[37] Ks. erit. Eckhoff 1987 s. 306 ss.

[38] Näin reaalisten argumenttien ja periaatteiden suhteesta Pöyhönen 1988 s. 110–112.

Reaalisten argumenttien ja oikeusperiaatteiden välinen suhde voidaan nähdä myös siten, että reaalisten argumenttien käyttö tapahtuu tapauskohtaisesti, kun taas oikeusperiaatteet ovat näistä tehtyjä yleistyksiä, ks. Jonkka 1991 s. 169–170. Tässä tutkimuksessa reaalisia argumentteja ei rajata yksittäistapaukseen.

Velkajärjestelyn edellytysten sääntely näyttää heti ensi katsomalta olevan periaatehakuista, sillä velkajärjestelyssä on sovitettava yhteen kaksi vastakkaista ja tärkeää periaatetta, sopimussitovuuden periaate ja velallisen suojelun periaate. Sinänsä mainittujen periaatteiden normatiivisesta voimassaolosta ei voine olla erimielisyyttä. Velallisen suojelun periaate on selkeästi artikuloitu sekä velkajärjestelylaissa että sen esitöissä. Sopimussitovuuden periaatteen keskeisestä merkityksestä oikeusjärjestelmässämme ei voine olla pienintäkään epäilystä.[39] Velkajärjestelylain hallituksen esityksessä ei erityisesti korosteta sitä, että lailla on tarkoitus puuttua sopimussitovuuden periaatteeseen mahdollisimman vähän. Se tulee kuitenkin selkeästi esiin sekä lakivaliokunnan mietinnössä että perustuslakivaliokunnan lausunnossa. Samoin hallituksen esityksessä korostetut näkökohdat, joiden mukaan velkajärjestely ei saa vaikuttaa yleistä maksumoraalia heikentävästi ja velkajärjestely on aina toteutettava velkojien oikeuksiin nähden mahdollisimman lieviä keinoja käyttäen, osoittavat sopimussitovuuden keskeistä merkitystä lain sisällölle.

Velallisen suojan ja sopimussitovuuden periaatteiden keskinäisen painoarvon määrittely velkajärjestelylain tulkinnassa voi aiheuttaa melkoisia ongelmia. Yhteensovittaminen on tapahtunut ensinnä lain säännöksissä, jotka muodostavat kompromissin näiden kahden periaatteen välillä. Lakiin sisältyy sekä oikeussäännön luonteisia että avoimia normeja. Kun velkajärjestelylaki on nuori ja siinä on velkajärjestelyn edellytykset pyritty sääntelemään jokseenkin yksityiskohtaisesti, on syytä lähteä siitä, että lain sisältämät sääntöluonteiset normit ovat sillä tavoin vahvasti voimassa, että niitä ei oikeusperiaatteen nojalla voida syrjäyttää.[40] Vasta niissä tilanteissa, jotka eivät ratkea sääntöluonteisia normeja tulkitsemalla ja soveltamalla, joudutaan turvautumaan niiden(kin) taustalla oleviin oikeusperiaatteisiin. Toisaalta velkajärjestelyn edellytysten sääntelyssä on myös sillä tavoin avoimia tunnusmerkistöjä,[41] että oikeusperiaatteille jää tulkinnassa huomattava merkitys.

---

[39] Se on laissa ilmaistu OikTL 1,1 §:ssä, mutta sen voimassa oloa tuskin kukaan kiistäisi, vaikka sitä ei olisikaan laissa nimenomaisesti mainittu.

[40] Samalla vältämme ne oikeusteorian ongelmat, jotka liittyvät säännön ja periaatteen ristiriitaan (contra legem tulkinta), niistä ks. Alexy 1986 s. 88–89 ja Pöyhönen 1988 s. 41–44.

Contra legem -tulkinnasta uuden velkajärjestelylain kohdalla kriittisesti Saarnilehto LM 1994 s. 409.

Kaikesta huolimatta jäljempänä puolletaan contra legem -tulkintaa VJL 10 § 1, 3 ja 4 kohtien tulkinnassa, ks. IV 2.3.2 ja 2.3.3.1.

[41] Avoimen termin ja oikeusperiaatteen välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä ks. Pöyhönen 1988 s. 69–70.

Oikeusteoreettisessa tutkimuksessa on sääntöjen ja periaatteiden erottelun kriteereissä toisinaan korostettu sitä, että säännön soveltaminen ratkaisee yksiselitteisesti myös oikeusseuraamuksen, kun taas oikeusperiaatetta voidaan soveltaa suuremmassa tai pienemmässä määrin.[42] Jos tämä kriteeri hyväksyttäisiin, velkajärjestelyn edellytyksiä sääntöleviin normeihin ei lainkaan voisi sisältyä oikeusperiaatteita, sillä oikeusseuraamuksiahan voi olla vain kaksi, velkajärjestely joko aloitetaan tai hakemus hylätään. Kriteeri jättäisi yleisestikin oikeusperiaatteille kovin kapean soveltamisalan. Niitä voitaisiin soveltaa esimerkiksi rangaistuksen mittaamiseen[43] ja muihin määrää koskeviin ratkaisuihin. Velkajärjestelyssä voisi tulla kysymykseen velallisen maksuvelvollisuuden mitoittaminen maksuohjelmassa.[44]

Sääntöjen ja periaatteiden erottelu soveltamisen joko/tai kriteerillä esiintyykin nähdäkseni pääasiassa normin tunnusmerkistöpuolella. Oikeussääntöjen soveltaminen on luonteeltaan joko/tai-soveltamisratkaisu sekä tunnusmerkistö- että oikeusseuraamuspuolella. Tapaus joko kuuluu säännön soveltamisalaan tai ei kuulu. Oikeussääntö myös tyhjentävästi ilmaisee oikeusseuraamuksen. Sen sijaan oikeusperiaatteen painoarvo vaikuttaa aina siihen, millä tavoin tiettyä oikeustosiseikastoa on oikeudellisesti arvioitava. Pohdittaessa esimerkiksi velallisen käyttäytymisen ilmeistä kevytmielisyyttä, harkinnassa on mukana sekä velallisen suojan tarve että sopimussitovuuden periaate (lähinnä vaikutuksena yleiseen maksumoraaliin). Tässä mielessä oikeusperiaatteen soveltaminen ei ole joko/tai kysymys. Oikeusseuraamusten puolella oikeusperiaatteiden välinen painotus määrää joko seuraamuksen suuruuden (mittaamisratkaisut) tai sen, mihin oikeuskäytäntö vakiinnuttaa tietyn tulkinnan.[45] Viimeksi mainitusta ratkaisutilan-

---

[42] Esim. Sieckmann 1990 s. 71–73 (Graduelle Erfüllungsbarkeit).

[43] Lappi-Seppälä 1987 eri kohdin, erit. s. 26–27.

[44] On syytä tähdentää, että maksuohjelman mitoittamisessa ei juuri ole sijaa periaatelähtöiselle harkinnalle. Se tapahtuu oikeussääntöjä soveltamalla.

Näin kapeaa soveltamisalaa ei oikeusperiaatteille kaiketi yleensä ole ajateltu. Erityisesti Alexyn perusoikeuksia koskevat esimerkit ovat useimmiten sellaisia, että oikeusseuraamus voi olla vain joko-tai; esimerkiksi pääkäsittely tietyssä oikeudenkäynnissä joko on pidettävä tai sitä ei pidetä, mitään 'puolivälin' vaihtoehtoa ei ole (konflikti rikosvastuun toteuttamisen ja syytetyn terveyden suojaamisen (sydänkohtauksen vaara) välillä); Alexy 1986 s. 79–80.

[45] Dworkin ilmaisee asian siten, että periaate toimii loogisesti kuten sääntö (oikeustosiseikan olemassaolo määrää lopputuloksen) ja materiaalisesti kuten periaate (tuomioistuimen on otettava huomioon myös muita periaatteita oikeustosiseikan olemassaoloa arvioidessaan). Dworkin 1980 s. 28.

Tämä vastaa Alexyn (1986 s. 84) 'kollisiolakia', jonka mukaan 'ne edellytykset, joiden toteutuessa tietty periaate menee toisen edelle, muodostavat sen säännön tunnusmerkistön, joka ilmaisee periaatteen oikeusseuraamuksen.' Monimutkaisesti sanottu, mutta oikeuskäytännös-

teesta on kysymys velkajärjestelyn edellytysten tulkinnassa. Oikeusperiaatteiden merkitys kiteytyy oikeuskäytännössä, jossa periaatteiden painoarvot viime kädessä punnitaan samalla, kun rajalinja velkajärjestelyyn oikeuttavien ja sen ulkopuolelle jäävien tapausten välillä kiteytyy.[46] Oikeuskäytännön välityksellä oikeusperiaatteista kiteytyy ja vakiintuu sääntöluonteisia normeja.[47] Tutkimuksen tehtävänä on tällöin tuoda näkyviin ja arvioida niitä eri suuntiin painavia argumentteja, jotka tuossa punninnassa tulee ottaa huomioon.

Vaikka konkurssioikeutta edellä luonnehdittiin sääntöpainotteiseksi oikeudenalaksi, periaatehakuinen sääntely ei uudemmassa insolvenssilainsäädännössä ole poikkeuksellista. Esimerkiksi uusi takaisinsaantilaki sisältää sekä sääntö- että periaateluonteisia säännöksiä. Vaikkapa objektiivisesti säännelty lahjan takaisinsaanti käy esimerkiksi säännön soveltamisesta. Useiden muiden takaisinsaantiperusteiden – kuten velkojan sopimattoman suosimisen käsitteen tulkinta yleisessä takaisinsaantiperusteessa – edellyttävät täytettyjen oikeustoimien pysyvyyden periaatteen ja täytäntöönpanon oikeudenmukaisuuden periaatteen punnintaa vastakkain. Velan maksun peräyttämisen edellytykset havainnollistavat tulkintatilannetta ('maksun ennenaikaisuus, maksuvälineen epätavallisuus'), jossa sääntöluonteisen normin tulkinnassa voidaan tulkinnan apuvälineinä turvautua edellä mainittuihin periaatteisiin.

Velallisen suojelua velkajärjestelyssä perustellaan lainvalmistelutöissä kahdella erillisellä perusteella. Toisaalta velkajärjestelyn tulee koskea niitä velallisia, jotka ovat *joutuneet maksuongelmiin omatta syyttään*. Toisaalta todetaan, että lainsäädännöllä tulee voida korjata myös sellaisten velallisten tilannetta, joiden kyvyttömyys maksaa velkoja on *tosiasiallinen taloudellinen mahdottomuus*.[48]

Velkajärjestelyn aloittamisen edellytykset jakautuvat kahteen osaan, *edellytyksiin* ja *esteisiin*. Edellytykset koskevat velallisen taloudellista tilannetta eli *maksukyvyttömyyttä*,[49] jonka tulee täyttää toinen lain erityisistä kvalifikaatioista. Velallisen suojelun kaksi lähtökohtaa tulevat esiin edellytysten kvalifioinnissa,

---

sä, jossa annetaan suuri joukko ratkaisuja, käytäntö kiteyttää periaatteita enemmän tai vähemmän täsmällisesti ilmaistuiksi oikeussäännöiksi.

[46] Klami on havainnollisesti kuvannut tätä prosessia teleologisessa oikeusteoriassaan, jossa oikeusperiaatteita vastaavat 'Normeja perustelevat tavoitteet ja tosiasiaoletukset'. Vaikka Klamilla painotus on lain tavoiterationaalisuudessa ja tässä tutkimuksessa on korostettu oikeusperiaatteiden arvoperusteista taustaa, Klamin kuvaus oikeuskäytännön normin muodostuksesta ja tutkimuksen roolista tavoitteiden merkityksestä siinä vastaa tämän tutkimuksen lähtökohtia. Ks. Klami 1983 erit. s. 175–176.

[47] Tämän suuntaisesti ilmeistä kevytmielisyyttä koskevasta hovioikeuskäytännöstä Tala–Laine–Varis 1994 s. 1.

[48] HE 182/1992 vp. s. 5. Taloudellisesta mahdottomuudesta ks. IX 2.

[49] ks. jälj. IV 2.2.2.

maksukyvyttömyyden tulee olla aiheutunut velallisesta itsestään riippumattomista syistä (sosiaalinen suorituseste, kohtuuttomuus, VJL 9 § 1 kohta) tai sen tulee olla niin vakavaa, ettei velallinen useiden vuosienkaan kuluessa pystyisi lyhentämään velkojaan (kvalifioitu maksukyvyttömyys, taloudellinen mahdottomuus, VJL 9 § 2 kohta).

Ensiksi mainittu edellytys liittyy *maksukyvyttömyyden syyhyn*, joina VJL 9 § 1 kohta luettelee sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden ja muun olosuhteiden muutoksen, joka on *aiheuttanut velallisen maksukyvyttömyyden pääasiassa ilman velallisen omaa syytä.* Lainsäädännön tasolla on siis lähdetty siitä, että velallisen suojelun tarve on sopimussitovuuden periaatetta painavampi silloin, kun edellinen liittyy velallisesta itsestään riippumattomaan syyhyn. Silti ei voida sanoa, että sopimussitovuuden periaate olisi tulkintatilanteessa vailla painoarvoa tai edes painoarvoltaan merkittävästi heikompi kuin velallisen suojelun periaate. Päinvastoin, sopimussitovuuden merkitystä on omiaan korostamaan se, että lainkohdassa kahteen kertaan (syiden luetteloinnissa sekä syy-yhteydessä maksukyvyttömyyteen) korostetaan sitä, että lainkohdan nojalla velkajärjestely voidaan myöntää vain omatta syyttään velkaantuneelle.

Taloudellisesta mahdottomuudesta johtuvan kvalifioidun maksukyvyttömyyden kohdalla tulkintatilanne on vahvemmin periaatehakuinen. Velkajärjestelylle tulee olla *muuten painavat perusteet huomioon ottaen velkojen määrä suhteessa velallisen maksukykyyn.* Vaatimus siitä, että velkajärjestelylle eli velallisen suojan toteuttamiselle tulee olla painavat perusteet, osoittaa, että sopimussitovuuden periaatteelle on annettava huomattava painoarvo. Vastakkaisen oikeusperiaatteen, velallisen suojelun painoarvoa harkittaessa on otettava huomioon maksukyvyttömyyden kvalifioitu laatu ja painavat perusteet, joita lainkohdassa ei kuitenkaan ole täsmennetty. Siten tulkintatilanne on suhteellisen avoin. Sen oikeudellistaminen tapahtuu jatkossa vastakkaisten periaatteiden punnintaa analysoimalla.

Esittämääni tulkintalähtökohtaa vastaan voidaan argumentoida väittämällä, että lainsäätäjä on velkajärjestelyn edellytyksien sääntelyssä jo tyhjentävästi ottanut huomioon edellä oikeusperiaatteiksi luonnehditut näkökohdat. Edellytysten soveltaminen olisi tällöin sääntötyyppisen oikeusnormin soveltamista. Argumentti ei kiistäisi sopimussitovuuden keskeistä merkitystä, vaan sen mukaan velkajärjestelyn edellytyksissä olisi säädetty poikkeus sopimussitovuudesta. Se, että velkajärjestely on poikkeus sopimussitovuuden perustavanlaatuisesta oikeusperiaatteesta näkyisi velkajärjestelylaissa toisaalta velkajärjestelyn esteiden (sääntöluonteisena) tyhjentävänä sääntelynä ja toisaalta maksuohjelmaa koskevissa säännöksissä, joiden mukaan velallisen on käytettävä koko maksuvaransa velkojen maksamiseen eikä velkasuhteisiin saa puuttua enempää kuin on välttä-

mätöntä. Tätä tulkintatapaa vastaan puhuu velkajärjestelyn edellytysten sääntely. Jos kvalifioitu maksukyvyttömyys velkajärjestelyn edellytyksenä olisi säännelty tyhjentävästi, ei VJL 9 § 2 kohdassa tarvittaisi mainintaa 'muuten painavista perusteista.' Vaatimus velallisen tuottamuksen arvioimisesta sosiaalisen suoritusesteen kohdalla on myös osoitus siitä, että sopimussitovuuden periaate on mukana edellytyksen tulkinnassa. Ennen muuta edellytyksiä on nähdäkseni tarkasteltava oikeusperiaatteiden valossa sen vuoksi, että niiden sääntely jättää auki tulkintakysymyksiä, joiden oikeudellista arviointia on pyrittävä sitomaan yleisiin oikeusnormeihin, ei pelkkään tapauskohtaiseen harkintaan. Se, että edellytyksiä tulkittaisiin (vain) oikeussääntöinä, ei sinänsä anna tulkintaohjetta. Tulkinnan ohjenuoraa voitaisiin tällöin hakea lain esitöistä, joissa velallisen suojan tarve tulee selvästi esiin. Subjektiivista tulkintaa ei tässäkään tutkimuksessa missään tapauksessa haluta syrjäyttää. Se, että lailla on ollut tarkoitus puuttua sopimussitovuuteen niin vähän kuin mahdollista, tulee voimakkaasti esiin sekä lakivaliokunnan mietinnössä että perustuslakivaliokunnan lausunnossa, vaikka niissä ei suoranaisesti käytetä sanaa 'sopimussitovuus'.[50] Silti vaikuttaa siltä, että subjektiivinen tulkinta olisi omiaan johtamaan edellytysten laajempaan tulkintaan kuin tulkinnan ymmärtäminen oikeusperiaatteiden väliseksi punnintatilanteeksi, jossa väistämättä velallisen suojelun periaate on luonteeltaan poikkeus sopimussitovuuden periaatteesta.

Saarnilehto on edellyttänyt velkajärjestelylain säännösten tulkinnan lähtökohtien huolellista selvittämistä asettamalla vastakkain velallisen suojaa painottavan laajan ja sopimussitovuuden ensisijaisuuteen perustuvan suppean tulkinnan.[51] Jos periaatteiden painoarvot on laitettava *a priori* järjestykseen, edellä luonnehdittu lähtökohta tarkoittaa sopimussitovuuden painottamista enemmän. Lähtökohdan merkitystä yksittäisten tulkintatilanteiden ratkaisemisessa ei ole silti syytä liioitella. Tarkoitus on pikemminkin painottaa sitä, että avoimissa tulkintatilanteissa voidaan ja on syytä avoimesti argumentoida reaalisilla argumenteilla ja sillä, miten ratkaisuvaihtoehdot edistävät vastakkaisten periaatteiden toteutumista.

Kuten edellä esitetty vasta-argumentti esittää, sopimussitovuuden periaate on taustalla sekä velkajärjestelyn esteiden että maksuohjelman sisällön sääntelys-

---

[50] LaVM 14 – HE 183/1992 vp. erit. s. 6, ja PeVL 23/1992. 'Valiokuntapöytäkirjat ovat yleensä arvokkain aineisto...' lausuu Aarnio 1988 s. 227. Mainittakoon, että annan ilmeisesti suuremman painon lainvalmistelutöille kuin mitä Aarnio arvioi meillä yleensä tehtävän. Ero saattaa tosin olla näennäinen; VJL:n valmistelutyöt ovat huomattavan tuoreita ja KKO:n oikeuskäytäntöä on vasta vähän. Toisaalta nopeasti säädettyjen, monimutkaisten velkajärjestelylakien kohdalla voi olla vaikeaa erottaa lainsäätäjän tahto lainvalmistelijan tahdosta.

[51] Saarnilehto LM 1994 s. 408. Hän katsoo Koskelo–Lehtimäki -kommentaarin asettuvan velallista suosivan tulkinnan kannalle.

sä. Sääntelytekniikaltaan velkajärjestelyn esteet ovat sääntöhakuisia oikeusnormeja. Silti, kuten jäljempänä todetaan, myös niihin sisältyy avoimia tunnusmerkistöjä ja huomattavia tulkintaongelmia, joissa tarvitaan samojen periaatteiden punnintaa kuin edellytysten tulkinnassa.

Oikeuslähteistä.

Korostamalla velkajärjestelyn edellytysten sääntelyn oikeusperiaateluonnetta ei ole tarkoitus yksinkertaistaa todellista oikeudellista argumentointia ikään kuin kahden vastakkaisen periaatteen yhteen- tai vähennyslaskuksi – yhtä vähän kuin subjektiivista tulkintaa korostettaessa kysymys olisi suoraviivaisesta nojautumisesta lainsäätäjän tahtoon.[52] Päinvastoin, kysymys on avoimien oikeusnormien tulkinnasta, jossa käytetään normaaleja oikeuslähteitä.

Lakitekstin asettaminen systeemiyhteyteensä[53] edellyttää velkajärjestelyn tarkastelua sekä insolvenssioikeuden yleisten periaatteiden valossa että osana sopimusoikeuden järjestelmää.[54]

Ylimmän oikeusasteen käytännön ollessa vielä vähäistä[55] korostuu lain esitöiden merkitys. Hovioikeuskäytäntöä on tutkimusta varten seurattu käymällä läpi Helsingin, Kouvolan, Turun ja Vaasan hovioikeuksien[56] oikeusministeriöön 15.6.1994 mennessä lähettämät hovioikeusratkaisut, joihin jatkossa toistuvasti viitataan. Hovioikeusratkaisuja on tutkimuksessa käytetty sekä tulkintaongelmien löytämiseen ja havainnollistamiseen että tuomioistuimien käyttämien argumenttien löytämiseen ja analysointiin.[57] Ratkaisujen kartoituksen alkaessa oletuksena oli, että lain oltua voimassa vähemmän kuin kaksi vuotta vakiintuneesta hovioikeuskäytännöstä ei voida puhua.[58] Oletus osoittautui vääräksi. Kuten jäljempänä ilmenee, eräissä kysymyksissä voidaan puhua, ei täysin vakiintuneesta, mutta

---

[52] Vrt. MacCormick 1978 s. 112, joka pitää termiä 'weighing' yksinkertaistavana kielenkäyttönä.

[53] Ks. Aarnio 1988 s. 223.

[54] Nystén–Haarala 1993 (s. 28) : 'Laki...valmisteltiin kiireessä, mutta myös tietoisena siitä, että laki sisältää ratkaisuja, jotka ovat ristiriidassa voimassaolevan velvoiteoikeuden periaatteiden kanssa.'

[55] Suurin osa tutkimustyöstä on tehty aikana, jolloin KKO ei ollut antanut yhtään ennakkopäätöstä velkajärjestelystä. Ensimmäinen KKO:n Finlex-ratkaisu KKO 1994:141 annettiin 25.11.1994.

[56] Rajoittuminen neljään hovioikeuteen johtuu pelkästään tutkimusekonomiasta. Tarkasteluun valittiin eniten ratkaisuja antaneet HO:t. Yrityssaneerausratkaisuja en ole käyttänyt.

[57] Ks. Saarnilehto 1992 s. 30–32 ja Aarnio 1992 s. 16.

[58] Yksittäinen hovioikeusratkaisu contra useista ratkaisuista muodostuva linja, ks. Saarnilehto 1992 s. 32.

selvästi vakiintumassa olevasta hovioikeuskäytännöstä. Havainto on sitäkin merkittävämpi, kun vielä lokakuussa 1994 hovioikeudet eivät Vaasan hovioikeutta lukuunottamatta olleet antaneet Finlex-ratkaisuja.[59]

Hovioikeusratkaisut eivät ole ennakkopäätöksiä sanan suppeassa merkityksessä.[60] Niillä on kuitenkin huomattava merkitys alioikeuksia ohjaavina ratkaisuina (ennakkotapaus laajassa merkityksessä). *Aarnio* katsoo tämän merkityksen perustuvan yksinomaan siihen, miten hyvin hovioikeuden ratkaisu on perusteltu.[61] Tässä tutkimuksessa hovioikeusratkaisut ovat olleet pikemminkin empiirisen havainnoinnin kohteena kuin oikeuslähteinä. Hovioikeusratkaisut on nähty osana prosessia, jossa vähitellen tulee muodostumaan vakiintunut tulkintalinja. Tässä tutkimuksessa pyritään asettamaan käytäntöä laajempiin systemaattisiin yhteyksiin, arvioimaan sitä ja osallistumaan tulkintojen kehittämiseen. Niiltä osin kuin tutkimuksessa havaitaan vakiintunutta hovioikeuskäytäntöä, siihen on perusteltua suhtautua kuten heikosti velvoittavaan oikeuslähteeseen.

Hovioikeuskäytäntöä arvioidaan jäljempänä myös siinä mielessä, millaista argumentointia velkajärjestelyn edellytysten tulkinnasta on käyty. Voidaanko argumentointia hahmottaa edellä esitetyn periaatehakuisen tulkinnan lähtökohdista?

Joissakin kohdin jatkossa viitataan myös alioikeuksien ratkaisuihin, joista on valitettu hovioikeuteen. Se on tapahtunut joko sen vuoksi, että ratkaisu on erityisen hyvin perusteltu, tai sen vuoksi, että alioikeusratkaisuista hahmottuu vaihtoehtoinen tulkintalinja (näin IV 2.2.3.2).

Oikeusvertaileviin argumentteihin vedotaan jatkossa harvoin. Se voi vaikuttaa hieman yllättävältä sen vuoksi, että oikeusvertailulla on tämän tutkimuksen kokonaisuudessa keskeinen asema ja oikeusvertaileva työ oli pääosin tehty ennen Suomen oikeutta koskevaa jaksoa. Syy on yksinkertainen: Oikeusvertaileva katsaus osoittaa, että eri maiden velkajärjestelylait poikkeavat toisistaan ennen muuta lähtökohdiltaan, mutta myös yksityiskohdiltaan niin suuresti, että tulkintasuosituksia mahdollistavaa yhtäläisyyttä löytyy vain joidenkin yksityiskohtien

---

[59] Tätä pidän erittäin valitettavana. Oikeuskäytäntöä koskeva tiedonkulku on alioikeuksissa kohtalainen ongelma. Mielestäni sekä alioikeuksien että hovioikeuksien perehtyminen velkajärjestelylakiin ja sen tulkintaan lyhyessä ajassa on ollut valtaosaltaan kunnioitettava suoritus.

[60] Ks. Aarnio 1992 s. 14–15, jossa ennakkopäätöksinä suppeassa merkityksessä pidetään KKO:n julkaistuja ratkaisuja.

[61] Käytännössä hovioikeuden ratkaisuilla on ainakin oman hovioikeuspiirin alioikeuksiin nähden tosiasiallinen auktoritatiivinen painoarvo, joka syntyy siitä, että alioikeus tietää hovioikeuden kannasta poikkeavaa ratkaisun muuttuvan hovioikeudessa. Tälle Aarnio ei anna oikeuslähteenä mitään painoarvoa. Aarnio 1992 s. 15.

osalta. Eräin kohdin kuitenkin varovaisesti viitataan Yhdysvaltojen ja Tanskan lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön, koska niissä voidaan puhua käytännön vakiintumisesta ja niissä on monia ongelmallisia tulkintatilanteita jo tavalla tai toisella tullut esiin.

Reaaliset (teleologiset) argumentit on yleensä pohjoismaisessa oikeusteoriassa ymmärretty lähinnä ratkaisun seurauksia ja vaikutuksia koskeviksi argumenteiksi. Ratkaisun seuraukset puolestaan eivät ole objektiivisia tosiasioita, vaan 'arvostusten värittämä haluttu seuraus.'[62] Edellä jo todettiin, että velkajärjestelyyn liittyvät reaaliset argumentit voidaan yleensä vaivattomasti palauttaa arvoihin ja arvostuksiin,[63] mutta tämä palauttaminen ei sinänsä anna selvää ohjetta siitä, mihin järjestykseen eri suuntiin menevät seuraamusvaihtoehdot on asetettava.

Tietyn tulkinnan kausaaliset seuraukset voidaan eritellä yksilöllisiin ja yhteiskunnallisiin.[64] Velallisen suojeluun liittyvä kohtuusharkinta on omiaan johtamaan ajatukset yksilöllisiin seurauksiin eli siihen, kuinka velalliselle käy, jos velkajärjestelyä ei myönnetä?[65] Tässä tutkimuksessa reaalisilla argumenteilla ei kuitenkaan tarkoiteta ratkaistavana olevan oikeustapauksen ratkaisun vaikutuksia kyseessä olevien asianosaisten asemaan.[66] Ratkaisun seurauksia koskevalla harkinnalla (reaaliset argumentit) tarkoitetaan aina ratkaisun tai tulkinnan vaikutuksia yleisellä tasolla. Reaaliset argumentit tarkoittavat sitä, että pyritään arvioimaan ratkaisun tai tulkinnan merkitystä, jos se omaksutaan muissa samankaltaisissa ratkaisutilanteissa. Oleellista tällöin on velkajärjestelyratkaisujen (mahdollinen) vaikutus luottomarkkinoiden osapuolten, velallisten ja velkojien toimintaan. Tässä mielessä jokainen tuomioistuimen antama ratkaisu on, ei suoranaisesti ennakkoratkaisu, mutta osa sitä oikeuskäytäntöä, joka tosiasiallisesti ohjaa luottomarkkinoiden osapuolten käyttäytymistä. Tästä lähtökohdasta katsottuna olisi luontevaa, että kaikki oikeusasteet, mutta varsinkin ylemmät oikeusasteet, käyttäisivät myös reaalisia argumentteja ratkaisujensa perusteluissa. Jäljempä-

---

[62] Aarnio 1988 s. 242, ks. myös s. 241.

[63] MacCormick tarkastelee (oikeus)periaatteita sääntöjen taustaperiaatteina ja yleisinä tavoitteina (policy of achieving that end). Oikeusperiaatteiden suhdetta reaalisiin argumentteihin rinnastettavaan ratkaisujen seurausten harkintaan hän kuvaa seuraavasti: '...the principle sets the limits within which judicial decisions fully justified by consequentalist arguments, are legitimate.' MacCormick 1978 s. 156 ja 161.

[64] Aarnio 1988 s. 240.

[65] Samoin siihen, mitkä ovat seuraukset velkojan kannalta. Jos velkoja on institutionaalinen luotonantaja, yksittäistapauksella ei velkojan kannalta ole kovin suurta merkitystä.

[66] Toisin Eckhoff 1987 s. 307. Hän katsoo, että reaalisia argumentteja ja lopputuloksen hyvyyttä on arvioitava sekä ratkaistavana olevan tapauksen että yleisen säännön valossa. Vrt. alav. 38 edellä.

nä velkajärjestelyn edellytyksien yksityiskohtaisen tarkastelun jälkeen palaamme siihen kysymykseen, tapahtuuko näin. Sen arvioimiseen, vaikuttaako velkajärjestelylainsäädäntö ja miten se vaikuttaa luottomarkkinoiden osapuolten käyttäytymiseen, palataan yksityiskohtaisemmin luvussa IX tarkasteltaessa velkajärjestelyä oikeuden taloustieteen näkökulmasta.

2.1.2 Hakemuksen käsittelystä ja näytöstä

Edellä on tarkasteltu velkajärjestelyn edellytysten tulkinnan lähtökohtia. Ennen kuin menen edellytysten yksityiskohtiin, on syytä lyhyesti tarkastella sitä prosessuaalista asetelmaa, jossa edellytysten käsittely ja tulkinta tapahtuu.

Hakemusasia.

Velkajärjestely käsitellään yleisessä alioikeudessa hakemusasiana ja velkajärjestelyasia tulee vireille velallisen tekemällä hakemuksella (8,1 §).[67]

Yleisten alioikeuksien käsittelemät asiat jaetaan vakiintuneesti riita-asioihin, rikosasioihin ja hakemusasioihin, vastaavien menettelylajien ollessa siviiliprosessi, rikosprosessi ja hakemuslainkäyttö.[68] Näistä menettelylajeista hakemuslainkäyttö on oikeustieteessä osoittautunut 'vaikeimmin täsmennettäväksi' eikä sen 'oikeudellisesta luonteesta ole päästy yksimielisyyteen'.[69] Hakemusasioiden piirin ja niiden käsittelyssä noudatettavan menettelyn suhteen tilänne on oleellisesti selkiytynyt hakemuslain (30.4.1986/307) säätämisen johdosta. Sen 1,1 §:n mukaan sitä sovelletaan 'yleisessä alioikeudessa sellaisten asioiden käsittelyyn, jotka alioikeus voi ottaa käsiteltävikseen hakemuksesta, ilmoituksesta tai omasta aloit-

[67] Myös muut velkajärjestelylain mukaiset menettelyt eli velkajärjestelyn raukeaminen ja (raukeamisen yksittäistä velkojaa koskeva vaihtoehto) velkojan oikeuttaminen käyttämään esinevakuusoikeuteen perustuvia oikeuksia (42,1 §), velkajärjestelyn muuttaminen (44,1 §) sekä takaus-ja vakuusvastuun järjestely ilman velkajärjestelyä (10 luku, hakemuksesta 72,1 ja 73,1 §) tulevat vireille velallisen tai velkojan hakemuksesta.

Sen sijaan velkojan vaatimusta koskeva riitaisuus, jota ei voida käsitellä velkajärjestelyn yhteydessä, tulee vireille haasteella ja käsitellään riita-asiana (VJL 57 §).

[68] Termi hakemusasia esiintyy HakL:n otsikossa. Ks. yleisesti HE 90/1985 s. 3 ja 7. Aikaisemmin esimerkiksi Tirkkonen käytti ilmaisua 'hakemuslainkäytön alaan kuuluva asia', esim. SP I 1961 s. 140.

Termiä hakemuslainkäyttö voidaan pitää vakiintuneena. Sen vakiintumisesta ks. esim. Tirkkonen SP 1961 s. 138 alav. 9. Aikaisemmin käytössä ollut termi ennakkoturvaamismenettely on nyttemmin jäänyt pois käytöstä.

[69] Tirkkonen I 1974 s. 118.

teestaan *(hakemusasia).*'[70] Hakemusasian käsittelyjärjestys määräytyy siten vireilletulotavan mukaan.[71] Asian vireilletulotavasta säädetään kutakin asiaryhmää koskevassa erityislainsäädännössä.

Vireilletulo.

VJL 8,1 §:n mukaan velkajärjestely tulee vireille velallisen hakemuksesta. Hakemuksen jättämisellä käräjäoikeuteen ei vielä ole suoranaisia velkojiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia. Eräät velallista koskevat rajoitukset tulevat voimaan jo hakemuksen jättämisellä VJL 7,1 §:n mukaan. Suurin osa velkajärjestelyn menettelyn aikaisista oikeusvaikutuksista tulee voimaan silloin, kun tuomioistuin tekee päätöksen velkajärjestelyn aloittamisesta.[72]

Selvyyden vuoksi on syytä puhua velkajärjestelyhakemuksen (tai velkajärjestelyasian)[73] vireilletulosta silloin, kun tarkoitetaan hakemuksen jättämisen oikeusvaikutuksia, ja velkajärjestelyn aloittamisesta silloin, kun viitataan tuomioistuimen tekemän aloittamispäätöksen oikeusvaikutuksiin. Termillä velkajärjestely (menettelynä) viitataan tällöin asian käsittelyyn myönteisen aloittamisratkaisun jälkeen.

---

[70] Terminologia ei välttämättä ole täysin onnistunut, kun myös riita-asia tulee vireille haaste*hakemuksella*, jonka merkitys on riita-asioiden käsittelyn uudistuksen myötä huomattavasti korostunut (OK 5:1–6). Myös rikosasian vireilletulotavaksi on esitetty haastehakemusta; ks. OLJ 1/1993 s. 141 ss. ja sen sisältämä ehdotus laiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6:1.

[71] Mainitun 1 §:n 2 momentissa luetellaan asioina, joihin hakemuslainkäyttölakia ei kuitenkaan sovelleta, rikosasiat, lainhuudatus- ja kiinnitysasiat, isyyden tunnustamisen hyväksyminen, maksuton oikeudenkäynti sekä merilain mukaan käsiteltävät asiat. Lainkohta ei suoraan anna vastausta kysymykseen, luetaanko mainitut asiat hakemusasioihin, mutta rikosasioita lukuunottamatta näin lienee ilman muuta tehtävä.

Konkurssiasiat säädettiin 1.12.1993 alkaen hakemusasioiksi (KS 1d §, 26.11.1993/1027) ja samalla HakL 1,2 §:stä jätettiin pois viittaus kumottuun maksamismääräyslakiin (26.11.1993/1028). Ks. HE 90/1985 vp.

[72] Hakemuksen jättämisen ja velkajärjestelyn aloittamista koskevan päätöksen väliajan ei pitäisi olla pitkä. HakL 8,1 §:n mukaan tuomioistuimen tulee aloittaa asian käsittely viimeistään seitsemän päivän kuluttua vireilletulosta. Aloittamispäätöstä ei tässä ajassa tarvitse eikä monissa tapauksissa pidäkään antaa, mutta ainakin valmisteleviin toimiin asian käsittelyssä olisi tässä ajassa ryhdyttävä. Käytännössä HakL 8,1 §:n noudattaminen ei ole ollut mahdollista lähinnä asioiden valtavasta määrästä johtuen, mikä lienee HakL 8,1 §:n mukainen pätevä este.

[73] Arg. HakL 7 §, jonka mukaan hakemus*asia* tulee vireille hakemuksen antamisella tuomioistuimeen.

Hakemusasioiden luonteesta.

Vaikka hakemusasioiden käsite ja piiri on huomattavasti täsmentynyt hakemuslain säätämisen jälkeen, voi olla aiheellista lyhyesti palata niiden oikeudelliseen luonteeseen. Hakemusasioiden heterogeenisuus on viime vuosien lainsäädäntökehityksen ansiosta pikemminkin lisääntynyt kuin vähentynyt, kun sekä lukumäärältään että merkitykseltään huomattavia asiaryhmiä on säädetty hakemusasioiksi. Huomattava osa perheoikeudellisista asioista siirtyi hakemusasioiksi 1980-luvulla lapsen huoltoa ja avioeroa koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä.[74] Tämän vuosikymmenen alussa säädetyt uudet insolvenssimenettelyt ovat myös hakemusasioita ja konkurssiasiat muutettiin hakemusasioiksi alioikeusuudistuksen voimaan tullessa.[75]

Oikeustieteessä käydyssä keskustelussa siviiliprosessin *(jurisdictio contentiosa)* ja hakemuslainkäytön *(jurisdictio voluntaria)* suhteesta[76] eräät tutkijat ovat korostaneet hakemuslainkäytön rinnakkaisuutta siviiliprosessiin nähden. Tämän mukaisesti hakemuslainkäyttö ei olisi siviiliprosessin alalaji.[77] Toisaalta eron ei katsottu olevan systemaattinen vaan aste-ero.[78] Menettelylajina hakemuslainkäyttö on siviiliprosessiin nähden erillinen, varsinkin hakemuslain säätämisen jälkeen. Sen sijaan ne yksityisoikeudelliset oikeussuhteet, joita varsinkin uudemman lainsäädännön nojalla käsitellään hakemusasioina, eivät selvästi eroa riita-asioina käsiteltävistä oikeussuhteista.

Hakemuslainkäytön synonyymeina tai terminologisina edeltäjinä oikeuskirjallisuudessa on käytetty termejä vapaaehtoinen oikeudenhoito ja ennakkoturvaamismenettely, jotka viittaavat eräisiin menettelylajille ominaisina pidettyihin piirteisiin. Oikeuskirjallisuudessa hakemuslainkäytölle ominaisena on pidetty (1) kaksiasianosaissuhteen puuttumista, (2) asian riidattomuutta, (3) tuomioistuimen ratkaisun tulevaisuuteen suuntautuvaa ja oikeussuojaa tulevia oikeuden-

---

[74] Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361) 14 §. Avioliittolain muutokset sisältyivät lakiin 16.4.1987/411; hakemuksesta ks. AL 28 §.

[75] Samaan aikaan alioikeuksien toimivaltaan siirretyt turvaamistoimet ovat hakemusasioita (OK 7:4), joihin ei kuitenkaan OK 7:5,3:n mukaisesti sovelleta hakemuslakia vaan oikeudenkäymiskaaren menettelykysymyksiä koskevia säännöksiä. Havansin mukaan hakemuslaillakin saattaa OK:n vaietessa olla tiettyä merkitystä turvaamistoimiasian käsittelyssä. Havansi, Turvaamistoimet 1994 s. 86 ja 123.

[76] W.A. Palmen vuonna 1933 ilmestyneen väitöskirjan nimikin oli Om civilprocessens begrepp och avgränsning från den frivilliga rättsvården.

[77] Ks. Y.J. Hakulinen LM 1954 s. 421 ja Koulu 1989 s. 6.

[78] Esim. Granfelt 1919 s. 3 ja Wrede 1911 s. 33–35.

loukkauksia vastaan antavaa luonnetta sekä (4) oikeusvarmuuteen liittyvää, yksityistä tai julkista intressiä.[79]

Velkajärjestelyasiat poikkeavat tästä luonnehdinnasta selvästi ainakin kahden ensimmäisen kriteerin osalta. Velkajärjestelyssä on aina vähintään kaksi asianosaista, velallinen ja yleensä useampia velkojia. Asia voi olla riidaton tai riitainen, eikä velkajärjestely tässä suhteessa eroa velkasuhdetta koskevasta riita-asiasta. Kahdella jälkimmäisellä kriteerillä on velkajärjestelyssä selvästi merkitystä, mutta eivät nekään ongelmattomilta vaikuta. Näin ollen ei ole syytä tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä asian käsittelystä pelkästään sillä perusteella, että kysymys on käsitteellisesti hakemusasiasta.

Menettelyä koskeva lainsäädäntö.

Hakemusasioiden käsittely on säännelty kolmitasoisesti kyseistä asiatyyppiä koskevassa erityislainsäädännössä, hakemuslaissa ja riita-asioiden oikeudenkäyntijärjestyksessä.[80] Velkajärjestelylain mukaisia menettelyjä koskevat säännökset järjestyvät siten seuraavasti:

1) Ensisijaisesti noudatetaan *velkajärjestelylakiin* sisältyviä menettelysäännöksiä. Velkajärjestelylaki, erityisesti lain 8 luku Menettely tuomioistuimessa, sisältääkin lukuisia menettelysäännöksiä.[81]
2) Velkajärjestelylain 49,1 §:ään sisältyvän nimenomaisen viittaussäännöksen nojalla asian käsittelyyn tuomioistuimessa sovelletaan toissijaisesti *lakia hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa.*[82]
3) Siltä osin kuin velkajärjestelylakiin tai hakemuslakiin ei sisälly menettelyä koskevia säännöksiä, viimeksi mainitun lain viittaussäännöksen (20,1 §) nojalla noudatetaan toissijaisesti *soveltuvin osin riita-asioiden oikeudenkäyntijärjestystä.*

---

[79] Lähteiden osalta ks. seuraavaa esitystä. Perusteellisimmin asiaa on käsitellyt Palme jo vuonna 1933, jossa esityksessä tarkastellaan perusteellisesti yllä esitettyjä kriteerejä, erit. s. 175 alkaen.

[80] Ks. Koulu 1989 s. 25–26, Koulu DL 1993 s. 692, Koulu 1994 s. 94, Virkkunen LM 1987 s. 932. Huomaa kuitenkin HakL 1,2 §:ssä säädetyt poikkeukset, joihin ko. lakia ei sovelleta.

[81] Menettelysäännöksiä on lisäksi 2 luvussa (Velkajärjestelyä koskevia yleisiä säännöksiä), 4 luvussa (Velkajärjestelyn aloittamisen oikeusvaikutukset) ja 9 luvussa (Selvittäjää koskevat säännökset).

[82] Säännös on ilmeisesti otettu lakiin selvyyden vuoksi. Samaan lopputulokseen päädyttäisiin velkajärjestelylain 8,1 §:n ja hakemuslainkäyttölain 1 §:n nojalla.

Velkajärjestelyasian käsittelyssä ei sovelleta konkurssisäännön tai yrityssaneerauslain säännöksiä. Nämä kolme menettelyä ovat rinnakkaisia ja sovellettavien menettelysäännösten kolmiportainen rakenne on jokaisessa samanlainen. Eri asia on, että voi olla tarkoituksenmukaista tulkita esimerkiksi velkajärjestely- ja yrityssaneerauslain toisiaan vastaavia menettelysäännöksiä samalla tavoin.[83] Välttämättä näin ei kuitenkaan ole, sillä lakien tavoitteet ovat siinä määrin erilaisia, että se joudutaan ottamaan huomioon tulkinnassa.

Hakemuslaki tulee sovellettavaksi kokonaisuudessaan, ellei VJL:sta muuta johdu. *Koulu* on yrityssaneerauslain osalta nostanut esiin kysymyksen, edellytetäänkö YrSanL:ssa olevan nimenomainen erityissäännös, jotta jostakin hakemuslain pykälästä voidaan poiketa.[84] Menettelysäännöksiltä voidaan – jo legaliteettiperiaatteenkin nojalla – edellyttää selkeyttä, joten lähtökohtana on se, että VJL:ssa tulee olla nimenomainen menettelysäännös, jotta hakemuslain säännöksistä voidaan poiketa. Täysin poikkeuksettomana tätä sääntöä ei voida pitää.[85] VJL:n menettelysäännökset ovat niukat ja hakemuslaki on säädetty silmällä pitäen velkajärjestelyasioista oleellisesti poikkeavia asiaryhmiä, joten poikkeaminen hakemuslain säännöksestä voinee jossain tapauksessa tulla kysymykseen myös VJL:n yleisten periaatteiden nojalla.

Hakemuslain 20 §:n nojalla kolmassijaisesti sovelletaan riita-asioiden oikeudenkäyntijärjestystä soveltuvin osin. Voidaankin joutua kysymään, mitkä oikeudenkäymiskaaren säännökset soveltuvat velkajärjestelyasian käsittelyyn. Yleistä vastausta tähän kysymykseen ei nähdäkseni voida antaa, vaan säännöksen soveltuvuus on ratkaistava kunkin menettelykysymyksen osalta erikseen.

Yleisenä kysymyksenä on kuitenkin otettava esiin se, että riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyssä sovelletaan osittain eri säännöksiä riippuen siitä, onko kysymys dispositiivisesta vai indispositiivisesta asiasta.[86] Siten myös hakemusasiassa toissijaisesti noudatettavat oikeudenkäymiskaaren säännökset määräytyvät sen mukaan, onko asia luonteeltaan dispositiivinen vai indispositiivinen.

---

[83] Kannattaa panna merkille, että VJL:n ja YrSanL:n menettelysäännökset eivät ole identtisiä kuten samojen lakien eräät aineellisoikeudelliset säännökset.

[84] Kysymyksen tekee YrSanL:n osalta ajankohtaiseksi se, että YrSanL:n 68,1 §:n perusteluissa näytetään edellyttävän nimenomaista säännöstä ('...sikäli kuin lakiehdotuksen erityisistä säännöksistä ei johdu muuta.') HE 182/1992 vp. s. 102. Ks. Koulu 1994 s. 95.

[85] YrSanL 68,1 §:n osalta yleisiin periaatteisiin perustuva poikkeus esitetään hallituksen esityksessä lainkohdan perusteluissa: Saneerausmenettelyn aloittamisen jälkeen hakija ei voi laiminlyömällä täydennyskehotuksen saada asiaa enää jäämään sillensä (vrt. HakL 12 ja 14 §).

[86] Möller on huomauttanut, että suurin osa hakemusasioista on indispositiivisia, ks. Möller LM 1989 s. 858.

OK:n dispositiivisen vai indispositiivisen asian käsittelyä koskevat säännökset?

Dispositiivisia ovat asiat, joissa oikeudenkäymiskaaren mukaan 'sovinto on sallittu'. Lähtökohta on velkajärjestelyssä siten selkeä, että kysymys on velvoiteoikeudellisista oikeussuhteista, joista asiaosaiset voivat sopia haluamallaan tavalla. Velkojalla on oikeus disponoida saatavastaan ja halutessaan antaa se anteeksi kokonaisuudessaan tai osittain. Disponointioikeus koskee myös velallisen yhdessä kaikkien tai useiden velkojiensa kanssa tekemää yksityisoikeudellista sopimusta velkojen osittaisesta anteeksiannosta (sopimusakordi). Aineellisoikeudellinen disponointivalta säilyy velkasuhdetta koskevan oikeudenkäynnin aikana[87] – olipa kyseessä yhtä velkasuhdetta koskeva riita-asia tai kollektiivinen insolvenssimenettely.[88]

Velkajärjestelyyn näyttää kuitenkin sisältyvän eräitä indispositiivisia piirteitä. *Yleinen yhteiskunta- ja maksumoraali* on ollut määräävä säädettäessä velkajärjestelyn esteitä,[89] joten velallisen ja velkojien disponointivaltaa velkajärjestelyn alettua ei voida niiden osalta pitää itsestään selvänä. Velkajärjestelyyn sisältyvä *heikomman osapuolen (velallisen) suojelun* tavoite ja sitä konkretisoivat säännökset antavat myös aihetta asian dispositiivisuuden arviointiin. Tältä osin lähtökohtana ovat varallisuusoikeuteen sisältyvien pakottavien säännösten dispositiivisuudesta esitetyt näkökohdat. Lisäksi velkajärjestely on *kollektiivinen insolvenssimenettely,* millä on omat vaikutuksensa asian dispositiivisuuteen.

Oikeudenkäymiskaaressa on pääosin pidetty silmällä asioita, jotka ovat kokonaan joko dispositiivisia tai indispositiivisia. Oikeustieteessä dikotomisesta jaottelusta on luovuttu. *Virolainen* tekee systemaattisen erottelun (1) kokonaan ja (2) osittain dispositiivisiin asioihin sekä (3) sinänsä dispositiivisiin asioihin, joihin sisältyy indispositiivisia momentteja.[90] *Ekelöf* käyttää oikeudenkäynnis-

---

[87] Asian dispositiivisuudella tarkoitetaan prosessioikeudessa nimenomaan oikeutta sopia asia oikeudenkäynnin aikana, riidan jo synnyttyä; ks. Virolainen, Prosessinjohto 1988 s. 323, 1995 s.267 ja SOU 1982:26 s. 112.

[88] Asian dispositiivisuudesta erillään on pidettävä ulkoprosessuaalisen sovinnon syntymisen edellytyksiä koskevat ja niitä edistävät säännökset, joilla velkajärjestelyssä on keskeinen merkitys, ks. III 1.2 edellä.

[89] HE 183/1992 vp. s. 25. Yleisellä intressillä eli yleisen maksumoraalin ylläpitämisellä lienee ollut merkitystä myös maksuohjelman sisältöä koskevien (ankarien) säännösten muotoilussa. Niiden kohdalla velkojan suoja eli intressi saada maksu mahdollisimman suuresta osasta saatavaansa on siinä määrin tärkeä, että maksuohjelman sisältöä voidaan velkojien suuntaan pitää dispositiivisena.

[90] Virolainen, Prosessinjohto 1988 s. 325–326; myös s. 164. Virolainen tekee toisen jaottelun jakaessaan indispositiiviset asiat relatiivisesti ja absoluuttisesti indispositiivisiin (sama s. 326–327).

tä, jossa käsitellään sekä indispositiivisia että dispositiivisia kysymyksiä, termiä *blandade mål*,[91] jolla tarkoitetaan erikseen käsiteltyinä dispositiivisen ja indispositiivisen asian käsittelemistä samassa oikeudenkäynnissä.[92] Tällöin Ekelöfin mukaan menettelyä koskevissa kysymyksissä noudatetaan indispositiivisen asian käsittelyä koskevia säännöksiä. Sen sijaan prosessiaineiston hankkimisessa sovellettavat säännökset määräytyvät ko. oikeuskysymyksen mukaan.[93]

Kokonaan indispositiivisina pidetään perheoikeudellista statusta koskevia lainkäyttöasioita. Toisaalta esimerkiksi avioeron kanssa kumuloituna voidaan käsitellä dispositiivisia elatusasioita (blandade mål). Lapsen huoltoa koskeva kysymys on dispositiivinen sikäli, että siitä voidaan sopia oikeudenkäynnin ulkopuolella, mutta sen tuomioistuinkäsittely on indispositiivista siltä osin kuin siinä on otettava huomioon lapsen edun periaate (dispositiivinen asia, johon sisältyy indispositiivinen momentti).[94]

Varallisuusoikeudellisten asioiden käsittelyssä lähtökohtana olevasta dispositiivisuudesta voidaan joutua poikkeamaan siltä osin kuin on kysymys aineelliseen oikeuteen sisältyvien pakottavien lain säännösten soveltamisesta oikeudenkäynnissä. Oikeustieteessä on otettu esiin kolme periaatteessa eri näkökohtiin perustuvaa sääntelytyyppiä eli (1) tiettyjä oikeustoimia koskevat pakottavat muotomääräykset, (2) kolmannen tahon suojaamiseksi säädetyt sopimuksen sisältöä koskevat määräykset ja (3) heikomman sopimusosapuolen suojaksi säädetyt, sopimuksen sisältöä koskevat säännökset.

Ensiksi mainitulla sääntelyllä ei ole muuta yhteyttä velkajärjestelyyn kuin taustalla vaikuttava voimakas julkinen intressi.[95] Oikeuskäytäntö on vakiintunut

---

[91] Ekelöf–Boman, Rättegång I 1990 s. 57.

[92] SOU 1982:26 s. 240 rajaa termin käytön vielä siten, että kysymys on dispositiivisen (sivu)vaatimuksen käsittelystä indispositiivisen asian yhteydessä, jolloin ensiksi mainitun kohtalo on riippuvainen indispositiivisen asian ratkaisusta.

[93] Ks. myös SOU 1982:26 s. 130.

[94] Virolainen, Prosessinjohto 1988 s. 327, Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 56, Heuman 1991 s. 108. Vanhempien välisen sopimuksen sisältöä tosin rajoittaa se, että sopimuksen täytäntöönpanokelpoiseksi saaminen edellyttää viranomaisen – sosiaalilautakunnan – vahvistamista, jolloin lapsen etu on otettava huomioon.

[95] Muotosäännösten taustalla vaikuttavat hyvinkin erilaisia tavoitteet alkaen pyrkimyksestä suojata sopimuksen osapuolia harkitsemattomilta disponoinneilta. Pääasiallisina tavoitteina voitaneen yleistäen pitää vaihdantajärjestelmän yleisen luotettavuuden takaamista ja sopimukseen nähden kolmansien tahojen, erityisesti velkojien aseman turvaamista. Muotosäännösten erilaisista tavoitteita kokoavasti Kivimäki–Ylöstalo 1973 s. 308.

Rautialan mukaan kiinteistönkaupan 'muotomääräyksen tarkoituksena on lisätä luovutuksen julkisuutta ja edistää luotettavuutta.' Samoin Aurejärvi 1988 s. 233. Tämä lienee ymmärrettävä yleiseksi vaihdannan ja velkojien suojaamisen tavoitteeksi. Rautialan mukaan muotomääräyksellä pyritään suojaamaan kaupan osapuoliakin, sillä 'tarkoituksena on vaikeuttaa kiin-

sille kannalle, että esimerkiksi kiinteistön kaupan muotosäännökset otetaan viran puolesta huomioon.[96] Ekelöf on samalla kannalla myös ns. virallistosiseikkojen (officialfaktum) suhteen.[97] Toisin sanoen, siinäkin tapauksessa, että asianosaiset olisivat yksimielisiä ko. lain säännöksestä poikkeamisesta, tuomioistuimen on sovellettava sitä viran puolesta.

Velkajärjestely on vahvistettava, jos kaikki velkojat ovat sen hyväksyneet. Maksuohjelma voidaan vahvistaa myös siinä tapauksessa, että kukaan velkojista tai velallinen ei ole tehnyt väitettä siitä, että se poikkeaa lain säännöksistä (VJL 38,1 §).[98] Säännös koskee maksuohjelman mukaisia velvoitteita, ei velkajärjestelyn edellytyksiä ja esteitä. Toisin sanoen maksuohjelman sisältö on velkojien suuntaan dispositiivinen asia.

Eräät aineellisen oikeuden pakottavat säännökset on säädetty heikomman sopimusosapuolen suojelemiseksi. Velkajärjestelyssä maksuohjelman tavoitteena on toisaalta turvata velkojille mahdollisimman hyvä suoritus ja toisaalta jättää velalliselle varoja välttämättömään toimeentuloon. Voidaan kysyä, onko velalliselle lain mukaan jätettävä minimitoimeentulo sellainen asia, josta velallinen voi tinkiä ja sitoutua maksamaan enemmän kuin hän velkajärjestelylain mukaan olisi velvollinen.[99]

---

teistön luovutusta ja siten saada takeita siitä, että luovutus perustuu vakaaseen harkintaa.' Rautiala, Kiinteistönkaupasta 1983 s. 2.

[96] KKO 1952 I 14. Virolainen, Prosessinjohto 1988 s. 326, Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 58.

[97] Virallistosiseikkojen taustalla on konkretisoitunut julkinen etu, joka esimerkkitapauksissa tarkoittaa yhteiskunnan intressiä maankäytön sääntelyssä ja ohjaamisessa. Esimerkiksi lupa maa- ja metsätalousmaan hankkimista varten ja etuosto-oikeuden käyttö tarkastetaan viran puolesta lainhuutohakemuksen tutkimisen yhteydessä. Ks. L oikeudesta hankkia maa- ja metsätalousmaata 391/78 8 § (muut. 538/88) ja etuostolain 608/77 19 § (muut. 654/90).

Aurejärvi on tarkastellut sellaisten lain säännösten vastaisten sopimusmääräysten sitovuutta, jotka '...ovat ristiriidassa rikosoikeudellisten määräysten, taloudellisen lainsäädännön tai muiden vastaavien normien kanssa...' Ks. Aurejärvi 1988 s. 234–235. Myös näiden tilanteiden prosessuaalista käsittelyä voidaan jäsentää virallistosiseikan käsitteen avulla.

[98] Muut. L 31.1.1995/113.

Aikaisemmin velkojilta edellytettiin nimenomaista suostumusta siihen, että maksuohjelma poikkesi lain säännöksistä velkojan vahingoksi. Laissa käytettiin sanamuotoa 'ovat suostuneet', mikä tarkoitti nimenomaista suostumusta. Näin myös Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 286. Hallituksen esityksen perusteluissa asiaan ei nimenomaisesti otettu kantaa (HE 183/1992 vp. s. 71).

[99] Eri asia on, että velallisen todellisten elinkustannusten alittaessa vakiintuneet laskentaperusteet maksuohjelma mitoitetaan todellisten elinkustannusten mukaan ja siten keskimääräistä alemmaksi.

Käytännössä velalliset voivat pyrkiä tinkimään elinkustannuksista voidakseen pitää omistusasunnon.

Tältä osin oikeustieteessä on nojauduttu siihen, että asian dispositiivisuus eli se, onko asiassa sovinto sallittu, tarkoittaa asianosaisten oikeutta sopia asiasta sen jälkeen kun riita on syntynyt eli oikeudenkäynnin aikana. Vaikka pakottava aineellisoikeudellinen normi rajoittaa asianosaisten oikeutta sopia asia tietyllä tavalla ennen oikeudenkäyntiä, tämä ei välttämättä merkitse sitä, ettei asianosaisella olisi oikeudenkäynnin aikana oikeutta disponoida kyseisestä seikasta normin antamasta suojasta luopuen. Tällöin ajatellaan, että asianosaisen edut[100] ovat tulleet riittävästi huomioon otetuiksi noudatettaessa pakottavia säännöksiä sopimusta solmittaessa.[101]

Täytäntöönpano-oikeuden suojaama velallisen minimitoimeentulo ei kiellä velallista tyytymästä vähäisempään tasoon täytäntöönpanon ulkopuolella. Siten VJL:n velallisen suojassa kysymys ei ole samalla tavalla oikeudenkäynnin ulkopuolella pakottavasta aineellisoikeudellisesta normista kuin edellä viitatuissa tilanteissa. Suojasäännösten pakottava luonne velkajärjestelyn ulkopuolella ilmenee siten, että velallinen ei voi sopimuksella luopua oikeudestaan hakea velkajärjestelyä tai vaatimasta lain mukaista minimitoimeentuloa siinä. Prosessuaalisesti ne voidaan rinnastaa edellä mainittuihin pakottaviin aineellisoikeudellisiin normeihin, jotka on säädetty heikomman osapuolen suojaksi ja joista velallisen on katsottu voivan disponoida oikeudenkäynnin aikana. Kun maksuohjelman sisältöä koskevat kysymykset VJL 38,1 §:n muutoksella tehtiin väitteenvaraisiksi, tämä teoreettinen lähtökohta lausuttiin laissa yksiselitteisesti.

Väitteenvaraisuudesta huolimatta velallisen suojan tarpeella on merkitystä tuomioistuimen prosessinjohdon kannalta. *Virolainen* on puoltanut tavallista voimakkaampaa materiaalista prosessinjohtoa asian dispositiivisuudesta huolimatta toisen osapuolen suojaksi säädettyjen pakottavien lainsäännösten kohdalla.[102]

---

[100] Pakottavan aineellisen säännöksen taustalla voi olla useita eri näkökohtia. Eräänlainen poikkeus heikomman sopimusosapuolen suojaa koskevien säännösten dispositiivisuudesta näyttäisi olleen nyttemmin kumotun huoneenvuokralain (82/61) vuokran suuruutta koskevien säännösten (47a–47b §) huomioon ottaminen. Ratkaisun KKO 1976 II 64 mukaan tuomioistuimen tuli ottaa vuokran korottamista sääntelevä yleisohje huomioon viran puolesta vastaajan suostumuksesta huolimatta. Se, että asianosaiset eivät voineet tästä sopia oikeudenkäynnin aikana johtuu lähinnä siitä, että sovinnon salliminen olisi saattanut heikentää vuokransääntelyjärjestelmän tehoa. Vuokran palauttamisvelvollisuuden osalta näin Aurejärvi 1988 s. 236.

Uuden HVL:n (653/87) tultua voimaan kysymys on paljolti muuttanut merkitystään ks. kuit. HVL 28 § 2 ja 3 mom.

[101] Ekelöf–Boman, Rättegång I 1990 s. 57, SOU 1982:26 s. 112 ja Virolainen 1988 s. 324.

[102] Virolainen, Prosessinjohto 1988 s. 334. Tässä Virolainen yhtyy Ruotsissa RB:n uudistamisen yhteydessä komitean vähemmistön esittämään kantaan (SOU 1982:26 Lindblom s. 617–618, johon yhtyi kaksi muuta komitean jäsentä, s. 609 ja 610). Enemmistö oli sitä mieltä, että aineelliseen lainsäädäntöön pitäisi sisältyä erityiset säännökset, jos yleisesti dispositiivisissa

Jos maksuohjelman sisältö selvästi poikkeaa lain säännöksistä velallisen vahingoksi, tuomioistuimen lienee materiaalisen prosessinjohtovaltuuden puitteissa pyrittävä selvittämään syy siihen. Jos maksuohjelmaa ei käsitellä istunnossa, tuomioistuimen olisi aiheellista todeta asiakirjoista, että selvittäjä, velkaneuvoja tai muu ohjelman laatija on selvittänyt velalliselle hänen lain mukaiset oikeutensa. Tarvittaessa tuomioistuimen on järjestettävä istunto velallisen käsityksen selvittämiseksi.

Prosessinjohtovelvollisuuteen voi kuulua myös sen selvittäminen, onko velallisella ollut mahdollisuus itsenäiseen tahdonmuodostukseen. Poikkeamista minimielinkustannuksista ei ole aiheellista hyväksyä, jos velallisen tinkimisen syynä on velkojan epäasianmukainen painostus. Jos taas velallinen tinkii säilyttääkseen omistusasunnon, hänellä voi olla tinkimiseen perusteltu syy.[103] Näissä tilanteissa velallinen tinkii ikään kuin omaksi hyväkseen eli säästääkseen asuntoaan eikä tätä oikeutta liene sen vuoksi syytä periaatteellisista syistä kieltää.[104]

Voidaanko VJL 38 §:n nojalla vahvistaa velkajärjestely, jolle on olemassa VJL 10 §:n mukainen este, jos kaikki velkojat ovat siihen suostuneet? Kielteistä kantaa voitaisiin perustella sillä, että esteistä on säädetty lähinnä yleistä intressiä ja yleisen maksumoraalin ylläpitämistä silmällä pitäen. VJL 38,1 §:n mukaan maksuohjelma 'voidaan vahvistaa, jos velkajärjestelyyn on 9–11 §:n mukaan edellytykset'. Sanamuoto nähdäkseni jokseenkin selkeästi edellyttää tuomioistuimelta virallistutkintaa edellytysten ja esteiden suhteen myös maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä. Prosessuaalisesti esteet olisivat tällöin virallistosiseikan asemassa.

Toisaalta asianosaisten oikeus sopia velkasuhteistaan haluamallaan tavalla oikeudenkäynnin ulkopuolella säilyy myös velkajärjestelyn tuomioistuinkäsittelyn aikana. Velkoja voi antaa anteeksi tai sovitella saamisiaan velkajärjestelyn ulkopuolella VJL:n esteistä riippumatta.[105] Jos kaikkien velkojien suostumus on

---

asioissa noudatettavasta prosessinjohdosta tulisi tietyn kysymyksen kohdalla poiketa, SOU 1982:26 s. 114.

[103] Koskelo ja Lehtimäki katsovat, että säilyttämisen tarkoituksessa velallisen tulisi voida tinkiä elinkustannuksistaan lain edellyttämän tason alittaen. Ongelma palautuu silloin siihen, pystyykö velallinen noudattamaan ohjelmaa. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 130.

[104] Jos maksuohjelma sittemmin osoittautuu epärealistiseksi, velallisella on aina mahdollisuus myydä asunto ja tarvittaessa hakea ohjelman muuttamista.

[105] Eri asia on, että eräitä velkojia koskevat lain säännökset rajoittavat oikeutta velan anteeksiantoon (huomaa OK 20:3). VJL 78 §:ssä on julkisoikeudellisille velkojille annettu oikeus suostua lain periaatteita vastaavaan vapaaehtoiseen velkajärjestelyyn (lex specialis suhteessa OK 20.3:een). VJL 78 § tuskin antaa oikeutta suostua sopimukseen tilanteessa, jossa on olemassa velallista koskeva esteperuste, sillä sopimuksen tuskin voitaisiin tällöin katsoa vastaavan velkajärjestelylain periaatteita.

saatu, asiaan tuskin voi liittyä niin painavia yleisiä syitä, että velkajärjestely olisi niiden vuoksi hylättävä. Kaikkien velkojien suostumukselta on tällöin edellytettävä nimenomaisuutta ja VJL:n tulkinnassa se on konstruoitava erityiseksi vastasyyksi, joka puoltaa velkajärjestelyn hyväksymistä.

Nyt on kiirehditty asioiden edelle ja todettu, että *maksuohjelman vahvistamisessa oikeudenkäymiskaaren* toissijaisen soveltamisen lähtökohtana ovat *dispositiivisen asian käsittelyä koskevat normit.*

Velkajärjestelyn aloittamiseen ja edellytysten tutkintaan liittyy joitakin lisäpiirteitä. Ensinnäkin on otettava huomioon, että velkajärjestelyn esteiden sääntelyyn liittyy voimakas julkinen intressi. Esitöissä puhutaan esteiden yleistä maksumoraalia ylläpitävästä vaikutuksesta.[106] Tuskin voidaan ajatella, että asianosaiset voisivat sopia tällaisesta seikasta keskenään. Myös velkajärjestelyn aloittamispäätöstä koskevan 54,1 §:n sanamuoto viittaa siihen, että velkajärjestelyn esteet ja edellytykset on otettava huomioon velkojien mielipiteestä riippumatta. Niiden käsittelyssä on siten pääsääntöisesti noudatettava indispositiivisen asian käsittelyä koskevia säännöksiä ja periaatteita.

Toisaalta asianosaisilla on oikeus tehdä asiasta ulkoprosessuaalinen sopimus milloin tahansa. Velkojat ovat voineet antaa suostumuksen velkajärjestelyyn tai sen aloittamiseen esteen olemassaolosta tietoisina jo hakemuksen yhteydessä.[107] *Koskelo* ja *Lehtimäki* katsovat, että tällaisessa tilanteessa olisi erityisiä vastasyitä velkajärjestelyn aloittamiseen esteestä huolimatta.[108] Kun velkojien suostumuksella voidaan vahvistaa maksuohjelma esteestä huolimatta, olisikin epäjohdonmukaista hylätä hakemus aloittamisvaiheessa. Velkojien suostumukselta edellytetään nimenomaisuutta. Hakemus voidaan hylätä esteen perusteella ilman, että tuomioistuin sitä ennen viran puolesta kuulee velkojia, joten velallisen on aiheellista hankkia suostumus ennen velkajärjestelyn hakemista.

Velkajärjestelyn aloittamisharkinnassa tulee esiin myös asian insolvenssioikeudellinen kytkentä. Yrityssaneerauksen osalta on esitetty kaksi vastakkaista käsitystä asian dispositiivisuudesta. *Koskelo* näyttää olevan sillä kannalla, että niin yrityssaneerauksen aloittaminen kuin saneerausohjelman käsittelykin on puhtaasti dispositiivinen asia.[109] *Koulu* puolestaan pitää huomattavaa osaa saneeraukseen liittyvistä kysymyksistä, mukaan lukien menettelyn aloittamisen ja oh-

[106] HE 183/1992 vp. s. 25.

[107] Se, että suostumuksista huolimatta ei ole päästy sovintoon velkojen anteeksi antamisesta, voi johtua esimerkiksi velkojien keskinäisestä epäluottamuksesta, jonka vuoksi velkajärjestely on edelleen tarpeellinen.

[108] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 60.

[109] Koskelo 1994, aloittamisesta ks. lähinnä s. 83 ja saneerausohjelman käsittelystä nimenomaisesti s. 304.

jelman vahvistamisen, indispositiivisina.[110] Koulu perustelee kantaansa konkurssianalogialla ja sillä, että ko. päätökset liittyvät velallisen materiaaliseen oikeusasemaan suhteessa sivullisiin.

Insolvenssimenettelyn aloittaminen on päätös, jolla kajotaan poikkeuksellisen voimakkaasti asianosaisten oikeuksiin. Velkajärjestelyasia voi tulla vireille vain velallisen hakemuksesta, joten ei ole tarpeellista kiinnittää huomiota kuin velkojien oikeuksiin.[111] Aloittamispäätöksestä voimaan tuleva maksu- ja perintäkielto estää velkojia saamasta maksua erääntyvistä saatavistaan ja käyttämästä heillä muuten olevia oikeuksia velkojen perimiseen. Rajoitusten merkitystä korostaa se, että toisin kuin konkurssissa ja yrityssaneerauksessa velalliseen ei kohdistu erityisiä disponointirajoituksia. Maksu- ja perintäkielto koskee kaikkia velkojia, sekä niitä, joita on kuultu ennen menettelyn aloittamista, että niitä, joita ei ole kuultu. Vaikka kaikkia tunnettuja velkojia olisi kuultu, kielto koskee heidän lisäkseen myös tuntemattomia velkojia. Vastaavista syistä konkurssiasian käsittelyyn liittyy merkittäviä indispositiivisia piirteitä.[112]

Velkajärjestelyn aloittamisesta voimaan tulevan perintä- ja täytäntöönpanokiellon ulottuminen myös niihin velkojiin, joita asiassa ei ole kuultu, johtaa mielestäni siihen, että *velkajärjestelyhakemuksen käsittelyssä on lähtökohtaisesti noudatettava OK:n indispositiivisia säännöksiä.*

Edeltävä tarkastelu vaikuttaa turhan pitkältä siihen nähden, että asian dispositiivisuuden tai indispositiivisuuden merkitystä kaventaa se, että VJL:iin ja hakemuslakiin sisältyy OK:sta poikkeavia säännöksiä niiltä osin kuin OK:n säännökset eroavat toisistaan dispositiivisten ja indispositiivisten asioiden kohdalla.[113] On syytä korostaa, että asian dispositiivisuudella katsotaan olevan myös

---

[110] Koulu 1994 s. 111–112. Ks. myös Liukkonen 1995 s. 132.

[111] Velallinen menettää konkurssissa omaisuutensa vallinnan ja joutuu alistumaan huomattaviin toimintavapautensa rajoituksiin yrityssaneerauksessa, sillä kaikki merkittävät disponoinnit edellyttävät selvittäjän suostumusta. Toisaalta on huomattava, että konkurssiin ja yrityssaneerakseen asettamista koskevassa asiassa aina kuullaan velallista. Menettelyssä on dispositiivisia piirteitä, erityisesti velallisen myöntämisen sitova merkitys. Yleensä lähdetäänkin siitä, että konkurssissa on asiakohtaisesti harkittava, mitä OK:n säännöksiä menettelyssä noudatetaan. Ks. Havansi 1992 s. 53 ss.

[112] Ruotsalaisissa lainvalmistelutöissä esitetty kanta, josta lainaus Walin–Palmér 2, 1989 s. 1015. Ks. myös Heuman 1991 s. 174.

Koulu pitää konkurssin edellytyksiä indispositiivisina, vaikka toteaa poikkeuksena velallisen myöntämisen sitovan tätä, ks. Koulu 1994 s. 110.

[113] Tärkeimmät eroavuudet OK:ssa indispositiivisten asioiden käsittelyssä koskevat vetoamistaakkaa (OK 24:14,2; muutettuna lailla 1064/91), kanteen peruuttamisen vaikutuksia (OK 14:5; 1052/91), prekluusiota (OK 15:22 ja 6:9; 1052/91), asianosaisten läsnäoloa istunnossa (OK 12:7,1, 12:18 ja 12:19,2; 1052/91), tuomioistuimen aloiteoikeutta uuden todistusaineis-

yleisempää prosessinjohtoa koskevaa merkitystä. Indispositiivisissa asioissa tuomarin prosessinjohto on yleensä voimakkaampaa kuin dispositiivisissa asioissa.[114]

Asianosaisista velkajärjestelyssä.

Vaikka hakemusasioille luonteenomaisena on pidetty vain yhden asianosaisen, hakijan esiintymistä, jo *Wreden* mukaan myös hakemuslainkäytössä voi syntyä kaksiasianosaissuhde. *Palme* osoitti konkreettisia hakemusasioita, joissa on kaksiasianosaissuhde ja intressien vastakkaisuus.[115] *Tirkkonen* piti kaksiasianosaissuhteen syntymistä hakemuslainkäytössä poikkeuksellisena.[116] *Hakulinen* on edustanut tässä suhteessa pisimmälle vietyä kantaa, jonka mukaan hakemuslainkäyttö 'tarkoittaa riidattomien asiain oikeudenkäyntiä (iurisdictio voluntaria, nichtstreitige Gerichtsbarkeit) vastakohtana riitaisten asiain oikeudenkäynnille...' Edelleen Hakulisen mukaan hakemusasioissa ei ole lainkaan varsinaisia asianosaisia, kantajia ja vastaajia, vaan ainoastaan hakijoita.[117]

Oletus hakemusasian yksiasianosaisuudesta soveltuu perin huonosti velkajärjestelyyn. Hakijana aina esiintyvä velallinen (VJL 8 §) on toki velkajärjestelyssä vireillepano-oikeutensa vuoksi erityisasemassa. Vaikka velkojien prosessuaaliset oikeudet on säännelty riita-asiasta poikkeavalla tavalla, ei voitane esittää järkevää perustetta asianosaisaseman epäämiselle velkojilta. Velkajärjestelyssä kysymys on velallisen ja velkojien välisten velvoiteoikeudellisten suhteiden muuttamisesta ja vahvistamisesta. Meillä vallitsevasta muodollisesta siviiliprosessuaalisesta asianosaiskäsitteestä, jonka mukaan asianosaisia ovat ne, joiden nimessä

---

ton hankkimiseksi (OK 17:8 muut. 1052/91), tunnustamisen näyttöarvoa (OK 17:4; 571/48), tuomioistuimen velvollisuutta edistää sovintoa (OK 5:26; 1052/91) ja tuomion täydentämistä viran puolesta (OK 24:21,1; 1064/91). Lisäksi yksipuolinen tuomio voidaan antaa vain dispositiivisessa riita-asiassa (OK 5:13, 5:27,1 1 kohta ja 12:10; 1052/91). Ks. myös Koulu 1994 s. 106–107.

[114] SOU 1982:26 s. 104: 'I fråga om rättens materiella processledning finns i RB inga särregler för de indispositiva målen, utan i princip gäller samma regler som för dispositiva mål. I praktiken följer emellertid av rättens större ansvar för utredningen i de indispositiva målen ofta en mer kraftfull processledning än vad åtminstone de mest passiva domarna utövar i de dispositiva målen.' Tämä kuvaus sopinee myös Suomen tilanteeseen.

Ks. Virolainen 1988, yleisesti prosessinjohdon eroavuudesta s. 331; yksityiskohtaisemmin sama eri kohdin.

[115] Palme 1933 s. 177.

[116] Tirkkonen SP I 1961 s. 142. Tämä näyttää olleen myös hakemuslain valmistelijoiden (aikanaan oikea) lähtökohta, ks. HE 90/1985 vp. s. 7.

[117] Hakulinen LM 1954 s. 421–422.

oikeutta käydään,[118] ei juurikaan ole hyötyä silloin kun määritetään oikeiden asianosaisten piiriä.[119] Aineellisoikeudellisen asianosaiskäsitteen mukaan asianosainen on sen oikeussuhteen subjekti, joka on oikeudenkäynnin kohteena.[120] Velkajärjestelyssä velkojat epäilemättä ovat menettelyn kohteena olevien (velka)-oikeussuhteiden subjekteja ja velkajärjestelyssä annettu ratkaisu vaikuttaa näihin oikeuksiin huomattavalta osin samoin kuin riita-asiassa annettu ratkaisu, joten velkojilla on luonnollisesti on myös velkajärjestelyssä asianosaisasema.

Riitaisuus/riidattomuus.

Koulu on todennut toisaalta menettelylajia, toisaalta asian riitaisuutta koskevan erittelyn eritasoisuuden. Asian kuuluminen riita- tai hakemusasioihin ratkeaa abstraktien, asiatyyppiä koskevien kriteerien mukaisesti,[121] kun taas riitaisuus/riidattomuus on konkreettista asiaa tai peräti menettelyvaihetta koskeva ominai-

---

[118] Esim. Ekelöf–Boman, Rättegång I 1990 s. 28, Tirkkonen SP I 1961 s. 357.

[119] Lahtinen on erottanut asianosaisaseman oikeusseuraamus- ja faktisen aspektin. Viimeksi mainitulla Lahtinen viittaa siihen, miten tuomioistuin tietää, ketä on pidettävä asianosaisena (tunnusmerkistö). Muodollisella asianosaiskäsitteellä on viitattava jompaan kumpaan, jotta vältettäisiin tautologia. Lahtinen JFT 1955 s. 19 ja 26.

[120] Muodollista siviiliprosessuaalista asianosaismääritelmää täydennetään eri yhteyksissä aineellisella kriteerillä. Wreden mukaan asianosaisia ovat ne 'för hvilkas intressen statens rättskydd begäres och meddelas, i hvilkas namn processen föres'. Wrede, Civilprocessrätt 1911 s. 174.

Tirkkonen täydentää muodollista asianosaismääritelmää aineellisella kriteerillä: asianosaisen tulee olla oikeussuojan tarpeessa. Kriteeri koskee erityisesti kantajaa, jonka kanne voi jäädä tutkimatta oikeussuojan tarpeen vuoksi. Myös vastaajapuolella on yleensä – Tirkkosenkin mukaan – oikeudellista intressiä oikeudenkäynnistä ja sen tuloksesta. Tirkkonen SP I 1961 s. 363.

Tässä ei ole tarpeen mennä asianosaiskäsitteestä käydyn keskustelun yksityiskohtiin. Riittää, kun muistutetaan, että prosessuaalinen asianosaiskäsite on tarpeen lähinnä niiden tilanteiden käsittelemiseen, joissa aineellinen asianosaiskäsite on osoittautunut riittämättömäksi. Ks. esim. Lahtinen JFT 1955 s. 22 ss, Tirkkonen LM 1945 s. 179.

Muodollisen asianosaiskäsitteen omaksumisen jälkeen oikeussubjektiutta sivutaan asiavaltuuden eli asialegitimaation konstruktion kautta. Säännönmukaisesti asialegitimaatio on juuri prosessin kohteena olevan oikeussuhteen subjekteilla. Asialegitimaation käsitteen avulla selitetään nimenomaan niitä tilanteita, joissa asialegitimaatio poikkeuksellisesti on muulla oikeussubjektilla kuin prosessin kohteena olevan oikeussuhteen subjekteilla. Esim. Havansi 1993 s. 168, Tirkkonen SP I 1961 s. 375.

Ruotsalaisessa kirjallisuudessa käytetään käsitettä talerätt tarkasteltaessa sitä, kuka on oikea kantaja tai vastaaja. Ekelöf, Rättegång II 1989 s. 70.

[121] Voimassa olevan lainsäädännön mukaan erityisesti hakemuslainkäyttölain 1 § yhdessä ko. erityislainsäädännön kanssa.

suus.[122] Velkajärjestelyasian riitaisuus voi konkretisoitua sekä ennen velkajärjestelyn aloittamista että sen jälkeen velkojien vastustuksen johdosta. Velkojien asianosaisaseman kannalta sillä ei ole merkitystä.[123]

Velkojien piiri voi sitä vastoin – hakemusasioille tyypillisellä tavalla – olla epämääräinen siinä mielessä, että velallinen ei aina osaa velkajärjestelyhakemuksessa ilmoittaa kaikkia velkojiaan. (ks. jälj. 3.3.1 s. 251–254).

2.1.3 Oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta

Velkojien kuuleminen.

Velkojien kuulemisesta VJL:ssa on erityissäännökset. Velkojien kuuleminen ennen velkajärjestelyn aloittamispäätöstä on fakultatiivista eli tuomioistuimen harkinnan varassa. Velkojille voidaan varata tilaisuus antaa kirjallinen lausuma tai tulla kuulluiksi istunnossa (52,1 §). Velkojien kuuleminen voi tapahtua joko asian selvittämiseksi tai sen vuoksi, että heille varataan jo tässä vaiheessa tilaisuus valvoa oikeuksiaan.[124] Tuomioistuin voi lainkohdan mukaan päättää kuulla vain osaa velkojista. Kuuleminen voidaan rajoittaa päävelkojaan, jos sellainen on (esim. vakuusvelkoja), tai niihin velkojiin, joilla voidaan olettaa olevan esteitä koskevia tietoja.[125] Säännös ja sen esityöt antavat vähän ohjeita siitä, milloin kuuleminen on tarpeen ja miten kuultavien piiri on rajattava. Tuomioistuimen selvitysvelvollisuutta koskevan VJL 53,1 §:n nojalla on kuitenkin selvää, että niitä velkojia on kuultava, joilla voidaan hakemuksen ja muun kertyneen aineiston perusteella olettaa olevan tietoja esteistä.

---

[122] Koulu 1989 s. 13.

[123] Koulu on hakemusasioiden yleistä yksiasianosaisuutta vastaan argumentoidessaan liittänyt muiden asiaan osallisten kuin hakijan asianosaisaseman asian riitaisuuteen ja siihen, käyttävätkö nämä puhevaltaansa asian vastustamiseen. Siten yhden asianosaisen hakemuksesta vireilletullut asia muuttuisi kuultavan vastustuksen vuoksi kahden asianosaisen väliseksi. Tapahtuisi asianosaistuminen. Koulu jaottelee hakemusasiat empiirisen tiedon perusteella kahteen ryhmään, pääsääntöisesti yksiasianosaissuhteen varaan jääviin asioihin ja asioihin, joissa syntyy normaalisti tai usein kaksiasianosaissuhde. Koulu perustelee tätä jaottelua erityisesti avioeroasioiden osalta sillä, että 'niissä tilanteissa, joissa prosessuaaliset ongelmat useimmiten aktualisoituvat, puolisoiden etujen vastakkaisuus on yleensä todellista'. Koulu 1989 s. 96–99.

Olisin taipuvainen pitämään avioeroasioissa puolisoiden asianosaisasemaa siinä määrin selvänä, että sitä ei olisi tarpeen kytkeä vastustukseen.

Oikeussuojan tarpeesta, intressien vastakkaisuudesta ja asianosaisuudesta hakemusasioissa ks. Palme 1933 s. 175–178.

[124] HE:ssä on näkyvissä kumpikin tarkoitus, ks. HE 183/1992 vp. s. 78.

[125] HE 183/1992 vp. s. 78.

Oikeuskäytäntö velkojien kuulemisessa näyttää vaihtelevan huomattavasti. Keskimäärin velkojia on kuultu ennen aloittamispäätöksen tekemistä neljäsosassa hakemuksista. Jotkut tuomioistuimet (12 %) eivät alkuvaiheessa kuulleet lainkaan velkojia, mutta neljäsosa tuomioistuimista kuuli velkojia yli puolessa tapauksista.[126] Erot ovat niin suuria, että ne edellyttävät nykyistä tarkempia säännöksiä kuulemisesta.

Kaikkien velkojien pakollinen kuuleminen tapahtuu vasta velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen (54 §).

Päätös velkajärjestelyn aloittamisesta tehdään siten usein ennen kuin kaikilla velkojilla on ollut tilaisuus lausua velallisen hakemuksesta. Hakemuksen käsittelyn indispositiiviset piirteet liittyvätkin sen vuoksi ennen muuta niiden velkojien oikeusturvaan, joille ei ole varattu tilaisuutta lausuman antamiseen.

Koulu on yrityssaneerausmenettelyn osalta kytkenyt tuomioistuimen selvitysvelvollisuuden asian riitauttamiseen eli adversiaalisuuteen. Tuomioistuimen selvitysvelvollisuus olisi suuri asian tultua riitautetuksi, mutta tuomioistuimen ei tarvitsisi hankkia selvitystä itse, vaan prosessinjohtotoimin ohjata asianosaiset hankkimaan tarpeellinen selvitys.[127] Tällöin noudatetaan OK:n dispositiivisten asioiden käsittelyä koskevia säännöksiä. Varsinaisesti tuomioistuimen selvitysvelvollisuutta koskevat kysymykset aktualisoituvat ja tuomioistuimen omaaloitteinen asian selvittäminen voi tulla kysymykseen silloin, kun velkojat pysyvät passiivisina eli eivät riitauta, mutta eivät myöskään myönnä velallisen hakemusta.[128]

Velkojien oikeusturvan kannalta ensiarvoinen kysymys on kuitenkin se, onko heille ylipäänsä varattu tilaisuutta tulla kuulluiksi velallisen hakemuksen johdosta. Toisin kuin yrityssaneerauksessa (YrSanL 70,1 §), mutta samoin kuin konkurssissa,[129] on mahdollista, että velkojia ei lainkaan kuulla ennen aloittamispäätöksen tekemistä. Tuomioistuimen prosessinjohdon tulee olla voimakasta asian selvittämiseksi silloin, kun velkojille tai useille heistä ei ole varattu tilaisuutta lausua hakemuksesta ennen aloittamispäätöstä. Jos kaikille tai useimmille velkojille on annettu tilaisuus tulla kuulluiksi, tuomioistuimen aineellinen prosessinjohto voi olla passiivisempaa. Jos velkojat vastustavat hakemusta ja osoittavat, että velallisen esittämä selvitys on puutteellista, tämä tietenkin ohjaa tuomioistuinta vaatimaan velalliselta hakemuksen täydentämistä. Sen sijaan tuomio-

[126] Tala–Muttilainen 1994 s. 16 ja Liite 3 s. 49 ss.

[127] Koulu 1994 s. 298–299.

[128] Koulu 1994 s. 300.

[129] Konkurssianalogiaa ei tässä voida käyttää, koska konkurssista ei voida katsoa seuraavan velalliselle mitään suoranaista etua kuten velkajärjestelystä. Toisin sanoen, konkurssissa velkojien oikeusturva ei edellytä kuulemista, velkajärjestelyssä kylläkin.

istuimen velvollisuus oma-aloitteisesti reagoida hakemuksesta ilmenevien tietojen 'vihjeisiin' mahdollisista esteistä on vähäisempi, jos velkojia on kuultu hakemuksen johdosta.

Siinäkin tapauksessa, että kaikille velkojille on varattu tilaisuus tulla kuulluiksi, on olemassa painava argumentti virallistoimintoisuuden puolesta. Argumentti on osittain prosessiekonominen, osittain oikeussuoja-argumentti. Velkajärjestely, kuten muukin insolvenssimenettely, on summaarista prosessia. Vain tuomioistuimella ja velallisella on koko prosessiaineisto käytettävissään. Toisin kuin riita-asian oikeudenkäynnissä velkojille annetaan tavallisesti tiedoksi vain velallisen hakemus, maksuohjelmaehdotus ja tuomioistuimen päätös aloittamisesta (54,4 §), ei sitä vastoin liiteasiakirjoja tai muiden velkojien lausumia. Velkojilla on toki eri pyynnöstä ja eri maksusta[130] oikeus saada kertynyt asiakirja-aineisto. On prosessiekonomisesti huomattavasti tarkoituksenmukaisempaa, että tuomioistuin voi ottaa esteen huomioon omasta aloitteestaan ja oman selvityksensä perusteella, kuin että jokainen velkoja tekee itse ja omalla kustannuksellaan kokonaisvaltaisen selvityksen. Oikeusturvanäkökohtana todettakoon, että osa asiakirjaselvityksestä on sellaista, että velkojat eivät edes voi oma-aloitteisesti hankkia sitä (rikosrekisteri, lääkärintodistus). Oikeusvertailevasti voidaan mainita, että niissäkin järjestelmissä, joissa velallisella on oikeus saada menettely vireille velkojia kuulematta (lähinnä Yhdysvallat), tuomioistuimen tulee ottaa väärinkäyttö viran puolesta huomioon.

Väittämistaakka ja velkajärjestelyn edellytykset.

Tuomioistuin ottaa kantaa velkajärjestelyn edellytyksiin ja esteisiin kaksi kertaa. Ensimmäisen kerran se ottaa niihin kantaa tehdessään ratkaisun velkajärjestelyn aloittamisesta (54,1 §). Myös maksuohjelman vahvistamisen edellytyksenä on, että velkajärjestelylle on 9–11 §:n mukaiset edellytykset (38,1 §). Siten edellytyksiä ja esteitä koskeva prosessiaineisto kertyy kahdessa vaiheessa.

Velkajärjestelyhakemus liitteineen on keskeistä oikeudenkäyntiaineistoa velkajärjestelyn aloittamisesta päätettäessä. Jos hakemus on puutteellinen, tuomioistuimen on kehotettava velallista täydentämään hakemusta ja ilmoitettava samalla, missä suhteessa hakemus on puutteellinen (HakL 9 §). Täydennyskehotuksen laiminlyöminen voi johtaa joko asian jättämiseen tutkimatta[131] (HakL

[130] Velkajärjestelyä koskeva vapautus käsittelymaksuista (L tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 26.7.1993/701; 6,1 § 11 k) ei koske toimituskirjamaksuja, joihin jäljennösmaksut kuuluvat (em. lain 2 §).

[131] Esim. HHO 6.10.1993/4174–4175, VHO 26.7.1993/1421.

12,2 §) tai hakemuksen hylkäämiseen (VJL 10 § 8 kohta).[132] Oikeuskäytännössä täydennyskehotuksen laiminlyöminen on yleensä johtanut asian tutkimatta jättämiseen, mikä onkin velalliselle edullista, sillä hän voi laittaa uuden hakemuksen vireille hylkäävän päätöksen oikeusvoimavaikutuksen estämättä.

Hakemus voidaan myös hylätä aineellisella perusteella suoraan hakemukseen sisältyvien tietojen nojalla hankkimatta lisäselvitystä tai kuulematta velkojia, jos on selvää, että lisäselvityksellä ei voi olla merkitystä asiassa. Hakemuksen hylkääminen hankkimatta lisäselvitystä voidaan rinnastaa kanteen hylkäämiseen haastetta antamatta, jos vaatimus on selvästi perusteeton (OK 5:6,2). Selvästi perusteettomana vaatimusta voidaan pitää, jos se ei voi seurata niistä faktoista, jotka sen perusteeksi on esitetty.[133]

Tavallisempi tilanne on sellainen, että velkajärjestely periaatteessa voi seurata hakemuksen perusteella, mutta hakemus antaa aiheen epäillä, että velkajärjestelylle on este. Jos hakemus ei ole (esteen tai muun syyn vuoksi) selvästi perusteeton, hakijalle on joko varattava tilaisuus täydentää sitä tai antaa lausuntonsa hylkäämisen perusteena olevista seikoista (hakemuksen täydentäminen aineellisella perusteella).[134]

Velkajärjestelylain 54,1 §:n mukaan 'päätös velkajärjestelyn aloittamisesta on tehtävä, jos esitetyn selvityksen perusteella' siihen on edellytykset eikä estettä ole. Lainkohdan sanamuodon mukaan tuomioistuimen on viran puolesta otettava huomioon sekä edellytyksissä oleva puute että este. Hakemusasioissa yleisesti noudatettavan periaatteen mukaisesti hakijan on vedottava hakemuksen perusteena oleviin oikeustosiseikkoihin ja esitettävä niistä selvitys. Lain esitöissä todetaan tältä osin, että 'vastuu hakemuksen tekemisestä, tarvittavien selvitysten hankkimisesta ja maksuohjelmaehdotuksen laatimisesta on ensi sijassa velallisella itsellään'.[135] Siten velallisella on sekä vetoamistaakka että todistustaakka maksukyvyttömyydestään. Se, millainen selvitys velallisen on tältä osin esitet-

---

[132] Ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 91 ja 95.

Esim. ratkaisussa HHO 6.10.1993/4131 hakemus oli hylätty, kun kahden täydennyksen jälkeenkään KO:n ja HO:n mielestä hakemuksista ei selvinnyt kaikkien velkojen peruste. (Sinänsä HO:n perustelujen valossa ratkaisu on altis kritiikille. Epäselvyys velan käyttötarkoituksesta – velallisen entinen sulhanen oli petkuttanut tältä 130.000 mk – ei vaikuta kovin suurelta. Vaikuttaa siltä kuin mahdollinen lisäselvitys olisi todennäköisesti voitu hankkia istuntokäsittelyssä.)

[133] Lappalainen 1994 s. 70.

[134] VHO 26.8.93/1547, THO 19.11.93/3569 ja THO 15.12.93/3927: asia palautettiin alioikeuteen. Mainituissa hovioikeusratkaisuissa on ollut kysymys ilmeisen kevytmielisestä velkaantumisesta (10 § 7 k).

[135] HE 183/1992 vp. s. 32.

tävä, on melko yksityiskohtaisesti säännelty hakemuskaavakkeessa[136] ja VJA:ssa yksilöidyissä liitteissä.

Myös maksukyvyttömyyden peruste kuuluu velallisen vetoamistaakan piiriin. Velallisen on paitsi ilmoitettava, vetoaako hän VJL 9 §:n 1 kohdan mukaiseen sosiaaliseen suoritusesteeseen, vedottava niihin konkreettisiin oikeustosiseikkoihin, joiden hän katsoo olevan maksukyvyttömyyden syynä. Jos hakija perustaa hakemuksensa VJL 9 §:n 2 kohtaan hänen on vedottava niihin painaviin perusteisiin, jotka hän katsoo velkajärjestelylle olevan.[137]

Esteiden osalta velkojilla ei ole väittämistaakkaa.[138] VJL 54,1 §:ää on tulkittava siten, että tuomioistuimen on otettava este huomioon ja hylättävä hakemus viran puolesta. Eri asia on, että useat esteet ovat sen laatuisia, että ne eivät tosiasiallisesti tule tuomioistuimen tietoon, ellei joku velkojista vetoa niihin.

Istuntokäsittely.

Jos velkoja hakemuksen tiedoksi saatuaan tai omasta aloitteestaan ilmoittaa vastustavansa velkajärjestelyä, asia muuttuu riitaiseksi. Riitainen asia on pääsääntöisesti käsiteltävä käräjäoikeuden istunnossa. Istunnossa käräjäoikeuden kokoonpano voi uudistetun VJL 49,2 §:n mukaan aina olla yksin käräjäoikeuden puheenjohtaja (113/95). Säännös ei estä asian käsittelyä täysilukuisessa tuomioistuimessa eli kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa.[139] Ratkaisun kokoonpanosta tekee asiaa käsittelevä käräjätuomari. Kun hän on päättänyt, että asia käsitellään täysilukuisessa kokoonpanossa, sen muodostamisessa noudatetaan käräjäoikeuden työjärjestystä tai muutoin laamannin vahvistamia perusteita.[140]

VJL 49,2 §:ssä säädetään vain toimivaltaisesta kokoonpanosta, ei siitä, milloin asia on käsiteltävä istunnossa. Lähtökohtana on oltava, että riitaisen asian osapuolilla on aina oikeus istuntokäsittelyyn. Kysymys on senkaltaisesta yksi-

---

[136] Hakemus on laadittava vahvistetun kaavan mukaisesti (50 §) uhalla, että se muutoin voidaan jättää tutkimatta. Lainkohdan vaatimukset täyttäväksi hyväksyttäneen myös muutoin kuin kaavakkeelle täytetty hakemus edellyttäen, että kaikki hakemuskaavassa edellytetyt tiedot sisältyvät siihen. Oikeusministeriö on vahvistanut hakemuksen kaavan 25.1.1993.

[137] Hakemuskaava on laadittu siten, että hakijan tulee täyttää maksukyvyttömyyden perustetta koskeva kohta. Alioikeuskäytännössä näkee tältä osin usein varsin puutteellisesti täytettyjä hakemuksia.

[138] Käytän termejä vetoamistaakka ja väittämistaakka synonyymeinä. Ks. Havansi, Taakkaa kerrakseen s. 94.

[139] HE 250/1994 vp. s. 10.

[140] Ks. käräjäoikeuslain (28.6.1993/581) 21,2 § ja -asetuksen (28.6.1993/582) 4,3 ja 26 §. Puheenjohtajana istunnossa toimii käräjäoikeusasetuksen 4,3 §:n nojalla virkaiältään vanhin käräjätuomari (tai laamanni).

tyisoikeudellisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevasta oikeudenkäynnistä, jossa tämä oikeus on ihmisoikeussopimustenkin mukaan turvattava.[141] Ihmisoikeussopimukset eivät edellytä, että kaikki asiat käsitellään suullisesti, mutta oikeus suulliseen käsittelyyn on oltava sitä haluavalla.[142] Tämä näkökohta oli aiheellista ottaa esiin sen vuoksi, että säännökset siitä, milloin velkajärjestely on käsiteltävä istunnossa, ovat jääneet puutteellisiksi.

VJL 49,2 §:n kokoonpanosäännös syrjäyttää kokoonpanoa koskevan hakemuslain 5,1 §:än. Viimeksi mainittuun lainkohtaan sisältyy myös velvollisuus käsitellä riitainen hakemusasia istunnossa.[143] Näiden kahden lainkohdan suhdetta on nyt syytä tulkita siten, että VJL 49,2 § syrjäyttää HakL 5,1 §:n vain siltä osin kuin viimeksi mainittu koskee kokoonpanoa. Sen sijaan asianosaisen oikeus saada riitainen velkajärjestely istuntokäsittelyyn säilyy HakL 5,1 §:n mukaisesti.[144]

HakL 5,1 §:kään ei vastaa tyhjentävästi siihen kysymykseen, milloin riitainen asia on käsiteltävä istunnossa. Edellä tuli esiin, että riitaisen asian asianosaisella on halutessaan oikeus istuntokäsittelyyn. Voidaanko asia kaikkien asianosaisten suostumuksella käsitellä kansliassa, vaikka se olisi riitainen?[145] Jos suos-

---

[141] Euroopan ihmisoikeussopimuksen suomenkielisessä käännöksessä puhutaan oikeudesta 'oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin' (6,1 art). Englanninkielisen alkuperäistekstin sana 'hearing' ilmaisee selvemmin sen, että kysymys on asian suullisesta käsittelystä. Suomen tekemästä varaumasta, joka ei koske käräjäoikeuksia, mutta hovioikeuksia ja korkeinta oikeutta kylläkin, käy selvästi ilmi, että suomenkielisen käännöksen merkitys on tarkoitettu kattamaan oikeuden suulliseen käsittelyyn. (A ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (...) voimaansaattamisesta (...) 18.5.1990/439, 2 §.

Ks. myös Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14.1 art (A voimaansaattamisesta 30.1.1976/108).

Oikeudesta tuomioistuinkäsittelyyn velkajärjestelyasioissa ks. Koskelo OHOI 1994 s. 32.

[142] Euroopan neuvoston sopimuksesta ja siihen liittyvästä oikeuskäytännöstä ks. Danelius 1989 s. 148. Yleisesti oikeudenkäynnin suullisuusperiaatteesta ihmisoikeutena ks. Lehtimaja–Pellonpää s. 164.

[143] Lainkohta (HakL 5,1 §) ei tältä osin ole lainkaan selvä. Se voidaan tulkita myös pelkästään istuntokäsittelyn toimivaltaista kokoonpanoa koskevaksi säännökseksi, jolloin ratkaisu kanslia- ja istuntokäsittelyn välillä tehdään muiden lainkohtien, lähinnä HakL 3,2 §:n perusteella. Viimeksi mainittu lainkohta ei taas ratkaise valintaa kuin niissä tapauksissa, joissa on todistajaa tai muuta henkilöä kuultava henkilökohtaisesti.

[144] Hakemuslain 5,1 §:ää säädettäessä pidettiin silmällä vain istuntokäsittelyn kokoonpanoa, ja ajatuksena oli, että riitainen hakemusasia aina käsiteltäisiin istunnossa (ks. HE 15/1990 vp. s. 128).

Samaan lopputulokseen voidaan päätyä HakL 20 §:n viittaussäännöksen kautta: riita-asian oikeudenkäynnissä riitainen asia käsitellään aina istunnossa (OK 5:15).

[145] Alioikeuskäytännössä VJL 49,2 §:n aikaisempaa sanamuotoa on tulkittu siten, että sen nojalla asianosaisten suostumuksella tai tuomioistuimen selvänä pitämä riitainenkin hakemusasia

tumus on nimenomainen ja tarkoittaa yksiselitteisesti kansliakäsittelyä, eikä asian selvittäminen tuomioistuimen käsityksen mukaan vaadi kenenkään kuulemista henkilökohtaisesti tai muusta syystä istuntokäsittelyä, asia voitaneen käsitellä kansliassa.[146] Suostumusta ei tarvittane niiltä velkojilta, jotka eivät ole antaneet asiassa lausumaa. Sen sijaan riitaista asiaa ei voitane käsitellä kansliassa sillä perusteella, että asia on tuomioistuimen mielestä selvä.

Tutkintamenetelmä prosessiaineiston hankkimisessa.

Se, missä määrin tuomioistuin voi ottaa esteet ja edellytyksissä olevat puutteet huomioon velkajärjestelyn aloittamispäätöksessä, riippuu olennaisesti siitä, miten laajalti sillä on käytettävissään oikeudenkäyntiaineistoa. Toisin kuin dispositiivisessa riita-asiassa, jossa oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen ja esittäminen on pääsääntöisesti asianosaisten asiana (käsittelymenetelmä), tuomioistuimella on velkajärjestelyssä nimenomainen velvollisuus omasta aloitteestaan hankkia oikeudenkäyntiaineistoa (tutkintamenetelmä). Tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia selvitystä on säädetty 53,1 §:ssä, jonka mukaan tuomioistuimen tulee hankkia tarpeellinen selvitys siitä, onko olemassa velkajärjestelyn esteitä.

Tutkintamenetelmää noudatetaan 53,1 §:n mukaan vain esteiden selvittämisessä. Koska vastaavaa velkajärjestelyn edellytyksiä (9 §) koskevaa säännöstä ei ole, niiden suhteen noudatetaan normaalia hakemus- ja riita-asioita koskevaa menettelyä, joka perustuu käsittelymenetelmään eli asianosaisten asiana on esittää edellytyksiä koskeva selvitys. Tuomioistuin voi näidenkin säännösten puitteissa käyttää aineellista prosessinjohtovaltuuttaan oikeudenkäyntiaineiston täydentämiseksi. Tuomioistuin voi antaa hakijalle hakemuslain mukaisen täydennyskehotuksen siinä tapauksessa, että maksukyvyttömyysedellytystä koskeva selvitys

---

voitaisiin käsitellä kansliassa. Hakemuslaki ja VJL eivät tätä tulkintaa suoranaisesti estä, mutta OK:n ja ihmisoikeussopimusten mukainen tulkinta ei ole.

[146] Tulkinnan tueksi ei löydy lainkohtaa sen enempää VJL:stä, HakL:sta kuin OK:stakaan. Kun tulkintaa kieltävääkään lainkohtaa ei ole, eikä asianosaisten oikeusturva vaadi istuntokäsittelyä, jos he kaikki ovat antaneet suostumuksensa kansliakäsittelyyn, katson, että se voidaan hyväksyä.

Ruotsissa, jossa velkajärjestelyssä noudatetaan hakemuslakia vastaavaa lainsäädäntöä, on kaikkien tuomioistuimeen menevien velkajärjestelyasioiden *istuntokäsittely pakollinen* (Skuldsaneringslag 22,3 §). Tältä osin poiketaan hakemusasioiden käsittelyjärjestyksestä. Poikkeusta on perusteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaatimuksilla ja asianosaisten oikeusturvan tarpeella, Prop. 1993/94:123 s. 225.

Ruotsissa vain riitaiset velkajärjestelyt menevät tuomioistuimiin.

on puutteellinen (HakL 9 §). Tuomioistuin voi prosessinjohtoa koskevan OK 17:8:n (1052/1991) nojalla hankkia tai määrätä esitettäväksi maksukyvyttömyysedellytystä koskevaa muutakin oikeudenkäyntiaineistoa, myös määrätä uuden todistajan kuultavaksi tai asiakirjan esitettäväksi.

Sen sijaan prosessiekonomisilla seikoilla on rajoittavaa merkitystä ja niiden vuoksi on yleensä lähdettävä siitä, että velallinen esittää edellytystä koskevan näytön. Jos velallisen muodollisesti korrekti hakemus ei sisällä riittävää näyttöä velkajärjestelyn edellytyksistä, tuomioistuin voi kehottaa hakijaa täydentämään hakemusta, hankkia selvitystä viran puolesta tai hylätä hakemuksen.[147]

Velkajärjestelyn esteitä koskevan tuomioistuimen selvitysvelvollisuuden laajuutta määrittää VJL 53,1 §:ssä kaksi seikkaa: selvitystä on hankittava, milloin 'aihetta on' ja hankittavan selvityksen on oltava 'tarpeellista'. Käsittelyn perustana on velallisen hakemus liitteineen, jonka perusteella tuomioistuin tekee ensi vaiheessa ratkaisun siitä, onko aiheellista hankkia lisäselvitystä.

On varsin ongelmallinen kysymys, millaiset seikat 'laukaisevat' tuomarin selvityksen hankkimisvelvollisuuden. Velallisen esittämien tietojen ristiriitaisuus näyttäisi olevan yksi selvitysvelvollisuutta ja usein nimenomaan viran puolesta hankittavaa selvitystä puoltava tekijä. Käytännössä esiintyy usein hakemuksia, joissa veloista ja varoista on hyvinkin yksityiskohtainen ja dokumentoitu selvitys,[148] mutta maksukyvyttömyyden syitä (VJL 9 § 1 kohta) koskeva selvitys on puutteellinen, jolloin hakemuksen täydentämiskehotus on paikallaan. Jos hakemus täydentämisen jälkeenkin on niin puutteellinen, että se ei kelpaa käsittelyn perustaksi, hakemus joko jätetään tutkimatta tai hylätään (VJL 10 § 8 k). Puutteellisuus voi koskea joko (positiivisia) edellytyksiä tai (negatiivisia edellytyksiä eli) esteitä.

Hakemuksen täydentäminen voi tuoda lisäselvitystä myös esteperusteista. Edellytyksiä ja esteitä koskeva selvitys voi, varsinkin VJL 9 §:n 2 kohdan painavien perusteiden osalta, olla vaikeasti toisistaan eroteltavissa. Velallisella ei ole intressiä sisällyttää hakemukseensa sellaisia tietoja, joiden perusteella lisäselvityksen hankkiminen (tai hakemuksen hylkääminen) osoittautuisi aiheelliseksi. Sen vuoksi *velkojien kuuleminen* ennen velkajärjestelyn aloittamista on perusteltua erityisesti silloin kun hakemukseen sisältyy sellaisia seikkoja, joiden perusteella jonkin esteperusteen olemassa oloa voidaan pitää mahdollisena.

---

[147] Hylkäämisen edellytyksenä selvä perusteettomuus.

[148] Hakemuskaavake ja VJA 2 §:n luettelo liitteistä on omiaan ohjaamaan hakijoita tähän suuntaan. Onkin keskusteltu siitä, tulisiko ns. velkaantumishistoria liittää kaikkiin hakemuksiin, ks. OM:n arviomuistio s. 20.

Muiden asianosaisten kuin hakijan kuuleminen voidaan eritellä kuulemiseen oikeussuojatarkoituksessa ja kuulemiseen selvityksen saamiseksi.[149] Velkojien kuuleminen velkajärjestelyssä palvelee sekä oikeussuojaintressiä että asian selvittämistä. Koska selvitystä eräistä esteperusteista, kuten väärien tietojen antamisesta velkojalle (10 § 6 kohta) tai sovintoratkaisun edellytysten selvittämisestä ennakolta (10 § 8 kohta), voidaan (velallisen lisäksi) saada yleensä vain velkojilta, ei velkojien kuulemisen kynnystä pitäisi asettaa kovin korkealle.

Velkojille varataan yleensä tilaisuus antaa kirjallinen lausuma. Jos *velkojan henkilökohtainen kuuleminen* on tarpeen selvityksen saamiseksi, hänet voidaan hakemuslain 13 §:n nojalla velvoittaa saapumaan tuomioistuimeen.[150]

Asian selvittämiseksi *velallista voidaan kuulla henkilökohtaisesti* (HakL 13 §) käräjäoikeuden istunnossa (HakL 3,2 ja 13 §).[151] Velallinen voidaan tällöin määrätä saapumaan henkilökohtaisesti paikalle sakon uhalla (OK 12:7 ja 7:19).[152] Uhkan määräämisessä on syytä ottaa huomioon velkajärjestelyn tarkoitus. Uhka asian sillensä jäämisestä tai asian ratkaisemisesta hänen poissaolostaan huolimatta riittänee yleensä, kun velallinen velvoitetaan saapumaan henkilökohtaisesti paikalle.[153] Velvoittaminen sakon uhalla voi olla tarpeen silloin, kun myös velkoj(i)a on kutsuttu käsittelyyn.[154]

Velallisella on kaksinkertaisesti sanktioitu totuusvelvollisuus, joka koskee sekä hänen hakemuksessa ja muissa kirjallisissa selvityksissä että suullisessa kuulustelussa antamiaan tietoja. Ensinnäkin velallisen vilpilliset lausumat on kriminalisoitu velallisen rikoksina RL 39 luvussa.[155] Toisaalta väärän tai harhaan-

---

[149] Koulu 1989 s. 50–52. Vrt. siviiliprosessi, jossa pyritään entistä selkeämmin erottamaan asianosaisen vaatimusten esittäminen, niiden perustelu ja asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa, ks. esim. Lappalainen 1994 passim. ja viimeksi mainitusta s. 155 ss.

[150] Velkoja voidaan tarvittaessa velvoittaa saapumaan sakon ja noudonkin uhalla (HakL 13 § viittauksin OK 12:7, 12:19). Velkojan velvoittaminen saapumaan paikalle henkilökohtaisesti lienee harvoin tarpeen.

[151] Velallisen kuulemisia oli Talan ja Muttilaisen (1994 s. 16) mukaan 30.11.1993 mennessä tehty 10 %:ssa tapauksista. Tämä viitannee istuntokuulemisiin.

[152] OK 12:9:n mukaan myös nouto on mahdollinen, edellyttäen että henkilökohtainen kuuleminen on edelleen tarpeen.

[153] Kysymykseen voi tulla hakemuksen hylkääminen VJL 10 § 8 kohdan nojalla tai sillensä jättäminen (HakL 12 §).

Jos uhat määrättäisiin indispositiivisen asian käsittelyä koskevien OK:n säännösten mukaan, velallinen (ja velkoja) pitäisi aina kutsua paikalle sakon uhalla (OK 12:7,1). Tältä osin ko. säännökset eivät sovellu velkajärjestelyn käsittelyyn.

[154] Koska velkojat VJL 62,1 §:n mukaan vastaavat menettelyyn osallistumisesta aiheutuvista kuluista, ei velkoja voi tässä tilanteessa saada edes kulujaan korvattua.

[155] Sen sijaan velallisen kuuleminen totuusvakuutuksen nojalla ei tule kysymykseen, kos-

johtavan tiedon antamisella on velkajärjestelyä koskevia vaikutuksia eli ne muodostavat velkajärjestelyn esteen (10 § 8 kohta). Jos velkajärjestely on jo vahvistettu, kun väärien tietojen antaminen paljastuu, se voidaan määrätä raukeamaan (44 § 1 mom 2 k ja 2 mom).

Velallisen kuuleminen selvityksen saamiseksi voidaan toteuttaa myös siten, että tuomioistuin määrää ulosottomiehen tekemään ulosottolain 3:33:ssa tarkoitetun *ulosottoselvityksen* (VJL 53,2 §). Ulosottoselvityksessä velallisen tulee antaa ulosottomiehelle tietoja varoistaan, veloistaan ja tuloistaan, työpaikastaan sekä mahdollisesti takaisinsaannin kohteeksi tulevista oikeustoimista (UL 3:33). Velallisen tietojenantovelvollisuus on siinä sanktioitu velallisen petoksena samalla tavalla kuin velkajärjestelyssä. Vaikka VJL 53,2 §:ssä nimenomaisesti puhutaan UL 3:33:n mukaisesta ulosottoselvityksestä, velallisen tietojenantovelvollisuus on velkajärjestelylain nojalla määrätyssä ulosottoselvityksessä samanlaajuinen kuin velkajärjestelyssä muutoinkin (VJL 6 §), eli esimerkiksi esteperusteiden osalta laajempi kuin UL 3:33:n mukaan. Ulosottoselvityksen toteuttamiseksi ulosottomies voi määrätä uhkasakon (UL 3:34d). Ulosottoselvityksen teettäminen on toistaiseksi ollut melko vähäistä.[156] Koska velallinen on velvollinen antamaan tuomioistuimelle samat tiedot kuin mitä häneltä vaaditaan ulosottoselvityksessä, sen käyttäminen velallisen kuulemiseksi lienee tarpeen vain silloin, kun velallinen tarvitsee apua sotkuisten asioidensa selvittämisessä ja ulosottomies esimerkiksi pitkän asiakassuhteen vuoksi on sopiva auttamaan selvityksessä. Ulosottoselvitystä voidaan käyttää myös itsenäisenä selvityskeinona.

Muun todistusaineiston hankkiminen.

Tuomioistuimen on hankittava esteistä *tarpeellinen selvitys* (VJL 53,1 §). Tämän säännöksen ja OK 17:8:n indispositiivisia asioita koskevan säännöksen nojalla tuomioistuin voi omasta aloitteestaan määrätä myös uuden todistajan kuultavaksi ja asiakirjan esitettäväksi.

Velkajärjestelyn esteitä koskevia tietoja voi sisältyä sekä *yksityisiin että julkisiin asiakirjoihin.* Esimerkkeinä kysymykseen tulevista julkisista asiakirjoista mainittakoon:

---

ka RL 39 luvun säännökset erityissäännöksinä syrjäyttävät totuusvakuutusta ja sen rikkomisen sanktioita koskevat säännökset (RL 17:3a; joka on ehdotettu korvattavaksi RL 15 lukuun otettavilla perusteetonta lausumaa koskevilla säännöksillä, ks. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 6/1992.)

[156] Tala–Muttilainen 1994 s. 19 ja Liite 3 s. 49 ss.

- rikosrekisterin ote (oikeusministeriö)
- liiketoimintakieltorekisterin ote (oikeusministeriö)
- esitutkintapöytäkirjat ja muut poliisin hallussa olevat asiakirjat
- yleisen tuomioistuimen pöytäkirjat rikosasiaa, konkurssia (myös varojen puutteessa rauennutta), takaisinsaantia, liiketoimintakieltoa tms. koskevassa asiassa
- verotusasiakirjat laajemmin kuin VJA 2 § 1 kohdassa on edellytetty.

Asiakirjan editiovelvollisuus on sillä, jolla on asiakirja hallussaan (OK 17:12,1). Prosessuaalinen editiovelvollisuus koskee sekä asianosaisia että kolmatta henkilöä. Jos asiakirja on asianosaisen hallussa, tuomioistuin voi velvoittaa velallisen täydentämään hakemusta liittämällä asiakirjan hakemukseen tai velvoittaa velkojan esittämään asiakirjan.[157] Tuomioistuin voi velvoittaa myös kolmannen henkilön esittämään asiakirjan. Aikaisemmin oikeuskirjallisuudessa on lähdetty siitä, että asianosainen on velvollinen haastamaan kolmannen oikeuteen, jos tämä ei vapaaehtoisesti täytä editiovelvollisuuttaan.[158] Riita-asioiden käsittelyn uudistuksen yhteydessä oikeudenkäynnissä annettavista tiedoksiannoista huolehtiminen siirtyi pääsääntöisesti tuomioistuimille.[159] Erityisesti velkajärjestelyssä, jossa selvityksen hankkiminen esteistä on tuomioistuimen velvollisuutena, tuomioistuin voi suoraan, ilman asianosaisen 'välikätenä' toimimista velvoittaa kolmannen henkilön esittämään todisteena tarvittavan asiakirjan. Sanottu koskee sekä yksityistä että julkista asiakirjaa.

Onko kolmannen hallussa olevan asiakirjan hankkiminen sitten pääsääntöisesti määrättävä velallisen tehtäväksi vai onko tuomioistuimen annettava määräys asiakirjan esittämisestä suoraan kolmannelle? Velallisen myötävaikutusvelvollisuudesta johtuen myös ensiksi mainittu vaihtoehto on käytettävissä (VJL 7,2 § ja 10 § 8 kohta). Siltä osin kuin kysymys on velkajärjestelyn edellytysten selvittämisestä toimimisvelvollisuus kuuluu velalliselle. Sen sijaan esteiden osalta laki asettaa selvityksen hankkimisvelvollisuuden tuomioistuimelle, mikä ei tosin estä tuomioistuinta täyttämästä velvollisuutta asettamalla velalliselle selvitysten hankkimisvelvollisuuden. On aiheellista kiinnittää huomiota myös prosessiekonomisiin syihin. Erityisesti yleisten asiakirjojen kohdalla prosessiekonomia voi puoltaa virallistoimintoisuutta.[160] Estettä kummankaan menettelyn käyttämiselle ei ole.

---

[157] Asiakirjasta voidaan yleensä esittää myös sen oikeaksi todistettu jäljennös, mutta tuomioistuimen määräyksestä on näytettävä alkuperäinen (OK 17:15,2).

[158] Tirkkonen SP II 1977 s. 162 ja sama Uusi todistuslainsäädäntö 1949 s. 84.

[159] OK 11:1,1 ja HE 16/1990 vp. erit. s. 11.

[160] Meillä ei laissa oikeudenkäyntiaineiston hankkimisen osalta tehdä eroa yleisen ja yksityisen asiakirjan välillä. Eroa ei tehdä kirjallisuudessakaan. Tirkkonen esimerkiksi lausuu,

Jos tarpeelliset asiakirjat ovat julkisia kuten esimerkiksi liiketoimintakieltorekisteri, velallisen kuuleminen ennen asiakirjan hankkimista ei ole tarpeen. Tarvittavat asiakirjat voivat olla asianosaisjulkisia. Jos kysymys on asiakirjasta, jonka suhteen editiovelvollisuutta ei OK 17:12,2:n mukaisesti ole joko salassapitovelvollisuuden tai todistajan kieltäytymisoikeuden vuoksi, tuomioistuin ei voi määrätä asiakirjaa esitettäväksi muutoin kuin asianosaisen (siis käytännössä velallisen) suostumuksella. Velallinen voi myötävaikutusvelvollisuutensa (VJL 7 § ja 10 § 8 k) nojalla olla velvollinen antamaan suostumuksensa hakemuksen hylkäämisen uhalla. Jos velallinen on esimerkiksi hakenut velkajärjestelyä sillä perusteella, että on sairauden vuoksi tullut maksukyvyttömäksi, hän on vaadittaessa velvollinen esittämään lääkärintodistuksen. Tuomioistuin ei sitä vastoin voi velvoittaa lääkäriä toimittamaan todistusta tuomioistuimeen (OK 17:12,2 ja 17:23,1). Tuomioistuimelle toimitettu lääkärintodistus on määrättävä pidettäväksi salassa (AsiakJulkL 9,2 § ja AsiakJulkA 1,1 § 9 k).[161] Muut asianosaiset eli velkojat saavat siitä tiedon, jos se voi vaikuttaa asian käsittelyyn (AsiakJulkL 19,1 §). Tuomioistuin päättää siitä, saavatko velkojat ko. asiakirjasta tiedon. Velkojat ovat vaitiolovelvollisia.[162]

Sen sijaan muiden salassa pidettävien asiakirjojen kohdalla tilanne ei ole yksiselitteinen. Esimerkiksi rikosrekisterin otteen tuomioistuin voi nimenomaisen

---

että 'Asiakirjan esittämisvelvollisuutta koskevat määräykset eivät suoranaisesti selvitä kysymystä julkisen viranomaisen editiovelvollisuudesta.' Ks. Tirkkonen SP II 1977 s. 155 ss.

Sen sijaan Ruotsissa yleisten asiakirjojen suhteen näyttäisi pääsääntönä olevan, että tuomioistuin hankkii ne itse toiselta viranomaiselta. RB 38:8:ssa säädetään erikseen (OK 17:8:aa vastaavista RB 35:6:n rajoituksista poiketen myös dispositiivisessa riita-asiassa), että tuomioistuin voi määrätä todisteena kysymykseen tulevan virallisen asiakirjan esitettäväksi. Näin siis asianosaisten pyynnöstä tai suostumuksesta riippumatta ja käytännössä ilmeisesti suoraan ko. viranomaiselta, ks. Ekelöf–Boman IV 1992 s. 35 ja 218–219.

[161] Tässä ei ole mahdollisuutta mennä VJL:n asiakirjajulkisuutta koskeviin säännöksiin perusteellisemmin. On syytä huomata, että VJL:ssä ei ole nimenomaisia asiakirjan tai asian käsittelyn julkisuutta koskevia säännöksiä. VJL 80 ja '81 § ovat luonteeltaan AsiaJulkL:a ja AsiakJulkA:a täydentäviä.

Ongelmallinen on AsiakJulkA 1,1 § 9 kohdan salassapitosäännös, joka näyttää nyt kyseessä olevien yksityisen taloudellista asemaa koskevien tietojen osalta menevän AsiakJulkL 9,2 §:ää pidemmälle.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain lähtökohta on oikeudenkäynnin julkisuus. OK 5,2 § 1 kohdan nojalla käsittely voidaan tuomioistuimen harkinnan mukaan pitää tarvittavin osin suljettuna, jos siinä esitetään salassa pidettävä asiakirja tai ilmaistaan tieto, jota koskee salassapitovelvollisuus.

Lähtökohtana velkajärjestelyssä siten on käsittelyn julkisuus sekä asiakirjojen että istuntokäsittelyn osalta, ellei tiettyä asiakirjaa tai käsittelyn osaa määrätä salassa pidettäväksi.

[162] VJL 80 § ja AsiakJulkL 19a §.

lainsäännöksen nojalla hankkia ilman tai jopa vastoin asianosaisen suostumusta.[163] Sen sijaan esimerkiksi veroilmoituksesta ei ole nimenomaista säännöstä. VJL 84 §:ssä on säädetty poikkeuksena verotietojen salassapitosäännöksistä[164] velkojan oikeudesta saada maksuohjelman suorittamisen aikana veroviranomaisilta tarpeellisia tietoja velallisen veroilmoituksesta.[165] Tuomioistuin voi 53,2 §:n nojalla valtuuttaa ulosottomiehen saamaan ulosottoselvityksessä tietoja mm. velallisen verotuksesta. Olisi epäloogista, jos tuomioistuimella olisi suppeammat valtuudet pyytää viranomaisilta asiakirjoja ja tietoja ennen maksuohjelman vahvistamista kuin velkojilla sen jälkeen tai ulosottomiehellä tuomioistuimen valtuuttamana. Siten *a maiore ad minus* päättelyllä tullaan siihen lopputulokseen, että tuomioistuin voi velkajärjestelyasiassa suoraan kääntyä verottajan puoleen ja vaatia nähtäväkseen velkajärjestelyssä tarpeellisia asiakirjoja. VJL 84 §:ssä mainitaan myös työvoimaviranomaiset, joten samaa tulkinta voidaan omaksua myös niiden hallussa olevien asiakirjojen suhteen.

Muillakin viranomaisilla, kuten esimerkiksi sosiaaliviranomaisilla, voi olla tietoja VJL 53,2 §:ssä tarkoitetuista seikoista. Jos kysymys on sellaisista asiakirjoista, joita vastaa jokin OK 17:23:n todistamiskielloista, on edellytettävä velallisen suostumusta asiakirjan hankkimiseen. Esimerkiksi sosiaaliviranomaisilla olevat asiakirjat ovat yleensä salassapidettäviä ja niitä koskee 17:23,1 §:n 1 kohdan todistamiskielto. Siltä osin kuin salassapitovelvollisuus johtuu asiakkaan suojasta, tämä (tässä tapauksessa velallinen) voi antaa suostumuksen asiakirjan luovuttamiseen tai virkamiehen todistajana toimimiseen.[166]

Missä määrin tuomioistuin voi hankkia velkajärjestelyssä asian selvittämiseksi eri *viranomaisten lausuntoja* on erikseen säännelty ulosottomiehen suhteen. VJL 53,2 §:n nojalla tuomioistuin voi pyytää ulosottomieheltä 'muita ha-

[163] Rikosrekisterilain 4,1 § 1 k.

[164] Erit. AsiakJulkL 9,2 § ja AsikJulkA 1,1 § 9 k.

[165] VJL 84 § merkitsee poikkeusta verotuslain 132 §:ssä säädetystä salassapitovelvollisuudesta. VJL 84 §:n tarpeellisuusedellytyksen tulkinta on sikäli hankalaa, että velkojan on erittäin vaikeaa yksilöidä tarpeellisia asiakirjoja – veroilmoitusta lukuunottamatta – niitä näkemättä.

Verotuslain 132 § 2 momentissa on säännös, jonka nojalla viranomainen voi ulosottoa varten saada tietoja verotusasiakirjoista. Tämän momentin nojalla toinen viranomainen voi saada nähtäväkseen veroilmoituksen sekä muut veroviranomaisille kertyneet asiakirjat. Toisin sanoen, asiakirjojen piiriä ei ole rajoitettu. Tätä lainkohtaa voitaneen analogisesti tulkita siten, että tuomioistuin voi velkajärjestelyasiassa saada veroviranomaiselta kaikki tarpeelliseksi katsomansa asiakirjat yksilöimättä niitä etukäteen.

[166] Toisin Ruotsissa: oikeudenkäyntimenettelyn osalta ks. Ekelöf–Boman IV 1992 s. 219, jossa tuomioistuin pääsääntöisesti voi hankkia asiakirjat. Ruotsissa asiasta on erikseen säädetty (Sekretesslagen 14:2,1 vrt. RB 38:8).

kemuksen ratkaisemiseksi tarpeellisia tietoja'. Velkajärjestelylakiin ei sisälly säännöstä, joka oikeuttaisi tuomioistuimen pyytämään lausuntoa esimerkiksi sosiaaliviranomaisilta. Kun näitä useimmissa asioissa koskee salassapitovelvollisuus, lausunnon pyytäminen ei liene mahdollista muutoin kuin velallisen toimesta tai suostumuksella. Veroviranomaisten suhteen viittaan siihen, mitä edellä totesin asiakirjojen hankkimisesta.

Tuomioistuimen pisimmälle menevä tietojenhankkimiskeino liittyy *ulosottoselvitykseen*. Ulosottoselvityksellä on näet toinen, velallisen kuulemisesta erillään pidettävä käyttötarkoitus, perusteellisen selvityksen hankkiminen velallisen taloudellisista suhteista. Tuomioistuin voi VJL 53,2 §:n nojalla antaa ulosottomiehelle 'sama(n) oikeu(den) kuin velallisella saada tietoja velallisen pankkitileistä, maksuliikenteestä, sopimuksista ja sitoumuksista sekä velallisen varallisuudesta, verotuksesta ja muista velallisen taloudellista asemaa koskevista seikoista'. Vastaavaa valtuutusta ei sisälly UL:n mukaiseen ulosottoselvitykseen. Valtuutus antaa myös laajemmat mahdollisuudet tietojen hankkimiseen kuin OK 17:12:n mukainen asiakirjan editiovelvollisuus, joka edellyttää asiakirjan yksilöimistä. VJL 53,2 §:n mukainen oikeus saada samat tiedot kuin velallinen itse lienee tulkittava siten, että ulosottomiehen ei tarvitse yksilöidä esimerkiksi sitä pankkitiliä, josta hän haluaa saada tietoja. Salassapitosäännökset ylittävä tietojen saamisoikeus rajoittuu velallisen taloudellista asemaa koskeviin seikkoihin. Se ei ulotu esimerkiksi lääkärinlausuntoihin tai sosiaaliviranomaisilla oleviin, muihin kuin taloudellista asemaa (esim. toimeentulotuki) koskeviin tietoihin.

Tuomioistuin ei voi hylätä hakemusta itse hankkimansa tai velkojien toimittaman uuden oikeudenkäyntiaineiston perusteella, ellei velalliselle ole varattu tilaisuutta antaa vastinetta aineiston johdosta.[167]

2.1.4 Todistustaakka ja näyttökynnys.

Kuten hakemusasiassa ja siviiliprosessissa yleensäkin velallisen on esitettävä ne oikeustosiseikat, joihin hänen hakemuksensa perustuu. Velallisella on velkajär-

[167] HO on palauttanut asian käräjäoikeuteen tapauksissa, joissa hakemus on hylätty velkojien lausuntojen perusteella varaamatta velalliselle tilaisuutta tulla kuulluksi niiden johdosta: THO 4.10.93/3059 ja THO 1.3.94/632. Samoin ulosottomiehen lausunnon osalta THO 16.12.93/3970 ja alioikeuden viran puolesta hankkimien rikosasian pöytäkirjojen osalta THO 5.11.93/3411. Ks. myös VaaHO:1993:19.

Sitä, kuinka tärkeästä periaatteesta on kysymys, ilmentää ratkaisu KKO 1994:7, jossa kysymys oli vakuutusoikeuden ratkaisusta. Vakuutusoikeuden olisi tullut varata asianosaisille tilaisuus kirjallisen selityksen antamiseen lausunnosta, jonka oli antanut vakuutusoikeuden lääkärivarajäseneltä, joka ei osallistunut ko. asian ratkaisemiseen. Asia palautettiin.

jestelyn edellytyksiä (VJL 9 §) koskeva vetoamistaakka. Velkajärjestelylain 9 §:ssä ei ole mitään vaadittavaa näyttöä (näyttökynnys) koskevaa lausumaa, joten on lähdettävä siitä, että edellytetään normaalia siviiliprosessuaalista näyttökynnystä (näytetty). Siitä, mitä näyttöä velalliselta vähintäänkin edellytetään, on säädetty VJA 2 §:ssä. Jos näyttö on siellä lueteltujen liitteiden suhteen puutteellinen, tuomioistuimen on pyydettävä velallista täydentämään hakemusta (täydentäminen muodollisella perusteella). Jos taas hakemuksessa ei ole yksilöidysti vedottu maksukyvyttömyyden syyhyn tai painavaan perusteeseen tai sellaisesta esitetty selvitys ei ole riittävä, tuomioistuimen on annettava täydennyskehotus (aineellisella perusteella).

Riski edellytysten näyttämättä jäämisestä (todistustaakka) on velallisella. Tämä koskee sekä maksukyvyttömyyttä että muita VJL 9 §:n mukaisia oikeustosiseikkoja. Vaikka kysymys on uudesta todistelutilanteesta, todistustaakan asettaminen velalliselle on yhdensuuntainen (koherentti) niiden näkökohtien kanssa, joihin siviiliprosessuaalissa todistustaakkasäännöissä on yleensä kiinnitetty huomiota. Kuten *Halila* on todennut, riski näytön riittämättömyydestä on sillä sopimusosapuolella, joka vetoaa ylivoimaiseen esteeseen. Tässä suhteessa maksukyvyttömyys velkajärjestelyssä voidaan rinnastaa ylivoimaiseen esteeseen.[168] Maksukyvyttömyys ja sen syyt ovat oikeustosiseikkoja, joista velallisen on ratkaisevasti helpompaa esittää selvitystä, joten todistustaakan asettaminen velalliselle on yleisesti varallisuusoikeudessa noudatettavien periaatteiden mukaista.[169]

Kun hakemus hylätään, velalliselle on ilmoitettava etukäteen päätöksen antamispäivä HakL 16,2 §:n viimeisen lauseen mukaisesti, joko hänen ollessaan läsnä asian käsittelyssä tai kirjallisesti. Vaikka mainitun lainkohdan mukaan hylkäämistä vaatineelle velkojallekin olisi ilmoitettava velkajärjestelyn aloittavasta päätöksestä etukäteen, se ei oikeusturvasyistä liene tarpeen ja siitä voitaneen prosessiekonomisista syistä luopua.[170]

---

[168] Halila 1955 s. 270–272. Sääntö näyttää olevan todistustaakkasäännöstön kiistattomimpia.

Yleisemminkin katsotaan, että useimmiten todistustaakka on sillä osapuolella, joka vetoaa tietyn oikeuden kumoutuneen myöhemmin tapahtuneiden seikan johdosta, ks. Tirkkonen SP II 1977 s. 124–125.

Maksukyvyttömyys ja force majeure: ks. jälj. IV 2.2.3.1 ja IX 2.

[169] Ks. esim. Halila 1955 s. 297.

[170] Velkoja ei saa valittaa velkajärjestelyn aloittamisesta, vaan hän voi saattaa velkajärjestelyn esteitä ja edellytysten puutetta koskevan asian hovioikeuden käsiteltäväksi valittamalla maksuohjelman vahvistamispäätöksestä. Lisäksi velkoja saa viipymättä tiedon aloittamispäätöksestä (VJL 54,4 §).

Velkajärjestelyn esteiden suhteen ei noudateta vetoamistaakkaa, vaan tuomioistuimen on otettava ne viran puolesta tutkittaviksi. Noudatetaan siis virallisperiaatetta riita-asioissa yleensä noudatettavan määräämisperiaatteen sijasta.[171] Sanottu ei vähennä todistustaakkasäännösten tarpeellisuutta, pikemminkin lisää sitä. Vaikka velkoja ei ole tehnyt esteestä väitettä, este voi oikeudenkäyntiaineiston perusteella nousta esiin ja tuomioistuimella on epävarmuudenkin vallitessa ratkaisupakko.

Esteisiin liittyviä todistustaakkakysymyksiä ei voida ratkaista edes lähtökohtaisesti kiinteillä todistustaakkasäännöillä[172] kuten edellä on tehty edellytysten osalta. Kiinteä todistustaakkasääntö voi tulla sovellettavaksi tilanteessa, jossa velkoja tekee väitteen esteestä ja velallinen kiistää sen, mutta kumpikaan ei esitä tai edes voi esittää esteestä näyttöä. Tällöin todistustaakka epäilemättä lankeaa velkojalle.

Todistusteoriassa korostetaan nykyisin näytön arvioinnin ja näyttövaatimuksen (näyttökynnys) ensisijaisuutta ja yhteyttä todistustaakkaan nähden.[173] Velkajärjestelyn esteiden sääntelyssä on vain niukasti käytetty sanontoja, jotka koskevat näyttövaatimuksen suuruutta.[174] Lähinnä siihen viittaavia sanontoja esiintyy tahallista tai ilmeisen kevytmielistä velkaantumista koskevassa 10 § 7 kohdassa (todennäköisesti) ja maksuohjelman noudattamista koskevassa ennusteessa (perusteltua syytä olettaa). Jos otamme lähtökohdaksi *Ekelöfin* näyttövaatimusta koskevan jaottelun, normaali näyttövaatimus riita-asiassa 'näytetty' (styrkt, visad) sijoittuu todennäköisen (sannolikt) ja uppenbart (ilmeinen, merkityksessä

---

[171] Vaikka esteitä ei, kuten edellä todettiin, voida pitää siinä mielessä indispositiivisina, etteivätkö kaikki asianosaiset voisi niistä disponoida, voidaan kiinnittää huomiota Virolaisen jaotteluun relatiivisesti ja absoluuttisesti indispositiivisiin asioihin sen mukaan, missä määrin asianosaiset saavat disponoida oikeudenkäynnin vireille panemisesta, kohteen rajaamisesta ja vaatimusten perusteen esittämisestä. Relatiivisesti indispositiivisessa asiassa tässä suhteessa noudatetaan määräämisperiaatetta eli asianosaisen määräämisvallassa on se, missä laajuudessa hän saattaa asian vireille ja tutkittavaksi (määräämisperiaate), vaikka asian käsittely muutoin on indispositiivinen. Absoluuttisesti indispositiivisessa asiassa tuomioistuimen tutkintavelvollisuus ei ole rajattu asianosaisten esittämiin vaatimuksiin (virallisperiaate). Tässä mielessä kokonaan absoluuttisesti indispositiivisia ovat ilmeisesti vain isyysasiat. Ks. Virolainen, Prosessinjohto 1988 s. 326–327.

Väittämistaakan osalta esteet ovat tämän jaottelun nojalla siten absoluuttisesti indispositiivisia, että asianosaiset voivat vain velkojien nimenomaisella suostumuksella rajata ne oikeudenkäynnin ulkopuolelle.

[172] Tämä Halilan, Tirkkosen ja Olivecronan edustama ajattelutapa on muutenkin väistymässä, ks. esim. Boman 1990 s. 114.

[173] Esim. Klami 1990, Rätt och sanning s. 68, Boman sama s. 113, Ekelöf–Boman IV 1992 s. 67.

[174] Yrityssaneerauksessa asia on oleellisesti toisin. Ks. jälj. V 2.

ilmiselvä) välille.[175] Seuraavassa kaaviossa on esitetty näyttövaatimusta koskeva porrastus kaaviona *Lagerin* mukaan.[176] Siinä normaali näyttövaatimus on ilmaistu sanalla todistettu (= näytetty).

Näyttövaatimuskaavio.

X X X X X X
0——1——2——3——4——5

0 = ei todistettu, 1 = otaksuttavasti totta, 2 = todennäköisesti totta, 3 = todistettu, 4 = ilmeisesti pitää paikkansa, 5 = täysin varmaa.

Velkajärjestelyille on käytännössä ominaista, että todistelun jälkeenkin monista oikeustosiseikoista vallitsee epävarmuus. Senkin jälkeen kun tuomioistuin on arvioinut näytön kokonaisuudessaan, sekä puolesta että vastaan puhuva näyttö huomioon otettuna, se usein toteaa, että päätöksenteko tapahtuu epävarmuuden 'harmaalla alueella', jolla päätös on tehtävä todistustaakkanormin avulla.

Todistustaakkasääntöön perustuvan ratkaisun ongelmia on pyritty vähentämään kaventamalla 'harmaan alueen' alaa. Se, että velkajärjestelyasioissa näyttö on usein asian luonteesta (esim. velallisen ilmeinen kevytmielisyys) tai hakemusmenettelyn summaarisuudesta[177] johtuen heikkoa, tuntuisi puoltavan metodista lähtökohtaa, joka kaventaa epävarmuutta. Keskeinen tähän tähtäävä teoria on *Boldingin* överviktsprincip, jonka mukaan näytön arvioinnissa päädytään siihen ratkaisuvaihtoehtoon, joka näyttö kokonaisuutena huomioon ottaen on todennäköisempi. Jotta tämä vertailu voidaan tehdä, todisteiden arvioinnissa on nojauduttava todistusteemametodiin, jonka mukaan teeman ja sen negaation todennäköisyyksien summa on yksi (100 %),[178] ja todistustaakkapiste on skaalan

[175] Ekelöf–Boman IV 1992 s. 140.

[176] Lagerin kaavio poikkeaa Ekelöfin vastaavasta siinä, että se on yksipuolinen, ts. asteikko koskee vain tiettyä oikeustosiseikkaa, ei sen negaatiota. Lager 1994 s. 134. Vrt. Virolainen 1995 s. 44 asteikko: luultava – todennäköinen – näytetty – varma(ilmeinen).

[177] Summaarisuudesta johtuen tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, että usea velkoja esittää näyttöä myöntämänsä luoton käyttötarkoituksesta, mutta yksikään velkojista ei tunne toisten esittämää näyttöä. Velkoja voi vedota keinotteluluonteiseen elinkeinotoimintaan tai ilmeisen kevytmieliseen velkaantumiseen, mutta kokonaisuutta tuntematta velkojan on hyvin vaikeaa perustella väitettään. Menettelyn summaarisuus sinänsä puoltaa virallistoimintoisuutta esteiden huomioon ottamisessa.

On syytä huomata, että vetoamistaakka ja todistustaakka eivät normaalistikaan ulotu todistustosiseikkoihin, joten tuomioistuin voi (ja sen pitää) ottaa huomioon palasista muodostuva näyttö ja arvioida, ylittääkö se näyttövaatimuksen.

[178] Huomaa kuitenkin, että erityisesti Ekelöf suhtautuu kriittisesti siihen, voidaanko 'harmaata aluetta' todella överviktsprincipen-metodin avulla kaventaa. Ekelöf–Boman IV 1992

keskellä (50 %).[179] Jos överviktsprincipen-teoriaa halutaan soveltaa siten, että todistustaakalle ei jää lainkaan sijaa ratkaisutoiminnassa, joudutaan vaikeimmissa ratkaisuissa turvautumaan hyvinkin hienoisiin eroihin vastakkaisten kantojen todennäköisyyksissä. Tämä asetelma on omiaan korostamaan todistusteeman alkuperäistodennäköisyyden merkitystä.[180]

Övervikstprincipen on kohdannut voimakasta vastustusta eikä edes Bolding halua suosittaa sitä kuin harvojen tapausten ratkaisemisen ohjenuoraksi.[181] Todistustaakkasäännön perustaksi on yleensä haluttu asettaa vahvempi näyttövaatimus. Erityisesti *Ekelöf* katsoo, että todistustaakkasäännön on oltava yhdenmukainen sen materiaalisen oikeusnormin kanssa, josta asiassa on kysymys. Ekelöfin teleologisen metodin mukaisesti sekä todistustaakkasäännön että materiaalisen oikeusnormin tavoitteena on materiaalisen oikeuden toteutuminen yleisesti yhteiskunnassa.[182] Materiaalisen säännöksen tavoite on teleologisen metodin mukaan löydettävissä niiden tyyppitapauksien avulla, jotka selvästi kuuluvat kyseisen säännöksen soveltamisalaan.[183] Erityisesti velkasuhteita koskevissa esimerkeissään Ekelöf korostaa sitä, että lainkäytön tarkoitus on varmistaa luottosuhteiden häiriötön kulku eli se, että velalliset yleisesti maksavat velkansa ajallaan (sanktiomekanismi).[184] Todistustaakkasääntöjä joudutaan käyttämään silloin, kun todistustosiseikkoja koskevan epävarmuuden vuoksi ei tiedetä, kuuluuko kyseinen tapaus säännön soveltamisalaan. Erityistapaukset on pyrittävä ratkaisemaan siten, että materiaalisen säännön tavoite yleisesti ottaen toteutuu. Todistustaakkasääntöjen osalta tämä tarkoittaa sitä, että todistustaakan tulee yleensä olla sillä, joka väittää, että tapaus tulee ratkaista toisin kuin materiaalisen säännöksen tavoitteen toteutuminen edellyttäisi. Velkasuhdetta koskevassa esimerk-

---

s. 105–106. Erimielisyys liittyy pitkälti teemametodista (jota överviktsprincipen edellyttää – teemametodiin sen sijaan voidaan nojautua riippumatta överviktsprincipenin hyväksymisestä) ja todistusarvometodista (jonka kannattaja Ekelöf on) käytyyn keskusteluun. Ks. myös Boldingin vastapuheenvuoro esim. SvJT 1988 s. 606–609.

Todistusarvometodin mukaan teeman todennäköisyys ei sinällään kerro mitään teeman negaation todennäköisyydestä. Metodien eroista ks. Virolainen 1995 s. 43, Jonkka 1991 s. 28 ss. ja Lindell 1990 s. 9 ss.

[179] Ks. Bolding 1951 erit. s. 95–96.

[180] Boldingin mukaan alkuperäistodennäköisyyden merkitys rajoittuu todisteiden arviointiin, eikä sillä voi olla sijaa todistustaakan asettamisessa, ks. Bolding 1951 s. 85. Toisin Klami–Rahikainen–Sorvettula 1987 s. 82–83.

[181] Bolding 1990 s. 112. Ekelöf kriittisesti ks. Ekelöf–Boman IV 1992 s. 104 ss.

[182] Todistusoikeuden osalta Ekelöf–Boman IV 1992 s. 86.

[183] Ekelöf–Boman I 1990 erit. s. 74–75.

[184] Siitä jälj. VIII 4.

kitapauksessa todistustaakka olisi sillä, joka väittää, että suoritusvelvollisuutta ei ole.[185]

Kumpikin tarkastelutapa – överviktsprincipen ja teleologinen metodi – pikemminkin valottaa todistelun keskeisiä ongelmia velkajärjestelyssä kuin pystyy ratkaisemaan niitä. Överviktsprincipen lähtee siitä, että toisen osapuolen hyväksi puhuva todistelun vähäinenkin vahvemmuus voisi ratkaista asian ja että todistusharkinnassa painotetaan alkuperäistodennäköisyyttä. Yksityishenkilöiden ylivelkaantumistilanteissa alkuperäistodennäköisyyden asettaminen on kaikkea muuta kuin ongelmatonta. Mitään yleistä alkuperäistodennäköisyyttä velkojen maksamatta jättämiselle tai sen syille ei voitane asettaa. Siitä, että ihmiset ylivoimaisesti suurimmassa osassa tapauksia maksavat ja haluavat maksaa velkansa, ei voida päätellä mitään maksamatta jättäneiden tilanteesta. Vaikka tiettyä empiiristä tutkimustulosta onkin esitettävissä siitä, että kotitalouksien velkaongelmilla on vahva korrelaatio taloudellisen laman ja työttömyyden kanssa, ei näin yleisistä todennäköisyyksistä voida tehdä yksittäistapausta koskevia johtopäätöksiä.[186] Jos alkuperäistodennäköisyyttä käytetään tietyssä velkajärjestelytapauksessa esitetyn näytön arvioinnin apuvälineenä, se lopultakin kertoo vain sen, kumpaa vaihtoehtoa päätöksentekijä esitetyn näytön valossa pitää todennäköisempänä.

Teleologisen metodin ongelmat velkajärjestelyssä liittyvät aineellisten säännösten tavoitteiden ambivalenssiin. Tarkasteltaessa velkajärjestelylain tavoitteita todetaan velallisen suojaamisen olevan velkajärjestelyn edellytyksien tyyppitapauksen mukainen tavoite ja yleisen maksumoraalin ylläpitämisen esteiden tyyppitapauksen mukainen tavoite. Sanottu puoltaisi todistustaakan asettamista edellytysten osalta velkojille ja esteiden osalta velalliselle. Todistustaakka jakautuisi päinvastoin kuin vetoamistaakka,[187] mikä sinänsä on poikkeuksellista, joskaan ei tavatonta. Tulisiko tavoitteiden analyysia laventaa? Tulisiko lähtökohdaksi ottaa lainkäytön yleiset tavoitteet luottojärjestelmän vakauden ylläpitämiseksi kuten Ekelöf tekee velan maksua koskevissa esimerkeissään? Viimeiseen kysymykseen on vastattava myönteisesti. Velkajärjestelylain tulkinnassa ei

[185] Ekelöf–Boman IV 1992 s. 87.

[186] Klami on kritisoinut yleisten alkuperäistodennäköisyyksien käyttöä rikosasioissa SvJT 1990 erit. s. 340–342. Huomaa, että överviktsprincipen ei ylipäänsä sovellu rikosasioihin, joissa näyttövelvollisuus ja todistustaakka on syyttäjällä.

[187] Velkojilla ei ole esteitä koskevaa vetoamistaakkaa, vaan tekstissä ajateltiin lähinnä sitä 'taakkaa', joka esteisiin vetoamisen laiminlyömisen johdosta kohtaa velkojia. Prosessuaalisista 'taakoista' ja niiden oikeudellisesta luonteesta ks. Havansi, Taakkaa kerrakseen 1993 erit. s. 98.

voida sivuuttaa tulkinnan vaikutusten analyysiä.[188] Tästä ei voida vetää sitä johtopäätöstä, että todistustaakka tulisi aina asettaa velalliselle luoton maksamisen varmistamiseksi. Sen sijaan se ohjaa kiinnittämään huomion niihin seuraamusvaikutuksiin, jotka todistustaakan asettamisella tietyssä ratkaisussa on luottosuhteisiin yleisesti ottaen ja velallisten tai velkojien käyttäytymiselle muissa vastaavissa velkasuhteissa.[189]

Kaikissa todistustaakkateorioissa on annettu merkitystä sille, kumman osapuolen on helpompi esittää tai varautua esittämään näyttöä tietystä oikeustosiseikasta. On selvää, että tämä näkökohta on keskeinen todistustaakanjaolle velkajärjestelyssä. Usein – ei kuitenkaan aina – se painottaa todistustaakan asettamista velalliselle.

Uudemmassa todistusteoreettisessa keskustelussa on enenevässä määrin kiinnitetty huomiota väärän ratkaisun riskiin ja sen kantokykyyn. Meillä asiaa on tuonut esiin erityisesti rikosoikeuden osalta *Klami*, joka katsoo, että riskin kantokyvyllä yhdessä näyttömahdollisuuksien kanssa on merkitystä todistustaakan jaolle myös sopimusoikeudessa.[190] Velkajärjestelyasioissa velallisella on usein heikompi riskin kantokyky kuin institutionaalisilla velkojilla, mikä puoltaa todistustaakan asettamista velkojille. Toisaalta velkojapuolella esiintyy myös yksityishenkilöitä, joiden yksilölliseen riskinkantokykyyn velkajärjestelylain mukaan ei voida kiinnittää huomiota – lukuunottamatta lasta elatusapuvelkojana, jonka heikko riskinkantokyky on huomioitu asettamalla lapsi muihin velkojiin nähden etuoikeutettuun asemaan (MSL 4 §). Velkajärjestelylain esityöt eivät viittaa siihen suuntaan, että asianosaisten riskinkantokyvylle voitaisiin tulkinnassa antaa merkitystä.

Yhteenvetona todistustaakasta. Velallisella on velkajärjestelyn edellytyksiä koskeva vetoamis- ja todistustaakka. Esteet on otettava huomioon viran puolesta. Niitä koskevaa yleistä todistustaakkasääntöä ei voida asettaa, vaan esteperusteita on tarkasteltava kutakin erikseen. Todistustaakan määräytymisessä painottuvat asianosaisten tosiasialliset mahdollisuudet hankkia näyttöä ja varautua siihen sekä todistustaakkasäännön seuraamusvaikutukset luottosuhteiden osapuolten käyttäytymiseen (reaaliset argumentit).

---

[188] Ks. edellä 2.1.1.

[189] Reaalisten argumenttien merkitykseen tulkinnassa on kiinnitetty huomiota jo edellä ks. erit. s. 94–95.

[190] Klami–Rahikainen–Sorvettula 1987 s. 82–83 ja 115.

2.2 Maksukyvyttömyys

2.2.1 Maksukyvytön vai ylivelkaantunut?

Kuluttajien velkaongelmat ja niitä koskevan lainsäädännön tarve on tullut tietoisuuteen ja johtanut lainsäädäntötoimiin niin nopeasti, että alan terminologia ei ole vielä vakiintunutta. Kaksi keskeistä käsitettä, joilla ongelmaa pyritään hahmottamaan, ovat *ylivelkaantuminen* ja *maksukyvyttömyys*. Ylivelkaantumisen käsitettä käytetään ennen muuta kotitalouksien velkaongelmia käsittelevässä sosiologisessa ja empiirisessä tutkimuksessa. Maksukyvyttömyys on juridinen käsite, joka saa sisältönsä velkajärjestelylaista ja muusta insolvenssilainsäädännöstä.

Terminologinen vakiintumattomuus on havaittavissa myös kansainvälisessä kielenkäytössä. Kotitalouksien velkaongelmia käsitellään yleisesti ylivelkaantumisen käsitteen alla *(överskuldsatt, überschuldet, overindebted, surendetté)*. Kuluttajien velkajärjestelyä koskevissa lain säännöksissä ylivelkaantumisen käsitettä ei yleensä käytetä.[191] Jäljempänä tarkastellaan niitä erilaisia lainsäädäntöratkaisuja, joiden avulla kotitalouksien ylivelkaantumisongelmaa on pyritty ratkaisemaan eräissä länsimaissa. Tällöin havaitaan velkajärjestelyn tai kuluttajakonkurssin edellytyksien sääntelyssä melkoisia eroavuuksia.

Maksukyvyttömyys *(obestånd,[192] Zahlungsunfähigkeit, inability to pay debts[193])* on useimmissa vertailun kohteena olevissa maissa keskeinen konkurssiperuste. Sen sijaan kuluttajia ja kotitalouksia koskevissa velkajärjestelylaeissa ei – Suomen ja Ruotsin lakeja lukuunottamatta – käytetä maksukyvyttömyyden käsitettä. Pohjoismaisissa laeissa määritellään velallisen taloudellinen tilanne velkajärjestelyn edellytyksenä tavalla, joka on hyvin lähellä maksukyvyttömyyden määritelmää.[194] Erona konkurssioikeuden maksukyvyttömyyskäsitteeseen näyttää olevan se, että velkajärjestelylaeissa maksukyvyttömyyden ei-tilapäistä luonnetta on pyritty korostamaan (varig; inom överskådlig tid). Muualla kuin

[191] Huomaa kuitenkin, että Ranskan ko. laki koskee nimenomaan perheiden ja yksilöiden ylivelkaantumista (surendettément) ks. VI 4.3.2.

[192] Ruotsin konkurslag käyttää sanaa obestånd, jonka synonyymiksi KL 1:2,2:ssa annetaan insolvens.

[193] Insolvency ja Insolvenz on laajempi käsite, jota ei käytetä konkurssin edellytyksissä. Ks. Englannin osalta VI 2.2.2. Yhdysvalloissa ei vastaavaa käsitettä käytetä. Kummassakin kiinnitetään huomiota myös velkojen suuruuteen, ks. VI 3.3.

[194] Ks. luku VI. Tanskassa, johon edelläkävijämaana on kiinnitettävä erityistä huomiota, ei vastaavaa termiä käytetä. Sen sijaan oikeuskirjallisuudessa puhutaan velkasaneerauksen taloudellisesta edellytyksestä; ks. Hindborg 1990, s. 24 ss.; tai kvalifioidusta maksukyvyttömyydestä; ks. Munch 1988 s. 761. Esitöiden käyttämä termi oli 'håblöst forgældede', toivottomasti velkaantunut; ks. Bet. 957/1982 s. 9 ja 121–122.

pohjoismaissa vastaavaa kytkentää insolvenssioikeuden maksukyvyttömyyskäsitteeseen ei voida havaita.

Sosiologisessa tutkimuksessa *ylivelkaantumisen käsite* on määritelty kunkin empiirisen tutkimuksen tavoitteista ja tarpeista käsin. Ylivelkaantumisen käsite on määritelty käytettävissä olleiden muuttujien avulla. Esimerkiksi luottotietorekisteriin merkittyjä maksuhäiriötietoja koskevissa tutkimuksissa ylivelkaantuneina on pidetty henkilöitä, joilla on yhteensä kolme maksuhäiriömerkintää tai kaksi viranomaisen vahvistamaa häiriömerkintää.[195] Asuntovelkoihin liittyviä ongelmia koskevissa raporteissa ja tutkimuksissa ylivelkaantuminen on määritelty joko asumismenojen suhteen tulotasoon[196] tai asumismenojen suhteena muuhun kulutukseen jäävään rahamäärään, jolloin ylivelkaantumisen kriteerinä on käytetty toimeentulotukea.[197] Velanhoitomenojen jälkeen kulutukseen jäävää rahamäärää on käytetty yleisemminkin ylivelkaantumisen kriteerinä.[198] Valtioneuvoston kanslian velkatyörymä piti ylivelkaantuneina henkilöitä, joille jää kuukauden nettotuloista velanhoitomenojen vähentämisen jälkeen muihin menoihin vähemmän kuin toimeentulotuen määrä.[199]

Myös muualla käytetyt ylivelkaantumisen määritelmät ovat usein käyttötarkoituksen ja/tai tietyn muuttujan mukaan rajattuja. Esimerkiksi *Berthoud* ja *Kempson* käyttivät empiirisessä tutkimuksessaan 3-portaista jaottelua:

1) yksi tai useampia maksuviivästyksiä viimeksi kuluneen vuoden aikana;
2) yksi tai useampia velkoja, joiden maksamisessa oli ollut ongelmia;
3) yksi tai useampia erääntyneitä, maksamattomia velkoja tutkimushetkellä.[200]

Myös oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on käytetty ylivelkaantumisen käsitettä viitattaessa kotitalouksien velkaongelmiin. Kuluttajansuojalakia koskevassa tutkimuksessa *Wilhelmsson* tarkoittaa ylivelkaantumisella velkojen kasaantumista ja velallisen maksukyvyn ylittävää velanottoa.[201] Määritelmä painottaa monivel-

---

[195] Pulkkinen 1988, s. 38, Tala–Pulkkinen–Junttila 1988 s. 27, Muttilainen 1991 s. 72.

[196] Timonen 1992 s. 3. Timonen poikkeuksellisesti määrittelee ylivelkaantumisen tilanteeksi, jossa tulotaso ei ole merkittävästi laskenut. Syy tähän on tutkimuksen kysymyksenasettelu, jonka mukaan pyritään selvittämään, mikä osuus maksuvaikeuksista on aiheutunut talouden tulojen alentumisesta ja mikä osuus alunperin ylimitoitetulla luotonotolla.

[197] Asuntohallituksen Ylivelkaantumistyöryhmä 1990, siteerattu Timonen 1992 s. 2.

[198] Ks. esim Groth 1990 s. 16.

[199] Velkatyöryhmän muistio, Valtioneuvoston kanslia 1992 s. 4.

[200] Ks. Berthoud–Kempson 1992 s. 109.

[201] Wilhelmsson, Konsumentskyddet 1989 s. 235. Suomenkielisessä laitoksessa Wilhelmsson välttää määrittelemästä ylivelkaantumisen käsitettä. Kulutusluoton markkinointiin liittyen hän toteaa, että sopimaton markkinointi...'saattoi johtaa kuluttajan harkitsemattomiin hankin-

kaisuutta ja aktiivista velanottoa. Eräissä määritelmissä on korostettu maksuvaikeuksien ei-ohimenevää luonnetta. Kuluttajien velkasaneerauksen tarvetta koskevassa tutkimuksessa ylivelkaantuneina pidettiin henkilöitä, joiden käytettävissä olevat tulot ja varat eivät riitä selviytymiseen velanhoitomenoista eikä tähän tilanteeseen ole lähitulevaisuudessakaan odotettavissa parannusta.[202] Tällä tavoin määriteltynä ylivelkaantumisen käsite on hyvin lähellä maksukyvyttömyyden käsitettä.

On huomattava, että tässä käytetty kuluttajan ylivelkaantumisen käsite poikkeaa täysin konkurssioikeuden *ylivelkaisuuden* käsitteestä (*insuffisienssi*), jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa velallisen velat ylittävät hänen varansa.[203] Sen jälkeen kun osakeyhtiölainsäädännöstä poistettiin osakeyhtiön velvollisuus hakea itsensä konkurssiin ylivelkaisuustilanteessa, ylivelkaisuuden merkitys konkurssihakemuksen perusteena on käytännössä vähentynyt.[204] Osuuskuntalaissa mainittu säännös edelleen on. Velkojan hakemuksen perusteena ylivelkaisuus esiintyy käytännössä harvinaisessa karanneen velallisen tapauksessa (KS 5 §).[205] Tärkein merkitys ylivelkaisuudella on takaisinsaantilaissa (TakSL 5 ja 6 §).

Vakiintuneen määritelmän puuttumisesta ja esitettyjen tutkimusspesifien määritelmien sisällön vaihtelevaisuudesta huolimatta myös tässä tutkimuksessa puhutaan kuluttajien ja kotitalouksien ylivelkaantumisesta. Ylivelkaantumista käytetään empiirisenä, sosiologisena käsitteenä ja sillä tarkoitetaan – täsmällisempään määritelmään pyrkimättä – niitä tilanteita, joissa velallisen tulot ja velkojen maksamiseen käytettävissä olevat varat eivät riitä välttämättömien elinkustannusten ja velanhoitomenojen kattamiseen eikä tilanne ole ohimenevä. Juridisena käsitteenä käytetään maksukyvyttömyyttä. Se on velkajärjestelyn aloittamisen edellytys. Sen sijaan velallisen ylivelkaisuus insolvenssioikeudellisessa merkityksessä ei ole velkajärjestelyn edellytys.[206]

---

toihin, jotka eivät vastanneet hänen tarvettaan tai jopa ylittivät hänen taloudellisen kykynsä', ks. Wilhelmsson, Kuluttajansuojajärjestelmä 1991 s. 242.

[202] Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 18. Samoin Ruotsin mietinnön ylivelkaantumisen käsitteen määrittelyssä, ks. SOU 1990:74 s. 187; myös Lennander JT 1990–91 s. 234–235.

[203] Legaalimääritelmä on TakSL 4 §:ssä. Ks. myös Halila, Konkurssioikeus 1975 s. 20, Havansi, Konkurssioikeus 1992, määritelmä s. 48.

[204] Tosin käytännössä velallisen oma konkurssihakemus rutiinin omaisesti muotoillaan ylivelkaisuustunnusmerkistön avulla seuraavasti: 'Koska yrityksen velat ylittävät sen varat...'

[205] Havansi, Konkurssioikeus 1992 s. 95.

[206] Velallisen varojen ja velkojen suhteella on toki merkitystä maksukyvyttömyyden olemassa oloa arvioitaessa, ks. 2.2.2 ja 2.2.3.3.

2.2.2 Maksukyvyttömyys velkajärjestelyn edellytyksenä

Velkajärjestelylain 1 ja 9 §:n mukaan velkajärjestely voi koskea vain *maksukyvytöntä* velallista. Maksukyvyttömyyden määritelmä sisältyy lain 3,1 §:n 2 kohtaan, jonka mukaan se tarkoittaa, että *'velallinen muuten kuin tilapäisesti on kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä'*. Määritelmä vastaa sisällöltään KS 6,1 § f kohdan, takaisinsaantilain 4 §:n ja yrityssaneerauslain 3 §:n määritelmää.

Maksukyvyttömyys on myös muiden pohjoismaisten konkurssilakien mukainen konkurssiperuste, mutta toisin kuin konkurssisäännössä se on muissa pohjoismaissa ainoa konkurssiperuste.[207] Kun konkurssisääntöön yrityssaneerauslain säätämisen yhteydessä lisättiin maksukyvyttömyys uutena konkurssiperusteena, sen tulkinnan osalta viitattiin takaisinsaantilain määritelmään ja esitöihin.[208] KS 6,1 §:n f kohdan tulkinnassa voidaan nojautua sekä muiden kotimaisten insolvenssilakien määritelmiin että pohjoismaissa omaksuttuihin tulkintoihin.

Määritelmien identtisyydestä huolimatta joudutaan kysymään, onko velkajärjestelylain maksukyvyttömyyden käsite sittenkään identtinen muiden insolvenssilakien vastaavan käsitteen kanssa. Voidaanko velkajärjestelylain maksukyvyttömyyden tulkinnassa noudattaa samoja periaatteita lain KS:n tulkinnassa? Voidakseni vastata tähän kysymykseen, tarkastelen ensin lyhyesti konkurssioikeuden maksukyvyttömyyskäsitettä.

Muiden pohjoismaiden konkurssioikeudessa maksukyvyttömyys on yksinomainen konkurssiperuste sekä velallisen itsensä että velkojan esittämän hakemuksen perusteena. Koska maksukyvyttömyys on vaikeasti tulkittava oikeustosiseikka, konkurssilaeissa on erityisiä presumtiosäännöksiä siitä, millaisen näytön katsotaan osoittavan velallisen olevan maksukyvytön. Esimerkiksi Ruotsin konkurssilain mukaan presumtioita ovat:

1) velallisen oma ilmoitus, jonka mukaan hän on keskeyttänyt maksuliikenteensä (RKL 2:8,2)
2) velallinen myöntää olevansa maksukyvytön (RKL 2:7; velkojan hakemusta koskien 2:18)

---

[207] Muiden pohjoismaiden konkurssilakeihin sisältyy maksukyvyttömyyden määritelmä, joka vastaa KS:n, VJL:n, YrSanL:n ja TakSL:n määritelmää. Ks. Ruotsin KL 1:2,2. Ks. myös Havansi, Konkurssioikeus 1992 s. 87.

[208] HE 181/1992 s. 38. Sekä KS:n että takaisinsaantilain esitöissä viitataan muiden pohjoismaiden konkurssilakeihin. TakSL:n esitöissä nimenomaan todetaan, että maksukyvyttömyydellä olisi samanlainen sisältö kuin Ruotsissa, ks. HE 102/1990 vp. s. 47.

3) kirjanpitovelvolliselle velalliselle tiedoksi annettu maksukehotus, jossa mainittua maksuvelvollisuutta velallinen ei ole määräajassa täyttänyt ja
4) velallisen luona tehty tulokseton ulosmittausyritys.

Meillä kasuistisesti säännellyt, käytännössä tavallisimmin esiintyvät konkurssiperusteet (KS 6,1 § c ja d kohta) ovat Ruotsin konkurssilain mukaan sellainen näyttö maksukyvyttömyydestä, jolle on säädetty erityinen todistusarvo. Periaatteessa velkoja voi esittää mitä tahansa muuta näyttöä velallisen maksukyvyttömyydestä ja velallinen voi esittää presumtioita kumoavaa näyttöä.[209] Esimerkiksi velallisen esittämä näyttö siitä, että velallisen taloudellinen tila tulee korjaantumaan ja presumtio ilmentää tilapäisiä maksuvaikeuksia (illikviditeetti) eikä maksukyvyttömyyttä, voi kumota presumtion.

Konkurssilainsäädännön mukaisilla presumtioilla ei ole sanottavaa merkitystä velkajärjestelyn edellytyksenä olevan maksukyvyttömyyden todistamisessa.[210]

Maksukyvyttömyyttä arvioidaan velkajärjestelyssä erilaisessa *prosessuaalisessa asetelmassa* kuin konkurssissa. Maksukyvyttömyyttä koskevat tulkintaongelmat tulevat konkurssiin asettamisen yhteydessä arvioitaviksi velkojan hakemuksen perusteella velallisen joko vastustaessa hakemusta tai jäädessä pois hakemuksen käsittelystä.[211] Velkajärjestely voi tulla vireille vain velallisen hakemuksesta ja on velallisen asia esittää näyttö maksukyvyttömyydestään. Toisin kuin konkurssinedellytyksenä pelkkä velallisen ilmoitus, jonka mukaan hän on maksukyvytön, ei riitä velkajärjestelyssä näytöksi maksukyvyttömyydestä.

Määritelmän lisäksi velkajärjestelylakiin sisältyy maksukyvyn arviointia koskeva pykälä (4 §), jonka mukaan velallisen maksukykyä arvioitaessa on otettava huomioon (1) velallisen varallisuuden rahaksimuutto, (2) tulot ja ansaintamahdollisuudet, (3) välttämättömät elinkustannukset, (4) elatusvelvollisuus ja (5) muut taloudelliseen asemaan vaikuttavat seikat. Sitä täydentävät säännökset siitä, miten velallisen tulot ja varallisuus otetaan huomioon velkajärjestelyssä (5 §). Hallituksen esityksen perustelujen mukaan maksukyvyn arvioinnilla on kaksi erillistä tehtävää. Toisaalta maksukyvyn arviointia koskevat säännökset ohjaavat tuomioistuimen harkintaa sen suhteen, täyttyykö velkajärjestelyn aloittamisen edellytyksenä oleva maksukyvyttömyysedellytys. Lisäksi tuomioistuimen on sovellettava maksukyvyn arviointia koskevia säännöksiä päättäessään maksuoh-

[209] Todistelusta konkurssiinasettamisessa ks. Lindell 1987 s. 310–332.

[210] Poissuljettua ei ole, että esimerkiksi tulokseton ulosmittausyritys on yksi velallisen väittämää maksukyvyttömyyttä koskeva todistustosiseikka. Yksinään se ei riitä näyttämään maksukyvyttömyyttä VJL:n mielessä.

[211] Velallisen pysyessä passiivisena tuomioistuimen on tutkittava konkurssin edellytykset viran puolesta, KKO 1987:31.

jelman vahvistamisesta.[212] Kummassakin suhteessa 4 § säätelee sen, minkä osan tuloistaan ja varallisuudestaan velallinen on velvollinen käyttämään velkojensa maksamiseen. Edellytysten arvioinnissa VJL 4 § tarkoittaa sitä, että velallista ei pidetä maksukyvyttömänä eikä velkajärjestelyä voida aloittaa, jos velallisen käytettävissä olevien varojen ja tulojen avulla 4 §:n mukaan laskettuna pitäisi pystyä maksamaan velkansa.

Velkajärjestelylain mukainen maksukyvyttömyys on siten normatiivinen käsite. Se säätelee sitä, missä tilanteissa velallisen on selvittävä velkaongelmistaan ilman velkajärjestelyä ja milloin hän taas on oikeutettu siihen. Konkurssiperusteena maksukyvyttömyys on empiirinen (oikeus)tosiseikka.

Normatiivisen ja empiirisen maksukyvyttömyyden ero tulee esiin siten, että VJL 3,1 §:n 2 kohdan maksukyvyttömyyden määritelmä ja maksukyvyn arviointia koskeva 4 ja 5 § voivat johtaa eri lopputuloksiin siten, että velallinen on maksukyvytön vain toisen kriteerin perusteella. Velallinen ei kenties pysty maksamaan velkojaan niiden erääntyessä (3,1 § 2 kohta), vaikka maksukyvyn arvioimista koskevien perusteiden (4 §) mukaan hänen pitäisi pystyä siihen.

Normatiivisen ja empiirisen maksukyvyttömyyden ero voi tulla esiin myös siten, että velallinen on saattanut hakemusajankohtaan asti suoriutua veloistaan niiden eräpäivinä. Olosuhteiden muutoksen vuoksi hän tietää olevansa kykenemätön siihen tulevaisuudessa, koska hänen maksukykynsä ei ole 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla riittävä. Velkajärjestely voitaneen myöntää, jos muut edellytykset täyttyvät.

Velkojen erääntyminen on 3,1 § 2 kohdan mukaan avainasemassa. Jos velat eivät ole vielä erääntyneet, maksukyvyttömyyttä tarkastellaan maksuvaran (tulojen ja välttämättömien elinkustannusten erotus) välisenä suhteena eli pelkästään VJL 4 §:n nojalla. Takausvastuu otetaan maksukyvyttömyyden arvioinnissa huomioon kuitenkin vasta kun sen perusteella on vaadittu suoritusta.[213] Jos velkajärjestely aloitetaan muiden velkojen vuoksi, realisoitumaton takausvastuu otetaan siinä huomioon tuomioistuimen arvion mukaan (28 §). Velanhoitomenoja laskettaessa on otettava huomioon, että velallinen on velvollinen neuvottelemaan maksujärjestelyistä velkojan kanssa (VJL 11 §).[214] Vaikka velallinen olisi velan alkuperäisten ehtojen mukaan niiden suhteen maksukyvytön, hän ei ole maksukyvytön, jos velkoja on suostunut uuteen, velallisen maksuvaran puitteissa olevaan maksusitoumukseen.

---

[212] HE 183/1992 s. 42.

[213] VHO 25.1.94/115, VHO 28.1.94/138 ja VHO 1.2.94/167.

[214] VHO 3.8.93/1436: Velkoja oli luopunut vaatimasta lyhennyksiä äitiysloman ja työttömyyden aikana, jolloin velallisen maksuvara riitti velanhoitomenoihin. Ei pidetty maksukyvyttömänä. HO: ei muutosta.

KouHO 12.1.94/6: Velalliset A ja B olivat joutuneet takauksen perusteella maksuvelvollisiksi kolmannen henkilön 185.000 mk:n velasta. A:n (perheetön) br.tulo oli 7.450 mk/kk ja hänellä oli muuta velkaa 55.000 mk. B:n (perheellinen) br.tulo oli 13.000 mk, ei velkoja, mutta hän oli takaajana A:n velassa. Kummallakaan ei mainittavaa varallisuutta. Velkoja oli ilmoittanut tyytyvänsä suorituksiin 1.888 mk/kk. Hakijoita ei pidetty maksukyvyttöminä.

VHO 1.2.94/167: Velallisen nettotulot n. 7.000 mk/kk ja velkaa 144.570 mk. Velkoja (69.000 mk) oli ilmoittanut neuvottelevansa laina-ajan pidennyksestä. Ei pidetty maksukyvyttömänä. HO: ei muutosta.

Velallisen neuvotteluvelvollisuus koskee myös niitä tilanteita, joissa velat ovat erääntyneet. Velkoja tai velkojat voivat tällöinkin ehdottaa uutta maksuaikataulua, jonka suhteen velallinen ei olisi maksukyvytön. Neuvotteluvelvollisuudesta johtuen velallinen ei ilman perusteltua syytä voi kieltäytyä hyväksymästä tarjousta. Alarajan muodostaa VJL:n välttämättömien elinkustannusten normi, sillä uuden maksuaikataulun on jätettävä velalliselle vähintään normin mukaisesti varoja elinkustannuksiin. Maksuaikataulun kestoa sitä vastoin ei voida rajoittaa VJL:n mukaisen maksuohjelman maksimikestoon.[215] Tässä suhteessa sovintoratkaisut voivat olla velkojien kannalta velkajärjestelyä edullisempia.

Maksukyvyttömyyden tulevaisuuteen suuntautuvan elementin (muuten kuin tilapäisesti), arvioiminen on vaikeaa, jos velallisen tulojen ennakoiminen on epävarmalla pohjalla. Jos maksukyvyttömyyttä voidaan pitää tilapäisenä, velkajärjestelyä ei myönnetä.

KouHO 3.11.93/1686: Velat, 206.000 mk, olivat syntyneet omien yhtiöiden toiminnan päätyttyä. Velallinen oli aloittanut elinkeinotoiminnan, jonka tulo velalliselle oli arvioitu 118.000 mk/v. Ei elatusvelvollisuutta. Velallista ei pidetty maksukyvyttömänä. HO: ei muutosta.

Ratkaisun perusteluissa ei lausuta velkojen erääntyneisyydestä, mutta olosuhteiden perusteella voidaan olettaa kaikkien olleen erääntyneitä. Alioikeuden perustelujen nojalla ratkaisun oikeellisuutta voitaisiin epäillä, mutta jos otetaan huomioon maksukyvyttömyyden tulevaisuuteen suuntautuva ulottuvuus ja epävarmuus velallisen tuloista, lopputulosta voitaneen puolustaa. Kuitenkin palkkatyössä ollutta velallista, jolla oli sama tulotaso ja velkamäärä, pidettiin mak-

[215] Jos maksuaikataulu ylittää huomattavasti VJL:n maksuohjelman maksimikeston, velallinen ei ole velvollinen sitä hyväksymään ja voi hakea velkajärjestelyä. Myös jo sovitun uuden maksusitoumuksen siviilioikeudellista kohtuullisuutta (OikTL 36 §) arvioitaessa voidaan joutua ottamaan huomioon VJL:n säännökset.

sukyvyttömänä, kun 35.000 mk:n suuruinen laina oli irtisanottu eikä maksuvara riittänyt lainanhoitokulujen suorittamiseen (VHO 6.4.94/610).

Jos ratkaisussa KouHO 3.11.93/1686 käytettyä aikaperspektiiviä (kunnes velallisen liiketoiminta alkaa tuottaa tulosta), verrataan maksukyvyttömyyden aikaperspektiiviin konkurssin edellytyksissä, todetaan jälkimmäisen olevan selvästi lyhyempi. Kun konkurssissa näytöksi maksukyvyttömyydestä kelpaa maksukehotus, johon liittyy viikon maksuaika, konkurssioikeudessa ajateltu aikaperspektiivi ei voine yleensä ylittää muutamaa viikkoa. Aikaperspektiivin määrittäminen konkurssin edellytyksien yhteydessä on jäänyt tapauskohtaiseksi. Koska sitä arvioidaan velallisen esittäessä vastanäyttöä presumtioiden muodostamalle oletukselle, aikaperspektiivi liittyy niihin seikkoihin, joiden perusteella velallinen väittää tilanteensa paranevan. Esimerkiksi varallisuuden myymisen vaatima aika saattaisi olla tällainen seikka.[216]

Velkajärjestelyssä ajatellaan oleellisesti pitempää aikaväliä kuin konkurssissa. Kotitalouden tulot kertyvät yleensä hitaasti, mutta suhteellisen säännöllisesti. Tanskan velkasaneerauksen edellytyksiä koskevassa lainkohdassa tätä on nimenomaisesti korostettu edellyttämällä, että velallisella ei lähimpien vuosien aikana ole odotettavissa kykyä täyttää velvoitteitaan.[217]

Velkajärjestelylaissa on ajateltu lyhyempää aikaväliä kuin Tanskan laissa. Perusteluissa on kiinnitetty huomiota siihen, että esimerkiksi työttömyyden kestoa voi olla mahdotonta arvioida ja että velallisen taloudellinen tilanne voi velkajärjestelyn epäämisen johdosta muuttua entistä vaikeammaksi.[218] Sen vuoksi perusteluissa katsotaan, että velkajärjestely pitäisi myöntää, vaikka maksukyvyn paraneminen olisi lähitulevaisuudessa odotettavissa. Perustelujen lausuma koskee lähinnä työttömyyttä, mutta siihen voidaan nähdäkseni nojautua muunkin 9 § 1 kohdan mukaisen sosiaalisen suoritusesteen kohdalla. Jos velallisella ei ole lainkaan maksuvaraa, maksukyvyttömyyden mahdollinen paraneminen voidaan ottaa huomioon siten, että maksuohjelma määrätään aloitettavaksi maksukyvyn paranemisesta.

Sinänsä suhteellisen *pienikin velkamäärä* voi täyttää maksukyvyttömyyden tunnusmerkistön.

---

[216] Ks. Walin–Palmér 1989 I s. 12.

[217] '...inden for de nærmeste år ingen udsigt har til at kunne opfylde sine gældforpliktelser...' konkurslov 197 §. Tätä on tulkittu siten, että maksukyvyn paraneminen ei ole näköpiirissä tulevien vuosien aikana. Ei suinkaan riitä, että velallinen ei olisi kykenevä maksamaan (kaikkia) velkojaan tulevien vuosien kuluessa. Ks. Drews Jensen 1993 s. 21.

Ruotsissa korostetaan aikaperspektiivin pituutta 'inom överskådlig tid', eli kvalifioitu maksukyvyttömyys, ks. Prop 1993/94:123 s. 197.

[218] HE 183/1992 vp. s. 48.

VHO 24.11.93/2350–2351: Työttömien avopuolisoiden velat olivat 33.000 ja 36.000 mk, jotka ilmeisesti olivat suurimmalta osalta yhteisiä. Hakijoita pidettiin maksukyvyttöminä, mutta hakemukset hylättiin esteen perusteella.[219]

Perusturvaan kuuluva omaisuus otetaan maksukyvyn arvioimisessa huomioon. Tällöin on otettava huomioon ne säännökset, joiden mukaan velallinen voi säilyttää tai on velvollinen myymään perusturvaan kuuluvan omaisuuden velkajärjestelyssä. Ainoastaan siinä tapauksessa, että velallinen voi ja on velvollinen parantamaan maksukykyään perusturvaan kuuluvaa omaisuutta myymällä siinä määrin, että hänen maksukyvyttömyytensä korjaantuu, perusturvaan kuuluva omaisuus estää velkajärjestelyn aloittamisen (tästä tark. 2.2.3.3).

2.2.3 Maksukyvyttömyyden lisäkvalifikaatiot

2.2.3.1 Sosiaalinen suorituseste

Velallisen maksukyvyttömyys ei yksin riitä velkajärjestelyn aloittamisen edellytykseksi. Maksukyvyttömyyden tulee lisäksi täyttää toinen kahdesta velkajärjestelylain 9 §:ssä säädetystä tunnusmerkistöstä. Velallisen maksukyvyttömyyden tulee johtua sosiaalisesta suoritusesteestä (9 § 1 kohta) tai velkajärjestelyyn tulee olla muuten painavia perusteita (9 § 2 kohta).

Velkajärjestelylain 9 §:n 1 kohdan mukaan velkajärjestely voidaan myöntää, jos maksukyvyttömyyden syynä pääasiallisesti on sairaudesta, työkyvyttömyydestä, työttömyydestä tai muusta olosuhteiden muutoksesta johtunut maksuky-

---

[219] Hovioikeudet ovat pysyttäneet alioikeuksien ratkaisut, joissa hakemus on hylätty sillä perusteella, että hakija ei ollut maksukyvytön seuraavissa tapauksissa:

KouHO 25.5.94/765: Ntulo 5.100 mk/kk velat 160.000
KouHO 23.2.94/234: Ntulo 5.400 mk/kk velat 55.000
KouHO 9.2.94/138 : Ntulo 4.900 mk/kk velat 54.000
VHO 17.9.93/1728: työtön, velat 23.000.

Ratkaisuista voidaan päätellä, että velallisilla ei ilmeisesti ollut elatusvelvollisuutta. Sen sijaan velkojen erääntyminen ei niistä käy ilmi.

On yllättävää, että tuomioistuimiin on tullut hakemuksia, joiden perusteella velallista ei voida pitää maksukyvyttömänä. Vaikuttaa siltä, että velallisten on vaikeaa saada asiantuntevaa avustajaa, joka voisi jo alkuvaiheessa selventää velkajärjestelyn edellytyksiä. Eräissä ratkaisuissa velallista ei ole pidetty maksukyvyttömänä sen vuoksi, että tällä on perusturvaan kuulumatonta omaisuutta, jonka myymällä tämä voi selvitä veloista. Ihmetyttää, miksi hakemus on ylipäänsä tehty. Ks. VHO 11.11.93/2238–2239: Velalliset omistivat kiinteistön, jolla kumpikaan ei asunut. THO 10.5.94/1563: Velallinen omisti asunnon, jossa hän ei asunut.

Maksukyvyn parantamisesta ks. tarkemmin jälj. 2.2.3.3.

vyn oleellinen heikkeneminen eikä se ole aiheutunut velallisen omasta syystä. Säännös liittyy niihin yksityisoikeuden alalla parin viimeisen vuosikymmen aikana säädettyihin lainkohtiin, joiden nojalla kuluttajavelallisen suoritusvelvollisuutta voidaan sovitella, jos velallisen laiminlyönti on johtunut hänestä itsestään riippumattomasta syystä.

Wilhelmsson on systematisoinut näitä säännöksiä *sosiaalisen suoritusesteen (social force majeure)* käsitteen avulla. Se perustuu kuluttajasopimuksia koskevaan lainsäädäntöön, joka on tältä osin pohjoismaissa melko yhdenmukainen.[220] Siten pohjoismaisen kuluttajaoikeuden alalla voidaan sanoa jo vakiintuneesti esiintyvän säännöksiä, jotka merkitsevät poikkeusta siitä pääsäännöstä, että velallisen maksukyvyttömyys ei ole seikka, jonka nojalla velallinen voisi vaatia sopimukseen perustuvien velvoitteiden sovittelua.[221]

> Sosiaalisen suoritusesteen perusteella voidaan sovitella lähinnä velallisen viivästyksen seuraamuksia. Esimerkiksi korkolain 11 §:n nojalla voidaan alentaa viivästyskorkoa, osamaksukauppalain 2,2 ja 11 §:ien nojalla lykätä esineen takaisinottoa tai tehdä se vain erityisin edellytyksin. Kuluttajansuojalain 7:16:n 2 momentissa on rajoitettu luotonantajan oikeutta ottaa luotolla myyty esine takaisin, jos velallisen maksuviivästys on johtunut sosiaalisesta suoritusesteestä.[222]
>
> Eräissä julkisoikeudellista maksuvelvollisuutta koskevissa laeissa on säännöksiä, joiden nojalla velallisen maksuvelvollisuutta voidaan helpottaa silloin kun se johtuu sosiaaliseen suoritusesteeseen rinnastettavasta syystä. Näiden säännösten perusteella maksuvelvollisuutta voidaan lieventää enemmänkin kuin sopimusoikeudessa. Erityisin edellytyksin velallinen voidaan osittain tai jopa kokonaankin vapauttaa suoritusvelvollisuudestaan; ks. erit. verotuslain 125 § (602/85, 1317/91), ennakkoperintälain 49a § (610/82) ja eräiden muiden verolakien vastaavat säännökset, työttömyysturvalain (602/84) 31 §, sosiaalihuoltolain (710/82) 36 §, elatusturvalain 21 §, maksuvapautuslaki (529/80) ja opintotukilain (65/94) 39 §.[223] Va-

---

[220] Ks. Wilhelmsson 1993 s. 52–53.

[221] Sosiaalisen suoritusesteen käsiteeseen sisältyy kuluttajaa kohdannut, yllättävä tapahtuma. Sen sijaan sen ei välttämättä tarvitse johtaa maksukyvyttömyyteen tai edes lievempiin maksuvaikeuksiin, jotta velallinen voi vedota suoritusesteeseen. Ks. Bärlund 1990 s. 79–80.

Sopimusoikeuden näkökulmaa tarkastellaan lähemmin luvussa IX 2.

[222] Ks. Bärlund 1990 s. 13–25, Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 39 ss., Wilhelmsson 1993 s. 52, HE 183/1992 vp. s. 9–11.

[223] Aikaisemman opintotukilain (28/72) mukaisten lainojen takaisinperinnästä vapauttamisessa noudatetaan vielä mainitun lain 6 §:n mukaisia, uuden opintotukilain kanssa pääosin yhdenmukaisia säännöksiä (opintotukilain (65/94) 51,3 § 2 k ja 56 §). Sen sijaan korkeakouluopiskelijoiden opintotuesta annetun lain (111/92) ao. säännös (21 §) on kumottu ja sen nojalla myönnetyn lainaan ja takaukseen sovelletaan vuoden 1994 opintotukilakia (51,3 § 3 k).

pauttamista koskevan päätöksen tekee kyseisen suorituksen perimisestä vastaava viranomainen tai ylempi viranomainen.[224]

Kaikki edellä mainitut säännökset koskevat yksittäisen velkojan ja velallisen välistä suhdetta. Silloin kun velallisella on useita velkojia, yhden velkasuhteen ehtojen sovittelu on usein paitsi riittämätön keino tilanteen korjaamiseen, myös velkojien keskinäisen tasavertaisuuden kannalta epätarkoituksenmukaista. Lievennys, jonka on tarkoitus suojata velallisen vähimmäistoimeentuloa, saattaa siirtyä toisten velkojien hyödyksi. Vetoaminen useisiin eri sovittelusäännöksiin ja niiden edellyttämän näytön esittäminen eri tahoille on lisäksi prosessuaalisesti tuhlaavaista eikä takaa velkatilanteen kokonaisvaltaista selvittämistä missään suhteessa. Yksityishenkilön velkajärjestely sosiaalisen suoritusesteen perusteella pyrkii vastaamaan näihin ongelmiin.

Velkajärjestelylain 9 §:n 1 kohdassa edellytetään, että velallisen maksukyvyttömyys on pääasiallisesti johtunut sairaudesta, työkyvyttömyydestä, työttömyydestä tai muusta olosuhteiden muutoksesta ja maksukyvyttömyyden heikentymisen on täytynyt tapahtua pääasiassa ilman velallisen omaa syytä. Säännös vastaa varsin pitkälle yksityisoikeudellisessa lainsäädännössä sosiaalista suoritusestettä koskevia säännöksiä, joissa sovittelun perusteena mainitaan sairaus ja työttömyys[225] sekä muut erityiset syyt.[226] Julkisoikeudellisissa säännöksissä maksuvelvollisuuden lieventämisen perusteet on yleensä ilmaistu väljemmin ja niissä korostetaan suorituksen perimisen kohtuuttomuutta.[227] Poikkeuksen muodostaa täsmällisesti muotoiltu opintotukilainsäädäntö, jonka mukaan vapauttaminen edellyttää viisi vuotta kestänyttä työkyvyttömyyttä.

Sairaus ilmoitettiin maksukyvyttömyyden syyksi noin 12 prosentissa velkajärjestelyhakemuksista lain ensimmäisen voimassaolovuoden aikana. Sairauden tai työkyvyttömyyden tulee olla *maksukyvyttömyyden syy,* jotta velkajärjestely 9 § 1 kohdan nojalla voidaan myöntää.[228] Sekä velallisen itsensä että hänen per-

---

[224] Ks. Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 48–52.

[225] Korkolain 11 §, osamaksukauppalain 2,2 ja 11 §, kuluttajansuojalain 7:16,2.

Sairauden tai muun sosiaalisen suoritusesteen ei välttämättä tarvitse kohdata velallista itseään; esimerkiksi lapsen sairaus on eräissä tapauksissa johtanut vanhemman vaikeaan velkatilanteeseen.

[226] Näin korkolain 11 § ja osamaksukauppalain 2,2 ja 11 §. Kuluttajansuojalain 7:16,2:ssa käytetään ilmaisua 'muusta siihen verrattavasta seikasta'.

[227] Keskeinen säännös on verotuslain 125 §, jossa vapauttamisen perusteina luetellaan (mm.) (1) maksukyvyn olennainen alentuminen erityisistä syistä, kuten elatusvelvollisuuden, työttömyyden tai sairauden johdosta ja (4) se, että veron periminen muusta syystä olisi ilmeisen kohtuutonta.

[228] THO 8.6.94/2086: Velkajärjestely myönnettiin 9 § 2 kohdan nojalla, kun velkaantumi-

heenjäsenensä sairastuminen voi olla lainkohdassa tarkoitettu peruste. Maksukyvyn heikkeneminen johtuu useimmiten tulojen laskusta. Syynä voi olla myös välttämättömien elinkustannusten nousu. Sairaus johtaa usein maksukyvyn heikkenemiseen kummastakin 'suunnasta'. Samalla kun tulot laskevat, sairauden hoidosta saattaa aiheutua huomattavia kustannuksia.

Maksukyvyn heikkenemisen on täytynyt johtua seikasta, joka on aiheutunut pääasiallisesti ilman velallisen omaa syytä. Velallisella on lähtökohtaisesti todistustaakka siitä, että hän on joutunut *työttömäksi* omatta syyttään.[229] Lomautus on työttömyyteen rinnastettava seikka, jos sen taloudelliset seuraamukset ovat niin huomattavat, että niistä aiheutuu maksukyvyttömyys.[230] Myös puolison työttömyys voi aiheuttaa lainkohdassa tarkoitetulla tavalla maksukyvyttömyyden.[231]

Sosiaalinen suorituseste liittyy tilanteisiin, joissa velallinen on mitoittanut velkansa tulotasonsa mukaan, mutta olosuhteiden muutoksen vuoksi hänen suunnitelmiltaan putoaa pohja pois. Sosiaalisen suoritusesteen tausta on kuluttajaoikeudessa ja VJL 9 § 1 kohdassa luetellut esimerkit viittaavat nimenomaan yksityishenkilön elämäntapahtumiin. VJL 9 § 1 kohdan soveltaminen sellaisiin tilanteisiin, joissa velkaantuminen johtuu konkurssiin tai muutoin kannattamattomana *päättyneestä elinkeinotoiminnasta,* vaikuttaa lainsäätäjän tarkoitukselle vieraalta.[232] Elinkeinotoiminnan päättymisen vuoksi työttömäksi jääneet velalliset vetoavat usein 9 §:n 1 kohtaan. Edellä selostetun taustan huomioon ottaen on lähdettävä siitä, että elinkeinotoiminnan päättyminen ja sitä seurannut työttömyys ei ole sellainen olosuhteiden muutos, jota lainkohdassa tarkoitetaan. Jos

---

nen johtui opiskelusta ja velallinen oli opiskeluaikanaan sairastunut siten, että hän ei ollut kyennyt valmistumaan ja saamaan työtä. – Kun velkaantuminen osittain oli tapahtunut sairastumisen jälkeen, maksukyvyttömyyden ei voitu katsoa aiheutuneen sairastumisesta.

[229] VHO 19.5.94/889: Hakemus hylättiin mm. sillä perusteella, että hakija oli itse irtisanoutunut työpaikastaan. – HO totesi, ettei asiassa tästä syystä ollut myöskään 9 § 2 kohdan mukaisia painavia perusteita.

Velallisen todistustaakkaa koskee seuraava ratkaisu: KouHO 12.1.94/5: Velallinen oli siirtynyt vakituisesta työsuhteesta tilapäisluontoisempaan, jonka päättymisen syystä ei ollut muuta selvitystä kuin velallisen ilmoitus. HO katsoi, että velallinen ei ollut näyttänyt, ettei työttömyys johtunut hänestä itsestään ja hylkäsi hakemuksen. – Ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 37, jossa katsotaan, että työpaikan vaihtaminen heikommin palkattuun ilman perusteltua syytä estää velkajärjestelyn.

[230] KouHO 1.12.93/1882: HO ei muuttanut alioikeuden ratkaisua, jossa katsottiin, että 19 päivää kestänyttä lomautusta ei voitu pitää maksukyvyttömyyden syynä.

[231] Esim. THO 31.3.94/1088.

[232] Sen enempää hallituksen esityksessä kuin lainlaatijoiden kommentaarissakaan ei 9 §:n 1 kohdan kohdalla viitata päättyneen elinkeinotoiminnan aiheuttamaan työttömyyteen.

elinkeinotoiminnan päättymisen syy on ollut 9 § 1 kohdassa tarkoitettu seikka, velkajärjestely voidaan lainkohdan nojalla myöntää.[233]

Sosiaalisena suoritusesteenä voidaan pitää myös *muuta olosuhteiden muutosta,* joka on ilman velallisen omaa syytä aiheuttanut maksukyvyttömyyden (9 § 1 k). Lainkohdan sanamuoto ei lähtökohtaisesti rajoita niitä olosuhteiden muutoksia, jotka voivat tulla kysymykseen. *Wilhelmssonin* mukaan sosiaalisena suoritusesteenä voitaisiin pitää muutosta asumisolosuhteissa (vuokrasuhteen päättyminen) ja perhesuhteissa (avioero, perheenjäsenen kuolema tai tapaturma).[234] Velkajärjestelylain esitöiden mukaan velallisen perhesuhteissa, asumis- ja työtilanteessa tapahtuneet muutokset voivat olla sellainen syy, jonka perusteella velkajärjestely voidaan myötää.[235] Työtilanteeseen liittyvä syy voi olla esimerkiksi sivuansioiden väheneminen. Velallisen on tällöinkin näytettävä, että sivuansioiden väheneminen ei johdu hänestä itsestään.[236]

Velallisen *maksukyvyn* on täytynyt sosiaalisen suoritusesteen vuoksi *heikentyä oleellisesti.* Lähtökohta on, että velallisen tulee sopeuttaa menonsa tulotason ja elämänvaiheiden normaalien vaihtelujen mukaisesti. Olosuhteiden muutoksen vaikutus maksukykyyn johtuu yleensä siitä, että tulot pienentyvät tai menot kasvavat merkittävästi. Vähäisemmätkin muutokset voivat johtaa maksukyvyn oleelliseen alentumiseen, jos velallisen velanhoitomenot ovat jo ennen muutosta olleet suuret suhteessa hänen tuloihinsa.[237] Velallisen on tällöin osoitettava muu-

---

[233] Ks. kuitenkin KouHO 1.12.93/1894: HO hyväksyi hakemuksen 9 §:n 1 kohdan nojalla, kun velallinen oli jäänyt työttömäksi 1991 lopetettuaan grillikioskin kannattamattomana. Veloista (yht. 156.000 mk) 126.000 mk oli otettu kioskin aiheuttamien velkojen maksamiseen. Sen jälkeen velallisella oli ollut yksi puolen vuoden mittainen työsuhde. – Hakemuksen hyväksyminen olisi voitu perustella 9 §:n 2 kohdalla.

THO 28.9.93/2925: Velallinen oli vedonnut siihen, että elinkeinotoiminta oli päättynyt hänestä riippumattomasta syystä, kun häneltä oli evätty lupa antaa lentokoulutusta. Alioikeus ei pitänyt tätä velallisesta riippumattomana syynä. HO: ei muutosta.

[234] Wilhelmsson 1993 s. 54.

[235] HE 183/1992 vp. s. 48.

[236] Todistustaakkaa ja näyttövelvollisuutta koskee seuraava ratkaisu: THO 4.2.94/447: Velkajärjestely hylättiin, kun velallinen ei ollut esittänyt selvitystä sivuansioiden poisjäämisen syystä.

KouHO 9.6.94/968: Velallinen oli perustellut hakemustaan sillä, että hän ei saanut sivutoimilupaa, minkä johdosta hänen tulonsa olivat vähentyneet noin 100.000 mk/v. Alioikeus katsoi, ettei kysymyksessä ollut sellainen olosuhteiden muutos, joka olennaisesti ja pysyvästi vaikuttaisi velallisen maksukykyyn. Hakemus hylättiin myös muulla perusteella. HO: ei muutosta. – Sinänsä olisin taipuvainen pitämään sivutoimiluvan epäämisestä johtuvaa näinkin huomattavaa tulojen laskua 9 § 1 kohdassa tarkoitettuna perusteena. Näin myös Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 35.

[237] Ks. myös Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 35.

toksen oleellinen vaikutus maksukykyyn. Osoituksena siitä voi olla se, että velallinen on ennen muutosta hoitanut velvoitteensa.[238]

Perustelujen mukaan *yleinen taloudellinen kehitys* kuten korkotason nousu tai verojen korotus ei lähtökohtaisesti ole sellainen muutos, joka yksinään voisi aiheuttaa maksukyvyn oleellisen heikkenemisen.[239] Edellä selostettujen seikkojen tulee olla *pääasiallisena syynä* velallisen maksukyvyttömyyteen. Perusteluissa on kuitenkin korkotason muutoksen ym. yleistaloudellisten seikkojen osalta todettu, että sellainen *yhdessä* muun epäedullisen muutoksen kanssa voisi olla peruste velkajärjestelylle. Siten esimerkiksi asuntolainan koron nousu yhdessä lyhytaikaisen lomautuksen kanssa saattaisi muodostaa olosuhteiden muutoksen, joka on ollut pääasiallisena syynä maksukyvyn heikkenemiseen, vaikka kumpikaan seikka yksinään ei olisi aiheuttanut maksukyvyn oleellista heikkenemistä.[240] Yleisemminkin voidaan pohtia sitä, miten tärkeää on maksukyvyn heikkenemisen kytkeminen pääasiallisesti tiettyyn olosuhteiden muutokseen. Kuluttajan ylivelkaantuminen on usein monen tekijän yhteisvaikutuksena etenevä prosessi, jossa voi olla vaikeaa erottaa yhtä pääasiallista tekijää. Sen sijaan on selvää, että voidakseen vedota sosiaaliseen suoritusesteeseen, velallisen on voitava osoittaa sellaisen olemassaolo ja sen *keskeinen merkitys* velkaongelman syntymiselle.

Käytännössä velalliset eivät aina huomaa vedota 9 §:n mukaisiin edellytyksiin. VJA:n mukaisessa yksityiskohtaisessa hakemuskaavakkeessa on kohta, jossa hakijan tulee ilmoittaa perustuuko hakemus maksukyvyn olennaiseen heikkenemiseen vai velkojen ja maksukyvyn suhteeseen ja esittää perustelut. Kohta täytetään usein puutteellisesti siten, että siitä ei selviä, millä tavoin hakija katsoo esimerkiksi sairastumisen olleen *pääasiallinen* tai edes keskeinen syy maksukyvyttömyyden syntymiselle.[241] Varsinkin silloin kun velallinen vetoaa sellaisiin yllättäviin seikkoihin, jotka eivät ole johtaneet tulojen alenemiseen, ko. seikan

---

[238] Näin esim. VHO 31.12.93/2631: Maksuvaikeudet olivat alkaneet silloin, kun toinen kanssavelallisista oli ollut ensimmäisen kerran lyhyen ajan työttömänä.

[239] HE 183/1992 vp. s. 48.

[240] Oikeuskäytännössä ratkaisussa VHO 16.7.93/1414 hyväksyttiin VJL 9 § 2 kohdan nojalla hakemus, jossa maksukyvyttömyyden syyksi oli esitetty menojen lisääntyminen perheenlisäyksen, jälkiverojen, asumiskustannusten ja lainanhoitokulujen vuoksi. Ratkaisun perustelujen valossa ei voida arvioida, olisiko ratkaisu voitu perustaa myös 1 kohtaan. Mikään mainituista seikoista ei *yksinään* riittäisi 1 kohdassa mainituksi perusteeksi.

[241] Hakemuskaavakkeessa mainitaan mahdollisuudesta täydentää selvitystä liitteellä, mutta selvityksen keskeinen merkitys velkajärjestelyn edellytysten selvittämisen kannalta on ilmeisesti vaikeaa ymmärtää. Ks. OM:n 25.1.1993 vahvistama velkajärjestelyhakemuksen kaava ja sen laatimista koskevat ohjeet.

(esimerkiksi avioero)[242] syy-yhteys maksukyvyn heikkenemiseen ja maksukyvyttömyyden syntymiseen on syytä perustella huolellisesti.

Velkajärjestelylain säätämisen yhteydessä ei kumottu muihin lakeihin sisältyviä sosiaalista suoritusestettä koskevia säännöksiä, joiden perusteella velallisen suoritusvelvollisuutta yksittäisessä velkasuhteessa voidaan sovitella. Velkajärjestelyä perusteltiin nimenomaan sillä, että siinä on mahdollista ottaa huomioon velallisen kaikki velkasuhteet.[243] Siten on selvää, että velkajärjestely ei edellytä muihin sovittelumahdollisuuksiin vetoamista, jos velkojia on useita. Ne ovat siten voimassa velkajärjestelylle rinnakkaisina ja vaihtoehtoisina.

Kysymys siitä, mikä menettely on ensisijainen, voi olla relevantti, jos velkojia on vain yksi. Tällöin voidaan esittää se asia-argumentti, että kyseistä velkasuhdetta koskevat erityispiirteet on otettu paremmin huomioon erityissäännöksessä ja sen soveltamisen tulisi siten olla ensisijaista. Velkasuhteen sovittelun edellytykset ovat erillislain mukaan osittain erilaiset kuin velkajärjestelyssä. Ongelma kärjistyy opintolainojen kohdalla. Toisin kuin muut tavalliset velat (ja erityisesti kulutusluotot) niillä on pitkä takaisinmaksuaika ja ne voidaan ymmärtää pitkäaikaiseksi investoinniksi henkiseen pääomaan.[244] Siten on perusteltua, että opintotukilain mukaan takaisinmaksusta vapauttamisen edellytykset ovat ankarammat kuin velkajärjestelyssä. Toisaalta kahden velallisen asettaminen eri asemaan vain sillä perusteella, että toisella on vain yksi velkoja ja toisella saman (pää)velkojan lisäksi muu tai muita vähäisiä velkojia, johtaisi epätasa-arvoiseen kohteluun.

Uuden opintotukilain säätämisen yhteydessä velkajärjestely huomioitiin siten, että luottolaitos voi maksuohjelman vahvistamisen nojalla vaatia lainaa maksettavaksi valtiontakauksesta (37,3 §), ja siten, että opintotukilainkin perusteella voidaan myöntää osittainen maksuvapautus velallisen taloudellisen tilanteen heikennyttyä työttömyyden, sairauden tai muun vastaavan syyn perusteella siten, että takaisinperiminen olisi kohtuutonta (39,3 §). Velkajärjestelyn ja maksuvapautuksen keskinäiseen suhteeseen ei uudistuksessa muutoin otettu kantaa.[245]

---

[242] Avioero on elämänvaihe, josta normaalisti pitää selvitä ilman, että se johtaa velkaongelmiin. Siihen liittyy kuitenkin useita riskitekijöitä, joiden vuoksi erotilanne näyttää olevan hyvin riskialtista aikaa. Esim. menojen kasvu, velkasuhteiden puutteellinen selvittäminen puolisoiden välillä, henkinen kriisitila ja kokemattomuus taloudellisten asioiden hoitamisessa. Tuomioistuin ei voi näitä seikkoja arvailla, joten heikosti täytetty hakemus koituu velallisen vahingoksi.

[243] HE 183/1992 vp. s. 21.

[244] Laina-aikaa ei tosin enää (uusissa opintolainoissa) säännellä muutoin kuin siten, että valtiontakauksen keston yläraja on 30 vuotta (opintotukilain 34 §).

[245] HE 226/93.

Osittaisen maksuvapautuksen edellytykset on säännelty vastaavalla tavalla kuin velkajärjestelyn edellytykset sosiaalisen suoritusesteen perusteella. Sen vuoksi opintotukeen liittyviä erityispiirteitä ei voitane pitää niin painavina seikkoina, että ne estäisivät velkajärjestelyn myöntämisen, vaikka opintotukiviranomainen olisi ainoa velkoja.[246]

Opintotukilain ja velkajärjestelylain vapauttamisperusteiden yhdenmukaisuus ei ulotu VJL 9 §:n 2 kohtaan. Opintolainaan liittyvillä erityispiirteillä voi olla erityistä tulkintamerkitystä arvioitaessa painavia perusteita velkajärjestelylle VJL 9 §:n 2 kohdan mukaan.

2.2.3.2 Muuten painavat perusteet

Velkajärjestely voidaan myöntää maksukyvyttömälle velalliselle, jos siihen on *muuten painavat perusteet ottaen huomioon velallisen velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden määrä suhteessa hänen maksukykyynsä* (VJL 9 § 2 kohta). Peruste on sosiaalisen suoritusesteen kanssa vaihtoehtoinen.

VJL 9 § 2 kohdan mukaan velallisen *maksukyvyttömyyden* tulee olla *kvalifioitua*. Velkojen ja maksukyvyn välinen huomattava epäsuhta on välttämätön edellytys tämän lainkohdan soveltamiselle. Epäsuhdan tulee olla sen laatuinen, että velallinen ei useiden vuosienkaan kuluessa pysty lyhentämään velkoja kuin osaksi.[247]

Tanskassa yksityishenkilön velkasaneerauksen edellytyksenä on kvalifioitu maksukyvyttömyys, joka ilmaistaan lakitekstissä vastaavalla tavalla kuin hallituksen esityksen perusteluissa eli kiinnittämällä huomiota tulevien vuosien aikaperspektiiviin. Tanskan laissa puhutaan lähivuosista, kun taas VJL:n hallituksen esityksessä käytettiin 'useaa vuotta'. Tanskassa kvalifioidun maksukyvyttömyyden vaatimusta on tulkittu siten, että työssä käyvän velallisen velkojen kokonaismäärän on yleensä täytynyt ylittää 250.000 kruunua ja työttömän tai eläkeläisen 100.000 kruunua, jotta velkajärjestely voisi tulla kysymykseen. Voidaanko VJL 9 § 2 kohdalle antaa vastaava tulkinta?

Lain sanamuoto, velkojen ja maksukyvyn välinen suhde, johtaa siihen, että kiinteää alarajaa ei voida asettaa. Suhteellisen pienetkin velat voivat olla pienituloisen ja vähävaraisen velallisen maksukykyyn nähden riittävän suuret.[248] Tois-

---

[246] Näin ratkaisussa THO 8.6.94/2086: Velkajärjestely myönnettiin VJL 9 § 2 kohdan nojalla.

[247] HE 183/1992 vp. s. 49.

[248] Hovioikeuskäytännössä velkajärjestely on hyväksytty 9 § 2 kohdan nojalla, kun 3.500 mk/kk:n eläketulolla elävällä velallisella oli velkaa 81.000 mk (VHO 26.7.93/1425).

taiseksi ei ole syntynyt vakiintunutta käytäntöä, jonka perusteella velan suuruudelle voitaisiin asettaa jokin alaraja.

Kvalifioitua maksukyvyttömyyttä on perustelujen mukaan arvioitava useiden vuosien perspektiivillä, joten aikaperspektiivi on pidempi kuin 9 § 1 kohdassa. Kvalifioitu maksukyvyttömyys tuskin voi tulla kysymykseen, jos velat tai merkittävä osa niistä ei ole erääntynyt. Jos velallisella on vain tavallisia velkoja, kvalifioidun maksukyvyttömyyden arvioimisessa voitaneen käyttää apuna velallisen maksuvelvollisuutta VJL:n mukaan määräytyvällä viiden vuoden maksuohjelmalla.[249] Eräissä hovioikeusratkaisuissa kvalifioidun maksukyvyttömyyden on katsottu täyttyvän, jos velalliselle viiden vuoden maksuohjelmassa lainanhoitomenojen jälkeen olisi jäänyt selvästi vähemmän rahaa elinkustannuksiin kuin toimeentulotuen normi edellyttää. Sen sijaan kvalifioitua maksukyvyttömyyttä ei ollut, jos elinkustannuksiin jäi lähes tuon normin verran rahaa.

Vaikuttaa siltä, että kvalifioidulta maksukyvyttömyydeltä ei oikeuskäytännössä ole edellytetty samanlaista pysyvää ja muuttumatonta luonnetta kuin Tanskassa ja Ruotsissa. Tämä tulkinta on omiaan korostamaan muiden seikkojen, painavien perusteiden ja esteiden merkitystä aloittamisharkinnassa.

Jotta velkajärjestely voitaisiin 2 kohdan perusteella myöntää, siihen tulee olla *muuten painavia perusteita*. Painavien perusteiden olemassaoloa arvioitaessa on huomioon otettava ainakin kvalifioitu maksukyvyttömyys. Riittääkö pelkästään maksukyvyn ja velkojen huomattava epäsuhta siihen, että velkajärjestelylle on painavia perusteita, vai onko velallisen lisäksi osoitettava muita seikkoja, joiden johdosta velkajärjestelylle on painavia perusteita? Toisin sanoen, kvalifioitu maksukyvyttömyys on 9 § 2 kohdan nojalla velkajärjestelyn välttämätön edellytys, mutta onko se myös riittävä edellytys?

Velallisen näkökulmasta pyrkimys ja tarve korjata toivottomalta näyttävä taloudellinen tilanne on painava peruste hakea velkajärjestelyä. Jos velallisen tarve olisi riittävä peruste velkajärjestelyn myöntämiselle, lainkohdassa ei olisi lainkaan tarpeen käyttää sanoja 'muuten painavia perusteita'. Viittaus maksukyvyn ja velkojen väliseen epäsuhtaan olisi tällöin riittävä. Siten *lain sanamuodossa* pitäytyvä tulkinta puoltaa sitä, että lainkohdassa mainituille painaville perusteille on annettava muutakin, itsenäistä merkitystä.

Tulkintaa tukevat *hallituksen esityksen perusteluissa esitetyt esimerkit*. Esimerkkeinä VJL 9 § 2 kohdan soveltamisalasta esitetään ensinnäkin henkilöt, jotka oman epäonnistuneen yritystoiminnan johdosta tai takaajina ovat joutuneet hen-

[249] Koska kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja ei vielä velkajärjestelyn aloittamisesta päätettäessä ole selvitetty, arvio voi olla tässä vaiheessa 'karkea'.

kilökohtaiseen vastuuseen huomattavista veloista. Esimerkkeinä mainitaan niin sanotut kahden asunnon loukkuun joutuneet, joille tästä syystä on jäänyt huomattavat velat, sekä lainarahoituksella ostetun asunnon arvon merkittävä aleneminen ja sen myymisen jälkeen jäänyt ylivoimainen velkataakka.[250]

Perustelujen mukaan VJL 9 § 2 kohta eroaa 1 kohdasta siinä, että velkaantumisen ei tarvitsisi samalla tavalla johtua velallisesta riippumattomista syistä, vaan maksukykynsä alunperin virheellisesti arvioinut velallinenkin voisi saada velkajärjestelyn.[251] Ilmeisesti myös esimerkkien on tarkoitus havainnollistaa tätä näkökohtaa. Samalla esimerkit tuovat esiin tapauksia, joissa *prima facie* on painavia perusteita velkajärjestelyn myöntämiseen. Oman elinkeinotoiminnan epäonnistumista lukuunottamatta esimerkit kuvaavat juuri niitä tilanteita, joissa ylivelkaantuneen velallisen asemaa on julkisuudessa pidetty erityisen kohtuuttomana. Erityisesti kahden asunnon loukkua ja takaajan asemaa pidetään tilanteina, joihin velallinen on joutunut ilman omaa syytään. Näitä pidetään yleensä tapauksina, joissa velkaantumisen syy – kvalifioidun maksukyvyttömyyden ohella – puoltaa velkajärjestelyä.

Ongelmallisempi VJL 9 § 2 kohdan vaatimus painavista perusteista on niissä tapauksissa, joissa ei voida osoittaa velkaantumisen syyhyn tai muihin seikkoihin (kuin suureen velkamäärään) perustuvia painavia perusteita velkajärjestelylle. Erityisesti on kysyttävä, mikä on painavien perusteiden vaatimuksen suhde VJL 10 §:ssä lueteltuihin velkajärjestelyn esteisiin. Esteet on VJL 10 §:ssä säännelty 10-kohtaisena luettelona, joka lakiteknisesti vaikuttaa tyhjentävältä. Voidaanko VJL 9 § 2 kohdan painavia perusteita tulkita siten, että sillä on itsenäistä 10 §:n esteperusteiden ulkopuolelle menevää merkitystä? Vai onko sääntelyä tulkittava siten, että esteet täydentävät ja täsmentävät painavia perusteita? Jälkimmäisessä tapauksessa velkajärjestely tulisi myöntää, jos velallinen on kvalifioidusti maksukyvytön eikä esteitä ole. Jos painaville perusteille annetaan itsenäistä merkitystä, velkajärjestely voidaan evätä muullakin perusteella kuin 10 §:ssä mainitun esteen perusteella.

Painavin argumentti sen puolesta, että VJL 10 §:n esteluettelo on tyhjentävä, löytyy hallituksen esityksen perusteluista, joiden mukaan velkajärjestely voisi tulla kysymykseen, vaikka velallinen on alunperin arvioinut maksukykynsä väärin, jollei velkaantumista voida pitää 10 §:n 7 kohdassa tarkoitetulla tavalla harkittuna tai ilmeisen kevytmielisenä.[252] Edelleen perusteluissa huomautetaan, että lainkohdan soveltamisessa 'ratkaisevaa merkitystä ei...olisi maksukyvyttömyy-

[250] HE 183/1992 vp. s. 25 ja 48.
[251] HE 183/1992 vp. s. 25 ja 48.
[252] HE 183/1992 vp. s. 25 ja 48.

den syyllä ja sillä, johtuuko se velallisen olosuhteissa tapahtuneista muutoksista'.[253]

Hovioikeuskäytännöstä näyttää löytyvän tukea sille tulkinnalle, että maksukyvyn ja velkojen huomattava epäsuhta yksinään riittäisi 9 § 2 kohdan mukaisiksi painaviksi perusteiksi velkajärjestelylle. Hovioikeuksissa on lähestulkoon vakiintunut tapa perustella ratkaisuja seuraavasti: 'Huomioon ottaen *velkojen* ja takausvastuun *määrät suhteessa velallisen maksukykyyn, hovioikeus katsoo, että velkajärjestelyyn olisi sinänsä* yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain 9 §:n 2 kohdan tarkoittamat *painavat perusteet.*'[254] Hovioikeuskäytäntö ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen. Vaasan HO on yhdessä ratkaisussa nimenomaisesti katsonut, että velkajärjestelylle ei ollut painavia perusteita, kun velallisen toiminta oli ollut sellaista, että häntä koski kolme 10 §:n mukaista esteen velkajärjestelyn estettä (6, 7 ja 9 kohta). HO totesi: 'Maksukyvyttömyys ei sinänsä ole yksin riittävä edellytys velkajärjestelylle, vaan sen edellytyksiä harkittaessa on otettava huomioon maksukyvyttömyyden syyt, maksukyvyttömyyden aste, velkaantumisen syyt ja muut velallista koskevat seikat.'[255]

Pelkästään maksukyvyn ja velkojen määrän epäsuhtaa koskevan tulkinnan ongelmat tulevat esiin tapauksissa, joihin mikään esteperusteista ei suoranaisesti sovellu, mutta velallisen tilanne kokonaisuutena arvioiden ei ole velkajärjestelylain hengen mukainen.

Kysymys painavista perusteista voi nousta esiin, jos velallinen on syyllistynyt rikokseen tai rikoksiin, jotka sinänsä eivät ole 10 §:n mukaan velkajärjestelyn esteenä.[256] *Velkajärjestelylain ja rikosoikeuden sanktiojärjestelmän suhde* ei ole ongelmaton.

---

[253] HE 183/1992 vp. s. 48.

[254] Kurs. JNK. Lainaus ratkaisusta KouHO 26.1.94/60, jossa painaviin perusteisiin oli nimenomaan otettu kantaa. Muita esimerkkejä ratkaisuista, joissa alioikeus oli katsonut, ettei tapauksen kokonaisarvostelun perusteella painavia perusteita ole, mutta HO muutti ratkaisun ja katsoi, että velvoitteiden ja tulojen epäsuhdan vuoksi painavat perusteet oli olemassa: KouHO 8.12.93/1975, HHO 23.3.94/1139.

KKO:n tähänastisista ratkaisuista ei voida lukea tätä kysymystä koskevaa kannanottoa.

[255] VHO 17.8.93/1470. Vastaavasti HHO 8.12.94/6328: Ottamalla huomioon velallisen maksukyvyttömyyden aste sekä perusteet, joilla suurin osa veloista on syntynyt, ei ole myöskään sellaisia painavia perusteita, joiden nojalla velkajärjestely voitaisiin... 2 kohdan nojalla myöntää (valituslupa myönnetty).

HO:t ovat sellaisenaan vahvistaneet alioikeuden ratkaisun, jossa hakemus on hylätty painavien perusteiden puuttumisen perusteella, vaikka maksukyvyn ja velkojen välinen epäsuhta on ollut kiistaton: VHO 8.11.93/2184, HHO 22.12.93/5482, KouHO 3.11.93/1685–1686.

[256] Kuten jäljempänä tulee esiin useilla 10 §:ssä mainituilla esteperusteilla on yhtymäkohtia rikosoikeudelliseen sääntelyyn (erityisesti 1–3 kohta ja 6–7 kohta). Esteet on säännelty siten, että velkajärjestelyn esteenä tulevat kysymykseen vain tietyt, esteperusteita koskevissa lain-

Rikosoikeudellisten seuraamusten asema velkajärjestelyssä ei ole vahva. VJL 31,3 §:n ja MSL 6,1 §:n 2 kohdan mukaan sakko, konfiskaatio ja muu rikosoikeudellinen tai siihen verrattava julkisoikeudellinen maksusuoritus on velkajärjestelyssä suoritettava vasta tavallisten saatavien jälkeen. VJL 18,3 ja 40,1 §:n viimeisen lauseen mukaan sakon muuntorangaistusta ei saa velkajärjestelyn tai maksuohjelman suorittamisen aikana panna täytäntöön. Sääntelystä seuraa, että vahvistetun velkajärjestelyn ja maksuohjelman suorittamisen jälkeen sakko, muuntorangaistus[257] ja muut rikosoikeudelliset saatavat yleensä lakkaavat ilman suoritusta.

Sääntelyn syynä on lähinnä se, että sakon maksamatta jättäminen ei muuntorangaistuksen vuoksi estäisi muutoin perustellun velkajärjestelyn toteuttamista.[258] Hallituksen esityksessä muuntorangaistuksen täytäntöönpanon estämistä perusteltiin sillä, että sakon muuntorangaistus voidaan erityisistä syistä jättää määräämättä (RL 2:5,4), ja näinä erityisinä syinä oikeuskäytännössä pidetty sakotetun varattomuutta, työttömyyttä ja sairautta, eli seikkoja, jotka ovat myös velkajärjestelyn perusteita.[259] Myös korkein oikeus on katsonut, että kun sakon maksamatta jättämisen syynä olivat edellä mainitut seikat, yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen ei vaadi muuntorangaistuksen määräämistä (KKO 1993: 111).[260]

Rikosoikeudellisen sanktiojärjestelmän ja velkajärjestelyn suhteen järjestämisen lähtökohtana täytynee olla, että jälkimmäinen ei saa tehdä edellistä tehottomaksi. Toisaalta rikokseen syyllistyneen henkilön saattaminen takaisin järjestäytyneen yhteiskunnan piiriin on tärkeä kriminaalipoliittinen tavoite, ja tämän tavoitteen toteuttamisessa velkajärjestely voi olla välttämätön (joskaan ei koskaan ainoa) askel. Jälkimmäinen tavoite on ollut etualalla säädettäessä sakon asemasta velkajärjestelyssä edellä selostetulla tavalla.

Velkajärjestelyn suhde rikosoikeusjärjestelmän yleisestäviin tavoitteisiin on otettu huomioon velkajärjestelyn esteissä (VJL 10 § 1–3 ja 6 kohta), joissa ei

---

kohdissa tarkemmin kvalifioidut menettelyt. Sitä, että velallisen maksukyvyttömyys tai huomattava osa hänen veloistaan johtuu rikollisesta teosta, ei sinänsä ole säädetty velkajärjestelyn esteeksi.

[257] Ks. RL 8:9,3, jonka mukaan muuntorangaistus raukeaa, jollei sen täytäntöönpano ole alkanut kolmen vuoden kuluessa lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

[258] LaVM 14 HE 183/1992 vp. s. 6 ja 7. Lakivaliokunta lisäsi lakiin 40,1 § viimeisen lauseen.

[259] HE 183/1992 vp. s. 59.

[260] Ks. myös KKO 1993:110: Liikkeenharjoittaja oli konkurssin ja työttömyyden vuoksi kykenemätön maksamaan sakkoja. Kun maksamatta jättäminen oli aikanaan johtunut osaksi maksuhaluttomuudesta, muuntorangaistus tuomittiin, mutta sen määrää alennettiin.

kuitenkaan luetella mitään nimenomaisia rikoksia. Lisäksi mainitut esteet koskevat vain varallisuusrikoksia. Ne jättävät avoimeksi tilanteet, joissa velallinen on syyllistynyt muuhun rikokseen. Tällainen tilanne on ollut esillä kahdessa Vaasan hovioikeuden ratkaisussa. Ensimmäisessä HO ei muuttanut alioikeuden hylkäävää ratkaisua. Velkajärjestelylle ei katsottu olevan painavia perusteita, kun velallinen oli syyllistynyt rikokseen, joka ei ole velkajärjestelyn este 10 § 1–3 kohtien mukaan (kysymys oli henkirikoksesta), ja merkittävä osa veloista oli tuomittu rikoksen johdosta (VHO 8.11.93/2184). Jos hyväksyttäisiin tulkinta, jonka mukaan velkojen ja maksukyvyn huomattava epäsuhta sinänsä on painava peruste velkajärjestelylle, ratkaisu olisi *contra legem*. Jos tulkinnassa on kiinnitettävä huomiota muihinkin seikkoihin, ratkaisua voidaan pitää perusteltuna.[261]

Toisessa, finlex-ratkaisussa Vaasan hovioikeus 'tulkitsi VJL 10 §:n säännöstä siten, että rikosperusteinen velkaantuminen on eräissä tapauksissa 7 kohdan tarkoittamaa ilmeisen kevytmielistä velkaantumista.' Kysymys oli törkeästä pahoinpitelystä (VaaHO:1994:6). Tulkinta menee selvästi 10 § 7 kohdan sanamuodon ulkopuolelle. Pidän 9 § 2 kohdan painavien perusteiden puuttumiseen perustuvaa tulkintaa parempana.

Rikosoikeusjärjestelmä voi nostaa esiin myös muita esteperusteita kuten sen, tuleeko velallinen todennäköisesti noudattamaan maksuohjelmaa (10 § 9 k):

> KouHO 18.8.93/1126: Velkajärjestelyn hakijalla oli vuosilta 1989–91 kuusi rikostuomiota mm. varkauksista, vahingonteosta ja rattijuopumuksista. Yksikään teoista ei ollut sellainen kuin VJL 10 §:n 1–2 kohdassa tarkoitetaan. HO ei muuttanut kihlakunnanoikeuden ratkaisua, jolla hakemus hylättiin sillä perusteella, että velallinen todennäköisesti ei tulisi noudattamaan maksuohjelmaa.

Edellä olevalla en halua sanoa, että velkajärjestelylle ei koskaan olisi painavia perusteita, jos velallinen on tehnyt rikoksen. Päinvastoin, kriminaalipoliittisenkin järjestelmän tavoitteisiin kuuluu yhteiskuntaan sopeuttamisen edistäminen. Velkajärjestelyssä velallisen on osoitettava, että velkajärjestelylle on muitakin painavia perusteita kuin kvalifioitu maksukyvyttömyys. Painaviin perusteisiin sisältynee rikosperusteisessa velkaantumisessa se, että velallinen – aikaisemmasta käyttäytymisestään poiketen – on tehnyt voitavansa ohjelman noudattamisen varmistamiseksi.

---

[261] Velallisen vapautuminenkaan ei ollut lähiaikoina odotettavissa, joten velallisen talouden hoidon saattaminen järjestykseen ei ollut – toistaiseksi – niin painava intressi kuin 'normaalitapauksessa'.

Kun painavien perusteiden käsitettä ei ole laissa tai esitöissä – maksukyvyttömyyden kvalifiointia ja esimerkkejä lukuunottamatta – täsmennetty, sen täsmällisempi tulkinta jää avoimeksi. Oikeuskäytännössä kysymys painavista perusteista on tullut esiin velallisen velkaannuttua *arvonnousuun perustuneen sijoitustoiminnan* johdosta.

> Helsingin HO ei muuttanut alioikeuden ratkaisua, jossa katsottiin, että painavia perusteita ei tällöin ollut (HHO 22.12.93/5482; Vantaan KO 9.8.1993/HJ 93/91). Alioikeuden huolellisesti perustellussa ratkaisussa katsottiin, että mikään velkajärjestelyn esteistä ei sanamuotonsa perusteella soveltunut tapaukseen. Velallisen sijoitustoiminta ei ollut elinkeinonluonteista 10 § 3 kohdassa tarkoitetulla tavalla (hän sai elatuksensa muusta, ilmeisesti tuotannollisesta toiminnasta). Velallinen ei ollut suhtautunut välinpitämättömästi velkojen takaisinmaksuun, vaan suunnitellut maksavansa ne myyntivoitolla (10 § 7 k). Näihin esteisiin viitaten alioikeus tapauksen kokonaisharkinnan perusteella päätyi siihen, että velkarahoitteiseen sijoitustoimintaan sisältyvän riskinoton vuoksi velkajärjestelylle ei ollut painavia perusteita.

Tapaus oli sikäli erikoinen, että mikään esteistä ei soveltunut siihen. Velkaantuminen arvonnousuodotuksiin perustuvan liiketoiminnan johdosta johtaa usein hakemuksen hylkäämiseen VJL 10 § 3 kohdan esteen perusteella (keinotteluluonteinen elinkeinotoiminta).[262]

Sillä, hylätäänkö hakemus painavien perusteiden puuttumisen vai esteen perusteella, on merkittäviä prosessuaalisia oikeusvaikutuksia. *Hakemuksen joutuisa ja prosessiekonomisesti järkevä käsittely* puoltaa tulkintaa, jonka mukaan pelkkä velkojen ja maksukyvyn välinen epäsuhta ei riitä 9 § 2 kohdassa tarkoitetuiksi painaviksi perusteiksi. Tämä tulee erityisen selvästi esiin velkajärjestely- ja konkurssihakemuksen ollessa yhtäaikaa vireillä. Tilannetta havainnollistaa seuraava tapaus, jossa HO ei muuttanut alioikeuden ratkaisua:

> HHO 28.2.94/932 (Helsingin RO HJ 93/583): Pääasiallisen osan hakijan veloista muodosti 13,5 milj. markan suuruinen verovelka, jota koskevan valituksen käsittely oli vireillä lääninoikeudessa. Veroseuraamus oli syntynyt kiinteistösijoitusyhtiön osakkeiden kaupan seurauksena. Lisäksi hakemusajankohtana työttömällä velallisella oli takaukseen perustuva 500.000 markan velka ja 17.000 mk opintolainaa. Velkajärjestelyn tullessa vireille (26.7.93) velkojan 1.6.93 tekemä konkurssihakemus oli vireillä saman RO:n toisella osastolla. RO katsoi 18-sivuisessa ratkaisussaan,

[262] Ks. jälj. 2.3.3.1, s. 194 ss.

että velallinen oli 9 § 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla maksukyvytön, mutta hylkäsi hakemuksen 10 § 3 ja 7 kohdissa mainittujen esteiden perusteella.[263]

Tapauksessa aktualisoituu konkurssi- ja velkajärjestelyhakemuksen yhtäaikainen vireilläolo, riidanalaisen saatavan vaikutus velkajärjestelyn aloittamiseen sekä tuomioistuimen ja asianosaisten välinen työnjako prosessiaineiston esittämisessä.

Velkajärjestely- ja konkurssihakemuksen ollessa samanaikaisesti vireillä tuomioistuimen on VJL 20 §:n mukaan ratkaistava ensin velkajärjestelyhakemus.[264] Konkurssihakemus tulee KS 6,2 §:n nojalla ratkaista viipymättä. Velallisen kuulustelussa konkurssiin asettamista voidaan lykätä ilman velkojan suostumusta vain erityisen painavasta syystä ja tällöinkin lykkäyksen tulee olla mahdollisimman lyhyt.[265] Hakijavelkojan suostumuksellakaan hakemusta ei tulisi lykätä useita kertoja.[266] Konkurssiperusteet ja erityisesti käytännössä tavallisimmin esiintyvät tulokseton ulosmittaus ja maksukehoitus (KS 6,1 § c-ja d-kohta) ovat luonteeltaan muodollisia, ja niitä koskeva näyttö on kaavamainen. Vain velallisen maksukyvyttömyydestä (f-kohta) voidaan esittää laajempaa todistelua.

Velkajärjestelyhakemuksen käsittely edellyttää perusteellisempaa tutkintaa. Tuomioistuimen tulee ennen velkajärjestelyn aloittamista selvittää, että sen edellytykset on olemassa eikä esteitä ole (54,1 §), kehottaa tarvittaessa hakijaa täydentämään puutteellista hakemusta (HakL 9 §) ja hankkia hakemuksen perusteella tarpeellisiksi osoittautuneet lisäselvitykset (53,1 §). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan selvitysten hankkimisessa lain voimassaolon alkuvaiheessa esiintyi huomattavaa tuomioistuinkohtaista vaihtelua.[267] Hakemusten keskimääräinen käsittelyaika ennen aloittamisratkaisun tekemistä oli 37 vuorokautta vaihdellen nopeimpien tuomiokuntien yhdestä viikosta mm. Helsingin

---

[263] Samaan yrityskokonaisuuteen liittyen oli vireillä kaksi muutakin periaatteessa samankaltaista velkajärjestelyä. Myös ne hylättiin alioikeuksissa VJL 10 § 3 kohdan perusteella. HO:ssa alioikeuksien päätöksiä ei muutetttu, ks. HHO 9.2.94/563 ja HHO 28.2.94/933.

[264] VJL 20 § koskee vain velkojan konkurssihakemusta. Periaatteessa on mahdollista, että velallinen itse hakee velkajärjestelyä ja esittää toissijaisesti konkurssihakemuksen, jolloin hakemukset ratkaistaan tässä järjestyksessä.

[265] KS 6,2 §:n selkeän sanamuodon lisäksi ks. Havansi 1992 s. 99.

[266] Havansi 1992 s. 100.

[267] Velkojien kuuleminen vaihteli nollasta 80 %:iin tapauksista ja ulosottomiehen kuuleminen nollasta 82 %:iin tapauksista. Jopa ulosottoselvitysten osuus vaihteli nollasta 36 %:iin tapauksista (kun jätetään huomiotta yksi tuomiokunta, jossa ulosottoselvitysten osuus oli lähes 80 %). Tala–Muttilainen 1994 s. 17–19.

ja Turun yli 80 vuorokauteen.[268] Tuomioistuimen selvitysvelvollisuus huomioon ottaen keskimääräistä käsittelyaikaa ei nähdäkseni voida moittia pitkäksi.

Edellä selostetussa esimerkkitapauksessa RO kuuli ennen ratkaisun tekemistä ulosottomiestä ja velkojia, jotka vastustivat hakemusta ja toimittivat RO:lle laajan asiakirja-aineiston. Niihin perehdyttyään RO noin kolme kuukautta hakemuksen vireille tulon jälkeen antoi huolellisesti perustellun ratkaisun.

Jotta konkurssihakemus voidaan ratkaista KS:n edellyttämällä tavalla viipymättä, konkurssihakemuksen vireillä olo edellyttää myös velkajärjestelyhakemuksen nopeaa ratkaisemista.[269] Muutoin on mahdollista, että velkajärjestelyä haetaan konkurssin viivyttämisen tarkoituksessa. VJL 20 § edellyttää joka tapauksessa velkajärjestelyhakemuksen ratkaisemista ensin. Toisin kuin yrityssaneerauslaissa, se seikka, että velkajärjestelyhakemus on tehty perintätoimien estämiseksi, ei ole velkajärjestelylaissa mainittu este.[270]

Velkajärjestelyhakemuksen käsittelyn vaatima aika riippuu oleellisesti siitä, kuinka perusteellista tutkintaa edellytetään. Velallisella on, kuten edellä jaksossa IV 2.1.2 todettiin, vetoamis- ja näyttötaakka velkajärjestelyn edellytyksistä. Jos katsotaan, että kvalifioitu maksukyvyttömyys yksinään ei riitä velkajärjestelyn edellytykseksi, eikä velallinen ole vedonnut tai esittänyt näyttöä seikoista, jotka kokonaisarvostelussa yhdessä kvalifioidun maksukyvyttömyyden kanssa muodostaisivat painavat perusteet velkajärjestelylle, hakemus voidaan hylätä puuttuvien edellytysten perusteella.

Vaikka tuomioistuimen tulee ottaa esteet huomioon viran puolesta, huomattava osa esteistä on sen kaltaisia, että ne eivät tule tuomioistuimen tietoon, jollei joku velkojista vetoa niihin ja esitä tarvittavaa selvitystä. Esteiden tutkiminen voi riitaisessa tapauksessa edellyttää pitkällisiä selvityksiä ja kuulemisia. Oikeudenkäyntikulut nousevat tarpeettoman suuriksi niissä tapauksissa, joissa velallinen ei alunperinkään ole osoittanut painavia perusteita hakemuksensa tueksi.

---

[268] Tala–Muttilainen 1994 s. 12.

[269] Tämä seuraa suoraan KS 6,2 §:stä, jossa edellytetään konkurssihakemuksen käsittelemistä viipymättä. Velkojan mahdollisilla motiiveilla ei nähdäkseni tässä ole merkitystä. Ne saattavat kuitenkin kiirehtiä hakemuksen käsittelyä siitäkin, mikä sen tulee muutenkin olla. Velkojan mahdollisia syitä kiirehtiä konkurssia voivat olla omaisuuden hukkaamisvaara, mahdollisten rikosten tai takaisinsaantiperusteiden selvittäminen jne.

Huomattakoon, että velkojalla on hakemusten käsittelyn viivästymisen varalta käytettävissään OK 7 luvun mukaiset turvaamistoimet ja myös erillistäytäntöönpano, jos velkojalla on ulosottoperuste. Konkurssiperusteen käsillä ollessa moninkertaiset prosessit tietenkin aiheuttavat ylimääräisiä kustannuksia.

[270] YrSanL:ssa on nimenomainen säännös, jonka perusteella perintätoimien estämistarkoituksessa tehty hakemus voidaan hylätä (YrSanL 7,1 § 4 kohta).

Velkajärjestelyhakemuksen tekeminen konkurssin viivyttämistarkoituksessa voidaan painavia perusteita koskevassa kokonaisharkinnassa ottaa järkevällä tavalla nopeasti huomioon. Sen keinotekoinen sovittaminen johonkin esteperusteeseen edellyttää huomattavasti hitaampaa menettelyä.

Yksi tärkeä syy sille, että velkajärjestely on mahdollinen muissakin tilanteissa kuin sosiaalisen suoritusesteen kohdalla, on epäonnistuneen yritystoiminnan jälkeensä jättämä ylivoimainen velkataakka. Sen vuoksi painavia perusteita ei voida tulkita siten, että normaalista yritystoiminnasta aiheutunut velkaantuminen jäisi sen ulkopuolelle. Turun hovioikeus on eräässä ratkaisussaan nimenomaisesti todennut, että velallisen 'maksukyvyttömyyden syynä on ollut hänen maksukykynsä olennainen heikentyminen liiketoiminnan epäonnistumisesta ja siitä seuranneesta työttömyydestä johtuen..... Ottaen huomioon (velallisen) maksukyvyttömyyden syyn *ja* hänen velkojensa määrän suhteessa hänen maksukykyynsä, velkajärjestelyyn on painavat perusteet...'[271] Elinkeinotoiminnan johdosta velkaantuneen velallisen kohdalla painavia perusteita arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota vastaaviin seikkoihin kuin esteissä. Tätä taustaa vasten on yllättävä havainto, että oikeuskäytännössä ei juurikaan ole kiinnitetty huomiota siihen, miten velallinen on elinkeinotoiminnassaan suhtautunut yhteen keskeisistä velvollisuuksistaan eli verojen maksamiseen. *Suuret verojäämät* voivat osoittaa sellaista sopimatonta menettelyä velkojia kohtaan, joka on VJL 10 § 3 kohdan mukainen este, taikka kokonaisarvostelussa osoittaa, ettei painavia perusteita velkajärjestelylle ole.[272]

Kuluttajavelallisen kohdalla kevytmielisyyseste on saanut osakseen laajan soveltamiskäytännön (jälj. 2.3.3.2). Silti oikeuskäytännössä on esiintynyt tiettyä tarvetta arvioida sitä, onko kuluttajavelallisen velkajärjestelylle painavia perusteita. Kouvolan HO on nimenomaisesti muuttanut alioikeuden ratkaisun, jossa velkajärjestelyyn ei katsottu olevan painavia perusteita, ja hylännyt hakemuk-

[271] THO 23.5.94/1781. Kursivointi JNK. Vastaavasti THO 11.11.93/3460, jossa velallinen oli joutunut työkyvyttömäksi eikä työttömäksi.

[272] THO 23.5.94/1781 ja HHO 15.9.93/3869 kiinnittävät tässä suhteessa huomiota. Velallisen elinkeinotoiminnasta oli kummassakin tapauksessa jäänyt huomattavan suuret verovelat, joiden määrä sinänsä puhuu kokonaisarvostelussa painavia perusteita vastaan. Tähän ei kummankaan ratkaisun perusteluissa kiinnitetty huomiota (HO on kummassakin tapauksessa muuttanut alioikeuden hylkäävän ratkaisun asianmukaisesti perustellen). Samoin hylkäävässä ratkaisussa THO 5.11.93/3409 (perustelu: ei kvalifioitua maksukyvyttömyyttä) sivuutettiin se, että velallisen velat olivat pääosin tuloverovelkaa, mikä sinänsä nähdäkseni puhuu velkajärjestelyä vastaan.

Siihen, mikä merkitys pelkälle verovelan määrälle on kokonaisarvostelussa annettava, ei voida ilman tapauksen yksityiskohtia (yritystoiminnan laajuus, verojen viivästysseuraamusten osuus kokonaismäärästä ja arvioverotuksen osuus yms.) vastata.

sen kevytmielisyysesteen perusteella, kun velallinen oli lyhyen opiskelun aikana velkaantunut huomattavasti ja lisäksi sitoutunut 300.000 markan takauksiin, vaikka hänellä ei ollut muita tuloja kuin opintososiaalisia tulonsiirtoja (KouHO 26.1.94/60).[273]

Edellä oikeuskäytännöstä saatujen esimerkkien valossa on kiinnitetty huomiota siihen, millaisiin seikkoihin – kvalifioidun maksukyvyttömyyden lisäksi – VJL 9 § 2 kohdan painavien perusteiden tulkinnassa tulisi kiinnittää huomiota. Näitä ovat 1) velkajärjestelyn suhde rikosoikeudelliseen sanktiojärjestelmään, 2) toiminnan spekulatiivinen luonne, 3) elinkeinotoimintaan liittyvien velvoitteiden hoitaminen ja 4) hakemuksen prosessiekonomisesti tarkoituksenmukainen käsittely. Edellä esitetyn perusteella puollan sellaista tulkintaa, että velkojen suuri määrä ja siitä johtuva velallisen rehabilitaation tarve luo presumtion painavien perusteiden olemassa olosta. Tämä presumtio voidaan kumota sellaisten seikkojen perusteella, jotka ovat esteiden kanssa samansuuntaisia, vaikka estettä ei suoranaisesti olisi näytetty toteen.

Tärkein perustelu tälle tulkintavaihtoehdolle on – lain sanamuodon lisäksi – periaatteellinen. VJL 9 § 1 kohdan mukainen sosiaalinen suorituseste velkajärjestelyn perusteena asettaa tiukat edellytykset sille, millaisissa tapauksissa velkajärjestely tulee kysymykseen. Jos 2 kohdan mukaan merkitystä olisi ainoastaan maksukyvyn ja velkojen määrän välisellä suhteella, riittävän suuret velat hankkineella velallisella olisi huomattavasti avoimempi pääsy velkajärjestelyn piiriin kuin sinänsä vähäisemmän velkataakan kanssa kamppailevalla velallisella. Tämä tulkinta olisi selvästi ristiriidassa oikeusjärjestyksemme perustana olevan *tasa-arvokäsityksen* kanssa. Vantaan KO totesi tämän edellä mainitun ratkaisun[274] perusteluissa seuraavasti:

> 'Vaihtoehtoinen, pelkkään velkojen ja maksukyvyn vertailuun perustuva tulkinta johtaisi siihen, että mitä suurempaan epäsuhtaan henkilön riskinotto johtaisi hänen taloutensa, ja vastaavasti, mitä suuremman taloudellisen voiton tavoittelusta asiassa olisi ollut kysymys, sitä painavampia perusteita velkajärjestelylle olisi. Tällaista tulkintaa ei voitaisi pitää hyväksyttävänä.'

---

[273] Toisessa ratkaisussa HO ei muuttanut alioikeuden hylkäävää ratkaisua, joka oli perusteltu painavien perusteiden puuttumisella sen vuoksi, että velalliset olivat velkaantuneet 'tuloihin nähden kohtuuttoman kulutustason ylläpitämi(sellä).' KouHO 3.11.93/1685 ja 1686.

[274] Vantaan KO 9.8.1993/HJ 93/91, jota ei muutettu HO:ssa: HHO 22.12.93/5482.

2.2.3.3 Maksukyvyn parantaminen

Velkajärjestely on tarkoitettu sellaisten maksuongelmien hoitoon, joita ei pystytä korjaamaan muilla, vähäisemmillä keinoilla. Tämä tulee esiin velkajärjestelyn edellytyksissä eri tavoin. Velallinen on velvollinen yrittämään neuvotteluihin ja sopimukseen perustuvaa ratkaisua velkojiensa kanssa (VJL 10 § 8 k ja 11 §). Velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos velallinen 'kohtuudella kykenee parantamaan maksukykyään voidakseen selviytyä veloistaan aiheutuvista menoista' (VJL 9 § viimeinen lause).

Velallisen velvollisuus ryhtyä maksukykyä parantaviin toimiin voi tulla esiin velkajärjestelyn kahdessa eri vaiheessa kahdenlaisin oikeusvaikutuksin. Ensinnäkin tämä mahdollisuus voi estää velkajärjestelyn. Lisäksi maksuohjelman sisältöä koskevien säännösten mukaan velalliselle voidaan ohjelmassa määrätä velvoitteita, joilla hänen tulee parantaa maksukykyään.

Maksukykyä parantavia toimia harkittaessa lähtökohtana ovat VJL 4 §:n maksukyvyttömyyden arviointiperusteet, joiden mukaisesti voidaan kiinnittää huomiota velallisen mahdollisuuksiin 1) lisätä tulojaan, 2) pienentää elinkustannuksia tai elatusvelvollisuutta, 3) myydä varallisuutta ja 4) muilla tavoin parantaa maksukykyään.

Maksukyvyn parantamista koskevien toimien on oltava sekä kohtuullisia että merkityksellisiä veloista selviytymisen kannalta. *Kohtuullisuutta* arvioitaessa voidaan saada tukea niistä normeista ja periaatteista, jotka ovat maksuohjelman laatimisen perusteena. Jos jo velkajärjestelyn aloittamista käsiteltäessä tulee esiin, että velallinen ei tule suostumaan maksuohjelman edellyttämiin maksukykyä parantaviin toimiin (kuten menojen pienentämiseen), hakemus on hylättävä.

Toimilla tulee olla *merkitystä veloista selviämisen kannalta*. On tulkinnanvarainen kysymys, kuinka paljon mahdollisen toimenpiteen täytyy vaikuttaa maksukyvyttömyyteen, jotta sen laiminlyöminen estäisi velkajärjestelyn. Mahdollisen toimenpiteen vaikutuksia arvioitaessa voidaan päätyä johonkin neljästä vaihtoehdosta: (a) velallisen maksukyvyttömyys poistuu, (b) velallisen maksukyky paranee selvästi, mutta maksukyvyttömyys ei poistu, (c) ei oleellista merkitystä velallisen maksukykyyn tai (d) vaikutusta maksukykyyn ei pystytä arvioimaan. Lain sanamuoto 'selviytyäkseen veloistaan aiheutuvista menoista' viittaa siihen, että velkajärjestely tulisi hylätä vain siinä tapauksessa, että maksukyvyttömyys voidaan poistaa ko. toimenpiteiden avulla (a). Jos toimenpide ei poista maksukyvyttömyyttä (b) ja (c), velkajärjestely voidaan aloittaa, mutta ko. seikka otetaan maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä huomioon sen sisältöön vaikuttavana seikkana tai velkajärjestely voidaan vielä vahvistamisvaiheessa hylätä. Velallisen edellytyksiä koskeva näyttövelvollisuus taas johtaisi siihen, että epä-

varmuustilanteessa hakemus hylättäisiin (d). Seuraavassa tarkastellaan maksukyvyn parantamiseen liittyviä tavallisimmin kysymykseen tulevia toimenpiteitä.

1) Tulojen lisääminen.

Lähtökohta lain tulkinnassa on se, että työikäinen ja -kykyinen velallinen on velvollinen tekemään työtä. Normaalissa työllisyystilanteessa työtä vailla olevan velallisen olisi pystyttävä osoittamaan, että hän ei pysty löytämään työtä. Massatyöttömyyden vallitessa tätä tuskin voidaan edellyttää. Työttömyyden kesto voi joskus olla ratkaiseva maksukyvyttömyysedellytyksen täyttymiselle. Jos velallisen koulutuksen, ammatin ja iän perusteella työllistymiseen on hyvät edellytykset ja hän työssä ollessaan ei olisi maksukyvytön, hakemus voidaan hylätä.[275] Muutoin mahdollinen työllistyminen voidaan ottaa huomioon asettamalla maksuohjelma alkamaan arvioidusta työllistymisajankohdasta.

Velallinen voi olla poissa työelämästä muun syyn perusteella. Opiskelu on luonteeltaan tilapäistä, siihen liittyy tulojen vähäisyys, velkaantuminen opintolainojen vuoksi ja vaikeus arvioida myöhempää työllistymistä. Opiskeluaikana opintoveloista johtuvaa maksukyvyttömyyttä ei tietenkään voida ratkaista velkajärjestelyllä. Tällöin lähtökohtana on se, että velallinen tulevaisuudessa koulutuksen ansiosta pääsee työhön ja voi siten parantaa maksukykyään.[276] Jos velallinen on velkaantunut muista syistä, velallisen tulee ensisijaisesti pyrkiä työhön ja maksaa velkojaan.[277] Jos vaihtoehtona on työttömyys, opiskelun valitsemista sinänsä ei voitane pitää esteenä velkajärjestelylle.[278] Tällöin maksuohjelman kesto on luontevaa aloittaa todennäköisestä valmistumisajankohdasta.

---

[275] KouHO 30.3.94/405: HO ei muuttanut ratkaisua, jossa oli katsottu maksukyvyttömän, noin 50-vuotiaan ATK-tukihenkilön, jolla oli velkaa n. 28.000 mk:n, voivan parantaa maksukykyään selviytyäkseen veloistaan. Hakemus hylättiin.

[276] THO 22.2.94/606 Hakemus hylätty. Hakijalla oli velkaa suhteellisen vähän, vain noin 12.500 mk, josta suurin osa opintolainaa.

[277] HE 183/1992 vp. s. 42.

[278] THO 16.11.93/3523: Velkajärjestely aloitettiin, kun hakemusajankohtana opiskelemassa ollut velallinen oli mm. aikaisemman elinkeinotoiminnan johdosta velkaantunut (velat yht. n. 92.000 mk) eikä esteitä ollut.

HHO 14.7.93/3081: Opiskelijaa koskevassa ratkaisussa, jota HO ei muuttanut, alioikeus oli perustellut hylkäävää ratkaisua mm. sillä, että velallinen 'ei ollut muutoin kuin tilapäisesti maksukyvytön'. Velkojen suuri määrä (387.000 mk) ja sairaanhoitajaksi opiskelu huomioon ottaen perustelu ei ole kovin vakuuttava. Hakemus hylättiin lisäksi vedoten siihen, ettei sille ollut painavia perusteita ja että velkaantuminen oli ilmeisen kevytmielistä (10 § 7 k).

2) Elinkustannusten vähentäminen.

Jos velallisen elinkustannusten VJL:n laskentaperusteiden mukaan pitäisi olla niin vähäiset, että hänen pitäisi selviytyä velvoitteistaan, velkajärjestelyä ei voida myöntää. Muussa tapauksessa elinkustannusten vähentäminen on otettava huomioon maksuohjelman sisältöä vahvistettaessa. Vuokra-asunnosta aiheutuvien asumiskulujen liialliseen suuruuteen on oikeuskäytännössä kiinnitetty huomiota.[279] Vertailukohtana voidaan pitää asumistuen normeja asumisväljyydestä ja korkeimmasta huomioon otettavasta neliövuokrasta edellyttäen kuitenkin, että sen tasoinen asuminen on tosiasiallisesti velallisen ulottuvilla kohtuullisella etäisyydellä.[280]

Velallisen kanssa samassa taloudessa asuvien perheenjäsenten elinkustannukset (samoin kuin tulot) otetaan huomioon elinkustannuslaskelmassa. Muussa tapauksessa elatusvelvollisuus toteutuu elatusavun maksamisella. Velallisen elatusvelvollisuus lapsia ja puolisoa kohtaan perustuu lain säännöksiin,[281] joten mahdollisuudet elatusmenojen pienentämiseen ovat yleensä vähäiset. Vahvistetun elatusavun muuttaminen on mahdollista silloin, kun se muuttuneiden olosuhteiden perusteella aiheellista.[282] Velallinen voi olla velvollinen hakemaan elatusavun alentamista, jos siihen esimerkiksi tulojen alenemisen vuoksi on perusteet.

3) Varallisuuden myyminen.

Velkajärjestelyn aloittamisen edellytyksiä arvioitaessa voidaan joutua harkitsemaan sekä perusturvaan kuulumattoman että siihen kuuluvan omaisuuden myyntiä.

---

[279] THO 21.10.93/3215–3216: Kolmehenkinen perhe asui 168 m²:n suuruisessa asunnossa, jonka alakerta oli työtilana. Alioikeus katsoi, että velalliset voivat parantaa maksukykyä muuttamalla pienempään asuntoon. Puolisoiden hakemukset hylättiin HO:ssa muilla perusteilla.

VHO 3.8.93/1436 vahvisti aloikeuden päätöksen, jolla hakemus hylättiin mm. sen vuoksi, että hakija oli kolme viikkoa ennen hakemuksen jättämistä vuokrannut liian kalliin asunnon. Kysymys oli myös työttömyyden arvioidusta kestosta.

THO 22.11.93/3591: Puolisoiden, joilla ei ollut huollettavia, edellytettiin muuttavan 95 m² suuruisesta vuokrahuoneistosta (vuokra 3.285 mk/kk) pienempään.

[280] VNp asumistuen määräytymisperusteista (22.12.1994/1437) 4–6 §. Koskelo–Lehtimäki (1993 s. 33) viittaa mainitun päätöksen enimmäispinta-alanormiin. Vastaavasti on aiheellista ottaa huomioon neliövuokra ja todellinen vuokra-asuntotilanne.

[281] Laki lapsen elatuksesta (5.9.1975/704). Peruslähtökohta on, että vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kunnes tämä täyttää 18 vuotta. Sen jälkeen vanhemmat vastaavat lapsen koulutuksesta, jos se harkitaan kohtuulliseksi (mainitun lain 2–3 §). Puolisoiden elatusvelvollisuudesta säädetään avioliittolain (13.6.1929/234) 46–48 §:ssä (16.4.1987/411).

[282] ElatusL 11 §, AL 51 §.

Velallinen on velvollinen käyttämään kaiken *perusturvaansa kuulumattoman omaisuuden* velkojen maksamiseen (5,2 §). Velkajärjestelyn aloittamisen yhteydessä kysymys on siitä, onko tällainen omaisuus myytävä ennen kuin velkajärjestely voidaan aloittaa vai voidaanko se myydä velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen. Laissa kysymykseen ei oteta yksiselitteisesti kantaa. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan 'voidaan yleensä edellyttää, että varallisuus on muutettu rahaksi' ennen velkajärjestelyn hakemista. Poikkeuksina mainitaan tilanteet, joissa realisointi kestää kauan tai sillä ei ole kokonaisuuden kannalta oleellista merkitystä.[283] Laista tätä tulkintaa ei voida suoranaisesti lukea. Lain sanamuodon mukaan tilannetta arvioidaan samoin kuin muutakin maksukykyä parantavaa toimenpidettä eli kysymys on VJL 9 §:n viimeisen lauseen tulkinnasta. Selvää on, että jos velallisella on niin paljon omaisuutta, että hän sitä myymällä voi selviytyä veloista, velkajärjestelyn aloittamiselle ei ole edellytyksiä.

> KouHO 2.3.94/245: Velallisen työnantajan todistuksen mukainen bruttotulo oli 11.200 mk/kk ja itse ilmoittama nettotulo 6.000 mk. Hänen 250.000 mk:n arvoiseksi arvioimansa omakotitalo oli vakuutena 267.000 mk:n veloista. Takausvastuu 47.000 mk ei ollut erääntynyt. Lisäksi hakijalla oli 55.000 mk:n arvoinen auto ja 33.500 mk:n arvoinen osuus kuolinpesästä. HO ei muuttanut alioikeuden hylkäävää ratkaisua, jossa velallisen ei katsottu olevan maksukyvytön ja viitattiin mahdollisuuteen parantaa maksukykyä myymällä auto.
>
> VHO 11.11.93/2238–2239: Puolisoilla oli velkaa 391.000 mk ja kiinteistö, jolla kumpikaan ei enää asunut. Kiinteistön arvoksi oli arvioitu 330.000–390.000 mk. Puolisoilla oli maksuvaraa (noin 2.000 mk/kk). Hakemus hylättiin.[284]

Jos omaisuuden myyminen ei poista maksukyvyttömyyttä, sen myyminen ei lain sanamuodon mukaan ole velkajärjestelyn aloittamisen edellytys.[285] Jos on epäselvää, onko velallinen omaisuuden myymisen jälkeen lainkaan maksukyvytön, velkajärjestelyä ei ole syytä aloittaa, koska velallinen on näyttövelvollinen maksukyvyttömyydestään.[286]

---

[283] HE 183/1992 s. 49.

[284] Ks. myös: VHO 5.7.93/1350: Sairaseläkeellä olevan velallisen velat olivat 74.760 mk. Velallisella oli varallisuutta 268.000 mk:n arvosta. Velkajärjestelyä, jota oli haettu 9 § 1 kohdan nojalla, ei aloitettu. Ratkaisun perusteluista ei käy ilmi, mitä velallisen varallisuus oli ja kuuluiko se perusturvaan.

[285] VHO 10.9.93/1675: HO arvioi velallisen omaisuuden arvoksi 11 milj. mk ja velkojen määräksi 15 milj. mk. Velallisen katsottiin olevan maksukyvytön ja että hänen 'ei lisäksi voi katsoa kohtuudella kykenevän parantamaan maksukykyään niin, että hän voisi selviytyä veloistaan aiheutuvista menoista. Velkajärjestelyn aloittamiselle on siis olemassa lain 9 ja 11 §:n mukaiset edellytykset.' Hakemus hylättiin esteen perusteella (10 § 3 k).

[286] Ratkaisu VHO 29.10.93/2145 havainnollistaa tilannetta, jossa kysymys maksukyvystä

Koskelo ja *Lehtimäki* katsovat, että velkajärjestely voitaisiin aloittaa velallisen suojaamiseksi omaisuuden myymiseltä alihintaan.[287] Kantansa tueksi he esittävät esimerkin, jossa velkajärjestelyn aloittaminen on tarpeen asunnon suojaamiseksi ulosmittaukselta ja jossa velallisen (perusturvaan kuulumaton) kesämökki riittää muiden kuin asuntovelkojen maksamiseen. Asuntovelan velallinen pystyisi maksamaan tulojensa avulla. Esimerkissä edelleen oletetaan, että kesämökki voidaan myydä käypään hintaan pitemmällä aikavälillä. Oman käsitykseni mukaan velallinen ei esimerkissä ole maksukyvytön, jos hän kiinteistön realisoinnin kautta voi selvitä muista kuin asuntovelastaan, eikä velkajärjestelyn edellytyksiä siten ole.[288]

Esimerkki perustuu oletukseen, että velallinen tarvitsee suojaa velkojien toimesta tapahtuvaa alihintaista myyntiä vastaan ja että velallisen intressiä ei voida riittävästi suojata vapaaehtoisessa myynnissä tai erillistäytäntöönpanossa, vaan velkajärjestely on tähän soveliaampi menettely. Sen vuoksi on syytä lyhyesti tarkastella velkajärjestelyä realisointimenettelynä.

---

oli riitainen. Velallisen velat olivat 72.000 mk ja 355.000 mk. Jälkimmäisestä vakuutena oli velallisen omistama kiinteistö, johon kahdella henkilöllä elinikäinen asumisoikeus. Myös velallisen asunto oli mainitulla 4 ha:n suuruisella kiinteistöllä, jonka velallinen arvioi 170.000 mk:n ja velkoja 400.000 mk:n arvoiseksi.

Alioikeus hylkäsi hakemuksen ja katsoi, että velallinen pystyy parantamaan maksukykyään. HO aloitti velkajärjestelyn sillä perusteella, että muun kuin perusturvaan kuuluvan omaisuuden realisointi saattaa kestää pitkähkön ajan. HO teki ratkaisussaan jaottelun perusturvaan kuulumattoman ja siihen kuuluvan omaisuuden välillä ja totesi, että jälkimmäisen realisointitarve ratkaistaan velkajärjestelyn aikana.

Asiassa oli keskeinen riitakysymys se, oliko velallinen muutoin kuin tilapäisesti maksukyvytön omaisuuden realisoimisesta huolimatta. Yllä olen puoltanut kantaa, jonka mukaan näyttötaakka asiassa pitäisi olla velallisella.

Jutun prosessuaalisessa käsittelyssä kiinnittää huomiota se, että sen enempää alioikeus kuin hovioikeuskaan ei järjestänyt suullista käsittelyä, vaikka asia oli riitainen eikä sitä ei voida pitää selvänä. (Tietoa siitä, olivatko asianosaiset suostuneet kirjalliseen käsittelyyn, ei ole käytettävissäni.)

HO:n ratkaisun taustalla ilmeisesti oli ajatus siitä, että omaisuuden realisointiarvoa voitaisiin velkajärjestelyssä parantaa lohkomalla kiinteistö. Vakuusvelkoja oli kuitenkin jo alioikeudessa vaatinut vakuuden realisoimista. (HO ei ottanut tähän vaatimukseen kantaa; ilmeisesti sitä ei tulkittu itsenäiseksi vaatimukseksi vaan vain hylkäämistä perustelevaksi argumentiksi.) Velkajärjestelystä huolimatta velkojalla VJL 15 §:n nojalla on siihen oikeus, jos työtön velallinen ei pysty maksamaan vakuusvelkaosuutta. Siten lohkomista voi olla vaikeaa toteuttaa, jos vakuusvelkoja ei ole siihen suostuvainen.

Vastaava ratkaisu ks. THO 11.5.94/1615.

[287] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 32.

[288] Mikäli velkajärjestelyn aloittaminen kuitenkin hyväksytään, velkojat voivat pyrkiä turvaamaan oikeutensa hakemalla OK 7 luvun mukaista turvaamistointa (VJL 13,2 §).

Velkajärjestelyä ei ole varsinaisesti ajateltu omaisuuden realisointimenettelyksi. Asumisen suojaamisen vuoksi velkajärjestelyssä joudutaan ratkaisemaan kysymys asunnon myymisestä ja antamaan määräyksiä sen myyntitavasta. Perusturvaan kuulumattoman omaisuuden myynti voi tulla kysymykseen, joskaan maksukyvyttömillä henkilöillä ei yleensä ole mainittavaa perusturvaan kuulumatonta omaisuutta.

Velkajärjestelyn aikana perintäkielto estää velkojan perintätoimet mukaan lukien vakuuden myymisen. Poikkeuksena on perusturvaan kuulumaton vakuus, jonka vakuusvelkoja tuomioistuimen luvalla voi myydä velkajärjestelyn aikanakin (15 §). Velallinen itse voi myydä omaisuuttaan velkajärjestelyn aikana. Tuomioistuimen määräyksellä selvittäjäkin voi myydä omaisuutta jo velkajärjestelyn aikana (66,3 §).

Maksuohjelman mukaan realisoinnin suorittaa selvittäjä tai velallinen, mahdollisesti ulosottomies tai vakuusvelkoja (37 §). Toisin kuin UL:ssa ja KS:ssä, VJL:ssa ei ole säännöksiä realisaatiota koskevasta tilityksestä, asianosaisten valvontavaltuuksista eikä oikeudesta moittia selvittäjän toimia. Asianosaisten oikeusturvaa ei siten ole VJL:ssa järjestetty omaisuuden myyntiä silmällä pitäen, ja velkajärjestelyn paremmuus myyntimenettelynä vaikuttaa sen vuoksi melko kyseenalaiselta.

Myynti velkajärjestelyssä – selvittäjän tai velallisen – toimesta tapahtuu vapaaehtoisen kaupan ehdoin. Vakuusvelkoja tosin voidaan oikeuttaa toimittamaan myynti ulosottolain mukaisessa järjestyksessä (37,1 §), mikä ylikiinnitetyn kiinteistön kohdalla voi olla ainoa realistinen vaihtoehto. Irtaimen esineen tai alikiinnitetyn kiinteistön vapaaehtoisen kaupan jättäminen velallisen tai selvittäjän hoidettavaksi ei välttämättä takaa velkojan kannalta parasta mahdollista myyntitulosta. Tietäessään maksuohjelman määräytyvän tulojen ja menojen mukaan velallisella ei ole todellista intressiä saada paras mahdollinen myyntitulos. Selvittäjän palkkio on tosin sidottu myyntitulokseen,[289] mutta kuten edellä todettiin, valvontaa ei ole erityisesti järjestetty omaisuuden myyntiä silmällä pitäen.

Merkittävin ero omaisuuden myynnissä velkajärjestelyn aikana verrattuna muuhun myyntitilanteeseen on siinä, että velkajärjestelyn alkaminen siirtää riskin omaisuuden arvon alenemisesta lähes kokonaan velkojille.[290] Vakuusvelkojan asema tosin on 15 §:n mukaisesti vahva.

---

[289] Selvittäjä saa yhden prosentin myyntihinnasta (OM määräys 115/33/93).

[290] Lukuunottamatta niitä ilmeisesti harvoja tapauksia, joissa myyntitulos vaikuttaa siihen määrään, joka velallisen on maksettava maksuohjelmalla.

Omaisuuden myyntiin velkajärjestelyn aikana liittyy sellainen käytännön ongelma, että maksuohjelman laatimisen perusteet, erityisesti vakuudettomien velkojen määrä ja suhteelliset osuudet riippuvat realisointituloksesta.

> Epäilemättä erillistäytäntöönpanossakin on ulosmittausjärjestystä ja realisointitehokkuutta koskevia ongelmia. Ulosmittausjärjestystä koskevan UL 4:2:n mukaan irtain omaisuus on ulosmitattava ennen kiinteää. Velallisen perustarpeita ajatellen ulosmittausjärjestys on nurinkurinen. Kuitenkin UL 4:4:n mukaan velallisella on oikeus osoittaa tietty omaisuus (kuten kesämökki) ensiksi ulosmitattavaksi. Tällä osoittamisoikeudella velallinen voinee sivuuttaa UL 4:2:n mukaisen ulosmittausjärjestyksen. Ulosotto on kuitenkin pyritty järjestämään täytäntöönpanotehokkuuden huomioon ottavaksi menettelyksi ja siihen liittyy institutionaalinen oikeusturvajärjestelmä.
>
> Velallinen voi tuntea itsensä turvattomaksi myös vakuusvelkojan toimittamaa realisaatiota kohtaan. Vakuusvelkojan 15 §:n mukaan vahvan aseman vuoksi VJL ei poista mahdollisia ongelmia.[291]

Perusturvaan kuuluvan omaisuuden realisointi velkajärjestelyn aloittamisen yhteydessä.

Lähtökohtaisesti velallisella on oikeus säilyttää perusturvaan kuuluva omaisuus velkajärjestelyssä. Tätä suojaa rajoittaa velkojien oikeus saada suoritus saatavilleen. Se määräytyy eri perustein vakuusvelkojien ja tavallisten velkojien suhteen. Velallisen oikeus säilyttää perusturvaan kuuluva omaisuus riippuu siitä, kuinka suuren osan veloistaan hän pystyy velkajärjestelyssä maksamaan.

Käytännössä kysymys perusturvaan kuuluvan omaisuuden myymisestä velkajärjestelyn edellytyksenä voi tulla eteen lähinnä asunnon ja auton kohdalla. Velallisen ei yleensä voida edellyttää myyvän muuta perusturvaan kuuluvaa omaisuutta.[292]

---

[291] Vakuudenhaltijan huolellisuusvelvoitteesta ks. Havansi, Esinevakuusoikeudet 1992 s. 402 ss. eri kohdin. Velallisen oikeussuojaan pantinhaltijan realisoidessa pantin on oikeuskäytännössäkin kiinnitetty huomiota, ks. esim. KKO 1985 II 29: Panttivelkoja, joka realisoidessaan panttina olleet asunto-osakkeet huutokaupalla oli ilman hyväksyttävää syytä suostunut niiden myymiseen selvästi käypää arvoa alemmasta hinnasta, oli tuomittu vahingonkorvaukseen. Ratkaisusta Taxell 1993 s. 154.

[292] Lain säännökset sinänsä koskevat kaikkia perusturvaan kuuluvia esineitä. Muun perusturvaan kuuluvan esineen kuin asunnon myymistä ei voida edellyttää muutoin kuin sen velan maksamiseksi, josta se on vakuutena tai kohtuuttomien elinkustannusten alentamiseksi (15 ja 29 §). Osamaksukauppalain mukaista virka-apua esineen takaisinottoon ja tilitykseen (18,2 §) voidaan antaa velkajärjestelyn alkamisesta huolimatta.

Tuomioistuimen päättäessä velkajärjestelyn aloittamisesta velallisen kykyä suoriutua VJL:n mukaisista suorituksista ei yleensä ole selvitetty siinä määrin, että tuomioistuin voisi ottaa kantaa perusturvaan kuuluvan omaisuuden myymiseen. Sitä koskevat ratkaisut tekee joko velallinen velkajärjestelyn aikana selvittäjän tekemien laskelmien perusteella tai tuomioistuin maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä. Velallinen ei menetä velkajärjestelyn alkamisen seurauksena disponointioikeuttaan, joten hän voi hoitaa omaisuuden myymisen velkajärjestelyn aikana.

Tästä lähtökohdasta huolimatta perusturvaan kuuluvan omaisuuden myyminen voi tulla tuomioistuimen harkittavaksi velkajärjestelyn aloittamisen yhteydessä. Tällöin harkinnassa tulee otettavaksi huomioon kolme tekijää, jotka voivat aiheuttaa poikkeamisen siitä pääsäännöstä, että myymiseen otetaan kantaa vasta maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä. Nämä tekijät ovat (a) vakuusvelkojan oikeus vakuuden realisoimiseen, (b) maksukyvyn parantaminen ja (c) omaisuuden kohtuullisuus.

(a) Vakuusvelkojan oikeus vakuuden realisoimiseen.

Velkajärjestelyn aloittamispäätöksestä voimaan tuleva velkojen perintä- ja täytäntöönpanokielto koskee myös vakuusvelkojaa. Maksukielto koskee vakuusvelan lyhennyksiä, mutta sen korot velallinen voi maksukiellon estämättä maksaa (12,2 §). *Koskelon ja Lehtimäen* mukaan kysymys on velallisen oikeudesta, ei velvollisuudesta.[293]

Vakuusvelkoja voi vaatia oikeutta vakuuden realisoimiseen perintäkiellosta huolimatta (15 §). Tuomioistuin voi antaa perusturvaan kuuluvan omaisuuden realisointiluvan, jos velallinen ilmeisesti ei pysty maksamaan 29 §:n mukaista vakuusvelkaosuutta.[294] Vakuusvelkaosuutta koskevien säännösten mukaan velallisen on maksuohjelman mukaisesti maksettava vakuusvelan nykyarvo kohtuullisen ajan kuluessa. Siinäkin tapauksessa, että velallinen ilmeisesti ei tähän pysty eikä siis voi säilyttää asuntoaan, velkojan oikeutta realisoida vakuutena oleva asunto voidaan kohtuussyistä lykätä, korkeintaan vuoden ajan ja edellyttäen, että velallinen suorittaa velalle lykkäysaikana juoksevan koron (15 ja 35 §).

---

[293] Ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 101.

[294] Koskelo ja Lehtimäki korostavat, että poikkeuksen myöntäminen on harkinnanvaraista. Se voitaisiin jättää myöntämättä, jos velkojan etu ei vaadi realisointia ja tulos uhkaa jäädä alhaiseksi, Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 111. Velkojan hakemus lienee osoitus siitä, että velkojan etu vaatii omaisuuden realisoimista – ellei jonkinlaista oikeuksien väärinkäyttöä osoiteta.

Jos velkoja vaatii oikeutta vakuuden myymiseen 15 §:n nojalla, mutta sitä ei myönnetä 35 §:n nojalla tai sillä perusteella, että asunnon arvo ja siitä johtuen vakuusvelkaosuuden suuruus on riitainen, velallisen on maksettava vakuusvelalle juokseva korko velkajärjestelyn aikana.[295]

Vakuusvelkojan 15 §:n mukainen oikeus vakuuden realisoimiseen edellyttää aina velkojan nimenomaista vaatimusta. Muussa tapauksessa perintäkielto on voimassa. Velkoja voi tehdä realisointivaatimuksen jo ennen velkajärjestelyn aloittamista, jolloin sen käsittely on kumuloitava velkajärjestelyhakemuksen kanssa. Realisointivaatimuksen käsittely voi vaatia velkajärjestelyn aloittamista perusteellisemman käsittelyn esimerkiksi asunnon arvoa koskevan riitaisuuden vuoksi. Aloittamisratkaisua ei tällöin tarvitse realisointivaatimuksen käsittelyn vuoksi lykätä.

Hovioikeuskäytännössä kysymys asunnon säilyttämisestä on lykätty ratkaistavaksi velkajärjestelyn aikana tapauksissa, joissa ratkaisujen perustelujen nojalla on selvää, että velallinen ei pysty maksamaan vakuusvelkaosuutta eikä pitämään asuntoa velkajärjestelyssä (29,2 §).[296] Ratkaisujen perustelujen nojalla vaikuttaa siltä, että vakuusvelkojat eivät yleensä ole vaatineetkaan vakuuden realisoimisoikeutta 15 §:n nojalla, vaan he ovat tyytyneet vastustamaan velkajärjestelyä.

(b) Maksukyvyn parantaminen ja perusturvaan kuuluvan omaisuuden myynti.

Periaatteessa on mahdollista, että velallinen voi perusturvaan kuuluvaa omaisuutta myymällä parantaa maksukykyään siinä määrin, että hän selviää veloistaan.[297] Käytännössä vain asunto edustaa sellaista varallisuusarvoa, että sen myymisellä voi olla maksukyvyttömyyden poistava merkitys. Velallisen asuntoa suojaavista säännöksistä kuitenkin seuraa, että maksukyvyn parantamista koskevaa laskelmaa ei voida tehdä samoin kuin perusturvaan kuulumattoman omaisuuden

[295] Jos kysymys vakuuden arvosta ja siitä johtuen vakuusvelan koron suuruudesta on riitainen, vastaava määrä voidaan maksaa sulkutilille.

[296] Nimenomaisesti lausuen, että 'Se seikka, onko velallisen perusturvaan kuuluva asunto myytävä, tulee ratkaistavaksi velkajärjestelyn aikana.' VHO 16.7.1993/1414–1415 (puolisot); VHO 24.6.1993/1312–1313, VHO 31.8.1993/1586;

Velallisella oli perusturvaan kuuluva, kohtuullinen asunto, jonka pitämiseen maksuvara ei riitä asunnon arvoa ja velallisen tuloja koskevien tietojen mukaan vakuusvelkaosuuden (26 ja 29 §) vuoksi, ja velkajärjestely määrättiin aloitettavaksi: THO 4.11.1993/3391 (kysymys myös esteestä, kun velallinen ei hyväksynyt ostotarjousta; 10 § 8 k), ja RHO 8.7.1993/823–824 (puolisot).

[297] HE 183/1992 vp. s. 49.

kohdalla eli vertaamalla asunnon arvoa velkojen määrään. Vertailu on huomattavasti monitahoisempi ja johtaa useimmiten siihen, että asuntoa ei voida velkajärjestelyn aloittamisen edellytyksenä vaatia myytäväksi.

Maksukyvyn parantamista arvioitaessa on otettava huomioon se, kuinka paljon velallinen on velvollinen ja pystyy maksamaan velkojaan velkajärjestelyssä. Jos velallinen maksuohjelman sisältöä koskevien määräysten mukaan on oikeutettu säilyttämään asuntonsa velkajärjestelyssä, hänen ei tietenkään voida edellyttää myyvän sitä velkajärjestelyn aloittamisen edellytyksenä. Tätä arviointitilannetta voidaan havainnollistaa parilla esimerkillä.

Jos jo aloittamisharkinnassa nähdään, että velallinen ei pysty pitämään asuntoa velkajärjestelyssä eikä sen myymisen jälkeen ole maksukyvytön, velkajärjestelyä ei voida aloittaa:

> KouHO 2.2.94/112: Velallisen asunnon arvo oli 190.000 mk ja se oli vakuutena 107.000 mk:n velasta. Nettotulot 3.200 mk/kk. Velkajärjestely hylättiin, koska velallinen ei olisi pystynyt maksamaan vakuusvelkaa (89 §) eikä hän asunnon myymisen jälkeen enää olisi maksukyvytön.

Ratkaisu on lain mukainen, vaikka se vaikuttaa asunnon säilyttämisen tavoitteen kannalta paradoksaaliselta. Periaatteessa vastaava tapaus on ratkaistu toisin Helsingin hovioikeudessa:

> HHO 15.9.93/3870: Velallisen maksukyky oli heikentynyt avioeron ja osituksen vuoksi. Nettotulot 6.900 mk/kk ja menot 5.400 mk/kk. Asunnon arvo 340.000 mk, vakuusvelkaa 272.000 mk ja opintolaina 44.500 mk. Velkajärjestely aloitettiin.

Ainoa oleellinen ero näiden kahden tapauksen välillä on se, että jälkimmäisessä velallisella oli maksuvaraa. Numeroiden valossa velallinen ei pysty kummassakaan tapauksessa säilyttämään asuntoaan velkajärjestelyssä vakuusvelan maksamista koskevien säännösten mukaan (26 ja 89 §). Vakuusvelkojalla olisi niissä oikeus vaatia asunnon realisoimista.

Jälkimmäisessä tapauksessa asunnon vaihtaminen halvempaan velkajärjestelyn aikana ei ole täysin poissuljettua, joskin se edellyttäisi vakuusvelkojan suostumusta. Tällöin velkajärjestelyn keinoja voitaisiin soveltaa opintolainaan. Vaikka asunnon vaihtaminen ei tapauksessa ole ilmeinen eikä edes todennäköinen ratkaisu tilanteeseen, HO piti velallista maksukyvyttömänä ja aloitti velkajärjestelyn.

Useissa käytännön tilanteissa velkajärjestelyn aloittamisesta päätettäessä ei ole vielä riittäviä tietoja sen arvioimiseen, voiko velallinen pitää asunnon. Sen vuoksi voi olla perusteltua, että tuomioistuimet noudattavat eräänlaista 'benefit of doubt' -periaatetta velallisen asunnon säilyttämisen hyväksi. Toisin sanoen,

velkajärjestely aloitetaan, jos on epävarmaa, pystyykö velallinen säilyttämään asunnon velkajärjestelyssä.[298] Vakuusvelkojan oikeudet tulevat riittävästi turvatuiksi 15 §:n nojalla.

(c) Perusturvan kohtuullisuus.

Perusturvaan kuuluvan esineen tasolla on merkitystä velvollisuudelle myydä se maksukyvyn parantamiseksi.

Asunto kuuluu VJL 5,2 §:n mukaan aina perusturvaan.[299] Auto ja muu työvälineisiin rinnastettava esine kuuluu perusturvaan, jos se on tarpeellinen velallisen toimeentulon turvaamiseksi (VJL 5,2 §).[300] Lain esitöiden mukaan asunnon tulee olla kohtuullinen, jotta se kuuluisi perusturvaan,[301] mutta lakitekstissä kohtuullisuusedellytystä ei ole suoraan ilmaistu (5,2 §).

Hovioikeudet ovat pääosin ottaneet sen kannan, että asunnon kohtuullisen tason ylittävä laatu ei estä velkajärjestelyn aloittamista. Ratkaisuissa on painotettu myös sitä, että asunnon myynti todennäköisesti tulee viemään pitemmän ajan.[302] Suoranaista määräystä asunnon rahaksi muuttamisesta ei velkajärjeste-

---

[298] Tätä ajattelua edustanee seuraava ratkaisu:

VHO 22.10.93/2078: Velallisen asuntokiinteistö oli vakuutena velasta. Alioikeus katsoi, että velallinen ei kiinteistön realisoimisen jälkeen olisi maksukyvytön ja hylkäsi hakemuksen. HO katsoi, että asuntokiinteistön myyminen ratkaistaan velkajärjestelyn aikana, ja aloitti velkajärjestelyn. – – Kumpikaan oikeusaste ei ottanut kantaa siihen, voiko velallinen VJL:n säännösten mukaan pitää asunnon, vaikka se oli velkajärjestelyn aloittamisen edellytysten kannalta asiassa keskeistä.

[299] Tosin vain yksi asunto. Kahden asunnon loukku -tapauksissa toinen asunto ei kuulu perusturvaan.

[300] Huomaa auton säilyttämistä koskeva ratkaisu KKO 1994:141. Auton arvo oli noin 13.000 mk ja velalliset voivat säilyttää sen. Ratkaisussa oli kysymys tarpeellisuudesta työmatkojen suorittamiseen, kun työmatka auton avulla lyheni yli 3 tunnista alle 1 tuntiin.

[301] HE 183/1992 vp. s. 45. Lainvalmistelijat ovat sittemmin asettuneet toiselle kannalle. Heidän mukaansa asunnon kohtuullisuudella ei ole merkitystä muutoin kuin siinä tapauksessa, että velallinen vaihtamalla kohtuullisen tason ylittävän asunnon edullisempaan voi selvitä maksukyvyttömyydestään, jolloin velkajärjestelyä ei voida aloittaa. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 32.

[302] THO 16.12.93/3966: Kahden asunnon loukku, jossa vakuusvelkaa 1.395.000 mk ja maksuvara n. 2.500 mk/kk. Hintapyyntö jäljelle jääneestä omakotikiinteistöstä, jonka katsottiin ylittävän (kahden hengen talouden) kohtuullisen tason, oli kahdessa vuodessa pudonnut 1.800.000 mk:sta 950.000 mk:aan. Velkajärjestely aloitettiin.

Vastaavasti VaaHO: 1993:9.

THO 6.4.94/1215 on asunnon kohtuuttomuuden suhteen samalla kannalla: Velallisen nettotulo oli 5.580 mk/kk ja välttämättömät elinkustannukset 3.000 mk. Hänen omakotikiinteistönsä

lyn aloittamisratkaisuissa ole annettu, vaikka ratkaisun perusteluissa olisi todettu asunnon ylittävän kohtuullisen tason. Vakuusvelkojat eivät ilmeisesti näissäkään tapauksissa ole pitäneet tarpeellisena vaatia 15 §:n mukaista realisointioikeutta.

4) Muut seikat.

Perinnön ja lottovoiton – sinänsä epätodennäköinen – mahdollisuus askarruttaa velkajärjestelylakien laatijoita eri maissa. Odotettavissa oleva perintö ei ole velkajärjestelyn este.[303] Sen sijaan perinnön tai pelivoiton saaminen velkajärjestelyn tai maksuohjelman aikana on yleensä olosuhteiden oleellinen muutos, jonka johdosta maksuohjelmaa voidaan muuttaa (44 §).

Velallinen ei juurikaan voi aktiivisesti toimia saadakseen perinnön. Sen sijaan joudutaan kysymään, onko velallinen velvollinen pidättymään perinnöstä luopumisesta maksukykyä parantaakseen. Velkajärjestelylaissa tästä ei ole nimenomaista säännöstä.

Velkajärjestelyn ulkopuolella velallinen voi velkojiaan sitovasti luopua perinnöstä. Perittävän eläessä perillinen voi luopua perinnöstä hyväksymällä perittävän tekemän testamentin tai ilmoittamalla siitä muutoin kirjallisesti perittävälle (PK 17:2). Luopuminen on velkojia sitova.[304] Oikeustointa pidetään perinnöstä luopumisena, jos se tapahtuu perillisen lakimääräisten sijaisperillisten hyväksi eikä perillinen millään tavoin anna määräyksiä siitä, kenen hyväksi pesäosuus tulee.[305]

---

arvo oli 370.000 mk ja se oli vakuutena 253.000 mk:n veloista. Muita velkoja oli 64.500 mk. HO piti velallista maksukyvyttömänä. Lisäksi HO katsoi, että velallinen 'todennäköisesti ei tule selviytymään veloistaan omistusasuntoaan vaihtamalla. Velkajärjestelyn aloittamiselle ei siten ole estettä sillä perusteella, että...kiinteistö ylittää velallisen ja hänen perheensä tarvetta vastaavan asunnon kohtuullisen tason.'

Jos velallinen joutuu myymään asuntonsa ostamatta tilalle uutta, hän pystyy maksamaan velkansa eikä ole maksukyvytön. Ilmeisesti asunnon mahdollisesti pitkittyvä myynti on vaikuttanut tähänkin lopputulokseen.

Toisin: Ratkaisussa HHO 17.6.1993/2879 oli katsottu, että hakijoiden asunto ylitti kohtuullisen tason ja he siten voivat parantaa maksukykyään. Hakemus hylättiin myös kevytmielisen velkaantumisen perusteella. Tapauksen faktat eivät selviä päätösjäljennöksestä.

[303] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 30.

[304] Perillinen voi itse kuitenkin vaatia lakiosaansa. Ennen takaisinsaantisäännösten uudistamista (ennen 1.1.1992 alkaneet konkurssit) myös velkojat saattoivat nostaa tätä koskevan kanteen, jos sen nostamiselle varattu määräaika ei ollut päättynyt (KS 46 § 1 kohta). Tämä mahdollisuus siis poistui takaisinsaantilain säätämisen yhteydessä.

[305] Ks. VHO 9.3.94/409: Velallinen oli ennen velkajärjestelyä ilmoittanut luopuneensa perinnöstä muun perillisen kuin lakimääräisen sijaisperillisensä hyväksi. Luovutusta ei pidetty

Takaisinsaantilain uudistamisen yhteydessä laajennettiin perillisen oikeutta luopua perinnöstä perittävän kuoltua. Luopuminen on mahdollista edellyttäen, että velallinen ei ole ryhtynyt perintöön (PK 17:2a, 26.4.1991/768). Luopuminen on velkojia sitova, jos se on tapahtunut ennen ulosmittausta (UL 4:11a) tai ennen konkurssin (KS 45 a§) alkamista.[306] Vielä konkurssin alkamisen jälkeenkin tapahtunut luopuminen on mahdollinen, jos se tapahtuu kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun velallinen sai tietää kuolemasta ja oikeudestaan perintöön. Velallinen voi siis välttää perintöön kohdistuvan pakkotäytäntöönpanon luopumalla perinnöstä eikä luovutusta voida takaisinsaantilain nojalla peräyttää.[307]

Velkajärjestelyn alkamisen johdosta velallisen oikeustoimikelpoisuus ei vähene eikä hän edes menetä omaisuutensa vallintaa. Hän voi itseään sitovin oikeusvaikutuksin luopua perinnöstä siten kuin PK 17 luvussa säädetään. Luopumisella voi silti olla velkajärjestelyn edellytyksiä tai jo vahvistetun maksuohjelman muuttamista koskevia oikeusvaikutuksia. Jos konkurssia ja ulosottoa koskevaa sääntelyä sovellettaisiin analogisesti velkajärjestelyssä, perinnöstä luopumisella ei olisi tällaisia velkajärjestelyä koskevia oikeusvaikutuksia. Kysymys on siitä, seuraako VJL 9 §:n viimeisestä lauseesta, jonka mukaan velallisen on velkajärjestelyn edellytyksenä ryhdyttävä maksukykyään parantaviin kohtuullisiin toimiin, toisenlainen tulkinta.

Takaisinsaantilaissa toteutettua uudistusta perusteltiin sillä, että velallisen saama perintö on sattumanvarainen seikka, jota velkasuhteen syntyessä ei ole otettu huomioon. Edelleen lain esitöissä todettiin, että 'tällaisille sattumanvaraisille seikoille perustuva luotonantoa on epätervettä eikä sitä pidä erityisesti suojata'.[308] Tämä yleinen luotonantoa koskeva kannanotto voidaan tehdä velkajärjestelynkin kohdalla.[309] Oleellinen ero konkurssin ja velkajärjestelyn välillä on siinä, että edellinen ei vaikuta velallisen velkavastuuseen millään tavoin. Konkurssista huolimatta velallinen vastaa konkurssia edeltävistä velvoitteistaan kaikella omaisuudellaan ja kaikilla tuloillaan. Velkajärjestelyn jälkeen näin ei enää

---

perinnöstä luopumisena vaan lahjana ja siten velkajärjestelyn esteenä 10 § 4 kohdan mukaisesti.

[306] Konkurssin alkamisella tarkoitetaan tuomioistuimen päätöstä konkurssiin asettamisesta KS 9 § (26.11.1993/1027) vrt. KS 45a § (26.4.1991/759).

[307] Omaksuttu sääntely on toinen kuin muissa pohjoismaissa, joissa ei ole erityistä perinnöstä luopumismahdollisuutta konkurssissa ja joissa takaisinsaantisäännöksiä voidaan soveltaa perinnöstä luopumiseen. HE 102/1990 s. 39–40.

[308] HE 102/1990 s. 39.

[309] Sinänsä pidän kannanottoa liioittelevana. Esimerkiksi perheyrittäjän kohdalla vähäisempi luottokontrolli ja edulliset luottoehdot ovat voineet perustua suvun hyvään taloudelliseen asemaan ja maksukäyttäytymiseen. Tässä ei nähdäkseni ole mitään epätervettä.

ole. Perinnöstä luopuminen voi osoittaa, että velallinen ei alunperinkään ole ajatellut vastata veloistaan kaikella varallisuudellaan. Samoin kuin perinnön varaan laskettua luotonantoa ei pidetä sopivana, sopivana ei voida pitää myöskään luoton ottamista ilman vakavaa tarkoitusta maksaa se takaisin, vaan tarkoituksin nauttia perintövarallisuudesta esimerkiksi omien rintaperillisten omistuksen kautta. Siten velkajärjestelyn edellytyksenä pitäisi pääsääntöisesti olla, että velallinen ei ole luopunut perinnöstä ennen velkajärjestelyä eikä myöskään tee sitä sen aikana. Sen arvioimisessa, kuinka pitkälle taaksepäin velallisen käyttäytymiselle voidaan tässä suhteessa antaa merkitystä, lahjan takaisinsaantia koskevat määräajat kuten myös muut takaisinsaannin edellytykset tarjoavat sopivan analogian. Perinnöstä luopuminen voi tulla vastaavalla tavalla arvioitavaksi myös maksuohjelman muuttamisen edellytyksiä arvioitaessa (44,1 § 1 ja 2 kohta).

2.3 Esteet

2.3.1 Johdanto

Jotta velkajärjestely voidaan aloittaa ja velallista koskeva velkajärjestely voisi tulla myöhemmin hyväksytyksi, ei riitä, että velallinen täyttää 9 §:ssä säännellyn maksukyvyttömyysedellytyksen. Sen lisäksi mikään lain 10 §:ssä säädetyistä velkajärjestelyn esteistä ei saa toteutua. Esteet eivät ole absoluuttisia, vaan tuomioistuin voi erityisten vastasyiden perusteella myöntää velkajärjestelyn esteen olemassaolosta huolimatta.

Esteiden tarkoituksena on hallituksen esityksen mukaan sulkea velkajärjestelyn piiristä sellaiset 'henkilöt, joiden velkaantumiseen liittyy yhteiskunta- ja maksumoraalin kannalta arveluttavia piirteitä'.[310] Sääntelyn tavoitetta voidaan siis luonnehtia ensisijaisesti *yleisestäväksi.* Yleisestävyys on otettava esteitä koskevien tulkintakysymysten lähtökohdaksi. Tulkinnassa ei niinkään panna painoa sille, kumpi vaihtoehto, velkajärjestelyn hyväksyminen vai hylkääminen on velkojien kannalta yksittäistapauksessa edullisempi, vaan yleisille maksumoraalia koskeville näkökohdille.[311] Jos velkajärjestelyn voidaan yksittäisessä tapauksessa

[310] HE 183/1992 vp. s. 25.

[311] Yleisesti ottaen se, mikä on yleisen maksumoraalin kannalta arveluttavaa, vaarantaa myös sekä yleisen velkojatahon että yksittäisten velkojien intressejä. Yksittäistapauksessa velkojalle voi täytäntöönpanotuloksen kannalta olla yhdentekevää, hyväksytäänkö vai hylätäänkö velkajärjestely.

osoittaa tuottavan velkojille hylkäämistä paremman tuloksen, tämä voidaan ottaa huomioon erityisenä vastasyynä, joka puoltaa järjestelyn hyväksymistä.

Velkajärjestelyn esteet voidaan jaotella eri tavoin. VJL 9 §:n otsikossa esiintyy käsite velkajärjestelyn yleiset esteet. Hallituksen esityksessä rinnakkaiskäsitteenä oli velkajärjestelyn erityinen este, joka esityksen mukaan olisi tullut kysymykseen silloin, kun huomattava osa veloista olisi ollut ehdollisia, riitaisia tai muutoin epäselviä.[312] Lain eduskuntakäsittelyssä lakivaliokunta poisti erityisen esteen sekä käsitteenä että sisällön puolesta. Lain 28 §:n mukaan velkojen epäselvyys ei ole velkajärjestelyn este.[313]

Seuraavassa velkajärjestelyn esteet on jaoteltu neljään ryhmään, joista kaksi ensimmäistä liittyy velkojen syntytapaan, kolmas velallisen menettelyä koskeviin velvollisuuksiin ja viimeinen maksuohjelman noudattamistodennäköisyyteen:[314]

---

[312] HE 183/1992 vp. esitetty 11 §.

[313] Systemaattisina käsitteinä erityinen ja yleinen este esitetyssä muodossa olivatkin ongelmallisia. Jako perustui ilmeisesti siihen, että erityiseen esteeseen vetoaminen ei olisi merkinnyt pysyvää kannanottoa velkajärjestelyn aloittamisen edellytyksiin, vaan kysymys olisi ollut velkajärjestelyn aloittamisen lykkäämisestä. Esteen poistumisen jälkeen uusi hakemus olisi ollut mahdollinen.

Velkajärjestelyn yleiset esteet viittaavat seikkoihin, jotka estävät velkajärjestelyn myöntämisen pysyvämmin (10 §). Eräiden velkajärjestelyn yleisten esteiden kohdalla ero on kuitenkin aste-ero, sillä velallinen voi korjata ne myöhemmällä käyttäytymisellään. Velallinen voi esimerkiksi käydä 10 §:n 8 kohdassa edellytettyjä sovintoneuvotteluja velkojiensa kanssa. Hän voi myös saattaa taloudenpitonsa sillä tavoin kuntoon, että 9 kohdassa tarkoitettu maksuohjelman noudattamista koskeva este poistuu.

[314] Muitakin jaotteluperusteita voidaan ajatella. Esimerkiksi Hietala ja Lehtonen (1993 s. 23–29) jaottelevat esteet lähinnä velallisen menettelyn moitittavuuden perusteella sen mukaan, onko velallinen

- menetellyt rikollisesti (9 § 1 ja 2 kohta)
- menetellyt sopimattomasti (9 § 3 (keinottelu), 4 (takaisinsaanti) ja 8 kohta (maksukiellon ym. rikkominen velkajärjestelyssä))
- menetellyt harhaanjohtavasti ulosottomenettelyssä, (9 § 5 kohta), luottoa myönnettäessä (6 k) tai velkajärjestelyssä (8 k)
- velkaantunut harkitusti tai kevytmielisesti (7 k),
- laiminlyönyt sovintoneuvottelut (8 k),
- oletettavasti rikkoisi maksuohjelman (9 k)
- aiemmin myönnetty velkajärjestely (10 k).

Tässä jaottelussa hyvin erityyppisiä oikeustosiseikastoja – kuten eräät menettelyt velkajärjestelyssä ja velkojen syntytapa – joutuu samaan ryhmään. Velallisen menettelyn moitittavuuden astetta ei myöskään voida suoraan lukea esteiden sanamuodosta.

Taloudellinen rikollisuus ja muu velkojien etujen loukkaaminen

- velallisen syyllistyminen taloudelliseen rikollisuuteen tai sitä koskeva esitutkinta (1 ja 2 kohta),
- törkeän sopimaton menettely velkojia kohtaan elinkeinotoiminnassa (3 kohta),
- takaisinsaantilain nojalla peräytettävissä oleva oikeustoimi, jolla velallinen on merkittävästi heikentänyt taloudellista asemaansa tai sopimattomasti suosinut velkojaansa (4 kohta),
- väärien, luoton myöntämisen perusteena olleiden tietojen antaminen velkojalle (erityisiä kvalifikaatioita, 6 kohta),
- velkaantuminen velkajärjestelyä silmällä pitäen (7 kohta)[315]

Velkojen syntytapa

- pääasiallisesti keinotteluluonteinen elinkeinotoiminta (3 kohta),
- ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen (7 kohta)

Vilpillisyys täytäntöönpanossa

- pakoilu, harhaanjohtavien tietojen antaminen yms. ulosottomenettelyssä (5 kohta)
- sovintoratkaisun mahdollisuuksien selvittämättä jättäminen (8 kohta)
- muiden velkajärjestelyyn liittyvien velvollisuuksien rikkominen ja laiminlyönti (8 kohta)

Ennuste

- perusteltu syy olettaa, että velallinen ei tule noudattamaan maksuohjelmaa (9 kohta).
- aikaisemmin myönnetty velkajärjestely (10 kohta)[316]

Ensimmäiseen ryhmään on luettu ne esteet, joilla on liittymäkohta rikosoikeudelliseen sanktiojärjestelmään tai muihin velkojien oikeuksia suojaaviin säännöksiin. On kuitenkin syytä huomata, että vain kaksi ensimmäistä estettä edellyttää jonkin kriminalisoinnin tunnusmerkistön täyttymistä tai todennäköisiä syitä sellaisen täyttymisestä. Muiden esteiden kohdalla arviointi on itsenäinen. Este voi olla olemassa, vaikka toiminta ei täyttäisi mitään rikostunnusmerkistöä.

---

[315] Olen aikaisemmin ryhmitellyt tämän esteperusteen velkojen syntytapaa koskeviin esteisiin. Katson kuitenkin, että esteessä edellytetty tahallisuus ja tarkoituksellisuus viittaa pikemminkin velkojien etua loukkaavaan toimintaan.

[316] Olen aikaisemmin sijoittanut aikaisemman velkajärjestelyn menettelykysymyksiin (Niemi-Kiesiläinen, Oikeus 1992 s. 352). Tällöin olen korostanut esteen muodollista puolta. Sääntelyn tavoitteiden ja aineellisen sisällön perusteella pidän parempana nyt tehtyä jaottelua.

2.3.2 Taloudellinen rikollisuus ja muu velkojien etujen loukkaaminen

2.3.2.1 Taloudellista hyötyä tavoitteleva rikollisuus

Velkajärjestelyä ei voida ilman erityisiä vastasyitä myöntää, jos velallinen on epäiltynä esitutkinnassa, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, jolla hän on tavoitellut merkittävää taloudellista hyötyä (10 § 1 ja 2 kohta). Jos velallinen on tuomittu tällaisesta rikoksesta, velkajärjestelyn este on olemassa vain siinä tapauksessa, että pääasiallinen osa veloista on määrätty maksettavaksi näiden rikosten johdosta.

Mitkä rikokset tulevat kysymykseen velkajärjestelyn esteenä? Laissa ei luetella kyseeseen tulevia rikoksia eikä niiden piiriä rajata myöskään rikosopillisella systemaattisella jaottelulla. Hallituksen esityksessä mainitaan esimerkkeinä velallisen rikokset (RL 39 luku), rikokset julkista taloutta vastaan (RL 29 luku) ja elinkeinorikokset (RL 30 luku).[317] Mainitut rikokset liittyvät käytännössä useimmiten velallisen elinkeinotoimintaan, vaikka yksityistaloudenkin puitteissa velallinen voi syyllistyä osaan mainituista rikoksista. Velkajärjestelyn esteen voi muodostaa yhtä hyvin elinkeinotoiminnassa kuin muutoin tehty rikos.

Velkajärjestelyn esteenä voi tulla kysymykseen sekä talous-, vaihdanta- että omaisuusrikoksiin[318] kuuluva kriminalisointi. Viimeksi mainituista esimerkkeinä voidaan mainita petos (RL 36:1–2), ryöstö tai kiristys (RL 31:3–4), maksuvälinerikos (RL 37 luku) ja jopa varkaus (RL 28:1–2). Varallisuusrikosten ulkopuolelta esimerkiksi eräät huumausainerikokset, joilla on tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä, ovat velkajärjestelyn este.

Rikoksella on täytynyt tavoitella merkittävää taloudellista hyötyä. Rikoksella aiheutettua vahinkoa voidaan yleensä pitää tavoitellun hyödyn arvioimisen alarajana. Rikoksesta on täytynyt aiheutua vahinkoa, sillä rikosten johdosta on täytynyt syntyä velkoja (1 kohta). Tavoiteltu hyöty saattaa tosin olla suurempi kuin aiheutettu vahinko. Rikoksen yritys ei yleensä estä velkajärjestelyä, koska siitä ei yleensä synny vahinkoa.

Miten on arvioitava käsitettä *merkittävä taloudellinen hyöty*? Onko taloudellisen hyödyn määrää arvioitava objektiivisesti vai subjektiivisesti, suhteessa velallisen varallisuusasemaan tai kenties suhteessa uhrin varallisuusasemaan tai mahdollisesti uhrin muualta, lähinnä muilta korvausvelvollisilta saamiin korvauksiin? Tekijän olosuhteisiin nähden subjektiivinen tulkinta johtaisi eri ase-

[317] HE 183/1992 vp. s. 50.

[318] Systemaattisesta jaottelusta ks. Lahti LM 1991 s. 878.

massa olevien velallisten epätasa-arvoiseen kohteluun, joten se lienee suljettava pois. Vahingonkärsijän aseman suhteen subjektiivinen tulkinta antaa painoa velkojaan liittyville sosiaalisille syille, joita ei muutoin voida velkojien tasa-arvoon perustuvassa velkajärjestelyssä ottaa huomioon. Viimeksi mainittu tulkinta vaikuttaa lain sanamuotoa ajatellen kaukaa haetulta, sillä rikoksen uhrin kannaltahan kysymys ei ole lainkaan 'hyödystä'. Velkajärjestelyn epääminen ei edes välttämättä paranna vahingon kärsijän asemaa, jos velallinen sen seurauksena laiminlyö kaikki velvoitteensa.[319] Katsoisin kuitenkin, että vahingon kärsijän asema olisi voitava taloudellisen hyödyn merkittävyyden arvioinnissa ottaa huomioon ainakin kärsijää kohtaan kohtuuttomien ratkaisujen välttämiseksi.

Useissa kysymykseen tulevissa rikoksissa huomattavan hyödyn tavoitteleminen kvalifioi rikoksen sen törkeäksi tekomuodoksi (esimerkiksi törkeä petos RL 36:2,1 1 kohta ja törkeä veropetos RL 29:2). Näissä rikoksissa kvalifiointi edellyttää, että teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Velkajärjestelylain 10 §:n 1 ja 2 kohdassa ei ole vastaavaa edellytystä. Velkajärjestelyn esteitä arvioitaessa tuomioistuin ei ole sidottu rikosoikeudelliseen kvalifiointiin, vaan myös rikoksen perusmuoto voi estää velkajärjestelyn myöntämisen.[320]

Joidenkin lähinnä perinteisiin varallisuusrikoksiin luettavien rikosten kohdalla oikeuskäytännössä on vakiintunut markkamääräisiä rajoja kvalifioidun tunnusmerkistön käytölle. Merkittävän hyödyn objektiivista arvioimista silmällä pitäen tämän kaltainen oikeuskäytäntö vaikuttaa varteenotettavalta mittapuulta, ja voitaneen siten ottaa arvioinnissa huomioon.[321] Varsinaisissa talousrikoksissa tavoiteltu hyöty on yleensä suurempi kuin perinteisten rikosten törkeän tekomuodon alaraja oikeuskäytännössä ja ne lähtökohtaisesti estävät velkajärjestelyn.

Esteen kannalta ei ole merkityksellistä, onko velallinen ollut rikoksessa tekijänä vai muutoin osallisena. Sen sijaan rikoksen on täytynyt olla *tahallinen* sillä tavoin, että tahallisuus koskee myös *hyödyn tavoittelemista*. Tämän edelly-

---

[319] Toisinkin voi olla. Esimerkiksi velkajärjestelyn omistusasunnon suoja voi tuntua kohtuuttomalta, jos vahingon kärsijä voisi asunnon realisoimisen kautta saada korvauksen, mutta velkajärjestelyn ansiosta jää heikompaan asemaan. Tilanne vaikuttaa varsin erityislaatuiselta, mutta näkökohta voi jossain yksittäisessä tapauksessa tulla arvioitavaksi. – Asunnon suojasta ks. jälj. 3.3.3 ja 3.3.4.

[320] On tietenkin mahdollista, että törkeä tekomuoto vastaavasti ei estä velkajärjestelyä. Se lienee kuitenkin poikkeuksellista.

[321] VHO 20.12.93/2580: Velallinen oli syytteessä maksuvälinepetoksista, petoksesta ja yli 60 petoksen yrityksestä. Syytteen mukaan vahinko oli noin 34.000 mk. Velkajärjestely hylättiin mm. 10 § 1 kohdan nojalla. HO ei muuttanut alioikeuden ratkaisua.

Tässä tapauksessa tavoiteltu taloudellinen hyöty oli selvästi suurempi kuin syntynyt vahinko.

tyksen vuoksi esimerkiksi tuottamuksellinen velallisen rikos saattaa jäädä esteperusteen soveltamisalan ulkopuolelle.[322]

Este on olemassa, jos *pääasiallinen osa veloista* on määrätty maksettavaksi näiden rikosten johdosta. Kirjaimellisesti luettuna tämä johtaisi tilanteeseen, jossa kaksi samasta rikoksesta tuomittua henkilöä joutuisi eriarvoiseen asemaan, jos toisella olisi lisäksi paljon muuta velkaa (esimerkiksi velallisen rikokseen syyllistynyt konkurssiin menneen yrityksen omistaja), mutta toisella ei (avunantajana tuomittu työntekijä). Lainkohdan tarkoituksena ei voi olla, että edellisen kohdalla ei olisi olemassa velkajärjestelyn estettä, koska pääasiallinen osa veloista on aiheutunut muista syistä, mutta jälkimmäisen velkajärjestelylle olisi este.

Lainkohtaa on nähdäkseni tulkittava siten, että osallisuus rikokseen, jolla on tavoiteltu merkittävää taloudellista hyötyä ja josta on myös syntynyt huomattavia velkoja, estää velkajärjestelyn. Vain siinä tapauksessa, että kyseisestä rikoksesta on aiheutunut verrattain vähän velkoja ja velallisen maksukyvyttömyys johtuu muista syistä, estettä ei olisi. Velkajärjestelyn myöntäminen mainitusta rikoksesta huolimatta saattaisi myös tulla kysymykseen, jos velallinen olisi jo maksanut suurimman osan rikokseen perustuneista saamisista ja tullut myöhemmin muista syistä maksukyvyttömäksi.

Vaasan hovioikeus on vahvistanut alioikeusratkaisun, jossa on päädytty esitettyyn *contra legem* -tulkintaan.

> KouHO 22.12.93/2049: Velallisen veloista, yht. noin 2 milj. mk, osa oli syntynyt erinäisistä talousrikoksista kuten ennakkoperintälain ja työnantajan sosiaaliturvamaksulain rikkomisesta, velallisen epärehellisyydestä ym. (520.000 mk), ja osa liiketoimintakieltoon johtaneesta liiketoiminnasta (500.000 mk). Mainitut summat menevät ilmeisesti osin päällekkäin. Vaikka pääosa veloista ei ollut syntynyt edellä mainituin tavoin, velkajärjestely hylättiin (valituslupa myönnetty).

---

[322] Ks. KouHO 31.8.1993/1206. Velallinen oli syyllistynyt kevytmielisenä ja huolimattomana velallisena tehtyyn konkurssirikokseen vuosina 1986–87, alioikeuden tuomio 1989. Vahingonkorvauksia oli tuomittu yhteisvastuullisesti muiden kanssa yht. noin 450.000 mk. Tapauksessa ei edes vedottu rikosperusteeseen. Alioikeus hylkäsi velkajärjestelyn velkojia kohtaan sopimattoman menettelyn (VJL 10 § 3 k) perusteella. HO katsoi, etteivät velallisen ilmoittamat velkaantumisen syyt täyttäneet mainittua esteperustetta. Hakemus hylättiin muiden seikkojen (VJL 10 § 8 k) perusteella.

Rikosperusteeseen ei ilmeisesti vedottu tahallisuuden puuttumisen vuoksi. Tällöin sopimaton menettely voi toki tulla kysymykseen. HO:n päätöksestä ei käy ilmi, mitkä olivat ne syyt, joiden vuoksi tämä esteperuste ei täyttynyt. Ratkaisua voitaneen arvostella tältä osin puutteellisesti perustelluksi, sillä ilman erityisiä perusteita VJL 10 § 3 kohdan mukainen este todennäköisesti täyttyisi.

Toisaalta Helsingin ja Turun hovioikeudet ovat katsoneet, että kun rikoksesta aiheutuneet velat eivät olleet pääosaa veloista, 10 § 1 kohdan mukaista estettä ei ollut.[323]

Velkajärjestely voidaan myöntää vain luonnolliselle henkilölle. Hakija on voinut syyllistyä tässä lainkohdassa tarkoitettuun tekoon liiketoiminnassa, jota on harjoitettu oikeushenkilömuodossa. Se, missä juridisessa muodossa teko on tehty, ei sinänsä vaikuta esteen arviointiin. Merkittävän taloudellisen hyödyn tavoittelu voi nähdäkseni olla kyseessä myös silloin, kun hyöty olisi välittömästi tullut kyseessä olevalle yhtiölle ja vain välillisesti velkajärjestelyn hakijalle itselleen.

Velkajärjestelyn este on olemassa myös silloin, kun tässä tarkoitettua rikosta koskeva esitutkinta on vireillä tai syyte on nostettu. Näissä tapauksissa este on olemassa niin kauan kuin asian tuomioistuinkäsittely on vireillä (10 § 2 kohta). Edellytys siitä, että pääasiallinen osa veloista liittyisi tähän rikokseen ei koske tätä tapausta. Jos velallinen tuomitaan mainitusta rikoksesta, tilannetta arvioidaan 10 §:n 1 kohdan nojalla.[324]

Tieto velallisen syyllistymisestä rikolliseen toimintaan saataneen yleensä velkojataholta. Tuomioistuimella on mahdollisuus hankkia asiasta lisäselvitystä rikosrekisteritietojen perusteella.[325] Rikosrekisterimerkintä tehdään vain niistä rikoksista, joista on tuomittu vankeusrangaistus tai eräitä muita seuraamuksia.[326] VJL 10 §:n 1 kohdassa tarkoitettu rikos voi olla sellainen, että siitä on tuomittu vain sakkorangaistus. Tuomioistuimella ei ole keinoja tällaisen tilanteen selvittämiseen rutiininomaisesti ja se tulee yleensä tuomioistuimen tietoon velkojalta.

Esitutkinnan vireillä olosta tai syytteen nostamisesta tuomioistuin voi saada tietoja poliisilta ja syyttäjältä. Koska keskitettyä rekisteriä ei tältä osin ole, tuo-

---

[323] Ks. THO 21.10.93/3219, THO 15.12.93/3926, HHO 15.12.93/5352. Hakemukset oli kahdessa ensin mainitussa tapauksessa palautettu muiden esteiden tutkimista varten ja viimeksi mainitussa hylätty 10 § 8 ja 5 kohdan nojalla.

[324] Jos alioikeuden syytteen hyväksyvä päätös ei tule lainvoimaiseksi, este pysyy voimassa, nyt sekä 1 että 2 kohdan nojalla (kohdassa ei edellytytetä lainvoimaa). Jos alioikeus on hylännyt syytteen, mutta päätös ei ole lainvoimainen, estettä on arvioitava 2 kohdan nojalla. Tuomioistuin voi tällöin hyväksyä velkajärjestelyn, mutta vain jos siihen on erityisiä vastasyitä.

[325] Rikosrekisteristä voidaan antaa tietoja paitsi rikosoikeudellisten seuraamusten määräämistä varten myös henkilön luotettavuuden arvioimiseksi (rikosrekisterilaki 20.8.1993/770 1 § ja HE 368/1992 vp. s. 8). Velkajärjestelyssä kysymys on henkilön luotettavuuden arvioinnista. Tuomioistuimelle tieto rekisteristä voidaan antaa vireillä olevan asian käsittelyä varten. Asioiden piiriä ei – tuomioistuimen osalta – ole rajattu esimerkiksi rikosasioihin (3 §), joten ote voidaan antaa myös velkajärjestelyasian käsittelyä varten.

[326] RikosrekisteriL 2,1 § ja RikosrekisteriA 20.8.1993/772 2 §.

mioistuin voinee lähinnä tiedustella asiaa velallisen kotipaikkakunnan poliisilta ja syyttäjältä, kun aihetta siihen ilmenee. Jos velallinen tai hänen vaikutuspiiriinsä kuulunut yritys on tai on ollut konkurssissa, rikosoikeudellisiin seuraamuksiin viittaavia tietoja saattaa sisältyä väliaikaisen pesänhoitajan pesäluettelon liitteeksi laatimaan kertomukseen (LTKieltoL 7 §).

Velallisen rikollinen menettely on painava velkajärjestelyä vastaan puhuva seikka. Vaikka velkajärjestelylle ei olisi 10 §:n 1 ja 2 mukaista estettä, tapauksesta voivat edellä puolletun tulkinnan mukaan puuttua 9 §:n 2 kohdassa tarkoitetut painavat perusteet.

Esteestä huolimatta tapauksessa voi olla erityisiä vastasyitä, joiden perusteella velkajärjestely voitaisiin aloittaa. Tanskan oikeuskäytännössä on velkasaneerauksen edellytyksiin suhtauduttu hyvin pidättyväisesti tapauksissa, joissa velallinen on syyllistynyt rikolliseen tekoon. Velkasaneeraus on kuitenkin voitu myöntää tapauksissa, joissa tuomiosta oli jo kulunut hyvin pitkä aika.[327] Vastasyiltä voidaan edellyttää huomattavaa painavuutta.

2.3.2.2 Törkeän sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa

Lain 10 §:n kolmannen kohdan mukaan (10 § 3 k) velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos velat tai pääasiallinen osa niistä on syntynyt keinotteluluontoisessa elinkeinotoiminnassa tai elinkeinotoiminnassa, jossa on menetelty törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan. Edellistä tarkastellaan jäljempänä velkojen syntytapaan liittyvien esteiden yhteydessä.

Törkeän sopimatonta menettelyä velkojia kohtaan osoittaa se, että velallinen on määrätty liiketoimintakieltoon.[328] Liiketoimintakieltolain mukaan kiellon määrääminen voi perustua jompaan kumpaan kahdesta vaihtoehtoisesta tunnusmerkistöstä: joko velallinen on konkurssiin johtaneessa liiketoiminnassa menetellyt törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan tai törkeästi laiminlyönyt liiketoimintaan liittyvät velvollisuudet (LTKieltoL 3,1 § 1 kohta) taikka velallinen on toistuvasti ollut osallisena konkursseissa, joihin johtaneessa liiketoiminnassa hän on laiminlyönyt liiketoimintaan liittyvät velvollisuudet ja siten osoittautunut sopimattomaksi harjoittamaan liiketoimintaa (LTKieltoL 3,1 § 2 kohta).

---

[327] Ks. HHO 1.6.94/2355: Velallinen oli vuosina 1986–87 syyllistynyt ennakkoperintälain ja työnantajan sosiaaliturvamaksulain rikkomiseen ja tuomittu n. 600.000 mk:n korvauksiin (tuomiot vuosina 1988–89). Tapauksessa ei katsottu olevan erityisiä vastasyitä ja hakemus hylättiin.

[328] HE 183/1992 vp. s. 50. Ks. KouHO 22.12.93/2049.

VJL:n 10 §:n 3 kohtaan sisältyy törkeys-kvalifikaatio, joka saattaisi viitata vain LTKieltoL 3,1 § 1 kohtaan, jossa nimenomaan mainitaan menettelyn törkeän sopimaton laatu. Edellä siteerattujen VJL:n esitöiden mukaan se, että velallinen on määrätty liiketoimintakieltoon, olisi aina osoitus velkajärjestelyn esteestä. Vaikka LTKieltoL 3,1 §:n 2 momenttiin ei sisälly erityistä törkeyskvalifiointia, siinä mainitut seikat, toistuvat konkurssit ja velvollisuuksien laiminlyönti, lienevät siinä määrin vakavia, että tämä tulkinta voidaan omaksua ja katsoa, että velkajärjestelyn este on olemassa aina, jos velallinen on määrätty liiketoimintakieltoon. Mahdolliset lieventävät asianhaarat voidaan ottaa huomioon erityisinä vastasyinä.

Kiellon määräämisen ajankohdalla ja voimassaololla ei ole merkitystä,[329] mutta mitä pitempi aika kiellon päättymisestä on, sitä paremmat mahdollisuudet on vedota erityisiin vastasyihin. Tuomioistuin saa tiedon liiketoimintakiellosta oikeusministeriön liiketoimintakieltorekisteristä (LTKieltoL 21 §).

Este ei edellytä, että velallinen olisi määrätty liiketoimintakieltoon, vaan törkeän sopimatonta menettelyä arvioidaan itsenäisesti. Esteen soveltamisala on laajempi kuin liiketoimintakiellon, sillä este ei edellytä edeltävää konkurssia.[330]

Velallinen on voinut menetellä tavalla, joka olisi voinut johtaa liiketoimintakiellon määräämiseen, syystä tai toisesta kieltoa ei ole määrätty. Liiketoimintakieltolakia on sovellettu vähän, sillä lain voimaan tulosta 1.1.1986 aina kevääseen 1994 asti oli määrätty vain 75 kieltoa.[331] Esimerkkeinä tilanteista, joissa liiketoimintakiellon määrääminen voisi tulla kysymykseen, on liiketoimintalain esitöissä mainittu varallisuuden siirrot ja velkojen lisääminen siten, että velkojien mahdollisuudet saada saatavansa maksetuiksi ovat vähentyneet, tappiota tuottavan liiketoiminnan jatkaminen henkilökohtaisen edun hankkimiseksi, verolainsäädännön rikkominen, julkisen avustuksen tai tuen väärinkäyttö ja kirjanpidon laiminlyönti.[332] Tällainen menettely on voinut johtaa tuomioistuinkäsittelyyn, mutta se ei ole välttämätöntä. Oikeuskäytännössä menettelyä on pidetty törkeän sopimattomana velkojia kohtaan, vaikka ratkaisun perusteluissa ei ole viittausta liiketoimintakieltoon tai rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin:

> KouHO 23.6.1993/955: Velallinen oli eri pankeista saanut luottoa yhteensä noin 470.000 mk ja 'sopimuksissa on merkillepantavaa, että ne on tehty eri perustettavien yhtiöiden lukuun, että noita yhtiöitä ei ole perustettu, että luotonotto on tapahtunut suhteellisen lyhyin väliajoin pääosin eri pan-

[329] HE 183/1992 s. 50.

[330] Liiketoimintakiellon osalta konkurssiedellytyksestä ks. HE 29/1985 s. 8.

[331] Tuokila–Tala–Jaakkola 1994 s. 2.

[332] HE 29/1985 vp. s. 9.

keista tai ainakin eri konttoreista sekä että lainat on jokseenkin kokonaan jätetty maksamatta' (lainaus KO:n päätöksen perusteluista). Hakemuksen hylkäämistä perusteltiin sekä velkojia kohtaan sopimattomana että keinotteluluonteisena menettelynä.

KouHO 25.5.94/750: Velallisella oli ollut 7 yhtiötä, joista ainakin 3 oli päättynyt konkurssiin. Pesät olivat varattomia, kun yhtiön muilta velallisen yhtiöiltä olleet arvottomat saatavat vähennettiin niiden varoista. Näiden saamissuhteiden syntymiselle ei oltu osoitettu 'mitään hyväksyttävää syytä.' Yhtiöillä oli velkoja erittäin paljon erittäin pieneen liikevaihtoon verrattuna. Velkaantumista pidettiin sekä kevytmielisenä että törkeän sopimattomana velkojia kohtaan. HO: ei muutosta.

Jos asiassa on annettu lainvoiman saanut rikostuomio, se on otettava esteen arvioimisen perusteeksi. Rikostuomiolle lienee syytä antaa velkajärjestelyssä positiivinen oikeusvoimavaikutus[333] niiden seikkojen osalta, jotka rikostuomiossa on ratkaistu. Menettelyn törkeän sopimatonta luonnetta on silti velkajärjestelyssä arvioitava itsenäisesti.

Olipa menettely johtanut liiketoimintakielto- tai rikosprosessiin tai ei, velkoja voi esittää esteestä näyttöä. Velkajärjestelylaissa ei ole rajoitettu sitä, millaista näyttöä velallisen menettelystä voidaan esittää. Jos velallinen tai yritys, jossa velallinen on ollut vastuunalaisessa asemassa, on aikaisemmin asetettu konkurssiin, väliaikaisen pesänhoitajan pesäluettelon yhteydessä antama kertomus voi sisältää tietoja velallisen toiminnasta, esimerkiksi kirjanpidon laiminlyönnistä tai velallisen muista konkursseista.[334] Koska kysymys on yleisen maksumoraalin ylläpitämisen kannalta keskeisestä esteestä, tuomioistuimen olisi aiheellista hankkia edeltävää konkurssia koskevat asiakirjat rutiininomaisesti. Esimerkiksi konkurssipesän hoitajaa voidaan tarvittaessa kuulla todistajana.

---

[333] Sinänsä ongelmallisesta rikostuomion oikeusvoimavaikutuksesta siviiliprosessissa ks. Tirkkonen RP II 1972 s. 456–458 ja Aalto 1968 erit. tuomioperusteiden osalta (ei oikeusvoimavaikutusta) s. 157–158 ja tiettyyn rikostyyppiin liittyvästä siviilioikeudellisesta seuraamuksesta (rikostuomiolla oikeusvoimavaikutus) s. 162–163.

Oikeusvoimavaikutuksen merkityksen on katsottu vähentyneen vapaan todistusharkinnan myötä. Katsoisin, että yllä tarkoitetussa tilanteessa on aiheellista antaa rikostuomiolle positiivinen oikeusvoimavaikutus, jolloin siinä todettuja seikkoja ei enää voitaisi riitauttaa velkajärjestelyssä. Kuten tekstissä todetaan, tuomion merkitys rajautuu kuitenkin vain osaan velkajärjestelyssä relevanteista oikeustosiseikoista.

[334] Kertomuksen antaminen perustuu LTKieltoL 7 §:ään, jonka mukaan konkurssipesän hoitaja on velvollinen ilmoittamaan syyttäjälle tietoonsa tulleista seikoista, joiden nojalla velallisen on syytä epäillä menetelleen liiketoimintakiellon edellytyksenä olevalla tavalla.

Käytännössä monet pesänhoitajat toteuttavat ilmoitusvelvollisuutensa liittämällä pesäluetteloon muistion velallisen toiminnasta.

Lisäedellytyksenä esteen soveltamiselle on säädetty, että pääasiallinen osa veloista on syntynyt kyseisessä elinkeinotoiminnassa. Tämän edellytyksen osalta viittaan siihen, mitä edellä on esitetty rikokseen perustuvan velkajärjestelyn esteen kohdalla.

Lainkohdan sanamuodossa ei viitata velallisen subjektiiviseen syyllisyyteen eikä edes nimenomaisesti edellytetä, että velallinen itse on menetellyt törkeän sopimattomasti liiketoiminnassa, vaan pääosan veloista edellytetään syntyneen sellaisessa *elinkeinotoiminnassa*, jossa näin on menetelty. Siten velkajärjestelyn este voi perustua paitsi velallisen toimintaan hänen omissa nimissään harjoittamassa elinkeinotoiminnassa, myös yhtiömuodossa harjoitettuun elinkeinotoimintaan. Sääntelyn rakenteella pyritään ilmeisesti siihen, että tuomioistuimen ei tarvitse velkajärjestelyasian yhteydessä puuttua yhtiöoikeudellisiin vastuukysymyksiin. Jos osoitetaan, että esimerkiksi velallisen yrityksen kirjanpito on laiminlyöty tavalla, joka on velkojia kohtaan törkeän sopimaton, tuomioistuimen ei tarvitse ottaa kantaa siihen, kuka on rikos- tai siviilioikeudellisesti vastuussa laiminlyönnistä. Useissa tapauksissa tällä ei liene suurta käytännön merkitystä, sillä henkilökohtainen vastuu yrityksen veloista yleensä edellyttää joko määräävää asemaa yhtiössä tai rikosoikeudellista vastuunalaisuutta. Kuitenkin esimerkiksi takaajalle on voinut syntyä huomattavia vastuita, vaikka hän ei ole ollut osallinen eikä ehkä edes tietoinen päävelallisen toiminnan luonteesta.[335] Tällöin tapauksessa voi olla erityisiä vastasyitä, joiden perusteella velkajärjestely voidaan myöntää takaajalle.

Törkeän sopimattomaan menettelyyn velkojia kohtaan on hovioikeuteen asti menneissä asioissa vedottu vain harvoin. Tämä johtunee osittain menettelyltä edellytetystä kvalifioidusta laadusta, johon liittyy omat näyttövaikeutensa, ja osittain liiketoimintakieltolaista lainatun käsitteen jäämisestä käytännössä vakiintumattomaksi. Esteen vahvuus on siinä, että – toisin kuin muut velallisen aikaisempaan elinkeinotoimintaan liittyvät esteet – se tekee mahdolliseksi arvioida velallisen menettelyä kokonaisuutena.

---

[335] Tähän ongelmaan, mutta 10 § 3 kohdan toisen esteen soveltamistapauksena:

THO 30.9.93/3026: Velallinen oli ollut takaajana ja asettanut asuntonsa vakuudeksi veljensä eri yrityksissä harjoittaman keinotteluluonteisen sijoitustoiminnan veloista. Velallinen ei ollut toiminut yhtiöissä eikä vaikuttanut niiden toimintaan. HO katsoi, että estettä ei ollut ja aloitti velkajärjestelyn.

Aivan lain kirjaimen mukainen tulkinta olisi johtanut siihen, että asiassa olisi katsottu olleen este (pääosa veloista oli syntynyt keinotteluluonteisessa elinkeinotoiminnassa), mutta erityisten vastasyiden perusteella velkajärjestely olisi voitu myöntää.

2.3.2.3 Takaisinsaantiperuste

Havaitessaan taloudellisen tilanteensa heikkenevän siinä määrin, ettei pysty suoriutumaan kaikista velvoitteistaan, velallinen voi joutua kiusaukseen 'pelastaa mitä pelastettavissa on' ja siirtää omaisuutta pois velkojien ulottuvista tai suosia velkojen maksamisella velkojia, joiden kanssa arvelee joutuvansa toimimaan myöhemmin. Velkojien pääasiallisin keino suojautua näitä velkojien asemaa vahingoittavia oikeustoimia vastaan on takaisinsaanti. Oikeustoimen peräyttäminen eli takaisinsaanti on mahdollista sekä konkurssissa, ulosotossa, velkajärjestelyssä että yrityssaneerauksessa.

Velkajärjestelyssä velallisen tekemällä oikeustoimella, joka takaisinsaantilain (758/91) mukaan olisi voitu peräyttää konkurssipesään, voi olla kolmenlaisia oikeusvaikutuksia:

1) takaisinsaantiperuste voi olla velkajärjestelyn este 10 §:n 4 kohdan perusteella,
2) oikeustoimen peräyttämistä voidaan vaatia velkajärjestelyn yhteydessä 60 §:n nojalla, tai
3) takaisinsaantiperuste ei estä velkajärjestelyä eikä takaisinsaantia voida vaatia velkajärjestelyssä.

(1) Takaisinsaantiperuste velkajärjestelyn esteenä.

Velallisen tekemä takaisinsaantiperusteen rasittama oikeustoimi ei kaikissa tapauksissa estä velkajärjestelyä. VJL 10 § 4 kohdan mukaan (a) oikeustoimen on tullut merkittävästi heikentää velallisen taloudellista asemaa tai sopimattomasti suosia velkojaa, (b) sen on täytynyt ajoittua siten, että velkajärjestelyn sijasta aloitetussa konkurssissa se olisi voitu peräyttää, ja (c) oikeustoimen mainitusta laadusta esitetty näyttö ylittää kynnyksen 'todennäköisiä syitä epäillä'.

(a) VJL 10 § 4 kohdassa ei rajata sitä, mitkä takaisinsaantilain mukaisista takaisinsaantiperusteista voivat estää velkajärjestelyn.[336] Esteessä edellytetään velallisen toimineen taloudellisen asemansa heikentämiseksi tai velkojan sopimattomaksi suosimiseksi, joten pelkästään velkojan toimenpiteillä toteutettu,

[336] Lennander erottelee takaisinsaantiperusteet oikeustoimiin, (1) joilla velallisen omaisuutta on saatettu velkojien ulottumattomiin, (2) joilla on suosittu velkojaa muiden kustannuksella ja (3) joilla velallinen on lisännyt velkojaan saamatta siitä vastiketta. Lennander 1994 erit. s. 94 ss. Sekä (1) että (3) ovat oikeustoimia, joilla velallinen on heikentänyt taloudellista asemaansa. Jotta ne estäisivät velkajärjestelyn, heikentämisen tulee olla merkittävää. Lähtökohtaisesti siis jokaiseen ryhmään kuuluva oikeustoimi voi tulla kysymykseen velkajärjestelyn esteenä.

peräytettävissä oleva ulosmittaus tai kuittaus (TakSL 12 ja 13 §) ei voi estää velkajärjestelyä.

Yleinen takaisinsaantiperuste (TakSL 5 §) sisältää vastaavan edellytyksen velkojan sopimattomasta suosimisesta kuin VJL 10 § 4 kohta. Vaihtoehtoisesti yleinen takaisinsaantiperuste edellyttää, että velallinen on sopimattomasti saattanut omaisuuttaan velkojien ulottumattomiin tai lisännyt velkojaan. Näihin tekotapoihin sisältyy aina velallisen taloudellisen aseman heikentäminen, ja jotta oikeustoimi olisi siinä tarkoitetulla tavalla sopimaton, heikennys lienee yleensä myös merkittävä. Siten *yleisen takaisinsaantiperusteen* olemassa olo tai todennäköiset syyt epäillä sellaista estää velkajärjestelyn.

Esimerkkinä velallisen *taloudellista asemaa merkittävästi heikentävästä* oikeustoimesta mainitaan velkajärjestelylain esitöissä lahja tai lahjanluontoinen sopimus, joka on peräytettävissä.[337] Lahja peräytyy TakSL:n 6,1 §:n mukaan, jos se on täytetty viimeisen vuoden aikana ennen määräpäivää. Aikaisemmin kuin vuosi, mutta myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää velallisen läheiselle annettu lahja peräytyy, jollei näytetä, ettei velallinen ollut tai lahjan vuoksi tullut ylivelkaiseksi. Seuraavassa esimerkissä on kysymys oikeustoimesta, joka ei heikentänyt velallisen taloudellista asemaa VJL 10 § 4 kohdassa tarkoitetulla tavalla:

> HHO 17.11.93/5007: Velallinen oli kriittisenä aikana lahjoittanut lapsilleen kiinteistön. Kun tila oli tuolloin ollut täyteen arvoonsa pantattu, lahjoituksen ei katsottu merkittävästi heikentäneen velallisen taloudellista asemaa. 4 kohdan mukaista estettä ei ollut.[338]

Lahjan suuruudella voi olla takaisinsaannin edellytysten kannalta merkitystä; TakSL 6,4 §:n mukaan tavanomainen lahja tai avustus, joka ei ole epäsuhteessa velallisen taloudellisiin oloihin, ei peräydy. VJL 10 §:n 4 kohdan mukaan edellytetty taloudellisen aseman merkittävä heikentäminen on vahvempi ilmaisu kuin lahjan tai avustuksen tavanomaisuus. Siten takaisinsaannin ulkopuolelle jäävien tavanomaisten lahjojen ja velkajärjestelyn estävien taloudellista asemaa merkittävästi heikentävien lahjojen välimaastoon jää lahjoituksia, jotka eivät estä velkajärjestelyä, mutta jotka voidaan velkajärjestelyssä peräyttää.

Velkajärjestelyn estää oikeustoimi, jolla yhtä velkojaa on sopimattomasti suosittu muiden velkojien kustannuksella. Paitsi yleinen takaisinsaantiperuste, myös

---

[337] HE 183/1992 s. 51.

Esimerkki osituksessa tapahtuneesta luopumisesta, joka esti velkajärjestelyn THO 20.10.93/3202.

[338] Myös vaatimus lahjan takaisinsaannista konkurssipesään on vastaavissa olosuhteissa hylätty KKO 1989:137. Ratkaisusta ks. Leppänen 1992 s. 71–72.

eräät objektiiviset takaisinsaantiperusteet,[339] lähinnä velan maksu tai vakuuden antaminen voivat tarkoittaa velkojan 'sopimatonta suosimista'. Esteen edellyttämä sopimattomuus on aina arvioitava erikseen. Esimerkkinä mainittakoon velan maksaminen pesän varoihin nähden huomattavalla määrällä, joka TakSL 10 §:n nojalla voitaisiin peräyttää. Huomattava määrä sinänsä puoltaa sitä, että velkojan suosiminen on sopimatonta. Toisaalta velallisella on voinut olla inhimillisesti katsoen hyviä syitä – kuten velkojan aktiiviset perintätoimet, henkilötakaajien vapauttaminen tai vakuutena olevan omaisuuden säilyttäminen – valita yksi erääntyneistä veloista maksettavaksi. Näissä tilanteissa oikeustoimi ei välttämättä ole velkojan sopimatonta suosimista.

Velkajärjestelyhakemuksen käsittelyssä ei voi voida tutkia takaisinsaannin edellytyksiä samassa laajuudessa kuin takaisinsaantioikeudenkäynnissä. VJL 10 §:n 4 kohdan mukaisen takaisinsaantiperusteen olemassa olosta ei vaadita yhtä vahvaa näyttöä kuin varsinaisessa takaisinsaantioikeudenkäynnissä, vaan todennäköisyysnäyttö riittää. Jos esimerkiksi velallisen velkojien ulottuvilta siirtämän varallisuuden saajasta ei ole tietoa, vaikka varallisuuden vähenemisestä lahjanluontoisen oikeustoimen kautta on esitetty todennäköisyysnäyttö, velkajärjestelyä ei voida myöntää.

> THO 19.11.93/3589: Velallinen oli myynyt kiinteistön tyttärelleen kriittisen ajan kuluessa. Siitä, mihin kauppahinta 200.000 mk oli käytetty, ei ollut selvitystä. Päätöksessä ei yksilöity, mistä takaisinsaantiperusteesta – lahja vai yleinen takaisinsaantiperuste – oli kysymys, kun hakemus hylättiin 10 § 4 kohdan nojalla. HO ei muuttanut ratkaisua.

Tuomioistuimen velvollisuus selvittää velkajärjestelyn esteet viran puolesta koskee periaatteessa myös takaisinsaantiperustetta. Takaisinsaantiperuste tuskin tulee tuomioistuimen tietoon, ellei joku velkojista vetoa siihen. Velkojien kannalta velkajärjestely, jossa takaisinsaanti on mahdollinen, saattaa olla edullisempi ratkaisu kuin hakemuksen hylkääminen, jolloin velkojien mahdollisuus päästä kiinni ko. omaisuuteen voi olla heikompi.

> Takaisinsaannin tarkoitus on velkojien suojaaminen. Velkojilla on käytettävissään vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa takaisinsaantivaatimus. Jos velkajärjestelyhakemus hylätään, velkoja voi vaatia velallisen asettamista konkurssiin. Konkurssipesä tai velkoja voi nostaa takaisinsaantikanteen. Tämä tie sisältää velkojalle huomattavia riskejä oikeudenkäyntikuluista,[340] jos

[339] Jaottelusta objektiivisiin ja subjektiivisiin takaisinsaantitunnusmerkistöihin ks. esim. Havansi 1992 s. 317, Lennander 1994 s. 26–29.

[340] Velkoja voi joutua ottamaan vastattavakseen sekä konkurssikustannukset että takaisinsaantioikeudenkäynnistä aiheutuvan kuluriskin.

velallisen varat eivät riitä konkurssikustannusten maksamiseen. Velkoja joutuisi tilittämään takaisinsaannilla voittamansa varat konkurssipesään (TakSL 15,1 §). Näistä syistä konkurssivaihtoehto ei ehkä vaikuta velkojan kannalta edulliselta.

Velkoja voi hakea ulosmittausta ja toteuttaa takaisinsaantivaatimuksensa ulosmittaustakaisinsaannin kautta, jolloin sen oikeusvaikutukset ovat vastaavat kuin velkajärjestelyn yhteydessä. Ulosmittauksen heikkous on se, että siihen ei sisälly vastaavaa kokonaisvaltaista selvitystä velallisen tilanteesta kuin yleistäytäntöönpanoon.

Takaisinsaantiin liittyy myös yleisestäviä tarkoitusperiä (HE 102/1990). Ne eivät kuitenkaan liene niin paljon velkojien täytäntöönpanointressiä painavampia, että velkajärjestelyn hylkääminen VJL 10 § 4 kohdan perusteella olisi aiheellista, jos kukaan velkojista ei vetoa siihen. Silloin, kun velkajärjestelyn hylkääminen johtaisi takaisinsaannin kriittisten aikojen umpeen kulumiseen, seuraukset saattaisivat olla suorastaan velkojien etujen vastaisia.

Jos velkajärjestely- ja konkurssihakemus ovat vireillä yhtäaikaa, takaisinsaannin määräpäivä lasketaan ensiksi vireille tulleen hakemuksen jättämispäivästä asetettiinpa velallinen kumpaan hyvänsä menettelyyn (TakSL 2,3 §, VJL 60,2 §, hakemusten käsittelyjärjestys VJL 20 §). Jos velkajärjestely hylätään eikä konkurssihakemus ole vireillä, takaisinsaannin kriittiset ajat lasketaan myöhemmin vireille tulevassa konkurssissa konkurssihakemuksen vireille tulosta.

Velkajärjestelyn samoin kuin yrityssaneerauksen oikeusvaikutukset lakkaavat (VJL 22,1 § ja YrSanL 28,2 §) menettelyn päättyessä, jollei tuomioistuin erityisestä syystä toisin määrää. Jos velallista ei aseteta suoraan konkurssiin, mikä edellyttää vireillä olevaa, erillistä konkurssihakemusta, määräpäivä ei pysy 'voimassa' ja kriittinen aika katkeaa.

Koska velkajärjestelyn tai saneerauksen alkaessa vireillä ollut konkurssihakemus raukeaa (VJL 20 § ja YrSanL 24,1 §) eikä konkurssi mainittujen menettelyjen epäonnistuessa seuraa automaattisesti tai edes ensisijaisesti, konkurssiin asettaminen edellyttää tällöin aina uutta hakemusta. Velkojien suojaamiseksi oikeudenmenetyksiltä on säädetty heidän kuulemisestaan yrityssaneerauksen lakkaamisessa ja raukeamisessa (YrSanL 78–79 §) sekä velkajärjestelyn maksuohjelman raukeamisessa (VJL 61,3 §). Kuulemisvelvollisuus antaa velkojille mahdollisuuden esittää konkurssihakemuksen menettelyn lakkaamisen varalta. Velkajärjestelyn lakkaaminen esteen vuoksi aikaisemmassa vaiheessa ei edellytä velkojien kuulemista ja voi siis tulla näille yllätyksenä.

Edellä mainitun kuulemissäännön lisäksi saattaisi olla tarkoituksenmukaista säätää velkajärjestely- ja yrityssaneerausmenettelyiden päättymisen ja myöhemmän konkurssin varalta vastaava kolmen kuukauden määräpäiväsäännös kuin kuolinpesän ja osakeyhtiön selvitystilan suhteen on voimassa (TakSL 2,2 §), jotta velkojat eivät menettäisi takaisinsaantimahdol-

lisuutta velkajärjestelyn tai (kuulemisesta huolimatta) yrityssaneerauksen lakkaamisen vuoksi.

Oikeustoimen täytyy olla sellainen, että se voitaisiin velkajärjestelyn sijasta aloitetussa konkurssissa peräyttää.[341] Takaisinsaannin edellytykset ovat erilaiset riippuen siitä, onko oikeustoimi tehty ennen 1.1.1992 vai sen jälkeen. Mikä tämän seikan merkitys on velkajärjestelyn esteen kannalta?

Vuoden 1992 alussa voimaan tullut takaisinsaantilaki laajensi takaisinsaannin edellytyksiä aikaisemmin voimassa olleeseen KS 46 §:ään verrattuna. Takaisinsaannissa konkurssipesään noudatetaan vanhan lain mukaisia edellytyksiä, jos ko. oikeustoimi on tehty ennen TakSL:n voimaan tuloa (TakSL 26 §). Koska takaisinsaannissa velkajärjestelyssä ja yrityssaneerauksessa noudatetaan samoja edellytyksiä kuin konkurssissa (VJL 61 § ja YSL 35 §), siirtymäsäännöksen mukaisesti myös niissä on ennen 1.1.1992 tehtyjen oikeustoimien peräyttämisessä sovellettava KS 46 §:ää.

Aivan sanamuodon mukaisesti ('voitaisiin peräyttää') tulkiten 10 § 4 kohta näyttäisi tarkoittavan sitä, että ennen 1.1.1992 tehty oikeustoimi, jota ei KS 46 §:n nojalla voitaisi peräyttää, ei estäisi velkajärjestelyä, vaikka se peräytyisi, jos TakSL olisi tuolloin ollut voimassa.

Turun HO on vahvistanut alioikeuden ratkaisun, jossa mainitunlaista oikeustointa ei pidetty velkajärjestelyn esteenä. Kysymys oli lapselle tehdystä lahjoituksesta, joka oli tehty ennen KS 46 §:n 1 vuoden kriittisen ajan alkamista, mutta TakSL 6 §:n 3 vuoden kriittisen ajan sisällä. THO 23.11.93/3618.

Tulkinta on esteiden yleisestävien tavoitteiden kannalta pulmallinen. Velallisen sopimuskumppanin ja mahdollisen takaisinsaantivastaajan oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että takaisinsaantilainsäädäntöä ei muuteta takautuvasti. Velkajärjestelyn esteellä ei ole vastaavaa perustelua. Velkajärjestely on velalliselle huomattava etu, jonka myöntämisessä tulisi olla tasapuolinen. Velallisten asettaminen eriarvoiseen asemaan sen mukaan, onko omaisuutta vähentävä tai velkojaa sopimattomasti suosiva oikeustoimi tehty ennen tiettyä päivämäärää, ei liene kovin perusteltua. Yleisestävien tavoitteiden kannalta epätasaarvoinen kohtelu on haitallista. Kun este koskee vain luonteeltaan sopimattomia tai merkittävästi velallisen taloudellista asemaa heikentäviä oikeustoimia, ei voitane ajatella, että velallisen oikeussuoja vaatisi suppeamman takaisinsaantisään-

[341] Sinänsä takaisinsaanti voidaan samoilla edellytyksillä toteuttaa myös velkajärjestelyssä, joten maininta konkurssista on ilmeisesti otettu lakiin selvyyden vuoksi.

nöksen soveltamista. Tasa-arvoargumentti puoltaisi sitä tulkintaa, että velkajärjestelylain voimaan tultua sen edellytykset koskevat kaikkia velallisia voimassa olevan lain mukaisesti. Takaisinsaantilain muutoksien mukanaan tuomia ongelmia havainnollistaa seuraava tapaus:

> THO 3.12.93/3785: Velallinen oli vuonna 1991 tehnyt puolisolleen lahjoituksen, joka tuolloin voimassa olleen AL 45,1 §:n mukaan oli mitätön. Jos TakSL olisi ollut voimassa, lahjoitus olisi ollut muutoin pätevä, mutta velkajärjestelyssä peräytettävissä (TakSL 6 §). Alioikeus katsoi 10 § 4 kohdan mukaisen esteen olevan olemassa, mutta erinäisten muiden seikkojen perusteella katsoi olevan erityisiä vastasyitä velkajärjestelyn myöntämiselle. HO ei muuttanut päätöstä.

Tapaus nostaa esiin kysymyksen siitä, mikä on prosessuaalisesti oikea tapa reagoida velallisen tekemän oikeustoimen mitättömyyteen tai moitteenvaraisuuteen velkajärjestelyssä. Velkajärjestelyssä velallinen ei menetä asialegitimaatiotaan selvittäjälle tai velkojille kuten konkurssissa. Muusta kuin takaisinsaantilakiin perustuvasta kanneoikeudesta VJL:ssa ei ole lainkaan säännöstä.

Jos velallinen olisi edellä mainitussa tapauksessa asetettu konkurssiin, pesä olisi voinut ajaa kannetta lahjoituksen toteamisesta mitättömäksi. Vanhan AL 45 §:n mukaisen mitättömyyskanteen ajamiseen on myös yksittäinen konkurssivelkoja oikeutettu,[342] mutta yksittäisellä konkurssivelkojalla ei ole yleistä kannevaltaa moittia velallisen moitteenvaraisia oikeustoimia,[343] vaan pääsäännön mukaisesti velallisen asialegitimaatio on siirtynyt konkurssipesälle.[344] Myös ulosmittausvelkojalla on katsottu olevan oikeus ajaa kannetta velallisen tekemän lahjoituksen mitättömyyden vahvistamiseksi (KKO 1985 II 105).[345]

Jos oikeustointa rasittaa mitättömyysperuste, se on otettava viran puolesta huomioon.[346] Jos lahjoituksen mitättömyys on näytetty velkajärjestelyssä, ko. omaisuus voidaan ottaa maksuohjelmassa huomioon velallisen omaisuutena.[347]

---

[342] Ks. KKO 1970 II 89, kommentti Kauko Karetie LM 1971 s. 384–385.

[343] KKO 1967 II 98, KKO 1985 II 92 (otsikko koski muuta asiaa), KKO 1960 II 84, KKO 1954 II 123.

[344] Muistutettakoon kuitenkin yksittäisen velkojan oikeudesta ajaa takaisinsaantikannetta (TakSL 23,1 §), jonka on katsottava riittävästi turvaavan velkojan oikeudet.

[345] KKO 1985 II 105:ssä oli kysymys ulosmittausvelkojan oikeudesta ajaa kannetta lahjoituksen mitättömyyden vahvistamiseksi, kun velallinen oli lahjoittanut holhotilleen (alaikäisille lapsilleen) varoja, joita vastaanottamaan ei ollut määrätty uskottua miestä (Ään. 3–2).

Vanhan AL 45 §:n mitättömyyden perusteella KKO 1956 II 69.

[346] Ks. Kivimäki–Ylöstalo 1973 s. 373–374.

[347] KouHO 23.3.94/375: Velkoja oli valittaessaan maksuohjelman vahvistamisesta vaati-

Omistajaksi itseään väittävä voinee nostaa vindikaatiokanteen tai vahvistuskanteen, vaikka UL 4:10:n kaltaista sivullisen kanneoikeutta koskevaa säännöstä ei velkajärjestelylakiin sisällykään.

Jos tuomioistuin ei ota mitättömyyttä huomioon maksuohjelmassa, velkajärjestelyn velkojalle on nähdäkseni annettava vastaavasti kuin ulosotossa kanneoikeus vaatia oikeustoimen toteamista mitättömäksi. Muussa tapauksessahan velkojien oikeusturva esimerkiksi velallisen alaikäisille lapsilleen tekemiä lahjoituksia kohtaan jäisi oleellisesti heikommaksi kuin konkurssissa, ulosotossa ja yrityssaneerauksessa.

Velkojan kanneoikeutta ei voida – ainakaan edellä viitattujen KKO:n ratkaisujen nojalla – ulottaa moitteenvaraisesti pätemättömiin oikeustoimiin. Mitään yleistä, takaisinsaantiperusteita pitemmälle menevää oikeutta nostaa tällaisia moitekanteita ei velkojilla olekaan, edellä mainittua konkurssipesän asialegitimaatiota lukuunottamatta. Kun velkajärjestelyssä asialegitimaatio säilyy velallisella, ei yksittäiselle velkojalle tai selvittäjälle voine syntyä tällaista kanneoikeutta. Velkajärjestelyn esteenä moitteenvarainen oikeustoimi voidaan ottaa huomioon, jos sen on sen laatuinen, että se muodostaa 3 tai 7 kohdan mukaisen esteen (törkeän sopimaton menettely velkojia kohtaan tai ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen).

(2) Takaisinsaanti velkajärjestelyssä.

Jos velkajärjestely aloitetaan, *velkoja voi nostaa takaisinsaantikanteen samoilla perusteilla kuin konkurssissa* (60 §). Takaisinsaantiajat lasketaan samalla tavoin kuin konkurssissa. Määräpäivä on joko päivä, jona velkajärjestelyä koskeva hakemus jätettiin tuomioistuimeen, tai silloin vireillä olleen, aikaisemmin jätetyn konkurssihakemuksen tekemispäivä (60,2 §).

Toisin kuin konkurssissa takaisinsaanti on mahdollinen vain velkojan vaatimuksesta. Selvittäjällä ei ole toimivaltaa vaatia takaisinsaantia. Takaisinsaantia on vaadittava kanteella (arg. TakSL 23,2 § ja UL 3:35,1). Velkojan on pantava kanne vireille kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun velkoja sai tiedon velkajärjestelyn alkamisesta (60,3 §).

Takaisinsaanti tulee vain sitä vaatineen velkojan hyväksi vastaavasti kuin ulosottotakaisinsaanti (UL 3:35). Ulosottotakaisinsaantia onkin luonnehdittu ulosoton

---

nut, että velallisen alaikäiselle lapselleen tekemä henkilöauton luovutus mitätöidään. HO jätti vaatimuksen tutkimatta.

Yllä tekstissä esitetyn kannan mukaan mitättömyysperuste olisi pitänyt velkajärjestelyssä ottaa huomioon. (Siihen en voi ottaa kantaa, oliko luovutuksen mitättömyydestä – lahjoitus alaikäiselle ilman uskotun miehen määräystä – riittävä selvitys.)

sietämiskanteeksi[348] ja ulosottovelkojan moitekanteeksi.[349] Takaisinsaanti velkajärjestelyn yhteydessä merkitsee sitä, että takaisinsaannin kohteena oleva omaisuus, sen jälkeen kun mahdollinen vastike on vähennetty (anal. UL 3:35,3), käytetään takaisinsaantia vaatineen velkojan saatavan maksamiseen. Sen yli menevä osa on palautettava takaisinsaantivastaajalle (KKO 1978 II 25).

Legitimaatio takaisinsaantikanteen nostamiseen edellyttää, että velkojan saatava on osittain tai kokonaan jäänyt suorittamatta. Jos velkoja saa täyden suorituksen velallisen muista varoista, hän menettää asialegitimaation. Velkajärjestelyn edellytyksenä on velallisen maksukyvyttömyys, mutta toisaalta siinä tavoitellaan sellaista ratkaisua, jossa velallinen maksaisi mahdollisimman suuren osan veloistaan. Onko tällöin velkajärjestelyn aloittaminen riittävä edellytytys velkojan takaisinsaantikanteen nostamiselle vai tarvitaanko jotain muuta selvitystä siitä, että velallinen ei pysty maksuohjelmalla suorittamaan velkaansa?

Ulosmittaustakaisinsaannin osalta on nimenomaisesti säädetty, että takaisinsaantikanteen nostamisen määräaika alkaa siitä, kun velkoja sai ulosottomieheltä tiedon siitä, että hänen saamisensa ei ole tullut ulosottoyrityksessä suoritetuksi.[350] Konkurssissa ei vaadita selvitystä siitä, että velkojan saatava ei tule tyydytetyksi pesän varoista. Kanteen nostamisen määräaika lasketaan saatavien valvomisen määräpäivästä (paikalletulopäivä) eteenpäin (TakSL 24,1 §). Jos velkoja on saanut täyden maksun saatavistaan, takaisinsaantikanne on jätetty sillensä (KKO 1969 II 62). Riita-asioiden käsittelyn uudistamisen jälkeen oikea ratkaisu on jättää kanne tutkimatta asialegitimaation puutteen vuoksi. Velkajärjestelyssä takaisinsaantikanteen nostamisen määräaika alkaa siitä, kun velkoja sai tiedon velkajärjestelyn alkamisesta, joten velkojan ei voida edellyttää odottavan maksuosuuttaan koskevaa selvitystä edellytyksenä kanteen nostamiselle pelkästään sen vuoksi, että kanteen nostamisen määräaika saattaisi kulua umpeen.

Jos takaisinsaantikanne menestyy, velkoja saa palautettavan omaisuuden perusteella suuremman osan saatavastaan kuin muut velkajärjestelyn piiriin kuuluvat velkojat. Siitä, miten velkojan takaisinsaannilla saama osittainen maksu otetaan huomioon maksuohjelmassa tai kääntäen maksuohjelman mukainen suoritus takaisinsaannissa, ei ole erikseen säädetty. Selvää tietenkin on, että velkoja ei voi saada yhteensä enempää kuin hänellä on saatavaa velalliselta.

---

[348] Halila–Havansi 1986 s. 178.

[349] Kurvinen, Ulosotto 1984 s. 308.

[350] Kurvinen on varsin hyvin perustein katsonut, että velkojan ei tarvitse jäädä odottamaan ulosottomiehen lopputilitystä, Kurvinen, Ulosotto 1984 s. 309.

Ulosmittaustakaisinsaannissa velkojan saaminen on ensisijaisesti tyydytettävä muista ulosmittauskelpoisista varoista. Konkurssissa takaisinsaannilla voitetut varat palautuvat konkurssipesään, ja velkojan oikeus määräytyy konkurssia koskevien säännösten perusteella. Näistä sääntelyistä ei voida tehdä analogisia johtopäätöksiä sen suhteen, onko takaisinsaanti vai maksuohjelma ensisijainen velkajärjestelyssä.

VJL 60,3 §:n viittaus UL 3:35:een saattaisi puoltaa ulosmittausanalogiaa, samoin kuin takaisinsaantivastaajan suojan tarve. Sen sijaan VJL 60,3 §:n toisen lauseen oikeusohje, jonka mukaan takaisinsaannilla voitettu voidaan 'tämän lain säännösten estämättä käyttää kantajan saatavan suorittamiseksi', puoltaa takaisinsaannin ensisijaisuutta. Voitetun takaisinsaannin tuloksen velkoja saa sitä paitsi heti, kun taas maksuohjelman mukainen suoritus kertyy vähitellen.[351] Päädyn siten puoltamaan takaisinsaantikanteella voitetun suorituksen ensisijaisuutta maksuohjelmaan nähden. Seuraava esimerkki havainnollistaa asian merkitystä.

> Jos velkojan saatava on 100.000 markkaa, ja hän saa takaisinsaannin kautta 50.000 markkaa, hän ei maksuohjelman mukaan voi saada enempää kuin 50.000 markkaa. Jos velallinen pystyisi maksuohjelmalla maksamaan 60.000 mk, onko velkoja oikeutettu saamaan takaisinsaannilla 40.000 mk vai 50.000 mk? Puoltamani tulkinnan mukaan velkoja olisi oikeutettu saamaan takaisinsaannilla 50.000 mk ja maksuohjelmalla 50.000 mk.[352]

Seuraava ongelma on se, miten takaisinsaanti otetaan huomioon maksuohjelmassa. Maksuohjelmaa vahvistettaessa ei tiedetä takaisinsaantioikeudenkäynnin tulosta ja saatava otetaan huomioon kokonaisuudessaan. Voitettu takaisinsaanti voi olla sellainen muutos, joka johtaa ohjelman muuttamiseen. Jos esimerkiksi velkojan koko saatava tulee suoritetuksi takaisinsaannilla, hänen ohjelman mukaiset suorituksensa on jaettava muille velkojille (44,3 §).

Jos velkoja saa takaisinsaannilla vain osasuorituksen, otetaanko esimerkkitapauksessa maksuohjelmaa muutettaessa velkojan saatavana huomioon alkuperäinen 100.000 mk vai takaisinsaannin jälkeen jäänyt 50.000 markkaa? Jos velallisen muiden velkojen määrä on 200.000 markkaa ja hän pystyy maksuohjelmalla maksamaan yhteensä 150.000 markkaa, maksuosuudet muodostuvat eri vaihtoehdoissa seuraaviksi:

---

[351] Maksuohjelman suorittamiseen liittyy sitä paitsi epävarmuustekijöitä.

[352] Päinvastainen tulkinta tarkoittaisi sitä, että takaisinsaantivastaaja olisi velvollinen palauttamaan vain 40.000 mk ja maksuohjelmalla kertyisi suoritus 60.000 mk.

	koko saatava	maksuosuus 50 %	osuus yht.	tak.saatu vähennetty	maksuosuus 60 %	yht
velkoja 1	100 000	50 000	100 000 (100 %)	50 000	30 000	80 000 (80 %)
muut velkojat	200 000	100 000	50 %	200 000	120 000	60 %
yhteensä	300 000	150 000		250 000	150 000	

Menettelyn nopeus ja tehokkuus puoltaisi takaisinsaantia vaativan velkojan koko saamisen huomioon ottamista maksuohjelmassa – silloinhan ohjelmaa ei lainkaan tarvitse muuttaa, jollei velallisen kokonaissuoritus ylitä hänen saatavaansa. Tässä vaihtoehdossa takaisinsaanti tulisi kokonaisuudessaan kannetta ajaneen velkojan hyväksi. Esitöidenkin mukaan velkojan oikeudenkäyntikuluriski puoltaa sitä, että takaisinsaanti tulee sitä vaatineen velkojan hyväksi.[353]

Jos takaisinsaantia vaatineen velkojan saatavasta maksuohjelmaa muodostettaessa vähennetään hänen takaisinsaannilla saamansa määrä, osa takaisinsaannilla saavutetusta hyödystä koituisi muiden velkojien hyväksi. Tätä vaihtoehtoa puoltaisivat velkojien tasa-arvonäkökohdat. Velkojien tasa-arvon periaatteen oikeudellinen painoarvo on korostunut viime aikaisissa lainsäädäntöuudistuksissa. Sekä takaisinsaannin[354] että samanaikaisesti velkajärjestelylain kanssa toteutetun etuoikeusjärjestelmän uudistuksen tavoitteena on nimenomaan edistää velkojien tasa-arvoa. Velkojien tasa-arvon keskeisen merkityksen vuoksi pitäisin sitäkin tulkintaa mahdollisena, että maksuohjelman muutoksessa otetaan huomioon vain se osa velkojan saatavasta, jota hän ei ole saanut takaisinsaannin kautta.

(3) Takaisinsaantiperusteella ei merkitystä velkajärjestelyssä.

Takaisinsaantiperusteilla ei ole velkajärjestelyn esteenä merkitystä muutoin kuin siinä tapauksessa, että 'velkajärjestelyn sijasta olisi haettu konkurssia'.

Jos velallinen on joskus aikaisemmin ollut konkurssissa, johon takaisinsaannin kohteena ollut oikeustoimi on liittynyt, ja konkurssimenettely velkajärjestelyä haet-

[353] HE 183/1992 vp. s. 81. Tämä näkökohta toteutuu joka tapauksessa. Nyt on kysymys siitä, miten takaisinsaantia vaatineen velkojan saatava otetaan huomioon maksuohjelmassa. Takaisinsaantia vaatinut velkoja on molemmissa vaihtoehdoissa selvästi paremmassa asemassa kuin ilman takaisinsaantia.

[354] HE 102/1990 s. 7. Siltä osin kuin velkojainsuosinta on kriminalisoitu, myös rikosoikeudelliset säännöksen tukevat tätä tavoitetta.

taessa on ohi, lainkohdan sanamuoto aiheuttaa sen, että velkajärjestelylle ei enää ole estettä riippumatta takaisinsaantiperusteen luonteesta ja siitä, onko takaisinsaantia konkurssissa haettu. Siinäkään tapauksessa, että konkurssi on rauennut varojen puutteessa (eikä siis takaisinsaantiakaan voitu vaatia), takaisinsaantiperusteeseen ei voida vedota, jos kriittinen aika velkajärjestelyyn nähden on kulunut.

Jos velallinen on oikeushenkilön puolesta tehnyt vastaavan oikeustoimen, VJL 10 §:n 4 kohdan estettä ei myöskään voida soveltaa.[355] Kummassakin tilanteessa voidaan kuitenkin vedota siihen, että velallinen on menetellyt elinkeinotoiminnassa sopimattoman törkeästi velkojia kohtaan (10 § 3 kohta).

2.3.2.4 Väärien tietojen antaminen luottohakemuksessa

Velkajärjestelylle on este, jos velallinen on tahallaan antanut velkojalle vääriä tai harhaanjohtavia tietoja, jotka ovat olennaisesti vaikuttaneet luoton myöntämiseen, ja velallisen menettelyä on luoton määrä ja muut olosuhteet huomioon ottaen pidettävä erityisen moitittavana (10 § 6 k).

Lainkohdalla on yhtymäkohtia petosrikokseen, mutta tunnusmerkistöt eivät ole yhteneväiset. Petosrikoksen tunnusmerkistöön kuuluu oman tai toisen henkilön hyötymisen tai toisen vahingoittamisen tarkoitus. Velkajärjestelyn esteessä ei nimenomaisesti tätä tarkoitusta edellytetä. Esteessä ei suoranaisesti edellytetä, että velkojalle on velallisen menettelyn johdosta syntynyt vahinkoa. Normaalitapauksessa virheellisiä tietoja antamalla hankittu luotto tietenkin sekä aiheuttaa vahinkoa että sisältää hyötymisen tarkoituksen. Välttämätöntä se ei kuitenkaan ole. Erityisesti sovittaessa luottojen uudelleen järjestämisestä ja vanhojen luottojen korvaamisesta uudella velallinen voi antaa virheellisiä tietoja, joiden antaminen ei lisää velkojan riskiä tai vahinkoa ja joiden yhteydessä hyötymistarkoituskin vaikuttaa kaukaa haetulta, jos velallisen (kenties epärealistisena) tavoitteena on ollut nimenomaan selviytyä veloistaan. Vaikka petosrikoksesta ei siis olisikaan kysymys, velkajärjestelyn este voi olla olemassa. Jos velallinen kuitenkin osoittaa, että menettelystä ei ole aiheutunut kyseiselle velkojalle tai muillekaan velkojille vahinkoa, tätä voidaan pitää erityisenä vastasyynä, joka puoltaa velkajärjestelyä. Todistusoikeudellisesti tästä seuraa, että velkojan ei tarvitse näyttää vahingon syntymistä. Velallinen voi osoittaa erityiset vastasyyt näyttämällä, että menettelystä ei ole aiheutunut vahinkoa.

---

[355] KouHO 23.3.94/362: Velallinen oli osakeyhtiön (Oy) toimitusjohtajana ja hallituksen puheenjohtajana myynyt Oy:n omaisuutta kaupalla, joka oli sittemmin Oy:n konkurssissa peräytetty. KO piti velallisen menettelyä törkeän sopimattomana velkojia kohtaan. HO: ei muutosta.

Pelkästään se, että velallinen on syyllistynyt vähäiseen petokseen, ei estä velkajärjestelyä.

VJL 10 §:n 6 kohdassa edellytetään velallisen *tahallisuutta* hänen antamiensa tietojen luonteen suhteen. Velallisen on täytynyt olla tietoinen antamiensa tietojen paikkaansa pitämättömyydestä. Lähtökohtana on pidettävä, että velallinen on tietoinen luottohakemukseen sisältyvistä seikoista. Ongelmia voi tulla useiden kanssavelallisten tai takaajien allekirjoittamasta hakemuksesta. Kysymys on viimekädessä esitetystä näytöstä. Jos kanssavelallisen tai takaajan osoitetaan olleen tietoinen tietojen paikkansa pitämättömyydestä, este koskee myös heitä. Ratkaisu joudutaan usein tekemään velallisen ja kanssavelallisen tai takaajan välisestä suhteesta ja olosuhteista kokonaisuudessaan.[356]

Luottohakemuksen täyttäminen puutteellisesti on väärien tietojen antamista. Velallisen ei sitä vastoin tarvitse oma-aloitteisesti tuoda esiin maksukykyynsä liittyviä tietoja, jollei niitä tiedustella. Velkoja voi itse määritellä luottokontrollinsa laajuuden ja kärsii heikosta luottokontrollista aiheutuvat tavallista suuremmat luottotappiot.

Annettujen tietojen on täytynyt *olennaisesti vaikuttaa luoton myöntämiseen.* Näyttöä tietojen vaikutuksesta luottopäätökseen ei voi esittää kuin velkoja itse. Vetoamistaakka tältä osin on velkojalla. Erityistä näyttöä velallisen taloudellista asemaa – kuten tuloja, varallisuutta ja velkoja[357] – koskevien keskeisten tietojen merkityksestä luottopäätökseen ei yleensä tarvitse esittää, vaan objektiivisin kriteerein voidaan arvioida, onko virheellinen tieto vaikuttanut luoton myöntämiseen.[358] Epäselvässä tapauksessa näyttötaakka on kuitenkin velkojalla. Seuraavassa hovioikeusratkaisussa kausaalisuhdetta koskeva näyttövaatimus on asetettu varsin korkealle:

> THO 29.11.93/3685: Pankki ei ollut näyttänyt, että velallisen olisi edellytetty antavan täydelliset tiedot muista veloistaan neuvoteltaessa pankille olleiden luottojen yhdistämisestä. Neuvotteluissa oli tehty kirjallinen vel-

[356] HHO 9.3.94/900: Velallinen oli antanut luottoneuvotteluissa virheellisiä tietoja odotettavissa olevista tuloistaan. Esteen katsottiin koskevan myös kanssavelallista (ilmeisesti avopuoliso), jonka katsottiin olleen tietoinen velallisen menettelystä. HO: ei muutosta.

[357] Hakemus on hylätty sen vuoksi, että velallinen ei ole luottoa hakiessaan ilmoittanut aiempia velkojaan: VHO 10.6.94/1084 ja KouHO 18.8.93/1113–1114 (puolisot).

[358] Kummastusta herättääkin äänestysratkaisu VHO 23.5.94/918, jossa enemmistö myönsi velkajärjestelyn ja katsoi jääneen näyttämättä, että velalliset 'olisivat velkojalle tahallaan antaneet taloudellisesta asemastaan vääriä tai harhaanjohtavia tietoja, jotka olisivat olennaisesti vaikuttaneet luoton myöntämiseen'. Vähemmistöön jäänyt hovioikeudenneuvos olisi hylännyt velkajärjestelyn ja hänen lausunnostaan käy ilmi, että velalliset olivat 23.10.89 päivätyssä luottohakemuksessa ilmoittaneet, ettei toisella heistä ollut lainkaan velkoja, kun saman vuoden verotodistuksen mukaan velkojen määrä oli 400.000 mk.

kaselvitys. Neuvotellun luoton käyttötarkoitus huomioon ottaen HO katsoi, ettei pankki ollut esittänyt näyttöä poisjääneiden tietojen olennaisesta vaikutuksesta ko. luoton myöntämiseen.

Velallinen voi väittää, että edellä tarkoitetuilla tiedoilla ei ole ollut olennaista vaikutusta tai lainkaan vaikutusta luoton myöntämiseen. Velallinen voi vedota esimerkiksi siihen, että kyseinen velkoja markkinoi korkeakorkoisia luottoja vähäisellä luottokontrollilla riskipitoisille asiakkaille. Tästä hän voi ainakin omalta kohdaltaan esittää näyttöä. Velalliselta ei voida edellyttää näyttöä luottoyhtiön sisäisistä menettelytavoista. Velallisen esittämän näytön johdosta näyttötaakka voi siirtyä luotonantajalle, joka voi joutua esittämään näyttöä luottohakemusten käsittelyn huolellisuudesta.[359]

Este koskee taloudellista asemaa koskevia tietoja. Lainan käyttötarkoitusta koskevia virheellisiä tietoja on oikeuskäytännössä pidetty VJL 10 § 6 kohdassa tarkoitettuina tietoina, kun velallinen on ilmoittanut käyttävänsä luoton vanhojen luottojen maksamiseen, mutta ei ole menetellyt näin.[360] Tällöin käyttötarkoituksella kiistatta onkin vaikutusta velallisen taloudelliseen asemaan.

Jos velallinen on antanut virheellisen tiedon välillisemmin taloudelliseen asemaansa vaikuttavista tiedoista, velkojan on osoitettava, että virheellisellä tiedolla on ollut vaikutusta luoton myöntämiseen.[361] Pankit ovat vedonneet siihen, että yksityislaina-asiakkaina esiintyneiden luotonhakijoiden, jotka ovat tosiasiallisesti olleet elinkeinonharjoittajia, hakemukset ovat pankissa joutuneet väärään luottoharkintamenettelyyn, mikä on johtanut luoton myöntämiseen tilanteessa, jossa sitä ei olisi muuten myönnetty.[362]

---

[359] Yhdysvalloissa vastaavaa kausaaliyhteyttä edellytetään nimenomaan sen vuoksi, että velkojien epäiltiin kaivavan luottohakemukset esiin vasta velallisen jouduttua konkurssiin sen sijaan, että niillä olisi ollut todellista merkitystä luoton myöntämiselle. Ks. Epstein–Nickles–White 1992 s. 341–342.

[360] Esim. KouHO 18.8.1993/1113–1114 (aviopuolisot). Hakemukset hylättiin, koska velalliset (velat 740.000 mk) olivat jättäneet ilmoittamatta huomattavan osan luotoistaan hakiessaan 120.000 mk:n luottoa ja ilmoittaneet käyttävänsä sen toisen pankin velan maksamiseen, mitä ei ollut kuitenkaan tapahtunut. Myös VHO 15.11.93/2250.

[361] Kun edellä mainitussa ratkaisussa THO 29.11.93/3685 velkojalle asetettiin syy-yhteydestä varsin korkea näyttötaakka, seuraavan ratkaisun alioikeuden perustelujen valossa näyttää siltä, että näyttökynnys asetetaan joskus yllättävän alas. KouHO 15.9.93/1306: Velalliselle ja hänen entiselle miehelleen oli myönnetty huomattavan suuri luotto velkojen uudelleen järjestämiseksi ja poismaksamiseksi. He olivat jättäneet ilmoittamatta pankille ja takaajille aikovansa erota. VJL 10 § 6 kohdan mukaisen esteen katsottiin olevan olemassa. HO: ei muutosta. – Lisäperusteluja jää kaipaamaan siitä, miten ko. tieto on vaikuttanut luoton myöntämiseen ja mistä velallisten olisi pitänyt ymmärtää, että heidän edellytetään ilmoittavan tällaisen seikan.

[362] KouHO 2.3.94/236 ja THO 28.4.94/1383–1384 (puolisot): hakemukset hylättiin. Tiedoissa oli muitakin virheellisyyksiä.

Missä määrin on kiinnitettävä huomiota siihen, että velkoja olisi voinut tarkastaa ko. tiedon muista lähteistä? Voiko luottolaitos tai kauppa, joka on jättänyt tarkastamatta velallisen luottotiedot ja joka asianmukaisen tarkastuksen jälkeen ei olisi luottoa myöntänyt, vedota velallisen antamiin virheellisiin tietoihin? Tässä tilanteessa velkojan voi olla vaikeaa näyttää, että velallisen antama virheellinen tieto on oleellisesti vaikuttanut luoton myöntämiseen. Kouvolan HO on toisentyyppisessä tapauksessa ottanut velkojan selonottovelvollisuutta korostavan kannan:

> KouHO 12.1.94/4: Velkojat olivat maksaneet velalliselle kiinteistön kaupassa etumaksua. Velallinen ei ollut pyynnöistä huolimatta toimittanut rasitustodistusta. Kiinteistönkauppa oli sittemmin peruuntunut. Kun rasitustodistuksen merkityksestä tietoiset ostajat, joilla olisi itselläänkin ollut mahdollisuus hankkia se, olivat maksaneet käsirahan sitä hankkimatta, 'velallisen väitettyä harhaanjohtavien tietojen antamista mainittuja etumaksuja maksettaessa ei voida pitää erityisen moitittavana.'

HO:n ratkaisusta ei ilmene, olivatko velkojat esittäneet riittävästi velallisen antamien tietojen harhaanjohtavuutta koskevia väitteitään tukevaa näyttöä. Tapauksen arvioinnissa oleellista on ollut velkojien mahdollisuus tarkastaa tiedot julkisesta rekisteristä. Kun yksityishenkilövelkojillekin on asetettu näin pitkälle menevä selonottovelvollisuus, samaa voidaan vaatia ammattimaisilta luotonantajilta, joilla on käytettävissään luottotietorekisteri.

Viimeksi mainittu ratkaisu perustui *kvalifioidun moitittavuuden puuttumiseen.*

Virheellisten tietojen antamisen edellytetään olevan erityisen moitittavaa. Tarkoituksena on ollut sulkea esteperusteen ulkopuolelle ainakin ne tapaukset, joissa virheellisiin tietoihin perustuen myönnetyn luoton määrä on ollut vähäinen tai luoton käyttötarkoitus ei osoita erityistä moitittavuutta.[363]

> THO 15.12.93/3938: Velallinen oli hakenut luottoa 63.000 mk maksaakseen pois velkoja, jotka olivat jääneet hänelle asunnon myymisen jälkeen. Hän oli ilmoittanut olevansa osa-aikaisessa työsuhteessa, mutta jättänyt ilmoittamatta aikovansa siirtyä yksityisyrittäjäksi. Menettelyä ei pidetty erityisen moitittavana, kun velallisen tarkoitus oli ollut parantaa taloudellista asemaansa.

Kommentaariteoksen mukaan luoton käyttäminen asuntolainan lyhennyksiin ei osoita erityistä moitittavuutta.[364] Näin varmasti useimmiten onkin, kun velallinen yrittää selviytyä tukalasta tilanteesta. Jos kuitenkin velallinen suunnitelmallisesti tähtää asunnon säilyttämiseen vakuudettomien velkojien kustannuk-

---

[363] HE 183/1992 vp. s. 51.

[364] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 52.

sella ja virheellisiä tietoja antamalla, menettely voi olla erityisen moitittavaa (10 § 6 k) ja lisäksi velkaantumista harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen (10 § 7 k).

Jotta velkajärjestely voitaisiin esteestä huolimatta myöntää, erityisiltä vastasyiltä on edellytettävä huomattavaa painavuutta.[365]

2.3.2.5 Harkittu ylivelkaantuminen

VJL 10 §:n 7 kohdassa säädetään ilmeisen kevytmielisestä ja velkajärjestelyä silmällä pitäen harkitusta velkaantumisesta. Lainkohdan kirjoitustavasta saa sen käsityksen, että kysymys olisi toisiinsa rinnastettavista teonkuvauksista, joita erottava tekijä on menettelyn tahallisuuden aste. Käsittelen niitä tässä erikseen sen vuoksi, että tahalliseen ja kevytmieliseen velkaantumiseen liittyvä moitittavuusarvio – tahallisuuden erilaisesta asteesta johtuen on nähdäkseni varsin erilainen.

Velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos 'velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista, velallisen tavasta hoitaa talouttaan tai muista seikoista voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen on velkaantunut harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen...'[366] Velkaantuminen harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitää sisältää tahallisuutta koskevan edellytyksen. Tahallisuuden edellytetään kohdistuvan sekä velkaantumiseen että velkajärjestelyn hakemiseen siten, että velallisen tarkoituksena on velkaa ottaessaan ollut vapautua niistä velkajärjestelyn kautta.

Velkajärjestelyn tarkoituksena on helpottaa sellaisen velallisen tilannetta, joka on ylivelkaantunut omatta syyttään, tai jonka velkojen järjestelylle on muutoin painavia perusteita. Siten on selvää, että tahallisesti velkajärjestelyä varten ylivelkaantuneelle velalliselle ei ilman erityistä estettäkään voitaisi myöntää velkajärjestelyä. Lainkohdan merkitys on siten ymmärrettävä lähinnä tahallisuudesta vaadittavaa näyttöä koskevaksi. Tahallisuuden olemassaolo joudutaan päättelemään ulkoisista seikoista. Velkajärjestelyn esteenä – toisin kuin rikosoikeudessa – näyttökynnys on tasolla 'on todennäköistä'.

---

[365] THO 31.5.94/1894: Velallinen oli nostanut useista eri pankeista 10.000 mk:n suuruisia ja vähän suurempia luottoja yhteensä 270.000 mk. Niistä 224.000 mk oli nostettu viiden kuukauden sisällä (1990). Velallinen oli antanut virheellisiä lupauksia tilien siirtämisestä ko. pankkiin, vaimon työpaikasta, ja takaajien varallisuudesta. Menettely oli kiistatta erittäin moitittavaa. Velallinen oli ennen mainittua viiden kuukauden ajanjaksoa ollut hoidettavana sekä vakavan fyysisen sairauden että psyykkisten ongelmien mm. itsemurhayrityksen vuoksi. Erityisiä vastasyitä ei katsottu olevan.

[366] Lienee selvää, että 7 kohdan lopussa oleva huolellisuusvelvoite ei liity tahalliseen velkaantumiseen, joka ei milloinkaan voi täyttää mainittua huolellisuusvelvoitetta.

Tahallisuutta arvioitaessa otetaan huomioon (1) velkojen peruste ja syntyolosuhteet, (2) velallisen tapa hoitaa talouttaan sekä (3) muut seikat. Hallituksen esityksessä mainitaan esimerkkinä tarkoituksellisesta velan ottamisesta tapaus, jossa velallinen on ottanut velkaa ilman toimeentuloon liittyvää perustetta tilanteessa, jossa hän olisi vielä selviytynyt entisistä veloistaan, ja tämän johdosta tullut maksukyvyttömäksi.[367] Nähdäkseni tapauksessa on kysymys ilmeisestä kevytmielisyydestä. Toisena esimerkkinä mainitaan tapaus, jossa velallinen on käyttänyt tulonsa läheisensä varallisuuden kartuttamiseen ja laiminlyönyt omat velvoitteensa, mikä vahvemmin viittaa harkittuun menettelyyn.[368] Muina perusteina mainitaan uuden velan ottaminen tai tekaistun velan ilmoittaminen tarkoituksena täyttää velkajärjestelyn edellytykset erityisesti siinä vaiheessa, kun lain voimaan tulo on ennakoitavissa.

Esteen käyttöala tuskin osoittautuu kovin laajaksi, kun myös ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen on este. Käytännössä estettä on käytetty, kun velallinen on ottanut velkaa vain lyhyen aikaa ennen velkajärjestelyhakemuksen jättämistä.[369]

2.3.3 Velkojen syntytapa

2.3.3.1 Keinotteluluonteinen elinkeinotoiminta

Jos pääosa veloista on syntynyt elinkeinotoiminnassa, joka on ollut pääasiassa keinotteluluonteista, velkajärjestelylle on este (10 § 3 kohta). Lain perusteluissa ensi näkemältä tulkinnanvarainen termi keinotteluluonteinen on rajattu sup-

---

[367] HE 183/1992 vp. s. 52.

[368] Tanskan oikeuskäytännössä on esiintynyt tapauksia, joissa velallinen ei ole lyhentänyt omia velkojaan samaan aikaan kun kotitalouden tuloista huomattava osa on käytetty puolison varallisuuden kartuttamiseen. Näissä tapauksissa velkaantuminen sinänsä ei välttämättä ole ollut harkittua, vaan velkojen lyhentämättä jättäminen. Ks. V 1935/88,8afd., V 1326/89,4 afd., V 1407/89,3 afd., Hindborg 1990 s. 53. Harkitusta velkaantumisesta lienee kysymys tapauksissa, joissa velkaantuminen ja puolison omaisuuden kartuttaminen on tapahtunut samanaikaisesti, V 681/89,2 afd, V 2447/89,7 afd., Hindborg 1990 s. 53.

[369] Ratkaisua VaaHO 1993:13 oli perusteltu sillä, että 'voidaan päätellä olevan todennäköistä, että V on velkaantunut VJL 10 §:n 7 kohdassa tarkoitetulla tavalla harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen ja ilmeisen kevytmielisesti...' Velallinen (velat yht. 123.000 mk) oli ottanut 20.000 markan luoton lomautuksen alkamisen jälkeen ja vielä työttömänä tehnyt postimyyntiostoksia. (Lomautus oli alkanut alkukesästä 1992 eli selvästi ennen VJL:n säätämistä, joten ei toiminta tältä osin voine olla harkittua. Postimyyntiostosten suuruudesta ei ollut tietoa.)

KouHO 17.11.93/1795: Hakija oli velkaantuneena ja työttömänä ollessaan, vähän ennen velkajärjestelyn hakemista ostanut osamaksulla auton. Hakemus hylättiin viitaten harkittuun tai ainakin ilmeisen kevytmieliseen velkaantumiseen. HO: ei muutosta.

peammin. Perustelujen mukaan sillä tarkoitetaan 'pääosin velkarahoituksella harjoitettua laajamittaista toimintaa pääomamarkkinoilla, jossa on tavoiteltu suuria taloudellisia voittoja tietoisena siitä, että toimintaan sisältyy myös huomattava taloudellinen riski.'[370]

> Ensimmäinen hovioikeusratkaisu vastaa perusteluja: Hakemus oli hylätty, kun velallisella oli 6,4 milj.mk velkaa, joka oli syntynyt velallisen perustamien ja pankkien 100 %:sti rahoittamien arvopaperi- ja kiinteistösijoitusyritysten toiminnasta. Yritysten omaisuus oli realisoitu ja velallinen oli takauksien perusteella vastuussa veloista (KouHO 23.6.1993/954).
>
> Vastaavasti KouHO 12.1.94/20, KouHO 2.2.94/125, KouHO 16.2.94/200. Kiinteistö- ja huoneistosijoittaminen vastaavalla tavalla: HHO 9.2.94/563, HHO 28.2.94/932, HHO 28.2.94/933, HHO 8.3.94/1007, KouHO 16.3.94/340.

Rajoittavista perusteluista huolimatta lainkohta voi sanamuotonsa mukaisesti tulla sovellettavaksi muunkin elinkeinotoiminnan kohdalla. Lain tavoitteena ei ole sulkea pois velallisia, jotka ovat harjoittaneet normaalin yrittäjäriskin sisältävää elinkeinotoimintaa. KKO on ratkaisussa KKO 1995:22 (Ään. 3–2) tehnyt rajanvetoa normaalin tuotannollisen toiminnan ja pääasiallisesti keinotteluluonteisen toiminnan välillä. Kysymys oli neljän vapaa-ajanasunnon rakentamisesta myytäväksi kokonaan velkarahoituksella, mitä enemmistö piti pääosin keinotteluluonteisena. Vähemmistö katsoi, että toiminta ei ollut erityisen laaja-alaista eikä erityisen riskialtista eikä katsonut estettä olevan.[371]

Sen suhteen, että pääosa veloista edellytetään syntyneeksi keinottelunluontoisesta toiminnasta, viittaan edellä rikosperusteisen esteen käsittelyssä todettuun (ks. s. 173).[372]

Keinotteluluonteinen elinkeinotoiminta nostaa esiin eräitä lain tavoitteisiin liittyviä kysymyksiä. Esteen tavoitteena on sulkea pois velkajärjestelystä henki-

---

[370] HE 183/1992 vp. s. 50.

[371] Sekä enemmistö että vähemmistö kiinnittivät huomiota siihen, että velallinen oli ko. ajankohtana yrittäjä, jolla yhdessä toisen henkilön kanssa oli muulla alalla toiminut tuotannollinen yritys. Enemmistön perusteluissa kiinnitetään huomiota siihen, että lomamökkirakentamiseen oli ryhdytty siinä vaiheessa, kun yrityksen toiminta oli kääntynyt tappiolliseksi. Enemmistö katsoi, että toimintaan näissä olosuhteissa velallisen tieten sisältyi huomattava taloudellinen riski.

Rajanvetoa tuotannollisen toiminnan suuntaan on tehty myös ratkaisuissa HHO 8.6.94/2723 (ravintola ostettu vuokrattavaksi) ja VHO 10.9.93/1675 (toiminta tuotannollista, mutta sijoitukset erittäin laajoja, toiminnalla oli tavoiteltu suuria taloudellisia voittoja ja velallisen oli täytynyt tiedostaa sijoituksiin sisältyvä riski), joissa esteen katsottiin olevan.

[372] VHO katsoi, että estettä ei ollut, kun 176.000 mk:n veloista 32.000 mk oli otettu osakkeiden ostamiseen ja 20.000 mk:n auton ostoon ulkomailta (VHO 25.11.93/2359).

löt, jotka ovat keinotelleet velkarahalla, ja hillitä keinottelua. Ehkäisevän vaikutuksen on ajateltu suuntautuvan luotonottajiin päin. Pankkien luotonannon riistäytyminen käsistä 1980-luvun lopulla, jolloin luottoja tämäntyyppisiinkin tarkoituksiin annettiin, herättää kysymyksen siitä, kumpaan osapuoleen, luotonottajaan vai luotonantajaan päin ehkäisevä vaikutus on tarkoituksenmukaista suunnata. Samaan aikaan 1980-luvulla saattoi saada lainaa vastaavantyyppiseen sijoitustoimintaan, jota harjoitettiin osakeyhtiömuodossa. Näiden sijoitusmuotojen erilainen kohtelu velkavastuun suhteen nostaakin esiin kysymyksen oikeudenmukaisuudesta. Onko oikein, että osakeyhtiömuodossa ilman henkilökohtaista vastuuta keinotellut velallinen on selvinnyt ilman henkilökohtaista vastuuta, kun taas yksityishenkilö tai takauksen antanut sijoittaja joutuu elinikäiseen vastuuseen?

Velkajärjestelylain säätäminen siten, että se koskee myös ennen lain voimaan tuloa otettua velkaa, edellyttää keinotteluluonteisen elinkeinotoiminnan sulkemista pois velkajärjestelyn piiristä. Kun luotot on annettu oletuksin velallisen rajoittamattomasta vastuusta, vastuun rajoitus ei tällaisen tapauksen osalta voine tapahtua takautuvasti.[373] Toisin kuin sosiaalisten suoritusesteiden ja niihin liittyvien esteiden kohdalla kysymys ei ole ennalta arvaamattoman riskin jakamisesta, vaan tietoisesta riskinotosta. Erityisiltä vastasyiltäkin on siten edellytettävä erityistä painavuutta. Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, olisiko luotonantajien luotonvalvonnan tehostamiseksi ollut aiheellista poistaa keinottelueste lain voimaan tulon jälkeen syntyvien velkojen osalta.

2.3.3.2 Kevytmielinen velkaantuminen

Velkajärjestelyä ei voida 10 § 7 kohdan mukaan myöntää, jos 'velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista, velallisen tavasta hoitaa talouttaan tai muista seikoista voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen on velkaantunut (harkitusti velkajärjestelyä silmällä pitäen tai) ilmeisen kevytmielisesti ottaen huomioon se, minkälaista harkintaa hänen asemassaan olleelta henkilöltä sellaisissa olosuhteissa kohtuudella voidaan edellyttää.'

---

[373] Valtiosääntöoikeudelliset kysymykset menevät sekä teemani että kompetenssini ulkopuolelle. En malta olla huomauttamatta, että riskinottoon liittyvä keinottelueste on tässä suhteessa mielestäni eri asemassa kuin sosiaalisiin syihin perustuvat maksuhelpotukset. Sosiaalisista syistä kuten työttömyyden ja sairauden vuoksi syntyneet ongelmat koskevat ennakoimatonta riskiä, jonka toteutumiseen vain marginaalisesti voidaan vaikuttaa velvoiteoikeudellisella lainsäädännöllä. Sen sijaan tietoinen riskinotto tapahtuu tiettyjen lakiin perustuvaa vastuuta koskevien odotusten vallitessa ja siihen puuttuminen takautuvalla lainsäädännöllä on ongelmallisempaa.

Lainkohdassa asetetaan huolellisuusstandardi sille harkinnalle, jota velallisen olisi pitänyt noudattaa velkoja ottaessaan. Tämä standardi on sukua sille tuottamusstandardille, jota sopimusoikeudessa käytetään arvioitaessa sopimusrikkomuksen seuraamuksia velallisen tuottamuksen perusteella.[374] Toisin kuin sopimusoikeudessa yleensä, velkajärjestelylain edellyttämää huolellisuusstandardia ei tarkastella yksittäisessä sopimussuhteessa vaan suhteessa velallisen velkasuhteiden kokonaisuuteen.[375]

Lainkohdassa käytetyn termin 'kevytmielisyys' merkitys poikkeaa sanan yleiskielisestä merkityksestä, joka viittaa henkilön käyttäytymisen tai luoton käyttötarkoituksen paheksuttavuuteen.[376] Kevytmielisenä velkaantumisena voitaisiin tämän mukaan pitää luoton käyttämistä ylellisyystuotteiden hankkimiseen tai ylelliseen elintapaan, mikä on myös mainittu hallituksen esityksessä esimerkkinä kevytmielisestä velkaantumisesta (laissa 'velkojen peruste'). Hallituksen esityksen perustelujen mukaan VJL 10 § 7 kohdassa ilmeisellä kevytmielisyydellä tarkoitetaan ensisijaisesti velan ottamista 'sellaisissa olosuhteissa, joissa velallisen on täytynyt tietää, ettei hänellä ole mahdollisuuksia maksaa velkaa takaisin'.[377] Lakitekstissä puhutaan velkojen syntyolosuhteista ja velallisen tavasta hoitaa talouttaan. Oikeuskäytännössä on harvoin vedottu siihen, että velallinen olisi ottanut luottoa kevytmieliseen käyttötarkoitukseen. Sen sijaan hallituksen esityksen perustelujen jälkimmäiseen kohtaan on vedottu toistuvasti.

Velkajärjestelylain 10 § 7 kohdasta voidaan eritellä kolme tekijää, joihin tulee kiinnittää huomiota arvioitaessa, onko velallinen riittävällä huolellisuudella arvioinut kykyään maksaa ottamansa luotto takaisin: (1) velallisen asema, (2) konkreettiset olosuhteet ja (3) se harkinnan taso, jota näissä olosuhteissa kohtuudella voidaan edellyttää.

Hovioikeuskäytännössä on omaksuttu hallituksen esityksen mukainen merkitys 'ilmeiselle kevytmielisyydelle' ja hovioikeuksien ratkaisujen perusteluissa on kiinnitetty pääasiallisesti huomiota siihen, oliko velallinen velkaantunut olosuhteissa, joissa hänen olisi pitänyt tietää, ettei hän pysty maksamaan velkojaan takaisin *(kevytmielisen velkaantumisen perussääntö)*.[378] Luoton käyttötarkoitus tapauksissa, joissa kevytmielisyyttä on jouduttu arvioimaan, on ollut kulutus, asunnon hankinta, takaus tai elinkeinotoiminta taikka jokin edellisten yhdistelmä.

---

[374] Taxell, Avtal 1972 s. 94.

[375] Kuten hallituksen esityksen perusteluissakin todetaan, velkaantumista on tarkasteltava kokonaisuutena. HE 183/1992 vp. s. 52.

[376] Sanakirjamerkityksen mukaan jopa epäsiveelliseen tai moraalittomaan käyttäytymiseen. Ks. Tala–Laine–Varis 1994 s. 8.

[377] HE 183/1992 vp. s. 52. Samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 53.

[378] Tala–Laine–Varis 1994 s. 6.

Lainkohdan mukaan kevytmielisyyden tulee olla *ilmeistä*. Sanaa ilmeinen on – kuten lakitekstissä yleensäkin – käytetty tarkoituksessa korostaa sitä, että menettelyn kevytmielisyyttä voidaan pitää jokseenkin selvänä. Se on ilmeistä eli melkein ilmiselvää, ei mahdollista, tai epävarmaa, kuten sana ilmeinen voitaisiin myös ymmärtää. Ilmeisyys viittaa menettelyn laatuun. Ilmeisestä kevytmielisyydestä ei tarvitse näyttää ilmeistä tai ilmiselvää näyttöä, vaan *todennäköisyysnäyttö riittää*.

(a) Velkaantumista *takauksen* johdosta ei velkajärjestelylain esitöissä pidetty kevytmielisenä. *Koskelon ja Lehtimäen* kommentaarissa lähdetään siitä, että takaussitoumuksen ilmeistä kevytmielisyyttä on arvioitava sen mukaan, mitä velallinen on takausta antaessaan tiennyt tai mitä hänen olisi pitänyt tietää riskistä joutua maksamaan takaamansa velka ja olisiko hän tuolloin tiedossa olleiden seikkojen perusteella pystynyt maksamaan sen. Koskelo ja Lehtimäki päätyvät siihen, että takaussitoumuksen antamista ja siitä aiheutunutta velkaantumista voitaisiin pitää ilmeisen kevytmielisenä 'joissakin harvinaisissa tapauksissa, lähinnä silloin, kun heikon maksukyvyn omaava takaaja on tiennyt velallisen olevan velkaa ottaessaan maksukyvytön...'[379]

Useimmissa hovioikeusratkaisuissa on katsottu, että takausvastuusta aiheutunut maksukyvyttömyys ei osoita ilmeistä kevytmielisyyttä.[380] Ensimmäisessä korkeimman oikeuden takausta koskevassa ratkaisussa sekä ensimmäisessä hovioikeuden Finlex-ratkaisussa sitä vastoin velallisen katsottiin menetelleen ilmeisen kevytmielisesti takauksia antaessaan:

> KKO 1995:17 A, hänen avopuolisonsa ja eräs kolmas henkilö olivat vastavuoroisesti taanneet toistensa kulutusluottoja. Erityisesti sillä perusteella, että A oli sitoutunut takaukseen vielä työttömäksi jäätyään, katsottiin, että hän oli velkaantunut ilmeisen kevytmielisesti. Velkajärjestelyä ei myönnetty.
>
> VaaHO 1993:14 Velallinen vastasi 160.000 mk:n takaus- ja 40.000 mk:n omista veloista. Vastuut olivat syntyneet velallisen ollessa työelämässä. Hän oli sittemmin tullut työkyvyttömäksi. HO piti takaussitoumusten antamista muiden kuin lähiomaisten puolesta ilmeisen kevytmielisenä. HO kuitenkin katsoi velkajärjestelyn myöntämiseen olevan erityisiä vastasyitä, kun takaussitoumukset oli saatu käyttämällä velallisen heikkolahjaisuutta ja puuttuvaa harkintakykyä hyväksi eikä velallinen ollut työsuhteensa päättymisen jälkeen sitoutunut uusiin velka- tai takaussitoumuksiin.

---

[379] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 55–56.

[380] Jäljempänä selostettavat HO-ratkaisut. Ks. myös Tala–Laine–Varis 1994 s. 56 ss.

Näiden ratkaisujen perusteluissa kevytmielisen velkaantumisen perussääntöä ei ole nimenomaisesti lausuttu julki.[381] Ratkaisut voidaan kuitenkin ymmärtää perussäännön sovellutuksina eli siten, että ratkaisevaa on ollut se, että velallisen olisi takauksia antaessaan pitänyt tietää, ettei hänen eikä velallisen maksukyky ole riittävä niistä suoriutumaan.

Perussääntö tulee esiin eräissä hovioikeusratkaisuissa, joissa takauksen antamista ei ole pidetty ilmeisen kevytmielisenä. HO ei pitänyt 'esitetyn selvityksen perusteella...ilmeisenä, että velallisella olisi toukokuussa 1991 vekselin asettaessaan ja takauksen antaessaan ollut aihetta ymmärtää, että vekseli tai takausvelka tulisivat edes pääosin hänen maksettavakseen' (THO 24.3.94/977).[382] Toisessa ratkaisussa katsottiin, että takaaja on 'voinut luottaa päävelallisen ilmoituksiin siitä, että lainat hoidettiin.'[383] Eräissä ratkaisuissa on arvioitu, että takaaja on 'voinut luottaa siihen, että pankki oli ollut selvillä päävelallisen maksukyvystä ja oli arvioinut tämän selviytyvän vastuistaan.'[384] Edelleen Rovaniemen HO katsoi takaajalla olleen perusteltu syy uskoa päävelallisen selviytyvän velasta, kun siitä oli vakuutena velallisen kiinteistö ja takaajina oli kolme muuta henkilöä. Päävelallinen oli sittemmin äkillisesti kuollut (RHO 31.8.93/977).[385]

Hovioikeuskäytännössä ratkaisuja on perusteltu sekä hallituksen esityksen mukaisesti viittaamalla velallisen suhtautumiseen luoton maksamiseen että jokseenkin tarkalleen samoin sanakäänteinen, joita Koskelo ja Lehtimäki ovat käyttäneet teoksessaan eritellessään tilanteita, joissa takaajan piittaamattomuus lainan takaisinmaksusta saattaisi ilmentää ilmeistä kevytmielisyyttä. Kaikkien mainittujen ratkaisujen perusteluissa on selkeästi pidetty esillä sitä, että takauksen

[381] RHO 30.12.1993/1467: Velkajärjestely hylätty vetoamalla perussääntöön. Velallisilla oli takausvelkoja 1,08 milj. mk ja 658.000 mk lähisukulaisten veloista. Tapaus siteerattu Tala–Laine–Varis 1994 s. 56.

[382] Velkajärjestelyä hakenut takaaja oli ammatiltaan ompelija ja takausvastuita oli 600.000 mk.

[383] Tapauksessa oli takausvastuita langon yritystoiminnasta yhteensä noin 850.000 mk (THO 12.4.94/1210).

Samoin THO 2.12.1993/3749, selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 57–58.

[384] THO 12.4.94/1210, velallinen oli ollut yhteensä 210.000 mk:n takauksia antaessaan työtön ja vastuussa eräistä muista takauksista. Luottamusta perusteltiin sillä, että ko. velat oli myöntänyt sama pankin konttori.

Samaa perustelua käytettiin ratkaisussa ISHO 24.9.93/1916. Takausluoteiset vekselit oli asetettu sisarenpojan autoliikkeen vastuista.

[385] Samana päivänä RHO antoi toisenkin kahta takaajaa koskevan ratkaisun 31.8.93/972, jossa hakemukset hyväksyttiin. Siinä todettiin, että 'ottaen huomioon (takaajavelallisen) ikä, koulutus, taloudelliset olot sekä taloudellinen tilanne yleensä takausten anto- ja vekselien asettamishetkellä... HO ei pidä... sitoutumista... ilmeisen kevytmielisenä.' Päävelallinen oli toisen takaajapuolison veli. Toinen puoliso oli pienipalkkainen ja toinen nyttemmin työtön.

antaminen sinänsä voi ilmentää lainpaikassa tarkoitettua kevytmielisyyttä.[386] Painottamalla velallisen mahdollisuuksia arvioida riskiä luotonottotilanteessa ratkaisut asettavat takaajavelalliselle päävelallisen maksukykyä koskevan selonottovelvollisuuden. Sen sijaan siihen, olisiko velallinen omaa maksukykyään koskevan arvion mukaan pystynyt maksamaan luoton (velallisen riskiarvio), ei useimmissa ratkaisuissa ole kiinnitetty huomiota. Jos olisi, yhtäkään takaajaa koskevaa velkajärjestelyä ei olisi voitu myöntää.

Ilmeisen kevytmieliseen velkaantumiseen liittyvä moraaliarvio kohdistuu siten siihen, miten huolellisesti takaaja on ajatellut velkojan etua ja riskin minimoimista takausta antaessaan. Yleensä näiden seikkojen mielletään olevan velkojan intressissä ja vastuupiirissä.[387] Velkojalla on taloudellinen riski velallisen ja takaajan maksukyvyn virheellisestä arvioinnista.

Oikeudellisesti velkojan asema takaajaa kohtaan on vahva. Kuten *Saarnilehto* asian ilmaisee: 'Takaus on ankara oikeustoimi.' Takausta koskevassa oikeuskäytännössä on kuitenkin ollut havaittavissa tiettyä muutosta, joka on liittynyt nimenomaan velkojan tiedonanto- eli ilmoitusvelvollisuuteen takaajaa kohtaan.[388] Tämän velvollisuuden laajuus ja sisältö on ollut epätäsmällinen, mutta ilmeisesti se on ainakin jossain määrin ulottunut niihin takaajan riskiä koskeviin seikkoihin, joista edellä on ollut puhe. Esimerkiksi *Ämmälä* puhuu velkojan ilmoitusvelvollisuudesta 'takauksen merkityksestä ja tarkoituksesta'.[389] Laiminlyönnin seurauksena voisi tulla kysymykseen sitoumuksen pätemättömyys tai sovittelu.[390] Oikeustila on oleellisesti selkiytynyt, kun kauppakaaren 10:14:ssä säädettiin yksityiskohtaisesti velkojan tiedonantovelvollisuudesta takaajaa kohtaan.[391] Velkojan on sen mukaan selvitettävä takaajalle sitoumuksen sisältö ja oikeudellinen merkitys sekä velallisen maksukykyä koskevia seikkoja, joilla on takaajalle merki-

---

[386] Näiden HO-ratkaisujen perusteella vaikuttaa siltä, että kun Koskelo ja Lehtimäki pitävät takauksen kevytmielisyyttä poikkeuksena, hovioikeudet pitävät tarpeellisena erityisesti perustella sitä, että tässä tapauksessa siitä ei ole kysymys. Tämä voi olla pelkkä perspektiiviharha sen vuoksi, että hovioikeuksien käsiteltäväksi on tullut juuri sellaisia takausratkaisuja, joissa alioikeus on hylännyt hakemuksen esim. kevytmielisyyden perusteella.

[387] Aikaisemmin säästöpankki- ja osuuspankkilakeihin sisältyi säännös siitä, että ko. pankki sai antaa luottoa vain turvaavaa vakuutta vastaan (SPL (541/69) 48 § ja OPL (542/69) 40 §). Kun mainitut lait kumottiin ja korvattiin uusilla vuoden 1991 alusta voimaan tulleilla (SPL 1270/90 ja OPL 1271/90), ei vastaavaa säännöstä niihin enää otettu.

[388] Vaikka KKO ei ole antanut nimenomaan takaukseen liittyvää prejudikaattia, liikehdintä on osaltaan johtunut yleispanttausta koskevaan tiedonantovelvollisuuteen liittyvistä ratkaisuista KKO 1990:73 ja KKO 1991:75.

[389] Annola–Huhtamäki–Saarnilehto–Ämmälä 1993 s. 42.

[390] Ks. Annola–Huhtamäki–Saarnilehto–Ämmälä 1993 s. 41–43 ja s. 79–80.

[391] Laki 28.6.1994/540 tuli voimaan 1.9.1994.

tystä. Tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnin seuraamuksena takaussitoumusta voidaan sovitella.

Takausta koskevista oikeussäännöksistä saadaan siis tukea sille ajatukselle, että takaajan vastuuta voidaan sovitella, jos hän on joutunut vastuuseen huomattavasti erilaisin edellytyksin kuin hän on takausta antaessaan voinut olettaa. Velkojan tiedonantovelvollisuutta on oikeuskirjallisuudessa painotettu. Toinen seikka, johon takauksen – sinänsä poikkeuksellisessa – sovittelussa on katsottu voitavan kiinnittää huomiota on se, palveleeko yleistakaus takaajan etua.[392] Vaikka yleistakauksen laajuutta on 1.9.1994 alkaen oleellisesti rajoitettu,[393] kannanotto on merkityksellinen sekä sitä ennen annetuissa rajoittamattomissa yleistakauksissa että sen jälkeenkin annetuissa rajatuissa yleistakauksissa ja muutoin seuraamuksiltaan vastaavan laajuisissa takauksissa.

Melkein kaikki edellä mainitut hovioikeuksien ratkaisut koskivat päävelallisen lähisukulaisten antamia takauksia. Voisi olettaa, että takaajalle keskeisin moraalinormi takausta antaessaan ei ole ollut velkojan aseman turvaaminen vaan lähisukulaisen auttaminen. Kun takaajan menettelyä jälkikäteen arvioidaan moraaliselta kannalta, mielekkäältä lähtökohdalta vaikuttaisi takauksen tarkoitus. Kouvolan hovioikeus onkin eräässä ratkaisussa kiinnittänyt huomiota juuri näihin näkökohtiin: '...*takausvastuut perustuvat kokonaan velallisen lähisukulaisille tai näiden omistamille yrityksille* annettuihin takauksiin. *Hänen ei ole näytetty itse hyötyneen takauksista* mitään. Hovioikeus katsoo, että takaussitoumusten antaminen lähiomaisten tai näiden omistamien yritysten puolesta ei ole ollut yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain 10 § 7 kohdassa tarkoitetulla tavalla ilmeisen kevytmielistä.'[394]

Takauksen antamisen mahdollista kevytmielisyyttä arvioitaessa olisikin nähdäkseni aiheellista kiinnittää ensisijaisesti huomiota takauksen antamisen tarkoitukseen. Esimerkiksi tapauksessa, jossa äiti oli taannut tyttären omakotitalolainaa, joitakin vävyn elinkeinoluottoja ja poikansa velan, tuntuu kaukaa haetulta perustella velkajärjestelyn hyväksymistä sillä, että äidillä oli takauksen antamisen ajankohtana perusteita olettaa lastensa selviytyvän luotoista.[395] Vaikka ta-

[392] Aurejärvi 1986 s. 235 ja Saarnilehto 1993 s. 78.

[393] KK 10:15, L 540/94.

[394] KouHO 23.3.94/384, kurs. JNK. Jos tätä ratkaisua olisi lähdetty argumentoimaan arvioimalla sitä, mitä velallisen olisi takauksia antaessaan pitänyt tietää, lopputulos olisi voinut olla toinen. Velallinen oli näet ollut erittäin pienituloinen ennen kuin hän jäi kotiin hoitamaan lapsiaan kotihoidontuen ym. varassa ja takausvastuut olivat yli 500.000 mk.

[395] THO 22.11.93/3610. Pidän HO:n ratkaisua tekstissä mainitun ratkaisun KouHO 23.3.94/384 kanssa samassa linjassa olevana, sillä tämänkin ratkaisun perusteluissa painotettiin takauksen tarkoitusta ja vain osittain viitattiin niihin seikkoihin, joiden perusteella takaaja oli voinut olettaa päävelallisten selviävän veloista.

kaukset olisi annettu vasta silloin, kun lasten taloudellinen tilanne oli jo toivoton, en pystyisi pitämään äidin menettelyä kevytmielisenä, ilmeisen kevytmielisestä puhumattakaan.

Tiettyä tukea kannalle löytyy myös Helsingin hovioikeuden ratkaisusta 2.3.94/836, jonka mukaan 'takausvelkojen suurta määrää ei yksinään voida pitää riittävänä perusteena sille, että velallisen katsottaisiin menetelleen ilmeisen kevytmielisesti sitoutuessaan takauksiin.'[396]

Tarkastelemalla ensisijaisesti sitä sosiaalista tilannetta, jossa takaus on annettu, ja sen antamisen perusteita ei toki vältytä ongelmilta. Mitään ongelmia ei tällöin aiheuta ratkaisu, jossa velkajärjestely oli aloitettu, kun eläkkeellä oleva toimitusjohtaja oli antanut – eläketuloonsa nähden ylimitoitetun – takauksen yrityksen sellaisista vastuista, jotka ainakin osittain olivat syntyneet hänen työskennellessään yrityksessä (THO 20.10.93/3201). Ratkaisua olisi vaikeaa perustella lähtien velallisen tietoisuudesta omasta ja yrityksen maksukyvystä, mutta tuskin kukaan pitää eläkeläisen menettelyä ilmeisen kevytmielisenä.

Tuttavien puolesta annetut takaukset voivat osoittautua ongelmallisiksi. Turun HO oli tällaisessa tapauksessa hyväksynyt velkajärjestelyn (THO 8.6.94/2061). Korkeimman oikeuden hylkäävä takaajavelallista koskeva ratkaisu koski avopuolison ja tämän entisen aviomiehen veloista annettuja takauksia (KKO 1995:17).

Edellä mainittu tulkintaperiaate, jonka mukaan ainakin yleistakauksessa olisi kiinnitettävä huomiota siihen, onko takaaja itse hyötynyt takauksesta, voidaan velkajärjestelyn esteen tulkinnassa ottaa huomioon. Tosin henkilökohtainen hyödyntavoittelu ei saa kokonaan estää velkajärjestelyä. Kun yrittäjä on antanut – omassa intressissään – takauksen yrityksensä veloista, hän voi saada velkajärjestelyn yritystoiminnan epäonnistuttua. Hyödyntavoittelu sitä vastoin estää velkajärjestelyn velallisten taattua vastavuoroisesti toistensa velkoja tietoisina omasta ja toistensa maksukyvyttömyydestä. Ristiintakaus oli korkeimman oikeuden edellä mainitun takausratkaisun keskeinen perustelu velkajärjestelyn hylkäämiselle.[397]

Myös takaajan tietoisuuteen siitä, että sen enempää velallinen kuin takaajakaan ei pysty velkaa maksamaan, on toki syytä kiinnittää huomiota yhtenä es-

---

[396] Asia palautettiin alioikeuteen, jotta velallinen voisi esittää lisäselvitystä velkojen perusteesta ja syntyolosuhteista. Ottaen huomioon, että velkajärjestelyn hakija oli ammatiltaan toimistotyöntekijä ja sitoutunut lähes 4,5 milj. mk:n takausvastuisiin, ratkaisu näyttää – niukoista perusteluista huolimatta – poikkeavan selvästi oikeuskäytännöstä, jossa ilmeinen kevytmielisyys perustetaan takaajan tietoisuuteen velkojan riskistä.

[397] KKO:n ja alempien asteiden ratkaisuista ei selviä, millaisessa tilanteessa kyseiset takaukset oli annettu.

Ristiintakauksen perusteella hylätty myös KouHO 8.12.93/1975.

tettä arvioitaessa merkityksellisenä seikkana. Huomattavien takaussitoumusten antaminen entistenkin takausvelkojen ollessa maksamatta merkitsee ilmeistä kevytmielisyyttä (RHO 14.9.93/1018). Huomiota olisi tällöin kiinnitettävä myös velkojan tietoisuuteen. Jos tämä on hyväksynyt takauksen takaajan varallisuusasemasta ja vastuista tietoisena tai laiminlyönyt ottaa niistä selkoa, takauksen antamista tuskin voitaisiin pitää ilmeisen kevytmielisenä.[398]

Jos takauksen ilmeistä kevytmielisyyttä arvioidaan yksipuolisesti nojautuen takaajan tietoisuuteen päävelallisen ja omasta maksukyvystään ja riskistä joutua maksuvelvolliseksi, siirretään velkojan taloudellista riskiä koskeva arvio kevytmielisyysharkintaan. Velkajärjestelylain valmistelussa takauksen tarkoitus on ymmärretty siten, että takauksella riski velallisen maksukyvystä ja -valmiudesta siirretään velkojalta takaajalle.[399] Velkoja ei näin voi ajatella, vaan joutuu tietenkin arvioimaan myös takaajan maksukyvyn. Se mahdollisuus, että takaaja voi hakea velkajärjestelyä, ei oleellisesti muuta velkojan riskiä, sillä velkajärjestelyn voi saada vain maksukyvytön takaaja. Takauksen ilmeistä kevytmielisyyttä arvioitaessa pääpainon tulisi olla yleisen maksumoraalin kannalta merkityksellisissä seikoissa.[400] Tärkeää on estää esimerkiksi luoton saaminen takauksien avulla tahallisesti, ilman todellista tarkoitusta maksaa se takaisin. Tarkoituksena ei voi olla rangaista niitä, jotka sukulaisten välisten tunteiden, hyväuskoisuuden tai ymmärtämättömyyden takia ovat auttaneet läheisiään.

(b) Ylivelkaantumista *asuntovelkojen* vuoksi ei yleisessä kielenkäytössä mielletä kevytmieliseksi. Kuitenkin oikeuskäytännössä on useaan otteeseen jouduttu arvioimaan asuntovelallisten velkaantumista 10 § 7 kohdan valossa.

Velkajärjestelylain perusteluissa nimenomaan lain soveltamisalaan kuuluvana tapauksena mainittiin ns. kahden asunnon loukku eli tilanne, jossa velalliset olivat ostaneet uuden asunnon ja vasta sen jälkeen ryhtyneet myymään entistä, joka ei sitten mennytkään kaupaksi ja saatiin myytyä vasta pitkän ajan kuluttua paljon arvioitua alempaan hintaan. Tässä vaiheessa velalliset olivat hinnan alenemisen ja korkotappioiden vuoksi jo pahasti ylivelkaantuneita. Näissä tapauksissa velkajärjestelyhakemukset lienee useimmiten hyväksytty jo alioikeudessa.[401] Ensim-

---

[398] Ks. Tala–Laine–Varis 1994 s. 65 ja siellä selostettu ratkaisu VHO 16.6.94/1115.

[399] LaVM 14 – HE 1992/183 vp. s. 3.

[400] KKO 1995:17:ssa korkein oikeus on nähdäkseni painottanut nimenomaan yleisestäviä seikkoja korostaessaan vastavuoroisien takauksien ilmeistä kevytmielisyyttä.

[401] Hyväksytty vasta HO:ssa: THO 8.11.93/3431 (selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 17–18, kysymys myös työmatkakustannusten nousun vaikutuksesta maksukykyyn) ja THO 12.11.93/3483.

Kahden asunnon loukkuun voidaan rinnastaa rakennuskustannusten karkaaminen käsistä:

mäisessä hovioikeusratkaisussa velallisten menettelyä pidettiin kuitenkin ilmeisen kevytmielisenä, kun uusi asunto oli huomattavasti perheen välttämättömän tarpeen edellyttämää kalliimpi.[402]

Kahden asunnon loukku -tapauksien pitäisi olla poikkeuksellisia. Asunnon hankkimisen velkarahoituksella ei pitäisi johtaa ylivelkaantumiseen, sillä asunto on periaatteessa turvaava vakuus ja luottoharkintakin asuntoluottoa myönnettäessä tehdään yleensä melko huolellisesti. Näin ei käytännössä 1980-luvun lopulla aina ollut. Yhdenkin asunnon ostamiseksi otetut luotot johtivat ylivelkaantumistilanteisiin, joiden syitä nyt arvioidaan tuomioistuimissa velkajärjestelyasioina.

Korkein oikeus on kolmessa ratkaisussa (KKO 1995:15,1995:16 ja 1995:18) ottanut arvioinnin lähtökohdaksi kevytmielisen velkaantumisen perussäännön. Näissä tapauksissa velalliset (aviopari) olivat asuntoluottoa ottaessaan arvioineet maksukykynsä väärin. Kahdessa tapauksessa (KKO 1995:16 ja 1995:18) korkein oikeus katsoi, että velalliset olivat voineet perustellusti olla siinä käsityksessä, että he selviytyvät asuntolainasta. Velalliset olivat voineet arvioida viime kädessä selviävänsä velasta myymällä asunnon. Lisäksi KKO kiinnitti huomiota siihen, että velalliset olivat maksaneet lainan korkoja ja lyhennyksiä.[403]

> KKO 1995:18 Aviopuolisot, talonmiehenä toiminut ja sittemmin työttömäksi ja työkyvyttömyyseläkkeelle jäänyt A ja siivoja B olivat omakotitalon hankkimista varten ottaneet 370.000 markan määräisen asuntolainan vuonna 1988. A ja B, joiden bruttotulot olivat yhteensä 90.000–100.000 markkaa vuodessa, olivat kahden seuraavan vuoden aikana suorittaneet asuntolainan korkoa ja lyhennystä yhteensä noin 80.000 markkaa, mutta joutuneet sittemmin maksuvaikeuksiin. Asuntolainan ottamista ei pidetty näissä olosuhteissa ilmeisen kevytmielisenä velkaantumisena.
>
> KKO 1995:16 A oli yhdessä puolisonsa kanssa ottanut vuonna 1988 asuntovelkaa 360.000 markkaa ja lisäksi osuutta asuntoyhtiön lainaan noin 80.000 markkaa, vaikka hänellä oli vuonna 1986 päättyneestä yritystoiminnasta velkoja, joista osasta velkojalla oli pantti, maksamatta ainakin 270.000 markkaa. A oli edelleen ostanut auton osamaksulla. Kun otettiin huomioon puolisoiden käytettävissä olevat tulot (bruttotulot yhteensä noin

---

Ks. KouHO 4.5.94/633–634: Velkajärjestely hyväksytty, vaikka ylitys oli huomattava. Kysymys myös siitä, osoittiko puolisoilla rakentamisen alkaessa jo ollut 100.000 mk:n luotto kevytmielisyyttä. Ks. myös VHO 15.7.93/1408.

[402] HHO 22.6.93/2880. Hakemus hyväksyttiin erityisten vastasyiden perusteella.

[403] Ks. THO 8.11.93/3412. Turun hovioikeus myönsi velkajärjestelyn velalliselle, joka oli ostanut asunnon vuonna 1985 ja myynyt sen maksuvaikeuksien vuoksi vuonna 1988. Jäljelle jääneiden velkojen suuruudesta päätellen maksukyvyn virhearviointi oli ollut huomattava. Perusteluissa nimenomaisesti todettiin, että velallinen oli jatkuvasti hoitanut luottojaan. Ratkaisuun on osaltaan ilmeisesti vaikuttanut myynnistä kulunut pitkä aika.

14.000 markkaa kuukaudessa) ja se, miten asuntovelkaa oli hoidettu, velkaantumista ei pidetty ilmeisen kevytmielisenä. (Ään.)

Hovioikeuskäytännössä velkajärjestely on huomattavastakin virhearviosta huolimatta voitu hyväksyä, jos virhearvio on johtunut elinkeinotulo-odotusten pettämisestä.[404]

Hovioikeuskäytännöstä löytyy myös ratkaisuja, joissa velkajärjestely on perussäännön nojalla hylätty. Esimerkiksi ratkaisussa VHO 30.12.93/2605 enemmistö katsoi, että velallispuolisoiden oleellisesti virheellinen arvio maksukyvystään heidän ottaessaan luottoa omakotirakentamiseen osoitti ilmeistä kevytmielisyyttä. Vähemmistöön jäänyt hovioikeudenneuvos kiinnitti huomiota siihen, että toinen puolisoista oli ammatiltaan kirvesmies, 'työsuhteiden tilapäisyys on alalle tunnusomaista' ja katsoi, että 'maksukyvyn ja työllisyyskehityksen väärinarviointi ei ole ollut sellaista, että se oikeuttaisi pitämään heidän velkaantumistaan lain tarkoittamalla tavalla ilmeisen kevytmielisenä.' Vähemmistön kannassa nähdäkseni aivan oikein korostetaan velallisen ammatin merkitystä eräiden maksukykyyn vaikuttavien – varsinkin yleistä työllisyyskehitystä koskevien seikkojen – arvioinnissa.

Myös hyvätuloisen ja taloudellisten asioiden parissa työskennelleen velallisen, joka oli arvioinut maksukykynsä väärin, katsottiin menetelleen ilmeisen kevytmielisesti (HHO 23.2.94/768 ei muutosta -ratkaisu).

Velkajärjestelylaki ei suoranaisesti anna aihetta käsitellä tapauksia eri tavoin sen perusteella, onko velkaantumisen aiheuttanut asunto jo myyty. Saattaa olla, että oikeuskäytännössä tällä seikalla on ollut jotain merkitystä.[405]

Kulutusluoton ottamista sen jälkeen, kun velallinen on jo asuntovelkojen vuoksi ylivelkaantunut, pidetään oikeuskäytännössä pääsääntöisesti ilmeisen kevytmielisenä. Näin näyttää olevan myös siinä tapauksessa, että velkaantumisen pääasiallinen tai ainakin keskeinen syy on ollut asunto. Hakemukset hylätty:[406]

KouHO 1.12.93/1893: Erittäin pienituloinen velallinen oli velkaantunut ostettuaan asunnon vuonna 1989. Asuntovelan määrä oli velkajärjestelyä haet-

[404] THO 23.11.93/3614, VHO 13.7.93/1399. Ratkaisut selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 8–9 ja 19.

[405] Esimerkiksi Helsingin hovioikeus antoi ei muutosta -ratkaisun maksukyvyn arvioimista koskeneessa asuntovelkatapauksessa, jossa hakemus oli hylätty eikä asuntoa oltu vielä myyty. HHO 23.2.94/768.

[406] Velkaantumista on pidetty ilmeisen kevytmielisenä myös tapauksissa, joissa velallinen edelleen omisti maksuvaikeuksien keskeisenä syynä olleen asunnon ja joissa hän on ottanut huomattavia kulutusluottoja (HHO 23.7.93/3222, HHO 25.8.93/3484 HHO 9.3.94/884, kaikki ei muutosta -ratkaisuja).

taessa noin 250.000 mk. Hän oli vuonna 1991 velkaantunut kulutusluotoilla, joiden määrä korkoineen oli hakemuksessa noin 86.000 mk.[407]

KouHO 20.4.94/580: Sairaanhoitajavelallisella oli velkaa avioliiton aikana ostetusta, sittemmin myydystä asunnosta 400.000 mk. Asunnon oston aikoihin puolisot olivat ostaneet 200.000 mk:n osamaksusopimuksella moottoriveneen. Asunnon myynnin ja avioeron jälkeen velallinen oli vielä ottanut kulutusluottoja 75.000 mk huonekaluihin, matkoihin ja hankintoihin.

Kumpaakin hylkäävää ratkaisua HO perusteli sillä, että velallisen velkaantuminen oli ollut huomattavassa epäsuhteessa hänen tuloihinsa ja sen vuoksi kevytmielistä. Sitä ei voitane kiistää. Jälkimmäisessä tapauksessa oli kiinnitetty huomiota myös kulutusluoton käyttötarkoitukseen, joka ei ollut välttämätön kulutus tai aikaisempien velkojen maksaminen.

Samansuuntainen, mutta kulutusluottojen vähäisen määrän vuoksi erittäin ankaralta vaikuttava on ratkaisu, jossa asuntovelkojen hoitovaikeuksiin joutunut velallinen oli ottanut 30.000 mk kulutusluottoja. Hakemus hylättiin eikä Helsingin HO muuttanut sitä (HHO 10.11.93/4706).

Kulutusluottoa on useissa tapauksissa otettu siinä tilanteessa, kun velallinen on jo voinut tai hänen ainakin kaikkien objektiivisten mittapuiden mukaan olisi pitänyt ymmärtää, että asuntoluotosta selviytyminen ei hänen tuloillaan ole mahdollista. Jos kevytmielisyyttä arvioidaan siitä näkökulmasta, miten velallisen olisi pitänyt mieltää velan takaisinmaksu, hakemusten hylkääminen on ainoa mahdollinen ratkaisu. Toisaalta asunnon säilyttäminen on velkajärjestelylainkin tavoitteissa asetettu varsin korkealle sijalle. Monille velallisille asunnon säilyttämisen tavoite näyttää olevan niin tärkeä, että he siihen pyrkiessään ohittavat 'terveen järjen' asettamat rajat. Katsoisinkin, että asunnon säilyttämisen tarkoitusta voitaisiin pitää erityisinä vastasyinä velkajärjestelylle siinäkin tapauksessa, että tuo tarkoitus on johtanut sinänsä perussäännön mukaan ilmeisen kevytmieliseen muuhun luotonottoon. Asunnon säilyttämisen tarkoituksen ottaminen erityisenä vastasyynä huomioon asettaa velallisen selvitys- ja näyttövelvollisuudelle huomattavan suuret vaatimukset. Se edellyttää vähintäänkin huolellisen 'velkaantumishistorian' esittämistä sen osoittamiseksi, miten kulutusluotot liittyvät asuntovelkojen hoitoon ja välttämättömistä elinkustannuksista selviytymiseen.

---

[407] Vastaavanlainen näyttää olevan KouHO:n ei muuteta -ratkaisu 1.6.94 /844.

Ks. myös THO 27.1.94/329–330: Velallispuolisot olivat pitkän myyntiajan jälkeen myyneet ensimmäisen asunnon vuonna 1983, ostaneet uuden vuonna 1986 ja myyneet sen vuonna 1992. Vuosina 1989–1991 he olivat ottaneet uusia luottoja kertomansa mukaan entisten luottojen hoitamiseen. Hakemuksen mukaan velkoja oli 563.000 mk. Hakemus hylättiin ilmeisen kevytmielisyyden perusteella. HO: ei muutosta.

Kokonaan oman ryhmänsä asuntovelkaantuneita muodostavat ne velalliset, joilla on ollut huomattavia velkoja jo asuntoa ostettaessa. Korkein oikeus hylkäsi hakemuksen:

> KKO 1995:15 Aviopuolisot, joilla oli vanhaa yritysvelkaa noin 600.000 markkaa, olivat ottaneet velkaa yli 500.000 markkaa omakotitalon rakentamista ja osittain perheen elatusta varten. Kun otettiin huomioon puolisoiden tulot (bruttotulot yhteensä 12.500 markkaa kuukaudessa) ja menot sekä muut olosuhteet, katsottiin, että he olivat velkaantuneet ilmeisen kevytmielisesti.

Myös hovioikeuskäytännössä hakemukset on useimmiten hylätty ilmeisen kevytmielisyyden perusteella.[408] Näissä tapauksissa on hämmästyttävintä, että luottoa on ylipäänsä velallisille myönnetty, eikä tapauksia voida sivuuttaa kiinnittämättä huomiota luotonantajan luottokontrolliin. Jos velallinen on luottoa hakiessaan salannut aikaisemmat velkansa tai vakuuden arvoon liittyviä seikkoja, velkajärjestely tulee hylätä 10 § 6 kohdan nojalla. Jos luotto on myönnetty aikaisemmista veloista tietoisena tai niitä tiedustelematta, on kysyttävä, miksi juuri velallinen jää viime kädessä kärsimään vakuuden arvonalennuksen tai vakuuden arvoon nähden kohtuuttoman luoton aiheuttaman luottotappion.

Edellä mainitussa ratkaisussa KKO 1995:16 velkajärjestely oli myönnetty siitä huolimatta, että velallisella oli ennestään aikaisemmasta yritystoiminnasta jäänyttä velkaa. Korkein oikeus katsoi, että velallisella mm. näillä veloilla olleet vakuudet huomioon ottaen oli ollut perusteltua syytä arvioida selviytyvänsä veloista. Ratkaisun perusteluissa on siis lähdetty kevytmielisen velkaantumisen perussäännöstä.[409]

(c) Useimmiten velkaantumisen ilmeistä kevytmielisyyttä joudutaan arvioimaan *kulutusluottojen* vuoksi velkaantuneiden velallisten kohdalla. Näissäkään tapauksissa ei juuri ole vedottu siihen, että luoton käyttötarkoitus olisi ollut ylellisyyskulutus. Sen sijaan puhutaan 'tuloihin nähden huomattavasti suuremman

---

[408] VHO 21.12.93/2583 (selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 15), VHO 13.1.94/17, VHO 6.4.94/619, HHO 19.1.94/203, HHO 9.2.94/640.

[409] KouHO 23.3.94/390. Kouvolan HO katsoi velallisen yhdessä puolisonsa kanssa velkaantuneen ilmeisen kevytmielisesti, kun he vuonna 1988 olivat ostaneet asunnon kokonaan velaksi, vaikka heillä oli ollut velkoja jo sitä ennen. Tässä tapauksessa velkajärjestelyyn katsottiin olevan erityisiä syitä velallisten nuoren iän, kummankin työssä käymisen, pienten lasten ja palkan ulosmittauksen kovuuden vuoksi.

Velallisen ammattiin – paperityöntekijä – ja siihen, että asunto oli jo myyty, ei HO viitannut. Asunnon ostamista ennen olleiden velkojen suuruudesta ei ollut mainintaa, mistä päättelisin, etteivät ne olleet kovin suuria. Ratkaisuun liittyi esittelijän hylkäämistä ehdottava muistio.

kulutuksen rahoittamisesta'[410] tai kohtuuttoman kulutustason ylläpitämisestä. *Luoton käyttötarkoituksella* on merkitystä ilmeistä kevytmielisyyttä arvioitaessa.

Luoton käyttäminen kulutukseen tai liian korkean kulutustason ylläpitämiseen erotetaan luoton ottamisesta välttämättömien elinkustannusten maksamiseen. Oikeuskäytäntöä voitaneen tulkita siten, että jälkimmäiseen käyttötarkoitukseen otettua velkaa ei pidetä ilmeisen kevytmielisenä, jos ylivelkaantumisen pääasiallinen syy on ollut jokin muu kuin kulutus. Jos ylivelkaantuminen on johtunut esimerkiksi elinkeinotoiminnan epäonnistumisesta ja perhe on joutunut kriisitilanteessa ottamaan velkaa välttämättömään kulutukseen, se ei yksinään ole velkajärjestelyn este.[411] Sen sijaan velkaantumista pääasiallisesti välttämättömienkin kulutusmenojen vuoksi on pidetty ilmeisen kevytmielisenä, jos se on jatkunut pitkään.[412] Näytön esittäminen siitä, että luottoa on otettu välttämättömistä elinkustannuksista selviytymiseen erotuksena liian korkean kulutustason ylläpitämiseen, voi olla vaikeaa.[413] Samoin velallisella voi olla vaikeuksia osoittaa, että kulutusluottona pidetty velka on tosiasiallisesti käytetty esimerkiksi asuntovelan maksamiseen.

Helsingin hovioikeus on viitannut käyttötarkoitukseen tilanteen kokonaisarviointia korostavassa ratkaisussaan, jossa velkajärjestely hylättiin:

> HHO 6.4.94/1449: Velallisella oli velkajärjestelyn alkaessa velkaa 211.000 mk, josta kulutusluottoa 170.000 mk. Velallinen oli väittänyt käyttäneensä luotot elinkustannuksiin, vanhojen velkojen hoitamiseen ja lähisukulaisten auttamiseen. Velallisen ei katsottu näyttäneen, että luotot olisivat olleet välttämättömiä sanottuihin tarkoituksiin. 'Velallinen on ottanut velkaa ainakin 33.000 mk vielä sen jälkeen, kun hänen työsuhteensa oli irtisanottu. Tästä seikasta sekä velallisen ottamien luottojen käyttötarkoituk-

[410] Lainaus ratkaisun THO 26.1.94/306 perusteluista.

[411] THO 15.3.94/814: Kun kulutusluotto oli käytetty välttämättömiin elinkustannuksiin, velkaantumista ei pidetty ilmeisen kevytmielisenä.

[412] THO 3.3.94/678: Työkyvytön velallinen (haitta-aste 80 %) oli yli kymmenen vuoden ajan velkaantunut vuokrien, vakuutusmaksujen, oikeudenkäyntikulujen ym. jäätyä rästiin. Alioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että sairaus olisi ollut maksukyvyttömyyden syy tai että ottaen huomioon hakijan maksukyky suhteessa velkojen pieneen määrään velkajärjestelylle olisi ollut painavia perusteita. Lisäksi velkaantumista pidettiin ilmeisen kevytmielisenä. HO: ei muutosta.

Ratkaisu vaikuttaa melko kovalta ja jossain määrin perustelut ovat ristiriitaiset; velkoja ei ole niin paljon, että olisi painavia perusteita, mutta silti ne osoittavat kevytmielisyyttä.

[413] Eräiden ratkaisujen perusteluissa annetaan ymmärtää, että tapauksia ehkä olisi arvioitu toisin, jos luottoa olisi otettu välttämättömään kulutukseen: Kun ei oltu osoitettu, että kulutusluotto olisi käytetty välttämättömään kulutukseen, velkaantumista pidettiin ilmeisen kevytmielisenä: HHO 20.4.94/1595 ja HHO 26.1.94/258. Ks. myös VHO 16.5.94/862, jota tarkastellaan jälj. kohdassa (d).

sesta ja luottojen lukuisuudesta, luottojen ottamisesta eri luotonantajilta sekä velallisen tavasta hoitaa talouttaan voidaan päätellä olevan todennäköistä, että velallinen on velkaantunut .... ilmeisen kevytmielisesti'.

Luoton käyttötarkoitus on yksi kokonaisharkinnassa huomioon otettava seikka. Kevytmielisyyden arvioimisen keskeisin lähtökohta on myös kulutusluottojen kohdalla se, miten velallisen olisi pitänyt mieltää kykynsä maksaa luotot takaisin (kevytmielisen velkaantumisen perussääntö). Kuten Helsingin hovioikeus toteaa: 'Kulutusluottojen huomattava määrä ja niiden ottamisajankohta huomioon ottaen on velallisen kuitenkin täytynyt ymmärtää, ettei hänellä enää ole ollut mahdollisuuksia maksaa velkoja takaisin.'[414]

Oikeuskäytännössä on esiintynyt tapauksia, joissa velallinen on ottanut kulutusluottoa vielä tulojen vähenemisen jälkeen. Vaasan hovioikeuden finlex-ratkaisussa (VaaHO 1993:13) velkaantumista pidettiin sekä velkajärjestelyä silmällä pitäen tarkoituksellisena että ilmeisen kevytmielisenä sillä perusteella, että velallinen oli ottanut 20.000 mk:n kulutusluoton lomautuksen alkamisen jälkeen ja tehnyt postimyyntiostoksia vielä työttömänä ollessaan.[415]

Hovioikeuksien käsittelemille valituksille, joissa alioikeuden ratkaisu on pysytetty, on tyypillistä kulutusluottojen huomattavan suuri määrä. Tätä tutkimusta varten läpikäydyissä hovioikeuksien ei muutosta -ratkaisussa kulutusluottojen määrä vaihteli 140.000 markasta 400.000 markkaan. Suurempiakin kulutusluottoja esiintyi sellaisissa tapauksissa, joissa osa veloista liittyi asunnon hankintaan. Maksukyvyn ja velkojen määrän välinen epäsuhta on näissä tapauksissa ollut huomattava.

Onko hovioikeuksissa ylipäänsä hyväksytty hakemuksia, joissa huomattava osa luotoista on kulutusluottoja? Kyllä, mutta niin harvoja, että niiden perusteella voi vain varovaisesti tehdä johtopäätöksiä.

Kulutusluottojen käyttö sinänsä ei osoita kevytmielisyyttä, jos niiden *määrä on järkevässä suhteessa velallisen maksukykyyn* luottojen ottamisen hetkellä. Jos tulotaso on alentunut eikä velallinen sen vuoksi voi selvitä kulutusluotoista, velkajärjestely on voitu myöntää. Itä-Suomen hovioikeus myönsi velkajärjestelyn velalliselle, jonka kulutusluottojen määrää (112.000 mk) pidettiin suurena, kun maksukyvyttömyys pääosin johtui elinkustannusten (vuokran) noususta ja tulojen pienemisestä (vuorotyön väheneminen ISHO 8.10.93/1973). Toisaalta suu-

[414] HHO 3.11.93/4613. Ks. myös HHO 20.4.94/1595 ja THO 26.1.94/306.

[415] Velkaantuminen tarkoituksellisesti velkajärjestelyä varten voinee koskea vain jälkimmäistä seikkaa, sillä 20.000 mk:n luotto oli otettu kesäkuussa 1992. Postimyyntiostosten suuruutta ei alioikeuden tai hovioikeuden perusteluissa mainita. Velallisen velat olivat yhteensä noin 120.000 mk.

retkaan tulot eivät auta, jos velallinen ei ole käyttänyt niitä kulutusluottojensa maksamiseen.[416]

Jos velallinen pystyy osoittamaan, että hänellä on ollut realistinen suunnitelma luoton takaisinmaksamiseen, velkajärjestely on voitu myöntää. Tällä perusteella Helsingin hovioikeus myönsi velkajärjestelyn velalliselle, joka oli tehnyt luottokorttiostoksia 32.000 markalla luottaen siihen, että voisi maksaa ne takautuvasti maksettavasta eläkkeestä.[417]

Velallisen *psyykkinen sairaus* on tekijä, jonka on ainakin yhdessä ratkaisussa katsottu 'vaikuttaneen niin, ettei velallinen ole kyennyt harkitsemaan velkaantumistaan' eikä sitä siten voitu pitää ilmeisen kevytmielisenä.[418] Kysymystä tarkasteltiin myös velkajärjestelyn hylänneeseen ratkaisuun VHO 20.9.93/1770 sisältyvässä vähemmistöön jääneen jäsenen lausunnossa, jossa kevytmielisyyttä tarkasteltiin kokonaisuutena. Sen mukaan hyvän työpaikan ja työsuhdeasunnon menetys, onnettomuus ja mielenterveyden järkkymisoireet, velallisen nuoruus ja luottojen myöntäjien leväperäisyys kokonaisuutena eivät antaneet aihetta pitää velkaantumista ilmeisen kevytmielisenä. Kummassakin tapauksessa kulutusluottojen määrä oli niin suuri, että muun oikeuskäytännön valossa velkajärjestelyä ei ilman psyykkisiä ongelmia olisi edes harkittu. Lopputulokset eivät vaikuta yhdenmukaisilta. Viimeksi mainitussa ratkaisussa vähemmistöön jääneen jäsenen lausunto kiinnittää mielestäni perustellusti huomiota velkojien asemaan. Mielenterveysongelmista kärsivä henkilö on muita alttiimpi uhri agressiiviselle markkinoinnille, mutta toisaalta riittävällä huolellisuudella toimivien velkojien pitäisi pystyä havaitsemaan tällaiseen henkilöön sisältyvät riskit ennen kuin tilanne on täysin riistäytynyt käsistä.

Myös fyysinen sairastuminen saattaa vaikuttaa ratkaisun lopputulokseen.[419] VaaHO:n finlex-ratkaisussa (VaaHO:1993:7) katsottiin velkajärjestelylle olevan erityisiä vastasyitä, kun 'velkaantuminen oli ajoittunut lyhyehköön hänelle poik-

---

[416] HHO 8.6.94/2722: Velallisen kulutusluottojen määrä oli noin 210.000 mk ja (brutto)tulot vaihdelleet 150.000–220.000 mk/v. Hakemus hylättiin ilmeisen kevytmielisyyden perusteella. HO: ei muutosta. – Oleellisempi kysymys tapauksessa on se, voidaanko velallista pitää VJL:n tarkoittamalla tavalla maksukyvyttömänä.

[417] HHO 18.5.94/2081; Maksukyvyttömyyden syy oli työkyvyttömyys. Taannehtiva eläke oli maksettu työttömyyskassalle. Luottokorttiostokset oli tehty avioeron jälkeen välttämättömiin hankintoihin.

[418] KouHO 20.4.94/564. Äänestysratkaisu.

[419] HHO 18.5.94/2150. Velkoja valitti maksuohjelman vahvistamisesta ja vaati hylkäämistä ilmeisen kevytmielisyyden perusteella. Alioikeus perusteli hyväksyvää ratkaisua mm. velkojien luoton markkinoinnin tehokkuudella ja myöntämisellä ilman hakijan maksukyvyn selvittämistä. Hakijalla oli lukuisia sairauksia, mutta hän oli työkykyinen. HO: ei muutosta.

keukselliseen avioeron ja sairauden aikaiseen elämänvaiheeseen. Hänen elämäntapansa olivat sittemmin vakiintuneet...'[420]

Avioero näyttää vaikuttavan varsin eri tavoin naisten ja miesten taloudelliseen asemaan. Sekä viimeksi mainittu VaaHO:1993:7 että HHO 18.5.94/2081 koski keski-ikäisen miehen velkaantumista avioeron jälkeen. Perhesuhteiden muutos näyttää kuitenkin useammin vaikuttavan naisten velkaantumiseen kuin miesten. Tilastojen mukaan näet naiset hakevat velkajärjestelyä perheoloissa tapahtuneen muutoksen vuoksi kaksi kertaa useammin kuin miehet.[421] Kysymys vaimon velkaantumisesta avioeron yhteydessä oli tarkasteltavana ratkaisussa HHO 26.1.94/258.

> Velallinen, joka oli ammatiltaan siivooja, oli ottanut yhteensä 83.000 mk kulutusluottoja avioliiton aikana kertomansa mukaan perheen elatukseksi. Velallisen kertoman mukaan hänen entinen miehensä ei ollut suostunut avioerossa ottamaan vastatakseen veloista osaksikaan. HO totesi, että puolisoiden käytettävissä olleiden varojen määrää ei oltu selvitetty eikä velallinen ollut voinut olettaa omilla palkkatuloillaan selviytyvänsä takaisinmaksusta. Koska velallinen oli ottanut avioeronkin jälkeen kulutusluottoja (noin 43.000 mk) velkaantumista pidettiin ilmeisen kevytmielisenä.

Hovioikeuden perustelut antavat ymmärtää, että merkitystä olisi sillä, oliko velat ollut tarkoitus maksaa molempien puolisoiden tuloilla. Avioliiton aikana perheen elinkustannuksiin otetusta velasta puolisot vastaavat AL 52,2 §:n nojalla yhteisvastuullisesti, eivät kuitenkaan rahalainasta. Luottokorttivelkojen sijoittaminen AL 52 §:n järjestelmään on osoittautunut ongelmalliseksi.[422] Riippumatta siitä, mikä ex-puolisoiden vastuu velkojaa kohtaan[423] oli AL 52 §:n mu-

---

[420] Finlex-seloste. Kulutusluottoja oli yhteensä 83.000 markkaa. Ulosottomies ilmoitti velallisen hoitaneen ulosottovelkoja sopimuksen mukaisesti. Velallinen oli toipunut ohitusleikkauksesta ja alkoholiongelmasta ja palannut työelämään.

Eri mieltä ollut jäsen katsoi, ettei maksukyvyttömyys johtunut tulojen alenemisesta eikä avioerosta (velallinen oli ollut tasinkoa saava osapuoli), eikä velkojen ja maksukyvyn välisen suhteen perusteella katsonut velkajärjestelyyn olevan painavia perusteita.

[421] Se mainitaan naisten hakemusten perusteena 7,1 %:ssa ja miesten 3,6 %.ssa tapauksista. Osuudet laskettu Konkurssitiedotteen 2/1994 luvuista.

[422] Ks. Aarnio–Helin 1992 s. 282.

Tapauksessa olisi voitu hankkia lisäselvitystä käyttötarkoituksesta, mitä ei kuitenkaan pidetty tarpeellisena, koska avioeron jälkeinen velkaantuminen riitti osoittamaan ilmeisen kevytmielisyyden.

[423] Yhteisvastuu ei pääty avioliiton päättymiseen. Osituksessa perheen elatusta varten otettu velka jaetaan siinä suhteessa, jossa puolisot ovat olleet velvollisia osallistumaan perheen elatukseen (AL 88,2 §). Yhteisvastuu velkojaa kohtaan jatkuu avioerosta huolimatta. – Ylivelkaiset pariskunnat, joilla ei ole omaisuutta, eivät yleensä tee ositusta. Kun kummankin puoli-

kaan, velkajärjestelyssä kykyä elinkustannuksia varten otettujen velkojan takaisinmaksamiseen tulisi tarkastella puolisoiden yhteisten tulojen valossa.[424] Jos velallinen on jäänyt yksinään maksamaan elinkustannuksia varten otettuja velkoja, jotka puolisoiden yhteisten tulojen avulla olisi pystytty maksamaan, on aiheellista kysyä, mikä erottaa esimerkkitapauksen ratkaisusta VaaHO:1993:7. Velallisella ei ollut sydänvikaa eikä alkoholiongelmaa, mutta ei hän toisaalta avioeron jälkeen tehnyt yhtä paljon velkaakaan. Oleellinen ero on nähdäkseni siinä, että Vaasan ratkaisussa velallinen vetosi erityisiin vastasyihin ja erityisesti siihen, että hän oli osoittanut elämäntavan muutoksen ja ryhtynyt maksamaan velkojaan.

(d) Velallisen *aikaisempaa elinkeinotoimintaa,* josta on jäänyt huomattavat velkavastuut, tuskin lakia säädettäessä ajateltiin arvioitavan kevytmielisyys-kriteerin valossa. Koska VJL 10 §:n 1–4 kohdissa tarkoitetut esteet viittaavat pääasiallisesti elinkeinotoimintaan, ei yleiselle kevytmielisyysarvioinnille näyttäisi olevan juuri sijaa. Toisaalta ilmeisen kevytmielisyyden saama tulkinta, jonka mukaan velallisen olisi täytynyt ymmärtää tulevansa maksukyvyttömäksi (perussääntö), soveltuu yhtä hyvin elinkeinotoimintaan kuin yksityistalouteenkin.

Velkaantumista liiketoiminnassa on arvioitu kevytmielisen velkaantumisen perussäännön mukaisesti (VHO 9.2.94/229), mutta lisäksi on edellytetty, että velkaantuminen on 'ollut ilmeisessä epäsuhteessa elinkeinotoiminnan laatuun ja laajuuteen nähden' (VaaHO:1993:11). Kummassakin mainitussa ratkaisussa pienen liikeyrityksen tappio on ollut useita satoja tuhansia markkoja vuodessa.[425] Kummassakin ratkaisussa olisi voitu vedota myös 10 § 3 kohtaan eli törkeän sopimattomaan menettelyyn velkojia kohtaan.

---

son säästö on nolla, ei ositusta yleensä koeta tarpeelliseksi. Myöskään AL 101 §:n yhteisen velan vastattavaksi ottamista koskevaa säännöstä ei voida soveltaa, jos kummallakaan osapuolella ei ole omaisuutta. Yhteisestä velasta ja ylivelkaisuudesta osituksessa, ks. Aarnio–Helin 1992 s. 174–176.

[424] Kirjoittajaa hieman järkytti lukea erään toisen alioikeusratkaisun perusteluista, että '...avioero ei ole vaikuttanut hakijan tilanteeseen, koska hänen miehensä XX ei ole osallistunut perheen menoihin avioliiton aikanakaan.' HO muutti perustelut ja totesi 'jääneen näyttämättä, että velallinen olisi käyttänyt... lainoista saamansa rahat ainakaan pääosin perheensä välttämättömän toimeentulon turvaamiseen' ja että velallisen olisi täytynyt käsittää, ettei hän kykene velkoja maksamaan. Hakemus hylättiin molemmissa oikeusasteissa. VHO 15.3.94/456.

[425] VHO 9.2.94/229 selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 45–46.

Ks. vastaavat pub- ja sekatavaraliikettä harjoittanutta yrittäjää koskeva ratkaisu (THO 28.4.94/1383, selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 47), maatalousyrittäjää koskeva ratkaisu (KouHO 4.5.94/649) ja taksiautoilijaa koskeva ratkaisu (KouHO 8.6.94/866 ei muutosta), jossa tosin hylkäämisen varsinaisena perusteluna oli käytetty velallisen heti yritystoiminnan päättymisen jälkeen ottamaa (kulutus?)luottoa.

Ilmeisen kevytmielisenä on pidetty myös luottokorttien poikkeuksellisen runsasta käyttöä yrityksen toiminnassa.[426]

Normaalin yrittäjätoiminnan puitteissa syntynyttä velkaantumista ei ole pidetty kevytmielisenä, vaikka velkaa olisi ollut paljonkin.[427] Yrittäjyyteen usein liittyvä optimismi on voinut johtaa siihen, että velallispuolisot ovat hankkineet omakotitalon, jonka hinta sittemmin yritystoiminnan epäonnistuttua on osoittautunut täysin ylimitoitetuksi. Velkajärjestely on hyväksytty:

> VHO 13.7.93/1399. Velallisilla oli asuntolainoja 580.000 mk. Mies toimi 1989–1991 itsenäisenä edustajana, jolta ajalta lisä- ja ennakkoveroja 250.000. Muita velkoja 200.000 mk ja 90.000 takausvastuu lähisukulaisen velasta.
>
> THO 2.6.94/2018. Puolisoilla oli 250.000 mk asuntolainaa, 645.000 mk velkaa kuuden vuoden elinkeinotoiminnasta parturina ja kummallakin yksi takausvelka.

Vaikuttaa siltä, että näissä ratkaisuissa on yrittäjien osalta luovuttu velallisen maksukykyä koskevan tietoisuuden arvioimisesta. Perusteluissa on kuvattu lainojen käyttötarkoitusta ja havaittu, että velalliset ovat eri toimenpiteillä – myös epäonnistuneiksi osoittautuneilla asunnonvaihtoyrityksillä – pyrkineet selviämään velanhoitokustannuksista.[428] Velkojat eivät ilmeisesti ole mainittavasti vastustaneet hakemuksia ja ensiksi mainitussa tapauksessa ulosottomies oli pitänyt velallisten käyttäytymistä asiamukaisena. Saman ratkaisun perusteluissa HO nimenomaisesti totesi, että 'velanoton kevytmielisyyttä arvioidessa on otettava huomioon sen ajan helppo luotonsaanti.'

Yhteistä edellä mainituille tapauksille oli se, että niihin ei sisältynyt – ainakaan merkittäviä määriä – kulutusluottoja. Vaikka velkaantumisen pääasiallinen

---

[426] THO 28.4.94/1383, selostettu Tala–Laine–Varis 1994 s. 48.

[427] Esim. KouHO 28.7.93/1051.

Toisin kukkakioskin ja kahvion pitäjää koskevassa ratkaisussa HHO 9.3.94/885, jossa velallinen oli jatkanut yritystoimintaa ja velkaantumista senkin jälkeen, kun huomattava määrä pieniä velkoja oli jo ulosotossa.

[428] Toiseen suuntaan menee ratkaisu KouHO 26.1.94/91. Velallinen oli ottanut 1987 kulutusluottoa 38.000 mk, 1988 asuntolainaa 380.000 mk ja 1990 kahvilaa varten 300.000 mk. Kahvilan mentyä konkurssiin oli velkaa jäänyt lisäksi 135.000 mk. Työssä käyvä velallinen oli vuonna 1993 ostanut osamaksulla 19.500 markan auton. Velkajärjestely hylättiin ilmeisen kevytmielisenä. HO: ei muutosta.

Paitsi kulutus- ja autovelkaa tapaus eroaa yllä mainituista siinä, että erityisiä maksukyvyn parantamiseen tähtääviä toimia ei mainittu. Ottaen huomioon velallisen hyvät tulot vaikuttaa siltä, että maksukykyä ei myöskään oltu käytetty velkojen lyhentämiseen.

ja ensimmäinen syy olisi ollut päättynyt elinkeinotoiminta, kulutusluoton ottamiseen jo velkaannuttua suhtaudutaan ankarasti kuten edellä on selostettu.[429]

(e) Yhteenveto. Ilmeinen kevytmielisyys on osoittautunut käytännössä velkajärjestelyn esteeksi, johon vedotaan ylivoimaisesti useimmin.[430] Ilmeisesti sen käyttöala on muotoutunut jonkin verran laajemmaksi kuin lakia valmistellessa ajateltiin. Tämä voi johtua siitä, että velkaongelmien vakavuus ja yksittäisten velallisten velkojen määrä ovat osoittautuneet suuremmiksi kuin lakia valmisteltaessa osattiin odottaa.

Oikeuskäytännössä on omaksuttu ilmeiselle kevytmielisyydelle hallituksen esityksen ja lainvalmistelijoiden kommenttiteoksen mukainen tulkinta, jossa keskeinen arviointiperuste on se, olisiko velallisen luottoja ottaessaan täytynyt ymmärtää olevansa kykenemätön maksamaan ne takaisin (kevytmielisen velkaantumisen perussääntö). Tämä tulkinta on ollut lähtökohtana arvioitaessa velallisen toimintaa niin takausta annettaessa kuin asunto- tai kulutusluottoa otettaessakin.

Myös ylivelkaantumista aikaisemmassa elinkeinotoiminnassa on arvioitu 10 § 7 kohdan nojalla. Tällöin oikeuskäytännössä ei ole nojauduttu perussääntöön, vaan velkaantumisen standardina on ollut lähinnä normaaliin yritystoimintaan sisältyvän riskin taso. Useat ratkaisut, joissa elinkeinotoiminnassa velkaantuneen velallisen hakemus on 7 kohdan nojalla hylätty olisi voitu perustella myös törkeän sopimattomalla menettelyllä velkojia kohtaan (3 kohta). On mahdollista, että 7 kohtaan on vedottu sen vuoksi, että siinä on alempi näyttökynnys (todennäköisyysnäyttö).

Perussääntöä on useissa hovioikeusratkaisuissa lievennetty takaajavelallisten kohdalla. Perussääntö ei sellaisenaan vaivattomasti sovellu niihin sosiaalisiin olosuhteisiin, joissa takaaja on päävelallisen pääosakas tai lähisukulainen. Oikeuskäytännössä takaajan maksukykyä koskevan tietoisuuden rinnalla takauksen tarkoitus (peruste ja syntyolosuhteet) on saanut huomattavan painoarvon.

Lainsäädännön yleisestäviin tavoitteisiin ei olekaan kuulunut takauksen käyttämisen rajoittaminen. Takauksella on ja ilmeisesti tulee edelleenkin olla tärkeä tehtävä luottojen vakuutena. Jos taloudellisesti huonosti harkitun takauksen an-

---

[429] HHO 20.4.94/1673: Velalliselle (s. 1960) oli vuosina 1987–1990 harjoitetusta elinkeinotoiminnasta jäänyt 100.000 mk velkaa. Hän oli työssä ollessaan vuonna 1991 ostanut osamaksulla moottoripyörän ja 1992 auton. Menettelyä pidettiin ilmeisen kevytmielisenä. HO: ei muutosta. – – Ratkaisu vaikuttaa ankaralta ottaen huomioon, että kulkuvälineet pitäisi velkajärjestelyssä joka tapauksessa myydä ja osamaksuvelkojan saatavan pitäisi olla myynnissä turvattu.

[430] Hovioikeuksien 1.1.–30.6.1994 välisenä aikana käsittelemistä estetapauksista (yht. 175) 78 %:ssa oli ollut kysymys ilmeisestä kevytmielisyydestä, ks. Tala–Laine–Varis 1994 s. 3–4.

tajaa velan maksuvelvollisuuden lisäksi rasitetaan sillä, että häneltä evätään muutoin perusteltu velkajärjestely, yleisestävä vaikutus todennäköisesti johtaa siihen, että takaajia on entistä vaikeampi löytää ja annetut takaukset ovat entistä huonommin harkittuja. Sen sijaan velkojalla on mahdollisuus ja takauksen vakuusarvon selvittämiseksi muutenkin syytä parantaa velallisen ja takaajan varallisuusaseman selvittämistä. Velkojaa suojataan joka tapauksessa VJL 10 § 6 kohdassa virheellisten tietojen antamiselta.

Ilmeistä kevytmielisyyttä koskevan säännöksen keskeisintä soveltamisalaa ovat ne tapaukset, joissa ylivelkaantuminen on tapahtunut pääasiassa kulutusluottoja ottamalla. Velallisen maksukykyään ja luoton takaisinmaksua koskevan tietoisuuden ohella niissä on kiinnitetty huomiota luoton käyttötarkoitukseen. Ratkaisujen perusteluista saa sen käsityksen, että kulutusluottoja ottaneelta velalliselta edellytetään suurempaa huolellisuutta maksukykynsä arvioimisessa kuin asuntovelalliselta tai velalliselta, joka on velkaantunut elinkeinotoiminnassa.

Velkajärjestelylain 10 § 7 kohdan mukaan velalliselta edellytettävää harkintaa tulee verrata siihen, mitä hänen asemassaan olevalta henkilöltä voidaan kohtuudella edellyttää. *Taxell* on täsmentänyt sopimussuhteessa edellytettävän huolellisuuden tasoa siten, että on otettava huomioon sopimusosapuolen kuuluminen tiettyyn ryhmään, joka määräytyy hänen toimintansa ja yhteiskunnallisen asemansa mukaan.[431] Velallisen asemalla viitataan yleensä hänen liiketoimintaansa tai ammattiinsa liittyviin vaatimuksiin.[432] Sopimukseen perustuvaa vahingonkorvausta koskevassa esityksessään Taxell korostaa eroja yritystoiminnassa aiheutetun ja yksityishenkilön aiheuttaman vahingon oikeudellisessa arvioinnissa. Yksityishenkilöä koskevat huolellisuusstandardit ovat sopimusoikeudessa ammattitoimintaa koskevia standardeja matalampia.[433]

Velkajärjestelyssä velalliselta edellytettävän huolellisuustandardin arvioimisessa relevantti jaottelu erottaa toisistaan kuluttajavelallisen ja yrittäjävelallisen. Tukea kuluttajavelallisen lempeämmälle kohtelulle ei kuitenkaan esteiden muotoilusta löydy. Päinvastoin, elinkeinotoiminnassa syntyneitä velkoja koskevat esteet edellyttävät velalliselta varsin kvalifioituja tekoja (törkeän sopimaton menettely, taloudellista hyötyä tavoitteleva rikos), kun taas kuluttajan ilmeinen kevytmielisyys tarkoittaa sitä, että hän tuottamuksellisesti ja harkitsemattomasti ottaa maksukykyynsä nähden liikaa velkaa. Ratkaisujen perusteluissa viitataan kyllä toistuvasti siihen, että 'velallisen asemassa' olevan henkilön on täytynyt ymmärtää, ettei hän pysty maksamaan luottoa takaisin, mutta yleensä fraasi ei

[431] Taxel 1972 s. 98, sama 1993 s. 66.
[432] Taxell 1972 s. 98–99.
[433] Taxell 1993 s. 48–49.

näytä tarkoittavan muuta kuin että täysi-ikäisen ihmisen täytyy tietää, että velat on maksettava takaisin. Muutamissa hovioikeusratkaisuissa velallisen nuorta ikää on pidetty harkintastandardia alentavana tekijänä. Vaikka velallinen on luottosuhteessa kuluttaja-asemassa, hänen ammatilleen tulisi nähdäkseni antaa merkitystä huolellisuusstandardia asetettaessa selvemmin kuin mitä käytännössä on havaittavissa.[434]

VJL 10 § 7 kohdan mukaan velallisen huolellisuutta tulee arvioida paitsi yleisen standardin avulla myös pitäen silmällä niitä konkreettisia olosuhteita, joissa luotto on otettu. Konkreettisia olosuhteita voitaneen tulkita siten, että esteeseen sisältyy vaatimus tapauksen yksilöllisten piirteiden huomioon ottamisesta. Edellä mainitut takausratkaisut, joissa velkajärjestelyn myöntämistä olisi vaikeaa perustella maksukykyä koskevasta rationaalisesta huolellisuusstandardista lähtien, asettuvat konkreettisten olosuhteiden – takaus lähisukulaisen yrityksen veloista – huomioon ottamisen jälkeen luonteviin kehyksiin.

Suurimmassa osassa tässä tarkastelluista kulutusluottoja koskevista hovioikeusratkaisuista velkajärjestely on hylätty sekä alioikeudessa että hovioikeudessa. Kun lähtökohdaksi otetaan kevytmielisen velkaantumisen perussääntö, mikään muu ratkaisu ei olisi ollut näissä tapauksissa mahdollinen. Toisaalta, jos velallinen olisi noudattanut riittävää harkintaa, ylivelkaantumista ja velkajärjestelyn tarvetta ei olisi syntynyt.

Jotta velkajärjestelyllä ylipäänsä voitaisiin auttaa kulutusluottojen vuoksi ylivelkaantuneita, on kiinnitettävä huomiota *erityisiin vastasyihin.* Erityiset vastasyyt eivät ole oikeuskäytännössä tulleet esiin kovin usein. Toisin kuin konkreettisilla olosuhteilla, erityisillä vastasyillä ei tässä yhteydessä viitata velkaantumisen tapahtumiseen vaan velallisen toimintaan ja olosuhteisiin sen jälkeen.[435] Erityiset vastasyyt liittyvät yksittäisen tapauksen erityispiirteisiin eikä niitä voida kovin yleisellä tasolla kartoittaa. Oikeuskäytännöstä voidaan silti jo nyt havaita sellainen piirre, että kaikki velallisen velkojensa maksamiseksi tai muutoin velkojien aseman parantamiseksi tekemät toimenpiteet 'noteerataan'. Jos velkoja on lyhennetty, ulosottomies ei ole havainnut 'venkoilua', luotto on käytetty välttämättömiin elinkustannuksiin eikä muuhun kulutukseen jne., tuomioistuin on

---

[434] Esimerkiksi siivooja-kirvesmies -pariskunnan ylivelkaantumista omakotitalon hankkimisen vuoksi pidettiin kevytmielisenä edellä siteeratussa ratkaisussa VHO 30.12.93/2605. Vähemmistö kiinnitti huomiota velallisen ammattiin.

Velallisen ammattiin on kyllä viitattu silloin, kun hänellä sen puolesta on erityistä taloudellista asiantuntemusta, ks. esim. HHO 23.2.94/768. Velallinen oli mm. työskennellyt taloustoimittajana. Hakemus hylättiin.

[435] Erityisiä vastasyitä voidaan käyttää myös velkaantumisen aikaista tilannetta arvioitaessa. Esimerkiksi mielenterveysongelmat.

taipuvainen arvioimaan erityisten vastasyiden olemassa oloa.[436] Välistä vaikuttaa jopa siltä, että tuomioistuimet ottaisivat huomioon erityisiä vastasyitä, jos vain velallinen osaisi vedota niihin tehokkaammin.

Ilmeisen kevytmielisyyden yleisestävä merkitys on huomattava. Sillä pyritään ehkäisemään taloudellisesti huonosti harkittua velkaantumista. Missä määrin se on mahdollista, on avoin kysymys. Seuraavassa pyrin hahmottamaan yleisestävien tavoitteiden ja yksittäisen tapauksen oikeudellisen arvioinnin välistä jännitettä yhden yksittäistapauksen avulla. Jotta asia muuttuisi konkreettisemmaksi, annan vaihteeksi velalliselle nimen:[437]

> Toimistosihteeri Tuuli Virtanen oli jäänyt yksinhuoltajaksi vuonna 1979, jolloin hänen vastuulleen oli jäänyt puolisoiden yhteisiä velkoja 60.000 mk ja tuolloin 2-vuotias lapsi. Virtasen säännölliset palkkatulot eivät missään vaiheessa riittäneet velkojen lyhentämiseen merkittävästi. Päinvastoin, hän joutui lainaamaan rahaa velkojen maksamiseen ja velkojen määrä kasvoi. 1980-luvun lopulla tilanne vähitellen alkoi muuttua hallitsemattomaksi. Tuolloin ongelmia saattoi sysätä tuonnemmaksi, koska kulutusluoton saaminen oli helppoa. Vuonna 1991 rahat eivät riittäneet välttämättömiin elinkustannuksiin. Vuokria ja ruokaostoksia alkoi jäädä rästiin. Sosiaalitoimisto maksoi pari kertaa vuokria ja sähkölaskuja, jotta vältyttiin häädöltä. Vuonna 1992 Virtanen sai 112.000 mk:n järjestelyluoton, jolla maksoi pois viisi luottoa.
>
> Virtasen hakiessa velkajärjestelyä velkojen kokonaismäärä oli 248.000 mk. Hän oli yksinhuoltaja. Säännölliset nettotulot olivat 6.800 mk/kk ja välttämättömät elinkustannukset 6.700 mk. Virtasen palkasta ulosmitattiin 1.726 mk/kk.
>
> KO hylkäsi hakemuksen. Virtasen valitettua HO:een yksi velkoja vastusti valitusta. HO hylkäsi valituksen. HO katsoi, että Virtanen oli ottanut lisää luottoja, vaikka hänen on täytynyt tietää, ettei hänellä ole mahdollisuuksia maksaa niitä takaisin. Lisäksi HO otti huomioon, että Virtasen luottojen lukumäärä oli suuri, hän ei ollut selvittänyt niiden tarkempaa käyttötarkoitusta ja että hän oli jättänyt välttämättömiä elinkustannuksia maksamatta huolimatta uusien luottojen ottamisesta ja säännöllisistä kuukausituloista. HO piti velkaantumista ilmeisen kevytmielisenä.

Virtasen tapaus on tyypillinen velkakierre. Pääosa Virtasen veloista on ns. kulutusluottoja. Se on ratkaistu vakiintuneen oikeuskäytännön ja kevytmielisen velkaantumisen perussäännön mukaisesti. Virtasen on jo hyvin kauan sitten täytynyt olla selvillä siitä, että hän ei selviydy veloistaan.

---

[436] Riippuu tietysti tapauksen kokonaisuudesta, miten yksittäistä, esimerkinomaisesti mainittua seikkaa on oikeudellisesti arvioitava.

[437] Tapaus perustuu pääpiirteissään ratkaisuun VHO 16.5.94/862. Nimi on muutettu.

Juridisesti ratkaisussa on kiintoisinta se, että HO on asettanut luottojen käyttötarkoitusta koskevan näyttötaakan velalliselle. Velallinen oli HO:n selostuksen mukaan väittänyt käyttäneensä luotot vanhojen velkojen maksamiseen ja osittain välttämättömiin elinkustannuksiin. HO katsoi, että riittävää näyttöä käyttötarkoituksesta ei oltu esitetty. Lisäksi HO piti velkaantumista välttämättömien elinkustannusten maksamatta jättämisen vuoksi velkajärjestelyä vastaan puhuvan seikkana sen vuoksi, että velallinen oli samaan aikaan ottanut kulutusluottoa.

Toinen mahdollisuus tulkita HO:n ratkaisun perusteluista ilmeneviä faktoja on se, että Virtasen käytettävissä olevat tulot eivät ole missään vaiheessa riittäneet velkojen maksamiseen niiden erääntymisehtojen mukaisesti. Lyhentääkseen aikaisempia kulutusluottoja hän on joutunut ottamaan uutta korkeakorkoista kulutusluottoa. Samalla hän on käyttänyt luottokortteja normaaleista elinkustannuksista selviämiseen. On mahdollista, että välttämättömiä elinkustannuksia on jäänyt rästiin sen vuoksi, että hän on käyttänyt uudet luotot ja palkkatulonsa vanhojen velkojan maksamiseen. Oleellista on, että velallisella on näyttövelvollisuus velkojen käyttötarkoituksesta.

Hovioikeus katsoi, ettei asiassa ole ilmennyt erityisiä vastasyitä. Se on luonnollista, sillä Virtasen tapaus on tyypillinen velkakierre. Siinä ei edellä selostetun perusteella ole mitään erityispiirteitä.

Seuraavassa tarkastelen ratkaisun vaikutuksia Virtasen ja velkojien kannalta. Kun velkajärjestely on evätty, Virtaselta ulosmitataan edelleen 1.726 mk/kk eli runsaat 20.000 mk/v. Vaikuttaa siltä, että ulosmitattavaa määrää voidaan UL 4:6,1:n mukaisesti kasvattaa. Se ei silti riitä edes velkojen korkoihin. Lapsen täyttäessä 18 vuotta ulosmitattava palkan osa nousee edelleen jonkin verran. Mikäli Virtanen on käyttänyt uusia luottoja vanhojen maksamiseen, kuten hän väittää, hän voi yhtä hyvin lopettaa velkojensa maksamisen ja jättää ulosmitatun palkan osan jakamisen ulosottomiehen huoleksi. Yksittäisen velkojan saama maksukertymä on vähäinen.

Maksukertymä olisi vähäinen myös velkajärjestelyssä. Virtasen ilmoittamat elinkustannukset vaikuttava suurilta ja voi olla, että niitä ei sellaisinaan velkajärjestelyssä hyväksyttäisi. Virtanen voitaisiin velvoittaa parantamaan maksuvaraansa muuttamalla halvempaan asuntoon. Maksuvara paranisi lapsen tullessa täysi-ikäiseksi. Kuukausittainen maksuvara saattaisi näin muodostua jonkin verran ulosmitattavaa osuutta suuremmaksi. Velkojien kannalta merkitys olisi vähäinen. Sen sijaan Virtanen voisi suunnitella elämäänsä viiden vuoden tähtäimellä.

Velkojien kertymän kannalta vaihtoehdoilla ei näytä olevan oleellista merkitystä. Yksittäinen velkoja voi saada suorituksen vain siten, että Virtanen velkaantuu jollekin uudelle taholle maksaakseen pois vanhoja luottoja. Virtasen it-

sensä kannalta uuden luoton ottaminen ei ratkaise ongelmaa, joskaan ei sitä oleellisesti pahennakaan sen jälkeen kun kaikki luotot on siirretty ulosottoon.

Valituksen hylkäämisen tärkein merkitys on sen yleisestävä vaikutus. Esteiden tavoitteita ajatellen ratkaisu vaikuttaa perustellulta, sillä Virtasen velkaantuminen on sen laatuista, että sellaista ei missään tapauksessa ole syytä rohkaista.

Mutta onko velkajärjestelyn epäämisellä toivottu yleisestävä vaikutus? Virtanen on velkaantunut pääosin aikana, jolloin hänellä ei voinut olla tietoa velkajärjestelylaista. (Jos sellainen laki olisi ollut voimassa, Virtanen olisi luultavasti hakenut velkajärjestelyä paljon aikaisemmin.) Tietoisuus ankarasta velkavastuusta ei ole riittänyt ehkäisemään hänen velkaantumistaan. Ongelma on pahentunut niinä vuosina, joina luoton saatavuus on ollut helppoa. On mahdollista, että lisäluoton hankkiminen on ollut hänelle ainoa keino selviytyä päivästä toiseen vaihtoehdottomassa velkakierteessä. Yleisestävä vaikutus suuntautuu aina tulevaisuuteen. Tarkoitus on ehkäistä muita samanlaisia tapauksia. Voidaan ajatella, että tulevaisuuden velallinen voi hakea velkajärjestelyä velkakierteen varhaisemmassa vaiheessa. Tulevaisuuden velallinen voi myös hakeutua velkaneuvontaan perehtyneen sosiaalityöntekijän puheille. Näitä vaihtoehtoja Virtasella ei ollut.

Yleisestävä vaikutus on lain esitöissä lausuttu siten, että esteiden tarkoitus on estää velkajärjestelyjä, joilla olisi yleistä maksumoraalia heikentävä vaikutus. Voidaan ajatella, että velkajärjestelyn myöntäminen Virtaselle heikentäisi maksumoraalia yleisellä tasolla. Velallisten sitoutuminen luottojen takaisin maksamiseen vähenisi jollakin vaikeasti mitattavalla tavalla muutaman asteen verran.

Insolvenssioikeudessa ja varallisuusoikeudessa yleisemminkin ajatellaan, että oikeussääntöjen tulisi olla täsmällisiä, jotta ihmiset voivat suunnitella taloudellisia asioitaan ja ennakoida toimenpiteidensä oikeudelliset vaikutukset. Vaikuttaa siltä, että kulutusluoton johdosta velkaantuminen ei vastaa tätä kuvaa rationaalisesta toimijasta. Niin kauan kuin kulutusluotonannon kannattavuus perustuu tehokkaaseen markkinointiin ja luoton hakijoiden taloudellisen aseman pintapuoliseen selvittämiseen, Virtasen tapausta muistuttavia tapauksia tulee esiintymään – varmaankaan ei yhtä paljon kuin nyt, mutta jossain määrin kuitenkin. Vaikuttaa siltä, että velkajärjestelyn esteillä ei kovin merkittävästi voida vaikuttaa velkaantumiseen kulutusluottokierteen kautta.

Hovioikeus jätti oven raolleen. Sen perusteluissa todetaan, että Virtanen ei ollut selvittänyt kulutusluottojensa tarkempaa käyttötarkoitusta. Jos velallinen olisi pystynyt osoittamaan, että luottoa on käytetty vain vanhojen velkojen maksamiseen ja välttämättömiin elinkustannuksiin, ratkaisu olisi ehkä ollut toinen. Tämän ratkaisun valossa vaikuttaa melko selvältä, että kulutusluottovelallinen

ei voi saada velkajärjestelyä, ellei hän esitä mahdollisimman huolellisesti dokumentoitua 'velallishistoriaa', kuvausta velkatilanteen syntymisestä, velkojen yksilöidyistä käyttötarkoituksista sekä toimenpiteistä ja pyrkimyksistä niiden maksamiseksi. Näistä asioista vain velallinen itse voi hankkia selvitystä. Velkaneuvonnassa työskentelevien henkilöiden olisi syytä tiedostaa, että asian puutteellinen selvittäminen koituu velallisen vahingoksi.

Hyvästä selvityksestä huolimatta kulutusluottovelallisen ei ole helppoa saada velkajärjestelyä. Erityisiä vastasyitäkään ei kulutusluottotapauksessa 'luonnostaan' ole. Velallinen voi silti miettiä, onko niitä mahdollista tehdä. Mitä pitemmän ajan velallinen on pystynyt elämään velkaantumatta lisää ja mitä enemmän uhrauksia velkojen maksamiseksi hän on tehnyt, sen parempi. Hovioikeuksilla on toivoa antavaa sanomaa: toimenpiteitä velkojen maksamiseksi on arvostettu erityisinä vastasyinä.

2.3.4 Vilpillisyys täytäntöönpanossa

Anglosaksisessa oikeudessa konkurssimenettelyn alkuperäisiin ja elinvoimaisina pysyneisiin tavoitteisiin kuului tarjota rehelliselle, mutta huono-onniselle *(honest but unfortunate debtor)* velalliselle helpotusta sitä vastaan, että hän luovuttaa varansa velkojilleen.[438] Helpotus velkavastuussa oli ikään kuin vastike siitä, että velallinen vilpittömässä mielessä luovutti varansa velkojille. Velkajärjestelyn esteenä se, että velalliselta edellytetään rehellisyyttä täytäntöönpanossa, on merkityksellinen paitsi yleisen maksumoraalin ylläpitämiselle, myös velalliselle helpotusta tuottavan instituution legitimiteetille ja olemassaololle. Tästä johtuu, että velallisen vilpillisyyteen velkajärjestelyssä suhtaudutaan yleensä esteenä ankarammin kuin asiallisiin, velkaantumisen syytä ja tapaa koskeviin esteisiin.[439]

Velallisen vilpillinen menettely täytäntöönpanossa on myös kriminalisoitu. Ankarin kriminalisointi koskee yleensä väärien tietojen ilmoittamista täytäntöönpanomenettelyssä.[440] Kriminalisoinnilla ei välttämättä ole yhteyttä velalliselle täytäntöönpanossa myönnettäviin helpotuksiin, sillä kriminalisointi on ankara

---

[438] Ks. erit. Englannin osalta jakso VI 2.1 ja yhteenvetoa VII 2.

[439] Jaottelu 'procedural honesty' ja 'substantial honesty', joista edellinen on konkurssissa kaikkein ankarimman kohtelun alainen, ks. Howard, Ohio State L.J. 1987 s. 1053.

[440] Velallisen tietojenantamisvelvollisuuden rikkominen oli konkurssi-/velallisen petoksena ankarimmin rangaistu täytäntöönpanoa suojaava kriminalisointi sekä vuoden 1889 RL 39 luvun (Konkurssirikoksista) mukaan että vuoden 1990 Velallisen rikoksia koskevan RL 39 luvun mukaan aina 1.6.1994 asti. Tuolloin uudella RL 39:1a:lla säädettiin velallisen epärehellisyyden törkeästä tekomuodosta, jonka rangaistusasteikko on sama kuin törkeän velallisen petoksen (RL 39:2).

siinäkin tapauksessa, että velallinen ei saa täytäntöönpanossa mitään varsinaista etua.

Velkajärjestelyn esteenä menettelyyn liittyvien velvoitteiden rikkominen ja laiminlyönti otetaan huomioon huomattavasti laajemmin kuin vain kriminalisoitujen tekojen osalta. Toisaalta on huomattava, että syyllistyminen konkurssissa tai yrityssaneerauksessa velallisen rikokseen ei sinänsä ole velkajärjestelyn este, ellei se täytä jonkin velkajärjestelyn esteen tunnusmerkistöä (esim. 10 § 1 tai 3 kohta).[441]

Ulosoton karttaminen on velkajärjestelyn nimenomainen este (10 § 5 k). Velkajärjestelyä ei saa hakea pyrkimättä sitä ennen sovintoon velkojien kanssa (10 § 8 k). Velkajärjestelyssä esteen muodostaa paitsi virheellisten tietojen antaminen myös maksu- ja vakuudenantamiskiellon rikkominen sekä yleisempi myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönti (10 § 8 k).

2.3.4.1 Ulosoton karttaminen

Velallisen vilpillinen menettely mm. ulosottomenettelyssä on kriminalisoitu RL 39:2–5:ssä velallisen petoksena törkeine ja lievine tekomuotoineen. Velallisen petoksena on kriminalisoitu omaisuuden salaaminen, perusteettoman velvoitteen ilmoittaminen, velan ilmoittamatta jättäminen sekä muun väärän tai harhaanjohtavan tiedon antaminen velkojien kannalta merkityksellisestä seikasta (RL 39:2). Velkajärjestelylain 10 §:n 5 kohdan mukaan velkajärjestelyn esteen muodostaa ulosottomenettelyssä tapahtunut pakoileminen, tulojen ja varojen salaaminen taikka väärän tai harhaanjohtavan tiedon antaminen niistä.

Kriminalisoinnin ja velkajärjestelyn esteen tunnusmerkistöt ovat velallisen *tietojenantovelvollisuuden* osalta yhteneväiset.[442] Kummassakaan ei edellytetä, että virheellinen tieto on annettu UL 3:33:n mukaisessa ulosottoselvityksessä, vaan se on voitu antaa muutenkin ulosottomenettelyssä.[443]

---

[441] Näin nimenomaisesti KouHO 31.8.93/1206, joka katsoi, että (vanhan RL 39 luvun mukaisesta) konkurssirikoksesta tuomittu velallinen ei ko. tapauksessa ollut menetellyt törkeän sopimattomasti velkojia kohtaan (10 § 3 k). Alioikeus oli arvioinut tilannetta toisin. Hakemus hylättiin myös HO:ssa sillä perusteella, että velallinen oli antanut velkajärjestelyhakemuksessa puutteellisia tietoja jättämällä mainitussa rikostuomiossa määrätyt korvausvelat mainitsematta.

[442] Esteperuste ei siis edellytä velallisen menettelyä koskevaa rikostuomiota tai syytettä.

[443] Esim. HHO 10.11.93/4728, VHO 15.11.93/2248, THO 4.5.94/1475. Velallinen oli salannut ulosmittaustoimituksessa omaisuutta ja antanut siitä muuten puutteellisia tietoja. Hakemukset oli hylätty.

Koskelo ja *Lehtimäki* katsovat, että velallinen voi torjua esteen näyttämällä, että virheellisten tietojen antamisesta ei ole ollut velkojille vahinkoa.[444] Tämä vaikuttaa perustellulta, jos tieto on ollut vähämerkityksinen tai likipitäen epärelevantti. Jos sitä vastoin kysymys on oleellisen tiedon pimittämisestä, mutta vahinkoa ei aiheudu sen vuoksi, että tiedon virheellisyys paljastuu ennen kuin se on ehtinyt aiheuttaa vahinkoa, vahingon aiheutumatta jäämiseen ei voitane vedota.

Jos virheellisten tietojen antaminen liittyy ulosoton *pakoilemiseen,* se yhdessä muiden seikkojen kanssa muodostaa velkajärjestelyn esteen. Pakoilua ei mainita velallisen petoksen tunnusmerkistössä, mutta ulosottolaissa muissa yhteyksissä kylläkin. Jos velallisen on syytä epäillä piileskelevän, ulosmittaus voidaan toimittaa ilman ennakkoilmoitusta (UL 3:26,1)[445] ja jos on todennäköisiä syitä epäillä velallisen pakoilevan ulosottoa, poliisi voi noutaa hänet ulosottoselvitykseen (UL 3:34, 470/86). Pakoilu on jo käsitteenä sellainen, että sitä on vaikeaa sitoa konkreettisiin tekotapoihin. Mainittuja lainkohtia koskevaa oikeuskäytäntöä siitä, millaista näyttöä pakoilusta edellytetään, ei ole tiedossani.[446]

Selvitys pakoilusta voidaan saada pyytämällä ulosottomieheltä lausunto, jossa selvitetään ulosottoviranomaisten toimenpiteitä ja velallisen menettelyä. Selvitykseen jää helposti subjektiivinen elementti. Konkreettisina seikkoina, joihin voidaan kiinnittää huomiota ovat työpaikan ja asuinpaikan vaihdokset ulosottomiehen toimenpiteiden yhteydessä.[447] Oikeuskäytännössä hakemus on hylätty, kun

---

[444] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 50. Turun hovioikeus sen sijaan näyttää ratkaisussa 11.5.94/1601 asettaneen näyttötaakan vahingon aiheutumisesta velkojalle, mitä pidän varsin arveluttavana. Lisäksi ratkaisussa on ilmeisesti edellytetty, että vahinkoa olisi syntynyt juuri virheelliseen tietoon vedonneelle velkojalle, kun ulosotossa oli muitakin saatavia. Sitä ei voitane edellyttää, vaan riittää, että vahinkoa on syntynyt jollekin ulosotossa olevista saatavista. Etuoikeusjärjestyksen muuttumisen (1.1.1993) jälkeen kysymys on paljolti menettänyt merkitystään.

[445] Niissäkään tapauksissa, joissa se muutoin edellytettäisiin (UL 3:26). Ks. Halila–Havansi 1986 s. 78–79. Piileskelyn osalta ei liene oikeuskäytäntöä (ks. esim. Lauri Hormia, Ennakkoilmoituksesta ulosmittauksesta LM 1981 s. 138–169).

[446] Pakoiluun rinnastettava käsite esiintyy OK 11:7:ssä, jonka mukaan haasteen sijaistiedoksiannon edellytyksenä on se, että voidaan olettaa vastaajan välttelevän tiedoksiantoa. Ks. KKO 1992:71. Myös HHO 8.1.1986/S1985/64.

Huomattakoon, että haasteen vältteleminen perimisoikeudenkäynnissä ei sinänsä kuulu ko. esteen piiriin.

[447] HE 183/1992 vp. s. 51. Näin myös HHO 29.12.93/5603 (ei muutosta -ratkaisu).

Estettä ei katsottu olevan, kun velallinen oli palkanlaskijana toimiessaan laiminlyönyt huolehtia palkkaansa kohdistuneen maksukiellon toimeenpanemisesta, kun ulosottomiehen tiedossa oli ollut velallisen työpaikka ja tulojen suuruus; HHO 22.9.93/4008. Alioikeus oli katsonut menettelyn rinnastuvan 5 kohdassa tarkoitettuun pakoiluun.

velallinen oli työskennellessään perheen yhtiöissä usean vuoden ajan nostanut ulosmittaamatta jätettävän suojaosuuden suuruista palkkaa[448] ja kun velallinen oli työskennellyt palkan maksukiellon tiedoksi antamisen jälkeen usean kuukauden ajan ilman palkkaa.[449]

Vaikka 10 § 5 kohdassa ei lausuta näyttökynnyksestä mitään, eli se ei lainkohdan mukaan ole tavallista siviiliprosessuaalista näyttökynnystä alhaisempi, esteen luonteesta ja velkajärjestelyn summaarisesta luonteesta johtuen esteestä ei voitane vaatia yhtä perusteellista näyttöä kuin siviiliprosessissa normaalisti.

Velallisen vilpillinen menettely ulosotossa on vakava asia. Ulosottomiehen työn vaikeuttamista ei tietenkään voida hyväksyä, mutta elinikäisen ulosmittauksen uhan alla elävän velallisen kohdalla siihen voi olla ymmärrettävät syyt. Velkajärjestelylaki on tuonut velallisille uuden mahdollisuuden saada asiansa kuntoon. Erityisiä vastasyitä arvioitaessa on voitava kiinnittää huomiota siihen, kuinka kauan pakoilemisesta on aikaa ja onko velallinen sen jälkeen muuttanut tapojaan ja ryhtynyt yhteistyöhön ulosottomiehen ja/tai velkojien kanssa.

2.3.4.2 Sovintoneuvottelujen laiminlyönti

Velkojien ja velallisten väliset sopimukset, joilla luoton maksuaikataulua muutetaan, ovat luottolaitosten arkipäivää. Luoton uusista ehdoista voidaan sopia silloin, kun velallisen maksukyky on heikentynyt siten, että hän ei kohtuudella kykene suorittamaan luottoa kokonaisuudessaan. Sovinto on prosessiekonomisesti tuomioistuinmenettelyä edullisempi ja siinä voidaan päästä yksilöllisemmin velkojan tai velkojien sekä velallisen etuihin ja elämäntilanteisiin räätälöityyn ratkaisuun. Velkajärjestelyn on toivottu edistävän myös sovintojen syntymistä ja lakivaliokunta piti sitä jopa yhtenä lain päätavoitteista.[450]

Lain 11 §:n mukaan velallisen on ennen velkajärjestelyn hakemista selvitettävä mahdollisuudet tehdä velkojien kanssa sovintoratkaisu taloudellisen tilanteensa korjaamiseksi[451] ja tämän selvittämisen laiminlyönti on velkajärjestelyn

---

[448] HHO 23.3.94/1139. Hylkäämisen katsottiin kuitenkin perustuvan 10 § 7 kohtaan, vaikka oikeampaa olisi ollut perustella se 5 kohdalla. Todettakoon, että yhtiöiden toiminta oli ainakin syntyneiden velkojen perusteella suhteellisen mittavaa ja velallisen aviopuolison hakemus hylättiin 3 kohdan nojalla.

[449] KouHO 23.3.94/362 (ei muutosta -ratkaisu). Velallinen oli ilmoittanut palkan olevan sidottu tulokseen.

Huomaa, että elatusavun perimiseksi ulosottomies voi vastaavissa tapauksissa arvioida velallisen todellisen palkan UL 4:9b:n nojalla.

[450] LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s. 9.

[451] Lakivaliokunta siirsi määräyksen 9 §:n 2 momentista omaksi pykäläkseen.

este (10 § 8 k). Tarkemmin ei ole säännelty, mitä sovintoesitykseltä edellytetään tai millaista näyttöä siitä tulee esittää. Esitöiden mukaan velallisen ei välttämättä tarvitse esittää asiakirjanäyttöä sovintoyrityksistä, vaan esimerkiksi velallisen oma selonteko yhteydenpidosta velkojiin ja näiden suhtautumisesta sovintoesitykseen riittää.[452]

Kuten esitöissäkin todetaan velkojien positiivinen suhtautuminen sovintoesitykseen on sitä todennäköisempi, mitä paremmin valmisteltu esitys on.[453] Siitä huolimatta velallisen sovintopyrkimyksille ei ole laissa asetettu sisältövaatimuksia. Velkojalle ei ole säädetty lainkaan velvollisuutta osallistua sovintoneuvotteluihin mistään aineellisista velvoitteista puhumattakaan. Estettä ei ole katsottu olleen, kun päävelkoja on ilmoittanut kielteisen kannan neuvotteluihin, vaikka konkreettista velkajärjestelylain mukaista sovintoesitystä ei ole ollut (HHO 23.2.94/755 ja KouHO 27.4.94/617). Jos velallisen osallistumisesta sovintoneuvotteluun tai -tiedusteluun on ollut epäselvyyttä, hovioikeudet ovat palauttaneet asian käräjäoikeuteen.[454]

Jos velkoja tai velkojat ovat tehneet sovinto- tai neuvottelutarjouksen, velallinen ei voi kieltäytyä neuvottelemasta tai hyväksymästä sitä ilman päteviä perusteita. Hylkäämisperusteena on pidetty sitä, että velalliset eivät ole neuvotelleet velkojien tekemän sovintoehdotuksen perusteella (HHO 15.12.93/5352). Jos velallisen tilanne täyttää velkajärjestelyn edellytykset, hän ei ole velvollinen suostumaan oleellisesti lain sisältöä ankarampaan sovintoon. Velallisen ei voida edellyttää suostuvan selvästi minimitoimeentuloa koskevien normien alittaviin elinkustannuksiin. Sen sijaan velkajärjestelylain mukaisen maksuvaran puitteissa velallisen voidaan edellyttää suorittavan velkojaan pitempäänkin kuin VJL 30,2 §:n mukaiset viisi vuotta. Vaikka velkajärjestelylaki tosiasiallisesti rajoittaa tätä pitempien vakuudettomien luottosuhteiden solmimista (poikkeuksellisia ne ovat olleet ennen sen säätämistäkin), mitään laista johtuvaa kieltoa sellaisten solmimiseen tai luottosuhteen ehtojen muuttamiseen sellaisiksi ei ole. Seuraavaa ratkaisua voidaan perustella myös sillä, että velallisella ei ollut asiallista perustetta hylätä velkojan sovintoesitystä:

> KouHO 23.3.94/363: Velallisen takaukseen perustuvan, ainoan velan maksuaikataulu päättyi yli 8 vuoden kuluttua alioikeuden päätöksestä. Velkojan sovintoehdotuksen mukaan maksuaika pysyisi samana, mutta maksuerän suuruutta alennettaisiin siten, että velalliselle jäisi välttämättömiin elin-

[452] HE 183/1992 vp. s. 49.

[453] HE 183/1992 vp. s. 50.

[454] ISHO 29.6.1993/1410: HO palautti asian alioikeuteen velkojan kuulemista varten, kun velallisten ja ulosottomiehen lausunnot asiasta olivat ristiriitaisia.

kustannuksiin n. 1.950 mk/kk. HO ei pitänyt velallista maksukyvyttömänä ja hylkäsi hakemuksen.

Ratkaisu on esimerkki siitä, että sovintoratkaisu voi olla velkojan kannalta varsin edullinen. Vaikka velkojille ei ole asetettu velvoitteita sovintoneuvotteluissa, este voi edesauttaa sovintojen syntymistä pitemmän päälle, kun velkojat oppivat arvioimaan velkajärjestelyn edellytyksiä paremmin.

2.3.4.3 Velvollisuudet velkajärjestelyssä

Velkajärjestelylle on este, jos velallinen rikkoo tai laiminlyö jonkin seuraavista velkajärjestelymenettelyyn sisältyvistä velvoitteistaan:

(a) tietojenantovelvollisuus
(b) maksu- ja vakuudenasettamiskielto
(c) varojen käyttö velkajärjestelyn aikana
(d) yleinen myötävaikutusvelvollisuus ja tuomioistuimen antamat määräykset.

(a) Velallisen tietojenantovelvollisuus. Velallisen on 6 §:n mukaan annettava tuomioistuimelle, velkojille ja selvittäjälle kaikki tarpeelliset tiedot velkajärjestelyn kannalta merkityksellisistä asioista. *Tarpeellisiksi katsottavien tietojen piiriä* määrittävät erityisesti vaatimus velkajärjestelyhakemuksen laatimisesta vahvistetun kaavan mukaisesti (50 §), maksuohjelman sisältöä koskeva 36 § sekä esteitä koskeva 10 §. Oikeusministeriö on vahvistanut velkajärjestelyn hakemista koskevan kaavan ja velkajärjestelyasetukseen sisältyy yksityiskohtainen luettelo hakemuksen liitteistä. Kaava sisältää yksityiskohtaiset tiedot velallisesta, samassa taloudessa asuvista henkilöistä, tuloista, varallisuudesta ja veloista.

Virheellisen tiedon antamisena pidetään myös sitä, että hakija jättää osan tiedoista ilmoittamatta.[455] Tavallisin hylkäämisperuste 8 kohdan nojalla näyttääkin olevan se, että hakija on jättänyt joko osan veloistaan[456] tai varoistaan[457] ilmoittamatta.

Asetuksessa ja hakemuskaavassa ei suoranaisesti edellytetä sellaista selvitystä, joka viittaa esteisiin. Niitä koskevaa selvitystä joudutaan useimmiten vaa-

---

[455] Muodollisesti puutteellisen hakemuksen täydentämisestä ks. edellä 3.2.1.2.

[456] Esim. KouHO 30.6.93/993, THO 31.3.94/1077, THO 15.4.94/1254, HHO 20.4.94/1595. Kaikki hakemukset on hylätty.

[457] HHO 16.3.94/1094 (saatava), KouHO 16.2.94/188 (kokonaan omistamansa osakeyhtiön osakkeet, joiden arvon velallinen arvioi negatiiviseksi), THO 27.4.94/1352 (määräala).

timaan täydennyskehotuksin. Täydennyskehotuksen noudattamisen laiminlyönti voi johtaa joko hakemuksen tutkimatta jättämiseen tai sen hylkäämiseen tietojenantovelvollisuuden laiminlyömisen perusteella.

Hakemuksen täyttämisen yksityiskohtiin ei tässä voida mennä.[458] Kiinnitän huomiota kahteen periaatteessa merkitykselliseen seikkaan.

Hakemuksessa on sarakkeet, joihin tulee merkitä muiden hakijan kanssa yhteistaloudessa asuvien henkilöiden nimet ja aviopuolison tulot. Erityistä saraketta puolison varallisuutta tai avopuolison tuloja varten ei ole. Lain tasolla velvollisuus ilmoittaa mainitut tiedot silloinkin, kun ko. henkilö ei itse hae velkajärjestelyä, perustuu velallisen laajaan tiedonantovelvollisuuteen ('kaikki tarpeelliset tiedot velkajärjestelyn kannalta merkityksellisistä seikoista', 6 §). Toisen puolison taloudellinen asema mainitaan lain esitöissä toisen puolison maksukykyyn vaikuttavana seikkana.[459] Vaikutus on välillistä ja kohdistuu siihen osuuteen, jonka velallinen on velvollinen (ja oikeutettu) maksamaan perheen elinkustannuksista. Puolisoiden henkilökohtaisen velkavastuun kannalta ilmoitusvelvollisuudella ei ole merkitystä. Tarvittaessa velallisen tiedonantovelvollisuus ulottuu myös näihin seikkoihin.

Tietojenantovelvollisuuden ankaruus tulee esiin esimerkiksi Helsingin hovioikeuden avopuolison ilmoittamista koskevassa ratkaisussa. HHO vahvisti alioikeuden ratkaisun, jolla avopuolison ilmoittamatta jättäneen velallisen hakemus oli hylätty (HHO 23.3.94/1145). Velallinen oli ilmoittanut kyseessä olevan alivuokralaissuhteen ja suhteellisen korkean vuokran. Ratkaisu osoittaa, miten ankarasti tiedonantovelvollisuuteen suhtaudutaan. Sinänsä sillä, perustuuko velallisen asumiskustannus vuokrasopimukseen vai henkilökohtaiseen suhteeseen ei pitäisi olla merkitystä, kunhan kustannus on todellinen.[460]

Käytännössä esiintyy tapauksia, joissa velallinen ei pysty tyydyttävästi selvittämään varallisuusasemassaan tapahtuneita muutoksia tai sitä, mihin hän on käyttänyt ottamansa luoton. Useiden esteiden selvittämiseksi (takaisinsaantiperuste, kevytmielinen velkaantuminen jne.) hän voi olla velvollinen selvittämään luoton käyttötarkoituksen laajemmin kuin on mahdollista hakemuskaavakkeen kohdissa 'velan peruste' ja 'velkajärjestelyn edellytykset'. Jos velallinen tekee perustellun väitteen esteestä tai tuomioistuin muutoin – velkojen määrän tms.

---

[458] Hakemuksen täyttämistä koskevia ohjeita on annettu Oikeusministeriön vahvistaman hakemuskaavan (25.1.1993) liitteessä ja teoksessa Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 72–87.

[459] HE 183/1992 vp. s. 47.

[460] Alioikeus tosin nimenomaan katsoi, että virheellisen tiedon antaminen muodostaa esteen, 'vaikka kyse olisi todellisestakin suorituksesta'. Tältä osin perustelu on nähdäkseni kritiikille altis. (Eri asia on, että tapauksessa saattoi olla perusteita olettaa, että suoritus ei ainakaan esitetyn näytön valossa ollut todellinen).

syyn perusteella – katsoo selvityksen tarpeelliseksi, velallisen on esitettävä selvitystä.[461] Viime kädessä kysymys on näyttötaakasta, joka puutteellisen selvityksen vuoksi voi toimia velallisen vahingoksi.[462]

(b) *Maksu- tai vakuudenasettamiskiellon vastainen toimi* estää velkajärjestelyn. Lisäksi maksu on palautettava (12 § 1 mom ja 3 momentin 1 lause). Maksu-, vakuudenasettamis-, perintä- ja täytäntöönpanokielto tulee voimaan, kun tuomioistuin tekee päätöksen velkajärjestelyn aloittamisesta, ellei se sitä ennen määrää VJL 21 §:n mukaista väliaikaista kieltoa. Hakemuksen vireilletulon ja velkajärjestelyn aloittamisen välisenä aikana, joka voi venyä useiden kuukausien mittaiseksi, velallinen saa ja hänen pitääkin maksaa velkojaan normaalisti.[463] Käytännössä velallisella voi olla useita erääntyneitä velkoja maksamatta eikä maksuvara riitä kaikkien maksamiseen, jolloin velallisen on vaikeaa tietää, mitä velkoja hän lyhentäisi.

Palkan ulosmittaus jatkuu perintäkiellosta huolimatta siten, että palkanmaksukielto jatkuu ja työnantaja tilittää suoritukset ulosottomiehelle, joka säilyttää rahavarat maksuohjelman vahvistamiseen asti.[464] Tuomioistuin voi määrätä palkanmaksukiellon keskeytettäväksi (VJL 17,2 §). Hallituksen esityksen mukaan syynä tähän voidaan pitää sitä, että velalliselle jäävät varat eivät riitä tämän elatukseen ja hän velkaantuu sen vuoksi lisää. Velalliselle jäävää tuloa on tällöin verrattava siihen, mitä hän VJL:n säännösten mukaan saa käyttää elinkustannuksiin. Määräys palkanmaksukiellon keskeytyksestä on poikkeuksellinen toimenpide. Jos näin menetellään, velalliselle on annettava selkeät ohjeet siitä, mitä hänen on tehtävä välttämättömät elinkustannukset ylittävällä osalla tuloja.

Jos palkkaa ei ole ulosmitattu, velallisen on maksukiellon alkamisen jälkeen säilytettävä välttämättömät elinkustannukset ylittävä tulon osa. Jos velallinen on tähän asti tinkinyt elinkustannuksistaan ja käyttänyt suurimman osan tuloistaan velkojen lyhentämiseen, maksukielto asettaa hänet vaikeaan tilanteeseen. Mak-

---

[461] KouHO 30.6.1993/993 Hakemus hylätty ilmeisen kevytmielisyyden ja ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin perusteella mm. sen vuoksi, että hakija ei ollut voinut perustella velkaantumistaan millään tietyllä syyllä.

[462] Oikeusministeriön arviomuistiossa (1994, s. 20) esitettiin harkittavaksi, että velkaantumishistoriaa koskeva muistio tulisi hakemuksen pakolliseksi liitteeksi. Uudistus olisi tuomioistuimen työekonomian kannalta erittäin perusteltu ja saattaisi helpottaa myös velkojien mahdollisuuksia ottaa kantaa hakemukseen (vähentää turhia väitteitä).

[463] Tämä on VJL 7,1 §:n viimeisessä lauseessa ilmaistu pikkuisen konstikkaasti 'voi käyttää varojaan myös niihin menoihin, jotka hän on velvollinen suorittamaan'. Sillä tarkoitetaan velkojen maksamista, kuitenkin takaisinsaantisäännökset huomioon ottaen, ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 88.

[464] Elatusapu lapselle voidaan tilittää arg. 3,1 § 9 k. Ks. HE 183/1992 vp. s. 58, Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 112.

sukielto tuntuu tietenkin suurelta helpotukselta, mutta säästyvän tulo-osan säilyttäminen ei ole helppoa, kun perheen perustarpeet ovat (ehkä jo pitkään olleet) tyydyttämättä. Tuomioistuimen on syytä sen vuoksi korostaa velalliselle maksukiellon merkitystä.[465] Käytännöllinen varmistustoimi voi olla säästettävän tulon osan ohjaaminen suoraan tilille, jolta velallinen ei yksin voi nostaa varoja vaan vain yhdessä esimerkiksi velkaneuvojan tai selvittäjän kanssa.

Estevaikutus on ankara. Sen vuoksi on syytä korostaa tuomioistuimen velvollisuutta antaa selkeät ohjeet velkajärjestelyn hakemisen ja aloittamisen oikeusvaikutuksista. Erityisinä vastasyinä voitaneen ottaa huomioon rikkomisen syy – kuten ymmärtämättömyys tai velkojan VJL 13 §:n vastainen painostus – ja se, onko maksu saatu palautumaan.

(c) Varojen käyttö velkajärjestelyn aikana. Velallinen on heti velkajärjestelyhakemuksen tultua vireille velvollinen noudattamaan lain säännöksiä varojen käytöstä. Hän ei saa käyttää varojaan muuhun kuin välttämättömiin elinkustannuksiinsa sekä niihin veloista johtuviin suorituksiin, jotka eivät kuulu maksukiellon piiriin eli elatusapuvelan ja vakuusvelan korkojen maksamiseen. Ennen velkajärjestelyn aloittamista hän saa käyttää varoja myös muiden erääntyneiden velkojen maksamiseen (7,1 ja 12,2 §). Välttämättömillä elinkustannuksilla tarkoitetaan samaa kuin maksuohjelmaa laadittaessa. Hakemus hylättiin, kun velallinen oli hakemuksen vireille tulon jälkeen käyttänyt 20.000 mk perheen ulkomaanmatkaan (VaaHO 1994:3). Varojen käyttörajoitus koskee sekä säännöllisiä että kertaluontoisia tuloja.[466]

(d) Yleinen myötävaikutusvelvollisuus ja tuomioistuimen antamien määräysten noudattaminen. VJL 7,2 §:ssä säädetty yleinen myötävaikutusvelvollisuus on laaja ja epämääräinen. Sääntelytapa on perusteltu velkajärjestelyn erityisluonne huomioon ottaen, kysymyshän on velalliselle myönnettävästä huomattavasta edusta. Myötävaikutusta voidaan tarvita hyvin erilaisissa tilanteissa, joiden täsmällinen sääntely olisi vaikeaa. Kun velallisen – edes perusturvaan kuulumatonta – varallisuutta ei läheskään aina tarvitse myydä ennen velkajärjestelyn aloittamista,[467] velallisen varallisuutta joudutaan velkajärjestelyssä myymään paljon useammin kuin lakia valmisteltaessa ehkä oli ajateltu. On selvää, että lähtökohtaisesti vapaaehtoisin kaupoin tapahtuva myynti ei onnistu, ellei velallinen ole valmis myötävaikuttamaan siihen.

---

[465] Kun istuntoja ei yleensä järjestetä, tiedottaminen jää päätöksen ja sen liitteen varaan.

[466] KouHO 8.6.94/876: Velallinen oli käyttänyt velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen ennen maksuohjelman vahvistamista saamansa veronpalautuksen välttämättömiin elinkustannuksiin. Velkajärjestely hyväksyttiin.

[467] Ks. edellä IV 2.2.3.3.

THO 27.4.94/1352: Velallinen oli vastustanut kiinteistöjensä myyntiä alihintaan. Selvittäjän lausuman perusteella maksuohjelmaa ei mm. velallisen varoja ja velkoja koskevien epäselvyyksien vuoksi voitu laatia. Velallisen arvioita kiinteistön arvoista ei pidetty käypinä arvoina. Hakemus hylättiin myötävaikutus- ja tiedonantovelvollisuuden rikkomisen perusteella. HO: ei muutosta.

Myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönnistä voi olla kysymys, jos velallinen pyrkii manipuloimaan velkajärjestelyn pohjana olevia taloudellisia suureita:

HHO 11.5.94/2002: Velallinen oli velkajärjestelyä silmällä pitäen muuttanut asuinpaikkansa työpaikkaansa nähden kaukaiselle paikkakunnalle, jossa hän omisti kiinteistön. Kiinteistöllä asui velallisen anoppi. Velallisen tarkoituksena oli ilmeisesti säilyttää kiinteistö asuntona ja sisällyttää huomattava matkakulut välttämättömiin elinkustannuksiin.

Alioikeus pohti erityisiä vastasyitä (sukulaisen asumisen turvaaminen), mutta katsoi velkajärjestelyn myöntämisen saattavan 'osaltaan yleisesti vaikuttaa nimenomaisesti velkajärjestelyä varten tehtyjen tarkoitushakuisten hakemusten lisääntymiseen' ja hylkäsi hakemuksen. HO: ei muutosta.

Siteeratun ratkaisun perusteluissa alioikeus edelleen totesi seuraavaa: 'Mainitun yleisen edun täytyy siten katsoa syrjäyttävän hakijan erityisen tarpeen saada velkajärjestely...' Ratkaisu on hyvä, joskin harvinainen esimerkki yleisen edun ja velallisen suojelun välisestä intressipunninnasta. Ratkaisun lopputulos – aivan oikein – korostaa sitä, miten suuri paino velkajärjestelymenettelyyn liittyvien velvollisuuksien noudattamiselle punninnassa asetetaan.

2.3.5 Ennuste

2.3.5.1 Noudattamisen epävarmuus

Velkajärjestelylle on este, jos on 'perusteltua syytä olettaa, että velallinen ei tulisi noudattamaan maksuohjelmaa' (10 § 9 kohta). Estettä täsmentävät velkajärjestelylain esitöiden lausumat 'velallisen olosuhteista ja elämäntavoista saatujen tietojen perusteella...' ja '...on elintavoiltaan epävakaa ja lyhytjännitteinen...'.[468]

Ensiksi siteerattu perustelujen kohta korostaa sitä, että maksuohjelman noudattamista koskeva ennakointi on pyrittävä kytkemään konkreettisiin ja oikeudellisen päätöksenteon pohjaksi soveltuviin oikeustosiseikastoihin. Nämä voivat liittyä joko (a) velallisen aikaisempaan toimintaan, joka tosin otetaan huomioon useiden muidenkin esteperusteiden kohdalla, tai (b) maksuohjelman sisältöön.

[468] HE 183/1992 vp. s. 53.

Velkajärjestelylain perusteluilla on osoittautunut olevan huomattava merkitys oikeuskäytännössä. Edellä siteeratut perustelut huomioon ottaen 10 § 9 kohdasta saattaisi pahimmassa tapauksessa tulla kaatoluokka, jonka perusteella mielenterveys- ja alkoholiongelmaisilta, laitoksissa olleilta,[469] työttömiltä, nuorilta ja muilta sosiaalisesti vakiintumattomilta evätään velkajärjestely. Velkajärjestelyä ei tietenkään saa olettaa miksikään yleiseksi ratkaisuksi sosiaalisiin ongelmiin. Toisaalta sosiaalinen vakiintuminen on vaikeaa, jos yhtenä sosiaalistumisen keinona ei voida käyttää velkajärjestelyä.

Edellä käsitellyissä muissa esteissä otetaan suhteellisen perusteellisesti kantaa velallisen aikaisempaan toimintaan. Siten kovin suurta tarvetta evätä velkajärjestely 9 kohdan nojalla velallisen aikaisemman käyttäytymisen perusteella ei pitäisi olla. Jos hyväksyttäisiin edellä esittämäni tulkinta, että velkajärjestelyn painavia perusteita (9 § 2 kohta) arvioidaan velallisen velkaantuminen ja tilanne kokonaisuutena, muutkin seikat kuin velkojen suuri määrä huomioon ottaen, 9 kohdan estettä ei luultavasti tarvittaisi lainkaan. Esittämäni tulkinnan etu olisi siinä, että velkajärjestelyn edellytyksiä arvioitaisiin velallisen aikaisemman käyttäytymisen perusteella, ei epämääräisen ennusteen avulla.

Oikeuskäytännössä 9 kohtaan ei ole vedottu niin usein kuin muihin esteisiin. Velkajärjestely on sen perusteella hylätty, kun velallinen oli syyllistynyt useisiin tavanomaisiin rikoksiin (KouHO 18.8.93/1126). Velkojat ovat vedonneet eräissä tapauksissa siihen, että velallinen ei ole noudattanut velkojien ja ulosottomiehen kanssa sovittuja lyhennyssuunnitelmia. Tämän väitteen ongelmallisuus on siinä, että tehdessään sopimuksen yhden velkojan kanssa velallinen ei yleensä ole ottanut huomioon muita velvoitteitaan.[470] Sen varaan on sen vuoksi vaikeaa rakentaa velkojen kokonaisvaltaista järjestelyä koskevaa ennustetta.[471]

Ennustamiseen maksuohjelman sisällön perusteella liittyy kaksi ongelmaa, toinen puhtaasti periaatteellinen, toinen pragmaattinen. Taloudellisen laman vuoksi velkajärjestelylain alkuvuosina on jouduttu vahvistamaan yllättävän paljon ns. nollamaksuohjelmia, toisin sanoen maksuohjelmia, joiden mukaan velallisella ei ole lainkaan maksuvelvollisuutta, ellei hänen taloudellinen tilanteensa parane. Sellaisen noudattaminen ei ole kovin vaativaa, riittää kun pysyy poissa työelä-

[469] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 58 mainitsee kaksi viimeksi mainittua ryhmää esimerkkeinä, joiden kohdalla 9 kohdan soveltamista voidaan harkita. On huomattava, että he korostavat myös sitä, että velallisen elintavassa ei ole tapahtunut muutosta.

[470] Esim. VHO 16.8.93/1460, THO 8.11.93/3413 ja THO 22.10.93/3254. Mikään ratkaisuista ei ollut sillä tavoin pelkistetty, että tuomioistuin olisi ottanut kantaa vain tähän kysymykseen. Vain ensiksi mainitussa hakemus oli hylätty ja sekin usealla perusteella. Jälkimmäisissä HO palautti asian alioikeuteen.

[471] Samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 57.

mästä. Ennusteen käyttäminen johtaa velallisten suhteen nurinkuriseen ja epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen, ennustetta voidaan käyttää vain niihin velallisiin, jotka maksavat edes jotain.[472]

Pragmaattinen ongelma on edelliselle vastakkainen, sillä se liittyy liian ankariin maksuohjelmiin. Maksuohjelma on joka tapauksessa lain ja esitöiden suosittamien elinkustannusnormien mukaan ankara. Käytännössä näkee maksuohjelmia, joissa velalliset haluavat sitoutua vielä huomattavasti alhaisempiin elinkustannuksiin säilyttääkseen omistusasuntonsa. Asunnon säilyttäminen velkajärjestelyssä riippuu siitä, voiko velallinen maksaa vakuusvelan ja tietyn osan tavallisista veloista. Jotta velalliset pystyisivät maksamaan nämä osuudet, he tinkivät elinkustannuksissa. Pragmaattinen kysymys on, pystyykö velallinen noudattamaan maksuohjelmaa, jonka mukaan elinkustannuksiin jää esimerkiksi 50 % normista. Moraalinen kysymys on, onko vanhemmilla oikeus tinkiä lastensa päivittäisistä elinkustannuksista säästääkseen omistusasuntoonsa, sillä siitähän tosiasiassa on kysymys.

Velallinen voi toki osoittaa, että maksuohjelma on mahdollinen. Kotityötä tekevä vanhempi pystyy joskus taidolla ja säästäväisyydellä pienentämään elinkustannuksia ilman, että perheen perustarpeet jäävät tyydyttämättä. Sukulaisten ja isovanhempien apu voi olla ratkaiseva. Tämä on kaikki hyväksyttävää ja laillista. Sen sijaan on moraalisesti erittäin arveluttavaa, jos tuomioistuimet vahvistavat maksuohjelmia, joiden noudattaminen perustuu 'pimeisiin tuloihin'.

Liian ankaran maksuohjelman vahvistamisesta voi olla ikävät seuraukset siinä tapauksessa, että se epäonnistuu. Asunnon myymistä voitaneen pitää olosuhteiden oleellisena muutoksena, jonka johdosta ohjelmaa voidaan muuttaa. Jos tilanteeseen kuitenkin liittyy maksuohjelman oleellinen laiminlyönti, se on peruste ohjelman raukeamiselle. Aikaisemmin myönnetty maksuohjelma taas on velkajärjestelyn este (VJL 10 § 10 kohta), joten velallinen voi epäonnistuneen velkajärjestelyn päätteeksi olla entistäkin näköalattomammassa tilanteessa.

Perustuipa epäily velallisen kyvystä noudattaa ohjelmaa mihin seikkaan hyvänsä, velallinen voi erityisinä vastasyinä vedota siihen, että hän on aikaisemminkin noudattanut velkajärjestelyn elinkustannusnormia. Näyttönä voi esittää taloudenpidon seuranta-asiakirjoja ja kirjanpitoa. Kuluttajavelallisen kohdalla keskeinen edellytys on tietenkin se, että uutta velkaa ei saa enää 'syntyä'.

[472] Lopputulos on tietenkin täsmälleen velkajärjestelylain tavoitteiden vastainen; tavoitteenahan oli tehdä mahdolliseksi maksaa veloista niin suuri osa kuin velallisen kyvyillä on mahdollista.

2.3.5.2 Aikaisemmin myönnetty velkajärjestely

Velalliselle aikaisemmin myönnetty velkajärjestely estää velkajärjestelyn myöntämisen uudestaan. Jos aikaisemmin tehty velkajärjestelyhakemus on hylätty, peruutettu tai jäänyt sillensä, se ei estä velallisen myöhemmin tekemän hakemuksen hyväksymistä.

Koska esteistä voidaan poiketa erityisistä vastasyistä, uuden velkajärjestelyn myöntäminen voi joissain tapauksissa tulla kysymykseen. Oikeuskäytännössä tultaneen edellyttämään pitkää aikaa edellisen velkajärjestelyn myöntämisestä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa velkavastuusta vapautuminen konkurssissa on mahdollista uudelleen kuuden vuoden kuluttua edellisestä konkurssista. Tätä lyhyempää aikaa tuskin voidaan ajatella.

Tuomioistuimen tiedonsaanti aikaisemmasta velkajärjestelystä voi osoittautua ongelmalliseksi. Velallinen on velvollinen ilmoittamaan siitä velkajärjestelyyn vaikuttavana seikkana. Oikeusministeriön ylläpitämä velkajärjestelyrekisteri sisältää tiedot myönnetyistä velkajärjestelyistä. Tiedot myönnetystä velkajärjestelystä poistetaan sen jälkeen kun maksuohjelma on suoritettu tai kahden vuoden kuluttua siitä, kun maksuohjelma on määrätty raukeamaan (VJA 9,1 §). Tiedot on vastaavalla tavalla poistettava luottotietorekistereistä (HRekA 5,3 § (25.1.1993/59)).

Hakemuksen hylkääminen ei ole uuden velkajärjestelyhakemuksen este. Mutta estääkö ratkaisun yleinen oikeusvoimavaikutus (res judicata) uuden hakemuksen tutkimisen? Hakemusasiassa annetun ratkaisun ei yleensä katsota estävän uuden hakemuksen tekemistä. Toisaalta uusi, identtinen hakemus on voitava torjua. Velkajärjestelyssä annettu ratkaisu koskee varallisuusoikeudellisia oikeussuhteita ja on siten lähempänä riita-asiassa annettua tuomiota kuin hakemusasiassa muutoin annettu ratkaisu. Onkin katsottava, että samaan oikeustosiseikastoon perustuvaa hakemusta ei voida ottaa uudestaan tutkittavaksi. Jos hakemuksen tueksi on tuotu uusia oikeustosiseikkoja, esimerkiksi erityisiä vastasyitä, uusikin hakemus on voitava tutkia.

Ulottuuko VJL 10 § 8 kohdassa tarkoitetun laiminlyönnin estevaikutus uuteen hakemukseen? Jotta este ei kokonaan menettäisi merkitystään, näin on katsottava.[473]

---

[473] Periaatteessa velallinen voi uuden hakemuksen käsittelyssä vedota mahdollisiin erityisiin vastasyihin, joista laiminlyönti oli johtunut, jos hän ei ole esittänyt niitä ensimmäisen hakemuksen käsittelyssä.

2.3.6 Johtopäätöksiä esteistä

Esteiden tavoitteet ovat hallituksen esityksen mukaan ensisijassa yleisestäviä. Niillä on pyritty rajaamaan menettelyn ulkopuolelle ne henkilöt, joiden hyväksyminen velkajärjestelyn piiriin olisi omiaan heikentämään yleistä maksumoraalia.

Velkajärjestelyn tavoitteisiin kuuluu myös velkojien oikeuksien suojaaminen. Tämä tavoite on korostetusti otettu huomioon maksuohjelman sisältöä koskevissa säännöksissä. Esteiden sääntelyn painopiste ei ole siinä, miten paljon vahinkoa velallisen menettelystä on aiheutunut velkojille. Kun kysymys on maksukyvyttömistä yksityishenkilöistä, luottotappiot ovat yleensä syntyneet jo aikaisemmin ja vain harvoissa tapauksissa velkajärjestely oleellisesti vaikuttaa niiden määrään. Kysymys on vain siitä, miten paljon velallisen tulevalla ansaitsemiskyvyllä voidaan maksaa vanhoja velkoja. Velkajärjestelyn edellytyksiä koskevien hovioikeusratkaisujen perusteluissa on vain vähäisessä määrin argumentoitu lain yleisillä tavoitteilla. Ratkaisuja, joissa tulkinnan seurausvaikutuksia – velallisen aseman, velkojien oikeuksien tai yleisen maksumoraalin kannalta – olisi nimenomaisesti punnittu, ei juuri ole. Pikemminkin ratkaisut ovat luonteeltaan subsumtioloogisia. Velallisen – ja poikkeuksellisesti velkojan – toimintaa on arvioitu esteiden tunnusmerkistöjen sovellutuksina.

Velkajärjestelyn esteet voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, kohdentuvatko ne pääasiassa kuluttajavelallisiin vai velallisiin, joiden velkaantuminen johtuu jo päättyneestä liike- tai elinkeinotoiminnasta.

Osa esteistä liittyy velallisen menettelyyn hänen aikaisemmin harjoittamassaan liiketoiminnassa (kohdat 1, 2, 3, osin 4 ja 5). Nämä esteet on laissa säännelty täsmällisin tunnusmerkistöin ja niiden tulkinta on ilmeisesti tarkoitettu suppeaksi. Kun esteperusteet liittyvät jo päättyneeseen liiketoimintaan, niiden näyttäminen toteen voi osoittautua huomattavan vaikeaksi. Siitä huolimatta vaadittavaa näyttökynnystä ei ole alennettu.

Tuomioistuimen on otettava esteet huomioon viran puolesta. Tuomioistuimen selvittämismahdollisuuksia ajatellen on johdonmukaista, että esteet ovat osin sen laatuisia, että niistä voidaan hankkia selvitystä virallisista asiakirjoista tai muilta viranomaisilta (liiketoimintakielto, rikosrekisteri, ulosottomiehen lausunto).

Varsinkin törkeän sopimaton menettely velkojia kohtaan ja takaisinsaantieste liittyvät seikkoihin, jotka normaalisti tutkitaan täystutkintaisessa kaksiasianosaisprosessissa (liiketoimintakiellon määrääminen, takaisinsaantioikeudenkäynti). Ne voivat edellyttää laajan ja monipuolisen näytön esittämistä. Velkajärjestely on asian selvittämistä koskevista säännöksistä huolimatta pohjimmiltaan summaarista menettelyä, johon perusteellisen näytön hankkiminen ja esittäminen ei

luontevasti sovellu. Takaisinsaantiesteen osalta näyttökynnystä onkin alennettu eli riittää, että on todennäköistä, velallinen on tehnyt lainkohdassa tarkoitetun oikeustoimen. Sen sijaan törkeän sopimattoman menettelyn ja keinotteluluonteisen elinkeinotoiminnan kohdalla vastaavaa näyttökynnyksen alentamista ei ole tehty. Törkeän sopimattomaan menettelyyn onkin käytännössä vedottu vain harvoin.

Osa esteistä liittyy lähinnä yksityishenkilönä toimineeseen velalliseen. Tällöin este voi perustua siihen, että hän on velkaantunut ilmeisen kevytmielisesti (7 kohta) tai petollisesti (6 kohta). Velkajärjestelyn este voi perustua myös siihen, miten velallinen on toiminut ollessaan tietoinen taloudellisesta ahdingostaan. Esteisen hengen mukaan velallisen tulisi tällöin asianmukaisesti selvittää tilannettaan ja maksaa velkojaan – maksukykynsä mukaan. Jos hän ei ole toiminut näin, on olemassa este (10 § 8 k ja 11 §). Velallisen maksuohjelman suorittamiskykyä koskeva esteperuste tarkoittaa esitöiden mukaan lähinnä velallisen elämäntavan yleistä arviointia (10 § 9 k).

Pääasiassa kuluttajia koskevat esteet on määritelty väljästi ja avoimesti. Varsinkin ilmeisen kevytmielisen velkaantumisen soveltamisala on osoittautunut laajaksi. Lain perusteluissa esitettyjen esimerkkien valossa voitiin olettaa olevan kaksi velallisryhmää, joiden kohdalla esteet tulevat harvoin kysymykseen, asuntovelkojen ja takauksien vuoksi ylivelkaantuneet. Oikeuskäytännössä myös näiden velallisten velkaantumista on usein arvioitu ilmeisen kevytmielisyyden valossa.

Ilmeisen kevytmielisyyden tulkinta alkaa vähitellen kiteytyä oikeuskäytännössä. Tulkinta on vakiintumassa kannalle, joka sulkee suurimman osan kulutusluottovelallisista pois velkajärjestelyn piiristä. Tämä voi yleisestävistä syistä olla perusteltua. Aikaa myöten se johtaa siihen, että erityisten vastasyiden merkitys tämän esteen kohdalla korostuu. Oikeuskäytännössä on perustellulla tavalla korostettu velallisen ponnistuksia maksaa velkojaan erityisenä vastasyynä. Lisäksi olisi syytä kiinnittää huomiota – kuten muiden pohjoismaiden laeissa nimenomaisesti on tehty – siihen, kuinka pitkä aika velkaantumisesta on kulunut. Vaikuttaisikin aiheelliselta, että nämä kaksi seikkaa, velkaantumisesta kulunut aika ja velallisen ponnistelut velkojen maksamiseksi mainittaisiin laissa esimerkkeinä erityisistä vastasyistä. On tärkeää, että velalliset ovat tietoisia siitä, että velkaantumisen lopettaminen ja velkojen maksaminen 'kannattaa'.

Näyttökynnystä on alennettu sekä ilmeisen kevytmielisen velkaantumisen että maksuohjelman noudattamisen kohdalla. Saattaa olla, että taustalla on ajatus, että yleisestävä vaikutus on pyrittävä kohdistamaan nimenomaan kuluttajien maksumoraaliin. Seurauksena on kuitenkin epäsuhta verrattuna elinkeinotoimintaan liittyvistä esteistä vaadittavaan näyttöön. Näyttökynnyksen erilaisuus on ilmei-

sesti johtanut siihen, että käytännössä elinkeinotoiminnassa hankittujen velkojen kohdalla on vedottu ilmeiseen kevytmielisyyteen tapauksissa, joissa pikemminkin on ollut kysymys törkeän sopimattomasta menettelystä velkojia kohtaan.

On vaikeaa nähdä perustetta siihen, että kuluttajavelallisia kohdellaan ankarammin kuin elinkeinotoiminnassa velkaantuneita. Lain soveltamisen tasa-arvoisuuden kannalta olisi perusteltua laskea törkeän sopimattoman elinkeinotoiminnan näyttökynnystä todennäköisiin syihin. Samasta syystä voidaan kysyä, miksi elinkeinotoiminnassa tapahtunut velkaantuminen estää velkajärjestelyn vain silloin, kun se on ollut kvalifioidusti ('törkeän') sopimatonta, kun taas kuluttajien kohdalla riittää lähinnä huolimattomuutta tarkoittava ilmeinen kevytmielisyys. Ero vaikuttaa perusteettomalta senkin vuoksi, että kuluttajan toiminnan (kevytmielisestä) luonteesta on yleensä paljon helpompi esittää näyttöä kuin elinkeinonharjoittajan toiminnan laadusta.

Jos VJL 10 § 3 kohdan näyttökynnystä madallettaisiin eikä esteeseen enää sisältyisi törkeys-kvalifikaatiota, 4 kohdan takaisinsaantieste tuskin olisi enää tarpeellinen.

3 VELKAJÄRJESTELYN JA MAKSUOHJELMAN SISÄLTÖ

3.1 Maksuohjelman rakenne

Velallisen velkavastuun muuttaminen velkajärjestelyssä edellyttää, että velallinen suorittaa veloistaan osan tuomioistuimen vahvistaman maksuohjelman mukaisesti.

Maksuohjelman sisältöä ja rakennetta koskevat yksityiskohtaiset määräykset sisältyvät lain 36 §:ään. Ne voidaan jaotella seuraavasti:

(a) Maksuohjelman perusteiden vahvistaminen
- perusturvaan kuuluva omaisuus (1 kohta)
- varallisuuden rahaksi muuton tuoton toteaminen tai arvioiminen (2 kohta)
- velallisen tulot (3 kohta)
- velallisen elinkustannukset ja muut taloudelliseen asemaan vaikuttavat seikat (4 kohta)
- maksuvara (5 kohta)

(b) Velkajärjestelyn vahvistaminen
- vakuusvelat ja vakuudet (7 kohta)
- vakuusvelkoja koskeva velkajärjestely (8 kohta)
- tavalliset velat (9 kohta)
- tavallisia velkoja koskeva velkajärjestely (10 kohta)

(c) Velvoittavat määräykset
- toimenpiteet maksukyvyn parantamiseksi (6 kohta)
- varallisuuden myyntiä koskevat määräykset (6 kohta ja 37 §)
- maksuohjelma vakuusvelkojen ja tavallisten velkojen osalta erikseen (8 ja 10 kohta)

(d) Menettelyratkaisut
- täytäntöönpano- ja turvaamistoimia koskevat määräykset (11 kohta)
- oikeudenkäymiskulut ja selvittäjän palkkio (12 kohta).

Jaottelu perustuu tuomioistuimen ratkaisun normatiiviseen sisältöön. Velkajärjestelyn perusteena on velallisen taloudellista asemaa ja tulonhankkimiskykyä koskeva selvitys (a). Maksuohjelman sisältö on tältä osin toteava eikä se sisällä velvoittavaa vaikutusta. Tältä osin ratkaisu voidaan lähinnä rinnastaa tuomion perusteluihin.[474] Muutokset näissä seikoissa voivat johtaa maksuohjelman muuttamiseen (44 §). Koska nämä seikat vain välillisesti vaikuttavat velallisen velkavastuun määräytymiseen, niiden sisältöä selostetaan seuraavassa esityksessä vain pääpiirteissään (3.2). Velkajärjestelyjen sisältöön paneudutaan jaksossa 3.3 yksityiskohtaisemmin.

Vahvistettu maksuohjelma sisältää kaksi tuomio-opillista komponenttia: velkasuhteiden uudelleen muotoamisen (b) sekä velallisen velvoittamisen velkojen suorittamiseen vahvistetun maksuohjelman mukaisesti ja velvoittamisen ryhtymään maksukykyä parantaviin toimiin (c). Suoritustuomiona (velvoittamistuomiona)[475] maksuohjelman vahvistaminen on kuitenkin sikäli epätäydellinen, että se ei ole täytäntöönpanokelpoinen,[476] vaan velkojan oikeussuojakeino on vaatia velkajärjestelyn raukeamista.

---

[474] Tuomion perusteluiden ei katsota saavuttavan oikeusvoimavaikutusta, ks. Tirkkonen SP II 1977 s. 285–286.

[475] Tuomiot jaetaan vakiintuneesti suoritus-, vahvistus- ja muotoamistuomioihin. Maksuohjelman vahvistamisratkaisussa on piirteitä näistä kaikista. Suoritustuomion synonyyminä puhutaan velvoitetuomiosta (mikä sopii maksuohjelmaan sikäli paremmin, että velallista ei sen perusteella voida pakottaa suoritukseen). Ks. Tirkkonen SP II 1977 s. 241–242.

[476] Toisin YrSanL mukainen saneerausohjelma, YrSanL 60 §.

3.2 Maksuohjelman perusteet

(1) Varallisuuden realisointi.

Velallisen on käytettävä velkojensa maksamiseen kaikki varallisuutensa, joka ei kuulu perusturvaan. Sitä, mihin ajankohtaan mennessä velallisen on realisoitava omaisuus ja lyhennettävä velkoja, ei ole yksiselitteisesti säännelty. Velkajärjestelyn edellytyksenä on, että velallinen ei kohtuudella pysty olennaisesti parantamaan maksukykyään selviytyäkseen veloistaan (VJL 9 §). Maksukyvyn olennainen parantaminen voi olla mahdollista omaisuutta realisoimalla, jolloin realisoinnin siis on tapahduttava ennen velkajärjestelyn aloittamista.[477]

Jos velkajärjestely aloitetaan, tuomioistuin voi antaa määräyksiä omaisuuden realisoimisesta. Aloittamispäätöksen tekemisestä[478] tulee voimaan velallisen velkoja koskeva maksu-, perintä- ja täytäntöönpanokielto. Kiellon vastaiset toimet ovat tehottomia.[479] Vain vakuusvelkoja voi vaatia poikkeusta perintäkiellosta (15 §), ei sen sijaan tavallinen velkoja.[480] Poikkeuksen myöntää tuomioistuin ja se edellyttää, että omaisuus joko ei kuulu perusturvaan tai on ilmeistä, että velallinen ei vakuusvelkaosuutta koskevien säännösten mukaan pysty ko. perusturvaan kuuluvaa omaisuutta velkajärjestelyssä pitämään (15 §).

Jos kysymyksessä on osamaksukaupalla myyty esine, velkoja voi perintäkiellosta huolimatta vaatia osamaksukauppalain mukaista takaisinottoa tai tilitystä (18,2 §) ulosottomieheltä, jos omaisuus ei kuulu velallisen perusturvaan tai tuomioistuin on myöntänyt velkojalle poikkeuksen perintäkiellosta. Kysymys osamaksukaupalla myydyn esineen kuulumisesta perusturvaan voi siten tulla joko ulosottomiehen tai käräjäoikeuden ratkaistavaksi.[481]

Tuomioistuin voi antaa määräyksen siitä, kuka suorittaa omaisuuden realisoinnin. Ennen maksuohjelman vahvistamista tapahtuva realisointi voitaneen antaa selvittäjän (66,3 §)[482] tai 15 §:n nojalla vakuusvelkojan tehtäväksi. Velka-

---

[477] Ks. 2.2.3.3.

[478] Sen kellonaika on kirjattava päätökseen (54,3 § 3 k).

[479] VJL 12,3 § 1. lause, 13,2 § 1. lause ja 17,1 § 2. lause.

[480] Eräänlainen tavallista velkojaa koskeva poikkeus sisältyy 17 §.ään, jonka nojalla ulosmitattu omaisuus voidaan myydä, jos myynnistä on jo kuulutettu ja omaisuus kuuluu perusturvaan ja on ilmeistä, että omaisuutta ei velkajärjestelyssä käytetä velkojen maksuun (17,3 §). Jos ulosmittausvelkojana on tavallinen velkoja, hän ei kuitenkaan saa rahoja hyväkseen, vaan ne jaetaan maksuohjelman mukaisesti (17,1 § viim. lause).

[481] KO ratkaisee kysymyksen VJL 15 §:n mukaisena poikkeuksena perintäkieltoon. Tästä oli kysymys KKO:n ensimmäisessä VJL:ia koskeneessa ratkaisussa KKO 1994:141.

[482] Ilman tuomioistuimen määräystä selvittäjällä ei ole oikeutta omaisuuden rahaksimuut-

järjestelyn aloittamisen oikeusvaikutuksena velallinen ei menetä omaisuutensa vallintaoikeutta vastaavalla tavalla kuin konkurssissa.[483] Velallisen omaisuuttaan koskevat disponoinnit ovat siten päteviä ja velallinen voi myydä omaisuutta velkajärjestelyn aikana.[484] Eri asia on, että velallisen toimiessa vastoin tuomioistuimen antamaa määräystä (jonka mukaan selvittäjän tulee huolehtia omaisuuden myymisestä) tai velkojien etuja, saattaa syntyä velkajärjestelyn este (10 § 8 k). Ulosottomiehen tehtäväksi realisointi voitaneen antaa vasta maksuohjelmassa (37,1 §).

Velkajärjestelyn aloittamisesta voimaan tuleva maksukielto on poikkeus velallisella edelleen säilyvästä oikeustoimi- ja prosessitoimikelpoisuudesta sekä asiavaltuudesta. Maksukiellosta johtuen velallinen ei velkajärjestelyn alkamisen jälkeen voi käyttää realisoinnista saamiaan varoja velkojen lyhentämiseen ja vastoin kieltoa suoritettu maksu on palautettava (12,3 §). Tuomioistuin voi erityisin edellytyksin myöntää poikkeuksen maksukiellosta (12,2 §).

Perusturvaan kuulumatonta varallisuutta ei tarvitse myydä, jos siitä ei kerry velkojille suoritusta.[485] Velallisen osuus kuolinpesässä on tässä suhteessa ongelmallinen. Lähtökohtaisesti velallisen tulee joko myydä pesäosuus tai käyttää oikeuttaan vaatia perinnönjakoa. Kuolinpesää rasittava lesken hallinta- ja asumisoikeuskaan (PK 3:1a) ei estä jakoa, mutta lesken hallinta- ja asumisoikeutta ei jaosta huolimatta voida loukata.[486] Hallinta- ja asumisoikeuden rasittama pesäosuus voi, erityisesti jos osakkaita on monta, olla niin vähäarvoinen, että velallisen ei edellytetä vaativan perinnönjakoa.[487] Jos hallinta- ja asumisoikeuden rasittamalla pesäosuudella on arvoa, mutta jakoa ei voida toteuttaa siten, että ve-

---

toon ennen maksuohjelman vahvistamista. Koskelo ja Lehtimäki (1993 s. 148 ja 151) näyttävät katsovan, että selvittäjälle ei voitaisi antaa määräystä realisoinnista ennen maksuohjelman vahvistamista. Kun selvittäjän tehtävät pääosin – maksuohjelman laatiminen – ajoittuvat vahvistamista edeltävään aikaan ja kun maksuohjelman sisältö voi olla riippuvainen omaisuuden myymisestä, voi omaisuuden myyminen tässä vaiheessa olla tarkoituksenmukaista. Velkojien edunvalvonnan kannaltakin voi olla perusteltua, että myynnin suorittaa selvittäjä eikä velallinen. Laista ei löydy nimenomaista perustetta sille, etteikö myyntimääräystä 66,3 §:n nojalla voitaisi antaa ennen ohjelman vahvistamistakin.

Selvyyden vuoksi voi olla hyvä antaa maksuohjelmassa 37,1 §:ää vastaava määräys silloinkin, kun selvittäjän tulee suorittaa myynti.

[483] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 104 ja 146.

[484] Oikeustoimi on pätevä, vaikka velallinen olisi tehnyt sen vastoin tuomioistuimen 66,3 §:n mukaista määräystä.

[485] Turun HO ei edellyttänyt perusturvaan kuulumattoman auton myymistä, kun sen arvosta ei olisi kertynyt suoritusta velkojille (THO 15.3.94/814).

[486] Aarnio–Kangas 1991 s. 539.

[487] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 142–143.

lallinen saisi osuutensa pesän muista varoista, voitaneen maksuohjelmassa määrätä velalliselle lesken kuoleman jälkeen tuleva osuus käytettäväksi velkojen suorittamiseen siitä riippumatta, milloin velallinen saa sen hallintaansa.

Elinkeinoa harjoittavalle luonnolliselle henkilölle voidaan myöntää velkajärjestely eräissä tapauksissa.[488] Kysymykseen tulevat tilanteet ovat lähinnä sellaisia, joissa velkaantumisen syy liittyy elinkeinon harjoittajan yksityistalouteen tai hänen aikaisempaan, jo lopetettuun elinkeinoonsa. Tällöin velalliselta ei edellytetä hänen parhaillaan harjoittamaansa elinkeinotoimintaan liittyvän varallisuuden realisoimista (46,2 §). Elinkeinotoimintaan liittyvä varallisuus on laajempi käsite kuin perusturvaan kuuluvat työvälineet ja niihin rinnastettavat esineet.[489] Esitöistä ei kuitenkaan ilmene, kuinka paljon laajempi. Esimerkiksi kauppiaan vaihto-omaisuus, joka ei sisälly perusturvaan, jää tällä perusteella realisoinnin ulkopuolelle. Myös käyttöomaisuutta velallinen voi säilyttää enemmän kuin perusturvasäännöksen perusteella (VJL 5,2 §). Elinkeinovarallisuuden säilyttämisen lisäedellytys on, että toiminnan jatkaminen on tarkoituksenmukaisempaa kuin omaisuuden myyminen.

Jos velallinen on henkilöyhtiön vastuunalainen yhtiömies ja hänelle 45,2 §:n nojalla myönnetään velkajärjestely, joudutaan ratkaisemaan yhtiöosuuden säilyttämistä tai realisointia koskeva kysymys. Lähtökohta on 46,3 §:n mukaan se, että velallinen saa pitää yhtiöosuuden. Jos joku velkojista vaatii realisointia ja osoittaa sen todennäköisesti johtavan edullisempaan tulokseen, yhtiöosuus on muutettava rahaksi. Todistustaakka realisoinnin edullisuudesta on siis velkojalla, joka vaatii realisointia. Näyttökynnys on kuitenkin normaalia siviiliprosessuaalista näyttökynnystä alempi eli riittää, että velkoja osoittaa realisoinnin todennäköisesti johtavan edullisempaan tulokseen.

Jotta henkilöyhtiön vastuunalaiselle yhtiömiehelle ylipäänsä voitaisiin myöntää velkajärjestely, yhtiön tulee täyttää joitakin taloudellisia kriteereitä. Yhtiö ei saa olla maksukyvytön tai sen tulee olla ainakin saneerauskelpoinen (45,2 §). Yhtiöosuus voidaan velkojan vastustuksesta huolimatta säilyttää, jos yhtiö on maksukykyinen, mutta ei kuitenkaan niin hyvä, että sen myynti tuottaisi jatkamista paremman tuloksen.

Myös velallisen omistamat osakeyhtiön osakkeet voidaan velkajärjestelyssä myydä. Sijoitusosakkeet on luonnollisesti myytävä. Jos velallisen osakkuus perustuu pikemminkin yrittäjyyteen kuin sijoittamiseen, osakkeet voidaan jättää myymättä. Edellytykset ovat samat kuin henkilöyhtiön vastuunalaisen yhtiömie-

[488] Ks. edellä III 2.3.

[489] Ks. HE 183/1992 vp. s. 75.

hen kohdalla (48,2 §).[490] Sekä henkilöyhtiön osuuden että osakkeiden myymisen kohdalla joudutaan tietenkin arvioimaan ja pääomittamaan velallisen mahdollisuus työskennellä yhtiössä eri vaihtoehdoissa. Siten eri vaihtoehtojen vertaileminen voi olla erittäin vaikeaa ja velkojalla voi olla huomattavia vaikeuksia täyttää edes alennettua näyttökynnystä.

(2) Velallisen perusturva.

Velallisen perusturva on uusi käsite, joka funktioltaan vastaa ulosottolaissa määriteltyä erottamis- eli beneficium-etua. VJL 5,2 §:n mukaan perusturvaan kuuluu:

1) velallisen omistusasunto,
2) hänen ja hänen perheensä kohtuullinen asuntoirtaimisto,
3) kohtuullisen tarpeen mukaiset henkilökohtaiset tavarat,
4) työvälineet, joita velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseen, ja
5) työvälineisiin rinnastettavat esineet, joita velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseen.

Perusturvan määritelmä on kieliasultaan modernimpi ja sananmuodoltaan laajempi kuin UL 4:5. VJL:n perustelujen mukaan velallisen asuntoirtaimiston ja työvälineiden suhteen sääntelyn laajuus on vastaava kuin ulosottolaissa.[491] Lakivaliokunta lisäsi perusturvan määritelmään kohtuullisen tarpeen mukaiset henkilökohtaiset tavarat perustellen lisäystä sillä, että määritelmän tuli tältä osin vastata vallitsevaa ulosottokäytäntöä.[492]

Ulosottokäytännössä velallisen arvoltaan tavanomaiset henkilökohtaiset tavarat ja asuntoirtaimisto on useimmiten jätetty ulosmittaamatta. Ulosottokäytäntö perustuu osittain KKO:n oikeuskäytäntöön ja osittain siihen tosiasialliseen tilanteeseen, että näiden esineiden myyntikulut yleensä ylittävät niistä saatavan hinnan.[493]

Sisällöllistä merkitystä velkajärjestelylain ja ulosottolain erilaisilla sanamuodoilla voi olla esimerkiksi siinä suhteessa, että UL 4:5:n mukaan erottamisetu koskee 'tarpeellisia pito- ja makuuvaatteita sekä sänkyjä ja välttämättömiä huone- ja talouskaluja' ja lisäksi eräitä yksilöidysti lueteltuja esineitä,[494] kun taas

[490] Osakeyhtiöltä ei kuitenkaan vaadita minkään vakavaraisuuskriteerin täyttämistä.

[491] HE 183/1992 vp. s. 45.

[492] LaVM 14 – HE 183/1992 vp. s.

[493] Niemi-Kiesiläinen – Tala– Wilhelmsson 1991 s. 61.

[494] Ks. KKO 1982 II 58, jonka mukaan tavanomainen jääkaappipakastin oli ruokatavaroiden säilytystilan puuttuessa huoneistosta UL 4:5:ssä tarkoitettu erotettava talouskalu.

VJL 5,2 §:ssä puhutaan kohtuullisesta asuntoirtaimistosta. KKO:n oikeuskäytäntö on suurimmaksi osaksi vanhahtavaa eikä siinä voida sanoa omaksutun laajaa tulkintaa. Siten vaikuttaa siltä, että velkajärjestelylain mukainen perusturvan käsite on koti-irtaimiston osalta jonkin verran laajempi kuin UL 4:5:n. Kun edellinen ilmeisesti vastaa sekä nykyistä käsitystä ihmisten perustarpeista että järkevää realisointikäytäntöä, olisi suotavaa, että ulosottolain 4:5:n tulkinnassa tältä osin otettaisiin huomioon velkajärjestelyasioissa syntyvä käytäntö.

Yhdenmukaisesti UL 4:5:n kanssa velallisen toimeentulonsa turvaamiseen tarvitsemat työvälineet ovat suojassa täytäntöönpanolta.

Velkajärjestelylain perusturvan käsite on laajempi kuin ulosottolain 4:5:n erottamisetu siinä suhteessa, että tarpeellisten työvälineiden lisäksi niihin rinnastettavat esineet, joita velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseen, kuuluvat perusturvaan. Esimerkkinä tällaisesta välineestä lain esitöissä mainitaan auto, jota velallinen tarvitsee työmatkoihin tai lasten kuljettamiseen päivähoitoon.[495] Säännöksen tarkoitus on suojata sellaista omaisuutta, jota velallinen tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseen.[496] Laissa ei nimenomaisesti sanota, että työvälineiden ja niihin rinnastettavien esineiden tulisi olla arvoltaan kohtuullisia. Tämän edellytyksen voidaan katsoa sisältyvän lakitekstissä selkeästi ilmaistuun säännöksen tarkoitukseen. Työvälineen tai siihen rinnastettavan esineen arvo voidaan ottaa huomioon myös arvioitaessa sitä, voiko velallinen kohtuudella parantaa maksukykyään (9 §). Vaikka velallinen sinänsä 5,2 §:ssä tarkoitetulla tavalla tarvitsee autoa, hän voi olla velkajärjestelyn edellytyksenä velvollinen vaihtamaan sen halvempaan.[497]

Vanhemmassa oikeuskäytännössä tietosanakirja ja Kansallinen Elämäkerrasto oli katsottu erottamisedun piiriin kuuluviksi sivistyskirjoiksi (UL 4:5 1 mom 2 kohta). KKO 1951 II 16.

[495] HE 183/1992 vp. s. 45.

KKO:n UL 4:5:ta koskevassa oikeuskäytännössä autoa on pidetty erottamisedun piiriin kuuluvana työvälineenä vain harvoin. KKO 1978 I 4 oli ensimmäinen tällainen tapaus, ja se koski vakavasti liikuntavammaista velallista. Ratkaisussa KKO 1987:77 myyntiedustaja, joka matkusti 260 päivänä vuodessa, sai pitää auton. Varsinaista työmatkaliikennettä koskevaa UL-prejudikaattia ei ole.

Auto ei kuulunut erottamisedun piiriin ratkaisussa KKO 1951 II 40, D 1952 s. 41 eikä moottoripyörä, vaikka se selvästi oli työväline, KKO 1956 II 80.

[496] KKO 1994:141: Espoon Viherlaaksossa asuvan ja Vantaan Tikkurilassa työskentelevän velallisen katsottiin tarvitsevan autoa työmatkoihin (työpäivä alkoi kello 7.00) ja auto siten kuului perusturvaan.

[497] Hallituksen esityksessä auton arvon kohtuullisuutta ei käsitellä millään tavoin, asunnon arvon kohtuullisuutta kylläkin. Oikeusministeriön maksuohjelman laatimista koskevissa ohjeissa (s. 4) esitetään esimerkki, jossa velallisella on 50.000 markan arvoinen auto, josta on

Niin auton kuin muunkin omaisuuden realisoimisesta täytyy kertyä velkojille suoritusta, jotta velallinen voidaan siihen velvoittaa. Puhelinosakkeen kuulumisesta perusturvaan näyttää vallitsevan erilaista käytäntöä.[498]

Kokonaan uutena asiana perusturvaan sisältyy velallisen *omistusasunto*. Saako velallinen säilyttää omistusasuntonsa, riippuu siitä, missä määrin hän pystyy sen säilyttäessään maksamaan velkojaan. Asiaa käsitellään jäljempänä jaksoissa 3.3.3 ja 3.3.4. Kysymys siitä, tuleeko omistusasunnon olla tasoltaan kohtuullinen, on epäselvä. Omistusasunnon kohtuullisuutta ei nimenomaisesti edellytetä lakitekstissä (5,2 §). Lain esitöiden mukaan asunnon kohtuullisuus on niin itsestään selvä edellytys sen pitämiselle velkajärjestelyssä, että sitä ei ole ollut tarpeen erikseen lakitekstissä mainita.[499] Lainvalmistelijat ovat sittemmin asettuneet sille kannalle, että asunnon kohtuullisuudella ei sinänsä ole merkitystä, jos velalliset pystyvät maksamaan veloistaan velkajärjestelylain edellyttämät vähimmäisosuudet.[500] Tulkinta vaikuttaa perustuslaillisesti ongelmalliselta. Kohtuullisen tarpeen ylittävää asumista ei voida suojata tilanteessa, jossa velkojat menettävät ehkä huomattavankin osan saatavistaan.

Toinen tulkinta-argumentti lähtee siitä, että kohtuullisen tarpeen ylittävän asunnon myyminen kuuluu toimiin, joilla velallinen on velvollinen kohtuudella parantamaan maksukykyään (arg. 9 §:n viimeinen lause ja 36 § 6 kohta). Lakia on nähdäkseni tulkittava hallituksen esityksen mukaisesti siten, että kohtuullisen tason ylittävä asunto on velkajärjestelyssä myytävä.

Asunnon kohtuullisuutta arvioitaessa lähtökohtana voidaan pitää asumisen sosiaalisten tukijärjestelmien normistoja eli arava- ja asumistukinormeja.

Silloinkin, kun velallinen on velvollinen myymään asunnon, myyntiä voidaan kohtuussyistä lykätä, korkeintaan vuoden ajan ja edellyttäen, että velallinen suo-

---

maksamatta osamaksukauppasaatavaa 70.000 mk. Ohjeissa esitetään, että velallinen voisi pitää auton velkajärjestelyssä, mikäli hän pystyy maksamaan jäljempänä tekstissä selostettavalla tavalla määräytyvän osuuden veloista.

Esimerkki herättää joitakin kysymyksiä. Ensinnäkin velallinen todennäköisesti pystyisi parantamaan maksukykyään vaihtamalla auton edullisempaan, koska silloin osamaksuista vapautuisi maksuvaraa muiden velkojen maksuun. Auton kohtuullisuuskin arveluttaa (Edellä mainituissa KKO:n ratkaisuissa auton arvo oli 12.000 mk ratkaisussa KKO 1987:77 ja 13.000 mk ratkaisussa KKO 1994:141). Toisaalta velallisen erityisolosuhteista, lähinnä invaliditeetista, tai ammatista – kuljetusalalla tms. – johtuen hän voi tarvita toimeentulonsa turvaamiseen näinkin arvokkaan auton.

[498] THO 15.3.94/814 on katsonut sen kuuluvan perusturvaan. Käytäntöä näyttää esiintyvän myös Vaasan hovioikeuspiirissä; VHO 14.6.94/1098; valitus ei kuitenkaan koskenut puhelinosaketta.

[499] HE 183/1992 vp. s. 45.

[500] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 32 ja 200.

rittaa velalle lykkäysaikana juoksevan koron (35 §). Laissa ei sanota, mistä ajankohdasta yhden vuoden määräaika lasketaan. Vaihtoehtoja on kolme: velkajärjestelyn aloittamisesta, velkojan myyntioikeutta koskevasta hakemuksesta tai maksuohjelman vahvistamisesta. Pykälän sijainti maksuohjelman sisältöä koskevien pykälien yhteydessä viittaa siihen suuntaan, että tarkoitettu ajankohta olisi maksuohjelman vahvistaminen. Jos velkoja on velkajärjestelyn aikana vaatinut asunnon myymistä 15 §:n nojalla, mutta myyntiä on 35 §:n nojalla lykätty, lykkäyksen kesto on aiheellista laskea siitä ajankohdasta, jolloin tuomioistuin teki päätöksen asunnon myymisestä. Tuntuisi kohtuuttomalta velkojaa kohtaan, että jo ratkaistua myyntioikeutta voitaisiin pitkittää siitä riippuen, kuinka kauan velkajärjestelyasian käsittely muilta osin kestää.

(3) Tulot.

Velallinen on velvollinen käyttämään velkojensa maksamiseen kaikki ne tulot, joita hän ei tarvitse välttämättömiin elinkustannuksiinsa ja elatusvelvollisuudesta aiheutuviin menoihinsa (maksuvara, 5,1 §). Velallisen tuloina otetaan huomioon sekä ansiotulot, elinkeinotulo että sosiaaliset tulonsiirrot kuten eläkkeet, työttömyyskorvaukset, sairaspäiväraha, opintotuki, äitiys- tai vanhempainpäiväraha, kotihoidontuki jne.[501] Lakia on tulkittu siten, että nimenomaisesti tiettyjä menoja varten myönnettyä sosiaalitukea ei oteta tulona huomioon (jolloin tietenkään vastaavaa menoa ei merkitä elinkustannuksiin).[502] Esimerkiksi asumistuki voidaan joko vähentää asumismenoista tai lisätä tuloihin, jolloin vuokrameno otetaan täysimääräisenä huomioon elinkustannuksissa. Lapsilisää, joka on jo otettu huomioon toimeentulotuen välttämättömien elinkustannusten laskuperusteissa, ei oteta tulona huomioon. Toimeentulotukea, joka on tarkoitettu vain tilapäiseen tarpeeseen, ei huomioida laskelmissa.

(4) Velallisen elinkustannukset.

Lähtökohta on se, että velallinen ei saa maksuohjelman aikana käyttää tulojaan muuhun kuin välttämättömiin elinkustannuksiin. Käsitys siitä, mitä ovat välttämättömät elinkustannukset vaihtelee sekä yleisellä tasolla yhteiskunnan kehityk-

[501] Tarkemmin eri tulolajeista Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 121–124.

Normaalista ansiotulosta tai vastaavasta poikkeavat suoritukset (pelivoitot, perintö yms.) arvioidaan maksuohjelman muuttamista koskevien edellytysten mukaan. Jos ne merkitsevä olosuhteiden olennaista muuttumista, maksuohjelmaa on muutettava ja käytettävä suoritus velkojen maksamiseen (VJL 44 §).

[502] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 123.

sen ja taloudellisen tilanteen mukaan että yksilöiden tarpeiden ja subjektiivisten arvostusten mukaan. Yhteiskunnallisella tasolla voidaan asettaa tietty markkamääräinen taso, jolla toimeentulon minimi määritellään. Toinen mahdollisuus on arvioida välttämättömät kustannukset yksittäistapauksittain. Kansalaisten yhdenvertaisuuden vuoksi lähtökohtana on oltava jokin yleinen taso, mutta käsitykset siitä, missä määrin yksilökohtaisia eroja voidaan ottaa huomioon, voivat vaihdella huomattavastikin. Toimeentulotuen kehityksessä, siirryttäessä suppeasta laajaan perusosaan, on nähtävissä siirtymistä kohti yleisesti asetettu standardia.

Velkajärjestelyn maksuohjelmassa, jonka on määrä olla voimassa viisi, joskus jopa 10 vuotta, lähtökohtana täytyy olla yleinen standardi. Kotitalouden tarpeita olisi jokseenkin mahdotonta – ja suhteettoman kallista – ennakoida näin pitkällä tähtäimellä kovin yksityiskohtaisesti. Välttämättömien elinkustannusten standardina käytetään hallituksen esityksen perustelujen mukaisesti toimeentulotuen normeja. Perusteluissa korostetaan, että velalliselle ja hänen perheelleen tulisi jättää jonkin verran enemmän varoja kuin normi edellyttää eli toimeentulotukinormi korotettuna 25 prosentilla, koska – toisin kuin toimeentulotuessa – kysymys on pitkäaikaisesta toimeentulon tasosta.[503] Käytännössä tätä on tulkittu siten, että velallisen elinkustannuksiin varataan noin 20–25 prosenttia toimeentulotuen normin ylittävä määrä.[504] Oikeusministeriön hakemuksen laatimista koskevien ohjeiden mukaan yksin asuvan aikuisen tai yksinhuoltajan välttämättömiin elinkustannuksiin voidaan varata enintään 2.375 mk ja puolisoiden 4.000 mk. Vastaavalla tavalla laskettuna lapsen välttämättömät elinkustannukset vaihtelevat iästä riippuen välillä 620–1487 mk.[505]

---

[503] HE 183/1992 vp. s. 44.

[504] Oikeusministeriön hakemuksen laatimista koskevissa ohjeissa (25.1.1993) aikuisen toimeentulotuen laajaa perusosaa (1. kuntaryhmässä) on korotettu 20–25 %:lla ja lasten osalta on annettu ohjeeksi 1.250 mk/kk, joka edustaa jonkinlaista keskiarvoa. Ks. esim. HHO 27.10.93/4499, jossa yksinäisen velallisen toimeentuloon varattiin 2.375 mk/kk.

[505] On mielenkiintoista, että toimeentulotuen ja lapsilisälain logiikka lasten lukumäärän suhteen on täsmälleen päinvastainen: Lapsilisän määrä ensimmäiselle lapselle on pienin ja kasvaa perheen lapsiluvun kasvaessa. Toimeentulotuen määrä pienenee lapsiluvun kasvaessa. Kun velkajärjestelyn vähimmäiskustannukset on sidottu toimeentulotukeen, on samalla omaksuttu laskevan tuen logiikka. (Näin HE 183/1992 vp. s. 43–44 ja Koskelo–Lehtimäki s. 128. OM:n ohjeissa taas on käytetty 'könttäsummaa' 1.250 mk/lapsi, mutta sanallisesti kehotetaan useampi lapsisia perheitä ilmoittamaan pienemmät kustannukset.)

Kun velkajärjestelyssä toisin kuin toimeentulotuessa tähdätään pitkäaikaiseen toimeentuloon, tuntuisi johdonmukaiselta valita sama logiikka kuin lapsilisissä. Silloinkin kun perheen lapset ovat pieniä, vaikuttaisi OM:n ohjeiden mukainen 'könttäsumma' huomattavasti käytännöllisemmältä kuin maksuvaran muuttaminen aina lapsen syntymäpäivän kunniaksi.

Velkajärjestelyssä voidaan – periaatteessa yhdenmukaisesti toimeentulotuen myöntämisperusteiden kanssa – ottaa huomioon velallisen yksilöllisiä tarpeita. Asumismenot otetaan huomioon todellisina[506] (mahdollisia asuntovelkoja lukuunottamatta). Erikseen otetaan huomioon päivähoitomaksut, vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot ja paikallisliikenteen maksua suuremmat työmatka- ym. menot (edellyttäen, että ne ovat välttämättömiä) ja harkinnan mukaan muitakin erityisistä tarpeista johtuvia menoja.[507]

Velallisen elatusvelvollisuus otetaan huomioon elinkustannuksina myös siltä osin kuin hän on velvollinen maksamaan elatusapua lapselleen. Elatusavun suuruus otetaan huomioon sen suuruisena kuin se on vahvistettu. Velallinen voi olla velvollinen selvittämään, onko olemassa perusteet elatusavun alentamiseen.[508]

> Lapsen elatuksesta annetun lain 2,1 §:n mukaan vanhemman elatuskykyyn vaikuttavina seikkoina otetaan huomioon mm. hänen työkykynsä ja mahdollisuutensa osallistua ansiotyöhön. Elatusavun muuttaminen on mahdollista sen määräämisen perusteena olleiden olosuhteiden niin olennaisen muutoksen johdosta, että muuttamista on pidettävä kohtuullisena (ElatusL 11,1 §). Useissa tapauksissa ylivelkaantumiseen johtaneet syyt voivat olla samoja, jotka oikeuttavat elatusavun alentamiseen.[509]
>
> Voidaanko suuret velanhoitomenot ottaa huomioon elatusavun alentamisen perusteena? ElatusL:n 2,1 §:n mukaan huomioon otetaan myös elatusvelvollisen käytettävissä olevien varojen määrä. Elatusavun muuttamisen edellytykset on lapsen pysyvän elatuksen turvaamisen vuoksi säädetty jäykiksi. Olosuhteiden muutoksen on täytynyt johtaa tilanteeseen, jossa elatusavun määrä on kohtuuton.[510] Kirjallisuudessa on suhtauduttu kielteisesti elatusrästivelkojen kertymiseen elatusavun alentamisen perustee-

[506] Ks. tarkemmin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 125.

[507] VNp toimeentulotuen yleisistä perusteista 28.12.1988/1349 3 §.

[508] On mahdollista, että velallinen on velvollinen maksamaan elatusapua – lähinnä entiselle – puolisolleen. Vaikuttaisi siltä, että elatusavun muuttaminen tai lakkauttaminen muuttuneiden olosuhteiden vuoksi (AL 51 §) olisi pääsääntö, jos elatusvelvollinen ex-puoliso joutuu velkajärjestelyyn. Velallisen maksukyvyn heikkeneminen ja kohtuullisuus (AL 48 §) lähinnä velkojia kohtaan ei puoltane elatusavun maksamista velkajärjestelyssä. Tosin nytkin joudutaan kiinnittämään huomiota maksukyvyttömyyden syyhyn; jos velallisen tavoitteena on ollut välttyä ikävältä elatusvelvollisuudelta, ei alentamista voida hyväksyä.

[509] Elatusavun muuttamiseen voi oikeuttaa vähäisempikin maksukyvyn heikkeneminen kuin velkajärjestelyyn. Hovioikeuskäytännössä elatusvelvollisen lomautus siten, että hän sai lomautusaikana ansiosidonnaista päivärahaa, on hyväksytty elatusavun alentamisen perusteeksi. RHO:1993:2; 12.5.1993/T:556. Velkajärjestelyn edellytyksiä arvioitaessa lomautuksesta aiheutunutta maksukyvyttömyyttä saatettaisiin hyvinkin pitää tilapäisenä.

[510] Ks. Saarenpää 1981 s. 184, 195 ja 294–295. Ks. KKO 1993:116.

na.[511] Jos elatusvelvollinen ottaa velkaa omaa elintasoaan tai varallisuuttaan kohentaakseen, eivät velanhoitomenot voi olla elatusavun alentamisen peruste. (KKO 1993:138).

Velkajärjestelyssä asiaa on ehkä arvioitava hieman eri lähtökohdista. Velanhoitomenot vaikuttavat siihen, kuinka suurella summalla velallisen katsotaan voivan osallistua hänen huollettavinaan olevien lasten elatukseen. Tällöin lienee mahdollista, että velanhoitomenot vaikuttavat myös elatusavun suuruuteen edellyttäen, että ElatusL:n 11 §:n mukaiset edellytykset yleisesti täyttyvät.

(5) Velkajärjestely ja perustoimeentulon turvaaminen.

Yksityishenkilön velkajärjestelyä voidaan tarkastella yhtenä niistä sosiaaliturvan muodoista, jotka turvaavat henkilön perustoimeentuloa maksukyvyttömyystilanteessa (ks. yleisesti VII 3.3.3). Muita samaa tavoitetta palvelevia järjestelmiä ovat velallisen suojaosuus palkan ja muun toistuvaissuorituksen ulosmittauksessa, toimeentulotuki sekä asumistuki. Järjestelmät eroavat toisistaan huomattavasti. Velkajärjestelyssä ja ulosmittauksessa on kysymys velallisen oman ansiotulon suojaamisesta täytäntöönpanolta, kun taas toimeentulo- ja asumistuki ovat yhteiskunnallisia tulonsiirtoja. Ei ole yllättävää, että näiden perusturvan muotojen yhteensovittaminen on jäänyt verrattain vähälle huomiolle.

Toimeentulominimin määrittely tehdään velkajärjestelyssä ja toimeentulotuessa periaatteessa samalla tavalla eli määrittelemällä välttämättömien elinkustannusten absoluuttinen normi. Kun velkajärjestelyn normi on nimenomaan sidottu toimeentulotukeen, näiden kahden järjestelmän välillä ei juuri ilmene ristiriitaa.[512] Mahdollinen ristiriita voi ilmetä maksuohjelman suorittamisen aikana. Jos velallisen tulot pienenevät maksuohjelman aikana, hän voi joutua toimeentulotuen tarpeeseen. Ensisijainen keino tällöin on maksuohjelman muuttaminen, mutta välittömään tarpeeseen voidaan joutua myöntämään toimeentulotukea.

Asumistuen määräytymisperusteet poikkeavat edellisistä. Asumistuen suuruuteen vaikuttaa ruokakunnan koko, bruttotulot, asumismenot, asunnon suuruus ja

[511] Saarenpää 1981 s. 202.

[512] Jos velallinen ilmoittaa välttämättömät elinkustannuksensa toimeentulotuen normia pienemmiksi, hän voi joutua maksuohjelman suorittamisen aikana toimeentulotuen tarpeeseen. Tällöin hän olisi normien mukaan oikeutettu toimeentulotukeen. Tämä lopputulos on nähdäkseni velkajärjestelyn tavoitteiden vastainen; velkajärjestelyllä pitäisi saavuttaa kestävä ratkaisu velkaongelmiin. Huomattava todennäköisyys joutua toimeentulotuen tarpeeseen ja oikeus tällöin myös saada sitä on nähdäkseni painava argumentti siihen suuntaan, että maksuohjelmia, joissa elinkustannukset arvioidaan toimeentulotuen normeja alhaisemmiksi, ei pitäisi vahvistaa kuin aivan erityisin perustein.

paikkakunnan mukaan määräytyvä kohtuullisten asumismenojen taso.[513] Koska velkajärjestely ei – ainakaan välittömästi – muuta mitään näistä tekijöistä, velkajärjestelyllä ei ole vaikutusta asumistuen suuruuteen. Toisaalta asumistuki otetaan velkajärjestelyssä tulona huomioon.[514]

Ulosmittauksessa minimitoimeentulo on määritelty kahdella eri tavalla. Toisaalta on jätettävä ulosmittaamatta kaksi kolmasosaa velallisen nettopalkasta tai -työeläkkeestä.[515] Elinkeinotulon ulosmittauksessa ulosmittaamatta jätettävä osuus – pääsääntöisesti viisi kuudesosaa – määräytyy bruttotulon perusteella.[516] Toisaalta velallisen suojana on ulosmittauksessa absoluuttisesti määrätty suojaosuus. Ensinnäkään eräitä sosiaalietuuksia ei saa lainkaan ulosmitata. Esimerkkeinä mainittakoon kansaneläke, asumistuki ja lapsilisä.[517] Lisäksi on säädetty erityinen absoluuttinen minimi, jonka alle ulosmittaukselta suojattu palkan tai muun toistuvaissuorituksen osa ei saa jäädä. Tämä vuosittain oikeusministeriön päätöksellä vahvistettava määrä on tällä hetkellä 92 mk päivää kohden eli 2.760 mk/kk ja sitä korotetaan 33 mk/vrk kunkin lapsen osalta.[518]

Velkajärjestelyn minimitoimeentulo on rakenteellisesti ja markkamääräisesti lähellä palkan ulosmittauksen absoluuttista suojaosuutta. Lakiteknisesti eritavoin määritelty minimi voi yksittäisissä tapauksissa johtaa – lähinnä velallisen huollettavien määrästä ja iästä riippuen – jossain määrin erilaisiin lopputuloksiin. Toinen eroavuus on se, että velkajärjestelyssä sovellettava toimeentulotuen

---

[513] Asumistuen suuruus on säännelty asumistukilain (408/75) 3 luvun, asumistukiasetuksen (488/75) 3a §:n ja asumistuen määräytymisperusteista annetun VNp:n (1437/94) säännöksissä – hieman monimutkaisesta järjestelmästä huolimatta – varsin kaavamaisesti. Yksityiskohtiin ei voida tässä yhteydessä mennä.

[514] Velallisen tulojen kasvaessa asumistuen maksamisen edellytykset voivat poistua. Tällöin on huomattava, että tulojen kohoaminen ei välttämättä anna mahdollisuutta maksuohjelman muuttamiseen velkojien hyväksi.

[515] UL 4:6–6c (394/73, myöhemmin tehtyine muutoksineen) ja eläkkeen osalta UL 4:7 (939/88). Yllä tekstissä todetun lisäksi on todettava, että suhteellisessa suojaosuudessa on otettu huomioon myös jäljempänä selostettava absoluuttinen suojaosuus; sen ylittävästä palkanosasta ei saa ulosmitata enempää kuin 3/4. Suhteellinen suojaosuus lasketaan siis kahdella eri perusteella.

Jos ulosmittaus toimitetaan lapselle tai puolisolle maksettavan elatusavun maksamiseksi, voidaan jättää ulosmittaamatta suurempi osa palkasta.

UL 4:6,2 koskee vahingonkorvauksena lapselle maksettavaa elatusapua. Toisaalta elatusavun ulosmittaus on mahdollista vain kolmen vuoden ajan sen erääntymisen jälkeen, UL 4:6,4.

[516] UL 4:8a (470/86).

[517] Kansaneläkelaki 79 § (1250/89) ja Lapsilisälaki (541/48) 12,2 §; lukuisia muita sosiaalisin perustein säädettyjä ulosmittauskieltoja luetellaan lakikirjassa UL 4:7:n jälkeen.

[518] A suojaosuudesta palkan ulosmittauksessa annetun asetuksen muuttamisesta 26.11.1993/1034.

perusosa ei kata asumiskustannuksia, vaan ne otetaan erikseen huomioon. Ulosmittauksen absoluuttisessa minimissä sen sijaan ei mitenkään huomioida asumiskustannuksia. Eroavuutta tasoittaa asumistukijärjestelmä.[519]

Velkajärjestelyn minimitoimeentulon ja palkan ulosmittauksen suhteellisen suojaosuuden ero on huomattava. Velkajärjestelyssä velalliselle jätetään aina sama minimitoimeentulo, kun taas ulosmittauksessa palkka jaetaan suhteellisesti velallisen (2/3) ja velkojien (1/3) kesken. Markkamääräisesti ero voi tulla merkittäväksi lähinnä silloin, kun velallisella on suurehkot tulot ja vähän huollettavia.[520]

> Jos velallisen nettotulo on esimerkiksi 12.000 mk/kk, häneltä voidaan ulosmitata UL 4:6,1:n mukaan 4.000 mk/kk. Jos hänellä ei ole huollettavia ja asumismenot ovat 2.500 mk/kk, hänen on velkajärjestelyssä maksettava velkojaan 7.155 mk/kk. Viidessä vuodessa velallinen joutuu velkajärjestelyssä maksamaan 429.000 mk. Ulosmitattua häneltä saataisiin samassa ajassa 240.000 mk eli vasta lähes kymmenen vuoden kuluttua velkajärjestely alkaisi muuttua 'kannattavaksi'.

3.3 Velkajärjestely ja maksuohjelma

3.3.1 Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat velat

(1) Yleissääntö.

Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat lähtökohtaisesti kaikki velallisen velat, jotka ovat syntyneet ennen velkajärjestelyn alkamista (3,1 § 3 kohta). Ratkaiseva ajan-

---

[519] De lege ferenda vaikuttaisi tarkoituksenmukaiselta ottaa pohdittavaksi näiden minimitoimeentulon normien yhtenäistäminen tai ainakin niiden keskinäisen suhteen selkeyttäminen. On epätarkoituksenmukaista, että velalliselta voidaan joissain tilanteissa ulosmitata niin suuri osa tulosta, että hän joutuu turvautumaan viimekätiseen toimeentuloturvaan.

Aalto on maksuttoman oikeudenkäynnin edellytyksiä tarkastellessaan todennut palkan ulosmittauksen suojaosuuden sisältävän eräänlaisen 'prosessioikeudellisen elatusvelvollisuuden' määritelmän, jota oli käytännössä myös sovellettu maksuttoman oikeudenkäynnin edellytyksiä harkittaessa. Ks. Aalto 1974 s. 105–107. Tässä tutkimuksessa tekemieni havaintojen mukaan vaikuttaa siltä, että minimitoimeentulon yhtenäistäminen pelkästään yhdellä oikeudenalalla ei ole riittävää.

Perusoikeusuudistuksessa omaksuttu perustoimeentulon turva (HE 309/1993 vp. esitetty HM 15,2 §) saattaa merkitä tiettyjä paineita minimitoimeentuloturvan yhtenäistämiselle.

[520] Tämän eroavuuden merkitykseen palataan viimeisessä luvussa IX 3.3.5.

kohta on se hetki, jolloin tuomioistuin tekee päätöksen velkajärjestelyn aloittamisesta (3,1 § 1 kohta ja 54,3 § 3 kohta).

Perustelujen mukaan saatavan syntymisellä ennen menettelyn alkamista on vastaava sisältö kuin KS 25 §:ssä, jonka mukaan saatavan valvontakelpoisuus määräytyy sen mukaan, milloin sitä koskeva sitoumus tai muu oikeusperuste on syntynyt.[521]

(2) Epäselvät saatavat.

Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat perusteeltaan tai määrältään ehdolliset, riitaiset tai muusta syystä epäselvät velat (3,1 § 3 kohta). Sääntely vastaa konkurssioikeuden periaatteita. Ehdolliset, riitaiset ja muusta syystä epäselvät saatavat on otettava huomioon maksuohjelmassa (28 §). Velkajärjestelyn piiriin kuuluvaa velkaa tai siihen liittyvää vakuusoikeutta koskevan väitteen tutkiminen myöhemmässä oikeudenkäynnissä edellyttää riitautuksen tekemistä velkajärjestelyssä (40,2 §).

Velkoja ja selvittäjän laatiman maksuohjelmaehdotuksen osalta myös velallinen voi riitauttaa velkajärjestelyn piiriin kuuluvan velan (56 §). Tuomioistuin voi käsitellä esitetyt väitteet ja antaa niiden johdosta ratkaisun maksuohjelman yhteydessä (57,1 §). Jos väitteiden käsittely edellyttää todistelua, jota ei velkajärjestelyn yhteydessä voida esittää, tai niiden käsittely muusta syystä olennaisesti viivästyttäisi tai haittaisi velkajärjestelyä, tuomioistuimen tulee osoittaa näyttövelvollinen osapuoli saattamaan asia määräajassa tutkittavaksi oikeudenkäynnissä tai muussa menettelyssä (57,2 §).

---

[521] HE 183/1992 vp. s. 39.

Yrityssaneerauslain 3,2 §:ssä on erityinen säännös siitä, milloin sopimusperusteisen tai muun vahingonkorvausvelan katsotaan syntyneen. Ratkaiseva kummassakin tapauksessa on se hetki, jolloin korvauksen peruste (vahinko ja korvausvelvollinen taikka sopimusrikkomus) tuli velkojan tietoon. Tämä poikkeaa yleisistä konkurssioikeudellisista periaatteista, joiden mukaan ratkaisevaa olisi korvauksen perusteen syntymisajankohta (ks. Havansi 1992 s. 192 ss.).

Velkajärjestelyssä ei ole vastaavia perusteita konkurssioikeuden periaatteista poikkeamiseen kuin yrityssaneerauksessa. YrSanL 3,2 §:n taustalla on se, että velkoja ei voi riittävästi valvoa oikeuksiaan saneerauksessa ennen kuin hän on tietoinen korvauksen perusteesta, ks. HE 182/1992 s. 64–65. Velkajärjestelyssä ei ole vastaavaa prekluusiouhkaa kuin yrityssaneerauksessa. Näistä syistä ja nimenomaisen säännöksen puuttuessa ei velkajärjestelyssä voida poiketa konkurssioikeudellisista periaatteista, joiden mukaan saatavan perusteen syntyhetki määrää saatavan kuulumisen menettelyn piiriin.

(3) Liitännäisvaatimukset.

Velkajärjestelyn piiriin kuuluvan velan korko kuuluu liitännäisvaatimuksena velkajärjestelyn piiriin (3,1 § 3 kohta). Viivästyskoron ja muun maksuviivästyksen kestoon perustuvan seuraamuksen kertyminen keskeytyy velkajärjestelyn alkamiseen (16 §). Ennen velkajärjestelyn alkamista kertynyt korkosaatava otetaan maksuohjelmassa huomioon samalla oikeudella kuin saatavan pääoma. Vakuusvelan korko velallisen on maksettava velkajärjestelyn aikanakin, sillä muussa tapauksessa vakuusvelkoja voi vaatia vakuutena olevan omaisuuden realisointia (15 §). Velkajärjestelyn alkamisen jälkeen kertyvä tavallisen velan juokseva korko on viimesijainen saatava (VJL 31,3; vrt. MSL 6,1 § 1 kohta).

Ennen velkajärjestelyn alkamista velkojalle syntyneet perimis- ja täytäntöönpanokulut, jotka velallinen on velvoitettu korvaamaan velkojalle, ovat velkajärjestelyssä – ilman nimenomaista lainsäännöstäkin – tavalliseen tapaan huomioon otettavia velkoja.

Perimis- ja täytäntöönpanokuluja voi rajoitetusti syntyä vielä velkajärjestelyn alkamisen jälkeenkin. Varsinaiset perintä- ja täytäntöönpanotoimet ovat kiellettyjä, mutta vireillä olevat oikeudenkäynnit eivät keskeydy. Lain nimenomaisen säännöksen mukaan velkoja voi velkajärjestelyn alkamisen jälkeenkin panna vireille tai jatkaa oikeudenkäyntiä tai muuta menettelyä oikeuden säilyttämiseksi tai täytäntöönpanoperusteen hankkimiseksi. Kielto ei estä myöskään velkojan hakemusta turvaamistoimen myöntämiseksi tai sellaisen täytäntöönpanemiseksi (13,2 §).[522] Sallittujen perintätoimien tarkoitus voi olla suorituksen varmistaminen siinä tapauksessa, että velkajärjestely ei johda maksuohjelman vahvistamiseen.

Sallituista perimistoimista velkajärjestelyn alkamisen jälkeenkin velallisen maksettavaksi määrätyt perimis- ja täytäntöönpanokulut kuuluvat velkajärjestelyn piiriin (3,1 § 3 kohta).[523] VJL 3,1 § ei ole yksiselitteinen sen suhteen, edellytetäänkö, että päätös, jolla täytäntöönpanokulut on määrätty velallisen maksettavaksi, on annettu ennen maksuohjelman vahvistamista. Jos oikeudenkäyntejä on maksuohjelmaa vahvistettaessa vireillä, perintäkulut on ilmeisesti otet-

[522] Mainittu poikkeus perintäkiellosta on epätavallinen. Yleensä yleistäytäntöönpanon aloittaminen estää prosessin nostamisen täytäntöönpanoperusteen hankkimiseksi. (Riitaisen saatavan vahvistamisen suhteen sääntely on huomattavasti monivivahteisempi.) Erityisesti Yhdysvalloissa tavoitellaan sitä, että konkurssi estää velallista joutumasta vastuuseen turhista täytäntöönpanokuluista.

[523] Tältä osin nimenomainen lainsäännös on välttämätön. Jos sitä ei olisi, mainitut kulut jäisivät velkajärjestelyn ulkopuolelle.

tava huomioon suuruudeltaan epäselvinä saatavina. Niiden suuruus tuskin ylittää maksuohjelman muuttamisen edellytyksenä olevaa olennaisuuskynnystä.

(4) Tunnetut ja tuntemattomat velat.

Koska velallisen kaikki ennen velkajärjestelyn alkamista syntyneet velat kuuluvat järjestelyn piiriin, on pyrittävä varmistamaan, että kaikki velat saadaan mukaan maksuohjelmaan. Tietojen saaminen veloista perustuu velallisen velkajärjestelyhakemuksessa tekemään ilmoitukseen. Kattavien tietojen saaminen velalliselta on pyritty varmistamaan velalliseen kohdistuvin sanktioin. Virheellisten tietojen antaminen – mukaan lukien velan ilmoittamatta jättäminen – on rikosoikeudellisesti sanktioitu, muodostaa velkajärjestelyn esteen ja perusteen velkajärjestelyn kumoamiselle (ks. edellä IV 2.3.4.3).

Velkajärjestelylain säätämisen yhteydessä ei otettu käyttöön julkista kuulutusta tai haastetta velkojille, jonka avulla olisi pyritty varmistamaan kaikkien velkojen saaminen mukaan velkajärjestelyyn. Julkiseen haasteeseen liittyen velkojat ovat velvollisia ilmoittamaan saatavansa prekluusion uhalla.[524] Insolvenssioikeudessa on omaksuttu tällä hetkellä kolme toisistaan sekä periaatteiltaan että käytännön toteutukseltaan erilaista suhtautumista julkiseen haasteeseen. Velkajärjestelyssä julkista haastetta ei ole lainkaan. Siten prekluusiokaan ei ole mahdollinen. Virallisen kuulutuksen puuttuessa maksuohjelmalla ei voida muuttaa sellaisen velkojan oikeuksia, joka ei ole saanut tietoa vireillä olevasta velkajärjestelystä eikä ole siten voinut tulla kuulluksi asiassa.

Konkurssissa[525] on julkinen haaste. Sen laiminlyömisen prekludoiva vaikutus rajoittuu konkurssimenettelyyn. Tuntemattomaksi jäänyt velkoja voi edelleen periä saatavansa velalliselta konkurssin jälkeen.

Ankarin prekluusiouhka liittyy yrityssaneeraukseen, jossa tuntemattomaksi jäänyt velka YrSanL 47,2 ja 57,1 §:n mukaisesti lakkaa. Tästä pääsäännöstä on eräitä poikkeuksia, ennen muuta joukkovelkakirjalainat ja tuomioistuimen harkinnan mukaan sarjavahingoiksi nimetyt lukuisille henkilöille maksettavat vahingonkorvaukset (YrSanL 42 § 2–3 mom), joiden ehtoja maksuohjelma muuttaa samalla tavoin niin tunnettujen kuin tuntemattomienkin velkojien osalta. Kolmas poikkeus on se, että tuntematon velka ei lakkaa, jos saneerauksesta ei ole toimitettu kuulutusta (YrSanL 91,2 §). Kuulutus voidaan jättää toimittamatta, jos

[524] Ks. erit. VanhA 7–11 §; yksityisoikeudellisista prekluusiosäännöksistä yleisesti ks. Kivimäki–Ylöstalo 1973 s. 442–443.

[525] Ei kuitenkaan konkurssissa, joka raukeaa varojen puutteessa. Tällöin konkurssilla ei myöskään ole mitään vaikutuksia velkojien oikeuksiin.

saneerauksen hakija on sitä vaatinut ja tunnetut velkojat ovat siihen suostuneet eikä tuomioistuin erityisestä syystä pidä kuuluttamista tarpeellisena (91,1 §).

Kuulutuksen toimittaminen on prekluusion edellytys. Kuulutus tapahtuu virallisessa lehdessä ja tarvittaessa päivälehdissä (YrSanA 4 §).[526] Vaikka kuulutusta ei olisikaan toimitettu, prekluusio voi kohdata tuntematonta velkojaa, jos tämän 'täytyy olettaa muuten saaneen tiedon menettelyn alkamisesta' (YrSanL 91,2 §). Tämän säännöksen johdosta institutionaaliset luotonantajat tai suuryritykset, joilla on säännöllinen luottotietojen seuranta, eivät voine välttyä prekluusiolta vetoamalla siihen, etteivät ne tienneet saneerauksesta. Yksityisen kansalaisen kohdalla tilanne on ongelmallisempi. Edellytetäänkö heiltä päivälehtien taloussivujen säännöllistä seurantaa? Prosessuaalisesti kysymys tulee esiin siten, että velkoja nostaa suorituskanteen saneerattua velallista vastaan. Jos velallinen tekee prekluusioväitteen, velallisen on esitettävä näyttöä siitä, että velkojan täytyi olettaa saaneen tiedon saneerauksen alkamisesta. Näyttökynnys on kuitenkin selvästi normaalia alhaisempi laissa käytetyn sanamuodon 'olettaa saaneen tiedon' ansiosta.

Vaikka velkajärjestelyyn ei liity julkista haastetta, velkojien tiedonsaanti velkajärjestelyn aloittamisesta on turvattu velkajärjestelyrekisterin avulla. Tieto velkajärjestelyn alkamisesta merkitään oikeusministeriön pitämään velkajärjestelyrekisteriin (VJA 8 §), joka on julkinen (VJL 87,2 §). Siitä voidaan lisäksi antaa massaluovutuksena tietoja viranomaisille, luottotietotoimintaan ja muuten koneellisesti luoton myöntämistä ja valvontaa varten (VJA 10 §). Siten institutionaalisilla velkojilla on hyvät mahdollisuudet saada tieto alkaneesta velkajärjestelystä.

Velallisen sanktioidusta tiedonantovelvollisuudesta ja luottotietomerkinnästä huolimatta on mahdollista, että osa velkojista jää tuntemattomiksi. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan kuuluttamista pidettiin tarpeettomana, koska yksityishenkilön velkojen määrä on yleensä vähäinen ja velat ovat velallisen tiedossa. Edelleen perusteluissa todetaan, että maksuohjelmaa voidaan VJL 44,1 §

---

[526] Tuntemattomaksi jäänyttä velkojaa kohtaava ankara prekluusiouhka edellyttäisi nähdäkseni, että kuulutustapaa koskevat säännökset (ehkä teknisiä yksityiskohtia lukuunottamatta) olisivat laissa eivätkä asetuksessa. Kuulutustapa on säännelty lain tasolla aikaisemmissa prekluusiouhan sisältävissä laeissa (ks. esim. KS 19 §). YrSanL 80 §:ään sisältyy vain kuuluttamista koskeva määräys, ja kuulutuksen kanavaa ja sisältöä koskevat määräykset ovat YrSanA 4 §:ssä. Kummassakaan säännöksessä ei myöskään mainita, että kuulutuksessa pitäisi ilmoittaa prekluusiouhasta. Tämä lienee kuitenkin välttämätöntä, jotta velallinen voisi myöhemmin vedota prekluusioon tuntemattomaksi jäänyttä velkojaa kohtaan.

Asian keskeisen merkityksen ja sen vuoksi, että asia saattaa koskettaa suurtakin joukkoa tavallisia kansalaisia, on valitettavaa, että YrSanL:n prekluusiosäännökset on siroteltu eri kohtiin lakia ja asetusta siten, että niiden keskeisestä sisällöstä on vaikeaa saada selkoa.

3 kohdan mukaan muuttaa, jos sen keston aikana tulee esiin tuntematon velka.[527] Onko tässä ratkaistu kysymys prekluusiosta?

Velkajärjestelylaissa ei nimenomaisesti oteta kantaa prekluusioon. Tuntemattomat velat kuuluvat VJL 3,1 § 3 kohdan nojalla velkajärjestelyn piiriin. Edelleen maksuohjelmaa koskevien säännösten (erit. 40,1 § ja 41 §) mukaan tarkoitus on selvästi ollut tyhjentävästi määrätä velallisen velkasuhteista maksuohjelmassa.[528] Viimeksi mainituissa lainkohdissa mainitaan vain ne velat, joista ohjelmassa on lausuttu. Tuntemattomien velkojien asemaa sääntelee suoranaisesti vain edellä jo mainittu ohjelman muuttamista koskeva VJL 44,1 § 3 kohta. Tilanne, jossa tuntemattomaksi jäänyt velkoja tulee esiin vasta ohjelman suorittamisen jälkeen, on nimenomaisesti sääntelemättä.

Velallinen ja velkoja eivät voi tehdä sopimusta velan jättämisestä velkajärjestelyn ulkopuolelle ja sen maksamisesta ohjelman suorittamisen jälkeen, koska tällainen sopimus on mitätön (40,3 §). Velallinen menettelee lain vastaisesti ja ottaa huomattavan riskin jättäessään velan ilmoittamatta. Velallisen vilpillisyys tai vilpittömyys ei kuitenkaan voi olla ratkaiseva seikka vilpittömässä mielessä tuntemattomaksi jääneen velkojan aseman kannalta.

Ratkaisua ongelmaan voidaan etsiä yleisistä prekluusiota koskevista aineellisoikeudellisista ja prosessuaalisista periaatteista. Prekluusiota koskevat aineelliset säännökset näyttävät aina edellyttävän julkista haastetta velkojille. Viimeksi tämä tuli esiin edellä selostetun yrityssaneerauslain prekluusiosääntelyn yhteydessä. Prosessuaaliset prekluusiosäännökset taas lähtevät kontradiktorisen periaatteen[529] konkretisoimisesta eli sääntelevät sitä, millä tavoin vastapuolelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi, esittää vaatimuksensa tai näyttöä jne. Järjestely, jossa velkojan oikeus prekludoituu ilman, että tälle on henkilökohtaisen tiedoksiannon tai vähintäänkin julkisen kuulutuksen kautta varattu tilaisuus oikeutensa valvomiseen, vaikuttaa oikeusjärjestyksemme perusteiden valossa erittäin kyseenalaiselta. Velkajärjestelylaissa ei ole prekluusiosta edes nimenomaista säännöstä, vaan se jouduttaisiin johtamaan tulkinnallisesti VJL 3,1 § 3 kohdasta ja

[527] HE 183/1992 vp. s. 32. Ks. myös s. 74, jossa käsitellään ohjelman muuttamisen edellytyksiä. Kysymys prekluusiosta voi tulla esiin vasta ohjelman päättymisen jälkeen.

[528] Tunnetulle velkojalle voidaan asettaa 54,2 § 2 kohdan nojalla eräänlainen prekluusiouhka, joka koskee saatavaa siltä osin kuin se ylittää velallisen ilmoittaman saatavan.

[529] Esimerkiksi Tirkkonen toteaa selvästi, että kontradiktorinen periaate on ns. ehdoton oikeusperiaate, Tirkkonen SP I 1974 s. 57. Ks. Virolainen 1995 s. 212 ss. Vaikka kontradiktorista periaatetta ei siviiliprosessia koskevissa säännöksissä ole yleisellä tasolla ilmaistu, voidaan esittää useita lainkohtia, joista se ilmenee. Tärkeimpiä ovat OK 31:1 kanteluperusteet, OK 17:9 todisteista lausumisen osalta ja OK 5, 6 ja 11 luvun useat säännökset.

44 §:stä. Edellä lausuttujen perusteiden nojalla en pidä tätä tulkintaa mahdollisena.

Jos hyväksytään se esittämäni kanta, että velkajärjestely ei johda tuntemattoman velan prekludoitumiseen, tuntematon velkoja joutuu maksuohjelmaan sisältyviin velkoihin verrattuna huomattavan hyvään asemaan. Maksuohjelman suorittamisen jälkeen hänen saatavansa on edelleen oikeutettu suoritukseen – edellyttäen tietenkin, ettei se ole muun lain nojalla vanhentunut. Velkoja saattaisi siten jättää saatavansa ilmoittamatta siinä tarkoituksessa, että myöhemmin saisi täyden suorituksen. Näyttääkin ilmeiseltä, että tuntemattomalta velkojalta on edellytettävä perusteltua vilpitöntä mieltä, jotta tämä voisi välttyä prekluusiolta. Esimerkiksi luottotietotoiminnan piirissä oleva velkoja ei voi vedota siihen, että ei tiennyt velkajärjestelystä. Jos liike-elämässä toimivan velkojan olisi asianmukaisen perintäkäytännön ja saatavien valvonnan puitteissa pitänyt saada tieto velkajärjestelystä joko rekisteristä tai velalliselta itseltään, velkoja ei voi maksuohjelman jälkeen vedota vilpittömään mieleen.

Sen sijaan yksityishenkilö voi hyvinkin jäädä velkajärjestelystä tietämättömäksi. Jos yksityishenkilövelkojan ei näytetä tienneen velkajärjestelystä, hänen saatavansa ei ole voinut prekludoitua. Jos prekluusioon vetoava velallinen näyttää velkojan tienneen velkajärjestelystä, ongelma on vaikeampi ratkaista. Ei nimittäin ole niinkään selvää, että yksityishenkilövelkojalta voidaan edellyttää tietoisuutta mahdollisesta prekluusiouhasta, joka ei edes selviä yksiselitteisesti lain säännöksistä.

Lopputulos ei ole tyydyttävä. Velkajärjestelyn tavoitteisiin kuuluu velkojien tasa-arvoinen kohtelu ja velallisen velkasuhteiden kokonaisvaltainen järjestely. Sitä on vaikeaa saavuttaa ilman prekluusiouhkaa. Lisäksi prekluusion puuttuminen voi houkutella velkojia jäämään pois velkajärjestelystä täyden, joskin viivästyneen suorituksen toivossa. Prekluusio edellyttää selkeää sääntelyä. Vaikuttaa siltä, että velkajärjestelylakiin tulisi lisätä prekluusiosäännös. Uudistus edellyttää samalla julkisen haasteen sisällyttämistä velkajärjestelyyn.

(5) Vakuusvelat.

Velat, joista on esinevakuus (vakuusvelka), kuuluvat velkajärjestelyn piiriin (3,1 § 3 kohta). Vakuusvelkojen asema velkajärjestelyssä poikkeaa sekä maksu- ja perintäkiellon (12,2 §, 14,1 §, 15 §) että velkajärjestelyssä käytettävissä olevien keinojen (26 §, 29 §, 35 §) suhteen vakuudettomista veloista (tavallisista veloista).

Vakuusvelat kuuluvat velkajärjestelyn piiriin, kun velallinen on antanut vakuuden omasta velastaan. Velallisen toisen henkilön velasta antamaa vakuutta koskevat eräät erityissäännökset. Tällöin velallisen maksuvelvollisuus riippuu

siitä, miten päävelallinen hoitaa velvoitteensa. Velallisen kannalta tarkasteltuna maksuvelvollisuus on rinnastettavissa ehdolliseen saatavaan. VJL 28 §:n mukaan tuomioistuimen on määrättävä, minkä suuruisena määrältään tai perusteeltaan epäselvä velka otetaan huomioon maksuohjelmassa.[530] Jos toisen henkilön velasta annettu vakuus ei kuulu velallisen perusturvaan, se on realisoitava velkajärjestelyssä. Jos päävelallinen on maksukykyinen, velalliselle syntyvä regressisaatava on otettava velkajärjestelyssä huomioon velallisen varallisuutena.

Velkajärjestelylain 3,2 §:ään sisältyy erityissäännös, joka koskee toisen henkilön velasta vakuutena olevaa velallisen asuntoa. Tämän lainkohdan mukaan tähän vastuuseen sovelletaan vastaavasti, mitä velallisen vakuusvelasta säädetään. Säännös on osittain täsmentävä, sillä kuten perusteluissa todetaan, perintäkielto soveltuu myös tähän tapaukseen. Jos päävelallinen on maksukyvytön, velallisen vakuuteen perustuva vastuu otetaan maksuohjelmaa laadittaessa huomioon kuten muukin vakuusvelka. Jos päävelallinen on maksukykyinen, velkaa ei tarvitse velkajärjestelyssä ottaa huomioon. Velka on velkajärjestelyvelalliseen nähden ehdollinen ja 28 §:n mukaisesti se voidaan arvioida nollan suuruiseksi. Velkojan vakuusoikeus säilyy velkajärjestelyssä.

Jos velallisen asunto velkajärjestelyssä myydään, velkojan vakuusoikeus on turvattu myyntihinnasta. Jos velallinen voi pitää asunnon, vakuusoikeus säilyy, ja päävelallisen osoittautuessa maksuohjelman aikana maksukyvyttömäksi, velkoja voi hakea maksuohjelman muuttamista VJL 44,1 §:n 4 kohdan perusteella. Vakuusoikeuden pysyvyydestä (26,3 § 1. lause) johtuen velkoja voi vedota vakuusoikeuteen vielä maksuohjelman päättymisen jälkeenkin, jos päävelallinen tuolloin osoittautuu maksukyvyttömäksi. Velkojalla on mahdollisuus velkajärjestelyssä esittää näyttöä päävelallisen maksukyvystä.

Erityinen VJL 48,1 §:n poikkeussäännös koskee velallista, jonka asunto on vakuutena sellaisen osakeyhtiön velasta, jossa velallinen kuuluu yhtiön johtoon ja on samalla yhtiön osakkeenomistaja. VJL 48,1 §:n mukaan tällaiseen vakuuteen ei sovelleta VJL 3,2 §:ää eikä ko. velka kuulu velkajärjestelyn piiriin. Velkajärjestely toteutetaan ikään kuin tuota velkaa ei olisi olemassakaan. Jos yhtiö sittemmin – maksuohjelman aikana tai sen jälkeen – osoittautuu maksukyvyttömäksi tai muuten laiminlyö velvoitteensa, velkoja voi realisoida asunnon ikään kuin velkajärjestelyä ei olisi koskaan ollutkaan.

---

[530] Hallituksen esityksen perusteluista on luettavissa, että VJL 28 §:ssä tarkoitetaan velkoja, 'jotka eivät vielä ole tulleet lopullisiksi tai joiden määrä ei ole tiedossa,...' Siten tuomioistuimen on 28 §:n nojalla määrättävä, minkä suuruisena ehdollinen saaminen on otettava huomioon. Ks. HE 183/1992 s. 40.

VJL 48,1 §:n poikkeussäännös ei koske velallisen vakuuteen perustuvaa vastuuta konkurssiin menneen tai muutoin lakanneen yhtiön velasta, johon sovelletaan velkajärjestelylain säännöksiä, vaan ainoastaan toimivan yhtiön puolesta annettua vakuutta.

(6) Elinkeinon harjoittamiseen liittyviä velkoja koskeva poikkeus.

Elinkeinotoimintaa harjoittavalle velalliselle voidaan myöntää velkajärjestely yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevan lain mukaan vain poikkeustapauksessa. Velkajärjestelyn myöntäminen on mahdollista tapauksissa, joissa velallisen ylivelkaantuminen johtuu hänen yksityistalouteensa kuuluvista seikoista. Tällöin velkajärjestely edellyttää velallisen yksityistalouden ja elinkeinotoiminnan erottamista toisistaan. Liiketoimintaan liittyvät velat eivät kuulu velkajärjestelyn piiriin (ks. III 2.3 s. 63 ss.).

(7) Velkajärjestelyn aloittaminen ja velallisen sopimussuhteet.

Velkajärjestelylakiin ei sisälly yleisiä säännöksiä velkajärjestelyn alkamisen vaikutuksista velallisen sopimussuhteisiin. Yleisten säännösten puuttuminen johtuu lain henkilöllisestä soveltamisalasta. Velkajärjestelyn piiriin kuuluvilla yksityishenkilöillä on yleensä vähän sopimussuhteita, joiden suhteen menettelyllä voisi olla erityisiä oikeusvaikutuksia.

Velkajärjestelylakiin sisältyy eräitä sopimussuhteita koskevia erityissäännöksiä. Velallinen (vuokralaisena) voi irtisanoa vuokrasopimuksen sekä vuokrausluottosopimuksen päättymään kahden kuukauden irtisanomisajalla (VJL 19 § viittauksin YrSanL 27,1 §:ään). Säännöksen nojalla velallinen voi vapautua velkajärjestelyssä epäedullisesta sopimussuhteesta normaalia lyhyemmällä irtisanomisajalla ja kasvattaa näin maksuvaraansa. Säännös on luonteeltaan poikkeussäännös. *VJL ei anna velalliselle oikeutta irtisanoa* muita sopimussuhteitaan normaalista poikkeavin ehdoin.[531] Velkajärjestely ei vaikuta sopimussuhteisiin, joissa velallinen on velvoitettu luontaissuoritukseen.[532]

---

[531] Sääntely vastaa sitä, miten asiasta on säädetty yrityssaneerauksessa. YrSanL 15 §:n mukaan pääsääntö on, että saneeraus ei vaikuta sopimussuhteisiin. YrSanL 27,1 §:ssä ja TSL 41a §:ssä säädetty mahdollisuus irtisanomisiin normaalia lyhyemmällä irtisanomisajalla on poikkeus tästä pääsäännöstä. Velallisella ja selvittäjällä ei siis ole yleistä mahdollisuutta irtisanoa (epäedullisiksi katsomiaan) sopimuksia saneerauksen alettua.

[532] Tässä suhteessa velkajärjestelyssä sovelletaan siis samaa oikeussääntöä kuin velallisen työntekijänä solmimaan työsopimukseen konkurssissa.

Velallisen sopimuskumppanin oikeus purkaa sopimus velkajärjestelyn alkamisen jälkeen on säännelty erikseen perintäkieltoa koskevassa 13,1 §:n 2 kohdassa. Velkoja ei saa irtisanoa velkaa tai sen perustana olevaa sopimusta maksuviivästyksen vuoksi velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen. Koska velallista VJL 12 §:n perusteella koskee velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen maksukielto, velan irtisanominen ei velkajärjestelyn alkamisen jälkeen tapahtuneen maksuviivästyksen vuoksi olisi muutenkaan sallittua. VJL 13,1 §:n 2 kohta ulottaa irtisanomiskiellon myös velkajärjestelyä edeltävään maksuviivästykseen perustuvaan irtisanomiseen. Velkoja saa kuitenkin saman lainkohdan nojalla irtisanoa tai purkaa tililuottoa koskevan sopimuksen maksuviivästyksen vuoksi. Toimenpiteen tarkoituksena on sen estäminen, että velallinen sopimukseen perustuen tekisi uutta velkaa. Siihen velallinen ei VJL 7,1 §:n mukaisesti ole oikeutettu, joten kysymys on varmistustoimesta. Lainkohta ei oikeuta velkojaa ryhtymään muihin perintätoimiin maksun saamiseksi ennen velkajärjestelyn alkamista syntyneestä velasta.

Saako velallisen sopimuskumppani velkajärjestelyn alkamisen jälkeen irtisanoa sopimuksen, jossa velallinen on velvollinen rahasuoritukseen, mutta hänen sopimuskumppaninsa ei ole vielä tehnyt luontaissuoritustaan? Voiko sopimuskumppani vedota kauppalain 61 ja 62 §:n säännöksiin ennakoidusta sopimusrikkomuksesta? Nähdäkseni estettä KauppaL 61 ja 62 §:ään vetoamiselle ei ole.[533] Velkajärjestely ei tosin pahenna velallisen ylivelkaantumista, vaan pikemminkin manifestoi jo syntyneen maksukyvyttömyyden eikä sen takia vaaranna sopimuskumppanin asemaa. Velkajärjestelyssä velallinen joutuu käyttämään kaiken maksuvaransa aikaisempien velkojensa maksamiseen, joten hän todennäköisesti ei pysty selviytymään uusista velvoitteista. Siten KauppaL 61,1 §:n mukaiset perusteet ennakoidulle sopimusrikkomukselle ovat yleensä velkajärjestelyn alkamisen jälkeen olemassa, ja sopimuskumppani saa purkaa sopimuksen.

---

[533] YrSanL 27 § 2 ja 3 momentissa on erityiset säännökset näiden tilanteiden varalle, joten yrityssaneerauksessa KauppaL 61 §:ään (yleissäännöksenä) ei voitane vedota. YrSanL 27,3 §:n mukaan vastapuolella on oikeus purkaa sopimus, jos kysymys on muusta kuin velallisen toiminnan kannalta tavanomaisesta oikeustoimesta eikä selvittäjä kohtuullisessa ajassa sopimuskumppanin tekemän tiedustelun jälkeen ilmoita velallisen sitoutuvan sopimukseen. Toisin kuin konkurssissa (KauppaL 63 §) velalliselta ei siis edellytetä vakuuden asettamista.

Tavanomaisiin sopimuksiin, jotka saneerauksen alkaessa ovat molemmin puolin täyttämättä, perustuviin suorituksiin sopimuskumppani on YrSanL 27,2 §:n mukaan oikeutettu ilman muuta (ilman tiedustelua ym.). Näiden suoritusten osalta ei sopimuskumppanin purkuoikeudesta ole säännöstä, joten YrSanL 15,1 §:n yleissäännöksen nojalla purkuoikeutta ei ole.

Sopimussuhteiden luonne on velkajärjestelyssä ja yrityssaneerauksessa niin erilainen, että velkajärjestelyn osalta ei tässä kohdin voitane tukeutua YrSanL:n analogiaan.

3.3.2 Tavallisten velkojen velkajärjestely

Tavallisia velkoja ovat VJL 3,1 §:n 7 kohdan mukaan muut kuin vakuusvelat. Niiden asema velkajärjestelyssä muodostuu erilaiseksi riippuen siitä, onko velallisella omistusasunto, jonka hän säilyttää velkajärjestelyssä vai ei. Tässä jaksossa tarkastellaan vain tilanteita, joissa velallisella ei ole omistusasuntoa.

Tarkastelu soveltuu myös tilanteeseen, jossa arvoaan suuremmista veloista vakuutena oleva esine kuten esimerkiksi asunto myydään joko velkajärjestelyn aikana tai maksuohjelman mukaan niin pian kuin mahdollista. Tällöin vasta asunnon myymisen jälkeen lopullisesti selviää tavallisten velkojen kokonaismäärä ja niiden keskinäiset suhteet. Jos myyntihinta pystytään arvioimaan, maksuohjelma voidaan vahvistaa ennen asunnon myymistä ja arvioida tavallisten velkojen määrä siltä osin kuin ne ylittävät vakuutena olevan asunnon arvon. Jos arviointi on epäonnistunut oleellisesti, maksuohjelmaa joudutaan muuttamaan myynnin jälkeen. Maksuohjelman vahvistamisen lykkääminen kunnes asunto on myyty, voi olla tarkoituksenmukaista, mutta varsinaista säädöspohjaa tälle menettelylle ei ole.

Jos velallisella ei ole vakuusvelkoja, hänen on käytettävä koko maksuvaransa tavallisten velkojen maksamiseen. Tällöin velkojien keskinäinen etusijajärjestys määräytyy velkojien maksunsaantijärjestystä koskevan lain (30.12.1992/1578) mukaisesti. Lailla toteutettiin velkojien tasa-arvo, joka etuoikeusasetuksen voimassa ollessa oli muuttunut pääsäännöstä pikemminkin poikkeukseksi.

Velkajärjestelyssä lapsen elatusapusaatava on etuoikeutettu. Etuoikeus koskee lapselle maksettavaa elatusapua sekä lapselle maksettavaa vahingonkorvausta elatusvelvollisen kuoleman johdosta (vahingonkorvauslain 5:4). Etuoikeus koskee vuoden kuluessa ennen velkajärjestelyn alkamista erääntyneitä saatavia (VJL 3,1 § 9 k, 31,2 § ja MSL 4,1 §).[534] Kunta elatustuen takaisinperintävelkojana ei ole etuoikeutettu.

Tuomioistuimen päätöksellä voidaan velallisen välttämättömiin elinkustannuksiin tai asumiskustannuksiin ottama velka määrätä maksettavaksi ennen muita saatavia. Tältä osin etusija-asema on tuomioistuimen harkinnassa (VJL 31,2 §).

---

[534] VJL 31,2 §:n mukaan ensin on suoritettava etuoikeutettu elatusapu. Konkurssissa etuoikeutettua on myös konkurssin alkamisen ja konkurssituomion välisenä aikana erääntyvä elatusapu (MSL 4,1 § 1. lause). Velkajärjestelyn alkamisen ja maksuohjelman vahvistamisen välisenä aikana erääntyvä elatusapu voidaan VJL 12,2 §:n mukaan maksaa maksukiellosta huolimatta. Silloin sitä ei tarvitse enää maksuohjelmassa ottaa huomioon. Jos elatusapu on jäänyt menettelyn aikana maksamatta, kuten pienituloiselle velalliselle saattaa helposti käydä, etuoikeus koskee myös menettelyn aikana erääntynyttä elatusapua.

Kysymykseen voivat tulla esimerkiksi vuokrarästit tai elintarvikkeiden hankkimisesta syntynyt velka.[535]

Maksunsaantilain 6 §:n mukaan eräät vähempimerkityksiset saatavat ovat muihin velkoihin nähden takasija-asemassa. Velkajärjestelylain mukaan takaajan regressisaatava on takasijainen siinä tapauksessa, että päävelallinen ja takaaja ovat hakeneet velkajärjestelyä yhdessä (24,3 §). Takaajan regressisaatavan asemaa muihin takasijaisiin saataviin nähden ei ole velkajärjestelylaissa nimenomaisesti säännelty. Koska kysymys on tavallisen velan pääomasta, joka ilman yhteistä hakemusta ei olisi takasijainen saatava, on aiheellista sijoittaa regressisaatava heti tavallisten velkojen pääoman jälkeen.

Maksunsaantijärjestys muodostuu siten seuraavaksi:

1) etuoikeutettu elatusapuvelka,
2) tuomioistuimen harkinnan mukaan välttämättömiin elinkustannuksiin tai asumiskustannuksiin otettu velka,
3) tavallisten velkojen pääomat,
4) takaajan regressisaatava yhteisen hakemuksen tapauksessa,
5) juoksevat korot velkajärjestelyn ajalta,[536]
6) sakko ja rikoksen perusteella tuomittu menettämisseuraamus, veronkorotus ja muu MSL 6,1 § 2 kohdassa mainittu sanktioluontoinen saatava ja
7) lahjanlupauslakiin perustuva saatava.

Jos velallisella on vain tavallisia velkoja, maksuohjelmassa on pääsääntöisesti määrättävä kullekin velkojalle saatavan suuruuden mukaan laskettuna yhtäläinen osuus. Ohjelmassa vahvistetaan myös maksuaikataulu, jonka mukaisesti velallinen tai ulosottomies tilittää maksuosuuksia velkojille (36 § 10 kohta). Käytännön toteutus voidaan valita useiden eri vaihtoehtojen välillä. Velallinen voi maksaa kuukausittain tai harvemmin määräaikoina jokaiselle velkojalle tämän suhteellisen osuuden tai esimerkiksi vuorotellen kullekin velkojalle.[537]

---

[535] Harkinnassa on HE:n mukaan otettava huomioon muun muassa velan määrä, ajanjakso, jona se on kertynyt, velkojan taloudellinen asema ja merkitys muiden velkojien kertymän kannalta (HE 183/1992 vp. s. 67). Lausuma tarkoittanee sitä, että mitä pienempi ja mitä lyhyempänä aikana kertynyt ko. saatava on, sitä aiheellisempaa on asettaa se etusijalle. Ilmeisesti tähän ja velkojan taloudelliseen asemaan perustuen Koskelo–Lehtimäki (1993 s. 185) katsoo, että ruokaostokset kaupan tiliin voidaan asettaa etusijalle, mutta ei ruuan ostamiseen perustuvaa luottokorttivelkaa.

[536] Viivästyskoron ja muun viivästyksen kestosta riippuvan seuraamuksen kertyminen lakkaa velkajärjestelyn alkaessa VJL 16 §:n nojalla. Etuoikeutetun saatavan korosta KKO 1994:75.

[537] VJL 31,4 § L 113/95, Ks. HE 250/1994 vp.

Vakuudettomien velkojen suhteen velkajärjestely voidaan toteuttaa käyttäen kaikkia lain mukaisia keinoja. Käytettävissä olevat keinot ovat VJL 25 §:n mukaan (1) maksuajan myöntäminen, (2) velallisen maksusuoritusten lukeminen ensiksi pääoman ja sen jälkeen luottokustannusten maksamiseksi sekä koron alentaminen, (3) velan maksamatta olevan pääoman alentaminen, (4) velan maksaminen kertasuorituksena uudella luotolla sekä (5) maksuvelvollisuuden poistaminen kokonaan. Velkajärjestelyssä on sovellettava velkojan kannalta lievintä keinoa. Esitetyssä ryhmittelyssä edetään lievemmästä ankarampaan, lukuunottamatta kertasuoritusta, jonka ankaruus riippuu siitä, sovelletaanko sitä ainoana keinona vai – kuten tavallista – yhdessä pääoman alentamisen kanssa.

(1) Maksuajan myöntäminen.

Jos velallisella on vain vakuudettomia velkoja, maksuohjelman kesto ei voi ylittää viittä vuotta. Tämä rajoittaa sitä, kuinka pitkälle maksuajan myöntämisellä päästään. On myös mahdollista, että velallista ei lainkaan pidetä maksukyvyttömänä eikä velkajärjestelyä sen vuoksi myönnetä, jos hän pystyisi maksamaan velat viidessä vuodessa pelkästään maksuaikaa pidentämällä.

Maksuajan pidentäminen voi olla velkajärjestelyn keinona riittävä, jos velallisella on maksuvaraa ja velkaongelmat liittyvät pääasiallisesti velkojen erääntymiseen liian nopeasti (velkakierre). Tähän liittyvää maksuohjelmaa on tarkasteltu esimerkissä Maija s. 265–267.

(2) Pääomasuoritusten ensisijaistaminen ja koron alentaminen

Velallisen maksusuoritukset tulee aina ensiksi käyttää velan pääoman[538] maksamiseen.[539] Tässä mielessä velallisen maksusuoritukset aina luetaan ensiksi pääoman lyhennykseksi.

Velkajärjestelyn keinona pääomasuoritusten ensisijaistamisella pyritään maksuohjelman lyhentämiseen. Erityisistä, velallisen olosuhteisiin, velkojen suorittamiseen ennen velkajärjestelyn alkamista tai omaisuuden realisointiin liittyvistä syistä maksuohjelman kesto voidaan määrätä viittä vuotta lyhyemmäksi (30,2 § 2. lause). Perusteena maksuohjelman lyhyelle kestolle on pidetty sitä, että velallinen on takaajana joutunut maksamaan huomattavan osan velasta ja realisoimaan siinä tarkoituksessa omaisuuttaan.[540]

[538] Pääomaan sisältyy tässä korko velkajärjestelyn alkamiseen asti.

[539] Ks. edellä velkojien keskinäisestä järjestyksestä.

[540] THO 6.4.94/1138. Samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 188.

Erityisenä perusteena ei ole mainittu sitä, että velallinen maksuohjelmalla suorittaa koko pääoman. Maksuohjelman kestoa harkittaessa voi silti olla järkevää ensin todeta, kuinka kauan velalliselta kuluisi aikaa pelkän pääoman maksamiseen. Varsinkin jos velallinen on jo ennen velkajärjestelyn aloittamista tehnyt huomattavia uhrauksia velkojen maksamiseksi, pääoman maksaminen kokonaisuudessaan voi olla mittapuu maksuohjelman kestolle (31,2 §).

Jos velallinen pystyy maksamaan koko pääoman, sen ylittävät suoritukset käytetään velan juoksevan koron maksamiseen. Jos maksuvara ei riitä täyden koron maksamiseen, korkoa voidaan alentaa tai lukea suoritukset ensin pääoman lyhentämiseen ja vasta sen jälkeen korkojen maksamiseen.

Velkojien kannalta ei sinänsä ole oleellista merkitystä sillä, käytetäänkö velkajärjestelyn keinona pääomasuoritusten ensisijaistamista vai koron alentamista vaiko näiden yhdistelmää, vaan kysymys on lähinnä laskentatekniikasta. Maksuohjelmat laaditaan yleensä – mikäli velallinen ylipäänsä pystyy maksamaan korkoa – annuiteettiperusteella, jolloin on samantekevää, kutsutaanko helpotusta koron alentamiseksi vai pääomasuoritusten ensisijaistamiseksi.

Miten koron alentaminen tulee toteuttaa saatavien kesken? Voidaanko kaikkien korko alentaa samaan (esim. 5 prosenttiin) vai tuleeko koron alennuksen olla suhteessa alkuperäiseen korkoon? Oikeusministeriön ohjeissa on puollettu ensin mainittua vaihtoehtoa.[541] Tulkinta vaikuttaa järkevältä ja kohtuulliselta, varsinkin kun velallisen maksuvara harvoin riittää täyden koron maksamiseen. Kovin pienten korkoerojen vertaileminen ei kustannus-hyöty -vertailussa vaikuta mielekkäältä.[542] Erityisen korkeakorkoisten saatavien suosimiseen maksukyvyttömyystilanteessa ei liene oikeuspoliittisiakaan perusteita sen vuoksi, että korkea korko perustuu usein siihen, että luottotappioriski on alunperinkin arvioitu suureksi. Joissain yksittäistapauksissa korkojen alentaminen voinee kuitenkin olla aiheellista suhteuttaa sopimuksen mukaiseen korkoon. Näin esimerkiksi silloin, kun velallisella on suhteellisen harvoja velkoja ja erisuuruisille koroille on perusteltu syy.

(3) Pääoman alentaminen.

Velan maksamatta olevan pääoman alentaminen on osoittautunut käytännössä tavallisimmaksi velkajärjestelyn keinoksi. Tällöin etuoikeutetun elatusavun pää-

[541] Ohjeissa esitetyt kaksi vaihtoehtoa, korkokertymän jakaminen velkojien kesken pääomien suhteessa ja kertymän muuntaminen laskennalliseksi koroksi maksuohjelman ajalle tarkoittavat siis saman asian esittämistä laskentateknisesti kahdella eri tavalla. OM:n ohje 3.2.1993 s. 9–10. Samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 194.

[542] Näin myös Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 194. Laskutoimitukset annuiteettilaskentaan pystyvällä ohjelmalla eivät sinänsä ole kovin aikaa viepiä.

oma maksetaan ensiksi ja sen jälkeen tuomioistuimen harkinnan mukaan välttämättömät elinkustannusvelat. Jos velallisella on realisoitavaa varallisuutta, joka ei mene kokonaan vakuusvelkojen maksamiseen, mainitut saatavat maksetaan realisointituotosta. Muussa tapauksessa ensimmäiset maksuvarat käytetään kokonaisuudessaan etuoikeutettujen velkojen maksamiseen.

Tavallisten, etuoikeudettomien saatavien pääomien tulee sen jälkeen saada yhtäläinen suhteellinen osuus maksuvarasta tai realisointituotosta. Tavallisin ja tasapuolisin tapa on jakaa kuukausittainen maksuvara maksusuorituksiin velkojien pääomien suhteessa. Jakotapa aiheuttaa kohtuuttomia hallinnollisia kuluja ja vaivaa silloin, kun velkoja on paljon ja maksuvara pieni. Maksuvara voidaan kohdistaa kokonaisuudessaan vuorotellen kunkin velan lyhennykseksi siten, että suoritukset kohdistetaan ensin pienemmille saataville,[543] jolloin rotaatioon osallistuvien saatavien määrä vähenee sitä mukaan kuin pienemmät ovat saaneet osansa (31,4 §).

(4) Kertasuoritus

Saneerauslainan käyttökelpoisuus sopimusperusteisissa velkajärjestelyissä perustuu kolmeen näkökohtaan. Joskus on mahdollista korvata yksi tai useampia korkeakorkoisia luottoja yhdellä matalampikorkoisella. Samalla velallinen voi saada pidemmän maksuajan kuin alkuperäisissä luotoissa. Toiseksi saneerauslainan pääoma voidaan saada alkuperäisten velkojen pääomaa pienemmäksi, sillä velkojien voi olla edullista suostua pienempään suoritukseen sitä vastaan, että he saavat suorituksen heti. Kolmanneksi usean luoton korvaaminen yhdellä säästää velkojilta valvonta-, perintä- ja pankkikuluja ja antamalla velalliselle paremman kokonaiskuvan tilanteesta helpottaa hänen taloudellista suunnitteluaan.

Jos velallisella on mahdollisuus saada niin paljon halpakorkoista saneerauslainaa, että hän pystyy maksamaan velkojensa pääoman pois, velkajärjestelylle ei ole tarvetta, sillä velallisella on tähän KSL 7:12:n nojalla oikeus. Velkojen sopimusperusteisessa uudelleen järjestelyssä saneerauslainaa on käytetty yhdistettynä velan pääoman alentamiseen. Saneerauslainan saamisen edellytyksenä on usein ulkopuolisen antama esinevakuus tai takaussitoumus. Esimerkiksi Takuusäätiön toiminta perustuu velan pääoman alentamiseen ja maksamiseen kertasuorituksena säätiön takaaman ja luottolaitoksen myöntämän saneerausluoton avulla.[544] Velkajärjestelylaki ei mainitse tällaisia järjestelyjä eikä sellaista voida velkajärjestelyn hyväksymisen edellytyksenä vaatia.

---

[543] Alle 100 markan kokonaissuoritus voidaan kuitenkin jättää kokonaan maksamatta, VJL 31,4 (113/95) ja VJA 6a § (115/95).

[544] Uuden velan edulliset ehdot voivat perustua juuri hyviin vakuuksiin. Jos velallisella

Saneerauslainan käyttö on mahdollista velkajärjestelyssä lain nimenomaisen säännöksen (VJL 25,2 §) nojalla. Tällöin maksuohjelmana käsitellään sitä aikaa, joka velalliselta kuluu velkojen maksamiseen saneerauslainalla. Saneerauslaina ei kuulu velkajärjestelyn piiriin.[545] Saneerauslainan maksuaikaan ei tarvitse soveltaa viiden vuoden maksimikestoa koskevaa säännöstä (30,1 §). Jotta saneerauslainaan perustuva velkajärjestely voidaan vahvistaa ilman velkojien nimenomaista suostumusta, velkojien tulee saada vastaava suoritus kuin heille olisi tullut maksuohjelman mukaisesti. Vertailua suoritettaessa maksuohjelman mukaan lasketut suoritukset voidaan muuntaa nykyarvoonsa, jotta saneerauslainan käyttö ei johda kokonaisuutena arvostellen ankarampaan lopputulokseen kuin velalliselle olisi maksuohjelmana voitu vahvistaa.

(5) Maksuvelvollisuuden poistaminen.

Maksuvelvollisuuden poistaminen kokonaan tulee kysymykseen vain siinä tapauksessa, että velkajärjestelyä ei muutoin voida toteuttaa. Jos velallisella ei ole varallisuutta eikä maksuvaraa, maksuvelvollisuuden poistaminen voi tulla harkittavaksi. Hyvän työllisyystilanteen vallitessa maksuvelvollisuuden poistaminen olisi poikkeuksellinen toimenpide. Massatyöttömyyden aikana peruspäivärahan varassa olevien työttömien kohdalla tätä joudutaan harkitsemaan, jos velkajärjestelyn edellytykset muilta osin täyttyvät.

Lakivaliokunta kiinnitti huomiota siihen, että näissä tilanteissa velkojien hyväksi tulevaa kertymää voidaan parantaa, jos velallinen myöhemmin saa työtä.[546] Sen vuoksi lakivaliokunta lisäsi 30,2 §:ään uuden viimeisen virkkeen, jonka mukaan 'maksuohjelman kesto voidaan määrätä laskettavaksi vasta siitä ajankohdasta, josta lähtien velallisella on maksuvaraa tavallisten velkojen suorittamiseen.' Lisäyksen sanamuodon perusteella vaikuttaisi siltä, että tuomioistuin voisi jättää avoimeksi maksuohjelman alkamisajankohdan. Maksuohjelma alkaisi sitten, kun velallinen saisi työtä. Tilanne voisi siten olla avoinna hyvinkin pitkään. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan tarkoitus näyttää kuitenkin olleen, että tuomioistuin näissäkin tapauksissa vahvistaessaan maksuohjelman määräisi sen alkamisajankohdan ja keston.[547] Valiokunnan nimenomaisen kannan mukaan lain-

---

on läheinen henkilö, joka voi auttaa häntä, saneerauslainan takaaminen voi olla yksi harkinnanarvoinen tapa – parempi kuin takauksen antaminen vanhasta velasta.

[545] HE 183/1992 vp. s. 63.

[546] LaVM 14/1992 s. 6.

[547] Lakivaliokunnan mietinnön mukaan 'Tällöinkin velalliselle siis vahvistetaan maksuohjelma, jonka kesto määrätään laskettavaksi sen ajankohdan mukaan, jolloin velallisen arvioidaan ryhtyvän velkojen maksamiseen.' LaVM 14/1992 s. 6.

kohtaa ei ole tarkoitettu käytettäväksi velallisen ollessa pysyvästi maksukyvytön. Nähdäkseni lainkohtaa on tulkittava valiokunnan perustelujen mukaisesti siten, että tuomioistuimen on aina vahvistettava maksuohjelmassa konkreettinen maksuvelvollisuus, jonka alkamisajankohta voidaan määrätä myöhemmäksi vain silloin, kun velallisella voidaan arvioida tulevaisuudessa olevan maksukykyä. Tähän tulkintaan päädytään myös ottamalla huomioon maksuohjelman sisältöä koskeva 36 §, jonka mukaan ohjelmasta tulee käydä ilmi riittävästi eriteltynä mm. velkajärjestelyn sisältö, maksuaikataulu ja maksuohjelman kesto tavallisten velkojen osalta.

Lakivaliokunta tarkoitti säännöksen niihin tapauksiin, joissa velallinen myöhemmin saa työtä.[548] Jos velallisen mahdollisesta työnsaannista on konkreettisia tietoja, esimerkiksi siten, että hänen opintonsa päättyvät jonakin tiettynä ajankohtana, maksuohjelma voidaan aloittaa tuosta ajankohdasta. Työttömyystapauksissa näin ei yleensä ole. Jotta lainkohta ei jäisi kokonaan ilman sisältöä, mahdollinen työllistyminen joudutaan päättelemään yleisistä velallisen ikää ja ammattitaitoa koskevista seikoista. Turun HO on määrännyt ammattikoulutusta vailla olevien velallisten velkajärjestelyn alkamaan heti, mutta palauttanut koulutetun velallisen maksuohjelman alioikeuteen, jotta maksuohjelma voitaisiin määrätä aloitettavaksi myöhemmästä ajankohdasta.[549] Lainkohtaa on käytetty myös tapauksissa, joissa velallisen maksuvara tulee paranemaan sen vuoksi, että hänen lapsensa tulee täysi-ikäiseksi.[550] Ei vaikuta siltä, että lakivaliokunnan tarkoituk-

---

[548] LaVM 14 HE 183/1992 vp. s. 6.

[549] THO 7.6.94/2051: Entinen liikkeenharjoittaja (s. 1947) oli ollut työttömänä 4 vuotta ja sitä ennen työelämässä noin 30 v, ei erityistä koulutusta. Maksuohjelma aloitettiin heti. Samoin THO 16.5.94/1650: Velallisella ei ollut ammattikoulutusta, aikaisemmin tilapäistöitä.

Palautettiin THO 1.6.94/1977: Diplomi-insinööri (41-vuotias), 14 vuoden työkokemus, 4 vuotta työttömänä.

VHO 2.6.94/1029: Työttömän teknikon maksuohjelma määrättiin alkamaan 2 vuoden kuluttua.

HHO 25.5.94/2280: Sairaalassa työskennellyt velallinen (s. 1938) oli 32 v:n työssäolon jälkeen allergisoitunut, siirtynyt toimistotyöhön ja jäänyt 3 vuoden kuluttua työttömäksi. HO katsoi, että hänen ikäänsä, ammattitaitoonsa ja muihin olosuhteisiin nähden on perusteltua olettaa, ettei hänen työttömyytensä ole pysyvää.

Viimeksi mainittu ratkaisu poikkeaa muista ratkaisuista ja yllä tekstissä Turun HO:n nimissä esitetystä kannasta melko selvästi. Ratkaisun perusteluista ei käy selville se, mihin konkreettisesti HO perustaa käsityksen 56-vuotiaan, ammattinsa menettäneen naisen työllistymisestä.

[550] RHO 6.10.93/1119 ja HHO 4.5.94/1877. Jälkimmäisessä ratkaisussa velalliset velvoitettiin hakemaan käräjäoikeudelta uuden maksuohjelman vahvistamista lasten täysi-ikäiseksi tuloon ja mahdolliseen uudelleen kouluttautumiseen viitaten noin vuoden kuluttua HO:n päätöksen antamisesta. Ratkaisu on kritiikille altis.

sena olisi ollut lainkohdan soveltaminen näihin tapauksiin. Oikeammalta vaikuttaisi ottaa maksuvaran paraneminen huomioon maksuohjelman sisällössä siten, että maksuosuudet nousevat ko. ajankohtana.

(6) Esimerkki Maija[551]

Maija tuli sosiaalitoimistoon hakemaan toimeentulotukea vuonna 1986. Edellytyksiä toimeentulotuen maksamiseen ei ollut, koska hänellä oli kohtalaisen hyvät tulot. Ongelmat johtuivatkin velkaantumisesta. Velkaantuminen oli saanut alkunsa Maijan miehen kuolemaa edeltävänä ja sen jälkeisenä aikana. Velka oli koti-irtaimiston hankkimisesta aiheutuneita kulutusluottoja (8.000 mk), lisäveroja (7.200 mk), vuokrarästejä (7.700 mk) ja pankkivelkoja (27.000 mk), jotka olivat syntyneet miehen sairauden ja kuoleman yhteydessä, eli yhteensä noin 50.000 mk.

Maija oli ammatiltaan perhepäivähoitaja ja hänellä oli kaksi kouluikäistä lasta. Hänen tulonsa koostuivat palkasta ja perhe-eläkkeistä vaihdellen 8.000–10.000 mk netto vuosina 1986–1992.

Sosiaalitoimistossa Maijaa, jonka mies oli eläessään hoitanut perheen rahaasiat, opastettiin laskujen maksamisessa. Siitä huolimatta vuosina 1986–1989 velkamäärä vähitellen kasvoi. Lukuunottamatta auton (20.000 mk) ostoa vuonna 1987 velkamäärän kasvu johtui siitä, että tulot eivät riittäneet menojen ja velkojen maksamiseen. Maksuja jäi rästiin ja Maija velkaantui tuttaville. Sosiaalitoimiston kanssa yritettiin erilaisia järjestelyjä. Pankki myönsi osalle veloista järjestelylainan, Maija muutti pienempään asuntoon vanhemman lapsen muutettua pois kotoa. Eläke maksettiin välillä sosiaalitoimistoon, josta lyhennettiin velkoja. Vuonna 1992 velkojen kokonaismäärä oli jo 105.000 mk.

Pohdittaessa velkajärjestelyn edellytyksiä todetaan ensiksi, että velkakierre oli saanut alkunsa miehen sairaudesta ja kuolemasta, jotka mahtuvat VJL 9 § 1 kohdan mukaisen sosiaalisen suoritusesteen puitteisiin. Velkaantuminen on kuitenkin jatkunut vielä sen jälkeen, joten oikeuskäytännön valossa Maijaa ehkä pidettäisiin ilmeisen kevytmielisesti velkaantuneena. Koska Maijalla oli ollut kohtuulliset tulot eikä hän siitä huolimatta ollut onnistunut maksamaan velkojaan, on myös mahdollista, että tuomioistuin arvioisi, ettei hän todennäköisesti tule noudattamaan maksuohjelmaa (VJL 10 § 9 kohta).

Jotta velkajärjestely ylipäänsä olisi mielekäs, Maijan on ensin velkaneuvojan avulla laadittava velkajärjestelylain periaatteita noudattava maksuohjelma, ja osoitettava, että hän pystyy sitä noudattamaan.

---

[551] Lähde: Velkaneuvonnan täydennyskoulutuskurssin oppilastyö. Länsi-Uudenmaan täydennyskoulutuskeskus syksy 1992. Nimi muutettu.

Maksuohjelman laatiminen aloitetaan kotitalouden välttämättömien elinkustannusten laskemisella. Seuraavassa on kummankin perheenjäsenen osalta laskettu yhteen toimeentulotuen laaja perusosa korotettuna 25 %:lla.

1. aikuinen	2478
1. lapsi 10–16v	1487
yhteensä	3.965,00

Maksuvara lasketaan seuraavasti:

Nettotulot	9000
Asumistuki	0
Elinkust.	3965
Vuokra	2500
Muut menot	0
Maksuvara	2.535

Ensiksi todetaan, että viiden vuoden maksuohjelmalla Maija pystyy maksamaan velkansa kokonaisuudessaan. (12*5*2.535=152.100 mk; korot on tässä vain arvioitu, ja kuten jäljempänä ilmenee, maksuvara riittää myös niihin).

Maksuohjelmassa välttämättömiin elin- ja asumiskustannuksiin otettu velka voidaan määrätä maksettavaksi ennen muita velkoja. Vuokrarästien ja ruokalaskun maksaminen on mahdollista 9 kuukaudessa. VJL 16 §:n mukaan viivästyskoron kertyminen keskeytyy velkajärjestelyn alkaessa. Viivästyskorot on laitettu sulkuihin oheisessa taulukossa eikä niitä siis ohjelman mukaan makseta. Ennen velkajärjestelyn alkamista kertynyt viivästyskorko on lisätty pääomaan.

Velan juokseva korko on VJL 31 §:n mukaan viimesijaista. Siten seuraavassa taulukossa on laskettu vain pääomalyhennykset.

velka	pääoma	korko	kk-erä	kesto
vuokrarästi 1	14015	(16%)	1557	9
vuokrarästi 2	3704	(16%)	412	9
ruoka	3000	(16%)	333	9
elink.yht.	*20719*		*2302*	
ulosotot	2767	(16%)	–84	33
tuttava	4250	0%	–129	33
oppilastili	1200	5%	–36	33
pankkilaina	75000	12%	–2522	33
muut yht	*83217*		*–2522*	
yhteensä	103936			kk 42

Kahdelle korolliselle luotolle on erikseen laskettu saamatta jääneet korot maksuohjelman ajalta.[552] Oppilastilin korot (114 mk) maksetaan heti pääoman lyhentämisen jälkeen ja sen jälkeen 8 kuukauden ajan maksetaan 2535 mk/kk pankkilainan korkoja. Siten maksuohjelman pituudeksi tulee yhteensä 52 kk. Pääomasuoritusten maksamisella ensin on tässä tapauksessa se merkitys, että muut (korottomat) velkojat saavat osuutensa nopeammin kuin siinä tapauksessa, että korkoa olisi maksettu normaalin annuiteettiperiaatteen mukaisesti.

Maijan tapauksessa on poikkeuksellista se, että hänellä on suhteellisen hyvä maksukyky ja hän sen puolesta pystyy suoriutumaan maksuohjelmasta. Ongelmat ovatkin taloudenhoidon puolella. Jos ne saadaan kuntoon, on mahdollista harkita myös sopimukseen perustuvaa järjestelyä.

Sen ehdoista neuvoteltaessa on syytä ottaa huomioon korkojen erilainen kohtelu toisaalta velkajärjestelyssä ja toisaalta sen ulkopuolella. Koska velkojat menettävät velkajärjestelyssä oikeuden viivästyskorkoon ja saavat pääomankin huomattavasti pidennetyllä maksuajalla, heidän on edullista hyväksyä pääomasta osasuorituskin, jos se maksetaan heti. Osasuorituksesta puuttuu tällöin myös maksuohjelman epäonnistumisen riski, joka siirtyy saneerausluoton antajalle. Saneerausluoton käyttö voi tästä syystä osoittautua kaikkien osapuolten kannalta edulliseksi – ja sitä käytettiinkin siinä todellisessa tapauksessa, joka on esimerkin pohjana.

3.3.3 Vakuusvelkojen velkajärjestely

Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat velat, joista velkojalla on henkilö- tai esinevakuus. Velkajärjestelyssä ei puututa velkojalla olevan vakuusoikeuden pysyvyyteen tai sisältöön (26,3 §). Velkojan esinekohtainen oikeus saada suoritus saatavan vakuutena olevasta esineestä säilyy velkajärjestelystä huolimatta.

Velallinen voi erityisin edellytyksin pitää velkajärjestelyssä vakuutena olevan esineen, jos se kuuluu perusturvaan. Muussa tapauksessa vakuusesineestä on luovuttava. Siten seuraavassa esityksessä pidetään silmällä vain perusturvaan kuuluvia, velasta vakuutena olevia esineitä.

---

[552] VJL 16 §:n mukaan velkajärjestelyn alkaminen keskeyttää viivästyskoron kertymisen. OM:n maksuohjelmaa koskevissa ohjeissa säännöstä on tulkittu siten, että velkajärjestelyn alkaessa lain nojalla juokseva viivästyskorko rinnastettaisiin juoksevaan korkoon (OM:n 3.2.1993 vahvistama ohje s. 9–10, samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 194). Tässä olen tulkinnut 16 §:ää sen sanamuodon mukaan siten, että viivästyskoron kertyminen keskeytyy kaikissa tapauksissa lukuunottamatta luottoajalta sovitun juoksevan koron suuruista viivästyskorkoa.

Vakuusvelkojen asema velkajärjestelyssä poikkeaa monessa suhteessa vakuudettomien velkojen asemasta. Laissa on määritelty vakuusvelan ja esinevakuusoikeuden käsitteet. Vakuusvelalla tarkoitetaan velkaa, jonka vakuutena velkojalla on esinevakuusoikeus (3,1 § 5 kohta), ja esinevakuusoikeudella puolestaan tarkoitetaan lain 3,1 §:n 4 kohdan mukaan

1) panttioikeutta irtaimeen esineeseen,
2) panttioikeutta kiinteään omaisuuteen,
3) omistuksenpidätystä ja muuta omistukseen perustuvaa vakuutta,
4) takaisinotto-oikeutta ja
5) pidätysoikeutta, joka tuottaa etuoikeuden kohteeseensa.

Vakuuden arvosta ja vakuusvelan suuruudesta.

Vakuusvelkana pidetään velkaa vain siltä osin kuin vakuuden arvo olisi kattanut velan velkajärjestelyn alkamishetkellä (3,1 § 5 kohta). Sen määrääminen, missä määrin velka on vakuusvelkaa, edellyttää vakuuden arvon arvioimista velkajärjestelyn alkamishetken arvoon sekä myyntikulujen ja mahdollisten paremmalla vakuusoikeudella turvattujen saamisten vähentämistä. Lakiin ei sisälly erityisiä säännöksiä menettelystä vakuuden arvon arvioimisessa eikä siitä, mihin vakuuden arvioinnin tulee perustua. Menettely vakuuden arvioinnissa on sama kuin maksuohjelman laatimisessa ylipäänsä. Jos asiassa määrätään selvittäjä, vakuuden arvioiminen kuuluu ensisijaisesti tämän tehtäviin. Jos velallinen laatii maksuohjelmaehdotuksen itse, hänen on esitettävä arvio vakuuden arvosta. Arvio on esitettävä jo hakemuskaavakkeessa.

Velkojilla ja velallisella on mahdollisuus tehdä arviota koskevia väitteitä selvittäjälle (66,1 §), joka maksuohjelmaehdotuksessa esittää oman arvionsa ja saattaa velkojien ja velallisen lausumat tuomioistuimen tietoon. Jos selvittäjää ei määrätä, velkojat voivat tehdä väitteensä suoraan tuomioistuimelle (54,2 § 2 kohta). Velkoja voi tehdä väitteen ennen velkajärjestelyn aloittamista,[553] saatuaan tiedon aloittamisesta tai maksuohjelmaehdotuksesta pyydetyssä lausunnossa. Tuomioistuimen tulee ratkaista vakuuden arvoa koskevat väitteet maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä.[554]

---

[553] VJL 52 §:n mukaan velkojien kuuleminen tässä vaiheessa on tuomioistuimen harkinnan mukaan mahdollista. Tällöin asunnon arvolla voi olla merkitystä sen kannalta, onko se mahdollisesti myytävä ennen velkajärjestelyn aloittamista. Ks. jakso 2.2.3.3.

[554] Sen sijaan VJL 57 §:n mukainen osoitus erilliseen oikeudenkäyntiin koskee vain saatavien riitauttamista. Velallinen tai velkoja voi hakea muutosta maksuohjelman hyväksymiseen sillä perusteella, että omaisuuden arvo on arvioitu väärin.

Tavallisimmin kyseeseen tuleva vakuuden arvon arviointi koskee velallisen asuntoa tai autoa. Myös osamaksukaupalla ostetut työvälineet tai koti-irtaimisto voidaan joutua arvioimaan.

Osamaksukaupalla omistuksenpidätysehdoin tai muutoin pätevin takaisinottoehdoin ostetun esineen arvon arvioimisessa voidaan noudattaa soveltuvin osin samoja periaatteita kuin esineen takaisinottoa koskevassa tilityksessä. Osamaksukaupan tilityksessä esineen arvo otetaan huomioon sellaisena kuin se olisi myyjän tarkoituksenmukaisella tavalla toteuttamassa myynnissä kohtuullisesti kunnostettuna, ottaen lisäksi huomioon sopimuksessa mainittu käteishinta, kuluttajan hallinnassa olon kesto ja ostajan huolenpito tavarasta.[555] Vähempiarvoisten esineiden – kuten kodinkoneiden – osalta esineen arvo voitaneen arvioida suhteellisen karkeasti käytettyjen esineiden markkinahinnan perusteella. Kalliimpien esineiden – kuten työkoneiden – kohdalla voidaan hankkia alalla toimivan välittäjän arvio tai selvitellä käytettyjen esineiden myyntihintoja. Kun kysymys on vakuusarvon määrittelemisestä eikä todellisesta takaisinotosta, lähtökohtana voitaneen pitää esineen arvoa kuluttajan hallussa.[556] Takaisinotossa esineen arvoa voidaan korottaa, jos se on kohtuullisesti kunnostettavissa. Myös velkajärjestelyssä vakuusarvon määrittelyssä tällainen kunnostus on voitava ottaa huomioon, jos esineen arvoa voidaan sillä oleellisesti parantaa. Muussa tapauksessahan velallinen pääsisi hyötymään esineen huonosta hoidosta. Velkajärjestelyssä vakuusarvon määrittelyssä kunnostuksesta aiheutuvasta arvonnoususta vähennetään kunnostuskustannukset.[557] Lisäksi esineen arvosta vähennetään aina takaisinotto- ja myyntikustannukset.[558]

---

[555] Kun kysymys on kulutustavaran kaupasta ja kulutusluotosta sovelletaan KSL 17,2 §:ää, elinkeinonharjoittajalle myydyn esineen osalta OsamKL 3,1 §. Lainkohdissa on tiettyjä eroavuuksia, joihin tässä ei kiinnitetä huomiota.

[556] KSL 7:17:ssa ja OsamKL 3 §:ssä on ostajan suojaksi pyritty siihen, ettei käytetyn esineen erittäin nopea (ostajasta riippumaton) arvonalennus koituisi kohtuuttomalla tavalla pelkästään ostajan vahingoksi (HE 88/1985 vp. s. 33, Wilhelmsson 1991 s. 287–289). Samat säännökset voivat velkajärjestelyssä toimia velallisen etua vastaan, jos ne vakuusarvon määrittelemisessä nostavat esineen arvoa ja kasvattavat siten vakuusvelan määrää. Kun velkojan asemaa turvataan velkajärjestelyssä vakuusvelan velkajärjestelykeinoja koskevilla säännöksillä, ei liene estettä käyttää esineen arvon määrittelyn lähtökohtana sitä arvoa, joka sillä on velallisen hallussa. Kuten tekstissä todetaan, velallinen ei saa kuitenkaan hyötyä esineen huonosta hoidosta.

[557] Tällöin ei esineen kunnostuskustannuksia lisätä velkojan saatavaan. Jos myyntiä ei toteuteta, ei ole mitään syytä rasittaa velallista kunnostuskustannuksillakaan. Toisin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 140.

[558] KSL 7:17,3 4 kohdassa tai OsamKL 3,2 § 4 kohdassa tarkoitetut.

Jos velallinen pystyy säilyttämään esineen, maksamatta olevan saatavan määrä on selvillä. Varsinaisen tilityslaskelman laatiminen ei tällöin ole tarpeellista, vaan vakuusesineen arvon määrittäminen riittää. Vakuusvelan velkajärjestelykeinoja käytettäessä on tosin eriteltävä velan maksamatta oleva pääoma ja luottokustannukset.

Jos velallinen ei voi pitää esinettä,[559] tuomioistuin määrää rahaksimuuttotavasta (37,1 §). Tavallisin tapa lienee antaa velkojalle oikeus takaisinottoon, jolloin noudatetaan OsamKL:n tai KSL 7:17:n säännöksiä tilityksestä.

Asuntojen arvon arvioimisessa käytetään yleensä toteutuneisiin kauppoihin perustuvaa kauppa-arvomenetelmää. Menetelmä perustuu konkreettisiin tietoihin arvioitavaa asuntoa vastaavien asuntojen toteutuneista kaupoista.[560] Useilla alueilla Tilastokeskuksen keräämät toteutuneita kauppoja koskevat keskihintatiedot antavat ainakin osakehuoneistojen arvioimiseen hyvän lähtökohdan. Asunnon kuntoa ja varustelua koskevan selvityksen perusteella voidaan keskihinnoista poiketa. Kiinteistöjen arvioiminen on joskus ongelmallisempaa, ja erityisongelmia aiheuttaa rakennuksen keskeneräisyys. Näissä tapauksissa voidaan joutua käyttämään asiantuntija-arviota, johon kustannussyistä ei kuitenkaan pitäisi turvautua kuin erityisistä syistä.[561]

Se, millaista tarkkuutta asunnon hinnan arvioimiselta edellytetään, riippuu arvion merkityksestä velkajärjestelyssä. Usein jo keskihintaan perustuvan arvion perusteella voi olla selvää, että velallinen ei pysty maksamaan vakuusvelkaosuutta ja pitämään asuntoa. Samoin voi helposti selvitä, että asunnossa ei ole ylijäämäarvoa. Sen sijaan sen arvioiminen, kuinka suuren osan vakuusvelasta asun-

[559] Velkajärjestelyn aikana ennen maksuohjelman vahvistamista velkoja (tai velallinen) voi pyytää ja saada ulosottomieheltä virka-apua esineen takaisinotossa, jos esine ei kuulu perusturvaan tai tuomioistuin antaa siihen luvan (18,2 §). Täytäntöönpanokielto keskeyttää virka-avun antamisen perusturvaan kuuluvan esineen osalta (18,2 § viim. lause).

[560] Ks. Sadeharju–Koskinen 1991 s. 339–344.

[561] Asiantuntijan kuulemisessa noudatetaan OK 17 luvun säännöksiä. Niiden mukaan tuomioistuin määrää asiantuntijan. OK 17:46:n mukaan asianosaisia on kuultava ennen asiantuntijan määräämistä. Asianosaiset vastaavat kustannuksista yhteisvastuullisesti paitsi, jos vain toinen asianosainen on pyytänyt asiantuntijan määräämistä, hän vastaa kuluista yksin (OK 17:53:2). Kun velkajärjestelyssä kumpaakaan osapuolta ei voida velvoittaa korvaamaan toisen kuluja, lähtökohtana asianosaisten keskinäisessä vastuussa lienee pidettävä kulujen jakamista puoliksi. (Valtio ei vastaa kustannuksista, toisin kuin selvittäjän palkkiosta; 71 §.)

Jos asianosaiset ovat sopineet asiantuntijalausunnon pyytämisestä tietyltä henkilöltä ja kustannusten jakamisesta, ei ole estettä lausunnon käyttämiselle ja asiantuntijan kuulemiselle oikeudessa. Kummassakaan tapauksessa asiantuntijan lausunto ei sido tuomioistuimen näytön arviointia. Jos asianosaiset ovat sopineet asunnon arvosta esimerkiksi siten, että se on asiantuntijan esityksen mukainen, ko. arvo tulee määräämisperiaatteen mukaisesti asettaa ratkaisun perustaksi.

non arvo kattaa tai kuinka suuri on ylijäämäarvo, edellyttää konkreettista arviointia.

Velkajärjestelyn keinot.

Vakuusvelkoja koskevassa velkajärjestelyssä on lähtökohtana se, että velkajärjestely ei vaikuta esinevakuusoikeuden sisältöön. Siten esinevakuusoikeus pysyy velkajärjestelystä huolimatta voimassa. Sama periaate rajoittaa niitä keinoja, joita voidaan käyttää vakuusvelan ehtojen uudelleen järjestämiseksi. Lähtökohtana on, että velallisen on maksettava vakuusvelka velkajärjestelyssäkin. Sen maksamisen aikataulua ja maksuehtoja voidaan muuttaa, mutta muutos rajoittuu sellaisiin keinoihin, jotka eivät suoranaisesti vähennä vakuusvelkojan oikeutta saada suoritus.

Tämän mukaisesti vakuusvelan maksuehtoja voidaan muuttaa velkajärjestelyssä (1) myöntämällä velan maksamiselle lykkäystä maksuehtojen pysyessä muutoin entisellään, (2) alentamalla tai poistamalla erääntynyttä viivästyskorkoa (26,1 § toinen lause), (3) maksamalla velka kerralla pois (26,1 § ensimmäinen lause ja 25,2 §), (4) lukemalla velallisen maksusuoritukset ensin velan pääoman ja sen jälkeen luottokustannusten maksamiseen sekä (5) alentamalla velan luottokustannuksia (26,1 §).

Keinojen keskinäistä soveltamisjärjestystä ohjaa VJL 25,3 §:n ensimmäisessä lauseessa nimenomaisesti lausuttu periaate, jonka mukaan velkajärjestelyssä on käytettävä lievintä keinoa, jolla velallisen tilanne voidaan korjata.

(1) Maksuajan pidentäminen.

Lievin ja siten ensisijainen keino, jolla vakuusvelan ehtoihin voidaan puuttua, on maksuajan pidentäminen. Maksuohjelman kestolle vakuusvelkojen osalta ei ole säädetty kiinteää ylärajaa. Vakuusvelkojen maksuaikataulun pidentämistä rajoittaa VJL 29,1 §, jonka mukaan vakuusvelan nykyarvo on maksettava kohtuullisessa ajassa.

Kohtuullinen aika voi lainkohdan mukaan vain erityisestä syystä olennaisesti ylittää velan jäljellä olevan alkuperäisen luottoajan.[562] Hallituksen esityksen pe-

[562] Lähden tässä siitä, että alkuperäisellä luottoajalla tarkoitetaan niitä maksuehtoja, joista luottosopimusta solmittaessa on sovittu. Mikäli maksuehtoja on tältä osin myöhemmin muutettu esimerkiksi siten, että velkoja on sopimuksella myöntänyt velalliselle lisää maksuaikaa, velkajärjestelyyn sisältyvän pidennyksen olennaisuutta on nähdäkseni arvioitava sekä alkuperäisen sopimuksen että myöhemmän maksuajan pidennyksen valossa. Velkojaa ei pidä asettaa

rustelujen mukaan pidennyksen olennaisuus olisi kääntäen verrannollinen jäljellä olevaan maksuaikaan.[563] Lyhyttä jäljellä olevaa maksuaikaa voitaisiin pidentää enemmän kuin pitkää.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan olennainen pidentäminen on mahdollista (1) maksukyvyttömyyden syyn perusteella, (2) velallisen asumisen turvaamisen vuoksi tai (3) silloin, kun luottoajan ylittämisellä on olennainen merkitys muille velkojille.[564] Jos velallisen maksuvaikeudet johtuvat suuresta asuntovelasta, sekä maksukyvyttömyyden syy että asumisen turvaaminen puoltavat maksuajan olennaista pidentämistä.

Maksuajan pidentämisen yhteydessä voidaan kiinnittää huomiota myös vakuuden laatuun. Arvonsa hyvin säilyttävän vakuuden, kuten asunnon kohdalla maksuajan olennainenkaan pidentäminen ei kohtuuttomasti vaaranna velkojan oikeutta, jollei samalla käytetä muita velkajärjestelyn keinoja. Sen sijaan arvossaan alenevan vakuuden kohdalla maksuajan pidentäminen vakuuden heikkenemisen johdosta useimmiten vaarantaa vakuudenhaltijan oikeuden myöhempien maksulaiminlyöntien tapahtuessa eli maksuohjelman epäonnistuessa.

(2) Erääntyneen viivästyskoron alentaminen tai poistaminen.

Velkajärjestelyssä voidaan alentaa tai poistaa vakuusvelan erääntynyttä viivästyskorkoa (26,1 § toinen lause). Tämä on korkolain 11 §:n nojalla ollut mahdollista jo ennen velkajärjestelylain säätämistä, jos velallisen maksuvaikeudet ovat johtuneet sairaudesta, työttömyydestä tai muusta erityisestä seikasta, johon ve-

---

huonompaan asemaan sen vuoksi, että hän on sopimusteitse tullut velallista vastaan. Toisaalta painoa on annettava sille, millaisia maksuajan pidennyksiä kyseessä olevan luotonantajatahon kannalta voidaan pitää kohtuullisina.

HE:n mukaan erityisenä syynä alkuperäisen luottoajan olennaiselle pidentämiselle voitaisiin pitää sitä, että velka on kokonaan erääntynyt maksettavaksi 'eikä jäljellä olevaa alkuperäistä luottoaikaa ole...' (HE 183/1992 vp. s. 66). Jos velka on irtisanottu kokonaan maksettavaksi sopimusrikkomuksen (maksuviivästyksen) vuoksi, maksuajan pidennyksen oleellisuutta on nähdäkseni ensisijaisesti verrattava alkuperäiseen luottosopimuksen mukaisiin maksuehtoihin (samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 175). Jos taas velka on alunperinkin sovittu kerralla maksettavaksi ja sen vuoksi kokonaan erääntynyt taikka esimerkiksi vahingonkorvausperusteisena kokonaan erääntynyt (tosin tällainen vakuusvelka lienee harvinainen), alkuperäistä luottoaikaa ei hallituksen esityksessä sanotulla tavalla ole. Tällöin on kuitenkin nähdäkseni tarkasteltava velkasuhdetta kokonaisuutena. Sen lisäksi, että luottoaikaa ei enää ole (jäljellä), lienee syytä kiinnittää huomiota velkojan asemaan (instituutio/yksityishenkilö) sekä velan merkitykseen velkojan kannalta.

[563] HE 183/1992 vp. s. 63.

[564] HE 183/1992 vp. s. 66. Maksukyvyttömyyden syy ei muissa suhteissa vaikuta maksuohjelman sisältöön, joka määräytyy maksuvaran mukaan.

lallinen on pääasiassa omatta syyttään joutunut.[565] Velkajärjestelylaki laajentaa tämän keinon soveltamisalan koskemaan myös niitä velkoja, jotka eivät kuulu korkolain soveltamisalaan, kuten esimerkiksi julkisoikeudellisiin saamissuhteisiin.[566] Velkajärjestelylain nojalla tämä keino on käytettävissä myös VJL 9 §:n 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa eli silloin kun velkajärjestelyn aloittaminen perustuu muuhun seikkaan kuin korkolain 11 §:ssä mainittuun sosiaaliseen suoritusesteeseen.

Velkajärjestelyn alkaminen keskeyttää viivästyskoron juoksemisen (16 §), joten tätä keinoa tarvitaan vain ennen velkajärjestelyn alkamista kertyneen viivästyskoron alentamiseen.

(3) Kertasuoritus.

Vakuusvelkoja koskeva velkajärjestely voidaan toteuttaa siten, että velallinen maksaa velan kokonaan tai osaksi pois kertasuorituksena (VJL 25,2 § ja 26,1 §). Tämä voi tulla kysymykseen sekä vakuuden myymisen jälkeen että tarkoitusta varten otetun uuden luoton avulla. Järjestelyn edellytyksiä parantaa se, että vakuus voidaan vaihtaa toiseen, velan turvaavaan vakuuteen.

VJL 25,2 ja 26 § eivät sisällä erityisiä säännöksiä siitä, millaisin ehdoin luoton kertasuoritus tapahtuu. Kulutusluoton osalta säännökset sisältyvät KSL 7:12:ään. Näitä säännöksiä sovelletaan myös asuntolainaan (KSL 7:1,3).[567] Luottosopimuk-

---

[565] Korkolain 11 §:n mukainen sovittelusäännös on korkolain 2,2 §:n mukaan kulutusluottoa sekä omaa ja perheenjäsenen käyttöä varten hankittavan asunnon hankkimista koskevan sopimuksen ehtoja koskien pakottava eikä siitä voida toisin sopia. Saman pykälän 3 momentin mukaan edellinen momentti ei koske pankin antamaa luottoa. Toisin sanoen tämän kaksinkertaisen viittaussäännöksen mukaan pankin antamaa luottoa koskevassa sopimuksessa on ilmeisesti voitu sopia siitä, että 11 §:n sovittelusäännökseen ei voida sopimussuhteessa vedota. Syynä siihen, että korkolain kuluttajasuhteita koskevaa pakottavuutta ei ulotettu pankkeihin, oli pankkien luotonannon julkinen valvonta (HE 109/1981 vp. s. 4). Tämä perustelu ei ole kovin vakuuttava silloin kun on kysymys viivästyskoron sovittelusta sosiaalisen suoritusesteen perusteella, sen vuoksi, että näissä sovittelutilanteissa on tyypillisesti kysymys velallisen yksilöllisiin olosuhteisiin liittyvistä seikoista ja kohtuusharkinnasta, joiden suhteen pankkien valvonnalla voi olla vain hyvin etäisesti ja välillisesti merkitystä.

Jos kuitenkin tulkintani kaksinkertaisesta viittaussäännöksestä on oikea, velkajärjestelylaki poistaa viivästyskoron sovittelumahdollisuutta koskevan dispositiivisuuden myös pankkiluottojen osalta. VJL 26,1 §:n toisen lauseen mukaan on selvää, että velkajärjestelyssä voidaan myös pankin antaman luoton viivästyskorkoa alentaa tai poistaa.

[566] Julkisoikeudellisia saamissuhteita koskeva lainsäädäntö sisältää eräitä lainkohtia, joiden nojalla maksuvelvollisuutta voidaan alentaa, ks. jakso IV 2.2.3.1. Nämä lainkohdat – kuten korkolain 11 § – ovat edelleen voimassa.

[567] L 8.1.1993/85.

sessa voidaan sopia ehdoista, joita on noudatettava maksettaessa luotto ennenaikaisesti, mutta ne eivät saa olla kuluttajaa kohtaan ankarammat kuin KSL 7:12:ssa säädetään (KSL 7:20). Asuntolainan kohdalla tulee yleensä sovellettavaksi KSL 7:12,4, jonka mukaan luotonantaja saa periä korvauksen alunperin yli 100.000 mk markan suuruisen, kiinteäkorkoisen tai vähintään kolmen vuoden viitekorkoon sidotun luoton ennenaikaisesta maksusta. Edellytyksenä on, että kyseinen luotonantaja maksuhetkellä tarjoaa vastaavaa luottoa alemmalla korolla. Korvauksen suuruus saa olla enintään mainittujen korkojen erotus seuraavaan koron tarkistuspäivään asti laskettuna.[568]

Mahdollisuudesta ennenaikaiseen maksuun on velkajärjestelylaissa säädetty sen vuoksi, että velallinen voisi saada luottokustannuksia alennettua silloin, kun saatavilla on edullisempaa luottoa. Jos velkajärjestelyssäkin noudatetaan KSL 7:12,4:n säännöksiä, tämä mahdollisuus kapenee. Voidaanko VJL 25,2 ja 26,1 §:n säännöksiä tulkita siten, että ne antavat oikeuden ennenaikaiseen maksuun KSL 7:12,4:ää edullisemmin ehdoin?

Kuten jäljempänä tulee esiin, velkajärjestelyssä vakuusvelan koronmaksuvelvollisuutta voidaan alentaa sillä rajoituksella, että velan nykyarvon turvaava korko on maksettava. Jos velkoja saa kertasuorituksen velan maksamatta olevasta pääomasta ja sille maksuajankohtaan mennessä kertyneestä juoksevasta korosta, velkojan asema on vähintään yhtä hyvin turvattu kuin velkasuhteen jatkuessa velkajärjestelyssä. Siten näyttäisi perustellulta tulkita VJL 25,2 ja 26,1 §:n ennenaikaista maksua koskevia säännöksiä siten, että kertamaksussa ei tarvitse maksaa KSL 7:12,4:n mukaan määräytyvää korvausta.[569]

(4) Pääomasuoritusten ensisijaistaminen.

Pääomasuoritusten ensisijaistamisella tarkoitetaan velallisen maksusuoritusten lukemista ensin velan pääoman ja sen jälkeen luottokustannusten maksamiseen. Tarkasteltaessa edellä velkajärjestelyn keinojen soveltamista tavallisiin velkoi-

---

[568] Lainkohtaa on ilmeisesti tulkittava siten, että alkuperäisten korkosuoritusten summasta vähennetään alemman tarjolla olevan luoton korkosuoritusten summa, ks. HE 238/92 s. 17. Säännöksen tarkoitus on suojata luotonantajaa korkotason alenemisen riskiltä, sama s. 11.

[569] KSL 7:12,4 ja VJL säädettiin kutakuinkin samaan aikaan. Verrattuna jo aikaisemmin voimassa olleeseen KSL 7:12,2:een kumpikin lainkohta laajensi soveltamisalaa asuntoluottoihin.

VJL:n kertasuoritusta koskeva säännös näyttäisi tarpeettomalta, jos sillä pelkästään toistetaan KSL 7:12,4:n sisältämä oikeussääntö. Tämäkin puoltaa tekstissä omaksuttua tulkintaa. Lakien säätämisajankohdat huomioon ottaen, on epävarmaa, onko lakien yhteensovittaminen ollut lainvalmistelussa esillä.

hin pääomasuoritusten ensisijaistamista ja koron alennusta käsiteltiin yhdessä sen vuoksi, että kummallakin keinolla on velkojan oikeuteen samankaltainen vaikutus. Myös vakuusvelkojan kannalta on jokseenkin samantekevää, kutsutaanko velallisen suoritusvelvollisuuden helpottamista koron alennukseksi vai pääoman lyhennysten ensisijaistamiseksi. Nämä keinot on kuitenkin säännelty eri tavoin, ilmeisesti lainsäätämisjärjestyksestä johtuvista syistä.

Oleellinen ero vakuusvelan ja tavallisen velan välillä on siinä, että vakuusvelan pääoma on aina maksettava kokonaan. Sen vuoksi maksusuoritusten järjestyksellä näyttäisi olevan oleellista merkitystä vakuusvelan maksuvelvollisuuden kestolle. Pääomalyhennysten ensisijaistaminen tekee periaatteessa velan nopeamman lyhentämisen mahdolliseksi.

Pääomasuoritusten ensisijaistaminen ilman koron alentamista saa aikaan sen, että kuukausittain suoritetut lyhennykset pienentävät velan pääomaa, mutta kyseiseltä kuukaudelta maksettava korko jää 'rästiin'. Sen jälkeen kun pääoma on maksettu, velallisen maksusuoritukset luetaan rästiin jääneiden korkojen maksamiseksi. Sellaisenaan pääomasuoritusten ensisijaistaminen merkitsisi varsin voimakasta puuttumista velkojien oikeuksiin.

Näin voimakas vakuusvelkojien oikeuksiin puuttuminen ei ollut velkajärjestelylain tavoitteena – eikä se todennäköisesti olisi ilman perustuslain säätämisjärjestystä ollut mahdollistakaan. Vakuusvelkojen osalta pääomalyhennysten ensisijaistaminen ja koron alentaminen on katsottu perustuslain omaisuuden suojan antamissa puitteissa mahdolliseksi edellyttäen, että 'velkojan on aina saatava vakuuden arvoa vastaavat suoritukset.'[570]

Pääomalyhennysten ensisijaistamista koskevissa säännöksissä lähtökohta näkyy siten, että lykkäytyville luottokustannuksille on maksettava nykyarvon turvaava korko (26,2 §). Siten jokaisen maksusuorituksen tapahtuessa 'rästiin' jäävälle korkoerälle alkaa kertyä korkoa.

Koron suuruus seuraa 26,2 §:n mukaan indeksiä. Korko vaihtuu neljännesvuosittain. Tuomioistuin määrää, mitä indeksiä korko seuraa. Yksityishenkilön velkajärjestelyssä luontevin indeksi on kuluttajahintaindeksi.[571] VJL 26,2 §:n mukaan kultakin vuosineljännekseltä suoritettava korko vastaa viimeistä edelliseltä vuosineljännekseltä todettua indeksin muutosta vuotuiseksi koroksi muutettuna. Toisin sanoen, kuluttajahintaindeksin prosentuaalinen muutos määrää koron suuruuden. Kun kuluttajahintaindeksi on esimerkiksi 1.1.–31.3.1994 muuttunut 0,3 pistettä, 1.7.–30.9.1994 väliseltä ajalta korko olisi 1 prosentti.[572] Näin

[570] PeVL 23/1992 s. 4.

[571] Näin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 176.

[572] Joulukuun 1993 kuluttajahintaindeksi oli 109,7 (1990 = 100) ja maaliskuun 1994 110.

radikaalia velkajärjestelyä ei missään tapauksessa voida tehdä, koska myös pääomasuoritusten ensisijaistamista rajoittaa VJL 29,1 §:n 2. lause, jonka mukaan vakuusvelan nykyarvo on maksettava kohtuullisessa ajassa. Tätä rajoitusta tarkastellaan jäljempänä koron alennuksen yhteydessä.

Pääomasuoritusten ensisijaistaminen edellyttää suhteellisen työläiden laskutoimitusten tekemistä. Käytännössä laskelmat useimmiten suoritettaneen VELHO-ohjelmalla tai pankkien omilla tätä tarkoitusta varten laadituilla ohjelmilla. Jälkikäteen määräytyvää indeksiin sidottua korkoa ei voida etukäteen laskea. Maksuohjelman sisällön kannalta keskeinen kysymys on, voidaanko korkoerille suoritettava indeksiin sidottu korko suorittaa maksuohjelman lopussa vai onko se suoritettava jokaisen maksuerän yhteydessä. Tähän ei esitöistä löydy vastausta. *Koskelon ja Lehtimäen* mukaan on ilmeisesti ajateltu, että indeksikorko lisättäisiin kuhunkin lyhennyserään.[573] Tällöin indeksin muutos vaikuttaa kuhunkin maksuohjelman mukaiseen suoritukseen. Kun maksuohjelmat on laadittava velallisen maksuvaraan nähden varsin ankariksi, indeksin muutos voi johtaa vaikeuksiin maksuohjelman suorittamisessa.[574]

Tässä on tarkasteltu pääomasuoritusten ensisijaistamista lähinnä teoreettisena kysymyksenä, jolloin mielenkiinto kohdistuu sellaiseen tilanteeseen, jossa ei sovelleta muita velkajärjestelyn keinoja lainkaan. Tällaisessa tilanteessa indeksiin sidotun koron maksaminen kunkin lyhennyserän yhteydessä itse asiassa korottaisi velallisen kuukausittaista maksuvelvollisuutta sitä vastaan, että maksuohjelma päättyy alunperin sovittua aikaisemmin. Maksukyvyttömän velallisen kuukausittaisia maksueriä ei käytännössä voida korottaa. Siten indeksiin sidotun koron lykkäämisen maksuohjelman lopussa suoritettavaksi täytyy olla mahdollista, jolloin maksuohjelman kesto vastaavasti pitenee.[575]

Pääomasuoritusten ensisijaistamisen merkitys riippuu siitä, kuinka suuri on velan sovitun koron ja indeksiin sidotun koron erotus. Jos erotus on pieni, maksuvelvollisuus ei juurikaan kevene. Jos erotus on suuri, keinon käyttö merkitsee samaa kuin velan koron osittainen alentaminen. Tällöin keinon käytön lainmukaisuutta on arvioitava samojen periaatteiden mukaan kuin koron alentamisen. Jos taas indeksiin sidottu korko on korkeampi kuin velalle sovittu korko, kuten

---

[573] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 177.

[574] Tähän voidaan tietysti väittää, että indeksin muutos vaikuttaa maksuohjelmaan viiveellä, joten indeksin muutoksen aiheuttaneet tekijät ovat todennäköisesti ehtineet vaikuttaa velallisen tuloihinkin. – Tämä on kyllä käytännön tilanteita ajatellen turhan spekulatiivista ajattelua.

[575] Myös Koskelo ja Lehtimäki katsovat, että maksuajan pidennystä voidaan käyttää yhdessä pääomasuoritusten ensisijaistamisen kanssa, ks. 1993 s. 176.

korkean inflaation tilanteessa saattaa tapahtua, pääomasuoritusten ensisijaistaminen ei ole lainkaan mielekästä.

Käytännön tilanteissa velallisen maksuvara ei riitä velan kuukausittaisiin maksueriin. Sen vuoksi pääomasuoritusten ensisijaistaminen velkajärjestelyn ainoana keinona ei riitä. Pääomasuoritusten ensisijaistamisen ja muiden keinojen yhdistelmiä käsitellään seuraavassa. Tällöin on otettava huomioon VJL 29,1 §:ssä lausuttu edellytys, jonka mukaan velan nykyarvo on maksettava kohtuullisen ajan kuluessa.

(5) Koron alentaminen.

Voimakkain velkajärjestelyn keino, jota voidaan soveltaa vakuusvelkoihin, on velan juoksevan koron alentaminen. Toisaalta, kuten edellä kuluttajahintaindeksin mukaista korkoa koskeva esimerkki osoittaa, pääomasuoritusten ensisijaistaminen voi tarkoittaa samaa (ja voimakkaampaakin) puuttumista velan ehtoihin kuin koron alentaminen. Sen vuoksi kummankin keinon käyttämisen rajoituksia on tarkasteltava yhdessä.

Koron alentaminen ei ole mahdollista rajoituksitta. Sen käyttöä rajoittavat sekä yleiset vakuusvelan asemaan koskevat periaatteet että eräät yksityiskohtaiset lain säännökset.

Velkajärjestelyllä ei voida puuttua esinevakuusoikeuden pysyvyyteen eikä sisältöön (26,3 §). Velkojalla säilyy velkajärjestelystä huolimatta esinevakuus, joka tällä oli ennen velkajärjestelyn alkamista. Vakuusoikeuden sisältö kuitenkin 'jäädytetään' velkajärjestelyn aloittamishetken mukaiseksi. Vakuusvelkana pidetään velkajärjestelyssä vain sitä osaa velasta, jonka vakuuden arvo velkajärjestelyn alkamisen ajankohtana olisi riittänyt kattamaan (VJL 3,1 § 5 kohta). Toisin sanoen, vakuuden myöhempi arvonnousu ei tule velkojan hyväksi muutoin kuin siinä tapauksessa, että velkajärjestely raukeaa.[576] Kun velallinen maksuohjelman mukaan lyhentää vakuusvelkaa, velkojan vakuuden arvon ylittänyt saatavan osa ei 'nouse' vapautuvaan vakuuden osaan.

Velkojan vakuuden arvoa koskeva riski realisoituu siten velkajärjestelyn alkamishetkeen. Velkojalle turvataan velkajärjestelyssä periaatteessa suoritukset, jotka vastaavat vakuuden arvoa alkamishetkellä. Tämä lähtökohta asettaa rajat sille, miten voimakkaasti velallisen vakuusvelkaa koskevaa maksuvelvollisuutta voidaan velkajärjestelyssä muuttaa.

[576] Lähtökohta on, että vakuuden arvonnousua maksuohjelman aikana ei pidetä sellaisena olosuhteiden olennaisena muuttumisena, joka täyttää maksuohjelman muuttamisen edellytykset (VJL 44,1 § 1 tai 2 kohta). Jos arvonnousu kuitenkin johtuu yllättävästä tapahtumasta, arvonnousu voinee johtaa ohjelman muuttamiseen.

Lähtökohta on osin perustuslaillinen. Perustuslakivaliokunnan mukaan 'velkojan on aina saatava vakuuden arvoa vastaavat suoritukset.'[577] Sitä, miten vakuuden arvoa vastaavien suoritusten suuruus maksuohjelmassa määräytyy, käsiteltiin yksityiskohtaisemmin hallituksen esityksessä laiksi yrityksen saneerauksesta. Sen mukaan vakuusvelkoja koskevissa velkajärjestelyn keinoissa on otettu huomioon 'esinevakuusoikeuden saatavan pääomaa turvaava merkitys' ja 'velkojalla olisi oikeus rahasuorituksiin, joiden vähintään olisi vastattava vakuuden arvon kattamaa osaa saatavan pääoman määrästä ja turvattava velkapääoman nykyarvo.'[578] Samaa asiaa tähdennetään yksityishenkilön velkajärjestelylain perusteluissa seuraavasti: 'Vakuusvelan määrää ei voitaisi alentaa. Tämä koskee sekä maksamatta olevan pääoman määrää että erääntyneiden mutta maksamatta olevien luottokustannusten, ei siis kuitenkaan viivästyskoron määrää.'[579]

Yhteenvetona esitöiden lausumista voidaan todeta, että vakuusvelan asemassa ovat velan pääoma ja maksamatta olevat erääntyneet juoksevat korot siltä osin kuin vakuuden arvo velkajärjestelyn alkaessa olisi riittänyt ne kattamaan (VJL 3,1 § 5 kohta). Maksuohjelman mukaisten suoritusten tulee kattaa näiden yhteenlaskettu määrä. Tähän päästään sillä, että tämän summan nykyarvo maksetaan maksuohjelmalla. Vaatimus nykyarvon maksamisesta on ilmaistu lakitekstissä VJL 29,1 §:ssä, jonka mukaan maksuohjelmassa vakuusvelan maksamiseen on osoitettava niin paljon varoja, että vakuusvelan nykyarvo tulee maksetuksi kohtuullisen ajan kuluessa (29,1 § toinen lause).

Vakuusvelan nykyarvo osoittautuu siten vakuusvelkojalle tulevien suoritusten alarajaksi. Vakuusvelkaan kohdistuvia, sallittuja velkajärjestelyn keinoja koskevissa VJL 25,1 §:n 1–3 kohdissa ja 26 §:ssä ei kuitenkaan yksiselitteisesti sanota, miten nykyarvon laskeminen tapahtuu ja mikä siten on koron alentamisen konkreettinen alaraja. Lakiin sisältyy kyllä, kuten edellä todettiin, määritelmä nykyarvon turvaavasta korosta (26,2 §).[580] Nykyarvon turvaava maksuosuus VJL 29,1 §:ssä ei sisällä viittausta korkoon, vaan siinä viitataan vakuus*velan* nykyarvoon. Kuten jäljempänä esitetään, oleellinen merkitys on sillä, sovelletaanko velkajärjestelyn keinojen rajoituksia saatavaan kokonaisuutena vai pelkästään korkoon.

---

[577] PeVL 23/1992 s. 4.

[578] HE 182/1992 vp. s. 119.

[579] HE 183/1992 vp. s. 63: Samoin HE (laiksi yrityksen saneerauksesta) 182/1992 vp. s. 88.

[580] Vastaava määritelmä sisältyy YSL 3,4 §:ään.

Nykyarvon käsitettä käytetään yleisesti investointilaskennassa, missä käsitteen käyttötavat ovat pääpiirteissään vakiintuneet. Koska velkajärjestelyssä on kysymys erään investoinnin maksuaikataulun muuttamisesta ja tämä investointilaskennasta otettu käsite on siinä keskeinen, on aiheellista ensin lyhyesti tarkastella käsitteen sisältöä investointilaskennassa. Vasta sen jälkeen tarkastellaan yksityiskohtaisemmin velkajärjestelylain sisältämiä nykyarvon käsitettä koskevia säännöksiä. Näiden kahden tarkastelun perusteella pyritään löytämään tulkinta VJL 29,1 §:n sisältämälle (vähimmäis)vaatimukselle vakuusvelan nykyarvon maksamisesta maksuohjelmalla.

(A) Nykyarvon käsite investointilaskennassa.

Investointilaskennassa joudutaan vertaamaan useampien investointivaihtoehtojen edullisuutta investoinnin suorittavan yrityksen näkökulmasta. Investointivaihtoehdot eroavat toisistaan eri suhteissa: ne ovat erilaisia hankintamenon (investoitavan pääoman), tulon suuruuden, tulojen kertymisen määrän ja aikataulun sekä riskin suhteen. Yksi niistä menetelmistä, joilla pyritään saattamaan eriaikaiset tulot ja menot yhteismitallisiksi, perustuu nykyarvon käyttöön. Siinä investoinnin kaikki eri aikoina erääntyvät tuotot ja menot diskontataan samaan ajankohtaan, joka yleensä on laskennan suorittamisen tai investoinnin tekemisen ajankohta (nykyhetki).[581] Menetelmää voidaan kutsua diskonttausmenetelmäksi.

Tulevaisuudessa tapahtuvien maksujen diskonttaaminen nykyarvoon tapahtuu vakiintuneita kaavoja noudattaen.[582] Yksittäisen maksun diskonttaaminen tapahtuu kaavalla:

Kaava 1.

$$A_n = \frac{1}{(1+i)^n} \times S$$

A_n = maksuerän nykyarvo, S = ko. maksun suuruus, n = maksun ajankohta (vuosissa), i = korkokanta (0,0r).

---

[581] Ajankohta voi toki olla jokin muukin. Jos vertailuajankohta on myöhempi, aikaisemmat tuotot vastaavasti prolongoidaan tulevaan ajankohtaan. Jos ajankohta on muu kuin laskentahetki, puhutaan pääoma-arvomenetelmästä.

[582] Seuraava esitys perustuu perusoppikirjoihin, joista erityisesti mainittakoon Aho Teemu, Investointilaskelmat 1981, Kasanen Eero, Rontu Juhani, Safiulla Cinqiz, Korkokirja 1983 ja Kettunen Pertti, Rahoitus 1981.

Kaavasta voidaan todeta, että maksun nykyarvo on sitä pienempi, mitä

- pienempi on maksun suuruus,
- suurempi on korkokanta ja
- mitä pitempi on aika maksun suorittamiseen.

Jotta kahta investointia tai kahta maksuaikataulua voitaisiin verrata keskenään, on välttämätöntä tietää kaikki kolme suuretta.

Yksityishenkilöiden velkasuhteissa yleisesti käytetty annuiteetti on nykyarvolaskennan erityinen tapaus. Annuiteettina lasketaan joko tasasuuruisten, säännöllisten maksujen yhteenlaskettu nykyarvo tai päinvastoin tietylle investoinnille takaisinmaksuaikataulu säännöllisinä tasasuuruisina erinä. Tasasuuruisten vuotuisten maksujen nykyarvon kaava johdetaan edellisestä ja on muotoa:

Kaava 2.

$$A = \frac{1-(1+i)^{-n}}{i} \times S-H$$

A = nykyarvo, S = vuotuisen maksun suuruus, n = maksun ajankohta (vuosissa), i = korkokanta (0,0r), H = investointi.

Investointi on kannattava, jos nykyarvo on positiivinen. Velkajärjestelyssä investointi on jo tehty, joten investoinnin arvona on käytettävä vakuuden arvoa laskentahetkellä. Kaavan mukaan nykyarvo on sitä pienempi, mitä

- pienempi on yksittäinen maksuerä ja
- suurempi on korkokanta.

Kaavan avulla voidaan laskea tasasuuruisina erinä maksettavan luoton nykyarvo. Laskemiseen tarvitaan laskentakorkokanta. Mitä pienempi on laskentakorkokanta, sitä suurempi on luoton nykyarvo. Laskentakorkokannan suuruus määrää laskelman tuloksen, joten sen valinta on koko menetelmän keskeinen ratkaisu ja samalla sen ongelmallisin kohta. Teoriassa laskentakorkokannan valinta perustuu markkinakorkoon. Teoriassa yrityksen investointilaskennassa sen pitäisi olla korko, jolla yritys voi toisaalta lainata markkinoilta, toisaalta sijoittaa. Käytännössä alarajana voi olla rahoituksen keskimääräiskustannukset yrityksessä.[583]

[583] Kettunen 1983 s. 184, Aho 1982 s. 31.

Yksityisen henkilön vakuusvelka on tavallisimmin asuntoluotto. Siten vertailun pohjaksi voidaan ajatella asuntoluottomarkkinoilla yleisesti tarjolla olevaa korkotasoa. Tämä lienee tarkoituksenmukainen vertailukohta silloinkin, kun luoton myöntämisen tarkoitus on alunperin ollut jokin muu kuin asunnon hankinta.

Tähänastinen päättely johtaa siis siihen, että rahoitusta koskevissa laskelmissa käytetty nykyarvon käsite edellyttäisi, että vakuusvelan korkoa ei velkajärjestelyssä alennettaisi alemmaksi kuin mikä on asuntoluottomarkkinoilla yleisesti saatavilla olevan luoton korko. Tämä vertailukohta voi sinänsä merkitä mahdollisuutta koron alentamiseen, jos yleinen korkotaso on asuntoluoton ottamisen jälkeen alentunut tai jos luotto on alunperin – siihen sisältyvän riskin tai muun syyn vuoksi – ollut yleistä tasoa korkeampi.

Velallisen asemaa näin vähäinen koron alennus ei useinkaan ratkaisevasti auta. Vielä ongelmallisemmaksi tilanne muodostuu, kun tarkastellaan koron alentamisen, maksuajan pidentämisen ja yksittäisten maksuerien pienentämisen yhteisvaikutusta, jotka kaikki toimenpiteet velkajärjestelyssä ovat yleensä tarpeen. Kaavan 2 mukaan voimakkaimmin maksuehtojen muutoksista nykyarvoon vaikuttaa maksuerien pienentäminen (nykyarvoa pienentävästi). Nykyarvoa voidaan kasvattaa maksuaikaa pidentämällä (eli lisäämällä maksueriä loppupäähän). Koron alentaminen tarkoittaa käytännössä maksuerien pienentämistä, ja mitä enemmän luoton korkoa alennetaan, sitä suuremmaksi tulee ero luoton koron ja laskentakorkokannan välillä.

Jotta velallisen asemaan saataisiin todellista helpotusta käytännön tilanteissa, joudutaan useimmiten käyttämään useita velkajärjestelyn keinoja yhdessä. Yksityishenkilöiden asuntolainat ovat tavallisesti annuiteettilainoja eli niiden korkoja ja lyhennyksiä maksetaan tasasuuruisina kuukausierinä. Silloinkin kun lainan alkuperäinen lyhennyssuunnitelma on muunlainen, maksuohjelmassa joudutaan yleensä velallisen maksuvaran asettamien rajoitusten vuoksi siirtymään annuiteettiin.

Käytännön laskutoimituksia ajatellen koron suuruus ja maksuaika ovat normaaleja annuiteettikaavoihin sisältyviä parametreja ja niiden huomioon ottaminen on tekniikkaa. Pääomasuoritusten ensisijaistaminen sitä vastoin on kokonaan uusi laskentatekniikka, jota normaalit rahoituslaskennan ja taulukkolaskennan kaavat eivät tunne. Kun velkajärjestelyn keinoja käytetään yhdessä eli maksueriä pienennetään, maksuaikaa pidennetään, korkoa alennetaan ja pääomasuoritukset ensisijaistetaan, lopputuloksena on uusi tasaerälyhenteinen maksuohjelma.

Pääomasuoritusten ensisijaistamisen aineellinen, itsenäinen merkitys rajoittuu niihin tapauksiin, joissa maksuaikaa ei pidennetä, sillä silloin laina saadaan maksettua aiempaa nopeammassa tahdissa pois.

Sekä lain esitöiden että lainvalmistelijoiden kommentaariteoksen[584] mukaan edellä mainittuja velkajärjestelyn keinoja voidaan käyttää yhdessä. Koskelo ja Lehtimäki esittävät teoksensa sivuilla 202–203 vakuusvelkaa koskevia esimerkkejä keinojen yhteiskäytöstä. Kaikissa esimerkeissä laina maksetaan tasaerinä kuukausittain (annuiteetti). Olen laskenut eri vaihtoehdoille annuiteettiohjelmalla lainan koron. Lisäksi olen vertaillut eri vaihtoehtojen nykyarvoja siinä tapauksessa, että laskentakorkokantana on käytetty 10 ja 8 prosenttia.[585]

Esimerkissä 1[586] vakuusvelan pääoma on 300.000 mk, korko 13 %, maksuaika 10 vuotta ja kuukausittainen lyhennyserä 4.479 mk. Lainan nykyarvoksi saadaan 10 % laskentakorkokantaa käyttäen 341.756 mk eli sijoitus on edullinen.

(1)[587] Maksuajan pidentäminen 13 vuoteen pienentää lyhennyserän 3.994 markkaan. Vastaavasti 10 % laskentakorkokannalla nykyarvo on 337.430 mk ja 8 % korkokannalla 366.367 mk.

(3) Lyhennyksiä ensisijaistetaan siten, että lykkäytyville korkoerille lasketaan 3 %:n korko, ja maksuaikaa pidennetään 13 vuoteen 1 kuukauteen, jolloin kuukausierä on 3.125 mk. Korko on alkuperäinen 13 %.

Seuraavassa lasketaan, mikä olisi lainan korko, jos lyhennysten ensisijaistamisen sijasta olisi käytetty koron alentamista (käytän termiä alennettu korko). Maksuehdot ovat siis täsmälleen samat. Laskettaessa 3.125 markan kuukausierillä ja 13 v 1 kk:n maksuajalla 300.000 markan lainalle annuiteettina korko, saadaan koroksi 8 %. Laskentakorkokannan ollessa 10 % näillä maksuehdoilla (3.123 mk/kk; 13 v 1 kk; 8 %) nykyarvoksi saadaan 275.374 mk.

(3b) Varioimalla edellistä (3) vaihtoehtoa pienennetään kuukausierä 2.778 markaksi ja pidennetään maksuaika 16 vuoteen. Annuiteettina lainan koroksi saadaan tässäkin tapauksessa 8 %. Nykyarvoksi saadaan 10 % laskentakorkokannalla 267.821 mk.

(7) Lyhennykset ensisijaistamalla ja alentamalla korkoa 10 prosenttiin saadaan seuraavat variaatiot:

(7a) maksuerä 3.125 mk maksuaika 11 v 10 kk. Alennetuksi koroksi saadaan 7 % ja lainan nykyarvoksi 10 % laskentakorkokannalla 261.753 mk ja 8 %:n korkokannalla 288.196 mk.

---

[584] HE 183/1992 vp. s. 63 vas. ylh., Koskelo–Lehtimäki 1993 useissa eri kohdin ks. esim. s. 175 ja 201.

[585] Laskut on tehty Word Perfectin taulukkolaskentaohjelmalla Plan Perfect. Oletuksena on ollut, että lyhennykset maksetaan aina kuun alussa.

[586] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 202. Numerointi viittaa Koskelo–Lehtimäen Esimerkin 1 alanumerointiin.

[587] Numerointi viittaa Koskelo–Lehtimäen teokseen sivuille 202–203.

(7b) maksuerä 2.778 mk maksuaika 14 v 3 kk. Alennetuksi koroksi saadaan 7 % ja lainan nykyarvoksi 10 % laskentakorkokannalla 254.815 mk ja 8 %:lla 284.812 mk.

(7c) maksuerä 2.500 mk maksuaika 16 v 10 kk. Alennetuksi koroksi saadaan 7 % ja lainan nykyarvoksi 10 % laskentakorkokannalla 245.916 ja 8 %:lla 278.870 mk.

Esimerkit havainnollistavat sitä, että lainan nykyarvo riippuu keskeisesti valitusta korkokannasta. Jos aina käytetään sitä korkokantaa, johon lainan korko velkajärjestelyssä (pääomasuoritusten ensisijaistaminen sivuuttaen) alennetaan, lainan nykyarvoksi saadaan aina maksamatta oleva pääoma. Nykyarvoa koskeva ongelma kiteytyy korkokannan valintaan. Rahoitus- ja investointilaskennassa sen valinnan ohjeeksi ei voida antaa juuri muuta kuin markkinoilla käytössä oleva korko.

Edellä esitetyssä esimerkissä lähtökohtana ollut asuntolainan 13 prosentin korko on melko korkea. Vuonna 1994 asuntolainoja markkinoitiin noin 8 prosentin korolla, joka tosin oli sidottu indeksiin. Esimerkissä käytetty koron alentaminen 7–8 prosenttiin ei kovin radikaalisti poikkea tästä tasosta.

(B) Velkajärjestelylain nykyarvokäsite.

Velkajärjestelylain 29,1 §:n nykyarvon käsitteen ja lain esitöissä esitettyjen yleisluontoisten, pääoman ja velkajärjestelyn alkaessa maksamatta olevien (juoksevien) luottokustannusten turvaamista koskevien lausumien lisäksi VJL 26,2 §:ään sisältyy nimenomainen säännös nykyarvon turvaavan koron laskentatavasta. Mainitun lainkohdan mukaan nykyarvon turvaava korko määrätään sitomalla se indeksiin siten, että kultakin vuosineljännekseltä suoritettava korko vastaa viimeistä edellisen vuosineljänneksen indeksin muutosta. Nykyarvon turvaava korko tarkoittaa siten VJL 26,2 §:n mukaan indeksiin perustuvaa suojaa inflaatiota vastaan. Määritelmän sisältö on kaukana investointilaskennassa käytettävistä rahoituskustannuksiin liittyvistä korkokannoista.

Asiayhteyden perusteella ei ole aivan varmaa, onko VJL 26,2 §:n laskutapaa tarkoitettu noudatettavaksi myös 29,1 §:n nykyarvokäsitteen tulkinnassa. Laskutapaa koskevaa 26 §:n 2 momenttia edeltää vakuusvelan järjestelyn keinoja koskeva 1 momentti, jossa nykyarvon turvaavaan korkoon viitataan pääomasuoritusten ensisijaistamisen yhteydessä. Siten voisi ajatella, että 2 momentin laskentatekniikkakin koskee vain ensisijaistamista.

Jos VJL 29 §:stä seuraavaa rajoitusta, jonka mukaan nykyarvo on maksettava kohtuullisen ajan kuluessa, tulkittaisiin 26,2 §:n mukaisesti, koron alennus olisi mahdollinen aina inflaatiota vastaavaan korkoon asti, neljännesvuoden vii-

veellä. Oikeusministeriön maksuohjelman vahvistamista koskevissa ohjeissa[588] on omaksuttu tämä tulkinta, sillä niissä nimenomaan luottokustannusten alentamisen yhteydessä koron alentamisen alarajaksi todetaan 'vähintään nykyarvon turvaava korko' eli käytetään VJL 26,2 §:n sanamuotoa.

Yrityssaneerauslaissa nykyarvon turvaavaa korkoa koskeva, saman sisältöinen säännös on sijoitettu lain käsitemääritelmät sisältävän 3 §:n 4 momenttiin. Siten vaikuttaa luontevalta, että sitä käytetään YrSanL:n 45,3 §:n vakuusvelan nykyarvon maksamista koskevan, VJL 29,1 §:ää vastaavan säännöksen tulkinnassa. Koska sääntely kummassakin laissa on tältä osin lähes identtinen, näyttäisi olevan syytä tulkita nykyarvon laskentaperustetta samalla tavalla.[589] Toisaalta, tätä lakisystemaattista sijoitusta lukuunottamatta yrityssaneerauslain tulkintaan liittyvät tältä osin samat ongelmat kuin velkajärjestelylainkin.

Toisenlaistakin tulkintaa puoltavia argumentteja on. Velkajärjestelylain 29,1 §:n ja YrSanL 45,3 §:n mukaan vakuusvelan nykyarvon on tultava maksetuksi kohtuullisen ajan kuluessa. Koska VJL 29,1 §:ssä puhutaan velan nykyarvosta, ei pelkästään korosta, edellytys koskee velkajärjestelyn keinojen kokonaisuutta, ei pelkästään korkoprosenttia erikseen tarkasteltuna. Kuten edellä todettiin, nykyarvon käsite investointilaskennassa on juuri väline saatavan erilaisten ominaisuuksien saattamiseen yhteismitallisiksi. Koron alentamista ohjaa lisäksi VJL 26,1 §:n viimeinen virke, jonka mukaan vakuusvelan luottokustannusten alennuksessa on otettava huomioon velan luottoaika siten, että alennus on suhteellisesti sitä pienempi, mitä pitempi on jäljelle jäävän luottoajan pituus. Velkajärjestelyn keinojen yhteisvaikutuksessa tämä on otettava huomioon siten, että mitä enemmän maksuaikaa pidennetään, sitä vähemmän korkoa saadaan alentaa. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, mitä edellä todettiin eri tekijöiden vaikutuksesta investointilaskennassa käytettyyn nykyarvoon.

Painavin peruste tulkita VJL 29,1 §:ää siten, että se turvaa saatavan nykyarvon (eikä vain inflaation mukaista korkoa), on perustuslaillinen. Velkajärjestely koskee myös ennen lain voimaan tuloa syntyneitä velkasuhteita. Sinänsä täytäntöönpanolakien muuttamista siten, että ne koskevat myös ennen muutosta syntyneitä velkasuhteita, on vakiintuneesti pidetty mahdollisena tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä[590] edellyttäen kuitenkin, ettei velkojan asemasta muuta

---

[588] Oikeusministeriön maksuohjelman laatimisohje 3.2.1993 s. 5.

[589] Tässä tutkimuksessa ei lähemmin paneuduta näihin kysymyksiin yrityssaneerauksen osalta. Se, että käsitteitä tulkitaan samalla tavalla, on tavoittelemisen arvoista. Jäljempänä kuitenkin todetaan, että jopa VJL:ssä nykyarvon käsitettä on tarkoitettu tulkittavaksi eri tavoin toisaalta 29 §:ssä ja toisaalta 89 §:ssä. Näin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 180.

[590] PeVL 1/1940 vp., PeVL 1/1972 vp., PeVL 10/1982 vp. ja PeVL 20/1992 vp. Muutok-

johdu.[591] Hallitusmuodon omaisuudensuojan on vakiintuneesti katsottu koskevan paitsi omistusoikeutta sen suppeassa esineoikeudellisessa merkityksessä myös mm. sopimuksiin perustuvia oikeussuhteita yleisesti[592] ja rajoitettuja esineoikeuksia, kuten panttioikeutta erityisesti.[593] Tavallisen velan osalta velkajärjestelylain säätämistä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä on perusteltu vertaamalla sitä määrää, mikä velkojille kertyy velkajärjestelyssä, siihen, kuinka paljon nämä tosiasiallisesti voisivat muutoin velalliselta saada suoritusta.[594] Tavallisen velkojan saatava on velkajärjestelyn tullessa ajankohtaiseksi usein – ei toki poikkeuksetta – lähes arvoton ja tulisi todennäköisesti ilman velkajärjestelyä kirjatuksi luottotappioihin.

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen kannan mukaan taannehtiva puuttuminen sopimussuhteisiin on mahdollista, jos säännöksillä selvennetään ja täydennetään aineellista oikeutta eikä siihen tuoda mitään oleellisesti uutta.[595] Tavallisten velkojen osalta velkajärjestely lähinnä täydentää niitä säännöksiä, joita kirjanpitolainsäädäntö on jo nyt sisältänyt luottotappiokirjausten osalta.

Vakuusvelkojen osalta velkajärjestelyssä suoritetaan vertailu, jonka kohteena on esinevakuuden arvo. Sekä hallituksen esityksen että perustuslakivaliokun-

---

sen on katsottu voivan koskea lain voimaantulon jälkeen alkavaa insolvenssimenettelyä. Ks. myös Kastari 1972 s. 61.

[591] PeVL 23/1992 vp. s. 3.

[592] Ks. Kultalahti 1990 s. 36 ja 171, jossa alav. 98 mainitut lähteet, sekä sama s. 177, jossa alav. 150 mainitut lähteet.

[593] Ks. HE 309/1993 vp. s. 62; Kultalahti 1990 s. 36 ja 171, ja siellä alav. 99 mainitut lähteet.

Pantinhaltijan suojan osalta mainittakoon Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 8 vuodelta 1939. Hallituksen esityksessä laiksi osakkeita koskevista välikäsisuhteista (HE 105/1938 vp.) oli ehdotettu, että pantinhaltijan tuli tyytyä pantista pakkohuutokaupassa saatavaan hintaan. Hänellä ei siis olisi oikeutta pysyttää panttioikeuttaan voimassa. Perustuslakivaliokunta edellytti VJ 67 §:n mukaista säätämisjärjestystä. Ks. myös Hidénin LM 1971 s. 112 mainitsema esimerkki (pevl 2/uavk/HE 87/40), jossa omaisuuden luovuttamisvelvollisuuden kohdalla oli viitattu myös pantinhaltijan oikeuteen.

[594] PeVL 23/1992 vp. s. 5, jossa nimenomaan todetaan, että 'Ehdotetulle sääntelylle onkin hyvin vaikea esittää vaihtoehtoa, joka voisi todellisuudessa tuottaa paremman kertymän velkojalle.'

Lisäksi on viitattu siihen jo vakiintuneeseen käytäntöön, jonka mukaan kohtuuttomat oikeustoimet eivät saa perustuslain suojaa; ks. HE 182/1992 vp. s. 118. Perustuslakivaliokunnan käytäntöä on pidetty PeV lausunnon 10/1973 vp. jälkeen vakiintuneena; näin esim. OikTL 36 §:n säätämisen yhteydessä HE 247/1981 vp. s. 19. Perustuslakivaliokunnan käytännöstä KM 1992:3 s. 221.

[595] Ks. KM 1992:3 s. 221 ja HE 309/1993 vp. s. 62–63 viittauksine perustuslakivaliokunnan käytäntöön.

nan lähtökohta on selvästi ollut, että tämä arvo tulee velkojalle suorittaa. Rahoitusmarkkinoilla toimivan velkojan kannalta ei voida erottaa vakuuden arvoa sijoituksen tuotosta. Esimerkiksi vakuutena olevan asunnon arvo velkojalle sisältää sen tuoton, jonka hän voisi saada myymällä vakuuden ja luotottamalla kaupan.

Ajattelutapa, jonka mukaan vakuuden arvo suojaa ainoastaan pääomaa inflaatiota vastaavalla korolla suojattuna, ei turvaa velkojalle vakuuden arvoa. Velkojan kannalta pääoman saaminen takaisin viiveellä ei vastaa sitä arvoa, joka vakuudella on tiettynä hetkenä (velkajärjestelyn alkaessa). Pyrittäessä lain perustuslain mukaiseen tulkintaan inflaatiota vastaava korko vakuusvelan koron alentamisen alarajana on epäonnistunut lähtökohta.

Investointilaskennassa käytetty nykyarvon käsite ei tarjoa alarajaa koron alentamiselle, vaan pelkästään laskentamenetelmän.

Konkreettisella tasolla sen, miten suuriin suorituksiin velkoja on oikeutettu, ratkaisee laskennassa käytettävä korkokanta. Edellä on päädytty siihen, että vakuusvelan nykyarvon (investointilaskennallinen) käyttäminen johtaisi asuntoluottomarkkinoilla velkajärjestelyn alkaessa saatavilla olevan koron käyttämiseen.

Velkojan aseman perustuslaillinen tarkastelu ei tarjoa konkreettista alarajaa koron alentamiselle, mutta asettaa tulkinnalle vaatimuksen, että sen on oltava kohtuullinen, järkevä ja yhteiskuntakehitykseen sopiva, mitä perustuslakivaliokunnan käytännössä on pidetty kriteerinä lain perustuslainmukaisuudelle.[596] Vakuusvelkojan oikeuksiin voidaan velkajärjestelyssä puuttua vain velallisen perusturvaan kuuluvan omaisuuden osalta. Erityisesti asumisen suojaaminen, myös velkojia kohtaan, on 1990-luvun alussa osoittautunut yhteiskunnallisesti merkittäväksi tavoitteeksi.[597] Sitä osoittaa myös se, että velkajärjestelylaki hyväksyttiin eduskunnassa yksimielisesti.

Nykyarvokäsitteeseen perustuva tulkinta täyttää perustuslain omaisuuden suojan asettamat vaatimukset. Koska käytännön soveltamistilanteissa on tarvetta radikaalimmalle koronalennukselle, voidaan pohtia, löytyykö koron alentamiselle jokin muu alaraja, joka täyttää nämä vaatimukset.

---

[596] Tästä perustuslakivaliokunnan käytännöstä ks. Kultalahti 1990 s. 179 ja Pystynen 1984 s. 55–57, erityisesti jälkimmäisen esittelemine perustuslakivaliokunnan kannanottoineen. Jälkimmäinen kirjoittaja tosin suhtautuu käytäntöön kriittisesti. Ulosoton osalta ks. PeVL 10/1982.

[597] Perusoikeuskomitea esitti asunnon omistajan suojaa velkojia kohtaan parannettavaksi, ks. KM 1992:3 s. 351. Ks. myös Velkatyöryhmä 1992. VJL:n asumisen suoja on nähtävä näiden tavoitteiden toteuttamisena. Yleisellä tasolla oikeus asuntoon (julkisen vallan edistämistehtävänä) on mukana hallitusmuodon perusoikeuksien uudistamisessa, ks. HE 309/1993 vp. ehdotettu HM II luvun 15,4 § hyväksytty lepäämään 17.2.1995.

Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota asunnon pakkotäytäntöönpanossa tapahtuvan myymisen erityisluonteeseen jo lausunnossa 10/1982.

Tulkinnassa voidaan painottaa myös sitä, millä korkokannalla velkoja voi hankkia rahoituksen. Toisin sanoen tällöin ei kiinnitetä huomiota vaihtoehtoiseen investointiin vaan kyseessä olevan investoinnin rahoitukseen eli ottolainaukseen. Jos lähtökohdaksi otetaan ottolainauksen pitkäaikaisten tilien korko, päästään velalliselle huomattavasti edullisempaan lopputulokseen kuin vertaamalla asuntolainamarkkinoihin. Kun kysymys on asuntorahoituksesta, mielekäs vertailukohta ovat yleisölle tarjolla olevat pitkäaikaiset säästötilit tai mahdollisesti muu velkojan käytettävissä oleva edullisempi rahoitustapa. Ottolainauksen hinta on vain osa rahoituksen kustannuksista. Huomioon on otettava rahoittajan toiminnasta aiheutuvat kulut.[598] Tätä tulkintaa ei voida perustella nykyarvon käsitteen avulla. Sen sijaan kohtuullisuusnäkökohdat puoltavat sitä. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa kysymys on normaalista kotitalouden asunnon rahoittamisesta ja velallisen maksuvaikeudet johtuvat ennalta arvaamattomasta, velallisen vaikutuspiirin ulkopuolella olevasta seikasta, kuten työttömyydestä, sairaudesta tai asuntoloukusta, riskin jakaminen velkojan ja velallisen kesken siltä osin kuin kysymys on investoinnin tuotosta, on kohtuullinen ratkaisu.[599]

Käytännössä kumpikin tulkintavaihtoehto, asuntorahoituksen korkotaso tai ottolainauksen korkotaso, tarkoittaa sitä, että kutsuttiinpa velkajärjestelyn keinoja koronalennukseksi tai pääomasuorituksen ensisijaistamiseksi, aina on suoritettava vertailulaskelma, josta ilmenee, mitä korkokantaa velkajärjestelyn keinot vastaavat. Kun asuntolainat lähes poikkeuksetta maksetaan annuiteettina takaisin, tämä ei ole laskentateknisesti ongelma.

Ennen velkajärjestelylain voimaan tuloa syntyneiden velkasuhteiden osalta perustuslain mukaisen tulkinnan puitteissa koron alentamisen alarajana päädytään jompaan kumpaan esittämistäni tulkintavaihtoehdoista. Jos koron alarajana pidetään asuntoluotonannon alinta tarjolla olevaa korkoa, tulkintaan ei liity mainittavia perustuslaillisia ongelmia. Tällöin velkajärjestely ei merkittävästi pys-

---

[598] Tässä voidaan ottaa huomioon se, että velallisen maksukyvyn selvittämisen johdosta velkojan riski on pyritty minimoimaan, joten korkomarginaalissa ei ole tarvetta varautua riskiin. Vasta-argumenttina voidaan heti esittää, että velkajärjestely osoittaa heikkoa maksukykyä ja siten lisääntynyttä riskiä.

[599] Perustuslakivaliokunta on maanvuokrasopimusten kohtuuttomien sopimusehtojen kieltoa koskevassa lausunnossaan todennut paitsi, että mainitunlaiset ehdot eivät ylipäänsä nauti perustuslain suojaa, nimenomaisesti korostanut, että sopimusten sisältöön puuttumista ko. tapauksessa oli 'pidettävä yhteiskunnalliselta kannalta katsoen ja sen sosiaaliset päämäärät huomioon ottaen hyväksyttävänä.' Ks. PeV Lausunto 10/1973 vp.

Vaikka velkajärjestelyssä ei ole kysymys alkuperäisten sopimusehtojen kohtuuttomuudesta, ainakin niissä tilanteissa, joissa maksukyvyttömyys on aiheutunut ennalta arvaamattomasta, velallisen vaikutuspiirin ulkopuolella olevasta seikasta, kysymys on riskin jaon kohtuullisuudesta.

tyisi auttamaan asuntovelallisia. Koska asunnon suojaamisen tärkeys on yleisesti tunnustettu ja sen tärkeydestä velkajärjestelylain tavoitteiden joukossa ei ole pienintäkään epäilystä, katson, että alaraja voitaisiin määritellä myös pankkien pitkäaikaisen ottolainauksen korkotason mukaan, tuota korkotasoa kohtuullisesti rahoittajan kulut huomioon ottaen korottamalla.

Ongelmallisempaa sitä vastoin on se, voidaanko lain voimaantulon jälkeen syntyneissä velkasuhteissa korkoa alentaa enemmän. Niihin ei liity vastaavaa perustuslain mukaisen tulkinnan ongelmaa. Sen sijaan 29,1 §:n vaatimuksen velan nykyarvon turvaavasta suorituksesta on niidenkin kohdalla täytyttävä. Epävarmuuden aiheuttaa VJL 26,2 §:n nykyarvon turvaavaa korkoa koskeva säännös. *Pulkkinen* on kiinnittänyt huomiota siihen, että VJL 26,2 §:n tulkinta aiheuttaa ongelmia sekä deflaation että korkean inflaation aikana.[600] Alhaisen inflaation aikanakin VJL 26,2 § ja 29,1 §:n säännökset ovat vaikeasti tulkittavissa siten, että ne olisivat sopusoinnussa keskenään.

Koronalennuksen alkamisajankohta.

VJL 26,1 §:n ensimmäisen lauseen ja 25,1 §:n mukaisesti vakuusvelan juoksevaa korkoa ja muita luottokustannuksia voidaan alentaa siltä osin kuin ne kohdistuvat velan jäljellä olevaan luottoaikaan. Jäljellä oleva luottoaika tarkoittanee pääsääntöisesti aikaa maksuohjelman vahvistamisesta eteenpäin, koska velallinen on maksukiellosta huolimatta velvollinen maksamaan vakuusvelan juoksevan koron velkajärjestelyn alkamisesta eteenpäin (arg. 12,2 §, 15 § ja 35 §).[601] Suoranaista estettä koron alentamiselle jo velkajärjestelyn aloittamisajankohdasta ei laissa ole.

Edellä on päädytty tulkintaan, jonka mukaan koron alentamisen alaraja ennen lain voimaan tuloa syntyneiden velkasuhteiden kohdalla määräytyy yleisen, markkinoilla käytössä olevan koron mukaan. Lain voimaantulon jälkeen syntyneiden velkasuhteiden osalta korkoa voitaisiin alentaa enemmän, ja alarajana on inflaatiolta (nykyarvon) turvaava korko. Määrääkö tuomioistuin tämän koron maksuohjelman vahvistavassa päätöksessään vai lasketaanko se jälkikäteen neljännesvuosittain kuten VJL 26,2 §:ssä sanotaan tai siihen rinnastettavalla tavalla? Edellistä vaihtoehtoa puoltaisi maksuohjelman ennakoitavuus ja täsmällisyys. Inflaation ennakoimisen vaikeus taas puoltaisi jälkimmäistä vaihtoehtoa. Tällöin korko voisi koostua kiinteästä osasta, johon lisätään 26,2 §:n mukainen indek-

[600] Pulkkinen 1993 s. 124–125.

[601] Ks. myös VJL 89,3 §, jossa nimenomaisesti viitataan maksuohjelman vahvistamisen jälkeisiin luottokustannuksiin.

siin sidottu korotus. Ongelmallista tällöin on se, että maksuvara ei välttämättä nouse yhtä nopeasti kuin indeksi, ja maksuohjelman suorittaminen vaarantuu melko herkästi.

Asuntolainojen maksuajan pidennys tuo käytännön tilanteissa helpotusta vain siinä tapauksessa, että maksuaikaa pidennetään oleellisesti. Silloin on otettava huomioon VJL 29 §:n säännös, jonka mukaan koron alennuksen on oltava sitä pienempi, mitä enemmän maksuaikaa pidennetään. Tämä puoltaisi sitä, että kysymykseen voi tulla vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa oleva koron alennus myös lain voimaantulon jälkeen syntyneissä velkasuhteissa. Tämän rajoituksen vuoksi koron alentaminen pelkän inflaatiosuojan mukaiseen korkoon voinee vain harvoin tulla kysymykseen. Kun koron alennus on tätä pienempi, ei mielestäni ole estettä sille, että tuomioistuin arvioi inflaatiolta suojaavan korkoprosentin (alaraja) ja määrää maksuohjelmassa velalle kiinteän, sen ylittävän koron. Näin vältytään maksuohjelmien muuttamiselta sen vuoksi, että maksuvara ei riitä VJL 26,2 §:n mukaisesti määrätyn koron maksamiseen.

Jos vakuusvelan jäljellä oleva luottoaika on lyhyehkö, kuten esimerkiksi autolainan kohdalla käytännössä voi olla, VJL 26,2 §:n mukainen jälkikäteinen laskutapa on myös käytännössä mahdollinen.

Voimaantulosäännöksen rajoitus koron alennukselle.

Ennen velkajärjestelylain voimaan tuloa syntyneiden velkasuhteiden osalta lain voimaantulosäännökseen (VJL 89,3 §) sisältyy erityinen koron alentamista koskeva rajoitus. VJL 89,3 §:n mukaan ennen lain voimaantuloa syntyneen vakuusvelan[602] maksuohjelman vahvistamisen jälkeiseen aikaan kohdistuvia luottokustannuksia ei voida alentaa siltä osin kuin vakuuden arvo olisi velkajärjestelyn alkaessa riittänyt kattamaan 'velan pääoman sekä mainittujen luottokustannusten kokonaismäärän nykyarvon' (89,3 §).

Lisärajoitusta pidettiin tarpeellisena lainsäädäntöjärjestykseen liittyvien syiden vuoksi. Perustelujen mukaan kyseisestä lainkohdasta johtuu, että 'lakiehdotus ei (siten) antaisi mahdollisuutta taannehtivasti kajota vakuusoikeuden taloudelliseen sisältöön eli vakuuden arvon saatavan määrää turvaavaan vaikutukseen.'[603] Myös perustuslakivaliokunta siteerasi ennen lain voimaantuloa synty-

[602] Tässä sivuutetaan se kysymys, missä tapauksissa velkasuhde katsotaan syntyneeksi lain voimaantulon jälkeen. Yksityishenkilöiden velkasuhteiden kohdalla rajanveto lienee suurimmassa osassa tapauksia ongelmatonta.

[603] HE (laiksi yrityksen saneerauksesta) 182/1992 vp. s. 120. Viittauksin HE 183/1992 vp. s. 91.

neiden velkasuhteiden osalta 89,3 §:n sanamuotoa, ja teki tästä sen johtopäätöksen, että ehdotukseen 'kaiken kaikkiaan sisältyy vakuusvelkojan kannalta riittävät takeet siitä, että vakuus säilyttää arvonsa saatavan takaisinmaksun turvana'.[604]

Mitä lainkohdan mukainen lisärajoitus konkreettisesti tarkoittaa? Hallituksen esityksestä ei löydy selitystä. Edellä suhteellisen perusteellisesti selostettu nykyarvon investointilaskennassa käytetty merkitys tuntuisi antavan mielekkään tulkintalähtökohdan. Kuten edellä todettiin diskonttaamalla tietyn investoinnin tulot laskentahetkeen saadaan investoinnin nykyarvo. Tuloina pidetään tällöin sekä korkotuottoja että pääomalyhennyksiä. Siten VJL 89,3 §:n sanamuoto 'velan pääoman sekä mainittujen luottokustannusten kokonaismäärän nykyarvo' näyttäisi olevan yhtenevä nykyarvon normaalin laskutavan kanssa. Koska 89,3 § kieltää alentamasta korkoa ko. tilanteista, tästä tulkinnasta seuraisi se, että ennen lain voimaantuloa syntyneen vakuusvelan korkoa ei voitaisi alentaa siltä osin kuin vakuuden arvo kattaa saatavan nykyarvon eli siis ko. saatavan pääoman.

Velkajärjestelylain soveltamisohjeissa on omaksuttu toisenlainen tulkinta. Niissä todetaan, että 'korkoa ei voida alentaa siltä osin kuin vakuuden arvo riittää kattamaan velan pääoman ohella jäljellä olevan luottoajan korkojen yhteismäärän nykyarvon eli tulevien korkojen määrän maksuohjelman vahvistamisajankohtaan diskontattuna'.[605] Tätä tulkintaa voidaan jossain määrin perustella VJL 89,3 §:n sanamuodolla. Siinä näet käsitteiden 'pääoman' ja 'mainittujen luottokustannusten kokonaismäärän' välissä käytetään sana 'sekä' (luontevamman tuntuisen ja-sanan sijasta). Voimakkaamman 'sekä'-sanan käyttö tässä yhteydessä saattaa tarkoittaa sitä, että diskonttaus viittaa vain korkokustannuksiin.[606]

Jos pelkät korkokustannukset diskontataan ja pääoma otetaan nimellisarvoisena, saadaan lopputulokseksi suurempi summa kuin normaalilla koko saatavan – siis sekä pääoman että korkojen – diskonttauksella. Pelkkien korkokustannusten diskonttaus johtaa siten siihen, että velkojalla edellytetään olevan ylivakuus, jotta hän olisi VJL 89,3 §:ssä tarkoitetulla tavalla suojattu koron alentamiselta.

Toisin sanoen, jos vakuuden arvo ylittää velkojan saatavan, korkoa ei voida ennen lain voimaantuloa syntyneiden saatavien osalta alentaa. Vain siinä tapauk-

---

Aikaisemmin on tosin siteerattu lainvalmistelutöiden kohtia, jotka viittaavat siihen, että lailla ei ollut tarkoitus kajota vakuuden arvon saatavan määrän turvaavaan vaikutukseen myöskään lain voimaan tulon jälkeen syntyvien velkasuhteiden osalta. VJL 29,1 §:n ja 89,3 §:n välisen eron ymmärtäminen on kuitenkin mahdollista kuten tekstissä yritetään selvittää.

[604] PeVL 23/1992 vp. s. 4.

[605] Oikeusministeriön maksuohjelman laatimista koskeva ohje 3.2.1993 s. 5.

[606] Näin nimenomaisesti Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 179–180. Lisäksi siellä nimenomaisesti todetaan, että siirtymäsäännöksessä nykyarvon merkitys on erilainen kuin VJL:ssa muutoin.

sessa, että vakuuden arvo ylittää saatavan suuruuden hyvin vähäisesti, osittainen koron alennus voisi tulla kysymykseen. Tällöin on turvauduttava hieman keinotekoiseen pelkkien korkojen diskonttaukseen, jotta saadaan selville, kuinka suuren osan koroista vakuuden arvo kattaa.

Voimaantulosäännös tulee sovellettavaksi sekä niissä tapauksissa, joissa vakuusvelan määrä alittaa vakuuden arvon, että ensisijaisen vakuusvelan jäädessä pienemmäksi kuin vakuuden arvo, jolloin voimaantulosäännös suojaa ensisijaisen vakuudenhaltijan saatavaa koronalennukselta.

Koronalennukseen on rinnastettava pääomasuoritusten ensisijaistaminen. Sen sijaan 89 § ei suojaa maksuajan pidentämiseltä.

Voimaantulosäännöstä voidaan siten pitää poikkeuksena vakuusvelkojien tasapuolisen kohtelun periaatteesta.[607] Tämä periaate on esitetty YrSanL 46,1 §:ssä, jonka mukaan saneerauksessa on asetettava yhdenvertaiseen asemaan saatavat, joilla saneerauksen ulkopuolella olisi yhtäläinen oikeus saada suoritus. Säännös tarkoittanee lähinnä eri vakuuksiin kohdistuvien esineoikeuksien vertailua. Ensisijaista ja toissijaista vakuusoikeutta samaan esineeseen se ei sanamuotonsa mukaisesti voi koskea – niillä ei ole yhtäläinen oikeus saada suoritus. Tasapuolisuuden periaatteella voi kuitenkin olla keskeinen merkitys lain voimaantulon jälkeen syntyneiden saatavien keskinäisessä kohtelussa, jos velallinen pystyy maksamaan enemmän kuin 29,1 §:n edellyttämän minimin.

3.3.4 Tavallisten ja vakuusvelkojen yhteensovittaminen velkajärjestelyssä

3.3.4.1 Yleistä asunnon säilyttämisestä

Velkajärjestelylain tavoitteisiin kuuluu 'antaa tiettyyn määrään asti suojaa maksukyvyttömän yksityishenkilön asumiselle'.[608] Vuokra-asumisen osalta tavoite konkretisoituu ennen muuta siten, että velkajärjestelyn alkamisen jälkeen vuokranantaja ei voi purkaa vuokrasopimusta (13,1 §) eikä häätöä voida panna täytäntöön (18,1 §) ennen velkajärjestelyn alkamista erääntyneen vuokran perusteella. Häätö voidaan kuitenkin panna täytäntöön, jos sen estyminen olisi vuokranantajaa kohtaan kohtuutonta tai velallinen ei ilmeisesti pysty maksamaan vuokraa velkajärjestelyn alkamisen jälkeenkään.[609] Sama koskee asunto-osakkeen ot-

[607] Siitä ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 173. VJL:ssä siitä ei ole nimenomaista säännöstä.

[608] HE 1992/183 vp. s. 28.

[609] Kohtuuttomuuden täytynee johtua jostain muusta perusteesta kuin ennen aloittamista erääntyneistä veloista. Vaikka niitä olisi jäänyt rästiin 'kohtuuttoman' paljon, kysymys tuskin

tamista yhtiön hallintaan. Omistusasunnon suhteen asumisen suojaamisen tärkein merkitys on siinä, että velkajärjestely voi koskea myös niitä velkoja, joista asunto on vakuutena.

Omistusasunnon säilyttämisen mahdollisuus riippuu siitä, kuinka paljon velallinen pystyy maksamaan velkojaan. Säilyttääkseen asunnon velallisen on pystyttävä maksamaan tietty määrä sekä vakuus- että tavallisia velkojaan. Mahdollisuus asunnon säilyttämiseen riippuu velallisen maksukyvystä. Siihen ei vaikuta se syy, jonka vuoksi velallinen on tullut maksukyvyttömäksi. Asuntoloukkuun joutunutta ja takauksen vuoksi velkaantunutta velallista kohdellaan tässä vaiheessa samalla tavoin kuin kulutusluoton tai yritystoiminnan vuoksi velkaantunutta.

Asunnon kohtuullisuudella, eli koolla, sijainnilla ja arvolla, ei maksuohjelmaa koskevien säännösten mukaan ole merkitystä. Asunnon kohtuullisuutta joudutaan kuitenkin vielä maksuohjelman vahvistamisvaiheessa arvioimaan VJL 9 §:n viimeisen lauseen nojalla (arg. 36 § 6 k). Jos velallinen pystyy parantamaan maksukykyään, hän on sen velvollinen tekemään maksuohjelman hyväksymisen edellytyksenä tai maksuohjelmaan sisältyvänä toimenpiteenä. Selvää on, että toisin kuin aloittamisen edellytyksenä, maksukyvyn parantava toimi voi olla myös osittainen eli sellainen, joka ei poista maksukyvyttömyyttä, mutta lieventää sitä. Maksukyvyn parantaminen voi tapahtua myymällä asunto ja maksamalla kauppahinnalla velkoja pois. Se voi tapahtua myös vaihtamalla asunto edullisempaan. Velvollisuus asunnon vaihtamiseen voi perustua myös vakuusvelan hoitomenojen pienemiseen, jolloin maksuvaraa jää enemmän tavallisten velkojen maksamiseen.

Tätä vaihtoehtoa suosii VJL 26,3 §, jonka mukaan vakuus voidaan vaihtaa toiseen velan turvaavaan vakuuteen. Velallisen velvollisuus ryhtyä maksukykyä parantavaan toimiin (VJL 9 §:n nojalla) ei sinänsä tarkoita sitä, että vakuusvelkoja on velvollinen suostumaan ko. toimenpiteeseen. Vakuusvelkojan asemaa ja oikeuksia on tarkasteltava asianomaisista esineoikeuden säännöistä lähtien, niihin mukaan luettuna vaikeasti tulkittava VJL 26,3 §. *Koskelo* on tulkinnut YrSanL:n vastaavansisältöistä säännöstä (YSL 45,2 §) siten, että uuden vakuuden on oltava samanarvoinen kuin alkuperäisen.[610] Jos VJL 26,3 §:ää tulkitaan samalla tavoin, asunnon vaihtaminen edullisempaan on mahdollista vain vakuusvelkojan suostumuksella. Jos otetaan huomioon asunnon suojaamisen merkitys VJL:n tavoitteissa ja se, että asun-

---

on tässä lainkohdassa tarkoitetusta kohtuuttomuudesta. HE:ssä esimerkkinä esitetään, että vuokranantaja on tehnyt vuokrasopimuksen uuden vuokralaisen kanssa (HE 183/1992 vp. s. 59, samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 115). Tällöin kohtuuttomuus kohdistuu pääasiallisesti uuteen vuokralaiseen.

Huomaa, että vuokranantajan oikeuksien rajoittamisen 'vastapainona' on se, että vuokrasaatavat voidaan velkajärjestelyssä määrätä etuoikeutetuiksi (VJL 31,2 §).

[610] Koskelo 1994 s. 275–276.

tovarallisuus on yleensä arvoltaan vakaampaa ja helpommin arvioitavissa kuin yritysvarallisuus, voitaneen viimeksi mainittua lainkohtaa tulkita siten, että vakuusvelkoja on sen nojalla velkajärjestelyssä velvollinen tyytymään uuteen vakuuteen, joka kattaa hänen saatavansa samassa määrin kuin alkuperäinen vakuus. Toisin sanoen, jos vakuusvelkojan 100.000 markan saatavan vakuutena on 600.000 markan arvoinen asunto, vakuusvelkoja on velvollinen suostumaan siihen, että velallinen vaihtaa asunnon 200.000 markan arvoiseen.

Velallisen oikeus säilyttää asuntonsa edellyttää, että hän asuu ko. asunnossa. Muutoin asunto ei kuulu perusturvaan ja se on myytävä. Sen sijaan sillä ei ole merkitystä, onko muita asumisvaihtoehtoja tarjolla. Vakuusvelkoja tai tavallinen velkoja ei voi vastustaa asunnon myymistä sillä perusteella, että saatavilla on velalliselle sopiva vuokra-asunto.

Asunnon säilyttämisoikeuden pääasiallinen kriteeri on se, missä määrin velallinen pystyy maksamaan velkojaan. Se, kuinka paljon velallisen on maksettava vakuusvelkaa, määräytyy vakuusvelan järjestelykeinoja koskevien säännösten mukaan. Niitä tarkasteltiin yksityiskohtaisesti jaksossa 3.3.3. Jos velallisella on vain vakuusvelkaa eli hänen asuntonsa arvo on suurempi tai yhtä suuri kuin velat, joista se on vakuutena, eikä hänellä ole muita velkoja, asunnon säilyttäminen on mahdollista, jos velallinen pystyy maksamaan vakuusvelan sen jälkeen kun siihen on sovellettu sallittuja velkajärjestelyn keinoja.

Jos velallisella on lisäksi tavallista velkaa, hänen on säilyttääkseen asunnon pystyttävä maksamaan tietty määrä niistä. Tapa, jolla tämä määrä *(tavallisten velkojen vähimmäiskertymä)* lasketaan, riippuu siitä, missä määrin velallisen asunto on velkojen vakuutena. Jos asunto ei ole lainkaan vakuutena veloista tai on vakuutena pienemmästä määrästä velkoja kuin mitä sen arvo on, tavallisten velkojen vähimmäiskertymää laskettaessa on otettava huomioon ns. asumissuojaosuus. Näitä tilanteita käsitellään jaksossa 3.3.4.3.

Tavallisten velkojen vähimmäiskertymän laskeminen on yksinkertaisempaa, jos asunto on vakuutena yhtä suuresta tai suuremmasta velasta kuin arvo velkajärjestelyn alkaessa (alivakuus). Vakuuden arvon ylittävää velan osaa kohdellaan asunnon säilyttämismahdollisuutta arvioitaessa samalla tavoin kuin muita tavallisia velkoja. Voidakseen säilyttää asuntonsa velallisen on tällöin vakuusvelkaosuuden lisäksi pystyttävä maksamaan tietty määrä tavallisia velkoja. Tätä alivakuustilannetta tarkastellaan seuraavassa jaksossa.

3.3.4.2 Alivakuus

Käytännössä on tavallista, että maksukyvyttömän velallisen asunto on vakuutena veloista, joiden määrä selvästi ylittää sen arvon. Tilanne on ollut tällainen

esimerkiksi eräissä julkisuutta saaneissa kahden asunnon loukkutapauksissa (esimerkki 2). Myös silloin, kun velallisen asunto on ollut vakuutena liiketoiminnan veloista, alivakuustilanne on pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Tällöin vakuusvelkojan, tavallisten velkojien ja velallisen edut on sovitettu laissa yhteen seuraavalla tavalla. Vakuusvelkojan asemaa turvaavat edellä jaksossa 3.3.3 selostetut säännökset. Vakuusvelkana pidetään velkaa siltä osin kuin asunnon arvo kattaa sen velkajärjestelyn alkaessa. Asunnon arvon ylittävää osaa velasta koskevat samat säännökset kuin muitakin tavallisia velkoja.

Tavallisten velkojen asemaa turvaa 32 §:n vähimmäiskertymää koskeva säännös. Jotta velallinen voisi pitää asuntonsa velkajärjestelyssä, hänen on pystyttävä maksamaan tavallisille veloille 32,2 §:n mukainen vähimmäiskertymä. Asunnon arvossa ei ole 32,2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua ylijäämäarvoa, ja tavallisten velkojen vähimmäiskertymä määräytyy 32,2 §:n 2 kohdan mukaan.

Tavallisten velkojen vähimmäiskertymä on laskennallinen suure. Sen avulla pyritään siihen, että tavallisten velkojien asema olisi asunnon säilyttämistilanteessa yhtä hyvä kuin siinä tapauksessa, että asunto myytäisiin. Se perustuu tavallisten velkojen saaman maksuosuuden vertailuun

(1) toisaalta siinä tapauksessa, että velallisen asunto myydään ja velalliselle vahvistetaan viiden vuoden maksuohjelma, ja
(2) toisaalta siinä tapauksessa, että velallinen pitää asuntonsa ja hänelle vahvistetaan korkeintaan 10 vuotta kestävä maksuohjelma tavallisten velkojen maksamiseksi.

Jotta velallinen voisi pitää asuntonsa (2), hänen on pystyttävä maksamaan tavallisia velkojaan vähintään vähimmäiskertymän verran eli yhtä paljon kuin laskennallisessa myyntivaihtoehdossa (1). Tavallisille veloille myyntivaihtoehdossa kertyvä summa lasketaan ikään kuin velalliselle vahvistettaisiin viiden vuoden maksuohjelma asunnon myynnin jälkeen. Tavallisten velkojen vähimmäiskertymä voidaan esittää seuraavan kaavan avulla:

Kaava 3.

$$K = 5 * 12 * (\text{nettotulot} - \text{elinkustannukset} - \text{vuokra}) = 5 * 12 * (T - E - V)$$

K = vähimmäiskertymä, T = velallisen nettotulo, E = elinkustannukset, V = vuokra

Jos tavallisten velkojen määrä korkoineen jää pienemmäksi kuin K, velallisen on maksettava ne kokonaisuudessaan. Muussa tapauksessa tavallisten velkojen suuruudella ei vähimmäiskertymän laskemisessa ole merkitystä. Toisin sanoen, laskelman kannalta on yhdentekevää, ylittääkö tavallisten velkojen määrä

vähimmäiskertymän 10.000 vai miljoonalla markalla. Voidakseen säilyttää asunnon velallisen on maksettavaa tavallisten velkojen vähimmäiskertymä kymmenen vuoden maksuohjelmalla. Vähimmäiskertymän suuruutta viiden vuoden ja kymmenen vuoden maksuohjelmissa voidaan kuvata seuraavalla yhtälöllä:

Kaava 4.

$K = 5 * 12 * (T - E - V) = 10 * 12 * (T - E - YV - VVO)$

K = vähimmäiskertymä, T = velallisen nettotulo, E = elinkustannukset, V = vuokra, YV = omistusasunnon hoitokulut, VV0 = vakuusvelkaosuus.

Havaitaan, että asunnon säilyttäminen ratkeaa tavallaan matemaattisen yhtälön ratkaisuna. Tästä eteenpäin on kaksi tapaa edetä. On mahdollista tutkia ensin, millaisia vakuusvelan järjestelykeinoja voidaan käyttää ja laskea niiden perusteella vakuusvelkaosuus. Sen jälkeen katsotaan, riittääkö vakuusvelkaosuuden jälkeen jäljelle jäävä maksuvara tavallisten velkojen vähimmäiskertymän suorittamiseen.[611] Ongelmana on se, että vakuusvelkojen järjestelykeinoja joudutaan käyttämään ennen kuin tiedetään, kuinka voimakkaita keinoja on pakko käyttää. VJL 25,3 §:n mukaan on kuitenkin aina käytettävä velkojaa kohtaan mahdollisimman lieviä keinoja. Kun asunnon säilyttäminen voi riippua juuri siitä, kuinka ankaria keinoja vakuusvelkaan käytetään, seuraavassa on valittu toinen laskutapa (sitä havainnollistaa esimerkki 2).

Ensiksi lasketaan tavallisten velkojen vähimmäiskertymä. Sen laskemiseksi kuvitellaan, että velallisen asunto myydään. Koska vakuusvelat ylittävät asunnon arvon, myyntihinta menee kokonaisuudessaan[612] niiden maksamiseen. Asunnon arvon arvioiminen on tärkeää vakuusvelkaosuuden määrittämiseksi. Myynnin jälkeen velallinen muuttaisi vuokralle, ja maksuvaran laskemisen jälkeen tavallisten velkojen vähimmäiskertymä saadaan kaavasta (3).

Säilyttäessään asunnon velallisen on pystyttävä maksamaan vähimmäiskertymä, mutta se voi tapahtua 10 vuoden kuluessa.[613] Kuukausittain velallisen on siis maksettava tavallisia velkoja vähintään puolet siitä, mitä hän olisi maksanut asunnon myynnin jälkeen (eli kuukausittainen maksuerä tavallisille veloille $k_{10} = 1/2 * (T - E - V)$).

---

[611] Esim. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 207 ss.

[612] Myyntikustannukset tietenkin vähennetään ensin.

[613] Maksuajan jälkimmäisellä puoliskolla velallinen on velvollinen maksamaan korkoa, mihin palataan jäljempänä.

Huomaa KKO 1995:33: Velallinen pystyi säilyttämään asunnon ja maksamaan vähimmäiskertymän viidessä vuodessa. Maksuohjelman kesto määrättiin tavallisten velkojen osalta viideksi vuodeksi, vaikka tavallisten velkojen määrä ylitti vähimmäiskertymän.

Tiedossa on velallisen maksuvara (T–E) ja se, kuinka paljon siitä on käytettävä tavallisten velkojen maksamiseen, joten voidaan laskea vakuusvelkaosuus eli kuinka paljon velallisella on kuukaudessa käytettävissä vakuusvelan maksamiseen. Se on:

Kaava 5.

$$VVO_1 = T - E - k_{10} = T - E - 1/2 * (T - E - V) = 1/2 * (T - E + V)$$

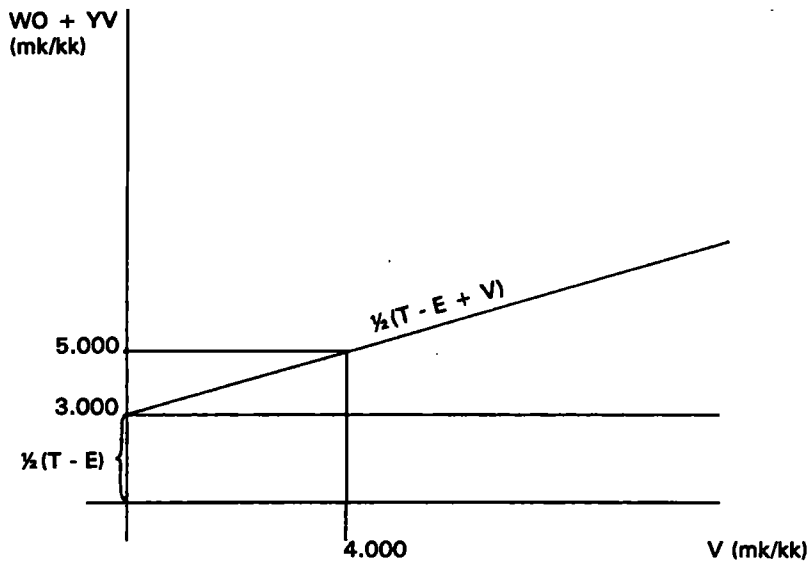
Omistusasunnon hoitokuluja ja muita omistusasumisesta aiheutuvia kustannuksia ei toistaiseksi ole otettu huomioon laskelmassa ja ne on sen vuoksi sisällytettävä vakuusvelkaosuuteen eli $VVO_1 = VVO + YV$. Samaan lopputulokseen päädytään muokkaamalla kaavaa (4), jolloin kaava (5) voidaan ilmaista muodossa:

Kaava 6.

$$VVO + YV = 1/2 * (T - E + V)$$

Vakuusvelkaosuuden ja omistusasumisesta aiheutuvien muiden kulujen summa voidaan laskea suoraan maksuvaran ja vertailussa käytettävän vuokran avulla. Sama asia voidaan esittää graafisesti:

Kuvio IV 2. Vakuusvelkaosuus.

Kun tiedetään vuokran suuruus, vakuusvelkaosuus voidaan katsoa Y-akselilta. Sen jälkeen lasketaan annuiteettikaavalla, miten paljon vakuusvelan korkoa on alennettava ja maksuaikaa pidennettävä. Jos koronalennus ja maksuajan pidennys pysyvät 29,1 §:n asettamissa rajoissa, velallinen voi säilyttää asunnon.

Asunnon säilyttämisen kannalta tärkeimmät luvut ovat vertailuperusteena oleva vuokra, asunnon arvioitu myyntihinta ja vakuusvelan koron alentamisen alaraja.

Vertailuperusteena olevan vuokran asemasta on oikeampaa puhua todennäköisistä asumiskustannuksista.[614] Tässä esityksessä on käytetty vuokraa, koska käypää vuokraa koskevat vertailukelpoiset tiedot voidaan kohtuullisella vaivalla hankkia. Laissa ei ole säännöksiä siitä, millaista näyttöä vaihtoehtoisista asumiskustannuksista on esitettävä. Esitöissä ei tämän asian kohdalla käsitellä näyttöä tai todistustaakkaa koskevia kysymyksiä. Vaihtoehtoiset asumiskustannukset ovat keskeisesti maksuohjelman sisältöön vaikuttava seikka, joten niiden huomioon ottaminen kuuluu lähtökohtaisesti selvittäjän tehtäviin (66 §,1 §).

Selvitystä vaihtoehtoisista asumiskustannuksista voidaan saada kunnan asuntoviranomaisilta. Tällainen selvitys lienee riittävä siinä tapauksessa, että velallisella olisi tulojen puolesta mahdollisuus saada kunnallinen vuokra-asunto. Jos tätä mahdollisuutta ei ole, selvityksen lähtökohtana voidaan käyttää valtioneuvoston vahvistamia tasoyleisohjeita tai asumistuen määräämisperusteissa käytettyä kohtuullista vuokraa. Koska todellinen vuokrataso voi joillakin paikkakunnilla poiketa yleisohjeista, muutakin näyttöä on voitava esittää. Velkojan ja velallisen esittäessä erilaisia käsityksiä vaihtoehtoisista asumiskustannuksista selvittäjä ottaa kantaa vaihtoehtoisten asumiskustannusten suuruuteen maksuohjelmaehdotuksessa. Siihen liittyvässä tiivistelmässä selvittäjä tekee yhteenvedon velkojien ja velallisen mahdollisista huomautuksista. Tarvittaessa tuomioistuin ottaa vaihtoehtoisia asumiskustannuksia koskevan riitaisuuden käsiteltäväksi istunnossa.

Todistustaakka lienee sillä osapuolella, joka kiistää selvittäjän edellä sanotuin tavoin hankkiman selvityksen. Vaihtoehtoiset asumiskustannukset on laskennallinen suure, mutta jos esimerkiksi velkoja voi esittää näyttöä konkreettisesta vaihtoehdosta,[615] lienee tämä asetettava vertailun pohjaksi. Useimmiten keskustellaan kuitenkin yleisestä vuokratasosta. Velallinen tuskin voi vedota siihen,

---

[614] Jos asumisoikeusasunnot yleistyvät, sellaiseen vertaaminen on järkevää. Tässä kohdin on kysymys asunnosta, jonka arvo ei riitä vakuusvelkojan koko saatavan kattamiseen. Sen vuoksi edullisempaan omistusasuntoon vertaaminen ei ole mielekästä. Edullisempaan omistusasuntoon siirtyminen on mahdollista, mutta edellyttää vakuusvelkojan suostumusta.

[615] Esimerkiksi tarjoamalla velalliselle kohtuullista vuokra-asuntoa.

että asuntoja ei ole välittömästi saatavilla, ja vaatia keskitasoa korkeamman vuokran käyttämistä laskentaperusteena, sillä velallinen voi saada jopa vuoden lykkäyksen asunnon myymiseen (35 §).

Vaikka laskelma osoittaisi, että velallinen ei pysty asuntoa pitämään, tuomioistuin ei määrää asuntoa myytäväksi, jos se lisäisi tavallisille veloille tulevaa kertymää vain vähän tai kohtuullista muuta asuntoa ei ole saatavilla (33 §). Esimerkkinä kertymän vähäisyydestä hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan 'joidenkin prosenttien luokkaa' oleva ero.[616] Tämä säännös antaa tuomioistuimelle tarpeellista joustovaraa. Laskutoimituksen lopputulos riippuu alkuarvoista, joiden arvioiminen on vaikeaa. Kysymys siitä, voiko velallinen pitää velkajärjestelyssä asuntonsa, on hänen kannaltaan tärkeä. Asian suuren merkityksen vuoksi olisi tärkeää, että oikeuskäytännössä päästäisiin hakijoiden yhdenvertaiseen kohteluun. Yhdenvertaisen kohtelun kannalta on vähintään yhtä tärkeää kiinnittää huomiota yhtenäisiin periaatteisiin alkuarvojen arvioimisessa kuin laskutoimituksen lopputuloksen plus- tai miinusmerkkisyyteen. Alkuarvojen, asunnon arvon ja todennäköisen kohtuullisen vuokran, määräämisessä joudutaan kuitenkin tyytymään tietyssä marginaalissa liikkuvaan arvioon. Jos ero vertailtavissa loppuarvoissa on kovin pieni, alkuarvoissa oleva harkintamarginaali yhdessä velkajärjestelyn tavoitteiden, erityisesti asumisen suojaamisen tavoitteen, kanssa puoltaa siten 33 §:n viimeisen lauseen velalliselle edullista tulkintaa.

Tavallisten velkojien osuus kertyy velallisen pitäessä asuntonsa huomattavasti pidemmässä ajassa kuin siinä tapauksessa, että velkoja saisi suorituksen viiden vuoden maksuohjelmalla. Oikeusministeriön maksuohjelman laatimisohjeissa kymmenen vuoden maksuohjelmassa jälkimmäisen viiden vuoden aikana maksettavalle osalle tavallisia velkoja esitetään laskettavaksi reaaliarvon säilyttävä, esimerkiksi kolmen prosentin korko. Suositus perustunee siihen, että lain 32,1 §:n mukaan velallisen on suoritettava tavallisia velkojaan 'laskennallista kertymää vastaava määrä'.

Vakuudettoman velkojan kannalta maksuajan piteneminen viidestä kymmeneen vuoteen merkitsee saatavan arvon oleellista heikkenemistä. On tulkinnallisesti varsin avoin kysymys, miten näiden kahden tilanteen vastaavuutta vertaillaan. Luonteva tapa vertailla olisi tietenkin käyttää nykyarvomenetelmää, joka on juuri tällaista vertailua varten kehitelty. Koron sitominen inflaatioon korjaa eroa jossain määrin, ei kuitenkaan yhtä paljon kuin nykyarvoon sidottu vertailu. Inflaation ennakoiminen 5 vuoden kuluttua alkavana 5 vuoden mittaisena ajanjaksona on mahdotonta. Jos tätä halutaan, on kysyttävä, määrätäänkö korko maksuohjelman vahvistamispäätöksessä vai sidotaanko se 26,2 §:ssä sanotulla tavalla

[616] HE 183/1992 vp. s. 68.

indeksiin. Tehtiinpä vertailu niin tai näin, maksuajan pidentämistä voidaan perustella vain sillä huomattavalla painoarvolla, joka asumisen suojaamiselle on velkajärjestelylaissa annettu. Kaikkien näiden näkökohtien vuoksi pidän hyväksyttävänä sitä alioikeuksissa käytettyä (oikeusministeriön ohjeiden vastaista) tapaa, että tavalliselle velalle ei määrätä ylipäänsä mitään korkoa.

Esimerkki: Kahden asunnon loukku
eli perheellä on vain asuntovelkaa.[617]

Perhe joutui asunnon vaihdon yhteydessä kahden asunnon loukkuun. Toinen asunto saatiin myytyä sen jälkeen kun perheellä oli noin 1,5 vuoden ajan ollut omistuksessaan kaksi asuntoa, joista toinen oli ostettu lyhytaikaisella luotolla.

Tulot
Puolisoiden nettotulot verotuksen jälkeen:
4.700 + 12.500 = 17.200

Velat
Asuntolainan korkomenot: 15.700 mk/kk (190.000 mk/v)
Velkaa on jäljellä 1,5 milj. mk. Velallisilla on vain yksi velkoja eli asuntokaupan rahoittanut pankki.

Elinkustannukset
(oletetaan, että lapset eivät ole päivähoitoikäisiä)

1. aikuinen	2.000
2. aikuinen	2.000
1. lapsi	1.487
2. lapsi	1.363
3. lapsi	867
	7.717

Maksuvara

Nettotulot	17.200
Elinkustann.	7.717
Asunnon hoito ym	600
Maksuvara	8.883

[617] Osa tapauksen faktoista perustuu Helsingin Sanomissa 27.4.1992 esitettyyn tapaukseen. Puuttuvat tiedot on keksitty.

Asunnon kohtuullisuus: 5 henk. n. 115 m². Asumistukinormin mukaan hyväksytään 105 m² viidelle hengelle.[618] Asunto ei kohtuuttomasti ylitä sitä. Vahvistetaan asunnon arvoksi myyntikulujen vähentämisen jälkeen velkajärjestelyn alkaessa 700.000 mk (6.100 mk/m²), mikä on kohtuullinen.

Oletetaan lainan koroksi 12 %.

(1) Myyntivaihtoehto: asunnon myynnin jälkeen velallisille jäisi velkaa (1,5 milj. – 700 000) = 800.000 mk. Viiden vuoden maksuohjelma tekee:
Vuokrakulut 4.200 mk/kk[619]
Maksuvara 8.900 + 600 – 4.200 = 5.300 mk/kk

5 v * 12 kk * 5.300 mk = 318.000 mk.

Pankki saa myyntitapauksessa
700.000 mk + 318.000 mk = 1.018.000 mk.

(2) Ei myyntiä:

VJL 32 §:n mukaan velallisten on maksettava vähintään yhtä paljon kuin myyntivaihtoehdossa eli 1.018.000 mk. Se jakautuu seuraavasti:

Tavallisen velan vähimmäiskertymä on 318.000 mk, joka on maksettava 10 v:ssa, eli 2.650 mk/kk. Toistaiseksi sivuutetaan maksuohjelman kuudennesta vuodesta eteenpäin OM:n ohjeiden mukaan maksettava inflaatiokorko.

Vakuuden arvo 700.000 mk (12 %) on nykyarvon turvaavine korkoineen maksettava kohtuullisessa ajassa. Kun velallisten maksuvara oli 8.900 mk/kk, vakuusvelkaosuus on 8.900–2.560 mk eli 6.250 mk/kk.

> Vakuusvelkaosuus voidaan laskea myös suoraan vuokran perusteella kaavalla (6) eli VVO + YV = 1/2 * (T – E + V) = 1/2*(17.200 – 7.700 + 4.200) = 6.850 mk eli VVO = 6.250 mk.

Paljonko korkoa voidaan alentaa ja maksuaikaa pidentää? Seuraavassa taulukossa maksuohjelma on laskettu 8 prosentin mukaan.

		korko	kk-erä	aika (v)	aika (kk)
vakuusv	700.000	8%	–6.250	17	204
tav.velk	318.000	0%	–2.650	10	120

Vakuusvelan keinoina voidaan käyttää koron alentamista ja maksuajan pidentämistä myös muina kombinaatioina. Seuraavassa on laskettu 6.250 mk:n vakuusvelkaosuuden puitteissa muutamia vaihtoehtoja:

---

[618] VNp asumistuen määräytymisperusteista 1437/22.12.1994 6 §.

[619] VNp asumistuen määräytymisperusteista 5–6: kohtuullinen vuokra-asunto 105 m², vuokra 40 mk/m².

Korko	Maksuaika/kk	Maksuaika/v
10,0%	313	26,1
9,0%	240	20,0
8,0%	204	17,0
7,0%	180	15,0
6,0%	163	13,6
5,0%	150	12,5

Jos käy ilmi, että maksuvara ei riitä vakuusvelkaosuuteen senkään jälkeen, kun sallittuja velkajärjestelyn keinoja on käytetty, velalliset voivat ilmoittaa olevansa halukkaita tinkimään elinkustannuksista, jos asunto sen avulla voidaan säilyttää. Erityisenä perusteluna he voivat ilmoittaa, että käyttöön jää silti enemmän kuin mitä on jäänyt viimeisten kahden vuoden aikana. Jos elinkustannuksista tingitään esimerkiksi 350 mk eli vakuusvelkaosuudeksi tulee (6.250 mk + 350 mk) 6.600 mk/kk, vakuusvelan velkajärjestelykeinojen käyttöä kuvaa seuraava taulukko:

Korko	Maksuaika/kk	Maksuaika/v
7	164	13,5
7,5	173	14
9	209	17
10	252	21

Vakuusvelan maksuohjelma voi olla yhteinen. Tavallisille veloille on laskettava kummallekin velalliselle oma maksuohjelman. Koska kummallakaan ei ole erityisiä henkilökohtaisia menoja, maksuosuudet voidaan laskea nettotulojen suhteessa.

Tuloista 1-puoliso 27 % osuus vakuudettomista 715,50 mk/kk
2-puoliso 73 % osuus vakuudettomista 1.934,50 mk/kk

Jos velallisilla olisi useita tavallisia velkojia, tavallisten velkojen maksuvara pitäisi nyt jakaa niiden pääomien suhteessa. Kummankin puolison maksuvara on tietenkin jaettava hänen omien velkojiensa kesken.

OM:n ohjeiden mukaan nyt laskettu maksuohjelma toteutuu näin 5 vuoden ajan, mutta sen jälkeen aletaan maksaa tavalliselle velalle korkoa. Parhaassa tapauksessa velallisten taloudellinen asema on silloin kohentunut (osa lapsista on ehkä tullut täysi-ikäisiksi) ja he voivat maksaa viideltä vuodelta kertyneen koron nopeasti pois. Viimeisten viiden vuoden aikana maksetaan pientä korkoa.

Koska velallisilla on vain yksi velkoja, velalliset joutuvat maksamaan koko maksuvaransa eli 8.900 mk/kk velkojalle 10 vuoden ajan. Sen jälkeen, vakuusvelkaan käytetyistä keinoista riippuen, he jatkavat vielä vakuusvelkaosuuden maksamista.

3.3.4.3 Asumissuojaosuus

Velallisen omistusasumisen turvaaminen on järjestetty asumissuojaosuuden avulla silloin, kun velallisen asunto ei ole täydestä arvostaan velkojen vakuutena ja velallisella on tavallisia velkoja. Käytännössä tällaisia tilanteita on syntynyt ve-

lallisen jouduttua vaikeuksiin takauksen vuoksi. Päättyneestä liiketoiminnasta aiheutuneet henkilökohtaiset vastuut voivat aiheuttaa tämän kaltaisen tilanteen, jos velallisen asunto ei ole ollut velkojen (esimerkiksi verovelat) vakuutena. Periaatteessa on mahdollista, että vakuudettomat velat ovat kulutusluottoja. Käytännössä on harvinaista, että asuntonsa jo osittain maksanut (säästänyt) henkilö velkaantuu kulutusluottojen vuoksi. Jos kulutusluoton käyttö on ollut kevytmielistä lain 10 § 7 kohdassa tarkoitetulla tavalla, velkajärjestely ei lainkaan tule kysymykseen.

Vakuusvelkojen velkajärjestely noudattaa tässäkin tapauksessa jaksossa 3.3.3 esitettyjä periaatteita. Erityisesti on huomattava, että ennen lain voimaantuloa syntyneiden vakuusvelkojen korkoa ei voida alentaa, koska vakuuden arvo ylittää niiden määrän (VJL 89,3 §).

Asumissuojaosuuden avulla lasketaan, voiko velallinen säilyttää asunnon, ja jos voi, kuinka paljon hänen on maksettava tavallisia velkojaan. Asumissuojaosuuteen perustuvaa laskutapaa noudatetaan sekä silloin, kun velallisella ei ole lainkaan vakuusvelkaa, että vakuuden arvon ylittäessä ne velat, joista se on vakuutena.

Asumissuojaosuuteen perustuva laskentamenetelmä on periaatteessa vastaava kuin edellä alivakuustapauksessa (3.3.4.2). Nytkin verrataan kahta laskennallista vaihtoehtoa:

(1) velallisen asunto myydään ja velalliselle vahvistetaan viiden vuoden maksuohjelma tai
(2) velallinen pitää asuntonsa ja suorittaa vakuudettomia velkojaan 10 vuoden ajan.

Jotta velallinen voisi pitää omistusasuntonsa, hänen on pystyttävä 10 vuodessa lyhentämään vakuudettomia velkoja vähintään yhtä paljon kuin laskennallisessa myyntivaihtoehdossa.

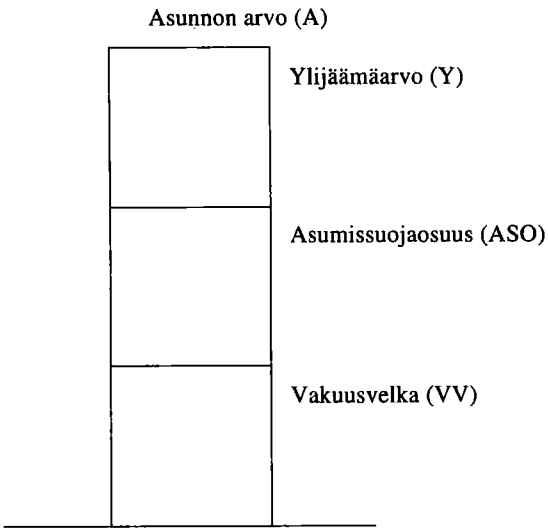
Laskettaessa tavallisten velkojen vähimmäiskertymää myyntivaihtoehdossa maksuvarasta tulevan kertymän lisäksi on otettava huomioon tietty osuus asunnon myyntihinnasta. Tätä ei laissa suoraan sanota.[620] Näin on kuitenkin meneteltävä hallituksen esityksen perustelujen mukaan. Johdonmukaisesti se seuraa siitä, että viiden vuoden vertailuohjelmassa samat asumiskustannukset voidaan ottaa huomioon vain kerran, joko (täytenä) vuokrakuluna tai vähentämällä asunnon myyntihinnan tuotosta. Asunnon arvo vakuusvelkojen vähentämisen jälkeen (velaton arvo)[621] on laskelmassa käytettävä vakuudettomien velkojien saatavien suorittamiseen, mutta vain osittain. Velaton arvo jakautuu kahteen osaan: ylijäämäarvoon ja asumissuojaosuuteen.

---

[620] Siihen on kiinnitetty huomiota OM:n arviomuistiossa s. 16.

[621] Ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 208. Siellä, kuten tässäkin esityksessä, velaton arvo tarkoittaa todennäköistä myyntihintaa vähennettynä myyntikuluilla ja vakuusveloilla.

Kuvio IV 3. Asumissuojaosuus.

Laskennallisessa myyntivaihtoehdossa on tavallisten velkojen maksamiseen käytettävä:

(a) viiden vuoden maksuohjelmalla saatava kertymä,
(b) asunnon ylijäämäarvo kokonaisuudessaan ja
(c) asumissuojaosuudesta osa.

Ylijäämäarvo lasketaan siten, että asunnon arvosta vähennetään myyntikulut, asuntoa rasittavan vakuusvelan nykyarvo ja velallisen asumissuojaosuus:

Kaava 7.

$Y = A - MK - VV - ASO$

Y = ylijäämäarvo, MK = myyntikulut, VV = vakuusvelan nykyarvo, ASO = asumissuojaosuus.

Asumissuojaosuus on laskennallinen suure, jonka avulla suojataan velallisen asuntoon säästämää pääomaa.[622] Asumissuojaosuus on VJL 32,2 §:n 2 koh-

[622] Ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 211, jossa todetaan, että 'asumissuojaosuus merkitsee suojaa asuntoon säästetyille varoille'.

dan mukaan 'sellainen pääomamäärä, jonka turvin velallisen ja hänen perheensä asuminen edullisimman saatavilla olevan vaihtoehdon mukaan tulisi turvatuksi'.

Hallituksen esityksen perusteluissa on täsmennetty, mitä asumissuojaosuudella tarkoitetaan. Sen peruste on erilainen riippuen siitä, mikä on vertailun perusteena oleva asumisen 'edullisin saatavilla oleva vaihtoehto'. Se voi olla vuokra-asunto, asumisoikeusasunto tai omistusasunto. Yleensä luonteva vertailukohta on vuokra-asunto. Jos joku asianosaisista väittää, että edullisempi vaihtoehto on olemassa, hänellä on näyttötaakka sellaisen olemassaolosta.

Asumisoikeusasunto on systemaattisesti parhaiten sopusoinnussa velkajärjestelylain asumisen suojan kanssa. Asumisoikeutta käytettäessä voidaan tarkastella systemaattisesti erikseen asumiskuluja (käyttövastike) ja toisaalta asumisen pysyvyyden turvaa (tällöin asumissuojaosuus= asumisoikeusmaksu tai asumisoikeuden luovutushinta).[623] Vertailussa viiden vuoden maksuohjelmassa otettaisiin huomioon asumismenoina asumisoikeusasunnon käyttövastike. Siten asumisoikeusasunnon kohdalla vähimmäiskertymä voidaan esittää seuraavien kaavojen avulla:

Kaava 9.

$K = Y + 5 * 12 * (T - E - V_k)$, jossa
$Y = A - MK - VV - AM$

K = vähimmäiskertymä, Y = ylijäämäarvo, T = velallisen nettotulo, E = elinkustannukset, V_k = asumisoikeuden käyttövastike, MK = myyntikulut, VV = vakuusvelan nykyarvo, AM = asumisoikeusmaksu tai asumisoikeuden luovutushinta.

Käytännössä asumisoikeusasuntoja on toistaiseksi tarjolla vähän ja sellaisen saaminen edellyttää usein jonottamista. VJL 35 §:n mukainen mahdollisuus lykätä asunnon myymistä voi edesauttaa sitä, että asumisoikeusasunto voi olla edullisin saatavilla oleva vaihtoehto, jota silmällä pitäen vertailulaskelma tehdään. Käytännössä yleensä joudutaan vertaamaan muuhun vaihtoehtoon.

Asumisoikeusasunto havainnollistaa sitä, että asumissuojaosuuden tehtävä voidaan ymmärtää asumisen pysyvyyden turvaamiseksi. Kun vertailukohteena käytetään omistusasuntoa tai vuokra-asuntoa, vastaavaa erittelyä ei voida tehdä. Vuokra-asuntovaihtoehto ei turvaa asumisen pysyvyyttä vastaavalla tavalla kuin asumisoikeus- tai omistusasunto. Omistusasunto taas on tässä suhteessa turvaa-

[623] HE 183/1992 vp. s. 67, jossa tosin käytetään termiä asumisoikeuden luovutusvastike. Sillä tarkoitetaan asumisoikeusasunnoista annetun lain 24 §:ssä säänneltyä luovutushintaa. Ks. myös Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 213.

va, mutta velallisen taloudellisen tilanteen vuoksi yleensä mahdoton vaihtoehto. Velkojien intressin vuoksi asuntoon sitoutunut pääoma on voitava – ainakin jossain laajuudessa – ottaa huomioon velkajärjestelyssä.

Jos edullisin saatavilla oleva asumisvaihtoehto on *omistusasunto*, asumissuojaosuus on hallituksen esityksen perustelujen mukaan kohtuullisen asunnon hankintameno A_k.[624] Tällöin

Kaava 10.

$$Y = A - MK - VV - A_k$$

Ylijäämäarvon kaavassa kiinnittää nyt huomiota asunnon arvon (A) ja kohtuullisen asunnon hankintamenon (A_k) suhde. VJL 5,2 §:n mukaan asunto kuuluu velallisen perusturvaan. Esitöiden mukaan sen tulee olla kohtuullinen, mitä tosin ei ole pidetty tarpeellisena laissa erikseen todeta. Edelleen esitöiden mukaan, asunnon selvästi ylittäessä kohtuullisen tason kysymyksessä on tilanne, jossa velallinen voi kohtuudella parantaa maksukykyään vaihtamalla asuntonsa pienempään, ja velkajärjestely voidaan evätä, ellei hän näin tee.[625] Jos siis asunnon arvon edellytetään olevan kohtuullinen, tästä seuraa, että $A = A_k$. Muussa tapauksessa ainakaan tätä asuntoa velallinen ei voi säilyttää.[626] Jos edullinen omistusasuntovaihtoehto todella on olemassa, asunnon säilyttämislaskelma on syytä tehdä ikään kuin velallinen jo asuisi siinä.

Tavallisesti asunnon säilyttämislaskelma tehdään käyttäen vertailuperusteena *vuokra-asuntoa.* Tällöin asumissuojaosuus on puhtaasti laskennallinen suure. Perustelujen mukaan se on 'se rahamäärä, jonka tuotto riittäisi kattamaan velallisen tarpeeseen nähden kohtuullisen asunnon vuokran'.[627] Asumisen pysyvyyttä pyritään laskennallisesti turvaamaan suojaamalla asuntoon sidotusta säästöpääomasta sellainen osuus, jonka tuotto riittäisi kattamaan kohtuullisen asunnon vuokran.

Asumissuojaosuuden legaalimääritelmä (sellainen pääomamäärä, jonka turvin velallisen ja hänen perheensä asuminen edullisimman saatavilla olevan vaihtoehdon mukaan tulisi turvatuksi) ei sano mitään siitä, miten asumissuojaosuus otetaan vaihtoehtoehtolaskelmassa huomioon. Lain sanamuoto sallisi tulkinnan,

---

[624] HE 183/1992 vp. s. 67.

[625] HE 183/1992 vp. s. 45. Vakuuden vaihtoon liittyvää erittäin ongelmallista kysymystä on lyhyesti sivuttu edellä jaksossa 3.3.4.1 s. 292.

[626] Asunnon vaihtaminen on ongelmallista senkin vuoksi, että vakuusvelkojan oikeuksia vakuuden vaihdossa ei ole riittävän selkeästi säännelty.

[627] HE 183/1992 vp. s. 67.

jonka mukaan asumissuojaosuudella kokonaisuudessaan katettaisiin velallisen asumiskustannuksia viiden vuoden aikana. Tulkinta on ristiriidassa perustelujen kanssa.[628]

Perustelujen mukaista asumissuojaosuuden tuottoa varten tarvitaan vertailuvuokra ja korkotaso. Kohtuullinen vuokra arvioidaan viiden vuoden vertailumaksuohjelmaa varten. Asumissuojaosuuden tuoton laskemista varten tarvittava korkokanta lienee vallitseva talletuskorkokanta.[629] Päätöksentekijä – siis viimekädessä tuomioistuin – joutuu ratkaisemaan asian päätöksentekohetkellä tiedossa olevien seikkojen varassa. Vuokratason tai rahan arvon muutoksia ei voida tämän tyyppisessä päätöksenteossa ottaa huomioon, vaikka ne ovat maksuohjelman aikana eli seuraavien viiden tai kymmenen vuoden aikana tärkeimmät tekijät vuokra-asumisen ja omistusasumisen kustannusten vertailussa. Kannattaa muistaa, että vuokra-asuntoon verrattaessa laskelma on vain laskelma, ei ole tarkoitus, että asumissuojaosuus-niminen pääoma todella sijoitettaisiin talletustilille.

Käytännössä velallisella ei juuri koskaan ole niin suurta säästöä asunnossaan, että sen tuotto kattaisi vuokramenot eli voitaisiin laskea täysi asumissuojaosuus. Vaaditaan huomattavan suurta pääomaa, jotta velallisen vuokramenot voitaisiin sen tuotolla kattaa.[630] Useimmiten käy niin, että ylijäämäarvon kaavassa

Y = A – MK – VV – ASO
Y = 0 ja asumissuojaosuus on
ASO = A – MK – VV.

Y = ylijäämäarvo, A = asunnon arvo, MK = myyntikulut, VV = vakuusvelan nykyarvo, ASO = asumissuojaosuus.

Vaikka asunnon arvo ei riitä täyteen asumissuojaosuuteen, kaavan perusteella saatua asumissuojaosuutta käytetään laskennallisena suureena tavallisten velkojen vähimmäiskertymän laskemisessa. Viiden vuoden maksuohjelman kertymä lasketaan seuraavasti:

---

[628] Tulkinta on torjuttu sillä perusteella, että 'velallisen asumistarve on jatkuva', ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 211. Epäselvyyteen on kiinnitetty huomiota OM:n arviomuistiossa s. 16.

[629] HE:ssä tästä ei lausuta mitään; OM:n maksuohjelman laatimisohjeissa (3.2.1993 s. 6) ja Koskelo–Lehtimäki -teoksessa (1993 s. 210) puhutaan vain pääoma- ja rahamäärästä, jonka vuotuinen tuotto riittäisi vuokran maksamiseen.

[630] Jos vuokra on 3.000 mk/kk eli 36.000 mk/v, 8 %:n korolla tarvittaisiin 450.000 mk:n pääoma, jotta saataisiin 36.000 mk:n korkotuotto. Tuoton pitäisi olla veroton. Ei ole vaikeaa nähdä, että ajatus on käytännölle vieras. Jos velallisella kuitenkin olisi suuri säästöpääoma asunnossa, omistusasunto luultavasti olisi edullisempi asumisvaihtoehto.

Kaava 11.

$K_v = Y + 5 * 12 * (T - E - V) + AST$

K_v = vähimmäiskertymä, Y = ylijäämäarvo, T = velallisen nettotulo, E = elinkustannukset, V = vuokra, AST = asumissuojaosuuden tuotto.

Asumissuojaosuuden laskennallinen tuotto voidaan ottaa huomioon kahdella tavalla. Se voidaan lisätä velallisen tuloihin maksuohjelman vähimmäiskertymää laskettaessa tai samassa laskelmassa velallisen vuokrasta vähennetään se osuus, jonka asumissuojaosuuden tuotto kattaa. Jälkimmäinen tapa on havainnollisempi, sillä silloin tuotto laskennallisesti käytetään asumismenojen kattamiseen.

Kaava 13.

(1) $K_v = Y + 5 * 12 * (T - E - V + I)$
(2) $K_v = Y + 5 * 12 * (T - E - (V - I))$

I=asumissuojaosuuden kuukausituotto.

Kaavan mukaan laskettua vähimmäiskertymää verrataan siihen, kuinka paljon velallinen pystyy maksamaan kymmenen vuoden maksuohjelmalla. Kymmenen vuoden maksuohjelman kertymä lasketaan edellä vakuusvelkojen kohdalla esillä olleen kaavan (4) mukaan:

$K_{10} = 10 * 12 * (T - E - YV - VVO)$

Velallisen on pystyttävä kymmenen vuoden maksuohjelmalla maksamaan yhtä paljon tai enemmän kuin ylijäämäarvon ja viiden vuoden maksukertymän perusteella laskettu vähimmäiskertymä, jotta hän voi pitää asunnon ($K \geq K$). Kaavojen (4) ja (13) perusteella voidaan johtaa tavallisen velan kuukausittaiselle maksuosuudelle 10 vuoden ohjelmassa kaava:

Kaava 14.

$k_{10} = 1/2 * (T - E) - 1/2 *(V - I)$

Kaavan (14) perusteella todetaan, että tavalliseen velkojen vähimmäiskertymän tärkeimpiä muuttujia on vuokran lisäksi asumissuojaosuuden kuukausituotto.

Asumissuojaosuuden merkitys voidaan tiivistää siten, että sen osalta tavallisten velkojen maksamiseen voidaan käyttää vain asuntoon säästetyn pääoman tuotto.

Jos vaihtoehtojen ero on vakuudettomien velkojien kannalta vähäinen, asuntoa ei kuitenkaan ole muutettava rahaksi (VJL 33 § toinen lause).

Asuntoa ei myöskään ole muutettava rahaksi, jos kohtuullista muuta asuntoa ei ole saatavissa (VJL 33 § toinen lause). Tätä tilannetta pidetään hallituksen esityksen perusteluissa epätavallisena ja esimerkkinä tällaisesta tilanteesta mainitaan se, että velallisella on sellainen vamma tai sairaus, joka asettaa asunnolle erityisiä vaatimuksia.[631] Perustelujen lausuma viittaa siihen, että velallinen ei voisi vedota vuokra-asuntojen vähäiseen tarjontaan perusteena sille, että kohtuullista asuntoa ei ole saatavissa eikä asuntoa näin ollen voitaisi määrätä myytäväksi vakuudettomien velkojen suoritukseksi. Laista ei näin jyrkkää tulkintaa kuitenkaan voida johtaa. Lakiteksti ei myöskään lausu mitään kohtuullisen asunnon saatavilla olemista koskevasta todistustaakasta. Velallisella on asiassa vetoamistaakka. Koska kysymys on poikkeussäännöstä, lähtökohtaisesti velallisella on myös todistustaakka asiassa. Perustelujen lausuma lieneekin ymmärrettävä esimerkiksi siitä, että velallisen on pystyttävä esittämään varsin vahvaa näyttöä siitä, että kohtuullista muuta asuntoa ei ole saatavissa.

Jos velallisen asunto päätetään syystä tai toisesta myydä, edellä esitetty ei kerro sitä, miten myyntihinta jaetaan. Jollei edullisemman omistusasunnon hankkiminen ole mahdollista, asunnon myyntihinta on yleensä käytettävä velkojen maksamiseen. Toisin sanoen, asumissuojaosuutta ei sijoiteta talletustilille. Asumissuojaosuuden tuotosta puhuminen oli tässä mielessä pelkkä laskentatekninen jippo.

> Asumissuojaosuus ymmärretään joskus todelliseksi pääomasijoitukseksi. Tapauksista 99,9 prosentissa näin ei ole eikä voi olla. Velkojien turva saatavan maksamiselle jäisi olemattomaksi, jos velallinen saisi pitää pääoman ja velkojille vahvistettaisiin kuukausittaiset suoritukset maksuohjelmassa.

Jos myyntihinta ei kata kaikkia velkoja, velalliselle vahvistetaan maksuohjelma. Siinä voidaan ottaa huomioon asumissuojaosuus. Jos myyntihinnasta on maksettu paljon tavallisia velkoja, voidaan maksuohjelmaa vastaavasti lieventää (30,2 § 2 lause).

---

[631] HE 183/1992 vp. s. 68.

Esimerkki 3: Asumissuojaosuus.

'Normaali' asuntovelka, suuri vakuudeton velka (esim. jo päättyneestä elinkeinotoiminnasta tai takauksesta). Esimerkki on keksitty.

4-henkinen perhe, nettotulot 10 000 mk/kk, vakuudetonta velkaa 500 000 mk.

(1) Laskennallinen kertymä, jos asunto myydään:

Asunnon arvo	500.000 mk,
myyntikulut	–20.000 mk
vakuusvelka	–200.000 mk
asumissuojaosuus	280.000 mk.

* Ylijäämäarvoa ei ole.

Asunnon myynnin jälkeen perhe muuttaisi vuokralle. Vakuusvelka maksettaisiin pois. Oletetaan vuokramenoksi 3 500 mk/kk.

Nettotulot	10.000 mk
Elinkustannukset	–6.000 mk
Vuokramenot	–3.500 mk
Maksuvara	500 mk

* Lainojen lyhennykseen jää 500 mk/kk. Viiden vuoden maksuohjelmalla (5 * 12 * 500) = 30.000 mk.

Asumissuojaosuuden laskennallinen tuotto 8 %:n mukaan olisi 22.400 mk/v eli 5 vuodessa 112.000 mk. (Kuukausituotto 1.866,66 mk).

Tavallisten velkojen vähimmäiskertymä:
112.000 mk + 30.000 mk = 142.000 mk.

Perheen on pystyttävä maksamaan 10 vuodessa 142.000 mk vakuudetonta velkaa voidakseen pitää asunnon. Kuukausittainen maksuerä on siten 1.183 mk.

> Vähimmäiskertymä voidaan laskea myös kaavan (14) avulla: k = 1/2*(T – E) – 1/2*(V – I) = 1/2*(10.000 – 6.000) –1/2*(3.500 – 1.867) = 1.183,50 mk.

(2) Kymmenen vuoden maksuohjelma

Maksuohjelmaa varten lasketaan maksuvara:

nettotulo	10.000 mk
elinkustannukset	–6.000 mk
yhtiövast.	– 600 mk
maksuvara	3.400 mk

Tavallisen velan pienin mahdollinen kuukausittainen maksuosuus tiedetään ja se on 1.183,50 mk/kk. Vakuusvelkaosuus voi siten olla korkeintaan (3.400 mk – 1.183,50 mk) = 2.217 mk/kk.

Jos vakuusvelan korkoa alennetaan 8 %:iin, vakuusvelan maksuaikataulu tulisi olemaan 18 vuotta.

Asumissuojaosuuden tuotto 8% ja asuntovelan korko 8%:

		korko	kk-erä	aika (v)	aika (kk)
vakuusv	200.000	10%	–2.217	18	211
tav.velk	142.000	0%	–1.183	10	120

Seuraavaan taulukkoon on laskettu vakuusvelan maksuaikatauluja koronalennuksen ja maksuajan erilaisilla muutoksilla:

VV	korko	VV-osuus	kesto/kk	kesto/v
200.000	8,0%	–2.217	137	11,4
200.000	7,0%	–2.217	127	10,6
200.000	6,0%	–2.217	119	10,0
200.000	5,0%	–2.217	113	9,4

Tavallisen velan maksuohjelmassa tulee kummankin puolison maksuosuus laskea erikseen. Tässä emme tiedä tulojen jakautumista puolisoiden kesken, joten jakoa ei voida suorittaa.

3.4 Maksuohjelman oikeusvaikutuksista

3.4.1 Oikeusvaikutukset

Velkajärjestelyssä pyritään järjestämään velallisen ja hänen velkojiensa väliset oikeussuhteet kokonaisvaltaisesti. Vahvistettu maksuohjelma korvaa velkasuhteiden aikaisemmat ehdot (40,1 § 1 lause). Velkojalla ei ole oikeutta vaatia velalliselta suurempaa suoritusta kuin mihin hän on maksuohjelman mukaan oikeutettu. Tällaista suoritusta koskeva sitoumus on mitätön (VJL 40,3 §).

> Maksuohjelmassa vahvistetun suoritusvelvollisuuden ylittävän, velallisen vapaaehtoisesti tekemän suorituksen pätevyyttä ei ole nimenomaisesti säännelty. Maksuohjelman ylittävä suoritus voi syntyä esimerkiksi velallisen erehtymisen vuoksi. Velallinen on esimerkiksi virheellisen korkolaskelman vuoksi luullut olevansa velvollinen suorittamaan useampia maksueriä kuin maksuohjelmassa on vahvistettu. On myös mahdollista, että velallinen suorittaa vapaaehtoisesti yksittäisen velan kokonaisuudessaan säilyttääkseen hyvän suhteen velkojaan – esimerkiksi lähisukulaiseensa tai pankkiin.

Pelkästään VJL 40,1 §:n ensimmäisen lauseen sanamuotoa 'velkojen... ehdot määräytyvät ohjelman mukaisesti' tarkastelemalla voitaisiin päätyä siihen, että maksuohjelman ylittävä suoritus on perusteeton. Velallisen maksuohjelman sisältöä koskevaan erehdykseen perustuva palautusvaatimus saattaisi tämän mukaisesti menestyä. Sen sijaan velallisen vapaaehtoisesti tekemää suoritusta tuskin voidaan määrätä palautettavaksi. Palautusvaatimuksen hyväksymiselle on vaikeaa löytää oikeudellisesti pitävää perustetta. Suorituksen perusteena olisi tällöin velkasuhde, joten velkojan ei voida ajatella saaneen perusteetonta etua.

Maksuohjelman ylittävän suorituksen palauttamista koskeva intressi voi velallisen lisäksi olla toisella maksuohjelman piiriin kuuluvalla velkojalla. Muulla velkojalla ei kuitenkaan ole asialegitimaatiota edunpalautuskanteen nostamiseksi, vaan hänen oikeussuojakeinonsa on mahdollisuus vaatia maksuohjelman muuttamista, mikäli ylittävä suoritus on osoitus ohjelman muuttamisen edellytysten täyttymisestä. Maksuohjelman päätyttyä muilla velkojilla ei ole enää mahdollisuutta vedota ylittävään suoritukseen.

Maksuohjelman oikeusvaikutukset koskevat kaikkia velkajärjestelyn piiriin kuuluvia velkojia, myös ulkomaisia. Velkajärjestelyn oikeusvaikutukset suojaavat velallista ulkomaisen velkojan perintätoimilta vain Suomessa. Kansainvälisten sopimusten tai kansainvälisen konkurssioikeuden yleisten periaatteiden nojalla[632] ei voida odottaa, että muiden maiden viranomaiset tunnustaisivat suomalaisen velkajärjestelyn. Pohjoismainen konkurssikonventio (1933) koskee myös akordia, jonka oikeusvaikutukset tunnustetaan sen mukaan muissa pohjoismaissa (15 art; muut. lailla 31.3.1983/346). Akordia koskevaa sopimusmääräystä voidaan tulkita laajentavasti siten, että pohjoismaat tunnustaisivat toisessa pohjoismaassa vahvistetun yksityishenkilön velkajärjestelyn oikeusvaikutukset. Nyt kun kaikissa pohjoismaissa on yksityishenkilöitä koskeva velkajärjestelylaki, tämä tulkinta on suositeltava ja luonteva.

Maksuohjelman vahvistamista koskevaan päätökseen voidaan hakea muutosta (63 §). Muutoksenhakukeino on valitus (HakL 19 § viittauksin OK 25 lukuun). Valitus voi koskea sekä velkajärjestelyn edellytyksiä että maksuohjelman sisäl-

[632] Konkursseja koskevaa yleissopimusta ei toistaiseksi ole, lukuunottamatta Euroopan Neuvoston piirissä vuonna 1990 hyväksyttyä European Convention on Certain International Aspects of Bankruptcy. Sopimus ei ole vielä (maaliskuu 1995) saavuttanut voimaantuloon tarvittavia kolmea ratifiointia. Voimaan tullessaankaan se ei edellyttäisi velkajärjestelyn tunnustamista toisessa sopimusvaltiossa. Sopimuksessa lähinnä koordinoidaan täytäntöönpanoa eri maissa.

Euroopan Unionin piirissä valmistellaan konkurssikonventiota, joka tulee toteutuessaan merkitsemään ulkomaisten insolvenssimenettelyjen entistä laajempaa tunnustamista.

Useiden maiden kansainvälisessä konkurssioikeudessa on viimeisen vuosikymmenen aikana havaittavissa suuntaus kohti ulkomaisten konkurssien aikaisempaa laajempaa tunnustamista. Usein ko. maalta edellytetään konkurssien tunnustamisen vastavuoroisuutta.

töä. Muutoksenhakuoikeus on velallisella ja velkojilla. Velkojat eivät saa valittaa velkajärjestelyn aloittavasta päätöksestä, joten he voivat vasta nyt valittaa edellytyksiä ja esteitä koskevista ratkaisuista.

Valittaja ei voi enää hovioikeudessa vedota seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole esitetty alioikeudessa (OK 25:14). Vetoaminen on kuitenkin mahdollista, jos valittaja saattaa todennäköiseksi, että hän ei ole voinut vedota siihen alioikeudessa tai hänellä on ollut siihen pätevä aihe. Koska velkojat saavat tiedon sekä hakemuksesta että velallisen ehdotuksesta maksuohjelmaksi (54,3 §), niihin sisältyviin seikkoihin on vedottava jo alioikeudessa. Vaikka hakemuksen liitteitä ei viran puolesta lähetetä velkojille, myös niihin sisältyviin seikkoihin on vedottava jo alioikeudessa. Uuteen seikkaan vetoaminen on mahdollista, jos valittaja ei ole tiennyt seikasta alioikeuskäsittelyn aikana.[633] Jos esimerkiksi este on tullut velkojan tietoon vasta alioikeuskäsittelyn jälkeen, velkoja voi vedota siihen valituksessaan. Tältä osin velkajärjestelyn raukeamista (44,2 ja 44,1 § 2 kohta) koskeva hakemus on vaihtoehtoinen oikeussuojakeino.

Maksuohjelman merkitystä velalliselle pidettiin lakia valmisteltaessa niin keskeisenä, että sen ei katsottu voivan olla yksittäisen velkojan saatavan osalta täytäntöönpanoperuste.[634] Tuomio-opillisesti maksuohjelma on *sui generis,* sillä siihen sisältyy saamissuhteiden muotoamis- ja vahvistuskomponentti, mutta suoritustuomiona se on sikäli vajavainen, että siltä puuttuu täytäntöönpanokelpoisuus (40,1 § 2 lause). Velallisen laiminlyödessä suorituksensa velkojan oikeussuojakeino on hakea tuomioistuimelta ohjelman muuttamista tai raukeamista, jolloin velallisen maksuvelvollisuus tutkitaan koko maksuohjelman suhteen.

Tästä täystutkintaisuudesta on kaksi poikkeusta. Jos laiminlyönti kohdistuu esinevakuusvelkojaan, tuomioistuin voi rajoittaa ohjelman muuttamisen siihen, että velkoja saa realisoida vakuuden (42,1 §). Jos ohjelmasta on suurin osa jo suoritettu, tuomioistuin voi määrätä, että velkoja saa vaatia täytäntöönpanoa jäljellä olevilla ohjelman mukaisille suorituksille (42,3 § viimeinen lause). Täytäntöönpanoperusteena on maksuohjelman lisäksi tuomioistuimen erikseen antama täytäntöönpanoon oikeuttava päätös.

> Voiko velkoja vaatia suoritustuomiota ohjelman mukaisista suorituksista? Lähtökohtaisesti tämä ei liene mahdollista, koska se vesittäisi täytäntöönpanokelpoisuuden poissulkevan lainkohdan. Toisaalta, jos velallinen on laiminlyönyt suorituksensa ja velkoja pitää tarpeellisen rajoittaa vaatimuksena maksuohjelman mukaisiin suorituksiin, tuomioistuin ei voi mennä velkojan vaatimuksia ulommaksi ja ryhtyä tutkimaan ohjelman raukeamisen

[633] HE 15/1990 vp. s. 125. Uuden vaatimuksen prekludoitumisesta ISHO:1994:9. Valituksen ja ohjelman muuttamisen suhteesta ISHO:1994:5.

[634] HE 183/1992 vp. s. 31.

edellytyksiä. Vaikka täytäntöönpanokelpoisen suoritustuomion antaminen olisi lievempi oikeusseuraamus kuin ohjelman muuttaminen, lainvoimaisen suoritustuomion antaminen estäisi velallista tai velkojaa myöhemmin hakemasta maksuohjelman muuttamista. Näin ollen suoritustuomion antaminen ei liene mahdollista.

Maksuohjelman tulee sisältää yksityiskohtaiset määräykset maksuohjelman suoritustavasta. Velkajärjestelylakiin sisältyy kaksi vaihtoehtoista suoritustapaa, velallinen maksaa suoraan velkojille tai hän suorittaa maksut ulosottomiehelle, joka tilittää kertyvät varat velalliselle.[635] Tuomioistuimen on tehtävä valinta näiden kahden suoritustavan välillä maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä. Valinnan perusteena on järjestelyn tarkoituksenmukaisuus (41 §). Lain kirjoitustavasta[636] voidaan päätellä, että velallisen omatoimista maksuohjelman suorittamista on pidetty ensisijaisena suoritustapana. Lain esitöissä mainitaan esimerkkeinä tilanteista, joissa maksuliikenne olisi syytä ohjata ulosottomiehelle, velkojen suuri lukumäärä tai velallisen oma pyyntö.

Vaikka velkoja ei 40,1 §:n toisen lauseen mukaan voi vaatia täytäntöönpanoa maksuohjelman mukaisen suoritusvelvollisuuden täyttämiseksi, velkoja voi vaatia maksuohjelman muuttamista siten, että velallisen tulee suorittaa maksuosuudet ulosottomiehelle, joka tilittää ne edelleen velkojille (41 §).

Velallisen toimintavapautta koskevat rajoitukset – lähinnä maksukielto – päättyvät maksuohjelman vahvistamiseen (22,1 §). Velallinen ei ole menettänyt omaisuutensa vallintaa velkajärjestelyssä. Maksuohjelman vahvistamisen jälkeen velkajärjestelyn myötävaikutusvelvollisuudesta mahdollisesti aiheutuneet välilliset toimintavapauden rajoitukset lakkaavat. Velallinen voi – pantinhaltijoiden oikeudet huomioiden – myydä esimerkiksi asuntonsa, jonka hän velkajärjestelyssä onnistui säilyttämään.

Myös muut velkajärjestelyn alkamisen oikeusvaikutukset lakkaavat maksuohjelman vahvistamiseen (22,1 §). Mahdollinen ulosmittaus raukeaa (40,1 § 3 lause). Tästä lienee pääteltävä, että myös saamisen turvaamiseksi myönnetyt turvaamistoimet (OK 7:1) lakkaavat.

3.4.2 Maksuohjelman muuttaminen ja raukeaminen

Jotta velallinen voisi järjestää elämänsä ohjelman asettamien puitteiden mukaisesti, hänen on voitava luottaa ohjelman pysyvyyteen. Prosessioikeudessa tuo-

[635] Maksuohjelmaan sisältyvästä omaisuuden realisoimisesta on eri määräykset 37,1 §:ssä.

[636] Lain 41 §:ssä todetaan ensin velallisen suoritusvelvollisuus ja todetaan, että tuomioistuin *voi* määrätä maksut suoritettavaksi ulosottomiehelle.

mioistuinratkaisujen pysyvyys on niin tärkeä arvo, että lainvoiman saavuttaneen tuomion muuttaminen on mahdollista vain poikkeuksellisista syistä ja erityisessä menettelyssä (ylimääräinen muutoksenhaku).[637] Maksuohjelman vahvistamispäätökselle ei ole katsottu voitavan antaa yhtä vahvaa pysyvyyttä kuin tuomioistuinratkaisuille yleensä. Tämä johtuu ennen muuta kahdesta seikasta. Maksuohjelma vahvistetaan tietyllä hetkellä vallitsevien edellytysten mukaisena, mutta sitä tullaan noudattamaan viisi tai kymmenen vuotta, minä aikana olosuhteet voivat muuttua oleellisesti. Toisaalta velkajärjestely on – virallistutkintaisuudesta, velallisen selvittämisvelvollisuudesta ja selvittäjän roolista huolimatta – jossain määrin summaarinen prosessi ja jokin merkityksellinen seikka voi tulla tietoisuuteen vasta ohjelman vahvistamisen jälkeen.

Maksuohjelmaa voidaan sekä muuttaa että se voidaan määrätä raukeamaan sen kestäessä (61,1 § viim. lause). Velkoja voi vaatia ohjelman muuttamista tai raukeamista[638] ja velallinen sen muuttamista. Vaatimus käsitellään hakemusasiana velkajärjestelyn myöntäneessä tuomioistuimessa tai velallisen yleisessä oikeuspaikassa (49,4 §).[639]

Maksuohjelma voidaan määrätä raukeamaan maksuvelvollisuuden laiminlyömisen perusteella (42,1 §) tai sillä perusteella, että tulee esiin seikka, joka olisi estänyt sen vahvistamisen (44,2 §). Vähäinen tai oikaistu laiminlyönti, joka todennäköisesti ei toistu ei kuitenkaan johda ohjelman raukeamiseen (42,2 §).[640]

Maksuohjelman muuttamisen perusteita ovat:

(1) olosuhteiden olennainen muuttuminen,
(2) velkajärjestelyn kannalta olennaisen seikan ilmeneminen,
(3) tuntemattoman velan ilmeneminen ja
(4) takaisinsaannin tai epäselvän velan suuruuden vahvistuminen (44,1 §).

Maksuohjelman muuttamista voivat kaikilla laissa mainituilla perusteilla hakea sekä velallinen että velkoja.

---

[637] Ks. Lager 1994 s. 250 ss..

[638] Hietala ja Lehtonen (1993 s. 82) katsovat, että hakemuksen ohjelman raukeamisesta voisi tehdä muukin velkoja kuin se, jonka suorituksen velallinen on laiminlyönyt. En pidä kantaa perusteltuna. Suorituksensa saaneelta velkojalta puuttuu – yleisiin prosessinedellytyksiin kuuluva oikeussuojan tarve ohjelman raukeamisen suhteen.

[639] Forumsäännös (49,4 §) on kirjoitettu siten, että siinä viitataan edelliseen momenttiin. Tästä seuraa, että velallisen yleisen oikeuspaikan ja velkajärjestelyn myöntäneen tuomioistuimen lisäksi muuttamishakemus voidaan käsitellä myös sellaisen henkilön yleisessä oikeuspaikassa, joka on hakenut yhdessä velallisen kanssa velkajärjestelyä ja jonka kanssa velallinen yhdessä hakee muuttamista.

[640] Yksityiskohdista ks. Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 333.

(1) Olosuhteiden olennainen muuttuminen voi koskea velallisen maksukykyä tai muita velkajärjestelyn kannalta merkityksellisiä olosuhteita. Sääntely on identtinen sekä velallisen maksukykyä parantavien että heikentävien muutosten suhteen. Muutoksen olennaisuuden arvioimisessa joudutaan kuitenkin kiinnittämään huomiota jossain määrin erilaisiin seikkoihin siitä riippuen, heikentääkö vai parantaako muutos velallisen maksukykyä.

Maksuohjelman sisältöä koskevista säännöksistä johtuu, että ohjelmat ovat velallista kohtaan ankaria. Velkajärjestelyn tavoitteiden mukaan tarkoituksena on paitsi auttaa velallista korjaamaan taloudellinen tilanteensa, antaa velkojille mahdollisimman täysi suoritus saatavistaan, minkä saavuttamiseksi velallisen käyttöön jäävä tulo on määritelty toimeentulotuen eli viimekätisen sosiaaliturvan mukaan.[641] Velalliselle ei juuri jää taloudellista liikkumavaraa, jonka turvin sopeutua odottamattomiin olosuhteiden muutoksiin ohjelman aikana. Velallisen taloudellisen tilanteen heikkeneminen maksuohjelman suorittamisen aikana voi saattaa uuden velkaantumiskierteen alkuun. Mitä ankarampi maksuohjelma on, sitä pienempi tulojen väheneminen – jopa ylitöiden loppuminen tai lyhennettyyn työviikkoon siirtyminen – voi olla velallisen maksukyvyn kannalta olennainen. Olennaisuutta on arvioitava nimenomaan suhteessa velalliselle elinkustannuksiin jäävään rahamäärään.

Velallisen maksukyvyn paranemisessa olennaisuuden arviointiperusteet ovat toisenlaisia. Toisaalta on kiinnitettävä huomiota velkojien asemaan velkajärjestelyssä sekä yleiseen maksumoraaliin ja oikeudenmukaisuuteen liittyviin seikkoihin, toisaalta velallisen motivaatioon parantaa taloudellista asemaansa. Olennaisuusvaatimukseen jo sinällään sisältynee edellytys siitä, että kohtalaisen byrokraattiseen ja kalliiseen maksuohjelman muuttamismenettelyyn ei ryhdytä tilanteissa, joissa muuttaminen tuottaisi velkojille vain hieman kustannuksia suuremman maksuosuuden.

Yleisen maksumoraalin kannalta on tärkeää, että kukaan ei pääse velkajärjestelyn avulla rikastumaan. Tästä näkökulmasta on erityisen tärkeää, että yllättävä ja velallisesta itsestään riippumaton varallisuuden lisäys – usein toistettuina esimerkkeinä lottovoitto ja perintö – voidaan käyttää velkojen maksamiseen eli se täyttää olennaisuuskriteerin.

Esimerkkinä oleellisesta, velallisen maksukykyä koskevasta muutoksesta mainitaan perusteluissa velallisen pitkäaikaisen työttömyyden päättyminen.[642] Maksuohjelmassa velalliselle jää lähtökohtaisesti sama minimielintaso riippumatta siitä, onko hän työssä vai työtön. Jos velallisen taloudellisen tilanteen kohentu-

[641] HE 183/1992 vp. s. 22.

[642] HE 183/1992 vp. s. 31 ja 74.

minen aina johtaa maksuohjelman muuttamiseen ja kaikkien lisätulojen käyttämiseen velkojien hyväksi, velallinen menettää kannustimen toimia tuloja lisäävällä tavalla.[643] Tämä ei ole velkojienkaan edun mukaista, sillä heidän intressissään on velallisen aktiivinen työhön hakeutuminen, jotta he voivat saada osankin työllä hankituista lisätuloista. Sen vuoksi tulojen kohoamisen kohdalla on korostettava olosuhteiden muutoksen oleellisuutta. Vain tulotason olennainen kohoaminen tekee mahdolliseksi sen, että sekä velkojien että velallisen intressi otetaan huomioon.[644]

Jos velallinen on maksuohjelmassa tinkinyt elinkustannuksensa alle normaalin käytännön, tulojen kasvamista ei voida pitää oleellisena ennen kuin tämä raja on ylitetty.[645] Jos tulojen kasvu aiheuttaa vastaavan menojen lisääntymisen verojen, päivähoitomaksujen ja asumistuen yhteisvaikutuksena, muuttamiseen ei ole perustetta. Tulojen lisäyksen oleellisuutta voidaan yleisemminkin verrata velallisen välttämättömiin elinkustannuksiin, jotka voidaan vertailussa ottaa huomioon vertailuajankohdan – ei maksuohjelman vahvistamishetken – mukaisina. Tulojen muutos suhteutetaan perheen kokoon.[646]

Jos velallinen on säilyttänyt velkajärjestelyssä omistusasunnon, maksukyvyn paranemisesta aiheutuva maksuvaran lisäys on jaettava vakuusvelkojien ja tavallisten velkojien kesken. Kun velallisen katsotaan 10 vuoden maksuohjelmas-

---

[643] Velkajärjestelylain perustelujen mukaan velvollisuutta ottaa vastaan työtä arvioidaan työttömyysturvalain mukaan, HE 183/1992 vp. s. 49. Velkojien edun mukaista on, että työtön velallinen toimii mahdollisimman ahkerasti löytääkseen työtä.

[644] Olosuhteiden olennaista muutosta voidaan verrata asumistukilain ja asetuksen muutoksiin vuoden 1992 lopussa. Asumistuen määrä tulee tarkastaa vuosittain tiettynä ajankohtana (Asumistukilain 15,2 §). Eräiden merkittävästi asumiskustannuksiin vaikuttavien olosuhteiden muutoksien johdosta asumistuen määrä tulee ja voidaan tarkistaa kesken vuoden. Asumistukilain muutoksella 30.12.1992/1633 näihin välitarkistusperusteisiin lisättiin 'ruokakunnan pysyvissä kuukausituloissa...tapahtunut asetuksella tarkemmin säädettävä huomattava nousu' (15,3 §:n uusi 1a kohta). Asumistukiasetuksen uuden 4 §:n (30.12.1992/1638) mukaan huomattavana nousuna pidetään sitä, että 'ruokakunnan pysyvät kuukausitulot ovat nousseet vähintään 5.000 markkaa.'

Terminologinen ero on merkittävä. Asumistukilain 'huomattava nousu' viittaa ilmeisesti suurempaan muutokseen kuin velkajärjestelylain 'olennainen muutos'. On myös huomattava, että asumistuen suuruus tarkistetaan joka tapauksessa vuosittain, joten välitarkistuksen merkitys rajoittuu alle vuoden pituiseen ajanjaksoon. Silti velkajärjestelylain 'olennaisen muutoksen' tulkinnan kannalta on kiintoisaa todeta, että asumistukilaissa ylimääräinen tarkistus voidaan tehdä vain melko suuren kuukausitulojen muutoksen johdosta.

[645] Samoin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 313–314.

[646] Koskelon ja Lehtimäen (1993 s. 313) esittämä esimerkki, että tulojen lisäys 300 mk/kk olisi olennainen koskisi silloin velallista, jolla ei ole huollettavia. Rajaa voitaisiin korottaa samalla summalla jokaista huollettavaa kohti. Pidän kyllä 300 mk alhaisena.

sa olevan velvollinen maksamaan tavallisten velkojen jälkimmäiselle puoliskolle inflaatiota vastaavaa korkoa, on syytä ensin katsoa, onko tämä korko huomioitu maksuohjelmassa ja myös maksuvarassa. Jos näin ei ole, lienee maksuvaran lisäys syytä ensin käyttää tämän koron maksamiseen. Periaatteessa muutoksen merkitystä voidaan verrata siihen, miten kertymälaskelma olisi tehty, jos muutos olisi ollut tiedossa ohjelmaa vahvistettaessa.[647] Toinen mahdollisuus on ottaa jaon lähtökohdaksi se, miten voimakkaita keinoja velkajärjestelyssä on käytetty. Jos vakuusvelan korkoa on alennettu huomattavasti, maksuvara on syytä käyttää ensin vakuusvelan koron korottamiseen.

Jos maksuvara laskee, velallinen joutuu yleensä myymään asuntonsa. Koska velkajärjestely ei vaikuta vakuusoikeuden sisältöön (26,3 §), vakuusvelkoja saa vaatia koko saatavansa asunnon myyntihinnasta, siis myös siltä osin kuin saatava ylitti asunnon arvon velkajärjestelyn alkaessa. Jos asunnon myyntihinta ylittää vakuusvelkojan saatavan, loppukauppahinnan jakamisessa noudatetaan soveltuvin osin samoja säännöksiä kuin myytäessä asunto maksuohjelman mukaan.

Maksuohjelman muuttamisen perusteena oleva olennainen muutos voi perustelujen mukaan olla esimerkiksi avioero. Jos puolisoilla on vakuusvelkaa koskeva yhteinen maksuohjelma, sen muuttaminen on todennäköisesti välttämätöntä.

Muut maksuohjelman muuttamisen perusteet ovat käytännössä harvinaisempia.

(2) Sellaisen seikan ilmitulo maksuohjelman aikana, jolla olisi ollut olennaista merkitystä velkajärjestelyn sisällön kannalta, on peruste maksuohjelman muuttamiselle. Jos seikka olisi estänyt velkajärjestelyn, seurauksena on raukeaminen.

(3) Velkajärjestely ei vaikuta ns. tuntemattoman velkojan oikeuteen. Tämän vuoksi velkajärjestelyn muuttaminen voi osoittautua tarpeelliseksi, jos maksuohjelman aikana tulee esiin velka, joka ei ollut tiedossa ohjelmaa vahvistettaessa.

(4) Vastaavalla tavalla tarve maksuohjelman muuttamiseen voi syntyä, jos epäselvän velan suuruuden vahvistamista koskevan oikeudenkäynnin lopputulos poikkeaa siitä, millaisena kyseinen velka on otettu huomioon maksuohjelmassa.

Velkoja voi nostaa velkajärjestelyn yhteydessä takaisinsaantikanteen velallisen sopimuskumppania vastaan. Kanteen hyväksyvän tuomion oikeusvaikutukset ovat, soveltuvin osin, vastaavat kuin UL 3:35:n mukaisessa ulosmittaustakaisinsaannissa eli takaisinsaannin kohde voidaan käyttää takaisinsaantia vaatineen velkojan saatavan suorittamiseen. Jos takaisinsaannin kohteena on esimerkiksi velan maksu, takaisinsaantivastaajalle syntyy vastaavan suuruinen saatava velalliselta. Maksuohjelman muuttaminen on mahdollista tämän saatavan huomioon ottamiseksi.

---

[647] Näin Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 322–323.

3.5 Maksuohjelmaa koskevia johtopäätöksiä

Velkajärjestelylakia pidetään usein monimutkaisena. Monimutkaisuus liittyy toisaalta edellytysten ja esteiden sääntelyyn, toisaalta omistusasunnon suojaa koskeviin säännöksiin. Jos velallisella ei ole omistusasuntoa, maksuohjelman laatiminen on yksinkertaista. Lukuunottamatta harvojen velkojien etusija-asemaa ja korkosaatavien takasijaisuutta, velallisen maksuvara kohdennetaan saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa velkojille. Suhteelliset osuudet voidaan laskea joko jokaisesta maksusuorituksesta tai siten, että maksusuoritukset kohdistetaan vuorotellen kullekin velkojalle saatavien suuruuden mukaan. Laskutoimitus voidaan suorittaa millä tahansa laskentaohjelmalla yhtä hyvin kuin kynällä ja paperilla.

Toisin kuin velkajärjestelyn edellytyksiin, maksuohjelman sisältöön eli velallisen maksuvelvollisuuden suuruuteen ei liity merkittäviä yleisiä intressejä. Tästä johtuen maksuohjelman sisältöä koskevat asiat ovat väitteenvaraisia (38,1 §). Maksuohjelman sisältöä koskevien säännösten mukaan velallisen maksuvelvollisuuteen vaikuttavat hänen maksuvaransa ja velkojien keskinäisiä oikeuksia koskevat säännökset. Velkaantumiset syillä tai kokonaismäärällä ei ole juurikaan merkitystä maksuohjelman sisällölle. Velkajärjestelyn esteiden sääntelyssä ja tulkinnassa niin keskeisellä velallisen tuottamuksella ei ohjelman sisällön kannalta ole merkitystä. Kovin suurta merkitystä ei ole myöskään velallisen aikaisemmilla uhrauksilla ja ponnisteluilla veloista selviämiseksi. Nämä seikat vaikuttavat vain siihen, että maksuohjelma voidaan määrätä viittä vuotta lyhyemmäksi (30,2 §).

Velallisen asumisen suojaaminen oli velkajärjestelylain säätämisen keskeisiä syitä ja tavoitteita. Julkisessa keskustelussa pidetään asuntovelkojen kanssa vaikeuksiin joutuneita kotitalouksia usein – takaajien ohella – kaikkein eniten avun tarpeessa olevina kotitalouksina.

Velkajärjestelylain säännöksissä siitä, onko velallisella oikeus säilyttää asuntonsa, ei velkaantumisen syyhyn kiinnitetä huomiota. Velallisen oikeuteen säilyttää asuntonsa velkajärjestelyssä eivät vaikuta velkaantumisen syyt, velallisen tuottamus velkaantumisprosessissa, erityiset ponnistukset velkojen maksamiseksi, velkojien lukumäärä, velkojen suuruus tai velkojien myötävaikutus tilanteen syntymiseen. Edes tavallisten velkojen kokonaismäärällä ei ole merkitystä oikeudelle säilyttää asunto. On jopa esitetty, ettei velallisen asunnon laadun ja arvon kohtuullisuudella olisi merkitystä sen säilyttämisoikeudelle.[648]

---

[648] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 32 ja 200. Toisin HE 183/1992 vp s. 45; myös s. 30 (muussa yhteydessä). Edellä on päädytty sille kannalle, että velallisen perheen tarpeeseen nähden kohtuutonta asumisen tasoa ei velkajärjestelyssä voida suojata. Lainsäädännöllinen pohja tähän

Oikeus säilyttää asunto määräytyy sen mukaan, kuinka paljon velallinen pystyy maksamaan velkojaan. Voidakseen säilyttää asuntonsa velallisen on maksettava sen velan nykyarvo, josta asunto on vakuutena, kohtuullisessa ajassa. Lisäksi hänen on maksettava tavallisia velkoja yhtä paljon kuin hän olisi pystynyt maksamaan niitä siinä tapauksessa, että asunto olisi myyty.

Tässä tutkimuksessa on katsottu, että lain perustuslain mukainen tulkinta[649] asettaa alarajan vakuusvelan koron alentamiselle eli sille, miten vakuusvelan nykyarvoa tulkitaan. Edellä on päädytty siihen, että alaraja on joko asuntoluottomarkkinoilla velkajärjestelyn ajankohtana saatavana oleva alin korko tai luotonantajan ottolainauksen korkotason mukaan määräytyvä korkotaso. Vakuusvelan maksaminen kohtuullisessa ajassa edellyttää paitsi korko- myös lyhennyssuorituksia, jotka molemmat velallisen on pystyttävä maksamaan ohjelman mukaan. Jos velallisella ei ole riittävästi maksuvaraa, hän ei voi säilyttää asuntoa.

Jos velallisella on (asunto)vakuusvelan lisäksi tavallista velkaa, hänen on pystyttävä maksamaan sitä yhtä paljon kuin hän olisi maksanut asunnon myymisen jälkeen. Jos asunto on koko arvostaan vakuutena, laskelma on suhteellisen kaavamainen ja sen lopputulos riippuu velallisen tulojen ja elinkustannusten lisäksi vertailun perusteena olevasta vuokrasta. Jos asunnon arvo ylittää niiden velkojen määrän, joista se on vakuutena, vertailu suoritetaan melko monimutkaisen ja keinotekoisen asumissuojaosuuteen perustuvan laskentakaavan mukaan. Laskelman lopputulos riippuu nytkin vertailuvuokrasta ja sen lisäksi asuntoon säästetyn pääoman määrästä ja sille annetusta hypoteettisesta korosta.

Onko asumisen suojaamisen tärkeänä pidetty tavoite laissa riittävässä määrin toteutunut? Tähän voidaan vastata kyllä ja ei. Kun oikeus asunnon säilyttämiseen riippuu lähinnä siitä, kuinka paljon velallinen pystyy velkojaan maksamaan eli hänen maksuvaransa suuruudesta, pienituloinen asuntovelallinen on heikossa asemassa. Vaikka asunto ja asuntovelka olisivat kohtuullisia ja velkaantumisen syy velallisesta riippumaton, hän ei voi pitää asuntoa, koska hän ei pysty maksamaan asuntovelkaosuutta eli asuntolainaa kohtuullisessa ajassa.

---

löytyy VJL 9 §:stä, jonka mukaan velkajärjestelyn edellytyksenä on, että velallinen ei voi parantaa maksukykyään selvitäkseen veloistaan. Lainkohta velvoittaa nähdäkseni myös maksukyvyn osittaiseen parantamiseen.

[649] Perustuslakivaliokunnalta pyydettiin lainsäädäntöjärjestystä koskeva lausunto. Sen mukaan VJL ja YrSanL voitiin säätää tavallisen lain säätämisjärjestyksessä PeVL 23/1992.

Valtiosääntöoikeudelliset kysymykset on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle eikä tässä tutkimuksessa oteta kantaa siihen, voiko tavallisten velkojien vahingoksi tapahtuva asuntoon säästetyn pääoman suojaaminen (asumissuojaosuus) koskea ennen lain voimaantuloa syntyneitä velkasuhteita.

KouHO 2.2.94/112: Velallisen asunnon arvo oli 190.000 mk ja se oli vakuutena 107.000 mk:n velasta. Nettotulot 3.200 mk/kk. Velkajärjestely hylättiin, koska velallinen ei olisi pystynyt maksamaan vakuusvelkaa (89 §) eikä hän asunnon myymisen jälkeen enää olisi maksukyvytön.

Esimerkkitapauksessa kaikki velkajärjestelyn keinot ovat poissuljettuja.[650] On mahdollista, että velallinen pystyy maksamaan asuntovelan koron. Jotta velallinen voisi saada vuoden lykkäystä asunnon realisoimiseen (35 §), hänen tulisi olla maksukyvytön ja asunto tulisi määrätä myytäväksi. Jotta asuntoa ei myytäisi, velalliselle pitäisi vahvistaa maksuohjelma, jonka mukaan hän maksaa velan korkoineen ja lyhennyksineen kohtuullisessa ajassa.

Ratkaisu havainnollistaa velkajärjestelyn keinojen rajoitusta. Vaikka velkajärjestelyn keinoihin kuuluu maksuajan myöntäminen, sitä ei voida käyttää vakuusvelkaan, jos vakuusvelalle ei voida samalla vahvistaa lain edellytykset täyttävää maksuohjelmaa. Monien asuntovelallisten tilanteet kärjistyvät sen vuoksi, että he velkaantuvat muille tahoille maksaakseen asuntovelkaa. Näitä tilanteita hoidetaan luotonantajan ja velallisen välisin sopimuksin, mutta asuntovelallisten kokemukset osoittavat, että he tarvitsisivat laista tukea moratoriopyynnöille silloin, kun maksuvaikeudet johtuvat sosiaalisesta suoritusesteestä. Eri asia on, että tätä koskevan säännöksen oikea paikka ei välttämättä ole velkajärjestelylaissa.

Mitä paremmat tulot velallisella on, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on säilyttää asunto velkajärjestelyssä. Mitä paremmat tulot ovat, sitä enemmän velallinen on velvollinen maksamaan tavallisia velkojaan. Muut maksuvelvollisuuteen vaikuttavat tekijät, – vertailun kohteena oleva vuokra, asumissuojaosuus ja sen tuottoprosentti – tuomioistuin joutuu arvoimaan maksuohjelmaa vahvistaessaan. Jos velallinen on säästänyt osan asunnostaan, laskelma suojaa tätä säästöpääomaa velallisen tavallisia velkojia vastaan. Laskentamenetelmällä on pyritty luomaan yksiselitteiset ja täsmälliset kriteerit sille, milloin velallinen voi säilyttää asunnon. Laskelman lopputulos riippuu kuitenkin oleellisesti siitä, miten laskelman perusteet valitaan. Niiden arviointiin sisältyykin huomattava harkintamarginaali.[651]

Tätä harkintamarginaalia vasten on yllättävää, että tuomioistuin ei harkinnassaan voi kiinnittää huomiota asunnon myymisen kohtuullisuuteen tilanteen

---

[650] Esimerkkitapauksessa velallisen tilannetta ei voida korjata asuntovelallisten korkotuenkaan avulla, koska hänen velkansa jää korkotuen alarajan (150.000 mk) alle ks. III 1.2.

[651] Arvojen manipuloinnin vaikutuksista ks. Niemi DL 1993 s. 739 ss.

Sääntely on lisäksi tulkinnanvarainen. Erityisesti asumista turvaavan pääoman huomioon ottaminen vuokra-asuntoon verrattaessa (mikä on laskelman lopputuloksen kannalta ratkaisevaa) on jäänyt tulkinanvaraiseksi ja säännelty esitöissä. Sääntely koetaan usein vaikeaselkoiseksi.

kokonaisarvostelun (maksukyvyttömyyden syyt, velkojen maksaminen jne.) valossa. Kohtuusharkinta on yksi tuomioistuimen vaikeimpia tehtäviä. Se kuuluu silti tuomioistuimien perinteisiin tehtäviin ja niillä on siinä tietty ammattipätevyys. Sen sijaan vuokratason ja kohtuullisen asumistason turvaavan pääoman ja sen tuottoprosentin arvioiminen poikkeaa tuomioistuimien perinteisistä tehtävistä. Ongelmia lisää mainittujen käsitteiden tulkinnanvaraisuus.

Vaikuttaisi siltä, että tuomioistuimen mahdollisuutta kohtuusharkintaan tilanteen kokonaisarvostelun perusteella asunnon säilyttämisratkaisussa voitaisiin lisätä.[652] Tuomioistuin voisi kiinnittää huomiota asunnon ja asumiskulujen kohtuullisuuteen, velkaantumisen syyhyn ja velallisen jo tekemiin uhrauksiin velkojen maksamiseksi.

Jos asunnon säilyttämislaskelman premissien epämääräisyys ja laskelman monimutkaisuus koetaan ongelmaksi, mutta tuomioistuimen harkintavaltaa ei haluta korostaa, voitaisiin harkita järjestelmää, jossa osa asuntoon säästetystä pääomasta kuuluisi erottamisedun piiriin. Tämän pääoman määrä voitaisiin määrätä yleisesti ja yksiselitteisesti poliittisella päätöksellä. Sen lisäksi verrattaisiin asumiskuluja vuokralla ja asunto säilyttäen, jolloin maksuohjelma laadittaisiin edullisemman vaihtoehdon mukaan.

Parasta asunnon säilyttämistä koskevissa säännöksissä on niiden velallisen työntekoa kannustava vaikutus. Asunnon säilyttäminen on erittäin harvoin mahdollista ilman työtuloja ja käytännössä tulojen pitää useimmiten vielä olla suhteellisen hyvät. Koska asunnon säilyttäminen lasketaan velkajärjestelyn aikaisten tulojen perusteella ja on sitä todennäköisemmin mahdollista, mitä suuremmat tulot ovat, velallisella on kannustin ilmoittaa kaikki tulonsa velkajärjestelyssä. Siitä huolimatta maksuohjelma joudutaan usein laskemaan siten, että velallinen tinkii välttämättömissä elinkustannuksissa. Tästä seuraa, että hänellä on maksuohjelman aikana kannustin lisätä tulojaan ainakin niin suuressa määrin kuin hän voi käyttää ne elinkustannuksiin[653] ilman, että tulojen kasvu edellyttäisi maksuohjelman muuttamista.

---

[652] Kuten HE:stä ilmenee, lainvalmistelijoilla oli aiemmissa vaiheissa kaksikin esitystä asunnon säilyttämiseksi. HE:ssa tehty valinta perustui siihen, että valittua vaihtoehtoa pidettiin velallisen kannalta edullisempana (HE 183/1992 vp. s. 30). Vähemmän tunnettua sen sijaan lienee, että aiemmin esillä olleessa, hylätyksi tulleessa vaihtoehdossa yhtenä asunnon säilyttämisen kriteerinä oli ratkaisun merkitys velkojille ja kohtuullisuus velallisen ja hänen perheensä kannalta (OM:n ehdotus 16.4.1992 s. 221.). On täysin mahdollista, että avoin argumentointi lopputuloksen kohtuullisuudella johtaisi joissakin tapauksissa velallisen kannalta parempaan lopputulokseen kuin valittu maksukykyyn perustuva malli.

[653] Saattaa olla, että velallinen kokee kannustinvaikutuksen 'pimeiden' tulojen suuntaan, mutta se johtuu tältä osin verotuksesta, ei maksuohjelmasta.

Vastaavaa kannustinvaikutusta ei ole, jos velallisella ei ole asuntoa. Kun velallinen joka tapauksessa joutuu tyytymään toimeentulotuen tasolla olevaan elintasoon, hänen toimeentulonsa kannalta on jokseenkin samantekevää, tekeekö hän työtä vai ei. Ongelma olisi olemassa täystyöllisyyden vallitessa, mutta ei yhtä vakavana kuin nyt (1995). Tällöin näet voitaisiin lähteä siitä, että velallisen tulisi osoittaa erityiset syyt siihen, miksi hän ei ole onnistunut saamaan työtä. Massatyöttömyyden vallitessa vastaavaa näyttötaakkaa ei voida asettaa. Jopa kolmasosa maksuohjelmista on ollut ns. nollaohjelmia eli maksuvelvollisuus on poistettu.[654] On selvää, että näillä velallisilla ei ole kovin suurta kannustinta etsiä työtä aktiivisesti, koska kaikki lisätulo menee velkojille. Kannustusvaikutus toimii myös velkojia vastaan: jos velallinen ei työllisty, ei maksuvaraakaan synny.

Lakivaliokunnan lisäämä mahdollisuus aloittaa maksuohjelma vasta silloin, kun velallisella ennakoidaan olevan maksuvaraa, korjaa tätä kannustinloukkuongelmaa vain osittain. Kun maksuvarasta ei jää velalliselle mitään, kannustinta ennakoidun maksuvaran hankkimiseen ei juuri ole.

De lege ferenda[655] olisi aiheellista pohtia, tulisiko velkajärjestelyssä ottaa käyttöön järjestelmä, jossa velalliselle jäisi jokin osuus minimitoimeentulon ylittävästä tulosta. Palkan ulosmittauksessa vastaava sääntö on voimassa ja velallisen käyttöön jää kaksi kolmasosaa nettotulosta. Osuuden ei velkajärjestelyssä tarvitsisi olla sama – kestäähän maksuohjelma lyhyemmän ajan. Se kuitenkin oleellisesti vähentäisi velkajärjestelyn vääristävää kannustusvaikutusta.

---

[654] HE 250/1994 vp. s. 3.

[655] Eräissä ulkomaisissa järjestelmissä – erityisesti USA:ssa ja Tanskassa – työtä vailla olevien velallisten hakemukset eivät juuri menesty. Ajatus vaikuttaa sosiaalisesti ankaralta, mutta on kannustinongelman kannalta ymmärettävä.

V VELASTA VAPAUTUMISEN EDELLYTYKSET YRITYSSANEERAUSLAIN MUKAAN

1 YLEISTÄ

Toisin kuin yksityishenkilön velkajärjestelyn, yrityssaneerauksen tarkoituksena ei ole lieventää velallisen henkilökohtaista velkavastuuta. Yrityssaneerauslain säätämisen tavoitteena oli parantaa mahdollisuuksia taloudellisissa vaikeuksissa olevien, mutta *elinkelpoisten yritysten saneeraamiseen* ja siten välttää tarpeettomia konkursseja.[1] Lain tavoitepykälän mukaan tarkoitus on taloudellisissa vaikeuksissa olevan velallisen jatkamiskelpoisen yritystoiminnan tervehdyttäminen taikka sellaisen yritystoiminnan edellytysten turvaaminen ja velkajärjestelyjen aikaansaaminen (YrSanL 1,1 §). Tavoitepykälän mukaan yrityssaneeraus voi koskea vain jatkamiskelpoista – tai kuten perusteluissa sanotaan elinkelpoista – yritystoimintaa. Sen perusteella YrSanL:n nojalla toteutettavat toimenpiteet voidaan jakaa kolmeen tyyppiin: (1) yritystoiminnan edellytysten turvaaminen, (2) toiminnan tervehdyttäminen ja (3) velkajärjestelyt.

Lakia valmisteltaessa yrityssaneeraus nähtiin konkurssin vaihtoehtona. Hallituksen esityksen mukaan eräät konkurssi- ja akordilainsäädännön epäkohdat olivat keskeisiä yrityssaneerauslain säätämisen syitä. Erityisesti vakuusvelkojien separatistiasemaa konkurssissa ja akordissa pidettiin ongelmallisena. Kun yrityksen käyttöomaisuus yleensä oli lainojen vakuutena ja vakuusvelkojalla oli oikeus käyttää vakuus saatavansa tyydyttämiseen konkurssi- tai akordimenettelyn estämättä, vakuusvelkojan täytäntöönpanotoimet voivat tehokkaasti estää vapaamuotoiset neuvottelut saneerauksesta tai – käytännössä harvinaiseksi jääneen – akordimenettelyn tuomioistuimessa.[2] Samoin etuoikeutettujen saatavien suuri

---

[1] HE 182/1992 vp. s. 15, 41.

[2] Pakkoakordista konkurssin yhteydessä ja erillisenä menettelynä ks. edellä jakso II 3. Molemmat menettelyt kumottiin YrSanL:n säätämisen yhteydessä siten, että niitä koskeneiden määräaikaisesti voimassa olleiden lakien voimassaoloaikaa ei jatkettu 31.12.1992 eteenpäin.

määrä nähtiin menestyksellisen saneerauksen kannalta ongelmalliseksi sen vuoksi, että heiltä arvioitiin puuttuvan taloudellinen intressi suostua saneerauksen toteuttamiseksi tarpeellisiin myönnytyksiin.[3]

Etuoikeuslainsäädännön pitkään vireillä ollut kokonaisuudistus, jota perusteltiin mm. saneerauksen helpottamisella,[4] toteutettiin samanaikaisesti yrityssaneerauslain säätämisen kanssa. Uudistuksella poistettiin lähes kaikki yleiset etuoikeudet konkurssissa. Näin yrityssaneerauslaki valmisteltiin lähtien siitä, että täytäntöönpanossa ei ole merkittäviä etuoikeutettuja saatavia.

Myös vakuusvelat kuuluvat yrityssaneerauksen piiriin (YrSanL 3,1 § 4 kohta). Niillä ei ole yrityssaneerauksessa vastaavaa separatistiasemaa kuin konkurssissa. Yrityssaneerauslain mukainen maksu- ja täytäntöönpanokielto koskee – määrätyin poikkeuksin – myös vakuusvelkojia. Saneerausohjelman mukaiset velkajärjestelyt koskevat myös vakuusvelkoja, joiden oikeuksia voidaan rajoittaa vastaavilla velkajärjestelyn keinoilla kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssä.

Yrityssaneerauslain säätämisessä ei tyydytty konkurssi- ja akordimenettelyn epäkohtien korjaamiseen, vaan yrityssaneeraus on kokonaan uusi insolvenssimenettely. Saneeraus korvasi käytännössä merkityksettömäksi jääneen akordimenettelyn. Suhteessa konkurssiin yrityssaneeraus on erillinen insolvenssimenettely. Yrityssaneeraus ja konkurssi eivät muodosta yhtenäistä, yhdellä hakemuksella alkavaa ja jompaan kumpaan lopputulokseen valikoituvaa insolvenssimenettelyä. Niiden edellytyksiä tai noudatettavia menettelyjä on vain osittain yhtenäistetty. Sekä edellytyksissä (maksukyvyttömyys) että päätöksenteossa menettelyn aikana on samankaltaisia piirteitä,[5] mutta periaatteelliselta kannalta eroavuudet ovat merkittävämpiä. Niinpä myös velkavastuun järjestely noudattaa tällä hetkellä konkurssissa ja yrityssaneerauksessa erilaisia periaatteita.

Yrityssaneerauslain säätäminen haluttiin kytkeä etuoikeusjärjestelmän uudistamiseen. Myös konkurssimenettelyn uudistamisen arvioitiin tapahtuvan realistiselta pohjalta etuoikeusuudistuksen jälkeen.[6] Sen sijaan yhtenäisen insolvenssimenettelyn ja erillisten konkurssi- ja saneerauslakien edut ja haitat eivät näytä olleen erityisen huomion kohteena. Menettelylajin oikealla valinnalla on kuitenkin sääntelyssä keskeinen merkitys. Konkurssin on usein todettu alkavan liian myöhään. Vielä enemmän tämä on totta saneerauksen kohdalla. Yrityksen saneerauk-

[3] HE 182/1992 vp. s. 15 ja 27. Etuoikeus- ja saneerauslainsäädännön yhteyksistä ks. Koskelo 1994 s. 2–3.

[4] HE 181/1992 vp. s. 4.

[5] Konkurssisäännön osittaisuudistukset osoittavat selvää suuntausta insolvenssioikeuden yhtenäistämiseen. Näin esim. maksukyvyttömyyden säätäminen konkurssin edellytykseksi (30.12.1992/1585) ja menettelyä koskenut osittaisuudistus (26.11.1993/1027).

[6] HE 181/1992 vp. s. 4.

selle on parhaat edellytykset silloin, kun se voidaan käynnistää riittävän ajoissa. Sen vuoksi yrityssaneeraus on voitava aloittaa sekä yrityksen ollessa maksukyvytön että maksukyvyttömyyden uhatessa yritystä.[7] Toisaalta taloudellisissa vaikeuksissa olevien yritysten tulisi oikealla tavalla, toisin sanoen elinkelpoisuuden mukaisesti valikoitua joko konkurssi- tai saneerausmenettelyyn.[8]

Asianosaisten oikeussuojatarpeen vuoksi insolvenssimenettelyä, jossa asianosaisten oikeuksia on voitava muuttaa siinäkin tapauksessa, että kaikki asianosaiset eivät ole siihen suostuneet, ei voida ajatella minkään muun instanssin kuin tuomioistuimen käsiteltäväksi. Toisaalta liiketaloudellisten ratkaisujen arvioitiin huonosti soveltuvan tuomioistuimen ratkaistaviin asioihin.[9] Yrityssaneerauksen keskeinen kysymys, yrityksen elinkelpoisuuden arviointi, joka voi tulla tuomioistuimen arvioitavaksi niin menettelyn aloittamisesta kuin saneerausohjelman hyväksymisestäkin päätettäessä, on nimenomaisesti liiketaloudellinen seikka. Kun tämän seikan arviointia ei voitu eikä haluttu uskoa tuomioistuimille suuremmassa määrin kuin on välttämätöntä, menettelyyn oli rakennettava sisään mahdollisuus tukeutua asiantuntijan apuun liiketoiminnan elinkelpoisuutta arvioitaessa. Menettelyn edellytyksiä koskevassa harkinnassa tuomioistuimen ratkaisu perustuu tilintarkastajan lausuntoon ja ohjelman vahvistamisessa selvittäjän antamiin tietoihin – asianosaisten eli velallisen ja velkojien antamien tietojen ohella.

Yrityssaneerauksella on eräissä tapauksissa merkittävä vaikutus yrittäjän tai yrityksen veloista vastuussa olevan henkilön henkilökohtaiseen vastuuseen. Yrityssaneerauksen soveltamisalan ulottamista yksityisiin elinkeinonharjoittajiin perusteltiin hallituksen esityksessä ennen muuta velallisten yhdenvertaisuudella. Lisäksi todettiin, että erityisesti velkajärjestelyihin voi olla tarvetta pienten yritysten kohdalla.[10] Velkajärjestelyjen tarve voi olla erityisen suuri niissä – yleensä pienissä – yrityksissä, joissa yrityksen omistaja on henkilökohtaisessa vastuussa yrityksen velvoitteista tai osasta niitä.

Yrityssaneeraus voi koskea yksityistä elinkeinonharjoittajaa (2,1 §) ja siinä voidaan suoraan tehdä hänen henkilökohtaista velkavastuutaan koskevia ratkaisuja. Myös ammatinharjoittajaa pidetään yrityssaneerauslain soveltamisalaan kuuluvana elinkeinonharjoittajana. Yksityisiä elinkeinonharjoittajia ovat lain nimenomaisen säännöksen perusteella maatilatalouden ja kalastuksen harjoittajat (2,1 §).

---

[7] HE 182/1992 vp. s. 16, 17

[8] HE 182/1992 vp. s. 16.

[9] HE 182/1992 vp. s. 16.

[10] HE 182/1992 vp. s. 16 ja 19.

Elinkeinon pienimuotoisuus tai sen juridinen muoto ei siten rajaa velallista lain soveltamisalan ulkopuolelle.[11] Soveltamisalaa tarkasteltaessa on otettava huomioon lain tavoitepykälä. Yrityssaneerauksen tavoitteena voi olla vain elinkeinotoiminnan saneeraus tai saneerauksen edellytysten turvaaminen. Pelkästään elinkeinotoiminnan lakkaamiseen ja velkavastuun sovitteluun tähtäävä saneeraus ei siten näyttäisi olevan mahdollinen.[12]

Yksityisen elinkeinonharjoittajan yrityssaneeraus voi tulla kysymykseen siinäkin tapauksessa, että hänen velkansa pääosin liittyvät hänen yksityistalouteensa, jos tavoitteena on elinkeinotoiminnan edellytysten turvaaminen. Tällöin velallinen saattaa kuulua sekä VJL:n että YrSanL:n soveltamisalan piiriin, ja hän voi periaatteessa valita, kumpi menettely on tarkoituksenmukaisempi.[13] Kummankin edellytykset arvioidaan itsenäisesti. Velkajärjestelylain soveltamisala on määritelty suhteellisen suppeaksi velallisen ollessa elinkeinonharjoittaja,[14] kun taas yrityssaneerauslain soveltamisalaa rajoittaa lähinnä tarkoitussäännöksen mukainen edellytys elinkeinotoiminnan harjoittamisesta ja tervehdyttämiskelpoisuudesta. Velkajärjestelylain soveltamisalaa ja edellytyksiä koskevat säännökset eivät ole tältä osin yrityssaneerauksen poissulkevia.

> Esimerkki. Velallinen on ammatinharjoittaja. Hänen velkaongelmansa johtuvat lähisukulaisen yrityksen konkurssista ja perustuvat takausvastuuseen. Velkojat ovat hakeneet ulosmittausta ja vaativat velallisen ammatinharjoittamisessa tarpeellisen omaisuuden ulosmittaamista. Jos velallisen ammattitulo riittää siihen liittyvien menojen ja velkojen maksamiseen, hän voi hakea velkajärjestelyä takausvelan osalta. Hän voi myös hakea yrityssaneerausta. Vaikka ammattitoiminnan varsinainen saneeraus (kulujen karsiminen, toiminnan tehostaminen jne.) ei olisikaan saneerauksessa keskeis-

[11] Yksityisen elinkeinonharjoittajan velvollisuudella tehdä toiminnastaan ilmoitus kaupparekisteriin (KRekL 3,1 §:n 3 kohta) ei ole YrSanL:n soveltamisalan kannalta merkitystä. Ilmoituksen on velvollinen tekemään yksityinen elinkeinonharjoittaja, jolla on pysyvä toimipaikka ja vähintään kaksi työntekijää. Saneerauksen aloittamisesta, lakkaamisesta, väliaikaisesta maksu ja/tai perintäkiellosta sekä velallisen toimivallan erityisistä rajoituksista on tehtävä merkintä kaupparekisteriin (YrSanL 80 §, YrSanA 5 ja 6 §). Niitä elinkeinonharjoittajia varten, joita ei ole merkitty kaupparekisteriin, patentti- ja rekisterihallituksen on ilmeisesti järjestettävä erillinen yrityssaneerausrekisteri.

[12] Ks. Koulu 1994 s. 266.

[13] Koulu näyttää olevan sillä kannalla, että yksityisen elinkeinonharjoittajan velkajärjestely ja yrityssaneeraus voisivat olla yhtäaikaa vireillä, Koulu 1994 s. 126. Tämä ei ole mahdollista. Jos yrityssaneeraus aloitetaan, se estää velkajärjestelyn aloittamisen, koska kaikki velat kuuluvat yrityssaneerauksen piiriin. Jos yrityssaneeraus aloitetaan velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen, velkajärjestely raukeaa (arg. VJL 47 §). Jos maksuohjelma on jo vahvistettu ja pääosin suoritettu, tuomioistuin voi jättää sen voimaan.

[14] Tarkemmin edellä jakso III 2.3.

tä, saneerausta voidaan perustella sillä, että se on elinkeinotoiminnan edellytysten turvaamiseksi välttämätöntä.

Osa velallisen ammattitulosta on voitu ulosmitata takausvelkojen maksamiseksi (UL 4:8a). Tästä saattaa olla seurauksena se, että ammattitoimintaan liittyviä maksuja ja lyhennyksiä jää suorittamatta. Samaan lopputulokseen voi johtaa se, että velallinen vapaaehtoisesti lyhentää takausvelkaa. Jos velallisen ammattitulo ei tämän jälkeen riitä ammatinharjoittamiseen liittyvien velkojen maksamiseen eivätkä VJL:n 45 §:n edellytykset täyty, velkajärjestely ei enää ole mahdollinen, vaan kysymykseen voi tulla vain yrityssaneeraus.

Yksityishenkilön velkajärjestelyn piiriin eivät kuulu velallisen parhaillaan harjoittamaan elinkeinotoimintaan liittyvät velat. Ne velallisen on maksettava kokonaisuudessaan sitä mukaan kuin ne erääntyvät. Sen sijaan yrityssaneerauksen piiriin kuuluvat kaikki ennen menettelyn alkamista syntyneet velat. Siten edellä esitetyssä esimerkissä ammatinharjoittamiseen liittyvän velkojan asema on oleellisesti erilainen yksityishenkilön velkajärjestelyssä ja yrityssaneerauksessa. Velkajärjestelyssä tällaisen velkojan saatava suoritetaan kokonaan. Yrityssaneerauksessa velkoja voi kärsiä – yksityisvelkojen ja ammattivelkojen määrän suhteesta riippuen – huomattaviakin luottotappioita.

Yrityssaneerauksen oikeusvaikutukset ulottuvat – laissa erikseen säännellyllä tavalla – myös muiden velallisen sitoumuksista henkilökohtaisessa vastuussa olevien henkilöiden vastuuseen. Henkilökohtainen vastuu voi perustua suoraan lakiin (henkilöyhtiön vastuunalaiset yhtiömiehet) tai sopimukseen (takaaja). Saneerausmenettelyllä on oikeusvaikutuksia näiden tahojen asemaan sekä menettelyn aloittamisen että saneerausohjelman vahvistamisen johdosta. Tässä esityksessä kiinnitän huomiota takaajan ja henkilöyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen vastuuseen. Sen sijaan kanssavelallisen vastuu, joka noudattaa pääpiirteissään samoja säännöksiä kuin takaajan vastuu, jää vähemmälle huomiolle. Säännökset, jotka koskevat velallisen velasta vakuuden antaneen kolmannen henkilön asemaa, eivät vaikuta tämän henkilön henkilökohtaiseen velkavastuuseen ja jäävät sen vuoksi tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Seuraavassa esityksessä tarkastellaan yrityssaneerausta luonnollisen henkilön velkavastuun muuttamisen edellytysten näkökulmasta. Koska luonnollisen henkilön velkavastuu on saneerauksen pääasialliselle tavoitteelle – elinkeinotoiminnan tervehdyttämiselle – alisteinen näkökohta, yrityssaneerauksen tarkastelu jää velkajärjestelyn tarkastelua suppeammaksi. Velkavastuun kannalta keskeisissä VJL:n ja YrSanL:n säännöksissä on sekä yhtäläisyyksiä että merkittäviä eroavuuksia. Yhtäläisistä piirteistä tärkeimpiä on velkajärjestelyn keinojen lähes identtinen sääntely, eikä niitä yrityssaneerauksen osalta seuraavassa käsitellä.

Eroavuuksista velkavastuun kannalta on periaatteellisesti merkittävin se, että yrityssaneerauksessa velkavastuun muuttaminen ei ole mahdollista ilman velkojien määräosan hyväksymistä. Velkojien vaikutusvalta on yrityssaneerauksessa muutenkin suurempi kuin velkajärjestelyssä. Velkojat voivat tehdä hakemuksen yrityssaneerauksen aloittamiseksi, tärkeimmille velkojille on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi ennen menettelyn aloittamista ja velkojien väitteillä ja niistä esitetyllä näytöllä on suurempi merkitys menettelyn aloittamisen edellytyksien arvioimisessa (erit. YrSanL 6,1 § 1 kohta ja 7 § 5 kohta).

Tarkastelun kohteena on seuraavassa velkavastuun muuttamisen kannalta keskeisimmät aineelliset säännökset eli yrityssaneerauksen aloittamisen edellytykset sekä velkajärjestelyn vahvistamisen edellytykset. Tarkastelun näkökulma on säännösten merkitys velallisena olevan luonnollisen henkilön velkavastuuseen.

2 YRITYSSANEERAUKSEN ALOITTAMISESTA

2.1 Saneerauksen edellytysten systematiikka

Yrityssaneeraus voidaan aloittaa kolmella vaihtoehtoisella perusteella: velallisen ja velkojien määräosan yhteisestä hakemuksesta, velallisen maksukyvyttömyyden tai uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella. Ensiksi mainittu saneerauksen edellytys on luonteeltaan muodollinen, kun taas kaksi jälkimmäistä edellyttävät aineellisen tunnusmerkistön (maksukyvyttömyys/uhkaava maksukyvyttömyys) toteutumista.

Yrityssaneerauksen hakijana voi esiintyä velallinen, velkoja tai todennäköinen velkoja. Lain valmistelussa oli – lähinnä Tanskassa ja Norjassa konkurssilainsäädäntöön sisältyvän velkajärjestely- ja maksujen lakkauttamisinstituution vaikutuksesta – esillä sellainen vaihtoehto, että saneerausta voisi hakea vain velallinen. Velkojan oikeutta hakea yrityssaneerausta perusteltiin esitöissä ensinnäkin tarkoituksenmukaisuudella eli sillä, että velallinen ei itse aina kykene tekemään asianmukaista tilannearviota. Lisäksi velkojan hakija-asemaa perusteltiin rinnastamalla saneeraus konkurssiin eli on perusteltua sallia velkojan hakea konkurssia lievempää yrityssaneerausta.[15]

Jälkimmäisen argumentin merkitys on keskeinen siinä suhteessa, ketä on pidettävä *hakemiseen oikeutettuna velkojana*. YrSanL:ssa ei erikseen säännellä tätä

[15] HE 182/1992 vp. s. 21.

kysymystä. Lähtökohtana voitaneen pitää sitä, että yrityssaneerauksessa noudatetaan konkurssioikeudessa vakiintuneita periaatteita. Konkurssissa velkojan hakijalegitimaatio perustuu saamisoikeuteen velalliselta. Kysymyksessä ei välttämättä tarvitse olla rahasaaminen. Vastaavasti kuin konkurssissa perittäväksi siirretty saaminenkin kelvannee, vaikka saneeraus on perintätoimenpiteenä poikkeuksellinen.

Konkurssihakemuksessa velkojan saatavan suuruudella ei ole merkitystä, vaan pienikin saatava synnyttää hakijalegitimaation.[16] Sääntely on sama yrityssaneerauksessa, jos velkoja hakee yrityssaneerausta maksukyvyttömyyden perusteella. Sen sijaan hakemus, joka perustuu uhkaavaan maksukyvyttömyyteen, edellyttää, että hakijalla on huomattava taloudellinen etu kysymyksessä ja saneeraus on tarpeen sen turvaamiseksi tai vaarantumisen torjumiseksi (6,2 §). Milloin hakijalla on huomattava taloudellinen etu kysymyksessä? Koska laissa ei puhuta suuresta saatavasta vaan yleisemmin taloudellisesta edusta, sitä arvioitaessa on otettava kaikki hakijan taloudellista laatua olevat intressit huomioon. Rahasaatavien lisäksi voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi hakijan ja velallisen välisiin muihin sopimussuhteisiin. Vaikka hakijan (raha)saaminen sinänsä ei edustaisi huomattavaa taloudellista etua, se voinee yhdessä esimerkiksi pitkäaikaisen, huomattavia taloudellisia arvoja edustavan ja suurelta osin täyttämättä olevan sopimussuhteen kanssa muodostaa riittävän suuren taloudellisen edun perustaakseen hakijalegitimaation.

Taloudellisen edun suuruutta lienee arvosteltava objektiivisesti eli sen suhteella velallisen tai velkojan taloudelliseen asemaan ei voine olla arvioinnissa merkitystä.[17] Tulkinnassa on otettava huomioon, että huomattavan taloudellisen edun vastapainona on melko voimakas puuttuminen velallisen oikeuksiin, vaikka tämä ei välttämättä ole vielä ainakaan oleellisessa määrin laiminlyönyt velvoitteitaan (uhkaava maksukyvyttömyys). Myös raskaan saneerauskoneiston käynnistämisen kustannusten tulisi olla järkevässä suhteessa vaarassa olevaan taloudelliseen etuun nähden. Nämä näkökohdat huomioon ottaen vaarannetun taloudellisen edun täytynee olla pikemminkin satoja tuhansia kuin kymmeniä tuhansia markkoja.[18] Se, mille tasolle huomattava taloudellinen etu laintulkinnassa asettuu, tulee täsmentymään vasta oikeuskäytännössä.

---

[16] Havansi 1992 s. 72.

[17] Jos taloudellisen edun suuruutta arvioitaisiin suhteessa velkojaan, pankit ja muut institutionaaliset velkojat joutuisivat muita velkojia huonompaan asemaan, vaikka niillä voi olla parhaat mahdollisuudet arvioida saneerauksen edellytyksiä.

Koulu kiinnittää huomiota edun suuruuteen suhteessa velalliseen, ks. Koulu 1994 s. 143. Koulu korostaa yleisemminkin saneerauslain velalliskeskeistä henkeä.

[18] Anglosaksisissa maissa velkojan konkurssi- tai insolvenssihakemuksen perusteena tu-

Velkojan saatava ei saa olla riitainen perusteeltaan eikä olennaiselta osin määrältään eikä muusta syystä epäselvä (5 § 2 kohta). YrSanL 3,1 § 4 kohdan mukaan saneerausvelkoja ovat ennen menettelyn alkamista syntyneet velat, mukaan lukien ehdolliset, riitaiset ja muutoin epäselvät saatavat.[19] Hakijalegitimaation perustavien saatavien piiri on siten suppeampi. Sääntelyä voidaan jälleen verrata konkurssiin, jossa hakijavelkojan saatavalta vaaditaan selvyyttä ja riidattomuutta (KS 6 §).[20] Oikeuskäytännössä kiteytyneen tulkinnan mukaan velallisen tulee joko nimenomaisesti tunnustaa saatava[21] taikka velkojan on osoitettava (velallisen poissaolo ei riitä osoituksesi) se toteen ulosottokelpoisella ratkaisulla tai saamistodisteella, joka kelpasi nyttemmin jo kumotun lainhakumenettelyn perusteeksi.

Velallista on aina kuultava velkojan saneeraushakemuksen johdosta. Jos velallinen ei vastauksessaan kiistä saatavaa, sitä voidaan pitää riidattomana ja selvänä. Velallisen kiistämisen johdosta saatava muuttuu riitaiseksi. Vastaavasti kuin riita-asiassa velallisen on esitettävä kiistämiselleen peruste (arg. OK 5:13). Vetoaminen perusteeseen, jolla selvästi ei ole asian ratkaisemisen kannalta merkitystä, ei riitä (arg. OK 5:13). Saneerauksessa ei voida nojautua konkurssinedellytysopin muodollisiin kriteereihin, vaan asia on ratkaistava yleisten riita-asian käsittelyä koskevien periaatteiden nojalla. Lähtökohtana voinee olla, että jos asia olisi voitu ratkaista riita-asian valmistelussa, hakijan saatava kelpaa myös saneeraushakemuksen perustaksi. Sillä, millaiseen asiakirjaan velkojan saatava perustuu, on tällöin kiistämiselle asetetun vetoamistaakan kannalta merkitystä.

---

lee olla tietyn minimitason ylittävä saaminen. Englannissa sen suuruuden on oltava vähintään £ 750 ja Yhdysvalloissa 5.000 $. Jälkimmäisessä konkurssin alkaminen velallisen vastustaessa on mahdollinen vain maksukyvyttömyyteen rinnastettavin edellytyksin; edellisessä myös uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella (VI 2.2.2.2), mutta käsitettä käytetään suppeammassa merkityksessä kuin meillä. Koska meillä uhkaava maksukyvyttömyys on väljemmin määritelty, vastapainoksi on nähdäkseni asetettava taloudellisen edun merkittävyydelle suuremmat edellytykset. Mainituissa Englannin ja Yhdysvaltojen laissa käytetään todella eksakteja summia; edun merkittävyydestä (kenenkään kannalta) ei mainita.

[19] Takaajan ja vierasvelkavakuuden asettajan regressisaatavan asemasta saneerausvelkana ks. Liukkonen DL 1994 s. 291–292. Hakijalegitimaatio heidän kohdallaan perustuu todennäköisen velkojan asemaan.

[20] Ks. tarkemmin Havansi 1992 s. 79 ss., Ovaska 1991 s. 8–10, ja Halila 1975 s. 16–20. Velkoja menettää muodollisen hakijalegitimaation, jos hän saatavan maksamisen johdosta ei enää ole velkoja-asemassa; konkurssin osalta ks. Havansi 1992 s. 72 ja 104.

On ehkä syytä korostaa, että maksukyvyttömyyden lisääminen konkurssiperusteeksi (KS 6 § f kohta) ei muuttanut velkojan saatavalle asetettavia selvyys- ja riidattomuusedellytyksiä, vaan muutos koski ainoastaan velallisuuden maksukyvyttömyydestä esitettävää näyttöä.

[21] tai myöntää hakemus.

Juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan saatavan velallinen voi menestyksellisesti riitauttaa vain esittämällä todennäköisiä syitä kiistämisen perusteeksi (arg. OK 5:14). Jos saatava osoittautuu riitaiseksi, hakemus hylätään – varsinaista todistelua ei saneeraushakemuksen käsittelyssä hakijan saatavasta voitane esittää.[22]

Velkojan saatavan osittainen riidanalaisuus on jossain määrin ongelmallinen kriteeri. YrSanL 5 § 2 kohdan mukaan olennaiselta osin määrältään riidanalainen saatava ei perusta hakijalegitimaatiota. Jos kuitenkin hakijalla on suuri erääntynyt ja riidaton saatava siitä huolimatta, että olennainen osa saatavasta on riitainen, ei hakijalegitimaation epäämistä voitane pitää perusteltuna. Aivan kirjaimellisesti lain sanamuodossa pysyvä tulkinta johtaisi velkojien epätasapuoliseen kohteluun. Jos sen sijaan hakijan saatavaa ei voida osittaa riitaiseen ja riidattomaan osaan, hakijalegitimaatiota ei synny.

Velkojan saatavalta ei edellytetä erääntyneisyyttä kuten ei konkurssissakaan.[23] Yrityssaneerauksessa tässä suhteessa ei voine syntyä ongelmia, sillä erääntymättömän saatavan velkoja on *todennäköinen velkoja* 5 §:n 3 kohdan merkityksessä siinäkin tapauksessa, että hän ei saatavan ehdollisuuden vuoksi saisi velkojaasemaa.

Todennäköisellä velkojalla tarkoitetaan sitä, jolle velallisen maksukyvyttömyys tulisi todennäköisesti aiheuttamaan saamisoikeuteen perustuvia taloudellisia menetyksiä (YrSanL 5 § 3 kohta). Osakkuuteen perustuva saamisoikeus ei lainkohdan nimenomaisen maininnan mukaan perusta todennäköisen velkojan asemaa, mikä lienee muutenkin itsestään selvää.[24]

Todennäköisen velkojan käsite ei liity myöskään saatavan riitaisuuteen. Riitaisen saatavan velkoja ei voi vaatia hakijalegitimaatiota sillä perusteella, että hänen saatavansa todennäköisesti tullaan riita-asian oikeudenkäynnissä hyväksymään.

Kuka siis on todennäköinen velkoja? Todennäköisen velkojan käsite liittyy sellaisiin tilanteisiin, joissa henkilön velkoja-aseman perustavista seikoista vain osa on hakemishetkellä toteutunut. Velkoja-aseman realisoituminen on riippuvainen tietyistä tulevista tapahtumista, joiden oikeudellinen perusta on hakemus-

[22] Näin konkurssia koskevassa oikeuskäytännössä; KKO 1987:31. Kysymys on materiaalisesta edellytyksestä. Toisin Koskelo 1994 s. 55 (hakemus tutkimatta) ja Koulu 1994 s. 146 (täystutkintainen prosessi).

[23] Halila 1975 s. 17, Havansi 1992 s. 72.

[24] Osakkuuteen perustuvaa eli oman pääoman ehtoista oikeutta ei vakiintuneen terminologian mukaan muutenkaan pidetä velkoja-aseman perustavana saamisoikeutena. Ks. Koulu 1994 s. 153.

hetkellä olemassa. Esitöissä on annettu esimerkkejä todennäköisistä velkojista: takaaja, valtio ennakonpidätysten saajana ja palkkaturvaviranomaisena.[25] Takaajan hakiessa päävelallista saneeraukseen osoitukseksi todennäköisen velkojan asemasta käy takaussitoumuksen ja päävelan olemassaolon osoittaminen.

Verottajan kohdalla todennäköisen velkojan asemaan liittyvät verovelan syntyajankohtaa koskevat ongelmat. Ennakonpidätyksen ja palkkaturvasaatavan erääntyminen tapahtuu nopeasti perusteen syntymisen jälkeen,[26] joten latentin välivaiheen ongelmat jäävät lyhytaikaisiksi. Esitöissä lähdetään siitä, että näiden velkojien sellainenkin saatava, jonka perusteena olevia palkkoja ei ole vielä maksettu eikä ehkä edes ansaittu, saattaisi olla hakemuksen perusteena.[27] Tulkinta on pitkälle menevä.[28] Tavanomaisempia tilanteita, jossa verottajalle voi olla aiheellista myöntää todennäköisen velkojan asema, lienevät ne tuloveroon ja omaisuuden luovutusvoiton verotukseen liittyvät latentit verovelat, joiden peruste syntyy verovuoden aikana, mutta jotka saattavat erääntyä vasta verotuksen tultua loppuun suoritetuksi. Todennäköisen velkojan määritelmän perusteella on nähdäkseni selvää, että verottaja voi latentin verovelan perusteella hakea velallista yrityssaneeraukseen.[29] Verottajalla on tällöin näyttötaakka – paitsi veron perusteesta – velkoja-aseman todennäköisyydestä eli siitä, että veroa ei tulla sen erääntyessä maksamaan.

Voiko todennäköisen velkojan asema perustua pitkäaikaiseen sopimussuhteeseen? Periaatteessa näin on, sillä esimerkiksi jonkin valmisteen tekeminen tilaustyönä voi vaatia valmistajalta huomattavaa panostusta, josta korvaus saadaan tilaajalta vasta tuotteen luovutuksen yhteydessä. Vaikka valmistaja ei yleensä ole

---

[25] HE 182/1992 vp. s. 23 ja 66.

[26] Ennakonpidätys palkoista on tilitettävä palkanmaksua seuraavan kuukauden 10 päivään mennessä (EPL 19 § (11.8.1978/612). Vastaavasti EPL 32a § (28.12.1990/1338) ennakonpidätyksen tilittäminen pääomatulosta.

Palkkaturvasaatava on täytäntöönpanokelpoinen heti sen maksamisen jälkeen, PalkkaTL 6,2 § (20.1.1984/70).

[27] HE 182/1992 vp. s. 23: '...uhkaava maksukyvyttömyys merkitsee riskiä siitä, että toiminnan jatkuessa kertyviä ennakonpidätyssaatavia jää suorittamatta...' ja '...palkkaturvaviranomaisella, joka velallisen tullessa maksukyvyttömäksi joutuisi palkkaturvana suorittamaan työntekijöille mahdollisesti maksamatta jääviä palkkasaatavia.'

[28] Todennäköisen velkojan käsite on kansainvälisen vertailun valossa ainutlaatuinen (luku VI). Latenttien velkojen merkitystä velallisen rikosten kannalta on perusteellisesti pohdittu Ruotsissa, jossa se on johtanut myös velallisen rikosten tunnusmerkistön uudelleen kirjoittamiseen siten, että tekijän ei tarvitse olla 'velallinen' (gäldenär). Ks. Löfmarck 1986 s. 80–81.

[29] Samoin Koulu 1994 s. 154, toisin Koskelo 1994 s. 54.

Eri asia on, että velkojan on joka tapauksessa osoitettava 6 §:n mukaisten edellytysten olemassa olo.

velvollinen luovuttamaan tuotetta saamatta kauppahintaa, tilaajan maksukyvyttömyys voi aiheuttaa valmistajalle huomattavia taloudellisia menetyksiä 5 § 3 kohdassa tarkoitetulla tavalla, jos tuotetta ei voida markkinoida muualle. Valmistajan on esitettävä todennäköisyysnäyttö taloudellisesta menetyksestä.

Saneerauksen hakijana voi ilmeisesti olla myös velkoja, jolla on turvaava vakuus. Tästä ei YrSanL:iin sisälly nimenomaista säännöstä. Vakuusvelkojat ovat aina saneerausvelkojia (YrSanL 3,1 § 4 kohta), joten johdonmukaista on antaa heille hakijalegitimaatio.[30] Voidaan kyllä kysyä, onko turvaavan vakuuden omaavalla velkojalla hakijalegitimaation perusteeksi riittävä oikeussuojan tarve. On mahdollista, että velkoja katsoo voivansa saneerauksen avulla paremmin turvata vakuuden arvon säilymisen kuin erillisellä realisaatiolla. Jos vakuusvelkojalla katsotaan olevan hakijalegitimaatio, velallinen ei voine torjua saneeraushakemusta asettamalla hakijan saatavasta vakuuden tai takauksen.[31]

Saneerauksen aloittamisen edellytyksiin voivat hakijoina vedota niin velallinen kuin velkojakin. Sen sijaan edellytyksistä esitettävä näyttö on säännelty eri tavoin hakijasta riippuen. Hakemus voidaan hyväksyä muodollisella perusteella ilman muuta näyttöä, jos se on velallisen ja vähintään kahden sellaisen velkojan esittämä, jotka yhteensä edustavat vähintään viidennestä tunnetuista veloista.[32] Velallisen hakemuksen perusteeksi ei riitä pelkästään velallisen väite maksukyvyttömyydestä tai uhkaavasta maksukyvyttömyydestä, vaan näytöksi siitä on esitettävä tilintarkastajan selvitys velallisen taloudellisesta asemasta (YrSanA 1,1 § 8 kohta). Myös velkojan on hakemuksensa tueksi esitettävä näyttöä hakemuksen perusteesta. Seuraavassa taulukossa on esitetty saneerauksen edellytykset ja niistä esitettävä näyttö kaaviona:

---

[30] Kuten Koulu on havainnut, todennäköisellä velkojalla ei ole hakijalegitimaatiota, jos hänellä on turvaava vakuus, koska tällöin hänelle ei todennäköisesti aiheudu taloudellisia menetyksiä (arg. 5 § 3 k), Koulu 1994 s. 284.

Tämän mukaisesti takaaja menettää todennäköisen velkojan asemaansa perustuvan hakijalegitimaation, jos velkojalla on vakuus, jonka velkoja on velvollinen siirtämään takaajalle maksun saadessaan.

[31] Oikeustila on siis tältä osin toinen kuin konkurssissa (KS 6,2 §). Tarkemmin Koulu 1994 s. 286–287, jossa esitetään tarkempaa sääntelyä tältä osin.

[32] Hakemukseen on liitettävä tilinpäätös tai välitilinpäätös, joka ei saa olla neljää/kolmea kuukautta vanhempi (YrSanA 1,1 § 4 kohta). Tämä riittänee osoitukseksi velkojen kokonaismäärästä, jollei muuta väitetä. Lakitekstissä kyllä selvästi tarkoitetaan hakemishetkeä, joten lisänäyttö lienee sallittava.

Taulukko V 1. Yrityssaneerauksen edellytyksiä koskeva näyttö.

Peruste Hakija	Muodollinen edellytys	Maksukyvyttömyys	Uhkaava maksukyv.
Velallinen	Velallinen ynnä	Tilintark. selvitys YrSanA 1,2 §	Tilintark. selvitys YrSanA 1,2 §
Velkoja	2 velkojaa (20%)	kuten konkurssi	näyttö + tal. huomatt.intressi
Todennäköinen velkoja	–	kuten konkurssi	näyttö + tal. huomatt.intressi

2.2 Muodollinen peruste

Yrityssaneeraushakemus, jonka esittää velallinen yhdessä vähintään kahden sellaisen velkojan kanssa, joiden yhteenlasketut saatavat ovat vähintään 20 prosenttia velallisen kaikista veloista, voidaan hyväksyä muodollisin perustein. Hakijoiden ei tarvitse vedota velallisen maksukyvyttömyyteen tai uhkaavaan maksukyvyttömyyteen. Sen sijaan lienee syytä vedota YrSanL 1 §:n mukaisiin taloudellisiin vaikeuksiin ja saneerauksen tarpeellisuuteen niiden voittamiseksi (oikeussuojan tarve).

Jotta yhteinen hakemus voidaan ottaa käsittelyn pohjaksi, sen ja sen liitteiden tulee täyttää YrSanA 1 ja 3 §:ssä luetellut edellytykset. Liitteisiin tulee sisältyä tilinpäätösasiakirjat ja muu asetuksen mukainen selvitys velallisen taloudellisesta tilanteesta, ei kuitenkaan tilintarkastajan selvitystä. Tarvittaessa tuomioistuimen tulee kehottaa hakijoita täydentämään liitteitä (HakL 9 §).

Yhteisen hakemuksen ei tarvitse sisältää näyttöä velallisen maksukyvyttömyydestä tai saneerauksen esteistä. Muut velkojat eivät voi menestyksellisesti vedota siihen, ettei velallinen olisi maksukyvytön tai uhkaavasti maksukyvytön. Sen sijaan muut velkojat voivat vedota 7 §:n mukaisiin saneerauksen esteisiin.[33] Jos riita-asiassa edellytettävää vetoamistaakkaa koskevat edellytykset täyttyvät (ts. vastustava velkoja vetoaa estettä koskevaan oikeustosiseikkaan), hakemus muuttuu riitaiseksi.

Todennäköistä velkojaa ei voitane ottaa huomioon yhteisen hakemuksen velkojien minimiosuutta laskettaessa.[34] Hakijavelkojien saatavien tulee olla vähin-

[33] Ks. Koulu 1994 s. 226 ja Koskelo 1994 s. 97.

[34] YrSanL 6,1 § 1 kohdassa mainitaan vain *velkoja*, joten kysymys on sanamuodon mukaisesta tulkinnasta. Vrt. Koulu 1994 s. 225.

tään viidennes velallisen tunnetuista veloista. Tunnetut velat selviävät YrSanA 1,1 § 6 kohdan mukaisesta luettelosta ja niihin kuuluvat niin vakuusvelat kuin muutkin saatavat. Hakijoina tulee olla vähintään kaksi velkojaa.

Voivatko velallinen ja velkoja olla yhteisen hakemuksen hakijoina, jos ne kuuluvat samaan konserniin tai ovat muutoin toisiinsa läheissuhteessa? Nimenomaista kieltoa laista ei löydy. YrSanA 3,2 §:n mukaan hakemuksen liitteisiin tulee sisältyä selvitys velallisen ja velkojan keskinäisistä suhteista, joten konserni- tai muu läheissuhde on saatettava tuomioistuimen tietoon. Selvitys on annettava sellaisista suhteista, jotka TakSL 3 §:n mukaisesti muodostavat läheissuhteen.[35] Takaisinsaannin laajempia edellytyksiä läheissuhteissa perustellaan sillä, että näissä suhteissa velallisella on erityisen suuri houkutus suosia asianomaista. Vastaava etujen yhdensuuntaisuus on usein olemassa myös saneerauksen tavoitteiden kohdalla. Kun saneerauksen aloittaminen merkitsee huomattavaa puuttumista velkojien oikeuksiin ja se voidaan muodollisella perusteella aloittaa muita velkojia kuulematta, läheissuhteessa olevan velkojan hyväksyminen yhteishakijaksi ei liene mahdollista.[36]

Muiden velkojien kuulemisesta yhteishakemuksen johdosta ei ole säännöstä (vrt. 70,1 §). Estettä kuulemiselle ei ole, jos siihen on perusteltua syytä.

2.3 Maksukyvyttömyys

Yrityssaneeraus voidaan aloittaa, jos yritys on maksukyvytön tai sitä uhkaa maksukyvyttömyys. Maksukyvyttömyys yrityssaneerauksen perusteena on määritelty samalla tavoin kuin takaisinsaantilain 4 §:ssä, VJL 3,1 §:ssä ja KS 6,1 § f kohdassa. Velallinen on maksukyvytön ollessaan muutoin kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan (YrSanL 3,1 § 2 kohta). Maksukyvyttömyys samoin kuin uhkaava maksukyvyttömyys ovat aineellisia edellytyksiä, joista hakijan on esitettävä riittävä näyttö siinä tapauksessa, että edellytys riitautetaan. Velallisen hakiessa yrityssaneerausta maksukyvyttömyyden perusteella on sinänsä epätodennäköistä, että hänen tätä koskeva väitteensä riitautettaisiin, koska velallinen voi vaihtoehtoisesti vedota uhkaavaan maksukyvyttömyyteen.

---

[35] Näin Koskelo 1994 s. 69.

[36] Koskelon mukaan kahden (yhteishakija)velkojan välinen konsernisuhde ei estäisi hakemusta muodollisella perusteella, ks. Koskelo 1994 s. 97 alav. 60. Kriittisesti Liukkonen DL 1994 s. 42 alav. 26. Liukkosen mukaan tilannetta on tarkasteltava 7,1 § 4 kohdan väärinkäyttöesteen valossa.

Kannanottoni ei estä (perusteltua) saneerausta, sillä velallinenhan voi tehdä hakemuksen ja esittää maksukyvyttömyyttä tai uhkaavaa maksukyvyttömyyttä koskevan näytön.

Tuomioistuimen tulee antaa velallisen hakemus tiedoksi suurimmille ja harkintansa mukaan muillekin velkojille (70,1 §). Velallisen on liitettävä hakemukseensa sekä tilinpäätösasiakirjat että YrSanA 1,1 § 8 kohdan tilintarkastajan lausunto[37] taloudellisesta asemastaan, joiden perusteella tulisi voida tehdä arvioinnit velallisen maksukyvystä.

Sitä, millaista näyttöä velkojan tulee esittää velallisen maksukyvyttömyydestä, ei ole tarkemmin säännelty.[38] Jos velallinen velkojan hakemuksesta kuultuna tunnustaa maksukyvyttömyyden, se riittää näytöksi.[39] Jos velallinen vastustaa hakemusta, velkoja voi esittää haluamaansa näyttöä maksukyvyttömyydestä.

Yrityssaneerauslain säätämisen yhteydessä KS 6 §:ään lisättiin konkurssiperusteeksi maksukyvyttömyys. Velkoja voi esittää maksukyvyttömyydestä haluamaansa näyttöä, joka ei ole sidottu kasuistisiin konkurssinedellytyksiin. Yrityssaneerauslain tulkinnassa voitaneen tässä suhteessa seurata KS 6 §:n f kohdan perusteella syntyvää oikeuskäytäntöä.

Voidaanko saneeraushakemuksen perusteeksi vedota konkurssisäännön 6 § a–e kohdissa lueteltuihin kasuistisiin konkurssiperusteisiin? Voitaisiin ajatella, että jos velkojalla on oikeus saada velallinen asetetuksi konkurssiin, hänellä on oikeus saada käynnistettyä myös lievempi saneerausmenettely. Toisaalta kasuistisia konkurssinedellytyksiä ei ole kytketty maksukyvyttömyyden käsitteeseen, vaan ne ovat maksukyvyttömyydelle (KS 6,1 § f kohta) rinnakkaisia konkurssinedellytyksiä. Siten sääntely on tavallaan yhteismitatonta.

Maksukyvyttömyydessä on kaksi elementtiä: kyvyttömyys maksaa velkoja niiden erääntyessä ja tulevaisuuteen suuntautuva elementti. Tilapäinen illikviditeetti ei sinänsä ole saneerauksen edellytys. Kasuistisista konkurssiperusteista erityisesti kauppiasvelalliselle tiedoksiannettu kahdeksan päivän maksukehotus (KS 6,1 § d kohta) ja yrityskiinnitysvelkojan erityinen konkurssinedellytys (e kohta) kuvaavat pikemminkin illikviditeettiä kuin maksukyvyttömyyttä. Useim-

---

[37] Sen sisällöstä Koskelo 1994 s. 62–67.

[38] Velkojan hakemusta koskevan YrSanA 2 § 3 kohdan mukaan velkojan tulee liittää hakemukseen selvitys velallisen omistussuhteista sekä tosiasiallisesta toimialasta, toimipaikoista, työntekijöiden määrästä, liikevaihdosta, varojen arvosta sekä velkojien määrästä, jos hakijavelkojalla on näistä seikoista tieto.

Erikseen vielä asetuksessa todetaan, että velkojan tulee liittää hakemukseen selvitys hakemuksen perusteista.

[39] Kysymystä tästä ei voine edes nousta, jos hakijoina on kaksi velkojaa, jotka edustavat yli 20 % veloista, jolloin muodollinenkin edellytys täyttyisi. Muussa tapauksessa tulkinta perustuu konkurssianalogiaan, a maiore ad minus.

On kuitenkin kysyttävä, voivatko muut velkojat – toisin kuin konkurssihakemusta käsiteltäessä – kiistää velallisen maksukyvyttömyyden. Tämä lienee mahdollista ainakin siinä tapauksessa, että hakijavelkojan(ien) saatavat ovat vähemmän kuin 20 % kaikista saatavista.

miten nämä oikeustosiseikastot luovat vahvan näytön niin vakavasta illikviditeetistä, ettei se ole tilapäistä. Velallisella on saneeraushakemuksen käsittelyssä tällöinkin mahdollisuus esittää vastanäyttöä siitä, että illikviditeetti on tilapäistä. Näyttö voi koskea odotettavissa olevaa tuloa tai velkojien kanssa neuvoteltua uutta lyhennysaikataulua jne.[40] (KS 6,1 § c kohdan mukainen) tulokseton ulosmittaus lienee sellainen näyttö maksukyvyttömyydestä, jota on hyvin vaikea vastanäytöllä kumota.[41] Se voi kuitenkin samalla olla riittävä näyttö 7 §:n mukaisista saneerauksen esteistä.

Maksukyvyttömyys voi olla kysymyksessä myös silloin, kun velallisella ei ole erääntyneitä, maksamattomia velkoja, mutta hakemushetkellä voidaan nähdä, että velallinen ei tule selviytymään tulevaisuudessa erääntyvistä suorituksistaan. Viime vuosilta on esimerkkejä sijoitustoiminnasta, jossa sijoitusomaisuuden arvon alenemisen vuoksi maksukyvyttömyystila olisi voitu ennakoida ennen luottojen erääntymistä. Usein näihin tilanteisiin liittyy myyntivoittoverovelan kertyminen, vaikka suorituksia ei sinänsä ole erääntyneinä. Missä vaiheessa velallista voidaan pitää maksukyvyttömänä, joudutaan ratkaisemaan yksittäistapauksessa esitetyn näytön perusteella. Jos erääntyneitä velkoja ei ole, näyttötaakka on velkojalla.

Velallinen ei kuitenkaan saa olla liian maksukyvytön, vaan maksukyvyttömyys on pystyttävä yrityssaneerauksen avulla korjaamaan. Yrityssaneerauksen estävät 7,1 §:n mukaan seikat, jotka osoittavat, että velallisen taloudellinen asema on liian heikko yrityssaneerauksen toteuttamiseen. Saneerausta ei voida aloittaa, jos velallinen todennäköisesti ei pysty maksamaan menettelyn kustannuksia (2 kohta) tai sen alkamisen jälkeen syntyviä velkoja (3 kohta). Tässä on eroteltu menettelykustannukset ja menettelyn aloittamisen jälkeen syntyvät velat – toisin kuin konkurssissa, jossa kustannusten ja muiden massavelkojen systemaattista erottelua ei ole tehty.[42]

Saneerausmenettelyn kustannukset estävät saneerauksen aloittamisen, jos velallisen *varat* eivät riitä niiden kattamiseen. Säännöksen tavoitteena on ennen muuta suojata menettelykustannusten velkojia[43] saneerauksen epäonnistuessa ja velallisen joutuessa konkurssiin, jolloin nimenomaan varojen realisointituotto ratkaisee, voidaanko massavelan oikeudella maksettavat kustannukset maksaa. Velallisen ollessa luonnollinen henkilö, erityisesti ammatinharjoittaja, tämä voi

[40] Ks. Koskelo 1994 s. 99.

[41] Samoin Koulu 1994 s. 233.

[42] Ks. Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 18–26.

[43] Säännöksen ja etuoikeuden perimmäinen tarkoitus on tietenkin turvata saneerauksen toteutumista.

osoittautua saneerauksen esteeksi, perustuuhan heidän taloudellinen pääomansa usein nimenomaan tulojen hankkimiskykyyn. Sitä ei kuitenkaan kulujen kohdalla voida ottaa huomioon. Myös saneerauskulujen standardinomainen arvioiminen voi osoittautua ammatinharjoittajien saneerauksen esteeksi. Tuomioistuinmenettelyn kulut, selvittäjän palkkio jne. voivat jäädä joissain tapauksissa vähäisiksikin.[44] Kulujen suuruuden kannalta tärkeä on jako yksinkertaistettuun ja tavalliseen menettelyyn. Menettelyä voidaan yksinkertaistaa mm. siten, että selvittäjää ei lainkaan määrätä.[45] Velkoja voi ottaa vastatakseen saneerauskustannuksista, jolloin saneeraus voidaan toteuttaa.

Menettelyn alkamisen jälkeen syntyvillä veloilla tarkoitetaan menettelyn aikana[46] syntyviä velkoja, joilla on massavelan asema saneerausta seuraavassa konkurssissa.[47] Tältä osin arviointi perustuu ensisijaisesti toiminnan kannattavuuteen.[48]

Velallisen maksukyvyttömyyden korjaamisen saneerausohjelman avulla tulee olla mahdollista. Saneerausta ei voida aloittaa, jos velallisen *maksukyvyttömyyttä ei todennäköisesti voida poistaa* tai sen uusiutumista estää muutoin kuin väliaikaisesti (7,1 § 1 k). Saneerauksen toteuttamiskelpoisuuden arviointi on puhtaasti taloudellinen kysymys, johon vaikuttavat monet tekijät kuten maksukyvyttömyyden syyt, yrityksen taloudellinen tilanne ja ulkoiset markkinaolosuhteet. Maksukyvyttömyyden korjaamisen mahdollisuudet näyttävät hyviltä, jos vaikeuksien syynä on yksittäinen ulkoinen tapahtuma, esimerkiksi huomattava luottotappio.

---

[44] Ovaskan käytäntöön perustuva tieto arvioi konkurssikustannusten 'raukeamisrajan' noin 40.000 markkaan vuonna 1991, Ovaska 1991 s. 75. Ks. Liukkonen DL 1994 s. 56.

[45] Velallisen hakemuksesta selvittäjän määräämättä jättäminen on mahdollista, jos kukaan velkojista ei ole sitä vaatinut (90,1 § ensimm. lause). Kun velallisen hakemuksesta on kuultava merkittäviä ja tuomioistuimen tarpeellisena pitämässä määrin muitakin velkojia (70,1 §), näillä – ei siis välttämättä kaikilla velkojilla – on tilaisuus lausua asiasta.

Velkojan hakemuksesta puolestaan selvittäjä voidaan jättää määräämättä, jos kaikkia tunnettuja velkojia on kuultu (90,1 §). Miksi sääntely on erilainen saneerauksen hakijasta riippuen, on epäselvää (vrt. HE 182/1992 vp. s. 109).

[46] Menettely päättyy joko maksuohjelman vahvistamiseen tai muuhun saneerauksen päättävää ratkaisuun 28,2 §.

[47] HE 182/1992 vp. s. 83–84. Tämä asema ko. veloilla on konkurssissa, johon velallinen on asetettu saneerauksen aikana tai kolmen kuukauden kuluessa sen päättymisestä tehdystä hakemuksesta 32,2 §. Säännöksen tarkoitus on suojata saneerausvelkojia sitä vastaan, että saneerauksen aikana syntyy huomattava määrä uutta velkaa, joka konkurssissa olisi massavelan asemassa ja heikentäisi saneerausvelkojien jako-osuutta. Ks. Koskelo 1994 s. 104. Lainkohdan sanamuodon mukaan este voisi tarkoittaa myös saneerausohjelman jälkeen syntyviä velkoja. Niiden osalta tilannetta kuitenkin arvioidaan 7,1 §:n 1 kohdan nojalla.

[48] Koskelo 1994 s. 104, Koulu 1994 s. 259.

Maksukyvyttömyyden korjaamiskelpoisuuden suhteen tuomioistuin nojautuu aloittamisvaiheessa pääasiallisesti velallisen hakemuksen liitteissä esittämään selvitykseen tai muutoin asianosaisten toimittamaan selvitykseen. Lieneekin edellytettävä, että tilintarkastajan YrSanA 1,1 § 8 kohdan mukaisessa lausunnossa tähän esteeseen kiinnitetään huomiota[49] ainakin silloin, kun velallinen on yksityinen elinkeinonharjoittaja. Yksityisen elinkeinonharjoittajan kohdalla saneerauksen onnistumisen keskeiset edellytykset – työntekijöiden vähentäminen, muu kustannusten karsiminen, maksukyvyttömyyden syyn ohimenevä luonne (yksittäinen luottotappio, yrittäjän sairaus) jne. – pystytään usein osoittamaan jo hakemuksessa, ja jollei tällaisia toimia voida hakemuksessa osoittaa, on melko epätodennäköistä, että toiminta on saneerauskelpoista.

Oikeuskäytännössä maksukyvyttömyyden korjaamattomuus on useissa ratkaisuissa todettu sillä perusteella, että velallinen ei pysty suoriutumaan lain edellyttämistä vakuusvelkaosuuksista.[50]

Saneerausta ei ole rajattu vain ulkoisten, ennalta arvaamattomien olosuhteiden takia vaikeuksiin joutuneisiin velallisiin (honest but unfortunate debtor). Päinvastoin, yrityksen sisäisten tai yrittäjän henkilökohtaistenkin syiden vuoksi velkaantunut voidaan saneerata. Yksityisen elinkeinonharjoittajan maksukyvyttömyyden syillä on kuitenkin erityistä merkitystä saneerauksen edellytyksiä arvioitaessa. Erilaiset elinkeinotoimintaan liittyvät laiminlyönnit antavat huonon ennusteen saneerauksen onnistumiselle. Kun kysymys on yrittäjän henkilöstä, henkilökohtainen luotettavuus on toiminnan perusta. Yhtiövelallisen kohdalla mahdollinen toimielinten jäsenten vaihtaminen ei ole käytettävissä.

Velkoja voi jo hakemuksen yhteydessä vedota siihen, että saneerausohjelman vahvistamiselle ei ole edellytyksiä (7,1 § 5 k). Myös tätä kautta yrittäjän henkilöä koskevat seikat voivat osoittautua saneerauksen esteiksi, jos velallinen on 53,2 §:ssä mainituilla tavoilla loukannut velkojien oikeuksia.

Jos velallinen menettelyn alkaessa oli maksukyvytön ja saneerausmenettelyn aikana osoittautuu, että maksukyvyttömyys on 7,1 §:n 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla korjaamatonta laatua, velallinen voidaan velkojan hakemuksesta asettaa konkurssiin. Tämän lisäksi velkojan konkurssihakemus menettelyn aikana voi menestyä vain menettelyn aikana syntyneestä velasta (YrSanL 24,3 §).

Saneerauksen aloittamisesta voimaan tuleva velkojen maksu- ja perintäkielto rajoittaa velkojien oikeuksia voimakkaasti. Perintäkieltoon sisältyy myös se rajoitus, että velkoja ei voi saada velallista asetettua konkurssiin kuin edellä mainituissa poikkeustapauksissa. Yrityssaneerauksen nimenomainen tarkoitus onkin

[49] Ks. Koskelo 1994 s. 66–67.

[50] Ks. Liukkosen esittelemät hovioikeusratkaisut, DL 1994 erit. s. 47 ja 49.

konkurssin välttäminen. Toisaalta velkojien oikeuksien voimakas rajoittaminen tarjoaa houkutuksen väärinkäyttöön. *Väärinkäytön estäminen* on tarkoituksena 7,1 §:n 4 kohdan mukaisella esteellä, jonka mukaan saneerausta ei voida aloittaa, jos hakemuksen pääasiallisen tarkoituksena on perintätoimien estäminen tai muu velkojan tai velallisen oikeuden loukkaus. Rajanveto legitiimin, saneerauksen edellyttämän perinnän keskeyttämisen ja shikaaniluonteisen hakemuksen välillä ei aina ole ongelmatonta. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan rajanveto tulee tehdä lähinnä hakijan tavoitteiden perusteella. Este on olemassa, jos hakemuksen pääasiallisena tarkoituksen on 'nimenomaan velkojan perintätoimien estäminen ainakin tilapäisesti' taikka velkojan hakemuksen '...pääasiallisena tarkoituksena on ollut velallisen yritystoiminnan vaikeuttaminen taikka vaikutusvallan saaminen velallisen toiminnassa joitakin muita päämääriä kuin saneerausohjelman aikaansaamista varten' tai '...vahingoittaa toista velkojaa...'[51]

Ongelma on tietenkin se, että hakijan todellisesta tavoitteesta on hakemuksen käsittelyssä vaikea saada tietoja. Näyttökynnystä on alennettu, riittää perusteltu syy olettaa mainittu tarkoitus. Esitöiden mukaan este on olemassa lähinnä silloin, kun velallisen toiminnassa havaitut velkojia loukkaavat toimet – esimerkkeinä saatavan ilmeisen perusteeton kiistäminen, epäily omaisuuden siirroista tai väärinkäytökset[52] – antavat perusteltua syytä olettaa mainitun tarkoituksen. Esteeseen vetoavan on vedottava niihin oikeustosiseikkoihin, joiden johdosta hän katsoo olevan perusteltua syytä oletukselle väärinkäytöstä. Velkojalla on alkuperäinen – Ekelöfin terminologiaa käyttääkseni aito – todistustaakka siitä, että perusteltu syy oletukselle väärinkäytöstä on olemassa. Lakitekstissä käytetyt sanat 'perusteltu syy olettaa' osoittavat, että velkojalta edellytetty näyttövaatimus ei ole kovin korkealla.[53] Käytettyä ilmaisua 'perusteltu syy olettaa' voisi tulkita jopa siten, että konkreettisiin oikeustosiseikkoihin vetoamisen lisäksi velkojan ei juurikaan tarvitsisi esittää näyttöä niiden tueksi. Perusteltu syy tarkoittaa kuitenkin sitä, että velkojan on pystyttävä konkretisoimaan ne todistustosiseikat, jotka tekevät oletuksesta perustellun. Sen jälkeen kääntynyt todistustaakka ('den falska

[51] HE 182/1992 vp. s. 67–68.

[52] HE 182/1992 vp. s. 67. Koskelon mukaan asianomaisten henkilöiden taustalla yleisemminkin on merkitystä asiassa, Koskelo 1994 s. 105.

Koulu huomauttaa, että velallisen väärinkäytöksiin vetoamalla ei voida torjua velkojan saneeraushakemusta, Koulu 1994 s. 270. Omasta mielestäni toinen velkoja voi vedota velallisen väärinkäytöksiin ainakin siinä tapauksessa, että velallinen on myöntänyt velkojan hakemuksen. Tällöin saneeraushakemuksen shikaaniluonteesta vaaditaan kvalifioitua näyttöä.

[53] Ekelöf käyttää termiä 'bevisbördepunkten' (todistustaakkapiste), Ekelöf–Boman, Rättegång IV 1992 s. 58.

bevisbördan') on velallisella, jonka on osoitettava, että kysymys ei ole väärinkäytöstä.

> *Esimerkkinä* voidaan ajatella tilannetta, jossa velkoja on vaatinut hakemuksen hylkäämistä 7 § 4 kohdan nojalla ja vedonnut siihen, että velallisyhtiön hallituksen jäsenen aikaisemman yritystoiminnan perusteella voidaan olettaa tämän pyrkivän välttelemään perintätoimia. Velkoja on esittänyt vaatimuksensa tueksi sanomalehtiartikkelin, jossa kerrotaan ko. henkilön aiemmista yhtiöistä. On selvää, että tämä ei riittäisi näytöksi riita-asiassa (rikosasiasta puhumattakaan). Saneeraushakemuksen käsittelyssä näyttö saattaa hyvinkin riittää kääntämään todistustaakan velalliselle.

Toisena esimerkkinä väärinkäyttöväitteestä voidaan ajatella tilannetta, jossa velallinen esittää saneeraushakemuksen konkurssihakemuksen käsittelyn yhteydessä.[54] Lain nimenomaisen säännöksen (69,1 §) mukaan saneeraushakemus voidaan antaa tuomioistuimelle istunnossa, jossa käsitellään konkurssihakemusta. Sen jälkeen kun konkurssiasiat muutettiin hakemusasioiksi, konkurssihakemus voidaan käsitellä kansliassa.[55] Saneeraushakemus on ratkaistava ennen kuin konkurssihakemus voidaan käsitellä. Kun velallisen saneeraushakemuksen johdosta on kuultava tärkeimpiä velkojia (70,1 §), sen käsittely viivyttää konkurssihakemuksen käsittelyä, joka on toimitettava nopeasti. Konkurssia hakenut velkoja voi nyt vaatia saneeraushakemuksen hylkäämistä ja vedota siihen, että velallisen pääasiallinen tarkoitus on konkurssihakemuksen käsittelyn hidastaminen. Riittääkö tämä kääntämään todistustaakan velalliselle? Vastaukseni on myöntävä.[56] Ottaen huomioon sen, millaista selvitystä on saneeraushakemukseensa liitettävä, hakemuksen perustelut ja selvitys ratkaisevat sen, onko saneeraushakemuksen käsittelyä jatkettava.

---

[54] Vrt. Koulu 1994 s. 271.

[55] KS 1d § (26.11.1993/1027), joka tuli voimaan 1.12.1993.

[56] Lainkohdan näyttökynnystä koskeva sanamuoto liittyy siihen ongelmaan, että näyttökynnystä koskeva lakiterminologia on kehittymätöntä. Sekä Koulu että Liukkonen pitävät 7,1 § 4 kohdassa käytettyä sanontaa 'perusteltua syytä olettaa' korkeampana kuin 'todennäköinen'. Koulu 1994 s. 309, Liukkonen DL 1994 s. 57–58.

'Olettaa' viittaa yleensä alimpaan todennäköisyyteen, ks. riita-asioiden todennäköisyysporrastus Lager 1994 s. 134, rikosten esitutkinnassa sanastoa on pyritty yhtenäistämään, ks.Helminen–Lehtola–Virolainen 1990 s. 303. On selvää, että 'perusteltu syy' nostaa näyttökynnystä; ei nähdäkseni kuitenkaan 'todennäköisen' yli (mikä tarkoittaisi tasolle 'näytetty'). 'Perusteltu syy' viittaa nähdäkseni ensisijaisesti siihen vetoavan asianosaisen vetoamistaakkaan (tai konkretisoimistaakkaan). Toisin sanoen, näyttökynnys ei nähdäkseni nouse erityisen voimakkaasti.

Teoriassa voidaan ajatella, että velkoja väärinkäyttää saneeraushakemusta velan perimiseksi tai muussa saneeraukselle vieraassa tarkoituksessa.[57] Jos velkoja on esittänyt näyttöä velallisen maksukyvyttömyydestä ja muutkin konkurssin edellytykset ovat käsillä ja velkoja olisi siten oikeutettu saamaan velallisen konkurssiin, väärinkäyttöväite voinee menestyä vain hyvin painavilla perusteilla ja näyttökynnystäkin voitaneen nostaa. Hakemuksen perustuessa uhkaavaan maksukyvyttömyyteen tilanne on toinen.

2.4 Uhkaava maksukyvyttömyys

Yrityssaneeraus voidaan aloittaa myös velallisen uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella. Uhkaava maksukyvyttömyys on kokonaan uusi käsite. Määritelmän mukaan se on käsillä, jos velallinen on vaarassa tulla maksukyvyttömäksi (YrSanL 3,1 § 3 kohta). Vastaavaa käsitettä ei esiinny muissa pohjoismaisissa insolvenssilaeissa tai Yhdysvaltojen konkurssilaissa. Sen sijaan Saksan uuden lain (Insolvenzordnung) mukaan insolvenssimenettelyn aloittaminen on velallisen hakemuksesta mahdollista uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella.[58]

Velallisen tehdessä hakemuksen yrityssaneerauksen aloittamisesta uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella arvio maksukyvyttömyydestä perustuu velallisen ilmoitukseen ja hänen sen tueksi esittämäänsä näyttöön. Velallisen on liitettävä hakemukseensa tilintarkastajan lausunto taloudellisesta tilastaan (YrSanA 1 §). Lausunnon ei välttämättä tarvitse sisältää kannanottoa saneerauksen edellytyksiin.[59]

Sitä, millaista näyttöä hakijavelkojan tulee esittää, ei ole säännelty. Velallisen tunnustaessa uhkaavan maksukyvyttömyyden enempää näyttöä asiasta ei tarvita. Tällöinkin muu velkoja voi riitauttaa hakemuksen perusteen. Koska muiden velkojien kuuleminen velkojan hakemuksesta ei ole tarpeen, muun velkojan riitautus lienee käytännössä harvinainen.

Uhkaavan maksukyvyttömyyden käsitteen ongelmallisuus liittyy siihen, kuinka pitkällä aikavälillä asiaa tarkastellaan. Siitä, milloin velallinen on uhkaavasti maksukyvytön, hallituksen esityksessä todetaan, että 'riskiarvio perustuu liiketaloudellisessa tarkastelussa hyväksyttyihin lähtökohtiin ja periaatteisiin'.[60] Tämä ei sinänsä sano kovin paljoa, sillä uhkaavan maksukyvyttömyyden tai maksu-

[57] Ks. HE 182/1992 vp. s. 68.
[58] Ks. jakso VI 5.3.3.
[59] Näin Koskelo 1994 s. 64.
[60] HE 182/1992 vp. s. 21 ja 62.

kyvyttömyyden vaaran käsitteet eivät ole liiketaloustieteessä vakiintuneita käsitteitä. Saksalaisissa lainvalmistelutöissä on painotettu velallisen velvoitteiden, siis myös vielä erääntymättömien velkojen huomioon ottamista ja sen arvioimista, kuinka suurella todennäköisyydellä velallinen pystyy suoriutumaan niistä niiden erääntyessä.[61] Saksalaisen uhkaavan maksukyvyttömyyden käsitteen tulevaisuuteen suuntautuva arvio kohdistuu samoihin seikkoihin kuin pohjoismaisessa insolvenssioikeudessa maksukyvyttömyyden tulevaisuuteen suuntautuvan elementin arviointi.

Pohjoismaisessa insolvenssioikeudellisessa terminologiassa[62] erotetaan illikviditeetin, insuffisienssin (ylivelkaisuus) ja maksukyvyttömyyden (obestånd) käsitteet. Insuffisienssi – velallisen velat ylittävät hänen varansa – ei ole välitön insolvenssimenettelyn aloittamisen peruste.[63] Illikviditeetti puolestaan tarkoittaa velallisen kyvyttömyyttä suorittaa jo erääntyneitä tai välittömästi erääntyviä velkojaan. Illikviditeetti ei sinänsä ole konkurssiperuste. Jos illikviditeetti ilmenee siten, että se täyttää KS 6,1 § d kohdan mukaisen 8 päivän konkurssiuhkaisen maksukehotuksen tunnusmerkistön, se ilmentää konkurssikypsyyttä. Ruotsissa maksukehotuksenkin jälkeen velallinen voi esittää maksukyvyttömyydestä vastanäyttöä (KL 2:9). Yleisenä konkurssiperusteena maksukyvyttömyys määritellään siten, että 'velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä' (YrSanL 3,1 § 3 kohta, TakSL 4,1 § ja VJL 3,1 § 2 kohta). Määritelmästä ei käy suoraan ilmi, edellytetäänkö jonkin velan jo olevan erääntynyt ja maksamatta. Kuitenkin sanonta *on kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä* viittaa siihen, että velallinen on välittömästi tarkasteluhetkellä illikvidi. Ruotsin konkurssilain määritelmässä käytetään ilmausta 'inte kan rätteligen betala sina skulder...' (KL 1:2,2) eli tietoisesti ei puhuta erääntyneistä (förfallna) veloista. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa katsotaan, että maksukyvyttömyyden käsitteen piiriin kuuluvat myös tilanteet, joissa velallinen ei ole välittömästi illikvidi, mutta on pitemmällä tähtäimellä maksukyvytön.[64] On tulkinnanvaraista, voidaanko viimeksi mainittua tilannetta Suo-

[61] Diskussionsentwurf 1988 Teil III s. 15, Kommission für Insolvenzrecht 1985 s. 110.

[62] Welamson 1987 s. 19, Walin–Palmér 1989 s. 11–12. Ruotsissa maksukyvyttömyys otettiin yleiseksi konkurssin edellytykseksi vuonna 1975 ja säilyi edelleen vuoden 1987 kokonaisuudistuksessa (KL 1:2,2 §). Terminologia oli Ruotsissa vakiintunut jo ennen vuotta 1975, ks. Welamson 1961 s. 18–19 ja s. 47 ss. sekä sama 1979 s. 19–20. Meillä takaisinsaantilain osalta ks. Leppänen 1992 s. 98 ss.

[63] Eri asia ovat mahdollinen yhtiöoikeudellinen velvollisuus aloittaa selvitystila tai rikosoikeudesta aiheutuvat toiminnan rajoitukset.

[64] Näin jo Welamson suurkommentaarissaan 1961 s. 48. Uudemmista ks. esim. Walin–Palmér 1989 s. 12.

men määritelmän valossa pitää maksukyvyttömyytenä.[65] Yrityssaneerauksen edellytyksissä mainittu tilanne täyttää uhkaavan maksukyvyttömyyden tunnusmerkistön.

Onko uhkaavan maksukyvyttömyyden käsitteellä tätä tulkintaa laajempi soveltamisala? Saksalaisten esitöiden mukaan vastaus on ei, sillä niissä tarkoitetaan kyvyttömyyttä selviytyä velvoitteista, joiden peruste jo on syntynyt.[66] Suomen esitöiden valossa taas tulkinta näyttää olevan laajempi. Jo semanttisesti maksukyvyttömyyden vaara on laajempi. Sitä ei laissa sidota perusteeltaan jo olemassa oleviin velvoitteisiin tai tiettyyn ajanjaksoon. Sen sijaan uhkan tulee olla todennäköinen, ennakoitavissa ja konkreettinen.[67] Tätä on tulkittava siten, että odotettavissa oleva yksittäinen tapahtuma tai useamman tapahtuvan odotettavissa oleva kombinaatio, kuten suuri luottotappio, vahingonkorvaus tms. saattaa aiheuttaa maksukyvyttömyyden uhkan.

Jos yrityksen toiminta on tappiollista, maksukyvyttömyys uhkaa yritystä ennemmin tai myöhemmin, ellei yritys pysty parantamaan kannattavuuttaan. *Koulu* kytkee saneerauksen aloittamiskynnyksen liiketaloudellisiin tunnuslukuihin, joilla on pyritty ennakoimaan yritysten joutumista konkurssiin. Niiden perusteella voidaan ennakoida konkurssi usean vuoden perspektiivillä.[68] Lisäksi Koulu puoltaa näyttövaatimuksen alentamista. Tulkinta on lain ja esitöiden valossa täysin mahdollinen. Velallisen oikeussuoja jää silloin vähäiseksi.

Velkojan ja velallisen välisessä suhteessa uhkaava maksukyvyttömyys rajoittaa sitä, kuinka pitkään velallinen saa pyrkiä korjaamaan tilanteen itse ja missä vaiheessa velkojalla on oikeus puuttua tilanteeseen. Yrityssaneerauksen aloittamista uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella on puollettu sillä, että saneerauksen edellytykset ovat sitä paremmat, mitä varhaisemmassa vaiheessa se käynnistetään. Koska hakemus voidaan perustaa uhkaavaan maksukyvyttömyyteen tilanteessa, jossa velallinen on toistaiseksi suorittanut velvoitteensa moitteettomasti, täytyy yrityssaneerauksen kaltaiselle voimakkaalle puuttumiselle velalli-

---

[65] Oma käsitykseni kyllä on, että myös lyhyellä tähtäimellä likvidi velallinen voi olla KS 6,1 §:n f kohdan merkityksessä maksukyvytön. Suomen kielessähän preesensillä voi olla myös futuurin merkitys; ja tällä tavalla lainkohtaa on mielestäni tulkittava. Lainkohta kuitenkin edellyttää näyttöä siitä, että velallinen todellakaan ei pysty velkoja maksamaan sitten, kun ne erääntyvät. Näyttökynnys on asetettava siten kuin riita-asiassa yleensäkin ellei jopa korkeammalle, mikä merkitsee huomattavia todisteluongelmia, kun näyttö koskee tulevia tapahtumia. Käytännössä mahdollinen tulkintatilanne voi koskea latenttia verovelkaa.

[66] Diskussionsentwurf 1988 Teil III s. 15. Ruotsissa on katsottu, että Saksan ehdotettu käsite vastaa sisällöltään Ruotsin maksukyvyttömyyskäsitettä, ks. SOU 1992:113 s. 294.

[67] HE 181/1992 vp. s. 62.

[68] Ks. Koulu 1994 s. 248.

sen toimintavapauteen olla painavia perusteita.[69] Yrityssaneerauslaissa nämä eri suuntiin painavat seikat on ratkaistu siten, että menettely voidaan aloittaa velkojan tai todennäköisen velkojan hakemuksesta uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella vain, jos saneeraus on tarpeen hakijan huomattavan taloudellisen edun turvaamiseksi tai sen vaarantumisen torjumiseksi (YrSanL 6,2 §).

Huomattava taloudellinen etu on esitöiden mukaan kyseessä lähinnä silloin, kun velkojan saatava on huomattavan suuri.[70] Velallisen ollessa luonnollinen henkilö on aiheellista kiinnittää huomiota velallisen ja velkojan taloudellisen panostuksen suhteeseen. Huomattavaa taloudellista etua tuskin voidaan arvioida samojen perusteiden mukaan institutionaalisen luotonantajan ja yksityisen velkojan (esimerkiksi takaaja) kohdalla. Jälkimmäisen mittakaavassa huomattava taloudellinen etu voi vaarantua pienemmilläkin summilla kuin institutionaalisen luotonantajan kohdalla. Huomattavaa taloudellista etua ei voida yksinomaan suhteuttaa velkojan riskinkantokykyyn, sillä se jättäisi suurimmat velkojat (kuten verottajan) säännöksen soveltamismahdollisuuksien ulkopuolelle.

2.5 Kirjanpidon puutteellisuus ja ohjelman vahvistamisedellytysten puuttuminen saneerauksen esteenä

Maksukyvyttömyyteen liittyviä saneerauksen esteitä on käsitelty edellä maksukyvyttömyyden yhteydessä, vaikka ne YrSanL 7,1 § 1 kohtaa lukuunottamatta voivat tulla kysymykseen kaikkien edellytysten yhteydessä. Vielä on mainittava kaksi saneerauksen estettä. Ensinnäkin saneerauksen onnistumisen edellytykset puuttuvat, jos yrityksen kirjanpidosta ei saada riittävän luotettavaa kuvaa velallisen taloudellisesta tilanteesta, mistä johtuen puutteellinen tai virheellinen kirjanpito estää saneerauksen aloittamisen. Esteestä voidaan poiketa, jos kirjanpito pystytään saattamaan kuntoon (7,1 § 6 kohta).

---

[69] Koulun tekstissä selostetun tulkinnan tekee ymmärrettäväksi se, että hän arvottaa saneerauksen alkamisen vaikutuksia eri tavoin kuin minä. Niihin ei Koulun mukaan liity kohtalokkaita yhteiskunnallisia haittoja kuten konkurssiin (Koulu 1994 s. 236).

Liukkonen on korostanut saneerauksen aloittamisen vaikutuksien vakavuutta velkojien kannalta jossain määrin enemmän, lähinnä uusien massavelkojen syntymisen johdosta. Ks. Liukkonen DL 1994 s. 38 alav. 15 ja s. 40, sama LM 1995 s. 34.

Oma käsitykseni on se, että velkojan kannalta erityisesti perintäkiellon vaikutukset ovat kaikkein vakavimpia. Yksittäisen velallisyrityksen kannalta asiaan liittyvä julkisuus on kaikkein vakavin ongelma.

[70] HE 182/1992 vp. s. 22 ja 66.

Saneerausta ei voida aloittaa, jos jo hakemusvaiheessa on nähtävissä, että ohjelman vahvistamiselle ei ole edellytyksiä (7,1 § 5 kohta). Tältä osin viittaan esitykseen saneerausohjelman vahvistamisen edellytyksistä (ks. V 3). Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, että niin suuri osa velkojista vastustaa asiaa, että jo ennalta tiedetään, ettei saneerausohjelma tule hyväksytyksi.[71] Äänestyssäännöistä kuitenkin seuraa se, että vaikka velkojat ovat hyvinkin erimielisiä, tarvittava äänestystulos voi silti löytyä. Vain jos tässä vaiheessa voidaan todeta, että vähemmän kuin viidesosa velkojista[72] kannattaa saneerausta, saneerausohjelman vahvistamiselle ei tule olemaan edellytyksiä (YrSanL 54 § 2 kohta).

Velkojan vaatimus saneerausohjelman hylkäämisestä voi perustua – paitsi äänestystulokseen – myös materiaaliseen perusteeseen. Oikeuskäytännössä on esiintynyt tapauksia, joissa saneerauksen aloittamista koskeva hakemus on hylätty sillä perusteella, että vakuusvelkoja on vastustanut saneerausta ja jo tässä vaiheessa on ollut nähtävissä, että velallinen ei pysty suorittamaan vakuusvelkojalle niitä suorituksia, joihin tämä YrSanL 18,1 tai 45 §:n nojalla on oikeutettu. Hakemuksen hylkäämistä on tällöin perusteltu myös sillä, että ohjelman vahvistamiselle ei todennäköisesti ole edellytyksiä.[73]

Velkojan tai todennäköisen velkojan hakiessa saneerausta velallisen vastustus on yleensä seikka, joka osoittaa saneerauksen aikaansaamiselle olevan este.[74]

Osakeyhtiövelallisen saneerausohjelman vahvistaminen ei ole mahdollista, jos velallisen oma pääoma ei ole vähintään puolet osakepääomasta (OYL 13:2a §). Ohjelman vahvistamisen sijasta yhtiö on tällöin asetettava selvitystilaan. Pääomavajaus voidaan ottaa huomioon jo saneerauksen aloittamisen edellytyksiä arvioitaessa[75] ja jos jo silloin on selvää, että omaa pääomaa ei pystytä saneerauksen avulla vahvistamaan, hakemus on hylättävä. Saneeraushakemusta käsiteltäessä ei välttämättä ole vielä tietoa ehdotettavista saneeraustoimenpiteistä. Jos

---

[71] Toisin Koskelo, joka katsoo, että velkojien hakemuksesta antamien lausumien perusteella ei voida ennakoida kantaa maksuohjelman hyväksymiseen, Koskelo 1994 s. 107–108.

[72] Laskettuna saatavan suuruuden mukaan niistä velkojista, jotka äänestyksessä otetaan huomioon.

[73] HHO 12.10.1993/4384, jossa RO:n ratkaisu vahvistettiin. Saneerausohjelman vahvistamisen edellytysten puuttumiseen ei oltu nimenomaisesti vedottu, mutta vakuusvelkoja oli vastustanut hakemusta. ISHO 24.6.1993/1398 YrSanL 45,3 §:n mukainen vakuusvelan nykyarvon turvaava suoritus. Molemmista ks. Liukkonen DL 1993 s. 49–51.

[74] HE 182/1992 vp. s. 68. Koulu asettaa korkean näyttövaatimuksen sille, että velallisen myötävaikutus on tarpeen, Koulu 1994 s. 281.

Kuten jäljempänä todetaan, velallisen myötävaikutus on jokseenkin välttämätön asia YrSanL:n mukaisessa saneerauksessa. Näyttökynnyksen asettaminen korkealle ei nähdäkseni ole aiheellista.

[75] Näin Koskelo 1994 s. 107 ja 121.

yrityksen oma pääoma on hyvin heikko, ainoa keino vahvistaa sitä voi olla lainojen muuttaminen oman pääoman ehtoisiksi.[76] Arvioitaessa, voidaanko hakemus todennäköisen pakkoselvitystilan perusteella hylätä, on otettava huomioon velkojien asiassa antamat lausumat. Jos niiden perusteella on todennäköistä, että lainojen vakauttaminen mahdollisesti yhdessä muiden toimien kanssa ei tule vahvistamaan omaa pääomaa riittävästi, hakemus tulee hylätä.[77]

Jos este ilmaantuu saneerausmenettelyn alkamisen jälkeen, tuomioistuin voi selvittäjän, velallisen tai velkojan vaatimuksesta määrätä saneerausmenettelyn lakkaamaan (7,2 §). Lakkaaminen ei johda automaattisesti konkurssiin, vaan konkurssi edellyttää asianosaisen hakemusta.

Jos velallinen haluaa tehdä hakemuksen konkurssiin asettamisesta ennen saneerausmenettelyn päättymistä, se edellyttää selvittäjän suostumusta (29,2 § 8 kohta). Velkojan hakemus puolestaan voi menestyä vain kahdessa erityisessä tapauksessa (24,3 §).

(1) Velallinen voidaan asettaa konkurssiin saneerauksen alkamisen jälkeen syntyneestä velasta normaalein konkurssin edellytyksin.

(2) Jos velallinen oli jo saneerauksen alkaessa maksukyvytön ja maksukyvyttömyys sittemmin osoittautuu sellaiseksi, ettei sitä voida parantaa (7,1 § 1 kohdan este),[78] hänet voidaan velkojan hakemuksesta asettaa konkurssiin. Muita esteitä konkurssiin asettamisen perusteena ei mainita lainkohdassa. Velkojan kannalta voisi olla käytännöllistä saada epäonnistunut saneerausyritys muutettua suoraan konkurssiksi. Konkurssiin asettamisen rajoitukset lakkaavat pääsäännön mukaan heti, kun tuomioistuin on antanut päätöksen menettelyn lakkaami-

[76] Niistä edellytyksistä, joilla vakautettu laina luetaan omaan pääomaan ks. Villa DL 1994 erit. s. 70–74, joissa on käsitelty ratkaisua KKO 1988:44.

[77] Liukkonen DL 1994 s. 49 alav. 39 mainitsee ratkaisun THO 29.6.1993/2333, jossa katsottiin, ettei hakemusta voitu hylätä, kun vasta ohjelmaehdotuksessa ehdotetaan ne toimenpiteet, joilla omaa pääomaa lisätään. Tämä on tekstissä esitetyn kannan mukainen ratkaisu. Ratkaisun oikeellisuuteen tässä käytössä olleilla tiedoilla ei voi ottaa kantaa. Liukkonen näyttää edellyttävän, että jo hakemuksen yhteydessä olisi esitettävä keinot pääomavajeen korjaamiseen. Tätä kantaa ei voida asettaa yleiseksi säännöksi. Eri asia on, että hakemusvaiheessa voi olla selvää, että pääomavajeen korjaamiseksi ei ole olemassa todennäköisiä keinoja.

[78] Liukkonen DL 1994 s. 62 edellyttää, että velallisen olisi jo menettelyn alkaessa täytynyt olla 7,1 § 1 kohdassa tarkoitetuin tavoin korjaantumattomasti maksukyvytön. Tekstissä esitetyn kannan mukaan riittää, että maksukyvyttömyys on myöhemmin muuttunut korjaamattomaksi. – Voidaan tietenkin ajatella, että maksukyvyttömyyden osoittautuminen myöhemmin korjaamattomaksi, osoittaa, että se oli sitä jo saneerauksen alkaessa. Nähdäkseni alkamishetkellä voi olla hyvätkin saneerausnäkymät, joita velallinen ei osaa käyttää hyväkseen tai ulkoiset olosuhteet kääntyvät saneerausta vastaan, joten maksukyvyttömyyden muuttuminen korjaamiskelvottomaksi voi tapahtua menettelyn aikanakin.

sesta (28,2 §)[79] ja velallinen voidaan normaalein KS 6 §:n mukaisin edellytyksin asettaa konkurssiin. Jos saneeraus on aloitettu velallisen maksukyvyttömyyden perusteella, tämä seikka riittänee useimmissa tapauksissa sellaiseksi näytöksi KS 6,1 § f kohdan mukaisesta maksukyvyttömyydestä, että se kääntää näyttövelvollisuuden maksukyvyttömyyden korjaantumisesta velalliselle. Velkojan hakemukseen liittyy kuitenkin se prosessuaalinen ongelma, voidaanko velkojan vaatimusta konkurssiin asettamisesta välittömästi lakkaamispäätöksen yhteydessä lainkaan saada vireille ennen saneerauksen lakkaamista. Koska tätä ei ole laissa suoranaisesti kielletty,[80] katsoisin, että se on mahdollista. Velkojille on 78 §:n mukaan annettava tieto saneerauksen keskeyttämisvaatimuksesta,[81] joten velkojille ikään kuin varataan tilaisuus konkurssihakemuksen tekemiseen.

2.6 Saneerauksen aloittamisen oikeusvaikutuksista

Saneerauksen aloittamisen velallisen asemaa koskevien oikeusvaikutusten sääntelyn lähtökohta on, että velallisella säilyy oikeus määrätä omaisuudestaan ja toiminnastaan, ellei YrSanL:ssa toisin säädetä (YrSanL 29,1 § ensimmäinen lause). Laissa on kuitenkin huomattavasti rajoitettu velallisen toimintavapautta tai tehty se riippuvaiseksi selvittäjän suostumuksesta.

Vaikka velallinen ei menetä omaisuutensa vallintaa samalla tavalla kuin konkurssissa, YrSanL 29,2 §:ssä on luettelo oikeustoimista, joita velallinen ei saa tehdä ilman selvittäjän suostumusta. Keskeinen rajanveto sallitun ja kielletyn välillä on se, että yrityksen päivittäiseen toimintaan sisältyvät toimet velallinen

---

[79] Tuomioistuin voi erityisestä syystä määrätä, että oikeusvaikutukset jatkuvat kunnes päätös saa lainvoiman tai asiasta määrätään toisin.

[80] YrSanL 24,1 § koskee vain ennen saneerauksen aloittamista vireille tullutta konkurssihakemusta, joka raukeaa saneerauksen alkaessa. 2 momentti puolestaan koskee vain konkurssiin asettamista saneerauksen aikana – se ei voine estää hakemusta, jossa vaaditaan konkurssiin asettamista välittömästi sen jälkeen, kun saneeraus on lopetettu. Yleisestä lis pendens -vaikutuksesta ei seuraa, että vireillä oleva saneeraus estäisi konkurssihakemuksen, koska kysymys on selkeästi eri asioista.

[81] Liukkonen on arvostellut lainkohtaa epäkäytännöllisenä ja epäillyt, ettei pienvelkojien kuuleminen olisi tarpeellista; analogia argumentein YrSanL 70,1 §, jonka mukaan saneerushakemuksesta tulee kuulla vain tärkeimpiä velkojia. Ks. Liukkonen DL 1994 s. 63 alav. 68.

Oikeuskirjallisuudessa ei ole kiinnitetty huomiota siihen, että tiedoksianto voitaisiin tehdä OK 11:11:n mukaisena kuulutustiedoksiantona, jos velkojia on niin monta, ettei tiedoksiantoa voida toimittaa erikseen kullekin heistä.

saa tehdä, mutta tarvitsee siitä poikkeaviin toimiin selvittäjän luvan.[82] Selvittäjän suostumusta edellyttävät YrSanL 29 §:n mukaan mm. yrityksen tai sen osan luovutus, käyttö- tai rahoitusomaisuuden luovutus sekä eräiden oikeuksien luovutukset (2 kohta) sekä vaihto-omaisuuden tavanomaisesta toiminnasta poikkeavat luovutukset (4 kohta). Velallinen ei myöskään saa ryhtyä muuhun toimeen, joka sen laajuus ja laatu huomioon ottaen on epätavallinen tai laajakantoinen (7 kohta).

Yrityksen käyttöomaisuuden luovuttamiskiellon johdosta ammatinharjoittaja tai yksityinen elinkeinonharjoittaja ei saneerauksen aloittamisen jälkeen voi ilman selvittäjän lupaa luovuttaa työvälineitään (käyttöomaisuutta). Kiellon vastainen luovutus on tehoton, paitsi jos luovutuksen saaja toimi perustellussa vilpittömässä mielessä (29,3 §).

Velallisen sopimuskumppani voi vedota perusteltuun vilpittömään mieleen ja vaatia pysymistä vastoin 29,2 §:än kieltoja tehdyssä oikeustoimessa. Sopimuskumppanin vilpittömän mielen vaatimus koskee velallisen oikeutta tehdä kyseessä oleva oikeustoimi (29,3 §). Vilpittömän mielen vaatimus ulottuu siten sekä velallisen saneeraustilaan että oikeustoimen kuulumiseen luonteeltaan kiellettyihin oikeustoimiin. Missä vaiheessa sopimuskumppani voi vedota vilpittömään mieleen saneerauksen alkamisen suhteen? Lain esitöiden mukaan ratkaiseva ajankohta, jonka jälkeen vilpittömään mieleen ei voi vedota, on kuulutus saneerauksen aloittamisesta virallisessa lehdessä ja kaupparekisterimerkintä.[83] Vasta oikeuskäytäntö tulee täsmentämään, miten tuo ajankohta täsmällisesti määräytyy ja kumpi mainituista julkistamistavoista on ratkaiseva. Sopimuskumppanin todellista tiedonsaantia ajatellen ensisijaisena tulisi pitää kuuluttamista virallisessa lehdessä.[84]

---

[82] Tässä ei rajanvetoa käsitellä yksityiskohtaisesti. Ks. Koskelo 1994 s. 237–238 ja Liukkonen DL 418–419.

[83] HE 181/1992 vp. s. 82. Ks. kiinteistön luovutuksen osalta Tepora–Kartio–Koulu–Wirilander 1993 s. 335.

Se, että velallisen sopimuskumppani voi vedota perusteltuun vilpittömään mieleen, on toistaiseksi insolvenssioikeudessamme poikkeuksellista. Konkurssiin asettamisen seurauksena velallinen menettää oikeuden vallita konkurssiin luovutettua omaisuuttaan ja asettamisen jälkeen tehdyt oikeustoimet ovat eräin arvopaperioikeudellisin poikkeuksin tehottomia riippumatta sopimuskumppanin vilpittömästä mielestä. Myös saneerauksessa maksu-, perintä- ja ulosmittauskiellon vastaiset toimet ovat pääsääntöisesti tehottomia riippumatta velkojan vilpittömästä mielestä (17 § 2 ja 3 mom, 19,2 § ja 21,1 §).

[84] Se on myös esimerkiksi Ruotsin konkurssioikeudessa otettu lähtökohdaksi. Siellä vilpittömän mielen suojaan voi vedota vielä päivä julkistamishetken jälkeen tehdyssä oikeustoimessa (RKL 3:2). Ilman suoranaista lain säännöstä vilpittömän mielen suojan ei voitane tulkita ulottuvan näin pitkälle, vaikka se sopimuskumppanin oikeussuojan kannalta voisi olla kohtuullista.

Sopimuskumppanilta edellytetään perusteltua vilpitöntä mieltä oikeustoimen 29,2 §:ssä tarkoitetun luonteen suhteen. Sopimuskumppani voi esimerkiksi perustellusti olettaa, että kysymys on vaihto-omaisuuden eikä 2 kohdassa kielletystä käyttöomaisuuden luovutuksesta. Saneerausvelallisen ollessa pienyrittäjä sopimuskumppanin voi joskus olla vaikeaa tietää, onko kysymyksessä vaihto- vai käyttöomaisuuden luovutus. Voidaan ajatella, että tältä osin vilpittömään mieleen voisi vedota vain sikäli kuin sopimuskumppanin käsitys poikkeaa siitä, mitä esimerkiksi kaupparekisterissä ilmoitetaan velallisen toimialaksi. Tulkinta vaikuttaa sopimuskumppania kohtaan melko ankaralta. Pikemminkin tuntuisi luontevalta antaa merkitystä sopimuksen tekemisen olosuhteille ja sille, mitä niistä on voinut päätellä.[85] Tätä tulkintaa tukee sekin, että saneerausvelallisen toiminnan jatkumisen kannalta on tärkeää, että velallisen normaaliin toimintaan kuuluvia oikeustoimia voidaan jatkaa siten, että sopimuskumppaneiden ei tarvitse pelätä oikeustoimien osoittautuvan jälkeenpäin tehottomiksi.

Velallisen ollessa luonnollinen henkilö on huomattava, että 29 §:n mukaiset disponointirajoitukset eivät koske hänen muuta kuin yritystoiminnan piiriin kuuluvaa omaisuuttaan. Tosin 29,2 § 2 kohdassa mainittu rahoitusomaisuuden luovutuskielto lienee ymmärrettävä siten, että velallisen mahdolliset arvopaperit tms. omaisuus on kiellon piiriin kuuluvaa rahoitusomaisuutta.

Velallisen asunto kuuluu yksityistalouden piiriin ja kun mikään 29 §:n disponointirajoitus ei kiellä sen luovuttamista, se on saneerauksen aloittamisesta huolimatta mahdollista.[86] Tuomioistuin voi 30 §:n nojalla velkojan tai selvittäjän vaatimuksesta rajoittaa velallisen määräysvaltaa muiltakin osin kuin 29 §:stä seuraavin rajoituksin, joten tuomioistuin voi kieltää myös asunnon luovuttamisen.[87]

---

[85] Esitöiden perusteella ei ole varmaa, onko sopimuskumppanin vilpittömälle mielelle oikeustoimen laadun suhteen ajateltu antaa merkitystä lainkaan (HE 181/1992 vp. s. 82 ei tästä seikasta lausuta mitään ja vilpittömän mielen merkitystä pidetään siellä vähäisenä tekstissä mainittujen kuulutusten johdosta). Lain sanamuoto 'ettei velallisella ollut oikeutta tehdä kyseistä oikeustointa' on tässä suhteessa kuitenkin yksiselitteinen. – On tosin huomattava, että tietämättömyys lain sisällöstä sinänsä ei suojaa sopimuskumppania, vain erehdys omaisuuden laadusta.

[86] Vastikkeettomia, alihintaisia jne. luovutuksia voidaan peräyttää takaisinsaantia koskevien säännösten mukaan.

[87] YrSanL 29 ja 30 §:n välisestä suhteesta ks. Ovaska 1993 s. 153–154, jossa Ovaska toteaa käyttöalan jäävän rajoitetuksi sen vuoksi, että tavanomaiseen liiketoimintaan kuulumattomat toimet edellyttävät jo 29 §:n nojalla selvittäjän suostumusta ja tavanomaisia toimia ei yleensä ole tarvetta rajoittaa. Näin todetessaan Ovaska on pitänyt silmällä lähinnä laajamittaisempaa yritystoimintaa kuin mistä tässä on kysymys; ks. sama s. 222–223.

2.7 Perintä- ja maksukiellon ulottuvuudesta eräissä tapauksissa

Tuomioistuimen yrityssaneerausmenettelyn alkamista koskeva päätös saa aikaan maksu- ja perintäkiellon. Tuomioistuin voi tarvittaessa antaa velallisen tai hakijavelkojan[88] vaatimuksesta väliaikaisen maksu- ja/tai perintäkiellon jo ennen menettelyn alkamista (22 §).

Velallisen asunto.

Luonnollisen henkilön kannalta perintäkiellon tärkeitä oikeusvaikutuksia on se, että se suojaa velallisen omistamaa asuntoa täytäntöönpanolta. Perintäkielto estää asuntoon kohdistuvan täytäntöönpanon vakuudettoman velkojan saatavan maksamiseksi. Saneerauksen alkamisen jälkeen velkoja ei voi hakea ulosmittausta. Jos ulosmittaus on jo toimitettu, ulosottomiehen on 21,1 §:n mukaisesti vaadittaessa[89] luovutettava omaisuus tai rahavarat selvittäjälle. Jollei tuomioistuin ole antanut asuntoa koskevaa 30 §:n mukaista disponointirajoitusta, saneerauksen aloittaminen ei estä velallista realisoimasta sitä.[90] Selvittäjän on ilmeisesti tällöin pakko luovuttaa esimerkiksi asunto-osakkeet velalliselle. Täytäntöönpanon loppuun saattaminen on mahdollista siinä tapauksessa, että ulosmitatun omaisuuden myymisestä on kuulutettu ennen saneerausmenettelyn alkamista. Tällöinkin tuomioistuin voi 21,1 §:n nojalla keskeyttää asuntoon kohdistuvan täytäntöönpanon. Jos ulosottomies suorittaa täytäntöönpanon loppuun, hänen on 21,1 §:n 4 virkkeen mukaan vaadittaessa luovutettava myynnistä kertyneet rahavarat selvittäjälle. Ensin niistä on vähennettävä ulosmittauskulut ja velat, joista ko. esine oli vakuutena.

Myös vakuusvelkoja kuuluu perintäkiellon piiriin. Vakuusvelkojan vaatimuksesta tuomioistuin voi myöntää kiellosta poikkeuksen (20 §). Velallisen ja hänen perheenjäsentensä asunnon suhteen poikkeus voidaan myöntää vain siinä tapauksessa, että velallinen ei maksa vakuusvelan korkoa (18,1 §), korvausta omaisuuden käytöstä aiheutuvasta arvonalennuksesta (33,1 §) tai laiminlyö vakuuttamisvelvollisuutensa (33,2 §) perintäkiellon voimassaoloaikana (20 §).

---

[88] Samoin todennäköisen velkojan tämän ollessa hakijana.

[89] Lainkohdassa ei täsmennetä, kuka voi tehdä vaatimuksen. Selvittäjän lisäksi, jota lainkohdassa lähinnä on ajateltu, vaatimuksen tekijänä voi esiintyä sekä velallinen että velkoja. Olipa vaatimuksen esittäjä kuka asianosaisista hyvänsä, ulosmitattu omaisuus on luovutettava aina selvittäjälle. Vakuusvelkojan oikeutta ei voida loukata.

[90] Sen sijaan 17,1 §:n mukainen vakuudenasettamiskielto estää jälkikäteisen panttauksen saneerausvelasta.

Vuokra-asunnossa asuvaa velallista perimiskielto suojaa siten, että vuokravelka saneerauksen aloittamista edeltävältä ajalta kuuluu kiellon piiriin. Sen maksamiseksi ei voida ulosmitata velallisen omaisuutta (21,1 §). Vuokranantaja voi 19,2 §:n mukaisesti jatkaa tai panna vireille oikeudenkäynnin täytäntöönpanoperusteen saamiseksi vuokrarästien vuoksi. Niiden johdosta velkoja voi panna vireille häätöä koskevan riita-asian. Häädön täytäntöönpano on nimenomaisesti kielletty 21,2 §:ssä siten, että se koskee[91] häätöä pääasiallisesti menettelyn kohteena olevassa toiminnassa käytettävästä huoneistosta. Menettelyn kohteena oleva toiminta viittaa saneerattavaan elinkeinotoimintaan. Sen sijaan häätöpäätöksen täytäntöönpanoa asunnosta ei ole erikseen kielletty. Täytäntöönpanon kieltoa koskeva 21 § on säädetty siten, että siinä nimenomaisesti luetellaan ne täytäntöönpanon muodot, jotka on kielletty.[92] Toisin kuin 19,1 §:n yleinen perintäkielto 21 § ei sisällä yleistä kaikkien täytäntöönpanomuotojen kieltoa. Siten päätös, joka koskee häätöä velallisen asunnosta joko maksamatta olevan vuokran tai muun syyn perusteella, voidaan panna täytäntöön.

Vastuunalainen yhtiömies.

Perintäkielto on voimassa niiden hyväksi, jotka ovat lain nojalla henkilökohtaisessa vastuussa velallisen sitoumuksista. Tämä perustuu 4,1 §:ään, jonka mukaan velallisen sitoumuksista lain nojalla henkilökohtaisessa vastuussa olevat henkilöt rinnastetaan velalliseen yrityssaneerauslain säännöksiä sovellettaessa. Perustelujen mukaan tällä tarkoitetaan avoimen ja kommandiittiyhtiön vastuunalaisia yhtiömiehiä.[93] Siten perintäkielto estää yhtiön velan perimisen vastuun-

[91] Kielto koskee ennen menettelyn aloittamista erääntyneen vuokran laiminlyöntiin perustuvaa häätöä, ei muita perusteita.

[92] Näin myös Koskelo 1994 s. 179.

[93] HE 182/1992 vp. s. 32 ja 65. Se, että ilmauksella 'lain nojalla henkilökohtaisessa vastuussa' tarkoitetaan avoimen ja kommandiittiyhtiön yhtiömiehiä, selviää perusteluista s. 65. Soveltuuko sanamuoto mahdollisesti muihinkin tapauksiin, saattaa joissain tapauksissa osoittautua hieman ongelmalliseksi. Koska lainkohdassa ei nimenomaisesti mainita vastuunalaisia yhtiömiehiä, on lähdettävä siitä, että se voi tulla muissakin tapauksissa sovellettavaksi.

Lex specialis -päättelyllä YrSanL 25 ja 48 §:stä voidaan todeta, että ainakaan sillä ei tarkoiteta takausta.

Nähdäkseni voitaneen pitää selvänä, että säännöstä ei voida soveltaa vahingonkorvaukseen perustuvaan henkilökohtaiseen vastuuseen. Koska vahingonkorvausvastuu edellyttää tuottamusta ja vahingonkorvausvelvollisuuden erityistä toteamista, se ei siten lainkohdan tarkoittamalla tavalla seuraa suoraan 'lain nojalla.'

Yrityssaneerauksen yhteydessä kiinnittää huomiota erityisesti osakeyhtiön eri elinten OYL 15 lukuun perustuva vahingonkorvausvelvollisuus ja rikosperusteisesti tapahtuva henkilökoh-

alaisilta yhtiömiehiltä sen jälkeen kun tuomioistuin on tehnyt päätöksen yhtiön saneerausmenettelyn aloittamisesta. Kysymyksessä on yksi esimerkki siitä yrityssaneerauslain yleisestä periaatteesta, jonka mukaan YrSanL:n säännökset syrjäyttävät muiden lakien säännökset velkojien oikeudesta perimistoimiin ja velan perimiseen tähtääviin turvaamistoimiin (1,2 §). Kommandiittiyhtiön ja avoimen yhtiön yrityssaneerauksessa tehdyt velkajärjestelyt ovat voimassa velallisen sitoumuksista henkilökohtaisessa vastuussa olevien henkilöiden eli vastuunalaisten yhtiömiesten hyväksi (4,2 §).

Perintäkielto estää siten esimerkiksi kommandiittiyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen omistamaan asuntoon kohdistuvat perintätoimet yhtiön velan maksamiseksi vastaavalla tavalla kuin velallisen omistuksessa olevaan asuntoon kohdistuvat perintätoimet (20 §).

Oikeustila on päinvastainen kuin henkilöyhtiön joutuessa konkurssiin. Yhtiön konkurssiin luovuttamisen seurauksena velkoja saa vaatia yhtiömieheltä yhtiön velan maksamista heti. Maksun saamisoikeus koskee myös erääntymättömiä velkoja (AKL 4:2). Yhtiön konkurssi tai saneeraus ei sinänsä estä yhtiömiehen velkajärjestelyä. Yhtiön konkurssi tarkoittaa velkajärjestelyn edellytysten kannalta sitä, että velallisen elinkeinotoiminta on päättynyt, ja yhtiön saneerausta yhtiömiehen velkajärjestelyn aikana koskee VJL 45,2 §.

Yrityssaneerauslain 4,1 §:n toisen virkkeen mukaan se, että henkilökohtaisessa vastuussa oleva rinnastetaan lain soveltamisessa velalliseen, ei vaikuta henkilön niihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, jotka eivät liity saneerausmenettelyn kohteena olevaan toimintaan. Siten maksu- ja perintäkielto ei ulotu yhtiömiehen muihin velkojiin ja velkoihin.[94] Kommandiittiyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen asunto voidaan yhtiön saneerausmenettelyn estämättä ulosmitata ja myydä

---

taisen vastuun toteuttaminen esimerkiksi ennakonpidätysten tai muiden verosuoritusten laiminlyömisen johdosta (RL 29:4). (Laiminlyönti ei mainitun lainkohdan nojalla ole rangaistava, jos se on johtunut maksukyvyttömyydestä. Yrityssaneerauksen aloittaminen ei sinänsä ole osoitus laiminlyönnin perusteesta suuntaan tai toiseen, vaan tunnusmerkistö on arvioitava itsenäisesti.) On huomattava, että mainittujen suoritusten laiminlyönti – riippumatta sen rikosoikeudellisesta arvioinnista – ei sinänsä estä saneerauksen aloittamista eikä saneerausohjelman vahvistamista (vrt. YrSanL 53 §).

Selvänä voitaneen pitää myös sitä, yhtiöoikeudellisten periaatteiden mukaan tapahtuva osakeyhtiön velkavastuun samastus sen omistajiin ei voi tulla lainkohdan soveltamisessa kysymykseen. Jos tällainen oikeustosiseikasto olisi käsillä, ei osakeyhtiön saneerauskaan voisi tulla kysymykseen.

Koska velallisen velkavastuun kanavoiminen jonkun toisen oikeussubjektin henkilökohtaiseksi vastuuksi aina perustuu lakiin, YrSanL 4 §:ssä käytettyä sanamuoto ei ehkä ole paras mahdollinen.

[94] HE 182/1992 vp. s. 65.

yhtiömiehen muusta velasta. Säännöksestä seuraa myös se, että YrSanL:n mukaiset disponointirajoitukset eivät koske yhtiömiestä muutoin kuin saneerattavaan toimintaan kuuluvin osin. Koska asunto ei suoranaisesti liity saneerauksen kohteena olevaan elinkeinotoimintaan, YrSanL 29 §:n mukaiset määräysvallan rajoitukset eivät koske sitä.

Tuomioistuin voi antaa velallisen määräysvaltaa koskevia, 29 §:ää pidemmälle meneviä rajoituksia 30 §:n nojalla. YrSanL 4,1 §:n toisesta virkkeestä seuraava rajoitus ilmeisesti tarkoittaa sitä, että 30 §:n mukaiset rajoitukset eivät voi koskea vastuunalaisen yhtiömiehen henkilökohtaista omaisuutta. Saneerausmenettelyn alkaminen saa siten yhtiömiehen hyväksi lähes täydellisen suojan saneerausvelkojien täytäntöönpanotoimilta. Kommandiittiyhtiön saneerausvelkojat ovat samalla heikommassa asemassa kuin yhtiömiehen henkilökohtaiset velkojat.

Kommandiittiyhtiömuodossa harjoitetaan usein elinkeinotoimintaa, jossa velallisen yritykseen sijoittama oma pääoma on vähäinen, ja velkojat ovat luotottaneet toimintaa vastuunalaista yhtiömiestä ja hänen lähipiiriään kohtaan tuntemansa luottamuksen perusteella. Perintäkiellon ulottaminen yhtiömieheen saattaa joissain tapauksissa olla tarkoituksenmukaisen saneerauksen edellytys. Perintäkiellon yksipuolisuus siten, että siihen ei liity disponointirajoituksia eikä se koske yhtiömiehen henkilökohtaisia velkojia, asettaa yhtiön velkojien luottamuksen koetukselle. On pelättävissä, että velkojatahon suhtautuminen henkilöyhtiöiden saneeraukseen ei perintäkiellon vuoksi tule olemaan myönteinen.

Saneerausvelkojan oikeussuojan tarve voidaan ottaa huomioon saneerauksen aloittamisesta päätettäessä. Jos velkoja voi osoittaa olevan perusteltua syytä olettaa, että saneeraushakemuksen pääasiallisena tarkoituksena on velkojan perintätoimien estäminen, saneerauksen aloittaminen estyy 7,1 §:n 4 kohdan nojalla. Lisäksi saneerausvelkoja voi vedota siihen, että saneerauksen toteuttamisen edellytyksiä ei ole sen vuoksi, että hän saisi konkurssissa paremman osuuden kuin saneerauksessa. Yhtiön konkurssin johdosta velkoja voisi vaatia saatavaansa yhtiömieheltä, mikä tulisi konkurssin ja saneerauksen lopputulosta verrattaessa ottaa huomioon.

Takaaja.

Saneerauksen aloittamisen oikeusvaikutukset on takaajan osalta säännelty 25 §:ssä. Oikeusvaikutukset ovat erilaiset siitä riippuen, onko takaus annettu takaajan liiketoiminnassa vai yksityishenkilönä. Perintäkielto ei ulotu takaajaan, joka on antanut takauksen liiketoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa (25,1 §). Muuhun takaajaan, eli siis yksityishenkilöön takaajana (lyh. yksityistakaaja), perintäkielto ulottuu (25,2 §).

Rajanveto näiden kahden takauksen lajin, liike- tai siihen rinnastettavassa toiminnassa annetun takauksen ja toisaalta muun takauksen välillä ei ole ongelmatonta. Selvää on, että esimerkiksi pankkitakaus on annettu liiketoiminnassa. Julkisyhteisön antamaa takausta pidetään lain esitöiden mukaan liiketakauksena. Toisaalta sellaisen sukulaisen, joka ei osallistu liiketoimintaan, antama takaus on yksityistakaus.

Ongelmalliseksi rajanveto saattaa osoittautua silloin, kun kysymys on henkilön 'oman' yhtiönsä puolesta antamasta takauksesta. Perustelujen mukaan 'esimerkiksi...velallisyhtiön osakkeenomistaja, joka on luonnollinen henkilö' ei ole antanut takausta liiketoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa.[95] Lainkohdan sanamuotoa ei kuitenkaan voitane tulkita siten, että yhtiönsä puolesta takauksen antanut osakkeenomistaja poikkeuksetta jäisi perintäkiellon ulkopuolelle. Osakkeenomistaja on voinut antaa takauksen varsin erilaisissa olosuhteissa ja erilaisista syistä. Osakeomistus ei sinänsä ole liiketoimintaa tai siihen rinnastettavaa toimintaa edes yhdistettynä takauksen antamiseen yhtiön veloista. Merkittävä osakeyhtiön osakkuus yhdistettynä keskeisiin tehtäviin yhtiön johdossa sitä vastoin käytännössä yleensä ymmärretään liiketoiminnaksi. On myös mahdollista, että sama henkilö toimii useiden yhtiöiden omistajana ja johtotehtävissä. Nähdäkseni on selvää, että viimeksi mainituissa olosuhteissa omistaja-takaaja on antanut takauksen nimenomaan osana liiketoimintaansa. Muunlainen tulkinta menisi selvästi säännöksen sanamuodon ulkopuolelle. Säännös jättää suhteellisen paljon tapauskohtaista tulkintavaraa, jota käytettäessä on otettava huomioon esitöistä ilmenevä pienyrittäjän suojaamisen tavoite, kuitenkin pysyen säännöksen sanamuodon puitteissa. Esitöissä ilmaistu lähtökohta huomioon ottaen tuomioistuimen tulisi aloittamispäätöksessä nimenomaisesti todeta se seikka, ettei perintäkielto tapauksessa ulotu takaajana olevaan luonnolliseen henkilöön.

Velkojan suojan tarpeen kannalta lainkohdan merkitys on ilmeinen. Koska perintä- ja ulosmittauskielto[96] ulottuu yksityistakaajaan, velkoja ei saneerauksen vireillä ollessa voi periä[97] velkaa takaajalta tai hakea tätä konkurssiin. Velalli-

[95] HE 182/1992 vp. s. 79.

[96] Takaajaa ja esinevakuuden asettajaa koskevassa 25 §:ssä viitataan myös 20 §:ään, jossa säädetään poikkeuksista perintäkieltoon. Ne koskevat kuitenkin vain vakuusvelkojaa. Koska vakuusvelalla ja -velkojalla tarkoitetaan vain esinevakuuteen perustuvaa velkasuhdetta ja sen velkojaa (3,1 § 6 ja 7 kohta), poikkeuksia voitaneen soveltaa vain esinevakuuden asettajaan (ks. myös HE 182/1992 vp. s. 79).

[97] Tulkintaongelmia liittyy sellaiseen tapaukseen, että takaajaan kohdistuva ulosmittaus on toimitettu ennen saneerauksen vireille tuloa. Jos rahat ovat ulosottomiehellä, ne on 21 §:n 1 momentin neljännen lauseen mukaan luovutettava selvittäjälle. Mitä selvittäjä tekee niillä? Ta-

sen määräysvallan rajoitukset (29 §) eivät ulotu takaajaan. Ilman nimenomaista lain säännöstä myöskään turvaamistoimenpiteitä ei voida kohdistaa takaajan omaisuuteen, vaikka sellainen 30 §:n erityisiä määräysvallan rajoituksia koskevan säännöksen nojalla voidaan kohdistaa velallisen omaisuuteen (ks. myös 23 §). Yksityistakaajan maksuvelvollisuus järjestetään saneerausohjelmassa (42,3 §). Tilanne on vastaavalla tavalla asymmetrinen kuin henkilöyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen kohdalla.

On todennäköistä, että perintäkiellon kohdistaminen yksityistakaajaan ilman disponointivallan rajoituksia on omiaan ankaroittamaan perintäkäytäntöä. Velan nopea periminen takaajalta saattaa myös vaikeuttaa pienyhtiöiden saneerausta.[98]

3 SANEERAUSOHJELMA

3.1 Saneerausohjelman sisältö

3.1.1 Ohjelman valmistelusta, esittämisestä ja rakenteesta

Saneerausohjelman laatiminen on selvittäjän velvollisuus (40,1 §). Velallisella on oikeus tehdä ehdotus ohjelmaksi, samoin kuin myös velallisen veloista henkilökohtaisesti vastuussa olevilla (40,3 §) eli avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön vastuunalaisilla yhtiömiehillä.[99] Oikeus esittää saneerausohjelmaa on myös vakuusvelkojien, tavallisten velkojien ja osakkeenomistajien vähintään 20 prosentin suuruisella määrävähemmistöllä. Oikeus esittää saneerausohjelmaa on rinnakkainen ja kaikki ehdotukset on toimitettava tuomioistuimelle sen asettamassa, normaalisti alle neljän kuukauden määräajassa (40,1 § ja 71,1 § 5 kohta).

---

kaaja ei ole maksuvelvollinen muita kuin takausvelkojaa kohtaan. Selvittäjän (tai miksei siis yhtä hyvin ulosottomiehen) on tällöin luovutettava rahat velkojalle.

[98] Perintäkiellon ulottamista takaajana olevaan yksityishenkilöön, josta perusteluissa käytetään nimitystä yksityistakaaja, perusteltiin takausvastuun toteutumisen kohtuuttomuudella, HE 182/1992 vp. s. 34.

[99] Esimerkiksi takaajalta on ilmeisesti edellytettävä vastuuta vähintään 20 %:sta velallisen veloista vastaavasti kuin velkojilta lainkohdan 5 kohdan mukaan.

Liukkonen on perusteellisesti tarkastellut saneerausohjelman käsittelyä ks. DL 1994 s. 805 ss. ja DL 1995 s. 30 ss.

Jos ehdotusta ei ole toimitettu määräpäivään mennessä, tuomioistuin ei varaa muille ehdotuksen tekemiseen oikeutetuille kuin hakijalle tilaisuutta selityksen antamiseen (73 §).

Oikeus ehdottaa ohjelmaa on velallisen kannalta siinäkin mielessä keskeinen, että velallisella ei ole muodollista oikeutta vaikuttaa selvittäjän valintaan (83 §) tai vaatia tämän erottamista (86 §).

Samoin kuin velkajärjestelyssä velallisen tietojenantovelvollisuus on laaja ja koskee seikkoja, joilla 'saattaa olla merkitystä saneerausmenettelyn ja saneerausohjelman kannalta' (13,1 §). Tietojenantovelvollisuuden rikkominen on kriminalisoitu velallisen petoksena (RL 39:2–5). Velallinen on myös yleisesti velvollinen myötävaikuttamaan saneeraukseen (13,2 §). Toisin kuin velkajärjestelyssä näiden velvollisuuksien rikkominen ei ole saneerauksen este. Sen sijaan velallinen voidaan uhkasakolla taivuttaa täyttämään velvollisuutensa (82 §).

3.1.2 Saneeraustoimenpiteet ja omaisuudesta disponointi

Saneerausohjelma jakautuu kolmeen osaan: selvityksiin, saneeraustoimenpiteisiin ja velkajärjestelyihin. YrSanL 41 § sisältää yksityiskohtaiset määräykset siitä, millainen selvitys velallisen taloudellisesta tilanteesta ja toiminnasta ohjelmaehdotukseen tulee sisältyä. Selvityksen puutteellisuus on peruste ohjelman vahvistamatta jättämiselle (55,1 § 1 kohta). Velkojen järjestelyistä ohjelmassa tulee niin ikään olla yksityiskohtaiset määräykset (ks. jälj. 3.1.3).

Saneerausohjelmassa tulee yksilöidä velallisen toiminnan tervehdyttämiseksi tarpeelliset toimenpiteet ja järjestelyt (saneeraustoimenpiteet). Saneeraustoimenpiteisiin kuuluvat saneerausohjelman kohdat, joissa käsitellään (1) velallisen liiketoiminnan saneerausta, (2) yritysomaisuuden myyntiä, (3) työntekijöiden asemaa, (4) yritysorganisaation saneerausta sekä (5) saneerauksen rahoitusta. Tässä tutkimuksessa ei tarkastella liiketoiminnan saneeraukseen liittyviä toimenpiteitä[100] tai niitä koskevaan päätöksentekoon liittyviä toimivaltakysymyksiä. YrSanL:n mukainen saneeraus ei muuta yrityksen sisäistä päätöksentekoa koskevaa, yhtiösopimuksen tai yhtiöjärjestyksen ja yhtiölainsäädännön mukaista toimivaltaa.

Kun velallinen on luonnollinen henkilö, keskeinen kysymys on, millä tavoin ohjelmassa voidaan antaa määräyksiä velallisen omaisuuden realisoimisesta ja velallisen liiketoiminnan jatkamisesta tai muuttamisesta. Velallisen oikeus dis-

[100] Niistä ks. Jakonen 1989 ja 1993, Kääpä ym. 1993. Saksalaisen systemaattista lähestymistapaa edustaa Hess–Fechner, Sanierungshandbuch, 1987.

ponoida omaisuudestaan kapeni jo saneerauksen alkamisen johdosta (edellä 2.6). Ennen ohjelman vahvistamista merkittävistä disponoinneista voivat päättää velallinen ja selvittäjä yhdessä.

Ohjelman vahvistamisen jälkeen sääntely ei ole yhtä selkeä. Saneerauksen aloittamisen oikeusvaikutukset lakkaavat ohjelman vahvistamisella.[101] Saneerausohjelmassa voi olla velallisen varallisuuden luovutuksia koskevia määräyksiä. Lain 42 §:n mukaan ohjelmassa tulee määrätä mm. velallisen varoja koskevista toimenpiteistä, kuten varojen säilyttämisestä velallisella, niiden rahaksi muuttamisesta tai luovuttamisesta, rahaksimuutto- tai luovutustavasta sekä täten saadusta tai odotettavissa olevasta tuotosta (2 kohta). Lain 57 §:n mukaan saneerausvelkojen ja muiden ohjelmassa säänneltyjen oikeussuhteiden ehdot määräytyvät ohjelman mukaisesti. Mikä on näiden määräysten velvoittavuus velalliseen nähden?

Velalliselle on 72,1 §:n mukaisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi ohjelmaehdotuksen johdosta. Ohjelman vahvistaminen ei kuitenkaan edellytä, että velallinen olisi hyväksynyt sen tai sitoutunut noudattamaan sitä. Tästä ei YrSanL:iin sisälly nimenomaista säännöstä. Saneerausohjelman velkajärjestelyjä koskevin osin tämä ei aiheuta ongelmia. Kysymys on maksuhelpotusten myöntämisestä sopimuksiin ja lakiin perustuvista saamisista. Jos velallinen nimenomaisesti ilmoittaa, ettei tule ohjelmaa näiltä osin toteuttamaan, sitä ei voida vahvistaa sen vuoksi, että sen toteuttamiselle ei ole edellytyksiä (YrSanL 50,2 § 2 kohta). Nämä säännökset ja näkökohdat eivät kuitenkaan ratkaise ohjelmaan sisältyviä omaisuuden luovutuksia koskevien määräyksien oikeusvaikutuksia.

Saneerausmenettely ei – toisin kuin konkurssi – ole velallisen varallisuuden realisoimiseen tarkoitettu menettely. Yrityksen saneerauksen onnistumisen edellytys voi käytännössä olla yrityksen kannattamattomien osien myyminen. Yksityisen liikkeenharjoittajan tai ammatinharjoittajan toiminnan saneeraus saattaa edellyttää, että tämä supistaa toimintaansa ja myy tarpeettomaksi jäävän käyttöomaisuuden. On myös mahdollista, että saneeraus edellyttäisi uuden pääoman saamista yritykseen, mutta yrittäjällä ei ole mahdollisuutta sijoittaa uutta pääomaa.[102] Tuotantovälineille saattaa löytyä ostaja, jolla on mahdollisuus sijoittaa tarvittavaa uutta pääomaa.

---

[101] YrSanL 28,2 § ja 7,4 §. Jos ohjelmaan haetaan muutosta, sitä on noudatettava, jos tuomioistuin niin määrää eikä muutoksenhakutuomioistuin määrää toisin (7,3 §). Menettelyn alkamisen oikeusvaikutukset pysyvät muutoksenhaun vireillä ollessa voimassa, jos ohjelmaa ei määrätä noudatettavaksi (28,2 §).

[102] Arnesdotter on Ruotsin akordeja käsittelevässä tutkimuksessaan tarkastellut niitä mahdollisuuksia, joita vuoden 1932 akordilain tyyppinen säännöstö (Ruotsin vuoden 1970 Ackordslagen) antaa tämän kaltaisen luovutuksen ja akordin toteuttamiseen, Arnesdotter 1982 erit. s. 112–113.

YrSanL:ssa ei ole säännöksiä siitä, mikä merkitys velallisen mielipiteellä on ohjelman hyväksymiselle. Pienimuotoisen yritystoiminnan saneerauksessa yrittäjän itsensä myötämielisyys saneeraustoimia kohtaan on saneerauksen tosiasiallinen edellytys, mutta ei mikään looginen ja väistämätön välttämättömyys.

Kysymys on yksinkertaisesta, mutta merkitykseltään sitäkin tärkeämmästä tulkintaongelmasta: voidaanko maksuohjelmassa velallista sitovasti määrätä omaisuuden luovutuksista vai edellyttävätkö nämä luovutukset velallisen suostumusta. Sekä myönteisellä että kielteisellä vastauksella on reaalisten vaikutusten maailmassa omat varjopuolensa.

Jos velallinen on hyvin raskaasti velkaantunut, omaa pääomaa ei juuri ole ja velkoja on hakenut velallisen yrityssaneeraukseen maksukyvyttömyyden perusteella konkurssin sijasta sen vuoksi, että katsoo realisointituloksen olevan saneerauksessa parempi, velallisen suostumuksen edellyttäminen omaisuuden luovutukseen vaikuttaa kohtuuttomalta. Velallisen suostumusta ei tarvittaisi luovutukseen konkurssissakaan. Velkojien edun mukainen saneeraus olisi siis mahdollinen vain konkurssin kautta. Tämä taas näyttäisi olevan koko saneerausinstituution tavoitteiden vastainen lopputulos, sillä tarkoitushan on välttää tarpeettomia konkursseja.

Toiseen suuntaan menevä esimerkki on tilanne, jossa velallinen on havainnut tulevansa kärsimään pääasiakkaansa konkurssin vuoksi niin suuren luottotappion, ettei pysty selviytymään siitä ilman velkojen järjestelyä. Syystä tai toisesta hän ei pääse sopimukseen velkojen järjestelystä kaikkien velkojien kanssa ja hakee saneerausta uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella. Vaikuttaa kohtuuttomalta, että velkojat saneerausohjelman äänestyssääntöjen mukaan voisivat tässä tapauksessa päättää velallisen omaisuuden myymisestä ilman velallisen suostumusta.

Hallituksen esityksessä yrityssaneerauslaiksi velallisen omaisuuden myyntiä saneerauksessa käsitellään yritysvarallisuuden kokonaisluovutuksen yhteydessä. Tarkastelun lähtökohta on vertailu vastaavaan luovutukseen konkurssissa. Sääntelyn tavoitteena on se, että luovutuksen edellytykset konkurssissa ja saneerauksessa olisivat samankaltaiset, jotta menettelyä ei tarvitsisi omaisuuden luovutuksen vuoksi keskeyttää ja siirtyä konkurssiin.[103] Sääntelyn yhtenäistämisen vuoksi samassa yhteydessä muutettiin konkurssisäännön vastaavia säännöksiä. Muutoksen keskeinen sisältö oli se, että velallisen omaisuuden luovuttaminen velallisen tai velkojan lähipiiriin kuuluvalle edellyttää erityistä päätöksentekomenettelyä, joka on säännelty osittain samalla tavalla kuin maksuohjelman hyväksyminen yrityssaneerauksessa.

[103] HE 182/1992 vp. s. 26.

Tämä vaikeutettu päätöksentekomenettely säännellään KS 71a §:ssä (1585/92, 110/95). Se koskee luovutusta henkilölle, joka on TakSL 3 §:n mukaisessa läheisyyssuhteessa velalliseen tai velallisyhteisön osakkaaseen, jolla on tai on viimeisen vuoden aikana ennen konkurssia ollut vähintään 20 % omistusosuus, taikka velkojaan, jonka saatavat ovat vähintään 20 % velallisen kaikista veloista (KS 71a § 2 mom). Viimeksi mainittua osuutta laskettaessa siis myös vakuusvelat otetaan huomioon. Luovutuksen kohteena tulee olla toiminnallinen kokonaisuus, joka sisältää yrityksen liiketoiminnan, varallisuuden tai osan niistä.

Päätettäessä tällaisesta luovutuksesta velkojainkokouksessa velkojien tulee äänestää vastaavalla tavalla ryhmissä kuin yrityssaneerauksessa velkojien hyväksyessä saneerausohjelmaa. Toisin kuin saneerauksessa ryhmäjako on KS 71a §:n 1 momentissa määrätty. Toiseen ryhmään kuuluvat etuoikeutetut ja panttivelkojat. Toiseen ryhmään kuuluvat muut velkojat eli siis etuoikeudettomat velkojat.[104] Jotta kauppa voidaan hyväksyä, sen on saavutettava kummassakin äänestysryhmässä niiden velkojien kannatus, joiden saatavat ovat enemmän kuin puolet ryhmän saatavista. Äänestystuloksessa otetaan huomioon äänestykseen osallistuneet velkojat KS 69,1 §:n mukaisesti.

KS 71a §:n oleellisin muutos velkojainkokouksessa muutoin noudatettavaan päätöksentekoon on se, että toiminnallisen kokonaisuuden luovutuksesta päätettäessä äänivalta on myös vakuusvelkojilla. Tämä on yhdenmukaista yrityssaneerauksen kanssa ja ennakoinee konkurssioikeuden uudistusta, jossa konkurssin oikeusvaikutukset todennäköisesti tullaan ulottamaan myös vakuusvelkojiin. Toistaiseksi vakuusvelkojilla on separatistiasema konkurssissa, mistä johtuen yrityksen tai sen osan myymisellä ei voida loukata vakuusoikeutta. Jos vakuusoikeus kohdistuu luovutuksen kohteena olevaan omaisuuteen, vakuudenhaltijan oikeus on turvattu konkurssihallinnon toimesta tapahtuvaa vakuuden realisointia koskevilla oikeussäännöillä.[105] KS 71 a §:n äänestyssäännön mukaan päätöksentekoon saavat osallistua kaikki vakuusvelkojat, siis myös ne, joiden vakuusoikeus kohdistuu muuhun kuin luovutuksen kohteena olevaan omaisuuteen. Tällaiselle vakuusvelkojalle oikeus osallistua luovutuksesta päättämiseen on siten

[104] Äänestyksessä ei oteta huomioon viimesijaisia velkojia, jos niille ilmeisesti ei tule kertymään jako-osuutta (KS 71a § viim. lause). Jos tilanne ei ole ilmeinen, ts. viimesijaisille velkojille saattaisikin kertyä jako-osuutta, herää kysymys takasijaisten velkojien äänestysryhmästä. Se lienee vakuudettomien velkojien äänestysryhmä, koska siihen lain mukaan kuuluvat 'muut' velkojat eikä kolmannesta äänestysryhmästä ole mainintaa.

[105] Vakuusvelkojan asemasta konkurssihallinnon toimesta tapahtuvassa vakuuden realisoinnissa ks. Havansi Esinevakuusoikeudet 1992 käteispantti s. 432–433, kiinteistökiinnitys s. 438–439, pidätysoikeudet s. 500–502 ja omistuksenpidätys s. 526. Huomaa, että yrityskiinnitys ei ole tässä(kään) tarkoitetussa merkityksessä separatisti.

lisäturva muuhun omaisuuteen kohdistuvan vakuusoikeuden ja separatistiaseman lisäksi. Vaikka yrityksen luovutusta koskeva äänestyssääntö saatettiin yrityssaneerauslakia vastaavaksi, vakuusvelkojan separatistiasemasta konkurssissa johtuu, että tilanne ei tosiasiallisesti ole läheskään identtinen. Vertaamalla YrSanL:n esitöitä konkurssisääntöön emme voi myöskään päätellä, että tilanne velallisen aseman kannalta olisi identtinen. Yrityksen luovutuksen osalta esitöissä käsitellään asiaa pelkästään velkojien suojan kannalta, velallisen asemaa ei tältä osin tarkastella.[106]

Konkurssissa velallinen menettää omaisuutensa vallintaoikeuden ja omaisuuden myynnistä päättävät velkojat. Vuoden 1995 alussa toteutetun muutoksen jälkeen velallisen mielipiteellä omaisuuden myymisestä ei ole konkurssissa enää mitään merkitystä.[107] Voidaanko tästä analogisesti päätellä, että myöskään yrityssaneerauksessa velallisen suostumukselle omaisuuden myyntiin ei anneta merkitystä?

Vastaus kysymykseen on kielteinen,[108] koska velallisen vallintaoikeuden suhteen periaatteellinen lähtökohta YrSanL:ssa on toinen kuin konkurssissa. YrSanL 29,1 §:n mukaanhan velallisen määräysvalta säilyy, ellei laissa nimenomaan säädetä toisin. YrSanL:ssa ei ole nimenomaisia säännöksiä määräysvallan rajoituksista maksuohjelman vahvistamisen jälkeistä aikaa koskien, ellei mainittuja 42 ja 57 §:n säännöksiä tulkita sellaisiksi. Mainitut säännökset eivät kuitenkaan anna konkreettisia ohjeita siitä, miten ja kenen toimesta disponoinnit tulisi suorittaa, jos velallinen ei voi tehdä tai ei suostu tekemään niitä. Velallista kohtaan voidaan yrityssaneerauksessa käyttää pakkokeinona uhkasakkoa, mutta se koskee vain velallisen velvollisuuksia ennen saneerausohjelman vahvistamista, ei sen jälkeen.[109]

Vaikka saneerausohjelma YrsanL 57 §:n mukaan on tuomio-opillisesti vahvistus- ja suoritustuomio velkajärjestelyjen osalta, lienee selvää, että sillä ei voi olla vahvistustuomion luonnetta velallisen muiden oikeussuhteiden osalta. Ensinnäkään saneeraustoimia ei voida ohjelmassa säännellä riittävän yksityiskohtaisesti. Juridisesti taas oikeussuhteen muuttaminen tuomiolla edellyttää vastapuolen kuulemista eikä se saneerausmenettelyssä kaikkien oikeussuhteiden osalta olisi mahdollista eikä tarkoituksenmukaista. Tulkintaa tukee YrSanL 57 §:n systemaattinen asema: pykäläotsikko on 'saneerausohjelman oikeusvaikutukset',

[106] HE 182/1992 vp. s. 25–26.

[107] Aikaisemminkin velallisen vaikutusvalta rajoittui siihen, että hän sai estää muun kuin liiketoimintaan kuuluvan omaisuuden myymisen muutoin kuin julkisella huutokaupalla (KS 71,3 §, 1585/92).

[108] Ks. Koskelo 1994 s. 331–332.

[109] YrSanL 82 § viittauksin 13 ja 70,2 §:ään.

jonka voidaan tulkita tarkoittavan, että lainkohdalla ei ole tarkoitus säännellä velallisen ja velkojien päätösvaltaa, vaan muihin lainkohtiin perustuvan toimivallan nojalla tehtyjen päätösten oikeusvaikutuksia.

Omaksumani – velallisen suostumusta omaisuuden luovutuksiin edellyttävän – tulkinnan mukainen on velallisen yhteisöoikeudellisen toimivallan sääntelyn jättäminen YrSanL:n ulkopuolelle. Mahdolliset yhtiöoikeudellista päätöksentekoa edellyttävät ratkaisut tehdään yhtiön toimivaltaisissa elimissä eikä näiden toimivaltaa koskevia säännöksiä ole yrityssaneerauksen osalta muutettu.[110]

Periaatteellisesti painavin argumentti velallisen suostumuksen puolesta on se, että kun yrityssaneerausta ei ole tarkoitettu velallisen omaisuuden realisoimismenettelyksi, ei realisointia ole pidetty silmällä säädettäessä menettelyn aloittamisen edellytyksiä. Kuten edellä esitetty esimerkki havainnollisti, uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella aloitetussa menettelyssä velallisen disponointivaltuuksia oleellisesti kaventava tulkinta johtaisi paitsi velallisen oikeusturvan heikkenemiseen myös saneerauksen käyttökelpoisuuden vähenemiseen.

Velallisen oikeusturva on huomioitu ohjelman vahvistamisen edellytyksissä. Ohjelmaa ei voida vahvistaa, jos sen sisältö loukkaa velallisen oikeutta, oikeutettua etua tai on tämän kannalta kohtuuton (50,2 § 1 kohta). Esimerkkinä lain esitöissä mainitaan tilanne, jossa 'ohjelma edellyttää omaisuuden siirtymistä jollekin tai joillekin velkojista todellisen arvon alittavasta arvosta taikka muutoin ehdoilla, joita ei voida pitää velallisen kannalta hyväksyttävinä...'[111] Voidaan kysyä, voiko tällainen tilanne ylipäänsä syntyä, jos luovutukset edellyttävät velallisen suostumusta. Esitöissä lähdetään siitä, että konkurssin uhka on niin vahva painostuskeino velallista kohtaan, että tämän on suostuttava velkojien ohjelman hyväksymisen edellytyksenä vaatimiin toimenpiteisiin.[112] Siten 50,2 § 1 kohta suojaa velallista velkojien taholta tulevaa liiallista tosiasiallista painostusta vastaan.

---

[110] Siten esimerkiksi osakeyhtiön osakepääoman korottaminen tapahtuu yhtiön saneeraustilankin aikana yhtiökokouksen päätöksellä. Myös avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön sisäisessä päätöksenteossa noudatetaan saneeraustilasta huolimatta AKL:n säännöksiä. Eri asia on, että yhtiön toimivaltaan kuuluvan päätöksen tekeminen voidaan asettaa saneerausohjelmaehdotuksessa ohjelman lopullisen vahvistamisen ehdoksi. Ks. HE 182/1992 vp s. 39 ja 65.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhtiön rakenteellinen saneeraaminen on mahdollista vain yhtiön suostumuksella. Velkojat voivat hakea ja saada yhtiön saneeraustilaan ja myös toteuttaa velkajärjestelyjä. Sen sijaan ne eivät voi muuttaa yhtiön omistuspohjaa tai organisaatiota.

[111] HE 182/1992 vp. s. 51.

[112] HE 182/1992 vp. s. 39 erityisesti velallisyhteisön yhtiöoikeudellisten toimien osalta.

Velallisen asema saneerausohjelmaan sisältyvien disponointien suhteen on siis juridisesti vahva. Disponoinnit edellyttävät velallisen suostumusta. Velkojat voivat hyväksyä disponointeja sisältävän saneerausohjelman, mutta sitä ei voida toteuttaa ilman velallisen toimenpiteitä. Vaikka velallisen myötävaikutus ei ole menettelyn aloittamisen eikä edes saneerausohjelman hyväksymisen nimenomainen edellytys, saneerauksen tosiasiallinen onnistuminen edellyttää sitä (ks. 50,2 § 2 kohta).

3.1.3 Velkajärjestelyt

Yrityssaneerauksessa voidaan periaatteessa käyttää vastaavia velkajärjestelyn keinoja kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Yrityssaneerauslain velkajärjestelyn keinoja koskevat 44–45 § ovat pääosin saman sisältöisiä kuin velkajärjestelylain 25–26 §. Tässä kiinnitän huomiota vain muutamiin eroavaisuuksiin.

YrSanL:n keinoluettelosta puuttuu velan maksuvelvollisuuden poistaminen kokonaan (YrSanL 44,1 §). Velan maksuvelvollisuuden poistaminen on kuitenkin mahdollista ja jopa pääsääntöisesti välttämätöntä viimesijaisten saatavien kohdalla, sillä niille ei saneerauksessa pääsääntöisesti voi tulla lainkaan suoritusta, jos paremmassa asemassa olevat velkojat jäävät vaille täyttä suoritusta.[113] Tavallisen velan maksuvelvollisuus voidaan yrityssaneerauksessa poistaa kokonaan vain asianomaisen velkojan suostumuksella. Maksuvelvollisuuden poistamiseen rinnastettavia velkajärjestelyn keinoja ovat esimerkiksi saatavien muuttaminen kokonaisuudessaan oman pääoman ehtoisiksi lainoiksi tai osakepääomaksi, eikä näitäkään keinoja voida käyttää ilman asianomaisen velkojan suostumusta.

Rajoituksen sille, kuinka paljon tavallisia velkoja voidaan alentaa, muodostaa 53,1 § 5 kohdassa ilmaistu vertailu konkurssirealisaatioon. Mainitun lainkohdan mukaan tuomioistuin ei voi vahvistaa saneerausohjelmaa, jos velkoja saattaa todennäköiseksi, että hän olisi saanut suuremman suorituksen siinä tapauksessa, että saneerauksen sijasta velallinen olisi asetettu konkurssiin. Tähän standardiin, jota amerikkalaisessa konkurssioikeudessa nimitetään likvidaatioarvovertailuksi, palataan jäljempänä kohdassa 3.2.3. Siinäkään tapauksessa, että tavallisen velkojan saatavan likvidaatioarvo olisi nolla, ei voitane vahvistaa saneerausohjelmaa, jossa tavallisten velkojen maksuvelvollisuus poistettaisiin kokonaan, koska tätä vaihtoehtoa ei YrSanL 44,1 §:n mukaisissa velkajärjestelyn keinoissa ole otettu lainkaan huomioon.

---

[113] Viimesijaisten saatavien asemaa säätelevät YrSanL 46,3 §, 52,2 § viimeinen lause ja 54 § 5 kohta, joista tekstissä lausuttu oikeussääntö on luettavissa. Viimesijaisia saatavia ovat YrSanL 46,3 §:n viittauksen mukaan MSL 6 §:ssä tarkoitetut saatavat.

Yrityssaneerauksessa on käytettävissä sellainenkin velkajärjestelyn keino, jota yksityishenkilön velkajärjestelyssä ei ole, nimittäin velkojan saatavan maksaminen velkojan kannalta kohtuullisin sijaissuorituksin (44,2 § 2 kohta). Tämän keinon käyttäminen ei edellytä kyseisen velkojan suostumusta.

Sitä, mitä velkajärjestelyn keinoja yksittäisessä tapauksessa voidaan käyttää, rajoittaa 44,3 §, jonka mukaan velkojien oikeuksia ei saa rajoittaa enemmän kuin on tarpeen saneerausohjelman tarkoituksen toteuttamiseksi.

Vakuusvelkojen velkajärjestelyjä koskevat pääosin samat rajoitukset kuin velkajärjestelyssä. Merkittävä ero velkajärjestelyyn verrattuna on yrityksen uuden rahoituksen tarpeesta johtuva mahdollisuus myöntää menettelyn aikana otettavalle uudelle luotolle aikaisempia velkojia parempi vakuusoikeus (34,1 §). Tällaisen supervakuusoikeuden myöntäminen on mahdollista tuomioistuimen päätöksellä selvittäjän hakemuksesta. Se ei kuitenkaan saa merkittävästi lisätä niiden velkojien riskiä, joiden asema heikkenee.

3.2 Saneerausohjelman vahvistaminen

3.2.1 Yleistä

Saneerausohjelman hyväksymisessä ja vahvistamisessa on kolme toimijatahoa: tuomioistuin, velallinen ja velkojat. Saneerausohjelman vahvistaminen koostuu kahdesta vaiheesta (1) velkojien hyväksyminen ja (2) tuomioistuimen vahvistaminen. Saneerausohjelman vahvistamisen edellyttämä velkojien hyväksyminen voidaan saavuttaa kolmella tavalla eli (1) kaikkien tunnettujen velkojien suostumuksella, (2) kaikkien velkojaryhmien enemmistön kannatettua hyväksymistä äänestyksessä, tai (3) velkojaryhmien äänestettyä ohjelmasta vähintään yksi ryhmä on kannattanut sen hyväksymistä. Vahvistamisen edellytykset ovat erilaiset riippuen siitä, mikä edellä mainituista äänestystuloksista on saavutettu.

Tuomioistuimen on YrSanL 49 §:n mukaan vahvistettava ehdotus saneerausohjelmaksi, jos vahvistamisen edellytykset 8 luvun 50–55 §:n mukaan täyttyvät. Lain mukaisten edellytysten täyttyessä tuomioistuimelle ei siten jää mahdollisuutta harkita ohjelman vahvistamisen tarkoituksenmukaisuutta eikä asianosainen voi vaatia, että ohjelma tulee tarkoituksenmukaisuussyistä jättää vahvistamatta. Vastustaessaan ohjelman vahvistamista velkojan tulee vedota sellaiseen seikkaan, joka lain mukaan estää ohjelman vahvistamisen. Äänestystuloksesta riippuu, millä edellytyksillä ohjelma tulee vahvistaa tai jättää vahvistamatta. Mitä laajempi velkojaryhmien kannatus ohjelmalle on saatu, sitä harvemmin pe-

rustein ohjelma voidaan jättää vahvistamatta. Jos enemmistön kannatus on saavutettu vain osassa velkojaryhmistä, velkoja voi vedota minkä tahansa 8 luvun mukaisen vahvistamisen edellytyksen puuttumiseen. Seuraavassa käsitellään velkojien ja tuomioistuimen roolia saneerausohjelman hyväksymisessä yhdessä siten, että velkojien äänestystulos on esityksen jäsentelyn perustana.

Laissa ei ole kaikkien edellytysten osalta nimenomaisesti säännelty sitä, tuleeko tuomioistuimen ottaa niiden mahdollinen puuttuminen huomioon viran puolesta, vai edellytetäänkö ohjelmaa vastustavan asianosaisen vetoavan edellytyksen puuttumiseen. *Koskelon* mukaan ohjelman vahvistamisen esteet ovat dispositiivisia ja edellyttävät siten vetoamistaakan soveltamista.[114] Toisaalta Koskelo toteaa, että eräät seikat ovat sellaisia ennakkoehtoja, jotka on otettava viran puolesta huomioon.[115] *Koulu* puolestaan pitää lähtökohtana vahvistamisen indispositiivisuutta.[116] Seuraavassa on lähdetty siitä, että vahvistamisen edellytykset jakautuvat viran puolesta huomioon otettaviin ja asianosaisen väitettä edellyttäviin ja että kunkin edellytyksen kohdalla on erikseen selvitettävä, onko se otettava huomioon viran puolesta vai väitteenvarainen.

3.2.2 Vahvistaminen kaikkien velkojien suostumuksella

Saneerausohjelman vahvistamisen edellytykset ovat yksinkertaisimmat siinä tapauksessa, että kaikki tunnetut velkojat hyväksyvät ohjelman. Hyväksymisen tulee olla kirjallinen ja se voidaan antaa kolmessa eri vaiheessa.

Jos tuomioistuimelle toimitetaan hakemuksen yhteydessä kaikkien tunnettujen velkojien kirjallinen suostumus ohjelman vahvistamiselle, saneerausmenettely yksinkertaistuu (92 §)[117] ja tuomioistuin voi siirtyä suoraan ohjelman vahvistamiseen.

Jollei suostumusta ole saatu, velkojille varataan tilaisuus antaa kirjallinen lausuma ehdotuksesta saneerausohjelmaksi (72,1 §). Ohjelma voidaan vahvistaa, jos kaikki velkojat ilmoittavat kannattavansa sitä.[118] Voidaanko ohjelma tässä vaiheessa vahvistaa, jos vain osa velkojista ilmoittaa kannatuksensa, kukaan ei vastusta ja osa pysyy passiivisena? Mahdollisuus tehdä ohjelman sisältöä koskevia väitteitä prekludoituu 72,1 §:n mukaisessa määräajassa, joten ohjelma on kat-

[114] Koskelo 1994 s. 304.

[115] Koskelo 1994 s. 317 ja 321. Samoin Liukkonen DL 1994 s. 809.

[116] Koulu 1994 s. 111.

[117] Suostumus voidaan antaa joko hakemuksen yhteydessä tai sen jälkeen, ennen 72,1 §:ssä aloitettua kuulemista.

[118] Ks. Koskelo 1994 s. 311, Liukkonen DL 1995 s. 35.

sottava hyväksytyksi. Jos joku tai jotkut velkojista vastustavat hyväksymistä ja vetoavat 8 luvussa mainittuun esteeseen, on toimitettava äänestys[119] (YrSanL 76–77 §).[120] Jos kaikki velkojat kannattavat äänestyksessä ohjelmaa se voidaan vahvistaa tässä alajaksossa tarkastelluin edellytyksin.

Vaikka kaikkien tunnettujen velkojien suostumus olisi saatu, tuomioistuimen tulee eräissä tapauksissa jättää ohjelma vahvistamatta. Nämä tilanteet voidaan jaotella (1) ohjelmalle asetettaviin muodollisiin ja menettelyllisiin vaatimuksiin, (2) muiden kuin velkojien oikeussuojaan ja (3) saneerausta koskeviin edellytyksiin.

(1) Muotoa ja menettelyä koskevat edellytykset.

Saneerausohjelman sisällön tulee täyttää 41 ja 42 §:n mukaiset vaatimukset (55,1 § 1 kohta). Mainituissa pykälissä säädetään yksityiskohtaisesti siitä, millaiset selvitykset saneerausohjelmaan tulee sisältyä (41 §), sekä siitä, millaisia saneeraustoimenpiteitä velallisen toiminnan tervehdyttämiseksi tullaan tekemään (42 §). Mainituissa lainkohdissa ei säännellä sitä, minkä sisältöisiä selvitysten tai toimenpiteiden tulee tai ne voivat olla, joten voidaan kokoavasti puhua muodollisista vaatimuksista.

---

[119] Koskelo katsoo, että vastustuksesta huolimatta ohjelma voitaisiin hyväksyä, jos vastustavia lausumia on riittävän vähän eikä vedottujen esteiden luonne huomioon ottaen ohjelma enää voi äänestyksessä kaatua. Koskelo 1994 s. 311. Kuten Koskelo toteaa, asialliset vastalauseet on joka tapauksessa tutkittava.

Äänestyksen toimittamatta jättäminen vastustavista lausumista huolimatta ei nähdäkseni sovellu kovin moniin tapauksiin sen vuoksi, että velkojan oikeus äänestää ohjelman hyväksymistä vastaan ei prekludoidu sen johdosta, että hän ei anna 72,1 §:n mukaista lausumaa. Velkoja ei voi äänestyksessä vedota uuteen seikkaan ohjelman hylkäämiseksi, mutta hän voi äänestää vastaan eli yhtyä toisen velkojan perusteltuun vastustukseen.

[120] Äänestystuloksen istuntokäsittelyä ei mainita äänestystä koskevissa 76 ja 77 §:ssä. Äänestyslausuman tulee 76,3 §:n mukaan olla kirjallinen ja 77,1 §:ssä nimenomaisesti säädetään, että asianosaisille voidaan varata tilaisuus antaa kirjallinen lausuma äänestysselvityksestä. Näiden säännösten mukaan istuntokäsittelyn pitäminen äänestystuloksesta näyttää olevan poissuljettu eli mainitut lainkohdat erityissäännöksinä siis syrjäyttävät HakL 5,1 §:n ja YrSanL kokoonpanoa koskevan 68,2 §:n. Sääntely on hieman ongelmallinen, kun otetaan huomioon ihmisoikeussopimusten määräykset oikeudesta suulliseen käsittelyyn.

YrSanL 72,1 §:n mukaiset vaatimukset ohjelman hylkäämisestä on käsiteltävä täysilukuisessa istunnossa, jolleivät asiaosaiset suostu kirjalliseen käsittelyyn tai tuomioistuin pidä asiaa selvänä. (Toisin Liukkonen DL 1994 s. 821, joka ilmeisesti pitää istuntokäsittelyn järjestämistä puhtaasti tarkoituksenmukaisuuskysymyksenä.) Oikeuden YrSanL 72,1 §:n mukaisten lausumien istuntokäsittelyyn on siis katsottu riittävän turvaamaan asianosaisten oikeuden suulliseen käsittelyyn.

Estettä istuntokäsittelyn pitämiselle äänestyksen jälkeen ei ole.

Tuomioistuimen on tutkittava saneerausohjelman muotovaatimukset ehdotuksen saavuttua käräjäoikeuteen. YrSanL 73 §:ssä on säännelty erityinen kuulemismenettely puutteellisen hakemuksen johdosta. Käräjäoikeuden on kuultava ehdotuksen tekijää sekä saneerauksen hakijaa. Kuulemisvelvollisuus vastaa asiallisesti hakemuslain täydennyskehotusta, joten analogisesti sen kanssa on edellytettävä, että käräjäoikeus täsmentää, miltä osin ohjelmaehdotus on puutteellinen. Jos ehdotus ei täydennyksen jälkeenkään täytä 41–42 §:ien määräyksiä tai kehotus laiminlyödään, käräjäoikeuden on määrättävä saneerauksen raukeamisesta.

Lisäksi tuomioistuimen on jätettävä ohjelma vahvistamatta, jos sen käsittelyssä on menetelty virheellisesti. Jos menettelyvirhe koskee ohjelman käsittelyä koskevia säännöksiä, ohjelma on jätettävä vahvistamatta vain, jos virheellä voidaan olettaa olevan vaikutusta asian lopputulokseen (55,1 § 2 kohta).[121] Säännöksestä ilmenee, että tuomioistuimen on valvottava sitä, että kaikki velkojat saavat asiamukaisesti valvoa oikeuksiaan saneerauksessa, mutta toisaalta vähäinen menettelyvirhe ei saa estää kollektiivisen menettelyn saattamista päätökseen.

Lain esitöissä esimerkkinä menettelyvirheestä esitetään tiedoksiantovirhe, jonka johdosta osa velkojista ei ole saanut tietoa ehdotuksesta tai on saanut siitä puutteelliset tiedot.[122] Esimerkissä on kysymys melko vakavasta menettelyvirheestä, joka siviiliprosessissa johtaisi tiedoksiannon uudelleen toimittamiseen (OK 11:18,1). Jos tiedoksiantovirhe on sen laatuinen, ettei asianosaista ole lainkaan kuultu, se on OK 31:1:n mukainen kanteluperuste.[123] Vaikka YrSanL 55,1 § 2 kohta antaakin mahdollisuuden vahvistaa ohjelman, jos virhe ei ole vaikuttanut asian lopputulokseen, tulisi virhe ensisijaisesti pyrkiä korjaamaan. Ohjelman vahvistamismenettelyn lainmukaisuus on velkojien oikeusturvan kannalta niin keskeinen asia, että virheen korjaamisen tulisi olla ensisijaista.

(2) Saneerausohjelman materiaalinen lainmukaisuus.

Jos kaikki velkojat ovat hyväksyneet ohjelman ja sen käsittelyssä on menetelty virheettömästi, tuomioistuimella ei ole syytä eikä toimivaltaakaan tutkia ohjel-

[121] Siten esimerkiksi määräpäivän jälkeen annettu, ohjelman hyväksyvä äänestyslausuma voitaneen ottaa huomioon, jos siten saadaan kaikkien velkojien suostumus ohjelman vahvistamiselle. Muussa tapauksessa määräpäivän jälkeen annettua äänestyslausumaa ei oteta huomioon ks. 76,3 § keskimmäinen lause.

[122] HE 182/1992 vp. s. 97.

[123] Lainkohdalla tuskin on tarkoitettu kaventaa asianosaisen oikeutta kannella menettelyvirheen perusteella. OK 31:1:n 2 kohdassa tarkoitettu asianosaisen tai muutoin tuomiosta haittaa kärsivän kuulemisen laiminlyönti on kanteluperuste siitä riippumatta, onko se saattanut vaikuttaa asian lopputulokseen.

man sisällön lainmukaisuutta velkojien kannalta. Ohjelman aineellinen sisältö voi tulla tutkittavaksi muun asianosaisen tai sivullisen vaatimuksesta. Ohjelma on jätettävä vahvistamatta, jos sen sisältö loukkaa velallisen, velallisyrityksen yhtiömiehen tai osakkeenomistajan taikka sivullisen oikeutta tai oikeutettua etua taikka on tämän kannalta kohtuuton (50,2 § 1 kohta, 53,1 § 1 kohta, 55,2 §). Jos lainvastaisuus tai kohtuuttomuus ei koske koko ohjelmaa vaan ainostaan jotain siihen sisältyvää määräystä, joka ei ole koko ohjelman toteutumisen edellytyksenä, voidaan tällainen määräys jättää hyväksymättä ja vahvistaa ohjelma muilta osin (55,2 §).

Kuten edellä todettiin, ohjelmalla ei voida velvoittaa velallista tekemään oikeustoimia tai muutoinkaan toimimaan vastoin suostumustaan. Tällöin on yleensä olemassa 50,2 §:n 2 kohdan mukainen este vahvistamiselle eli ohjelman toteutumiselle ei ole edellytyksiä.[124]

Tosiasiallisesti velallinen voi saneerauksessa olla sellaisessa tilanteessa, että hän on pakotettu hyväksymään mitkä tahansa ehdot, joita velkojat hänelle tarjoavat. Velallinen saattaa tosiasiallisesti olla suojan tarpeessa painostusta vastaan. Velallinen voi vedota 50,2 § 2 kohdan lisäksi siihen, että ohjelma on sisällöltään lain vastainen tai kohtuuton (50,2 § 1 kohta), tai että ohjelman laatimisessa tai käsittelyssä on toimittu lain vastaisesti tai sopimattomasti (55,1 § 3 kohta). Näihin perusteisiin hän voi ilmeisesti vedota siinäkin tapauksessa, että hän on menettelyn aikaisemmissa vaiheissa antanut ohjelmalle suostumuksensa. Ko. perusteet viitannevat lähinnä oikeustoimilain pätemättömyysperusteisiin,[125] mutta perustelujen mukaa niillä lienee jonkin verran laajempi soveltamisala.[126] Esimerkkinä perusteluissa näet mainitaan velallisen tai velkojan painostaminen ilmaisemaan mielipide ohjelmaehdotuksesta.[127]

Ohjelmaa ei voida vahvistaa, jos se loukkaa sivullisen oikeutta tai on tämän kannalta kohtuuton. Missä määrin sivullista koskevia määräyksiä ylipäänsä voidaan ottaa ohjelmaan? Lähtökohta on se, että tullakseen sivullista sitovaksi oh-

---

[124] Liukkonen näyttää edellyttävän, että velallinen vetoaa johonkin nimenomaiseen perusteeseen ohjelman toteutumatta jäämiselle ja esittää tästä todennäköisyysnäyttöä, ks. Liukkonen DL 1995 s. 44. Jos velallinen on luonnollinen henkilö, yleensä riittää se, että velallinen ilmaisee haluttomuutensa toteuttaa ohjelma.

[125] Koskelo viittaa niihin tässä yhteydessä, ks. Koskelo 1994 s. 318. Koskelon mukaan vahvistaminen estyisi sillä, että on syytä epäillä OikTL 3 luvun säännösten vastaisuutta. Oman käsitykseni mukaan näyttökynnystä tuskin voidaan tässä yhteydessä alentaa. YrSanL 50,2 §:ssä ei ole alennettua näyttökynnystä.

[126] Jos lainkohdalla tarkoitettaisiin pelkästään OikTL:n pätemättömyysperusteita, erillinen säännös YrSanL:ssa tuskin olisi tarpeellinen. Velallinen voisi vedota niihin suoraan OikTL:n nojalla.

[127] Ks. HE 182/1992 vp. s. 97.

jelma edellyttää sivullisen tahdonilmaisua. Tämä koskee myös osakkeenomistajaa, koska yhtiöoikeudellista päätöksentekomenettelyä ei voida ohjelman vahvistamisella sivuuttaa. Ohjelmaan sisältyvä määräys, joka velvoittaa sivullisen tekemään jotain ilman, että hän on antanut siihen suostumuksensa, on epäilemättä mitätön.

Ohjelmaan voidaan sisällyttää ehtoja, jotka ovat riippuvaisia sivullisen toiminnasta. Ohjelma voi olla ehdollinen siten, että se edellyttää esimerkiksi sivullisen myöntävän luoton velalliselle. Jos ehdon tulee toteutua ennen ohjelman vahvistamista, tuomioistuimen on tarkastettava ehdon toteutuminen ennen vahvistamista (55,3 §). Ohjelman toteutuminen voidaan tehdä ehdolliseksi myöhemmin toteutuvasta ehdosta, jonka täyttymättä jääminen on ohjelman raukeamisperuste.

(3) Saneerausta koskevat edellytykset.

Tuomioistuimen ei pääsääntöisesti ole tarkoitus ratkaista liiketaloudellisia kysymyksiä. Ohjelmaa ei toisaalta voida eikä ole syytä vahvistaa, jos on perusteltua syytä olettaa, ettei ohjelman toteutumiselle ole edellytyksiä (50,2 § 2 kohta ja 53,1 § 2 kohta). Ohjelman toteutumisen edellytykset ovat hyvin eri tyyppisiä, voi olla kysymys yksittäisestä saneeraustoimenpiteestä (ohjelma perustuu epätodennäköiseen oletukseen jonkin liikkeen osan myynnistä) tai liiketoiminnallisen saneerauksen (kustannusten karsiminen) onnistumisesta taikka markkinatilanteen kehityksestä. Useimmissa tapauksissa edellytyksiä voidaan luonnehtia taloudellisiksi. Jos kaikki velkojat ovat hyväksyneet ohjelman, nämä seikat voivat tulla tuomioistuimen arvioitaviksi vain velallisen väitteestä.

Useimmissa tapauksissa on nimenomaan velallisen intressissä osoittaa, että ohjelma on toteuttamiskelpoinen. Velallisella on yleensä myös parhaat mahdollisuudet esittää näyttöä ohjelman toteuttamisen edellytyksistä. Vastaavasti velallisen pelkkä väite siitä, että hän ei tule ryhtymään ohjelman toteuttamisen edellyttämiin toimiin, voi riittää perusteeksi sille, että ohjelman toteutumiselle ei ole edellytyksiä.

Kuten edellä todettiin, ohjelma voi olla ehdollinen siten, että ehdon toteutumatta jättämisen perusteella voidaan vaatia ohjelman raukeamista (63,3 §). Kovin monimutkainen ja monia ehtoja sisältävä ohjelma ei kuitenkaan luo sitä pohjaa vaihdannan sujuvuudelle ja luotettavuudelle, jota menestyksekäs saneeraus edellyttää. Sen vuoksi ehdon toteutumatta jääminen ei voine ilman 63,3 §:n mukaista tuomioistuimen päätöstä johtaa ohjelman raukeamiseen. Nämä näkökohdat asettavat myös rajoituksia sille, millaisia ehtoja ohjelmaan voidaan sisällyttää. Ehdon on 63,3 §:n mukaisesti oltava nimenomainen. Ehto ei voine myöskään olla

täysin yleinen, esimerkiksi tietyistä suhdanneindikaattoreista riippuvainen. Asianosaiset eivät voi ratkaista epävarmuutta ohjelman toteutumiskelpoisuudesta sisällyttämällä kaikkia epävarmuustekijöitä ohjelman ehdollisuuteen.

Ohjelman toteuttamiskelpoisuutta voidaan joutua arvioimaan myös suhteessa osakeyhtiölain pakkoselvitystilasäännöksiin. Lakivaliokunnan ehdotuksesta[128] yrityssaneerauslain säätämisen yhteydessä OYL 13:2a §:ään säädettiin 2 momentti, jonka mukaan saneerausohjelmaa ei voida vahvistaa, ellei saneerauksen päättämisajankohdan tase osoita oman pääoman olevan vähintään puolet osakepääomasta. Muussa tapauksessa yhtiö on asetettava selvitystilaan. Tämä vahvistamisen edellytys on siltä osin muodollinen kuin se voidaan todeta taseesta. Sellaisena tuomioistuimen tulee ottaa se viran puolesta huomioon.[129]

3.2.3 Hyväksyminen kaikissa velkojaryhmissä

Velkojat äänestävät ohjelman hyväksymisestä ryhmittäin. Velkojien jako ryhmiin tapahtuu saatavan etuoikeusaseman ja perusteen mukaisesti. Etuoikeusasema asettaa ryhmäjaolle suhteellisen selkeät puitteet, ja saatavan perusteen mukainen jaottelu jättää tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle. Ryhmäjakoa voidaan lyhyesti kuvata seuraavasti:

1) Vakuusvelkojat vakuuden tyypin mukaan. Esimerkiksi:
   1a panttivakuus (mahd. ml. pidätysoikeus)
   1b kiinteistökiinnitys
   1c omistuksenpidätys ym. omistusvakuus (mahd. ml. takaisinotto-oikeus)
   1d yrityskiinnitys
2) Tavalliset eli vakuudettomat velat samankaltaisen perusteen mukaan (alaryhmät 3a–3n)
3) Pienvelkojat tiettyyn markkamäärään asti
4–8) Viimesijaiset velkojat MSL 6 §:n mukaisessa järjestyksessä.

Äänestysryhmien muodostaminen edellyttää vakuutena olevan omaisuuden arvioimista sen vuoksi, että tietty velkoja äänestää vakuusvelkojien ryhmässä sillä osalla saatavaa, jonka vakuuden arvo kattaa (arg. 3,1 § 6 kohta). Jos vakuuden arvo ei kata koko saatavaa, velkoja äänestää vakuuden arvon ylittävällä osalla

---

[128] Lakivaliokunnan mietinnössä lisäystä ei perustella, LaVM 15 – HE 182/1992 vp.

[129] Pakkoselvitystilaa koskevat säännökset ovat yleisesti ottaen pakottavaa oikeutta. Koskelo tarkastelee OYL 13:2a § 2 momenttia ryhmäenemmistöihin perustuvan hyväksymisen alla. Säännöksen pakottavasta luonteesta johtuen edellytys lienee otettava huomioon jopa kaikkien velkojien hyväksymiseen perustuvassa vahvistamisessa.

vakuudettomien velkojien ryhmässä joko omassa alaryhmässä tai yhdessä muiden kanssa.[130]

Käräjäoikeus tekee päätöksen siitä, minkä suuruisena riitainen tai muutoin epäselvä saatava otetaan äänestyksessä huomioon (52,4 § ja 47,1 §). Päätös, johon ei erikseen voida hakea muutosta, ei ratkaise velkojan ja velallisen välisen velkasuhteen sisältöä.

Hyväksyvän äänestystuloksen saavuttaminen velkojaryhmässä edellyttää äänestykseen osallistuneiden velkojien enemmistön kannatusta sekä pääluvun että saatavien suuruuden mukaan.

Äänestyksessä ei oteta lainkaan huomioon velkojaa, joka saa täyden suorituksen kuukauden kuluessa ohjelman vahvistamisesta tai jonka oikeusasema ei ohjelman johdosta muutu (52,2 §). Oikeusaseman muuttumattomuus tarkoittaa sitä, että velkoja saa suorituksen velkasuhteen alkuperäisten ehtojen mukaan. Muuttumattomaan oikeusasemaan rinnastetaan tilanne, jossa ennen saneerauksen alkamista tapahtunut maksuviivästys oikaistaan (52,2 §).[131]

Viimesijaista velkojaa tai velkojaryhmää ei oteta äänestyksessä lainkaan huomioon, jos sitä korkeammassa asemassa etuoikeusjärjestyksessä oleva velkoja ei saa täyttä suoritusta saatavastaan (52,2 § viimeinen virke). Tämä lainkohta johtaa siihen, että viimesijaiset velkojat eivät yleensä saa äänestää, koska saneerausta tuskin voidaan viedä läpi siten, että tavalliset velkojat saisivat täyden suorituksen saatavistaan.[132]

Tämän amerikkalaisessa konkurssioikeudessa *absolute priority rule* -nimellä tunnetun säännön merkitys ei – toisin kuin Yhdysvalloissa – ole kovin keskeinen sen vuoksi, että yleiset etuoikeudet on käytännöllisesti katsoen kokonaan poistettu eikä sääntöä sovelleta osakkeenomistajiin.

Tuomioistuimen on vahvistamisen edellytyksenä otettava huomioon samat seikat kuin kaikkien velkojien suostumuksella tapahtuvassa vahvistamisessa. Myös vastaan äänestäneet velkojat voivat nyt tehdä väitteitä. Lisäksi eräät muut seikat voivat johtaa ohjelman vahvistamisen. Koska kaikki velkojat eivät ole kannattaneet ohjelman hyväksymistä, vahvistamisen lisäesteet koskevat vähemmistöön jääneiden velkojien oikeussuojaa ja lähinnä sitä, missä määrin ohjelman

[130] Vrt. Koskelo 1994 s. 310, Liukkonen DL 1995 s. 36–37.

[131] Velkojien yhdenvertaisuuden periaatteesta (46,1 §) seuraa, että yleensä koko ryhmän oikeusasema joko jää muuttumatta tai muuttuu ja äänestysoikeus sen mukaisesti. Poikkeuksia voi kuitenkin olla. Jos yhdellä vakuusvelkojalla on vain vähäinen saatava, joka suoritetaan muuttumattomana pois, hän ei saa äänestää, mutta muut vakuusvelkojat kylläkin. YrSanL 46,1 §:n mukainen yhtäläinen oikeus saneerauksen ulkopuolella ei voine edellyttää mainittujen velkojien kohtelemista täsmälleen samalla tavoin.

[132] HE 182/1992 vp. s. 52 ja 94.

avulla pystytään turvaamaan heidän saatavansa. Arvioinnin lähtökohtia on kaksi: toisaalta *velkojien keskinäinen etuoikeusasema ja tasavertaisuus*, toisaalta *vertailu vaihtoehtoisiin realisointitapoihin*. Lisäksi vahvistamisen ryhmäenemmistöjen suostumuksella – toisin kuin kaikkien velkojien hyväksyttyä ohjelman – estää velallisen tietynlainen rikollinen tai sopimaton toiminta velkojia kohtaan.

(4) Velkojien keskinäiset suhteet.

Velkoja voi vastustaa saneerausohjelman hyväksymistä sillä perusteella, että hän ei saa saneerauksessa niin hyvää suoritusta, kuin mihin hän YrSanL:n säännösten mukaan olisi oikeutettu. Tavallisille velkojille tulevan suorituksen suuruutta ei laissa suoranaisesti säännellä muutoin kuin 44,2 §:ssä lausutulla lievimmän keinon periaatteella ja 46,1 §:ssä ilmaistulla keskinäisen yhdenvertaisuuden periaatteella.[133] Viimeksi mainitun lainkohdan mukaan velkojien tulee olla yrityssaneerauksessa yhdenvertaisessa asemassa, jos heillä olisi yhtäläinen oikeus suoritukseen saneerausmenettelyn ulkopuolella. Oikeus suoritukseen saneerauksen ulkopuolella viittaa lakiin maksunsaantijärjestyksestä sellaisena kuin sitä sovelletaan konkurssissa (MSL 1 §). Tavallisten velkojien keskinäisessä suhteessa – takasijaisia saatavia lukuunottamatta – noudatetaan siten velkojien tasaarvon periaatetta (MSL 2 §).[134] Ohjelman hyväksymistä vastaan äänestänyt ta-

---

[133] Velkajärjestelyjen keinoja koskevat säännökset vastaavat pääosin VJL:n säännöksiä.

Yrityssaneerauksessa velallisen asunto ei kuitenkaan ole suojattu täytäntöönpanolta tavallisia velkojia kohtaan asumissuojaosuuden avulla. Jos yrityssaneerauksessa joudutaan arvioimaan asunnon myynti- tai säilyttämisvaihtoehtoja, vertailukriteeri on lähinnä seuraavassa tarkasteltava likvidaatioarvo.

[134] Lainvalmistelussa korostettiin saneerauslakien ja etuoikeuksien karsimisen välistä yhteyttä. Ks. esim. HE 181/1992 vp. s. 4 ja HE 182/1992 vp. s. 15.

Eräät muutkin YrSanL:n säännökset asettavat eräät velkojaryhmät yrityssaneerauksessa muita parempaan asemaan. Maksu- ja perintäkiellon ulkopuolelle jäävinä saatavina paremmassa asemassa ovat velallisen työntekijöiden palkat ja kulukorvaukset kolmelta kuukaudelta ennen menettelyn alkamista sekä ennen menettelyn alkamista kertyneet lomapalkat ja -korvaukset (18, 2 § 2 kohta), elatusapu velallisen lapselle siltä osin kuin se on erääntynyt viimeisen vuoden aikana (18,2 § 3 kohta) sekä eräät velallisen perustamalle eläkesäätiölle menevät erääntyneet suoritukset (18,2 § 6 kohta).

Eräät saatavat voidaan tapauskohtaisen harkinnan mukaan asettaa parempaan asemaan. Selvittäjällä on valtuudet päättää, voidaanko pankin luotollista maksuliikennetiliä hyvittää tilille saapuvilla suorituksilla (18,2 § 5 kohta), sekä pienten saatavien maksamisesta menettelyyn liittyvistä tarkoituksenmukaisuussyistä (18,2 § 4 kohta).

Saneerausohjelmassa voidaan päättää pienvelkojen maksamisesta kokonaisuudessaan samoin kuin eläkesäätiön lainasaatavan maksamisesta siten, että säätiön kattamatta olevan eläkevastuun määrä ei kasva (46,2 §).

vallinen velkoja voi vedota esimerkiksi siihen, että ehdotetut velkajärjestelyn keinot rajoittavat velkojien oikeuksia enemmän kuin on tarpeen saneerausohjelman toteuttamiseksi tai että tasavertaisuutta ei ole noudatettu (44,3 § ja 53,1 § 3 kohta).

Yhtäläinen oikeus suoritukseen ei tarkoita, että velkasuhteiden ehdot esimerkiksi erääntymisajan tai koron suhteen olisivat identtisiä. Näillä tekijöillä voi olla merkitystä siinä, miten velkajärjestelyn keinoja ko. saataviin sovelletaan.

Vakuusvelkojat kuuluvat maksu- ja perintäkiellon piiriin. Vakuusvelkojan oikeus suoritukseen on yrityssaneerauksessa turvattu vastaavan sisältöisin säännöksin kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Vakuusvelkoja voi vastustaa ohjelman hyväksymistä sillä perusteella, että velkajärjestelyt eivät täytä vakuusvelkojien oikeutta koskevia määräyksiä (53,1 § 4 kohta ja 45 §).

(5) Vaihtoehtoiset realisointitavat.

Yrityssaneerauksen mielekkyys perustuu yleensä siihen, että se tuottaa taloudellisesti paremman lopputuloksen kuin konkurssi. Saneerauksen perusperiaatteisiin kuuluu, että velkojan ei tarvitse suostua saneerausohjelmaan sisältyviin oikeuksiensa heikennyksiin, jos hän olisi voinut saada paremman suorituksen, jos velallinen olisi saneerauksen sijasta asetettu konkurssiin.[135] Tämä on taustana niille säännöksille, joita voidaan anglosaksisesti kutsua *vertailuksi likvidaatioarvoon (liquidation value)*. Niiden mukaan saneerausohjelmaa ei voida hyväksyä, jos saneerauksen sijasta aloitettu konkurssi olisi tuottanut velkojalle paremman suorituksen.

Saneerausohjelman tultua hyväksytyksi kaikkien velkojaryhmien ryhmäenemmistöillä velkoja voi vastustaa ohjelman hyväksymistä sillä perusteella, että ko. velkoja olisi saneerauksen sijasta aloitetussa konkurssissa saanut paremman suorituksen (YrSanL:n 53,1 § 5 kohta).

Velkojalla on prima facie todistustaakka siitä, että likvidaatioarvo olisi ollut parempi kuin saneerauksen lopputulos. Näyttökynnys on riita-asioiden normaalia näyttökynnystä alempi, sillä velkojan tulee saattaa tämä oikeustosiseikka todennäköiseksi. Todistelun lähtökohta sisältyy saneerausohjelmaan, johon tulee sisältyä arvio siitä, millaisiksi velallisen taloudellisen tilanteen ja velkojien aseman voidaan olettaa muodostuvan ilman ohjelmaa (41 § 7 kohta). Ohjelmaehdotuksessa on otettava kantaa siihen, olisiko velallinen ilman saneerausta joutunut konkurssiin vai olisiko konkurssi voitu välttää muilla keinoin. Olipa kan-

[135] Samoin Koskelo 1994 s. 280.

ta tähän kysymykseen kumpi tahansa, ohjelmaehdotuksessa on esitettävä arvio tavallisten velkojien jako-osuudesta mahdollisessa konkurssissa (42,2 §).

Vertailun kohteena on se tilanne, että velallinen olisi joutunut konkurssiin saneerauksen sijasta. Lakitekstissä tämä periaate on ilmaistu siten, että vertailussa ei oteta massavelkoina huomioon saneerauksen aikana syntyviä velkoja, jotka YrSanL 32,2 §:n mukaan olisivat massavelkoja, jos velallinen ohjelman vahvistamisen asemasta asetettaisiin konkurssiin.[136] Sen sijaan vertailussa otetaan massavelkoina huomioon yrityssaneerauksessa kertyneet selvittäjän kulut ja palkkio 87 §:n mukaan sekä todennäköiset konkurssikustannukset.[137]

Velkoja joutuu esittämään näyttöä siitä, että ohjelmaehdotuksessa esitetty arvio perustuu jossain suhteessa virheellisiin oletuksiin.[138] Velkoja voi esittää näyttöä esimerkiksi konkurssirealisaatiossa velallisen omaisuudesta saatavasta hinnasta. Velkoja on siten vastanäyttö-tilanteessa ohjelmaan sisältyvään arvioon nähden. Näytön esittäminen tämäntyyppisistä seikoista on ongelmallista, minkä vuoksi alennettu näyttökynnys (todennäköiseksi) on perusteltu. Ei kuitenkaan riitä, että velkoja horjuttaa ohjelmaan sisältyvää arviota ja osoittaa sen epäluotettavaksi, vaan velkojan on saatettava likvidaatioarvon paremmuus todennäköiseksi.

Velkojan on myös saatettava todennäköiseksi, että nimenomaan hän olisi saanut konkurssissa suuremman suorituksen kuin saneerauksessa (vahinkoedellytys). Tavallinen velkoja, joka saneerauksessa menettää osan saatavastaan, voi näyttää vahinkoedellytyksen toteen pelkällä likvidaatiovertailulla. Sen sijaan vaille suoritusta jäävän takasijaisen velkojan on saatettava todennäköiseksi, että vertailukonkurssissa hänelle kertyisi suoritusta.

---

[136] Mainitut velat otetaan huomioon tavallisina velkoina HE 182/1992 vp. s. 95.

[137] Näin HE 182/1992 vp. s. 94–95. Vertailu ei siten loppuun asti perustu tekstissä esitettyyn lähtökohtaan, jonka mukaan vertailun kohteena olisi saneerauksen asemasta aloitettu konkurssi. Vertailussa otetaan menettelykustannukset kahteen kertaan huomioon, saneeraus- ja konkurssikuluina. Jos saneerauksen asemasta olisi aloitettu konkurssi, olisi syntynyt vain konkurssikulut.

YrSanL 53,1 § 5 kohdassa käytetään sanoja 'velkoja saisi velallisen konkurssissa', mikä viittaa siihen, että vertailu suoritetaan ohjelman vahvistamishetken tilanteen mukaan – paitsi että 32,2 §:n mukaiset massavelat jätetään huomiotta, kuten perusteluissakin on tehty. Sen sijaan saneerausohjelman sisältöä koskevassa 42,2 §:ssä sanotaan, että vertailu koskee sitä, 'millaiseksi jako-osuus olisi muodostunut konkurssissa ilman...' Tämä säännös jättää tulkinnanvaraiseksi sen, kumpaa tilannetta vertailu koskee, saneerauksen alkamishetkeä vai ohjelman vahvistamishetkeä. Koskelon mukaan vertailukonkurssin alkamisajankohta on tarkoituksella jätetty määrittelemättä laissa ja saneerauksen keston vaihdellessa tapauksesta riippuen tarkoituksenmukainen lähtökohta on ohjelman vahvistamisajankohta, ks. Koskelo 1994 s. 280–281.

[138] Esimerkiksi Liukkonen suhtautuu jokseenkin pessimistisesti näytön esittämisen mahdollisuuksiin. Ks. Liukkonen DL 1994 s. 822–823.

Vertailu likvidaatioarvoon tarkoittaa useimmissa tilanteissa vertailua velallisen omaisuuden konkurssirealisaation tuoton ja saneerausohjelman kertymän välillä. Voidaanko vertailussa ottaa huomioon myös muut seikat, erityisesti velkojan oikeudellisesti vahvempi asema konkurssissa? Tässä mielessä merkityksellisiä eroja liittyy velallisen henkilökohtaiseen velkavastuuseen, velkojan oikeuksiin henkilöyhtiön yhtiömiehiä kohtaan sekä vakuusvelkojan ja kuittaukseen oikeutetun velkojan asemaan.

Vakuusvelkojalla on konkurssissa separatistiasema. Miten on verrattava toisiinsa YrSanL 45 §:n mukaista oikeutta saada suoritus saneerausohjelman mukaan ja oikeutta pantin välittömään realisointiin konkurssissa? Koska 45 §:n säännökset on laadittu siten, että niiden tarkoituksena on turvata vakuuden nykyarvo, vakuusvelkoja ei voi vedota separatistin oikeuteensa konkurssissa 53,1 §:n 5 kohdan mukaisena ohjelman vahvistamisen esteenä.

Velkojan oikeudellisesti vahvempi asema voi johtua myös velallisen tai muun henkilön henkilökohtaiseen vastuuseen liittyvistä seikoista. YrSanL:n 53,1 §:n 5 kohdan sanamuodon mukaan vertailun kohteena on se, mitä velkoja 'saisi velallisen konkurssissa.'[139] Sanamuodon mukaan tulkiten se tarkoittaisi, että vertailussa otetaan huomioon vain konkurssirealisaatiossa saatu arvo. Siten mahdollista vastuuta veloista konkurssin jälkeen ei otettaisi huomioon. Lainkohtaa säädettäessä todennäköisesti ajateltiin ensisijaisesti yhtiövelallista, joten vertailu pelkkään konkurssirealisaatioarvoon saattaa olla yksinkertaistus.

Koskelon mukaan vertailussa voitaisiin ottaa huomioon muutkin vaihtoehtoiset täytäntöönpanon muodot kuten ulosotto tai yksityishenkilön velkajärjestely.[140] Tämä kanta tarkoittaa sitä, että elinkeinonharjoittajan kohdalla varallisuuden lisäksi myös tulonhankkimiskyky on otettava huomioon.

Vertailtaessa elinkeinonharjoittajan varallisuuden realisointiarvoa voidaan vertailuperusteena käyttää yhtä hyvin konkurssia kuin ulosottorealisaatiotakin. Ero koskee lähinnä realisointikustannuksia. Ei liene estettä käyttää vertailukohteena kustannuksiltaan edullisempaa vaihtoehtoa.

Siinä tapauksessa, että velallisella on omistusasunto, joka ei ole vakuutena veloista, realisaation vertailukohtana voisi tulla kysymykseen yksityishenkilön velkajärjestely. Asumissuojaosuuden vuoksi vertailukohta olisi velkojille epäedullisempi kuin konkurssi tai ulosotto. Kun likvidaatiovertailu on säädetty nimenomaan velkojan suojaksi vertailu VJL:iin vaikuttaa sen perusajatuksen vas-

[139] Vertailu likvidaatioarvoon on lähtöisin amerikkalaisesta konkurssioikeudesta, jossa velalliselle ei konkurssin jälkeen jää henkilökohtaista vastuuta vakuudettomista ja etuoikeudettomista veloista.

[140] Koskelo 1994 s. 282.

taiselta. Toisaalta saneerauslakien perimmäinen tarkoitus on velallisen suojaaminen tai yritystoiminnan jatkamisen tekeminen mahdolliseksi, mikä puoltaisi velalliselle edullisen vertailukohdan valitsemista. Käsitykseni on kuitenkin se, että likvidaatiovertailun tavoite on tässä yksityiskohdassa vahvempi kuin lain yleiset tarkoitusperät eikä vertailu VJL 32–33 §:iin tule kysymykseen.

Velallisen henkilökohtaisen velkavastuun suhteen likvidaatiovertailu on ongelmallisempi. Konkurssissa velallinen ei joudu suorittamaan konkurssipesään muuta kuin ulosmittauskelpoiset tulonsa konkurssituomioon asti. Sen jälkeen saamansa tulot hän saa pitää, mutta velkavastuu on konkurssin jälkeenkin olemassa. Jos vertailu koskisi vain konkurssipesään suoritettavia tuloja, myöhempää velkavastuuta ei juurikaan otettaisi huomioon. Tämä vaikuttaisi melko kohtuuttomalta velkojia kohtaan, sillä luoton myöntäminen elinkeinonharjoittajalle perustuu yleensä henkilökohtaiseen ansaitsemiskykyyn. Tällöin vertailu omaisuuden realisointiarvoon konkurssissa tuottaa heikomman tuloksen kuin vertailu siihen, kuinka paljon velkoja voisi saada todellisen konkurssin tapahtuessa.

Toisaalta arvio velallisen kyvystä maksaa velkojaan konkurssin jälkeen on epävarma ja riippuu useista tekijöistä, aina yleisestä työmarkkinatilanteesta velallisen motivaatioon. Jos vertailukohdaksi otettaisiin velallisen sosiaaliturva elinkeinon lopettamisen jälkeen, ansaintakyvylle ei ehkä tulisi lainkaan arvoa. Elinkeinotulon ulosmittauksen käyttäminen lähtökohtana taas johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen, jos se lisättäisiin elinkeinovarallisuuden myyntituottoon. Lehmää ei voi yhtäaikaa lypsää ja tappaa. Siten tarkoituksenmukaiseksi likvidaatiovertailun kohteeksi näyttää muodostuvan varallisuuden realisointiarvo lisättynä arviolla siitä, mitä velallinen elinkeinotoiminnan päättymisen jälkeen joutuisi maksamaan yksityishenkilön velkajärjestelyssä.[141]

Vastaava ongelma esiintyy henkilöyhtiön saneerauksessa. YrSanL:n mukaan vastuunalaisen yhtiömiehen vastuu yhtiön velasta järjestyy siten, että yhtiömies rinnastetaan velalliseen ja velan maksuvelvollisuuden vähentäminen on voimassa myös vastuunalaista yhtiömiestä kohtaan (4 §). Konkurssissa häneen olisi kohdistunut täysi vastuu yhtiön veloista, jonka velkoja olisi voinut toteuttaa heti yhtiön konkurssiin asettamisen jälkeen (AKL 4:2 ja 7:2). YrSanL 53,1 § 5 kohdan sanamuoto kohdistaa vertailun *velallisen konkurssiin.* Sen on tulkittu tarkoittavan velallisen omaisuuden realisointiarvoa ja velkojan oikeutta maksun saamiseen myös vastuunalaiselta yhtiömieheltä konkurssin tapahtuessa.[142]

---

[141] Tätä kautta velkajärjestelyn esteillä saattaa olla välillistä merkitystä yksityisen elinkeinonharjoittajan tai ammatinharjoittajan saneerauksessa.

[142] Näin Koskelo 1994 s. 281.

Yhtiömies voi saneerauksen vireillä ollessa hakea velkajärjestelyä (VJL 45,2 § 2 kohta), samoin kuin konkurssin aikana.[143] Edelleen lainvalmistelijan mukaan, verrattaessa henkilöyhtiön saneeraustulosta yhtiön konkurssiin, yhtiömiesten henkilökohtainen vastuu otetaan huomioon ikään kuin nämä olisivat hakeneet velkajärjestelyä. Yhtiömiesten varallisuuden huomioon ottamisen osalta se merkitsee sitä, että asunnon arvosta vertailussa otetaan huomioon vain niin paljon kuin yhtiömies olisi velvollinen maksamaan velkajärjestelyssä (ylijäämäarvo ja asumissuojaosuuden tuotto).

Henkilökohtaisen velkavastuun osalta vertailu seuraa samoja periaatteita kuin edellä esitettiin luonnollisen henkilön osalta eli on arvioitava, kuinka paljon hän pystyisi maksamaan yhtiön toiminnan päättymisen jälkeen.

Vertailu vaihtoehtoiseen myyntitapaan.

Siinä tapauksessa, että saneerausohjelma sisältää määräyksen velallisyrityksen, velallisen liiketoiminnan tai sen toiminnallisen osan myymisestä kokonaisuutena, velkoja voi vedota siihen, että myyntitapa ei tuota riittävän edullista tulosta (53,1 § 6 kohta). Vertailu kohdistuu vaihtoehtoiseen myyntitapaan, joka voi olla omaisuuden vähittäisrealisaatio tai jokin muu tapa, esimerkiksi toiminnan myyminen toisenlaisina kokonaisuuksina. Toisin kuin konkurssivertailussa vaihtoehtoiseen myyntitapaan saa vedota sekä tavallinen velkoja että vakuusvelkoja. Velkojan on saatettava luovutuksen epäedullisuus todennäköiseksi. Sen sijaan lainkohtaan ei sisälly vahinkoedellytystä siinä mielessä, että velkojan olisi osoitettava, että juuri hän kärsii myyntitapojen erotuksesta. Tältä osin kysymys lienee lähinnä presumtiosta eli velkojalla ei ole vetoamis- ja näyttötaakkaa vahinkoedellytyksestä. Jos ohjelman laatija esittää näyttöä siitä, ettei myyntitavalla ole ko. velkojan saatavan kannalta merkitystä, näyttövelvollisuus siirtynee myyntituloksen epäedullisuuteen vedonneelle velkojalle.

(6) Rikosperusteiset seikat vahvistamisen esteenä.

Saneerausohjelmaa ei 53,2 §:n mukaan voida vahvistaa, jos velallinen tai joku tämän puolesta on syyllistynyt tai epäiltynä tietyistä rikoksista tai menetellyt sopimattomasti velkojia kohtaan. Saneerauksen estävät rikokset on lueteltu tyhjentävästi. Ne ovat velallisen epärehellisyys (RL 39:1–1a), velallisen petos (RL 39:2–3) ja velkojansuosinta (RL 39:6) sekä kirjapitorikos (RL 30:9–10).

[143] Ks. edellä s. 71–72.

Sitä, miksi juuri nämä rikokset, mutta eivät esimerkiksi RL 29 luvun mukaiset vero- tai avustusrikokset, estävät saneerauksen myöntämisen, ei esitöissä varsinaisesti perustella.[144] Saneerauksen estäville rikostunnusmerkistöille on yhteistä se, että ne vaikeuttavat saneerauksen toteuttamista esimerkiksi siten, että saneerattavasta yrityksestä ei saada luotettavaa informaatiota, jonka pohjalta saneerausratkaisut voitaisiin tehdä. Informaation puutteet liittyvät kirjanpitorikoksissa kirjanpidon puutteisiin, heikkouksiin tai suoranaiseen virheellisyyteen ja velallisen petoksessa velallisen yrityssaneerauksessa antamiin tietoihin.[145] Velallisen epärehellisyydessä ja velkojansuosinnassa puolestaan on kysymys velallisen ennen saneerausta, taloudellisista vaikeuksistaan tietoisena tekemistä omaisuuden disponoinneista joko velkojien ulottumattomiin tai yhden velkojan eduksi muiden kustannuksella. Varsinkin taloudellisen tilanteen heikentäminen syö saneerauksen edellytyksiä, mutta myös yhden velkojan suosimisella muiden kustannuksella voi olla vastaavia vaikutuksia.

Ohjelmaa ei myöskään voida vahvistaa, jos velallinen tai velallisen johtohenkilö on saneerattavassa toiminnassa rikkonut liiketoimintakieltoa tai häntä epäillään kiellon rikkomisesta (53,2 § 2 k).

Saneerausohjelman vahvistamisen esteenä ovat myös seikat, joiden perusteella velallinen, velallisyhtiön vastuunalainen yhtiömies tai johtohenkilö olisi voitu määrätä liiketoimintakieltoon, jos velallinen olisi saneerauksen asemasta asetettu konkurssiin. Liiketoimintakiellon edellytyksien olemassa olosta vaadittava näyttökynnys on asetettu tasolle 'on perusteltua syytä epäillä' (53,2 § 3 k).

Saneerausohjelma voidaan vahvistaa rikosperusteisista esteistä huolimatta, jos siihen on erityisiä vastasyitä. Tällainen syy voi olla esimerkiksi se, että ko. tekoihin syyllistyneet henkilöt ovat siirtyneet pois velallisyhtiön palveluksesta tai johdosta. Erityinen syy voinee olla sekin, että yritys myydään uudelle omistajalle ohjelman mukaisesti. Yksityisen elinkeinonharjoittajan kohdalla tuntuu vaikealta ajatella, että erityisiä vastasyitä olisi olemassa.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan rikosperusteisten esteiden huomioon ottaminen on väitteenvaraista.[146] Tämä ei lakitekstistä ilmene. Tosin 53,2 § 3 kohdassa mainittu liiketoimintakiellon edellytysten olemassaoloa koskeva epäily ei muutoin voine tulla esiin. Sen sijaan rikosperusteen ja liiketoimintakiellon rikkomisen osalta lakiin ei sisälly säännöstä, josta väitteenvaraisuus voitaisiin lukea, eikä väitteenvaraisuus nähdäkseni johdu asian luonteestakaan. Rikosoikeudellisen sanktiojärjestelmän yleinen merkitys huomioon ottaen saattaisi olla pe-

[144] Asiaa käsitellään HE 182/1992 vp. s. 52 ja 95.

[145] Saneerausmenettely lisättiin RL 39:2:ään lailla 25.1.1993/54.

[146] HE 182/1992 vp. s. 95.

rusteltua, että ainakin rikostuomio ja tuomioistuimen toteama liiketoimintakiellon rikkominen otettaisiin huomioon viran puolesta. Näistä seikoista tuomioistuimen on lisäksi helpompi hankkia selvitystä kuin asianosaisten. Tarpeellinen selvitys on saatavissa asiakirjoista eikä edellytä asianosaisten tai todistajien kuulemista. Lisäksi kysymyksessä olevat teot vaikuttavat siinä määrin velallisen luotettavuuteen, että tuomioistuin voi ottaa ne huomioon jo asian käsittelyn alkuvaiheessa ja tarvittaessa hylätä saneeraushakemuksen YrSanL 7,1 §:n 4 tai 5 kohdan perusteella. Se, että saneeraus erityisten vastasyiden perusteella voidaan vahvistaa, antaa tarvittaessa mahdollisuuden tapauksen erityispiirteiden huomioon ottamiseen. Erityisten vastasyiden olemassa oloa koskeva todistustaakka on luonnollisesti niihin vetoavalla asianosaisella.

Ensinäkemältä vaikuttaa epäloogiselta, että saneerauksen estää liiketoimintakiellon rikkominen ja epäily liiketoimintakiellon edellytysten olemassa olosta, mutta ei pelkästään se, että velallinen tai yhtiön johtohenkilö on määrätty liiketoimintakieltoon. Sekä kiellon rikkomisen että mahdollisesti kiellon edellytykset täyttävän toiminnan on täytynyt tapahtua saneerauksen kohteena olevassa liiketoiminnassa. Toisin sanoen, velallisen tai johtohenkilön muussa elinkeinotoiminnassa tekemillä teoilla ei ole välitöntä merkitystä.[147] Esteen ydinajatus ei siten olekaan osoitus velallisen tai yrityksen johtohenkilöiden yleisestä luotettavuudesta, vaan velallisyritystä koskevan tiedon luotettavuudesta. – Toisin kuin liikemaailmassa yleensä, nämä kaksi asiaa on jollain tavoin ajateltu voitavan pitää erossa.

3.2.4 Hyväksyminen vastoin joidenkin velkojaryhmien äänestystulosta

Saneerausohjelma voidaan hyväksyä, vaikka ohjelma ei olisi saavuttanut hyväksymistä kaikissa velkojaryhmissä suoritetuissa äänestyksissä. Ohjelman vahvistaminen vastoin jonkin tai joidenkin velkojaryhmien äänestystulosta tunnetaan amerikkalaisessa konkurssioikeudessa nimellä *cram down*. Siihen turvautumista pyritään yleensä Yhdysvalloissa välttämään ja saavuttamaan hyväksyvä äänestystulos kaikissa velkojaryhmissä pitkällisten neuvottelujen avulla.

Ohjelman vahvistamista ilman kaikkien ryhmien kannatusta on erikseen vaadittava. Vaatimuksen voi esittää ehdotuksen laatija, selvittäjä tai velallinen (54 §). On syytä huomata, että velkojat eivät saa esittää ko. vaatimusta, elleivät ole esittäneet ohjelmaa.[148] Vaatimuksen esittämisajankohdasta ei ole erikseen säädetty.

---

[147] Välillistä merkitystä voi olla, jos liiketoimintakiellon edellytykset perustuvat toimintaan useassa konkurssi- ja saneerausyrityksessä, LTKieltoL 3,1 § 2 k.

[148] YrSanL 40,3 § 4 ja 5 kohdassa mainittu velkojien vähemmistö, joka on oikeutettu eh-

Sitä voidaan kaiketi vaatia esimerkiksi 72,1 §:ssä tarkoitetussa lausumassa ikään kuin varmuuden vuoksi, vaikka tuolloin äänestystuloksesta ei vielä ole tietoa. Jos vaatimusta ei ole tuolloin esitetty, selvittäjän tai tuomioistuimen on varattava vaatimuksen esittämiseen tilaisuus (76,4 ja 77,1 §).

Jotta ohjelma voitaisin vahvistaa vastoin jonkin tai joidenkin ryhmien äänestystulosta, ohjelman on täytynyt saavuttaa tietty minimikannatus, joka on laissa määritelty toisaalta velkojaryhmissä saavutetun tuloksen, toisaalta kaikkien ohjelman puolesta äänestäneiden velkojien saatavien osuuden mukaan.

Ensinnäkin vähintään yhden velkojaryhmän on täytynyt äänestää ohjelman hyväksymisen puolesta siten, että vähintään puolet äänestykseen osallistuneista velkojista sekä pääluvun että saatavan suuruuden mukaan laskettuna on kannattanut ohjelman hyväksymistä. Äänestyksessä ei nytkään oteta huomioon viimesijaisia velkojaryhmiä eikä niitä velkojaryhmiä, joiden asema ei ohjelman vuoksi muutu.

Lisäksi ohjelman tulee saavuttaa tietty minimikannatus velkojien keskuudessa. Minimikannatuksen tulee olla vähintään viidesosa saatavista. Ohjelmaa kannattaneina velkojina otetaan huomioon äänestykseen osallistuneet, hyväksyvän äänestyslausuman antaneet velkojat. Heidän saataviensa tulee olla vähintään viidesosa niiden tunnettujen velkojien saatavista, joilla olisi ollut oikeus osallistua äänestykseen. Tunnettuina velkoina otetaan huomioon sellaiset vakuusvelat ja tavalliset velat, joiden oikeusasema ohjelman vahvistamisen johdosta muuttuu (54,1 § 2 k ja 52,2 §).

Jos ohjelman vahvistamiselle on edellytykset, tuomioistuimen on 49 §:n mukaan vahvistettava ohjelma. Tästä seuraa, että tuomioistuimen on vahvistettava ohjelma, vaikka velkojien äänet jakautuisivat selvästi vahvistamisen puolesta ja sitä vastaan, jos minimikannatus on saavutettu eikä ohjelman vahvistamisen esteitä ole. Tämä on lain tarkoitussäännöksen mukainen, saneerausta suosiva ratkaisu (YrSanL 1,1 §).[149] Seuraavassa on esitetty kaksi esimerkkiä äänestystilanteista, joissa ohjelma tämän mukaan olisi vahvistettava:

---

dotuksen tekemiseen, voi varmaankin ilmoittautua selvittäjän tekemän ehdotuksen toiseksi esittäjäksi siltä varalta, että muut tahot eivät ehdota ohjelman hyväksymistä. Tulkinta vaikuttaa hieman keinotekoiselta, mutta muussa tapauksessa ohjelman vahvistaminen ilman kaikkien ryhmien kannatusta jää monessa tapauksessa velallisen vaatimuksesta riippuvaiseksi. On vaikeaa nähdä, miksi selvittäjä, jolla ei (palkkion lisäksi) ole omaa intressiä asiassa, lähtisi ehdottamaan ohjelman vahvistamista mielipiteiden jakautuessa voimakkaasti.

[149] Hallituksen esityksen mukaan 1,1 § on johdannon luonteinen eikä sisällä varsinaisia aineellisia säännöksiä. Ks. HE 182/1992 vp. s. 61. Tekstissä esitetty tulkinta perustuu 49 §:n sanamuotoon 'on vahvistettava'. YrSanL (50 §:ssä ja 51 §:ssä ja) 54 §:ssä sanotaan 'voidaan vahvistaa', mikä viittaa siihen, että tuomioistuimella olisi enemmänkin harkintavaltaa. Tätä ei kuitenkaan 49 §:n perustelujen mukaan ole tarkoitettu. HE 182/1992 vp. s. 92.

Esimerkki 1.

ryhmä	vastaan	puolesta	ohjelma
yrityskiinnitys	200.000		160.000
tavarantoimitt.		200.000	100.000
verottaja	100.000		50.000
	300.000	200.000	310.000

Ensimmäisessä esimerkissä yrityskiinnitetty saatava saa täyden suorituksen siltä osin se tulisi suoritetuksi konkurssissa. Konkurssissa, joka alkoi ennen 1.1.1995, yrityskiinnitetty saatava saa etuoikeuden 60 prosenttiin yrityskiinnitetyn omaisuuden arvosta. Jos omaisuuden arvo olisi 200.000 mk, etuoikeus koskisi 120.000 markkaa. Tältä osin yrityskiinnitetyn saatavan asema ei konkurssivaihtoehtoon verrattuna heikkene. Ei ole aivan varmaa, saako velkoja äänestää yrityskiinnitetyn saatavan tällä osalla, jos sen maksuehdot tältä osin pysyvät sopimuksen mukaisina.[150] Esimerkissä oletamme, että yrityskiinnitetyn saatavan maksuehdot muuttuvat vakuuden kattamalta osalta (esimerkiksi maksuaikaa pidennetään) ja kiinnityksenhaltija äänestää koko saatavallaan omassa ryhmässään. Ohjelman puolesta äänestäneiden saatavien määrä (200.000) ylittää selvästi vaaditun viidesosan minimikannatuksen (100.000 mk).

Esimerkki 2.

ryhmä	vastaan	puolesta	ohjelma
yrityskiinnitys		200.000	160.000
tavarantoimitt.	500.000		250.000
verottaja	100.000		50.000
	600.000	200.000	460.000

Myös tässä tapauksessa yrityskiinnitetyn saatavan haltija on myöntänyt saatavan maksamiselle maksuaikaa ja osallistuu äänestykseen koko saatavallaan. Ohjelma on saavuttanut neljäsosan kannatuksen, joka ylittää vaaditun 20 prosentin minimikannatuksen (160.000 mk).

[150] Vrt. KS 71a § (110/95).

Mahdollisia viimesijaisia saatavia ei kummassakaan esimerkissä oteta huomioon, koska tavalliset velkojat jäävät vaille täyttä suoritusta.

Vahvistamista ilman kaikkien ryhmäenemmistöjen suostumusta on pidetty tarpeellisena siksi, että ryhmäjako ei saisi ratkaisevaa merkitystä vahvistamisedellytysten kannalta.[151] Koska ohjelman hyväksymiseen riittää äänestystulos, jossa hyväksymistä on kannattanut yksi ryhmä ja vähintään 20 prosenttia äänestykseen oikeutetuista velkojista, mielipiteiden mennessä ristiin minimikannatus yleensä löytyy. Seuraava esimerkki havainnollistaa tilannetta.

Ensiksi saatavat on jaettu ryhmiin saatavan perusteen mukaan. Ohjelman puolesta äänestää kaksi ryhmää, vakuudeton rahoittaja ja vakuusvelkoja, joiden saatavat ovat yhteensä 20 prosenttia kaikista saatavista.

Esimerkki 3.

	vastaan	puolesta	ohjelma
yrityskiinn	200.000		160.000
rahoittaja		100.000	50.000
vakuusvelkoja		100.000	50.000
tavarantoim	400.000		200.000
verottaja	200.000		100.000
yhteensä	800.000	200.000	560.000

Jos saneerausohjelman puolesta äänestäneet ryhmät ovat yksimielisiä, saneerausohjelma hyväksytään. Muussa tapauksessa on ensin selvitettävä, että ohjelmalle löytyy 20 prosentin minimikannatus. Sitä laskettaessa otetaan huomioon sekä ohjelman puolesta että vastaan äänestäneiden ryhmien velkojat, jotka ovat äänestäneet ohjelman puolesta.

Seuraavassa samat saatavat on jaettu muutoin samoihin ryhmiin, mutta vakuudettoman luoton antanut rahoittaja ja tavarantoimittajat kuuluvat samaan ryhmään. Tässä ryhmässä tavarantoimittajat ovat enemmistönä ja äänestystulos ryhmän sisällä muodostuu tavarantoimittajien enemmistön kannan mukaiseksi:[152]

[151] Koskelo 1994 s. 325.

[152] Näin ei välttämättä tarvitse käydä. Jos tavarantoimittajat ovat hyvin erimielisiä (60 % vs. 40 %), rahoittaja suurella saatavallaan voi muuttaa ryhmän äänestystuloksen, joksi tällöin muodostuisi puolesta 100.000 + 160.000 = 260.000; vastaan 240.000.

Esimerkki 4.

	vastaan	puolesta	ohjelma
yrityskiinn	200.000		160.000
vakuusvelkoja		100.000	50.000
verottaja	200.000		100.000
muut vakuudett.	500.000		250.000
yhteensä	900.000	100.000	560.000

Saneerausohjelman puolesta äänestänyt ryhmä ei yksinään – edes siinä tapauksessa, että ryhmä olisi ollut yksimielinen – täytä 20 prosentin minimikannatusta. Minimikannatuksen selvittämiseksi on vielä todettava vastaan äänestäneiden ryhmien vähemmistöt. Jos niistä löytyy riittävästi ohjelman puolesta äänestäneitä velkojia eli vähintään 100.000 markkaa edustavat saatavat, minimikannatus on koossa ja ohjelma voidaan vahvistaa.

Ryhmäjako voi määrätä äänestystuloksen, mutta vain siinä tapauksessa, että yhdenkään ryhmän kannatusta ei saavuteta. Vaadittava yhden ryhmän kannatus on sitä helpompi saavuttaa, mitä pienempiin ryhmiin velkojat jaetaan. Minimikannatusta, 20 % äänestykseen osallistuneista saatavista, laskettaessa otetaan huomioon kaikissa ryhmissä ohjelman puolesta äänestäneet velkojat. Siten esimerkissä 4 ohjelman vahvistamisen mahdollistava äänestystulos saatettiin saavuttaa yhden, 10 prosenttia kaikista saatavista edustavan, velkojaryhmän enemmistön sekä kaikkien velkojien 20 prosentin kannatuksella.

YrSanL:n 51,2 §:n 1 kohdan mukaan vakuusvelkojat tulee jakaa ryhmiin vakuusoikeuden tyypin mukaan, mikä antaa melko selkeän lähtökohdan ryhmäjaolle. Vakuudettomien velkojien ryhmäjakoon laki jättää enemmän harkinnan varaa. Lähtökohtana on yhtäläinen oikeus maksun saamiseen saneerauksen ulkopuolella. Käytetty sanonta viittaa velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain 2 §:ään, jonka mukaan lähtökohtana on velkojien yhtäläinen oikeus maksun saamiseen.[153] Ryhmäjakoa *voidaan* eriyttää jakamalla vakuudettomat velkojat saatavan perusteen mukaan omiin ryhmiinsä. Juuri tähän kohtaan sisältyy harkinnanvaraa. Saatavat, joilla on *samankaltainen peruste,* tulee sijoittaa samaan ryhmään. Mitä tarkoitetaan perusteen samankaltaisuudella? Ilmeisesti kaksi eri syistä

[153] Saneerauksen ulkopuolella tarkoittaa siis muuta pakkotäytäntöönpanoa (ks. HE 182/1992 vp. s. 93), jossa tekstissä esitetyillä esimerkkisaatavilla onkin yhtäläinen oikeus maksun saamiseen. Sanonta ei siis tarkoita, että mainituilla saatavilla pitäisi niiden normaalien erääntymis- ym. ehtojen mukaan olla yhtäläinen oikeus suoritukseen.

johtuvaa vahingonkorvaussaatavaa kuuluu samaan ryhmään.[154] Onko jatkuvaan toimitussuhteeseen perustuva luotto samankaltainen peruste kuin kertaluontoisen hankinnan laskusaatava? Työsuhteesta johtuvilla saatavilla epäilemättä on samankaltainen peruste. Entä työntekijän ja hallituksen jäsenen palkkasaatavalla? Julkisoikeudellisen velkojan puolesta äänestää 97 §:n mukaan viranomainen, jolla on toimivalta saatavan perimiseen. Voidaanko tästä päätellä, että esimerkiksi verosaatavat tulisi ryhmitellä useaan ryhmään veron perusteen mukaan? Vakuusoikeuden tyyppi voi samoin tuottaa tulkintaongelmia: onko rahoitusleasing-perusteinen omistuksenpidätys samaa tyyppiä kuin osamaksukauppaan perustuva omistuksenpidätys? Nämä ovat kysymyksiä, jotka jäävät myöhemmän tutkimuksen vastattavaksi. Selvää kuitenkin on, että ryhmäjaon perusteet tulevat olemaan oikeuskäytännössä esillä.[155]

Koska ohjelman vahvistaminen on mahdollista velkojien vähemmistönkin kannatuksella, sen vahvistamiselle on asetettava samat edellytykset kuin edellisessä kohdassa ja vielä lisäedellytyksiä.[156]

(7) Vähimmäistason ylittävien suoritusten jakautuminen.

Lisäedellytyksistä 54 § 4 kohta koskee tilannetta, jossa ohjelman mukaan velkojille kertyy suorituksia enemmän kuin lain mukaan määräytyvä vähimmäistaso. *Vähimmäistason ylittävien suoritusten* tulee jakautua velkojaryhmien kesken kohtuullisella tavalla. Vähimmäistaso viittaa vakuusvelkojien kohdalla ennen muuta 45 §:ään, jossa säädetään siitä, miten vakuusvelalle vähintään maksettava nykyarvo on ohjelmassa turvattava. Tavallisten velkojien suhteen lainkohta viittaa lähinnä 53,1 § 5 ja 6 kohdan likvidaatiovertailuun sekä 46,1 §:ssä ja 53,1 § 3 kohdassa julkilausuttuun yhdenvertaisuusperiaatteeseen.

Lain esitöiden mukaan tällä tarkoitetaan vähimmäistason ylittävien suoritusten jakamista vakuusvelkojien ja tavallisten velkojien kesken.[157] Esitöissä esitetyn

---

[154] Tuskin poikkeuksetta, sillä esimerkiksi tuotteen viallisuudesta aiheutunut 'sarjavahinko' ja työntekijän aiheuttama tapaturmaan perustuva vahinko eivät välttämättä kuulu samaan ryhmään.

[155] Näin on Yhdysvalloissa, missä vastaava säännös on todettu toisaalta joustavaksi, toisaalta johtavan epäyhtenäiseen oikeuskäytäntöön. Oikeuskäytännössä on toisaalta hyväksytty jako pieniin ryhmiin, toisaalta korostettu sitä, että yhtäläisten (similar) saatavien sijoittamisella eri ryhmiin tulee olla hyväksyttävät perusteet. Ks. Neuger, Bankr.Dev.J 1993 s. 567 ss.

[156] Sinänsä itsestään selvää lienee, että kukaan velkojista ei voi ohjelman mukaan saada suurempaa suoritusta kuin hänen saatavansa määrä (54 § 3 kohta). Tätä ei voida pitää varsinaisena lisäedellytyksenä, vaikka se laissa erikseen mainitaankin.

[157] HE 182/1992 vp. s. 96 ja Koskelo 1994 s. 326–327.

tulkinnan mukaan vakuudenhaltijan saatava ei ole tavallisia velkojia paremmassa asemassa muutoin kuin 45 §:ssä säännellyn nykyarvon osalta.[158] Kriteeriä sille, miten nykyarvon käsite ja keskinäinen kohtuus vakuusvelkojien ja tavallisten velkojien välisessä suhteessa otetaan huomioon, on erittäin vaikeaa kehittää. Vertailu joko pakottaa eri osapuolet tavoittelemaan yksimielisyyttä, kuten Yhdysvalloissa on tapahtunut, tai tekee mahdollisuuden vahvistaa ohjelma ilman kaikkien ryhmäenemmistöjen suostumusta melko epärealistiseksi.

(8) Vielä edellytyksenä ohjelman vahvistamiselle on, että vastaan äänestänyttä velkojaryhmää *huonommassa etuoikeusasemassa oleville saataville ei ohjelman mukaan tule suoritusta* (54 § 5 kohta). Tätä edellytystä ei sovelleta vakuusvelkojien ja tavallisten velkojien välisessä suhteessa. Sillä on merkitystä tavallisten velkojien ja viimesijaisten velkojien välisessä suhteessa ja viimesijaisten velkojien keskinäisessä suhteessa. Koska viimesijaiset velkojat eivät saa äänestää, jos tavallisille velkojille ei tule täyttä suoritusta (52,2 §), viimeksi mainitussa suhteessa lainkohdalla ei liene käytännön merkitystä. Ohjelman vahvistamisen kannalta 54 §:n 5 kohta yhdessä viimesijaisten velkojien äänestysoikeutta rajoittavan 52,2 §:n kanssa tarkoittaa sitä, että viimesijaisten saatavien mielipiteellä ja asemalla ei juurikaan ole merkitystä äänestyksessä.

4 SANEERAUSOHJELMAN OIKEUSVAIKUTUKSISTA

Saneerausohjelma muuttaa velkasuhteiden ehdot ohjelman mukaisiksi. Velallisen laiminlyödessä ohjelman mukaisen suorituksen velkoja voi vaatia täytäntöönpanoa vahvistetun ohjelman perusteella (60 §). Velallinen vapautuu ohjelman yli menevästä suorituksesta. Tästä poikkeava sopimusehto on mitätön (59 §).

Vaikka vahvistettu ohjelma lähtökohtaisesti vastaa lainvoimaista tuomiota, se on sillä tavoin ehdollinen, että erityisin edellytyksin velallinen voidaan määrätä suorittamaan ohjelman yli meneviä suorituksia velkojille tai ohjelma voi kokonaan raueta. Näiden tilanteiden varalta velkojilla on oikeus valvoa velallisen toimintaa saneerausohjelman ajan. Ohjelman toteuttamisen aikana velalli-

[158] Vaihtoehtoinen ja lain sanamuodon mukaan mahdollinen tulkinta on se, että yrityssaneerauksessa sovelletaan soveltuvin osin lakia velkojien maksunsaantijärjestyksestä, jolloin vakuusvelat on maksettava ensisijaisesti täyteen määräänsä. Sen jälkeen kertyvät suoritukset on kohtuullisella tavalla jaettava vakuudettomien velkojien kesken.

Hallituksen esityksen perustelujen mukainen tulkinta perustuu siihen käsitykseen, että vakuusvelkojien vakuudella suojattu saatava tulee maksetuksi 45 §:n mukaan laaditulla nykyarvon turvaavalla maksujärjestelyllä.

sella on yhtä kattava tietojenantovelvollisuus kuin saneerauksen tuomioistuinkäsittelynkin aikana selvittäjän tilalle asetettua valvojaa ja velkojatoimikuntaa kohtaan (61,4 §). Velallinen tai valvoja on velvollinen antamaan velkojille säännöllisin väliajoin selontekoja velallisen toiminnasta (62 §).

Pääsääntö on, että ohjelmaa ei enää muuteta sen jälkeen kun se on vahvistettu. Oikaisuluontoisesti ohjelmaan sisältyvä virhe voidaan korjata ja ohjelmaa voidaan oikaista riitaisen saatavan vahvistamisen tai takaisinsaannin johdosta (63 §). Asiallista muuttamista tarkoittaa 63,4 §:n mukainen ohjelmassa ennakoidun voiton huomattavasti ylittävien voittovarojen jakaminen velkojille. Velalliselle voittoa ei saa jakaa, ellei siitä ole erikseen ohjelmassa määrätty ja kysymyksessä on vastike velallisen työpanoksesta (42,1 § 5 kohta ja 58 §).

Saneerausohjelma voidaan määrätä raukeamaan joko osittain tai kokonaan. Osittain raukeaminen koskee vain sitä velkojaa, joka on vedonnut raukeamisen perusteeseen. Jos velallinen laiminlyö ohjelman mukaisen suorituksen, velkoja voi vaatia ohjelman raukeamista omalta osaltaan, ei sitä vastoin kokonaisuudessaan (64,1 §). Koko saneerausohjelma raukeaa velallisen joutuessa konkurssiin (66 §). Tuomioistuin voi velkojan tai valvojan hakemuksesta määrätä sen raukeamaan kokonaisuudessaan, jos jälkikäteen ilmenee rikokseen ym. liittyvä este (53,2 §) ohjelman vahvistamiselle tai velallinen rikkoo ohjelmaa jotain velkojaa suosiakseen (65 §). Edellä mainittu voitonjakokiellon rikkominen voi myös johtaa ohjelman raukeamiseen, mutta vain niiden velkojien osalta, joiden pääomaa on ohjelmassa rajoitettu (64,2 §).

Vastuunalaisen yhtiömiehen rinnastaminen velallisyhtiöön merkitsee sitä, että yhtiölle myönnetty helpotus velanmaksusta tulee myös yhtiömiehen hyväksi (YrSanL 4 §).[159]

Saneerausohjelmassa tulee määrätä *takaajan ja kanssavelallisen maksuvelvollisuudesta* velkojalle sekä kolmannen asettamaan esinevakuuteen perustuvasta vastuusta. Säännös on sijoitettu saneerausohjelmaan sisältyviä toimenpiteitä ja järjestelyjä koskevaan YrSanL:n 42,3 §:ään. Ko. määräysten aineellista sisältöä ei lainkohdassa säännellä. Muutoinkaan YrSanL:ssa ei ole takaajan maksuvelvollisuutta koskevia aineellisia säännöksiä. Aineellista sisältöä on 48,1 §:llä, jonka mukaan takaaja tai esinevakuuden asettaja voi yrityssaneerauksen yhteydessä hakea takaus- tai vakuusvastuun järjestelyä VJL 10 luvun mukaisesti.

---

[159] Tässä sääntely ei poikkea aikaisemmasta. Yhtiön ja yhtiömiehen vastuun samansisältöisyydestä seuraa, että yhtiömies voi velkojaa kohtaan vedota samoihin suoritusvelvollisuutta vähentäviin tai sen poistaviin seikkoihin. Tällaisiin seikkoihin on kirjallisuudessa katsottu kuuluvan yhtiön pakkoakordi ja velan antaminen anteeksi osittain tai kokonaan. Wilhelmsson–Jääskinen 1988 s. 201. Aikaisemman lainsäädännön osalta samoin Hyvönen–Caselius 1972 s. 54.

Liiketoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa *annettu takaus* pysyy velkajärjestelyssä voimassa alkuperäisten ehtojen mukaan.[160] Yrityssaneerauksen alkaminen tai saneerausohjelman vahvistaminen ei estä velkojaa perimästä saatavaansa liiketakauksen perusteella takaajalta (YrSanL 25,1 § ja 48,2 §). Saneerausohjelman vahvistamisen jälkeistä aikaa silmällä pitäen 48,2 §:ssä nimenomaisesti säädetty, että velkoja voi periä velan takaajalta alkuperäisen sopimuksen mukaisesti.[161]

Yrityssaneerauksessa perintä- ja täytäntöönpanokielto koskee *yksityistakaajaa*. Yksityistakaajan maksuvelvollisuudesta on määrättävä maksuohjelmassa (42,3 §). Yksityistakaajan maksuvelvollisuuden sisältö on yksityiskohtaisesti säännelty siinä tapauksessa, että hän saneerausmenettelyssä vaatii VJL 10 luvun mukaisen takausvastuun järjestelyn vahvistamista (YrSanL 48,1 §). Tällöin takausvastuun järjestely vahvistetaan sille osalle päävelkaa, jota päävelallinen ei saneerausohjelman mukaan suorita (VJL 75,2 §). Takausvastuun järjestely edellyttää, että takaaja maksaa takausvelan peruskorkoa vastaavine korkoineen viidessä vuodessa tai velan alkuperäisen luottoajan kuluessa (75,1 §).

Mikä on takausvastuun sisältö niissä tapauksissa, joissa takaaja ei hae takausvastuun järjestelyä 48,1 §:n mukaisesti? Suoranaista säännöstä asiasta ei ole. Lainvalmistelijat tulkitsevat tilannetta siten, että takaajan vastuu säilyy entisten ehtojen mukaisena.[162] Omavelkaisen takauksen kohdalla tulkinta tarkoittaa sitä, että velkoja saa yleensä saneerausohjelman vahvistamisen jälkeen ryhtyä perimään velkaa takaajalta. Koska saneerausohjelmassa on otettava kantaa takaajan maksuvelvollisuuteen (42,3 §), periminen tapahtuu sellaisin ehdoin kuin ohjelmassa on sanottu, edellyttäen tietenkin, että takaajaa on menettelyssä kuultu.[163]

Toteamus, että velkoja saa periä velan takaajalta sen alkuperäisten ehtojen mukaan, tiivistää yhteen monia erilaisia tilanteita. Siitä saa helposti sen käsityksen, että pääsääntöisesti takaajan olisi maksettava velka kokonaisuudessaan heti, jollei hän hae takausvastuun järjestelyä. Tämä yksinkertaistaa asioita. Velan ehtoihin vetoaminen voi aktualisoitua useissa eri tilanteissa. Jos esimerkiksi takaaja on perintäkiellon voimassa ollessa – maksukieltohan ei häntä koske – lyhentänyt velkaa alkuperäisten ehtojen mukaisesti, sitä ei voida vaatia maksettavaksi heti. Kun takaajan maksuvelvollisuuteen on kuitenkin saneerausohjelmas-

[160] YrSanL 48,2; HE 182/1992 vp. s. 92.

[161] YrSanL 42,3 §:n mukaisesti tämä lienee nimenomaisesti todettava saneerausohjelmassa.

[162] Koskelo 1994 s. 192, perustellen asiaa itsestään selvyytenä Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 238 alav. 1.

[163] Takaaja on 72,1 §:ssä tarkoitetulla tavalla asianosainen, jolle on annettava tilaisuus lausua ohjelmaehdotuksesta. Onko vahvistettu ohjelma 60 §:n mukaisesti täytäntöönpanoperuste myös takaajaa kohtaan, on kysymys, johon en osaa ottaa kantaa.

sa otettava kantaa, ei liene estettä sille, että takaajan ja saneerausvelallisen maksuvelvollisuus jaetaan siten, että velka tulee alkuperäisten ehtojen mukaan maksetuksi.

Pidän myös mahdollisena sellaista tulkintaa, että maksukiellon johdosta syntynyt velallisen maksuviivästys ei oikeuttaisi velkojaa vaatimaan koko velkaa takaajalta irtisanomislausekkeen perusteella (yksityishenkilön velkajärjestelyssä näin VaaHO:1994:8). Tässä tilanteessa voitaisiin ajatella, että saneerausohjelmassa takaaja velvoitettaisiin korjaamaan viivästys ja loppuosa velasta jaettaisiin saneerausvelallisen ja takaajan kesken siten, että se tulisi alkuperäisten ehtojen mukaan maksettavaksi.

Tulkinnan lähtökohta on se, että saneerausohjelman vahvistaminen ei vähennä velkojan oikeutta saada suoritus saatavalleen sekä velalliselta että takaajalta. Yrityssaneeraus rinnastetaan siis pakkoakordiin eikä sopimuksiin perustuviin päävelalliselle myönnettyihin velan ehtojen helpotuksiin.[164] Yleisten periaatteiden tasolla takauksen tarkoituksesta on katsottu johtuvan, että maksukyvyttömyystilanteessa velkojan on voitava periä velka takaajalta.[165] Takauksen tarkoituksesta – velan maksun varmistaminen – lähtevä päättely ei kuitenkaan estä tulkintoja, joissa päävelallisen saneerausohjelman mukaiset suoritukset otetaan huomioon. *Saarnilehto* on perustellusti pitänyt tarpeellisena nimenomaista sääntelyä laissa. Nykyinen tilanne jättää monia tulkintakysymyksiä avoimiksi.[166]

---

[164] Ks. nyttemmin kumotun akordilain 35 §. Samoin kuin pakkoakordi yrityssaneerauksen velkajärjestely sitoo myös niitä velkojia, jotka eivät ole antaneet velkajärjestelyihin suostumustaan.

Analogia-argumentin heikkoudet perustuvat kuitenkin siihen, että akordilain nimenomaisen säännöksen kumoaminen voidaan yhtä hyvin tulkita ilmaukseksi tarkoituksesta muuttaa lain sisältöä kuin tarkoituksesta pitää sen sisältöinen säännös voimassa.

[165] Koskelo–Lehtimäki 1993 s. 238, Saarnilehto 1993 s. 155.

[166] Tulkintakannanotto on pääkohdin vastaava kuin Yhdysvaltojen Reorganization-konkurssissa. Discharge ei vapauta ketään muuta kuin velallisen (Bankruptcy Code 524(e)). Takaaja on edelleen vastuussa. Jos velkoja on hyväksynyt ohjelman, jossa hän luopuu osasta saatavaansa ja ohjelman mukaan myös takaaja vapautuu vastaavalta osin, luopuminen on tehokas myös takaajaa kohtaan. Sen sijaan enemmistön hyväksymällä ohjelmalla ei voitane vapauttaa takaajaa vastuusta, jos velkoja ei ole tähän suostunut. Oikeustila ei sielläkään näytä olevan täysin yksiselitteinen. Ks. Cowans 3, 1989 s. 459.

5 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ VELKAVASTUUSTA YRITYS-SANEERAUKSESSA

Yrityssaneerauslain tarkoituksena on parantaa mahdollisuuksia taloudellisissa vaikeuksissa olevien, mutta elinkelpoisten yritysten toiminnan tervehdyttämiseen ja siten välttää konkursseja. Velallisen vapautuminen osasta velkavastuuta on yrityssaneerauksessa vain sivutuote, joskin usein välttämätön sellainen.

Saneerauksen edistämisen tarkoitus selittää useimmat lainsäädännön perusratkaisut. Toisin kuin aikaisemmin voimassa olleessa akordilainsäädännössä yrityssaneerauslaissa sekä menettelyn aloittaminen että saneerauksen vahvistaminen on säännelty ensisijaisesti aineellisin kriteerein. Akordilainsäädännön mukaan akordimenettelyn aloittamista sai hakea velallinen, jonka oli hakemukseen liitettävä velkojien enemmistön suostumus, ja akordin myöntäminen edellytti ennen muuta velkojien määräenemmistön hyväksymistä sekä tietyn minimijako-osuuden maksamista. *Akordilain* mukaiset tärkeimmät edellytykset olivat siten luonteeltaan *muodollisia. Yrityssaneerauksen* aloittaminen ja saneerausohjelman vahvistaminen ovat sitä vastoin *sisällöllisiä ratkaisuja.*

Saneerausmenettelyn aloittamisen edellytykset on pyritty sääntelemään siten, että saneerauksen kohteeksi tulisi yrityksiä, joiden taloudelliset ongelmat voidaan sen avulla korjata. Yrityksen taloudellisia ongelmia osoittaa maksukyvyttömyys tai uhkaava maksukyvyttömyys. Viimeksi mainitun edellytyksen omaksuminen myös velkoja-aloitteisen saneerauksen perusteeksi on kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellinen, saneerauksen riittävän aikaista aloittamista palveleva lainsäädäntöratkaisu. Maksukyvyttömyys ei toisaalta saa olla liian vakavaa, koska silloin sitä ei voitaisi saneerauksen avulla korjata.

Saneerauksen aloittamista koskevissa säännöksissä on pantu painoa myös sille, että asianosaiset ja tuomioistuin voivat saada riittävästi ja *riittävän luotettavaa informaatiota velallisen taloudellisesta tilanteesta,* jotta he voivat perustellusti ottaa kantaa saneerauksen edellytyksiin. Hakemukseen liitettävä tilinpäätösinformaatio onkin huomattavan perusteellinen ja kirjanpidon epäluotettavuus saneerauksen nimenomainen este. Kirjanpidon epäluotettavuus otetaan saneerauksen aloittamisen esteenä viran puolesta huomioon.

Saneerauksen aloittamisen edellytykset koskevat pääasiallisesti velallisen taloudellista tilaa, joko sen tervehdyttämiskelpoisuutta tai siitä saatavan tiedon riittävyyttä ja luotettavuutta. Sen sijaan velallisen rehellisyyden tai taloudellisen harkinnan arvioimisella ei ole saneerauksen aloittamista harkittaessa mainittavaa sijaa – toisin kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssä. Nämä – yksityisen elinkeinonharjoittajan kohdalla erittäin tärkeät – näkökohdat voivat saneerauksen aloittamisen edellytyksiä harkittaessa tulla jossain määrin esiin 'kiertotietä' sil-

loin, kun tehdään väite siitä, että hakemuksen tarkoituksena on perintätoimien estäminen tai muu väärinkäyttö taikka ettei saneerausohjelman vahvistamiselle ole edellytyksiä.

Itse menettelyssä on useita saneeraustavoitetta palvelevia piirteitä. Erityisesti voidaan kiinnittää huomiota selvittäjän keskeiseen rooliin ja laajoihin toimivaltuuksiin. Selvittäjän velvollisuuksiin kuuluu saneerauksen edistäminen erityisesti ohjelmaehdotuksen laatimisella. Valtuudet ulottuvat myös omaisuuden luovutuksista päättämiseen yhdessä velallisen kanssa. Selvittäjän valtuudet ulottuvat velkojien oikeuksiinkin, sillä hän voi tehdä ratkaisun pienvelkojen maksamisesta pois saneerausta haittaamasta (18,2 § 4 kohta).[167]

Saneeraustavoitteesta johtuu sekin menettelylle ominainen piirre, että poikkeukset normaalimenettelystä tehdään saneeraustavoitteen niin vaatiessa, eikä velallisen suojaamiseksi kuten velkajärjestelyssä. Esimerkiksi väliaikainen maksuja perintäkielto voidaan antaa, jos se on tarpeen 'saneerausmenettelyn kannalta,' ei humaaneista syistä.[168] Samoin velallisen häätäminen vuokrarästien vuoksi on mahdollinen kodista, mutta ei saneerauksen kohteena olevassa toiminnassa olevasta huoneistosta.

Vaikka menettelykysymykset eivät tässä ole olleet tutkimuksen kohteena, sivutuotteena tehdyt havainnot osoittavat, että menettely on järjestetty saneerausta suosivaksi. Yrityssaneerauksen onnistumisen ja sisällön kannalta oleellista tietenkin on se, kuka tai ketkä viime kädessä päättävät saneerauksen ehdoista. Aikaisemmin voimassa olleen akordilain epäonnistumisen katsottiin pääasiassa johtuneen liian korkealle asetetuista määräenemmistövaatimuksista.

Saneerausohjelman hyväksymistä koskevat säännökset eivät ole muuttuneet ainakaan yksinkertaisemmiksi kuin kumotussa akordilaissa. Päinvastoin, YrSanL 8 luvun säännökset ovat erityisen monimutkaiset. Saneerausohjelman hyväksymiseen osallistuu kolme tahoa, velkojat, tuomioistuin ja velallinen, joiden kaikkien vaikutusvalta on merkittävä.

Velallisen mielipiteen merkityksestä saneerausohjelman hyväksymiselle ei ole säännöksiä. Voidaan ajatella, että saneeraus on aina velallisen edun mukainen ja velallinen siten aina kannattaa sitä. Tämä on lähtökohtana muiden pohjoismaiden säännöksissä, joilla velalliselle annetaan oikeus hakea suojaa velkojien täytäntöönpanotoimilta. Yrityssaneerauslain lähtökohta on toinen. Saneerausmenettely voidaan aloittaa velallisen vastustuksesta huolimatta. Sitä, että velallisen vastustuksen ei haluta olevan saneerauksen este heijastaa esimerkiksi se, että

[167] Yksi esimerkki selvittäjän keskeisestä roolista on poikkeuksen myöntäminen perintäkieltoon 20 §:n nojalla; selvittäjää on kuultava, mutta velallista ei.

[168] HE 182/1992 vp. s. 77.

velallinen voidaan jopa uhkasakolla taivuttaa toteuttamaan saneeraukseen liittyvät velvollisuutensa. Tästä sääntelytavasta saattaisi saada sen virheellisen käsityksen, että velallisen mielipiteellä on ohjelman vahvistamisen kannalta vähäinen oikeudellinen merkitys. Asia on päinvastoin, eräissä suhteissa velallisen asema on erittäin vahva. Velallinen säilyttää omaisuutensa vallintaoikeuden ja yhtiövelallinen yhtiöoikeudellisen päätäntävaltuutensa, joten omaisuuden luovutuksia tai yhtiöoikeudellisia saneeraustoimia ei voida toteuttaa ilman velallisen suostumusta.

Saneerauksen läpiviemistä edistää myös se tapa, jolla velkojien mielipide otetaan huomioon. Saneerausohjelman vahvistaminen on mahdollista, vaikka vain velkojien vähemmistö kannattaisi sitä. Velkojien ollessa erimielisiä saneerauksen vahvistaminen tulee tuomioistuimen ratkaistavaksi. YrSanL 49 §:n antaa tuomioistuimelle selkeän ratkaisuohjeen, sillä sen mukaan ohjelma on vahvistettava, jos sen vahvistamiselle on edellytykset. Kuitenkin siinä tapauksessa, että ohjelma ei saavuta kaikkien velkojaryhmien hyväksymistä, ohjelman ehdottajan, selvittäjän tai velallisen on erikseen vaadittava vahvistamista.

Halutessaan vastustaa ohjelman hyväksymistä velkojien tai velallisen on vedottava 50–55 §:ien mukaisiin esteisiin. Siinäkään tapauksessa, että äänestyksessä on saavutettu minimikannatus eli 20 % velkojista puolesta, 80 % vastaan ja enemmistön kannatus vain yhdessä äänestysryhmässä, velkoja ei voi vedota siihen, että velallinen ei nauti velkojien luottamusta. Siten vahvistamisen esteillä on erittäin suuri merkitys.

Saneerausohjelman vahvistamisen esteet voidaan jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, mitä oikeushyvää ne suojaavat: (a) velkojien tiedonsaantia ja päätöksentekoa, (b) velkojien oikeuksia suoritukseen ja (c) saneerauksen toteutumista.

(a) Velkojien tiedonsaantia ja päätöksentekoa suojaavat säännökset. Sekä velkojien että tuomioistuimen päätöksenteon kannalta on oleellista, että velallisen tilanteesta on käytettävissä riittävästi luotettavaa tietoa. Sen vuoksi ohjelman muodollista sisältöä ja sen käsittelyssä noudatettavaa menettelyä koskevien säännösten noudattaminen on kaikissa tapauksissa ohjelman vahvistamisen edellytys (1).[169] Nämä säännökset otetaan myös viran puolesta huomioon silloin, kun tuomioistuimella on selvitys niiden rikkomisesta. Luotettavan tiedon saamista turvaavat myös ne säännökset, joiden nojalla velallisen rikos, erityisesti velallisen petos tai kirjanpitorikos estää saneerausohjelman vahvistamisen (6).

(b) Säännökset velkojien oikeuksista suoritukseen. Huomattava osa ohjelman vahvistamisen esteistä liittyy velkojien oikeuksiin toteutettavissa velkajärjestelyissä. Tältä osin on luonnollista, että esteeseen voi vedota vain velkoja, joka

[169] Numerointi viittaa edellä jaksoissa 3.2.2–3.2.4 käytettyyn numerointiin.

katsoo oikeuttaan loukatun. Vetoaminen edellyttää, että velkoja äänestää ohjelman hyväksymistä vastaan. Vakuusvelkoja voi vedota siihen, että hänen oikeuttaan vakuuden arvon kattamaan suoritukseen on loukattu (4). Tavalliset velkojat voivat vedota keskinäisen yhdenvertaisuuden tai velkojien oikeuksien mahdollisimman vähäisen rajoittamisen periaatteeseen (4). Vakuusvelkojien ja tavallisten velkojien välistä suhdetta sääntelee tasapuolisuusperiaate siinä tapauksessa, että ohjelma tuottaa velkojille suuremman suorituksen kuin vähin hyväksyttävä suoritus (7). Ohjelman on noudatettava myös ns. etuoikeussääntöä, jonka mukaan huonommassa etuoikeusasemassa oleville velkojille saa kertyä suoritusta vain, jos paremmalla sijalla olevat velat maksetaan kokonaan (8). Sen merkitys on kuitenkin vähäinen, koska sitä noudatetaan vain tavallisten velkojien ja takasijaisten velkojien välisissä suhteissa, ei sen sijaan tavallisten velkojen ja vakuusvelkojen välillä eikä yrityksen omistajiin.

Velkoja voi vedota myös siihen, että hänen oikeutensa ei toteudu saneerauksessa yhtä hyvin kuin vaihtoehtoisessa täytäntöönpanossa. Vertailukohteena on yleensä konkurssirealisaatio (5). Silloin kun ohjelma sisältää yrityksen toiminnallisen kokonaisuuden myynnin, vertailun kohteena voi olla myös vaihtoehtoinen realisointitapa.

(c) Saneerauksen toteutuminen. Velkojien ollessa erimielisiä ohjelman vahvistamisesta keskeinen merkitys on esteellä, jonka mukaan ohjelmaa ei voida vahvistaa, jos on perusteltua syytä olettaa, ettei ohjelman toteutumiselle ole edellytyksiä (YrSanL 50,2 § 2 kohta ja 53,1 § 2 kohta). Tähän esteeseen voidaan vedota riippumatta siitä, miten suuri osa velkojista on hyväksynyt ohjelman (3). Epäluottamus ohjelman toteutumiseen voi johtua joko siitä, että velallisen kykyyn tai haluun noudattaa sitä ei tunneta luottamusta, tai siitä, että ohjelman uskotaan perustuvan virheellisiin taloudellisiin arvioihin. Velkojan on paitsi vedottava oikeustosiseikkoihin, joiden vuoksi ohjelmalla ei ole toteutumisedellytyksiä, myös esitettävä niistä riittävä näyttö. Laissa näyttökynnys on asetettu normaalia alhaisemmaksi ('perusteltua syytä olettaa'). Koska kysymys on tulevaisuuteen suuntautuvasta ennusteesta, näyttövaikeudet ovat kummallakin puolella huomattavia. Ohjelmaa vastustavalle osapuolelle asetettu alhaisempi näyttökynnys johtunee juuri siitä, että hän on lähtökohtaisesti vastatodistelutilanteessa ohjelman laatijaa ja esittäjää vastaan.

Vaikka velallisen rehellisyys ja vilpittömyys taikka huolellisuus ja harkinta yrityksen hoidossa eivät ole keskeisiä saneerauksen edellytyksiä, niillä voi eräissä tapauksissa olla oleellista merkitystä saneerauksen onnistumista arvioitaessa. Saneerausohjelman vahvistamisessa tämä tulee esiin eräissä 53,2 §:n mukaisissa vahvistamisen esteissä. Vaikka velkojansuosinta (RL 39:6) ennen saneerauksen aloittamista ei sinänsä vaikeuttaisi saneerausta, se vaikuttaa velallisen luo-

tettavuuden arviointiin. Samoin epäily liiketoimintakiellon perusteena olevasta menettelystä koskee velallisen soveltuvuutta harjoittamaan elinkeinotoimintaa. Näiden seikkojen ottaminen huomioon vasta ohjelman vahvistamisen yhteydessä tekee mahdolliseksi sen, että ohjelma voidaan vahvistaa, jos niillä esimerkiksi henkilövaihdosten johdosta ei enää ole vaikutusta saneerauksen toteuttamiseen.

Tärkeä saneerauskelpoisuutta koskeva säännös sisältyy OYL 13:2a:n vakavaraisuusvaatimukseen. Tämän säännöksen merkitys korostuu sen vuoksi, että se ei ole dispositiivinen ja on lähtökohtaisesti otettava viran puolesta huomioon.

Vaikka yleisestävillä tarkoitusperillä ja yleisen maksumoraalin ylläpitämisellä ei saneerauksessa ole vastaavaa keskeistä merkitystä kuin yksityishenkilön velkajärjestelyssä, ei voida sanoa, että velallinen pääsisi saneeraukseen helpommalla tai että saneeraus päästäisi velallisen helpommalla kuin yksityishenkilön velkajärjestely. Saneerauskelpoisuutta ja velallisen taloudellisesta tilasta vaadittavaa informaatiota koskevat säännökset asettavat saneerausta hakevalle velalliselle suuret vaatimukset. Vaikka saneerausta hakevan luonnollisen henkilön kohdalla ei ole nimenomaista vakavaraisuusvaatimusta (vrt. OYL 13:2a), vertailu konkurssirealisaatioon asettaa saneerattavan toiminnan tuotolle minimivaatimuksen.

Saneerauskelpoisuutta korostavat ja velkojien päätösvaltaa minimalisoivat perusratkaisut nostavat esiin kysymyksen, onko yrityssaneerauslaki säädetty erityisesti taloudellisen laman olosuhteita silmällä pitäen. Eli onko taustalla ollut ajatus, että laman aikana velkojien voidaan edellyttää tinkivän oikeuksistaan enemmän kuin normaalioloissa. Lainvalmistelijoiden mukaan lain säätämisen pontimena ei ollut taloudellinen lama vaan insolvenssilainsäädännön kokonaisuudistus.[170] Konkurssilainsäädännöstä yrityssaneerauslaki kuitenkin poikkeaa oleellisesti saneerauskelpoisuusedellytyksen (erityisesti vakavaraisuusvaatimus yhdistettynä siihen, että etuoikeusvertailu koskee vain takasijaisia saatavia), saneerausta suosivien säännösten ja velallisen huomattavan vahvan aseman johdosta. Nämä peruserot ovat niin huomattavia, että voidaan kysyä, voidaanko yrityssaneerauslakia pitää varsinaisena insolvenssilakina tai ainakaan täytäntöönpanolakina. Velallisen vahvaa oikeudellista asemaa saneerauksessa on perusteltu sillä, että velallisen tosiasiallinen asema on heikko. Voidaankin kysyä, perustuuko velalliselle näin vahvan aseman antavan saneerauslain mielekkyys siihen, että vaihtoehtona oleva konkurssi on ankara ja pelkästään likvidaatioon tähtäävä?

[170] Ks. Koskelo 1994 s. 4.

Toinen osa: Ideologiset ja historialliset lähtökohdat velkavastuun sääntelylle insolvenssioikeudessa

VI MUITA MALLEJA

1 KANSAINVÄLISEN KATSAUKSEN TAVOITTEISTA

Ajatus kansainvälisestä vertailusta tässä tutkimuksessa lähti alunperin liikkeelle henkilökohtaisesta halusta ymmärtää paremmin insolvenssioikeuden yleisiä periaatteita. Konkurssisäännön vanhakantainen tila, vähäiset esityöt ja lainvalmistelun pysähtynyt tilanne 1980-luvulla eivät juurikaan antaneet aineksia yleisten periaatteiden analysoimiseen. Nyt (1995) tilanne tunnetusti on toinen.

Jo alustavat havainnot osoittivat, että konkurssioikeuden historiassa on nähtävissä kaksi vastakkaista tapaa säännellä velallisen velkavastuuta konkurssissa. Anglosaksisessa oikeuskulttuurissa konkurssin (ja muiden insolvenssimenettelyjen) velkavastuusta vapauttava vaikutus on pitkän historiallisen kehityksen tulosta ja vakiintunut viimeistään 1800-luvulla. Manner-Euroopan maissa lainsäädäntö vakiintui 1800-luvulla sille kannalle, että konkurssilla ei ole lainkaan vaikutusta velallisen velkavastuuseen.

Keskeiseksi kysymykseksi, jota vertailulla pyrin selvittämään, väistämättä muodostuu se, mistä tämä täysin päinvastainen suhtautuminen johtuu. Mikä on se kehitys, joka johti kahteen toisilleen vastakkaiseen suhtautumistapaan? Miksi esimerkiksi Suomessa velallisen ankaraa vastuuta veloista konkurssin jälkeen ei edes asetettu kyseenalaiseksi ennen 1990-lukua, kun taas anglosaksisissa maissa lähdetään itsestään selvyytenä siitä, että konkurssi vapauttaa velallisen velkavastuusta ja keskustelua käydään vain vapautumisen edellytysten hienosäädöstä?

Vertailevan oikeustieteen näkökulmasta tutkimukseni asettuu instituutioiden vertailun alaan (mikrovertailu).[1] Instituutioiden erojen selittämistä koskeva ky-

---

[1] Mikrovertailun ja oikeusjärjestelmien tasoa koskevan makrovertailun erottamisesta ks. Zweigert–Kötz 1984 s. 5 ja Constantinesco I, 1971 s. 258–261.

Institutionaalisen vertailun alalla työlläni on jossain määrin samanlaiset tavoitteet kuin Tolosen tutkimuksella osakeyhtiölainsäädännön kehityksestä. Metodologisista ratkaisuista ks. Tolonen 1974 s. 80–87.

symyksenasettelu edellyttää kyseisten instituutioiden luotettavaa tuntemista. Seuraavassa esityksessä on paljon deskriptiivistä ainesta. Tarkoituksena on välittää korrekti ja asianmukainen kuva vertailun kohteena olevien maiden insolvenssijärjestelmistä. Yksityiskohtien suhteen lukijan on turvauduttava alkuperäislähteisiin.

Eri maiden konkurssioikeutta esitteleviä deskriptiivisiä tutkimuksia on julkaistu jonkin verran. Lähestymistapaa edustaa esimerkiksi *Dunscombin* tutkimus vuodelta 1893. Akordisäännösten vertailun osalta on syytä mainita *Munch-Petersenin* teos Konkurssurrogater vuodelta 1932. Alan suuri nimi on *Dalhuisen,* jonka vertaileva väitöskirjatutkimus ilmestyi vuonna 1968. Sittemmin ilmestynyt *Dalhuisen on International Insolvency and Bankruptcy* on nimestään huolimatta kansallisten insolvenssijärjestelmien historia, esittely ja analyysi. Vaatimattomampia vertailevia katsauksia eräiltä insolvenssilainsäädännön osa-alueilta laadittiin 1960-luvulla Euroopan yhteisön konkurssiyleissopimuksen valmistelua varten. Vaikuttaa siltä, että vertailu on alkanut jälleen viime vuosikymmenen lopulla kiinnostaa, kun insolvenssioikeus on eri maissa jälleen noussut kiinnostuksen kohteeksi.[2]

Oikeusvertailun tavoitteisiin luetaan yleensä mm. (1) vertailevan aineiston hyödyntäminen oman oikeusjärjestelmän tulkinnassa, (2) de lege ferenda -aineiston tuottaminen lainvalmistelua varten ja (3) eri maiden lainsäädännön harmonisoimisen perustan luominen.[3]

Alunperin tarkoituksena oli käyttää vertailevia argumentteja tulkinnassa enemmän kuin luvuissa III–V on tapahtunut. Se on kuitenkin vaikeampaa kuin oletin. Insolvenssijärjestelmät ovat yksinkertaisesti liian erilaisia. Lainsäätäjää palvelevan tutkimuksen tarve ei tällä hetkellä ole akuutti – voisipa joku väittää, että sen aika on ohi. Sitä en usko. Suoranainen tavoite ei ole kuitenkaan ollut tuottaa ehdotuksia lain muutoksiksi tai välillisempääkään de lege ferenda -aineistoa.

Tutkimuksellani ei ole myöskään insolvenssilainsäädännön harmonisointiin liittyviä tavoitteita, vaikka harmonisoinnin puute on ollut syynä Euroopan Yhteisön, nyttemmin Unionin konkurssisopimushankkeen hautautumiseen pariksi vuosikymmeneksi.[4] Nyt, kun Euroopan Unionin sopimushanke on jälleen saa-

---

[2] Ks. pohjoismaista erit. Lennander TfR 1987 ja SOU 1990:74.

Viime vuosikymmenellä tehtiin jonkin verran myös puhtaasti käytännön tarkoituksia palvelevia kokoomateoksia, joissa esiteltiin eri maiden lainsäädännön keskeisiä periaatteita ilman sen syvempiä vertailevia tavoitteita, esim. kansainvälisen konferenssin loppuraportti Insol' 85, jossa esiteltiin eräiden Länsi-Euroopan maiden ja Yhdysvaltojen lainsäädäntöä.

[3] Ks. erit. Zweigert–Kötz 1984 s. 17, Bogdan 1978 s. 21 ss.

[4] Kannattaa huomata, että tällä välin solmitulla Euroopan neuvoston sopimuksella (European Convention on Certain International Aspects of Bankruptcy; 1990) on 'vaatimattomam-

nut tuulta purjeisiin, insolvenssioikeuden harmonisointiinkin tulee olemaan paineita. Tämä tutkimus vahvistaa sitä käsitystä, että erot Unionin maiden insolvenssilainsäädännössä ovat niin suuria, että harmonisointi ei tule olemaan helppoa.

Tutkimukseni päätehtävä on insolvenssijärjestelmien kuvaaminen ja sen ymmärtäminen, miksi ja miten eri tavoin velkavastuukysymys on eri oikeusjärjestyksissä säännelty. Tähän yksinkertaiselta kuulostavaan kysymykseen vastaamiseksi olen joutunut hahmottamaan insolvenssijärjestelmien perusperiaatteita. Velkavastuun järjestäminen ei näet ole muusta lainsäädännöstä ja oikeuskulttuurista irrallinen kysymys, vaan sillä on liittymäkohtia moniin kysymyksiin.

Olen konkretisoinut tärkeimmät asiaan vaikuttavat seikat kolmeen vertailuaineistolle esittämääni kysymykseen:

(1) Mitkä ovat maksukyvyttömyystilanteen oikeudellisen käsittelyn pääasialliset menettelymuodot ja mitkä ovat niiden tavoitteet?
Nykyaikaa lähestyttäessä vertailu painottuu uusiin yksityishenkilöä koskeviin menettelyihin.
(2) Miten eri menettelylajien soveltamisalat on rajattu? Menettelyn edellytykset ainakin siltä osin kuin niillä on merkitystä velkavastuun kannalta.
(3) Menettelyn päättymisen vaikutukset velallisen oikeusasemaan ja erityisesti menettelyn jälkeiseen velkavastuuseen.

Vertailun piiriin kuuluvia maita on monta eikä niiden valinta ollut vailla ongelmia. Suomalaisen tutkimuksen paradigmaan kuulu pohjoismaisen ja saksalaisen aineiston huomioon ottaminen. Tutkimuksen käynnistymisvaiheessa ne olivat jossain määrin hedelmättömiä. Tanskaa lukuunottamatta niissä ei ollut yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevaa lakia ja velallisen velkavastuu konkurssissa oli samalla tolalla kuin Suomessa. Historiaa valottavia lähteitä onneksi löytyi jonkin verran ja Saksassa velallisen velkavastuusta konkurssin jälkeen oli jopa kirjoitettu kolme väitöskirjaa.[5] Toisin sanoen, vertailu edesauttaa oman järjestelmämme kehityksen ja yleisten periaatteiden ymmärtämistä.

Oli välttämätöntä laajentaa vertailun piiriä. Velkavastuun sääntelyn vaihtoehdon, konkurssin vapauttavan vaikutuksen historia on Englannissa, josta se 1800-luvulla omaksuttiin Yhdysvaltoihin ja kehittyi pian huomattavasti radikaalimpaan suuntaan. Tällä vuosisadalla, 1970-luvulta alkaen Euroopassa toteutetuis-

---

mat' tavoitteet eikä se sen vuoksi edellyttänyt maiden lainsäädännön harmonisointia. Sopimus ei ole vielä voimassa.

Euroopan Unionin konkurssisopimuksen valmistelu on jälleen 1990-luvulla käynnistynyt uudestaan.

[5] Menzinger 1982, Ackmann 1983, Knüllig–Dingeldey 1984.

sa uudistuksissa on katsottu jälleen rapakon yli. Yhdysvaltojen konkurssioikeus on ollut innoittajana melkein kaikissa eurooppalaisissa insolvenssioikeuden reformeissa. Käytännön toteutus poikkeaa amerikkalaisesta kaikissa tapauksissa, mutta vaikutteet näkyvät sekä yleisissä periaatteissa että yksityiskohdissa. Ainoa Euroopan maa, joka on jokseenkin itsenäisesti ja kotimaisista lähtökohdista kehittänyt insolvenssioikeuttaan, on Ranska.

2 DISCHARGE'N ALKULÄHTEILLÄ – ENGLANTI

2.1 Historiallinen tausta

Lainsäädäntökehityksen tiivistelmä.

Konkurssin velasta vapauttava oikeusvaikutus *(discharge)* on vakiintunut anglosaksiseen lainsäädäntöön 1800-luvulla. Vaikka velasta vapautuminen usein sidotaan Englannin vuoden 1705 konkurssilakiin,[6] se on osa monimuotoista ja hidasta kehitystä. Konkurssin velasta vapauttavan vaikutuksen merkitys on ollut riippuvainen insolvenssilainsäädännön soveltamisalasta ja yleisestä kehityksestä.

Englannin[7] lainsäädännössä maksukyvyttömyyttä koskevat säännökset jakautuvat niin systemaattisesti, sisällöllisesti kuin historialtaankin toisaalta luonnollisen henkilön ja toisaalta (osake)yhtiön maksukyvyttömyyttä koskeviin säännöksiin. Tällä velalliseen perustuvalla kaksijakoisuudella on historiallinen tausta. Ensimmäiset yksityishenkilön konkurssia koskevat säädökset (1542–43, 1571) säädettiin kolme vuosisataa ennen varsinaisen yhtiölainsäädännön syntyä 1800-luvulla.

Konkurssioikeutta säänneltiin lukuisilla statuuteilla, jotka täydensivät edeltäjiä (esim. 1705, 1825, 1849). Kokonaisuudistuksia toteutettiin 1800-luvun jälkipuoliskolla (1869, 1883), vaikka tuolloin tehdyt uudistukset sisällöltään rakentuivat edeltäjiensä varaan. Vasta 1800-luvulla säädettiin akordista (1825, 1869), joskin sen tyyppisiä järjestelyjä oli käytännössä toteutettu aiemminkin. Vuoden 1914 konkurssilaki oli, vain vähäisin muutoksin[8] voimassa vuoteen 1986 asti.

---

[6] Näin esim. Fletcher 1990 s. 8.

[7] Tässä selostetut säännökset koskevat Englantia ja Walesia. Skotlannissa kehitys on osittain toisenlainen, samoin nykyisin voimassa olevat säännökset.

[8] Tärkeimpiä niistä olivat vuoden 1976 muutokset, jotka liittyivät uuden konkurssilain valmistelun alkuun.

Yhtiökonkurssi ei kuulunut lainkaan konkurssilainsäädännön soveltamisalaan, vaan siitä säädettiin 1800-luvun puolesta välistä aina vuoden 1986 konkurssilakiin asti osakeyhtiölainsäädännössä.

Varhaiset konkurssiperusteet.

Varhaisimpien konkurssistatuuttien tavoitteena oli suojella velkojia velallisen petollisia toimia vastaan. Erityisesti niillä säänneltiin velkojensa vuoksi paenneen velallisen omaisuuden haltuunottoa ja jakamista velkojien kesken. Lordikansleri valtuutettiin nimittämään komissioita tutkimaan velallisen toimia, myymään hänen omaisuutensa ja jakamaan rahat saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa velkojille.[9] Menettely oli yleistäytäntöönpanoa ja aluksi aloite konkurssiin oli vain velkojilla. Toimimalla yhteistyössä komission kanssa velallinen saattoi ilmeisesti lieventää häneen – myös konkurssissa – kohdistunutta velkavankeusseuraamusta.[10]

Konkurssilainsäädäntöä tarvittiin paitsi karanneiden velallisten omaisuuteen kohdistuvaan täytäntöönpanoon myös niitä velallisia kohtaan, jotka vetäytyivät taloihinsa suojaan pakkotäytäntöönpanolta ja siihen liittyvältä velkavankeudelta. Yksityisyyden suojan – *»an Englishman's home is his castle»* – turvin velalliset pyrkivät jatkamaan liiketoimiaan. Oikeuskäytännössä ja lainsäädännössä kehitettiin tapoja saattaa heidän omaisuutensa pakkotäytäntöönpanon kohteeksi. Tämä näkyi konkurssin edellytyksiä koskevan *'acts of bankruptcy'* -opin kehityksen alkamisena, jossa aivan alusta alkaen konkurssiperusteena velallisen karkaamisen rinnalla oli tämän turvapaikka omassa kodissaan.[11]

Soveltamisala.

Varhaisten konkurssilakien soveltamisala rajoittui kauppiaisiin. Oikeuskäytäntö sisälsi aina 1800-luvun puoleen väliin asti lukuisia ratkaisuja, joissa – hyvin juridisesti – tulkittiin kauppiaan käsitettä. Kauppias oli oikeuskäytännössä henkilö, joka sai elantonsa ostamalla ja myymällä.[12] Tämä tulkinta ei poistanut käsit-

[9] Holdsworth I 1956 s. 470, sama VIII 1925 s. 233–234, Jones 1979 s. 10, 25–27, 29 ja 33–34.

[10] Jones 1979 s. 27.

[11] Jo vuoden 1542 statuutissa mainittiin velallinen, joka »keep their houses», ja vuoden 1570 statuutissa 'sanctuary' konkurssiperusteena, Jones 1979 s. 15 ja 24 sekä Cohen 1982 s. 155 ja s. 166 alav. 26.

Monimutkaista ja kasuistista 'act of bankruptcy'-oppia ei tässä esityksessä tarkastella.

[12] Oikeuskäytännössä tyypillisesti ongelmallisia tilanteita näyttävät olleen esimerkiksi kiin-

teen ongelmallisuutta. Myöhempi tutkimus on osoittanut, että oikeuskäytännöllä ei juurikaan ollut yhteyttä taloudelliseen todellisuuteen eli siihen, millainen toiminta tosiasiallisesti edellytti luoton käyttöä.[13] Konkurssisäännösten soveltamisalaa tarkastettiin vuoden 1825 lainmuutoksilla laajentamalla sitä välittäjien ja käsityöläisten suuntaan.[14] Vuonna 1861 konkurssilainsäädännön soveltamisala laajeni koskemaan kaikkia yksityishenkilöitä.[15] Käytännössä yksityishenkilöiden konkurssiin hakeutumista ovat sen jälkeenkin tehokkaasti rajoittaneet konkurssikustannukset sekä konkurssin edellytyksenä olevat velkojen suuruutta koskevat rajoitukset.[16] Englannissa konkurssimenettelystä ei missään vaiheessa ole kehittynyt vastaavaa tavallisten ihmisten kuluttajakonkurssia kuin Yhdysvalloissa.

Käytäntö.

Konkurssioikeuden historia poikkeaa yleisestä englantilaisesta lainsäädäntökehityksestä siten, että varhaisista vaiheistaan alkaen se oli leimallisesti säädännäistä oikeutta *(statute law).* Lainsäädännön ollessa aukollista tarvittiin sitä täydentävää ja tulkitsevaa sääntelyä. Lakia tulkitsivat ja sen täytäntöönpanosta huolehtivat vuodesta 1571 alkaen pitkälle yhdeksännelletoista vuosisadalle asti lordikanslerin nimittämät komissiot. Komissioiden jäsenet olivat alalla toimivia kauppiaita ja liikkeenharjoittajia, jossain määrin myös juristeja.[17] Komissioiden tehtäviin kuului velkojien vaatimusten tutkiminen, tarvittaessa pesänhoitajan *(assignee)* nimittäminen ja velallisen olosuhteiden tutkiminen mahdollista velka-

---

teistön omistajien ja niillä kauppaa käyvien, viljelysmaan omistajien, erilaisten vuokranantajien ja majatalonpitäjien, rahanvälittäjien sekä käsityön ja teollisuuden harjoittajien tapaukset. Vuoden 1861 uudistusta edeltävää oikeuskäytäntöä Digest 4(1) 1991 s. 35–44, Jones 1979 sekä perusteellisesti Duffy A.J. Legal Hist. 1980 s. 294–303.

[13] Tämä oli aikanaan konkurssin soveltamisalan rajoitusten julkilausuttu perustelu kuten kuuluisien kommentaattoreiden (Blackstone, Loughborough) teksteistä käy ilmi, Duffy A.J. Legal Hist. 1980 s. 289 ja 305 ja Cohen 1982 s. 160–161.

[14] Duffy A.J. Legal Hist. 1980 s. 293.

[15] Jones 1979 s. 51, Potter–Adams–Dickson 1939 s. 10. Vain naimisissa olevat naiset jäivät soveltamisalan ulkopuolelle vuoteen 1935 asti, Digest 4(1) 1991 s. 6.

[16] Velkojen suuruutta koskevat rajoitukset saivat alkunsa vuoden 1842 uudistuksessa, Duffy A.J.Legal Hist. 1980 s. 304.

Sen jälkeen kun konkurssin mahdollisuus oli yksityishenkilöille periaatteessa avoinna 1800-luvun loppupuolella, velallisen oli maksettava konkurssin aloittamiskustannuksia £ 10. Kun työläisen viikkopalkka jäi karkeasti arvioiden useimmiten alle yhden punnan, ei konkurssi ollut velkojensa kanssa vaikeuksiin joutuneen työläisen kannalta realistinen vaihtoehto. Rubin 1984 s. 270 ja 276.

[17] Holdsworth Vol V 1945 s. 150.

vankeudesta ja velkavastuusta vapauttamista silmällä pitäen.[18] Kuten jäljempänä selostetaan, vapautuminen vastaamasta veloista oli velkojien päätösvallassa. Komissioiden rooli muodostui suuressa määrin velallisen ja velkojien välillä sovittelevaksi. Kokouksia ei pidetty tuomioistuimissa vaan tavernoissa, niitä oli useita, velallinen ja velkoja olivat henkilökohtaisesti läsnä, ja komissio pyrki aktiivisesti ja epämuodollisesti edistämään sovintoa velan maksamisesta velallisen ja tämän velkojien välillä.[19] Oikeudellisen edustuksen yleistyttyä 1800-luvulla menettely komissioissa oikeudellistui,[20] mutta kohtasi silti aikalaisten kritiikkiä hitauden, byrokraattisuuden ja asiantuntemattomuuden vuoksi.[21]

Komissioiden toimintaa ohjasi ja eräissä tapauksissa täydensi aluksi Kuninkaan valtaneuvosto *(Privy Council)*[22] ja 1700-luvun alkupuolelta eteenpäin lordikansleri ja *Court of Chancery*.[23] Englannin lainsäädännön kehityksessä Court of Chancery ja sen puitteissa toiminut lordikansleri lievensivät yleisten tuomioistuinten soveltaman *case law'n* ilmeisiä kohtuuttomuuksia *equity*-oikeudella, jonka institutionaalinen lähde oli mainittu tuomioistuin. Myös equity on oikeudellista eikä pelkästään kohtuusharkintaa, ja myös equity-oikeutta kehitettiin prejudikaateilla, tosin 1800-luvun loppupuolelle asti eri tuomioistuimissa kuin common law'ta.[24] Court of Chancery ja lordikansleri sovelsivat myös konkurssioikeudessa equity-periaatteita. Ilmeisesti sen vuoksi, että täydennettävä sääntely oli pääasiassa säädännäistä oikeutta, lordikanslerin kehittämiä oikeussääntöjä usein kutsutaan nimellä *common law of bankruptcy*.[25]

---

[18] Hicks–Ramsay, Tijdskrift voor Rechtsgeschiedenis 1987 s. 127.

[19] Näin siitä huolimatta, että tehtävän suorittamista varten komissiolla oli suhteellisen laajat valtuudet, ks. Holdsworth Vol VIII 1925 s. 238–239. Komissioiden toiminnasta ks. Hicks–Ramsay, Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis 1987 s. 134–141.

[20] Hicks–Ramsay, Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis 1987 s. 141 ss.

[21] Komissioita moitittiin niin ammattitaidottomuudesta kuin liian korkeista palkkioista, lainauksin Holdsworth Vol I 1956 s. 471–472.

[22] Privy Councilin toimivalta konkurssiasioissa kuitenkin lakkasi niinkin varhain kuin vuonna 1641.

[23] Holdsworth Vol I 1956 s. 470.

[24] Common law'n ja equity-oikeuden institutionaalinen jako poistui niinkin myöhään kuin tuomioistuinuudistuksen yhteydessä 1873–1875, minkä jälkeen kaikki tuomioistuimet ovat soveltaneet molempia, ks. Jackson 1977, erit. s. 4–7 ja 14–15.

Common law'n ja equityn suhdetta käsitellään useissa perusoppikirjoissa, esim. Smith – Keenan 1982 (1983) s. 6–8.

[25] Potter–Adams–Dickson 1939 s. 7. Mainitut kirjoittajat pitäisivät parempana terminä Equity of Bankruptcy.

Konkurssiasioita käsittelevien tuomioistuinten case law (joka normaalin terminologian mukaan on pääasiallinen common law -lähde, siitä suomeksi ks. Timonen 1988 s. 28–50) ei

Velkavastuu.

Equity – eli common law of bankruptcy – oli keskeisessä asemassa discharge-instituution syntyhistoriassa. Koska varhaiset konkurssistatuutit eivät vapauttaneet velallista vastuusta, omatta syyttään velkaantuneet velalliset anoivat helpotusta tilanteeseensa ja suojaa velkojiaan kohtaan valtaneuvostolta (Privy Council). Kuudennentoista vuosisadan lopulla sekä komissiot että valtaneuvosto[26] ja myöhemmin ilmeisesti myös lordikansleri myönsivät eräissä tapauksissa velalliselle maksuaikaa, jonka ajaksi velkojien täytäntöönpanotoimet kiellettiin, ja komissiot toimivat sovittelijoina akordin saavuttamiseksi.[27] Vapauttaminen koski henkilöä, toisin sanoen velkavankeutta, mutta myös vastuuta veloista tulevalla omaisuudella, ja (pakko)akordin yhteydessä velallinen saattoi jopa pitää osan omaisuudestaan.[28] Kun nämä järjestelmät olivat 1600-luvun loppupuolella lakanneet toimimasta tai kiristäneet linjaansa velallista kohtaan, tarvittiin uudenlaista sääntelyä.[29]

Ensimmäiset velallisen asemaa helpottavat säännökset koskivat vapautumista velkavankeudesta.[30] Vuonna 1705 lainsäädännössä ensimmäisen kerran säänneltiin velallisen vapautumisesta vastaamasta velasta konkurssin jälkeen *(discharge)*. Edellytyksenä oli velkojien enemmistön sekä komission puoltava kanta. Vapautuksen myönsi joko lordikansleri tai tämän määräämä tuomari.[31] Vaikka vain velkoja-aloitteinen konkurssi oli mahdollinen, velallisen valmius omaisuutensa luovuttamiseen komissiolle ja velkojille sekä asioidensa selvittämiseen oli oleellista.[32] Komission ja tuomioistuinten päätösvalta vapautuksen myöntämisessä korostui 1800-luvun alkupuolella.[33] Komissioiden lakkauttamisen jälkeen niiden tehtävät ja päätösvalta siirtyivät tuomioistuimille vuonna 1831.[34]

---

konkurssioikeudessa ilmeisesti asian laadusta ja säädännäisen oikeuden keskeisestä merkityksestä johtuen ollut kovin merkittävää.

[26] Ks. Cohen 1982 s. 157–158.

[27] Jones 1979 s. 36–38.

[28] Jones 1979 esimerkein s. 46–47.

[29] Jones 1979 s. 48, Potter–Adams–Dickson 1939 s. 5.

[30] Vuosien 1649 ja 1670 lait. Ks. Cohen 1982 s. 158.

[31] Holdsworth I 1956 s. 470.

[32] Ks. Countryman Com.L.J. 1976 s. 227.

[33] Vuoden 1849 uudistuksella tuomioistuimen yhteydessä toimivat commissioners olivat määräävässä asemassa vapautuksen myöntämisessä. Potter–Adams–Dickson 1939 s. 9.

[34] Potter–Adams–Dickson 1939 s. 8 ja Hicks–Ramsay, Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis 1987 s. 149.

Vuoden 1869 konkurssilaissa[35] säädettiin vapautuksen edellytykseksi, että velallinen maksoi vähintään puolet veloistaan. Kolmen vuoden kuluttua velallinen sai vapautuksen velan toisesta puolesta, joten puolet siitä jäi maksettavaksi.

Velkavankeus.

Velkavankeuden käyttöä rajoitettiin asteittain siten, että velallinen saattoi – aluksi hyvin tiukoin edellytyksin – anoa vapautumista velkavankeudesta tuomioistuimelta.[36] Vuoden 1869 konkurssilain säätämisen yhteydessä poistettiin velkavankeus velan maksamisen laiminlyönnin seuraamuksena.[37] Velkavankeus oli tämän jälkeen mahdollinen niissä tapauksissa, joissa velallinen oli menetellyt petollisesti tai tuottamuksellisesti. Käytännössä velkavankeutta edelleen käytettiin suhteellisen runsaasti.[38]

Velkavankeuden uhkaamien pienvelallisten ja konkurssin kautta vapautuvien liikemiesten ja sijoittajien välisen tasa-arvon saavuttamiseksi vuonna 1883 konkurssilain uudistuksen yhteydessä säädettiin kuluttajien maksusuunnitelmista *(Administration Orders)*. Sääntelyllä ei poistettu velkavankeutta siltä osin kuin se vielä sisältyi lainsäädäntöön. Hyväksytty maksusuunnitelma riitti näytöksi velallisen maksukyvystä, ja sen epäonnistuminen maksuhaluttomuudesta, joka johti vankeuteen.[39] Velkavankeus poistettiin lopullisesti vasta vuonna 1970 täy-

[35] Bankruptcy Act 1869.

[36] Velallisen velan ja omaisuuden määrälle oli asetettu tiukkoja rajoituksia, ks. Holdsworth VIII 1925 s. 234–235. Vuodesta 1813 alkaen vapautuksen saattoi myöntää Court for Relief of Insolvent Debtors, ks. Countryman Com.L.J. 1976 s. 228.

[37] Debtors Act 1869. Velkavankeuden käyttöalaa oli jo aikaisemmilla lainsäädäntöuudistuksilla oleellisesti kavennettu esimerkiksi rajaamalla aivan pienet velat sen ulkopuolelle. Melkoinen joukko velallisia (1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä yhteensä yli 15 000) oli lisäksi vapautunut vankeudesta erään hyväntekeväisyysjärjestön (Thatched House Society) ohjelman avulla, Duffy 1980 s. 163, Countryman 1976 s. 227.

[38] Suurin osa vankeuteen johtaneista veloista jäi alle £ 20 vuosina 1871–1910, Rubin 1984 s. 275. Velkavankeus oli mahdollinen sakoista, elatusavuista, joistakin korvaussaatavista ja veroista sekä tuottamuksellisesti maksamatta jätetyistä pienistä veloista. Tuottamus konstruoitiin mm. contempt of court käsitteen alle, jonka tunnusmerkistön täytti maksuhaluttomuus. Velkojalta vaadittiin kuitenkin vähäinen näyttö maksuhaluttomuudesta, eivätkä velalliset useinkaan pystyneet valvomaan oikeuksiaan. Rubin 1984 s. 252–260. Vuonna 1935 ilmestyneen poleemisen teoksen mukaan vankilassa oli vuosittain 24 000 velallista pääasiassa sakkojen, elatusapujen ja verojen maksun laiminlyönnin vuoksi, Wallace Th. Imprisonment by Justices for Nonpayment of Money. London 1935.

[39] Rubin 1984 s. 276.

täntöönpano-oikeuden uudistamista selvittäneen komitean esityksestä ilman poliittisia intohimoja.[40]

Moderni konkurssilainsäädäntö.

Vuoden 1869 konkurssilakia on pidetty Englannin ensimmäisenä modernina konkurssilakina.[41] Se sääntéli konkurssia velkojien ja velallisen välisenä prosessina, jossa viranomaisilla ei ollut merkittävää roolia. Konkurssipesän hallintoa noin kolmen vuosisadan ajan hoitaneet komissiot poistettiin. Laki ei kuitenkaan saavuttanut yleistä luottamusta, mikä johti julkisen kontrollin lisäämiseen vuoden 1883 lainmuutoksella.[42] Tuolloin toteutettu järjestelmä säilytettiin vuoden 1914 konkurssilaissa, joka oli voimassa vuoteen 1986 asti. Velallisten julkinen kontrolli toteutettiin viranomaisen *(Official Receiver)* toimesta. Tämä kauppa- ja teollisuusministeriön yhteydessä toimiva viranomainen otti velallisen omaisuuden hallintaansa heti konkurssin vireille tultua ennen varsinaisen pesänhoitajan määräämistä ja toimi eräissä tapauksissa pesänhoitajana. Velallinen oli velvollinen tekemään selvityksen olosuhteistaan ja saapumaan kuulusteluun tämän viranomaisen luokse.[43]

Osakeyhtiöiden purkamista koskevat määräykset kehittyivät 1800-luvun jälkipuoliskolla osakeyhtiölainsäädännössä, jossa säädettiin niin maksukykyisen kuin maksukyvyttömänkin yhtiön purkamisesta *(winding up).*[44] Julkista kontrollia lisättiin vastaavalla tavalla kuin henkilökonkursseissa myös yhtiöiden purkamisessa 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta tutkinta jäi pois käytöstä 1920-luvulla.[45] Myöhemmissä uudistuksissa on kiinnitetty huomiota yhtiön johdon vastuuseen ja oikeuksiin toimia osakeyhtiön johtotehtävissä.

Sekä 1800- että 1900-luvulla konkurssioikeutta uudistettiin pienin askelin ja lukuisin osittaisuudistuksin. Tultaessa 1970-luvulle maksukyvyttömyystilanteita varten oli olemassa vähintäänkin seitsemän eri menettelyä, joiden soveltamisala oli osittain päällekkäinen ja osittain toisensa pois sulkeva: yksityishenkilön ja henkilöyhtiön konkurssi *(bankruptcy),* akordia vastaava menettely *(deeds of arrangement),* ja maksusuunnitelma *(administration order),* osakeyhtiön (yleen-

[40] Sitä käytettiin vielä 1960-luvulla 3 000–7 000 tapauksessa vuosittain, ks. Payne Committee 1969 s. 247, 251, 255 ja 455.

[41] Potter–Adams–Dickson 1939 s. 9.

[42] Cork Committee 1982 s. 18–19.

[43] Cork Committee 1982 s. 37–38.

[44] Joint Stock Companies Act 1844, Companies (Winding Up) Act 1890, Companies Act 1898.

[45] Cork Committee 1982 s. 25–27.

sä) velkoja-aloitteinen *compulsory winding up,* (yleensä) velallisaloitteinen *voluntary winding up, winding up under the supervision of the court* (jonka käytännön merkitys oli vähentynyt suuresti) tai kiinnityksenhaltijan aloitteesta *receivership.* Tätä historiallista taustaa vasten ei ole yllättävää, että eräs kirjoittaja kuvasi Englannin konkurssioikeuden tilaa ennen vuotta 1986 sanoin »scattered throughout a plurality of statutes and statutory instruments of widely varying vintages, and the relevant case law was in a similarly fragmented and chaotic state.»[46]

Vuonna 1977 asetetun komitean, joka tuli tunnetuksi puheenjohtajansa *Corkin* nimellä, työn tuloksien johdosta meidän ei tarvitse paneutua tähän »kaaokseen» vaan tarkastelun kohteena on jatkossa vuonna 1986 säädetty *Insolvency Act.*[47]

2.2 Konkurssioikeudesta maksukyvyttömyysoikeuteen

2.2.1 Vuoden 1986 uudistuksen tavoitteet ja muutokset

Maksukyvyttömyyden sääntelyä ei ole Englannissa koskaan pidetty pelkästään velkojan ja velallisen välisenä asiana,[48] vaan yhteiskunnan intressiä on aina pidetty tärkeänä. Tästä näkökulmasta lähtien insolvenssioikeuden uudistusta valmistellut komitea (Cork Committee) nosti 1980-luvun alussa konkurssioikeuden

[46] Fletcher 1989 s. 365.

[47] Vuoden 1986 Insolvency Act tuli voimaan 29.12.1986.

Lailla oli vaiheikas säätämishistoria, jonka aikana maksukyvyttömyysoikeus eräiden kommentoijien mukaan lopullisesti menetti entisen teknisen ja poliittisesti mielenkiinnottoman luonteensa. Lainsäädäntövaiheiden kuriositeetteihin kuuluu, että ensin laajan periaatemietinnön, Cork Committee 1982, eräistä suosituksista luovuttiin hallituksen esitystä (1984) valmisteltaessa. Hallituksen esitys joutui parlamentissa kiivaan debatin kohteeksi. Tuloksena säädetty vuoden 1985 Insolvency Act (jonka määräyksistä suuri osa, ei kuitenkaan kaikki, sisältyy vuoden 1986 lakiin) ei ehtinyt tulla lainkaan voimaan ennen kuin uusi laki oli parlamentin käsiteltävänä ja hyväksytty. Tämä nyt voimassa oleva vuoden 1986 Insolvency Act palasi eräissä kohdin takaisin Cork Committeen suosituksiin. Cork Committeen mietintö on värikkäistä vaiheista ja eräistä muutoksista huolimatta voimassa olevan lain tärkein ja auktoritatiivisin esityö. Vuoden 1985 Act koski vielä pelkästään henkilökonkurssia, yhtiökonkurssi sisällytettiin vasta vuoden 1986 lakiin. Säätämishistoriasta ks. Fletcher 1989, Berry–Bailey 1987 s. 10–11 ja Lennander TfR 1987 s. 556–559.

Uudistuksella toteutetuista tärkeimmistä muutoksista esim. Berry–Bailey 1987 s. 7–10.

[48] Suora lainaus Cork Committee 1982 s. 390. Kuten edeltävässä historiallisessa katsauksessa todetaan lähinnä tällaista näkemystä oli vuoden 1869 lainsäädäntö.

suppeiden tavoitteiden eli *(1) velallisen omaisuuden realisointi ja jakaminen velkojien kesken* sekä *(2) henkilövelallisen tilanteen helpottaminen*[49] – rinnalle kaksi muuta (Englannin) insolvenssioikeuden perinteistä tavoitetta, (3) insolvenssioikeuden *velkojen perimisen* instituutiona, jonka avulla velalliselta pyritään saamaan maksu tai rohkaisemaan häntä uudelleen järjestelemään velkasuhteensa velkojien kanssa, sekä (4) insolvenssioikeuden siihen sisältyvien tutkintamenettelyjen kautta *liike-elämän moraalin ylläpitäjänä.*[50]

Modernin insolvenssioikeuden ja -lainsäädännön tavoitteet komitea luetteloi kaksitoistakohtaisena listana. Siinä lähtökohdaksi otettiin yhteiskunta, jonka toiminta ja hyvinvointi perustuvat luotonantoon, jonka »uhrien» hoitamiseen tarvitaan insolvenssioikeutta.[51] Omaisuuden realisointiin ja jakoon sekä velallisen tilanteen helpottamiseen liittyvien tavoitteiden lisäksi mainittiin *maksukyvyttömyyden varhainen havaitseminen* ja *elinkelpoisen yrityksen säilyttäminen,* maksukyvyttömyyden *syiden tutkiminen* sekä järjestelmää kohtaan tunnetun *julkisen ja kansainvälisen luottamuksen vahvistaminen.*

Perinteinen jako henkilön ja yhtiön maksukyvyttömyyden erilliseen sääntelyyn heijastuu tavoitteiden tasolle. Komitea kuvasi velallisen, velkojien ja yhteiskunnan roolia insolvenssioikeudessa allegorialla kolmikantasopimuksesta, jolla yksityishenkilövelallinen saa suojaa velkojiltaan, saavuttaa helpotuksen velkataakkaansa ja siten mahdollisuuden alkuun *(fresh start).* Velallisen tilanteen helpottamisen nähdään olevan myös yhteiskunnan intressissä. Vastineeksi velallisen varat käytetään velkojen maksuun, samoin kuin kohtuullinen osa hänen tulevista ansioistaan. Vastineeseen kuuluu myös se, että velallisen on myös annettava selvitys maksukyvyttömyytensä syistä ja alistuttava tiettyihin kelpoisuuksiensa rajoituksiin.

Yhtiökonkurssista[52] puuttuu rehabilitointi-intressi, vaikka yrityskokonaisuu-

---

[49] Esimerkiksi J.H. Thompsonin oppikirja (1979) tiivisti vuoden 1914 lain voimassa ollessa (yksityishenkilöä koskevan) konkurssilain tavoitteet seuraavasti:

1) velallisen omaisuuden oikeudenmukainen (equitable) jakaminen velkojien kesken näiden oikeuksien mukaisesti,
2) helpottaa velallisen tilannetta ja antaa hänelle mahdollisuus uuteen alkuun, ja
3) turvata velkojien oikeuksia sekä yleistä etua velallisen asioiden tutkinnalla ja rankaisemisella, jos velallinen on menetellyt petollisesti.

[50] Cork Committee 1982 s. 62.

[51] Cork Committee 1982 s. 54–55.

[52] Goode 1980 s. 123 esitti edellisen lainsäädännön voimassa ollessa yhtiökonkurssin tavoitteet seuraavasti

1) jakaa yhtiön omaisuus velkojien kesken, periaatteessa tasajaon periaatetta noudattaen ja
2) suojata velkojia velallisen petollista menettelyä vastaan.

den säilyttämiseen voi liittyä yhteiskunnallisia intressejä. Kolmikantasopimuksella on silti sielläkin tehtävänsä. Osakeyhtiön osakkaat ja yrityksen johto eivät vastaa henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista ja tämän vastuuvapauden vastineeksi yrityksen toiminnasta vastanneiden henkilöiden on annettava selvityksensä maksukyvyttömyyden syistä sekä tarvittaessa suostuttava yhtiön asioiden tutkimiseen sekä tietyin edellytyksin myös vastattava henkilökohtaisesti yhtiön velasta.[53]

Vuoden 1986 Insolvency Act kokosi samaan lakiin sekä henkilökohtaista konkurssia että yhtiön purkamista koskevat säännökset. Viimeksi mainitut olivat siihen asti olleet yhtiölainsäädännössä. Silti edelleen henkilö- ja yhtiökonkurssia koskevat eri säännökset ja eri menettelylajit. Harmonisointitavoitteista huolimatta sääntelyt eroavat yksityiskohdissaan, ja jako yhtiö- ja henkilökonkurssiin on edelleen Englannin konkurssioikeuden keskeisiä piirteitä. Tätä kahtiajakoa korostaa sekin, että uudistuksessa suurelta osin säilytettiin entinen terminologia menettelylajien nimiä (bankruptcy, winding up) myöten. Lakiin lisättiin uudet yhtiöiden ja luonnollisten henkilöiden velkajärjestelymenettelyt ja yhtiön vapaaehtoista velkajärjestelyä varten uusi menettely, Administration Order. Yksityishenkilöä koskeva maksusuunnitelma jäi Insolvency Act'n ulkopuolelle.[54]

Institutionaalinen jako yhtiö- ja henkilökonkurssiin näkyy Insolvency Actin sisäisessä systematiikassa. Lain luvut on ryhmitelty kolmeen kokonaisuuteen, joista ensimmäiseen kuuluvat yhtiöiden purkamiseen sovellettavat menettelylajit *(Company Voluntary Arrangements, Administration Orders, Receivership, Winding up)*, toiseen luonnollisen henkilön konkurssia koskevat menettelylajit *(Individual Voluntary Arrangements, Bankruptcy)* ja kolmanteen ne määräykset, joita on sovellettava kumpaankin ensimmäiseen ryhmään kuuluvissa menettelyissä.

Menettelylajien soveltamisalojen rajanvedosta totean vain lyhyesti, että ensimmäiseen ryhmään kuuluvat yhtiöt, jotka on yhtiölainsäädännön mukaan rekisteröity. Myös maksukyvytön henkilöyhtiö *(partnership)* puretaan yhtiöiden maksukyvyttömyyttä koskevien säännösten mukaisesti.[55]

---

[53] Cork Committee 1982 s. 53. Milman ja Durrant 1987 s. 1, tiivistävät yhtiön maksukyvyttömyyden sääntelyn tavoitteet seuraavasti:

1) Velkojien suojelu ja saamisoikeuksien täytäntöönpano,
2) Kilpailevien intressien tasapainottaminen,
3) Yrityksen johdon valvonta ja tarvittaessa rankaiseminen ja
4) Edistää yrityskokonaisuuksien pelastumista.

[54] Siitä säädetään County Court Act'ssä, ks. jälj. jakso 2.2.3.

[55] Insolvency Act 1986 s. 73. Tarkemmin Halsbury's 1988 7(2) s. 980. Yhtiölainsäädännön soveltamisalaan ei tässä sen perusteellisemmin paneuduta, koska se niin selvästi eroaa suomalaisesta. Jos olen oikein ymmärtänyt, vuoden 1986 uudistuksessa lähes kaikki yhtiöt siir-

Konkurssioikeuden uudistuksen yhteydessä oltiin yksimielisiä siitä, että pesänhoitajana toimiminen edellyttää erityisiä valmiuksia.[56] Tästä johtuen pesänhoitajien kelpoisuusehtoja on uudessa lainsäädännössä oleellisesti kiristetty. Pesänhoitajina toimivat pääasiassa kirjanpitäjät, ja uusien pätevyysvaatimusten mukaan pesänhoitajan tulee olla joko kirjanpitäjien tai juristien ammatillisen järjestön tai viranomaisten auktorisoima *(Insolvency Practitioner).*[57] Pesänhoitajan tehtäviä hoitavat eräissä jäljempänä esiin tulevissa tilanteissa myös virkamiehet *(Official Receivers).*[58]

2.2.2 Luonnollisen henkilön insolvenssi

2.2.2.1 Täytäntöönpanokielto ja velkajärjestely sopimuksella tai pakkoakordilla

Uuden konkurssilainsäädännön tavoitteisiin kuuluu velkojien ja velallisten välisten sopimusten edistäminen. Tuomioistuimen antama täytäntöönpanokielto, jolla pyritään edistämään sopimusratkaisuja *(Individual Voluntary Arrangement)*, on nimeltään *Interim Order.*

Täytäntöönpanokieltoa (Interim Order) voi hakea velallinen.[59] Konkurssi ei estä hakemasta sitä ja konkurssin aikana sitä voivat hakea myös *trustee* tai Official Receiver.[60] Kaikki menettelyyn liittyvät määräajat ovat lyhyitä, ja järjestelyn onnistuminen edellyttääkin, että velallinen on jo ennen hakemuksen jättä-

---

tyivät yhtiötä koskevien insolvenssisäännösten alaisuuteen. Soveltamisala ei siten ole riippuvainen siitä, ovatko osakkaat henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön velvoitteista (Insolvency Act 1986 s. 74).

Partnership-muotoisen yrityksen purkamisesta, jossa menettelytavat riippuvat mm. siitä, onko joku osakkaista myös maksukyvytön, ks. Halsbury's 3(2) 1989 s. 426 ss., Gregory 1987 luvut 14–16. Partnership -muodon käytöstä ja sen maksukyvyttömyyteen liittyvistä ongelmista ks. Cork Committee 1982 s. 376 ss.

[56] Cork Committee 1982 s. 175 ss.

[57] Insolvency Act 1986 s. 388–398. Ko. viranomainen on Secretary of State for Trade and Industry. Auktorisoituja, lähinnä kirjanpitoalan ja lakimiesammattikunnan järjestöjä on lukuisia, ks. Halsbury's 3(2) 1989 s. 16 ja 30 sekä Griffiths 1988 s. 2–3.

[58] Näiden asemasta ja tehtävistä ks. Halsbury's 3(2) 1989 s. 22 ss., Fletcher 1990 s. 22.

[59] Määräyksestä voidaan poiketa joko määräyksen antaneen tuomioistuimen tai sen tuomioistuimen ratkaisulla, jossa erillisprosessi on vireillä, Insolvency Act s. 252. Tuomioistuin voi keskeyttää prosessin tai eksekuution jo ennen määräyksen antamista heti, kun hakemus on pantu vireille, s. 254.

[60] Insolvency Act 1986 s. 253(2).

mistä tuomioistuimeen valmistellut asian varsin pitkälle esimerkiksi ottamalla yhteyttä henkilöön, jota ehdottaa valvojaksi. Hakemuksen yhteydessä velallisen on pystyttävä osoittamaan, että hän vilpittömässä mielessä pyrkii sopimukseen velkojiensa kanssa. Osoittaakseen tämän hänen on samalla jätettävä tuomioistuimelle ehdotuksensa maksusuunnitelmaksi, johon sisältyy perusteellinen selvitys hänen taloudellisesta tilanteestaan sekä varoistaan ja veloistaan,[61] valaehtoinen selvitys hakemuksen perusteista jne.[62] Hakemuksesta ei tässä vaiheessa anneta tietoa velkojille eikä kuuluteta.

Jos tuomioistuin toteaa, että väliaikaismääräyksen antaminen olisi asianmukaista, se antaa täytäntöönpanotoimenpiteet keskeyttävän määräyksen korkeintaan 14 päivän ajaksi ja määrää ajankohdan valvojan raportin kuulemiselle. Valvojan on määräajan[63] kuluessa annettava lausunto siitä, onko velallisen ehdotus velkojien edun mukainen. Velallinen on velvollinen antamaan valvojalle tämän tarvitsemat tiedot. Jos valvojan raportti on myönteinen, tuomioistuin voi päättää keskeytysmääräyksen jatkamisesta. Valvoja kutsuu kaikki tiedossaan olevat velkojat 14–28 vuorokauden kuluessa pidettävään kokoukseen.

Velallisen ehdotukseen voi sisältyä joko *composition* tai *scheme of arrangement.*[64] Edellisellä tarkoitetaan järjestelyä, jossa velallinen sitoutuu maksamaan tietyn osuuden veloistaan. Jälkimmäiseen käsitteeseen voi sisältyä eri tyyppisiä järjestelyjä. Usein se toteutetaan siten, että velallinen luopuu omaisuudestaan, joka 'trusteen' toimesta realisoidaan ja jaetaan velkojille.[65]

Tullakseen kaikkia velkojia kohtaan sitovaksi järjestelyn on saatava velan suuruuden mukaan laskettuna kolmen neljäsosan kannatus äänestykseen osallistuvista[66] velkojista. Velkojien hyväksymä järjestely ei voi rajoittaa velkojan oikeutta vakuuden realisoimiseen ja siinä on säilytettävä etuoikeutettujen velkojen etuoikeusasema, ellei ko. velkoja suostu oikeuttaan rajoittavaan järjestelyyn.

Velkojien kokouksen hyväksymä ehdotus on jätettävä tuomioistuimeen sekä rekisteriviranomaiselle. Asianosaiset[67] voivat moittia velkojien kokouksen teke-

---

[61] Griffiths 1988 s. 7–8, Howells 1992 s. 98–99.

[62] Griffiths 1988 s. 9.

[63] Tietyin edellytyksin tuomioistuin voi pidentää useimpia määräaikoja.

[64] Insolvency Act 1986 s. 253(1). Käsitteet ovat historiallisia, Fletcher 1990 s. 40.

[65] Berry–Bailey 1987 s. 152.

[66] Paikalla tai valtakirjalla äänestävistä. Velallisen suostumuksella ehdotusta voidaan vielä kokouksessa muuttaa. Kokous voidaan keskeyttää neuvottelujen ajaksi, ks. Halsbury's 3(2) 1989 s. 58–61.

[67] Velallisen ja velkojien lisäksi kysymykseen tulee nominee (tekstissä käännetty valvojaksi) ja jos velallinen oli asetettu konkurssiin, pesänhoitaja (trustee), Insolvency Act 1986 s. 262 (2).

mää päätöstä tuomioistuimessa, mutta vain rajoitetuin perustein.[68] Valvoja[69] seuraa sopimuksen täytäntöönpanoa.

Interim Orderin soveltamisala on varsin väljästi määritelty. Pääasiallinen rajoitus sisältyy siihen, että se on vain luonnollisten henkilöiden käytettävissä.[70] Lakia valmisteltaessa kohderyhmänä pidettiin lähinnä kolmea ryhmää: 1) yhtiövelallisen takaajat, 2) ammatinharjoittajat, jotka eivät voi toimia yhtiömuodossa, sekä 3) muusta syystä yksityisenä liikkeenharjoittajana toimivat yritykset.[71] Koska valvojan toimenpiteistä aiheutuu kuitenkin tuntuvia kustannuksia, menettelyn käytännön merkitys rajautunee suurin piirtein komitean kaavailemalla tavalla.

2.2.2.2 Luonnollisen henkilön konkurssi

Englannin konkurssioikeutta vuosisatoja dominoineet konkurssiperusteet *'Acts of Bankruptcy,'* joita 1980-luvulle tultaessa oli jo kymmenkunta,[72] siirtyivät vuoden 1986 uudistuksessa lopullisesti oikeushistoriaan. Tosin nämä perusteet olivat jo ennen uudistusta käytännössä menettäneet merkitystään, maksukehotusta lukuunottamatta. Tämä ainoa käytännössä tavallinen peruste ei ollut kovin kaukana uudistuksen jälkeisestä velkojan hakemuksen perusteesta.

Paitsi velallinen ja velkoja konkurssihakemuksen voivat tehdä myös vapaaehtoisen velkajärjestelyn valvoja ja tämän järjestelyn sitomat henkilöt sekä rikoksesta tuomitun velallisen riittävän suurten vahingonkorvausten ym. perusteella syyttäjä.[73]

Velallisen konkurssihakemuksen perusteena tulee kysymykseen vain maksukyvyttömyys.[74] Hakemusta ei kuitenkaan hyväksytä, jos velallisen velkojen

---

[68] Mahdollisia kanneperusteita ovat a) järjestely loukkaa jonkun velkojan oikeuksia. Tässä yhteydessä on syytä huomata, että etuoikeutettuja velkoja on järjestelyssä kohdeltava etuoikeutettuina (Insolvency Act 1986 s. 258(5). b) velkojien kokouksen suhteen on tapahtunut jokin asiallinen virhe. Insolvency Act 1986 s. 262. Ks. myös Griffiths 1988 s. 22.

[69] Aluksi nominee ja tässä vaiheessa supervisor, kysymys on kuitenkin samasta henkilöstä. Toteuttaminen tapahtuu tuomioistuimen valvonnassa sikäli, että niin valvojalla kuin velallisella ja velkojillakin on mahdollisuus kääntyä tuomioistuimen puoleen toteuttamista koskevin kysymyksin ja muutoshakemuksin, ks. Griffiths 1988 s. 24.

[70] Insolvency Act 1986 s. 252(1).

[71] Cork Committee 1982 s. 91–92.

[72] Ks. esim. Thompson 1979 s. 4 ss.

[73] Powers of Criminal Courts Act 1973 s. 39–41, Insolvency Act 1986 s. 277, lyhyesti Gregory 1987 s. 43–44 ja 69.

[74] Insolvency Act 1986 s. 272(1).

yhteenlaskettu määrä jää tietyn erikseen määrätyn alarajan alle,[75] hänen omaisuutensa ylittää tietyn määrän[76] eikä velallinen hakemuksen jättämistä edeltävien viiden vuoden aikana ole ollut konkurssissa. Tuomioistuin voi tällöin, jos se näyttää soveltuvan tilanteeseen, määrätä selvitettäväksi, olisiko edellä mainittu vapaaehtoinen velkajärjestely (interim order) velallisen tilanteeseen soveltuva menettely.[77]

Jos velallisen varat ovat liian vähäiset konkurssin aloittamiseen, käytetään summaarista menettelyä. Sen hoitaa viranomainen (official receiver) ja velkojien vaikutusvalta on käytännöllisesti katsoen kokonaan rajattu pois.[78]

Velkojan hakemuksen perusteena voi olla 1) velallisen maksukyvyttömyys tai 2) se, että velallinen todennäköisesti ei pysty maksamaan myöhemmin erääntyvää velkaansa sen erääntyessä.[79] Hakemuksen perusteena olevan velan tai, jos hakijavelkojia on useita, heidän yhteenlaskettujen saataviensa tulee olla suuruudeltaan vähintään £ 750[80] eikä velasta saa olla vakuutta.

Näyttääkseen toteen velallisen maksukyvyttömyyden velkojalla on käytettävissään kaksi menettelyä: maksukehotus tai tulokseton ulosottoyritys. Edellisessä tapauksessa velkojan on annettava velalliselle tiedoksi maksukehotuksen (statutory demand), jonka mm. sisältää ilmoituksen siitä, että velallinen voidaan asettaa konkurssiin.[81] Velallisella on kehotuksen tiedoksi saatuaan kolme viikkoa aikaa velan maksamiseen tai turvaavan vakuuden asettamiseen.[82] Myös siinä tapauksessa, että velka on erääntymätön ja velkoja perustaa hakemuksensa velallisen todennäköiseen tulevaan maksukyvyttömyyteen, käytettävissä on maksukehotus.[83] Halutessaan vastustaa velkojan maksukehotusta velallisen tulee tehdä sitä koskeva hakemus tuomioistuimelle 18 päivän kuluessa maksukehotuksen saatuaan, eli siis jo ennen velkojan konkurssihakemuksen jättämistä tuomio-

---

[75] Small bankruptcies level. Tällöin voi kysymykseen tulla summaarinen menettely. Vuonna 1986 täksi alarajaksi määrättiin £ 20.000, ks. Fletcher 1990 s. 38, Halsbury's 3(2) 1989 s. 111 para 119 alav. 4.

[76] The minimum amount, joksi vuonna 1986 määrättiin £ 2.000, Halsbury's 3(2) 1989 s. 111 para 119 alav. 6, Grier–Floyd 1987 s. 15.

[77] Insolvency Act 1986 s. 273(1)(d) ja 274.

[78] Fletcher 1990 s. 304–306.

[79] Insolvency Act 1986 267(2)(c) ja 271(1).

[80] Rajaa voidaan korottaa ministeriön päätöksellä, Insolvency Act 1986 s. 267(4).

[81] Kehotuksen muotovaatimukset Insolvency Rules 1986. Ks. Halsbury's 3(2) 1989 s. 86–87 ja Gregory 1987 s. 45–47. Menettelystä ks. myös Fletcher 1990 s. 102 ss.

[82] Insolvency Act 1986 s. 268(1)(a–b).

[83] Insolvency Act 1986 s. 268(2). Todennäköinen maksukyvyttömyys ilmaistaan sanoilla 'no reasonable prospect of being able to pay'. Peruste on käytettävissä velkojan saatavan ollessa erääntymätön.

istuimelle. Vastustus voi perustua esimerkiksi saatavan riitaisuuteen, kuittausväitteeseen tai siihen, että saatavasta on turvaava vakuus. Tuomioistuin hylkää hakemuksen, jos se on vakuuttunut siitä, että velallinen pystyy maksamaan velkansa.[84]

Velkojan jätettyä konkurssihakemuksen tuomioistuin voi ennen sen käsittelyä velkojan vaatimuksesta määrätä väliaikaisen pesänhoitajan (interim receiver), jos on olemassa vaara, että velallinen hukkaa omaisuuttaan. Samoin tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen täytäntöönpanon ja muiden prosessien keskeyttämisestä.

Useissa tapauksissa pesänhoitajan tehtävää hoitaa viranomainen (official receiver), jonka tulee huolellisesti tutkia velallisen maksukyvyttömyyden syitä.[85]

Etuoikeusjärjestys on neliportainen.[86] (1) Parhaalla etuoikeudella maksetaan konkurssikustannukset. (2) Etuoikeutettuja velkoja ovat ennakonpidätykset edeltävän vuoden aikana maksetuista palkoista, erät verot edeltävien kuuden kuukauden tai vuoden ajalta, sosiaaliturvamaksut edeltävän vuoden ajalta, eläkevakuutusmaksut ja palkat edeltävien neljän kuukauden ajalta. Etuoikeutetut ovat keskenään tasa-arvoisia.[87] (3) Etuoikeudettomiin velkoihin sisältyy muiden velkojen pääoma sekä etuoikeutettujen ja etuoikeudettomien velkojen korko konkurssin ajalta.[88] (4) Takasijaisena käsitellään velkaa puolisolle.[89]

Velallisen konkurssitila, velallisen henkilökohtaisena statuksena,[90] päättyy tavallisesti kolmen vuoden kuluttua siitä, kun hänet on asetettu konkurssiin. Summaarisessa konkurssissa status päättyy jo kahden vuoden kuluttua *(automatic discharge).*[91] Jos velallinen on joutunut konkurssiin velallisen rikoksen perusteel-

---

[84] Insolvency Act 1986 s. 271(3).

[85] Insolvency Act 1986 s. 286. Tarkemmin esim. Griffiths 1988 s. 52–53, tutkinnasta Fletcher 1990 s. 36–37 ja Howells 1992 s. 122–123.

[86] Etuoikeusjärjestyksen yleisistä periaatteista Insolvency Act 1986 s. 328, 386–387 ja yksityiskohtainen sääntely Schedule 6.

[87] Insolvency Act 1986 s. 328(2), rakennusalalla aliurakoitsija rinnastetaan eräissä suhteissa työntekijään vuoden 1988 lainmuutoksen jälkeen, ks. Halsbury's 3(2) 1989 s. 309–310.

[88] Insolvency Act 1986 s. 328(4).

[89] Insolvency Act 1986 s. 329.

[90] Päättymisellä ei tässä tarkoitetussa mielessä ole vaikutusta konkurssipesää hoitavan trusteen toimivaltuuksiin tai pesään kuuluvaan omaisuuteen, vaan pesän selvittäminen ja realisointi voi jatkua pitempäänkin (nimenomaisesti Insolvency Act 1986 s. 281(1). Konkurssin päättyminen ei myöskään poista velallisen konkurssiin liittyviä velvollisuuksia kuten velvollisuutta antaa tietoja trusteelle, Insolvency Act 1986 s. 333.

[91] Insolvency Act 1986 279(2). Tätä määräaikaa voidaan pidentää, jos velallinen ei täytä konkurssimenettelystä johtuvia velvollisuuksiaan. Sovellettavasta menettelystä ks. Berry–Bailey 1987 s. 249.

la tai hän on 15 konkurssin alkamista edeltävän vuoden aikana ollut edellisen kerran konkurssissa, hänen konkurssitilansa ei pääty ilman hakemusta. Sen hän voi tehdä viiden vuoden kuluttua konkurssin alkamisesta. Hakemuksen perusteella tuomioistuin voi määrätä konkurssitilan päättymään ehdollisesti tiettyjen edellytysten täyttämisen jälkeen tai tiettyä tuloa tai omaisuutta koskevin poikkeuksin *(discretionary discharge).*[92]

Konkurssitilan päättymisen ajankohta ja automaattisuuden aste on tärkeä kelpoisuuden menetysten päättymisen, joista tärkein on kelpoisuus toimia yhtiön johtotehtävissä,[93] ja velkavastuusta vapauttavan vaikutuksen *(discharge)* vuoksi. Vapautuminen koskee konkurssin piiriin kuuluvia velkoja, kuitenkin merkittävin poikkeuksin.

Ensinnäkin velkoja voi käyttää velasta annetun vakuuden velan suorittamiseen vapautumisesta huolimatta.[94] Konkurssi ei vaikuta kolmannen henkilön yhteisvelkasuhteeseen tai takaukseen perustuvaan vastuuseen.[95] Rikollisesta tai tuottamuksellisesta toiminnasta aiheutuneista veloista ei yleensä voi vapautua. Esimerkiksi sakoista voi vapautua vain, jos kysymys on verotukseen liittyvästä rikkomuksesta.[96] Tuottamukseen tai sopimukseen perustuvasta vahingonkorvauksesta voi vapautua vain tuomioistuimen päätöksellä, samoin perheoikeudellisesta velasta.

2.2.2.3 Kuluttajavelallisen maksusuunnitelma

Siitä huolimatta, että konkurssin soveltamisalaa koskevat rajoitukset poistettiin jo vuonna 1869, konkurssi ei ole ollut ns. pienen velallisen tai kuluttajavelalli-

---

Ennen vuoden 1976 lainmuutosta vapautumista oli haettava erillisellä hakemuksella, mitä monet velalliset eivät (tuntemattomista syistä) koskaan tehneet. Vuodesta 1977 lähtien automaattinen vapautuminen on ollut pääsääntö, aluksi viiden vuoden kuluttua konkurssin alkamisesta. Vuoden 1976 lain muutoksen yhteydessä laadittiin monimutkaiset siirtymäsäännöt, joiden avulla aiemmat konkurssivelalliset asteittain vapautuivat vanhoista veloista, ks. Cork Committee 1982 s. 40–41, Thompson 1979 s. 29.

Vuoden 1986 lailla tuomioistuimen harkintavalta asiassa vielä kaventui huomattavasti samalla kuin normaalitapauksessa sovellettava määräaika lyheni.

[92] Insolvency Act 1986 s. 279(1)(a) ja 280.

[93] Julkisoikeudelliset kelpoisuuden menetykset liittyvät eräisiin virkatehtäviin ja vaalikelpoisuuteen ym. kootusti Berry–Bailey 1987 s. 251–252, Fletcher 1990 s. 299, Howells 1992 s. 120. Osakeyhtiön johtotehtävissä toimiminen ilman tuomioistuimen lupaa on kriminalisoitu.

[94] Insolvency Act 1986 s. 281(2).

[95] Insolvency Act 1986 s. 281(7).

[96] Silloinkin sen edellyttää verotuksesta huolehtivan viranomaisen päätöstä, Insolvency Act 1986 s. 281(4).

sen käytettävissä kustannuksista sekä velkojen ja omaisuuden suuruudelle asetetuista rajoituksista johtuen. Paitsi että kuluttajavelalliset oli suljettu konkurssista seuraavien helpotusten ulkopuolelle, myös velkavankeus kohtasi 1800-luvulla henkilöitä, joiden velan määrä oli vähäinen. Kun vuoden 1883 konkurssilaissa säädettiin kuluttajavelallisten käyttöön tarkoitetusta maksusuunnitelmasta *(debt administration order),* tavoitteena oli toisaalta velkojen perintäjärjestelmän heikkouksien paikkaaminen,[97] ja toisaalta liikemiesvelallisten ja »pienvelallisten» kohtelun epäsuhdan korjaaminen.

Maksusuunnitelmaa koskevat säännökset ovat edelleen voimassa pääperiaatteiltaan samansisältöisinä, mutta vuonna 1990 sen edellytyksiä oleellisesti lievennettiin.[98]

Velallinen voi tehdä hakemuksen maksusuunnitelman hyväksymisestä paikalliselle alioikeudelle *(County Court).*[99] Menettely voi tulla vireille myös tuomioistuimen aloitteesta sen käsitellessä palkan ulosmittausta koskevaa asiaa.[100] Vuoden 1990 uudistuksen jälkeen myös velkoja voi tehdä hakemuksen. Menettelyyn voivat myöhemmässä vaiheessa liittyä kaikki velkojat.

Hakemuksen perusteena oli ennen vuoden 1990 uudistusta oltava oikeuden päätöksellä vahvistettu velka. Enää päätöstä ei tarvita. Menettely oli tarkoitettu vain pienten velkamäärien käsittelyyn eikä velkojen yhteismäärä saanut ylittää 5.000 puntaa.[101] Ylärajastakin on vuonna 1990 luovuttu. Velallisella ei edelleenkään saa olla mainittavaa omaisuutta. Jos hänen varansa ylittävät £ 50, hän joutuu velkojan sitä vaatiessa käyttämään tuon omaisuuden velkojiensa tyydyttämiseen.

Velallisen tulee hakemuksensa liitteenä ilmoittaa kaikki velkojansa, ja tuomioistuin lähettää näille ilmoituksen hakemuksesta ja sen käsittelypäivästä. On myös mahdollista, että velkoja ilmoittaa saatavansa oma-aloitteisesti tai ilmoit-

---

[97] Payne Committee 1969 s. 194–195.

[98] Säännökset olivat aluksi konkurssilainsäädännössä. Vuonna 1934 ne otettiin paikallisia alioikeuksia koskevaan County Court Act'iin.

Vuoden 1990 uudistuksia olivat ehdottaneet Payne Committee 1969 s. 203, Cork Committee 1982 s. , Civil Justice Review 1988 s. 119 ja National Consumer Council 1989 s. 41 ja 375. Uudistus ei vielä vuonna 1993 ollut voimassa, ks. Berry ym. 1993 s. 607.

[99] Nämä tuomioistuimet käsittelevät ensimmäisenä asteena riita-asioita, joissa intressi ei ylitä tiettyä summaa. Intressin yläraja vaihtelee asian laadusta riippuen.

Järjestelmää on lyhyesti esitelty Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 146–148, SOU 1990:74 s. 145–147, Fletcher 1990 s. 55–61, Howells 1992 s. 105–108 ja Grier–Floyd 1987 s. 20–21.

[100] Halsbury's 3(2) 1989 s. 465.

[101] Tätä ylärajaa on sovellettu vuodesta 1981 alkaen, Halsbury's 3(2) 1989 s. 464 para 863 alav 1.

taa velallisen ilmoituksesta poikkeavan suuruisen saatavan. Velkoja voi vaatia, että hänen saatavaansa ei sisällytetä maksusuunnitelmaan.

Tuomioistuimella on melko vapaat kädet sen päättäessä maksusuunnitelman sisällöstä. Se voi määrätä velan maksettavaksi joko kokonaan tai osittain, maksuerinä tai muulla tavoin, esimerkiksi palkan ulosmittauksen kautta. Suunnitelman mukaiset maksuerät maksetaan tuomioistuimelle, jonka virkamies jakaa ne velkojille.[102] Kulut, jotka eivät saa ylittää 10 prosenttia koko velan määrästä, veloitetaan ennen varojen jakoa velkojille. Etuoikeusjärjestystä ei muilta osin noudateta, vaan velkojat ovat tasa-arvoisia.[103]

Maksusuunnitelman voimassa ollessa velkoja ei voi ryhtyä perintätoimenpiteisiin. Velkoja voi hakea velallista konkurssiin vain, jos hänen saatavansa ylittää 1.500 puntaa, ja hän jättää hakemuksensa 28 päivän kuluessa saatuaan tiedon maksusuunnitelman hakemisesta. Velkoja, jolle velallinen on velkaantunut maksusuunnitelman vahvistamisen jälkeen, ei voi ryhtyä velallista kohtaan täytäntöönpanotoimiin. Hän voi ilmoittaa saatavansa alioikeudelle, mutta saa periä sen vasta maksusuunnitelman tultua suoritetuksi.[104]

Tuomioistuin voi hakemuksesta tai muutenkin ottaa suunnitelman sen toteuttamisen aikana uudelleen käsiteltäväksi ja asianosaisten kuulemisen jälkeen muuttaa sitä.[105] Vapautus maksamasta loppuosa velasta seuraa vasta siinä vaiheessa, kun velallinen on toteuttanut suunnitelman. Suunnitelman raukeaminen on mahdollista tuomioistuimen päätöksellä, jos velallinen ei pysty esittämään hyväksyttävää perustetta laiminlyönnilleen.

Maksusuunnitelmaa pidetään yleisesti hyvänä järjestelmänä monivelkaantuneen kotitalouden tilanteessa.[106] Siitä huolimatta niiden määrä on jäänyt suhteellisen vähäiseksi. Niiden määrä oli 1980-luvun alkupuolella hiukan yli tuhat vuosittain, mistä se on noussut yli 5.000 vuonna 1988. Määrä on vähäinen suhteutettuna Englannin ja Walesin väkilukuun. Maksusuunnitelmat ovat ankaria kuten edellä mainittu £ 50:n omaisuusrajoitus osoittaa. Niiden kestolla ei ole ollut yläarajaa ja käytännössä yli kymmenen vuoden suunnitelmat ovat olleet tavallisia.[107]

---

[102] Tämä ei englantilaisessa järjestelmässä ole sinänsä poikkeavaa, sillä tuomioistuimilla on siellä – keskitetyn ulosottoviranomaisen puuttuessa – merkittävä osa tuomioiden täytäntöönpanossa. Berry ym. 1993 s. 609.

[103] Fletcher 1990 s. 60.

[104] Halsbury's 3(2) 1989 s. 469.

[105] Halsbury's 3(2) 1989 s. 471–472.

[106] Cork Committee 1982 s. Civil Justice Review 1988 s. 119 ja National Consumer Council 1989 s. 40.

[107] Aiemmin voimassa ollut 10 vuoden yläraja poistettiin vuonna 1977, ja pian sen jälkeen alettiin vahvistaa pitempiä suunnitelmia, ks. Davies 1986b s. 189–191.

Suunnitelmien peruuntuminen ei olekaan harvinaista.[108] Vuoden 1990 uudistuksella ohjelman kestolle asetettiin kolmen vuoden yläraja.[109] Yhdessä muiden vuoden 1990 uudistusten kanssa tämä merkinnee maksusuunnitelman huomattavaa yleistymistä. Uudistussuunnitelmissa on kiinnitetty huomiota siihen, että maksusuunnitelmien tehokas ja järkevä käyttö edellyttää, että velallisten saatavilla on asianmukaista oikeus- ja velkaneuvontaa, mutta neuvonnan laajeneminen ei ole näköpiirissä.[110]

2.2.3 Yhtiön maksukyvyttömyys

Samassa yhteydessä kun yksityishenkilön konkurssia ja yrityksen purkamista koskevat säännökset vuonna 1986 koottiin samaan lakiin, niiden sisältöä yhdenmukaistettiin. Edelleen menettelylajit ovat erilliset.

Käytännössä useimmin yhtiön purkaminen maksukyvyttömyyden vuoksi tapahtuu *winding up* –menettelyssä.[111] Se jakautuu kolmeen eri menettelyyn. Winding up on »vapaaehtoinen» *(voluntary)* velallisen ollessa hakijana. Yhtiön ollessa maksukykyinen menettely on osakkaiden *(members' voluntary winding-up)*

Tuoreemman tutkimuksen mukaan kolmasosa suunnitelmista oli vähintään viiden vuoden pituisia, kolmasosa 5–10 vuotta ja kolmasosa yli kymmenen vuotta (N=98); Civil Justice Review 1988 s. 113.

[108] Civil Justice Review 1988 s. 113 ja Davies 1986b s. 191–192. Epäonnistuneiden maksusuunnitelmien määrä on eräinä vuosina ollut yli puolet samana vuonna hyväksyttyjen suunnitelmien määrästä. Hakemuksia oli 7100 vuonna 1986 ja niistä hyväksyttiin 4000. Vuoden lopussa oli voimassa noin 20 000 suunnitelmaa, Civil Justice Review 1988 s. 104 ja 106. Vuonna 1988 loppuun saatettuja ja vapautumiseen johtaneita suunnitelmia oli 3 500 ja epäonnistuneita 2 800. SOU 1990:74 s. 147.

[109] Uudistuksesta ks. Civil Justice Review 1988 s. 119, jonka suosituksiin National Consumer Council (1989 s. 376) yhtyi.

[110] Samalla on kiinnitetty huomiota siihen, että asianmukaisen velkaneuvonnan avulla maksusuunnitelmista tuomioistuimelle aiheutuvaa varsin huomattavaa työmäärää voitaisiin vähentää, ks. National Consumer Council 1989 s. 376–378.

Davies on tutkimuksessaan havainnut, että maksusuunnitelman onnistumiseen sekä velkojien saaman prosentin suuruuteen vaikutti voimakkaasti se, oliko velkaneuvontapiste osallistunut asiaan. Saman tutkimuksen mukaan kokeilun luontoisen velkaneuvontapisteen tekemät vapaamuotoiset maksusuunnitelmat olivat tuomioistuimen vahvistamia tehokkaampia sekä onnistumisen että velkojien saaman osuuden suhteen. Ks. Davies 1986a s. 211–212 ja Davies 1986b s. 191–192 ja 194–195. Englannissa ei kuitenkaan ole kattavaa velallisneuvonnan verkostoa, ks. Conaty 1986 s. 329–337.

[111] Eri menettelylajien vertailua Anderson 1987 s. 7–17. Käytännössä tärkeä on myös receivership, joka käynnistyy yhden velkojatahon aloitteesta ja palvelee lähinnä sen intressiä. Kysymyksessä on floating charge eli lähinnä yrityskiinnitys.

ja maksukyvyttömyystilanteissa velkojien. Velkojan hakemaa selvitystilaa kutsutaan pakolliseksi *(compulsory winding up).*

Yksityishenkilön ja yrityskonkurssin harmonisointitavoite näkyy velkoja-aloitteisen konkurssin konkurssiperusteiden yhdenmukaistamisessa. Yksityishenkilön konkurssin perusteet on tältä osin saatettu lähemmäs yrityskonkurssia, jossa ei tältä osin ole tapahtunut suuria muutoksia. Tärkein ero on siinä, että yrityskonkurssissa velkoja voi periaatteessa vapaasti valitsemallaan tavalla näyttää velallisen maksukyvyttömyyden (kun velkojan vaihtoehdot henkilökonkurssissa rajoittuvat statutory demand -menettelyyn ja tuloksettomaan ulosmittausyritykseen). Yritysvelallinen voi halutessaan vastustaa velkojan hakemusta vain väitteellä.[112]

Myös yrityskonkurssissa velallisen konkurssia edeltävään toimintaan kohdistuu jälkikäteiskontrollia. Valvonnasta vastaa viranomainen *(official receiver),* jolle pesänhoitaja on velvollinen toimittamaan tarpeellisen informaation.[113] Yrityksen johtohenkilöt voivat joutua kieltoon toimia vastaavissa tehtävissä, jos he ovat rikollisella teollaan tai muutoin osoittautuneet sopimattomiksi näihin tehtäviin. Kiellon pituus on 2–15 vuotta.[114] Yhtiön johto voi myös joutua henkilökohtaiseen vastuuseen yhtiön velvoitteista, jos se on jatkanut yhtiön toimintaa tilanteessa, jossa olisi pitänyt tietää, ettei yhtiö enää selviä velvoitteistaan.[115]

Yhtiöiden kohdalla sovintoratkaisuja pyritään edistämään tuomioistuimen valvonnassa tapahtuvissa menettelyissä *Company Voluntary Arrangement* ja *Administration Order.* Järjestelmän joustavuutta kuvaa se, että niitä voidaan käyttää joko yhdistettyinä tai erikseen. Edellisessä yhtiö pyrkii sopimukseen velkojien kanssa suhteellisen vapaamuotoisesti tuomioistuimen valvonnassa. Jälkimmäisessä tuomioistuimen antaman myös vakuusvelkojia koskevan täytäntöönpanon kiellon ja määräämän liiketoiminnan hoitajan *(administrator)* avulla pyritään edistämään neuvotteluja velkajärjestelystä velkojien kanssa.

Pian lain voimaan tulon jälkeen tehdyssä tutkimuksessa järjestelmä arvioitiin menestykselliseksi. Viidesosassa tapauksista yhtiö oli administrative orderin kautta ja velkojen järjestelyn avulla päässyt takaisin maksukykyiseen tilanteeseen, reilussa kolmasosassa tapauksia (36 %) yrityksen omaisuus oli myyty toimivana kokonaisuutena ja vajaassa puolessa tapauksista (45 %) menettely oli päättynyt likvidaatioon.[116] Toisin sanoen yli puolessa tapauksista yrityskokonai-

[112] Berry–Bailey 1987 s. 162.

[113] Fletcher 1990 s. 466.

[114] Company Directors Disqualification Act 1986, Halsbury's 7(2) 1988 s. 1445–1446.

[115] Edellytyksiä tietoisuudesta ja todistustaakasta ks. Cooke – Hicks. Journal of Business Law 1993 s. 338–350.

[116] Homan 1989 s. 12. Tutkimusaineistona oli 129 vuonna 1987 määrättyä administratoria.

suus oli säilynyt joko alkuperäisenä yhtiönä tai siirtyen uudelle omistajalle. Etuoikeudettomille velkojille maksettiin keskimäärin 36 prosenttia heidän saatavistaan.[117] Järjestelyn rahoitus ei ollut osoittautunut näissä tapauksissa ylivoimaiseksi; useimmiten rahoittajana oli pankkivelkoja tai muu velkoja tai muu pankki (yht. 38 %); omaisuuden myynti (5 % sis. saatavien faktoroimisen) ja omistajat tai yhtiön johto (yht. 5 %) vastasivat rahoituksesta huomattavasti harvemmin.[118]

2.3 Yhteenveto

Englannin konkurssioikeuden kehitykselle luonteenomaisia piirteitä ovat konkurssin edellytysten tarkka sääntely, mikä yhdessä konkurssikustannusten kanssa on johtanut konkurssin soveltamisalan rajautumiseen suhteellisen kapeaksi, sekä konkurssiin liittyvän kontrollipolitiikan keskeinen asema.

Englannin konkurssioikeutta, kuten brittiläistä juridiikkaa yleensä, on vaikea ymmärtää tuntematta sen historiallista taustaa. Myös konkurssioikeuden kohdalla tähän historialliseen taustaan sisältyy monimutkainen common law'n ja equity-oikeuden vuoropuhelu, johon vielä liittyy säädännäisen oikeuden keskeinen rooli. Lähinnä equity-oikeuden ansiosta konkurssioikeuden alalla jo varhain kehittyivät discharge-säännökset, jotka ovat kehittyneet kohti yhä automaattisempaa vapautumista vastaamasta veloista konkurssin jälkeen saaduilla tuloilla ja omaisuudella.

Konkurssioikeuden soveltamisalaa on varhaishistoriasta asti säännelty säädännäisessä oikeudessa. Aluksi konkurssiin voivat joutua vain kauppiaat. Käsite sai tarkemman sisältönsä oikeuskäytännössä. Kauppiaidenkin joukossa juridisesti ja yksityiskohtaisesti määritellyt konkurssiperusteet (acts of bankruptcy) rajasivat konkurssiin joutuvien piiriä. Vaikka vuoden 1861 jälkeen periaatteessa kaikki yksityishenkilöt ovat olleet konkurssikelpoisia, erityiset velan ja omaisuuden määrää koskevat rajoitukset sekä konkurssikustannusten suuruus ovat tosiasiallisesti rajanneet suuren osan väestöä sen soveltamisalan ulkopuolelle. Soveltamisalan rajoituksista on seurannut, että ulkopuolelle jääviin henkilöihin ei toisaalta voitu kohdistaa konkurssin täytäntöönpanomekanismia, mutta toisaalta he ovat myös jääneet vaille konkurssista johtuvaa suojaa erillistäytäntöönpanoa kohtaan ja paitsi veloista vapauttavasta vaikutuksesta.

---

[117] Homan 1989 s. 53.

[118] sama s. 46.

Jones tulkitsee tilannetta siten, että instituution varhaiskehityksen aikana (1500- ja 1600-luvuilla, jolloin discharge oli kehittymätön) maata omistavan luokan etuja palveli sulkea itsensä konkurssi-instituution ulkopuolelle.[119] Tuolloin konkurssilla ei ollut velallisen tilannetta helpottavia oikeusvaikutuksia eikä se edes suojellut velkavankeutta vastaan. Vasta 1700-luvulla ulkomaankauppaa käyvien liikemiesten vaikutusvalta alkoi näkyä parlamentissa, ja discharge-säännökset tulivat säädännäiseen oikeuteen.[120] Koko 1800-luvun ajan, jolloin discharge vakiintui konkurssioikeuteen, Englannissa käytiin laajaa oikeuspoliittista keskustelua konkurssivelallisten asemasta.[121]

Pienimuotoisempaa ammatti- ja liiketoimintaa harjoittavien velallisten ja palkkatyöläisten velallisasema poikkesi konkurssivelallisista suuresti. Erityisesti velkavankeus kohtasi näitä velallisia. Pienvelallisia koskevan maksusuunnitelman säätämisen (1883) keskeinen syy oli se, että heidän asemaansa pidettiin konkurssivelallisiin nähden kohtuuttoman ankarana. Kuitenkaan maksusuunnitelmaa ei vieläkään käytetä runsaasti. Pääasiallinen syy tähän on ilmeisesti se, että tavattoman harvat kuluttajavelalliset ovat täyttäneet tiukasti rajatut edellytykset. Vasta 1990-luvulla näitä edellytyksiä on helpotettu siten, että maksusuunnitelma saattaa nyt yleistyä.

Englannin konkurssioikeuden kehityksessä on koko ajan vahvasti ollut mukana julkinen intressi. Aivan viime aikoihin asti sen pääasiallisia tavoitteita on ollut petollisten velallisten löytäminen konkurssivelallisten joukosta. Konkurssia on käytetty liiketoiminnan pelisääntöjen jälkikäteisen kontrollin keinona. Sanktiot ovat olleet paitsi rikosoikeudellisia, myös velkavastuuta koskevia sekä yksityishenkilön että yhtiön johdon suhteen. Viimeksi mainituilla sanktiovalikoimaan on kuulunut ja kuuluu myös kelpoisuuden menetys liiketoiminnan johtotehtäviin ja henkilökohtaisen velkavastuun toteuttaminen yhtiön veloista.

Kontrollin yhdistäminen konkurssioikeuteen on edellyttänyt velallisen toimintaan koskevan tutkinnan järjestämistä. Aluksi se tapahtui lähinnä ammattikunnittain kokoonpannuissa komissioissa, mutta 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen viranomaistoimintoisesti (official receiver),[122] ja tällä vuosisadalla velvoittamalla

---

[119] Jones 1979 s. 59.

[120] Sama s. 60. Siten Lennanderin luonnehdinta siitä, että englantilaisessa konkurssioikeudessa velallisen oikeudet otetaan erityisesti huomioon, pitää paikkansa niiden velallisten kohdalla, jotka »pääsivät» konkurssiin. Oikean kuvan saamiseksi tilanteesta velallisen oikeuksia on kuitenkin tarkasteltava yhteydessä konkurssin soveltamisalaan, vrt. Lennander TfR 1987 s. 555.

[121] Keskustelua on referoinut Weiss 1986.

[122] Valtiontaloudelliset syyt ovat aiheuttaneet paineita viranomaistoimintaisuuden vähentämiseen. 1980-luvun uudistuksissa on kuitenkin tähdätty siihen, että viranomaisten työmää-

konkurssipesien hoitajat melko perusteelliseen raportointiin. Paitsi rikosoikeudellista kontrollia tutkinta on palvellut discharge-instituutiota, sillä molempiin on liittynyt voimakkaasti velallisten jakaminen kahteen ryhmään, »rehellisiin, mutta huono-onnisiin» ja petollisiin. Vasta 1980-luvulla julkisen intressin on katsottu koskevan myös työllisyyspoliittisia näkökohtia ja yrityskokonaisuuksien säilyttämistä.

3 VELALLISEN UUSI ALKU – USA:N KONKURSSIOIKEUDEN PERIAATTEET

3.1 Konkurssilainsäädännön hidas integraatio

Yhdysvaltojen perustuslain (1789) mukaan konkurssia koskeva lainsäädäntövalta kuuluu liittovaltion lainsäädäntöelimille.[123] Osa siirtokunnista oli jo ennen itsenäistymistä säätänyt konkurssia ja maksukyvyttömyyttä koskevia lakeja. Vaikka pääasialliset vaikutteet niihin saatiin Englannista, josta saatavasta luotonannosta siirtokunnat olivat riippuvaisia, siirtokunnat kehittivät omia järjestelmiään. Pääasiallinen eroavuus emämaahan verrattuna lienee ollut se, että velallisen asemaan kiinnitettiin enemmän huomiota. *Colemanin* mukaan pääasiallisina syinä tähän oli velkavankeuden tehottomuus ja se, ettei velallinen useinkaan voinut turvautua omaistensa elatusvastuuseen. Lakien sisältö esimerkiksi soveltamisalan (yksinomaan kauppiaat/muut ryhmät) vaihteli suuresti. Hakemiseen oikeutettu oli yleensä vain velallinen itse ja pääasiallinen helpotus oli vapautuminen velkavankeudesta, mutta vapautumisen edellytykset vaihtelivat. Vain harvoissa siirtokunnissa velallinen saattoi vapautua velkavastuusta.[124] Perustuslain konkurs-

rää voitaisiin vähentää tehtävien rationalisoinnilla ja menettelyjen yksinkertaistamisella ilman, että tutkinnasta sitä edellyttävissä konkurssitapauksissa tarvitsisi tinkiä. Erityisesti yhtiön konkurssin tutkinnan saamista samalle tasolle henkilökonkurssin kanssa on pidetty tärkeänä, ks. Bankruptcy, Interim Report 1980 s. 1–2.

[123] Artikla I section 8 clause 4, joka valtuuttaa kongressin »establish... uniform Laws on the Subject of Bankruptcies throughout the United States.» Tämän perustuslain kohdan säätämishistoriasta on säilynyt sangen vähän tietoa jälkipolville, ks. Nadelmann A.J.Legal Hist. 1957 s. 215 ss.

Lisäksi artiklaan sisältyy määräys, joka kieltää osavaltioita säätämästä lakeja, jotka heikentäsivät sopimuksiin perustuvia oikeuksia (impair the Obligations of Contracts).

[124] Coleman 1974 s. 7–11. Coleman (s. 12–13) erittelee siirtokuntien konkurssilakien konkreettiset tavoitteet seuraavasti: 1) erillistäytäntöönpanon kielto, 2) petollisen toiminnan eh-

silausekkeen taustaa ei perustuslakia valmisteltaessa kovin paljoa tarkasteltu. Lyhyessä kommentissaan *James Madison* liittää sen kaupankäynnin sääntelyyn ja toteaa sen olevan välttämätön, jottei osavaltioiden välisiä rajoja ylitettäisi vilpillisissä tarkoituksissa.[125]

Varsin pitkään esiintyikin erilaisia tulkintoja perustuslain konkurssilausekkeen sisältämän sanan *bankruptcy* tulkinnasta. Sen aikaisen englantilaisen tulkinnan mukaan sanalla bankruptcy tarkoitettiin velkoja-aloitteista kauppiaan konkurssia, joka eräin edellytyksin johti vapautumiseen veloista. Muita kuin kauppiaita koskeva ja velallisaloitteinen menettely velkavankeudesta ja mahdollisesti myös veloista vapautumisen tarkoituksessa oli silloisen englantilaisen terminologian mukaan insolvency.[126] Lainsäätäjä ja oikeuskäytäntö[127] omaksuivat perustuslain konkurssilausekkeelle laajemman tulkinnan, jonka mukaan konkurssilainsäädäntö koskee kaikkia edellä mainittuja menettelyjä.

Perustuslaista huolimatta konkurssia koskeva sääntely oli 1800-luvulla lyhyitä ajanjaksoja lukuunottamatta osavaltioiden lainsäädännön varassa. Liittovaltion lainsäädäntövaltaa käytettiin 1800-luvulla kolme kertaa, ja joka kerran lait kumottiin muutaman vuoden voimassaolon jälkeen.

Ensimmäinen liitovaltion konkurssilaki säädettiin vuonna 1800 viiden vuoden määräajaksi, ja se ehti ennen kumoamista olla voimassa kolme vuotta.[128] Lain säätämistä oli edeltänyt taloudellisen nousukauden katkeaminen vuosien 1792 ja 1797 kriiseihin, joissa monien liikemiesten ja sijoittajien maaomaisuuden arvo oli romahtanut. Menetyksiä oli aiheuttanut muutamien kauppa-alusten joutuminen Ranskan haltuun vuoden 1799 konfliktissa.[129] Vuoden 1800 konkurssilaki koski vain kauppiaita ja konkurssi oli mahdollinen vain velkojan hakemukses-

---

käiseminen, 3) velallisen omaisuuden oikeudenmukainen jakaminen ja 4) velallisen vapauttaminen velkavankeudesta, mahdollisesti myös veloista (fresh start).

Tietoa siirtokuntien velkojen perintää koskevasta lainsäädännöstä myös Dunscomb 1893 s. 162–167 ja Noel 1916 s. 33–67. Noel seuraa erityisesti Pennsylvanian lainsäädännön kehitystä ja toteaa discharge-säännösten siellä saaneen vaikutteita Englannin silloisesta lainsäädännöstä. Mielenkiintoinen havainto on, että eräiden siirtokuntien perustuslaissa oli kielletty velkavankeus, jos velallinen oli luovuttanut omaisuutensa velkojilleen. Siten Yhdysvaltojen perustuslain Bankruptcy Clause'n edeltäjä löytyy siirtokuntien lainsäädännöstä. Noel 1916 s. 69.

[125] Siteerattu Noel 1916 s. 5–6.

[126] Ks. Noel 1916 s. 82–83 ja 102–104.

[127] Oikeuskäytännössä terminologinen kiista tuli esiin vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1902, jolloin se korkeimman oikeuden ratkaisulla Hanover National Bank v. Moyses 181–185 U.S. 857 (1902) ratkaistiin lopullisesti.

[128] Laki hyväksyttiin 4.4.1800 ja kumottiin 19.12.1803.

[129] Warren 1935 s. 18 ja Coleman 1974 s. 19.

ta.[130] Konkurssin vaikutuksesta rehellinen velallinen, joka selvitti tilanteensa komissiolle, vapautui velkavankeudesta, ja velkojien kahden kolmasosan enemmistön hyväksymisellä myös velkavastuusta.[131] Jaettavaa velkojille kertyi tämän lain voimassa ollessa vain vähän, sillä monet velallisista olivat istuneet vankilassa useita vuosia ennen konkurssin alkamista.[132] Epäiltiin, että myös petollisia konkursseja esiintyi, sillä velallinen saattoi sopia jonkun velkojan kanssa konkurssiin hakemisesta.[133] Konkurssien määrä lain voimassa ollessa jäi suhteellisen vähäiseksi.[134]

Seuraava liittovaltion konkurssilaki säädettiin vuonna 1841, kiivaan noususuhdanteen ja keinottelun päätyttyä taloudelliseen kriisiin muutamaa vuotta aikaisemmin (1837). Se jäi edellistäkin lyhytikäisemmäksi.[135] Lyhytikäisyys lienee osittain johtunut erikoisesta syntyhistoriasta, sillä laki syntyi aidon poliittisen lehmänkaupan tuloksena. Edellisen konkurssilain kumoamisen jälkeen kongressissa oli lähinnä pohjoisten osavaltioiden kauppiasedustajien toimesta tehty useita aloitteita uuden konkurssilain säätämiseksi. Ehdotukset kaatuivat ennen kaikkea keskilännen ja etelävaltioiden maanviljelijäedustajien vastustukseen. Vuonna 1841 nämä ryhmät saavuttivat sovinnon niputtamalla yhteen maanjakolain ja konkurssilain.[136]

Vuoden 1841 konkurssilain soveltamisala ei rajoittunut kauppiaisiin, ja myös velallisaloitteinen konkurssi oli mahdollinen.[137] Edelleen konkurssilain keskeinen funktio oli vapautuminen velkavankeudesta. Vapautuminen velkavastuusta ei ollut samassa määrin riippuvainen velkojista kuin vuoden 1800 laissa, sillä velkojien enemmistö saattoi estää vapautumisen vain kirjallisilla äänestyslausumilla. Ilmeisesti kaikki edellä mainitut piirteet vaikuttivat siihen, että konkurssien määrä nousi paljon suuremmaksi kuin edellisen lain voimassa ollessa. Kun konkurssilaki taloudellisen tilanteen kohennuttua kumottiin vuonna 1843, noin 34.000 ihmistä oli saavuttanut sen avulla helpotuksen tilanteeseensa. Lukuja ei kuitenkaan voida pitää täysin vertailukelpoisina, koska niitä ei ole suhteutettu

[130] Noel 1916 s. 130.

[131] Bankruptcy Act 1800 34 ja 60 §, ks. myös Countryman Com.L.J. 1976 s. 228.

[132] Warren 1935 s. 19–20, Coleman 1974 s. 20.

[133] Coleman 1974 s. 20, Noel 1916 s. 132.

[134] Vain muutamia tuhansia, Warren 1935 s. 20.

[135] Se säädettiin 19.4.1841 ja kumottiin 3.3.1843.

[136] Warren 1935 s. 78–79, Coleman 1974 s. 23, jonka mukaan vuoden 1840 presidentinvaalien jälkeen liikkui jopa sen suuntaisia huhuja, että presidentti William Harrison tuli valituksi velallisten äänillä. Tällöinkin maata oli koetellut muutaman vuoden ajan taloudellinen laskukausi. Poliittinen tilanne mutkistui Harrisonin kuoleman jälkeen vuonna 1841, jonka jälkeen tekstissä mainittuun sopimukseen sopimukseen päästiin.

[137] Noel 1916 s. 138.

väestön ja velkavankeuksien määrään, joka ilmeisesti 1800-luvun alkupuolella oli kohonnut. Velkavankeuden käyttö alkoi kuitenkin 1830-luvulta vähentyä, kun useat osavaltiot kielsivät sopimusvelvoitteisiin perustuvan velkavankeuden 1800-luvulla eri aikoina.[138]

Kolmannen väliaikaiseksi jääneen konkurssilain säätämistä edelsi sisällissota, joka jätti jälkeensä suuria taloudellisia ongelmia. Vuonna 1867 säädetty konkurssilaki oli voimassa vuoteen 1878. Sen soveltamisalaan kuuluivat niin kauppiaat kuin muutkin ihmiset, mutta lisäksi myös yhtiöt. Hakemuksen saattoi tehdä velallinen tai velkoja. Lain voimassaolon ensimmäisen vuoden ajan velkavastuusta vapautuminen oli kokonaan riippumaton velkojien mielipiteestä. Voidaan sanoa, että lakiin sisältyi oikeus vapautumiseen. Tästä oikeudesta oli tosin säädetty useita, lähinnä velallisen vilpilliseen menettelyyn liittyviä poikkeuksia.[139] Pian vapautumista rajoitettiin siten, että velkojien enemmistön suostumus vaadittiin, jos jako-osuus jäi alle 50 prosentin.[140] Vuonna 1874 rajoituksia vaatimuksia velkojien suostumuksesta kiristettiin. Hakemuksia tehtiin noin 11.000 vuodessa, mutta vain vajaa kolmasosa johti velkavastuusta vapautumiseen.[141]

Lukuunottamatta kolmea, yhteensä noin 15 vuotta kattanutta ajanjaksoa, Yhdysvaltain konkurssioikeus oli 1800-luvulla osavaltioiden sääntelemää. Eri osavaltioiden konkurssilainsäädännössä on vaikeaa havaita yhtenäistä kehityssuuntaa. Colemanin itärannikon osavaltiot[142] kattavasta tutkimuksesta havaitaan, että kehitys oli osittain jopa ristiriitaista. Velallisystävällisin osavaltio oli New York, jossa koko 1800-luvun ajan oli voimassa velkavastuusta vapautumiseen johtava konkurssilaki ja velkavankeus vain rajoitetusti mahdollinen.

Useat osavaltiot säätivät konkurssilain (Massachusetts), mutta tyytymättöminä siihen eräät kumosivat sen muutaman vuoden kuluttua (New Jersey, Pennsylvania). Eräät osavaltiot eivät ryhtyneet mihinkään lainsäädäntötoimiin konkurssioikeuden alalla (New Hampshire), mutta yksittäisiä velallisia vapautettiin sekä vankeudesta että veloista erityisten anomusten perusteella (Rhode Island). Eräissä, ehkä useimmissa osavaltioissa 1800-luvun jälkipuoliskolla säädettyjen lakien mu-

---

[138] Coleman 1974 supra.

[139] Bankruptcy Act 1867 29 §.

[140] Dunscomb 1893 s. 145, Countryman Com.L.J. 1976 s. 229–230.

[141] Countryman Com.L.J. 1976 s. 230.

[142] Teollisesti ja kaupallisesti kehittyneimpinä nämä osavaltiot todennäköisesti olivat konkurssilainsäädännön kehittämisessä tietyllä tavalla edellä. Keskiosien ja lännen maatalousvaltaisissa osavaltioissa konkurssilainsäädäntöä kiinostavampi poliittinen kysymys näyttää olleen maatalousmaan erottaminen täytäntöönpanosta. Kunkin taloudellisen taantuman aikana rintamalinjat muuttuivat sen mukaan, mitä osavaltioita taantuma koetteli pahiten, Coleman 1974, Warren 1935.

kaan konkurssin vaikutus velallisen vastuuseen oli riippuvainen joko velkojien suostumuksesta tai velkojille maksetusta jako-osuudesta (Vermont, Connecticut).

Tämän suuntaista kehitystä hidasti 1800-luvulla korkeimman oikeuden käytäntö, jossa eräiden osavaltioiden konkurssilait todettiin perustuslain vastaisiksi. Perustuslaillinen este poistui tai sen merkitys ainakin oleellisesti väheni oikeuskäytännön täsmennyttyä vuosisadan puoleen väliin mennessä sille kannalle, että perustuslaki sallii osavaltioiden konkurssilait kunhan niiden vapauttava vaikutus ei ylitä osavaltion rajoja eikä takautuvasti koske ennen lain säätämistä syntyneitä velkoja.[143] Vaikka korkeimman oikeuden käytäntö epäilemättä hidasti uusien konkurssilakien säätämistä eräissä osavaltioissa ja edesauttoi muutamien kumoamista, sen merkitys oli rajallinen. Korkeimman oikeuden käytäntö näet ei missään vaiheessa vaikuttanut esimerkiksi New Yorkin velkavastuusta vaputtavan lainsäädännön voimassaoloon tai sisältöön.

Pysyvä liittovaltion konkurssilaki (*Bankruptcy Act*) säädettiin vuonna 1898. Sen säätämisessä omaksutut keskeiset periaatteet ovat suurimmaksi osaksi edelleen voimassa. Laki tunsi sekä velallis- että velkoja-aloitteisen konkurssin. Velallisaloitteinen konkurssi oli aluksi mahdollinen vain luonnollisen henkilön kohdalla, mutta vuodesta 1910 alkaen myös yhtiö on voinut hakeutua konkurssiin.[144] Aluksi vain likvidaatiokonkurssi oli mahdollinen. Konkurssilakiin tehtiin merkittäviä muutoksia vuonna 1938 (*Chandler Act*), jolloin lisättiin sekä yritysten uudelleen organisointia että palkansaajan maksusuunnitelmaa koskevat uudet luvut.[145] Ennen kaikkea vuoden 1898 konkurssilailla Yhdysvaltojen konkurssioikeuteen vakiintui discharge-instituutio eli konkurssi vapauttaa velallisen vastaamasta konkurssin piiriin kuuluneista veloista myöhemmin saamallaan omaisuudella.

Liittovaltion konkurssilainsäädännön synty on esimerkki sekä oikeusjärjestyksien yhdentymisestä että reseptiosta. Lainsäädännön yhdentyminen kesti yli sata vuotta siitä huolimatta, että jokseenkin yhtenäinen talousalue oli olemassa jo ennen sisällisotaa. Yhdentymiskehitys ei ole vieläkään täydellinen, sillä osavaltioiden lainsäädäntö vaikuttaa konkurssioikeuteen edelleen esimerkiksi velallisen suojaosuuksien sääntelyn yhteydessä.

Sisällöllisesti konkurssilainsäädännön yhdentymisessä oli reseption piirteitä, sillä taloudellisesti vahvimman osavaltion New Yorkin konkurssilainsäädän-

---

[143] Nämä säännöt vakiintuivat ratkaisuissa Ogden vs. Saunders (1827) 25 U.S. 213, Boyle v. Zacharre (1832) 31 U.S. 348 ja Denny v. Bennett (1888) 128 U.S. 489, ks. Dryer's 1937 s. 147. Ensiksi mainittu tapaus on lisäksi lyhyesti selostettu Riesenfeld A.J.C.L. 1976 s. 292–293.

[144] Riesenfeld 1987 s. 465 alav. 7.

[145] Chandler Act 1938, ks. Countryman Com.L.J. 1976 s. 231.

nöllä oli oleellinen vaikutus vuoden 1898 lain keskeisiin periaatteisiin kuten velasta vapautumiseen ja soveltamisalaan.

3.2 Lainsäädännön rakenne

Voimassa olevan vuoden 1978 konkurssilain[146] kymmenvuotisen valmistelun aikana konkurssilain uudistamistarpeesta oltiin jokseenkin yksimielisiä ja uudistussuunnitelmat sisälsivät pitkän listan tarpeellisista muutoksista. Silti valmisteluasiakirjoissa on silmiinpistävää se, että konkurssi-instituution keskeisiä tavoitteita ja lainsäädännön perusrakennetta ei oikeastaan lainkaan asetettu kyseenalaiseksi. Uudistuksen valmistelun yhteydessä konkurssilain toimintaa selvitettiin monipuolisessa oikeussosiologisessa tutkimuksessa, jossa päädyttiin erittäin kriittiseen arvioon menettelystä tuomioistuimissa ja konkurssipesien hallinnoimisesta. Lainsäädännön keskeisiin periaatteisiin ja rakenteisiin tutkimus ei suunnannut kritiikkiään.[147]

Asian voisi ilmaista sitenkin, että näin kaukaa Euroopasta katsottuna kysymys oli muutoksista, jotka kohdistuivat suureen määrään yksityiskohtia, sekä uudelleen kodifioimisesta. Tämä perusasennoituminen tekee lainsäädännön tavoitteiden arvioimisen vaikeaksi, sillä käyty keskustelu ei juurikaan sivua niitä asioita, jotka meidän näkökulmastamme ovat kaikkein mielenkiintoisimpia, kuten mahdollisuus vapautua velkavastuusta konkurssin jälkeen, konkurssin edellytyksissä olevat rajoitukset jne. Peruslähtökohtia on keskustelussa pidetty itsestään selvinä.[148] Sen vuoksi tässä esityksessä menetellään siten, että ensiksi luodaan katsaus konkurssilainsäädännön rakenteeseen ja eräisiin yksityiskohtiin, erityisesti konkurssin edellytyksiin ja oikeusvaikutuksiin. Vasta sen jälkeen on edellytykset analysoida konkurssi-instituution taustalla olevia ideologisia lähtökohtia tarkemmin.

Merkityksellisimmät vuoden 1978 muutoksista koskivat[149] erityisten konkurssituomioistuimien (Bankruptcy Court) perustamista ja tuomioistuinkäsit-

[146] Bankruptcy Reform Act 1978, johon viitataan nimellä Bankruptcy Code (11 U.S.Code), ja jonka presidentti allekirjoitti 6.11.1978, tuli voimaan 1.10.1979. Lain säätämisprosessille oli ominaista kongressin ja senaatin sekä niiden valiokuntien aktiivisuus, rinnakkaiset esitykset ja lukuisat muutokset. Ks. Klee Am.Bankr.L.J. 1980 s. 275 ss. Lain valmistelussa kertyneet lainsäädäntöasiakirjat on julkaistu Resnick Alan N., Wypyski Eugene M., Bankruptcy Reform Act of 1978: A Legislative History, Vol 1–17, William S. Hein & Co 1979.

[147] Stanley–Girth 1971.

[148] 'The starting point for developing such a philosophy (of bankruptcy) is the experience to date under the (Bankruptcy) Act' totesi Bankruptcy Laws Commission vuonna 1973, s. 61.

[149] Ks. Riesenfeld 1987 s. 461.

telyn hallinnollista ja menettelyllistä uudistamista, eräitä menettelylajien soveltamisalojen tarkistuksia, konkurssinedellytysten, takaisinsaantisäännösten ja suojaosuussäännösten uudistamista sekä ulkomaisten konkurssien tunnustamista.

Konkurssilakiin sisältyi alunperin kahdeksan lukua, jotka oli numeroitu parittomin numeroin yhdestä viiteentoista.[150] Lakiin on sittemmin lisätty maanviljelijöiden maksusuunnitelmia koskeva 12. luku. Konkurssilakiin sisältyy siten viisi menettelyä, joiden soveltamisala määräytyy velallisen oikeudellisen muodon, toiminnan laadun sekä menettelyn tavoitteena olevan lopputuloksen mukaan. Käytännössä tavallisin on likvidaatiokonkurssi (*straight bankruptcy*, Chapter 7), jonka soveltamisala on yleinen. Yritysvelallisen velkasuhteiden uudelleen järjestelystä sekä liiketoiminnan uudelleen organisoinnista (*reorganization*) säädetään 11 luvussa (Chapter 11). Yksityishenkilön maksusuunnitelmaa koskevat määräykset ovat 13 luvussa (Chapter 13). Lisäksi lakiin sisältyy erityisiä säännöksiä, jotka koskevat kuntien (Chapter 9), maanviljelijöiden (Chapter 12)[151] sekä pörssi- ja muiden välittäjien (Chapter 7, subchapter III-IV) konkurssia tai velkojen uudelleen järjestelyä.

Suurin osa säännöksistä on kaikille menettelylajeille yhteisiä ja siirtyminen luvuista 11 ja 13 luvun 7 mukaiseen likvidaation on mahdollinen eri vaiheissa menettelyä. Koska menettelyn tavoitteissa on perustavanlaatuinen ero riippuen siitä, onko velallinen luonnollinen henkilö vai yritys, käsitellään menettelylajeja seuraavassa velallisen mukaan eriteltyinä.

3.3 Yksityishenkilön konkurssi

Luonnollinen henkilö voidaan asettaa konkurssiin joko luvun 7 tai 13 mukaisessa menettelyssä. Ensiksi mainitussa likvidaatiokonkurssissa (straight bankruptcy) velallisen varat realisoidaan, tuotto jaetaan velkojille ja velallinen vapautuu välittömästi menettelyn jälkeen suurimmasta osasta velkojaan. Sen funktioita voidaan siten luonnehtia velallisen omaisuuteen kohdistuvaksi yleistäytäntöönpanoksi ja velallisen rehabilitoimiseksi. Luvun 13 mukaisessa menettelyssä velalliselle vahvistetaan maksusuunnitelma, jonka toteuttamisen jälkeen hän voi anoa tuomioistuimelta vapautumista loppuosasta velkojaan. Funktiona on siten velallisen ansaitsemiskyvyn käyttäminen velkojien tyydyttämiseen. Sen sijaan

[150] Arabialaisin numeroin erotukseksi vuoden 1898 konkurssilain roomalaisesta numeroinnista.

[151] Chapter 12 lisättiin vuonna 1986.

velallisen omaisuutta ei maksusuunnitelmakonkurssissa yleensä tarvitse realisoida.[152]

Soveltamisala.

Likvidaatiokonkurssin soveltamisala on henkilöllisesti yleinen, joten ensinnäkin kaikki luonnolliset henkilöt kuuluvat siihen. Toiseksi, samassa menettelyssä tapahtuu useimpien oikeushenkilöiden purkamiseen päättyvä konkurssi. Vain eräät, suurta julkista merkitystä omaavat laitokset, kuten rautatiet, vakuutusyhtiöt, pankit ja rahoituslaitokset jäävät sen ulkopuolelle.[153] Maksusuunnitelma voidaan vahvistaa vain luonnolliselle henkilölle, jolla on säännölliset tulot.[154]

Yritystoiminnan uudelleen järjestämistä koskevan Chapter 11 soveltamisalaan kuuluvat sekä luonnolliset henkilöt että yhteisöt. Käytännön syistä menettely on luonnollisen henkilön kohdalla harvinainen.

Edellytykset.

Likvidaatiokonkurssia voi hakea sekä velallinen että velkoja(t), maksusuunnitelman vahvistamista vain velallinen.[155] Aviopuolisot voivat tehdä yhteisen hakemuksen.[156] Velallisen hakemukselle ei ole asetettu erityisiä edellytyksiä, kuten maksukyvyttömyys.[157] Selvää kuitenkin on, että velallisella tulee olla velkaa.[158]

Maksusuunnitelmakonkurssi on mahdollinen vain siinä tapauksessa, että velallisen tai velallispuolisoiden vakuudettomat velat jäävät alle $ 100.000 ja vakuusvelat alle $ 350.000.[159] Yläraja on sama sekä yksin hakevalle velalliselle

---

[152] Olen aiemmin selostanut näitä menettelyjä ja niihin liittyvää käytäntöä kuluttajavelallisten näkökulmasta, Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 131–145.

[153] Vakuutusyhtiöiden ja pankkien osalta kysymys on siitä, että asianomaiseen lainsäädäntöön sisältyy niiden purkamista koskevia määräyksiä. Ulkomaiset vastaavat laitokset voidaan purkaa konkurssilain mukaisessa järjestyksessä, jos niillä ei ole liiketoimintaa Yhdysvalloissa.

[154] Aikaisemmin maksusuunnitelma koski vain palkansaajia. Nykyisin säännöllisinä tuloina pidetään esimerkiksi sosiaaliturvan piiriin kuuluvia suorituksia, Cowans Vol 1, 1989 s. 200–201.

[155] Bankruptcy Code 1978 § 1321.

[156] Joint petition, Bankruptcy Code 1978 § 302.

[157] Bankruptcy Code 1978 § 301. Maksukyvyttömyyden käsite (insolvency) on kyllä määritelty laissa. Sillä on merkitystä takaisinsaantisäännöksille. Insolvency on määritelty lähinnä meidän ylivelkaisuuskäsitettämme vastaavasti.

[158] Cowans Vol 1, 1989 s. 195.

[159] Huomioon otetaan velat, jotka eivät ole ehdollisia, ks. tarkemmin Cowans Vol 1, 1989 s. 200.

että yhdessä hakeville puolisoille.[160] Maksusuunnitelmakonkurssin edellytyksenä on, että velallisella on säännölliset tulot, joiksi hyväksytään myös sosiaaliturvan nojalla maksettava etuus. Aikaisemman konkurssilain mukaan edellytettiin säännöllistä palkkatuloa, ja maksusuunnitelmat tunnettiin nimellä 'wage earner's plan'. Se, mitkä sosiaaliturvaetuudet täyttävät lain edellytyksen säännöllisistä tuloista, on jäänyt oikeuskäytännön varaan.[161]

Velkojan hakemuksen voi tehdä vähintään kolme velkojaa, joiden vakuudettomien saamisten yhteenlaskettu määrä ylittää $ 5.000.[162] Jos velallisella on velkojia kaikkiaan enemmän kuin 12,[163] hakijoita ei tarvitse olla enempää kuin yksi, kunhan hakijan saatavien yhteenlaskettu määrä ylittää mainitun summan. Jos velallinen ei vastusta hakemusta, tuomioistuin tekee päätöksen konkurssiin asettamisesta. Muussa tapauksessa edellytyksenä on, että velallinen on lakkauttanut maksunsa tai oleellinen osa velallisen omaisuudesta on määrätty täytäntöönpanotarkoituksessa uskotun miehen vallintaan.[164]

Konkurssin alkaminen.

Konkurssiin alkamisen oikeusvaikutukset ovat lain mukaan samanlaiset riippumatta siitä, minkä konkurssilain luvun perusteella konkurssia on haettu. Yksityishenkilön kohdalla tärkein konkurssin alkamisen oikeusvaikutuksista on sekä velkojien, tuomioistuimien että täytäntöönpanoviranomaisten perintää, oikeustoimia ja täytäntöönpanoa koskevien toimenpiteiden keskeytyminen. Nämä oikeusvaikutukset alkavat heti konkurssihakemuksen jättämisestä. Siten velallinen voi jättämällä hakemuksen ja maksamalla hakemusmaksun[165] saada aikaan kaikkien täytäntöönpanotoimenpiteiden keskeytymisen.

Konkurssihakemus tehdään aina tuomioistuimelle. Velallispuolisot voivat tehdä hakemuksen yhdessä (joint petition).[166]

Maanviljelijöitä koskeva konkurssimenettely (Chapter 12) edellyttää, että velallisella tai velallispuolisoilla on velkaa yli 1,5 milj. dollaria ja siitä 80 % liittyy maanviljelyyn. Lisäksi heidän tulee ansaita yli puolet tuloistaan maanviljelystä, ks. sama s. 198.

[160] Epäselvää sen sijaan on, otetaanko puolison velat huomioon silloin kun hän ei ole hakijana, Cowans Vol 1, 1989 s. 200.

[161] Cowans Vol 1, 1989 s. 201.

[162] Riitainen saatava ei kelpaa hakemuksen perusteeksi, vuoden 1984 muutos.

[163] Työntekiöitä, velallisen läheisiä ja takaisinsaannin edellytykset täyttäviä saatavia ei lasketa mukaan, Bankruptcy Code 1978 § 303 (b)(1).

[164] Bankruptcy Code 1978 § 303 (h).

[165] Hakemusmaksun suuruus oli vuonna 1989 $ 60, ks. esim. Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 24.

[166] Bankruptcy Rule 1015. Joint petition tarkoittaa, että kahden velallisen asia käsitellään

Menettely.

Velalliselle määrätään trustee, joka on yleensä paikallinen asianajaja. Liittovaltion viranomainen, U.S. Trustee[167] pitää luetteloa tehtävään ilmoittautuneista asianajajista ja valvoo näiden toimintaa. Trusteen tehtäviin kuuluu velallisen omaisuuden myyminen, maksusuunnitelmakonkurssissa maksuerien vastaanottaminen ja tilittäminen, velallisen valvonta, eräitä hallinnollisia tehtäviä ja sen selvittäminen, onko velallisen kaikki omaisuus saatu konkurssin piiriin ja täyttääkö velallinen veloista vapautumisen edellytykset.[168] Trusteeta pidetään velkojien edustajana, vaikka hänen velkojakollektiivin eduksi tekemänsä toimet voivat olla yksittäisen velkojan edun vastaisia.[169] Velallisen omaisuus ei varsinaisesti siirry trusteen vallintaan. Monipuolisten tehtäviensä hoidossa trusteen tulee valvoa ja huolehtia kaikkien osapuolten oikeuksien toteutumista.[170]

Tuomioistuin määrää (ensimmäisen) velkojain kokouksen ajankohdan.[171] Kokous pidetään normaalisti tuomioistuimen tiloissa, mutta tuomari ei osallistu siihen.[172] Kokouksen tarkoituksena on pitkälti selvittää kaikki asiaan liittyvät oikeustosiseikat ja velallisen kuuleminen tapahtuu valaehtoisesti. Velkojilla ja trusteella on vielä kokouksen jälkeenkin mahdollisuus vastustaa vapautuksen tai maksusuunnitelman hyväksymistä. Myös viranomainen, U.S. Trustee voi vastustaa hyväksymistä.

---

yhdessä. Näin voidaan menetellä siitä huolimatta, että toinen hakemuksista on tullut vireille velkojan, toinen velallisen aloitteesta. Hakemusten ei tarvise edes tähdätä samaan lopputulokseen (likvidaatio/maksukyvyttömyys). Ks. Collier 1986 s. 37–38.

[167] Bankruptcy Code, Chapter 15. U.S. Trustee aloitti kokeiluna vuonna 1979 ja on vuonna 1986 vakinaistettu koko maahan.

[168] Ks. Handbook for Chapter 7 Trustees, 1992 ja Handbook for Chapter 13 Standing Trustees, 1991, molemmat U.S. Department of Justice. Myös Cowans Vol 1, 1989 s. 121–128. Trusteen tehtävät lyhyesti Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 26. Trustee voi myös vastustaa vapautumista tietyin perustein, ja hänet voidaan määrätä tutkimaan sitä estäviä seikkoja, § 727(c)(2), mutta menettelyä ei ole tältä osin täsmennetty (ks. Cowans Vol 1, 1989 s. 234), mikä asian merkitys huomioon ottaen on yllättävää.

[169] Cowans Vol 1, 1989 s. 121.

[170] Handbook for Chapter 7 Trustees, ed. alav. s. 12, jossa korostetaan, että trusteen tulee valvoa niin 'kaikkien velkojaryhmien, niin vakuudenhaltijoiden, hallinnollisten, etuoikeutettujen kuin etuoikeudettomien, vakuudettomienkin velkojien sekä velallisen, niin suojaosuuteen kuin omaisuuden ylijäämäarvoonkin perustuvaa etua'.

[171] The 341 meeting, kuten sitä ko. lainkohdan mukaan kutsutaan.

[172] Bankruptcy Code 1978 § 341(c).

Menettely päättyy tuomarin johdolla pidettävään istuntoon, jossa myönnetään vapautus tai vahvistetaan maksusuunnitelma. Määräajat ovat suhteellisen lyhyitä ja tuomioistuimella on niiden suhteen harkintavaltaa. Yksinkertaisessa tapauksessa, johon ei liity mainittavaa varallisuutta, menettely kestää muutaman kuukauden.

Kulut.

Hakija maksaa hakemuksen jättämisestä 120 dollarin maksun. Lisäksi trusteen realisoimasta omaisuudesta ja velallisen maksuohjelman mukaisista suorituksista veloitetaan trusteen kulut. Tämä kuluosuuden ei saa ylittää tiettyä prosentuaalista osuutta, joka on trusteen realisoiman omaisuuden arvosta 15 prosenttia alle $ 1.000 omaisuuden arvosta ja 6 tai 3 sen ylittävästä arvosta. Maksusuunnitelmassa kulut eivät saa ylittää 10 prosenttia maksusuunnitelmaan sisältyvien suoritusten arvosta.[173] Maksut kattavat trusteen ja viranomaisten kulut, jotka eivät rasita liittovaltion budjettia.

Velallinen tekee hakemuksensa vain aniharvoin ilman asianajajaa, joten hänen on maksettava myös asianajajan palkkio. Asianajajan palkkio oli 1980-luvun alkupuolella tehtyjen tutkimusten mukaan 400–500 $.[174]

Erottamisetu.

Ennen konkurssilainsäädännön uudistusta velallisen erottamisedusta ja suojaosuudesta säädettiin eri osavaltioiden lainsäädännössä ja niitä sovellettiin myös konkurssissa. Erillistäytäntöönpanosta ja siinä noudatettavasta erottamisedusta säädetään kunkin osavaltion laissa. Historiallisista syistä erottamisedun laajuus ja laskemistapa eri osavaltioissa vaihtelee suuresti. Konkurssilain uudistamisen yhteydessä ehdotettiin konkurssissa sovellettavan erottamisedun sääntelemistä yksinomaan konkurssilaissa. Ehdotus ei mennyt sellaisenaan läpi.

Nykyisen konkurssilain mukaan velallisella on oikeus valita joko liittovaltion konkurssilain tai oman osavaltionsa lainsäädännön mukainen erottamisetu ja suojaosuus. Vaikka puolisot voivat hakea konkurssia yhdessä, he voivat valita erottamisedun eri tavoin. Osavaltio on kuitenkin voinut omassa lainsäädännössään sulkea pois mahdollisuuden valita liittovaltion erottamisedun, jolloin kyseisessä osavaltiossa tapahtuvissa konkursseissa sovelletaan aina osavaltion sään-

[173] Bankruptcy Code 1978 § 326, Ks. Cowans Vol 1, 1989 s. 139 ja 149.

[174] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 23 yhteenveto tehdyistä tutkimuksista Shuchman Rutgers L.R. 1990 s. 198.

nöksiä.[175] Sääntelyllä on huomattava käytännön merkitys, koska erottamisedun laajuus eri osavaltioissa vaihtelee suuresti.

Discharge likvidaatiokonkurssissa.

Konkurssin tärkein oikeusvaikutus velallisen kannalta on vapautuminen maksamasta konkurssia edeltäviä velkoja hänen konkurssin jälkeen saamallaan omaisuudella. Ratkaiseva ajankohta on konkurssihakemuksen jättäminen. Sen jälkeen velallinen saa pitää esimerkiksi palkkansa konkurssia edeltävästä ulosmittauksesta riippumatta. Maksusuunnitelmakonkurssissa velallinen on velvollinen aloittamaan maksuerien suorittamisen pian konkurssin alkamisen jälkeen jo ennen maksusuunnitelman hyväksymistä.

Discharge ei koske yhtiöitä. Niiden velkavastuita voidaan vähentää vain Chapter 11 mukaisessa menettelyssä.[176]

Vuoden 1978 konkurssilainsäädännössä discharge'a koskevat määräykset on kirjoitettu selkeästi siten, että kysymys on velallisen oikeudesta.[177] Aiemmin tuomioistuimelle jäi discharge'n myöntämisessä enemmän harkintavaltaa. Lainsäädännössä tapahtunutta muutosta voidaan kuvata käsiteparilla right/privilege.[178] Aikaisemman lainsäädännön mukaan velat olivat konkurssin jälkeen perimiskelvottomia, kun taas vuoden 1978 lain mukaan ne poistuvat kokonaan.[179]

Sekä niitä velkoja, joihin discharge ei ylipäänsä ulotu, että olosuhteita, jotka ehkäisevät sen myöntämisen kokonaan, tuomioistuin käsittelee oikeuskysymyksinä. Näitä tilanteita säänteleviä oikeusnormeja voidaan luonnehtia sääntötyyppisiksi, sillä tunnusmerkistön täyttyessä discharge joko ulottuu kyseiseen velkaan tai ei ulotu tai vastaavasti tietyn tunnusmerkistön toteutuminen ehkäisee discharge'n myöntämisen.

---

[175] Liittovaltion erottamisetuun kuuluu asunto ja auto tiettyyn arvon ylärajaan asti (1980-luvun alussa $ 7.500 ja 1.200 vastaavasti) ja jonkin verran muuta omaisuutta, Bankruptcy Code 1978 § 522(d). Asunnon arvo 'debtor's aggregate' interest' tarkoittaa kiinnityksestä vapaata arvoa. Esimerkkejä osavaltioiden suojaosuuksista ks. Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 28–30.

Suhteellisen monet osavaltiot ovat käyttäneet hyväkseen mahdollisuutta sulkea pois liittovaltion suojaosuudet, Bankruptcy Code 1978 § 522(b), ks. Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 44 alav 23.

[176] Bankruptcy Code 1978 § 727(a)(1). Cowans Vol 3, 1989 s. 28.

[177] Bankruptcy Code 1978 § 727 (a): 'The court shall give the debtor a discharge, ...'

[178] Cowans Vol 1, 1989 s. 572.

[179] Cowans Vol 1, 1989 s. 572–573.

Maksusuunnitelma.

Maksusuunnitelma johtaa vapautumiseen loppuosasta velkaa vasta maksusuunnitelman toteuttamisen jälkeen.

Suunnitelman hyväksymisen tärkeimmät sisällölliset kriteerit ovat se, että etuoikeutetut velat tulee maksaa kokonaisuudessaan ja etuoikeudettomien velkojien tulee saada vähintään yhtä suuri osa saatavistaan kuin he olisivat saaneet likvidaatiokonkurssissa. Siten varallisuutta omistava velallinen voi joutua maksamaan suhteellisen suuren osan saatavistaan. Varattomien velallisten kohdalla on hyväksytty niinkin matalia tarjouksia kuin yksi prosentti.[180]

Vuonna 1984 konkurssilakiin lisättiin säännös, jonka mukaan velallisen on käytettävä velkojen lyhentämiseen kaikki »käytettävissä olevat tulonsa», toisin sanoen välttämättömien elinkustannusten jälkeen jäljellä oleva osa tuloista.[181]

Kaikkia etuoikeudettomia velkojia ei maksusuunnitelmassa kohdella samalla tavoin. Erilaisen kohtelun perusteena voi olla esimerkiksi samasta velasta vastuussa oleva kanssavelallinen.[182] Etuoikeudettomat velat voidaan suunnitelmassa muillakin perusteilla jakaa ryhmiin jossain määrin samaan tapaan kuin yrityksen uudelleen järjestelyssä, joskaan oikeuskäytännössä ei toistaiseksi ole kehittynyt aivan yksiselitteisiä kriteereitä.[183]

Maksusuunnitelman kesto on yleensä kolme vuotta. Sen toteuttamisen jälkeen vapautumista (discharge) haetaan tuomioistuimelta. Vapautuminen ei toteudu itsestään. Tuomioistuin voi erityisistä syistä määrätä pitemmän maksusuunnitelman, jonka pituus ei kuitenkaan voi ylittää viittä vuotta.[184] Maksusuunnitelman muuttaminen on mahdollista sekä velallisen että velkojan hakemuksesta.[185]

Dischargen ulkopuolelle jäävät velat.

Konkurssi ei vapauta velallista kaikista veloista. Poikkeuksien lista on pitkä ja yksityiskohtainen, ja selostetaan tässä vain pääpiirteissään. Koska poikkeuksien taustalla ovat perusteet ovat erilaisia, niitä koskeva sääntelykin vaihtelee.

Ensinnäkään konkurssi ei lähtökohtaisesti vaikuta sellaisen velkojan asemaan, jolla on velasta vakuus. Konkurssin alkamisen oikeusvaikutuksena alkanut 'automatic stay' estää velkojaa realisoimasta velallisen asettamaa esinevakuutta kon-

[180] Lisäksi maksusuunnitelma tulee laatia 'vilpittömässä mielessä', in good faith.
[181] Bankruptcy Code 1978 § 1325(a)(4) ja (b).
[182] Bankruptcy Code 1978 § 1322(b)(1), 1984.
[183] Ks. Dole, Bankruptcy Developments Journal 1986 s. 524.
[184] Bankruptcy Code 1978 § 1322 (c).
[185] Bankruptcy Code 1978 § 1329(a).

kurssin aikana, ellei tuomioistuin toisin määrää. Voidakseen pitää vakuutena olevan esineen velallisen tulee joko maksaa kiinnitetyn velan lyhennykset ja kustannukset alkuperäisen sitoumuksen mukaisesti tai hän voi lunastaa vakuutena oleva esineen sen käypää arvoa vastaavalla hinnalla. Maksusuunnitelmassa tällaisen velan maksuaikaa voidaan pidentää ja eräissä tapauksissa korkoa alentaa, lukuunottamatta velkaa, jonka vakuutena on velallisen asunto.[186]

Konkurssi ei suojaa takaajaa tai estä käyttämästä kolmannen henkilön antamaa esinevakuutta täytäntöönpanon kohteena.[187] Maksusuunnitelmakonkurssin (Chapter 13) aloittaminen kuitenkin estää velkojaa ryhtymästä perintä- tai täytäntöönpanotoimenpiteisiin kanssavelallista tai sellaista henkilöä kohtaan, joka on yhdessä velallisen kanssa on henkilökohtaisesti vastuussa velasta.[188] Jos velallinen ei maksusuunnitelman mukaan maksa velkaa, josta on annettu takaus, velkoja saa periä velan takaajalta.

Konkurssi ei vapauta velasta, jos velallinen ei ole ilmoittanut velkaa eikä velkoja ole saanut tietoa konkurssista. Kysymys on velallista ilmoitusvelvollisuuden laiminlyömisen vuoksi kohtaavasta sanktiosta, ei velkojan oikeudesta.[189]

Muiden poikkeuksien taustalla voidaan erottaa kaksi perustetta. (1) Velallista ei tulisi vapauttaa taloudellisesta vastuusta niitä kohtaan, joiden vaateella on moraalinen peruste sen vuoksi, että he ovat velallisesta riippuvaisia tai heikossa neuvotteluasemassa. (2) Vapautuminen on tarkoitettu vain rehellistä velallista varten.[190]

Konkurssi ei vapauta niistä veroveloista, jotka ovat konkurssissa etuoikeutettuja saatavia.[191] Vapautuminen ei koske puolisolle, entiselle puolisolle tai lapselle maksettavaa elatusapua.[192]

---

[186] Bankruptcy Code 1978 § 1322(b)(2) ja (5).

[187] Cowans Vol 3, 1989 s. 459.

[188] Tämä ei koske henkilöä, joka on antanut ko. sitoumuksen osana normaalia liiketoimintansa. Velkoja voi vaatia poikkeusta kieltoon eräillä perusteilla, joista tärkein lienee se, että velallinen ei ehdota maksusuunnitelmassa velan maksamista. Jos velallinen maksaa velan suunnitelman mukaan osittain, velkoja voi vaatia poikkeusta loppuosaa koskien. Bankruptcy Code 1978 § 1301.

[189] Cowans Vol 1, 1989 s. 734.

[190] Cowans Vol 1, 1989 s. 691–692.

[191] Bankruptcy Code 1978 § 523(1) ja 1322(a)(2) yhdessä §:n 507(a)(2) ja (7) kanssa. Viimeksi mainittujen lainkohtien perusteella selviää yksityiskohtaisesti se, mitkä verovelat ovat vapautuksen ulkopuolella. Pääsääntö on, että verot, joiden erääntymisestä maksettavaksi on kulunut vähemmän kuin kolme vuotta, ovat vapautuksen ulkopuolella. Yksityiskohtaisten säännösten mukaan myös erät perintätoimet ja niiden ajankohta otetaan huomioon.

On huomautettu, että vilpillisessä mielessä hankitun velan saattamiseksi vapautuksen ulkopuolelle väittämistaakka on velkojalla tai trusteella, kun taas verovelan saattamiseksi vapautuksen piiriin väittämistaakka on velallisella, ks. Sprayregen Am.Bankr.L.J. 1990 s. 211.

[192] Bankruptcy Code 1978 § 523(a)(5).

Vilpillisessä tai petollisessa tarkoituksessa tai virheellisiä tietoja antamalla tehdyistä veloista ei voi saada vapautusta. Vahingonkorvaus tahallisella teolla tai rattijuopumuksella aiheutetusta vahingosta ja sakot jäävät vapautuksen ulkopuolelle.[193] Ennalta estävä tavoite on opintolainojen samoin kuin juuri ennen konkurssia otettujen luottokorttivelkojen jättämisellä vapautumisen ulkopuolelle.[194] Viimeksi mainittu rajoitus koskee luksuskulutukseen käytettyä luottoa, joka on otettu viimeisten 40 päivän aikana ennen konkurssia.[195]

Edellisessä kappaleessa mainituista veloista voi vapautua maksusuunnitelmakonkurssissa siltä osin kuin niitä ei suoriteta osana maksusuunnitelmaa.[196] Lainsäätäjän tavoite on ollut tällä tavoin suosia maksusuunnitelmaa, ja laajempi vapautuminen lienee käytännössä yleinen peruste maksusuunnitelman valitsemiselle.

Myös yksityisoikeudellinen velkoja voi pyrkiä saamaan velkansa konkurssin ulkopuolelle. Tavallisimmin tämä tapahtuu ns. reaffirmation-sopimuksen avulla. Tällainen sopimus voidaan tehdä ennen kuin tuomioistuin on tehnyt päätöksen velkavastuusta vapautumisesta, eli siis konkurssin aikana. Sopimuksella voidaan jopa vakuudeton velka jättää konkurssin ulkopuolelle. Ollakseen täytäntöönpanokelpoinen sopimuksen tulee olla tuomioistuimen vahvistama. Siitä huolimatta, että sopimuksella asetetaan velkoja muita velkojia etuoikeutetumpaan asemaan, näitä sopimuksia tehtiin lähes 20 prosentissa kuluttajakonkursseista.[197]

Maksusuunnitelmakonkurssien yhteydessä saaminen voi jäädä vapautumisvaikutuksen ulkopuolelle yksinkertaisesti siten, että se jätetään pois maksusuunnitelmasta, sillä suunnitelman toteuttamisen jälkeen vapautus myönnetään vain siinä mainituista veloista.[198]

---

[193] Bankruptcy Code 1978 § 523(a)(1)(A ja B) sekä § 523(a)(6) ja (7).

[194] Vapautuminen on kuitenkin mahdollista yli viisi vuotta aikaisemmin otetusta opintolainasta. Tuomioistuimella on lisäksi jonkin verran harkintavaltaa; vapautus voidaan myöntää sosiaalisin perustein ('hardship discharge'), Bankruptcy Code 1978 § 523(a)(8).

Opintolainoja koskeva rajoitus lisättiin konkurssilakiin (Bankruptcy Act 1898) vuonna 1976 sen jälkeen kun julkisessa keskutelussa oli kiinnitetty huomiota vasta valmistuneisiin velallisiin, joiden epäiltiin käyttäneen konkurssia vilpillisessä tarkoituksessa, ks. Kalevitch, Northern Illinois L.R. 1982 s. 328–329.

[195] Tämä lainkohta lisättiin lakiin vuonna 1984, Bankruptcy Code 1978 § 523(a)(2)(C).

[196] Bankruptcy Code 1978 § 1328(a)(2) ja § 1322(b)5 ja § 523(a)(5).

[197] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 32.

[198] Bankruptcy Code 1978 § 1328(a) ja (d). Periaatteessa velallinen on kuitenkin velvollinen mainitsemaan kaikki velkansa suunnitelmassa. Tarkemmin sinänsä lain tulkinnan kannalta ongelmallisesta tilanteesta ks. Dole, Bankruptcy Developments Journal 1986 s. 520 ss.

Vapautumisen estävät seikat.

Mikäli velallinen on menetellyt vilpillisesti, tuomioistuimella on mahdollisuus evätä velkavastuusta vapautuminen joko kokonaan tai esimerkiksi ilmoittamatta jätetyn velan osalta. Epääminen tulee tuomioistuimessa esille joko velkojan tai trusteen aloitteesta. Todistustaakka epäämisperusteen olemassa olosta on sillä, joka vetoaa siihen.

Epäämisperusteet liittyvät velallisen epälojaaliin toimintaan velkojia kohtaan. Vapautus voidaan evätä velalliselta, joka on viimeisen vuoden kuluessa ennen konkurssia saattanut omaisuuttaan velkojien ulottumattomiin, hävittänyt tai tuhonnut sitä. Samoin vapautuminen ei tule velallisen osalle, jos hän on laiminlyönyt kirjanpitonsa, jättänyt konkurssissa ilmoittamatta omaisuuttaan tai muutoin laiminlyönyt konkurssimenettelyyn liittyvät velvollisuutensa. Vapautuminen voidaan evätä myös sillä perusteella, että velallinen ei ole selvittänyt, mihin hän on käyttänyt varansa.[199]

Lisäksi hakemus voidaan hylätä, jos on kysymys konkurssimenettelyn väärinkäytöstä. Tätä hylkäysperustetta on käytetty varsin harvoin eli lähinnä silloin, kun velallinen ilmeisesti tuloillaan pystyisi maksamaan velkansa.[200]

Vapautumisen estävään seikkaan samoin kuin siihen, että tietty velka ei kuulu vapautumisen piiriin,[201] voi vedota velkoja, trustee ja valvova viranomainen eli U.S. Trustee. Vapautumisen esteeseen vetoavalla on todistustaakka ja asia käsitellään tuomioistuimen istunnossa. Menettely tapahtuu konkurssin yhteydessä, mutta siinä sovelletaan osittain siviiliprosessia koskevia säännöksiä.[202]

Diskriminointikielto.

Konkurssilainsäädännön tarjoama mahdollisuus uuteen alkuun saattaisi jäädä käytännössä merkitykseltään vähäiseksi, jos konkurssin tosiasiallisena vaikutuksena olisi pitkälle menevä diskriminointi konkurssin jälkeen. Konkurssilakiin sisältyy suhteellisen pitkälle menevä diskriminointikielto,[203] joka alunperin kehittyi oikeuskäytännössä.[204] Se kieltää kaikkia julkisia viranomaisia diskriminoi-

[199] Bankruptcy Code 1978 § 727. Eri perusteiden osalta on syntynyt runsaasti oikeuskäytäntöä ja tulkinta on täsmentynyt, ks. Cowans Vol 1, 1989 s. 594–635.

[200] Bankruptcy Code 1978 § 707.

[201] Cowans Vol 1, 1989 s. 242–243.

[202] Bankruptcy Rule 4005. Näitä prosesseja, kuten muitakin konkurssiin liittyviä riitaisia kysymyksiä käsittelevät menettelysäännökset ovat Bankruptcy Rules, Part VII.

[203] Bankruptcy Code 1978 § 525.

[204] Ks. Perez vs. Campbell, 402 U.S. 637 (1971). Ratkaisussa oli kysymys siitä, että eräi-

masta konkurssivelallisia erilaisia lupia tms. antaessaan. Diskriminointikielto koskee myös työsuhteeseen liittyviä asioita, ja tältä osin yksityisiä työnantajia.[205] Erityisesti työsuhteen päättäminen konkurssin vuoksi on kielletty. Paitsi varsinaista konkurssimenettelyä diskriminointikielto koskee myös konkurssia edeltänyttä maksukyvyttömyyttä ja jopa maksamatonta velkaa, josta velallinen voidaan konkurssissa vapauttaa. Diskriminointikielto ei ole absoluuttinen, eikä se koske esimerkiksi luoton saamista konkurssin jälkeen. Tältä osin avainasemassa ovat luottotiedot, joissa merkintä konkurssista voi säilyä kymmenen vuotta.[206]

Uusi konkurssi ja siirtyminen menettelystä toiseen.

Kun kuuden vuoden määräaika, jonka aikana velallinen ei voi uudelleen saavuttaa vapautumista konkurssissa, säädettiin vuonna 1903, tavoitteena oli lähinnä toistuvien ja petollisten konkurssien estäminen.[207] Voimassa olevan lainsäädännön mukaan velallinen ei voi uudessa konkurssissa vapautua vastaamasta veloistaan, jos edellisen vapautumiseen johtaneen konkurssin alkamisesta on kulunut vähemmän kuin kuusi vuotta. Aikaisempi vapautus ei estä uutta vapautumista likvidaatiokonkurssissa, jos aikaisempi vapautus on myönnetty maksusuunnitelman konkurssissa (Chapter 13) ja velallinen on siinä maksanut sata prosenttia vakuudettomista veloistaan tai vähintään 70 prosenttia vakuudettomista veloistaan ja tuomioistuimen arvion mukaan tehnyt siinä parhaansa. Aikaisempi konkurssi ei pääsääntöisesti ole este uudelle maksusuunnitelmalle.[208] Käytännössä aiemmassa konkurssissa saavutettu vapautuminen ei näytä aiheuttaneen mainittavia ongelmia,[209] sen sijaan siirtyminen maksusuunnitelmasta likvidaatiokonkurssiin

---

den osavaltioiden lainsäädännössä ajokortin saamisen edellytyksenä oli, konkurssissa saavutetusta vapautumisesta huolimatta, eräiden maksujen suorittaminen. Tämän katsottiin olleen vastoin konkurssilakiin sisältyvää 'fresh start'-policya.

[205] Yksityisten työnantajien osalta kielto on lisätty vuonna 1984, Pub.L. 98–353.

[206] The Fair Credit Reporting Act 1982, 15 U.S.C. § 1681 c(a)(1).

[207] Note. Toward a Reform of the Six-Year Bar. Harv.L.R. 1983 s. 759.

[208] Bankruptcy Code 1978 § 727(a)(8) ja (9). Tarkemmin ks. Note, Toward a Reform of the Six-Year Bar. Harv.L.R. 1983 s. 762–764.

[209] Empiiristen tutkimusten tuloksissa arvioidaan, että vajaaseen viiteen prosenttiin tapauksista saattaa sisältyä toistoa (siis yleensä yli kuuden vuoden välein). Kirjoittajat eivät pidä tätä tulosta huolestuttavana. Ks. Note, Toward a Reform of the Six-Year Bar. Harv.L.R. 1983 s. 770 alav. 59, Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. Stanley–Girth 1971 s.

Toistuvien konkurssihakemusten on arvioitu aiheuttavan tiettyjä väärinkäyttöongelmia. Tällaisten hakemusten tavoitteena on automatic stay -oikeusvaikutus, yleensä ilmeisesti vakuutena olevan asunnon pakkorealisoinnin estämiseksi. Tämän ehkäisemiseksi vuoden 1984 lainmuutoksella (Bankruptcy Code 1978 § 109(f)) rajoitettiin eräissä tapauksissa uuden hake-

suunnitelman toteuttamisen epäonnistumisen vuoksi on käytännössä tavallisempaa.

Maksusuunnitelmien saattaminen loppuun on osoittautunut kenties suurimmaksi käytännön ongelmaksi lain soveltamisessa. Lainsäätäjän tietoinen tavoite on maksusuunnitelmien suosiminen, kuten laajemmasta discharge-mahdollisuudesta, väljemmästä oikeudesta säilyttää omaisuutta sekä toistuvan konkurssin väljemmästä sääntelyssä käy ilmi. Yli kolmasosa yksityishenkilövelallisista valitsee maksusuunnitelman. Heistä kuitenkin vain kolmasosa onnistuu saattamaan sen loppuun. Huomattava osa maksusuunnitelmista muutetaan tuomioistuimen päätöksellä likvidaatiokonkursseiksi.[210]

3.4 Vapautuminen liiketoiminnan uudelleenjärjestelyssä

Liiketoiminnan uudelleenjärjestelyä ja velallisen velkojen saneerausta haetaan konkurssilain 11 luvun mukaan. Sen soveltamisalaan kuuluvat sekä luonnolliset henkilöt että yhtiöt. Oikeuskäytännössä on edellytetty, että velallisen tulee harjoittaa liiketoimintaa.[211] Liiketoimintaa harjoittava luonnollinen henkilö voi hakea myös luvun 13 mukaista maksusuunnitelmaa, jos hän täyttää velkojen määrää koskevat edellytykset. Siten käytännössä liiketoiminnan uudelleenjärjestelyssä velallisena voi olla luonnollinen henkilö vain suhteellisen rajatuissa tapauksissa.

Yritystoiminnan uudelleen järjestely voidaan aloittaa vastaavin edellytyksin kuin likvidaatiokonkurssi.

Tämän tutkimuksen teeman kannalta kiintoisin kysymys on, millä tavoin liiketoiminnan uudelleenjärjestelyssä voidaan rajoittaa velkojien oikeuksia ja missä järjestyksessä rajoituksista päätetään. Amerikkalainen oikeuskäytäntö ja tutkimus on tämänkin kysymyksen osalta sangen laaja. Seuraavassa rajoitutaan selostamaan liiketoiminnan uudelleenjärjestelyä koskevan suunnitelman hyväksymisen ja vahvistamisen pääperiaatteet. Niiden merkityksestä ei kuitenkaan saa mitään käsitystä, jollei ensin taustaksi anneta edes jonkinlaista kuvaa niistä varsin laajoista rajoituksista velkojien ja sopimuskumppaneiden oikeuksiin, jotka tulevat voimaan heti menettelyn aloittamisen jälkeen. Sen vuoksi seuraavassa

---

muksen jättämistä 180 päivän kuluessa. Tarkemmin Dole, Bankruptcy Developments Journal 1986 s. 535–543.

[210] Bankruptcy Code 1978 § 1328. Jopa kaksi kolmasosaa maksusuunnitelmista näyttää epäonnistuvan, ks. Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 215–217.

[211] Cowans Vol 3, 1989 s. 313–314.

ensin lyhyesti kuvataan joitakin 'automatic stayn' piirteitä ja vasta sen jälkeen suunnitelman hyväksymismenettelyä.[212]

Konkurssin alkamisen oikeusvaikutukset.

Konkurssin alkamisen keskeinen oikeusvaikutus on myös uudelleen järjestelyssä ns. *automatic stay*. Omaisuuden vallinta on pääsääntöisesti järjestetty siten, että velallinen tai sen toimielimet säilyttävät uudelleen järjestelyn ajan asemansa (*debtor in control*). Tarvittaessa tuomioistuin voi määrätä trusteen, ja lievempänä vaihtoehtona henkilön, joka tekee selvityksen velallisen tilanteesta ja vararikon syistä. Tuomioistuin voi nimittää velkojien komiteoita, joihin etuoikeutettuina valitaan kunkin ryhmän suurimmat velkojat. Näillä on oikeus käyttää asianajajaa sekä muita asiantuntijoita edunvalvonnassaan. Syntyvät kustannukset maksetaan tuomioistuimen hyväksyminä velallisen varoista.

Riippumatta siitä, määrätäänkö velallisen omaisuuden haltuunottoa varten trustee vai säilyykö omaisuus velallisen hallinnassa, omaisuuden hoitajan valtuudet ovat yhtäläiset. Pääsääntöisesti yrityksen liiketoiminta jatkuu konkurssin alkamisen jälkeen (§ 1108). Pesä voi ottaa normaalin liiketoiminnan puitteissa velkaa. Sen yli menevä velan ottaminen on mahdollista tuomioistuimen luvalla. Pesän ottama velka nauttii samaa etuoikeutta kuin pesän hallinnosta aiheutuvat kulut.[213]

Velallinen tai trustee voi käyttää eräitä nimenomaan konkurssista johtuvia valtuuksia. Osa näistä liittyy automatic stayn toteuttamiseen ja osa velallisen sopimussuhteiden jatkamiseen tai purkamiseen.

Automatic stay lopettaa velalliseen kohdistuvat oikeudenkäynnit ja perintätoimenpiteet niin velkojien itsensä kuin viranomaistenkin taholta. Sen piiriin kuuluvat ennen konkurssia alkaneet oikeudenkäynnit, mukaan lukien veroja koskevat prosessit, ja jo annettujen tuomioiden täytäntöönpanotoimet. Velkoja ei saa toteuttaa vakuusoikeuttaan pesään kuuluvan vakuuden suhteen eikä vaatia tai hankkia uutta vakuutta. Velkoja ei saa ryhtyä perimään ennen konkurssia syntynyttä velkaa.[214] Automatic stay saattaa tietyn velkojan osalta jäädä väliaikaiseksi, sillä tuomioistuin voi myöntää siitä poikkeuksen, mikäli stay loukkaa velkojan oikeutta.

---

[212] Suomenkielinen tiivis yleisesitys Ovaska 1985 s. 79–89.

[213] Bankruptcy Code 1978 § 364. Etuoikeuden saaminen ei kuitenkaan ole riippuvainen tuomioistuimen luvasta ja velka voidaan ottaa myös pesän antamaa vakuutta vastaan, ks. Cowans Vol 2, 1989 s. 435.

[214] Bankruptcy Code 1978 § 362(a).

Konkurssipesän on tehtävä ratkaisu velallisen sopimussuhteiden jatkamisesta tai purkamisesta ja sen valtuudet ovat tässä suhteessa laajat.[215]

Suunnitelma ja sen hyväksyminen.

Suunnitelmalla *(plan)* tarkoitetaan ehdotusta liiketoiminnan uudelleen organisoimiseksi. Erityisesti siihen sisältyy ehdotus siitä, kuinka paljon, missä aikataulussa ja millä tavoin velallinen maksaa velkojille näiden saatavat. Sen lisäksi suunnitelmaan voi sisältyä esimerkiksi velallisen omaisuuden myymistä, sopimussuhteiden jatkamista tai purkua tai riitaisten saatavien sovittelua koskevia määräyksiä.

Velallisella on ensisijainen oikeus esittää suunnitelma. Jos tämä ei pysty siihen 120 päivän määräajassa,[216] muut asianosaiset, kuten velkojat tai trustee voivat tehdä omia ehdotuksiaan suunnitelmaksi. Vaihtoehtoisia ehdotuksia voidaan tehdä myös siinä tapauksessa, että velallisen ehdotus ei 60 päivän määräajassa tule hyväksytyksi.

Suunnitelman sisältö on väljästi määritelty, ja vaihtelee tapauksesta riippuen. Suunnitelman hyväksymistä sekä velkojien oikeuksien määrittelemistä varten velkojat on suunnitelmassa jaettava ryhmiin (class). Kuhunkin ryhmään tulee kuulua samassa asemassa olevia velkojia. Etuoikeusjärjestys on keskeinen ryhmäjaon peruste. Velkojat, joilla on vakuus saatavastaan, voivat jakautua useampaan ryhmään vakuuden laadun mukaan ja etuoikeudettomat saatavan perusteen mukaan.[217] Osakkeenomistajista tai muista oman pääoman haltijoista muodostetaan vastaavasti oma(t) ryhmänsä. Velkojia on ryhmän sisällä kohdeltava samalla tavoin.

Suunnitelma on velkojien määräenemmistön hyväksyttävä ja tuomioistuimen vahvistettava. Ennen äänestystä velkojille ja osakkeenomistajille on jaettava suunnitelma tai sen tiivistelmä sekä tuomioistuimen hyväksymä selostus tilanteesta. Suunnitelman vahvistamista varten järjestetään tuomioistuimen istunto ja asianosaiset voivat vastustaa suunnitelman hyväksymistä.

Velkojat äänestävät ryhmittäin. Ryhmä on hyväksynyt ohjelman, jos lukumäärän mukaan laskettu enemmistö ja saatavien suuruuden mukaan laskettu 2/3

---

[215] Valtuudet ovat niin vaativia, että erään kommentaattorin mukaan uudelleen järjestelyn pystyy läpäisemään vain yritys, jonka taloudelliset vaikeudet eivät ole kovin vaikeita, tai jonka velat ovat niin suuria, että velkojien on pakko hyväksyä suunnitelma, jolla velallinen saadaan pidettyä hengissä. Cowans Vol 3, 1989 s. 317–318.

[216] Tuomioistuin voi kuitenkin pidentää (ja lyhentää) määräaikaa.

[217] Saatavien samanlaisuus näyttää antavan jatkuvasti aihetta uusiin tulkintoihin, ks. esim. Neuger Bankr.Dev.J. 1993 s. 574 ss.

enemmistö äänestykseen osallistuvista velkojista on hyväksynyt ohjelman.[218] Yrityksen osakkaat tai osakkeenomistajat muodostavat oman(t) ryhmänsä. Heidän osaltaan hyväksymiseen vaaditaan osakkuuspääoman suuruuden mukaan laskettu 2/3 enemmistö äänestäneistä.[219] Jos kaikki velkojat tai osakkaat eivät ole äänestäneet hyväksymisen puolesta, hyväksymisen edellytyksenä on, että he saavat vähintään yhtä suuren osuuden saatavistaan kuin likvidaatiokonkurssissa.[220]

Jos tietyn ryhmän asema ei ohjelmassa lainkaan huonone, sen katsotaan äänestäneen ohjelman hyväksymisen puolesta. Jos tietty ryhmä ei ohjelman mukaan saa mitään, sen katsotaan äänestäneen ohjelmaa vastaan.[221]

Vaikka ohjelmaa ei kaikissa ryhmissä ole hyväksytty (*cram down*), sen vahvistaminen on mahdollista. Edellytyksenä on, että ainakin yksi ryhmä on ohjelman hyväksynyt. Tällöin tuomioistuimen on viran puolesta tutkittava, että ohjelma ei diskriminoi vastaan äänestänyttä ryhmää ja on oikeudenmukainen ja kohtuullinen sitä kohtaan. Jälkimmäisessä suhteessa kriteerinä on, että osan saatavistaan menettävään ryhmään verrattuna etuoikeusjärjestyksen mukaan alempana olevat velkojat tai osakkaat tai omistajat eivät ohjelman mukaan saa mitään *(absolute priority rule).*[222]

Käytännössä uudelleenjärjestelyissä pyritään pitkällisten neuvottelujen kautta saavuttamaan kaikkien velkojaryhmien hyväksyntä ohjelmalle. Tämä tapahtuu usein siten, että konsensuksen saavuttamiseksi kaikki velkojaryhmät ja jopa osakkaat saavat jonkin, ehkä vähäisen osuuden sijoittamalleen pääomalle, vaikka kaikki velkojaryhmät eivät ole saaneet täyttä suoritusta.[223] Konsensuksen saavuttamisella on huomattavia prosessuaalisia etuja: näin vältytään cram down-menettelyltä eli vahvistamiselta vastoin jonkun ryhmän enemmistön tahtoa eikä kukaan voi valittaa lopputuloksesta. Käytännössä usein päästään konsensus-ratkaisuun. Tutkijat arvioivat, että konsensuksen tavoittelemisesta on tullut osa ammatillista kulttuuria.[224]

Suunnitelman vahvistamisen edellytyksenä tuomioistuin tutkii, että se on menettelyn ja sisällön puolesta lain mukainen.[225] Lisäksi suunnitelman hyväk-

---

[218] Bankruptcy Code 1978 § 1126(c).

[219] Bankruptcy Code 1978 § 1126(d).

[220] Bankruptcy Code 1978 § 1129(a)(7)(A)(ii).

[221] Bankruptcy Code 1978 § 1126(f) ja (g).

[222] Bankruptcy Code 1978 § 1129(b)(2)(B), vakuudettomien velkojen osalta. Vakuusvelkojien oikeuksia voidaan rajoittaa hyvin rajoitetusti.

[223] LoPucki–Whitford U.Penn.L.R. 1990 s. 141 ss.

[224] LoPucki–Whitford U.Penn.L.R. 1990 s. 154–158.

[225] Tästä säädetään Bankruptcy Code 1978 § 1129:ssä, joka on melkoisen monimutkainen.

syminen edellyttää joko kaikissa ryhmissä saavutettua yksimielisyyttä tai ns. best interest of the creditors -testin läpäisemistä, millä tarkoitetaan, että velkojien tulee saada vähintään niin paljon kuin he olisivat saaneet likvidaatiokonkurssissa.

Suunnitelma saa oikeusvoimavaikutuksen. Jos velallinen ei noudata suunnitelmaa, velkojien oikeudet eivät palaudu entiselleen.[226]

3.5 Yhdysvaltain konkurssilainsäädännön taustalla olevat ideologiat

3.5.1 Julkilausutut tavoitteet

Konkurssilainsäädännöllä nähdään Yhdysvalloissa kolme pääasiallista tavoitetta. 1) Sen tulee tehdä velalliselle mahdolliseksi aloittaa uudelleen ('fresh start'), 'to relieve the honest debtor from the weight of indebtedness which has become oppressive'.[227] Tavoitteena on myös 2) velallisen omaisuuden jakaminen oikeusjärjestyksen mukaisella tavalla velkojien kesken sekä 3) tarjota mahdollisuus ja menettely yritysvelallisen rehabilitointiin.[228] Kaksi ensiksi mainittua tavoitetta on vahvistettu useissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa esimerkiksi seuraavasti:

> »relieve the honest debtor from the weight of oppressive indebtedness and permit him to start afresh free from the obligations and responsibilities consequent upon business misfortunes. It gives the honest but unfortunate debtor who surrenders for distribution the property he owns at the time of the bankruptcy, a new opportunity in life and a clear field for future effort, unhampered by the pressure and discouragement of preexisting debt.»[229]

---

[226] Lainsäädännön tilanne ei liene aivan yksiselitteinen tältä osin. Ks. Cowans Vol 3, 1989 s. 458.

[227] Korkein oikeus ratkaisussa Wetmore v. Markoe, 1904. Lainaus White 1985 s. 29.

[228] Tavoitteiden esittely tässä järjestyksessä perustuu White'n oppikirjaan, 1985 s. 29–30. Vastaavasti Warren–Westbrook 1986 s. 169, 373 ja 395. Samaan tapaan Riesenfeld oppikirjansa vuoden 1967 painoksessa, jota siteerattu Dalhuisen 1984 s. 1–106. Jälkimmäinen on kuitenkin vähemmän täsmällinen eikä kolmatta tavoitetta siinä selvästi lausuta, vaan todetaan että tavoitteena on 'to avoid the evils of liquidation'.

[229] Local Loan Co. v. Hunt, 292 U.S. 234, 244 (1934). Tavoitteet näkyvät jo varhaisessa oikeuskäytännössä, ks. myös esim. Williams v. United States Fidelity & Guar. Co., 236 U.S. 549 (1914), Stellwagen v. Clum 245 U.S. 605, 5 (1918) ja uudemmasta oikeuskäytännöstä Lines v. Frederick, 400 U.S. 18 (1970).

Kirjallisuudessa tavoitteita painotetaan jossain määrin eri tavoin. Selviäkin eroavuuksia esiintyy; erityisesti professori *Jackson* korostaa konkurssin täytäntöönpanofunktiota ja näkee yhtiön uudelleen järjestelyn pelkästään täytäntöönpanofunktiolle alisteisena ja siten velkojien etua palvelevana. Täytäntöönpanofunktion ohella Jackson näkee konkurssilla toisen itsenäisen, vain luonnollisia henkilöitä koskevan tavoitteen eli mahdollisuuden uuteen alkuun.

Eräät muut tutkijat korostavat täytäntöönpanofunktiota selvästi vähemmän. Esimerkiksi professori *LoPucki* viittaa siihen, että täytäntöönpanosta säädetään osavaltioiden lainsäädännössä, joka tarjoaa velkojen perimistä koskevia menettelyjä ja mahdollisuuksia sovintoon velkojien kanssa. Sen sijaan (liittovaltion) konkurssilaki on lähinnä velallisen suojautumiskeino velkojien perintätoimenpiteitä vastaan.[230]

Vaikka konkurssilainsäädännöstä ja sen tavoitteista on käyty ja käydään jatkuvaa oikeuspoliittista keskustelua, näitä perustavoitteita ei juurikaan aseteta kyseenalaisiksi. Esimerkiksi vuoden 1978 konkurssilain valmistelun yhteydessä tehdyissä tutkimuksissa esitettiin järjestelmään kohdistuvaa kritiikkiä ja osoitettiin uudistustarpeita, mutta esitetyn kritiikin lähtökohtina olivat mainitut tavoitteet. Kritiikki kohdistui niihin järjestelmän piirteisiin, jotka ehkäisivät tai heikensivät tavoitteiden saavuttamista.[231]

Luotonantajien edunvalvonta on toistuvasti vaatinut konkurssilainsäädännön muuttamista siten, että veloista vapautumisen edellytyksiä tiukennettaisiin.

---

[230] LoPucki Am.Bankr.L.J. 1983. Toisaalta hän toteaa, että konkurssilla on tiettyjä etuja perintämenetelmänä osavaltioiden lakien tuntemiin perintämenetelmiin verrattuna, LoPucki 1985 s. 11.

LoPucki on esittänyt konkurssin tavoitteista myös hienojakoisemman ja eritellymmän jaottelun, joka on samoilla linjoilla kuin edellisissä alaviitteissä mainituilla tutkijoilla. LoPucki erottaa:

1. Säilyttää velallisen kannustin (incentive) ja kyky taloudellisesti tuottavaan toimintaan vapauttamalla ylivoimaisesta velkataakasta (discharge ja moratorio),
2. Velallisen varojen realisointi ja jakaminen,
3. Elinkelpoisen yrityksen 'going concern' -arvon säilyttäminen,
4. Velalliseen kohdistuva tuomioistuinkontrolli tämän vallitessa varallisuuttaan ylivelkaisuustilanteessa,
5. Velkojien täytäntöönpanon koordinointi. Ks. LoPucki 1985 s. 5 ss.

[231] Näin esimerkiksi valmisteluun liittynyt monipuolinen empiirinen tutkimus Stanley–Girth 1971 ja asiantuntijoiden käsityksiä kartoittanut tutkimus

Esimerkiksi senaatin komitea piti pahimpina epäkohtina tuomioistuinjärjestelmään ja hallintoon liittyviä puutteita sekä velallisen suojan (fresh start) puutteellista toteutumista, ks. Report of the Committee on the Judiciary 1977 nimenomaisesti s. 4, tarkemmin jälkimmäisestä s. 116 ss.

Siltäkään taholta ei ole esitetty vaatimuksia discharge-instituution poistamiseksi.

Konkurssilainsäädännön uudistusta valmistellut komissio jakoi konkurssin tavoitteet ulkoisiin ja sisäisiin. Edellisillä komissio viittasi lähinnä konkurssin yhteiskunta- ja oikeuspoliittisiin tavoitteisiin ja toimintaympäristöön. Konkurssin ulkoisista tavoitteista tärkein on sen markkinataloutta palveleva funktio. Jälkimmäisillä, tosin pääasiallisesti ulkoisia tavoitteita palvelevilla tavoitteilla komissio tarkoitti konkurssi-instituutiolle ominaisia ja erikoistuneita tavoitteita.[232] Konkurssin sisäisinä tavoitteina komissio eritteli

(1) käyttökelpoisuus ja saavutettavuus (open access) sekä velallisen että velkojan kannalta,
(2) velkojien saamisten oikeuden ja kohtuuden mukainen (fair and equitable) kohtelu,
(3) velallisen rehabilitointi,
(4) tehokas ja taloudellinen konkurssin hallinnointi,
(5) petollisen toiminnan ehkäiseminen ja sanktiointi sekä
(6) konkurssijärjestelmän toiminnan seurannan mahdollistava tiedonkeruu.[233]

(1) Kuten pääsy luottomarkkinoille on avoin, niin tulisi olla myös sieltä pois johtavan tien eli konkurssin käytettävissä ilman tarpeettomia esteitä. Commission mukaan konkurssi ei ole viimeiseen asti vältettävä paha, joskin sen aiheuttama stigma sisältää tervettä ennalta ehkäisevää vaikutusta. Riittävän aikaiseen konkurssiin hakeutumiseen tulisi mahdollisesti jopa liittyä jotain etuja, jotta velkojen kasvu ja omaisuuden väheneminen saataisiin loppumaan. Menettelyn tulisi olla myös riittävän yksinkertainen ja paikallisesti tavoitettavissa.[234]

(2) Sekä julkisoikeudellisten että yksityisoikeudellisten vakuuksien ja etuoikeuksien lisääntyminen on konkurssin sisäisten tavoitteiden kannalta epätarkoituksenmukaista. Komissio eritteli jakosäännöt kahdentyyppisiin, distributiivisiin ja allokatiivisiin. Edellinen termi viittaa saamisen oikeudelliseen, konkurssin ulkopuoliseen statukseen (vakuudellinen/vakuudeton, markkinaehtoinen/lakiin perustuva), kun taas jälkimmäiset perustuvat arvioon siitä, kuka osallisista on parhaassa asemassa kestämään riskit (työntekijät, perheenjäsenten elatus).

(3) Velallisen rehabilitointitavoite palvelee suoraan konkurssin ulkoisia tavoitteita. Tähän tavoitteeseen liittyy osatavoitteita eli konkurssin tulisi edistää velallisen kykyä pärjätä luotonantoon perustuvassa taloudessa, ohjata oikeiden

[232] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 75.
[233] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 75–83.
[234] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 75–76.

tukimuotojen käyttöön jne.[235] Lisäksi tavoitteen saavuttamiselle tulisi asettaa tehokkuusvaatimus.

(4) Tehokkuusvaatimuksen tulisi näkyä myös konkurssien hallinnoinnissa. Tältä osin yhtenä kriteerinä nähtiin tapauksessa kysymykseen tulevien rahamäärien vähäisyys, jonka tulisi olla oikeassa suhteessa niiden käsittelyyn käytettäviin resursseihin.[236]

(5) Vilpillisiä konkursseja ei pidetty erityisen merkittävänä ongelmana, ja siltä osin kuin niitä esiintyy, rikosoikeudellista sanktiojärjestelmää ja mahdollisuutta evätä discharge pidettiin riittävinä sanktiomahdollisuuksina.[237]

3.5.2 Konkurssi markkinatalouden ilmiönä

Kuluttajakonkurssi.

Konkurssilain uudistamista valmistellut komissio otti keskeiseksi konkurssin tavoitteita koskevaksi kehykseksi käsitteen 'avoin luotonantoon perustuva talouselämä' *(open credit economy)*.[238] Konkurssilla ei juurikaan Yhdysvalloissa nähdä olevan julki(soikeudelli)sia tavoitteita, vaan sitä tarkastellaan markkinatalouden ilmiönä, jolle on säädetty tietyt puitteet. Erityisen selvä yhteys luotonantoon on kuluttajakonkursseissa, koska niiden määrän kasvua selittävänä pääasiallisena tekijänä pidetään kulutus- ja asuntoluotonannon kasvua.[239]

Kuluttajakonkurssien määrä oli noin 900.000 vuonna 1992, mikä tarkoittaa sitä, että alle puoli prosenttia väestöstä hakeutuu vuosittain konkurssiin.[240] On arvostuksenvarainen asia, onko määrä paljon vai vähän. Joka tapauksessa se kertoo kotitalouksia kohdanneiden taloudellisten kriisitilanteiden yleisyydestä. Mielekkäitä selityksiä konkurssien määrän vaihteluihin on haettu vertailemalla niiden esiintymistä paikkakunnittain esim. työttömyysasteen, velallisen suojaosuuden tai paikallisen oikeuskulttuurin funktiona. Näihin tutkimuksiin palataan luvussa IX (s. 640 ja 647).

---

[235] Komissio esitti eräitä väljennyksiä dischargen saamiseen, jotka eivät lopullisessa laissa toteutuneet, kuten reaffirmation kieltämistä ja uuden konkurssin kuuden vuoden rajoituksen lieventämistä 'hardship'-tapauksissa, Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 80.

[236] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 82.

[237] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 82.

[238] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 68 ss.

[239] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 68 ja 70.

[240] Jos määrä suhteutettaisiin Suomen väkilukuun, se tarkoittaisi, että noin 25.000 suomalaista hakisi vuosittain konkurssia.

Avoimen luotonantoon perustuvan talouselämän ja konkurssien yhteydet ovat lain esitöiden mukaan välttämättömiä. Avoin luottoyhteiskunta edellyttää järjestystä, moraalia, tietoa ja taitoa. Vain niille voi perustua luotonannon perustana oleva luottamus.[241] Voidakseen noudattaa näitä hyveitä ja osallistua taloudellisen kasvun tuottamiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseen ihmisten on voitava osallistua markkinoiden, myös luottomarkkinoiden toimintaan.[242] Kulutusluotot ovat käytännöllisesti katsoen puhtaasti markkinavoimien varassa. Myös konkurssi ja sen kautta saavutettava 'fresh start' vahvistavat markkinatalouden kautta tavoiteltavia arvoja, koska niiden avulla kuluttaja voi palata markkinoille. Kuluttajille konkurssi on ainoa keino saavuttaa 'fresh start'.[243]

Yrityksen uudelleenjärjestely.

Yrityskonkurssin ja kuluttajakonkurssin perusero on siinä, että yritysten luottomarkkinoilla ei tarvita konkurssin velasta vapauttavaa vaikutusta. Yritysten poistuminen markkinoilta tapahtuu likvidaatiokonkurssin kautta.

Yrityksen uudelleenjärjestelyä tarkastellaan sen vuoksi täytäntöönpanon markkina-asetelmasta. Uudelleenjärjestelyn perusteena on se, että likvidaatiokonkurssi johtaa yrityksen realisoimiseen sen markkina-arvon alittavaan hintaan.[244] Likvidaatiossa käy helposti näin riippumatta siitä, myydäänkö yritys kokonaisena vai osina. Siten uudelleenjärjestely on menetelmä, joka mahdollistaa yrityksen realisoimisen sen markkina-arvosta. Uudelleenjärjestely johtaa vain osassa tapauksia yrityksen myymiseen uusille omistajille ja/tai uudelle rahoittajalle, jolloin yrityksen arvo määräytyy periaatteessa normaalisti markkinoilla. Tavallisempaa on, että yrityksen omistuspohja säilyy osittain entisenä ja eräiden, yleensä etuoikeudettomien velkojien saatavat muutetaan osittain oman pääoman ehtoisiksi sijoituksiksi. Markkinatalouden kielellä voidaan sanoa, että yritys myydään sen velkojille ja omistajille.

Viime aikoina uudelleenjärjestelyä kohtaan on tältä pohjalta esitetty melko perustavanlaatuista kritiikkiä. Kritiikin lähtökohta on ollut se, että uudelleenjärjestelyssä ei yleensä ulkopuolisten ostajien puuttuessa ole mahdollisuutta määritellä yrityksen todellista markkina-arvoa.[245] Tämä puolestaan johtaa aikaa ja kustannuksia vieviin neuvotteluihin eri velkojaryhmien ja osakkaiden kanssa,

---

[241] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 70.
[242] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 70–71.
[243] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 73 ja 74.
[244] Esim. Bebchuk H.L.R. 1988 s. 789.
[245] Esim. Baird, The Journal of Legal Studies 1986 s. 136 ss.

jolloin heikommassa asemassa olevat velkojaryhmät ja osakkaat voivat käyttää viivytystä painostuskeinona siitä huolimatta, että näille absolute priority rulen mukaan ei kenties lainkaan kuuluisi osuutta. Lopputuloksena on usein taloudellisesti tehoton pääomarakenne.[246] Kriitikot ovat esittäneet muita vaihtoehtoja, joissa on lähinnä pyritty suosimaan yrityksen myymistä kokonaisuutena ulkopuoliselle ostajalle.[247] Kritiikki ei tiettävästi ole johtanut konkreettisiin uudistussuunnitelmiin.

Tämän suuntaisen kritiikin vasta-argumenteilla on sama lähtökohta eli maksukyvyttömän yrityksen (markkina-)arvon määrittämiseen liittyvät ongelmat. Ongelmat ovat erityyppisiä riippuen siitä, johtuuko konkurssi pääasiallisesti yrityksen ulkoisissa toimintaedellytyksissä tapahtuneista muutoksista vai yrityksen sisäisistä syistä. Edellisessä tapauksessa yrityksen arvon määrittelemisen markkinoilla pitäisi olla toimiva ratkaisu.[248] Tosin tällöinkin siihen voi liittyä taloudellisten arvojen tuhoutumista ohimenevien maksuvaikeuksien vuoksi. Empiiristen tutkimusten mukaan suurimmassa osassa konkurssiyrityksiä vaikeuksiin johtaneet syyt liittyvät kuitenkin yrityksen sisäisiin tekijöihin, erityisesti johdon ongelmiin.

Riippumatta maksuvaikeuksien perimmäisestä syystä konkreettiset ongelmat haettaessa markkinahakuista ratkaisua arvon määritysongelmaan ovat yrityksen koosta ja markkina-asemasta riippuen hieman erityyppisiä. Suurten yritysten kohdalla ongelmana lienee sellaisen ulkopuolisen ostajan löytyminen, joka on halukas ja kykenevä sijoittamaan riittävästi pääomaa. Toimivia markkinoita ei kenties ole olemassa, vaikka eräitä esimerkkejä suurten yritysten myymisestä ulkopuoliselle ostajalle on esiintynyt.[249] Lisäksi menetykset eri intressitahoille voivat olla niin suuria, että uudelleenjärjestely on niiden välttämiseksi osapuolten kannalta taloudellisesti perusteltu. Sen sijaan pienten yritysten kohdalla yrityksen arvoa määriteltäessä yrittäjä-omistajan henkilökohtainen panos voi olla siihen ratkaisevasti vaikuttava tekijä. Tällöin myynnin ulkopuoliselle ostajalle pitäisi periaatteessa johtaa pienempään tarjoukseen kuin mitä omistajat ja velkojat ovat valmiit maksamaan.

---

[246] Bebchuk H.L.R. 1988 s. 778–779.

[247] Esim. Bebchuk H.L.R. 1988 s. 784–789, Baird, The Journal of Legal Studies 1986 s. 146–147.

[248] Weston, Law and Contemporary Problems 1977 s. 62–63.

[249] Ks. esim. Baird, The Journal of Legal Studies 1986 s. 141.

3.5.3 Konkurssin sosiaalivaltiota täydentävä merkitys

Yhdysvaltain konkurssilain esitöiden mukaan kulutusluotonannon samoin kuin (hyvinvointi)valtion tavoitteena on turvata kansalaisten hyvinvointiin liittyviä arvoja. Tavoitteiden yhteisyydestä huolimatta valtiollinen sosiaaliturva ja kulutusluotonanto ovat täysin toisistaan riippumattomia. Sosiaaliavustuksia jaettaessa kulutusluottoja ei oteta lainkaan huomioon. Kulutusluototuksen puhdasta markkinariippuvuutta havainnollistaa sekin, että kuluttajia varten ei (opintolainoja lukuunottamatta) ole olemassa valtion tukemia luottomahdollisuuksia.[250] Tästä huolimatta konkurssilla instituutiona näyttää olevan hyvinvointivaltiota täydentävä rooli.

Konkurssia eivät hae kaikkein köyhimmät Yhdysvaltojen asukkaat. Merkittävä ehkäisevä tekijä tässä suhteessa on hakemusmaksu. Ehkäisevästi vaikuttavat myös yksityisten asianajajien velallisten varoihin nähden suuret palkkiot. Käytännössä kaikki velalliset turvautuvat asianajajan apuun.[251] Kustannusten lisäksi selittävänä tekijänä lienee velallisen intressi konkurssissa. Vain velallinen, jolla on omaisuutta tai tuloja, tarvitsee suojaa velkojien perintätoimenpiteiltä.

Kaikki empiiriset tutkimukset osoittavat, että sairaanhoitokulut ovat merkittävä osa konkurssivelallisten velkataakasta. Sairaanhoitokulut ovat kaikkein yleisin velkalaji.[252] Kaikkein vähävaraisimmilla konkurssivelallisilla oli sairaanhoitokuluja myös määrällisesti enemmän kuin mitään muita velkoja.[253] Konkurssioikeuden arvostettu tutkija ja uudistaja professori *Shuchman* onkin väittänyt, että 'oleellinen osa henkilökohtaisista konkursseista pystyttäisiin välttämään kattavalla sairausvakuutuksella.' [254]

Konkurssi-instituution rooli sosiaalivaltion täydentäjänä tulee empiirisessä tutkimuksessa esiin tarkasteltaessa velallisten sukupuolijakaumaa. Konkurssivelallisista lähes puolet oli naisia, ja ilman puolisoa hakeneista heitä oli 40 prosenttia.[255] Köyhimmät konkurssivelalliset olivat naisia. Yksin (ilman puolisoa)

---

[250] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 73.

[251] Asianajajan palkkio oli $ 500 Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 23.

[252] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 166 ss. Yhteenvetona aikaisemmista tutkimuksista ks. Kovac Am.Bankr.L.J. 1991 s. 712, Shuchman Rutg.L.R. 1990 s. 208–209.

[253] Kovac Am.Bankr.L.J. 1991 s. 707–721 erit. 709.

[254] Shuchman, Law and Contemporary Problems 1977 s. 74.

[255] Hakemuksista 57 % oli puolisoiden yhteisiä, 17 % naisen yksin ja 26 % miehen yksin tekemiä. Koska puolisoista vain toinen voi hakea konkurssia, jälkimmäiset luvut eivät kerro hakijan siviilisäätyä. Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s.

Eräissä samoin 1980-luvun alkupuolta koskevissa tutkimuksissa Shuchman on todennut naisten osuuden 24 ja 31 prosentiksi, lähde Wiseman Ind.L.J. 1989 s. 112 alav. 31.

konkurssia hakeneiden naisten vuositulot olivat keskimäärin $ 8.000 pienemmät kuin miesten. Konkurssia yksin hakeneiden naisten ansiotulot olivat jonkin verran (nais)väestön keskiarvoa korkeammat. Sen sijaan kokonaistuloissa he jäivät selvästi muita naisia heikompaan asemaan. Selityksenä oli se, että konkurssivelallisilta puuttuivat tulonsiirrot ja elatustuet. Siten konkurssi-instituutiolla jouduttiin paikkaamaan yksityisoikeudellisen ja yhteiskunnallisen sosiaaliturvan jättämiä aukkoja.

Toisaalta yhdessä puolisonsa kanssa konkurssia hakeneet naiset olivat keskimääräistä useammin kotiäitejä, tai osa-aikatyössä.[256] Heillä oli myös enemmän lapsia kuin keskivertoperheellä.[257] Tätä voidaan pitää osoituksena siitä, kuinka herkkä yhden palkanansaitsijan kotitalous on taloudellisissa kriisitilanteissa.[258]

Konkurssin tarkoituksenmukaisuus viimekätisenä sosiaaliturvan muotona vaikuttaa pohjoismaisesta sosiaalivaltiosta käsin tarkasteltuna kyseenalaiselta. Se toimii hyvin ainakin niissä tapauksissa, joissa velallinen hakee konkurssia työttömyyskauden jälkeen osana taloudellisen asemansa korjaamistoimia. Konkurssi ei sinällään poista ylivelkaantumiseen johtaneita syitä. Tästä näkökulmasta velallisen tavoitettavissa oleva velkaneuvonta lienee avainasemassa. Eräitä kokeiluja lukuunottamatta Yhdysvalloissa ei ole laajaa velkaneuvontapalvelua. Konkurssivelallisten saama asiantuntija-apu oli asianajoa, joka konkurssimenettelyn kiemuroista johtuen lienee ollut tuiki tarpeellista. Asiantuntijat ovat kuitenkin painottaneet muitakin ratkaisuvaihtoehtoja valottavan neuvonnan tarpeellisuutta.

3.5.4 Konkurssi osana oikeuskulttuuria

Konkurssi ja veloista vapautuminen sen kautta on vakiintunut osa Yhdysvaltojen oikeuskulttuuria siinä mielessä, että kukaan ei vaadi instituution perusteiden kumoamista. Jatkuva keskustelu näyttää olevan käynnissä siitä, onko veloista vapautuminen kuluttajakonkurssissa liian helppoa ja pitäisikö sen ehtoja tiukentaa.

Eri yhteyksissä on kiinnitetty huomiota siihen, että myös paikallinen oikeuskäytäntö vaihtelee huomattavasti, enemmän kuin monilla muilla oikeudenaloil-

---

[256] Karen Gross on esittänyt feministisen tulkinnan discharge-instituutiosta. Se perustuu Carol Gilliganin esittämään teoriaan miesten ja naisten moraalikäsitysten eroista. Naisten lojaliteetti velkojia kohtaan olisi tämän tulkinnan mukaan vahvempi ja sen vuoksi konkurssiin hakeutuminen olisi heille korkeamman kynnyksen takana kuin miehillä. Gross ei kuitenkaan pysty esittämään empiiristä aineistoa tulkintansa tueksi ja se jää siten lähinnä ideoinniksi tulevaa tutkimusta varten. Ks. Gross Michigan L.R. 1990 s. 1506–1556.

[257] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 156–157.

[258] Ks. Wiseman Ind.L.J. 1989 s. 113.

la.[259] Kuluttajakonkurssissa erityisesti valinta suoran konkurssin ja maksusuunnitelman välillä näyttää olevan tuomioistuinkohtaista eli riippuvainen ammatillisesta paikallisesta kulttuurista.[260] Yrityksen uudelleenjärjestelyn osalta viitattiin edellä pitkällisiin ja käytäntöä muokkaaviin neuvotteluihin velkojien ja velallisen välisen konsensuksen saavuttamiseksi.

4 LIIKE-ELÄMÄN SÄÄNTELYSTÄ YKSITYISHENKILÖN VELKAVASTUUSEEN RANSKASSA

4.1 Konkurssilainsäädännön kehitys

4.1.1 Kauppiassäädyn kontrolli

Ranska on ollut insolvenssioikeuden uudistamisessa Euroopan edelläkävijä useissa vaiheissa. Varhaisin ranskalainen konkurssioikeus sai pääasialliset vaikutteensa Pohjois-Italian kaupunkivaltioista, Espanjasta ja niiden kautta roomalaisesta oikeudesta. Ranskalaisen konkurssioikeuden varhaisvaiheet sijoittuvat 1600-luvulle,[261] jolloin annettiin ensimmäinen yhtenäinen, tosin epätäydellinen konkurssilaki *(Ordonnance de Commerce* 1673). Jo varhemmin velallinen oli saattanut eräissä kaupungeissa välttää petollisesta konkurssista määrätyt erittäin ankarat[262] rangaistusseuraamukset luovuttamalla omaisuutensa velkojilleen.[263] Ranskalaiselle konkurssioikeudelle ominainen soveltamisalan rajoittuminen kauppiaisiin – myöhemmin myös muihin liikkeenharjoittajiin[264] – näkyi jo vuoden 1673 lais-

[259] Cowans Vol 1, 1989 s. 180.

[260] Shuchman Law and Contemporary Problems 1977 s. 84–86.

[261] Eräänlaista yleistäytäntöönpanoa oli kyllä olemassa jopa 1200-luvun loppupuolelta alkaen, ensinnä vuotuisilla markkinoilla tehtyihin velkoihin nähden, Dalhuisen 1984 s. 1–31 ja 1–32.

[262] Esimerkiksi 1500- ja 1600 luvulla annetuissa kuninkaallisissa säädöksissä (mm. Ordonnance de Lyon 1536, Henri IV:n ordonnance 1609) petollinen konkurssivelallinen (banqueroutier) määrättiin erityisen ankarasti rangaistavaksi, joissain – kuten edelleen vuoden 1673 asetuksessa – jopa kuolemanrangaistuksella. Säädöstekstejä on tältä osin siteerattu teoksessa Ithurbide 1973 s. 5–6 ja selostettu Buhr 1978 s. 47.

[263] Guyon 1987 para 9, Ithurbide 1973 s. 4, Buhr 1978 s. 46.

[264] Vuoden 1673 Ordonnance määritteli soveltamisalaksi »négociants, marchands, et banquiers». Näyttää olevan jossain määrin epäselvää, mikä sen täsmällinen merkitys oli. Ks. Dalhuisen 1984 s. 1–33 ja Buhr 1978 s. 49–50. Käytännössä pääasiallinen velallisryhmä lienevät olleet kauppiaat.

sa. Rajoitus oli luonteva tuona varhaisena ajankohtana – luotonanto ei 1600-luvulla koskenut merkittävästi muita yhteiskuntaryhmiä kuin kauppiaita. Toisaalta rajoitus liittyy siihen leimallisesti ranskalaiseen, osin Italian kaupunkivaltioista vaikutteita saaneeseen käsitystapaan, että konkurssi on seurausta kauppiaan tuottamuksellisesta velvoitteiden laiminlyömisestä. Varhaiseen konkurssilakiin sisältyivät myös konkurssin päättävää akordia koskevat säännökset.[265]

Yleiseurooppalaista merkitystä on ollut *Code de Commerce* -kodifikaatioon (1807) sisältyneellä konkurssia koskevalla säännöstöllä, varsinkin sen jälkeen kun sitä merkittävästi uudistettiin vuonna 1838. Vuoden 1838 laki oli siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen voimassa tämän vuosisadan puoleenväliin asti (1955). Code de Commerce säädettiin eräiden Napoleonin sotien aikaisten konkurssiskandaalien jälkimainingeissa,[266] ja hallitsijan myötävaikutuksella siinä omaksuttiin repressiivinen asenne velallista kohtaan. Maksukyvytöntä velallista uhkasivat ankarat sanktiot, jos hän laiminlöi velvollisuutensa tultuaan maksukyvyttömäksi. Ennen kaikkea velallinen voitiin tuomita vankeuteen ja häntä kohtasi kansalaisoikeuksien menetys.[267] Silloisen konkurssin nimi, *faillite,* merkitsee nykyisin henkilökohtaista, eräällä tavoin tuottamuksellista konkurssia.

Kaikkien Code de Commercen konkurssia koskeneiden muutosten tarkoituksena oli velalliseen kohdistuvien oikeusvaikutusten lieventäminen. Seurauksien ankaruus johti näet siihen, että maksukyvyttömyystilanteet pyrittiin hoitamaan ilman konkurssia. Velallinen saattoi laiminlyödä ankarasti sanktioidun velvollisuutensa hakeutua konkurssiin viime hetkeen asti ja paeta sitten maasta. Myös vapaamuotoisia sopimuksia velkojien ja velallisen kesken esiintyi.[268] Vuoden 1838 jälkeen oli konkurssin päättyminen pakkoakordiin – paikalla olevien velkojien enemmistön ja saatavien mukaan lasketun kolmen neljäsosan määräenemmistön päätöksellä – mahdollinen, jolloin velallinen välttyi ankarilta seuraamuksilta. Lain säätämisen seurauksena konkurssien määrä kolminkertaistui,[269] vaikka akordit eivät olleet kovin yleisiä. Taloudellisina kriisiaikoina konkurssivelallisia koh-

[265] Dalhuisen 1984 s. 1–46.1, Gröniger 1984 s. 5.

[266] Gröniger 1984 s. 6, Buhr 1978 s. 53. Laki perustui suurelta osin jo ennen vallankumousta tehtyyn valmisteluun (projet Miromesnil), joka vallankumouksen johdosta jäi hyväksymättä.

Ithurbide puolestaan viittaa Ranskan vallankumouksen jälkeisiin epävakaisiin oloihin ja spekulaatioihin, ja toteaa, että konkurssien syy oli pikemminkin huono onni kuin petollinen toiminta, mikä myötävaikutti vuoden 1807 lain mukaisen ankaran kohtelun lieventämiseen vähän myöhemmin kuten jäljempänä tekstissä todetaan, Ithurbide 1973 s. 7.

[267] Gröniger 1984 s. 6, Buhr 1978 s. 55.

[268] Gröniger 1984 s. 6–7.

[269] Buhr 1978 s. 58.

taavia ankaria seuraamuksia lievennettiin poikkeuslaeilla (1848 ja 1870). Vankeusseuraamus poistettiin vuonna 1867, jonka jälkeen se oli käytettävissä konkurssin yhteydessä vain rikosoikeudellisena sanktiona.

Vuosisadan loppupuolella konkurssimenettely jakautui kahteen eri menettelyyn, mistä tuli Ranskan konkurssioikeuden luonteenomainen piirre. Vuoden 1889 laki *liquidation judiciaire* –menettelystä koski rehellistä, mutta huono-onnista velallista *(commerçants malheureux et de bonne foi)* ja siitä puuttui faillite'n sanktioluonne. Akordi oli sidottu entisiin vaikeasti saavutettaviin edellytyksiin,[270] eikä myöhemmästä velkavastuusta vapautuminen ilman akordia ollut mahdollinen.

4.1.2 Sanktioinnista taloudelliseen ajatteluun 1900-luvulla

Tällä vuosisadalla Ranskan konkurssilainsäädäntö on kokenut kokonaisuudistukset vuosina 1955, 1967 ja 1985. Ensimmäisen uudistuksen taustalla oli huolestuminen konkurssilainsäädäntöön sisältyvien helpotusten väärinkäytöstä. Vuoden 1955 lain mukaan konkurssi oli edelleen jakautunut sanktioluonteiseen *faillite'en* ja lievempään, nyt uudelleen nimettyyn *règlement judiciaire* -menettelyyn. Edellisen tavoitteena oli liiketoimintaan sopimattomaksi osoittautuneen velallisen sulkeminen pois liike-elämästä,[271] kun taas jälkimmäinen tarjosi rehelliselle velalliselle mahdollisuuden tavoitella sovintoa velkojiensa kanssa.[272] Uudistus joutui pian voimaan tulonsa jälkeen kritiikin kohteeksi. Kritiikin ydin kohdistui konkurssin sanktioluonteen keskeiseen merkitykseen. Kun menettelylajin ja siitä seuraavan lopputuloksen valinta oli yksinomaan riippuvainen velallisen rehellisyydestä, tämä johti usein taloudellisesti epätarkoituksenmukaisiin lopputuloksiin. Korostettiin, että yrityksen taloudelliset jatkamismahdollisuudet eivät välttämättä olleet riippuvaisia velallisen tai sen johdon rehellisyydestä ja sopivuudesta.[273]

Vuonna 1967 toteutetussa kokonaisuudistuksessa siirryttiin ajattelutapaan, jossa maksukyvyttömyyttä tarkastellaan ensisijaisesti taloudelliselta kannalta[274] ja velallista taloudellisen toiminnan yksikkönä. Sanktiokeskeistä tarkastelutapaa ei kokonaan hylätty, mutta se erotettiin rakenteellisesti varsinaisesta insolvenssimenettelystä. Menettelylajien differentiointi uudella tavalla merkitsi yrityksen

---

[270] Gröniger 1984 s. 8.

[271] Vuoden 1947 Loi sur l'assainissement des professions commerciales yhdessä failliten kanssa johti ilmeisesti jokseenkin automaattiseen ja kattavaan liiketoimintakieltoon, Gröniger 1984 s. 11 ja 14.

[272] Gröniger 1984 s. 12, Buhr 1978 s. 66.

[273] Gröniger 1984 s. 13.

[274] Gröniger 1984 s. 19.

ja sen takana olevien henkilötahojen (johto, omistajat) erottamista toisistaan.[275] Vuoden 1967 laki[276] sisälsi kolme menettelyä, joilla oli toisistaan poikkeavat tavoitteet.

(1) Likvidaatioon päättyvä konkurssi oli *liquidation des biens.*

(2) Velallinen voi tavoitella akordia tai sovintoa velkojien kanssa *règlement judiciaire* -menettelyssä. Sen aloittamisen edellytyksenä oli, että velallinen pystyi osoittamaan tuomioistuimelle, että sillä oli realistiset mahdolliset saavuttaa tällainen sovinto.[277] Akordilta ei edellytetty vähimmäismaksuosuutta eikä sen täyttämiseen tarvittavaa ajanjaksoa oltu rajoitettu.[278]

(3) Velallinen itse tai tietyin edellytyksin yhtiön johto voitiin asettaa henkilökohtaiseen konkurssiin,[279] *faillite personnelle,* joka on periaatteessa edellisiin nähden erillinen ja edellytyksiltään erikseen arvioitavissa. Yksityisen liikkeenharjoittajan kohdalla ero ei ollut selväpiirteinen. Tärkeimpiä oikeusseuraamuksia oli eräänlainen liiketoimintakielto.[280]

Faillite personnellesta erillään on pidettävä ranskalainen erikoisuus, henkilökohtaisen vastuun järjestely konkurssissa. Henkilöyhtiön konkurssissa henkilökohtaisesti vastuussa olevien osakkaiden omaisuus asetetaan ilman muuta myös konkurssiin. Osakeyhtiön konkurssissa yhtiön johdon omaisuus voidaan asettaa konkurssiin ja nämä voivat kokonaan tai osittain joutua henkilökohtaiseen vastuuseen yhtiön veloista. Keskeinen merkitys oli yhtiön johdon huolellisuusvelvoitetta koskevalla käänteisellä todistustaakalla, jota ei käytännössä sovellettu kaikessa ankaruudessaan.[281] Vastuujärjestely ulottui myös de facto johtajiin, jolloin todistustaakka oli pesänhoitajalla.[282] Yhtiön johdon vastuuta koskevaa sään-

[275] Tavoitteena oli säilyttää myös aikaisempi sanktioita korostava painotus, ks. Gröniger 1984 s. 20–21.

[276] Loi du 13 juillet 1967 sur le règlement judiciaire, la liquidation des biens, la faillite personelle et les banquerotes.

[277] Menettely ei rajoittanut vakuusvelkojien oikeuksia, joten velallisen oli osoitettava pystyvänsä suoriutumaan vakuusveloistaan sopimusten mukaisesti.

[278] Gröniger 1984 s. 24.

[279] Konkurssioikeudellisten seuraamusten ulottaminen yhtiön johtohenkilöihin on tapahtunut useiden tämän vuosisadan aikana toteutettujen lain muutosten myötä, joista erityisesti on mainittava vuonna 1935 tehdyt muutokset ks. Buhr 1978 s. 62–64.

[280] Lisäksi henkilö menetti osakkuuteen perustuvan äänivallan konkurssiyrityksessä, ks. Gröniger 1984 s. 23 ja 28.

[281] Vuoden 1967 lain 99 §. Guillemont 1985 s. 4–13. Tarkemmin Zahn 1986 s. 109 ss.

[282] Edellytyksistä säädettiin vuoden 1967 lain 101 §:ssä, jonka mukaan 1) yhtiön johto on ryhtynyt liiketoimintaan omassa intressissään, 2) käyttivät yhtiön omaisuuteen kohdistuvaa määräysvaltaa vastaavalla tavalla kuin omaan omaisuuteensa tai 3) jatkoivat liiketoimintaa tappiollisesti omaksi edukseen tavalla, joka väistämättä johti maksujen lakkauttamiseen ks. Zahn 1986 s. 39.

telyä sovellettiin niin likvidaatiokonkurssissa kuin liiketoiminnan uudelleen järjestelyssäkin. Tämä maksuvelvollisuus voi johtaa yhtiön johdon henkilökohtaiseen konkurssiin tai yhtiökonkurssin ulottamiseen sen johtajiin.[283]

(4) Vielä samana vuonna säädettiin konkurssia ehkäisevää menettelyä koskeva asetus,[284] jonka soveltamisala oli rajoitettu suuriin yrityksiin, joiden merkitys kansantaloudelle tai paikallisesti on huomattava. Tämän asetuksen nojalla edellytykset täyttävä, pitemmällä aikavälillä maksukykyinen yritys saattoi saada vakuusvelkojiakin sitovan täytäntöönpanokiellon, jonka aikana sen oli laadittava korkeintaan kolmen vuoden kestoinen maksusuunnitelma.[285] Menettelyyn oli turvauduttava ennen kuin yritys olisi joutunut keskeyttämään maksunsa, ja sitä voivat hakea paitsi velallinen, myös velkojat, jotka edustivat 15 prosenttia saatavista, ja se voitiin aloittaa myös viran puolesta.[286] Tuomioistuin saattoi vahvistaa suunnitelman, johon voi sisältyä sekä moratorio että saatavien tietyn osuuden leikkaaminen, velkojien vastustuksesta huolimatta.[287]

(5) Faillite personelle ei ollut varsinainen rikosoikeudellinen sanktio, jollainen myös oli eräissä tapauksissa mahdollinen (terminologisesti *banqueroute).* Sen sijaan rikosoikeudellisen sanktion yhteydessä automaattisesti toteutuivat myös faillite personelle -tyyppiset henkilökohtaiset seuraamukset.[288]

Vuoden 1967 uudistuksessa Ranskan insolvenssioikeudessa omaksuttiin useita uusia periaatteita. Konkurssioikeuden soveltamisala rajoittui luonnollisten henkilöiden osalta edelleen kauppiaisiin. Tätä alkaen oikeushenkilöt toimialasta riippumatta ovat kuuluneet konkurssioikeuden soveltamisalaan.[289] Varsinaisessa insolvenssimenettelyssä (règlement judiciaire tai liquidation des biens) noudatettiin nyt suurimmaksi osaksi yhtenäistä menettelyä eli menettely ei enää jakautunut erilliseen likvidaatiokonkurssiin ja akordiin. Vasta sen jälkeen kun tavoiteltua lopputulosta koskeva valinta oli tehty, menettelyt eriytyivät.[290] Tuomioistuimet[291] joutuivat tekemään ratkaisuja taloudellisin kriteerein. Tuomioistuin teki

---

[283] Guillemont 1985 s. 4–11, 4–13 ja Gröniger 1984 s. 61–64.

[284] Ordonnance (No. 67–820) de 23 septembre 1967 sur la suspension provisoire des poursuites et l'apurement collectif du passif de certaines enterprises.

[285] Ks. Dalhuisen 1984 s. 1–67, Gröniger 1984 s. 70.

[286] Ks. Gröniger 1984 s. 69, Arvidsson SvJT 1988 s. 649.

[287] Gröniger 1984 s. 70.

[288] Dalhuisen 1984 s. 2–243.

[289] Daigre 1990 s. 644.

[290] Menettelystä Gröniger 1984 s. 37–40. Lain mukaan tuomioistuin saattoi tehdä aloittamista koskevan päätöksen viran puolesta, ilman asianosaisten hakemusta. Käytännössä maksujen lakkauttaminen ei ilman hakemusta voi juurikaan tulla tuomioistuimen tietoon, sama s. 47.

[291] On huomattava, että merkittävän osan konkurssiasioista on käsitellyt liikemiehistä ja kauppiaista kokoonpantu kauppatuomioistuin (tribunal de commerce).

eräänlaisen tutkimusvaiheen jälkeen valinnan liquidation des biens ja règlement judiciaire -menettelyn välillä. Se oli tehtävä taloudellisin kriteerein, ja tuomioistuimella oli mahdollisuus käyttää apunaan asiantuntijoita.[292] Tuomioistuimen päätösvaltaa lisättiin uudistuksessa merkittävästi siten, että kaikki keskeiset ratkaisut (mm. liiketoiminnan jatkaminen, menettelyn keskeyttäminen varojen puutteen vuoksi tai siirtyminen règlement judiciairesta likvidaatioon, akordin hyväksyminen) kuuluivat tuomioistuimen toimivaltaan. Se valitsi myös pesänhoitajan *(syndic)*, joka joutui tärkeiden ratkaisujen suhteen joutui pyytämään tuomioistuimen suostumuksen.[293]

Insolvenssioikeudella oli selvästi muitakin tehtäviä kuin yleistäytäntöönpano ja liike-elämän moraalia sanktioiva tehtävä. Selvästi tämä näkyi suuria yrityksiä koskevassa *suspension provisoire* -menettelyssä, mutta myös tavallisten yritysten kohdalla yrityskokonaisuuden säilyttäminen esiintyi itsenäisenä tavoitteena.

Kritiikki vuoden 1967 lainsäädäntöä kohtaan johti vuosina 1984 ja 1985 toteutettuun kokonaisuudistukseen. Kritiikissä kiinnitettiin huomiota konkurssien määrän voimakkaaseen kasvuun.[294] Vain kahdessa prosentissa tapauksista päästiin akordiin ja loput päättyivät likvidaatioon.[295] Etuoikeudettomille velkojille jaetut jako-osuudet olivat pieniä. Prosessi kesti pitkään eikä pesän hallintoon oltu tyytyväisiä.[296] Vaikka työntekijöiden saatavat palkkaturvan järjestämisen (1973) ja palkkasaatavien etuoikeuden vuoksi oli turvattu, työntekijöillä ei ollut insolvenssimenettelyssä mitään sananvaltaa. Velallista kohtaavia sanktioita pidettiin ankarina.[297] Suspension provisoire -menettelyä käytettiin lukumääräisesti harvoissa tapauksissa,[298] ja sen eräät piirteet kohtasivat voimakasta kritiikkiä. Uusi lainsäädäntö merkitsi monilta osin vuoden 1967 uudistuksen kehittämistä eteenpäin.

---

[292] Gröniger 1984 s. 24–25.

[293] Gröniger 1984 s. 47–48.

[294] Alle 5.000 vuonna 1964; vuosina 1981–1984 määrä vaihteli 20.000 – 25.000 välillä, Paillusseau–Petiteau 1985 s. 5. Nousu ei taittunut; yli 30.000 vuonna 1988, Jacquemont 1990 s. 6 alav. 4.

[295] Geniteau 1985 s. 5–5.

[296] Geniteau 1985 s. 5–5, 5–8.

[297] Geniteau 1985 s. 5–6 ja 5–7.

[298] Grönigerin mukaan esim. vuosina 1976 – 78 Pariisissa aloitettiin 75 menettelyä, joista 34 johti suunnitelman vahvistamiseen, Gröniger 1984 s. 70.

4.2 Voimassa oleva insolvenssilainsäädäntö

4.2.1 Tavoitteet

Vuosien 1984–1985 kokonaisuudistukseen sisältyi *laki toimenpiteistä, joilla yrityksen joutuminen vaikeuksiin pyritään estämään,* sekä *laki yrityksen uudelleen järjestelystä ja likvidaatiokonkurssista.*[299] Lakien tavoitteet eivät rajoitu yleistäytäntöönpanoon. Yrityksen uudelleen järjestelyä ja konkurssia koskevan lain 1 §:ään sisältyvän tavoitesäännöksen mukaan tavoitteena on yrityskokonaisuuden säilyttäminen, toiminnan jatkaminen ja työllisyyden ylläpitäminen sekä vasta kolmantena järjestyksessä velkojen selvittäminen.[300] Kysymys ei ole vain ohjelmallisesta säännöksestä vailla konkreettista sisältöä, vaan tavoitteita on pyritty lainsäädännössä myös konkreettisesti toteuttamaan.

Ensisijainen tavoite, yrityskokonaisuuksien säilyttäminen,[301] on nähtävä osana Ranskan teollisuuspolitiikkaa. Toisen maailmansodan jälkeen Ranska on käynyt läpi voimallisen teollistumiskauden, jonka aikana de Gaullen valtiollinen teollistamispolitiikka tuki erityisesti infrastruktuurin luomista ja raskasta teollisuutta.[302] Pitkäaikainen nousu taittui vuoden 1974 öljykriisiin, eikä entisenlainen kasvu ole palannut. Hallitusvallan siirryttyä sosialisteille vuonna 1981 teollisuuspolitiikan muotoilussa alkuajan epäröinnin[303] jälkeen talouspolitiikan keskeiseksi ajatukseksi muodostui työllisyyden ylläpitäminen taloudellisen kasvun avulla siten, että valtion tulee edistää ranskalaista yritystoimintaa. Tähän ei kuitenkaan sisälly kannattamattoman toiminnan tukeminen verovaroin[304] vaan rakennemuutosta edistävät toimenpiteet[305] siten, että investoinnit suuntautuvat mahdollisim-

---

[299] Loi n 84–148 du 1.3.1984 relative à la prevention et au réglement amiable des difficultés des entreprises, josta jatkossa käytän lyhennystä vuoden 1984 laki, sekä loi n 85–98 du 25.1.1985 relative au redressement et à la liquidation judiciaire des entreprises, jatkossa vuoden 1985 laki. Jälkimmäiseen liittyi laki pesän hallinnosta, loi n 85–99 du 25.1.1985 relative aux administrateurs judiciaires, mandataires-liquidateurs et experts en diagnostic d'entreprise. Kaksi jälkimmäistä tulivat voimaan 1.1.1986.

[300] Lain 85–98 1 §.

[301] Tavoitteiden hierarkia on hyväksytty myös kirjallisuudessa, ks. esim. Jacquemont 1990 s. 7,

[302] Praml–Lotte 1987 s. 120.

[303] En tiedä, voidaanko vuonna 1981 tapahtunut eräiden suuryritysten ja pankkien kansallistaminen lukea epäröintiin. Joka tapauksessa ero myöhempään talouspolitiikkaan vaikuttaa ilmeiseltä.

[304] Tästä esimerkkinä pidetään yli 20.000 henkilöä työllistäneen Creusot-Loire konsernin konkurssia vuonna 1984, jota valtio ei ryhtynyt pelastamaan. Praml–Lotte 1987 s. 126 ja 128.

[305] Praml–Lotte 1987 s. 124–125. Insolvenssilainsäädännön uudistamista ei voitane koko-

man tehokkaasti. Myös siinä tilanteessa, että yritys on jo lakkauttanut maksunsa, noudatettavan menettelyn pääasiallisena tavoitteena on saneerauskelpoisen yrityksen pelastaminen ja mahdollisen uuden investoijan löytäminen. Täten uusi insolvenssilainsäädäntö palvelee yleisiä talouspoliittisia päämääriä.

Vasta kolmannella sijalla yrityksen säilyttämisen ja työllisyyden turvaamisen jälkeen on klassisen konkurssioikeuden tavoite, velkojen selvittäminen.[306] On syytä kiinnittää huomiota siihen, että terminologisesti ei puhuta täytäntöönpanosta, millä ilmaistaan, että velkojien asema todellakin on ensisijaiselle tavoitteelle alisteinen.

4.2.2 Yrityksen vaikeuksien torjuminen ja havaitseminen

On usein todettu, että »konkurssi tulee liian myöhään,» ts. yrityksen pelastamiseksi ei ole enää mitään tehtävissä siinä vaiheessa, kun yritys joutuu konkurssiin. Lainsäädäntö, jolla vaikeuksiin joutuneen yrityksen tilanteeseen pyritään reagoimaan riittävän ajoissa, sai alkunsa pian vuoden 1967 konkurssilainsäädännön tultua voimaan asetuksella väliaikaisesta maksujen lykkäyksestä (suspension provisoire des pursuites). Asetuksen soveltamisalaan kuuluivat vain kaikkein suurimmat, alueellisesti tai kansallisesti merkittävät yritykset. Sen nojalla tuomioistuin saattoi velkojien suostumuksesta riippumatta määrätä yritykselle uutta maksuaikaa aina kolmeen vuoteen asti.

Vuonna 1984 säädetyllä lailla edistetään toimenpiteitä, jotka voisivat estää konkurssiin asettamisen ja/tai saada yrityksen sidosryhmän reagoimaan niin ajoissa, että saneeraus olisi vielä mahdollinen. Ensinnäkin lailla puututtiin konkurssiyrityksille tyypilliseen oman pääoman puutteeseen korottamalla osakeyhtiötyyppisten yhtiöiden minimipääoma. Yhtiömuodosta riippuen minimipääoman vaatimus nousi 250.000 frangiin tai 50.000 frangiin.[307] Toisaalta lailla parannettiin suurten yhtiöiden tilasta julkisesti saatavilla olevaa informaatiota, jotta yrityksen sidosryhmillä olisi riittävät tiedot. Tilinpäätösinformaatiota parannettiin. Tilintarkastajat velvoitettiin ilmoittamaan yhtiölle ja toissijaisesti työtekijöiden edustajille sekä yhtiökokoukselle seikoista, jotka uhkaavat yhtiön olemassaoloa.

---

naan panna hallitusvallan vaihtumisen syyksi tai ansioksi, sillä vuoden lain 1967 uudistamisesta oli käyty keskustelua jo 1970-luvulla, sama s. 151.

[306] Lain 85–98 1 §. Olen kääntänyt 'l'apurement du passif' termillä velkojen selvittäminen. Sanakirjan mukainen käännös ja ilmeisesti täsmällisempi käännös olisi 'velkojen tarkastaminen ja hyväksyminen', joka saattaa kontekstissaan sulkea pois menettelyn pakkoakordiluonteen.

[307] Praml–Lotte 1987 s. 153.

Lain taustalla on ajatus yrityksestä taloudellisena kokonaisuutena, johon useat eri intressitahot ovat sijoittaneet panoksensa[308] ja tarvitsevat pystyäkseen valvomaan etujaan tietoja yrityksen tilasta ja mahdollisuuden reagoida havaitessaan puutteita yrityksen hoidossa. Laissa säädetään siitä, mitä informaatiota eri sidosryhmillä, erityisesti (vähemmistö)osakkailla ja työntekijöillä, on oikeus halutessaan saada ja millaista menettelyä sen saamiseksi on noudatettava.[309] Intressiryhmillä on oikeus reagoida yrityksen tilan heikkenemiseen *(procédure d'alert)*. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että intressiryhmät voivat saattaa havaitsemansa seikat yhtiön johdon tietoon ja vaatia luottamuksellistakin lisäinformaatiota. Menettely on tarkoin säännelty.[310] Eräät viranomaiset voivat lähinnä intressiryhmien pyynnöstä tiedusteluin puuttua merkittävien yritysten havaittavissa oleviin vaikeuksiin.[311] Vasta siinä tapauksessa, että yritys on lakkauttanut maksunsa, tuomioistuin voi asettaa sen velkaselvittelytilaan *(redressement judiciaire)*.

Varsinainen konkurssia estävä menettely, joka vuoden 1984 lailla tehtiin mahdolliseksi, tapahtuu tuomioistuimessa *(règlement amiable)*. Kysymys on sopimuksesta, jonka velallinen tekee suurimpien velkojiensa kanssa. Sopimus talletetaan tuomioistuimeen, mutta sitä ei vahvisteta eikä julkisteta. Sen aikaansaamiseksi ja velallisen tilanteen selvittämiseksi tuomioistuin voi määrätä uskotun miehen. Velkojilla ei ole velvollisuutta hyväksyä sopimusta, mutta tosiasiallisena painostuskeinona voi toimia uhka varsinaiseen insolvenssimenettelyyn joutumisesta. Sopimukseen sisältyy ehto, jonka mukaan velkojat eivät sen voimassaolon aikana saa ryhtyä oikeusteitse perimään velkojaan eivätkä vaatia vakuutta. Sopimuksia tehtiin lain voimaantulon jälkeisinä vuosina muutamia kymmeniä vuodessa.[312]

4.2.3 Insolvenssimenettely

4.2.3.1 Soveltamisala

Vuoden 1984 lain soveltamisala on porrastettu. Tilinpäätösinformaatiota ja sen julkistamista koskevat määräykset koskevat vain suurimpia yrityksiä.[313] Saman

[308] Vrt. lain esittely parlamentille, jota on siteerattu Paillusseau–Petiteau 1985 s. 147.

[309] Menettelyä on selostettu Paillusseau–Petiteau 1985 s. 131–141.

[310] Ks. Paillusseau–Petiteau 1985 s. 148–164.

[311] Kauppatuomioistuimen (Tribunal de commerce) puheenjohtaja, Ministère public ja pörssi, ks. Paillusseau–Petiteau 1985 s. s. 165–167.

[312] Bayle, Rev. trimestielle de droit commercielle et de droit économique 1988 s. 2 alav. 4.

[313] Asetuksen mukaan on kolme vaihtoehtoista kriteeriä, yli 50 työntekijää, yli 20 milj. frangin liikevaihto tai yli 10 milj. frangin taseen loppusumma, lähde Jacquemont 1990 s. 13.

lain mukaisen sovintomenettelyn (règlement amiable) soveltamisala on jonkin verran laajempi kuin varsinaisen insolvenssimenettelyn. Mainitun sovintomenettelyn soveltamisalaan kuuluvat kauppiaat, käsityöläiset ja oikeushenkilöt ja lisäksi myös muut liikkeen- ja ammatinharjoittajat sekä maanviljelijät[314]. Varsinaisen insolvenssimenettelyn (loi 85–98, 2 §) soveltamisala on rajoitettu kauppiaisiin ja oikeushenkilöihin sekä (aikaisemmasta poiketen) käsityöläisiin.[315] Mikäli velallinen ei täytä règlement amiablen ehtoja, hänet voidaan asettaa varsinaiseen insolvenssiin, joten myös ammatinharjoittaja voi tulla konkurssin piiriin tätä kautta.

4.2.3.2 Insolvenssimenettelyn edellytykset

Ranskan konkurssioikeudessa maksujen lakkautus on jo historiallisesti keskeinen käsite. Maksujen lakkauttaminen on insolvenssimenettelyn aloittamisen ainoa peruste.[316] Aikaisemmin maksujen lakkauttaminen oli oikeuskäytännössä määritelty tilanteeksi, jossa velallisen maksut ovat keskeytyneet.[317] Koska uuden lain tavoite on edistää yritysten saneerausta ja menettelyn aikaisempi aloittaminen olisi siten aiheellista, maksujen lakkauttamisen käsite määriteltiin laissa uudelleen. Lain 3 §:n mukaan maksujen lakkauttaminen on käsillä, kun 'velallisen käytettävissä olevat varat eivät riitä hänen erääntyvien velkojensa maksamiseen'.[318] Huomioon otetaan velat, jotka ovat täytäntöönpanokelpoisia, sekä erääntyneet velat. Varoista huomioidaan käteisvarat, pankkitileillä olevat varat sekä välittömästi rahaksi muutettavissa olevat varat.[319] Velkajärjestelysopimuksen (règlement amiable) ehtojen täyttämättä jättäminen on itsenäinen peruste insolvenssimenettelyn aloittamiselle (5 §).

Hakemuksen velkaselvittelyn aloittamiseksi voi tehdä velallinen, velkoja tai syyttäjä. Tuomioistuin[320] voi asettaa velallisen selvittelytilaan myös omasta aloit-

---

[314] Maanviljelijöiden hyväksi on 30.12.1988 säädetty erityinen règlement amiable -menettely, jossa korostetusti suositaan sovintoa velkojien kanssa, Jacquemont 1990 s. 12.

[315] Guyon 1987 para 26, Jamet 1990 s. 14–17.

[316] Laissa ei käytetä termiä maksujen lakkauttaminen, vaan sen käyttö perustuu oikeuskirjallisuuteen, esim. Jacquemont 1990 s. 37–38, Geniteau 1985 s. 5–9.

[317] Jacquemont 1990 s. 37. Jo ennen vuoden 1985 lain säätämistä tulkintaa jossain määrin oikeuskäytännössä modifioitiin. Lakiin ei ennen vuoden 1985 lakia sisältynyt maksujen lakkauttamisen käsitteen määrittelyä.

[318] Vapaasti käännetty lakitekstistä 'l'impossibilité de faire face au passif exigible avec son actif disponible.'

[319] Jacquemont 1990 s. 39 oikeuskäytäntöön viitaten.

[320] Kauppiaan ja käsityöläisen (artisan) konkurssia koskevissa asioissa toimivaltaisia tuomioistuimia ovat kaupallisia asioita käsittelevät alioikeudet (Tribunal de Commerce). Muissa

teestaan. Työntekijöiden edustajilla on mahdollisuus informoida jompaa kumpaa viimeksi mainituista maksukyvyttömyystilasta (4 §). Velallisen, joka on velvollinen tekemään hakemuksen 15 päivän kuluessa maksujen lakkauttamisen jälkeen (3,2 §), on liitettävä hakemukseensa selvitys taloudestaan ja ilmoitus maksujen lakkauttamisesta. Velkojan on esitettävä näyttö saatavastaan sekä maksun laiminlyömisestä. Epäselvässä tilanteessa tuomioistuin voi määrätä tuomarinsa selvittämään yrityksen taloudellisen tilanteen ennen ratkaisun tekemistä.[321]

Tehdessään päätöksen velkaselvittelymenettelyn aloittamisesta tuomioistuin vahvistaa maksujen lakkauttamisen ajankohdan, joka voi olla menettelyn aloittamisajankohta, mutta myös sitä jopa 18 kuukautta varhaisempi ajankohta.

Keskeisin aloittamisesta seuraava oikeusvaikutus on perintätoimenpiteiden keskeyttäminen ja velkojen jäädyttäminen (33 ja 47 §).

4.2.3.3 Menettelyn pääpiirteet

Varsinainen insolvenssimenettely on yhtenäinen *(redressement et liquidation judiciaire)* ja se voi päättyä kolmella tavalla, yrityksen saneeraukseen ja toiminnan jatkamiseen, yrityksen myymiseen *(redressement judiciaire)* tai likvidaatiokonkurssiin *(liquidation judiciaire)*. Ratkaisu eri vaihtoehtojen välillä valmistellaan menettelyn ensimmäisen, tarkkailuvaiheen aikana *(période d'observation)*. Tarkkailuvaiheen maksimipituus on normaalisti kolme kuukautta[322] ja yksinkertaistetussa menettelyssä 15 päivää tai yksi kuukausi (140 ja 142 §).

Laki säätelee yksityiskohtaisesti täydellisen insolvenssimenettelyn, jonka noudattaminen on pakollista yli 50 työntekijän tai 20 miljoonan frangin liikevaihdon[323] omaavissa yrityksissä. Muissa tapauksissa voidaan noudattaa ja käytännössä tavallisimmin (ehkä noin 95 % tapauksista)[324] myös noudatetaan me-

---

konkurssiasioissa toimivaltaisia ovat yleiset alioikeudet (Tribunal de Grande Instance). Näistä vain tietyt tuomioistuimet, vähintään yksi jokaisessa maakunnassa, on erikseen määrätty käsittelemään suuria konkurssiasioita, mutta yksinkertaistetussa menettelyssä käsiteltäviä konkursseja ovat kaikki mainitut tuomioistuimet toimivaltaisia käsittelemään, Loi 85–98, 7 §, ks. myös Geniteau 1985 s. 5–10 ja Guyon 1987 para 3, jonka mukaan ensiksi mainittuja tuomioistuimia koskeva uudistus on vireillä.

Koska olen rajannut toimivaltakysymykset esitykseni ulkopuolelle, käytän jatkossa yksinkertaisesti termiä tuomioistuin. Saattaa kuitenkin olla, että kaupallisiin asioihin erikoistuneiden tuomioistuinten toimivalta on helpottanut tämän suuntaisten uudistusten läpi viemistä.

[321] Jacquemont 1990 s. 41.

[322] Se voidaan uudistaa kerran, ja erityistapauksissa määrätä pitemmäksi ajaksi (8 ja 42 §).

[323] Rajaa voidaan nostaa asetusta muuttamalla.

[324] Geniteau 1985 s. 5–10.

nettelyn yksinkertaista versiota *(procédure simplifiée).*[325] Vuoden 1987 lainmuutoksen jälkeen on myös mahdollista, että velallinen asetetaan suoraan likvidaatiotilaan, ilman velkaselvittelyn vaihetta.

Insolvenssimenettely ei välttämättä merkitse velalliselle omaisuuden vallinnan menetystä. Lähinnä yksinkertaistetussa menettelyssä voidaan pesänhoitaja jättää määräämättä. Sen sijaan velallinen joutuu moninkertaiseen valvontaan. »Pesän» hallinnossa on näet pyritty erottamaan yrityksen hallinnon, sen tilan selvittämisen ja saneerauksen toteuttamisen (liikkeenjohdolliset toimenpiteet) toteutus ja valvonta toisaalta velkojien intressin valvonnasta ja toisaalta julkisen intressin valvonnasta. Yrityksen tilan selvittämistä valvoo ja menettelymuodon valintaa (saneeraus/likvidaatio) koskevan ehdotuksen tekee selvittäjä eli administrateur judiciaire. Tuomioistuimen päätöksen mukaan hänen tehtävänsä voivat rajoittua velallisen valvontaan. Velkojien etuja valvoo eri toimitsija *(le représentant des créanciers).* Lisäksi tuomioistuimen (maallikko)jäsen valvoo menettelyn kulkua.

Tarkkailuvaiheen aikana tutkitaan, onko yrityksen toiminnan jatkamiselle jossain muodossa edellytyksiä vai päädytäänkö likvidaatioon. Ratkaisun likvidaatioon siirtymisestä tuomioistuin voi tehdä viran puolesta, pesänhoitajan, velallisten, velkojien tai syyttäjän vaatimuksesta. Keskeinen dokumentti on pesänselvittäjän raportti, johon tulee sisältyä selvitys maksukyvyttömyyden syistä ja laadusta. Mikäli siinä ehdotetaan yrityksen uudelleen järjestämistä, sen tulee sisältää saneeraussuunnitelma.

Ratkaisussa eri vaihtoehtojen välillä tuomioistuin ei ole sidottu pesänhoitajan esitykseen eikä velkojien kannanottoihin. Tuomioistuin voi vahvistaa saneeraussuunnitelman, johon tulee sisältyä määräykset toimeenpanijoista sekä kaikista toimenpiteistä, jotka saneerauksen johdosta on tehtävä, kuten omaisuuden myymisestä tai säilyttämisestä, rahoituksesta, saneerauksen edellyttämistä vakuuksista, työvoiman tulevasta määrästä ja velkojen uudelleenjärjestelystä.[326] Viimeksi mainittu tarkoittaa sitä, että tuomioistuin voi pidentää velkojen maksuaikaa.[327] Velkojan suostumuksella[328] velka voidaan maksaa aikaisemmin, mutta siten, että velan määrää on vastaavasti pienennetty (75 §).

---

[325] Loi 85–98 Titre II 137–147 §.

[326] 62 §, käytetty termi on règlement du passif.

[327] Ks. Chaput 1990 s. 234, Geniteau 1985 s. 5–13. Palkkoja ja pieniä saatavia ei voida lykätä 76 §.

Suunnitelma ei vaikuta omavelkaisten takaajien ja kanssavelallisten asemaan, 64,2 §.

[328] Velkojan suostumus on yksilöllinen. Järjestely tapahtuu suunnitelman hyväksymisellä eikä velallinen voi siitä disponoida, ks. Chaput 1990 s. 234–235.

Siinä tapauksessa, että yritys myydään toimivana kokonaisuutena tai useampana sellaisena, tarjoukset tehdään pesänhoitajalle[329] tai jos sellaista ei ole määrätty, suoraan tuomioistuimelle (83 ja 144 §), joka hyväksyy tarjouksen. Tarjousten tulee sisältää tavanomaisten tietojen lisäksi tiedot rahoituksesta ja siitä, missä määrin uusi omistaja tulee työllistämään työntekijöitä jatkossa (82 §). Viimeksi mainittu on velkojen maksamisen ohella kriteeri tarjousten hyväksymisessä (85 §).

Jollei saneeraus tai myynti kokonaisuuksina ole mahdollinen, tuomioistuin päättää siirtymisestä likvidaatioon.

4.2.3.4 Insolvenssi ja henkilökohtainen vastuu

Velallisen velkavastuu insolvenssimenettelyn jälkeen

Velallisen vastuu insolvenssimenettelyn piiriin kuuluvista veloista järjesteltiin uudelleen vuoden 1985 insolvenssilain 169 §:ssä, jonka mukaan velkojat eivät saa panna saamisiaan velallista vastaan täytäntöön[330] sen jälkeen kun insolvenssimenettely on varojen riittämättömyyden vuoksi päättynyt. Muutoksen pääasiallinen perustelu oli luonnollisen henkilövelallisen saattaminen (osake)yhtiömuodossa toimintaa harjoittaneen velallisen kanssa tasa-arvoiseen asemaan.[331] Tavoitteena oli myös edistää yritystoimintaa ja sitä kautta työllisyyttä.[332]

Vastuusta vapautumiseen on useita poikkeuksia. Poikkeuksen muodostaa sellaiseen rikostuomioon perustuva saatava, joka on aiheutunut velallisen menettelystä ammattitoiminnassa, sekä velalliseen henkilökohtaisesti liittyvät saatavat. Täytäntöönpano-oikeus säilyy kaikkien velkojien osalta, jos velallinen on toiminut heitä kohtaan petollisesti, joutunut liiketoimintakieltoon tai jo aikaisemmin ollut velallisena tai johtajana velallisyrityksessä, jonka konkurssi on päättynyt varojen riittämättömyyteen (69,2 §).

---

[329] Vuodesta 1955 asti on toiminut insolvenssimenettelyihin erikoistunut selvittäjien ammattikunta, joka vuoden 1985 jälkeen on vielä erikoistunut kahteen eri ammattikuntaan. Toinen on velkojien etujen valvoja ja likvidaattori, toinen saneerauksen toteuttava pesänhoitaja, Geniteau 1985 s. 5–21.

[330] Velka sinänsä ei siis lakkaa, joten velallisen vapaaehtoinen suoritus ei ole mitätön, Chaput 1990 s. 257–258.

[331] Kriittisesti tältä osin Chaput 1990 s. 256, jonka mukaan luonnollinen henkilö pystyy nyt vapautumaan laajemmin kuin eräissä yhtiömuodoissa (lähinnä henkilöyhtiöt) on laita.

[332] Klopp 1988 s. 280.

Kaikki poikkeukset sisältävät vähintäänkin olettamuksen velallisen syyllisyydestä tai tuottamuksesta.[333] Eniten tulkintaongelmia on aiheuttanut viimeksi mainittu poikkeus, varojen riittämättömyyteen päättyneen insolvenssin toistuminen.[334] Ilmeisesti myös aikaisemman insolvenssin velkojat voivat osallistua jälkimmäiseen insolvenssimenettelyyn, mikä heikentää uusvelkojien asemaa.[335]

Yhtiön johdon vastuusta

Sellaisten yhtiömuotojen kehitys, joissa osakkaat eivät suoraan lain nojalla ole henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön velvoitteista, on vuodesta 1935 lähtien otettu Ranskan konkurssioikeudessa huomioon siten, että henkilökohtainen vastuu yhtiön sitoumuksista on erinäisin edellytyksin ulotettu yhtiön johtohenkilöihin. Kuten edellä todettiin vuoden 1967 konkurssilainsäädännön mukaan voimassa oli presumtio myötävaikutuksesta maksukyvyttömyyden syntymiseen. Tätä presumtiota kritisoitiin sen ankaruuden vuoksi[336] eikä sitä oikeuskäytännössä sovellettu koko ankaruudessaan. Vuoden 1985 konkurssilainsäädäntö merkitsi tässä suhteessa aikaisempien instituutioiden kehittämistä. Mahdollisuus ulottaa yrityksen konkurssi koskemaan sen johtajien omaisuutta säilytettiin, kuitenkin siten, että todistustaakka siirtyi uudistuksessa kantajalle.[337] Lisäksi johdon vastuun aiheuttavaa tunnusmerkistöä on uudessa laissa täsmennetty. Johdon edellytetään tehneen liiketoiminnassa virheen, joka on aiheuttanut sen tai myötävaikuttanut siihen, että pesän varat ovat vähentyneet eivätkä riitä velallisen velkojen maksamiseen (180 §). Kantajalla on siten todistustaakka sekä johdon virheellisestä toiminnasta että sen syy-yhteydestä maksukyvyttömyyteen.[338]

---

[333] Sääntely on nähty ilmauksena velallisen ja yrityksen erottamisen periaatteesta, mutta erottaminen tapahtuu ikään kuin toisin päin kuin henkilöyhtiön kohdalla, jossa erottaminen tapahtuu velallisen tuottamuksellisen toiminnan seurauksena, Chaput 1990 s. 256.

[334] On esitetty myös tulkinta, jonka mukaan poikkeus ei suinkaan edellyttäisi uutta insolvenssimenettelyä, vaan se tarkoittaisi kaikkia insolvenssimenettelyjä lukuunottamatta niitä, jotka ovat alkaneet maksusuunnitelman epäonnistumisen johdosta. C. Mouly, Le redressement judiciaire de l'entreprise, six mois d'application. Rev. jurispr. com. 1987. Tulkinta lienee lainkohdan epäonnistuneen sanamuodon mukaan mahdollinen, mutta selvässä ristiriidassa esitöiden ja lain laatijoiden tarkoituksen kanssa, Chaput 1990 s. 259.

[335] Chaput 1990 s. 259.

[336] Ks. Zahn 1986 s. 191–192.

[337] Kantajana asiassa voi esiintyä varsinainen pesänhoitaja (administrateur judiciaire), velkojien etujen valvoja tai syyttäjä. Lisäksi tuomioistuin voi tehdä tätä koskevan ratkaisun myös viran puolesta, ks. Zahn 1986 s. 207.

[338] Zahn 1986 s. 199–201.

Johdon lisäksi vastuu yhtiön velvoitteista on voitu ulottaa myös tosiasiallisiin johtajiin. Tältä osin aikaisempi sääntely ei ollut juurikaan kohdannut kritiikkiä[339] ja vuoden 1985 uudistuksessa de facto -johtajien vastuun perusteita[340] jopa laajennettiin. Osittain kysymys oli oikeuskäytännön kodifioimisesta,[341] mutta kokonaan uusi peruste oli kirjanpidon laiminlyöminen (182 § 5 k).

Vastuun ulottaminen yhtiön johtohenkilöihin johtaa käytännössä myös heidän omaisuutensa asettamiseen konkurssiin. Sääntely on otettu tässä yhteydessä esiin sen vuoksi, että se havainnollistaa ranskalaiseen konkurssioikeuteen liittyvää liike-elämän pelisääntöjen kontrollifunktiota. Yhdessä faillite personnellen ja rikosoikeudellisten sanktioiden kanssa se pitää yllä kontrollia siitä huolimatta, että varsinaisen yrityksen kohtalo on vuodesta 1967 lähtien erotettu sen johtohenkilöihin kohdistuvasta kontrollista.[342]

4.3 Yksityishenkilön ylivelkaantumista koskeva lainsäädäntö

4.3.1 Yksityisoikeuden säännökset

Insolvenssioikeuden soveltamisala rajoittuu kauppiaisiin ja elinkeinonharjoittajiin. Yhdeksännentoista vuosisadan alun lakikodifikaatioissa kauppiaan konkurssia koskevat määräykset sisälsi Code de Commerce ja yksityishenkilön maksukyvyttömyyttä koskevat Code Civil (1804). Tämä traditio on jatkunut näihin päiviin asti. Yksityishenkilö, joka ei ole osallistunut liiketoimintaan, ei edelleenkään kuulu insolvenssioikeuden soveltamisalaan.

Menettelystä yksityishenkilön maksukyvyttömyyden sattuessa on säädetty siviililainsäädännössä (Code Civil). Sen mukaisessa erillistäytäntöönpanossa (ulosotto) ei noudateta aikaprioriteettia. Ulosotossa vakuudellisten ja etuoikeutettujen velkojen jälkeen etuoikeudettomat velkojat saavat osuutensa saatavien

---

[339] Todistustaakka oli jo aikaisemmin kantajalla.

[340] Vuoden 1967 vastuuperusteet säilyivät.

[341] Zahn 1986 s. 260.

[342] Johdon vastuuta voidaan vain varoen verrata Saksassa ja pohjoismaissa tunnettuun vastuun samastukseen osakeyhtiön konkurssissa (ks. Leppänen 1991 s. 275 ss.). Jälkimmäisessä on kysymys osakkaiden vastuusta, jonka aiheuttaa osakeyhtiömuodon ja siihen liittyvän henkilökohtaisen vastuun rajoittamisen väärinkäyttö. Ranskalaisessa järjestelmässä on kysymys johdon vastuusta, jonka edellytyksenä on johtavan asemaan liittyvä virheellinen toiminta tai tuon aseman suoranainen väärinkäyttö. Ks. Zahn 1986 s. 261. On huomattava, että Ranskassa ei ole yhden miehen osakeyhtiöitä (sama s. 263), joten osakeyhtiön vastuun rajoituksen väärinkäyttö ei ehkä sen vuoksi ole keskeinen ongelma. Käytännössä eroa pienentää se tosiasia, että pienissä yhtiöissä osakkuus ja johto ovat usein samoissa käsissä.

suuruuden mukaisessa järjestyksessä. Tämän säännön käytännön merkitystä tosin vähentää etuoikeutettujen velkojen huomattava merkitys. Yksityishenkilön konkurssia tai vastaavaa yleistäytäntöönpanomenettelyä ei ennen vuotta 1990 ollut olemassa.[343]

Sen sijaan aineellisessa siviilioikeudessa on eräitä lainkohtia, jotka suoraan liittyvät maksukyvyttömyyteen. Kulutusluottolaki[344] ja asuntolainoja koskeva kiinnitysluottolaki[345] sisältävät eräitä säännöksiä, joilla pyritään estämään ylivelkaantuminen tai lieventämään sen seurauksia yksittäistapauksessa. Kulutusluottolain ja mainitun kiinnitysluottolain piiriin kuuluvissa luottosuhteissa tuomioistuin voi siirtää velallisen maksuvelvoitteiden maksuaikaa korkeintaan kaksi vuotta.[346] Tämä aika voi tuomioistuimen harkinnan mukaan olla korotonta. Säännöksen soveltamisalaan kuuluu lähinnä velallisen työttömyys.

Kuluttajaviranomaiset alkoivat 1980-luvulla kiinnittää lisääntyvässä määrin huomiota kuluttajien ylivelkaantumiseen, ja käynnistivät myös sitä koskevaa tutkimusta.[347] Kuluttajaviranomaisten aloitteesta säädettiin vuonna 1989 laki yksityishenkilöiden ylivelkaantumisen estämisestä ja ongelmatilanteiden järjestelemisestä.

4.3.2 Laki ylivelkaantumistilanteiden ehkäisystä ja käsittelystä

4.3.2.1 Yleistä

Ranskan parlamentti hyväksyi 31.12.1989 *yksityishenkilöiden ja perheiden ylivelkaantumisen estämistä ja sääntelyä koskevan lain,* joka tuli voimaan 1.3.

---

[343] Tällainen menettely oli ainoastaan entisen Elsass-Lothringenin alueella, jossa saksalaisen ajan perintönä erillistäytäntöönpanossa on voimassa aikaprioriteetti. Tämän on katsottu edellyttävän vastapainoksi yleistäytäntöönpanomenettelyn olemassa oloa. Ks. Hörmann 1987 s. 436, Daigre 1990 s. 646.

[344] Annettu 10.1.1978.

[345] Tämä laki (13.6.1979) tekee mahdolliseksi sen, että valtiollinen asuntotuotantoyhtiö ostaa eräissä tapauksissa takaisin ylivelkaantuneen velallisen asunnon siten, että velallinen voi jatkaa asumista vuokralla. Jos kiinnitetty asunto joudutaan realisoimaan, tuomioistuimella on mahdollisuus vapauttaa velallinen vastaamasta siitä osasta velkaa, jota ei saada katettua realisointihinnasta, Gutachten 1990 s. 59.

[346] Ks. myös Code Civilin 1244 artikla. Aikaraja nostettiin yhdestä kahteen vuoteen vuoden 1986 alusta (Loi 85–1087). Ks. Mouriau 1986 s. 119–129, Gutachten 1990 s. 59, Lescaillon 1990 s. 358.

Oikeuskäytännössä säännöksen soveltamisen edellytyksenä oli jonkin asteinen force majeure, joka kuitenkin saattoi olla luonteeltaan sosiaalinen, esimerkiksi pitkäaikainen työttömyys, ks. Schaffhauser, 1986 erit s. 509–510.

[347] Eräistä piirteistä kuluttajaviranomaisten toiminnassa ks. Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wil-

1990.[348] Lailla luotiin institutionaaliset puitteet kuluttajavelallisen ja hänen suurimpien velkojiensa väliselle vapaaehtoiselle velkasuhteiden uudelleen järjestelemiselle *(règlement amiable).* Myös tuomioistuimen päätöksellä toteutettava velkasuhteiden järjestäminen on mahdollinen *(redressement judiciaire civil),* mutta se on edellä mainittuun sovitteluun nähden toissijainen. Tavoitteena on se, että tietoisuus tuomioistuimen päätöksellä toteutettavan velkajärjestelyn mahdollisuudesta edistäisi vapaaehtoisten sopimusten syntymistä.

Lain soveltamisalaan kuuluvat vain luonnolliset henkilöt, joiden velat eivät ole aiheutuneet ammatillisesta toiminnasta.[349] Edellyksenä on, että velallisen tulee olla siten ylivelkaantunut, että hän ei pysty suoriutumaan erääntyvistä veloistaan, ja hänen tulee olla vilpittömässä mielessä.[350]

Velallisen vipitöntä mieltä koskeva, parlamentin käsittelyssä lisätty kriteeri on osoittautunut oikeuskäytännössä tulkinnanvaraiseksi. Presumtio on velallisen vilpittömän mielen puolella,[351] mutta sen aineellisesta sisällöstä ei ole vielä löytynyt vakiintunutta tulkintaa.[352] Lisäksi laissa on erikseen säädetty eräistä tapauksista, joissa velallinen ei saa hyväkseen lain suomaa etua: 1) jos hän on menettelyn aikana antanut taloudellisesta tilastaan puutteellisia tai virheellisiä tietoja, 2) salaa tai yrittää salata omaisuuttaan tai 3) heikentää taloudellista asemaansa tekemällä uutta velkaa tai myymällä omaisuuttaan ilman velkojien tai tuomioistuimen suostumusta menettelyn tai maksusuunnitelman toteuttamisen aikana (16 art).

---

helmsson 1991 s. 124–126. Yleisesityksenä kulutusluottoon liittyvästä sääntelystä ks. Calais–Auloy 1986 s. 102–118.

[348] Loi no 89–1010 relative à la prévention et au règlement des difficultès liées au surendettement des particuliers et des familles. Laki tunnetaan myös nimellä loi Neiertz.

[349] Siis ilmeisesti joissain tapauksissa velallinen voisi maksaa ammatilliset velat kuten ennenkin, mutta saada helpotusta muihin. Näin, joskin hieman ihmetellen Jamet 1990 s. 21.

[350] Art 10 viittauksin artiklaan 1. Oikeuskäytännössä on nimenomaan todettu, että vilpittömän mielen sisällölle on komission ja tuomioistuimen edessä asetettava samat vaatimukset, ks. Paisant, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 447.

[351] Paisant, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 446, Desurvire 1992 s. 169–170.

[352] Paisant erottaa kaksi tulkintavaihtoehtoa; sopimukseen liittyvän ja prosessuaalisen vilpittömän mielen. Edellisellä hän viittaa velallisen maksukykyään koskevaan vilpittömään mieleen ja tietoisuuteen luoton ottamistilanteessa. Jälkimmäinen puolestaan viittaa velkajärjestelymenettelyyn liittyvään vilpittömään mieleen ja siihen liittyen riittävän selvityksen antamiseen. Tältä osin hän viittaa jäljempänä selostettaviin hylkäysperusteisiin (art 16), jotka prosessuaalisina tukisivat jälkimmäistä tulkintavaihtoehtoa. Ks. Paisant, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 447.

4.3.2.2 Vapaaehtoinen velkajärjestely

Laissa säännelty velallisen ja hänen suurimpien velkojiensa väliseen sopimukseen tähtäävä menettely on sellaisen ylivelkaantuneen ja vilpittömän *(de bonne foi)* luonnollisen henkilön käytettävissä, joka selvästi ei pysty suoriutumaan eräántyneistä, ei-ammatillisista[353] veloistaan (art 1,1).

Vapaaehtoisten velkajärjestelyjen edistämiseksi ja toteuttamiseksi on asetettu maakunnallisia komissioita, joille hakemus tehdään. Komissioon kuuluu paikallisen maakunnan hallinnon edustaja, valtiontalouden edustaja, valtionpankin edustaja sekä kaksi jäsentä, joista toinen on nimetty luotonantajayhdistyksen ja toinen kuluttajayhdistysten esitysten perusteella.

Menettely alkaa velallisen hakemuksella komissiolle. Käytännössä hakemus jätetään Ranskan valtionpankin paikalliskonttoriin. Velallisen tulee liittää hakemukseensa tiedot varoistaan ja veloistaan. Komissiolla on oikeus saada lisätietoja velallisen varallisuusasemasta ja veloista sekä velkojen hoitamisesta eri viranomaisilta, sosiaalityötä tekeviltä järjestöiltä, sosiaalivakuutuslaitoksilta, luottolaitoksilta ja vakuuslaitoksilta. Lisäksi komissio voi hakemuksen johdosta kuulla tarpeelliseksi katsomiaan tahoja. Komission jäsenet ovat vaitiolovelvollisia.

Vapaaehtoista velkajärjestelyä koskeva hakemus voidaan jättää välittömästi tutkimatta. Jos velkajärjestely aloitetaan, komissio ilmoittaa siitä välittömästi alioikeudelle, joka voi tarvittaessa määrätä mahdollisen velalliseen kohdistuvan pakkotäytäntöönpanon keskeytettäväksi menettelyn ajaksi.[354] Jotta keskeytys ei venyisi kohtuuttoman pitkäksi, komissiolla on aikaa maksusopimuksen neuvottelemiseen kaksi kuukautta.

Komissio pyrkii saamaan aikaan sovinnon ja maksusuunnitelman (plan conventionnel), joka tyydyttäisi sekä velallista että velkojia. Sen hyväksyminen edellyttää kaikkien osapuolten hyväksymistä. Lakiin sisältyy luettelo siitä, millaisista asioista sopimuksessa voidaan sopia. Sopimus voi koskea maksuaikataulun muuttamista, ts. maksuajan myöntämistä, velan määrän alentamista, koron alentamista tai velan muuttamista korottomaksi, velkojen yhdistämistä ja vakuu-

---

[353] Kuluttajaministeriö on antanut komissioiden käytännön yhtenäistämiseen tähtäävät soveltamisohjeet 30.9.1990. Niiden mukaan myös ammatinharjoittajat kuuluvat lain soveltamisalaan siinä tapauksessa, että velkaantuminen johtuu kotitalouden piiriin kuuluvista veloista.

Ohjeissa puututaan myös takaajien asemaan. Niiden mukaan myös ammatillisen velan (siis ilmeisesti liike- tai ammattitoiminnan piiriin kuuluvan velan) takaaja kuuluu lain soveltamisalaan edellyttäen, että takaaja ei itse suoraan olisi hyötynyt ko. olevasta ammatillisesta toiminnasta. Ks. Merle, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 101–102.

[354] Jamet 1990 s. 55–57.

den järjestämistä tai vaihtamista (art 4,3). Komission tulee informoida alioikeutta menettelyn lopputuloksesta.

Ylivelkaantumisen estämistä koskeva laki tuli voimaan 1.3.1990. Jo sen ensimmäisenä voimassaolopäivänä tehtiin 15.600 hakemusta.[355] Ensimmäisten kahdeksan kuukauden aikana tehtiin lähes 80.000 hakemusta,[356] mikä vastaisi 120.000 hakemusta vuositasolla. Seuraavana vuonna hakemusten määrä asettui keskimäärin tasolle 5.000 kuukaudessa.[357]

Noin puolessa käsitellyistä tapauksista oli päästy velkojien ja velallisen väliseen sopimukseen, jolla lyhennysten kuukausieriä oli pienennetty kolmanneksella tai puolella. Velalliset olivat suurimmaksi osaksi työntekijöitä tai toimihenkilöitä, kaksi kolmasosaa oli naimisissa ja puoliso ei yleensä ollut työssä. Velkaantumisen pääasiallinen syy jakautui tilaston mukaan kahteen ryhmään, resurssien väheneminen (työttömyys, avioero) ja liiallinen velanotto. Edelliseen ryhmään kuului hiukan yli puolet tapauksista.[358]

4.3.2.3 Tuomioistuimen vahvistama velkajärjestely

Komission käsitelyssä oleva velkajärjestelyasia siirretään velallisen kotipaikan alioikeuden käsiteltäväksi, 1) jos komission käsityksen mukaan vapaaehtoisen velkajärjestelyn edellytyksiä ei ole olemassa tai 2) jos komissio ei kahden kuukauden kuluessa ole saanut aikaan sovintoa eri osapuolten välillä. Lisäksi jonkun velkojan vaatiessa pakkotäytäntöönpanoa velkaselvittelyn ollessa vireillä komissiossa tuomioistuin voi päättää velkaselvittelyn aloittamisesta tuomioistuimessa.

Asia tulee tuomioistuimessa vireille joko velallisen hakemuksella[359] tai viran puolesta. Menettely voi tulla vireille myös täytäntöönpanoasioita käsittelevän tuo-

---

[355] Esimerkiksi Elsassin maakunnassa tehtiin ensimmäisten kuukausien aikana noin 35.000 hakemusta, minkä seurauksena komissiot lähes tukkeutuivat. Eräiden tuomarien käsityksen mukaan hakemukset tulivat ratkaistaviksi huonosti valmisteltuina, mikä johtunee siitä, että Ranskassa ei ole toimivaa velkaneuvontaverkostoa. Gutachten 1990 s. 68.

[356] Merle, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 101.

[357] Desurvire 1992 s. 168. Hakemuksia oli 15.10.1991 mennessä tehty 145.000.

[358] Merle, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 101. Velkaantumisen syiden jakamiseen tällä tavoin kahteen ryhmään on syytä suhtautua varauksellisesti, sillä ylivelkaantumisprosessia koskevat tutkimukset viittaavat siihen suuntaan, että useissa tapauksissa ylivelkaantumisprosessi on varsin pitkällisen kehityksen tulos ja siihen ehtivät vaikuttaa useat eri tekijät.

Uutena ryhmänä hakijoita esiintyivät velalliset, joiden velkaantuminen ei niinkään johtunut luotonotosta vaan tavallisista elinkustannuksista, ja joiden hakemukset tulivat sosiaalityöntekijöiden aloitteesta, lähde sama.

[359] Lain sanamuodon perusteella ei ole selvää, onko velallisen ensin käännyttävä komis-

marin aloitteesta, jos hän havaitsee, että kysymyksessä on ylivelkaantuminen. Menettelyä tuomioistuimessa ei aloiteta, jos jo hakemuksen perusteella on selvää, että edellytykset täyttävän maksusuunnitelman laatiminen ei ole mahdollista.[360]

Tuomioistuin voi siirtää asian komission käsiteltäväksi, jos tämä ei ole asiaa vielä käsitellyt ja vapaaehtoisen sovinnon edellytykset ovat olemassa (art 11,6).

Aloittaessaan velkaselvittelyn tuomioistuin määrää velalliseen kohdistuvan pakkotäytäntöönpanon keskeytettäväksi kahden kuukauden ajaksi. Keskeytystä voidaan jatkaa toiset kaksi kuukautta. Samalla velallista kielletään ottamasta uutta velkaa ja maksamasta tiettyä velkaa joko kokonaan tai osittain. Nämä määräykset eivät koske elintarvikkeiden hankkimisesta aiheutuneita velkoja (art 11,5). Tänä aikana ei saa vapauttaa vakuutta eikä tehdä omaisuuden normaalin hoidon ylittäviä disponointeja.

Tuomioistuin tutkii – toisin kuin edellä mainittu komissio – saatavien oikeellisuuden. Tuomioistuin kuuluttaa menettelyn alkamisesta paikallisissa sanomalehdissä ja ilmoittaa siitä tunnetuille velkojille.

Tuomioistuin voi tekemässään velkajärjestelyä koskevassa päätöksessä antaa seuraavia määräyksiä (art 12):

- Se voi pidentää velkojen maksuaikaa, erityisesti siinä tapauksessa, että velallisen tulot ovat vähentyneet työttömyyden, sairauden tai avioeron vuoksi. Pidennyksen maksimikesto on viisi vuotta tai puolet velan jäljellä olevasta sovitusta maksuajasta. Pidentää ei voida verojen, julkisten maksujen eikä sosiaalivakuutusmaksujen maksuaikaa.
- Tuomioistuin voi järjestellä velat uudelleen, jotta ne sopeutuvat velallisen maksukykyyn. Velan pääomaa tuomioistuin ei voi alentaa. Tätä koskee sama poikkeus verojen ym. maksujen suhteen kuin lykkäyksenkin kohdalla.
- Tuomioistuin voi määrätä, että lyhennykset käytetään ensin pääoman lyhentämiseen ja korot veloitetaan viimeiseksi.
- Koron alentaminen edellyttää erityisiä, päätöksessä mainittuja perusteita.
- Tuomioistuin voi määrätä velallisen antamaan vakuuden ja noudattamaan muita päätöksessä annettuja määräyksiä, kuten pidättymään taloudellista tilaansa heikentävistä toimista.

---

sion puoleen vai voiko hän tehdä hakemuksen suoraan tuomioistuimelle. Kysymykseen on kiinnittänyt huomiota Lescaillon 1990 s. 362. Edellinen tulkinta tuntuisi olevan lain hengen mukainen.

[360] Tämä oikeuskäytännössä omaksuttu kanta johtaa siihen, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat velalliset jäävät menettelyn ulkopuolelle, ks. Paisant, Rev.trim.Droit com. 1991 s. 450–451.

– Jos velallisen asunto on myyty pakkorealisaatiossa tai sen välttämiseksi siihen kiinnitetyn saatavan maksamiseksi, tuomioistuin voi pienentää pakkohuutokauppahinnan ylittävää velallisen vastattavaksi jäävää osaa velasta tai vapauttaa velallisen siitä kokonaan.

Ratkaisua tehdessään tuomioistuimen tulee ottaa huomioon, missä määrin kukin velkoja oli luottoa myöntäessään tietoinen velallisen maksukyvyttömyydestä (art 12,5).

4.4 Yhteenveto

Konkurssioikeus oli Ranskassa pitkään kauppiaita koskevaa lainsäädäntöä, johon liittyi kaupankäynnin oikeus- ja tapanormien noudattamisen jälkikäteiskontrollia ja ankariakin sanktioita. Sen soveltamisala on vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla laajentunut koskemaan ensin kaikkia oikeushenkilöitä ja myöhemmin myös käsityöläisiä ja maanviljelijöitä.

Konkurssioikeuden sanktioluonteesta seurasi, että ratkaisut velallisyrityksen toiminnan jatkamisesta ja lopettamisesta tehtiin velallisen käyttäytymisen perusteella. Vasta vuoden 1967 laissa toiminnan jatkamista koskevat ratkaisut erotettiin velallisen henkilöstä. Jatkamista koskevat ratkaisut on sen jälkeen pyritty tekemään taloudellisen perustein.

Vuoden 1985 konkurssioikeuden kokonaisuudistuksessa pyrittiin korostamaan konkurssin eri sidosryhmiin ulottuvia vaikutuksia. Konkurssin torjuminen on lainsäädännössä korkealla sijalla. Eri intressiryhmille, kuten työntekijöille annettavaa informaatiota on säännelty. Intressiryhmillä on myös mahdollisuus tarkoin säännellyssä menettelyssä kiinnittää yrityksen johdon huomiota havaitsemiinsa vaikeuksiin. Varsinaisen insolvenssimenettelyn keskeisin tavoite on yritysten saneeraus. Tavoitteen prioriteettia ajatellen on hämmästyttävää, että velkojen järjestely on erittäin rajoitetusti mahdollista ilman kyseisen velkojan suostumusta.

Vaikka kontrollifunktion merkitys on vähentynyt, sanktiot voivat kohdistua velallisen johtohenkilöihin edelleenkin ankarina. Sen sijaan insolvenssin jälkeinen velkavastuu koki täydellisen uudelleenjärjestelyn vuoden 1985 uudistuksessa.[361] Nyt pääsääntö on insolvenssin velallisen vastuusta vapauttava vaikutus.

Myös kuluttajia koskevissa säännöksissä velkaongelmien torjuminen ennen tilanteen kärjistymistä on ollut keskeisellä sijalla. Kuluttajien velkajärjestelyla-

[361] Poikkeukset ovat kaikki velallisen henkilöön liittyviä ja aikaisempaa insolvenssia lukuunottamatta sanktioita sopimattomasta käyttäytymisestä, Chaput 1990 s. 258.

ki (1989) oli osa lakipakettia, jolla pyrittiin ennalta torjumaan kuluttajien ylivelkaantumista. Vasta tällä lailla saatiin kuluttajia koskeva yleistäytäntöönpanomenettely. Se on kaksiportainen. Komissioiden avulla pyritään ensin sopimukseen velkojien kanssa[362] ja seuraavassa vaiheessa tuomioistuin voi vahvistaa velkajärjestelyn. Lain keinot järjestellä velkoja vaikuttavat melko hampaattomilta. Tuomioistuin ei juurikaan voi alentaa velan pääomaa vastoin velkojan suostumusta.

Komission edessä voidaan sovintoteitse päästä voimakkaampiin ratkaisuihin. Hakemusten suuresta määrästä enemmistö onkin käsitelty komissiossa loppuun ja saavutetut sovinnot ovat useimmiten tarkoittaneet pääoman alentamista. Samalla komission käytännössä on vakiintunut velallisten toiminnan jälkikäteisarviointi. Velalliselle asetettu vilpittömän mielen vaatimus on saanut niiden käytännössä keskeisen osan.

Laki säädettiin kuluttajia koskevan muun lainsäädännön täydennykseksi.[363] Tähän liittyen laki antaa sekä sopimusta neuvottelevalle komissiolle että tuomioistuimelle ohjeen ottaa huomioon se, missä määrin velkojat ovat luottoa antaessaan voineet tietää velallisen velkaantumistilanteesta (art 4,2 ja 12,5). Siten on arvioitu, että kuluttajien ylivelkaantumista koskevan lain merkittäviä vaikutuksia tulee olemaan velkojien huolellisuusvelvoitteen korostuminen luottosopimusta solmittaessa.[364]

5 FUNKTIONAALINEN UUDISTUS – SAKSA

5.1 Velkavastuu ennen yhtenäisen konkurssilain säätämistä (1877)

Saksan konkurssioikeuden kehitys on erityisen mielenkiintoinen sen vuoksi, että Suomen ja Saksan konkurssilainsäädännöllä on ollut paljon yhteisiä piirteitä, varsinkin systemaattisesti. Yhteiset piirteet liittyvät lakien ikään, sillä Saksassa on edelleen voimassa 1800-luvun puolenvälin jälkeen säädetty konkurssilaki,

[362] Vuonna 1994 on ehdotettu komissioiden toimivaltaa laajennettavaksi siten, että nekin voisivat vahvistaa velkajärjestelyn. Valitusoikeus olisi tuomioistuimiin. Ks. Paisant 1994 s. 551.

[363] Lain II osa Ylivelkaantumistilanteiden ehkäiseminen, ks. esim. Flécheux 1990 s. 495 ss. Lailla muutettiin mm. takausta koskevia säännöksiä.

[364] Flécheux 1990 s. 499–500.

Konkursordnung (KO, 1877). Vuonna 1994 säädetty uusi insolvenssilaki tulee voimaan vasta vuoden 1999 alussa.

Saksan konkurssioikeuden varhaiskehitystä kuvataan usein kahden vastakkaisen periaatteen vuorovaikutuksena: yksityisautonomian periaatteeseen liittyvän velkoja-autonomian ja tuomioistuinkeskeisen omaisuuden jakamisen.[365] Saksan keskiaikainen täytäntöönpano-oikeus oli germaanista tapa- ja sukuoikeutta, jonka mukainen täytäntöönpano oli erillistäytäntöönpanoa, ja tuomioistuimen ohjaava rooli oli menettelyssä keskeinen.[366] Velkojien itsehallintoa korostava kehityssuunta sai vaikutteita roomalaisesta oikeudesta erityisesti Italian kaupunkivaltioiden kautta ja tuli näkyviin kaupunkien 1500-luvun puolenvälin jälkeen säätämissä konkurssilaeissa.[367]

Ennen Saksan yhdentymistä 1800-luvun jälkipuoliskolla eräillä ruhtinaskunnilla oli sekä erillis- että yleistäytäntöönpanoa koskevia lakeja. Joissakin osissa maata noudatettiin saksalaisen suku/tapaoikeuden täytäntöönpano-oikeutta.[368] Konkurssisäännösten sisällössä oli huomattavia eroavaisuuksia.[369] Esimerkiksi velallisen vastuu veloista konkurssin jälkeen oli säädelty eri tavoin. Saksalaisen suku/tapaoikeuden mukaan velallinen vastasi velvoitteistaan konkurssin jälkeen saamallaan omaisuudella siinä tapauksessa, että hän myöhemmin sai omaisuutta, joka ei ollut tarpeen hänen ja hänen omaistensa elatukseen.[370] Ruhtinaskuntien laeissa omaksuttiin erilaisia sääntelyjä. Bremenin Debitverordnungin (1843) mukaan velallinen saattoi vapautua kolmen vuoden kuluttua, ei kuitenkaan oltuaan täysin varaton konkurssissa. Lübeckin Konkursordnung (1862) ja Badische Prozessordnung (1831) jättivät velalliselle välttämättömän elannon. Preussin konkurssisääntö (1855) ja Sächsisches Bürgerliches Gesetzbuch (1863) ja Baijerin Prozessordnung (1869) sallivat rajoituksettoman täytäntöönpanon konkurssin jälkeen. Hampurin Fallitenordnung (1753–1869) jakoi velalliset näiden tuottamuksen perusteella kolmeen ryhmään. Petollinen velallinen ei vapautunut

---

[365] Kohler 1891 s. 32, Uhlenbruck 1977 s. 8.

[366] Varhaiseen konkurssimenettelyyn tuli tuomioistuimen asemaa korostavia vaikutteita espanjalaisesta käytännöstä vuonna 1663 julkaistun Salgado de Samozan teoksen 'Labyrinthus creditorum concurrentium ad litem per debitorem communem inter illos causatam' välityksellä. Ks. esim. Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 7–8, Thieme 1977 s. 45, Gessner–Plett 1982 s. 155 ss. ja Uhlenbruck 1977 s. 8.

[367] Ks. Uhlenbruck 1977 s. 9. Varhaisimpia sääntelyjä kaupungeissa olivat Nürnbergin vuoden 1564, Frankfurtin vuoden 1578 ja Hampurin vuoden 1578 lait, sama alav. 13.

[368] Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 7–8.

[369] Ks. Motive 1874. Darstellung der Quellen des in Deutschland geltenden Konkursrechts, jossa ruhtinaskuntien konkurssilait ryhmiteltiin sen mukaisesti, missä määrin ne poikkesivat Gemeines Rechtistä.

[370] Motive 1874 s. 383, Ackmann 1983 s. 7–8.

lainkaan, kevytmielinen sillä edellytyksellä, että pystyi maksamaan tietyn osan veloistaan ja huono-onninen velallinen kokonaan.[371]

5.2 Velkavastuu ennen konkurssioikeuden kokonaisuudistusta

5.2.1 Lainsäädäntökehityksen pääpiirteet

Konkursordnungin (1877) valmisteluhistoriassa oli keskeinen merkitys Preussin vuoden 1855 perusteellisesti valmistellulla konkurssilailla, josta vuonna 1877 säädetty Reichskonkursordnung sai pääasialliset vaikutteensa.[372] Preussin konkurssilaille oli Ranskan vuonna 1807 säädetty Code de Commerce antanut merkittäviä vaikutteita. Eroavaisuuksista on huomattava, että Preussin konkurssilain soveltamisala ei rajoittunut kauppiaisiin kuten Code de Commercen. Konkursordnungin valmistelussa arvioitiin, että soveltamisalan rajoitus juonsi juurensa ajalta, jolloin kauppiassääty oli suljettu ja luotonannossa etuoikeutettu, eikä enää vastannut taloudellista todellisuutta.[373] Preussin konkurssilaki oli ruhtinaskuntien konkurssilaeista täydellisin kodifikaatio, ja lisäksi se oli selvimmin ajalle tyypillisen liberalistisen kauppapoliittisen ajattelun ilmentymä.[374] Nämä tekijät helpottivat Saksan yhdentymiskehityksessä johtavaa roolia esittäneen Preussin lainsäädännön omaksumista valtakunnan Konkursordnungia säädettäessä.

Varsinaisen konkurssin lisäksi Konkursordnung sisältää säännökset pakkoakordista konkurssissa. Säännökset pakkoakordista konkurssin ulkopuolella ovat akordilaissa (Vergleichsverordnung, VO). Ensimmäinen akordilaki säädettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen sodan aiheuttamien taloudellisten kriisitilanteiden johdosta.[375] Sen mukaan menettely voitiin aloittaa, jos velalli-

---

[371] Ks. Ackmann 1983 s. 10–12.

[372] Thieme 1977 s. 39.

[373] Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 10–11. Ks. myös Uhlenbruck 1977 s. 12.

[374] Preussin Konkursordnungista ks. Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 62 ss. ja Thieme 1977 s. 46. Thieme on erityisesti korostanut Preussin hegemonista asemaa konkurssilainsäädännön yhtenäistämisessä, kuitenkin muistuttaen, että vuoden 1877 KO:n valmistelu oli leimallisesti byrokraattista, asiantuntijoiden ja virkamiesten työtä, ei niinkään avointa poliittista keskustelua, sama s. 39 ja yksityiskohtaisesti s. 50–69.

[375] Laki säädettiin kahdessa vaiheessa, ensin vuonna 1914 säädettiin laki Geschäftsaufsichtmenettelystä, joka vuonna 1916 täydennettiin varsinaiseksi akordilaiksi, ks. Kommission des Insolvenzrechts I s. 4.

sen vaikeudet johtuivat sodasta. Lakia muutettiin asteittain rauhan ajan olosuhteita vastaavaksi erityisesti 1930-luvun laman aikana, jolloin keskustelua käytiin velkojien aseman vahvistamisesta.[376] Voimassa oleva akordilaki on vuodelta 1935.

Saksan yhdentymisen johdosta entisen Itä-Saksan siirtyessä markkinatalouteen tuli ajankohtaiseksi säätää uusia osavaltioita koskeva konkurssilainsäädäntö. Saksojen solmiessa toukokuussa 1990 puolustus-, talous- ja sosiaaliunionin Itä-Saksassa oli voimassa vuonna 1975 säädetty laki yleistäytäntöönpanosta.[377] Toisin kuin eräillä muilla oikeudenaloilla Saksan liittotasavallan konkurssilainsäädäntöä ei suoraan säädetty koskemaan uusia osavaltioita. Kesäkuussa 1990 DDR:n ministerineuvoston antamalla asetuksella korvattiin edellä mainittu asetus yleistäytäntöönpanosta uudella asetuksella,[378] joka sisältää uudet säännökset yleistäytäntöönpanosta. Siten tällä hetkellä uusissa ja vanhoissa osavaltioissa on voimassa erilainen konkurssilainsäädäntö.

Saksan konkurssilainsäädännön uudistamisesta on käyty vilkasta oikeuspoliittista keskustelua 1950-luvulta alkaen. Uudistuksen pohjaksi tehtiin perusteellisia oikeussosiologisia tutkimuksia 1970- ja 1980-luvulla.[379] Varsinaisen valmistelutyön aloitti vuonna 1978 asetettu, pääasiassa tutkijoista ja käytännön asiantuntijoista koostunut asiantuntijakomissio (Kommission für Insolvenzrecht), joka antoi kaksiosaisen mietintönsä vuosina 1985 ja 1986.[380] Valmistelua jatkettiin oikeusministeriössä, jonka keskustelun pohjaksi tarkoitettu esitys valmistui vaiheittain vuosina 1988–1990[381] ja hallituksen esitys annettiin vuonna 1991.

---

[376] Schubert KTS 1993 s. 327–334. Akordilain säännöksiä tarkastellaan seuraavassa jaksossa.

[377] Lakia sovellettiin käytännössä pienimuotoisen yritystoiminnan maksukyvyttömyyteen, kun taas suurempien yritysten vaikeuksiin puututtiin hallinnollisin keinoin, Lübchen–Landfermann ZIP 1990 s. 828.

[378] Gesamtvollstreckungsverordnung (GesVVO) 6.6.1990, julkaistu mm. ZIP 1990 s. 824 ss. Vortmann KTS 1991.

[379] Tärkeimpiä näistä olivat Volkmar Gessnerin, Barbara Rhoden, Gerhard Straten ja Klaus A. Ziegertin konkurssia eri intressiryhmien kannalta valottanut laaja tutkimus (Gessner–Rhode–Strate–Ziegert 1978), Gessnerin ja Konstanze Plettin (1982) työntekijöiden suojaksi säädettyä järjestelmää koskeva tutkimus sekä Joseph Drukarzykin ym. (1984) esinevakuuksia koskeva tutkimus.

[380] Erster und Zweiter Bericht der Kommission für Insolvenzrecht, 1985 ja 1986, lyh, Kommission für Insolvenzrecht.

[381] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts mit Allgemeiner Begründung und Begründung zu den einzelnen Vorschriften. Herausgegeben vom Bundesminister der Justiz. Bundesanzeiger Nummer 216a, 19.11.1988.

Esityksen parlamenttikäsittely venyi ja vasta 5.10.1994 annettiin uusi *Insolvenzordnung.*[382] Laki tulee voimaan 1.1.1999.[383] Lakiin sisältyy yksi yhtenäinen insolvenssimenettely, joka korvaa konkurssin ja akordin sekä sisältää erityisen *Restschuldbefreiung* -menettelyn, jossa luonnollinen henkilö konkurssivelallisena voi hakea maksuohjelmaa ja sitä kautta vapautumista vastuusta konkurssiveloistaan.

5.2.2 Velkavastuu voimassa olevan konkurssioikeuden mukaan

Konkursordnung (1877) säädettiin Saksan yhdentymisprosessin yhteydessä samana aikakautena kuin Saksan muut suuret lakikodifikaatiot. Se kuuluu samana vuonna säädettyyn oikeudenkäyntiä ja tuomioistuimia koskevien lakien kokonaisuuteen (Reichsjustizgesetse), johon kuuluvat edelleen suurelta osin voimassa olevat siviiliprosessilaki (Zivilprozessordnung), rikosprosessilaki (Strafprozessordnung) ja tuomioistuimia koskeva laki (Gerichtsverfassungsgesetz).[384] Siten oikeudenkäyntiä ja tuomioistuimia koskeva lainsäädäntö kodifioitiin ja yhtenäistettiin jo kaksikymmentä vuotta ennen siviililainsäädännön kodifikaatiota.[385]

Konkurssilain säätämishistorian ja -yhteyden valossa on johdonmukaista, että oikeustiede on tarkastellut sitä lähinnä täytäntöönpano-oikeuden näkökulmasta ja osana siviiliprosessioikeuden kokonaisuutta.[386] Konkurssi on käsitetty velkojien täytäntöönpanovaatimusten kollektiiviseksi käsittelyksi, joka tähtää ensisijaisesti velallisen varojen kokoamiseen, hallinnointiin, realisointiin ja jakamiseen velkojille.[387] Keskeinen teoreettinen keskustelu konkurssilainsäädännön käsitteistä on koskenut pesän hallinnon järjestämistä ja sitä, miten on teoreettisesti ymmärrettävä pesän hallinnon keskeisen toimijan, konkurssipesän hoitajan (Konkursverwalter) asema. Sen selittämiseen pyrkivät kaksi kilpailevaa teoriaa tunnetaan Vertreter- ja Amtstheorien nimellä. Edellisessä pesänhoitaja ymmär-

---

[382] Bundesgesetzblatt Teil I s. 2866.

[383] Einführungsgesetz zur Insolvenzordnung 5.10.1994, Art 110.

[384] Koska siviilituomioiden täytäntöönpanosta (lukuunottamatta kiinteistöjen pakkohuutokauppaa, jota koskeva erillislaki, Gesetz über die Zwangsversteigerung und die Zwangsverwaltung, säädettiin BGB:n säätämisen yhteydessä 1896) säädetään siviiliprosessilaissa, näillä laeilla säänneltiin kattavasti koko oikeudenkäyntiä ja täytäntöönpanoa koskeva oikeudenala. Lait ovat pääosin edelleen voimassa.

[385] Bürgerliches Gesetzbuch säädettiin vuonna 1896.

[386] Tämä lähtökohta löytyy selvänä myös esitöistä, ks. Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 16. KO:n säätämisestä ja vaikutteista ks. Thieme 1977 ja Uhlenbruck 1977.

[387] Esim. Hess–Kropshofer 1982 s. 3. para 10.

retään ensisijaisesti velallisen edustajaksi, jonka disponointivalta poikkeuksellisesti on siirtynyt pesänhoitajalle. Jälkimmäisen mukaan pesänhoitaja pyritään näkemään puolueettomana eri asianosaisten intressien valvojana. Menemättä tässä yhteydessä teoriakeskustelun yksityiskohtiin,[388] voidaan todeta, että molemmat teoriat ovat syntyneet eräänlaisina vastateorioina roomalaisesta oikeudesta peräisin olevalle velkojakeskeiselle ja velkoja-autonomiselle hallintomallille ja aivan erityisesti käsityksille, joiden mukaan konkurssi siirtää omistusoikeuden velalliselta velkojille.[389] Taustalla niin pesänhallinnon järjestämisessä pesänhoitajakeskeiseksi kuten myös teorianmuodostuksessa voitaneen nähdä saksalaisen sukuoikeuden tuomioistuinkeskeisen järjestelmän vaikutus. Nyttemmin vallitsevaksi muodostunut välittävä teoria konkurssipesästä erillisvarallisuutena on edelleen jatkoa samoista lähtökohdista tapahtuvalle juridiselle käsitteenmuodostukselle. Erillisvarallisuusteoria lähestyy angloamerikkalaista trustee-käsitettä. Juridisena käsitteenä se ei kuitenkaan auta tarkastelemaan velallisen täytäntöönpanon kohteena olevaa varallisuutta taloudellisena kokonaisuutena tai velkojien välisten konfliktien kohteena.

Juridinen ja täytäntöönpanokeskeinen teoreettinen lähestymistapa on johtanut siihen, että konkurssilakiin sisältyvä mahdollisuus akordiin on jäänyt oikeustieteessä vähäiselle huomiolle. Sitä on tarkasteltu poikkeustapauksena, vaikka lain sanamuodon mukaan akordi on likvidaation kanssa tasavertainen konkurssin päättymistapa.[390] Siten konkurssioikeuden tutkimuksessa on sivuutettu esimerkiksi yrityskonkurssiin liittyviä keskeisiä kysymyksiä kuten organisaatioon, purkamiseen ja rahoitukseen liittyvät ongelmat[391] – kaikki taloudelliseen kokonaisuuteen ja sen toimintaan liittyviä asioita.

Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että Konkursordnungin järjestelmä rakenteeltaan, peruskäsitteiltään ja pääperiaatteiltaan muistuttaa Suomen vuoden 1868 konkurssisääntöä, joskin yksityiskohtaisesti tarkasteltuna säännökset poikkeavat toisistaan huomattavasti. Esimerkkeinä eroavaisuuksista mainittakoon pesänhoi-

---

[388] Ks. Halila 1963, lyhyesti Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 29–32, perusteellisesti Hanisch 1973 erit. s. 59–61 ja s. 66 ss.

[389] Teoriakeskustelun juuret löytyvät KO:n esitöistä, joissa tämä käsitys torjutaan ja jätetään oikeustieteen ratkaistavaksi riita siitä, onko pesänhoitaja teoreettisesti ymmärrettävä velallisen vai velkojien edustajaksi, ks. Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 15–16.

[390] Vergleichsverordnung sääntelee pakkoakordia konkurssin ulkopuolella. Vapaaehtoista akordia koskevaa lainsäädäntöä ei ole, ja sellainen on mahdollinen velkojien suostumuksella normaaleja sopimusoikeudellisia periaatteita noudattaen.

[391] Schmidt 1990 s. 19. Konkurssioikeuden sijoittumisesta yhtiöoikeuden ja prosessioikeuden aloille sama KTS 1988 s. 3–6.

tajavaltainen pesänhallintojärjestelmä verrattuna Suomen konkurssisäännön selvempään velkoja-autonomiaan.[392] Huomattava osa eroavuuksista johtunee siitä, että myöhemmin säädetty KO ehti olla perusteellisemman valmistelun kohteena.[393] Myös kaksi teemani kannalta keskeistä asiaa, konkurssiperuste ja velallisen vastuu konkurssiveloista konkurssin jälkeen, on säännelty yksityiskohdissa eri tavoin kuin Suomessa, mutta perusratkaisussa eroavuus ei ole suuri.

Konkurssiperuste voi KO:n mukaan olla joko maksukyvyttömyys tai ylivelkaisuus. Luonnollisen henkilön (KO 102 §) samoin kuin niiden yhtiöiden kohdalla, joissa yhtiömiehet ovat henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön veloista (KO 209 §), vain maksukyvyttömyys voi olla konkurssiin asettamisen perusteena. Sen sijaan yhtiölainsäädännön mukaan ylivelkaisuus on vaihtoehtoinen konkurssiperuste niiden yhtiöiden kohdalla, joissa yhtiön osakkaat eivät ole henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön veloista.[394] Ylivelkaisuus on ainoa kuolinpesän kohdalla kysymykseen tuleva konkurssiperuste (KO 215 §).[395]

Maksukyvyttömyyden osoittavana seikkana laissa mainitaan maksujen lakkauttaminen (KO 102,2 §).[396] Hakijavelkojan tulee tehdä uskottavaksi (glaubhaft) saatavansa velalliselta sekä tämän maksukyvyttömyys. Velalliselle varataan tilaisuus hakemuksen torjumiseksi osoittaa olevansa maksukykyinen tai ettei hän ole lakkauttanut maksujaan (KO 105 §).

Velallinen vastaa konkurssimenettelyn piiriin kuuluvista veloista konkurssin jälkeenkin (Recht der freien Nachforderung, KO 164 §). Pesänhoitajan konkurssipesän varojen jakamista varten laatiman velkojaluettelon ote (Auszug aus

---

[392] Ks. Koulu DL 1990 s. 303–304, joka jakaa konkurssipesän hallintojärjestelmät niitä dominoivan periaatteen mukaan periaatteet velkoja-autonomisiin ja tuomarikeskeisiin. Suomen velkoja-autonomian varaan rakentuva lainsäädäntö tosin ei vastaa käytäntöä, jossa voidaan puhua tosiasiallisesta pesänhoitajien autonomiasta (terminologia edelleen Koulun, ks. sama s. 305–306).

[393] KO:iin otettiin esimerkiksi velallisen konkurssin alkaessa täyttämättä olevia sopimussuhteita koskevat säännökset (KO 17–28 §), joista KS:ssä ei ole säännöksiä. Myös myöhemmät lisäykset on toteutettu teknisesti eri tavoin; esimerkiksi uusien etuoikeuksien säätäminen on johtanut siihen, että Saksassa on säädetty massaveloiksi saamisia, jotka meillä ilman muuta olisivat varsinaisia, valvottavia konkurssisaamisia. Ks. Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 17 alav. 61 ja 58 alav. 57.

[394] Luettelo ko. yhtiöoikeudellisista säännöksistä esim. Hess–Kropshofer 1982 s. 245.

On huomattava, että jako kommandiittiyhtiöiden ja avoimen yhtiö- tyyppisten yhtiöiden kohdalla ei mene suoraviivaisesti yhtiön nimen mukaan, vaan riippuu siitä, onko vastuunalainen yhtiömies luonnollinen henkilö vai osakeyhtiö (KO 209 §), ks. esim. Jauernig 1987 s. 216.

[395] Ks. Hess–Kropshofer 1982 s. 433–434.

[396] Oikeuskäytännössä on maksukyvyttömyyden käsitettä täsmennetty siten, että se ei ole ohimenevää, se koskee oleellista osaa velallisen velvoitteista, joita tai joista osaa on vakavasti yritetty periä, ks. Landfermann KTS 1989 s. 770.

der Konkurstabelle) käy täytäntöönpanoperusteesta konkurssin jälkeen.[397] Vanhentumisaika on 30 vuotta. Koska konkurssin jälkeen velallisella ei yleensä ole ulosmittauskelpoista omaisuutta eikä motivaatiota hankkia sellaista, täytäntöönpanoperusteen merkitys rajoittuu palkkatuloon ja niihin tilanteisiin, joissa velallinen poikkeuksellisesti saa omaisuutta. Palkan ulosmittauksesta säädetään siviiliprosessilain 850–850 k §:ssä. Palkan ulosmittauksen ulkopuolelle jäävän suojaosuuden määrittämiseksi (ZPO 850 c §) on säädetty ylä- ja alaraja siten, että alarajan alapuolelle jäävä tulo jätetään ulosmittaamatta ja ylärajan ylittävä osa tulosta ulosmitataan kokonaisuudessaan. Alarajan korkeuteen sekä siihen osuuteen, joka ala- ja ylärajan välisestä tulosta voidaan ulosmitata, vaikuttaa velallisen elätettävänä olevien henkilöiden lukumäärä. Yläraja sen sijaan on kiinteä. Velallisen asemaa konkurssin jälkeen pidetään yleisesti melko näköalattomana.[398]

Velallinen voi tavoitella pakkoakordia sekä konkurssin päätteeksi että konkurssin ulkopuolella vuoden 1935 akordilain mukaisesti (Vergleichsverordnung). Vain velallinen voi hakea akordia, ja hän pysyy menettelyn ajan omaisuuden vallitsijana. Jotta KO:n mukainen akordi voidaan vahvistaa, sen tulee saada velkojien äänestyksessä pääluvun mukaisen enemmistön ja saatavien suuruuden mukaan kolmen neljäsosan kannatus läsnäolevista etuoikeudettomista velkojista laskettuna (KO 182 §). Lisäksi etuoikeudettomien velkojien tulee saada vähintään 20 prosenttia saatavistaan, vaikka jakoprosentti voi olla pienempikin, jos maksukyvyttömyys ei johdu velallisen tuottamuksesta (KO 187 §).[399]

Saksan uusissa osavaltioissa voimassa oleva vain puoli vuotta ennen Saksojen yhdentymistä annettu asetus rakentuu aikaisemmin DDR:ssä voimassa olleen täytäntöönpanon ja siviiliprosessin varaan, lähentäen sitä vahvasti Saksan liittotasavallan konkurssilainsäädäntöön.[400] Keskeisiä eroavuuksia on se, että erillistäytäntöönpanon kielto koskee myös esinevakuuden haltijoita, jos omaisuus on velallisen hallinnassa, ja kaikkia jo aloitettuja erillistäytäntöönpanotoimia.[401] Takaisinsaantikanteen nostamisen määräaika on pidempi,[402] pakkoakordin edellytyksenä olevan vähimmäisjako-osuus on poistettu ja velkojien enemmistön kannatus lasketaan toisella tavalla.[403] Velkojien oikeutta periä saatavaansa konkurssin

[397] Konkurssin päättymisellä tarkoitetaan menettelyn päättymistä tuomioistuimessa, KO 163 §, mikä on mahdollista varojen realisoinnin ja lopullista jakamisen vielä ollessa kesken, ks. esim. Hess–Kropshofer 1982 s. 330.

[398] Esim. Jauernig oppikirjassaan, 1987 s. 228.

[399] Tarkemmin esim. Kilger 1983 s. 443.

[400] Ks. Lübchen–Landfermann ZIP 1990 s. 830–838.

[401] Lübchen–Landfermann ZIP 1990 s. 833.

[402] Vortmann KTS 1991 s. 250, Lübchen–Landfermann ZIP 1990 s. 835.

[403] Kuten KO:n mukaan se on edelleen 1/2 läsnäolevista etuoikeudettomista velkojista pää-

jälkeen on rajoitettu. Pesänhoitajan laatiman jakoluettelon ote on konkurssin jälkeenkin täytäntöönpanoperuste. Täytäntöönpano on mahdollinen vain siinä tapauksessa, että velallinen 'kohtuullisten tulojen lisäksi saa uutta omaisuutta.'[404] Rajoitus kohdistuu ennen muuta palkan ulosmittaukseen, joka yleistäytäntöönpanomenettelyn piiriin kuuluneen saatavan tyydyttämiseksi ei enää ole mahdollinen, ja myös kohtuullisella tulotasolla hankittuun omaisuuteen. Rajoitus ei koske velallista, joka on ennen yleistäytäntöönpanomenettelyä tai sen jälkeen toiminut tahallisesti tai törkeän tuottamuksellisesti velkojiensa vahingoksi.

5.3 Konkurssilainsäädännön uudistaminen

5.3.1 Ongelmat ja uudistuksen valmistelu

Konkurssioikeuden uudistamisen tarpeellisuudesta käytiin tutkijoiden ja käytännön lakimiesten keskuudessa keskustelua 1800-luvun lopulta alkaen.[405] Keskustelu tiivistyi 1950-luvulta lähtien, jolloin keskustelun keskeisiä teemoja olivat osittais- ja kokonaisuudistuksen väliset edut ja haitat. Asiallisesti kritiikki on ollut perustavaa laatua: puhutaan konkurssi-instituution funktion menetyksestä *(Funktionsverlust)*.[406] Selvimmin tämä näkyy siinä tilastollisessa tosiasiassa, että yhä suurempi osa konkurssipesistä on käytännöllisesti katsoen varattomia. Kielikuvalla »konkurssin konkurssi» on viitattu konkurssin funktionmenetykseen yleisemminkin. Pääongelmina on pidetty varojen puutteen vuoksi käsittelemättä jätettyjen konkurssiasioiden suurta määrää sekä täydellisessä menettelyssä käsitellyissä konkursseissa velkojille tulevien osuuksien pienuutta. Lisäksi pesien vähävaraisuus on johtanut akordimenettelyjen (Vergleich) sekä absoluuttisen että suhteellisen määrän voimakkaaseen laskuun.

---

luvun mukaan laskettuna ja 3/4 saatavien suuruuden mukaan, kun KO:n mukaan saatavien suuruuden mukainen enemmistö lasketaan kaikista etuoikeudettomista velkojista, ks. Lübchen–Landfermann ZIP 1990 s. 826 ja 837 alav. 41 ja Vortmann KTS 1991 s. 245–246.

[404] GesVVO 18,2 § 3 kohta, johon on saatu vaikutteita Sveitsin lainsäädännöstä, ks. Lübchen–Landfermann ZIP 1990 s. 837–838.

[405] Uudistusvaatimusten ja -keskustelun historiasta Uhlenbruck 1977 s. 19–22.

[406] Esim. Roth 1990 s. 197, joka ottaa esiin rinnakkaisen käsitteen, Funktionswandel. Tällä Roth tarkoittaa funktion muuttumista täytäntöönpanosta varsinaisten konkurssivelkojien saatavien tyydyttämisestä massavelkojen toteuttamiseen. Näin myös Heilmann KTS 1988 s. 84. Roth pitää tilannetta (velallisen omaisuuden käyttämistä massavelkojen maksamiseen niitä koskevan etuoikeusjärjestyksen mukaisesti) parempana kuin kokonaan sääntelemätöntä tilaa. Tähän voidaan huomauttaa, että konkurssimenettely itsetarkoituksena on melko epätarkoituksenmukainen ajatus.

Jos velallisen varat eivät riitä konkurssikustannusten kattamiseen, hakemus on jätettävä tutkimatta (KO § 107). Näin onkin tapahtunut valtaosalle konkurssihakemuksista. Tällä perusteella tutkimatta jätettyjen osuus on kasvanut selvästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Kun se vuonna 1950 se oli vain 27 prosenttia, vuonna 1960 jo 35 prosenttia ja vuonna 1970 lähes puolet, tuomioistuimet jättivät vuosina 1985–1993 yli kolmessa neljäsosassa hakemuksista menettelyn aloittamatta varojen puutteen vuoksi.[407]

Konkurssin päättyminen akordiin oli 1800-luvulla tavallista, ja sitä pidettiin tavoiteltavana.[408] Akordien osuus aloitetuista insolvenssimenettelyistä on vaihdellut suuresti vuosikymmenten kuluessa. Aloitettujen akordimenettelyjen osuus laski 1950-luvun vajaasta 30 prosentista alle prosenttiin 1980-luvulla.[409]

Uudistuskeskustelussa on toistuvasti ollut esillä konkurssien määrän jatkuva kasvu, joka jatkui vuoteen 1985 asti. Sen jälkeen on tapahtunut hienoista laskua. Vuodesta 1982 alkaen konkurssien määrä on vaihdellut 15.000 ja 19.000 välillä. Se on selvästi enemmän kuin koskaan aikaisemmin 1930-luvun alkua lukuunottamatta, mutta ottaen huomioon huomattavat vaihtelut[410] määrää on vaikeaa pitää suurena tai pienenä suhteuttamatta sitä muihin talouden tunnuslukuihin.

Edellä mainitut pääongelmat, akordien vähentyminen, varojen puutteen vuoksi käsittelemättä jätettyjen konkurssiasioiden suuri määrä sekä velkojien saamat vähäiset jako-osuudet, liittyvät kaikki samaan perustekijään, maksukyvyttömyysmenettelyyn tulevien yritysten vähäiseen varallisuuteen sekä velkojen ja varojen ilmeiseen epäsuhtaan.

Tämän kehityksen taustalla nähdään useita tekijöitä. Konkurssioikeuteen liittyviä tekijöitä ovat uusien etuoikeuksien säätäminen varsinkin verottajan ja työntekijöiden hyväksi[411] sekä uusien, hallinnan siirtoa ja julkistamisaktia vailla olevien esinevakuusmuotojen kehittyminen. Konkurssiyrityksen realisoitavissa oleva

---

[407] Kommission für Insolvenzrecht I 1985 Anlage I s. 457–459 ja Doehring KTS 1989 s. 827, Statistisches Jahrbuch 1994.

[408] Motive zu dem Entwurf einer Konkursordnung 1874 s. 390, jossa alaviitteessä esitetään eri kaupunkeja koskevia tietoja, joiden mukaan konkursseista 30–40 prosenttia oli päättynyt akordiin.

[409] Aloitettujen akordimenettelyjen kokonaislukumäärä on laskenut samana aikana noin puolestatoista tuhannesta muutamaan kymmeneen vuosittain. Kommission für Insolvenzrecht I 1985 Anlage I s. 461–462 ja Doehring KTS 1989 s. 827.

[410] Esim. aivan 1900-luvun alkuvuosina konkursseja oli noin 10.000 vuodessa, kun taas 1950-luvulla 4.000–5.000 ja 1960-luvun alussa vain noin 3.000 vuodessa, Kommission für Insolvenzrecht I 1985 s. 457–459.

[411] Tässä ei tarkastella etuoikeusjärjestelmää tarkemmin. Työntekijöiden asemaa yrityksen toiminnan muuttuessa turvaa Sozialplan, jolla on osittain massavelan asema.

varallisuus saattaa konkurssin alkaessa olla lähes olematon hallinnan siirtoa edellyttämättömien esinevakuuksien ja käyttöomaisuuden vuokraamisen ansiosta. Muut tekijät liittyvät talouselämän rakennemuutokseen. Vielä lain säätämisen aikana itsenäinen kauppias tai liikkeenharjoittaja oli yritystoiminnan vallitseva oikeudellinen muoto, kun vallitsevina nyt ovat yhtiömuodot, joissa yrittäjä on suojautunut henkilökohtaiselta riskiltä. *Uhlenbruck* on kiinnittänyt huomiota riskin jaon ja vakuusmuotojen kehityksen väliseen yhteyteen luotonannon osapuolten vastavuoroisesti pyrkiessä suojautumaan riskeiltä. Tämän kehityksen luonnollinen jatke on ollut työntekijöiden pyrkimys suojautua riskeiltä etuoikeusasemaansa parantamalla.[412] Maksukyvyttömyysmenettely aloitetaan säännönmukaisesti liian myöhään, ts. vasta siinä vaiheessa, kun enää mitään ei ole tehtävissä. Käytännössä ei ole ollut harvinaista, että valtio on hallinnollisin tukitoimenpitein tullut avuksi suuryrityksen joutuessa konkurssiin tai maksukyvyttömäksi.[413]

Ratkaisu kokonaisuudistuksen hyväksi tapahtui vuonna 1978,[414] kun oikeusministeriö asetti maksukyvyttömyysoikeuden uudistamista valmistelemaan asiantuntijatyöryhmän *(Kommission für Insolvenzrecht),* johon kuului tuomareita, asianajajia, professoreita sekä talouselämän ja ammattiliittojen asiantuntijoita.[415] Työryhmälle annettiin laaja toimeksianto. Kokonaisuudistukseen tähtäävän ehdotuksen ei tullut rajoittua vain insolvenssilainsäädäntöön, vaan työryhmän tuli tehdä myös muihin oikeudenaloihin ulottuvia uudistusehdotuksia, jotka osoittautuisivat insolvenssioikeuden uudistamisen kannalta välttämättömiksi.[416]

Työryhmän kaksi mietintöä (1985 ja 1986) sisältävät ehdotuksen insolvenssioikeuden kokonaisuudistukseksi. Ne ovat periaatemietintöjä eivätkä sisältäneet ehdotusta lakitekstiksi. Mietinnön periaatekannanotoissa käsitellään myös yksityiskohtia.

Komission oli vuonna 1978 nimittänyt sosiaalidemokraattinen hallitus, mutta ennen kuin se antoi mietintönsä hallitusvalta oli vuonna 1982 siirtynyt kristillisdemokraattien ja vapaiden demokraattien koalitiolle. Vaikka komissio koostui asiantuntijoista, joita – mahdollisesti vähemmistönä olleita oikeusministeriön virkamiehiä lukuunottamatta – konkurssioikeuden alalla on totuttu pitämään epä-

---

[412] Uhlenbruck 1977 s. 24 – 25.

[413] Esimerkein Uhlenbruck 1977 s. 26–28, Gessner–Plett 1982 s. s. 169.

[414] Sitä ennen liittovaltion oikeusministeriö oli selvittänyt osittaisuudistuksen toteuttamismahdollisuuksia mm. suuntaamalla konkurssituomioistuimille ja eräille muille viranomaisille kyselyn eräiden osittaisuudistusten toteuttamismahdollisuuksista. Ehdotetut toimenpiteet kohtasivat eri syistä vastustusta tai sitten ne todettiin riittämättömiksi, Kommission für Insolvenzrect I 1985 s. 6.

[415] Kommission für Insolvenzreht I 1985 s. 6, liite 2 s. 463–465.

[416] Kommission für Insolvenzrecht 1985 s. 6.

poliittisina henkilöinä, poliittinen vallanvaihdos johti siihen, että mietintö hyväksyttiin vain osittain jatkovalmistelun pohjaksi.

Oikeusministeriö jatkoi valmistelua ja pykäläehdotukset perusteluteksteineen julkaistiin kolmessa osassa vuosina 1988, 1989 ja 1990, tällöinkin keskustelupaperin *(Diskussionsentwurf)* nimellä. Hallituksen esitys annettiin vuoden 1991 lopussa. Parlamenttikäsittely kesti kolme vuotta ja laki hyväksyttiin 5.10.1994.

5.3.2 Uudistuksen lähtökohdat ja yleiset tavoitteet

Asiantuntijakomission ja hallituksen esitysten vertailu on mielenkiintoista sen vuoksi, että niiden taustalla on yhteinen konkurssioikeuden sääntelyn perinne, mutta ehdotusten julkilausutut (ideologiset) lähtökohdat ja tavoitteet ovat erilaiset. Tässä asetelmassa myös nykyisen lainsäädännön toiminnasta kertovia tilastoja ja tutkimustuloksia arvioidaan osittain eri tavoin.

Yhteinen lähtökohta esityksissä on *konkurssin funktion ja toimintakyvyn* heikkeneminen tai suoranainen katoaminen, jonka *palauttaminen* nähdään uudistuksen keskeiseksi tavoitteeksi. Insolvenssilainsäädäntöä ei kummassakaan esityksessä tarkastella vain oikeudellisena omaisuuden jakamisjärjestelmänä vaan *taloudellisen järjestelmän instituutiona.* Kuitenkin tämän instituution tavoitteet nähdään jossain määrin eri tavoin. Komission kuten myös tutkijoiden esittämä kritiikki on ollut taipuvainen näkemään sekä konkurssien määrän kasvun, akordien vähenemisen että varattomina tutkimatta jätettyjen hakemusten osuuden kasvun sinänsä huolestuttavina epäkohtina, joiden vuoksi menettelyn toimintakyky tulisi palauttaa ja saneerausta konkurssin yhteydessä helpottaa. Sen sijaan oikeusministeriön ehdotuksen mukaan insolvenssimenettelyn eri mahdollisten lopputulosten – konkurssilikvidaatio, saneeraus tuomioistuimen kautta tai sopimuksen perusteella – tulisi olla neutraaleja ja valinnan tapahtua taloudellisin kriteerein.[417]

Ehdotusten mukaan konkurssia on ensisijaisesti tarkasteltava talouselämän institutionaalisena osana, ja sellaisena sen on kyettävä täyttämään siltä vaadittavat *selkeyden, ennakoitavuuden ja taloudellisuuden vaatimukset* (järjestysfunktio).[418] Siten myös talouselämän intressit edellyttävät, että konkurssilainsäädän-

[417] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemaine Begründung s. 2–4, RegEntw 1989 erit. s. 77.

Tässä mielessä saneerausten lukumäärä sinänsä ei ole ratkaiseva ongelma, vaan lainsäädäntöä tarkastellaan sen mukaan, antaako se väärään suuntaan ohjaavia kannustimia, ks. Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 15, ja Hax 1989 s. 37.

[418] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 10. RegEntw. 1989 s. 75.

tö täyttää juridisteknisesti ajatellen korkeat vaatimukset. Juridisteknisesti valmistelun yhteinen tausta tuleekin näkyviin. Huomattava osa yksityiskohtiin menevistä ehdotuksista on samansuuntaisia ja siltäkin osin kuin ehdotukset menevät eri suuntiin niissä puhutaan 'yhteistä kieltä'. Insolvenssimenettelyn järjestysfunktion korostamisella perustellaan sitä, että nykyistä suurempi osa varattomuuden vuoksi tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolelle jäävistä konkursseista tulisi saada oikeudellisen menettelyn piiriin.

Yhteisistä piirteistä huolimatta ehdotusten keskeinen sääntelyajatus on erilainen. Oikeusministeriön ehdotuksen valmistelua johtanut virkamies *Manfred Balz* ilmaisee tämän käyttämällä termiä kodifikatorinen idea.[419] Oikeusministeriön ehdotuksessa kodifikaation johtava ajatus on konkurssin markkinatalouden järjestelmää palveleva funktio *(Marktkonformität).*[420] Oikeusministeriön ehdotuksessa johtava ajatus on selkeästi julkilausuttu ja sitä käytetään ehdotuksen ratkaisujen perustelemiseen. Eroa aikaisempaan komission ehdotukseen tehdään toteamalla, että konkurssin tulee edistää markkinoiden toimintaa eikä siihen tulisi liittää muita tavoitteita.

Markkinoiden toimintaan sopeutetun konkurssin tavoitteena on edistää pääomien tehokasta allokointia. Siten yrityksen realisoinnin tulee tapahtua mahdollisimman edullisella tavalla markkinahintaisesti ja valinta eri vaihtoehtojen välillä tulee tehdä yksittäistapauksissa sen mukaan, mikä on edullisinta.[421] Mitään vaihtoehtoa ei voida lähtökohtaisesti pitää muita parempana, vaan saneeraus omistajat säilyttäen, saneeraus omistajanvaihdoksen avulla tai yrityksen myyminen osina tulee kysymykseen sen mukaan, mikä on *velkojien kannalta edullisinta.* Esimerkiksi erillistäytäntöönpanon kielto edistää markkinaehtoista realisointia[422] eikä sillä ole muuta tavoitetta, kuten saneerauksen edistäminen.

Kommission ehdotukseen ei sisältynyt vastaavalla tavalla selkeästi julkilausuttua johtoajatusta tai ideologista painotusta, mikä johtunee sen asiantuntijaluonteesta. Sen lähtökohtia voisi kuvata tiivistetysti siten, että pääasiallisena tavoitteena on konkurssin toimintakyvyn palauttaminen, mikä sosiaalisessa oikeusvaltiossa edellyttää uuden, 'modernin, taloudellisen ja samaan aikaan sosiaali-

[419] Balz 1989 s. 17.

[420] Markkinatalouden painotus tuli ensimmäisen kerran esiin oikeusministeri Hans A. Engelhardin vuonna 1986 pitämässä puheenvuorossa, ks. ZIP 1986 s. 1288. Ks. myös Balz 1989 s. 17 ja Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988 Allgemeine Begründung erit. s. 11–12 ja s. 15.

[421] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 16–17. RegEntw s. 76.

[422] RegEntw. 1991 s. 79.

sen insolvenssioikeuden'[423] kehittämistä. Koska konkurssiin liittyy yhteiskunnallisia seurannaisvaikutuksia, sitä tulisi tarkastella *laajemmasta perspektiivistä kuin vain velkojien ja velallisen välisenä asiana* siten, että esimerkiksi työntekijöiden suojaan työnantajan konkurssissa kiinnitetään huomiota.[424] Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi saneeraukseen tai akordiin tähtäävän menettelyn toteutumisen mahdollisuuksia tulisi komission ehdotuksen mukaan edistää.

Ero ehdotusten välillä ei ole niin suuri kuin johtoajatusten perusteella voisi odottaa.[425] Oikeusministeriön ehdotus perustuu komission valmistelutyöhön, jossa eräin kohdin esitettiin vaihtoehtoisia sääntelymalleja. Vaikka ministeriön ehdotus korostaa eroja eräiltä osin poleemiseen sävyyn,[426] eräät kommentoijat ovat huomauttaneet molempien edustavan lähinnä sosiaalista markkinataloutta.[427]

Ehdotuksissa ja niistä käydyssä keskustelussa insolvenssimenettelyn tavoitteista keskeisin eli *velkojien kannalta mahdollisimman hyvän täytäntöönpanotuloksen* saavuttaminen on eriytetty kolmeen eri realisointivaihtoehtoon: 1) yrityksen saneeraus ja akordi, 2) yritysomaisuuden realisointi ja likvidaatio sekä 3) yrityksen myynti ja toiminnan jatkaminen omistajanvaihdoksen jälkeen.[428] Komission ehdotuksessa ensiksi mainittua vaihtoehtoa pidettiin tavoiteltavana,[429] mutta oikeusministeriön ehdotuksessa kaikki realisointivaihtoehdot ovat periaat-

---

[423] Kommission für Insolvenzrecht I 1985 s. 6.

[424] Kommission für Insolvenzrecht I 1985 s. 7–8.

[425] Käytännön lakimiehet ovat pitäneet eroja merkitykseltään vähäisinä. Ks. Gravenbrucher Kreis ZIP 1990 s. 476.

[426] Poleeminen sävy on ollut silmiinpistävä erityisesti eräissä Manfred Balzin puheenvuoroissa. Balz on todennut, että esikuvana on ollut Yhdysvaltojen konkurssilainsäädäntö, ja lisäksi hän on saanut vaikutteita eräiden law and economics -koulukuntaa edustavien tutkijoiden siihen kohdistamasta kritiikistä, jossa on ehdotettu markkinavoimien vahvempaa ohjausta konkurssimenettelyissä. Ks. esim. Balz ZIP 1988, erit. s. 273–281 ja Balz, Logik und Grenzen ZIP 1988 s. 1438 ss., jonka mukaan lainvalmisteluun on saatu vaikutteita Jacksonin kirjasta Logic and Limits of Bankruptcy Law, 1986.

Komission puolesta sen jäsen, Göttingenin yliopiston professori ja tunnettu prosessioikeuden tutkija Wolfram Henckel on esittänyt puheenvuoron, jossa hän suhtautui hyvin kriittisesti liberalisointitendenssiin. Hänen mukaansa liberalismin kukoistuskautena säädetyn KO:n puutteisiin ei aikaisemmin ollut todettu kuuluvan liiallisen holhouksen tai velkojien tahdon rajoittamisen. Henckel KTS 1989 nimenomaisesti s. 493.

[427] Hanau 1989 s. 158.

[428] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts. 1988 Allgemeine Begründung. Kirjallisuudessa esim. Stürner 1989 s. 43.

[429] Kommission für Insolvenzrecht I 1985 On huomattava, että tämä painotus ei johtunut velallisen oikeuksien erityisestä painottamisesta, vaan taustalla oli pikemminkin ajatus työpaikkojen säilyttämisestä saneerauksen avulla. Kriittisesti Stürner 1989 s. 44–45.

teessa samanarvoisia.[430] Valinnan eri vaihtoehtojen välillä tekevät velkojat joko velkojainvaliokunnan tai velkojainkokouksen päätöksellä tai hyväksymällä erityisen suunnitelman. Ensiksi mainitulla tavalla on mahdollista myydä yritys tai sen osa toimivana kokonaisuutena suhteellisen varhaisessa vaiheessa menettelyä. Suunnitelmalla voidaan pyrkiä mihin tahansa edellä eritellyistä tavoitteista. Suunnitelman tavoitteena voi olla myös velallisen myöhemmin saaman palkkatulon käyttäminen velkojien tyydyttämiseen.

5.3.3 Yhtenäisen insolvenssimenettelyn pääpiirteet

Valmistelun alusta asti on ollut selvää, että erilliset ja erikseen säännellyt (likvidaatio)konkurssi ja akordimenettely tulee kumota ja korvata *yhtenäisellä insolvenssimenettelyllä.* Siinä tulee olla mahdollisuus vaihtoehtoisesti joko yritysomaisuuden realisointiin, yritystoiminnan saneeraukseen taikka velallisen velvoitteiden lopulliseen järjestämiseen (InsO 1 §). Viimeksi sanottu tarkoittaa luonnollisen henkilön kohdalla mahdollista veloista vapautumista.

Yhtenäisen menettelyn soveltamisalaan kuuluvat osakeyhtiömuotoiset suuryritykset, henkilöyhtiöt, liikkeen- ja ammatinharjoittajat ja kuluttajat. Tästä johtuen yhtenäinen menettely itse asiassa sisältää useita erilaisia menettelyvaihtoehtoja. Valinta niiden välillä riippuu osittain velallisen toiminnan laadusta ja laajuudesta, osittain tavoitteena olevasta lopputuloksesta. Taustalla on ajatus, että maksukyvyttömyystilanteen syntyessä tuomioistuimella ei ole riittäviä tietoja siitä, onko yritys saneerattavissa vai tuleeko menettely päättää likvidaatioon.[431] Tarkoituksenmukaisen menettelymuodon valinnan edellytyksien selvittelyn tulisi tapahtua menettelyn ensimmäisen vaiheen aikana. Kun yrityksen tila ja muut menettelylajin valintaan vaikuttavat tekijät on saatu selvitettyä, velkojat päättävät siitä, miten menettelyä tulee jatkaa ja mitä lopputulosta siinä tavoitellaan.

Yritysinsolvenssin osalta lakiin sisältyy perinteisen konkurssin tyyppisen realisointiin ja toiminnan päättymiseen tähtäävän menettelyn lisäksi mahdollisuus vahvistaa *saneerausohjelma.* Jos velallinen on luonnollinen henkilö, ohjelmaan sisältyvät hänen velkavastuunsa muuttamista koskevat määräykset. Suunnitelman

---

[430] Yrityksen myyminen kokonaisena esitettiin oikeusministeriön ensimmäisessä esityksessä käytännön normaalitapauksena. Stürner 1989 s. 46. Yrityksen myynti kokonaisena konkurssipesän hallinnon toimesta on käytännössä yleistynyt, mutta siihen liittyy epäkohtia. Gravenbrucher Kreis ZIP 1990. Gravenbrucher Kreis on eri puolilla Saksaa toimivien konkursseihin erikoistuneiden asianajajien epävirallinen ryhmä, joka on useaan eri otteeseen ottanut kantaa insolvenssioikeuden uudistusesityksiin.

[431] Kommission für Insolvenzrecht I s. 14 ja 90–91.

hyväksymisessä ja vahvistamisessa noudatettava menettely on saanut vaikutteita Yhdysvalloista[432], vaikka oleellisia erojakin on. Äänestäminen tapahtuu velkojaryhmittäin, ja ryhmien muodostaminen jää velkojien harkintaan. Yleiset etuoikeudet on pääosin poistettu. Jos suunnitelma muuttaa vakuusvelkojan oikeuksia, tämä äänestää omana ryhmänään.[433] Suunnitelma voidaan vahvistaa, vaikka kaikkien äänestysryhmien enemmistö ei ole sitä kannattanut, jos se täyttää tietyt edellytykset.

Jos konkurssivelallinen on luonnollinen henkilö, hän voi konkurssin aikana hakea vapautumista konkurssissa maksamatta jääneistä veloista *(Restschuldbefreiung)*. Jos hakemus hyväksytään, velalliselle vahvistetaan konkurssin jälkeen noudatettavaksi seitsemän vuotta kestävä maksuohjelma, jonka suoritettuaan hän vapautuu loppuosasta velkaa. Tämä menettely on sekä yrittäjävelallisen että kuluttajan käytettävissä. Koska se edellyttää aina liityntää konkurssiin, sitä pidettiin kuluttajien kannalta epäkäytännöllisenä ja tarpeettoman raskaana. Sen vuoksi lakiin lisättiin parlamenttikäsittelyn aikana säännökset *kuluttajan pienoisinsolvenssista* eli pienselvittelystä.

Kaikkia insolvenssilaissa säänneltyjä menettelyjä koskevat lähtökohtaisesti lain yleiset säännökset. Kaikissa tapauksissa ei ole selvää, onko kysymys vain tiettyä menettelyä koskevasta säännöksestä vai sellaisesta säännöksestä, joka koskee muitakin menettelylajeja. Omaksuttu sääntelytekniikka tekee laista melko vaikeaselkoisen.

Esimerkiksi *insolvenssin edellytyksiä* koskevat säännökset koskevat periaatteessa kaikkia menettelyjä. Kuluttajan pieninsolvenssissa ei edellytyksiä ilmeisesti varsinaisesti tutkita, joten lähtökohta saattaa siinä jäädä periaatteelliseksi.

Yhtenäisen insolvenssimenettelyn edellytys on maksukyvyttömyys. Velallisen omasta hakemuksesta[434] insolvenssimenettely voidaan aloittaa myös uhkaavan maksukyvyttömyyden perusteella, eli jos on tiedossa, että hän ei tule erääntymisaikana selviytymään velvoitteistaan (InsO 18 §). Ylivelkaantuminen kon-

---

[432] Suunnitelmaa ei voida vahvistaa, jos joku velkojista joutuu siinä epäedullisempaan asemaan kuin muutoin, äänestäminen velkojaryhmittäin, tuomioistuimen cram down -mahdollisuus, vaikka jokin ryhmä ei ole hyväksynyt suunnitelmaa jne.

[433] Vakuusvelkojien laaja piiri ja vahva asema konkurssissa ovat herättäneet paljon keskustelua uudistuksen valmistelussa, koska niitä pidettiin fuktionmenetyksen keskeisenä syynä. Vakuusvelkojien oikeuksia rajoitetaan kuitenkin lopulta aika vähän. Keskustelusta ks. Kommission für Insolvenzrecht I s. 295–350 ja Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 43 ss.

[434] Kommission ehdotuksessa tuleva maksukyvyttömyys olisi ollut myös velkojan hakemuksen perusteena, ks Kommission für Insolvenzrecht I 1985 s. 110.

kurssiperusteena ehdotetaan säilytettäväksi samoissa tapauksissa kuin aikaisemminkin eli eräiden oikeushenkilöiden kohdalla.

Uhkaava maksukyvyttömyys konkurssiperusteena on yksi niistä yksityiskohdista, joilla pyritään siihen, että aikaisempaa suurempi osa hakemuksista tehtäisiin riittävän aikaisin. Velallisen hakemuksen riittävän aikaista jättämistä kannustavana seikkana pidetään myös insolvenssiin kytkettyä mahdollisuutta vapautua velkavastuusta sekä mahdollisuutta jättää pesänhoitaja määräämättä ja pesän hoito velallisen vastuulle silloin, kun tämä on toiminut moitteettomasti.[435]

Hakemus voidaan hylätä tai jättää tutkimatta varojen puutteen vuoksi, jos varat eivät riitä menettelykulujen kattamiseen.[436] Kulut voidaan maksaa ennakkona. Menettely voidaan lopettaa myöhemmässäkin vaiheessa, jos osoittautuu, etteivät pesän varat riitä menettelyn kustannusten peittämiseen. Tuomioistuimen on tehtävä päätös viran puolesta, mutta aloite siihen tullee käytännössä velalliselta tai pesänhoitajalta. Ennen menettelyn päättämistä tuomioistuimen on kuultava velallista, pesänhoitajaa, massavelkojia sekä velkojainvaliokuntaa tai sen puuttuessa velkojainkokousta. Pesänhoitajan tulee jakaa pesän varat massavelkojien kesken erikseen säädetyn etusijajärjestyksen mukaan.

Insolvenssimenettelyn aloittamisesta voimaan tulevien perintäkieltojen ja disponointirajoitusten perusteluna on markkinalogiikka: ne ovat tarpeen, jotta omaisuuden markkinaehtoinen realisointi olisi mahdollista.[437] Perintäkiellot koskevat myös vakuusvelkojia, jos vakuus on tarpeen yrityksen toiminnassa tai omaisuuden järkevässä realisoinnissa.[438] Jos esinevakuuden haltija kärsii vahinkoa erillistäytäntöönpanon kiellon vuoksi, se on pääsääntöisesti korvattava. Jos erillistäytäntöönpano on estyneenä kolmea kuukautta lyhyemmän ajan, korvausta ei makseta sillä perusteella, että se ei oleellisesti viivytä vakuuden käyttöä.[439] Sääntelyn taustalla on ajatus, jonka mukaan insolvenssimenettelyssä ei tulisi muuttaa niitä oikeuksia, jotka velkojilla on konkurssin ulkopuolella. Materiaaliseen lainsäädäntöön tehtävät muutokset tulisi tehdä muussa yh-

---

[435] Ks. Landfermann KTS 1989 s. 772–773.

[436] Insolvenssimenettelyn kustannukset ja muut massavelat maksetaan ennen varsinaisia velkoja. Kustannuksia ovat tuomioistuinmaksut, pesänhoitajan palkkio ja velkojainvaliokunnan palkkiot. Yksinkertaisimpaan menettelyvaihtoehtoon ei sisältyisi kuin tuomioistuinmaksut, ja mahdollisessa yksityishenkilön maksusuunnitelmassa tarvittavan selvittäjän (Treuhand) kulut.

[437] RegEntw. 1991 s. 78.

[438] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 46.

[439] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 50.

teydessä. Esinevakuuden haltijan oikeuksia voidaan rajoittaa vain, jos se on insolvenssimenettelyn funktion eli oikean realisointituloksen kannalta välttämätöntä.[440]

5.3.4 Yksityishenkilön seitsemän vuoden maksuohjelma

Vuoden 1986 periaatemietinnössä ei esitetty, että tuomioistuimella olisi mahdollisuus vapauttaa velallinen myöhemmästä velkavastuusta.[441] *Restschuldbefreiung* -menettelyä konkurssin yhteydessä ehdotettiin oikeusministeriön esityksessä.[442] Erillistä, konkurssista riippumatonta velkasaneerausta ei ehdotukseen sisältynyt eikä vapauttamista olisi voitu hakea konkurssin päättymisen jälkeen. Vaikka ehdotuksen perusteluissa käsitellään pääasiassa entisen yrittäjän velkavastuun järjestämiseen liittyviä kysymyksiä, myös kuluttajavelalliset kuuluvat sen soveltamisalaan.

Parlamenttikäsittelyssä lisätty kuluttajien pienselvittely tekee mahdolliseksi velkojen järjestelyn varsinaisen insolvenssin ulkopuolella. Vapautumisen edellytykset ovat näissä kahdessa menettelyssä kuitenkin erilaiset.

Pääasiallinen tavoite, jota Restschuldbefreiung-menettelyllä tavoitellaan on sosiaalinen: rehelliselle velalliselle halutaan antaa mahdollisuus uuteen alkuun. Ehdotuksessa arvioitiin, että nykytilanne tuo mukanaan sosiaalisia ongelmia aja-

---

Käytännön edustajat ovat huomauttaneet, että käytännössä esinevakuuden haltijoiden oikeus erillistäytäntöönpanoon ei toteudu niin nopeasti, että saneerauksen edellytykset sen vuoksi helposti menetettäisiin. Gravenbrucher Kreis ZIP 1990 s. 477.

[440] Esinevakuuden haltijan oikeuksien rajoittaminen perustuu myös markkinalogiikkaan. Jos tämä on oikeutettu erillistäytäntöönpanoon kokurssista riippumatta, hän ei ole kiinnostunut vaihtoehtoisen yrityksen realisoinnin avulla saavutettavasta arvonlisäyksestä. Esinevakuusoikeuden haltijan oikeutta erillistäytäntöönpanoon on pidetty keskeisenä esteenä saneerauksen läpiviemiselle. Ks. Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts 1988, Allgemeine Begründung s. 43–44 ja RegEntw. 1991 s. 79.

[441] Velkavastuusta vapautuminen oli mahdollista vain velkojien määräenemmistön hyväksymällä suunnitelmalla. Kommission für Insolvenzrecht II 1986 s. 150–163.

[442] Oppositiossa sosiaalidemokraattinen puolue teki vuonna 1988 valtiopäiväaloitteen kuluttajien velkajärjestelymenettelystä (Schuldenberatung und Schuldenbereinigung für Verbraucher, Drucksache 11/3047). Siinä ehdotettiin velkaneuvonnan vahvistamista, ja mm., että hallituksen tulisi valmistella malli, jossa kaupalliset luotonantajat osallistuisivat neuvontapisteiden rahoitukseen. Itse velkajärjestelyä koskevilta osin ehdotus ei jyrkästi poikennut hallituksen esityksestä. Periaatekannanoton muotoon laaditussa esityksessä eräitä eroavuuksia ovat velkaneuvonnan kytkeminen maksusuunnitelman laatimiseen, velkojien mielipiteen korostaminen, joskaan ei yksiselitteisesti käy ilmi, mikä merkitys sillä tulisi olemaan, ja jopa kymmenen vuotta kestävän suunnitelman salliminen.

malla monet velalliset järjestäytyneiden työmarkkinoiden ulkopuolelle.[443] Myös työssä käyvän velallisen taloudellinen liikkumavara voi jäädä elinikäisesti kohtuuttoman pieneksi. Taloudellisesti tarkasteltuna estettä velkavastuusta vapautumiselle ei ehdotuksen mukaan ollut, sillä jäännössaatavan taloudellinen arvo on yleensä vähäinen eikä se vastaa niitä sosiaalisia kustannuksia, jotka aiheutuvat elinikäisestä velkavastuusta ja täytäntöönpanosta. Toisaalta esityksellä katsottiin olevan täytäntöönpanoa tehostavia ja velkojien asemaa parantavia tavoitteita.[444] Tarkoituksena on saada velallisen ansaintakyky täytäntöönpanomenettelyn piiriin. Mahdollisuuden vapautua velkavastuusta ajatellaan toimivan kannustimena hakeutua insolvenssimenettelyn piiriin.[445]

Itse asiassa vapautusta veloista ei myönnetä lainkaan varsinaisessa insolvenssimenettelyssä. Siinä ainoastaan tutkitaan, voidaanko velalliselle myöntää seitsemän vuoden koe- ja maksuaika, jonka jälkeen mahdollinen vapautus myönnetään.

Hakiessaan koeaikaa velallisen tulee sitoutua käyttämään ulosmitattavissa olevat tulonsa velkojen maksuun insolvenssia seuraavien seitsemän vuoden ajan. Jos velallinen täyttää muut edellytykset, tuomioistuin myöntää hänelle koeajan.

Koeajan pituus on aina seitsemän vuotta eikä tuomioistuimella ole harkintavaltaa sen suhteen. Velallinen on koeajan kuluessa suojassa menettelyn piiriin kuuluvien velkojien perintätoimilta. Velallisen tärkein velvollisuus koeaikana on käyttää ulosmitattavissa oleva osuus tuloistaan velkojen lyhentämiseen. Koeajan kolmen viimeisen vuoden aikana velkojen maksamiseen käytettävä osuus pienenee.

Velkojat ovat tasa-arvoisia. Elatusmaksut eivät kuulu menettelyn piiriin eikä niistä voi vapautua. Ne on maksettava siis ulosmittaamatta jäävästä palkan osasta.[446] Palkan osan sopimusperusteinen etukäteinen panttaus velkojalle on voimassa – eli siis etuoikeutettu – kolmen ensimmäisen koevuoden ajan.[447]

Velallisen tulee olla koeaikana ansiotyössä. Työttömän velallisen tulee aktiivisesti etsiä työtä ja ottaa tarjottu työ vastaan. Velallisen tulee ilmoittaa asuinpaikan vaihdoksistaan tuomioistuimelle sekä selvittäjälle. Maksusuoritukset kanavoidaan selvittäjän kautta (Treuhand). Selvittäjä on pakollinen. Selvittäjällä on oikeus palkkioon ja siitä vastaa velallinen.

---

[443] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts. Allgemeine Begründung 1988 s. 27 ja RegEntw. 1991 s. 81.

[444] Näin Balz ZIP 1988 s. 292.

[445] Diskussionsentwurf. Gesetz zur Reform des Insolvenzrechts. Allgemeine Begründung 1988 s. 28–29 ja RegEntw. 1991 s. 82 ja 86. Ks. myös lain valmisteluun osallistuneen Wenzelin puheenvuoro VuR 1990 s. 121–122.

[446] Schubert 1993 s. 22.

[447] Schubert 1993 s. 29, Gerhardt FLF 1989 s. 102.

Velalliselle ei insolvenssimenettelyn yhteydessä myönnetä koeaikaa, jos hän on rikkonut velvollisuuksiaan velkojiaan kohtaan. Koeajan myöntämättä jättäminen tällä perusteella edellyttää velkojan hakemusta ja sitä, että velkoja esittää vastustuksensa tueksi jonkin seuraavista seikoista:

1) syyllistyminen velallisen rikokseen,
2) tahallisesti tai törkeästä tuottamuksesta annetut virheelliset tiedot luoton tai julkisen avustuksen saamiseksi viimeisten kolmen vuoden aikana,
3) vastaavanlaisen vapautuksen saaminen velkavastuusta viimeisten kymmenen vuoden aikana ennen insolvenssimenettelyn aloittamista,
4) tahallinen tai tuottamuksellinen ja merkitykseltään huomattava myötävaikutus- tai tietojenantovelvollisuuden rikkominen insolvenssimenettelyn aikana sekä
5) velallinen on viimeisen insolvenssimenettelyä edeltävän vuoden aikana tahallisesti tai törkeän tuottamuksellisesti heikentänyt velkojien asemaa tekemällä uusia sitoumuksia, hävittämällä omaisuutta tai viivyttämällä insolvenssimenettelyn aloittamista.

Myönnetty vapautus myöhemmästä velkavastuusta koskee yhtäläisesti kaikkia velkojia. Sen piiriin kuuluvat myös tuntemattomat velat. Tiettyä velkojaa suosiva sitoumus on mitätön. Jos velallinen kuitenkin maksaa vapautuksen piiriin kuuluvan velan, hänellä ei ehdotuksen mukaan ole oikeutta saada maksua takaisin. Vapautuksen ulkopuolelle jäävät eräät oikeudenvastaisista teoista aiheutuneet saatavat kuten sakot ja tahalliseen oikeudenvastaiseen tekoon perustuvat korvaukset.

Vapautus ei vaikuta takaajien eikä kanssavelallisten vastuuseen. Velallinen kuitenkin vapautuu vastaamasta näiden takautumissaatavasta samassa suhteessa kuin muistakin veloista.

Mikäli velallinen ei noudata koeaikaan liittyviä ehtoja, velkoja voi vaatia koeajan katkaisemista. Koeajan päätteeksi tuomioistuimen tulee kutsua velkojat, velallinen ja selvittäjä kuultaviksi. Tämän kuulemistilaisuuden päätteeksi velalliselle myönnetään vapautus lopuista veloistaan. Tässä vaiheessa vapautus voidaan vielä evätä, jos velallinen ei ole noudattanut koeaikaan liittyviä velvollisuuksiaan.

Velallisen mahdollisuus vapautua velkavastuusta konkurssin seurauksena oli 1980-luvulla usein esillä oikeustieteellisessä kirjallisuudessa, ja yleensä varovaisen myönteiseen sävyyn.[448] Konkreettisen ehdotuksen tultua julkisuuteen sitä arvosteltiin puolelta jos toiselta.

---

[448] Ks. Ackmann 1983, Menzinger 1982 ja Knüllig–Dingeldey 1984. Täysin kielteisesti Schmidt KTS 1988 s. 7–8.

Useimmissa puheenvuoroissa koeaikaa on pidetty ankarana,[449] jopa eräänlaisena uutena velkaorjuutena.[450] Luotonantajat ovat ehdottaneet, että velkojien mielipiteelle tulisi antaa asiassa suurempi merkitys, ja kaavamainen lainsäädäntö tulisi korvata joustavalla sääntelyllä, joka tekisi eri pituiset ja erilaisiin ehtoihin sidotut maksusuunnitelmat mahdollisiksi.[451]

Yhteinen kritiikin kohde näytti olevan se, että kuluttajien velkaongelmat oli kytketty insolvenssiin.[452] Kuluttajien osalta menettelyä pidettiin liian raskassoutuisena ja epäilyksiä sen soveltuvuudesta kuluttajien velkaongelmiin esitettiin esimerkiksi sillä perusteella, että kuluttajan varallisuus ei yleensä riitä konkurssin kustannuksiin. Velkaneuvontapisteet pitivät kuluttajien luotonantoa sääntelevää lainsäädäntöä soveliaampana yhteytenä kuluttajien ylivelkaantumistilanteiden sääntelemiseen, luotonantajat puolestaan ulosottolainsäädäntöä.[453]

5.3.5 Kuluttajien pienselvittely

Esitetyn kritiikin johdosta parlamenttikäsittelyssä lakiin lisättiin uusi luku kuluttajien insolvenssimenettelystä.[454] Vaikka menettely sisältyy insolvenssilakiin ja siinä noudatetaan lain yleisiä säännöksiä, se on käytännöllisesti katsoen erillinen menettely. Kutsun sitä seuraavassa pienselvittelyksi *(Kleinverfahren)*.

Pienselvittely muistuttaa yrityssaneerausta siinä mielessä, että velkojien mielipiteellä on velkojen järjestelyn hyväksymisen kannalta ratkaiseva merkitys.

Pienselvittelyä voivat hakea paitsi kuluttajat myös vähäistä, itsenäistä liiketoimintaa harjoittavat henkilöt (InsO § 304). Hakemuksen voi tehdä vain velal-

[449] Konkurssiasianajajien kannanotto ks. Gravenbrucher Kreis ZIP 1990 s. 478. Velkaneuvontapisteiden lausunto ks. Gutachten 1991 s. 82 ja VuR 6/1990 s. 313–314, Reifner VuR 1990 s. 133. Pankkiyhdistys piti aikaa liian joustamattomana, ks. Scholz 1988 s. 27.

[450] Gravenbrucher Kreis ZIP 1990 s. 478.

[451] Ks. Scholz 1988 s. 26 ja sama ZIP 1988 s. 1160. Tutkijoista näin Gerhardt FLF 1989 s. 101.

[452] Ks. esim. Uhlenbruck FLF 1989 s. 13–14, Gerhardt FLF 1989s. 105.

[453] Jopa kaikkein tyrmäävimmässä näkemässäni lausunnossa luotonantajat esittivät, että velallisen asema ulosotossa on liian heikko ja suojaa tulisi siellä parantaa. Verband der Vereine Creditreform e.V. Stellungnahme Januar 1989.

On syytä huomata, että useissa luotonantajien puheenvuoroissa ehdotukseen suhtauduttiin rakentavasti. Ks. esim. Scholz 1988 s. 24–25.

[454] InsO Siebter Teil § 270–285.

Säännökset ovat saaneet vaikutteita periaatemietinnöstä (Kommission für Insolvenzrecht II 1986 151–153 ja 134–136), jossa ehdotettiin kuluttajille erillistä velkajärjestelymenettelyä (Vereinfachte Schuldenregulierung).

Komission ja oikeusministeriön (Restschuldbefreiung) ehdotusten periaatteellisesta ja käytännöllisestä erosta Henckel KTS 1989 s. 487–488.

linen. Jos velkoja on tehnyt insolvenssihakemuksen, tuomioistuimen tulee varata velalliselle tilaisuus pienselvittelyn hakemiseen. Velkojan hakemus käsitellään vasta pienselvittelyhakemuksen käsittelyn jälkeen.

Ennen hakemuksen jättämistä velallisen täytyy neuvotella velkojiensa kanssa sovintoratkaisusta. Neuvotteluista on esitettävä todistus. Osavaltiot voivat määrätä, mitkä tahot voivat antaa todistuksia. Velallisen on liitettävä hakemukseensa taloudellista asemaansa koskevia selvityksiä ja ehdotus velkajärjestelyohjelmaksi (§ 305). Menettelyn alkamisesta ei julkaista kuulutusta eikä sillä ole vaikutusta tuntemattomien velkojien asemaan.

Velallisen esittämä velkajärjestelyohjelma katsotaan hyväksytyksi, jos kukaan velkojista ei vastusta sitä tai vähintään puolet velkojista pääluvun ja saatavien suuruuden mukaan laskettuna kannattaa sitä.

Pienselvittely on yksinkertainen menettely. Mitään selvittäjää ei määrätä. Koska velallisen tulee jo hakemuksen liitteenä esittää velkajärjestelyohjelma, hänen tulee joko pystyä laatimaan se oma-aloitteisesti tai hankkia apua velkaneuvonnasta tai muulta asiantuntevalta taholta. Vaikuttaakin siltä, että järjestelmän toimivuus on riippuvainen velkaneuvonnan resursseista.

Niukat säännökset voivat aiheuttaa ongelmia. Jos asiassa ilmenee esimerkiksi kiistanalaisia saatavia, noudatetaan ilmeisesti insolvenssilain yleisiä säännöksiä.

Velkojien enemmistön kannatuksen lisäksi velkajärjestelyn hyväksymiselle ei ole asetettu erityisiä edellytyksiä. Käytännön toimivuuden kannalta ratkaisevaa tulee siis olemaan se, miten velkojat suhtautuvat hakemuksiin.

5.3.6 Johtopäätöksiä

Saksan lokakuussa 1994 hyväksytyn uuden insolvenssilain valmistelua on leimannut kahden erilaisen insolvenssinäkemyksen vuoropuhelu. Vuosina 1985–86 julkaistu periaatemietintö korosti nykyaikaisen insolvenssin yhteiskunnallista merkitystä, joka ulottuu perinteistä velkoja/velallinen suhdetta laajemmalle. Hallituksen esityksessä puolestaan näkyy päinvastainen tendenssi eli insolvenssia tarkastellaan suppeasti velallisen ja velkojien välisenä välienselvittelynä, jossa pääpaino on omaisuuden taloudellisella realisoinnilla ja velkojien täytäntöönpanointressin toteuttamisella.

Aluksi näytti siltä, että kumpikaan ajattelutapa ei juuri anna aineksia yksityishenkilön velkavastuun sääntelyyn. Ehdotukset oli laadittu yritysinsolvenssia silmällä pitäen. Hallituksen esitykseen tosin sisältyi Restschuldbefreiung, mutta se näytti tarkoittavan lähinnä yrittäjävelallisia ja edellyttää aina insolvenssimenettelyä.

Insolvenssilain parlamenttikäsittelyn aikana kuluttajien velkaongelmat kärjistyivät entisestään ja poliittiset paineet niiden helpottamiseksi kasvoivat. Sen

seurauksena lakiin lisättiin uusi pienselvittelyjä käsittelevä luku, jossa velkojien enemmistön suostumuksella voidaan hyväksyä velallisen ehdottama velkajärjestelyohjelma. Sen sisältöä koskevia – tai rajoittavia – säännöksiä ei sisälly lakiin.

Menettelyt vaikuttavat sekä kuluttajien että elinkeinonharjoittajien tarpeita ajatellen tarkoituksenmukaisilta. Kuluttajia koskeva menettely on sinänsä tavattoman yksinkertainen. Kun lakiin ei sisälly velkajärjestelyn aineellista sisältöä koskevia säännöksiä, velkojien vastustus voi johtaa hankaliin riitaisuuksiin. Niitä ei pienselvittelyssä pystytä ratkaisemaan, jolloin velallisen on kaiketi haettava varsinaista insolvenssia ja sen yhteydessä veloista vapautumista. Ilmeisesti tätä kautta myös pienselvittelyissä saavutettavien velkajärjestelyjen sisältö tulee muodostumaan Restschuldbefreiung-menettelyä koskevien säännösten kaltaiseksi.

Restschuldbefreiung-menettelyssä vapautuminen edellyttää huomattavan ankaran maksuohjelman suorittamista. Ohjelman toteuttamistapa muistuttaa palkan ulosmittausta. Maksuohjelmaan liittyy lisäksi valvonta ja vapautumista täytyy ohjelman suorittamisen jälkeen erikseen anoa. Yleisvaikutelmaksi muodostuu, että menettelyssä on erittäin vahvoja täytäntöönpanon piirteitä ja että velkojien täytäntöönpanointressi on ollut määräävä sen sisällöstä päätettäessä. Tämän lain valmistelua johtanut Dr. *Balz* on eräissä puheenvuoroissa todennutkin olleen lähtökohtana. Koko uudistuksen tavoitteena on hänen mukaansa ollut tehostaa velkavastuun toteutumista ja saada insolvenssimenettely tässä suhteessa jälleen toimivaksi. Kun luonnollisen henkilön pääoma on hänen ansaitsemiskykynsä, tavoitteena on ollut saada tämä inhimillinen pääoma säännellyn yleistäytäntöönpanon piiriin.[455]

Jos vapautumisen edellytyksiä verrataan Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssiin, todetaan niiden olevan kaukana toisistaan. Tämä on sikäli yllättävää, että Saksan hallituksen esityksessä Insolvenzordnungin tavoitteena oli nimenomaan markkinatalouden vaatimuksia vastaavan insolvenssilain säätäminen. Sama lähtökohta on johtanut näissä kahdessa maassa hyvin erilaiseen lopputulokseen.

[455] Balz 1988 s. 36, sama FLF 1989 s. 16.

6 VELKASELVITTELY JA -JÄRJESTELY VELALLISELLE MYÖNNETTÄVÄNÄ ETUNA POHJOISMAISSA

6.1 Tanska velkasaneerauksen edelläkävijänä Euroopassa

6.1.1 Konkurssin ja akordin kehitys

Ensimmäiset konkurssi-instituutiota koskevat säädökset Tanskassa ovat 1600-luvulta. Jo vuonna 1623 oli säädetty cessio bonorum -tyyppisestä opbud-instituutiosta, joka antoi aateliin kuuluvalle velalliselle mahdollisuuden luovuttaa varansa velkojille. Seuraava saman tyyppinen säädös (fallitbehandling) annettiin vuonna 1702. Molempien tarkoituksena oli suojata velallista erillistäytäntöönpanolta ja velkavankeudelta. Menettely ei sisältänyt akordin piirteitä, ja oletuksena oli, että velallisen varat riittäisivät kattamaan hänen velkansa.[456] Velkojan konkurssihakemus hyväksyttiin käytännössä 1700-luvun loppupuolella.[457]

Sen sijaan vuonna 1683 annettin asetus akordimenettelystä. Jos velallisen ongelmat johtuivat onnettomuudesta, joita olivat 'søskade, ildsvåde, tyvehånd, andre debitorers fallering eller tilbagestående betaling, eller formedelst krig og fjendehånd forårsagede ruin', voivat suurimmat velkojat myöntää hänelle helpotusta. Vuonna 1690 velkojien enemmistö vahvistettiin kahdeksi kolmasosaksi, mutta koko akordimenettely kumottiin vuonna 1701 väärinkäytöksiin vedoten[458] eikä pakkoakordi ollut lainkaan mahdollinen ennen vuoden 1872 konkurssilakia.

Liberalististen konkurssilakien aikakaudella Tanskassa säädettiin ensin vuoden 1858 fallitlov ja pian sen jälkeen vuoden 1872 konkurslov, joka tuli olemaan voimassa vuoteen 1978. Vuoden 1872 laki sisälsi määräykset akordista konkurssin päättävänä menettelynä. Akordi ei koskenut osakeyhtiöitä.[459] *Gomard* tiivistää lain keskeiset piirteet seuraavasti:

- velkojan oikeus vaatia maksukyvyttömän velallisen asettamista konkurssiin. Elinkeinotoimintaa harjoittavan velallisen konkurssiperusteena tuli mukaan maksujen lakkauttaminen.

---

[456] Bet 957/1982 s. 17.
[457] Dübeck 1991 s. 219.
[458] Dübeck 1991 s. 217–219, Bet 957/1982 s. 17–18.
[459] Dübeck 1991 s. 222.

– takaisinsaannin laajentaminen
– velkojainautonomia.[460]

Vuoden 1872 konkurssilakia täydensi vuonna 1905 säädetty laki pakkoakordista konkurssin ulkopuolella. Aluksi akordin voi saada vain elinkeinonharjoittaja eli kauppias, tehtailija (fabrikant) tai laivanvarustaja, mutta vuoden 1905 lailla tämä rajoitus poistettiin. Akordin hyväksymiseen vaadittiin velkojien määräenemmistö, jonka suuruus riippui akordiosuuden suuruudesta. Akordiosuudella ei ollut minimiä.[461]

Akordia koskevat määräykset otettiin vuoden 1872 konkurssilakiin epäviralisten akordien vähentämiseksi ja velkojien tasapuolisen kohtelun takaamiseksi.[462] Tämä tavoite ei kuitenkaan toteutunut. Käytännössä konkurssilain ja akordilain mukaisia menettelyjä suositumpi oli osakeyhtiölain (1917, 1930) mukainen selvitys, jota voitiin käyttää myös maksukyvyttömän yhtiön loppuselvitykseen. Selvitysmenettely oli varsin vapaamuotoinen. Osakkaiden valitsemalla likvidaattorilla oli mahdollisuus realisoida pesän varat parhaaksi katsomallaan tavalla. Vuoden 1930 osakeyhtiölaki toi selvitysmenettelyyn maksukyvyttömyysoikeudellisia piirteitä sallimalla konkurssilain mukaisen takaisinsaannin ja kieltämällä selvitystilassa olevaan yhtiöön kohdistuvan erityistäytäntöönpanon.[463]

Jo 1930-luvulla maksukyvyttömyys- ja yhtiöoikeudellista selvitysmenettelyä pyrittiin lähentämään toisiinsa. Vuonna 1941 tehdyn esityksen mukaan osakeyhtiölain mukaista selvitystä tulisi muuttaa siten, että likvidaattorin valinta siirtyisi osakkailta velkojille. Osa konkurssilakiin ehdotetuista muutoksista oli »moderneja» siinä mielessä, että ne ovat toteutuneet vasta 1970-ja 1980-luvulla eri maissa toteutetuissa uudistuksissa. Ehdotukseen sisältyi mm. etuoikeuksien rajoittaminen, kuittausoikeuden rajoittaminen, omistuksenpidätysehdon pätevyyden rajoittaminen konkurssitilanteessa sekä velkaselvittelyvaihe konkurssin ja pakkoakordin esivaiheena. Työryhmän ehdotus kohtasi voimakasta kritiikkiä eikä sodan vuoksi johtanut lainsäädäntötoimenpiteisiin.[464]

Pohjoismaiden oikeusministerit päättivät vuonna 1956 pohjoismaisesta yhteistyöstä konkurssilainsäädännön uudistamisessa. Yhteistyötä tapahtuikin 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa. Yhteistyöllä on ollut merkitystä kaikkien Pohjoismaiden konkurssilainsäädännön valmisteluun, mutta jälki näkyy selvimmin Norjan ja Tanskan lainsäädännössä. Molemmissa maissa valittiin maksukyvyttömyys-

[460] Gomard 1985 s. 178.
[461] Bet 957/1982 s. 21–23, Gomard 1985 s. 178.
[462] Esitystä on siteerattu Bet 957/1982 s. 21.
[463] Gomard 1985 s. 179.
[464] Gomard 1985 s. 180.

oikeuden kokonaisuudistus, joka Tanskassa toteutettiin konkurslovin säätämisellä vuonna 1977 (voimaan 1978, Tanskan konkurslov TKL) ja Norjassa 1984 (voimaan 1986). Tanskan kokonaisuudistusta oli edeltänyt etuoikeuksien lähes täydellinen poistaminen jo vuonna 1969 ja maksujen lakkauttamista, konkurssin edellytyksiä ym. koskeva osittaisuudistus vuonna 1975.[465] Konkurssilakia on jo ehditty muuttaa osittaisuudistuksin, joista merkittävin on velkasaneerausta koskeva lisäys ja maksujen lakkautusta koskeva uudistus vuodelta 1984.

6.1.2 Maksujen lakkautus ja akordi voimassa olevan oikeuden mukaan

Maksujen lakkautuksen (betalingsstandsning) instituutiota koskevassa lainvalmistelussa todettiin, että olisi tärkeää saada aikaan tuomioistuinmenettely, jossa mahdollisimman pitkälle pystyttäisiin saavuttamaan samat edut kuin vapaaehtoisissa järjestelyissä. Vapaamuotoisten järjestelyjen yleisyyttä pidettiin toisaalta epäkohtana, toisaalta toivottiin, että konkurssilainsäädännön selkeät säännökset edistäisivät vapaaehtoisten järjestelyjen syntymistä.[466] Maksujen lakkautuksen sääntelemisellä pyrittiin edistämään velallisen ja velkojien sopimukseen perustuvia järjestelyjä ja toissijaisesti pakkoakordeja.

Maksujen lakkautusta voi hakea vain velallinen tekemällä ilmoituksen siitä alioikeudelle (skifteret). Ilmoituksen perusteena on se, että velallinen ei selviydy velvoitteistaan. Tuomioistuin ei varsinaisesti tutki ilmoituksen perusteita, mutta jos velallinen ilmeisesti on maksukykyinen, ei ilmoitusta hyväksytä. Jotta saavutettaisiin vastaavia etuja kuin epävirallisissa saneerausneuvotteluissa, maksujen lakkautuksesta ei julkaista kuulutusta.

Maksujen lakkautuksen tavoite on toimia rauhoitusaikana,[467] jolloin velallisella on tilaisuus neuvotella velkojiensa kanssa taloudellista tilannettaan koskevista ratkaisuista. Tähän on aikaa kolme kuukautta ja tuomioistuin voi pidentää määräaikaa. Omaisuus pysyy velallisen vallinnassa, mutta alioikeus määrää hänen toimintansa tarkastajiksi ja valvojiksi kyseisen elinkeinoalan ja kirjanpidon asiantuntijat. Maksujen lakkautuksen aikana velallinen voi ryhtyä merkityksellisiin disponointeihin vain valvojien suostumuksella. Velkojen maksaminen on mahdollista vain etuoikeusjärjestystä noudattaen tai huomattavien vahinkojen välttämiseksi (15 §). Velkojien pakkotäytäntöönpanotoimenpiteet on pääsääntöisesti kielletty, pantin realisointia lukuunottamatta, jota tuomioistuin voi vain poikkeustapauksissa rajoittaa (16–16a §).

---

[465] Munch 1988 s. 57–58.

[466] Ks. esim Gomard 1985 s. 182–183.

[467] Ks. Gomard 1985 s. 188.

Laki ei rajoita maksujen lakkautuksen päättymistapaa, joka voi olla sopimus velkojen järjestelystä, pakkoakordi, velkasaneeraus tai konkurssin aloittaminen. Velallinen voi myös peruuttaa hakemuksensa (16e §). Tuomioistuimen on peruutettava maksujen lakkautus myös, jos velallinen ei toimi asiassa lojaalisti, ei vakuuttavasti pyri ratkaisuun velkojiensa kanssa tai kohtuullista ratkaisua ei ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa (16d §).

Konkurssilaissa eritellään kolme pakkoakordin lajia: moratorio, likvidaatioakordi ja yleinen pakkoakordi. Likvidaatioakordissa velallisen omaisuus joko kokonaan tai osittain jaetaan velkojien kesken sitä vastaan, että nämä vapauttavat velallisen vastaamasta siitä osasta velkaa, jota näin ei pystytä kattamaan. Yleinen pakkoakordi tarkoittaa tavallista akordia, jossa etuoikeudettomia velkoja pienennetään yhtäläisellä prosenttiosuudella (157 §). Panttisaatava jää akordin ulkopuolelle siltä osin kuin pantin arvo kattaa sen (158,2 § 1 k). Pakkoakordi on mahdollinen sekä konkurssin tai maksujen lakkautuksen yhteydessä että itsenäisenä menettelynä. Maksujen lakkautus johtaa ilmeisesti vain harvoin pakkoakordiin; vuosina 1980–81 vain kuudessa prosentissa tapauksista. Likvidaatioakordin tyyppinen ratkaisu saavutettiin noin viidesosassa tapauksia ja loput johtivat konkurssiin tai menettelyn muuhun päättymiseen.[468]

Akordin minimiprosentti on 25, josta kuitenkin voidaan erityisistä syistä tai velkojien suostumuksella poiketa (161 §). Akordin on saavutettava velkojien määräenemmistön hyväksyminen sekä pääluvun että saatavan suuruuden mukaan laskettuna. Akordin on saavutettava vähintään velkojien 60 prosentin kannatus pääluvun mukaan laskettuna. Saatavien suuruuden mukaan laskettava määräenemmistö lasketaan kaikista äänioikeutetuista velkojista. Äänioikeutettuja ovat velkojat, joita akordi koskee eli etuoikeudettomat velkojat. Myös saatavien mukaan laskettava määräenemmistö on vähintään 60 prosenttia. Jos likvidaatioakordissa ei ole määrätty tiettyä jakoprosenttia, hyväksyminen on saatava velkojilta, jotka edustavat 75 prosenttia saatavista. Jos jakoprosentti jää alle 40 prosentin, hyväksyminen edellyttää niin suuren velkojaenemmistön hyväksymistä, että heidän saataviensa suuruus on 100 miinus jakoprosentti (176 §).

Tuomioistuimen on vahvistettava akordi. Akordin vahvistamisen esteitä on kolme; menettelyvirhe tai puutteelliset tiedot, jotka ovat voineet muuttaa velkojien äänestystulosta, akordin lainvastainen sisältö ja velallisen velkojalle äänestykseen vaikuttamisen tarkoituksessa lupaama erityinen etu (179 §). Sekä ensiksi että viimeksi mainittu seikka liittyvät velkojien akordia koskevaan päätöksentekoon, jota näin pyritään suojaamaan. Tuomioistuimella on lisäksi harkin-

[468] Bet 983/1983 s. 63, Gomard 1985 s. 193. Vuosina 1992–93 pakkoakordien määrä oli noin 15 % maksujen lakkautuksista (yht. n. 2000/v.).

nanvaraa akordin vahvistamisen suhteen eräissä tilanteissa. Jos akordin täyttäminen on epävarmaa tai se on epäsuhteessa velallisen taloudelliseen tilanteeseen, se voidaan jättää vahvistamatta. Tuomioistuin voi jättää akordin vahvistamatta myös velkojien oikeuksia vahingoittavien seikkojen vuoksi. Hyväksymisen ehdoksi voidaan asettaa se, että sen täyttämistä valvomaan asetetaan valvoja (181 §).

Maksujen lakkautuksen avulla voidaan tavoitella ja päätyä sekä sopimukseen perustuvaan järjestelyyn velkojien kanssa että pakkoakordiin. Näiden ratkaisujen oikeusvaikutukset määräytyvät niiden luonteen mukaisesti eri tavoin: joko sopimusoikeudellisesti tai tuomioistuimen vahvistaman sovinnon tavoin (189 §). Luonnollisesti vain jälkimmäinen on täytäntöönpanokelpoinen. Ero on merkityksellinen myös takaajan ja kanssavelallisen oikeusaseman kannalta. Pakkoakordi ei vaikuta näiden vastuuseen (191 §), joten velkoja voi velallisen pakkoakordista huolimatta periä velan omavelkaisesti takauksen tai yhteisvelkasuhteen perusteella vastuussa olevalta. Sen sijaan sopimukseen perustuvan akordin osalta kysymystä takaajan vastuusta ei ole laissa nimenomaisesti säännelty. Aikaisemmassa tieteisopissa lähtökohtana on ollut, että takaajan vastuu alenee samalla tavoin kuin päävelallisen, jollei takaajan kanssa ole muuta sovittu. Uudemmassa oikeuskäytännössä ja tieteisopissa on esitetty, että velkoja voisi periä velan takaajalta siinä tapauksessa, että sopimusakordi sisällöltään vastaa pakkoakordia koskevia säännöksiä.[469] Oikeustila on tältä osin kuitenkin vakiintumaton.

6.1.3 Yksityishenkilön velkasaneeraus

Kuluttajien velkaantuminen aiheutti Tanskassa laajamittaisia ongelmia jo verrattain varhain. Yksityishenkilön velkasaneerausta koskevat säännökset otettiin konkurssilakiin vuonna 1984.[470] Ensimmäisen ehdotuksen niiden säätämiseksi perusteluineen ja pykäläehdotuksineen teki poikkitieteellinen tutkijaryhmä raportissaan Gældssanering – et begrundet forslag vuonna 1974. Raportti oli lainsäädäntöä valmistelleen komitean työn pohjana. Komitea antoi mietintönsä vuonna 1982[471] ja sen pohjalta annettu lakiehdotus hyväksyttiin vuonna 1984 ja tuli voimaan 1.7.1984.

---

[469] Godsk Pedersen 1988 s. 47–48, Højrup s. 70, Ussing 1961 s. 195.

[470] Seuraava esitys perustuu osin tutkimukseen Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991.

[471] Bet 957/1982. Lov 187, 9.5.1984, muut. Lov 387, 10.6.1987.

6.1.3.1 Tavoitteet

Velkasaneerausinstituution säätämisen tavoitteita luonnehtii selvä kaksijakoisuus. Toisaalta todetaan ylivoimaisten taloudellisten vaikeuksien vahingollinen vaikutus velallisen ja hänen perheensä elämäntilanteeseen. Toisaalta jatkuvasti korostetaan, ettei velkataakan rajoittaminen ole vastoin velkojien intressiä, jos velallinen tällä tavoin pystyy suoriutumaan edes osasta velkaansa.[472] Sekä ensimmäisen ehdotuksen tehneen tutkijaryhmän[473] että komitean lähtökohdat olivat tiiviisti yhteydessä ulosottotoimen käytännön kokemuksiin. Lähtökohtana oli, että osa ulosottovelallisista on tilanteessa, jossa he eivät koskaan pysty selviytymään kaikista veloistaan. Tässä tilanteessa jatkuvilla ulosottoyrityksillä on velallisen kannalta vahvasti demoralisoiva vaikutus.

Tutkijaryhmän mukaan velallinen joutuu valitsemaan joko näköalattoman elämän velkojien painostuksen alla tai luovuttamaan normaalista elämästä ja heittäytymään sosiaaliturvan varaan.[474] Komitea täydensi ulosottokäytännöstä saatua kuvaa tutkimalla eri velkojatahojen – verottajasta yksityisiin rahalaitoksiin – käytäntöjä perimiskelvottomien saatavien suhteen. Tutkimuksen mukaan velkojen muodollinen »anteeksiantaminen» ennen vanhentumista oli harvinaista.[475] Perimistoimenpiteistä luopumisessa eri velkojat noudattivat vaihtelevia käytäntöjä. Velkojataho ei mietinnön mukaan todennäköisesti kärsisi mainittavia taloudellisia tappioita, mikäli perimiskelvoton velka velkasaneerauksessa poistettaisiin. Saattaisi jopa olla velkojan edun mukaista luoda formaali menettely, jossa velallisen todelliset mahdollisuudet selvitä veloistaan selvitettäisiin perusteellisemmin kuin mihin yksittäisellä velkojalla on mahdollisuus.[476] Myös yhteiskunnalle ylivelkaantumisesta aiheutuvat tappiot olivat komitean mietinnössä esillä.

---

[472] Lovforslag nr. L 65, 15.11.1983 FT palsta 1202–1203. Tätä lakiehdotusta ei ehditty käsitellä vuoden 1983 valtiopäivillä loppuun ja seuraaavana vuonna annettiin samansisältöinen ehdotus Lovforslag nr. L 10, 7.2.1984. Samoin Bet 957/1982 s. 74.

Käsitys on omaksuttu myös kirjallisuudessa, ks. esim. Ørgaard 1988 s. 757, Duus–Elmer Juristen 1984 s. 220, varovaisesti myös Eyben 1985 s. 161.

[473] Tutkijaryhmän raporttia on siteerattu Bet 957/1982 s. 8–15 ja sen lakiehdotus on tämän liitteenä s. 171.

[474] Tutkimusryhmän raportti, jota siteerattu Bet 957/1982 s. 8.

[475] Esimerkiksi verojen anteeksiantamista koskevaa pykälää oli sovellettu tapauksissa, joiden yhteenlaskettu määrä oli noin 1/3 promillea henkilöveron kokonaismäärästä, Bet 957/1982 s. 40 ja 45.

[476] Bet 957/1982 s. 74.

6.1.3.2 Soveltamisala

Henkilöllinen soveltamisala

Velkasaneeraus voi tulla kysymykseen sekä konkurssin päättävänä (TKL 29 luku) että itsenäisenä menettelynä (25–28 luku).[477]

Velkasaneeraus on tarkoitettu vain luonnollisten henkilöiden ylivelkaantumistilanteiden ratkaisemiseen (§ 197,3).[478] Soveltamisalaan kuuluvat kaikki luonnolliset henkilöt eikä sitä ole rajattu esimerkiksi kuluttajiin tai palkansaajiin. Liiketoimintaa harjoittavan yksityisen liikkeen- ja ammatinharjoittajan velkasaneeraushakemus on oikeuskäytännössä hylätty sillä perusteella, että heidän kohdallaan oikea menettely velkaongelman ratkaisemiseksi olisi akordi.[479] Mikäli liikkeenharjoittaja on vaihtanut toimialaa ja velkataakka on jäänyt aikaisemmasta liiketoiminnasta, liikkeenharjoittamista ei sinänsä pidetä velkasaneerauksen esteenä. Velkasaneerauksen edellytyksiä arvioitaessa uudesta liiketoiminnasta saadut tulot otetaan huomioon, ja vaaditaan melko vahvaa näyttöä siitä, että velallinen ei niistä huolimatta pysty selviytymään velkataakasta.[480]

Velat

Velkojat ovat tasa-arvoisia. Maksusuunnitelmassa vahvistetaan maksettavaksi yhtä suuri osuus kaikista veloista. Tietyn velkojan asettaminen muita epäedullisempaan asemaan on mahdollista vain tämän velkojan suostumuksella. Velkasaneerauksessa ei sovelleta konkurssioikeudellista etuoikeusjärjestystä, joka Tanskassa onkin suppea (§ 200).

Vakuusvelka ei kuulu velkasaneerauksen piiriin (§ 199,2). Jos vakuus ei ole riittävä, sen yli menevä osa velasta kuuluu velkasaneerauksen piiriin.[481] Koska

---

[477] Tutkijaryhmän ehdotukseen sisältyi vain velkasaneeraus konkurssissa. Myöhemmissä lainvalmisteluasiakirjoissa yksityihenkilön konkurssiin asettamista velkaselvittelyn edellytyksenä pidettiin epätarkoituksenmukaisena, koska yksityishenkilöillä ei yleensä ole niin paljon varallisuutta, että konkurssimenettely olisi mielekäs. Ks. Lovforslag 65, 15.11.1983 FT palsta 1203.

[478] Oikeushenkilön velkasaneeraus ei siis ole mahdollinen, ei myöskään henkilöyhtiön tai kuolinpesän, ks. Munch 1988 s. 769.

[479] Hindborg 1990 s. 69–70.

[480] Oikeuskäytännössä hakemus on usein hylätty sillä perusteella, että velallisen uudesta liiketoiminnasta odotettavissa olevista tuloista ei ole riittävää näyttöä. Oikeuskäytännöstä ks. Hindborg 1990 s. 72–73. Näyttökynnys on siis korkealla ja näyttövelvollisuus velallisella ks. Drews Jensen 1993 s. 23.

[481] Käytännössä on usein katsottu, että menettelyn aloittamisen edellytykset eivät ole käsillä, jos vakuuden arvo ei ole selvillä.

vakuusvelkaan ei voida saneerauksessa puuttua, se ei ole käyttökelpoinen menettely niille ihmisille, jotka kamppailevat ylimitoitettujen asuntolainojen kanssa. Sitä vastoin käytännössä esiintyy tapauksia, joissa ihmiset ovat menettäneet omistusasuntonsa pakkohuutokaupassa, ja jääneet pakkohuutokaupan jälkeenkin henkilökohtaiseen vastuuseen velasta.[482]

Velkasaneeraus koskee velkoja, jotka ovat syntyneet ennen velkasaneerauksen aloittamista. Saneerauksen aikana juoksevia korkoja ei huomioida.[483] Tuomioistuin voi rajata velkojen syntymisen aikaisempaankin ajankohtaan esimerkiksi siten, että se koskee vain velallisen aikaisemmasta liiketoiminnasta aiheutuneita velkoja.

Velkasaneerauksen yhteydessä ei voida ratkaista velkojan ja velallisen välistä riitaa saatavan perusteesta tai suuruudesta. Riitaista saatavaa käsitellään velkasaneerauksessa lähtökohtaisesti kuten muitakin saatavia. Velkojalle ilmoitetaan, että velallinen on kiistänyt saatavan, mutta mahdollinen oikeusjuttu asiasta on käytävä erikseen siviiliprosessina. Velkasaneerausta ei yleensä lykätä odottamaan tällaisen oikeudenkäynnin lopputulosta tai hylätä saatavan riitaisuuden vuoksi, ellei kyse ole niin suuresta saatavasta, että velkasaneerauksen edellytysten täyttyminen riippuu siitä.

6.1.3.3 Velkasaneerauksen edellytykset

Velkasaneerauksen edellytykset on jaettu laissa kahteen perusteeseen, taloudelliseen edellytykseen ja velallisen kokonaistilanteeseen.

Taloudellinen edellytys

Taloudellinen edellytys on ilmaistu laissa seuraavasti: »skyldneren ikke er i stand til og inden for de nærmeste år ingen udsigt har til at kunne opfylde sine gældsforpligtelser». Lain esitöiden mukaan velallisen tulee olla toivottomasti velkaantunut (i håbløs gæld). Velallisen maksukyvyttömyyden – toisin kuin konkurssin edellytyksenä – tulee olla kvalifioitua siten, että sen päättyminen ei ole näköpiirissä 3–5 vuoden aikavälillä. Maksukyvyttömyyden päättymisellä ei tässä tarkoiteta sitä, että velallinen pystyisi maksamaan velat pois mainitussa tai vähän pitemmässä ajassa, vaan että maksukykyä korjaavaa muutosta ei voida todeta tuolla aikavälillä.[484]

---

[482] Tämän havainnon vahvistivat haastatellut Den Danske Bankin edustajat sekä lis. Peter Møgelvang-Hansen (3.12.1990).

[483] Näin Munch 1988 s. 771.

[484] Drews Jensen (1993 s. 21 ja 27), joka esittää 'peukalosäännöksi', että kvalifioitu mak-

Maksukyvyttömyyttä arvioitaessa otetaan huomioon velat ja varallisuus sekä velallisen tulot. Velan suuruudelle ei ole asetettu alarajaa, vaan sitä arvioidaan suhteessa velallisen varoihin ja tuloihin. Niihin verrattuna velan tulee olla niin suuri, ettei velallisella ole mahdollisuutta selviytyä siitä ainakaan lähimpien vuosien kuluessa.[485] Näin ollen absoluuttisesti pieni velka ei voi olla velkasaneerauksen kohteena. Lain esitöissä ja kirjallisuudessa ei ole haluttu ottaa kantaa siihen, mikä saneerauskelpoisen velan määrän alaraja olisi. Saneerauksen edellytyksiä arvioidaan kokonaisvaltaisesti. Käytännössä työelämässä mukana olevan velallisen kohdalla raja on ilmeisesti vakiintunut 250.000 kruunuun, eläkeläisten, työttömien ja muiden työelämästä syrjässä olevien kohdalla noin 100.000 kruunuun. Kokonaisharkinnassa pyritään arvioimaan velallisen tulevia ansaitsemismahdollisuuksia. Jos ne esimerkiksi – lääkärintodistuksin dokumentoidun – sairauden vuoksi ovat alentuneet, tämä otetaan taloudellisten edellytysten harkinnassa huomioon. Samoin velallisen ikä ja työttömyyden todennäköinen kesto ovat tekijöitä, jotka tuomioistuin ottaa huomioon. Alle 50.000 kruunun velka ei ilmeisesti missään tapauksessa täytä saneerauksen edellytyksiä.[486] Toisaalta alarajan selvästi tai moninkertaisestikaan ylittävää velkaa ei saneerata, jos velallisen ja hänen kanssaan samassa taloudessa elävien tulot ovat keskimääräistä suuremmat. Kvalifioidun maksukyvyttömyyden katsottiin olleen olemassa seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa:

> U 85/912 H. 36-vuotias naimisissa oleva mies. Ammatiltaan muurari. Kaksi lasta. Velkaa 262.000 kruunua. Tulot 12.400 kruunua. Velkasaneerauksen myöntämistä perusteltiin velan suuruudella sekä aviopuolisoiden tuloilla, joiden ei voitu olettaa olennaisesti kasvavan lähitulevaisuudessa.

Jos maksukyvyttömyyden kestosta on epävarmuutta, hakemus hylätään. Oikeuskäytännöstä käy myös selvästi ilmi, että maksukyvyttömyyden kestolla ei tarkoiteta kykyä velkojen maksamiseen. Vaikka kyvyttömyys olisi kiistaton, hakemus hylätään, jos velallisen maksukyvyn paraneminen on odotettavissa tai mahdollista:

> V 1748/89, 1 afd. 30-vuotias erityistyöntekijä. Naimisissa 32-vuotiaan sairaala-apulaisen kanssa, 3 lasta. Velkaa n. 600.000 kruunua. Pääosa velas-

---

sukyvyttömyys on käsillä, jos velallinen ei pysty maksamaan edes korkoja ja velka siten koko ajan kasvaa.

[485] Tämä täsmennys lisättiin lakiin vuonna 1987, lov nr. 387, 10.6.1987. Ks. Munch 1988 s. 761 ja Drews Jensen 1993 s. 27.

[486] Hindborg 1990 s. 24 ja 28. Kaikki siteeratut oikeustapaukset on julkaistu teoksessa Hindborg 1990.

ta tehty ajanjaksona v. 83–88. Syynä taloudelliseen tilanteeseen oli velallisen sairaus, joka oli mm. aiheuttanut sen, että kiinteä omaisuus oli v.-89 jouduttu myymään pakkohuutokaupalla. Velallinen oli parannuttuaan keväästä -88 ollut työttömänä. Kielteistä päätöstä perusteltiin alioikeudessa velan iällä sekä M:n epävakaalla tilalla. Ratkaisu vahvistettiin valitusasteessa, jossa viitattiin siihen, ettei päätöksentekohetkellä ollut riittävän selviä perusteita aloittaa velkasaneerausta.

Ø 252/85, 16 afd. 38-vuotias kuntoutuksessa oleva mies. Odottaa päättävänsä insinööriopinnot v.-87. Velkaa n. 1,6 milj. kruunua. Velallinen oli ilmoittanut, ettei kykene lyhentämään velkaansa ennen kuin hän on päättänyt opintonsa. Oikeus lausui, että edellytykset velkasaneerauksen aloittamiseksi olivat tosin olemassa, mutta siihen nähden, että velallinen on kuntoutuksessa ja vasta v. -87 selviää, missä laajuudessa hän kykenee lyhentämään velkaansa, ei aloittanut saneerausta.

Ensisijaisesti velkojen kattamiseen on käytettävä velallisen realisoitavissa oleva varallisuus. Jos velallisella on mainittavaa varallisuutta, saneeraushakemus hylätään yleensä riippumatta siitä, missä määrin varallisuus riittää kattamaan velallisen velkoja. Toisinaan oikeuskäytännössä on aloitettu velkasaneeraus, vaikka velallisella on ollut jonkin verran realisoitavissa olevaa varallisuutta, esimerkiksi asunto tai auto. Tällöin tuomioistuin edellyttää, että velallinen realisoi varat ennen kuin saneeraus tullaan myöntämään.[487]

Velkasaneeraus ei laajenna velallisen beneficium-etua, joten suojaosuuden ylittävä osa omaisuudesta on myytävä velkojen kattamiseksi. Velallisen asunto on kuitenkin jossain määrin eri asemassa kuin muu omaisuus. Velkasaneeraus voi olla tarpeellinen juuri sen vuoksi, että velallisen kohtuullinen asumistaso voidaan turvata.[488] Mikäli velallisen asumistaso ylittää tämän, velkasaneeraus voi edellyttää asunnon myymistä ja kohtuullisen asumistason turvaamisen yli jäävän varallisuuden käyttämistä velkojen lyhentämiseen. Tältä voidaan joissain tapauksissa välttyä siten, että velallinen pystyy asuntoa vakuutena käyttäen järjestämään uutta velkaa siten, että maksuosuudesta muodostuu yhtä suuri kuin myymällä asunto.[489] Asunnon myynti voi olla tarpeen myös menojen vähentämiseksi. Velallinen tekee ennen saneerauksen myöntämistä budjetin, jossa huomioidaan mm. asumismenot. Niiden tulee olla kohtuulliset, ja jos kohtuullinen asumistaso voidaan turvata pienemmin kustannuksin muulla tavoin, esimerkiksi siirtymällä vuokra-asuntoon, velkasaneerausta ei myönnetä, ellei velallinen tee näin.

---

[487] Hindborg 1990 s. 60–61.

[488] Bet 957/1982 s. 123.

[489] Hindborg 1990 s. 93.

Eräissä tapauksissa jopa omaisuutta, jota ei voida ulosmitata, on edellytetty käytettävän velkojen maksamiseen. Tämä koskee erityisesti yksityisiä eläkevakuutuksia, säästöhenkivakuutuksia ja vastaavia järjestelyjä. Komitea suhtautui varovaisesti niiden huomioon ottamiseen todeten mm., että vain velallisen olosuhteisiin nähden epätavallinen vakuutussumma voitaisiin ottaa huomioon.[490] Käytännössä suhtautuminen ei ole ehkä aivan näin pidättyväinen, joskaan käytäntö ei vaikuta vakiintuneelta.[491]

Velkasaneerauksen edellytyksiä arvioitaessa otetaan huomioon kotitalouden kaikki tulot, myös avio- tai avopuolison tulot. Sitä vastoin puoliso ei ole velvollinen realisoimaan varallisuuttaan toisen puolison velkojen maksamiseksi eikä puolison varallisuus lähtökohtaisesti vaikuta saneerauksen myöntämiseen. Puolison varallisuus otetaan kuitenkin saneerauksen edellytyksiä arvioitaessa eräissä tapauksissa huomioon. Jos puolisot ovat ennen velkasaneerausta käyttäneet huomattavan osan tuloistaan, esimerkiksi enemmän kuin omistavan puolison omat tulot kokonaisuudessaan, tämän puolison omaisuuden hankkimiseen tai siitä aiheutuneisiin menoihin, toisen puolison saneeraus voidaan evätä tai sen myöntämisen edellytyksenä vaatia, että osa omistavan puolison omaisuudesta käytetään velkojen maksamiseen.[492]

Velallisen kokonaistilanne

Velkasaneerauksen toisen edellytyksen mukaan velkasaneerauksen edellytyksenä on, että velallisen olosuhteet puoltavat sen myöntämistä; »skyldnerens forhold og omstændighederne i øvrigt taler derfor». Saman pykälän toisessa momentissa täsmennetään niitä seikkoja, jotka velallisen kokonaistilanteen arvioimisessa tulee ottaa huomioon. Tällaisia seikkoja ovat *velallisen intressi* velkasaneerauksessa, *velkojen ikä, velkojen syntymiseen* liittyvät olosuhteet, niiden *lyhentäminen* ennen hakemuksen tekemistä sekä velallisen *olosuhteet* velkasaneerauksen *käsittelyn aikana.*

a) Velallisen intressi velkasaneerauksessa. Lain esitöiden mukaan velallisen intressillä velkasaneerauksessa tarkoitetaan lähinnä kahta asiaa, velkojen ja maksukyvyn välistä suhdetta sekä saneerauksen konkreettista vaikutusta.[493] Velka-

[490] Bet 957/1982 s. 124.

[491] Bet 957/1982 s. 123–124 ja Hindborg 1990 s. 61–63.

[492] Hindborg 1990 s. 97–99. Puolison varallisuudella voi olla merkitystä saneerauksen edellytysten arvioimiselle myös sitä kautta, että saneerausbudjetin mukaan perheen asumismenot ovat liian suuret, esimerkiksi ylittävät omistavan puolison tulot, kun perhe asuu toisen puolison omistamassa asunnossa. ks Hindborgin viittaamaa oikeuskäytäntöä s. 94–95.

[493] Bet 957/1982 s. 126–127, Munch 1988 s. 765.

saneerauksen konkreettisella vaikutuksella pyritään arvioimaan sen vaikutusta velallisen elämäntilanteeseen.[494] Eläkeläisen kohdalla tässä suhteessa ei aseteta kovin ankaria vaatimuksia. Työikäisen ja -kykyisen velallisen velkasaneerauksen tulisi johtaa työmotivaation palautumiseen. Mikäli ilmenee väärinkäyttöä, velkasaneeraus tulee evätä. Tarkoitus ei ole esimerkiksi saattaa odotettavissa olevaa perintöä velkojien ulottumattomiin.[495] Jos vaikuttaa siltä, että velallisen elämäntilanne ei muutu ja hän tulee pian velkaantumaan uudelleen, hakemus on hylättävä.[496]

b) Velan ikä. Mitä vanhempi velka ja mitä kauemmin toivoton tilanne on kestänyt, sitä paremmat edellytykset velkasaneeraukselle on. Käytännössä päättyneestä elinkeinotoiminnasta aiheutuneita velkoja on saneerattu, vaikka ne ovat olleet verrattain tuoreitakin. Jos velallinen on ottanut uutta velkaa ollessaan jo maksuvaikeuksissa, saneeraus on hylätty. Siinä tapauksessa, että velka on käytetty välttämättömistä elinkustannuksista selviämiseen esimerkiksi konkurssin jälkeen, asunnon tai ansiotoiminnassa välttämättömän auton hankkimiseksi, maksuvaikeuksissa otettu velka ei sinällään ole ollut riittävä peruste velkasaneerauksen epäämiseen.[497] Eräissä tapauksissa velkasaneeraus voi toimia eräänlaisena vanhentumissäännösten varaventtiilinä.[498]

c) Velan syntymiseen liittyvät olosuhteet. Velan syntyolosuhteisiin liittyvät tekijät nostavat helposti esiin velkasaneeraukseen liittyvät eettiset kysymykset, sen maksumoraalia ylläpitävän yleis- ja erityisestävän vaikutuksen. Erityisen selvästi tämä liittyy kysymykseen rangaistavalla teolla aiheutetun velan, olipa se sitten sakkoa, vahingonkorvausta, konfiskaatiota tms., saneeraukseen. Lakia valmisteltaessa ajateltiin ensisijaisesti perinteisellä rikollisuudella hankittua velkaa. Rikollisella toiminnalla hankittua velkaa ei pääsääntöisesti saneerattaisi, mutta tätä mahdollisuutta ei haluttu laissa kokonaan evätäkään. Esitöiden mukaan käytännössä tulisi antaa merkitystä esimerkiksi sille, onko uhri saanut korvauksen vakuutuksesta tai rikosvahinkojen korvaamisesta annetun lain nojalla. Luonnollisen henkilön kärsimää vahinkoa tulisi arvioida toisin kuin oikeushenkilön, jolloin saneeraus tulisi evätä vain yleisestävien syiden perusteella.[499]

Oikeuskäytännön perusteella Hindborg on jakanut velan syntymiseen liittyvät tekijät kuuteen ryhmään: rangaistavat teot, spekulaatio ja vastuuton talou-

[494] Bet 957/1982 s. 127–128.

[495] Drews Jensen 1993 s. 29.

[496] Näin myös oikeuskäytännössä, Hindborg 1990 s. 34. Ks. myös Drews Jensen 1993 s. 29–30.

[497] Hindborg 1990 s. 35–36.

[498] Drews Jensen 1993 s. 30.

[499] Bet 957/1982 s. 129–130, samoin Munch 1988 s. 766.

denhoito, verot ja muut julkiset maksut, muut velat, veroilmoituksen laiminlyönti sekä dominoiva asema osakeyhtiössä.

c1) Rangaistavat teot. Rikosoikeudellisten seuraamusten velkasaneeraus on tullut oikeuskäytännössä esiin lähinnä verorikosten yhteydessä. Saneeraus näyttää tulevan kysymykseen lähinnä tapauksissa, joissa rikoksesta on kulunut varsin pitkä aika.

> Ø 515/86, 16 afd. 44-vuotias eronnut mies. Velkaa yli miljoona kruunua tullilaitos ainoana velkojana. Velka johtui salakuljetusrikoksista. 90 prosenttia siitä oli 15 vuotta vanhaa ja 10 prosenttia vuodelta 1981. Alioikeuden myöntämä velkasaneeraus vahvistettiin valitusasteessa, ja maksuosuudeksi tuli kolme prosenttia velan määrästä.

Tuomittujen vahingonkorvausten vaikutusta velkasaneerauksen edellytyksiin on arvioitu myös siltä kannalta, mikä on vahingonkärsijän oikeus saada korvausta muulta taholta. Vahingonkorvaus oikeushenkilölle ei ole yleensä estänyt saneerausta.[500]

c2) Spekulaatio ja vastuuton taloudenhoito. Velkasaneeraus on evätty kuluttajalta, joka jo velkaannuttuaan 200.000 kruunua osti 18.000 kruunun videolaitteet, samoin kuin arvopaperikauppaa varten eri pankeista viisi miljoonaa kruunua lainanneelta opettajalta.[501] Suurin osa oikeuskäytännöstä koskee kuitenkin henkilöitä, jotka ovat velkaantuneet harjoittaessaan yritystoimintaa. Tällä perusteella on velkasaneeraus evätty myös henkilöiltä, jotka ovat ottaneet maksukykyynsä nähden liian suuren asuntolainan eivätkä ole selvinneet sen maksusta.[502]

c3) Verovelat ja muut julkiset maksut. Oikeuskäytäntö on vakiintunut sille kannalle, että usean vuoden aikana systemaattisesti kertyneet verovelat estävät velkasaneerauksen. Tapauksissa, joissa saneeraus on tällä perusteella evätty, verorästit olivat kertyneet 2–13 vuotta kestäneen ajanjakson aikana, joka oli päättynyt parin vuoden sisällä ennen velkasaneeraushakemuksen tekemistä. Käytännössä esiintyy kuitenkin tapauksia, joissa velkasaneeraus on aloitettu, kun siihen on velallisen henkilökohtaisista olosuhteista johtuen ollut painavia perusteita.[503]

---

[500] Drews Jensen 1993 s. 37.

[501] V 434/84, 3 afd, ja Ø 49/89, 13 afd, siteerattu Hindborg 1990 s. 40 ja 43.

[502] Drews Jensen 1993 s. 38.

[503] Hindborg 1990 s. 44–47. Oikeuskäytännössä merkittävä ratkaisu oli 1985.1112 Ø, jossa saneeraus evättiin, kun verovelkoja oli systemaattisesti ja jatkuvasti jätetty maksamatta usean vuoden ajan.

c4) Muihin velkoihin on luettu esimerkiksi elatusavut:

Ø 149/87, 13 afd. 43-vuotias mies, jolla velkaa 290.000 kruunua, josta 162.000 kruunua elatusapua lapsille ja 115.000 kruunua miehen äidille. Velallisen mukaan hänellä ei ole huonojen tulojen ja purkautuneen avioliiton vuoksi ollut mahdollisuutta maksaa velkojaan. Velkasaneeraus evättiin ja perusteluissa viitattiin mm. lasten elatusapuihin, jotka olivat pitkältä ajanjaksolta.

Oikeuskäytännössä on suhtauduttu erittäin pidättyväisesti opintolainojen saneeraukseen.[504] Vuonna 1987 toteutetun lainmuutoksen perusteluissa todettiin nimenomaisesti, että myös opintolainat ovat saneerauskelpoisia.[505] Samanaikaisesti säädettiin erityinen menettely, jolla opintotukiviranomaiset voivat velallisen hakemuksesta alentaa takaisin maksettavan opintolainan määrää.[506] Kummassakin menettelyssä kiinnitetään päähuomio siihen, onko velallisen kyvyttömyys ansaita pysyvää.

c5) Veroilmoituksen laiminlyönti. Veroilmoituksen täyttämisen laiminlyöminen niiltä vuosilta, joina velka on syntynyt, on velkasaneerausta vastaan puhuva seikka.

d) Velan lyhentäminen ennen velkasaneerausta. Tapaukset, joissa velallinen ei ollut osoittanut riittävän korkeaa maksumoraalia, olivat lähinnä kahta lajia. Eräissä tapauksissa velallinen, jolla oli ollut hyvät tai kohtalaiset tulot velkasaneerausta edeltävinä vuosina, ei ollut käyttänyt tulojaan riittävästi velkojen lyhennykseen. Eräissä tapauksissa tämän osoitettiin johtuvan nimenomaan liiallisesta kulutuksesta. Toisaalta esiintyi tapauksia, joissa velallisen puolisolla oli huomattavaa varallisuutta, joka oli osittain tai kokonaan hankittu velallisen varoilla.[507] Myös perinnöstä luopuminen on estänyt velkajärjestelyn.[508]

e) Velallisen olosuhteet velkasaneerauksen aikana. Velkasaneerausta ei ole myönnetty, jos velallinen on antanut puutteellisia tietoja taloudellisesta asemastaan. Tuomioistuimella on velkasaneerausasian käsittelyssä varsin pitkälle menevä tutkimisvelvollisuus, joten käytännössä kysymys on tilanteista, joissa ve-

---

[504] Ks. Hindborg Juristen 1985 s. 362. Holmin mukaan käytäntö on lainmuutoksen jälkeenkin pysynyt restriktiivisenä, ks. Holm, Fuldmægtigen 1990 s. 75.

[505] Lovforslag nr. L 98 FT 1986–1987.

[506] Molempien uudistusten taustasta Dybdahl–Rasmussen UfR 1988 s. 260.

Opintotukiviranomaisten edellytykset alentamiselle ovat ankarat. Viimeisen lainaerän saamisesta on täytynyt kulua 12 vuotta. Työttömyyden tai vastaavan tulojen vähenemisen aikana on myös mahdollista hakea avustusta opintolainan lyhennykseen. Molemmista tukimuodoista säädettiin laissa nr. 371 vuonna 1987 (viimeksi muutettu lailla nr. 386 vuonna 1990). Tarkemmin Dybdahl–Rasmussen UfR 1988 s. 261 ss.

[507] Hindborg 1990 s. 53.

[508] Valitusasteen ratkaisu U 1987.579 V; ks. Drews Jensen 1993 s. 40–41.

lallinen on joko tietoisesti jättänyt jotain ilmoittamatta tai hänen ilmoittamansa tieto on osoittautunut virheelliseksi. Velallisen on ilmoitettava saneerausasian vireillä ollessa saamistaan tuloista tuomioistuimelle, ja niiden käyttäminen uuden omaisuuden hankkimiseen tai velkojen lyhentämiseen tiettyjä velkojia suosivalla tavalla johtaa hakemuksen hylkäämiseen. Myös uuden velan ottaminen asian ollessa vireillä johtaa hakemuksen hylkäämiseen.[509]

6.1.3.4 Saneerauksen sisältö

Velkasaneerauksessa velallinen vapautetaan velan maksuvelvollisuudesta joko osittain tai kokonaan. Lievempiä keinoja ei voida käyttää, koska kvalifioitu maksukyvyttömyys tarkoittaa niin vakavia maksuongelmia, ettei niitä pelkällä koronalennuksella tai moratoriolla voida hoitaa. Esitöiden mukaan maksuvelvollisuuden poistamisen kokonaan tulisi olla poikkeuksellista. Käytännössä kokonaisvapautuksia on ilmeisesti myönnetty jonkin verran enemmän kuin lakia valmisteltaessa osattiin ennakoida. Lähtökohta on se, että näissä tapauksissa velallinen on pitkäaikaistyöttömyyden, sairauden tai eläkkeelle siirtymisen vuoksi pysyvästi poissa työmarkkinoilta.[510]

Velalliselle vahvistetaan maksuohjelma. Sen normaalikesto on viisi vuotta, josta erityisistä syistä on poikettu sekä ylös- että alaspäin. Pitempiä maksuohjelmia on vahvistettu, jos velallisella on ollut pitkäaikaista velkaa, kuten opintolainaa.[511] Velallinen on voinut maksaa vahvistetun osuuden veloista heti siinä tapauksessa, että hänellä on mahdollisuus saada lainaa.[512]

6.1.3.5 Menettely

Velkasaneerausasian käsittelylle on ominaista asian perinpohjainen ja yksityiskohtainen selvittäminen. Menettely jakautuu kahteen osaan: aloittamisharkintaan ja saneerauksen vahvistamiseen. Asian huolellinen selvittäminen leimaa menettelyä kummassakin vaiheessa.

---

[509] Hindborg 1990 s. 54–55.

[510] Ks. Hindborgin (1990 s. 80–82) dokumentoimat oikeustapaukset, Niemi-Kiesiläinen – Tala –Wilhelmsson 1991 s. 82–83, Munch 1988 s. 770, Andersen 1986 s. 1 ss. ja Drews Jensen 1993 s. 130–131.

[511] Hindborg 1990 s. 86.

[512] Haastatelemamme asianajaja Ole Erlich-Eriksen kutsui tätä jyllantilaiseksi malliksi sillä perusteella, että menettelyä käytetään lähinnä maaseudulla, missä lainan saaminen voi onnistua sukulaisten antaman takauksen avulla. Kööpenhaminan seudulla tämä järjestely on erittäin harvinainen.

Aloittamisharkinta alkaa hakemuksen jättämisestä ja päättyy siihen, että tuomioistuin tekee ratkaisun saneerauksen aloittamisesta tai sen hylkäämisestä. Tuomioistuin ei anna velallisen hakemusta tiedoksi eikä muutoinkaan kuule velkojia ennen aloittamisratkaisun tekemistä.[513] Velallisen tulee yksityiskohtaisen hakemuksen lisäksi hankkia tuomioistuimen täydennyskehotuksessa tarpeelliseksi katsoma muu selvitys. Tässä ensimmäisessä vaiheessa hakemus voidaan jättää tutkimatta, jos se on puutteellinen eikä velallinen täydennä sitä, tai hakemus on ilmeisen perusteeton.[514] Muussa tapauksessa tuomioistuin kutsuu velallisen istuntoon. Istuntokäsittelyssä tuomarin prosessinjohto on aktiivista. Istuntokäsittelyn päätteeksi tuomioistuin tekee päätöksen saneerauksen aloittamisesta.

Saneerauksen aloittamisesta julkaistaan kuulutus Virallista lehteä vastaavassa lehdessä ja poikkeustapauksissa sanomalehdessä. Velkasaneerauksen aloittamisesta tulee voimaan täytäntöönpanokielto, joka ei kuitenkaan estä velallisen asettamista konkurssiin. Kielto ei koske vakuusvelkoja. Kolmen kuukauden kuluessa ennen velkasaneerauksen aloittamista tehty ulosmittaus peruuntuu takaisinsaantisäännösten nojalla. Velallinen säilyttää omaisuutensa hallinnan koko velkasaneerauksen ajan. Hän voi disponoida omaisuudestaan, mutta velallisen taloudellisten asioiden hoito menettelyn aikana on yksi velkasaneerauksen myöntämisen edellytyksiin vaikuttava tekijä. Tärkeimmät disponoinnit ja erityisesti uuden velan ottaminen eivät käytännössä ole mahdollisia ilman tuomioistuimen suostumusta.

Kun saneeraus on aloitettu, vastuu asian selvittämisestä siirtyy säännönmukaisesti tuomioistuimelta avustajalle (medhjælpare). Avustaja on yleensä asianajaja, ja tuomioistuin pitää luetteloa saneerauksia hoitavista asianajajista, joista se valitsee avustajan. Avustaja ei voi olla velallista aikaisemmin avustanut lakimies. Avustaja toimii jutussa tuomioistuimen toimeksiannosta ja hoitaa suurimman osan asian vaatimasta selvitystyöstä ja käytännön toimenpiteistä, kuten tiedoksiannoista.

Menettelyn kustannukset ja avustajan palkkio maksetaan yleensä valtion varoista. Maksutonta oikeudenkäyntiä ei voida myöntää. Koska avustaja tekee perusteellisen selvityksen velallisen asioista, kustannukset ovat yleensä korkeat.

Saneerausohjelma sisältää tiedot velallisen taloudellisesta tilanteesta ja maksukyvyttömyyteen johtaneista tapahtumista sekä ehdotuksen maksuohjelmaksi.

---

[513] Tässä on menty jopa niin pitkälle, että velkoja ei pyynnöstään huolimatta saanut alioikeuden hylkäävää päätöstä ja velallisen valituskirjelmää nähtäväkseen; U 1993.199 V, josta Drews Jensen 1993 s. 74.

[514] Ks. Drews Jensen 1993 s. 68–69.

Ne laaditaan avustajan ja velallisen yhteistyönä. Kumpikin on hyvin yksityiskohtainen ja perusteellinen.[515] Tarvittaessa eri viranomaisilta voidaan hankkia lausuntoja salassapitosäännösten estämättä.

Aloittamispäätös lähetetään tunnetuille velkojille tiedoksi ja ohjelmaehdotuksen valmistumisen jälkeen nämä kutsutaan asian istuntokäsittelyyn, jonka päätteeksi saneeraus joko vahvistetaan tai hylätään.

6.1.3.6 Velkasaneerauksen oikeusvaikutukset ja muuttaminen

Velkasaneeraus vapauttaa velallisen vastaamasta paitsi päätöksessä mainituista myös tuntemattomiksi jääneistä, ennen käsittelyn aloittamista syntyneistä veloista. Velkoja voi saneerauksen yhteydessä vaatia velallisen tekemän oikeustoimen takaisinsaantia.

Velallinen vapautuu vastuusta sekä päävelkojaa että takaajia ja kanssavelallisia kohtaan. Velkasaneeraus ei vähennä takaajan eikä kanssavelallisen vastuuta päävelkojaa kohtaan.[516] Velkasaneerauspäätös on pantavissa täytäntöön kuten tuomioistuimen vahvistama sovinto.

Lähtökohtana on vahvistetun saneerauksen pysyvyys, josta voidaan poiketa vain erityisen painavista syistä. Päätöksen kumoamista on haettava tuomioistuimessa ja kumoamisen edellytyksenä on, että velallinen on vakavasti laiminlyönyt päätökseen perustuvat velvollisuutensa tai menetellyt asiassa vilpillisesti.[517] Oikeuskäytännössä saneeraus on kumottu, kun velallinen oli uudelleen velkaantunut ja käyttänyt huomattavan rahasumman autoihin.

Velallisen hakemuksesta tuomioistuin voi muuttaa saneerauksessa myönnetyn maksuaikataulun ehtoja myöntämällä lisää maksuaikaa tai muuttamalla velallisen kuukausittain maksamien erien keskinäistä suuruutta. Sitä vastoin itse maksuosuuden suuruutta tuomioistuin ei voi muuttaa.[518]

---

[515] Tarvittavista tiedoista yksityiskohtaisesti ks. Drews Jensen 1993 s. 92 ss.

[516] Jos takaaja tai kanssavelkoja joutuu vaikeuksiin päävelallisen velkasaneerauksen vuoksi, hän voi joutua itse hakemaan velkasaneerausta. Saneerauksen edellytyksiä kuitenkin arvioitaneen tässäkin tapauksessa normaalien perusteiden (taloudellinen edellytys ja velallisen kokonaistilanne) mukaan.

[517] Sääntely on samanlainen kuin akordia koskeva sääntely. Tarkoituksena on motivoida velallinen noudattamaan saneerauspäätöstä, Bet 957/1982 s. 99.

[518] Velallinen voi pyrkiä tähän tekemällä uuden velkasaneeraushakemuksen, V 1866/86, 5 afd.

6.1.3.7 Johtopäätöksiä

Tanskalle kuuluu edelläkävijän kunnia ensimmäisestä kuluttajien velkajärjestelylaista anglosaksisten maiden ulkopuolella. Tanskan tilanne on siinä mielessä ollut eräänlainen koelaboratorio muille Euroopan maille. Yllättävää kyllä, empiiristä tutkimusta asiasta ei ole tehty. Vähäinen kiinnostus johtunee osittain siitä, että lailla ei ole ollut dramaattisia tai edes huomionarvoisia vaikutuksia sen enempää oikeusjärjestykseen kuin yksityishenkilöiden velkaongelmiinkaan. Tämä johtuu suurelta osin saneerausten vähäisestä määrästä.

Lain voimassaolon ensimmäisenä vuotena (1985) hakemuksia tehtiin 5.500. Seuraavina vuosina (1986–1988) hakemuksia tehtiin hiukan vähemmän (3.800–4.400). Vuodesta 1989 hakemusten määrä on kasvanut ja oli vuosina 1991–92 yli 7.000 ja vuonna 1993 noin 8.000. Hakemuksista aluksi vain noin neljäsosa johti velkasaneerauksen vahvistamiseen. Joissakin tuomioistuimissa, esimerkiksi Kööpenhaminassa vahvistettujen saneerausten osuus oli vielä pienempi. Vahvistettuun saneeraukseen johtaneiden hakemusten osuus on viime vuosina hieman noussut ja oli vuosina 1992–93 noin 30 prosenttia eli koko maassa noin 2.400 saneerausta. Suurin osa hakemuksista päättyy edelleen hylkäämiseen.[519]

Lakia valmisteltaessa haluttiin jättää tuomioistuimille mahdollisuus yksittäistapauksen harkintaan. Sen vuoksi saneerauksen edellytykset kirjoitettiin yleislausekkeen muotoon. Oikeuskäytäntö onkin täsmentänyt saneerauksen edellytyksiä.

Erityisesti edellytys *kvalifioidusta maksukyvyttömyydestä* on täsmentynyt oikeuskäytännössä. Velallisen veloilta edellytetään yleensä tiettyä suuruusluokkaa (250.000/100.000 kr). Maksukyvyttömyyden edellytetään olevan paitsi vakavaa, myös pysyvää. Koska edellytyksenä on, että velallisen taloudellisen tilanteen paraneminen ei ole näköpiirissä eikä edes oletettavaa useaan vuoteen, työikäisten, mutta työtä vailla olevien velallisten on todella vaikeaa saada saneerausta. Esimerkiksi kaksi vuotta kestänyt työnhaku ei ole riittänyt näytöksi maksukyvyttömyyden pysyvyydestä.

Maksukyvyttömyyden arviointiin vaikuttaa myös velallisen varallisuus. Lähtökohtana on, että varallisuus on realisoitava joko ennen velkajärjestelyn aloittamista tai viimeistään maksuohjelman vahvistamiseen mennessä. Merkityksellistä ei ole pelkästään varallisuuden käyttäminen velkojen maksuun, vaan myös se, että ohjelman vahvistamiselle ei katsota olevan riittävän täsmällistä perustaa, jos osa varallisuudesta on myymättä. Velallisen oikeutta säilyttää asunton-

[519] Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 92, Social sikring og retsvesen 1993:6 ja 1994:5.

sa saneerauksessa ei ole juurikaan säännelty. Asunnon myymistä voidaan edellyttää velkojen maksamiseksi, asumiskustannusten pienentämiseksi sekä sen vuoksi, että asunto ei ole kohtuullinen. Kun vakuusvelka ei lainkaan kuulu saneerauksen piiriin, voidaan todeta, että asunnon pitäminen saneerauksessa on mahdollista vain harvoissa tapauksissa.

Velallisen kokonaistilannetta koskevien kriteerien (velallisen intressi, velan ikä, velan syntymiseen liittyvät seikat, velkojen suorittaminen ja olosuhteet saneerauksen aikana) täsmentäminen ja konkretisoiminen on jäänyt kokonaan tuomioistuinkäytännön varaan. Valitusasteiden ratkaisuihin tutustumisen perusteella on vaikeaa sanoa, onko käytäntö yleisesti ottaen ankaraa. Rajanveto näyttää olevan monesti erittäin vaikeaa. Saneeraushakemusten korkea hylkäysprosentti (75–80 %) viittaa siihen, että hakijoiden ja heidän avustajiensa on vaikeaa ennakoida tuomioistuimen ratkaisua. Vähitellen kriteereistä kuitenkin näyttää oikeuskäytännössä kehittyvän vakiintuneita esteperusteita. Esimerkiksi velallisen intressiä koskeva kriteeri on muodostunut eräänlaiseksi yleiseksi väärinkäytön kielloksi.

Saneerauksen edellytyksiin otetaan kantaa ennen menettelyn aloittamista. Tässä vaiheessa menettely on erittäin tuomioistuinkeskeinen. Velkojia ei kuulla lainkaan. Jos hakemus hylätään tässä vaiheessa, velkojilla ei ole lainkaan tilaisuutta lausua mielipidettään asiasta. Siten pääosa edellytyksiä koskevasta oikeuskäytännöstä on syntynyt velallisen ja tuomioistuimen 'välisessä' prosessissa.

Hyväksyttyjen maksusuunnitelmien mukaiset maksuprosentit ovat olleet verrattain alhaisia. Käytännössä vapauttaminen kokonaan velan maksusta ei ole osoittautunut poikkeukselliseksi, kuten lain esitöissä kaavailtiin. Toisaalta hyväksyttyjen maksuohjelmien noudattamisprosentti on ollut erinomainen.

Oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu sitä, että laissa on jätetty näin laaja harkintavalta tuomioistuimille. Saneerauksen edellytysten kriteerit ovat sellaisia, että ne saavat konkreettisen sisältönsä päätöksentekijöiden arvomaailmasta. On perustellusti esitetty kysymys, pitäisikö näinkin merkityksellinen yhteiskunnassa vallitsevien arvojen tulkinta kuulua lainsäätäjän tehtäviin.[520] Oikeuskäytännön perusteella on nähdäkseni selvää, että tuomioistuimet ovat mieltäneet tehtävänsä siten, että saneerauksen edellytyksiä on tulkittava mahdollisimman suppeasti. Kaikkein kummallisinta asiassa on se, että tulkinta on pääosin vakiintunut menettelyssä, jossa ei lainkaan kuulla toista osapuolta eli velkojia.

Lainsäädäntötekninen ratkaisu on saattanut johtaa juuri siihen lopputulokseen, jota lakia valmisteltaessa ei haluttu, eli että kunkin tapauksen erityispiirteitä ei

[520] Tämänsuuntaista kritiikkiä Tanskassa ovat esittäneet H.H.H. Andrup ja Jens Meyhoff artikkelissaan Gældssanering på afveje, UfR 1986 s. 215–219.

voida käytännössä ottaa riittävästi huomioon. Professori Munch on huomauttanut, että menettelyn kaksijakoisuus ja alhaiset maksuohjelmat voivat johtaa epäsuhtaan niiden tapausten välillä, joissa hakemus on toisaalta hylätty, toisaalta hyväksytty.[521]

Empiirisen tiedon puuttuessa tiedetään melko vähän siitä, millaiset ihmiset ovat hakeneet velkasaneerausta tai saaneet sen. Velkasaneerauksen saaneista ihmisistä voidaan erottaa kaksi ryhmää. Huomattava osa on entisiä yrittäjiä, joiden kohtuuton velkataakka johtuu aiemman yritystoiminnan epäonnistumisesta. Toinen, pienempi ryhmä ovat asuntovelalliset, jotka ovat menettäneet asuntonsa pakkohuutokaupassa ja jääneet siitä huolimatta vastaamaan huomattavista veloista. Myös muista syistä velkaantuneita, esimerkiksi opintovelkaisia, on saneerattu.

Valitusasteen käytännön perusteella hylkäämisperusteissa kvalifioidun maksukyvyttömyyden ankaralla tulkinnalla näyttää olevan huomattava merkitys. Samoin se, että velallinen ei ole selvittänyt tilannettaan ja velkaantumisen syitä riittävästi, vaikuttaa mainitsemisen arvoiselta hylkäämisperusteelta. Yllättävää kyllä, kulutusvelkojen osuus ei näytä olevan huomattava sen enempää myönnetyissä kuin hylätyissäkään velkasaneerauksissa.

Tanskan velkasaneerauslain merkitys näyttää todellakin jääneen luotonantajien kannalta marginaaliseksi. Tämä johtuu myönnettyjen saneerausten vähäisestä määrästä, joka puolestaan johtuu tuomioistuimien ankarasta tulkintakäytännöstä. Saneerauksissa on mahdollisesti poistettu vain sellaista velkaa, jota luotonantaja ei todennäköisesti olisi koskaan muutenkaan saanut perittyä. Nämä ratkaisut on sitäpaitsi tehty valtion rahoittaman perusteellisen tutkinnan jälkeen.

Päinvastaiselta kannalta tarkasteluna voidaan sanoa, että lailla ei ole myöskään ollut merkittävää vaikutusta velkaongelmaisten kotitalouksien asemaan. Asuntovelallisten asemaa saneeraus voi helpottaa vasta sen jälkeen kun asunto on myyty. Esimerkiksi vuonna 1991, jolloin velkasaneerauksia myönnettiin 2.161, asuinkiinteistöjen pakkohuutokauppoja kuulutettiin lähes 12.000.

Vaikka saneeraushakemusten määrä on kasvanut, Tanskassa ei voida puhua mistään suoranaisesta velkakriisistä. Tanskan velkasaneerauslaki säädettiin vuonna 1984 eli luottomarkkinoiden vapautumiskehityksen alkuvaiheessa. Olisikin houkuttelevaa ajatella, että saneerauslain olemassa olo on ollut omiaan hillitsemään luotonannon kasvua, joka 1980-luvulla jäikin Tanskassa muita pohjoismaita pienemmäksi.[522] Velkasaneerauksen mahdollisuus on saattanut lisätä luotonantajien riskitietoisuutta ja sitä kautta pienentää luotonannon kasvun aiheuttamia

[521] Munch 1988 s. 771. Samansuuntaisesti Møgelvang-Hansen 1993 s. 90–91.

[522] Ks. Gulbrandsen 1994 s. 1–3.

velkaongelmia. Se, että velkasaneerausratkaisuissa kulutusluotoilla ei näytä olevan kovin keskeistä roolia, saattaa viitata luotonantajien riskitietoisuuteen kotitalouksien luototuksessa. Vaikka velkasaneerauslain merkitys tässä suhteessa jää arvailujen varaan, on selvää, että laki säädettiin oikeaan aikaan.

6.2 Norja

6.2.1 Historiasta

Konkurssioikeuden varhaisvaiheet Norjassa muistuttivat hyvin läheisesti vastaavaa kehitystä Tanskassa. Norjan ja Tanskan valtiollisen yhteyden katkettua vuonna 1814 kehitys jatkui samansuuntaisena. Norjan ensimmäinen yhtenäinen konkurssilaki säädettiin vuonna 1863 ja sen voimassaoloaika tuli olemaan pitkä, aina vuoteen 1986 asti.

Vuoden 1863 konkurssilaissa oli yhteisiä piirteitä Suomen vuoden 1868 konkurssisäännön ja Ruotsin vuoden 1862 lain kanssa. Erojakin oli. Vuoden 1863 lain eräät säännökset, kuten eräät konkurssiperusteet ja pakkoakordi, koskivat vain kauppiaita, joihin luettiin myös laivanvarustajat, tehtailijat ja kaivostoiminnan harjoittajat. Pakkoakordia koskevat säännökset otettiin lakiin tuolloin ensimmäisen kerran. Vuonna 1899 säädettiin konkurssin ulkopuolista pakkoakordia koskeva akordilaki. Molemmissa yhteyksissä sääntelyn perusteeksi todettiin vapaamuotoisiin akordeihin liittyvät epäkohdat, erityisesti salaiset, tiettyjä velkoja koskevat sopimukset.[523] Etuoikeutetut ja vakuusvelkojat eivät kuuluneet akordin piiriin. Etuoikeudettomista velkojista edellytettiin kahden kolmasosan hyväksyvän akordin, jos jako-osuus oli vähintään puolet heidän saatavistaan, ja kolmen neljäsosan tuli hyväksyä akordi, jos jako-osuus jäi tämän alle.

Akordin hyväksymisen edellytyksiä lievennettiin määräaikaisesti vuosina 1929–1940 maanviljelijöitä koskeneella erityislailla, jolla jako-osuuden minimi poistettiin, menettelyä yksinkertaistettiin ja oikeudenkäyntimaksuja alennettiin. Vuonna 1932 perustettiin maanviljelijöiden ja kalastajien vapaaehtoisten akordien rahoittamista varten erityisiä lainakassoja, joiden avulla pyrittiin edistämään sovintoja veloista. Vuonna 1934 säädettiin maanviljelijöitä ja kalastajia koskevat väliaikaiset lait, joiden nojalla tuomioistuin saattoi vahvistaa velkajärjestelyn. Edellytyksenä oli, että velallinen oli tehnyt velkojilleen kohtuullisen tarjouksen ja että velallisen omaisuuteen kiinnitetty velka ylitti omaisuuden myyntiarvon. Velkajärjestelyssä osa vakuuden arvon ylittävästä velasta pyyhittiin pois

[523] Huser 1, 1987 s. 61 ja 64.

ja lainakassa myönsi loppuosalle järjestelyluoton. Poikkeuslait olivat voimassa vuoteen 1940.[524]

Konkurssilakia uudistettiin harvoin osittaisuudistuksin eri yhteyksissä, mm. vuoden 1899 akordilain uudistuksen yhteydessä. Vuonna 1918 säädettiin etuoikeuslaki (prioritetsloven). Vuonna 1953 asetetun konkurssilakikomitean ehdotuksesta uudistettiin etuoikeuslaki (1963) ja komitean mietintö (1972)[525] johti vuonna 1984 uuden konkurssilainsäädännön vahvistamiseen.[526]

Uuden konkurssilainsäädännön hyväksymisen tarpeellisuutta olivat omiaan osoittamaan myös eräät suuryritysten konkurssit, joissa Norjan valtio erilaisten sitoumustensa vuoksi, kuten luotonantajana, takaajana ja palkkaturvan kautta kärsi huomattavia tappioita.[527]

6.2.2 Insolvenssilainsäädännön pääpiirteet

Norjan insolvenssilainsäädäntö koostuu kahdesta laista: laki velkaneuvottelusta ja konkurssista (konkurssilaki, NKL)[528] ja laki velkojien oikeudesta maksun saamiseen (DeknL).[529] Edellinen sisältää menettelyä koskevat säännökset, ja jälkimmäiseen on koottu aineellista konkurssioikeutta.[530] Kuten ensiksi mainitun lain nimestäkin voi päätellä, insolvenssimenettely sisältää itse asiassa kaksi menettelyn päätyyppiä, velkaneuvottelun ja konkurssin. Velkaneuvottelu on velallisen ja velkojien välinen sopimus velkojen uudelleen järjestelystä, mahdollisesta saneerauksesta ja sopimusakordista. Konkurssissa tähdätään jokseenkin tehokkaasti ja yksinomaisesti yritystoiminnan lopettamiseen ja varojen jakamiseen velkojille. Kysymys on siis likvidaatiokonkurssista. Menettelyn lajista toiseen siirtyminen on mahdollista tietyin edellytyksin. Kumpikin menettely voi päättyä pak-

[524] Huser 1, 1987 s. 67 ja NOU 1991:16 s. 33–34.

[525] NOU 1972:20 Gjeldsforhandling og konkurs.

[526] Pitkä valmisteluaika mietinnön ja lain vahvistamisen välillä liittyi osittain poliittiseen vallanvaihdokseen. Ensimmäinen hallituksen esitys (Ot.prp. nr. 50(1980–81); sosialidemokraattien hallitus) raukesi. Oikeiston vaalivoiton jälkeen annettiin uusi esitys Ot.prp. nr. 39(1982–83). Ero sisällössä ei ollut suuri. Pääasiallinen ero liittyi konkurssikaranteenin automaattisuuteen. Eräitä muutoksia tehtiin esityksen Ot.prp. nr. 72(1984–85) johdosta.

[527] Tofte Cellulosefabrikk A/S & Co:n ja Norddeutsch Ferrowerke GmbH:n konkurssit johtivat perusteelliseen selvitykseen tapahtumien kulusta ja valtion osuudesta ja menetyksistä, ks. mainitsemisjärjestyksessä NOU 1983:31.

[528] Lov om gjeldsforhandling og konkurs, 8.6.1984 nr. 58.

[529] Lov om fordringshavernes dekningsrett, 8.6.1984 nr. 59.

[530] Käytännössä konkurssioikeuden säännöksiä ei voida selväpiirteisesti jakaa menettelyä ja aineellista sisältöä koskeviin, ks. Huser 1, 1987 s. 26–27.

koakordiin, joka ei ole itsenäinen menettelylaji vaan edellyttää joko velkaneuvottelun tai konkurssin aloittamista ja tiettyjen alkuvaiheiden läpikäymistä.

Sekä velkaneuvottelussa että konkurssissa velallinen voi olla niin oikeushenkilö kuin luonnollinen henkilökin. Menettelyt on selkeästi suunnattu liike- ja elinkeinotoiminnan velkajärjestelyihin. Kuolinpesän ja konkurssipesän konkurssi on mahdollinen, mutta ei velkaneuvottelu.[531]

Velkaneuvottelua koskevin osin esityksen perusteluissa korostui tavoite suosia tuomioistuimen valvonnassa tapahtuvia velkaneuvotteluja ja sopimuksia yksityisten kustannuksella. Epävirallisia sopimusneuvotteluja ja velkajärjestelyjä ei haluttu rajoittaa tai muulla tavoin säännellä mm. sopimusvapauteen vedoten, vaan tavoitteeseen pyrittiin antamalla tuomioistuimen valvonnassa tapahtuville velkaneuvotteluille eräitä edullisia piirteitä. Esimerkiksi valtion toissijainen vastuu menettelyn kustannuksista on osoitus tästä tavoitteesta.[532] Tällä tavoin perusteltiin myös velkaneuvottelun ei-julkista luonnetta. Menettelyn aloittamista ei julkisteta ja menettelyn aikana pidettävät oikeudenkäyntitilaisuudet ovat julkisia vain, jos velallinen on tehnyt hakemuksen akordista. Laissa ei säädetä asianosaisten ja ulkopuolisten vaitiolovelvollisuudesta, mikä tekee lainkohdan tulkinnan ongelmalliseksi.[533]

Velkaneuvottelun aloittamista voi hakea vain velallinen. Velkaneuvottelun katsottiin edellyttävän velalliselta siinä määrin vakavaa yhteistyötä, että sen aloittaminen velkojan hakemuksesta ei todennäköisesti johtaisi onnistuneeseen lopputulokseen.[534] Asian käsittelyssä noudatetaan toissijaisesti riita-asioiden käsittelyä koskevan lain säännöksiä.[535]

---

[531] NKL 140 §, Deknl 9:2,2, Huser 1, 1987 s. 161.

[532] Valtio vastaa velkaneuvottelun – mutta ei konkurssin (NKL 67 §) – kuluista, jos velallinen ei pysty niitä maksamaan. Velallinen joutuu yleensä maksamaan kulut ennakolta (NKL 3 §).

Jotta maanviljelijöiden mahdollisuus käyttää hyväkseen velkaneuvottelulain menettelyä ei estyisi ennakkomaksuihin tarvittavien käteisvarojen puutteeseen Landbruksdepartementet on vuonna 1988 asettanut erityisen takausohjelman 10.000 kruunua ylittävien kulujen osalta, ks. NOU 1991:16 s. 22. NKL 3,3 §.

[533] Lainkohta ilmeisesti kieltää aktiivisen tiedonantamisen tuomioistuimen ja pesän hallinnon taholta. Sen sijaan tiedusteluihin vastaamisen suhteen oikeustila tuntuu olevan jossain määrin epäselvä. Huser puoltaa käsitystä, jonka mukaan tietoja pyytävältä ei tulisi vaatia erityistä selvitystä velkoja-asemasta. Kun laki ei velvoita velkojia salassapitoon eikä rajoita tiedotusvälineiden tiedonvälitystä, Huser katsoo, että lainkohdalla on vähäinen käytännön merkitys. Todettakoon, että Huser suhtautuu kriittisesti ei-julkisuuteen velkojien ja muiden asianosaisten (kuten uusvelkojien ja sopimuskumppaneiden) tasa-arvoa koskevin argumentein sekä lain noudattamiseen liittyvien yleisestävien syiden nojalla, ks. s. Huser 1, 1987 s. 145–151.

[534] Huser on kuitenkin vakavasti epäillyt aloiteoikeuden ja yhteistyöhalukkuuden keskinäistä riippuvuussuhdetta, ks. Huser 1, 1987 s. 154–155.

[535] NKL 149 §, jossa nimenomaisesti luetellaan toissijaisesti sovellettaviksi tulevat lainkohdat. Huser 1, 1987 s. 41–42.

Konkurssinedellytys on maksukyvyttömyys. Uuden konkurssilain valmistelun alkuvaiheissa myös velkaneuvottelun edellytykseksi kaavailtiin maksukyvyttömyyttä. Hallituksen esityksessä lain sisältö tältä osin oli toinen ja velkaneuvottelun edellytykseksi tuli illikviditeetti.[536] Konkurssilain 1 §:ssä tämä ilmaistaan siten, että 'velallinen, joka ei voi täyttää velvoitteitaan sitä mukaa kuin ne erääntyvät...' Toisin sanoen kauemmaksi tulevaisuuteen suuntautuvalle aspektille ei anneta merkitystä.

Velkaneuvotteluhakemuksen oikeusvaikutukset alkavat, kun hakemus jätetään tuomioistuimelle. Hakemus on käsiteltävä nopeasti. Tuomioistuin tekee menettelyn aloittamisesta erillisen päätöksen, ja ennen sitä se tutkii menettelyn aloittamisen edellytykset. Niiden selvittämiseksi tuomioistuin voi pyytää velalliselta lisäselvityksiä sekä kuulla tarvittaessa velkojia. Aineelliset edellytykset liittyvät ensisijaisesti velallisen taloudellisen tilanteen arvioimiseen ja ne ovat kahdensuuntaiset; toisaalta edellytetään, että velallinen täyttää illikviditeettiä koskevan edellytyksen (1 §), ja toisaalta täytyy olla olemassa edellytykset päästä neuvottelumenettelyn avulla velkajärjestelyyn (4,1 § 3 k).[537]

Velkaneuvottelun tavoitteena on vapaaehtoinen velkajärjestely. Sen saavuttamiseksi nimetään velkojien toimikunta ja tilintarkastaja (revisor), jotka selvittävät velallisen taloudellisen tilan ja syyt maksukyvyttömyyteen. Velallinen tekee sitten ratkaisun jatkon suhteen: hän voi esittää vapaaehtoista velkajärjestelyä, julkista pakkoakordia tai 'luovuttaa', jolloin tuomioistuin siirtää asian konkurssikäsittelyyn.[538]

Laki jättää vapaaehtoisen velkajärjestelyn sisällön avoimeksi. Separatistivelkojat ovat sen ulkopuolella ja etuoikeutetut velat on maksettava kokonaisuudessaan. Vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että kaikkien niiden velkojien on hyväksyttävä velkajärjestely, joiden oikeuksia sillä muutetaan. Ankaraa vaatimusta tasapainottaa se, että velkojien passiivinen vähemmistö ei voi estää järjestelyn hyväksymistä. Jos 75 % velkojista on sen hyväksynyt eikä kukaan vastusta, järjestely on hyväksytty.[539]

Velkaneuvottelu voi päättyä siihen, että velallinen hakee julkisen akordikäsittelyn aloittamista. Tällöin hänellä täytyy olla takanaan 40 prosenttia velkojis-

---

[536] Ks. Huser 1, 1987 s. 155 ja illikviditeetistä edellytettävästä näytöstä s. 170–171. Huser lähtee siitä, että muutos laajensi velkaneuvottelun soveltamisalaa yrityksiin, jotka ovat illikvidejä, vaikka ehkä eivät pitkällä tähtäimellä maksukyvyttömiä. Toisaalta hän on huolestunut siitä, että hakemukset tehdään liian myöhään – mihin suuntaan pelkkään likviditeettiin keskittyminen kyllä johtaa.

[537] Ks. esim. Brækhus 1985 s. 21 ss. Huser 1, 1987 s. 153 ss.

[538] Brækhus 1985 s. 28.

[539] Brækhus 1985 s. 31.

ta, jotka ovat hyväksyneet joko vapaaehtoisen velkajärjestelyn tai muun akordiehdotuksen. Itse akordin hyväksymiseen vaaditaan 60 prosenttia velkojista, jos akordiprosentti on yli 50, ja 75 prosenttia velkojista, jos akordiprosentti on alle 50. Määräenemmistö lasketaan sekä pääluvun että saatavan suuruuden mukaan.[540] Alle 25 prosentin akordiprosentti on mahdollinen vain, jos kaikki velkojat ovat sen hyväksyneet tai jos velallisen maksukyvyttömyys johtuu hänestä itsestään riippumattomasta onnettomuudesta (uhell) (§ 30.4), millä tarkoitetaan tulipaloa tms., ei sen sijaan suhdannevaihteluita.[541]

Sekä laissa että esitöissä lähdetään siitä, että vapaaehtoinen velkajärjestely ja akordi eivät tähtää vain liiketoiminnan saneeraukseen vaan että kumpikin voi johtaa liiketoiminnan lopettamiseen ja varojen jakoon sopimuksen tai akordin mukaisesti. Koska velallinen vastaa veloista konkurssin jälkeenkin (DeknL § 6–6), luonnollisella henkilöllä voi olla huomattava kannustin pyrkiä saavuttamaan vapaaehtoinen velkajärjestely tai akordi velkojiensa kanssa.

Konkurssien määrä kasvoi Norjassa 1980-luvulla. Kun määrä edellisen vuosikymmenen loppupuolella vaihteli 500:sta tuhanteen vuosittain, jo 1980-luvun puolessa välissä määrä oli noussut noin 2.000:een.[542] Akordilain mukaan aloitettuja akordikäsittelyjä oli ennen uuden lain voimaantuloa 40–70 vuosittain, mistä vajaa puolet päättyi konkurssiin.[543] Velkajärjestelylain tultua voimaan pakkoakordeja ei ainakaan alkuvaiheessa vahvistettu käytännöllisesti katsoen lainkaan. Velkaneuvotteluhakemuksista lain kahtena ensimmäisenä voimassaolon vuotena johti noin 125 velkaneuvottelun aloittamiseen. Näistä noin kolmasosa johti sopimukseen velkajärjestelystä ja kaksi kolmasosaa konkurssiin.[544] Velkaneuvottelun aloittamista koskevien edellytysten tulkinta näytti alkuvaiheessa vaihtelevan suuresti eri tuomioistuimissa.[545]

6.2.3 Kuluttajien maksujärjestelylaki

Yksityishenkilöiden velkaongelmien kehitys Norjassa 1980-luvulla oli monessa suhteessa samankaltainen kuin Suomessa vuosikymmenen loppupuoliskolla.

---

[540] Brækhus 1985 s. 36–37.

[541] NOU 1972:20 s. 95, Brækhus 1985 s. 34.

[542] Huser 1, 1987 s. 70.

[543] Huser 1, 1987 s. 72.

[544] Huser 1, 1987 s. 115.

[545] Esimerkiksi Oslon alioikeus (skifterett), jossa käsitellään viidesosa Norjan konkursseista, edellytti velalliselta 100 000 kruunun ennakkomaksua, mikä johti siihen, että Oslossa aloitettiin ko. vuosina kumpanakin vain kaksi velkajärjestelymenettelyä, Huser 1, 1987 s. 114–115.

Kotitalouksien velat yli nelinkertaistuivat kymmenen vuoden kuluessa (1978–1988).[546] Vuosikymmenen loppupuolella työttömyys näytti asettuneen pysyvästi korkealle tasolle, korkotaso oli noussut ja asuntojen hinnat lähteneet laskuun.[547] Omistusasuminen on Norjassa yleistä ja asuntovelkojen osuus kotitalouksien velkaongelmista huomattava.

Velkaongelmien yleistymisen vuoksi velkajärjestelyä koskevaa lainsäädäntöä alettiin valmistella vuoden 1990 lopussa, jolloin perhe- ja kuluttaja-asioiden ministeriö asetti lakia valmistelemaan työryhmän. Työryhmän annettua lakiehdotuksen sisältävän mietintönsä[548] vuoden 1991 keväällä oikeusministeriö valmisteli siihen perustuvan lakiesityksen,[549] joka pienin muutoksin hyväksyttiin 17.7.1992. Velkajärjestelylaki tuli voimaan vuoden 1993 alusta.[550]

Perhe- ja kuluttaja-asioiden ministeriön työryhmä esitti kaksi vaihtoehtoista lakiehdotusta, joista toista se luonnehti *hyvinvointivaltiolliseksi* ja toista *insolvenssioikeudelliseksi*.[551] Ensiksi mainittu työryhmän enemmistön ehdotus oli sittemmin hyväksytyn lain jatkovalmistelun pohjana, kuitenkin eräillä vähemmistön ehdotuksilla modifioituna. Vähemmistön insolvenssioikeudelliseksi luonnehdittu ehdotus muistutti keskeisiltä piirteiltään Tanskan voimassa olevaa lainsäädäntöä.[552]

Työryhmän enemmistöllä oli kolme lähtökohtaa, jotka se pyrki ehdotusta laatiessaan ottamaan huomioon. Ensinnäkin sen toimeksiannossa todettiin, että ehdotus tulee laatia siten, ettei sen toteuttaminen vaadi merkittävää resurssien lisäystä. Toiseksi työryhmä tavoitteli sääntelyä, joka tekisi mahdolliseksi ehkäistä velallisen tilanteen heikentymistä hänen tulojensa alennuttua tilapäisesti esimerkiksi työttömyyden tai sairauden vuoksi. Ja kolmanneksi työryhmä piti tärkeänä asuntovelkojen saamista velkajärjestelyn piiriin.

Kaksi ensiksi mainittua näkökohtaa johtivat työryhmän painottamaan velkajärjestelyn valmistelevaa, tuomioistuinkäsittelyä edeltävää vaihetta. Tässä vaiheessa asia pyrittäisiin ratkaisemaan velallisen ja velkojien välisenä sovintona

---

[546] NOU 1991:16 s. 7.

[547] NOU 1991:16 s. 9.

[548] NOU 1991:16 Gjeldsordning for personer med betalingsvasker.

[549] Ot.prp.nr.81(1991–92).

[550] Lov om frivillig og tvungen gjeldsordning for privatpersoner (gjeldsordningsloven) 17.7.1993 Lov nr. 99.

[551] NOU 1991:16 s. 8.

[552] Vähemmistön muodosti työryhmän yksi jäsen, asianajaja Ken Arnulf Barnholdt. Vähemmistön ehdotus on esimerkiksi edellytysten osalta melko tarkka käännös Tanskan lain vastaavista kohdista. Menettely oli tarkemmin säännelty, mutta sisällöltään vastaava. Ks. NOU 1991:16 s. 91 ss.

eli vapaaehtoisena velkajärjestelynä. Vain siinä tapauksessa, että vapaaehtoista tietä ei saavuteta sovintoratkaisua, asia siirtyisi tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kaksivaiheista menettelyä perusteltiin myös sillä, että se ei vaaranna velkojien asemaa, vaan päinvastoin takaa velkojille velallisen maksukyvyn mukaisesti mahdollisimman suuren osan saamisesta ilman tarpeettomia kustannuksia.[553] Näiltä osin ehdotus sittemmin toteutuikin.

Lain soveltamisalaan kuuluvat luonnolliset henkilöt, jotka eivät harjoita liiketoimintaa. Liiketoiminnasta aiheutunut velka ei estä velkajärjestelyä, jos liiketoiminta on päättynyt eikä siihen ole liittynyt selvittämättä olevia olosuhteita. Velallisen edelleen jatkuva liiketoimintakaan ei estä velkajärjestelyä, jos vain vähäinen osa veloista johtuu liiketoiminnasta (§ 1–2). Velkajärjestelyn aloittaminen ei kuitenkaan suojaa velallista konkurssiin asettamiselta, vaan ensiksi mainittu menettely väistyy konkurssin tieltä.

Vapaaehtoinen velkajärjestely.

Velkajärjestelyn ensimmäinen, ns. vapaaehtoisen velkajärjestelyn vaihe tapahtuu ulosottomiehen käsittelyssä. Hakemus jätetään ulosottomiehelle,[554] jonka tulee huolehtia siitä, että asiassa tarvittava selvitys on käsillä ennen kuin hakemus etenee. Ulosottomies voi myös hylätä hakemuksen edellytysten puuttuessa ja siinä tapauksessa, että velallinen ei myötävaikuta asian käsittelyyn (§ 2–6). Jos velallinen ei ole aikaisemmin neuvotellut velkojiensa kanssa sopimusratkaisun saavuttamisesta, hänen on tehtävä se viimeistään hakemuksen ollessa ulosottomiehen käsiteltävänä, sillä vapaaehtoiset sovintoneuvottelut ovat velkajärjestelyn aloittamisen edellytys (§ 1–3,3).

Neuvottelut vapaaehtoisen velkajärjestelyn saavuttamiseksi rauhoitetaan velkojien perintätoimilta. Kun riittävä selvitys on koossa, ulosottomies lähettää hakemuksen alioikeudelle (namsretten), joka edellytysten täyttyessä tekee päätöksen velkajärjestelyn aloittamisesta. Alioikeuden päätöksestä astuu voimaan perintä- ja ulosmittauskielto (§ 3–4). Tänä aikana velallinen ei saa myydä, luovuttaa eikä antaa pantiksi omaisuuttaan. Ulosottomies ulosmittaa velallisen sellaisen omaisuuden, joka voidaan käyttää velkojen maksamiseen, sekä velallisen palkasta osuuden, jota ei tarvita kohtuullisten elinkustannusten kattamiseen (§ 3–3).

[553] NOU 1991:16 s. 43.

[554] Hakemus ei voi mennä suoraan tuomioistuinkäsittelyyn, vaikka työryhmä tätä ehdotti.

Velkajärjestelyn aloittamisen jälkeen velallisen on tehtävä velkojilleen ehdotus vapaaehtoisesta velkajärjestelystä. Sen laatimisessa hän voi saada ulosottomieheltä apua. Neuvotteluihin on aikaa kolme kuukautta. Velkajärjestelyn aloittamisesta kuulutetaan. Merkintä velkajärjestelyn aloittamisesta ja vahvistetusta maksuohjelmasta rekisteröidään ja sitä voidaan käyttää luottotietona ohjelman päättymiseen asti (§ 7–1).[555]

Sovintoratkaisujen edistäminen kuuluu menettelyyn osallistuvien viranomaisten, erityisesti ulosottomiehen tehtäviin. Tarvittaessa velalliselle voidaan määrätä avustaja jo maksujen lakkautuksen aikana. Myös avustajan tulee edistää sovintoratkaisuja. Avustajat voivat olla asianajajia, mutta myös muun soveltuvan koulutuksen omaavia henkilöitä. Jo ennen velkajärjestelylain säätämistä aloitettiin velkaneuvonnan kehittäminen kuluttajaneuvonnan yhteydessä perustamalla muutamia uusia virkoja.[556]

Ehdotus maksuohjelmaksi lähetetään velkojille tiedoksi ja jos kukaan velkojista ei sitä vastusta, ulosottomies voi vahvistaa sen maksuohjelmaksi. Passiivisina pysyttelevien velkojien katsotaan hyväksyneen ehdotuksen (frivillig gjeldsordning § 4–11).

Vapaaehtoisia velkajärjestelyjä ei ole saatu aikaan siihen malliin kuin lakia säädettäessä kaavailtiin. Ulosottomiehille oli lain voimassa olon ensimmäisen vuoden (1993) aikana tullut 22.283 yhteydenottoa, mutta vain 4.384 hakemusta. Näistä 1.101 tapauksessa tuomioistuin oli tehnyt aloittamispäätöksen. Vuoden loppuun mennessä velkajärjestelyyn oli päädytty 315 tapauksessa.[557] Velkojat olivat asettuneet vastustamaan useimpia hakemuksia, mistä johtuen suurin osa ratkaisuista oli mennyt tuomioistuimen käsittelyyn.[558]

Vapaaehtoisen velkajärjestelyn sisältöä ei suoranaisesti säännellä laissa, vaan se on periaatteessa asianosaisten määräysvallassa. Kun tuomioistuimen vahvistaman velkajärjestelyn sisältö on tarkoin säännelty, sitä koskevat säännökset tietenkin ohjaavat myös vapaaehtoisten ratkaisujen aineellista sisältöä.

Tuomioistuimen vahvistama velkajärjestely.

Lain valmistelussa oletettiin, että valmisteluvaiheen ansiosta tuomioistuimeen tulisi vain osa asioista ja että nekin tässä vaiheessa olisivat jo hyvin valmistel-

[555] Ot. prop. nr. 81(1991–92) s. 127.

[556] Ot.prop. nr. 81(1991–92) s. 18.

[557] Poppe 1994 s. 78.

[558] Toiminnanjohtaja Leena Veikkolan (Takuu-Säätiö) matkaraportin (5.12.1993) mukaan velkojat olivat vastustaneet jopa 80–90 %:ssa tapauksista ja vapaaehtoiseen ratkaisuun oli päästy tuolloin vain 89 tapauksessa.

tuja. Jos joku velkojista perustellen vastustaa velallisen ehdotusta, siirrytään pakolliseen velkajärjestelyyn (tvungen gjeldsordning), jonka sisältö on tarkoin säännelty lakitekstissä.

Pakollisessa velkajärjestelyssä velalliselle vahvistetaan maksuohjelma, jonka normaalipituus on viisi vuotta. Erityisistä syistä ohjelman pituus voi poiketa tästä ylös- tai alaspäin. Velkajärjestelyssä velallinen saa pitää omaisuudestaan vastaavan osan kuin ulosotossa, eli tavanomaisen koti-irtaimiston ja henkilökohtaisten esineiden lisäksi työvälineitä ja työn tai koulutuksen vuoksi tarpeellisia kulkuvälineitä tiettyyn arvorajaan asti (§ 4–5).[559] Myös tuloistaan velallinen saa pitää niin paljon kuin niistä on jätettävä ulosmittaamatta (§ 4–3).

Valmistelun alkuvaiheista alkaen oli selvää, että asuntovelkojen on tultava velkajärjestelyn piiriin. Asumisen suoja on Norjassa aikaisemminkin otettu huomioon pakkotäytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä. Tuomioistuin voi asettaa ehtoja asunnon myymiselle pakkohuutokaupalla sellaisen velkojan hakemuksesta, jolla ei ole vakuusoikeutta ko. asuntoon. Tuomioistuin voi asettaa pakkomyynnin edellytykseksi, että velalliselle löytyy sijainniltaan, kooltaan, hinnaltaan ja muilta ominaisuuksiltaan kohtuullinen asunto. Ensisijainen velvollisuus uuden asunnon etsimiseen on velallisella, jonka on osoitettava tehneensä voitavansa asunnon hankkimiseksi (DeknL 2–10 §).

Velkajärjestelylakiin sisältyvät perintärajoitukset koskevat velkojaa, jolla on vakuusoikeus asuntoon. Vakuuden arvon ylittävää osaa velasta käsitellään vakuudettomana ja siihen voidaan kohdistaa samoja järjestelytoimenpiteitä kuin muihinkin vakuudettomiin velkoihin. Asunnon myyminen velkajärjestelyssä oli lakiesityksen mukaan pääsääntö. Asunto tuli ehdotuksen mukaan myydä, jos myynti tuottaisi velkojille säilyttämistä paremman tuloksen ja asunto ylittää velallisen kotitalouden minimitarpeen.[560] Parlamenttikäsittelyssä lainkohtaa muutettiin siten, että minimitarpeen tilalle tuli kohtuullinen tarve eli asumisen suoja laajeni huomattavasti. Vaikka asunnon säilyttämistä lain esitöissä pidettiin poikkeuksellisena, sen edellytykset on määritelty siten, että asunnon säilyminen voi olla mahdollista varsin useissakin käytännön tilanteissa.

Asunnon myynti on lain § 4–7:n mukaan välttämätöntä, jos se sekä tuottaa velkojille säilyttämistä paremman tuloksen että asunto ylittää kohtuullisen tason. Myyntitulolla tarkoitetaan vakuudettomien velkojien osuutta myyntihinnasta.[561] Jos asunto on ylikiinnitetty, myyntituloa vakuudettomille velkojille ei ker-

---

[559] Ulosottoa koskien ks. Dekninsloven § 2–3.

[560] Ot.prp. nr. 81(1991–92) s. 63 ja 135 (§ 4–4), Finanskomiteen, Innst.O.nr. 90(1991–92) s. 17 ja 42.

[561] Edellytyksistä ks. Graver 1993 s. 110–111.

ry eikä sitä voida ottaa laskelmassa huomioon. Myyntihinnan lisäksi otetaan huomioon viiden vuoden maksuohjelman kertymä. Jos asumiskustannukset asunnon myynnin ansiosta laskevat, kertymä voi olla tavallisten velkojien kannalta edullisempi. Tällöin otetaan huomioon vakuusvelan järjestelykeinot, joita selostetaan jäljempänä. Nyt kysymyksessä olevan lainkohdan mukaan kohtuullisen tasoista asuntoa ei tarvitse myydä, vaikka myynti tuottaisikin velkojille paremman kertymän. Sen sijaan vakuusvelkoja koskeva maksuvelvollisuus voi osoittautua asunnon säilyttämisen esteeksi.

Jos velallinen saa pitää asuntonsa velkajärjestelyssä, vakuusvelkaan voidaan kohdistaa toisaalta ankarampia, toisaalta vähemmän ankaria velkajärjestelyn keinoja kuin tavallisiin velkoihin. Ankarampi keino on se, että vakuusvelan maksuaikaa velkajärjestelyssä ja maksuohjelman suorittamisen jälkeen ei ole lainkaan rajoitettu. Lievempää kohtelu on sikäli, että vakuusvelan pääomaa tai korkoa ei voida alentaa. Velallisen on maksuohjelman suorittamisen ajalta maksettava sopimuksen mukainen korko vakuusvelalle, joksi katsotaan vakuuden arvon kattama osa velasta korotettuna 10 prosentilla.[562] Lyhennyksiä velallinen voi suorittaa vasta maksuohjelman päätyttyä (§ 4–8(a)), joten maksuaika voi pidentyä huomattavastikin, esimerkiksi juuri maksuohjelman keston verran.

Jos velallinen voi pitää muuta velan vakuutena olevaa omaisuutta kuin asunnon, maksuohjelmaan sisältyy myös vakuusvelan lyhennyksiä (§ 4–8(b)).

Vapaaehtoisessa velkajärjestelyssä voidaan poiketa lain maksuohjelman sisältöä koskevista säännöksistä. Sen sijaan *velkajärjestelyn edellytykset* tutkitaan ulosottomiehen toimesta vapaaehtoisessa velkajärjestelyssä ja tuomioistuimen toimesta myöhemmässä vaiheessa. Edellytykset on säännelty suhteellisen väljästi. Ensinnäkin velallisen tulee olla pysyvästi kykenemätön täyttämään velvoitteitaan (§ 1–3).[563] Velallisen on ennen hakemuksen siirtämistä tuomioistuimelle täytynyt pyrkiä sovintoon velkojien kanssa (§ 1–3,3). Hänen tulee myötävaikuttaa menettelyn kulkuun (§ 2–6), eikä lopputulokseen ilmeisesti vaikuttanutta menettelyvirhettä (§ 5–4) saa tapahtua. Velkajärjestelyn estää se, että liian suuri osa veloista on riitaisia tai että velkajärjestely olisi *støtende* (§ 5–4). Viimeksi mainittu, kovin vaikeasti käännettävä termi pitää sisällään kaikki ne yleiseen maksumoraaliin liittyvät seikat, jotka Suomen ja Tanskan laeissa on eritelty yk-

[562] Asunnon arvioiminen kuuluu ulosottomiehen toimivaltaan. Toimituksessa on apuna kaksi asiantuntevaa todistajaa. Ulosottomiehen arvio voidaan riitauttaa vain erityisin perustein (§ 4–7).

[563] Työryhmän ehdotuksen mukaan velallisella olisi pitänyt olla ainoastaan merkittäviä velkaongelmia, 'Betydelige gjeldsproblemer'. Ks. NOU 1991:16 s. 68 ja 84.

sityiskohtaisemmin. Vasta oikeuskäytäntö tulee osoittamaan, mikä on sanan støtende täsmällinen tulkinta.

Sekä ulosottomies että tuomioistuin voi hylätä hakemuksen edellytysten puuttumisen perusteella. Ulosottomies voi hylätä hakemuksen vain siinä tapauksessa, että edellytysten puuttuminen on ilmeistä (åpenbart). Epäselvät tapaukset on käsiteltävä tuomioistuimessa.[564] Varsin suuri osa asioista on päättynyt ulosottomiehen hylkäävään päätökseen tai siten, että velallinen on otettuaan ulosottomieheen yhteyttä luopunut tekemästä hakemusta. Ensimmäisen puolen vuoden aikana peräti 44 prosenttia yhteydenotoista oli päättynyt jommalla kummalla tavalla.[565] Luvussa on kuitenkin mukana huomattava määrä yhteydenottoja, joiden yhteydessä todetaan 'ei kuulu lain soveltamisalaan'. Varsinaiseen velkajärjestelyn esteeseen viittaavia hylkäämisiä (støtende) oli vain pieni osa (6 % hylkäämisistä).[566] Sen sijaan velallisen puuttuva myötävaikutus oli huomattavan yleinen hylkäämissyy.

Vapaaehtoisen ja pakollisen maksuohjelman oikeusvaikutukset ovat identtiset. Velallinen on vapaa velkajärjestelyn piiriin kuuluvien velkojen loppuosasta[567] sen jälkeen kun hän on suorittanut maksuohjelman (§ 5–2). Velallinen vapautuu myös tuntemattomista veloista. Elatusavut on kuitenkin maksettava kokonaisuudessaan. Verojen ja muiden etuoikeutettujen saatavien maksuvelvollisuus näyttää olevan hieman kiistanalainen, mutta ilmeisesti nekin on maksettava kokonaan.[568]

Ohjelman muuttaminen on mahdollista velkojan hakemuksesta, jos ilmenee, että velallinen on menetellyt petollisesti tai oleellisesti laiminlyö ohjelman suorittamisen. Muuttaminen olisi viiden vuoden kuluessa mahdollista myös muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Vielä ohjelman suorittamista seuraavien viiden vuoden aikanakin voidaan velallisen saama perintö, voitto tms. käyttää velkojien tyydyttämiseen (§ 6–1). Velkajärjestely ei vaikuta takaajien eikä kanssavelallisten asemaan eikä heitä koskevia säännöksiä sisälly lainsäädäntöön.[569]

---

[564] Ot.prop.nr. 81(1991–92) s. 56, ks. myös Graver 1993 s. 74, Poppe 1994 s. 108.

[565] Poppe 1994 s. 110.

[566] Poppe 1994 s. 111.

[567] Lukuunottamatta panttivelkoja, jos hän on saanut pitää vakuuden.

[568] Graver 1993 s. 121–122.

[569] Varhemmissa valmisteluvaiheissa ehdotettiin, että maksujen lakkautus koskisi myös takaajia ja samaan talouteen kuuluvia kanssavelallisia NOU 1991:16 (1–10 §).

Hyvinvointivaltiomalli ja insolvenssimalli.

Velkajärjestelylakia valmistellut työryhmä nimesi ehdotuksensa hyvinvointivaltiolliseksi ja insolvenssioikeudelliseksi. Toteutunut laki sisältää piirteitä molemmista. Hyvinvointivaltiomallissa haluttiin ehkäistä velkaongelmien pahentumista erityisesti työttömyyden aikana. Työryhmä ehdotti maksunlykkäysinstituutiota, jonka avulla velallinen olisi voinut saada lykkäystä kaikkien velkojen maksamiseen väliaikaisen tulojen vähenemisen vuoksi, mutta ministeriö luopui siitä jatkovalmistelussa. Työryhmän ehdotuksen mukaan maksunlykkäystä olisi voinut saada aina 9 kuukauteen asti, jotta velallisen tilanne ei tulojen vähenemisen vuoksi olisi heikentynyt. Toteutuneessa muodossaan velkajärjestely koskee vain vakavasti ja pysyvästi maksukyvyttömiä velallisia eikä siinä voida toteuttaa tilapäistä moratoriota.

Hyvinvointivaltiomallista[570] on säilynyt pyrkimys sopimuspohjaisten ratkaisujen saavuttamiseen ulosottomiehen käsittelyssä. Tähänastiset kokemukset viittaavat siihen, että tavoitetta ei ole saavutettu. Lain tavoitteisiin kuului lisäksi edistää velkaongelmien sopimuspohjaisia ratkaisuja ilman viranomaiskäsittelyä. Saattaa olla, että lailla on ollut ainakin jonkin verran sen suuntaista vaikutusta. Pankkien edustajien haastatteluihin perustuvat tutkimustulos kertoo, että pankit ovat entistä enemmän ja joustavamnin pyrkineet ratkomaan asiakkaiden velkaongelmia lainan ehtoja muuttamalla, korkoa alentamalla ja myöntämällä saneerausluottoja. Suurin muutos on tapahtunut valtion pankissa, joka oli aiemmin suhteellisen joustamaton. Vakuutusyhtiöt ja muut yksityiset velkojat eivät ainakaan toistaiseksi olleet merkittävästi muuttaneet toimintatapojaan. Toisaalta pankit olivat muuttaneet perintätapojaan myös siten, että velallisen asunnon myyntitoimenpiteisiin ryhdytään aiempaa nopeammin. Neuvotteluratkaisun hakeminenhan ei suojele velallista ulosmittaukselta, vaan sen tekee vasta velkajärjestelyn aloittaminen.[571]

Myös kuluttajaviranomaisten kokeiluluonteisessa velkaneuvonnassa on saatu aikaan sovintoja. Ne eroavat velkajärjestelylain mukaisista maksuohjelmista siten, että maksuaikataulut ovat huomattavasti pidempiä.[572] Tätä tietoa on vaikeaa asettaa oikeisiin yhteyksiinsä, koska ei ole tiedossa, sisältyykö sovintoihin asuntovelkoja. Kaiken kaikkiaan Norjan kokemukset osoittavat, että sovintoratkaisujen tie on huomattavan vaikea silloin, kun kysymys on vakavista velkaongelmista.

---

[570] Velkajärjestelylakeja tarkastellaan hyvinvointivaltion malleista käsin luvussa VII 3.3.3.

[571] Poppe 1994 s. 144 ss.

[572] Leena Veikkola 5.12.1993.

6.3 Ruotsi

6.3.1 Kehityksestä 1800-luvulla

Ruotsin konkurssilainsäädännön varhaiskehitystä on edellä seurattu Suomen lainsäädännön historian yhteydessä. Sen jälkeen kun maidemme lainsäädäntökehitys erkaantui toisistaan, ja Suomen suuriruhtinaskunnassa niin konkurssioikeuden alalla kuin muillakin lainsäädännön lohkoilla elettiin puolen vuosisadan mittaista hiljaiseloa, Ruotsin konkurssilainsäädäntö uudistui useaan otteeseen. Aikaisemmat säädökset kumottiin ja ensimmäinen konkurssilain nimikettä kantava laki säädettiin vuonna 1818.[573] Uudet konkurssilait säädettiin niinkin pian kuin vuosina 1830 ja 1862, ja aineellista kehitystä voi luonnehtia asteittaiseksi.

Vuoden 1734 lain jälkeen onnettomuuden vuoksi velkaantuneen velallisen mahdollisuutta vapautua veloista konkurssin vaikutuksesta rajoitettiin. Ruotsissa jo vuoden 1818 konkurssilaissa poistettiin rehelliselle ja jonkin ulkoisen tapahtuman johdosta maksukyvyttömäksi tulleelle velalliselle aikaisempien lakien nojalla annettu vapautus velasta konkurssin jälkeen. Konkurssiin liittyi tämän jälkeenkin *afträdes-förmån* ja siitä sai nauttia velallinen, joka oli tullut maksukyvyttömäksi ilman omaa tuottamustaan 'genon wådliga händelser, såsom sjö- och brandskada, fiendens härjande, eller annat sådant olycksfall'.[574] Afträdesförmån määriteltiin velallisen henkilöä koskevaksi vapaudeksi.

Velallinen vastasi veloista konkurssin jälkeen saamallaan tai ansaitsemallaan omaisuudella, mutta jos hän sai hyväkseen afträdes-förmån -edun, hän sai pitää tuloistaan omaan, puolisonsa ja lastensa välttämättömään elatukseen tarvittavat varat.[575] Etu oli merkitykseltään huomattavasti rajoitetumpi kuin aikaisemman lain tuntema vapautuminen vastuusta konkurssiin jälkeen. Vuoden 1862 laki oli vielä ankarampi eikä tuntenut mitään tällaista etua. Sen mukaan velallinen vastasi konkurssin jälkeen perimällään tai hankkimallaan omaisuudella veloista riippumatta siitä, oliko velat konkurssissa valvottu.[576]

Samalla kun 'afträdes-förmån' vapautti velallisen velkavankeudesta, pakkotyöstä ja kunniaan kohdistuvista rangaistuksista eli niistä seuraamuksista, joita ainakin nykyisessä katsannossa pidettäisiin rikosoikeudellisina, näitä seuraamuksia koskevat konkurssilain säännökset täsmentyivät varsinaisiksi rangaistussään-

[573] Tämän ensimmäisen täydellisen konkurssilain tekstiä en ole onnistunut löytämään.

[574] Concurs-Lag 1830, § 39 ja 41.

[575] Concurs-Lag 1830, 6 §.

[576] Konkurs-Lag 1862, 32 §. Kuninkaan vuonna 1878 antaman päätöksen mukaan velallinen oli konkurssin jälkeen vastuussa jopa niistä varoista, jotka pesänhoitajat olivat kavaltaneet pois pesästä. K.M:ts Dom 18 Dec. 1878 H 460.

nöksiksi. Konkurssirikoksia koskevat säännökset olivat yksityiskohtaiset.[577] Ne siirrettiin konkurssilaista rikoslakiin vuonna 1864.

Uusi konkurssilaki säädettiin vuonna 1921 (1921:225) ja tuli voimaan seuraavan vuoden alusta. Vuoden 1921 konkurssilaki säädettiin kokonaisuudistuksena, mutta sisällöllisesti se ei radikaalisti poikennut edeltäjästään. *Welamsonin* mukaan vuoden 1921 laki oli omiaan korostamaan konkurssin likvidaatioluonnetta erityisesti sen vuoksi, että sen mukaan konkurssissa annetun riitaista saatavaa koskevan ratkaisun oikeusvoimavaikutus ei enää ulottunut konkurssin ulkopuolelle.[578] Merkittävä uudistus oli akordilain (1921) säätäminen, joka teki myös konkurssin ulkopuolisen pakkoakordin mahdolliseksi.

6.3.2 Osittaisuudistusten tie 1970- ja 1980-luvulla

Konkurssioikeuden systemaattinen uudistustyö oli käynnissä koko 1970- ja 1980-luvun. Ensimmäiset uudistukset olivat palkkaturvalain,[579] uuden akordilain[580] ja erillisen etuoikeuslain[581] säätäminen vuonna 1970. Tärkeitä materiaalisia säännöksiä, erityisesti konkurssiperusteita ja takaisinsaantia uudistettiin 1970-luvun puolessa.[582] Varsinainen kokonaisuudistus alkoi vuonna 1971, jolloin asetettiin konkurssilakikomitea. Sen ehdotusten perusteella 1970- ja 1980-luvulla toteutettiin eräitä osittaisuudistuksia, joista keskeisimpiä olivat konkurssipesän hallintoa ja sen valvontaa sekä pienten konkurssipesien käsittelyä koskeva uudistus (1979) sekä liiketoimintakieltoa koskevien säännösten ottaminen konkurssilakiin (1980).

Osittaisuudistukset eivät missään vaiheessa merkinneet radikaalia poikkeamista aikaisemmasta. Uuden konkurssilain[583] säätäminen vuonna 1987 oli jatkoa osittaisuudistuksille. Eräitä osia, esimerkiksi konkurssipesien hallintoa koskevia säännöksiä myös sisällöllisesti uudistettiin. Lainsäädännön keskeiset periaatteet ja rakenteet kuitenkin pysyivät entisellään. Esimerkiksi etuoikeus- ja akordilakeja ei merkittävästi muutettu. Insolvenssilainsäädännön jatkuva seuranta ja uudistustyö oli johtanut tilanteeseen, jossa uusi konkurssilaki heijasti edelleen monilta kohdin samoja periaatteita kuin edeltäjänsä. Vaikka RKL on yli sata vuotta konkurssisääntöä nuorempi, rakenteelliset erot eivät ole niin suuria kuin

[577] Ks. esim. Vento 1994 s. 60–61.
[578] Welamson 1961 s. 16.
[579] Lagen om statlig lönegaranti 1970:741.
[580] Ackordslag 1970:847.
[581] Förmånsrättslag 1970:979.
[582] Utsökningsrätt X, SOU 1970:75.
[583] Konkurslag SFS 672:1987, 11.6.1987. Laki tuli voimaan 1.1.1988.

saattaisi odottaa. Jos mennään yksityiskohtien tasolle, merkittäviä eroja tietenkin löytyy.

Uuden konkurssilain ensimmäiseen pykälän tavoitesäännös korostaa konkurssin pakkotäytäntöönpanon luonnetta. Sen mukaan konkurssissa 'yhden velallisen kaikki velkojat samassa yhteydessä ottavat pakkoteitse velallisen kaiken varallisuuden saataviensa tyydyttämiseksi'.[584] Ruotsin insolvenssioikeus perustuu erillisiin konkurssi- ja akordimenettelyyn. Akordi on konkurssissakin mahdollinen ja sen hyväksymiseen vaadittavat velkojaenemmistöt, minimiprosentti ja muut edellytykset on säännelty samoin kuin konkurssin ulkopuolisessa akordissa (RKL 12 luku, erit. 5, 15 ja 19 §). Muutoin kuin akordin kautta konkurssimenettely ei johda velallisen velkavastuiden helpottumiseen.

Näiden konkurssilain uudistusten yhteydessä konkurssipesän hallintojärjestelmää muutettiin useaan otteeseen. Muutokset liittyivät 1970- ja 1980-luvulla taloudellisesta rikollisuudesta käytyyn laajaan yhteiskunnalliseen keskusteluun.[585] Keskustelu johti useisiin lainsäädäntötoimiin, joista eräät – mm. takaisinsaantisäännösten[586] ja konkurssipesän hallinnon uudistaminen – liittyivät välittömästi konkurssioikeuteen. Niiden lisäksi uudistettiin rikoslain velallisen rikoksia koskevaa lukua useaan otteeseen[587] ja mm. osakeyhtiölain pakkoselvitystilaa koskevia säännöksiä.[588]

Keskustelu taloudellisesta rikollisuudesta oli osaltaan saanut alkunsa empiirisistä tutkimuksista konkurssieihin liittyvästä taloudellisesta rikollisuudesta. Kednerin (1975) ja Magnussonin (1978) tutkimuksista saatiin tukea väitteille, joiden mukaan konkursseihin yleensä, mutta varojen puutteessa rauenneisiin ja saman liikkeenharjoittajan hallinnassa olevien yritysten konkursseihin erityisesti liittyi huomattavaa taloudellista rikollisuutta.[589]

---

[584] Käännös JNK.

[585] Keskustelua on dokumentoitu Bråttsförebyggande Rådet -julkaisusarjan useissa julkaisuissa, ks. erit. Ekonomisk Brottslighet. Rapport från en konferens den 12 och 13 februari 1979 i Stockholm. Brå Rapport 1979:1.

Pesän hallinnon kehittämisen ja konkurssirikollisuuden väliseen yhteyteen kiinnitettiin huomiota useissa lainvalmistelutöissä. Esim. Jerrstedtin Presentation av konkurslagskommitténs förslag em. raportissa (s. 182–186) kuvaa tiivistetysti asiasta käytyä keskustelua.

[586] Ks. Kommission mot ekonmisk brottsilighet SOU 1983:60 Återvinning i konkurs.

[587] Erityisesti 1976, 1982 ja 1986. Pienempiä muutoksia tehtiin lisäksi vuosina 1978 ja 1982.

[588] Aktiebolagslag 13:2, ks. KM 1992:32.

[589] Kednerin tutkimus perustui laajoihin otoksiin ja eri lähteistä kerättyyn informaatioon. Hän totesi, että päättyneistä konkursseista 30 %:ssa oli ilmoitettu velallisen rikos ja varattomissa pesissä 19 %:ssa. Kednerin arvion mukaan jälkimmäisissä voitiin olettaa esiintyvän noin 50 % frekvenssi, Kedner 1975 s. 359 ja 388–389.

Talousrikollisuuden selvittämiseen kiinnitettiin huomiota pienten tai laadultaan yksinkertaisten konkurssien selvittämisen ja hallinnoinnin uudistuksessa (1980). Tavoitteena oli vähävaraisten konkurssien tutkiminen. Pesänhoitajalle säädettiin velvoite ilmoittaa syyttäjälle, onko velallisen toiminnassa tullut ilmi velallisen rikoksiin viittaavia tietoja.[590] Vastaava velvollisuus koskee ulosottoviranomaista[591] ja akorditoimitsijaa.[592] Velallisen rikokset ovat pääsääntöisesti virallisen syytteen alaisia.[593] Vuoden 1987 konkurssilaissa hallintoa uudistettiin ja nyt säännökset ovat samat kaikkien pesien osalta. Pesänhoitajan asema on itsenäinen ja velkojien sananvaltaa on kavennettu. Pesänhoitajan tulee mm. tehdä ratkaisu velallisen liiketoiminnan jatkamisesta konkurssin alkamisen jälkeen. Liiketoimintaa tulee jatkaa, jos se on tarkoituksenmukaista (8:2). Pesänhoitajan pääasiallisen tehtävän, velkojien etujen valvomisen lisäksi hän voi ottaa huomioon 'työllisyyttä pitkällä tähtäimellä edistävät seikat, jos se on mahdollista velkojien oikeutta merkittävästi heikentämättä' (7:8).[594]

Yhteenveto Ruotsin konkurssioikeuden kokonaisuudistuksesta 1970- ja 1980-luvulla voidaan tiivistää seuraavasti. Uudistus ei puuttunut konkurssioikeuden perusratkaisuihin ja rakenteisiin. Konkurssi on edelleen nimenomaisesti pakkotäytäntöönpanoa. Velallisen velkavastuun helpottaminen ei ollut lainvalmistelussa esillä. Sen sijaan täytäntöönpanon tehostaminen ja velallisen velkavastuun entistä laajempi toteuttaminen oli useiden osittaisuudistusten keskeinen tavoite. Konkursseihin liittyvä rikollisuus onkin pääosin konkurssihallinnolle annettujen uusien tehtävien johdosta tullut esiin huomattavasti aikaisempaa paremmin.[595]

6.3.3 Akordilaki ja -käytäntö

Voimassa oleva vuoden 1970 akordilaki rakentuu edeltäjänsä, vuoden 1921 lain periaatteiden varaan. Sekin muistuttaa Suomen nyt jo kumottua akordilakia, joka jäi kuolleeksi kirjaimeksi. Ruotsissa sitä vastoin akordit ovat olleet jatkuvasti käytössä. Akordilain mukainen menettely on käynnistetty useassa sadassa tapauksessa vuosittain ja akordin vahvistamiseen on päädytty viime vuosina noin sa-

[590] Aluksi vuoden 1922 konkurssilain 55 ja 185b §:iin, nykyisen KL 7:16, jonka mukaan myös liiketoimintakiellon perusteena kysymykseen tulevista seikoista tulee ilmoittaa.

[591] Utsökningsförordningen 1981:981 19 luvun 1 §.

[592] Akordslagen 1970:847 22 § ja ackordskungörelsen 1970:858 30 §.

[593] Löfmarck 1986 s. 53.

[594] Prop. 1986/87:90 s. 109 ja 262.

[595] Professori Löfmarckin mukaan pesänhoitajien uudet tehtävät olivat pääasiallinen syy siihen, että ilmoitukset rikoksista velkojia kohtaan noin kolminkertaistuivat vuosina 1979–1984. Löfmarck 1986 s. 34–35.

dassa tapauksessa vuosittain.[596] Edes verojen vahva etuoikeusasema ei ole estänyt akordien syntymistä. Pääasiallisena syynä tähän pidetään sitä, että verottajalla on oikeus luopua etuoikeudesta akordissa ja osallistua akordista päättämiseen etuoikeudettomien velkojien kanssa.[597]

Akordilain toimivuus perustuu siihen, että jo ennen vuoden 1921 akordilain säätämistä akorditoimitsijoiden tehtävät keskittyivät kolmen kaupungin Malmön, Göteborgin ja Tukholman kauppakamareiden toimihenkilöille. Niiden yhteyteen perustettiin akordikeskuksia (Ackordcentral), joiden toiminta on jatkunut näihin päiviin asti. Akordikeskus tarjoaa vaikeuksissa oleville yrityksille erikoistunutta palvelua, joka voi edellytysten ollessa olemassa johtaa akordin vahvistamiseen.

Akordimenettely tuomioistuimessa on kaksivaiheinen. Velallinen voi ensiksi hakea uskotun miehen määräystä. Uskotun miehen määräys voidaan antaa, jos velallinen on maksukyvytön. Velallisen ilmoitus riittää näytöksi maksukyvyttömyydestä.[598] Jos hakemus hyväksytään, astuu voimaan eräitä velkojan konkurssihakemusta ja ulosmittausta koskevia rajoituksia, mutta ei kattavaa maksu- ja perintäkieltoa.[599] Määräys voi olla voimassa kaksi kuukautta. Sinä aikana velallisen on tehtävä tuomioistuimelle hakemus – ellei hän pääse sopimukseen velkojiensa kanssa tai löydä muuta ratkaisua tilanteeseen – julkisen akordimenettelyn aloittamisesta. Jälkimmäiseen hakemukseen on liitettävä akordiehdotus ja vähintään 40 prosentilta akordin piiriin kuuluvista velkojista saatu suostumus ehdotettuun akordiin. Tuomioistuimen päätös julkisen akordimenettelyn aloittamisesta saa aikaan maksu- ja perintäkiellon (AckL 12 ja 19 §).

Käytännössä akordin valmisteluun varattu kahden kuukauden aika on osoittautunut liian lyhyeksi.[600] Samoin maksu- ja täytäntöönpanokiellon voimaanas-

---

[596] Uskotun miehen määräyksiä/vahvistettuja akordeja on ollut seuraavasti: 1990: 237/99; 1992: 941/171 ja 1993: 428. Vuonna 1993 aloitettiin akordikäsittely tuomioistuimessa 60–85 tapauksessa. Lähteet SOU 1992:113 s. 19 ja 125 ja Rättsstatistisk Årbok 1993. Eräät ruotsalaiset lähteet tuntuvat pitävän määrää alhaisena, ks. esim. Håstad 1990 s. 29 ja SOU 1993:113 s. 19.

[597] SOU 1987:10 s. 118–120 ja SOU 1990:74 s. 85. Siitä, edistääkö vai vaikeuttaako verojen etuoikeus akordien syntymistä, tuntuu esiintyvän varsin erilaisia käsityksiä toisaalta veron perinnästä huolehtivilla ulosottoviranomaisilla (kronofogdemyndighet) ja toisaalta eri luotonantajatahoilla, ks. LU 1987/88:21 s. 7. Sekä verottajan että ulosottoviranomaisen (kronofogdemyndighet) myöntämä lykkäys veron maksamiselle on suhteellisen yleistä ja sitä pidetään mahdollisena hyvän etuoikeusaseman ja veroja koskevan turvaamistoimen, betalningssäkring-instituution vuoksi.

[598] Arnesdotter 1982 s. 71.

[599] SOU 1992:113 s. 124.

[600] Marraskuussa 1992 hyväksytyn akordilain 8 §:n muutoksen jälkeen tuomioistuin voi pidentää tätä aikaa.

tumisajankohta, julkisen akordimenettelyn aloittamispäätös, on liian myöhäinen.[601] Näistä syistä akordi useimmiten valmistellaan hyvin pitkälle ja velkojien kanssa neuvotellaan sen alustavasta hyväksymisestä jo ennen kuin uskotun miehen määräystä haetaan tuomioistuimelta. Tämä on edellyttänyt sopimusperusteisen maksujen lakkauttamisinstituution kehittämistä. Siinä velallinen ilmoittaa lakkauttavansa maksunsa, akordikeskus sitoutuu valvomaan velallisen toimintaa, velkojat sitoutuvat olemaan ryhtymättä perintätoimiin ja neuvottelemaan velallisen kanssa vain akordikeskuksen välityksellä.[602] Maksujen lakkautuksen aikana yrityksen toimintaa hoidetaan pääasiassa käteissuorituksin. Akordikeskusten vakiintuneen aseman vuoksi velkojat ovat pääsääntöisesti suostuneet perintätoimien keskeyttämiseen.[603] Tällä huolellisesti laaditulla ja pitkän ajan kuluessa kehittyneellä sopimusjärjestelyllä on käytännössä saavutettu sellainen lopputulos, että maksu- ja perintäkielto astuu voimaan jo velallisen ilmoittamasta maksujen lakkauttamisen päivästä alkaen. Kaikkia tilanteeseen liittyviä, esimerkiksi takaisinsaanti- ja velallisen rikoksia koskevia, juridisia ongelmia ei suinkaan ole pystytty ratkaisemaan.[604]

Akordin hyväksymisestä päättävät etuoikeudettomat velkojat. Etuoikeutetut velkojat, vakuusvelkojat sekä kuittaukseen oikeutetut velkojat ovat oikeutettuja täyteen suoritukseen akordista riippumatta. Verottaja on joskus luopunut etuoikeudestaan ja osallistuu silloin akordin hyväksymiseen.[605] Akordissa velkojien on saatava vähintään 25 saatavistaan. Minimiprosentista voidaan erityisistä syistä tai kaikkien velkojien suostumuksella poiketa (AckL 15 §). Jos akordiprosentti jää alle 50:n, tarvitaan sen hyväksymiseen 75 prosenttia äänestykseen osallistuneista velkojista (pääluvun mukaan) sekä 75 prosenttia kaikista äänestämiseen oikeutetuista saatavista. Jos akordiprosentti ylittää 50, vastaavasti sen hyväksymiseen vaaditaan 60 prosentin kannatus.[606]

---

[601] Maksujen lakkauttamisen säänitelemistä laissa on ehdotettu, ks. Smedman, Forum 1990 s. 23. Akordikeskuksen johtajana työskentelevä Smedman piti lainsäädäntöä pääpiirteissään onnistuneena.

[602] Arnesdotter 1982 erit. s. 83–84.

[603] Arnesdotter 1982 s. 84.

[604] Arnesdotter 1982 s. 174 ss., SOU 1992:113 s. 118 ss.

[605] Tähän on veronkantolaissa erityinen valtuutus SOU 1987:10 s. 277 ja SOU 1992:113 s. 128.

[606] Käytännössä akordikeskus on voinut kerätä velkojilta suostumukset kirjallisina ennen velkojainkokousta. Arnesdotter 1982 s. 124.

6.3.4 Ehdotus rekonstruktiolaiksi

Pian vuoden 1987 konkurssilain säätämisen jälkeen asetettiin selvitysmies tutkimaan insolvenssioikeuden uudistustarpeita. Toimeksiannon mukaan selvitysmiehen tuli harkita, millä toimenpiteillä insolvenssioikeuden alalla voitaisiin edistää kriisiyritysten rekonstruoimista ilman konkurssia.[607] Selvitysmies antoi loppumietintönsä vuonna 1992 (SOU 1992:113). Sen toimenpide-ehdotukset sisälsivät etuoikeusjärjestelmän osittaisuudistuksen sekä ehdotuksen uudeksi laiksi yritysten rekonstruktiosta.

Ehdotus perustuu pitkälti akordilain mukaisessa käytännössä havaittuihin ongelmiin, jotka aiheutuvat maksujen lakkautuksen oikeusvaikutusten sääntelemättömyydestä.[608]

Selvitysmies esitti akordilain korvaamista lailla yrityksen rekonstruktiomenettelystä. Rekonstruktio olisi samaan tapaan kuin akordi konkurssiin nähden erillinen ja sitä korvaava menettely. Rekonstruktio olisi kaksiosainen menettely. Rekonstruktion aloittamista koskevalla tuomioistuimen päätöksellä astuisi voimaan maksu- ja perintäkielto. Sen voimassa ollessa velallinen ja selivttäjä selvittäisivät velallisen taloudellista tilannetta, pyrkisivät sovintoratkaisuun velkojien kanssa ja tekisivät päätöksen menettelyn mahdollisesta jatkamisesta julkisena akordimenettelynä.

Hakemuksen voisi tehdä velallinen tai velkoja, mutta menettelyä ei velkojan hakemuksesta voitaisi aloittaa, ellei velallinen siihen suostu (1:2 ja 2:11). Velallisen hakemuksen hyväksymisen edellytyksenä ei olisi maksukyvyttömyys tai muu sellainen aineellinen vaatimus. Sen sijaan hakemukseen tulee sisältyä selvitys velallisen taloudellisesta tilanteesta, vaikeuksien syistä sekä arvio rekonstruktion ja velkojien kanssa tavoiteltavan sovinnon onnistumisen mahdollisuuksista (2:1). Mikäli kohtuudella ei voida olettaa, että rekonstruktio onnistuu, menettelyä ei voida aloittaa. Muilta osin tuomioistuin tutkii vain muodolliset edellytykset ja tekee – velkojia tässä vaiheessa kuulematta – päätöksen rekonstruktion aloittamisesta. Menettelyn oikeusvaikutukset alkaisivat siitä päivästä, jona tuomioistuin hyväksyy hakemuksen (1:3,1). Tärkeimpiin oikeusvaikutuksiin kuuluisi maksu- ja perintäkielto. Oikeusvaikutukset kestäisivät siihen asti, kun tuomioistuin tekee päätöksen rekonstruktion päättymisestä julkisen akordimenettelyn aloittamisen, velallisen laiminlyönnin, konkurssiin asettamisen tai muun syyn vuoksi.

---

[607] SOU 1991:113 s. 19.
[608] SOU 1992:113 s. 19.

Rekonstruktiossa tavoitellaan joko velallisen ja velkojien vapaamuotoista sovintoa tai julkista akordia. Akordia velallisen on haettava erikseen rekonstruktiomenettelyn vireillä ollessa (3:1). Akordin hyväksyminen olisi mahdollista samoilla velkojien enemmistöillä kuin akordilain (1970:847) mukaan. Velkoja ei akordin hyväksymisen seurauksena menettäisi oikeuttaan periä saatava takaajalta tai muulta velasta vastuussa olevalta taholta (3:14).

Ero akordilakiin verrattuna ei olisi niin suuri kuin olisi voinut odottaa. Muihin säännöksiin selvittäjä esitti huomattavia muutoksia. Selvittäjä ehdotti mm. verojen yleisen, huomattavan hyvän etuoikeuden poistamista. Hän esitti palkkasaatavien etuoikeuden parantamista siten, että ne menisivät yrityskiinnityksen edelle.[609]

6.3.5 Laki yksityishenkilön velkasaneerauksesta

Kotitalouksien velkaantuminen kasvoi Ruotsissa kuten muissakin pohjoismaissa 1980-luvulla huomattavasti. Kotitalouksien velkaongelmiin kiinnitettiin huomiota 1980-luvun jälkipuoliskolla sosiaalitoimessa ja kuluttajaviranomaisten toiminnassa ja eräitä laajahkoja neuvontakokeiluja käynnistettiin. Neuvontaa on kehitetty osana sekä kuluttaja- että sosiaaliviranomaisten toimintaa. Myös luotonantajat ovat kiinnittäneet huomiota velkaongelmiin ja perustaneet sovitteluelimen (kontonämnden)[610] kulutusluottojen kanssa vaikeuksiin joutuneiden ihmisten auttamiseksi.

Kysymys kotitalouksien velkasaneerauksesta tuli poliittiseen päiväjärjestykseen eduskunnan kautta. Tanskan lainsäädännöstä tietoisena Ruotsin eduskunta käsitteli asiaa ensimmäisen kerran eduskunnan tilintarkastajien tarkastettua ulosottoviranomaisen (kronofogdemyndighet, KFM) toimintaa istuntokaudella 1986/87. Sen jälkeen eduskunnan lakivaliokunta palasi asiaan useita kertoja mm. lu-

[609] Hän ehdotti irtisanomisajan palkan etuoikeusajan lyhentämistä konkurssin alkamisen jälkeiseltä ajalta aikaisemmasta korkeintaan kuudesta kuukaudesta kahteen. Palkan etuoikeusaika ennen konkurssia säilyisi ennallaan yhtenä vuotena. Palkan etuoikeutta koskevan uudistuksen yhteys yritysten rekonstruktioon perustuu siihen, että yrityskiinnityksen haltija saisi näin kannustimen valvoa velallisen toimintaa tarkemmin ja osallistua liiketoiminnan saneeraukseen. Väärän suuntaiset kannustimet nykyisessä tilanteessa muodostuvat selvitysmiehen mukaan siitä, että valtio palkkaturvaviranomaisena joutuu rahoittamaan kriisiyrityksen toimintaa. Koska yrityskiinnitysvelkojalla on konkurssissa palkkaa parempi etuoikeus, yrityskiinnitysvelkoja saa toiminnan jatkamisesta saatavan hyödyn. SOU 1992:113 s. 20–21.

[610] Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 99. Toiminnasta ks. SOU 1990:74 s. 91–94, SOU 1988:55 s. 107–108, LU 1987/88:12 s. 11 ja Mer för pengarna, Bilaga 7. Lyhyesti luotonantajatahon positiivinen käsitys Fischer, Forum 1990 s. 127 ja 144.

kuisien eduskunta-aloitteiden johdosta, joka kerta kehottaen hallitusta toimenpiteisiin velkasaneerauslain säätämiseksi.[611]

Eduskunnan lakivaliokunnan kannanottojen ansiosta insolvenssioikeuden uudistamista valmistellut selvitysmies työryhmineen (insolvensutredningen) sai ensimmäiseksi tehtäväkseen selvittää yksityishenkilöiden velkasaneerausta. Asiaa koskeva mietintö (SOU 1990:74) valmistui syksyllä 1990.[612] Siinä esitettiin erillisen yksityishenkilöitä koskevan velkasaneerauslain säätämistä. Ehdotus vastasi sisällöltään varsin pitkälle Tanskan voimassa olevaa velkasaneerausta, joskin yksityiskohdissa oli eroavaisuuksia.

Hallituksen esityksen valmistelun aikana eduskunnan lakivaliokunta ehti käsitellä asiaa vielä kerran vuonna 1993, jolloin Norjan velkajärjestelylaki oli jo tullut voimaan. Eduskunnan hyväksymässä mietinnössä valiokunta asetti lakiehdotuksen menettelysäännösten esikuvaksi Norjan lainsäädännön. Kun sitten lakiehdotus helmikuussa 1994 annettiin, se oli saanut vaikutteita sekä Tanskan että Norjan lainsäädännöstä. Ensiksi mainitun vaikutteet näkyvät selvimpinä saneerauksen aineellisissa edellytyksissä, kun taas jälkimmäinen on antanut vaikutteita menettelypuolelle. Velkasaneerauslaki (skuldsaneringslag) hyväksyttiin toukokuussa 1994 ja tuli voimaan 1.7.1994.[613]

Velkasaneerauslailla tavoiteltiin järjestelmää, joka mahdollisimman hyvin niveltyy voimassaolevaan siviili- ja prosessioikeusjärjestelmään.[614] Tavoitteena oli, että mahdollisimman suuri osa asioista pystyttäisiin hoitamaan niin 'alhaisella' tasolla kuin mahdollista eli mieluummin asianosaisten keskinäisin neuvotteluin velkaneuvojan tuella kuin lakisääteisessä menettelyssä. Myös virallismenettelyn painopiste pyrittiin saamaan 'alas', joten velkajärjestelyasia tulee vireille ja pyritään ensisijaisesti hoitamaan ulosottoviranomaisen (kronofogdemyndighet) toimesta. Vasta riitainen asia tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Näiden tavoitteiden saavuttamisen kannalta oli tärkeää, että velkaneuvonnan antaminen säädettiin kunnan velvollisuudeksi (1 §). Kunnille jäi vapaus päättää, miten ja minkä viranomaisen toimesta neuvontaa annetaan. Ulosottoviranomaiselle kuuluu myös neuvontatehtäviä, sillä tämän tulee velallisen kanssa yhdessä laatia maksuohjelma samoin kuin kehotuksin opastaa velallista täydentämään hakemuksensa ja hankkimaan tarvittavat liitteet. KFM:n tehtävät ovat osit-

---

[611] Ks. prop. 1993/94 s. 36–40; ensimmäinen näistä lakivaliokunnan mietinnöistä oli LU 1987/88:12.

[612] SOU 1990:74. Yleisesti ehdotuksesta Lennander JT 1990–91 s. 234–255 ja sama, Scand.Stud. 1991 s. 129–153 ja lyhyesti Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1992 s. 100–102.

[613] SFS 1994:334.

[614] Prop. 1993/94 s. 71.

tain lainkäyttöä, sillä KFM päättää velkasaneerauksen aloittamisesta ja vahvistaa maksuohjelman, jos sitä ei kukaan velkojista vastusta.

Velkasaneerauksen soveltamisalaa ei ole ajateltu laajaksi. Sen piiriin kuuluvat kaikki, joilla on kotipaikka Ruotsissa. Elinkeinonharjoittaja ei tule kysymykseen, ellei elinkeino ole jo päättynyt. Vakuusvelat eivät lainkaan kuulu saneerauksen piiriin eikä myöskään maksukielto koske niitä, joten lailla ei juuri ole käytännön merkitystä asuntovelallisten kannalta. Lain maksukyvyttömyyskäsite on esitöiden mukaan ymmärrettävä siten, että se tarkoittaa nettovelan aiheuttamaa maksukyvyttömyyttä, mistä taas aiheutuu, edelleen esitöiden mukaan, että asunto- tai muu varallisuus on käytännössä myytävä ennen velkasaneerausta.[615]

Velkasaneerauksen edellytykset voidaan tiivistää kolmeen kokonaisuuteen: 1) Velallisen tulee olla kvalifioidusti maksukyvytön, 2) saneeraus ei saa olla yleisen maksumoraalin vastainen (stötande) ja 3) velallisen tulee lojaalisti myötävaikuttaa saneerauksen toteuttamiseen.[616]

Kvalifioitu maksukyvyttömyys ja yleinen saneerauskelpoisuus on säännelty kutakuinkin samalla tavoin kuin Tanskassa. Kvalifioitu maksukyvyttömyys tarkoittaa lakitekstin mukaan sitä, että velallisella ei ole näköpiirissä olevana aikana mahdollisuuksia selviytyä veloistaan (4,1 §). Esitöissä korostetaan, että pääsääntöisesti mitään maksukyvyttömyyden päättymishetkeä ei saa olla näkyvissä.[617] Velallisen saneerauskelpoisuutta arvioitaessa huomioon otettavina seikkoina laissa mainitaan velkojen ikä, niiden syntyolosuhteet, velallisen ponnistukset niiden maksamiseksi, pyrkimykset tehdä sopimus niiden maksamisesta velkojien kanssa ja myötävaikutus velkasaneerauksen käsittelyssä. Kriteerit haluttiin muotoilla yleisesti sen vuoksi, että haluttiin korostaa velkaongelmien yksilöllisyyttä: '...den enes skuldsituation inte är den andres lik.' Jokainen tapaus tulisi pystyä käsittelemään yksilöllisesti eikä ketään saisi sulkea pois lain soveltamisalasta yhden yksittäisen kriteerin nojalla.[618] Lain soveltajalle jää siis huomattava harkintavalta.

Velallisen myötävaikutusvelvollisuus on haluttu erottaa muista kriteereistä sen vuoksi, että sillä on ratkaiseva merkitys menettelyn kululle. Velallinen on pääsääntöisesti vastuussa asianmukaisen hakemuksen ja selvityksen esittämisestä, mutta siitä ovat vastuussa myös asiaa käsittelevät viranomaiset, erityisesti KFM, ja mahdollisesti myös kunnallinen neuvoja.[619] KFM:llä on lisäksi laajat valtuu-

[615] Prop. 1993/94 s. 93 ja 127–129.
[616] Prop. 1993/94 s. 74.
[617] Prop. 1993/94 s. 92.
[618] Prop. 1993/94 s. 95.
[619] Prop. 1993/94 s. 148.

det saada muilta viranomaisilta tietoja salassapitosäännösten estämättä. Selvittäjän tai oikeusavustajan tarvetta ei tämän lisäksi katsottu olevan.[620]

Kuten sanottu, menettelyn pääpaino on ulosottoviranomaisen käsittelyssä. Hakemus tehdään KFM:lle, joka voi täydennyskehotuksen jälkeen jättää asian tutkimatta tai hylätä hakemuksen. Lain esitöissä tätä vaihetta käsittelyssä pidetään erittäin tärkeänä. Pääosan hakemuksista arvioidaan karsiutuvan pois tässä vaiheessa.[621] Hylkääminen tapahtuu aineellisella perusteella eli silloin, kun velallinen ei täytä lain mukaisia edellytyksiä. Jos KFM päättää aloittaa saneerauksen, voimaan tulee ulosmittauskielto (25 §). Maksukiellosta tai velkojien toimenpiteitä koskevasta perintäkiellosta laissa ei puhuta mitään. Menettelyn alkamisesta kuulutetaan.

Velallisen tulee yhdessä KFM:n kanssa laatia ehdotus maksuohjelmaksi. Se annetaan velkojille tiedoksi ja jos kukaan näistä ei nimenomaisesti vastusta sen hyväksymistä, KFM vahvistaa sen. Maksuohjelman kesto on viisi vuotta, mutta siitä voidaan erityisistä syistä poiketa ylös- tai alaspäin (8,4 §). Maksuohjelman mukaan velallisen tulee käyttää kaikki tulonsa, lukuunottamatta ulosottolain mukaan määräytyvää minimitoimeentuloa, velkojen maksamiseen. Velkojat ovat tasa-arvoisia, toisin kuin konkurssissa, jossa toistaiseksi on huomattavia etuoikeuksia. Maksuohjelmaa voidaan muuttaa, jos velallisen todetaan toimineen vilpillisesti, velallisen laiminlyötyä ohjelman noudattamisen sekä oleellisesti muuttuneiden olosuhteiden vuoksi (27 §). Maksuohjelma on laiminlyönnin sattuessa täytäntöönpanoperuste.

Ruotsin velkasaneerauslain mukaan kronofogdemyndighet eli täytäntöönpanoviranomainen käyttää huomattavaa lainkäyttövaltaa.[622] Tälle ratkaisulle löytyy kaksi keskeistä perustelua. Ensinnäkin asianosaisten oikeusturva on pyritty toteuttamaan sillä, että kaikista KFM:n ratkaisuista on valitusoikeus käräjäoikeuteen. Velallinen voi valittaa hakemuksen hylkäämisestä ja tutkimatta jättämisestä. Jos joku velkojista vastustaa maksuohjelmaa, KFM siirtää asian käsittelyn tuomioistuimeen (21 §). Koska tuomioistuimeen tulee vain riitaisia asioita, ne käsitellään aina istunnossa. Vain tuomioistuin voi vahvistaa velkasaneerauksen riippumatta velkojien mielipiteestä.

Toinen peruste KFM:n toimivaltuuksille löytyy siitä tavasta, jolla velkasaneeraukseen hallituksen esityksessä suhtaudutaan. Asian käsittelyssä KFM:n ei

---

[620] Prop. 1993/94 s. 85–86.

[621] Prop. 1993/94 s. 149 ja 157.

[622] Vastaavasti summaaristen velkomusasioiden käsittely on siirretty tuomioistuimilta KFM:lle; ks. lag (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. Myös näissä asioissa asianosaisella on aina oikeus saattaa asia oikeuden tutkittavaksi.

katsota puuttuvan kenenkään oikeuksiin tavalla, joka vaatisi tuomioistuinkäsittelyä. Velallisella ei katsota olevan sellaista oikeutta velkasaneeraukseen, jota hänen tulisi voida ainakaan ensivaiheessa vaatia tuomioistuinmenettelyssä. Esityksessä sanotaan osuvasti: 'Skuldsaneringsförfarandet innebär inte heller för gäldenärens del att han riskerar någon rättighet som han redan har.'[623] Velkojienkaan oikeuteen ei katsota puututtavan ennen kuin maksuohjelmassa siinä määrin, että vasta maksuohjelmaehdotus on tarpeen antaa kullekin velkojalle tiedoksi.

Suhtautuminen velkojien asemaan poikkeaa siitä, mitä insolvenssioikeudessa yleensä on totuttu ajattelemaan. Täytäntöönpanokieltoa pidetään yleensä jo sinänsä merkittävänä velkojien oikeuksien rajoituksena, joka edellyttää tiettyjä oikeusturvan takeita, mm. tuomioistuinkäsittelyä. Ruotsin velkasaneerauksen edellytykset on tosin rajattu sillä tavoin, että kiellolla ei yleensä ole suurtakaan merkitystä, koska velallisen edellytetään jo realisoineen kaiken omaisuutensa. Ajatus velkasaneerauksesta velalliselle myönnettävänä etuna, eikä velallisen oikeutena, saattaa kuulostaa yhteensopivalta sen yksityisoikeudellisen lähtökohdan kanssa, että jokaisella on ankara vastuu omasta maksukyvystään. Toisaalta kysymys on yksityisoikeudellisten velkasuhteiden sisältöä koskevasta ratkaisusta, joiden on yleensä katsottu kuuluvan tuomioistuimille. Siihen ei vaikuta pelkästään erimielisten asianosaisten oikeus saattaa asiansa tuomioistuimeen, joka heillä on KFM:n käsittelyn jälkeen, vaan myös muodollisen oikeudenmukaisuuden vaatimus. Toisin sanoen, velkaongelmien yksilöllisyyden korostaminen ei voi peittää sitä tosiasiaa, että oikeudellisesti relevantilla tavalla samanlaisilla velallisilla on oikeus vaatia ja edellyttää samanlaista kohtelua.

[623] Prop. 1993/94 s. 154.

VII YHTEENVETO VELKAVASTUUN SÄÄNTELYSTÄ INSOLVENSSIOIKEUDEN KEHITYKSESSÄ

1 INSOLVENSSILAKIEN TAVOITTEET

Konkurssioikeutta on perinteisesti pidetty praktisena ja pragmaattisena, jopa teknisluonteisena oikeudenalana,[1] johon ei juurikaan kohdistu poliittista mielenkiintoa.[2] Konkurssioikeuden pragmaattisuus lienee vaikuttanut myös siihen, että alan tutkimus ei ole ollut teoreettisesti painottunutta, vaan valtaosa konkurssioikeuden tutkimuksesta on dogmaattista. Meillä dogmaattisen tutkimuksen tarve on lainsäädännön korkean iän vuoksi ollut ilmeinen, sillä avoimia tulkintakysymyksiä on runsaasti. Lainsäädännön modernisoiminen ei välttämättä muuta tutkimuksen suuntautumista, sillä uusi lainsäädäntö kaipaa tulkintakannanottoja ja dogmaattinen suuntaus on voimakas myös niissä maissa, joissa lainsäädäntö on hiljattain uudistettu.[3]

Pragmaattinenkin tutkimusote edellyttää kannanottoa tutkimuksen kohteena olevan oikeudellisen instituution tavoitteisiin. Konkurssioikeuden tavoitteista on suomalaisessa kirjallisuudessa vallinnut konsensus: kysymys on *velkojien oikeuksien toteuttamisesta.*[4] Lähinnä *Palmgren* on kiinnittänyt huomiota konkurssi-instituution merkitykseen luotonannon osapuolten kannalta samoin kuin velallisen oikeussuojan tarpeeseen.[5]

Vasta aivan viime aikoina tarkastelu on laajentunut kapeasta konkurssioikeudellisesta näkökulmasta laajempaan insolvenssioikeuteen. *Ovaska* on lähestynyt

---

[1] Ks. esim. Huser Bind 1 1987 s. 68.

[2] Esim. Lennander TfR 1987 s. 544.

[3] Ks. esim. edellä alajaksossa VI 2.2 Englannin vuoden 1986 lainsäädäntöä käsittelevät teokset.

[4] Ks. esim. Wrede 1910 s. 1–2, Halila 1975 s. 1–2, Kivikari–Soini 1968 s. 9. Tarkemmin ks. VIII 2.

[5] Palmgren 1936 s. 14 ja 1969 s. 376.

asiaa analysoimalla konkurssin tavoitteita – tai tarkoitusperiä, kuten hän asian ilmaisee – monipuolisesti. Ovaskan lähtökohtana oli voimassaoleva insolvenssioikeus ajankohtana, jolloin konkurssin rinnalle oltiin vasta ehdottamassa yrityssaneerausmenettelyä (1992). Näin ollen Ovaskan lähtökohdaksi tuli konkurssisääntö, jonka tavoitteista lähtien hän varovaisesti lavensi analyysiaan yleisempiin insolvenssioikeuden tavoitteisiin.[6]

Myös Ovaskan lähtökohtana on konkurssin *täytäntöönpanotavoite*, jonka hän jakaa velallisen *varojen jakamisen* ja *täytäntöönpanotuloksen maksimoimisen* alatavoitteisiin.[7] Sen ohella *de lege lata* Ovaska ottaa esiin elinkeinotoiminnan ja oikeushenkilöllisyyden lakkaamisen sekä yleisestävät, erityisesti veromoraaliin liittyvät tavoitteet, joihin hän suhtautuu kriittisesti.[8] Kirjoittamisajankohtana vielä *de lege ferenda* -tavoitteena Ovaska nostaa täytäntöönpanon rinnalle *elinkelpoisen yritystoiminnan säilyttämisen.* Hän ottaa esiin myös velallisen vapauttamisen velkavastuusta, mutta ei analysoi sitä insolvenssioikeuden varsinaisena tavoitteena.[9]

Ennen kuin menen eteenpäin on ehkä aiheellista lyhyesti pysähtyä lain tavoitteita koskevan terminologian ongelmallisuuteen. Usein puhutaan lain tavoitteesta, tarkoituksesta, tarkoitusperistä tai funktiosta tarkemmin määrittelemättä, mitä näillä käsitteillä tarkoitetaan. Jatkossa viittaan *lain tarkoituksella* lainsäätäjän subjektiiviseen tarkoitukseen[10] sellaisena kuin se ilmenee insolvenssilakien tarkoituspykälissä ja lakien esitöissä esitetyissä lausumissa.

Sitä kysymystä, voidaanko lainsäätäjän subjektiivisesta tarkoituksesta erottaa joitakin julkilausumattomia, objektiivisia lain tavoitteita, on oikeustieteessä lähestytty eri tavoin. Kriittisintä suhtautumistapaa edustaa *Aarnio*, jonka mukaan 'Tulkinnan teoriassa objektiivisen tarkoituksen käsite onkin pelkkä tarpeeton lisä.'[11] *Ekelöf* lähestyy lain tavoitetta lähes päinvastaisella tavalla teleologisessa tulkintametodissaan, jossa tulkinnan lähtökohdaksi asetetaan lain tavoite ns. selvissä eli kiistatta säännöksen soveltamisalaan kuuluvissa tapauksissa.[12] Sekä Aarnio että Ekelöf tarkastelevat lain tavoitetta tulkinnan kontekstissa. Lähestymis-

[6] Ovaska 1992 luku IV s. 71 ss. eri kohdin; osin myös luku III. Väitöstilaisuudessa Ovaska täsmensi, että luku IV 1 analysoi nimenomaan tavoitteita de lege lata. Tosin hän jo luvun IV 1 eräissä alakohdissa menee selvästi de lege ferenda tarkasteluun.

[7] Ovaska 1992 s. 71–75.

[8] Ovaska 1992 s. 77.

[9] Ovaska 1992 s. 62 ss.

[10] Subjektiiviseen tulkintaan liittyvistä ongelmista ks. Aarnio 1988 s. 226–228.

[11] Aarnio 1988 s. 229, sama 1987 s. 125–126.

[12] Ekelög–Boman I 1990 s. 70 ss. Ekelöfin tarkoittama lain tavoite ei siis välttämättä perustu lainvalmistelutöihin.

tapojen vastakkaisuus saattaa osoittautua vähemmän jyrkäksi kuin päältä katsoen näyttää, kun otetaan huomioon se merkitys, minkä kumpikin antaa systeemiargumenteille tulkinnassa. Tässä luvussa lain tavoitetta ei tarkastella tulkintakontekstissa vaan osana systemaattista tarkastelua.

Vaikuttaa siltä, että insolvenssilakien tarkoituspykälät ja lainvalmistelutyöt vain harvoin ottavat tyhjentävästi kantaa tavoitteisiin. Varhaisemman lainsäädännön osalta valmistelutöitä on usein niukalti tavoitettavissa eikä niiden anti lain tavoitteiden suhteen aina ole kovin suuri. Myös uusien insolvenssilakien – huomattavasti täydellisemmät – esityöt jättävät joitakin kysymyksiä auki. Vaikka esimerkiksi yrityssaneerauslain esitöissä ei juurikaan suoranaisesti viitata tavoitteeseen taata velkojille mahdollisimman hyvä täytäntöönpanotulos, ei voida lähteä siitä, ettei tämä kuuluisi lain tavoitteisiin.

Niitä insolvenssilakien tavoitteita, joita ei ole suoraan lausuttu julki lainvalmistelutöissä, on lähestyttävä lain systematiikasta, muusta lainvalmisteluaineistosta ja kirjallisuudesta käsin. Systemaattisen tarkastelun avulla pyrin hahmottamaan sitä, mitä *Brusiin* kutsuu 'oikeusjärjestyksen koko tarkoituskompleksiksi' yhden oikeudenalan eli insolvenssioikeuden osalta. Puhuessani *lain tavoitteista* viittaan tämän tarkoituskompleksin sisältämiin yksittäisiin tavoitteisiin. Kuten Brusiin toteaa, 'oikeuden takana ei ole yhtenäistä tarkoitussysteemiä'.[13] Tämä näyttää pitävän paikkansa myös insolvenssioikeuden alajärjestelmien tarkoituskompleksien suhteen. Lait ovat syntyneet eri suuntiin menevien intressien yhteensovittamisesta. Todennäköisesti tarkoituskompleksien ristiriitaisuus on insolvenssioikeuden alalla jopa korostetumpaa kuin joillakin muilla oikeudenaloilla sen vuoksi, että lähtökohtana oleva tunnusmerkistö, maksukyvyttömyys tarkoittaa sitä, että kaikkien asianosaisten sinänsä aineellisen oikeuden mukaan päteviä oikeuksia ei pystytä tyydyttämään.

Lain tarkoituksesta ja tavoitteista voidaan vielä erottaa oikeudellisen instituution *funktio*. Tällä käsitteellä viittaan niihin yhteiskunnallisiin tehtäviin, joita tietty insolvenssimenettely käytännössä empiirisesti täyttää. Ne ovat usein samoja kuin lainsäätäjä on ajatellut (subjektiivinen lain tarkoitus) ja tutkimuksessa jäsennetyt lain oikeudelliset tavoitteet. On myös mahdollista, että tietty oikeudellinen instituutio saa käytännössä funktion, jota sille ei suoranaisesti ole tarkoitettu antaa.

Edellisten lukujen perusteella on selvää, että insolvenssin tavoitteiden rajaaminen täytäntöönpanoon on liian suppea. Jos tarkastelua laajennetaan historiallisesti tai käsittämään myös anglosaksinen maailma, *velallisen suojaamisen tavoite* on syytä nostaa täytäntöönpanon tavoitteen rinnalle. Sitä edellyttää myös viimeaikaisen Manner-Euroopan lainsäädäntökehityksen huomioon ottaminen.

---

[13] Brusiin 1938 s. 148 – 151.

Koulu on Ovaskan väitöskirjan vastaväittäjän lausunnossaan esittänyt insolvenssioikeuden tavoitteiden jaottelun *primaari- ja sekundaaritavoitteisiin.* Primaaritavoitteisiin hän lukee Ovaskan erittelemällä tavalla täytäntöönpanon eli velallisen varojen jakamisen ja täytäntöönpanotuloksen maksimoimisen.[14] Muut Ovaskan mainitsemat tavoitteet Koulu luokittelee sekundaaritavoitteiksi.

Vaikka jaottelu primaari- ja sekundaaritavoitteisiin edellyttää vielä täsmentämistä ja kehittelyä, se on sellaisenaankin hyödyllinen tämän tutkimuksen tarpeita ajatellen. Jos nimittäin insolvenssioikeuden (perus)funktio ymmärretään velallisen ja velkojien välisen, velallisen maksukyvyttömyydestä johtuvan konfliktin ratkaisemiseksi,[15] lainsäädännön keskeiseksi tavoitteeksi muodostuu sovittaa yhteen *velkojien oikeus* ja intressi *täytäntöönpanoon* sekä *velallisen oikeudet ja suojaaminen* (primaaritavoitteet).[16] Siten laajemmat yhteiskunnalliset tavoitteet ovat yksittäisten velkojien ja velallisen välisten eturistiriitojen ratkaisemiseen nähden toissijaisia (sekundaaritavoitteita).

Yleistäytäntöönpanon ja velallisen suojan välinen suhde saa erilaisen merkityksen siitä riippuen, onko velallinen luonnollinen henkilö vai oikeushenkilö, jonka osakkaat eivät ole henkilökohtaisesti vastuussa velallisen veloista. Vain luonnollinen henkilö tarvitsee perustoimeentulon sosiaalista suojamista. Varsin kiistanalainen kysymys on se, onko yritystoiminnan jatkamisella vastaavanlainen suojaintressi yrityssaneerauksessa. Meillä on yrityssaneerauslain esitöissä ja lain säätämisen jälkeen tutkimuksessa saneeraustavoitteelle annettu itsenäinen merkitys.[17] Esimerkiksi Yhdysvalloissa saneeraustavoitteen itsenäisyydestä käydään jatkuvaa kiistaa sekä *de lege lata* että *de lege ferenda*. Useat tutkijat – mm. professori *Jackson* – katsovat että saneeraus on ja sen tulee olla täytäntöönpanotavoitteelle alisteinen ja kritisoivat Yhdysvaltojen konkurssilakia liiallisesta saneerauksen suosimisesta täytäntöönpanon kustannuksella.

Tässä tutkimuksessa omaksutusta insolvenssimenettelyn perustehtävään perustuvasta näkemyksestä johtuen yrityksen elinkelpoisen toiminnan jatkamista

---

[14] Koulu LM 1992 s. 956 ss.

[15] Esimerkiksi Palmgrenin esittämää voidaan tulkita tällä tavoin, vrt. alav. 5 edellä.

[16] Tällä tavoin ymmärrettynä primaaritavoitteet voidaan nähdä insolvenssioikeuden syväjustifikaatioperusteina Pöyhösen esittämällä tavalla. Ks. Pöyhönen 1988 s. 94–101. Toisin sanoen juuri ne perustelevat insolvenssin (juridisen) systeemin ulkoisesti, ei-oikeudelliseen todellisuuteen päin.

[17] HE 182/1992 s. 15–16, Koskelo 1994 s. 6, Koulu 1994 s. 4. Ennen lainsäätämistä Ovaska 1992 eri kohdin.

Pikemminkin on käyty keskustelua siitä, voidaanko täytäntöönpanoa ylipäänsä pitää yrityssaneerauksen tavoitteena, ks. Koulu 1994 s. 12. Täytäntöönpanoa korostaen Ovaska 1993 s. 29–30.

pidetään sekundaaritavoitteena. On kuitenkin myönnettävä, että se on huomattavan tärkeä sellainen, ja sen asemaan palataan jatkossa. Vaikka velallisen suojaamisen alatavoitteet näin kohdistuvatkin pääosin luonnolliseen henkilöön velallisena, on syytä korostaa, että perintä- ja täytäntöönpanokiellosta aiheutuva suoja toimii nimenomaan saneerausten hyväksi.[18]

Sekä täytäntöönpanon että velallisen suojan tavoitetta voidaan eritellä yksityiskohtaisemmin alatavoitteisiin:

I Primaaritavoitteet

Yleistäytäntöönpano
* velallisen omaisuuden jakaminen velkojille
* täytäntöönpanotuloksen maksimointi
* velan perintä
* velallisen tulevan maksukyvyn käyttäminen velan maksamiseen
* velkojien tasa-arvo

Velallisen oikeuksien turvaaminen
* suojaaminen velkojien erillistäytäntöönpanoa ja perintätoimenpiteitä kohtaan
* perustoimeentulon turvaaminen
* vapautuminen velkataakasta
* asumisen turvaaminen

Näin eriteltyinä alatavoitteista vain ensimmäiset, omaisuuden jako velkojien kesken ja velallisen suojaaminen ainakin tilapäisesti erillistäytäntöönpanoa vastaan ovat lähes universaaleja. Periaatteessa (vakuudettomien) velkojien tasa-arvoa pidetään lain tavoitteisiin kuuluvana, joskin käytännön toteutus on vaihdellut suuresti.

Suhtautuminen muihin alatavoitteisiin on vaihdellut ajan ja paikan mukaisesti. Esimerkiksi yksittäisen saatavan perimistä konkurssin tai muun insolvenssimenettelyn avulla pyritään lainsäädännön keinoin yleensä ehkäisemään, mutta käytännössä konkurssin tällainen funktionaalinen käyttö ei ole harvinaista.[19] Anglosaksisissa maissa on perinteisesti pyritty estämään konkurssin käyttöä pienten velkojen perintämenetelmänä säätämällä velkojan konkurssihakemuksen perusteena olevalle saatavalle alaraja.[20] Jos konkurssin käyttöä velkojen perintämenetelmänä halutaan rajoittaa, on tarkasteltava perintäjärjestelmää kokonaisuudessaan.[21]

---

[18] Havansi painottaa velallisen suojaamista nimenomaan tältä kannalta ks. Havansi 1992 s. 9.

[19] Konkurssista perintäkeinona ks. erit. Immonen–Lehtonen 1990 s. 37 ss.

[20] Edellä VI s. 410 ja 427. Griffith 1988 s. 29–30.

[21] Näin juuri Cork Committee 1982 on tehnyt.

Insolvenssilainsäädännölle asetetut sekundaaritavoitteet ovat moninaisia ja ne ovat vaihdelleet eri aikoina ja eri oikeusjärjestyksissä varsin suuresti. Sekundaaritavoitteet on seuraavassa historiallisen ja kansainvälisen aineiston perusteella eritelty kolmeen ryhmään. *Insolvenssiin liittyvillä sekundaaritavoitteilla* tarkoitetaan sellaisia lainsäädännöllä tavoiteltuja vaikutuksia, jotka kohdistuvat muihin intresseihin kuin velkojan ja velallisen välittömiin oikeuksiin. Yleensä kysymys on laajempien intressiryhmien eduista/haitoista ja niiden maksimoimisesta tai minimoimisesta insolvenssitilanteessa. *Oikeusjärjestelmään liittyvillä järjestelmätavoitteilla* viitataan sellaisiin näkökohtiin, jotka sisältyvät oikeastaan kaikkeen lainsäädäntöön eli yhteiskunnallisen järjestyksen ja oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen. Erittely on kuitenkin tehty silmällä pitäen niitä nimenomaisia aspekteja, jotka insolvenssilainsäädännön yhteydessä korostuvat. Viimeisessä tavoitekompleksissa liikutaan lainsäädännön funktioiden tasolla: mitä tavoitteita sääntelylle on asetettu *talousjärjestelmän toiminnan sääntelyssä.*

II Sekundaaritavoitteet

Yrityssaneeraus
* yrityskokonaisuuden säilyttäminen
* yhteiskunnallisten haittojen minimoiminen (työttömyys)

Sosiaalikulujen vähentäminen
* sosiaalituen tarpeen vähentäminen kuluttajien velkajärjestelyn avulla

III Oikeusjärjestelmän järjestelmätavoitteet

Järjestysfunktio
* täytäntöönpanofunktion toteuttaminen laillisia muotoja noudattaen
* liiketoimintaa koskevien oikeussääntöjen jälkikäteiskontrolli
* kuluttajakonkurssiin ja velkajärjestelyyn liittyvän väärinkäytön ehkäiseminen

Oikeudenmukaisuus
* täytäntöönpanofunktion toteuttaminen aineellisen oikeuden mukaisesti
* henkilökohtaisen vastuun toteuttaminen tasa-arvoisesti eri yritysmuodoissa ja yksityisen elinkeinonharjoittajan tai kuluttajan konkurssissa

IV Taloudelliset järjestelmätavoitteet (funktiot)

Luottomarkkinoiden ohjaaminen
* elinkelvottomien yritysten poistuminen markkinoilta
* kuluttajan taloudellisen toimintakyvyn palauttaminen
* luottomarkkinoiden osapuolten käyttäytymisen ohjaaminen

Sekundaaritavoitteet ovat korostuneet eri maissa ja eri aikoina hyvin vaihtelevalla tavalla. Esimerkiksi täytäntöönpanofunktion toteuttaminen laillisia muotoja noudattaen ja aineellisen oikeuden mukaisesti on saanut Saksan tuoreissa lainvalmisteluasiakirjoissa erittäin korostuneen merkityksen (konkurssin funktionmenetys). Myös Tanskassa ja Norjassa on sekä ensimmäisten akordilakien säätämisen yhteydessä vuosisadan vaihteen molemmin puolin että velkaneuvottelumenettelyjen kehittämisessä (1970- ja 1980-luvulla) korostettu sitä, että on tärkeää saattaa sopimuspohjaiset saneeraukset tuomioistuinkontrolliin.

Toisena esimerkkinä voidaan ottaa esiin se, että oikeudenmukaisuusargumentein on arvioitu henkilökohtaisen vastuun toteutumista rajoitetun vastuun yhtiöissä ja elinkeinonharjoittajien kohdalla. Tämä oli Englannissa kuluttajien maksusuunnitelman säätämisen nimenomainen peruste 1880-luvulla ja siihen on palattu Ranskassa ja Saksassa 1980-luvulla.[22] Muutoin argumentti on ollut keskustelusta hämmästyttävällä tavalla sivussa.[23]

Velalliseen kohdistuvan rikosvastuun toteuttaminen ja muu toiminnan jälkikäteiskontrolli ei kaikissa oikeusjärjestyksissä – esimerkiksi Suomessa – tunnu kuuluvan insolvenssioikeuden tavoitteisiin. Sen sijaan Englannissa ja Ranskassa sillä on ollut aina tärkeä merkitys. Pohjoismaista Ruotsi on viimeisten 20 vuoden aika systemaattisesti toteuttanut tätä tavoitetta konkurssioikeuden uudistuksissa.

Seuraavassa jaksossa jäsennetään insolvenssioikeuden historiallista kehitystä velallisen velkavastuukysymyksen näkökulmasta.

---

[22] Tästä näkökulmasta Cohen 1982 s. 160, Posner 1977 s. 293, Knüllig–Dingeldey 1984 esim. s. 57, Ackmann ZIP 1982 s. 1267. Uhlenbruck FLF 1989 s. 12. Jauernig arvioi oikeudenmukaisuuskysymystä vertaamalla luonnollisen henkilön velkavastuuta konkurssin jälkeen osakeyhtiöön, mutta myös ulosottovelalliseen, jonka on elettävä eksistenssiminimillä. Ks. Jauernig 1987 s. 228.

[23] Siihen, että henkilökohtaisen vastuun veloista konkurssissa ja sen jälkeen voi välttää osakeyhtiömuodon avulla, on kiinnitetty huomiota liiketoimintakieltolain säätämisen yhteydessä (HE 29/1985 vp. s. 3 ja 8). Sen sijaan velallisen rikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä 1980-luvun lopussa tähän näkökohtaan ei kiinnitetty huomiota. Esim. HE 66/1988 s. 158 todetaan nimenomaisesti, että 'velallisen rikoksia koskevat säännökset on syytä ulottaa koskemaan kaikkia velallisia'. Velallisten erilainen koko ja yhteisö/henkilö -muoto todetaan, mutta henkilökohtaisen vastuun erilaiseen järjestelyyn ei kiinnitetä huomiota.

2 VELKAVASTUU INSOLVENSSIOIKEUDEN HISTORIASSA

2.1 Johdanto

Konkurssin ja luotonannon historia kulkevat käsi kädessä. Vasta niissä yhteiskunnissa, joissa esiintyy luottokauppaa taloudellisena instituutiona, syntyy tarve kehittää yleistäytäntöönpanoa. Konkurssioikeuden historia aloitetaan yleensä roomalaisesta oikeudesta, jossa esiintyy melko kehittynyt yleistäytäntöönpanojärjestelmä. Sen keskiajan Italian kaupunkivaltioiden ja Espanjan kautta välittyneet vaikutteet länsimaiden konkurssioikeuteen ovatkin ilmeiset. Velallisen velkavastuun kannalta tämä on merkinnyt ankaran täytäntöönpano-oikeuden kiistatonta asemaa Manner-Euroopassa.

Konkurssioikeuden historiaa koskevissa esityksissä ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota siihen, että juutalaiskristillinen traditio sisältää kokonaan toisen suhtautumisen kyvyttömyyteen maksaa velkaa. Vasta aivan viimeaikoina on kaivettu esiin raamatulliset argumentit suhteessa velkavastuuseen.

Roomalaisen oikeuden ja juutalaiskristillisen tradition vaikutus on osa sitä kulttuurihistoriallista taustaa, joka on muovannut oikeusjärjestystämme yleisesti, ja niiden vaikutus ulottuu insolvenssioikeudenkin alalle. Varsinaisesti länsimaisen konkurssioikeuden historia alkaa uuden ajan alusta. Insolvenssioikeuden kehitys näyttääkin selväpiirteisesti jakautuvan viiteen periodiin. (1) Ensimmäiset varsinaiset eurooppalaiset yleistäytäntöönpanoa koskevat lait syntyvät uuden ajan alkaessa. (2) Esiteollisena aikana 1600-luvun loppupuolella ja 1700-luvulla konkurssioikeutta kehitetään lukuisin osittaisuudistuksin. Sääntely on kuitenkin edelleen aukollista ja keskittyy joihinkin yksittäisiin kysymyksiin. (3) Teollistumisen ja liberalistisen talousajattelun myötä 1800-luvun puolessa välissä säädetään ensimmäiset modernit ja kattavat konkurssilait, joiden voimassaolo kestää yli vuosisadan. (4) Ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja 1930-luvun lama-aikana kehitetään akordilainsäädäntöä, mutta uudistukset pysähtyvät laman mentyä ohi. (5) Vasta 1970-luvun lopussa alkaa insolvenssilainsäädännön määrätietoinen kehittäminen ja kokonaisuudistuksia tehdään kaikissa vertailumaissa.

Velallisen velkavastuuta koskevat säännökset seuraavat tätä jaksotusta siten, että jokaiseen periodiin liittyvät velkavastuusäännökset jäsentyvät jossain määrin eri lähtökohdista. Ensin kuitenkin tarkastellaan velkavastuusäännösten taustaa roomalaisessa oikeudessa ja juutalaiskristillisessä traditiossa.

2.2 Kulttuurihistoriallista taustaa

Roomalainen oikeus.

Turhaan ei ole sanottu, että modernin insolvenssioikeuden juuret löytyvät roomalaisesta oikeudesta.[24] Ymmärtääksemme velkavastuukysymyksen sääntelyä nykyaikaisessa insolvenssioikeudessa on lyhyesti tarkasteltava sen merkitystä roomalaisessa täytäntöönpano-oikeudessa. Roomalaisessa oikeudessa ensimmäisen kerran erotetaan yleistäytäntöönpanoksi luokiteltavia instituutioita. Täytäntöönpano-oikeuden liki tuhatvuotinen kehityskaari roomalaisessa oikeudessa nähdään usein velallisen kohtelun asteittaisena lientymisenä.

Varhainen täytäntöönpano olikin tavattoman ankaraa ja kohdistui *velallisen henkilöön* joko orjaksi myyntinä, silpomisena, surmaamisena tai myöhempinä aikoina velkaorjuutena tai -vankeutena. Velallisen ankara kohtelu oli omiaan painostamaan velallisen tai jonkun tämän lähipiiriin kuuluvan maksamaan velka. Kahdentoista taulun lakiin (n. 450 Ekr) sisältyi erinäisiä formuloita, joiden noudattaminen oli välttämätöntä ennen kuin ankarimpiin henkilöön käyviin toimenpiteisiin voitiin ryhtyä, ja muinaisroomalaisen kauden loppuvaiheessa orjaksi myymisestä ja surmaamisesta luovuttiin.[25]

Omaisuuteen kohdistuva täytäntöönpano kehittyi tasavallan myöhäisajalla kaupankäynnin ja talouselämän kehityksen myötä. Täytäntöönpano oli nimenomaan yleistäytäntöönpanoa,[26] joka kohdistui alkuvaiheissa karkotetun tai kuolemaan tuomitun, ja myöhemmin muunkin velallisen omaisuuteen.[27] Velallisen omaisuuden haltuunottoa tai takavarikkoa (missio in bona) ja myymistä (venditio bonorum) koskevat säännökset kehittyivät asteittain. Velallisen omaisuus myytiin kokonaisuudessaan sille, joka tarjosi velkojille suurimman prosenttiosuuden saatavista ja jolle velallisen oikeudet siirtyivät. Myöhemmin realisointi toteutettiin esine kerrallaan (distractio bonorum). Tällöin täytäntöönpano edellytti preetorin määräystä ja myös omaisuuden hallinta ja myynti oli säännelty (curator bonorum, magister bonorum jne.) Vasta jälkiklassisella kaudella esiintyi täytäntöönpanomuotoja, joita nykyisin kutsuttaisiin erillistäytäntöönpanoksi.[28]

---

[24] Esim. Dalhuisen 1984 s. 1–1.

[25] Tämä kehitys ajoitetaan vuoden 326 e.Kr. Lex Poetilia Papiria de Nexis, ks. Dalhuisen 1984 s. 1–5.

[26] Erillistäytäntöönpano tuli kysymykseen vain harvojen julkioikeudellisten tai sakraalien vaatimusten kohdalla, ks. Kaser 1968 s. 334.

[27] Dalhuisen 1984 s. 1–6.

[28] Ks. Kaser 1968 s. 357–358, Dalhuisen 1984 s. 1–9 ja 1–10.

Velallisen aseman helpottumisen merkittävimpänä virstanpylväänä pidetään cessio bonorum -instituution syntyä, joka ajoitetaan ajanlaskumme alkuhetken paikkeille. Cessio bonorum oli tarkoitettu rehelliselle, omatta syyttään velkaantuneelle velalliselle, joka luovuttamalla omaisuutensa velkojilleen vapautui henkilöön käyvästä täytäntöönpanosta, lähinnä siis velkavankeudesta. Lisäksi velallinen vapautui kunnian menetyksestä (infamia). Mitä cessio bonorum merkitsi velalliseen myöhemmin kohdistuvan täytäntöönpanon suhteen, ei ole varmaa. Yleensä katsotaan, että velalliseen ei saatu kohdistaa täytäntöönpanoa ennen kuin hän oli taloudellisesti toipunut ja saanut sellaista omaisuutta, joka ei ollut toimeentulon kannalta välttämätöntä.[29]

Velkojien enemmistön hyväksymä osittainen akordi (remissio) kehittyi kuolinpesien selvityksessä. Vasta Rooman valtakunnan loppuvaiheista (Gratiani 367–383 j.Kr.) tunnetaan vastaava muita velallisia koskeva järjestely (dilatio).

Roomalaisen oikeuden kehitys osoittaa velallisen kohtelun lientymistä, joka saattoi hyvinkin olla seurausta alempien kansanluokkien vaikutusvallan kasvusta 4 vuosisadalla e.Kr.[30] On kuitenkin aiheellista kiinnittää huomiota henkilöön ja omaisuuteen kohdistuvan täytäntöönpanon erilaiseen luonteeseen. Henkilöön kohdistuvan täytäntöönpanon tavoitteena oli lähinnä painostaa velallinen tai joku tämän läheinen maksamaan velka. Havainnollisesti tämä tuli esiin siinä, että XII taulun lain mukaan velkojan tuli viedä velkavanki markkinoille preetorin eteen, jotta joku voisi maksamalla vapauttaa tämän, ennen kuin orjaksi myyntiin tai surmaamiseen voitiin ryhtyä. Jopa velallisen paloittelun, joka XII taulun laissa mainittiin ja joka *Kaserin* mukaan ilmeisesti tarkoitti surmattua velallista, tavoitteena oli saada maksu sukulaisilta, jotta nämä saisivat haudata vainajan.

Vasta omaisuuteen kohdistuva täytäntöönpano vastasi sitä, mitä nykyisin käsitetään täytäntöönpanolla. Sen kehitys etenee asteittain sen mukaan, miten arvioidaan saatavan omaisuudesta parempi realisointitulos. Luotonannon yleistyessä ankarakaan painostus ei ilmeisesti ollut riittävän tehokas maksun saamiseksi ja on todennäköistä, että tarvittavan koneiston, esimerkiksi yksityisten vankiloiden ylläpito alkoi tulla kalliiksi. Velallisen asemaa helpottanut cessio bonorum tarjosi velalliselle vapautuksen nimenomaan velkavankeudesta, jota klassisella kaudella ei todennäköisesti enää käytännössä usein sovellettu.[31] Velkavankeuden uhasta ei kuitenkaan missään vaiheessa luovuttu.

---

[29] Kaser 1968 s. 352. Samoin Landtmanson 1866 s. 17, Montgomery 1869 s. 12. Dalhuisen ei sulje pois kokonaan vapautumisen mahdollisuutta (Dalhuisen 1984 s. 1–13) ja Vento 1994 s. 17 näyttää pitävän sitä varmana.

[30] Tulenheimo 1945 s. 68.

[31] Kaserin arvion mukaan preetorit ilmeisesti suostuivat siihen enää vain harvoin, Kaser 1968 s. 353.

Roomalaisen oikeuden vaikutus on myös täytäntöönpano-oikeuden alalla ollut huomattava. Vielä viime vuosisadan ja tämän vuosisadan alun suomalaisiin ja ruotsalaisiin konkurssioikeutta käsitteleviin tutkimuksiin sisältyy pitkähkö selostus roomalaisesta konkurssioikeudesta.[32] Vaikka roomalaisen oikeuden vaikutus on ollut välillinen – Pohjois-Italian kauppakaupunkien, Ranskan Code Commercen ja ennen muuta Saksan oikeuden kautta – ja siten vaikeasti eriteltävä, ei ole pienintäkään epäilystä siitä, että se on ollut omiaan ylläpitämään täytäntöönpano-oikeuden ankaria piirteitä velallista kohtaan.

Juutalaiskristillinen traditio.

Juutalaiskristillisten vaikutteiden poissaolo Manner-Euroopan konkurssioikeudesta on ilmeinen. Kuitenkin velkasuhde ja velan anteeksianto on keskeinen raamatullinen vertauskuva. Matteuksen evankeliumin vertaus kuninkaasta, joka antaa orjansa velan anteeksi, lienee tuttu jokaiselle kristillisessä kulttuuripiirissä kasvaneelle. Kuningas moittii orjaansa, joka ei antanut anteeksi omalle velalliselleen vaan toimitti tämän vankilaan, sanoen 'Eikö sinunkin olisi pitänyt armahtaa toveriasi niin kuin minä armahdin sinua?' (Matteus 18:21–35). Vähemmän tunnettu lienee Luukkaan evankeliumin vertaus, jossa palvelija salaa isännältään kirjoituttaa tämän velallisten velkakirjoihin todellista pienempiä summia ja Jeesus hyväksyy tämän menettelyn (Luukas 16:1–11).

Uusitestamentillisissa symboliikassa velan anteeksianto on kristillisen anteeksiantamisen vertauskuva. Uuden testamentin etiikkaa voidaan luonnehtia altruistiseksi, ja nimenomaan altruistinen on suhtautuminen luotonantoon Luukkaan evankeliumin elämänohjeiden mukaan: »6:34 Ja jos te lainaatte niille, joilta toivotte saavanne takaisin, mitä kiitosta teille siitä tulee? Syntisetkin lainaavat syntisille saadakseen saman verran takaisin. 6:35 Vaan rakastakaa vihollisianne ja tehkää hyvää ja lainatkaa, toivomatta saavanne mitään takaisin...»

Vanhan testamentin ankaran oikeudenmukaisuuden etiikassa velan anteeksi antamisella on normatiivisempi sisältö. Viidennen Mooseksen kirjan 15 luvussa lausutaan: »(1) Joka seitsemäs vuosi pane toimeen vapautus. (2) Ja näin on vapautuksesta määrätty: jokainen saamamies luopukoon siitä, minkä hän on lähimmäisilleen lainannut, älköönkä velkoko lähimmäistänsä ja veljeänsä, sillä silloin on Herran kunniaksi vapautus julistettu.»

---

[32] Ks. esim. Landtmansonin väitöskirja Om Concursbo (1866) s. 7–24, Montgomeryn väitöskirja Om afträdesförmån och ackord (1869) s. 1–27, Serlachius, Om återvinning till konkursbo 1881 s. 1 – 22 ja Wrede, Konkursrätt 1910 s. 8–13.

Oma teologinen tietämykseni ei riitä sen arvioimiseen, rajoittuuko velan anteeksi antoon liittyvien vertauksien merkitys anteeksiannon allegoriaan vai onko niillä jotain merkitystä kristillisen velkojamoraalin kannalta. Kristillinen, altruistinen moraalinormi on joka tapauksessa perin vaikeasti sovitettavissa lainsäädännölliseksi periaatteeksi. Anteeksianto, armo, armahtaminen käsitetään sekä länsimaisessa oikeusajattelussa[33] että juutalaiskristillisessä teologiassa[34] oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta eroaviksi käsitteiksi. Siitä huolimatta anglosaksisessa traditiossa anteeksiantoon liittyvän terminologian käyttö konkurssia seuraavan velkavastuusta vapautumisen yhteydessä ei ole vierasta. Muutama vuosi sitten Yhdysvalloissa ilmestynyt laaja oikeussosiologinen konkurssitutkimus oli otsikoitu 'As we forgive our debtors'.[35] Myös sopimusoikeuden teoriassa konkurssin velkavastuusta vapauttavan vaikutuksen perustaa on pidetty altruistisen etiikan ilmentymänä.[36] Vanhatestamentillinen sääntöeettinen lähestymistapa tuntuu paremmin soveltuvan lainsäädännön perustaksi ja aivan viime vuosina esimerkiksi Saksassa maksuohjelman pituuden määräämistä seitsemäksi vuodeksi on perusteltu raamatullisin argumentein.

2.3 Yleistäytäntöönpanon varhaiskehitys

Konkurssioikeuden kehitystä ja erityisesti roomalaisen oikeuden eräiden piirteiden reseptiota Italian keskiaikaisissa kaupunkivaltioissa ja myöhemmin Manner-Euroopan suurissa valtioissa on kuvattu lukuisissa konkurssioikeuden historiallisissa katsauksissa. Roomalaisen oikeuden reseption merkitystä ja välittymistä ei ole syytä aliarvioida. Toisaalta on huomattava, että konkurssioikeuden kehityksessä uuden ajan alussa on huomattavaa vaihtelua sekä taloudellisten olojen kehityksen erojen että paikallisten oikeusjärjestysten moninaisuuden vuoksi.

Konkurssilakien synty ja varhaiskehitys 1400-luvulta alkaen liittyy luotonannon yleistymiseen. Luotonantoa oli toki esiintynyt jo varhaiskeskiajalla. Feodalistisessa järjestelmässä esimerkiksi luostarit saattoivat harjoittaa suhteellisen laajaakin luotonantoa. *Tolonen* on korkokieltoa ja sen kumoamista keskiajan lopulla

---

[33] Ks. esim. Lappi-Seppälä 1987 s. 190 rikosoikeudellisen armahtamisen ja rangaistuksen suhteesta.

[34] Uusitestamentillisesta armon ja oikeudenmukaisuuden dilemmasta ks. esim. Hampton teoksessa Murphy–Hampton 1988 s. 122 ss.

[35] Sullivan–Warren–Westbrook 1989.

[36] Ks. Fried 1981 s. 109. Tämä on nähtävä osana Friedin sopimusoikeusteoriaa, jonka lähtökohtana on (suppeasti) lupauksen suojaaminen. Tästä näkökulmasta konkurssin vapauttavaa vaikutusta on vaikeaa perustella muulla tavoin kuin altruistisesta etiikasta lähtien.

koskevassa tutkimuksessaan osoittanut, että luottosuhteissa tapahtui tuona ajanjaksona perustuvan laatuinen muutos. Feodaalisilla luottosuhteilla oli ollut ominaista hätälainan luonne ja kertaluotoisuus. Keskiajan lopulla luotonanto sai systemaattisia piirteitä ja rahasta tuli pääomahyödyke. Tolosen mukaan korkokiellon kumoaminen liittyi juuri tähän muutokseen.[37]

Feodaalisen luotonannon tarpeisiin erillistäytäntöönpano, jonka ankaruus on kiinnittänyt myöhempien tutkijoiden huomiota, oli ilmeisesti soveltuva ja riittävä. Täytäntöönpano kohdistui velallisen henkilöön velkavankeutena, pakkotyönä, kuoleman- ja häpeärangaistuksina. Staattisessa feodaaliyhteiskunnassa, jossa ihmisen asema määräsi hänen velvollisuutensa ja oikeutensa, ei ollut tarvetta yleistäytäntöönpanolle.

Varhaisimmat konkurssistatuutit koskivat yleensä täytäntöönpanoa velallisen karattua velan tähden. Luotonannon yleistyessä ja ihmisten liikkuvuuden helpottuessa täytäntöönpanon ankaruudesta johtuva velan tähden karkaaminen on ilmeisesti ollut todellinen ongelma. Se sai omalaatuisen erityispiirteen Englannissa velallisten piiloutuessa yksityisyyttä suojaavien säännösten avulla kotiinsa ('an Englishman's house is his castle'). Velallisen karkaaminen tunnettiin esimerkiksi pohjoismaissa Visbyn kaupunkilaissa velkojan käytettävissä olevana konkurssiperusteena jo 1300-luvulla ja se säilyikin Ruotsi-Suomessa ainoana velkoja-aloitteisena konkurssiperusteena aina 1800-luvulle asti. Pohjoismaissa varhaiset säännökset koskivat omaisuuden jakoa velkojien kesken, mutta menettelysäännökset jäivät niukoiksi. Velkoja-aloitteista konkurssia koskevat säännökset edustivat siten velkojien täytäntöönpanointressiä, velkojat ottivat velallisen omaisuuden hallintaansa ja jakoivat sen keskenään. Velkoja-aloitteinen konkurssi syntyi käytännön tarpeeseen.

Velallisaloitteisen konkurssin syntyä Manner-Euroopassa pidetään yleisesti roomalaisen oikeuden cessio bonorum -instituution reseptiona, jonka tavoitteena oli lieventää velalliseen kohdistuvaa ankaraa täytäntöönpanoa. Esimerkiksi *Montgomery* kuvasi kehitystä seuraavasti: 'Afträdesförmån uppkom såsom ett undantag från den romerska exekutionens stränga princip att för den berättigades anspråk mot sin gäldenär ingen annan gräns fanns än tillintetgörelse af hans person.'[38] Velallisaloitteinen konkurssi vapautti velallisen ensi vaiheessa henkilöön käyvistä täytäntöönpanotoimista. Velallisaloitteinen konkurssi eli luovutus-

---

[37] Tolonen erit. s. 80 ja s. 126 ss.

Velkojen perinnän oikeudellistuminen 1600-luvulla, ennen yleistäytäntöönpanon käytäntöä, tulee esiin Letto–Vanamon tutkimuksessa Suomalaisen asianajolaitoksen synty ja varhaiskehitys. 1989, erit. s. 259–260 ja 269.

[38] Montgomery 1869 s. 103.

etu koski vain niitä velallisia, jotka olivat joutuneet häviötilaan ilman omaa tuottamustaan, jonkin ulkoisen tapahtuman kuten tulipalon tai merihaverin johdosta. Tämän sisältöinen cessio bonorum -menettely yleistyi 1600-luvulla. Vähitellen siihen alkoi liittyä myös velallisen välttämättömien tarve-esineiden suojaa (*beneficium*-etu) ja velkavastuuta koskevia säännöksiä. Ruotsi-Suomessa jo vuoden 1643 lakiehdotuksessa suojattiin velallisen beneficium-etua ja vuosien 1673 ja 1687 kuninkaallisissa resoluutioissa etu ulotettiin koskemaan velallisen myöhemminkin saamaa omaisuutta.

Englannissa sekä mahdollisuus välttyä velkavankeudelta että anoa helpotusta velan maksamiseen oli käytännössä yleistynyt 1600-luvulla. Käytäntö näyttää kehittyneen pääasiassa erilaisissa tuomioistuimen tai kauppiaskomission valvonnassa käydyissä velkojien ja velallisten välisissä neuvotteluissa. Lainsäädäntö vahvisti ensin mahdollisuuden saada suojaa velkavankeutta vastaan luovuttamalla omaisuus konkurssiin ja myöhemmin mahdollisuuden saada helpotusta velkavastuuseen. Discharge-instituution lähtökohtana pidetään vuoden 1705 asetusta.

Konkurssi merkitsi velallisen humaanimpaa kohtelua. Kehitys varsinkin Englannissa viittaa kuitenkin siihen, että vähintään yhtä suuri syy kuin inhimillisyyden tavoittelu oli se, että ankaran täytäntöönpanon muodot eivät luotonannon laajentuessa enää olleet riittävän tehokas keino varmistaa mahdollisimman hyvä täytäntöönpanotulos, vaan erilaiset helpotukset tuottivat usein paremman tuloksen.

2.4 Velallisen tuottamus konkurssioikeuden keskeisenä periaatteena ennen teollista vallankumousta

Konkurssioikeuden kehitys oli 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa tavattoman heterogeenistä. Konkurssilakeja säädettiin ja kumottiin ja niiden sisältö vaihteli suuresti. Seuraavassa hahmotetut kehityslinjat liikkuvat hyvin yleisellä tasolla ja kehitys tietyssä maassa tiettynä hetkenä voi poiketa niistä selvästi.

Velkavastuun sääntelyssä näkyi tuona ajanjaksona tendenssi sitoa se velallisen tuottamukseen maksukyvyttömyystilan aiheuttamisessa. Omatta syyttään, onnettomuuden, sodan tai muun vastaavan syyn vuoksi maksukyvyttömäksi joutuneen velallisen konkurssin jälkeistä velkavastuuta lievennettiin eri konkurssilaeissa ja hän vapautui velkavankeusseuraamuksesta.

Tästä yleispiirteestä huolimatta erot eri maissa olivat huomattavia. Velkavastuusta vapautumisen yksityiskohtaiset edellytykset ja vapautumisen laajuus vaihtelivat huomattavasti. Jopa Saksan paikallisissa säännöksissä ja Yhdysvaltojen eri siirtokuntien laeissa esiintyi sekä velkavastuuta huomattavasti helpot-

tavia tai sen poistavia säännöksiä että säännöksiä, jotka eivät tunteneet mitään velkavastuun helpotusta konkurssissa. Vaikka eroavuudet vaikuttavat jossain määrin jopa sattumanvaraisilta, osittain ne liittyvät konkurssioikeuden kehityksen yleispiirteisiin eri oikeusjärjestelmissä ja erityisesti anglosaksisen ja mannereurooppalaisen kehityksen eroihin.

Saksassa ja Pohjoismaissa velallisen luovutusetu toteutettiin pitkälti roomalaisen cessio bonorum -instituution reseptiona. Siten se pääsääntöisesti liittyi velallisen aloitteesta tapahtuvaan konkurssiin. Rehelliselle velalliselle myönnetyt helpotukset koskivat sekä velkavankeutta että velkavastuuta samanlaisin edellytyksin. Edun ulkopuolelle jääneiden velallisten kohtelu oli edelleen periaatteessa ankaraa ja tarkoitti velkavankeuden uhkaa.

Konkurssirikossäännösten eriytyminen.

Ruotsi-Suomessa velkavankeutta koskevat konkurssilain säännökset alkoivat 1700-luvun kuluessa saada rangaistussäännösten piirteitä. Esimerkiksi vuoden 1699 fallisementplacat sääntеli nimenomaan petollista velallista koskevia rangaistuksia, kunniattomuutta, vankeutta, pakkotyötä ja rangaistuksen julkistamista torilla.[39] Saksassa esiintyi jo 1500-luvulta lähtien konkurssirikossäännöksiä, joita voidaan pitää rangaistusluonteisina, mutta vasta Preussin vuoden 1794 Allgemeines Landsrechtiin on katsottu sisältyneen ensimmäiset kiinteät konkurssirikostunnusmerkistöt.[40] ALR:stä lähtien konkurssirikoksista säädettiin Saksassa rikossäännösten yhteydessä ja vuonna 1877 konkurssilainsäädännön yhdentyessä konkurssirikossäännökset otettiin konkurssilakiin.

Konkurssioikeuteen sisältyneen velkavankeusuhan muuttuminen luonteeltaan rikosoikeudelliseksi on mielenkiintoinen kehityslinja. Lähtökohtaisesti näillä säännöksillä on erilainen tarkoitus. Henkilöön käyvien täytäntöönpanouhkien tarkoitus on tehostaa täytäntöönpanoa joko painostuskeinona tai pakkotyön tuoton käyttämisellä velkojan hyväksi. On huomattava, että velkojien tuli esimerkiksi vuoden 1734 lain mukaan vastata velkavankeudessa olevan velallisen elatuksesta.[41] Aikakauden rikosoikeusajattelussa korostettu teokraattinen sovitusajattelu ei juuri näytä soveltuvan täytäntöönpano-oikeuteen.

Varsinaiset rikosoikeudelliset säännökset 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa liittyivät jo valistuksen ajan rikosoikeusajatteluun, jossa korostettiin rikosoikeuden yleisestävää tavoitetta ja edellytettiin rikostunnusmerkistöiltä täsmällisyyt-

[39] Ks. Vento 1994 s. 54.

[40] Vento 1994 s. 34 ja s. 47–48 erit. alav 94.

[41] Vento 1994 s. 58.

tä.[42] Valistuksen hengen mukaista oli sanktioluonteisten säännösten sijoittaminen rikoslakiin.

Siitä huolimatta, että rikosoikeudellinen sääntely eriytyi konkurssioikeudesta, velkavankeusuhka säilyi konkurssioikeudessa velallisen konkurssiin liittyvien velvollisuuksien painostuskeinona. Erillistäytäntöönpanossa velkavankeusuhka säilyi jokseenkin muuttumattomana aina 1800-luvun puoleen väliin asti.

Discharge-säännösten kehitys anglosaksisissa maissa.

Roomalaisen oikeuden vaikutus anglosaksiseen konkurssioikeuteen oli välillisempää ja kehitys Englannissa oli sidoksissa maan oikeusjärjestyksen omaehtoiseen kehitykseen. Velallinen saattoi anoa helpotusta velkavastuusta ja sen myöntäminen perustui equity-oikeuteen. Oleellista oli velkojien myötävaikutuksen keskeinen merkitys helpotuksen saamisessa sekä velkojien ja velallisten välisten neuvottelukäytäntöjen vaikutus oikeudellisen discharge-instituution kehittymiselle. Discharge-etu liittyikin pitkään nimenomaan velkoja-aloitteiseen konkurssiin. Velkojien myötävaikutus sen myöntämiseen pysyi senkin jälkeen merkittävänä, kun asiasta oli otettu lakiin ensimmäiset säännökset vuonna 1705. Englannissa 1600- ja 1700-luvulla sanalla *bankruptcy* tarkoitettiin vain velkoja-aloitteista konkurssia, johon sisältyi velallista koskevia helpotuksia.

Yhdysvalloissa, jossa siirtokuntien 1600- ja 1700-luvulla käyttöön ottamat konkurssisäännökset saivat vaikutteita entisistä emämaista ja erityisesti Englannista, kiinnitettiin pian huomiota siihen epäkohtaan, että saattoi olla sattumanvaraista tai jopa spekulatiivista, keitä velallisia joku velkojista tuli hakeneeksi konkurssiin. Anglosaksisessa oikeudessa on aina korostettu sitä, että konkurssista velalliselle tuleva helpotus on tarkoitettu vain rehelliselle, mutta huono-onniselle velalliselle, joka vilpittömässä mielessä luovuttaa omaisuutensa velkojilleen täytäntöönpanoa varten. Velallisen vilpittömän mielen vaatimus on kaksijakoinen. Toisaalta edellytetään, että konkurssin syy on velallisesta riippuma-

[42] Valistuksen rikosoikeuden lähtökohdista ks. Backman 1976 s. 45–86.

Vento katsoo, että rikosoikeudellinen ja siviilioikeudellinen (konkurssioikeudellinen) sääntely oli jo 1500-luvulla eriytynyt. Tämä voi tiettyjen saksalaisten säännösten kohdalla pitää paikkaansa. Ruotsi-Suomen konkurssioikeudessa eriytyminen tapahtuu vasta 1700- ja 1800-luvulla. Ranskassa Code de Commerce'en (1807) sisältyi rangaistussäännöksiä, mutta konkurssin ankara repressiivinen luonne säilyi – velallinen vangittiin sen mukaan säännönmukaisesti.

Vento näyttää muutoinkin korostavan sääntelyn jatkuvuutta. Kieltämättä cessio bonorum -edun myöntämisellä ja 1500-luvulta alkaen konkurssirikosten tunnusmerkistöillä on yhteisiä (vastakkaisia) kriteereitä (vrt. Vento 1994 s. 86). Yhteisten piirteiden korostaminen vaikeuttaa kuitenkin muutosten merkityksen havaitsemista.

ton tapahtuma, toisaalta velallisen edellytetään toimivan lojaalisti velkojia kohtaan pesän selvittämisessä.

Akordisäännösten yleistyminen.

Konkurssioikeuden lientyminen kahdeksannellatoista vuosisadalla oli kaikkein vähäisintä Ranskassa. Cessio bonorum -tyyppinen luovutusetu näyttää jääneen Ranskan konkurssioikeudessa vähämerkityksiseksi. Sen sijaan velkojien enemmistön kannattama akordi, joka sitoi myös vähemmistöön jääneitä velkojia, vakiintui Ranskassa vuoden 1673 Ordonnance'n[43] ansiosta pysyväksi instituutioksi, josta sittemmin 1800-luvulla saatiin vaikutteita mm. Saksaan ja Pohjoismaihin. Akordityyppisiä säännöksiä esiintyi 1600-luvun jälkipuoliskolla ja 1700-luvulla useissa muissakin maissa, mutta niiden voimassaolo jäi usein väliaikaiseksi, esimerkkinä Tanskan vuoden 1683 akordiasetus, joka kumottiin vuonna 1701. Näissä säännöksissä velkojien enemmistön kannattaman akordin mahdollisuus rajoittui vain rehellisiin velallisiin. Akordiasetuksissa usein lueteltiin ne onnettomuudet, joiden kohdalla akordi ylipäänsä tuli kysymykseen. Ranskassa puolestaan edellytettiin, että velkojat vakuuttivat velallisen olevan vilpittömässä mielessä. Velallisen vilpittömyyden tutkimisesta tulikin Ranskan konkurssilainsäädännölle pysyvästi ominainen piirre.

Sillä, että konkurssistatuuttien soveltamisala oli Ranskassa ja Englannissa rajattu kauppiaisiin, mutta Saksassa ja pohjoismaissa yleinen, ei näytä velkavastuun sääntelyn kannalta olleen oleellista merkitystä. Ennen yhdeksättätoista vuosisataa juuri muilla kuin kauppiailla ei ollut mahdollisuutta velkaantua siinä määrin, että konkurssi olisi tullut ajankohtaiseksi. Konkurssistatuutteja säädettiin juuri siellä, missä syntymässä ollut kauppiasluokka tarvitsi luottoa. Konkurssilainsäädännön soveltamisala muuttui Englannissa yleiseksi 1800-luvun puolessa välissä, kun taas Ranskassa se on yhä rajattu.[44]

---

[43] Ordonnance oli voimassa vuoteen 1807, jolloin Code de Commerce pysytti akordin, joskaan ei niitä suoranaisesti rohkaissut.

[44] Luotonannon lähteenä oli jossain määrin aatelisto, jolla oli pääomaa. Kysymys velkaantumisesta ja konkurssista saattoi siten tulla kysymykseen luotonantoon osallistuneen aatelisen kohdalla. Heillä oli paitsi mahdollisuus velkaantua, myös täytäntöönpanon kohteeksi kelpaavaa varallisuutta sekä mahdollisuus liikkua eli paeta velkojen vuoksi. Se, että konkurssilain soveltamisala eräissä maissa rajoittui kauppiaisiin, saattoi johtua siitä, että muiden säätyjen jäsenten kohdalla kysymys maksukyvyttömyydestä ei ylipäänsä tullut ajankohtaiseksi. Englannissa ja myöhemmin Yhdysvalloissa käyty keskustelu viittaa kuitenkin siihen, että Englannissa aatelisto ja Yhdysvalloissa maanviljelijäväestö halusi suojata maaomaisuuttaan täytäntöönpanolta.

2.5 Liberalismin ajan konkurssilait

Liberalistiset konkurssilait.

Vertailun piiriin kuuluvien maiden taloudellista kehitystä leimasi 1800-luvulla teollistuminen ja taloudellisen liberalismin läpimurto. Liberalistisen talousteorian hengessä konkurssin tehtäväksi nähtiin taloudellisesti kannattamattomien yritysten poistaminen markkinoilta.[45]

Kasuistisesti säännelty konkurssioikeus ei enää täyttänyt tehtäväänsä liberalismin ajan talouselämässä. Kaikissa vertailun piiriin kuuluvissa maissa säädettiin 1800-luvulla ensimmäiset kokonaisvaltaiset konkurssilait. Useimmat säädettiin 1860-luvulla. Ranska oli edelläkävijä ja useimmat muut maat – erityisesti Ruotsi (1862), Norja (1863), Suomi (1868), Tanska (1872) ja Saksa (1877) – saivat vaikutteita Ranskan Code de Commercesta (1807) ja vuoden 1838 konkurssilaista.[46] Myös anglosaksisissa maissa toteutettiin uudistuksia. Englannin vuoden 1869 konkurssilakia on pidetty maan historian liberaaleimpana. Sitä tosin uudistettiin pian (1883 ja 1914). Yhdysvalloissa säädettiin konkurssilait vuosina 1861 ja 1898.

Kekkonen on kiinnittänyt elinkeinovapauden toteutumista koskevassa tutkimuksessaan huomiota liberalististen uudistusten yhtäaikaisuuteen eri maissa ja todennut sen liittyvän vapaakaupan ideologian vallassaoloaikaan.[47] Liberalismin ajan konkurssilakien säätämisen samanaikaisuus on erityisen silmiinpistävää. Kaupankäynnin vapautuminen asetti uudet vaatimukset insolvenssitilanteiden sääntelylle.

Manner-Euroopan konkurssilait Ruotsin lakia lukuunottamatta olivat voimassa yli sata vuotta. Saksan Konkursordnung (1877) poikkeaa myöhemmän säätämisajankohdan ja huolellisen valmistelutyön ansiosta pohjoismaisista laeista yksityiskohdissaan ja yksityiskohtaisuudellaan, mutta rakenteeltaan ja perusratkaisuiltaan lait muistuttavat läheisesti toisiaan.

Velkoja-autonomian läpimurto.

Liberalismin ajan konkurssilakien tärkein periaatteellinen lähtökohta oli velkoja-autonomia. Velkoja-autonomia omaksuttiin sekä periaatteellisena lähtökohtana

[45] Ks. esim. Sombart 1927 s. 585, Uhlenbruck 1977 s. 26. Tämän tehtävän ja velallisen rajoittamattoman vastuun suhteesta ks. Knüllig–Dingeldey 1984 s. 93–99, lähdeviittauksin saksalaiseen kirjallisuuteen.

[46] Ranskan vaikutuksesta ks. esim. Dalhuisen 1984 s. 1–54 ja 1–55.

[47] Kekkonen 1987 erit. s. 274–275.

että konkreettisten kysymysten sääntelyn lähtökohdaksi. Erityisesti pesän hallintoa koskevat perusratkaisut tehtiin velkoja-autonomian lähtökohdista.

Velallisen velkavastuun sääntelyyn velkoja-autonomian omaksuminen ei tuonut oleellista muutosta aikaisempiin lakeihin ja säädöksiin verrattuna. Konkurssin päättävää akordia koskevia säännöksiä esiintyi useissa konkurssilaeissa jo 1700-luvulla ja niiden asema vakiintui 1800-luvun kuluessa. Konkurssin ulkopuolista akordia koskevat säännökset eivät vielä 1800-luvulla yleistyneet.

Akordilainsäädännön perusajatus velkoja-autonomia voidaan johtaa liberalismin perusajatuksesta. Liberalismin ideologian mukaan lainsäädännössä tulisi välttää ottamasta kantaa arvoihin ja tavoitteisiin, joiden määritteleminen tulisi mahdollisimman pitkälle jättää oikeussubjektien itsensä päätettäväksi. Tästä lähtökohdasta on johdonmukaista, että akordin myöntämisestä päättäminen jää mahdollisimman suuressa määrin velkojien päätäntävaltaan. Akordilainsäädännössä tulee säännellä velkojien päätöksentekomenettelyä. Määräenemmistösäännöksillä, joita sisältyi kaikkiin akordisäännöksiin, suojattiin vähemmistövelkojia päätöksenteossa. Vähemmistövelkojien suojalla voidaan perustella myös akordilta edellytettyä minimiprosenttia, sillä siitäkin voitiin yleensä poiketa kaikkien velkojien suostumuksella.

Liberalismin rajat tulevat vastaan siinä, että perusratkaisu velallisen vastuusta konkurssin jälkeen on tehtävä laissa. Kannanotto siihen sisältyy aina lakiin. Näin myös liberalismin ajan konkurssilakeihin. Manner-Euroopassa ratkaisusta ei tosin käyty laajaa poliittista keskustelua ja esimerkiksi Suomen suuriruhtinaskunnan konkurssisäännön valmistelussa ankara vastuu omaksuttiin jonkinlaisena itsestään selvyytenä. Tämä itsestään selvyys on sitäkin merkillisempää, kun samaan aikaan anglosaksisessa maailmassa asiasta käytiin vilkasta poliittista keskustelua ja päädyttiin täysin päinvastaiseen ratkaisuun.

Velkavastuun sääntely anglosaksisissa maissa ja Manner-Euroopassa.

Kaikissa Manner-Euroopan maissa 1800-luvun jälkipuoliskolla säädetyissä konkurssilaeissa lähtökohdaksi otettiin velallisen rajoittamaton vastuu konkurssiveloista konkurssin jälkeen. Tästä pääsäännöstä voitiin poiketa vain velkojien enemmistön hyväksymällä akordilla. Samaan aikaan sekä Englannissa että Yhdysvalloissa konkurssilainsäädäntö vakiintui sille kannalle, että (rehellinen) velallinen ei vastaa konkurssiveloista konkurssin jälkeen.

Liberalistinen talousteoria ei tarjoa vastausta siihen teemani kannalta keskeiseen kysymykseen, miksi konkurssin vaikutus velallisen vastuuseen sen piiriin kuuluvista saamisista järjestyi Manner-Euroopassa ja anglosaksisissa maissa täysin päinvastaisella tavalla. Osittain tätä eroavuutta pystytään selittämään kon-

kurssilainsäädännön varhaisemman kehityksen eroilla. Discharge-instituutiohan syntyi Englannissa 1500- ja 1600-luvuilla, ja se tunnettiin myös eräiden Yhdysvaltojen siirtokuntien konkurssilaeissa.

Tämän selityksen riittämättömyys osoittautuu kuitenkin ilmeiseksi verrattaessa Yhdysvaltojen ja Saksan konkurssilainsäädännön tilannetta 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alkupuolella. Saksan valtioilla oli kullakin oma lainsäädäntö. Yhdysvalloissakin pääpaino oli osavaltioiden lainsäädännössä, sillä liittovaltion konkurssilain puuttuessa useimmat osavaltiot säätivät oman konkurssilain. Niiden samoin kuin Saksan valtioiden konkurssilakien sisältö vaihteli monien kysymysten suhteen. Erityisesti konkurssin vaikutuksista velallisen velkavastuuseen säädettiin vaihtelevalla tavalla: New Yorkin johdonmukaisesti koko 1800-luvun velallisen kokonaan vastuusta vapauttavasta konkurssilaista maan keskiosan ankariin konkurssilakeihin. *Colemanin* mukaan 1800-luvun lopussa puolet osavaltioista, lähinnä maan koillis- ja itäosissa, oli omaksunut discharge-periaatteen.[48] Preussissa konkurssilaki antoi velkojille rajoittamattoman oikeuden periä konkurssin piiriin kuuluvia velkoja velalliselta myöhemminkin, mutta esimerkiksi Hampurissa omatta syyttään vararikkoon joutunut velallinen ei vastannut veloista konkurssin jälkeen.

Saksan valtioiden yhdistyttyä vuoden 1877 Konkursordnung'issa omaksuttiin velallisen rajoittamaton vastuu taloudellisestikin vahvan Preussin konkurssilaista. Kun Yhdysvalloissa säädettiin pysyvä liittovaltion konkurssilaki vuonna 1898, siihen otettiin taloudellisesti vahvan New Yorkin vapautumissääntö. Integraation yhteydessä tapahtuva lainsäädännön yhdentyminen voidaan nähdä osoituksena tarve-, pakko- tai auktoriteettireseptiosta.[49] Oliko vahvimman yhdentyvän valtion oikeussäännön omaksuminen osoitus auktoriteetti- tai pakkoreseptiosta? Vahvimman valtion vaikutus yhdentyvän Saksan kodifikaatioihin johtui todennäköisesti siitä, että niissä oli jo omaksuttu 1800-luvun taloudellisia olosuhteita ja liberalismin läpimurtoa parhaiten vastaavia sääntelyitä (tarvereseptio).

Yhdysvalloissa perustuslain *bankruptcy-clause* edellytti jo käsitteenä, että konkurssissa säännellään velallisen vapautuminen vastuusta. Kaikki neljä liittovaltion konkurssilakia 1800-luvulla säädettiin vastaukseksi taloudellisten lamakausien aiheuttamiin taloudellisiin ongelmiin. Kysymys oli siten lähinnä tarvereseptiosta. Vastaavaa tarvetta ei syntynyt Saksassa eikä muuallakaan Manner-Euroopassa liberalismin omaksumisen johdosta. Miksi ei?

---

[48] Coleman 1974 s. 273. Edellä VI 3.1 ja 5.1.

[49] Kekkonen LM 1994 s. 464.

Muita aineellisoikeudellisia uudistuksia.

Konkurssilainsäädännön kehitys 1800-luvulla liittyy aineellisen velkasuhteita koskevan lainsäädännön kehitykseen. Erityistä merkitystä velkavastuun sääntelyn kannalta oli velkavankeuden kumoamisella, velallisen beneficium-etua koskevien säännösten vakiintumisella ulosottolainsäädännössä ja osakeyhtiölainsäädännön syntymisellä. Kunkin uudistuksen kohdalla on kysymys pitemmästä ja asteittaisesta kehityksestä, joka kuitenkin pääpiirteissään voidaan ajoittaa 1700-luvun loppupuolelle ja 1800-luvun kahdelle ensimmäiselle kolmannekselle.

Velkavankeuden poistaminen

Kaupallisia velkasuhteita koskeva velkavankeus kiellettiin eri maiden lainsäädännössä 1800-luvun kuluessa. Kun tämä uudistus toteutettiin Suomen suuriruhtinaskunnan uuden ulosottolain säätämisen yhteydessä vuonna 1895, voitiin – oikeuden ja kohtuuden lisäksi – vedota yleisesti Länsi-Euroopassa omaksuttuun periaatteeseen.[50]

Velkavankeuden poistaminen oli eräissä muissa maissa paljon monivaiheisempi prosessi kuin hieman jälkijunassa tulleessa Suomessa. Erilaisten velkojen kohdalla velkavankeus on poistettu eri aikoina. Tosiasiallisesti velkavankeus säilyi vielä pitkään 1900-luvulla verojen ja elatusapujen perinnän tehosteena. Kuten tunnettua, Suomessa sakkojen perinnän tehosteena on edelleen sakon muuntaminen vankeudeksi.

Kaupallisia velkasuhteita koskevan velkavankeuden poistaminen 1800-luvulla ei havaintojeni mukaan kohdannut missään mainittavaa poliittista vastustusta. Paitsi että seuraamusta pidettiin kohtuuttoman ankarana, sen käytöstä oli käytännössä jo suurelta osin luovuttu. Velkavankeus ei yksinkertaisesti ollut tehokas tapa periä velkoja.[51] Päinvastoin, siitä aiheutui usein velkojalle melkoisia kustannuksia ja se teki maksuhalukkaallekin velalliselle mahdottomaksi ansaita velan maksamiseen tarvitsemiaan rahoja. Amerikkalaisen ja englantilaisen tutkimuksen perusteella velkavankeutta käytettiin painostuskeinona velallisen sukulaisia ja ystäviä kohtaan, jotta nämä maksaisivat velan.

Englannissa konkurssin seuraamuksia velallista kohtaan oli jo lievennetty, kun laajempi keskustelu velkavankeuden poistamisesta pääsi 1800-luvulla käyntiin. Velkavankeus kohdistui tuolloin lähinnä köyhiin yksityishenkilöihin, jotka eivät kuuluneet konkurssilain soveltamisalaan. Velkavankeuden poistaminen oli yhteiskuntaluokkien välinen oikeudenmukaisuuskysymys.

[50] Lakivaliokunnan mietintö 5/1894 vp. Julkaistu teoksessa Forsman 1896 s. 15.

[51] Ks. Saksan osalta Menzinger 1982 s. 64–65, Yhdysvaltain Coleman 1974 eri kohdin, esim. s. 268.

Saksassa etenemisjärjestys oli toinen. Velkavankeus poistettiin vuonna 1868. Tällä oli suoria vaikutuksia siihen, miten velallisen velkavastuuseen konkurssin jälkeen suhtauduttiin Konkursordnungin (1877) säätämisen yhteydessä. Lainvalmistelutöissä näet katsottiin, että velallisen suoja oli velkavankeuden poistamisen ja ulosmittausrajoitusten yhteydessä jo riittävästi toteutettu eikä velkavastuun helpottamiseen siten ollut tarvetta.[52]

Osakeyhtiölainsäädännön kehityksestä

Velallisen henkilökohtaisen velkavastuun kannalta osakeyhtiölakien kehitys 1800-luvulla oli konkurssioikeuden uudistamista kauaskantoisempaa. Osakeyhtiölainsäädännön monipolvista ja värikästäkin historiaa voidaan tässä sivuta vain hyvin yleisellä tasolla. Sen varhaiskehitys liittyi ulkomaankaupan, erityisesti kaukaisiin maanosiin suuntautuneen kaupan ja kaivostoiminnan kehitykseen. Varsin pitkään yhtiöt toimivat hallitsijoiden ja viranomaisten antamien erivapauksien ja toimilupien nojalla. Tämä aikakausi alkoi ensiksi teollistuneissa maissa 1700-luvulla, vaikka yksittäisiä esimerkkejä kauppakomppanioista löytyy jo 1600-luvulta.[53] Privilegioiden nojalla perustetut komppaniat eivät olleet osakeyhtiöitä sanan nykyisessä merkityksessä, sillä niillä ei esimerkiksi useinkaan ollut määrättyä, erillistä osakepääomaa. Osakeyhtiöiden kehitys oli 1800-luvulle asti varsin hidasta ja toimiluvista riippuvaista. Itse asiassa teollisessa kehityksessä pisimmälle ehtineessä Englannissa vuonna 1720 erinäisten spekulatiivisten operaatioiden jälkeen osakeyhtiöt kiellettiin.[54]

Osakeyhtiölakien läpimurto ajoittui hyvinkin yhtenäisesti 1800-luvun puoleen väliin.[55] Merkittäviä virstanpylväitä olivat Englannin vuoden 1844, Ranskan vuoden 1863 ja ensimmäinen yleissaksalainen (1861) osakeyhtiölaki.[56] Suomen ensimmäinen osakeyhtiöitä koskeva asetus annettiin vuonna 1864.[57]

---

[52] Ks. Menzinger 1982 s. 63. Velkavankeuden ja KS:n velkavastuusäännösten välisestä yhteydestä myös Palmgren 1969 s. 376.

[53] Ks. Schybergson 1964 s. 10–11.

[54] Bubble Act'stä ks. esim. Tolonen 1974 s. 109. Ranskassa osakeyhtiöt kiellettiin 1794, sama s. 137.

[55] Dübeck 1991 s. 11–17, Tanskan osalta perusteellisemmin s. 17 ss. Yhdysvalloissa eräissä osavaltioissa siirryttiin toimilupajärjestelmästä yleiseen osakeyhtiölainsäädäntöön jo 1800-luvun alkupuolella, sama s. 12.

[56] Saksassa havaittiin pian tarve kehittää rajoitetun vastuun yhtiö myös pienimuotoisempaa yritystoimintaa varten. Tästä, GmbH:n syntymiseen johtaneesta kehityksestä vastuukysymyksen kannalta ks. Knüllig–Dingeldey 1984 s. 23 ss.

[57] Osakeyhtiöitä oli kuitenkin perustettu jo sitä ennen Ruotsin vallan ajalta alkaen. Kaikkiaan vuoteen 1864 mennessä oli perustettu 62 osakeyhtiötä, lähinnä höyrylaivaosakeyhtiöitä

Vaikka osakeyhtiölainsäädännön synty ja konkurssilakien liberalisointi ajoittuu hyvinkin täsmällisesti samaan ajanjaksoon, konkurssioikeuden tutkijan silmään pistää niiden kehityksen erillisyys. Konkurssilakien valmistelutöissä ei yleensä viitata osakeyhtiölainsäädäntöön. Kaikissa muissa maissa paitsi Englannissa lähdetään ilman muuta siitä, että konkurssilaki koskee samansisältöisenä luonnollisia henkilöitä ja oikeushenkilöitä. Ainoa merkityksellinen soveltamisalan rajaus kulkee luonnollisten henkilöiden välillä niissä maissa, joissa konkurssilain soveltamisala rajoittui kauppiaisiin kuten Ranskassa. Oikeushenkilöiden katsottiin ilman muuta täyttävän kauppiaskriteerin.

Vain Englannissa maksukyvyttömyystilanteiden sääntely eriytyi kokonaan eri tavoin yhtiömuodon mukaan siten, että maksukyvyttömän osakeyhtiöiden purkaminen säänneltiin osakeyhtiölaissa ja konkurssilain soveltamisalaan kuuluivat vain luonnolliset henkilöt. Yhdysvalloissa asiasta käytiin keskustelua 1800-luvulla säädettäessä liittovaltion konkurssilakeja.[58] Lopputuloksena oli yhtenäinen konkurssilaki.

Osakeyhtiölakien ja konkurssioikeuden velkavastuun kehityksen vertailussa voidaan kiinnittää huomiota siihen, että osakeyhtiölait ja liberalismin ajan konkurssilait syntyivät hyvin lyhyen ajanjakson kuluessa *siitä huolimatta, että taloudellinen kehitysaste vertailun piiriin kuuluvissa maissa oli hyvin erilainen.* Teollistuminen oli Englannissa käynnistynyt huomattavasti aikaisemmin kuin Manner-Euroopassa. Kun teollistuminen Englannissa 1700-luvulla pääsi vauhtiin, osakeyhtiölainsäädäntö oli kehittymätöntä ja osakeyhtiöt jopa kiellettiin. Kauppiaiden ja muiden yrittäjien henkilökohtaisella panoksella ja vastuulla oli tuolloin erilainen merkitys kuin osakeyhtiöiden valtakaudella. Myös Yhdysvalloissa taloudellinen toiminta oli 1800-luvun alussa vilkasta. Ennen muuta luoton tarjonta sijoitustoimintaan oli aivan toista luokkaa kuin vanhalla mantereella.

Manner-Euroopassa teollistuminen pääsi täyteen vauhtiin myöhemmin[59] ja osakeyhtiölainsäädäntö tarjosi pian mahdollisuuden vastuunrajoitukseen. Osakeyhtiölainsäädännön kehitys on nähdäkseni yksi syy siihen, että Manner-Euroopassa ei missään vaiheessa syntynyt vastaavaa poliittista painetta velkavastuun helpottamiseen konkurssissa kuin Yhdysvalloissa ja Englannissa, joissa konkurssiin liittyvä mahdollisuus vapautua velkavastuusta kehittyi osittain korvaamaan rajoitetun vastuun yhtiöiden puuttumista.

---

ja kylpylöitä, 1850- ja 1860-lukujen vaihteessa enenevässä määrin myös teollisuusyrityksiä. Ks. Schybergson 1964 s. 20–24 ja yksityiskohtaisesti s. 104 ss.

[58] Warren 1935, eri kohdin.

[59] Kun Suomessa 1860-luvulla oli taloudellinen kriisi, ei ongelmana ollut ihmisten liiallinen velkaantuminen – kuten Yhdysvalloissa vastaavana aikana – vaan nälkä.

Yhteenveto

Velkavastuusta konkurssissa säädettiin 1800-luvun puolessa välissä liberalistisissa konkurssilaeissa Manner-Euroopassa ja anglosaksisissa maissa vastakkaisista periaatteista lähtien: ensiksi mainituissa omaksuttiin rajoittamaton vastuu veloista konkurssin jälkeen ja jälkimmäisissä konkurssin veloista vapauttava vaikutus. Pääasiallinen syy sääntelyiden eroavuuteen oli näiden maiden poliittisen ja taloudellisen tilanteen erilaisuus 1800-luvulla. Sekä Yhdysvallat että Englanti olivat teollistumisen ja kapitalistisen talousjärjestelmän edelläkävijöitä. Kummallekin kansantaloudelle olivat 1800-luvulla ominaisia jyrkät suhdannevaihtelut. *John Kenneth Galbraith* on kuvannut tuota aikaa uudella mantereella seuraavasti:

> '...ajatus keskuspankista hylättiin ja paikallisten pankkien sallittiin laskea liikkeeseen seteleitä ja luoda talletuksia, joiden avulla seudun maanviljelijät ja kauppiaat pääsivät liiketoimintaan käsiksi. Tähänkin sisältyivät omat epävarmuustekijänsä, jotka eivät suinkaan olleet vähäisiä. Pankkeja perustettiin; uusien ja vanhojen pankkien lainat rahoittivat nousuhumalaista keinottelua maalla, kanavilla, rautateillä, raaka-aineilla tai teollisuusosakkeilla. Sitten seurasi romahdus ja tukuittain pankkeja joutui vararikkoon. Tällainen nousu- ja laskukausien vaihtelu jatkui yhä voimistuvana aina meidän vuosisadallemme saakka. Romahduksesta toiseen kului tavallisesti suunnilleen kaksikymmentä vuotta, juuri riittävän kauan, jotta edellisen romahduksen muisto oli ehtinyt haihtua mielistä.'[60]

Yhdysvalloissa säädettiin 1800-luvulla neljä konkurssilakia. Viimeistä (1898) lukuunottamatta ne olivat voimassa vain lyhyen ajanjakson. Jokainen niistä säädettiin kiivasta spekulaatiojaksoa seuranneen taloudellisen laman johdosta. Romahduksessa niin monet ihmiset menettivät omaisuutensa ja velalla tehdyt sijoituksensa, että poliittiset paineet lieventää velkaantumisen seurauksia olivat suuret.[61] Kaikkien liittovaltion konkurssilakien itsestään selvä tarkoitus on ollut velallisten taloudellisen hädän lieventäminen. Myös Englannissa sijoittajien velkaongelmia esiintyi aina kauppakomppanioihin sijoittaneista kauppiaista alkaen. Käsitykseni mukaan pienyrittäjien ja kauppiaiden, toisin sanoen elinkeinoelämään myös henkilökohtaisella panoksellaan osallistuneiden henkilöiden osuus velkaongelmasta oli siellä suurempi. Sekä Yhdysvalloissa että Englannissa

[60] Galbraith 1977 s. 171–172.

[61] Vuoden 1978 Bankruptcy Reform Act oli Yhdysvaltojen ensimmäinen konkurssilaki, jonka säätämistä ei edeltänyt taloudellinen kriisi.

käytiin vilkasta oikeuspoliittista keskustelua velallisten asemasta koko 1800-luvun ajan.[62]

Myös Manner-Euroopassa suhdannevaihtelulla oli tärkeä merkitys taloudellisen kehityksen vauhdittajana, vaikka vaihtelut olivat lievempiä kuin Yhdysvalloissa. Euroopassa konkurssilainsäädännön uudistuksilla ei ollut samanlaista yhteyttä suhdanteisiin kuin Yhdysvalloissa. Saksalainen taloustieteilijä *Sombart* kuvaa suhdannevaihteluita kapitalistisen maailmantalouden eteenpäin vieväksi voimaksi. Nousukauden aikana uudet ideat kukoistavat, syntyy uusia kauppayhteyksiä, perustetaan uusia yrityksiä. Ihmisillä on ideoita ja rohkeutta. Laskukautena tapahtuu intensiivinen kehitys: yritysten kehittäminen vaikeissa olosuhteissa. On osattava laskea, organisoida, kehittää säästävää tekniikkaa.[63] Tässä katsannossa konkurssia tarvitaan nousukaudella syntyneiden kestämättömällä pohjalla toimivien yritysten poistamiseen. Konkurssi nähdään yritystoiminnan tehostamisen instituutiona.

Velkavastuun päinvastaisesta sääntelystä huolimatta anglosaksisen ja mannereurooppalaisen konkurssioikeuden kehityksellä 1800-luvulla on yksi yhteinen piirre: siirtyminen muodollisjuridiseen sääntelyyn.[64] Erityisen selvää tämä oli Manner-Euroopassa. Useat aineellisoikeudelliset kysymykset säänneltiin muussa lainsäädännössä kuin konkurssilaissa. Esimerkiksi velkavankeuden vähentäminen tapahtui muussa yhteydessä kuin konkurssilakia uudistettaessa, konkurssirikossäännökset siirtyivät rikoslakiin, velallisen beneficium-edusta säädettiin ulosottolaissa ja velkavastuun rajoittamisesta osakeyhtiölaissa. Osa konkurssiin liittyvistä aineellisoikeudellisista kysymyksistä – kuten takaisinsaanti ja riitautettujen saatavien vahvistaminen – säädettiin käsiteltäviksi konkurssista erillisissä oikeudenkäynneissä. Kuten edellä todettiin, myös velkoja-autonomia hallintomallina on luonteeltaan muodollista sääntelyä, sillä itse ratkaisun sisältöön ei laissa oteta kantaa.

Menzinger on Saksan Konkursordnungin (1877) lainsäädäntöasiakirjoihin kohdistuvassa tutkimuksessaan eritellyt kolme perustetta, joiden vuoksi konkurssisaatavien velalliseen kohdistuvaa täytäntöönpanokelpoisuutta konkurssin jäl-

---

[62] Keskustelusta USA:ssa ks. Warren 1935 ja Coleman 1974 ja Englannissa Weiss 1986 s. 29–43.

[63] Ks. Sombartin suorastaan lyyrinen kuvaus, jolle tiivistelmäni ei tee lainkaan oikeutta, Sombart 1927 s. 583–585.

[64] Ks. Menzinger 1982 s. 58, esimerkit alav. 3. Ovaska on kiinnittänyt huomiota konkurssisäännön muodollisjuridiseen luonteeseen eri yhteyksissä, ks. Ovaska 1985 s. 27 ja sama 1992 s. 89.

Kehitys on kuin kouluesimerkki Weberin luonnehtimasta modernille oikeudelle ja lainkäytölle ominaisesta muodollisrationaalisuudesta. Ks. Tuori 1988 erit. s. 37 ss.

keen ei haluttu rajoittaa. Täytäntöönpano-oikeuden rajoittamista vastaan puhuivat perustelujen mukaan velkojien oikeudet, velallisen suojan sääntely muussa lainsäädännössä sekä mahdollisuus tehdä akordi velkojien kanssa.[65] Täytäntöönpanon rajoittamisen katsottiin olevan velkojien oikeuksia loukkaavaa. Kysymys ei kuitenkaan ollut aineellisesta punninnasta velkojaintressien ja velallisen intressien välillä, vaan formaalista argumentaatiosta, jossa lähdettiin siitä, että konkurssi on muodollista oikeutta velkojien materiaaliseen oikeuteen perustuvien oikeuksien toteuttamiseksi. Yhteistä kaikille kolmelle argumentille oli, että ajatus konkurssin jälkeisen täytäntöönpanon rajoittamisesta torjuttiin muodollisin perustein – vaikka itse asiakysymykset kuuluivat aineellisen velkoja-velallinen oikeussuhteen keskeisiin kysymyksiin.

Anglosaksisessa oikeudessa konkurssilainsäädännöllä on vahvempi aineellisoikeudellinen luonne jo velkavastuusta vapauttavan vaikutuksen johdosta. Toisaalta Yhdysvalloissa – toisin kuin Englannissa – tässä suhteessa on lähdetty tavallaan 'velkoja-autonomisesta' periaatteesta. Veloista vapautuminen on selkeä lähtökohta, josta tosin on säädetty merkittäviä poikkeuksia. Velkojien on kuitenkin vedottava useimpiin poikkeuksiin, jotta ne voidaan ottaa huomioon. Poikkeuksien käsittely kuuluu siis velkojan määräämisperiaatteen piiriin.

Luotonannon kasvu ja merkitys talouselämässä nousi liberalismin aikana aivan uusiin mittasuhteisiin. Luotonanto ammatillistui ja luottosuhteet muuttuivat standardinomaisiksi. Kaupallisen luotonannon ehtojen kannalta oli tärkeää rutiininomaisen, muodollisen ja tehokkaan velkojen täytäntöönpanon kehittyminen. Konkurssi kehittyi rutiininomaiseksi menettelyksi niitä tapauksia vasten, joissa velallinen oli velkaantunut usealle taholle eikä selviytynyt velvoitteistaan.[66] Ammattimaisen luotonantajan kannalta oli oleellista, pystyikö velallinen maksamaan velkansa. Sen sijaan aikaisempien konkurssilakien mukaan niin tärkeällä velallisen tuottamuksella maksukyvyttömyyden syiden suhteen ei ollut yhtä oleellista merkitystä. Siihen kohdistuvan tutkinnan kustannukset olisivat sitä paitsi olleet rutiininomaisissa tapauksissa saatavaan hyötyyn nähden liian korkeat. Kaupallisen luotonannon kannalta näyttää olleen tärkeämpää luoda selkeä järjestelmä kuin tutkia velallisen tuottamuksen nyansseja.

[65] Menzinger 1982 s. 57. KO:n perusteluista tältä osin ks. myös Knüllig–Dingeldey 1984 s. 59 ss.

[66] Näin Kagan Law & Soc.Rev. 1984 s. 323 ss.

2.6 Akordilainsäädäntö pula-aikana

Kuten edellä todettiin akordi (Vergleich, composition, réglement) konkurssin päättävänä ratkaisuna on varhaista perua. Konkurssin ulkopuolista akordia koskevia säännöksiä säädettiin paljon aikaisemminkin, mutta niiden varsinainen kulta-aika oli 1900-luvun alkupuolella. Saksassa säädettiin useita Vergleich-säädöksiä 1910–1930-luvuilla, Ruotsissa ackordlagen 1922 ja Suomessa akordilaki 1932. Vaikka ne muistuttivat sisällöltään suuresti konkurssin päättävää akordia, niiden valmisteluun liittyi tärkeä yhteiskuntapoliittinen ero. Kun konkurssin päättävää akordia koskevia säännöksiä 1800-luvulla pidettiin lähinnä velkoja-autonomian toteuttamisena, akordilakien säätäminen oli selvästi yhteiskunta- ja talouspoliittinen toimi lama- ja sota-aikojen aiheuttamien ongelmien hoitamiseksi. Akordin edellytyksenä ajateltiin olevan sen, että velallisen vaikeudet johtuivat yleisestä epäsuotuisasta taloudellisesta tilanteesta, ei hänen omasta toiminnastaan. Toisaalta akordilla tavoiteltiin sitä, etteivät kansantalouden kannalta merkitykselliset taloudelliset arvot konkurssiprosessissa tuhoutuisi. Tavoitteita voitiin siten luonnehtia kokonaiskansantalouden suotuisan kehityksen kannalta tähdellisiksi.[67]

3 KONKURSSIOIKEUDESTA INSOLVENSSIOIKEUTEEN

3.1 Talouselämän rakennemuutos ja konkurssin funktionmenetys

3.1.1 Yritystoiminta

Liberalismin ajan konkurssilait pysyivät voimassa noin sata vuotta. Taloudellisen toiminnan rakenteet ehtivät tuona aikana muuttua kaikissa teollisuusmaissa perusteellisesti. On vaikea sanoa, miksi konkurssilainsäädäntöä ei alettu sopeuttaa muuttuneisiin rakenteisiin ennen kuin 1980- ja 1990-luvuilla. Mahdollinen syy on se, että talouselämän rakenteista johtuviin ongelmiin ei konkurssilainsäädännön muuttamisella voida merkittävästi vaikuttaa. Lisäksi konkurssilait hoitivat

[67] Tekstissä esitetyistä, Saksan lainvalmistelutöissä esitetyistä näkemyksistä ks. Menzinger 1982 s. 81–83. Lyhyesti Huls et al. 1994 s. 102–103.

Myös Yhdysvaltojen vuoden 1938 uudistuksilla kehitettiin yrityksen saneerausta ja ns. wage earner's plan syntyi tällöin.

aivan tyydyttävästi liberalistisen käsityksen mukaisen päätehtävänsä eli toimintakyvyttömien yritysten poistamisen markkinoilta.

Kun konkurssilainsäädäntöä erityisesti Saksassa 1950-luvulta alkaen on arvosteltu, pääongelmana on pidetty konkurssipesien vähävaraisuutta,[68] jonka vuoksi konkurssin varojenjakotehtävä jää toteutumatta eikä myöskään velalliseen mahdollisesti kohdistuvien rikos- tai siviilioikeudellisten sanktioiden perusteita pystytä selvittämään. Toisena ongelmana on pidetty konkurssien määrän kasvua. Akordien määrä on joko jäänyt olemattomaksi kuten Suomessa tai vähentynyt dramaattisesti kuten Saksassa. Kaikki mainitut piirteet liittyvät talouselämän rakenteen muutokseen. Seuraavassa luetellaan sellaisia muutoksia, joilla on välitöntä vaikutusta konkurssilakien toimintaympäristöön.[69]

Konkurssien määrän kasvun oleellisia syitä on epäilemättä luotonannon kasvu. Konkurssien määrän vertailu ottamatta huomioon luotonannon kasvua on jokseenkin hedelmätöntä. Luotonannon kasvun lisäksi yritysten ja erityisesti osakeyhtiömuotoisten yritysten määrän kasvu vaikuttaa konkurssien määrään.

Yritysten pääomarakenne on täysin toisenlainen kuin viime vuosisadan konkurssilakeja säädettäessä, jolloin yrityksen omalla pääomalla oli vielä ratkaiseva merkitys. Nyt sekä yksityinen yrittäjä, jonka oma pääoma saattaa olla kirjaimellisesti omassa päässä, että osakeyhtiö saattaa toimia lähes kokonaan vieraan pääoman rahoituksella. Vieraan pääoman kasvu on edellyttänyt vakuusjärjestelmän laajenemista ja vakuusmuotojen kehittymistä. Yhä suurempi osa vakuusmuodoista on sellaisia, että ne eivät edellytä hallinnansiirtoa eikä ulkopuolinen siten välttämättä edes havaitse, että yrityksen käyttöomaisuus ja jopa vaihto-omaisuus saattaa olla kokonaisuudessaan erilaisten vakuusmuotojen kautta luottojen vakuutena. Sen jälkeen kun vakuusvelkojat ovat separatistiaseman nojalla realisoineet vakuudet, konkurssipesät osoittautuvat varattomiksi.

Niissäkin tapauksissa, joissa vakuuksien erottamisen jälkeen konkurssipesään on jäänyt jotain varallisuutta jäljelle, se on mennyt etuoikeutettujen velkojien tyydyttämiseen. Yleisten etuoikeuksien voittokulku alkoi pian liberalististen konkurssilakien säätämisen jälkeen.[70] Ongelmana pidetään usein sitä, että etuoikeudettomat velkojat jäävät näin vaille saataviaan. Konkurssioikeuden toimivuuden kannalta ongelmana on se, että hyvään etuoikeusasemaan luottava velkoja ei välttämättä valvo luotonantoaan riittävällä huolellisuudella eikä ryhdy perintätoimen-

[68] Erityisesti saksalaisissa lainvalmistelutöissä, ks. esim. Kommission für Insolvenzrecht I 1985 s. 7.

[69] Esitys perustuu saksalaisessa kirjallisuudessa esitettyyn. Ks. erityisesti Hanisch 1973 s. 25–30, Gessner–Plett 1982 s. 163–164.

[70] Kehitystä on Suomen osalta kuvattu Etuoikeuslakikomitean mietinnössä KM 1972: A 27, ks. myös Tepora 1981 s. 92–94.

piteisiin ajoissa. Usein väitetäänkin, että konkurssihakemukset tehdään aivan liian myöhään. Etuoikeusasemaan luottava velkoja ei aina ole kiinnostunut pesän hyvästä hoidosta. Toisaalta myöskään etuoikeudettomat velkojat eivät ole kiinnostuneita siitä, jos he eivät missään tapauksessa saa pesästä mitään.

Erityisongelmia liittyy yrityskoon kasvuun. Suuryrityksen konkurssi vaikuttaa välittömästi lukuisien työntekijöiden asemaan. Välittömien menetysten kompensoimiseksi työntekijöiden asemaa on 1970-luvulta lähtien parannettu palkkaturvajärjestelmien kehittämisellä. Työpaikkojen menettämisen pitkäaikaisvaikutukset voivat suuryrityksen konkurssin johdosta saada aikaan paikallisesti ja kansantaloudellisestikin merkittäviä sosiaalisia ongelmia. Ainakaan suuryrityksen konkurssin kohdalla ei enää voida ajatella, että kysymys olisi yksinomaan velkojien autonomiseen päätösvaltaan kuuluvasta asiasta.

Kun konkurssioikeutta 1970-luvulla viimein ryhdyttiin uudistamaan, tavoitteina mainittiin useimmiten velkojien tasa-arvon palauttaminen, varattomien konkurssien vähentäminen ja tutkiminen sekä konkurssia korvaavien menettelyjen luominen.

3.1.2 Yksityishenkilöiden velkaantuminen

Konkurssista tuli Manner-Euroopassa kokonaan yritystoiminnan instituutio. Näin kävi riippumatta siitä, oliko konkurssilain soveltamisala yleinen vai rajattu kauppiaisiin kuten Ranskassa. Yksityishenkilöille suunnatun luotonannon kasvu ei ole näkynyt konkurssitilastoissa. Kaikissa länsimaissa sekä kuluttajien luotonkäyttö että ylivelkaantuminen on kasvanut koko tämän vuosisadan ajan, mutta erityisesti viimeisten vuosikymmenten aikana.[71] Tililuottojen, osamaksukaupan, pankkiluottojen ja panttilainaamojen rinnalle ja määrällisesti niiden ohi on syntynyt ylikansallinen muoviraha ja siihen liittyvä kulutusluottoteollisuus. Kuluttajien velkaongelmat jäivät kuitenkin konkurssilainsäädännön ulkopuolelle.

Kuluttajien ylivelkaantumisen syistä on esitetty erilaisia käsityksiä ja teorioita. Eräänlaisia ääripäitä edustavat velallisten maksuhaluttomuuteen perustavat käsitykset ja toisella puolen käsitykset, jotka pitävät ylivelkaantumista luotonantoon väistämättä liittyvänä sivuilmiönä. Tähänastinen empiirinen ja teoreettinen tutkimus antaa viitteitä siihen suuntaan, että kuluttajien ylivelkaantumista ei voida selittää millään yksittäisellä tekijällä, vaan siihen vaikuttavat hyvinkin monet yhteiskunnalliset ja yksilölliset tekijät.

---

[71] Ks. esim. Muttilainen 1991 s. 12–15 ja 27–30, Caplovitz 1986 s. 22 ss., Holzscheck 1986 s. 68 ss. Hörmann 1987 s. 27 ss., Huls et al. 1994 s. 9 ss.

Kuluttajien ylivelkaantumista voidaan selittää kolmesta eri lähtökohdasta. 1) Jos kiinnitetään huomiota makrotason ilmiöihin, selitystä etsitään talouselämän yleisistä kehitystekijöistä. Mikrotason tarkastelussa kiinnitetään huomiota muutoksiin joko 2) velallistahon, erityisesti kuluttajavelallisten tai 3) luotonantajatahon, erityisesti institutionaalisten luotonantajien käyttäytymisessä.

Talouselämän yleisistä kehityslinjoista lähtevät selitysmallit kiinnittävät yleensä huomiota luotonannon ja erityisesti *kulutusluoton volyymin kasvuun.* Näin esimerkiksi Euroopan yhteisön kuluttajien ylivelkaantumista koskevassa tutkimuksessa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, että kulutusluoton volyymi on useimmissa jäsenmaissa kaksinkertaistunut 1980-luvun jälkipuoliskolla eli juuri ennen kuluttajien velkaongelmien kärjistymistä.[72] Yhdysvaltojen konkurssilainsäädännön uudistamisen (1978) vaikutuksia koskevassa tutkimuksessa on toistuvasti kiinnitetty huomiota siihen, että konkurssien määrä korreloi kaikkein voimakkaimmin luotonannon volyymin kasvun kanssa. Yhteistä näille lähtökohdille on se, että kuluttajien ylivelkaantumisongelmat nähdään luottoyhteiskuntaan liittyvinä häiriötekijöinä, joiden asianmukainen sääntely on välttämätöntä.

Toinen makrotason tarkastelutapa yhdistää kuluttajien ylivelkaantumisen kansantalouden suhdannevaihteluihin ja kriisitilanteisiin. Tämä on ollut varsin pitkälle lähtökohtana Norjan ja Suomen velkajärjestelylakien esitöissä (1992). Ylivelkaantumisongelmat yhdistetään niissä toisaalta taloudelliseen taantumaan yleisesti ja siitä seuraavaan työttömyyteen ja asuntojen hinnan laskuun erityisesti.

Brittitutkijat *Berthoud* ja *Kempson* jakavat kuluttajien ylivelkaantumisen syitä koskevat selitykset toisaalta velkojatahosta ja toisaalta velallistahosta lähteviin selityksiin.

Ylivelkaantumisen *velkojatahosta lähtevät selitykset* voivat liittyä *luoton markkinointiin* ja myöntämiseen, *luottokustannusten* tasoon tai *perintämenetelmiin.*[73] Kulutusluoton markkinointia säännellään kuluttajansuojalainsäädännössä nimenomaisena tarkoituksena turvata kuluttajan mahdollisuus tehdä harkittuja valintoja markkinoilla. Kuluttajansuojalainsäädännön mahdollisuudet suojata velallista ylivelkaantumiselta on useassa yhteydessä todettu riittämättömiksi.[74] Luoton myöntämiseen liittyvät luottokelpoisuuden selvittämisen laiminlyönnit ja korkeiden, mahdollisesti laissa asetetut rajat ylittävien luottokustannusten periminen ovat epäilemättä tekijöitä, joilla on osuutensa ylivelkaantumisprosesseissa. Velkojatahoon liittyvillä selitystekijöillä ei yksin voida juurikaan selit-

[72] Huls et al. 1994 s. 9 ss. erit. s. 54.

[73] Berthoud–Kempson 1992 s. 109. Pohjoismaissa Ruotsin rahoitusyhtiöiden edustaja on eräässä puheenvuorossaan ottanut esiin samat velkojatahosta lähtevät selitysmallit, ks. Fischer, Forum 1990 s. 123–126.

[74] Esim. Wilhelmsson, Kuluttajansuoja 1991 s. 303.

tää ylivelkaantumistilanteiden syntyä. Yhdessä kulutusluottomarkkinoiden laajentumisen kanssa nämä selitysmallit kuitenkin osoittavat, että 'luottolaitoksilla on yhteiskunnallinen vastuu, jollaista niillä ei kenties ole ollut aikaisemmin'.[75]

Tarkasteltaessa kuluttajien ylivelkaantumista *velallislähtöisten selitysmallien* avulla kysymyksenasettelu ja näkökulma voi kohdistua kahdella eri tavalla. Ensinnäkin voidaan tarkastella ylivelkaantumisen määrää ja yleisyyttä, ongelmien vakavuutta ja yhteyttä kuluttajien käyttäytymiseen luottomarkkinoilla. Kysymys on varsin pitkälle siitä, että edellä talouselämän yleisiin kehityslinjoihin perustuvien selitysmallien tarkastelukulma käännetään velallisten tasolle. Useimmissa empiirisissä tutkimuksissa on todettu esimerkiksi työttömyyden korreloivan selvästi velkaongelmien kanssa.

Yleisiin taloudellisiin tekijöihin perustuvat selitysmallit eivät riitä antamaan vastausta *ylivelkaantumisen kohdistumiseen* liittyviin kysymyksiin. Vain pieni osa velallisista joutuu vaikeuksiin velkojensa kanssa. Ylivelkaantuneiden osuus väestöstä on itse asiassa niin pieni, että koko väestön luotonkäyttöä koskevat tutkimukset tuottavat vain vähän tietoa ylivelkaantumisesta. Ylivelkaantumisesta johtuvien ongelmien lievittämiseksi on tärkeää tietää, millaiset tekijät altistavat kotitalouden ylivelkaantumiselle eli ovatko tietyntyyppiset kotitaloudet erityinen ylivelkaantumisen 'riskiryhmä'.

Velallislähtöiset selitykset voidaan pelkistää kahteen syykokonaisuuteen. Niiden mukaan osa velkaongelmista johtuu kotitaloutta kohdanneesta *ennakoimattomasta olosuhteiden muutoksesta.* Ylivelkaantuminen voi myös johtua kotitalouden jo alunperinkin liiallisesta luotonotosta (overcommitment).[76] Empiiristen tutkimusten perusteella selvästi yleisimmin ylivelkaantumisen taustalla esiintyvä syy on työpaikan menetys. Velallishaastatteluissa 25–60 prosenttia velallisista ilmoittaa ylivelkaantumisen pääasialliseksi syyksi työttömyyden.[77] Myös sairaus ja työkyvyttömyys selittävät huomattavan osan ylivelkaantumistapauksista sekä tulotason alenemisen että korkeiden sairaanhoitomenojen kautta.[78] Perhesuhteiden muutos, lähinnä avioero tai puolison kuolema, erottuu useissa tutki-

[75] Fischer, Forum 1990 s. 143.

[76] Ks. Caplovitz 1986 s. 32–33, Crowther Committee (Cmnd. 4596, 1971).

[77] Ks. Esim. Holzscheck–Daviter–Hörmann 1982 s. 339 (60 %), Parker 1990 s. 157–158 (velkaneuvontapisteen aineiston perusteella 25 %), Berthoud–Kempson 1992 s. 110, Conaty 1986 s. 328–239 (61 %), Adler 1986 (eri tutkimuksissa 16–33 %), Caplovitz 1974, s. 49–179 ja sama 1986 s. 33, Sullivan–Warren–Westbrook 1989, Shuchman, Seton Hall L.R. 1985 s. 586. Yhteenvetona EU-maista ks. Huls et al. 1994 s. 64.

Suomen osalta ks. III 1.1.1.

[78] Esim. Holzscheck–Daviter–Hörmann 1982 s. 339 (36 %), Parker 1990 s. 158 (27 %); Shuchman Seton Hall L.R. 1985 s. 565, 570–571, sama Rutgers L.R. 1990 s. 208, sama Am.Bankr.L.J. 1982 s. 13.

muksissa pienempänä ylivelkaantumiseen johtaneena muutoksena. Olosuhteiden muutos tarkoittaa useimmiten tulojen oleellista vähenemistä. Eräissä tapauksissa kysymys voi olla menojen kasvusta. Erityisesti asumiskustannusten nousu – ja amerikkalaisen tutkimuksen perusteella sairaskulut – saattaa olla niin suuri muutos, että se laukaisee ylivelkaantumiskierteen.

Olosuhteiden muutos ei yksin riitä selittämään kaikkia ylivelkaantumistilanteita. Toisena selitysperusteena on käytetty kotitalouden tuloihin nähden jo alunperinkin *ylimitoitettua luotonottoa.* Useimmissa ulkomaisissa tutkimuksissa tämä selitysperuste esiintyy selvästi harvemmissa tapauksissa kuin olosuhteiden muutos.[79] Sen sijaan Suomen 1980-luvun loppua kuvaavissa, kvalitatiivisissa tutkimuksissa ylimitoitetulla luotonotolla näyttää olevan huomattava merkitys.[80] Velkajärjestelyä koskevasta tilastoinnista puolestaan ei voida kuin välillisesti – muiden tekijöiden puutteellisen selitysvoiman avulla – päätellä, että liiallisella luotonotolla on ollut merkitystä velkaongelman syntymiselle (ks. edellä III 1.1.1).

Erittely on varsinkin olosuhteiden muutosten osalta lisännyt tietojamme ylivelkaantumisen keskeisistä syistä oleellisesti. Sen sijaan liiallinen luotonkäyttö ylivelkaantumisen selittäjänä on osittain kehäpäätelmä. Se ei lainkaan vastaa kysymykseen, mistä liiallinen luotonottaminen johtuu ja ketkä ovat sille alttiita. Toinen erittelyyn liittyvä ongelma koskee kaikkia yksinkertaistavia dikotomioita. Vain osassa tapauksista voidaan osoittaa yksi selittävä tekijä. Useimmiten ylivelkaantuminen on vähitellen kumuloituva prosessi, jossa esiintyy useita vaikuttavia tekijöitä. Edes työttömyyden osuus ei uudemman tutkimuksen valossa ole niin ongelmaton kuin aluksi näyttäisi. Työttömyyden aiheuttama tulojen lasku voi johtaa lisävelkaantumiseen, joka jossain vaiheessa muuttuu tuloihin nähden liialliseksi. Toisaalta empiiriset tutkimukset osoittavat, että useilla velkaantuneilla on takanaan katkelmallinen työhistoria riippumatta siitä, ovatko he tutkimushetkellä työssä.

Uudempi empiirinen tutkimus onkin tarkastellut eri tekijöiden yhteisvaikutusta. *Berthoud* ja *Kempson* jaottelevat velallislähtöiset selitysmallit viiteen eri selitysperusteeseen; köyhyys, olosuhteiden muutos, harkitsematon velanotto, kyvyttömyys hoitaa raha-asioita ja maksuhaluttomuus.[81] He löysivät empiirises-

[79] Esim. Caplovitz 1986 s. 33 (25 %), Berthoud–Kempson 1992 s. 110 velallisten haastattelun perusteella overcommitment 24 % vrt. olosuhteiden muutos 33 %, Conaty 1986 s. 329 (financial mismanagement 14 %).

[80] Ks. Leskinen 1990, Turunen 1991. Yhteistä näille tutkimuksille ja selvityksille on se, että ne perustuvat hyvin pieniin ja valikoituneisiin aineistoihin, eikä niiden perusteella sen vuoksi voida tehdä yleistyksiä. Ruotsista vastaavia tuloksia – vastaavin metodisin heikkouksin – 'Parempi katsoa kuin katua' 1986.

[81] Berthoud–Kempson 1992 s. 109. Ks. myös Huls et al. 1994 s. 64–66. Tämän on havainnut jo empiirisen tutkimuksen pioneeri Caplovitz 1969 s. 118–119.

tä aineistostaan viisi tekijää, jotka altistivat kotitalouden ylivelkaantumiselle: nuoruus, lasten lukumäärä, pienituloisuus, luottosuhteiden lukumäärä ja asenne velkojen maksamista kohtaan.[82] Sen sijaan esimerkiksi työttömyyden merkitys oli edellä lueteltuja tekijöitä vähäisempi. Mikään peruste ei yksinään pystynyt vahvasti selittämään ylivelkaantumista. Sen sijaan perusteiden erilaiset yhdistelmät korreloivat vahvasti velkaongelmien kanssa. Erityisesti nuoret, pienituloiset ja monilapsiset kotitaloudet olivat alttiita velkaongelmille.[83]

Yksi mahdollisuus jäsentää ylivelkaantumisen syitä on *velkaantumisen tarkoitus*. Kotitalouksien luoton käytöllä on nähty kaksi erilaista funktiota. Ensinnäkin kotitaloudet käyttävät luottoa *elintasonsa parantamiseen*. Tässä tarkoituksessa otettu luotto muistuttaa yritysmaailman investointeja. Kotitaloudet investoivat asuntoonsa, kestokulutushyödykkeisiin, opintoihin jne. Toisaalta kotitaloudet tarvitsevat luottoa joutuessaan taloudellisiin vaikeuksiin, jolloin *tilapäisten taloudellisten ongelmien* yli voidaan päästä luoton avulla.[84] Elintason kohentamiseen otettu luotto on yleensä kertaluontoista, summat voivat olla suuria, ja se on yleistä korkeammissa tuloluokissa. Hyvätuloiset kotitaloudet myös käyttävät lainanhoitomenoihin enemmän rahaa kuin pienituloiset. Siitä, että suuret tulot eivät suojaa ylivelkaantumisriskiltä, on pohjoismaissakin esimerkkejä jo nykyistä lamaa edeltävältä ajalta.[85] Olosuhteiden muutos keskeisenä ylivelkaantumista selittävänä tekijänä näyttää liittyvän erityisesti keskiluokkaan ja keski- ja melko hyvätuloisiin kotitalouksiin, joiden velat pankki- ja rahalaitoksille ovat suuria.

Luoton ottaminen tai velkaantuminen taloudellisten vaikeuksien jo ilmaannuttua on tavallista alemmissa tuloluokissa, ja velkaantuminen ilmenee usein 'rästiin' jäävinä laskuina. Alhaisella tulotasolla tulojen vähäisyys ja epäsäännöllisyys suhteessa kotitalouden tarpeisiin näyttää olevan keskeinen ylivelkaantumiselle altistava tekijä. Myös alhaisella tulotasolla ylivelkaantumisen laukaiseva tekijä voi olla tulojen väheneminen tai menojen lisäys, mutta kotitalouden vä-

---

[82] Tämä on ensimmäisiä empiirisiä tutkimuksia, jossa löydetään tukea sille popularistiselle ajatukselle, että velallisten asenne velkojen maksamista kohtaan on merkityksellinen ylivelkaantumiskehityksen kannalta. Tämä johtunee siitä metodisesta rajoituksesta, että aikaisemmissa tutkimuksissa on yleensä kysytty velallisilta heidän käsitystään velkaantumisen syistä. Ks. kuitenkin Niemi-Kiesiläinen–Hakalehto 1991 s. 228.

Jos esimerkiksi voimassa olevan ulosottolainsäädännön taustalta halutaan etsiä lainsäätäjällä ollutta esiymmärrystä velkaongelmien selitysperustasta, se olisi epäilemättä maksuhaluttomuus.

[83] Berthoud–Kempson 1992, erit. yhteenveto s. 135. On myös varovaisesti arvioitu, että yksinhuoltajataloudet näyttävät (myös Euroopassa) olevan muita alttiimpia velkaongelmille, ks. Huls et al. 1994 s. 65.

[84] Crowther Committee Cmnd. 4596, 1971.

[85] Esimerkkejä tästä esim. 'Parempi katsoa kuin katua' 1986 ja Jarva 1992.

häisestä liikkumavarasta johtuen olosuhteiden muutos voi olla absoluuttisesti hyvinkin vähäinen. Pankeille ja rahalaitoksille olevia luottoja suurempi ongelma ovat usein vuokrarästit, koska ne voivat johtaa häätöön.

On tietenkin otettava huomioon, että vastaavasti kuin tulotasot ovat jatkumo, myös ylivelkaantumisprosessit ovat yksilöllisiä eivätkä edusta puhtaasti kumpaakaan ääripäätä. Velkaantumisprosessi saattaa pitkittyessään saada uusia piirteitä. Työttömyyden välittömänä seurauksena voi olla vaikeuksia pankkilainojen kanssa, mutta pitkittyessään työttömyys johtaa vaikeuksiin ja velkaantumiseen myös kulutusmenojen kanssa.

Kun ylivelkaantumisen tarkastelussa otetaan huomioon luoton käytön tarkoitus kotitaloudessa, ei ylivelkaantumisprosessin erilaisuutta eri tulotasoilla voida sivuuttaa. Tällöin olosuhteiden muutoksen rinnalle keskeiseksi ylivelkaantumisen selitysperusteeksi nousee köyhyys ja pienituloisuus. Englantilaisten tutkimusten mukaan pienituloisuus yhdessä kotitalouden nuoren iän ja perheen suuren koon kanssa muodostaa erityisen selvästi ylivelkaantumiselle altistavan yhdistelmän. Tämä havainto johtaa siihen, että ylivelkaantumisella ja myös ylivelkaantumistilanteiden sääntelyllä insolvenssioikeudessa on myös sosiaalioikeudellisia yhtymäkohtia.

3.2 Taloudellisen ajattelun läpimurto yrityskonkurssissa 1970-luvulta alkaen.

Liberalismin ajan konkurssilait olivat useimmissa maissa voimassa yli sata vuotta. Niiden pitkäikäisyyttä ei voi selittää toimintaympäristön muuttumattomuudella. Päinvastoin, edellisessä jaksossa todettiin, että konkurssilain toiminnan kannalta keskeiset taloudelliset parametrit muuttuivat tuona aikana oleellisesti. Konkurssioikeuden tutkijat ja lainvalmistelijat olivat myös tietoisia muutoksista ja uudistustarpeista, mikä selvimmin käy ilmi Saksassa jo 1950-luvulla käynnistyneestä uudistuskeskustelusta. Silti konkurssioikeuden periaatteellisia ja rakenteellisia uudistuksia ei juurikaan tapahtunut ennen 1980-lukua.

Kahteen poikkeukseen on syytä kiinnittää huomiota. Yhdysvaltojen konkurssilain kehitys poikkesi Euroopan maista. Sen mukainen liiketoiminnan uudelleenjärjestely sai ominaisia piirteitään jo 1930-luvulla ja vuoden 1978 kokonaisuudistus oli johdonmukaista jatkoa. Ranska on vuosien 1955, 1967 ja 1985 kokonaisuudistuksilla ollut tälläkin vuosisadalla edelläkävijä.

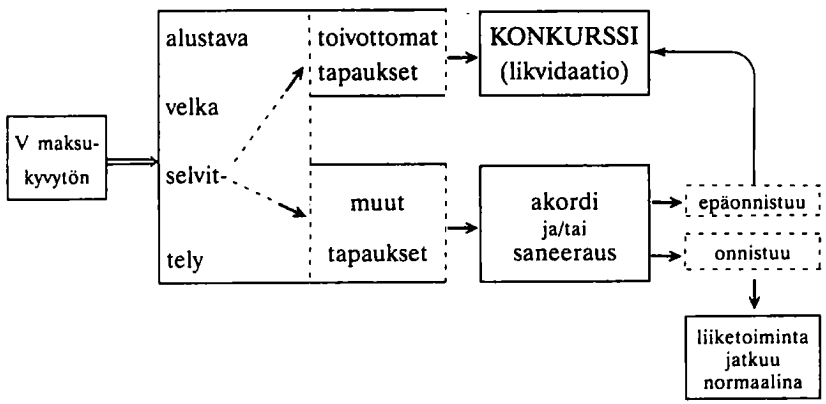
Muissa vertailun kohteena olevissa maissa valmistelu oli – enemmän tai vähemmän aktiivisesti – ollut vireillä ilman tuloksia, kunnes 1980-luvulla toteutettiin lukuisia uudistuksia. Pohjoismaista Tanska ja Norja olivat mukana uudis-

tusten ensivaiheissa. Tanskan konkurssilain kokonaisuudistus toteutettiin jo vuonna 1977 ja Norjan periaatemietintö ilmestyi vuonna 1972, vaikka se johti lain säätämiseen vasta vuonna 1985. Tärkeimmät periaatemietinnöt julkaistiin Englannissa vuonna 1982 *Corkin* komitean ja Saksassa vuosina 1985–86 insolvenssikomitean mietinnön ilmestyessä. Englannin konkurssilain kokonaisuudistus toteutettiin vuonna 1986 ja Saksan vuonna 1994. Vain Suomi ja Ruotsi ovat jääneet kokonaisuudistusaallon sivuun. Ruotsissa tosin säädettiin vuonna 1987 uusi konkurssilaki, mutta sen perusrakenteet vastaavat aiempaa lainsäädäntöä. Suomen yrityssaneerauslaki sen sijaan edustaa uutta insolvenssioikeudellista ajattelua.

Kokonaisuudistukset merkitsevät siirtymistä konkurssioikeudesta insolvenssioikeuteen. Tällöin konkurssi ymmärretään likvidaatioon tähtäävänä realisointimenettelynä ja insolvenssiprosessi menettelynä, jossa yrityksen toiminnan jatkamisen mahdollistava saneeraus on likvidaation kanssa tasavertainen menettelyn päättymistapa. Muodollisesti ottaen kuvaus ei ole aivan täsmällinen, koska klassinen akordikin oli liberalismin ajan konkurssilakien mukaan likvidaation kanssa tasavertainen päättymistapa. Asiallisesti ottaen kuvaus on osuva, sillä kaikille uudistuksille yhteinen piirre on pyrkimys luoda lainsäädäntö, joka tosiasiallisesti helpottaa yrityksen saneerausta.

Ovaska kuvaa siirtymää insolvenssioikeuteen taloudellisen näkökulman läpimurtona.[86] Yrityksen maksukyvyttömyys on tunnusmerkistö, joka käynnistää menettelyn. Taloudellisin perustein tehdään sen jälkeen ratkaisu siitä, mikä on maksukyvyttömyystilanteen tarkoituksenmukainen ratkaisu.

Kuvio VII 1: Moderni insolvenssimenettely.[87]

[86] Ovaska 1992 s. 90.

[87] Lähde: Havansi 1992 s. 6.

Jotta saneeraus olisi mahdollinen, insolvenssimenettelyltä on edellytettävä:

- menettelyn alkamisesta voimaan tulevaa maksujen lakkautusta, perintä- ja täytäntöönpanokieltoa, jotka koskevat kaikkia velkojia, mukaanlukien vakuusvelkojat,
- tänä rauhoitusaikana tehtävää asiantuntevaa selvitystä yrityksen tilanteesta ja sen ratkaisuvaihtoehdoista,
- säänneltyä menettelyä, jossa tehdään ratkaisu eri vaihtoehtojen välillä,
- ratkaisuvaihtoehtojen sääntelyä siten, että vakuudettomien velkojien saatavia voidaan vähentää velkojien ja tuomioistuimen päätöksellä,
- sekä siten, että vakuusvelkojien oikeuksia voidaan jossain määrin rajoittaa,
- velkojien päätösvallan sääntelyä siten, että määräenemmistösäännökset ja minimijako-osuudet eivät tarpeettomasti rajoita sitä,
- etuoikeuksien karsimista, jotta kaikilla velkojilla on intressi osallistua päätöksentekoon,
- vakuusvelkojien saamista mukaan päätöksentekoon,
- menettelyn tuomioistuinkontrollia asianosaisten oikeusturvan valvomiseksi,
- menettelyn edellytysten ja oikeusvaikutusten sääntelyä siten, että menettelyn käynnistäminen riittävän aikaisin on mahdollista, ja
- takaisinsaantimahdollisuuden laajentamista, jotta saneeraus ei vaarannu ennen insolvenssia tehtyjen oikeustoimien vuoksi.

Yhdysvaltojen (1978), Englannin (1986) ja Saksan (1994) insolvenssilait sekä Suomen yrityssaneerauslaki edustavat uutta ajattelua puhtaimmillaan. Tanskan ja Norjan lainsäädännössä on piirteitä sekä uudesta että vanhasta. Uutta on yrityksen taloudellisen tilan ja ratkaisuvaihtoehtojen selvittäminen rauhoitusajan avulla, perintäkieltojen ulottaminen vakuusvelkojiin ja kaikkien velkojien hyväksymien saneerausratkaisujen edistämispyrkimys, joka tosin sanktioimattomana on jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi. Vanhaa ovat akordisäännökset.

Insolvenssioikeuden kaksi taustaideologiaa.

Vaikka vertailun piiriin kuuluvissa uudistuksissa havaittiin paljon yhdensuuntaisia piirteitä, niiden taustalla on erotettavissa myös erilaisia ajattelutapoja. Uudistuksia voidaan jäsentää sillä perusteella, millainen käsitys markkinatalouden toiminnasta on hahmotettavissa niiden taustalta. Luonnehdin näitä ajattelutapoja seuraavassa termeillä *sosiaalinen markkinatalous* ja *(neo)liberalismi.*

Sosiaaliseksi markkinataloudeksi luonnehdittu ajattelutapa korostaa yritysten ja varsinkin suurten yritysten konkurssista aiheutuvia huomattavia taloudellisia vahinkoja ja sosiaalisia ongelmia. Nämä vahingot ja ongelmat kohtaavat

yrityksen työntekijöitä, sopimuskumppaneita, erityisesti etuoikeudettomia velkojia ja alihankkijoita sekä yhteiskuntaa veronsaajana ja sosiaaliturvan tuottajana. Insolvenssioikeuden uudistuksen tavoitteena on vähentää tai välttää näitä haittoja ja tappioita.[88]

Tämän tarkoituksen vuoksi on tärkeää havaita yrityksen ongelmat mahdollisimman aikaisin ja reagoida niihin ajoissa, jotta tilanne voitaisiin korjata ja konkurssista aiheutuvilta suurilta tappioilta vältyttäisiin. Ranskan lainsäädäntö on vienyt tämän ajattelutavan pisimmälle. Siellä yrityksen vaikeuksiin reagoimisen tavat ennen insolvenssimenettelyä on kehitetty pitkälle ja eri intressiryhmille on annettu oikeus reagoida yrityksen vaikeuksiin. Pohjoismaissa omaksuttu täytäntöönpanokielto ja rauhoitusaika, joita velallinen voi hakea sovintoneuvotteluja varten, kuvastaa tätä ajattelutapaa, mutta sikäli yksipuolisesti, että aloitevalta on vain velallisella. Eri tahoihin kohdistuvassa intressipunninnassa insolvenssista aiheutuvat tappiot katsotaan niin vakaviksi, että ne oikeuttavat ulottamaan perintäkiellon myös vakuusvelkojiin.

Myös yrityksen velkavastuuta voidaan muuttaa tai helpottaa, jos se työntekijöiden, sopimuskumppaneiden ja velkojien sekä mahdollisesti myös niistä erotettavan yhteiskunnallisen intressin vuoksi on tarpeen ja välttämätöntä. Toisin sanoen, velkavastuun lieventäminen on perusteltua, jos sen avulla voidaan pienentää eri intressiryhmille syntyviä vahinkoja. Sen sijaan velkavastuun sääntelyssä ei erityisesti kiinnitetä huomiota yrittäjän itsensä sosiaaliseen asemaan. Esimerkiksi Saksan periaatemietinnössä (1985–1986), joka edustaa sosiaalista markkinataloutta, velkavastuukysymyksiä käsiteltiin hyvin lyhyesti. Sosiaalisen markkinatalouden näkökulmasta yksityishenkilöiden ja kuluttajien ylivelkaantumista pidetään insolvenssioikeuden ulkopuolisena, lähinnä sosiaalisena ongelmana (ks. jälj. VII 3.3.3). Sen ratkaisemiseksi ehdotetaan yleensä ensisijaisesti ehkäiseviä keinoja kuten kuluttajavalistusta ja velkaneuvontaa.

Neoliberalismi korostaa, että konkurssin tehtävä on allokoida taloudelliset, niukat resurssit tehokkaimpaan mahdolliseen käyttötarkoitukseen. Siten konkurssilla on tärkeä tehtävä taloudellisen tehokkuuden ylläpitämisessä.

Insolvenssimenettelyn tehtävänä on edistää markkinaehtoista – ja siis tehokasta – realisointia. Insolvenssioikeuden reformia voidaan puolustaa, jos se edistää tätä tavoitetta. Esillä olleista uudistuksista vain Saksan oikeusministeriön ehdo-

---

[88] Tässä sosiaalisen markkinatalouden malliksi nimetty ajattelutapa oli lähtökohtana Saksan insolvenssiuudistuksen periaatemietinnössä, ks. Kommission für Insolvenzrecht I 1985 s. 7. ks. myös Gessner–Plett 1982 s. 169–171.

Myös Cork Committee, Englannin vuoden 1986 lain valmistellut komitea, painotti yrityskonkursseihin liittyviä yhteiskunnallisia intressejä, tosin enemmän jälkikäteiskontrollin näkökulmasta, ks. edellä VI 2.2.1.

tus (1988–1991) on avoimesti sitoutunut neoliberalismiin. Siinä yhtenäistä insolvenssimenettelyä perustellaan juuri siten, että se mahdollistaa yrityksen varallisuusarvon realisoimisen markkinaehtoisesti. Saneeraus ja likvidaatio ovat tämän ajattelutavan mukaan tasa-arvoisia vaihtoehtoja, joiden paremmuutta arvioidaan sen mukaan, kumpi tuottaa paremman realisointituloksen velallisyrityksen myymisessä. Toisin sanoen, lainsäädännön tehtävä on tehdä saneeraus mahdolliseksi, mutta vain niissä tapauksissa, joissa sen avulla velallisyrityksestä saadaan parempi hinta. Se, onko 'ostaja' ulkopuolinen vai velallinen itse vai velkojat, ratkeaa sen perusteella, kuka tarjoaa parhaan hinnan. Velkojia koskevat perintärajoitukset ovat perusteltuja vain sen vuoksi, että niiden avulla voidaan päästä parempaan realisointitulokseen kuin ilman niitä.

Yhdysvalloissa eräät tutkijat ovat esittäneet uudistuksia neoliberalismin hengessä. Näiden ehdotusten ytimenä on ajatus, jonka mukaan maksukyvyttömän yrityksen markkinaehtoista realisointia edistää parhaiten se, että velkojat saavat omistajiin rinnastettavan aseman ja päätösvallan yrityksen myymisestä tai jatkamisesta. Näiden ehdotusten mukaan päätösvalta asiassa tulisi olla nimenomaan niillä velkojilla, jotka etuoikeusjärjestyksen mukaan (absolute priority rule) olisivat realisaatiossa saamassa osan saatavistaan, mutta eivät kaikkea (ks. VI 3.5.2). Nämä tutkijat kritisoivat Yhdysvaltain Reorganization-menettelyä siitä, että se tekee saneerauksen mahdolliseksi silloinkin, kun yrityksen myynti johtaisi taloudellisesti tehokkaampaan resurssien käyttöön.

Neoliberaalin ajattelutavan mukaan velallisen velkavastuun sääntely yrityskonkurssissa tähtää taloudelliseen tehokkuuteen.[89] Velkavastuuta koskevia muutoksia voidaan perustella, jos niillä päästään tehokkaaseen realisaatioon. Siten vanha anglosaksinen ajatus, jonka mukaan velallinen saa tiettyjä etuja hyväkseen konkurssissa, jos hän vilpittömässä mielessä luovuttaa omaisuutensa velkojilleen täytäntöönpanoa varten ja myötävaikuttaa lojaalisti konkurssipesän selvittämiseen, on varsin yhdensuuntainen taloudellisen tehokkuuden tavoitteen kanssa. Saksan uusissa lainvalmistelutöissä tämä tavoite on nimenomaisesti omaksuttu: niiden mukaan velkavastuun helpottamisen tulisi olla kannustin insolvenssimenettelyn oikea-aikaiseen hakemiseen.

Useimmissa lainvalmistelutöissä ei ole selkeästi sitouduttu tiettyyn taloustieteelliseen koulukuntaan. Vain Saksan oikeusministeriön lakiehdotus (1988–1991) on avoimesti julistautunut neoliberalistisen ajattelun tuotteeksi (VI 5.3.2). Ranskan uudistuksissa (1985) samoin kuin Saksan periaatemietinnössä on merkkejä sosiaaliseksi markkinataloudeksi luonnehditusta ajattelutavasta. On kuitenkin

[89] Taloudellisen tehokkuuden käsitettä käytetään tässä nyt oikeuden taloustieteen merkityksessä ks. tarkemmin jälj. VII 1.2.

huomattava, että kysymys ei ole mistään suoraviivaisesta jaosta sosiaalidemokraattiseen ja oikeistolaiseen insolvenssioikeuteen. Painotuserot eivät näitä esimerkkejä lukuunottamatta noudata vallassa olleen hallituksen 'väriä'. Painotuserot eivät myöskään konkreettisten lainsäädäntökysymysten kohdalla johda niin erilaisiin ratkaisuihin, että voitaisiin puhua poliittisesti erilaisista insolvenssijärjestelmistä.

Luonnollisen henkilön velkavastuun kannalta kumpikin ajattelutapa vaikuttaa sikäli ongelmalliselta, että insolvenssivelallisena olevan luonnollisen henkilön velkavastuu ei näytä niissä olevan kovin keskeinen asia. Sosiaalinen markkinatalous korostaa konkurssista yhteiskunnan eri tahoille, muuta ei niinkään velalliselle itselleen aiheutuvia haittoja ja vahinkoja. Neoliberaali ajattelu taas keskittyy yritysomaisuuden markkinaehtoisen realisaation turvaamiseen. Kumpikaan ei tunnu ottavan huomioon sitä pienyrittäjän erityisominaisuutta, että hän työ- ja yrittäjäpanoksensa kautta on sellainen osa yrityskokonaisuutta, jota ei voida myydä. Kumpikaan ajattelutapa ei erityisesti korosta velallisen vilpittömän mielen merkitystä, vaikka sillä pienyrityksen intressiryhmien kannalta on oleellinen merkitys.

On ehkä hieman yllättävää, että velallisen velkavastuun helpottaminen on paremmin sovitettavissa neoliberaaliin markkinalähtöisyyteen kuin sosiaalisen markkinatalouden insolvenssioikeuteen. Amerikkalaiset lainvalmistelutyöt perustelevat konkurssin velkavastuun poistavaa vaikutusta nimenomaan sillä, että se edistää markkinoiden toimintaa. Ylivoimaista velkataakkaa pidetään markkinoiden toimintahäiriönä, joka tulee konkurssin avulla poistaa. Myös muiden maiden lainvalmistelutöissä on lähdetty siitä, että velkavastuun helpottaminen kannustaa työntekoa ja parantaa siten taloudellista tehokkuutta. Tähän näkökohtaan palataan kuluttajien osalta luvussa IX.

3.3 Velkajärjestelylait

3.3.1 Kuluttajien insolvenssilakien syntyminen

Yksityishenkilöiden velkajärjestelylain säätäminen on noudattanut kaikissa vertailuaineistoon kuuluvissa Euroopan maissa samaa kuviota. Kuluttajille suunnattu luotonanto vapautettiin säännöstelystä 1980-luvulla. Luotonannon vapautuminen johti kulutusluoton volyymin kasvuun ja ylivelkaantumisongelmien syntymiseen.[90] Taloudellinen laskusuhdanne on kärjistänyt ongelmia erityisesti 1990-lu-

[90] Ks. erit. Huls. et al. 1994 s. 9 ss.

vun alussa siinä määrin, että velkaongelmien ratkaisemiseen on kohdistunut ennen näkemättömiä poliittisia paineita. Niiden johdosta on käynnistetty nopea lainvalmistelu, joka on johtanut velkajärjestelylain säätämiseen konsensuksen siivittämänä.

Edelläkävijä oli tällä kertaa Tanska, jossa velkasaneerauslaki säädettiin jo vuonna 1984. Senkin säätämisprosessi oli, poliittisia paineita lukuunottamatta, edellä kuvatun kaltainen. Luotonsäännöstelystä oli 1980-luvun alussa jo osittain luovuttu ja esimerkiksi asuntojen hintojen hinnat olivat nopean nousun jälkeen kääntyneet laskuun. Kuluttajia koskeva velkaselvittelylaki säädettiin Ranskassa vuonna 1989. Englannissa uudistettiin vähämerkityksiseksi jäänyt Debt Administration Order moderniksi velkajärjestelylaiksi 1990-luvun alussa. Norjassa vuonna 1992 ja Suomessa 1993 säädetyt velkajärjestelylait eroavat edellisistä siinä, että asuntovelat kuuluvat järjestelyn piiriin. Ruotsissa säädettiin skuldsaneringslag vuonna 1994. Saksan vuoden 1994 Insolvenzordnung sisältää mahdollisuuden kuluttajavelallisen konkurssiin ja vapautumiseen veloista maksuohjelman avulla.

Kaikkien velkajärjestelylakien esikuvana mainitaan Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssi. Konkreettisten lainsäädäntöratkaisujen tasolla kaikki eurooppalaiset lait poikkeavat siitä merkittävästi. Tärkein ero on se, että Euroopassa ei ole hyväksytty kuluttajankonkurssin vapauttavaa vaikutusta ilman maksuohjelmaa kuten Yhdysvalloissa. Eurooppalaiset lait eroavat suuresti myös toisistaan. Tärkeimmät eroavuudet on koottu taulukkoon VII 2.

3.3.2 Kuluttajainsolvenssien typologia Reifnerin mukaan

Vaikka kaikki tämän vertailun piiriin kuuluvat oikeusjärjestykset edustavat markkinatalousjärjestelmää, niiden velkajärjestelylait eroavat toisistaan sekä periaatteiltaan että yksityiskohdiltaan. *Reifner* on laatinut kuluttajien insolvenssimenettelyjä koskevan typologian jakamalla eri maiden lait neljään erilaiseen kuluttajakonkurssimalliin: liberalistiseen taloudelliseen ideologiaan pohjautuva 'fresh start'-malli (I malli), sosiaalikonservatiivinen ansaintamalli (II malli), valtiollinen velkojen hallinnointimalli (III malli) ja sosiaaliliberaali itsehallintomalli (IV malli).[91] Lainsäädännön rakenteelliset tekijät, joihin Reifner kiinnittää mallien rakentamisessa huomiota voidaan jaotella (a) institutionaalisiin tekijöihin, (b) velkavastuusta vapautumisen reunaehtoihin ja (c) saatavien oikeudelliseen arviointiin.

[91] Reifner teoksessa Huls et al. 1994 s. 116–120 ja Reifner 1993.

Taulukko VII 2. Velkajärjestelylait eri maissa.

	Suomi	Tanska	Norja	Ruotsi
Laki	VJL	Konkurslov	Gjelds-ordnings-lov	Skuld-saneringslag
Säätämisvuosi	1993	1984	1992	1994
Valmistelu	OM	OM	Perhe- ja kuluttajaM	OM
Konk/vj	vj ensis	k. ensis	k. ensis	k. ensis
Velkaneuvonta	lh edist.	-	kunnallinen, 1992	kunnallinen, 1994
Aloituspäätös	ti	ti	um/ti	um/ti
Edellytykset	mkyv	kval. mkyv	kval. mkyv	kval. mk
Esteet	yksityis-koht.	yleiset	yleiset	yleiset
Uusintakielto	on	ei	on	on
Maksuohjelman kesto	5v /as. 10v	3-5v (käyt.)	5v /ei as.velk.	5v
Välitön vapautuminen mahdollinen	ei	on	ei	ei
Veroista vap.	on	on	verottaja	on
Rik.sanktiot	on (este)	on (este)	on (este)	on (este)
Kulut	valtio	valtio	valtio	valtio
Muuttaminen	mahdollinen	erit.syyt	erit.syyt	oleel. muutos
Kuulutus	ei	on	on	on
Luottotiedot	al+mohj.	al	al+mohj.	al+mohj.
Takaisinss.	velkojan kanne	mahd.	ei	ei

Saksa	Ranska	Yhdysvallat	Englanti	
Insolvenz-ordnung	Loi... prevention etc.	Bankruptcy Code	Insolvency Act/ Administration Order	laki
1994 (v. 99)	1989	1978 (1898)	1986 /1800-l	säätämisv
OM	KuluttajaM	OM	OM	valmistelu
k edellytys	sov.ala eril.	yht. men.	konk.ensis.	konk/vj
järjestöt, 1980-l	kommissiot, 1989	luotonantajien toimesta	järjestöt	neuvonta
ti	komissio	ti (vel. oik)	ti (vel. oik.)	aloituspäät
mkyv	mkyv	-	maksutuomio	edellytykset
velk. suoja	mala fide	väärink.k.	esteet	
7+10 v		6v	-	uusinta
7v		3(-5)v	3v/3v	kesto
ei	ei	on	ei	välitön vapautuminen
on	ei	ei (eo)	on	verot
on (este)		ei		rik.sankt.
velallinen	valtio	velallinen	velallinen	kulut
muuttuu	ei	helpommaksi	mahdollinen	muuttaminen
on	on			kuulutus
on	on	10 v		luottotied
on/ei	ei	on	on/ei	tak.s.

(a) Institutionaalisilla tekijöillä tarkoitan tässä sekä päätösvallan jakoa eri osapuolten välillä että velkajärjestelyyn liittyvien tosiasiallisten tehtävien jakautumista eri osapuolten kesken. Tällaisia seikkoja ovat Reifnerin malleissa kysymykset, kuka hyväksyy maksuohjelman tai vapautumisen velkavastuusta, onko velkaneuvonnalla rooli menettelyssä, kuka laatii maksuohjelman ja valvoo sen toteuttamista. Myös menettelyn kustannusten jakautuminen voitaisiin ottaa tässä yhteydessä huomioon.

(b) Velkavastuusta vapautumisen reunaehtoina tarkastellaan maksuohjelman kestoa ja sitä, onko vapautuminen mahdollista välittömästi, ilman maksuohjelman suorittamista. Lisäksi reunaehtoihin voidaan lukea kysymys siitä, onko julkisoikeudellisista veloista vapautuminen lain mukaisessa kuluttajainsolvenssissa lainkaan mahdollista.

(c) Saatavien oikeudelliseen arviointiin kuuluu perinteisen konkurssioikeuden alalla velkojien vaatimusten oikeudellinen tutkinta. Kuluttajien insolvenssin kohdalla tätäkin keskeisempää on tarkastella sitä, liittyykö menettelyyn piirteitä, joiden vuoksi asianosaisten, velallisen tai velkojan, käyttäytymiseen ja tuottamukseen ylivelkaantumistilanteen syntymisessä myöhemmin tilanteen korjaamiseksi olisi kiinnitettävä huomiota.

I Liberalistinen malli

Liberalistiseen ideologiaan pohjautuva malli perustuu lähinnä Yhdysvaltojen suoraan konkurssiin (Chapter 7). Kuitenkin on syytä huomata, että mallin mukaan velallisen käyttäytymiseen ei kiinnitetä huomiota, mutta todellisessa Chapter 7 – konkurssissa on lukuisia poikkeuksia velkavastuusta vapautumisesta, jotka koskevat nimenomaan velallisen tuottamuksesta johtuvaa ylivelkaantumista. Mallia lienee tältä osin tulkittava siten, että se kuvaa väittämis- ja todistustaakan jakautumista velallisen tuottamuksesta. Velallisen oletetaan toimineen vilpittömässä mielessä, ellei lakiin sisältyvien poikkeuksien olemassa olosta tehdä väitetä ja sellaista näytetä toteen.

Liberalistisen mallin taustaideologia voidaan samastaa edellä esiteltyyn, 1800-luvun konkurssisäännösten takana olleeseen markkinoilta poistumista koskevaan funktioon. Sen amerikkalaisessa versiossa konkurssin tavoitteena on edistää yritteliäisyyttä ja riskinottoa. Reifnerin mukaan juuri tämän vuoksi liberalistinen malli ei sovellu kuluttajiin. Kuluttajien ylivelkaantuminen ei hänen mukaansa yleensä johdu virheinvestoinnista tai liiallisesta riskinotosta, vaan siitä, että heidän tulonsa eivät ole (olleet) riittäviä kattamaan heidän kulutustaan. Sen vuoksi liberalistisen mallin mukainen kuluttajakonkurssi perustuu virheelliseen perusolettamukseen. Tuomioistuinprosessi, jonka avulla velallinen vapautuu vas-

taamasta veloistaan ei lainkaan kajoa ylivelkaantumisen syihin. Siten sillä Reifner mukaan on heikot mahdollisuudet parantaa kuluttajavelallisen asemaa pysyvästi.

Reifnerin kritiikki osuu epäilemättä kohdalleen ns. riskikuluttajien tai sosiaalisista syistä johtuvan ylivelkaantumisen osalta. Kritiikki perustuu vastakkaisella tavalla yksipuoliseen velalliskäsitykseen kuin se ideologia, johon se kohdistuu. Jos velallisen ylivelkaantuminen todella johtuu virheinvestoinnista (esimerkiksi ylimitoitettu asuntolaina) ja liiallisesta riskinotosta (esimerkiksi entinen yrittäjä), tällainen ideologiakritiikki ei osu kohdalleen.

II Sosiaalikonservatiivinen ansaintamalli

Sosiaalikonservatiivisen mallin empiirisenä vastinparina on Saksan uuden insolvenssilain (1994) menettely, jonka avulla velallinen voi vapautua vastaamasta veloista konkurssin jälkeen. Sille on ominaista velkojien määräävä asema kuluttajien pieninselvittelyssä, pitkä maksuaikataulu, jonka toteuttaminen noudattaa pitkälle samoja periaatteita kuin palkan ulosmittaus, velallisen käyttäytymisen valvonta maksuaikataulun toteuttamisen aikana ja vapautuksen myöntämisen ottaminen uudelleen harkintaan maksuajan päättyessä. Jos velallinen ei pääse velkojien enemmistön kanssa yhteisymmärrykseen maksuaikataulusta, hän joutuu varsinaisessa insolvenssissa selvittäjän ja tuomioistuimen kontrolliin.

Sosiaalikonservatiivisen mallin perustana on Reifnerin mukaan käsitys ylivelkaantumisesta poikkeavana käyttäytymisenä, jota tulee sanktioiden avulla torjua. Hänen mukaansa malli alistaa velallisen – ilman rikosprosessuaalisia oikeusturvatakeita – huomattavan pitkäksi ajaksi viranomaiskontrolliin, jota voidaan verrata jopa velkavankeuteen.[92]

Saksan uuden lain velkavapautuspykälät ovat kritiikille alttiita, periaatteellisella tasolla ennen kaikkea sen vuoksi, että menettelyn onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeisiin psykologisiin seikkoihin ei siinä ole riittävästi kiinnitetty huomiota ja kannustimien sijasta tarjotaan kontrollia. Tästä huolimatta ehdotusta on nimenomaan perusteltu paitsi sen 'velallismoraalia tervehdyttävällä vaikutuksella', myös sillä, että se antaa 'kannustimia jättää (insolvenssi)hakemus oikeaan aikaan ja viedä menettely korrektisti päätökseen'.[93] Näissä formuloinneissa korostuvat sellaiset tavoitteet, joita edellä on luonnehdittu oikeusjärjestyksen järjestelmätavoitteiksi. Lisäksi julkilausuttuna tavoitteena on selvästi kannustaa velallista tilanteensa oikea-aikaiseen selvittämiseen samassa hengessä kuin

[92] Engelhard ZIP 1986 s. 1291.

[93] RefEntw, Allgemeine Begründung 1989 s. 102.

vuosisadan alussa Yhdysvaltojen konkurssilainsäädännön tavoitteena oli saada velallinen luovuttamaan omaisuutensa velkojilleen veloista vapautumista vastaan. Ajatuksena on, että velallisen kannalta ankarakin maksuohjelma on parempi kuin ei minkäänlaista vapautumismahdollisuutta.

Sellaista pennalismia, jonka Reifner säännösten taustalta lukee, ei mielestäni voida sieltä löytää. Pikemminkin maksuohjelman liiallista ankaruutta koskevan kritiikin tulisi perustua käytännöllisiin syihin ja käytännön puutteelliseen tuntemukseen: velkaneuvonnan kokemusten mukaan 7–10 vuoden maksuohjelma on useissa tapauksissa tapauksen faktoihin nähden kohtuuton[94] ja ylittää velallisen motivaation ja suorituskyvyn, minkä johdosta jopa velkojat käytännössä sopivat lyhyempiä maksuohjelmia.

III Valtiollinen velkojen hallinnointimalli

Valtiollisen velkojen hallinnointimallin empiirisenä vastinparina on Ranskan kuluttajien ylivelkaantumisen ehkäisemistä koskeva lainsäädäntö. Se poikkeaa oleellisesti muista tarkastelun kohteena olevista laeista siinä, että sen mukaisessa menettelyssä ei velkojien vastustaessa voida velan pääomaa lainkaan alentaa. Reifnerin mukaan tässä mallissa on kysymys velkojien täytäntöönpanotoimien vaikeuttamisesta sekä velkasuhteiden hallinnoimisesta. Menettelyn osalta hän toteaa valtiollisen hallinointimallin lähenevän sosiaaliliberaalia mallia, sillä molemmissa pyritään viranomaisten toimesta edistämään asianosaisten keskinäisiä sovinnollisia ratkaisuja.

Tähän mennessä syntyneen oikeuskäytännön perusteella olisin taipuvainen täydentämään valtiollista hallinnointimallia. Oikeuskäytäntö osoittaa, että komissiot, joiden menettelyn ensimmäisessä vaiheessa tulee edistää asianosaisten välisiä sovintoja, ovat käytännössä onnistuneet tehtävässään ja niiden vahvistamissa sopimuksissa on myös velan pääomaa leikattu. Lakiin vasta parlamenttikäsittelyssä lisätty velalliseen kohdistuva vilpittömyysedellytys *(bonne foi)* on komissioissa saanut keskeisen merkityksen.

IV Sosiaaliliberaali itsehallintomalli

Sosiaaliliberaali malli on toteutunut Ruotsin ja Norjan lainsäädännössä.[95] Lisäksi Ranskan laissa ja Saksan pienselvittelyssä on tälle mallille ominaisia piir-

[94] Asia on tietenkin toisin, jos velallinen säilyttää asunnon velkajärjestelyssä. Se ei Saksan säännösten mukaan ole mahdollista.

[95] Reifner on rakentanut sosiaaliliberaalin mallin eräissä oikeuspoliittisissa tutkimuksissa

teitä. Sille on ominaista kaksikerroksinen menettely, jolloin ensimmäisessä vaiheessa velallinen neuvonnan (tai ulosottoviranomaisen) avulla pyrkii sovintoon velkojiensa kanssa. Siinä tapauksessa, että tämä ei onnistu, on käytettävissä tuomioistuinmenettely. Mallin keskeinen tavoite on edistää velallisen ja velkojien välisiä sovintoratkaisuja ja varata tuomioistuinmenettely vain niihin tapauksiin, joissa se on välttämätön.

Malli poikkeaa muista edellä esitetyistä malleista nimenomaan menettelyllisesti siten, että siinä pyritään edistämään velkasuhteiden osapuolten välisiä palaute- ja neuvottelumekanismeja. Tavoitteena on (kulutus)luottosuhteiden osapuolten itsesääntelyn kehittäminen ja tukeminen. Tuomioistuinratkaisut nähdään lähinnä impulsseina (oikeudellisien reunaehtojen asettamisena) tähän prosessiin. Sen vuoksi kutsuisin sosiaaliliberaalia mallia mieluummin refleksiiviseksi malliksi.

Sosiaaliliberaalin mallin ansio on siinä, että se korostaa sosiaali- ja kuluttajaviranomaisten ja järjestöjen toimesta annettavaan velkaneuvonnan merkitystä oikeudelliseen insolvenssimenettelyyn nähden. Sen sijaan Norjan kokemukset ulosottomiesten avulla käydyistä velkaneuvotteluista osoittavat, että sovittelupyrkimykset eivät välttämättä käytännössä onnistu oletetulla tavalla. Ristiriitojen ratkaisemiseen tarvitaan tuomioistuimia useammin kuin oli odotettu. Tuomioistuimille kuuluvan päätösvallan siirtämiseen täytäntöönpanoviranomaisille liittyy ongelmia. Päätösvallan siirtoon liittyvien oikeusturvan takeiden (oikeus tuomioistuinkäsittelyyn) toteutumisesta ei ole vielä saatu niin paljon kokemuksia, että niitä voitaisiin arvioida.

3.3.3 Velkajärjestely ja hyvinvointivaltio – mallien kehittelyä

Reifnerin kehittelemien mallien ongelma on siinä, että niissä konkreettisista lakipykälistä tulkitaan taustalla olevia ideologisia näkemyksiä, joita lainvalmistelutöistä on vaikeaa tunnistaa. Seuraavassa kehittelen malleja lähtemällä päinvastaisesta suunnasta. Yhdistän velkajärjestelylait yhteiskuntatieteilijöiden kehittämiin hyvinvointivaltiomalleihin. Hyvinvointivaltion tavoitteena on turvata kansalaisiaan erilaisia riskejä vastaan. Jos ylivelkaantuminen ymmärretään sosiaaliseksi riskiksi, sen tarkasteleminen hyvinvointivaltiota koskevan teorian valos-

esitetyistä ehdotuksista. Esimerkiksi Nick Hulsin Hollannissa ja yleiseurooppalaisittain tekemät mallit (Huls et al. 1994 s. 245 ss. ja Huls 1993 s. 14–20), Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijaryhmän vuonna 1991 esittämä malli (ks. Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 erit. s. 171 ja 191) ja Saksan velkaneuvontaa harjoittavien järjestöjen tilaama tutkimus ja siihen perustuva malli (Gutachten 1990, ks. myös Reifner 1993 s. 77–79) edustavat sosiaaliliberaalia itsehallintomallia.

sa vaikuttaa luontevalta. Hyvinvointivaltiollinen painotus onkin luettavissa monista lainvalmisteluasiakirjoista.

Hyvinvointivaltion tutkijat ovat jäsentäneet länsimaiset hyvinvointivaltiot neljään malliin: liberaali, sosiaalikonservatiivinen ja valtiollinen hyvinvointivaltiomalli.[96] Neljäntenä mallina pidetään Etelä-Euroopan maissa esiintyvää heikon hyvinvointivaltion mallia. Sen piiriin kuuluvia maita ei vertailuaineistooni kuulu. Sen sijaan kolme muuta mallia ovat hyvin edustettuina.

Seuraavassa en muodosta malleja vaan tarkastelen hyvinvointivaltion typologiasta lähtien, miten tutkimukseni kohteena olleissa, kolmea hyvinvointivaltiomallia edustavassa maassa on suhtauduttu ja suhtaudutaan ylivelkaantumiseen. Tulemme havaitsemaan, että hyvinvointivaltiomallien ja Reifnerin kuluttajainsolvenssimallien välillä on selvä johdonmukaisuus.

Liberaali hyvinvointivaltio

Liberaalissa hyvinvointivaltiossa, jota vertailumaistamme edustavat Yhdysvallat ja Englanti nähdään valtion rooli hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden tuottajana viimesijaisena. Valtion tuottamat hyvinvointipalvelut ovat lähinnä köyhäinhoitoa, jonka kohteena ovat muiden turvajärjestelmien ulkopuolelle jääneet ihmiset. Hyvinvointivaltio on liberaalisen regiimin maissa ensisijaisesti yksityisten markkinoiden tuottama. Turva sosiaalisten riskien, erityisesti sairauden ja työkyvyttömyyden, varalta hankitaan ensisijaisesti markkinoilta yksityisiltä tuottajilta, ja rahoitus perustuu henkilökohtaisiin tai työnantajakohtaisiin vakuutuksiin. Työttömyysturva ei ole kovin kehittynyt ja työllisyyspoliittisena tavoitteena on saada työttömät työmarkkinoille markkinahintaan.[97]

Koska liberaalin hyvinvointi*valtion* tavoitteena ei ole turvata ihmisiä työttömyyden eikä edes sairauden aiheuttaman ansiotulon laskun varalta, kuluttajakonkurssia on vaikeaa perustella liberaalisen hyvinvointivaltion tavoitteista lähtien. Kuitenkin kuluttajakonkurssi on laajalti sallittu nimenomaan Yhdysvalloissa ja sillä on pitkä, joskin rajoittunut, perinne myös Englannissa. Kuluttajakonkurssin historiallinen tausta on näissä maissa yhteydessä yrityskonkurssin kehitykseen. Kuluttajakonkurssin yhteiskunnallinen funktio on kuitenkin jo kauan sitten eriytynyt yrityskonkurssista. Yhdysvalloissa eriytyminen tapahtui viimeistään 1930-luvulla säädettäessä palkanansaitsijoiden maksusuunnitelmista. Englannissa kuluttajien velkaongelmia ei ole koskaan käsitelty varsinaisen konkurssin

[96] Esitys perustuu erit. teoksiin Esping–Andersen 1990, Kosonen 1987 sekä Julkusen artikkeliin Oikeus 1991 s. 205 ss.

[97] Julkunen Oikeus 1991 s. 205.

yhteydessä, ja kuluttajien maksusuunnitelma luotiin velallisten epätasa-arvoisen kohtelun lieventämiseksi.

Kuluttajakonkurssi on liberaalin hyvinvointivaltioregiimin maissa markkinalähtöinen ratkaisu kuluttajien ylivelkaantumisongelmiin. Kun kuluttajakonkurssin käyttöalaa laajennettiin Yhdysvaltojen konkurssilain uudistuksen yhteydessä 1970-luvulla, uudistusta perusteltiin nimenomaisesti sillä, että kehittynyt markkinatalous ja erityisesti kehittyneet luottomarkkinat edellyttävät toimivaa kuluttajakonkurssia. Kuluttajakonkurssi nähtiin markkinataloutta ja sitä kautta kokonaishyvinvointia edistävänä tekijänä.[98] Näkökulman perustavanlaatuisen merkityksen vuoksi luvussa IX analysoidaan vertailevaa aineistoa markkinatalouden sääntelyn osana oikeuden taloustieteen keinoin.

Siitä huolimatta, että kuluttajakonkurssi nähdään anglosaksisissa maissa ensisijaisesti luottomarkkinoihin kuuluvana instituutiona, sillä on erityinen roolinsa hyvinvointivaltion osasena. Ensinnäkin se on markkinalähtöinen ratkaisu sosiaaliseen ongelmaan eli työttömyydestä, sairaudesta ja muusta tulojen laskusta johtuvaan ylivelkaantumiseen. Valtion (tai muun yhteiskunnan) rahoitus kuluttajakonkurssissa on marginaalinen. Tuomioistuimen ja selvittäjän kustannukset rahoitetaan velallisten omaisuuden myyntihinnasta, tuomioistuinmaksuilla ja maksuohjelmista kerätyillä prosenteilla. Velallinen joutuu käyttämään asianajajaa, jonka kustannukset hänen on itse maksettava.[99] Valtion tarjoamien neuvontapalveluiden määrä on vähäinen, mutta luotonantajat rahoittavat neuvontaorganisaatiota, joka sen asteittain tapahtuvasta leviämisestä päätellen ilmeisesti on osoittautunut tuloksekkaaksi.[100]

Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssilainsäädäntö ei sääntele konkurssiin hakeutumisen edellytyksiä. Ainoastaan yleinen väärinkäytön kielto ja erityiset esteperusteet rajaavat osan hakemuksista ulkopuolelle. Sen sijaan edellä mainitut tuomioistuinmaksu ja ennen kaikkea asianajajan palkkio, joka on maksettava erikseen ja etukäteen, rajaavat hakijoiden piiriä siten, että täysin varattomat ja tulottomat henkilöt eivät yleensä voi hakeutua konkurssiin.

Amerikkalaiset empiiriset tutkimukset kertovat täysin yksiselitteisesti, että sairaanhoitomenot ovat velallisilla useimmiten esiintyvä velkalaji ja usein niiden määrät ovat suuria.[101] Tämä kertoo paljon kuluttajakonkurssin sosiaaliturvaa täydentävästä merkityksestä. Kuluttajakonkurssi onkin ilmeisesti eräänlai-

[98] Ks. edellä VI 3.5.2.

[99] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 23.

[100] Gatling 1993 s. 94–97. Englannissa neuvonnan rahoitus on monipohjaista – ja riittämätöntä, ks. Laws 1993 s. 99.

[101] Ks. edellä VI 3.5.3.

nen väliinputoajien sosiaaliturva: siihen hakeutuminen edellyttää tuloja, mutta ylivelkaantuminen on osoitus siitä, että yksityinen, ensisijainen sosiaaliturva on pettänyt. Tämä on tullut esiin myös empiirisissä tutkimuksissa, joissa on kiinnitetty huomiota naisvelallisten asemaan. Heitä on yhtä paljon kuin miehiäkin ja he ovat yleensä perheellisiä. Heidän työtulonsa ovat kohtuulliset, paremmat kuin naisilla keskimäärin, mutta huonommat kuin miehillä. Sen sijaan sosiaaliset tulonsiirrot ovat jääneet keskimääräistä vähäisemmiksi. Toisin sanoen sosiaaliturvan pettäminen on johtanut velkaongelmiin, joita kuluttajakonkurssilla paikataan.

Sosiaalikonservatiivinen hyvinvointivaltio

Konservatiiviseksi hyvinvointivaltioksi nimetyn mallin lähtökohtiin kuuluu bismarckilaisen hyvinvointivaltion luominen 1800-luvun lopulla Saksassa. Mallin edustajiin voidaan lukea tämän tutkimuksen vertailuaineistosta myös Ranska. Molemmat edustavat sosiaalivaltiota, jossa sosiaalimenojen osuus kansantuotteesta on huomattava. Sosiaalikonservatiivinen hyvinvointivaltio nojaa toisen maailmansodan jälkeen harjoitettuun sosiaalisen markkinatalouden käsitteeseen tiivistyneeseen talouspoliittiseen ajatteluun. Talouspoliittinen tausta näkyy sosiaalipolitiikan tavoitteissa, joita ovat ennen muuta markkinajärjestelmän stabiilisuuden ylläpitäminen ja sen tehokkuuden edistäminen.[102] Sosiaalipolitiikan keinoissa tausta näkyy pääasiallisena nojautumisena yksityisiin sosiaalivakuutuksiin.

Valtion vastuu kansalaisten sosiaalisesta turvallisuudesta nähdään toissijaiseksi *(Subsidiaritätsprinzip).* Ensisijainen vastuu sosiaalipolitiikasta on perheellä, työnantajalla, kirkolla, hyväntekeväisyysjärjestöillä jne.[103] Sosiaalikonservatiivisessa mallissa hyvinvointivaltion kulmakivi on valtion tukema, mutta yksityinen, henkilökohtainen, työsuhteeseen ja vakuutukseen perustuva sosiaaliturva. Vakuutukseen perustuva sosiaaliturva ei ole välttämättä sisällöltään kaikille sama – ja työsuhteeseen liittyvän vakuutuksen ulkopuolelle jääville se on heikko. Työsuhteeseen liittyvän sosiaaliturvan ulkopuolelle jäävät joutuvat yleensä turvautumaan valtion minimitoimeentuloavun lisäksi kirkon ja hyväntekeväisyysjärjestöjen apuun.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että kansalaisten ylivelkaantumisongelmat esimerkiksi Saksassa tulivat ensiksi esiin hyväntekeväisyysjärjestöjen, kirkon ja ammattiyhdistysten sosiaalityössä. Edelleen on luonnollista, että juuri näillä sektoreilla on 1980-luvulla kehittynyt ammatillinen velkaneuvontatyö muun

[102] Lange 1990 s. 135–138.

[103] Lange 1990 s. 142–144, Julkunen Oikeus 1991 s. 206, Esping–Andersen 1990 eri kohdin esim. s. 27.

sosiaalityön yhteydessä, vähitellen erikoistuneena sosiaalityön osa-alueena. Toiminta tapahtuu suurelta osin itsenäisissä järjestöissä, jotka tosin saavat osan rahoituksestaan julkiselta sektorilta.[104]

Yksityishenkilövelallisen asemaan ei Saksassa konkurssioikeuden kehittämisen yhteydessä kiinnitetty aluksi lainkaan huomiota, vaikka keskustelua konkurssioikeuden uudistuksesta on käyty asiantuntijapiireissä aktiivisesti 1950-luvulta alkaen. Kysymys tuli keskusteluun mukaan aluksi akateemisessa tutkimuksessa, kun aiheesta 1980-luvun alussa ilmestyi kolme väitöskirjaa (*Ackmann* 1982, *Menzinger* 1982 ja *Knüllig–Dingeldey* 1984).

Viralliseen insolvenssioikeuden uudistuskeskusteluun velkavastuukysymys nousi vuonna 1986 uudistuskomission toisessa osamietinnössä. Siinä angloamerikkalainen discharge-instituutio lyhyesti torjuttiin insolvenssioikeuden systematiikkaan nojautuvin argumentein.[105] Esitettyjä menettelyitä yritystoiminnan ja velkojen uudelleen järjestelemiseksi ja niissä edellytettyä velkojien määräenemmistön hyväksymistä pidettiin systemaattisesti oikeana tapana puuttua velkavastuun sisältöön.[106] Varsinaisen konkurssin tarkoituksena oli mietinnön mukaan päinvastoin velkavastuun toteuttaminen – ei suinkaan siitä vapauttaminen tai sen lieventäminen. Varovaisesti kuitenkin ehdotettiin konkurssin jälkeisen, elinikäisen velkavastuun lieventämistä. Keinot jäivät vielä 1980-luvun puolessa välissä avoimiksi.[107]

Saksan hallituksen parlamentille tekemään esitykseen insolvenssioikeuden kokonaisuudistukseksi (1991) sisältyi ehdotus velkavastuun järjestelyksi insolvenssimenettelyn yhteydessä. Esitystä perusteltiin taloudellisen tehokkuuden vaatimuksella ja markkinoiden toiminnan oikeudellisen sääntelyn tarpeella: yrittäjyyden edistämisellä ja yritystoiminnan kanavoitumisella laillisiin muotoihin pois harmailta markkinoilta.

Insolvenssioikeuden uudistuksen valmistelulla ei näytä olleen mitään yhteyttä samana ajanjaksona etabloituneeseen velkaneuvontajärjestelmään. Koska hallituksen esitys insolvenssilaiksi perustelujen mukaan tähtäsi lähinnä konkurssin tehneiden yrittäjien rehabilitoimiseen, on epäselvää, ajateltiinko sillä olevan mainittavaa merkitystä velkaneuvontapisteiden asiakkaiden eli pienituloisten ihmisten velkaongelmien kanssa.

Ehdotuksen rakenteelliset yhtymäkohdat insolvenssioikeuteen olivat muutenkin voimakkaat: velkavastuusta vapautuminen edellyttää insolvenssimenettelyn

[104] Groth 1993 s. 103.
[105] Kommission für Insolvenzrecht II 1986 s. 163.
[106] sama s. 163.
[107] Kommission für Insolvenzrecht II 1986 s. 164.

läpikäymistä. Sen jälkeen on suoritettava seitsemän vuoden maksuohjelma, jonka aineellinen sisältö on sama kuin palkan ulosmittauksen. Velallinen on maksuohjelman ajan velvollinen raportoimaan työpaikanvaihdoksista ja vastaavista seikoista.

Velkaneuvontajärjestöt tulivat tietoisiksi suunnitelmista vasta sen jälkeen kun oikeusministeriön ehdotus hallituksen esitykseksi oli julkaistu. Vastaanotto oli kriittinen. Käydyssä keskustelussa tuli esiin, että maksuohjelman valvonta oli ajateltu antaa velkaneuvontajärjestöille. Velallisten avustamiseen erikoistuneen järjestöt pitivät järjestelyä lähes mahdottomana. Myös luotonantajat ovat pitäneet kuluttajien maksukyvyttömyysmenettelyn kytkemistä insolvenssimenettelyyn epätarkoituksenmukaisena.

Bismarckilaisen sosiaalivaltion näkökulmasta käyty keskustelu on helppoa asettaa paikoilleen. Sen mukaan sosiaaliturvasta huolehtiminen kuuluu myös ylivelkaantumistilanteessa velallisen lähipiirille, perheelle ja suvulle, sekä yksityisille hyväntekeväisyysjärjestöille. Näille tahoille kuuluu siis myös velkaneuvonta ja maksuohjelmien valvonta. Valtion tehtävä on taata markkinoiden toimintaa, joten insolvenssimenettelyn päätavoite edelleenkin on täytäntöönpanon toteuttaminen. Ajatus siitä, että valtion tulisi antaa velalliselle suojaa ylivelkaantumistilanteissa, on bismarckilaiselle hyvinvointivaltioajatukselle vieras. Myös velkaneuvontajärjestöt tuntuvat tukevan tätä ajatusta korostaessaan sitä, että neuvonnan keinoin saavutettavat maksusopimukset tulee asettaa etusijalle tuomioistuimessa vahvistettavaan velkajärjestelyyn nähden. Tämä vaatimus laissa toteutuikin, kun siihen parlamenttikäsittelyssä lisättiin kuluttajien pienselvittely.

Ranskassa hyväksyttiin yksi Euroopan ensimmäisiä yksityishenkilön velkajärjestelylakeja vuonna 1989. Sille on ominaista se, että velkojien oikeuksiin voidaan sen mukaan puuttua vain hyvin rajoitetusti. Ranskassa yksityishenkilöiden velkajärjestely valmisteltiin erillään konkurssioikeuden uudistuksesta kuluttajaministeriössä. Menettely on konkurssista täysin erillinen, ja sitä käsittelevät eri viranomaiset kuin konkursseja. Kaikista muista tarkastelemistamme järjestelmistä Ranskan velkajärjestely poikkeaa selvästi siinä, että tuomioistuimen valtuuksiin ei kuulu mahdollisuus alentaa maksamatta olevan velan pääomaa.

Henkilökohtainen velkavastuu uudistettiin Ranskassa ensin konkurssioikeuden kokonaisuudistuksessa vuonna 1985. Konkurssi ei kuitenkaan Ranskassa ole kuluttajien käytettävissä laissa nimenomaisesti määritellyn soveltamisalan vuoksi.

Ylivelkaantuminen sosiaalisena riskinä ja pohjoismainen hyvinvointivaltio

Pohjoismaissa hyvinvointivaltion tehtävä ymmärretään siten, että *valtion* tulee suojata kansalaisia erilaisten sosiaalisten riskien, erityisesti sairauden, työ-

kyvyttömyyden ja työttömyyden sattuessa. Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa ajatellaan, että vastuu kasalaisen suojaamisesta sosiaalisen riskin toteutuessa kuuluu nimenomaan valtiolle. Edelleen ominaista pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle on se, että sosiaaliturvan samoin kuin sosiaalipalvelut tuottaa suurelta osin julkinen sektori. Kaikki kansalaiset kuuluvat samojen sosiaaliturvajärjestelmien piiriin.[108] Ainoastaan ansiosidonnainen sosiaaliturva tekee eron henkilön työmarkkina-aseman perusteella.

Perinteisessä ajattelussa velkaantuminen on velallisen omasta tahdosta riippuvainen, yksityisautonomian ja yksityisoikeuden piiriin kuuluva asia. Sosiaaliturvan ja sosiaalioikeuden kanssa sillä ei ole tekemistä. Tämä näkyy edelleen siinä, että sosiaaliturvaa ja velkojen perintää koskevaa lainsäädäntöä ei ole koordinoitu.

Ajattelutapa muuttui taloudellisen kasvun taituttua 1990-luvun alussa. Kotitalouksille suunnatun luotonannon kasvu edellisen vuosikymmenen loppupuolella yhdessä nopeasti lisääntyneen työttömyyden ja omaisuusarvojen alenemisen kanssa johti velkaongelmien kärjistymiseen. Taloudellisen tilanteen muutos oli sellainen, että kotitalouksien ei voitu edellyttää osanneen ennakoida sitä. Ylivelkaantuminen alettiin mieltää ennakoimattomasta sosiaalisesta riskitapahtumasta aiheutuneeksi sosiaaliseksi riskiksi.

Hyvinvointivaltiollinen tausta näkyy myös Suomen velkajärjestelylain esitöissä, joiden mukaan 'yhteiskunnan kannalta velkaongelmat ovat maksuvaikeuksiin joutuneen yksilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta vaarantava riski, jonka syntymistä ja haittavaikutuksia olisi voitava ehkäistä.'[109] Näissä perusteluissa esitetyn näkökulman mukaan ylivelkaantuminen on joko seurausta tai se voidaan sinänsä rinnastaa työttömyyteen, sairauteen tai muuhun vastaavaan tapahtumaan, jolta ja jonka liian ankarilta seurauksilta hyvinvointivaltion tulee suojata kansalaisiaan. Velkajärjestelylain mukainen menettely kohdentuu nimenomaan riskitapahtuman seurauksien korjaamiseen. Lakiesityksen perusteluissa ei juurikaan kiinnitetä huomiota lain mahdolliseen velkaongelmien syntyä ehkäisevään vaikutukseen tai muihin niiden syntyä ehkäiseviin toimenpiteisiin. Jälkikäteinen, korjaava tavoite tulee korostetusti esiin tarkasteltaessa velkajärjestelyn tavoit-

[108] Esping–Andersen 1990 erit. s. 28, Julkunen Oikeus 1991 s. 207.

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa on keskinäisiä eroavuuksia. Ensinnäkin Suomen sosiaalisektorin kansantuoteosuus on jäänyt jälkeen Ruotsin ja Tanskan vastaavasta. Pohjoismaisissa vertailuissa suomalainen sosiaaliturva on todettu suppeammaksi kuin naapurimaassa. Toisaalta erityisesti Ruotsissa täystyöllisyys on ollut talouspolitiikan keskeinen tavoite, johon on pyritty aktiivisilla työllistämistoimenpiteillä. Nämä erot saattavat selittää sen, miksi juuri Ruotsissa säädettiin velkajärjestelylaki viimeiseksi.

[109] HE 183/1992 vp. s. 22.

teita yksilön eli velallisen tasolla. Perustelujen mukaan velkajärjestelyn 'päätavoitteena on se, että velkaongelmiin joutunut yksityishenkilö kykenisi selvittämään ja korjaamaan taloudellisen tilanteensa...'[110]

Ylivelkaantuminen on edellisen mukaan joko sinänsä sosiaalinen riski tai seurausta tällaisesta riskitapahtumasta. Koska valtiolla on vastuu sosiaaliturvan tuottamisesta, sekä velkaneuvontapalveluja että velkajärjestelyjä on luontevasti edellytetty kehitettäväksi julkisen vallan toimesta. Lähtökohtana lisäksi on, että kumpikin palvelu on kansalaisille maksutonta.

Velkaneuvonta on Pohjoismaissa – toisin kuin liberaalin tai sosiaalikonservatiivisen mallin maissa – pääsääntöisesti viranomaistoimintaa. Sekä Suomessa että Norjassa velkaneuvonnan kehitys tapahtui velkajärjestelylain valmistelun yhteydessä. Norjassa perustettiin velkaneuvojien kunnallisia virkoja samanaikaisesti velkajärjestelylain säätämisen kanssa. Suomessa päädyttiin edistämään velkaneuvontaa ja sovintoratkaisuja eri intressitahojen välisen puitesopimuksen ja lääninhallituksille asetetun velvoitteen avulla. Ruotsissa velkaneuvonta on kehittynyt osana sosiaali- ja kuluttajaviranomaisten toimintaa erillään insolvenssilainsäädännön valmistelusta, ja se säädettiin kuntien velvollisuudeksi velkajärjestelylaissa vuonna 1994. Tanskassa taas velkaneuvontaa ei ole ainakaan systemaattisesti pyritty kehittämään.

Myös velkajärjestely on valtion viranomaisten kontrollissa. Joko tuomioistuimella (Tanska, Suomi) tai tuomioistuimella ja ulosottoviranomaisella (Norja, Ruotsi) on keskeinen asema sekä velallisen olosuhteiden selvittämisessä että velkajärjestelyn edellytyksistä ja sisällöstä päätettäessä. Prosessuaalisesti edellytysten puuttumisen tai esteiden huomioon ottaminen ei edellytä, että velkojat tekevät niitä koskevan väitteen, vaan se tapahtuu viran puolesta. Menettelykustannuksista vastaa pääsääntöisesti valtio. Johdonmukaista on, että valtion saatavilla ei ole velkajärjestelyssä etuoikeuksia. Julkisoikeudellisten saatavien etuoikeuksien poistaminen tai voimakas karsiminen on edeltänyt pohjoismaisten velkajärjestelylakien säätämistä. Ruotsissa etuoikeuksien poistaminen koskee vain velkajärjestelyä, ei sen sijaan konkurssia.

Poliittinen paine velkajärjestelylain säätämiseksi kohdistui eri pohjoismaissa jossain määrin eri tavoin. Tanskassa ja Ruotsissa entisten yrittäjien ylivoimainen velkataakka tuli valmistelussa korostetusti esiin. Muista syistä velkaantuneita ei ole ollut tarkoitus sulkea pois velkasaneerauksen piiristä, mutta esimerkiksi Ruotsissa sekä valmistelun taustalla olleissa valtiopäiväaloitteissa että oikeusministerin toimeksiannossa korostettiin entisten yrittäjien velkaongelmien ratkaisua. Tanskan velkasaneerauskäytännössä yksi erottuva ryhmä ovat entiset

[110] HE 183/1992 vp. s. 22.

yrittäjät. Jos Tanskan ja Ruotsin laki ymmärretään ensisijassa yrittäjien puutteellisen sosiaaliturvan paikkaajiksi, niiden erityisen vakavaa maksukyvyttömyyttä koskeva edellytys käy ymmärrettäväksi.

Norjan ja Suomen velkajärjestelylait on tarkoitettu ensisijassa työttömyyden, sairauden ja niihin rinnastettavan ennalta arvaamattoman riskitapahtuman kohtaaman kuluttajan turvamekanismeiksi. Jos velkajärjestely ymmärretään sosiaaliturvaa koskevaksi ratkaisuksi, on luontevaa, että sen edellytyksistä päättäminen kuuluu valtion viranomaisille ja edellytykset tulee ottaa huomioon viran puolesta.

Norjan ja Suomen velkajärjestelylain keskeinen tehtävä on velallisen asumisen suojaaminen. Velallisen asumisen suojaamisen tavoite erottaa nämä lait muista eurooppalaisista laeista, joissa lähdetään siitä perusolettamuksesta, että velallisella ei ole mainittavaa omaisuutta. Asumisen suojalla on merkitystä myös Yhdysvaltojen konkurssilainsäädännössä. Siellä asumista suojaavat toisaalta – eri osavaltioissa eri tavoin ja eri laajuisena – ulosmittausrajoitukset ja toisaalta vakuusvelkojen turvattu asema konkurssissa. Jälkimmäinen sääntely tähtää ensi sijassa *vakuusvelkojan ja asuntoluottomarkkinoiden toiminnan suojaamiseen*, mutta yhdessä vakuudettomien velkojien heikon konkurssioikeudellisen aseman kanssa se käytännössä suojaa tehokkaasti velallisen asumista. Norjassa ja Suomessa tavoitteena on *velallisen omistusasumisen* suojaaminen jopa siinä määrin, että vakuusvelkojien oikeuksiin voidaan puuttua.

3.3.4 Mallien arviointia

Hyvinvointivaltiomallien avulla voidaan mielestäni selittää sitä, minkä vuoksi eri maiden velkajärjestelylaeissa on niin suuria eroavaisuuksia ja miksi eroavuudet ovat sellaisia kuin ne ovat.[111] Hyvinvointimalleihin liittyy kuitenkin perustavanlaatuinen ongelma. Jotta niiden avulla voitaisiin jatkaa tästä eteenpäin, olisi lähdettävä siitä, että kuluttajien velkajärjestely on sosiaalioikeutta. Hyvinvointivaltioissa on pitkälti hyväksytty se periaate, että valtion tulee turvata kansalaisten välttämätöntä toimeentuloa.[112] Johdonmukaista on, että hyvinvointivaltiossa vel-

[111] Jos sallitaan rohkea rinnastus, insolvenssimallit tuovat mieleen Pöyhösen kehittelemät sopimusmallit. Myös insolvenssimallit pyrkivät yhdistämään lainsäädännön perusrakenteen systeeminulkoiseen syväjustifikaatioperustaan eli yhteiskunnalliseen ideologiaan ja siitä johdettavissa olevaan peruskäsitykseen ylivelkaantumisesta.

[112] Näin on jo ihmisoikeussopimustenkin nojalla. Ks. erit. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (A 16.1.1976/106) 9 ja 11 art. ja Euroopan sosiaalinen peruskirja. Hallitusmuodon perusoikeussäännöksiin on ehdotettu otettavaksi tästä nimenomainen säännös (15a §), ks. HE 309/1993 s. 69 (hyväksytty lepäämään 17.2.1994).

kojien oikeutta täytäntöönpanoon rajoitetaan siinä määrin, että velallinen ei täytäntöönpanon johdosta joudu hädänalaiseen asemaan. Voidaanko pitemmälle menevää puuttumista velkojien oikeuksiin oikeudellisesti perustella hyvinvointivaltion periaatteita lähtien, on huomattavasti vaikeampi kysymys.[113]

Velkajärjestelyä koskevia säännöstöjä voidaan tarkastella joko osana insolvenssioikeutta tai osana yksityisoikeutta. Perinteisessä oppiainejaossa konkurssi- ja insolvenssioikeus sijoittuu prosessioikeuteen osana siviiliprosessuaalista täytäntöönpanoa. Todennäköisesti tämä systemaattinen jaottelu ei ole ollut merkityksetön sen suhteen, että yleistäytäntöönpanoa on perinteisesti pidetty summaarisena ja formaalisena. Seuraavassa luvussa tarkastelen lyhyesti yleistäytäntöönpanoa yhteydessä prosessioikeuden perustehtäviin.

Viimeisessä luvussa palataan insolvenssioikeuteen kuluttajien luottosuhteiden sääntelijänä. Velkajärjestelylait koskevat velkojien ja velallisten yksityisoikeudellisia velkasuhteita. Pääosa kuluttajien velkasuhteista on luottoa yksityisoikeudellisilta instituutioilta, pankeilta, luottoyhtiöiltä ja kulutustarvikkeiden myyjiltä. Vaikuttaessaan näiden luottosuhteiden ehtoihin velkajärjestelylainsäädäntö on oleellisesti markkinoiden toiminnan sääntelyä. Kuluttajien ylivelkaantumisesta aiheutuvien sosiaalisten ongelmien tiedostaminen johtaa kuitenkin siihen, että luottomarkkinoiden toiminnan seurauksia on arvioitava myös hyvinvointivaltion näkökulmasta. Tähän näkökulmaan palataan viimeisessä luvussa.

---

[113] Knüllig–Dingeldey antaa selkeän kielteisen vastauksen velkavastuusta vapautumisen osalta. Hän suhtautuu kuitenkin erittäin kriittisesti siihen, täyttävätkö Saksan ulosoton suojasäännökset perustuslain tasoisen sosiaalivaltioperiaatteen. Knüllig–Dingeldey 1984 s. 106–107.

VIII INSOLVENSSIMENETTELYT JA SIVIILIPROSESSIN FUNKTIOT

1 JOHDATUS SIVIILIPROSESSIN FUNKTIOIHIN

Siviiliprosessin muotoutuminen sellaiseksi kuin me sen nyt läntisissä markkinatalousmaissa tunnemme tapahtui 1800-luvulla. Silloin säädettiin suuret siviiliprosessioikeuden kodifikaatiot, Ranskan Code de procedure civil (1806) ja yhdistyneen Saksan Zivilprozessordnung (1877). Myös tämä kehitys voidaan nähdä yhteydessä taloudellisen liberalismin läpimurtoon talouselämässä ja osana oikeudellisten instituutioiden modernisoitumista. Vaikka siviiliprosessin modernisoitumisen voidaan sanoa Suomessa toteutuneen lopullisesti vasta vuonna 1993 voimaan tulleen riita-asioiden käsittelyn uudistamisen ja alioikeuksien yhtenäistymisen myötä, liberalistisella prosessioikeuskäsityksellä on ollut oikeustieteen kautta huomattava merkitys myös suomalaiselle siviiliprosessille.

Liberalistista prosessikäsitystä on vaikeaa kuvata. Luulen sen johtuvan ennen muuta siitä, että sen perusperiaatteet ovat syöpyneet syvälle jokaisen oikeusyhteisömme jäsenen käsityksiin. Sen vuoksi lainaan amerikkalaista tutkijaa Chayes'ia, joka on tiivistänyt liberalistisen prosessikäsityksen elementit seuraavasti:[1]

(1) kaksiasianosaisuhde,
(2) retrospektiivisyys ts. oikeudenkäynnissä riitaisuus koskee menneisyydessä tapahtuneita tosiasioita ja niiden oikeudellista arvottamista,
(3) oikeuksien ja seuraamuksen keskinäinen riippuvuussuhde,
(4) oikeudenkäynnin kertaluonteisuus ja sen (oikeusvoiman) rajoittuminen asianosaisiin sekä
(5) asianosaisten aloiteoikeus ja määräämisperiaatteen noudattaminen, johon liittyy tuomarin passiivisuus ja neutraliteetti.

---

[1] Chayes, Harv.L.R. 1976 s. 1282–1283, siteerattu sanatarkasti teoksessa Lindblom 1988 s. 440. Olen käyttänyt tekstissä suomenkielistä terminologiaa, mistä johtuen ei voida puhua sanatarkasta käännöksestä.

Riita-asioiden oikeudenkäynnin perustassa ei ole tällä vuosisadalla tapahtunut muutoksia. Liberalistinen prosessikäsitys on yhä vallitseva. Ne uudistukset, joita on toteutettu, samoin kuin periaatteellisella tasolla käydyt uudistuskeskustelut voidaan nähdä pyrkimyksinä täydentää ja korjata liberalistista oikeudenkäyntijärjestystä niiltä osin kuin se ei vastaa muuttuneita olosuhteita.

Uudistuspaineita on aiheutunut oikeudenkäyntien määrän jatkuvasta kasvusta. Riita-asioiden puolella huomattava osa kasvusta on johtunut velkomusasioiden määrän lisääntymisestä. Erilaisin uudistuksin on pyritty parantamaan tuomioistuimien mahdollisuuksia selviytyä lisääntyneistä asiamääristä.

Toisaalta uudistuskeskustelussa on kiinnitetty huomiota siihen, että jotkin oikeudelliset ristiriidat eivät lainkaan tule tuomioistuimiin taikka että tuomioistuinmenettelyssä ei joitakin oikeussuojaintressejä pystytä riittävästi turvaamaan. Erityisesti anglosaksisessa maailmassa näitä näkökohtia on pidetty esillä *access to justice* -keskustelussa, jonka keskeinen teema koskee oikeussuojakeinojen saavutettavuutta erityisesti sosiaalisesti ja tiedollisesti heikommassa asemassa olevien väestöryhmien kannalta. Tässä keskustelussa voidaan erotella kolme erilaista kokonaisuutta:

(1) riidan osapuolten epätasapainossa olevat taloudelliset ja tiedolliset ja taidolliset resurssit,
(2) riidan tai oikeussuojan tarpeen kohteen ongelmallisuus prosessin kannalta; erityisesti kollektiiviset, diffuusit ja fragmentaariset oikeudet ja intressit sekä
(3) prosessin rakenteeseen liittyvät kysymykset kuten uusien menettelylajien ja riidanratkaisuelinten tarve, prosessiperiaatteisiin kohdistuvat muutospaineet jne.[2]

Saksalaisella kielialueella prosessioikeuden uudistusten edelläkävijänä on pidetty Itävallan prosessilakia (1895), jonka luojan Franz *Kleinin* nimeen liitetään käsite sosiaalinen siviiliprosessi. Myöhemmin sosiaalisen prosessioikeuden käsite on yhdistetty Saksan vuoden 1948 perustuslain sosiaalisen oikeusvaltion käsitteeseen. Sosiaalisen siviiliprosessin käsitteen alla on tarkasteltu mm.

(a) oikeusapua ja maksutonta oikeudenkäyntiä koskevan lainsäädännön kehitystä (Waffengleichheit),[3]

---

[2] Koska nämä kysymykset ovat sekä käytännössä että teoriassa nousseet esiin myös ajallisesti vastaavassa järjestyksessä, puhutaan usein 'aalto'-metaforasta, ks. esim. Cappelletti–Garth, Access to Justice 1978 Vol. I Book I, ja samat, Welfare state 1981 s. 4 ss., Lindblom 1988 s. 10 ja Virolainen 1995 s. 100–104.

[3] Prosessin tulee olla kaikkien kansalaisten käytettävissä taloudellisesta ja tiedollisesta asemasta riippumatta ja sen tulee pystyä tarjoamaan oikeussuojaa myös heikoimmassa asemassa oleville kansalaisille ja pienille intresseille. Klein 1914/1927 s. 193–195.

(b) tuomarin vahvaa prosessinjohtoa koskevia näkemyksiä sekä aineellisen että muodollisen prosessinjohdon osalta,[4] ts. siviiliprosessin kehitystä kohti tuomarin aktiivista prosessinjohtoa, keskitettyä ja suullista prosessia ja
(c) sovinnollisten ratkaisujen edistämistä tuomarin toiminnassa.[5]

Kaksi viimeksi mainittua näkökohtaa ovat tuttuja sekä Kleinin vuosisadan alussa esittämistä näkemyksistä että Suomen eduskunnan vuonna 1991 hyväksymästä riita-asioiden alioikeuskäsittelyä koskevasta lainsäädännöstä. Itse asiassa Kleinin esittämät prosessia koskevat uudistukset on – tosin huomattavasti myöhemmin kuin Itävallassa – toteutettu sekä Saksassa että Pohjoismaissa liittämättä uudistuksiin erityisiä sosiaalisia epiteettejä.

Pohjoismaisessa prosessioikeustieteessä edellä selostettua keskustelua ei ole juurikaan sivuttu.[6] Pohjoismaisessa prosessioikeustieteessä siviiliprosessin funktioista esitetyt käsitykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään, joilla ensinäkemältä ei ole juurikaan yhtymäkohtia edellä luonnehdittuun liberalistiseen prosessikäsitykseen ja siihen kohdistettuun kritiikkiin. Ne eivät kuitenkaan ole syntyneet tyhjiössä, vaan niillä on hyvinkin vahvat oikeuskulttuuriset yhteytensä. Tässä jaksossa täytäntöönpano-oikeuden muutosta tarkastellaan lähtien siviiliprosessin funktioista Pohjoismaissa esitetyistä käsityksistä.

Suomessa vallitsevan kannan mukaan siviiliprosessin tarkoituksena on antaa oikeussuojaa sille, joka on joutunut oikeuden loukkauksen kohteeksi *(oikeussuojafunktio)*. Pohjoismaisen prosessioikeustieteen tämän vuosisadan suurin nimi, Per Olof *Ekelöf* on pitänyt prosessin pääasiallisena tehtävänä ohjata kansalaisten käyttäytymistä sillä tavoin, että aineellinen oikeus toteutuu yleisesti ottaen, muutenkin kuin riidan kohteena olevassa oikeussuhteessa *(sanktiomekanismi)*. Uudempi ruotsalainen prosessioikeus on korostanut riita-asian oikeudenkäynnin merkitystä asianosaisten välisen konfliktin ratkaisemisessa *(riidanratkaisufunktio)*. Viimeaikainen ruotsalainen prosessioikeusteoria onkin sisältänyt tietyn vuoropuhelun näiden kahden tarkastelutavan välillä.

Suomalaisessa siviiliprosessioikeudessa täytäntöönpanoa pidetään osana siviiliprosessia. *Tirkkonen* määrittelee prosessin 'lailla järjestetyksi menettelyksi, jolla valtiovalta vahvistaa ja tarpeen vaatiessa pakolla toteuttaa sen, mikä yksittäistapauksessa on oikein.'[7] Tämän mukaisesti prosessi jakautuu kahteen osaan,

[4] Baur 1983 s. 182.

[5] Esim. Klein 1914/1927 s. 200. Siihen liittyen erityisesti yhteistoimintaperiaatteesta ks. Virolainen 1995 s. 276.

[6] Ks. kuitenkin esim. Lindblom 1989 ja sama 1993 s. 26 ss. (julkaistu alunperin 1980), Lager 1994 s. 5–7 ja (tämän tutkimuksen tarpeisiin hieman myöhään) Virolainen 1995 s. 80 ss.

[7] Tirkkonen SP I 1974 s. 1.

oikeudenkäyntiin ja täytäntöönpanoon.[8] Sen ensimmäisessä osassa tuomioistuin vahvistaa oikeuden sisällön ja toisessa osassa täytäntöönpanolla varmistetaan oikeuden toteutuminen.

Ei ole vaikeaa havaita, että käsityksemme täytäntöönpanosta on vahvasti sidoksissa käsitykseemme prosessin funktiosta. Toisaalta saattaa olla, että uusien täytäntöönpanomuotojen kehittyminen antaa aihetta myös prosessikäsityksen uudistamiseen.

2 OIKEUSSUOJAFUNKTIO JA TÄYTÄNTÖÖNPANO

Siviiliprosessin oikeussuojafunktio.

Suomen prosessioikeudessa vallitsevan käsityksen mukaan siviiliprosessin tehtävä on antaa oikeussuojaa yksityisoikeudellisille eduille ja intresseille.[9] Tarkastelutavan mukaan oikeussuojan tarve syntyy (subjektiivisen) oikeuden loukkauksen tapahtuessa ja sen johdosta loukkauksen kärsinyt kääntyy tuomioistuimen puoleen saadakseen oikeussuojaa. Oikeussuojavaade kohdistuu siis tuomioistuimeen, ei vastaajaan.[10]

Oikeussuojan antamista pidetään tämän käsityksen mukaan myös hakemuslainkäytön tehtävänä. Kun siviiliprosessissa oikeussuojan tarve on syntynyt jo tapahtuneen oikeudenloukkauksen johdosta, hakemuslainkäytössä oikeussuojaa annetaan tulevaisuudessa ehkä tapahtuvia oikeudenloukkauksia vastaan.[11]

---

[8] Esim. Tirkkonen SP I 1974 s. 3. Oikeudenkäynti sanan suppeassa (ja yleisemmin käytössä olevassa) merkityksessä tarkoittaa tuomioistuimessa tapahtuvaa vahvistamista. Oikeudenkäyntiin laajassa merkityksessä Tirkkonen lukee myös täytäntöönpanon.

[9] Ks. Wrede 1911 s. 17, Granfelt, JFT 1912 s. 319, sama, 1911 s. 1–2, Tirkkonen SP I 1974 s. 2–4 ja 9, Halila 1950 s. 1. Ks. myös Palme 1933 s. 22 ja sama, Frivilliga rättsvård 1939 s. 1 ss.

Ehkä selkeimmin tällä kannalla vielä vaikuttavista tutkijoistamme ovat Koulu ja Lager, ks. Koulu 1989 s. 4 ja Lager 1994 erit. s. 5, sama 1972 s. 4 ja sama 1988 s. I, kuitenkin nimenomaisesti vain velkomusasioiden osalta. Ks. myös Havansi (1993 s. 133 ss.), joka korostaa erityisesti tuomio-oikeellisuuden merkitystä.

Ks. myös Virolainen 1988 s. 163, vrt. kuit. sama s. 25. Virolainen on asettunut ns. välittävälle kannalle, jonka mukaan funktioiden keskinäinen painoarvo vaihtelee eri prosessi-instituutioissa ja tilanteissa. Virolainen 1995 s. 86.

[10] Schaper 1985 s. 44.

[11] Ks. Tirkkonen SP I 1961 s. 139, Granfelt 1919 s. 3.

Pohjoismaissa näkemystä prosessista oikeussuojaa subjektiivisille oikeuksille tuottavana mekanismina ovat edustaneet erityisesti *Kallenberg*[12] ja *Tirkkonen* ja viimeksi mainittuun nojautuen huomattava osa suomalaisista prosessioikeuden tutkijoista. Tarkastelutavan alkuperä ja edelleen vahvin vaikutusalue on saksalaisella kielialueella, missä siviiliprosessin pääfunktioksi määritellään juuri subjektiivisten oikeuksien suojaaminen.[13]

Teoreettisessa tarkastelussa voidaan erottaa käsitys prosessista oikeussuhteena kysymyksestä prosessin tehtävästä tai funktiosta.[14] Prosessi oikeussuhteena tarkastelee kysymyksiä 'prosessin olemuksesta' tai 'mitä prosessi on'. Kysymyksenasettelu vaikuttaa melko käsitelainopilliselta. Prosessin tehtävää tai funktiota koskeva tarkastelu antaa mahdollisuuden teleologiseen tulkintaan. Kuten saksalainen tutkija *Henckel* asian ilmaisee, kannanotto prosessin tarkoitukseen ei tarkoita, että jokainen tulkintakysymys voitaisiin sen nojalla ratkaista, mutta 'se on välttämätön, jotta yksittäisten prosessinormien tavoite ja arviointi voisi tapahtua yhteydessä oikeusjärjestyksen kokonaisuuteen.'[15]

Käsityksiä prosessista oikeussuojavaateena ja sen (pää)funktiosta subjektiivisten oikeuksien toteuttamisena voidaan saksalaisella kielialueella pitää edelleen vallitsevina. Niitä yhdistää läheinen yhteys yksityisoikeuden käsitteistöön ja yksilön oikeussuojatarpeen keskeisyys.[16]

Oikeussuojavaadeteorian keskeisiä olettamuksia voidaan luonnehtia seuraavasti:

(1) siviiliprosessissa on kysymys kantajan vaateesta saada vaatimuksensa hyväksyvä ratkaisu,
(2) vaade kohdistuu tuomioistuimeen ja on siten subjektiivinen julkisoikeudellinen oikeus,

---

[12] Ks. Kallenberg 1923 s. 11.

[13] Vuosisadan alussa esim. Konrad Hellwig, System des deutschen Zivilprozessrechts I, 1912 s. 2.

Edelleen vallitsevaa kantaa edustavat esim. Schumann 1979 s. 29–30 ja 40, Grunsky 1970 s. 5, Baur 1983 s. 182 ja 193. Jo viime vuosisadalta olevaa käsitystä voitiin pitää melko kiistatta vallitsevana aina 1930-luvulle asti. Jouduttuaan välillä kritiikin kohteeksi se on saanut uudelleen vallitsevan aseman 1960-luvulta alkaen, ks. Schaper 1985 s. 45–46 ja 110.

[14] Prosessi oikeussuhteena lähtee liikkeelle Oscar von Bülowin teoksesta Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen 1868; oikeussuojavaadeteorian tärkeitä nimiä ovat Wach ja Hellwig. Ks. Olivecrona 1960 erit. s. 345–348 ja 376–381 ja Schaper 1985 erit. s. 46 ja 107–110.

[15] Henckel 1970 s. 47.

[16] Käsityksen yhteydestä moderniin ihmisoikeusnormistoon ks. Lager 1994 s. 7.

(3) tämän oikeuden olemassa olo edellyttää kanteen hyväksymisen aineellisten sekä prosessuaalisten edellytysten täyttymistä.[17]

Käsitystä prosessista subjektiivisten oikeuksien toteuttajana on kritisoitu esimerkiksi sillä perusteella, että teoria ei auta mieltämään prosessia siinä tapauksessa, että se prosessuaalisen syyn takia – esimerkiksi poissaolo, väittämis- tai todistustaakka – päättyy lopputulokseen, joka ei vastaa aineellisen oikeuden mukaista tilannetta.[18] Koska tarkastelun lähtökohdaksi yleensä otetaan tapahtunut oikeudenloukkaus, tarkastelutapa tuntuu väistämättä korostavan kantajaa ja hänen oikeussuojan tarvettaan. Kanteen hylkääminen aineellisen edellytyksen puuttuessa selitetään – jossain määrin keinotekoisesti – siten, että tällöin vastaajalle syntyy kanteen hylkäämistä koskeva oikeussuojavaade.[19] Lisäksi oikeussuojavaateen käsite on aiheuttanut ongelmia silloin, kun suoranaista oikeudenloukkausta ei ole tapahtunut, vaan partit ovat riitautuneet esimerkiksi sopimuksen tulkinnasta. Oikeussuojavaade kohdistuu tällöin siihen, mitä on konkreettisessa oikeussuhteessa pidettävä oikeana.[20]

Konkurssi yleistäytäntöönpanona.

Kantajan oikeussuojaa ei turvaa yksin se, että hän saa tuomioistuimelta päätöksen. Jos vastaaja ei vapaaehtoisesti täytä velvoitettaan, tarvitaan täytäntöönpanoa. Täytäntöönpanossa mahdollisesti tarvittavan pakon käyttö kuuluu valtion väkivaltamonopolin johdosta viranomaisten velvollisuuksiin. Meillä vallitseva kanta on tarkastellut konkurssia nimenomaisesti osana velkojien oikeussuojajärjestelmää. *Granfeltin* mukaan 'konkurssin perimmäisenä oikeusperusteena on, kuten muunkin prosessin, oikeussuojan tarve.'[21]

Siviiliprosessuaalisen pakkotäytäntöönpanon ensisijaisesta muodosta eli erillistäytäntöönpanosta konkurssi (yleistäytäntöönpano) poikkeaa siinä, että siihen osallistuvat kaikki velallisen velkojat ja siinä käytetään kaikki velallisen varallisuus velkojien tyydyttämiseen. Yleistäytäntöönpanon tekee tarpeelliseksi se, että erillistäytäntöönpano ei riitä antamaan velkojille riittävää oikeusturvaa, jos velallisen varat eivät riitä hänen kaikkien velkojensa maksamiseen niiden erääntyessä.[22] Yleistäytäntöönpanon tarvetta havainnollistetaan usein vertaamalla eril-

[17] Schaper 1985 s. 46.
[18] Ks. esim. Henckel 1970 s. 59. Teorian kritiikistä yleisesti ks. Olivecrona 1960 s. 369 ss.
[19] Schaper 1985 s. 47.
[20] Esim. Kallenberg 1923 s. 12.
[21] Granfelt 1950 s. 11.
[22] Ks. esim. Palmgren 1936 s. 14 ja Halila 1975 s. 1.

listäytäntöönpanoa (ulosotto)velkojien kilpajuoksuun, jossa aikaprioriteetin mukaan ensiksi ulosottoa hakeneet velkojat voittavat. Tämän kilpajuoksun välttämiseksi »on pakko järjestää sellainen täytäntöönpanon muoto, johon pääsevät osallisiksi asianomaisen velallisen kaikki saamamiehet».[23] Tämä yleistäytäntöönpano on konkurssi.[24]

Asianosaisten oikeusturva edellyttää, että täytäntöönpano tapahtuu tuomioistuimen vahvistaman ratkaisun perusteella. Koska jokaisen velkojan erikseen käynnistämä velkomusoikeudenkäynti olisi yleistäytäntöönpanoon osallistumisen edellytyksenä epäkäytännöllinen, konkurssiin sisältyy myös vahvistamisprosessi.

> »Konkursförfarandet är ett enhetligt förfarande, som till sin huvudsakliga natur utgör ett säkerhets- och verkställighetsförfarande, men det är även därjämte så anordnat, att det i vissa avseenden motsvarar eller ersätter rättegångsförfarande.»[25]

Konkurssioikeudenkäynti on summaarinen ja formaalinen. Siinä vahvistetaan saatavien oikeellisuus ja suuruus sikäli kuin se on riidaton. Riidanalaisia saatavia vastaan asianosaiset voivat tehdä muistutuksia, joita ei konkurssioikeudenkäynnissä voida asiallisesti tutkia, vaan saatavien aineellinen sisältö ohjataan tutkittavaksi erillisessä vahvistusoikeudenkäynnissä.[26] Konkurssitäytäntöönpano on siten ymmärretty suhteellisen ongelmattomasti oikeiksi todettavien saatavien toteuttamiseksi. *Granfelt* on ilmaissut asian määrittelemällä täytäntöönpanon »ainostaan sellaisen ulkonaisen oikeustilan toteuttamiseksi, mitä voimassa oleva oikeus vaatii» ja arvioinut konkurssiprosessin kehittyvän tähän suuntaan.[27]

Paradoksaalista kyllä voimakkain kritiikki konkurssi-instituution nykyistä toimintaa kohtaan on lähtöisin juuri tästä ajattelutavasta. Erityisesti saksalaisessa tutkimuksessa on toistuvasti kritisoitu konkurssimenettelyä siitä, että se ei pysty tuottamaan velkojien saamisille riittävästi jako-osuutta. Siviiliprosessin teorian kielelle käännettynä konkurssi ei pysty tuottamaan sitä oikeussuojaa, jonka tuottaminen on sen tarkoitus.

---

[23] Halila 1975 s. 1–2. – Muistutettakoon, että aikaprioriteetin merkitys on MSL:n säätämisen jälkeen oleellisesti vähentynyt eikä hakemus enää tuota prioriteettia.

[24] Ks. esim. Wrede 1910 s. 1, Granfelt 1906 s. 1, Halila 1975 s. 1, Halila LM 1975 s. 67, Havansi 1992 s. 2 , Halila–Havansi 1986 s. 4 ja Pinomaa 1993 s. 27.

[25] Palmgren 1936 s. 17.

[26] KS:n muutoksen (35a § 26.11.1993/1027) jälkeen prosessi jatkuu konkurssiprosessin yhteydessä.

[27] Granfelt 1950 s. 11. Tämänsuuntaisen kehityksen tapahtumista oli havainnoinut jo Palmgren väitöskirjassaan, ks. Palmgren 1936 s. 17.

Oikeussuojan sivufunktiot.

Useimmat oikeussuojafunktiota painottavat tutkijat myöntävät, että siviiliprosessilla on vaikutuksia ja tehtäviä, jotka ulottuvat yksittäisen oikeudenkäynnin asianosaisia laajempiin kysymyksiin. Näitä siviiliprosessin muuhun yhteiskuntaan kohdistuvia tehtäviä ja vaikutuksia pidetään yleensä oikeussuojavaateen toteuttamiseen verrattuna alisteisina tai sivutehtävinä ja ne määritellään jossain määrin vaihtelevalla tavoin. Usein siviiliprosessin sivutehtävänä mainitaan yksityisoikeuden järjestelmän – tai objektiivisen oikeuden – ylläpito.[28]

Siviiliprosessin sivufunktioiksi määritellään muitakin tehtäviä, erityisesti oikeusvarmuuden ja oikeusrauhan[29] ylläpitäminen sekä oikeuden sisällön kehittäminen (tulkinta).[30] Oikeusrauhan ja oikeusvarmuuden käsitteitä ei liene täsmällisesti ja yksimielisesti määritelty. Vaikuttaa siltä, että oikeusrauhalla voidaan tarkoittaa joko parttien välisen oikeudellisen suhteen järjestämistä prosessissa annetulla ratkaisulla tai prosessin yleisempää järjestysfunktiota vastakohtana omankädenoikeudelle.[31] Samoin voitaneen prosessin järjestysfunktio ja oikeusvarmuus oikeuden sisältöä koskevan tiedon merkityksessä erottaa toisistaan.[32] Näitä sivufunktioita voitaneen pitää vallitsevan käsityksen mukaisina. Saksalaisessa oikeustieteessä esiintyneisiin muihin suuntauksiin ei tässä yhteydessä voida yksityiskohtaisesti mennä.[33]

---

[28] Ks. esim. Schumann 1979 ibid. s. 31–32, Grunsky 1970 s. 3–4. Suomen osalta ks. esim. Wrede 1911 s. 19.

[29] Ks. esim. Tirkkonen SP I 1974 s. 2., Pawlowski, Aufgabe des Zivilprozesses ZZP 1967 s. 345.

[30] Schumann s. 38–39.

[31] Ks. Schaper 1985 s. 112–113.

[32] Ks. Schumann 1979 s. 32–34. Oikeusvarmuuden ja oikeusrauhan käsitteet ovat saksalaisessa kirjallisuudessa osin päällekkäisiä siltä osin kuin on kysymys oikeussuhteiden järjestämisestä (pysyvällä tavalla) prosessissa annetun ratkaisun kautta. Kuten sanottu, käsitteillä ei ole vakiintuneita merkityksiä.

[33] Prosessin tavoitetta aineellisen oikeuden ja prosessioikeuden suhteen kannalta on eritellyt Wolfram Henckel, Prozessrecht und materielles Recht 1970 s. 48 ss. Schaper on eritellyt saksalaisesta prosessioikeustutkimuksesta kaksitoista eri funktiota, jotka on eri yhteyksissä annettu siviiliprosessille:

1 materiaalisen oikeuden toteuttaminen
2. subjektiivisten oikeuksien toteuttaminen
3. instituutioiden suoja
4. totuus ja oikeudenmukaisuus
5. oikeusrauha
6. oikeusvarmuus

Kaikki saksankieliset tutkijat eivät miellä näitä muita funktioita sivutehtäviksi. Esimerkiksi itävaltalaisen *Holzhammerin* mukaan objektiivisen oikeuden toteuttaminen ei ole subjektiivisten oikeuksien suojaamisen sivutuote vaan siviiliprosessin sosiaalinen tehtävä.[34] Pohjoismaissa vastaava näkökulma on prosessi sanktiomekanismina, johon palataan jaksossa 4.

3 INTRESSIKONFLIKTIN RATKAISEMINEN

Anglosaksisessa maailmassa prosessin päätehtävänä pidetään kansalaisten välisten riitaisuuksien ratkaisemista. Ruotsalaisessa prosessioikeudessa tätä näkökulmaa on korostanut *Lindell* 1980-luvun jälkipuoliskolta alkaen ja näkökulma on ollut esillä 1980- ja 1990-luvun oikeudenkäyntiä koskevissa lainuudistuksissa Ruotsissa ja Suomessa.

Lindell on tuonut riidanratkaisufunktiota esiin kritisoidessaan *Ekelöfin* ensisijaisena pitämää käsitystä prosessista sanktiomekanismina.[35] Lindell vastustaa Ekelöfin tapaa asettaa prosessin sanktiofunktio ensisijaiseksi sillä perusteella, että sanktiomekanismi ei kiinnitä riittävästi huomiota yksittäisen riita-asian ominaispiirteisiin, mistä voi johtua, että yksittäistapauksessa ei päädytä oikeudenmukaiseen ja kohtuulliseen ratkaisuun. Lindell kiinnittää erityistä huomiota yleislausekkeiden ja avointen tunnusmerkistöjen yleistymiseen. Hänen nimenomaisesti esiin ottamansa esimerkin mukaan sopimuksen kohtuullistaminen yksittäistapaukseen liittyvien piirteiden nojalla merkitsee prosessin käyttäytymistä ohjaavan vaikutuksen heikkenemistä.[36]

Lindell menee vielä pitemmälle sanktiomekanismin kritiikissään. Hän epäilee, että lainkäytöllä ei ylipäänsä ole riitaisuuksia ehkäisevää vaikutusta.[37] Jat-

---

7. oikeusvoima
8. oikeuksien käyttö (Ausübung) (Henckel 1970 s. 62–63)
9. oikeuden konkretisoiminen
10. sosiaalisten konfliktien ratkaisu
11. oikeuden kehittäminen (sivutuote)
12. prosessiekonomia (epäitsenäinen). Schaper 1985 s. 105–119.

[34] Richard Holzhammer, Österreichisches Zivilprozessrecht, 2 Aufl. 1976 s. 2.

[35] Esitykseni pohjoismaisesta prosessioikeustieteestä etenee valitettavasti tässä kohdin 'väärässä' järjestyksessä. Syy on se, että tämä esitysjärjestys on insolvenssiin liittyvien kysymysten osalta järkevämpi.

[36] Lindell 1988 s. 90.

[37] Lindell 1988 s. 90.

kosta käy ilmi, että Lindell pitää prosessin ohjausfunktion pääasiallisina adressaatteina kansalaisia, joiden taipuvaisuus keskinäiseen riitelyyn voi riippua enemmän henkilökohtaisista ominaisuuksista ja yksilöllisistä tilanteista kuin tuomioistuimien antamien ratkaisujen ohjausvaikutuksesta.[38] Lindellkään ei kiistä ennakkopäätösten ensisijaista ohjausfunktiota, mutta hän pyrkii rajoittamaan sen korkeimman oikeuden päätöksiin.

Riidanratkaisufunktion korostaminen ei Lindellillä johda tuomarin roolin passivoitumiseen. Hän korostaa määräämisperiaatteen merkitystä, mutta katsoo, ettei se edellytä passiivista prosessinjohtoa. Päinvastoin, aktiivinen prosessinjohto voi olla tarpeen asianosaisten todellisen tahdon selvittämiseksi.

Viimeaikaisissa lainvalmistelutöissä riidanratkaisutehtävä on korostunut. Suomen riita-asioiden käsittelyuudistuksen esitöissä ei lausuta julki mitään siitä, miten prosessin tehtävät siinä on mielletty. Pikemminkin uudistuksella oli pragmaattinen sävy, ja hallituksen esityksessä lähtökohdaksi otettiin vallitseva tilanne, jonka epäkohtien korjaamiseen esityksellä pyrittiin. Toteuttamalla käsittelyn keskityksen, suullisuuden ja välittömyyden periaatteet '...pyritään parantamaan tuomioistuinten mahdollisuuksia käsitellä riita-asiat nykyistä perusteellisemmin ja antaa asiassa hyvin perusteltu tuomio.'[39]

Eräissä lainvalmistelun yhteydessä käytetyissä keskustelupuheenvuoroissa otettiin selkeämmin kantaa. *Huttunen* kirjoitti vuonna 1989:

> 'Ehdotetun summaarisen menettelyn arvioinnissa on kuitenkin keskeisintä tiedostaa tuomioistuinten tehtävä. Niiden päätehtävä on ratkaista oikeudellisia ristiriitatilanteita. Riita-asioissa tämän tulisi tarkoittaa vain riitaisten asioiden ratkaisemista.'[40]

Ruotsin lainvalmistelutöissä lähtökohta on otettu selkeästi esiin: 'Tvistlösning är alltså en huvuduppgift för domstolarna.'[41]

Riidanratkaisufunktion korostaminen ei ole tarkoittanut paluuta passiiviseen prosessinjohtoon. Päinvastoin, aktiivisen prosessinjohdon merkitys on korostu-

[38] Lindell 1988 s. 91–92.

[39] Hallituksen esitys riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi, esityksen pääasiallinen sisältö, HE 15/1990 s. 1. Ks. myös s. 6.

[40] Huttunen DL 1989 s. 344.

[41] SOU 1991:106 Del A s. 47. Toki myös lainkäytön yleisempi käyttäytymistä ohjaava tehtävä on ollut esillä, kuitenkin riidanratkaisutehtävän jälkeen. Ks. Dir 1989:56 SOU 1991:106 Del B s. 363. Eräänlaisena 'uutuutena' mietinnössä korostetaan, että riidanratkaisulla tarkoitetaan paitsi riitaisuuksia yksilöiden välillä myös yksilön ja julkisen vallan (det allmänna) välillä. Korostus liittyy siihen, että yhtenä uudistussuunnitelmien pontimena on ollut Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen tuomioistuimille asettama vaatimustaso, ei niinkään yksittäisten sopimuspykälien tulkintakysymyksenä vaan yleisenä lainkäyttöperiaatteena.

nut ja uudistuksilla on pyritty vapauttamaan tuomarin työkapasiteettia riitaisten asioiden asianmukaiseen käsittelyyn. Suomessa uudistuksen tavoitteena oli 'käsitellä riidattomat asiat nykyistä yksinkertaisemmin ja halvemmin' kirjallisessa valmistelussa tai sen puitteissa summaarisessa menettelyssä,[42] jotta tuomioistuimen resurssit kohdentuisivat tarkoituksenmukaisesti riidanratkaisufunktion täyttämiseen.[43] Ruotsissa tuomioistuimilta pyritään siirtämään pois mahdollisimman paljon tehtäviä, jotka eivät ole varsinaisia lainkäyttötehtäviä.[44] Esimerkiksi riidattomien velkomusasioiden ja vastaavien summaaristen asioiden[45] käsittely on siirretty ulosottoviranomaiselle (kronofogdemyndighet). Uudistusta voidaan pitää ilmauksena siitä, että tuomioistuimien tehtäväksi nähdään riitaisten asioiden ratkaiseminen; oikeussuojaa korostavista lähtökohdista uudistusta tuskin olisi voitu toteuttaa.[46]

Insolvenssi jakokonfliktin ratkaisuna.

Konkurssi on vakiintuneen määritelmän mukaan menettely, jossa ratkaistaan velkojien välinen, velallisen omaisuutta koskeva jakokonflikti.[47]

> »Yleisesti käytetyn määritelmän mukaan konkurssi on laillisesti järjestetty menettely, jossa henkilön koko omaisuus yhdellä kertaa luovutetaan hänen kaikkien velkojiensa tyydyttämiseksi samaan aikaan ja suhteellisesti kunkin saamisen suuruuden mukaan.»[48]

On sinänsä makuasia, tarkastellaanko konkurssia varojen vai tappion (Verlustgemeinschaft) jakamisen instituutiona. Kummassakin tarkastelutavassa yleensä lähdetään siitä, että tappion tulisi jakautua mahdollisimman tasaisesti velkojien kesken. Todellisuudessa – etuoikeuksien ja esinevakuuksien johdosta – jako on yleensä ollut toinen.

Konkurssin kahden päätavoitteen, velkojien oikeuksien toteuttamisen ja jakokonfliktin ratkaisemisen, katsotaan yleensä olevan samansuuntaisia. Tämä on

---

[42] Tuomioistuimen sovinnon edistämistehtävää voidaan pitää erityisen selvänä ilmauksena riidanratkaisufunktion korostamisesta.

[43] HE 15/1990 s. 1 ja 6 summaaristen asioiden käsittelystä jälj. s. 606–607.

[44] SOU 1991:106 Del A s. 50. Tätä on ehdottanut Virolainen 1995 s. 75–76.

[45] Uudistuksesta ks. Heuman 1991 s. 47 ss. Meillä samansuuntaisesti Boström LM 1993 s. 391 ss.

[46] Oikeussuoja on otettu uudistuksessa huomioon; vastaaja saa asian käsittelyn raukeamaan pelkällä vastustamisella.

[47] Ks. Koulu 1994 s. 39.

[48] Granfelt 1950 s. 11.

johdonmukaista niin kauan kuin konkurssi käsitetään muussa lainsäädännössä vahvistettujen oikeuksien muodolliseksi täytäntöönpanoksi. Jos hyväksytään se, että insolvenssimenettelyssä voidaan puuttua myös oikeuksien sisältöön – kuten modernissa insolvenssioikeudessa tapahtuu – velkojien oikeuksien ja jakokonfliktin suhde muodostuu ongelmallisemmaksi.[49] Yrityssaneerauksen osalta voidaan puhua myös jatkamiskonfliktista,[50] toisin sanoen (mahdollisesta) intressiristiriidasta sen suhteen, tuleeko yrityksen toiminta lopettaa ja purkaa yritys likvidaatiokonkurssin kautta vai jatketaanko sen toimintaa. Jatkamiskonfliktin ratkaisemista puolestaan ei voida käsitellä ottamatta kantaa velkojien ja velallisen väliseen (omaisuuden ja tappion) jakamisen konfliktiin. Kysymys palautuu kysymykseksi siitä, kuka – velallinen vai velkojat – päättää toiminnan jatkamisesta eli omaisuuden käytöstä. Tämän kannan mukaan jatkamiskonfliktia ei voida erottaa jakamiskonfliktista eli määräämisvallasta omaisuuteen.

Yksityishenkilön velkajärjestelyssä joudutaan velkojien välisen jakokonfliktin lisäksi ottamaan kantaa velallisen ja velkojien väliseen jakokonfliktiin. Kysymys on maksukyvyttömyyden aiheuttaman tappion jakamisesta velkojien ja velallisen välillä.

Tähän mennessä tarkastelluille prosessikäsityksille, oikeussuojavaadeteoria ja riidanratkaisumekanismi, on yhteistä keskittyminen yksittäiseen ratkaistavana olevaan oikeusjuttuun, olipa se sitten riita-asia tai insolvenssi. Näkökulma on monien prosessioikeudellisten ongelmien tarkastelussa välttämätön ja oikea. Yksinomaisena se kuitenkin sivuuttaa lainkäytön ratkaistavana olevan jutun ulkopuolelle ulottuvan vaikutuksen. Tätä vaikutusta tarkastellaan yleensä ennen muuta varsinaisten (suppeassa merkityksessä) ennakkopäätösten kannalta.[51] Mutta kiistatonta on myös se, että jokaisen tuomioistuimen täytyy ottaa ratkaistavana

---

[49] Yhdysvalloissa konkurssioikeuden tutkijat ovat käyneet jokseenkin hedelmätöntä kiistaa siitä, muuttaako konkurssi ja saako se muuttaa asiaosaisten keskinäisiä oikeuksia verrattuna siihen, mitkä nämä oikeudet olivat konkurssin ulkopuolella. Toisin sanoen, kysymys on siitä, onko ja pitääkö konkurssin olla vain aineellisten oikeuksien muodollista täytäntöönpanoa, jolla ei näiden oikeuksien sisältöön voida puuttua. Konkurssin formaalia luonnetta puolustavat tutkijat painottavat sitä, että jos konkurssi muuttaa velkojien keskinäisiä oikeuksia, tästä voi aiheutua joillekin velkojille vaikutin hakea velallista konkurssiin silloinkin, kun se muutoin ei olisi tarkoituksenmukaista. Ks. esim. Warren Univ.Ch.L.Rev. 1987 s. 775 ss., Baird Univ.Ch.L.Rev. 1987 s. 815 ss. ja Jackson 1986.

Kiista palautuu viimekädessä siihen, mitä edellä jaksossa VII 3.2 on käsitelty sosiaalisen markkinatalouden ja neoliberaalin konkurssikäsityksen välisenä erona. On syytä huomauttaa, että yllä viitattu amerikkalainen keskustelu koskee pääasiallisesti yrityssaneerausta.

[50] Termi Koulu 1994 s. 40.

[51] Virolainen erottaa sanktiofunktion ja oikeutta luovan funktion toisistaan, Virolainen 1995 s. 90 ss.

olevan jutun ulkopuolelle meneviä seurauksia huomioon päätöksenteossa. Sitä edellyttää jo niinkin klassinen seikka kuin lainkäytön muodollinen oikeudenmukaisuus, eli se, että myös myöhemmin ratkaistavaksi tulevat oikeudellisesti relevantilla tavalla identtiset tapaukset ratkaistaan samalla tavalla.

Insolvenssioikeudessa yksittäiseen tapaukseen keskittyvä tarkastelutapa osoittautuu yksityishenkilön velkajärjestelyssä riittämättömäksi. Velkojan oikeussuojaa pystytään näissä tapauksissa vain harvoin toteuttamaan ainakaan kokonaisuudessaan. Jakokonfliktikaan ei ole erityisen mielenkiintoinen, koska jaettavaa on useimmiten kovin niukalti. Yksittäistapauksessa velkajärjestelyn merkitys jää usein luottotappion toteamiseksi. Velkajärjestelylain soveltamisratkaisujen todellinen merkitys tulee esiin siinä, millainen vaikutus niillä on velallisten ja velkojien toimintaan yleisesti ottaen.

4 LUONNOLLISEN HENKILÖN VELKAVASTUU JA PROSESSI SANKTIOMEKANISMINA

Pohjoismaisessa prosessioikeudessa ennen muuta *P.O. Ekelöf* on tarkastellut lainkäytön yleistä yhteiskunnallista merkitystä teoriassaan prosessista sanktiomekanismina. Ekelöfin mukaan lainkäytön ensisijainen tehtävä on myötävaikuttaa siihen, että aineellinen oikeus toteutuu yhteiskunnassa yleisesti – siis myös käsiteltävänä olevan oikeusjutun ulkopuolella. Lainkäytön tehtävä on varmistaa, että aineellisoikeudellisella lainsäädännöllä tavoiteltu vaikutus kansalaisten käyttäytymiseen (allmänt handlingsdirigerande effekt) toteutuu.[52] Tämän vaikutuksen toteutumisen kannalta avainasemassa ovat aineellisen lainsäädännön sisältämät, normin vastaisesta käyttäytymisestä seuraavat sanktiot, joiden toteuttaminen tarvittaessa oikeudenkäynnin ja pakkotäytäntöönpanon kautta on lainkäytön ensisijainen tehtävä.[53] Tämä *siviiliprosessin sanktiovaikutus* voidaan jakaa reparatiiviseen ja käyttäytymistä ohjaavaan vaikutukseen. Viime kädessä myös reparatiivinen funktio toimii käyttäytymistä ohjaavana.[54] Prosessin ja täytäntöönpa-

[52] Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 7.

[53] Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 13, Lindblom 1989 s. 445. Tähän asti ollaan siis oikeussuojavaadeteorian kanssa samoilla linjoilla.

Kun prosessia oikeussuojamekanismina tarkasteltaessa keskipisteessä on konkreettinen oikeudenloukkaus ja siihen liittyvään konkreettinen prosessi, näkökulma sanktiomekanismissa on prosessin yleisessä merkityksessä.

[54] Ekelöf – Boman Rättegång I 1990, Ekelöfin kirjoittamassa johdannossa s. 13. Vrt. ai-

non sanktiouhka on omiaan vaikuttamaan siten, että suurin osa ihmisistä valitsee normin mukaisen käyttäytymisen vapaaehtoisesti. Tätä kautta lainkäyttö yhteiskunnallisena instituutiona on omiaan myötävaikuttamaan yleistä yhteiskuntamoraalia ylläpitävällä tavalla.[55]

Ekelöfin mukaan riidanratkaisu on prosessin toinen funktio, jonka tulee olla tärkeysjärjestyksessä ja prosessioikeutta systematisoivana tekijänä sanktiomekanismiin nähden toissijaisena. Hän nimenomaan varoittaa korostamasta riidanratkaisufunktiota siten, että prosessin käyttäytymistä ohjaava funktio heikkenee.[56] Oikeussuojavaadeteoriaa Ekelöf tuntuu pitävän jonkinlaisena sanktiomekanismin yksittäistä oikeusjuttua koskevana sovellutuksena.[57] Keskeisin tekijä, joka erottaa prosessin sanktiomekanismina kahdesta muusta tarkastelutavasta, on sen tapa korostaa prosessin yleistä yhteiskunnallista vaikutusta. Toinen ruotsalainen sanktiomekanismiteoriaan sitoutunut tutkija, *Lindblom*[58] korostaa prosessin sanktioluonnetta riidanratkaisufunktion kustannuksella kenties Ekelöfiäkin enemmän. Tutkiessaan ryhmäkanteen edellytyksiä Lindblom kuitenkin tavallaan kääntää sanktioluonteen kärjen toiseen suuntaan. Kun Ekelöfin usein – melkein aina – käyttämä esimerkki koskee sanktiomekanismin tarpeellisuutta sen varmistamiseksi, että velalliset yleisesti ja vapaaehtoisesti maksavat velkansa erääntymisaikana,[59] Ekelöf tulee kohdistaneeksi lain noudattamisen sanktioinnin kansalaisiin päin. Lindblom puolestaan tarkastelee siviiliprosessin sanktiomekanismin kohdistumista suuriin instituutioihin päin. Hän toteaa, että kuluttaja- ja ympäristöasioissa, joissa lain rikkomisen seuraamukset kohdistuvat laajaan joukkoon ihmisiä, sanktiomekanismi ei ole toiminut hyvin.

---

neellisoikeudellisten sanktioiden reparatiivinen ja preventiivinen vaikutus. Ks. myös Lindblom 1989 s. 446.

[55] Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 14.

[56] Ks. Ekelöf SvJT 1977 s. 396, sama 1990 s. 74–75.

[57] Ekelöf–Boman I 1990 s. 16.

[58] Ks. Lindblom 1989 eri kohdin, nimenomaisesti esim. s. 10 alav. 35. Ruotsalaisista tutkijoista kannattajiin voitaneen laskea myös Boman, joka on yhdessä Ekelöfin kanssa uudistanut teoriaan vahvasti sitoutuneita oppikirjoja.

Meillä teoria näyttää saaneen jonkin verran kannatusta, vaikka täysin ekelöfiläisiä tutkijoita meiltä ei löydy. Lappalainen kiinnittää huomiota lainkäytön sanktiofunktioon yksittäisten asioiden ratkaisemisen rinnalla, ks. Lappalainen 1991 s. 2. Samoin Havansi 1993 s. 127 ja Virolainen (kaksoisfunktio) 1995 s. 85–86.

[59] Esim. Ekelöf SvJT 1977 s. 396 ja Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 14, huomaa kuitenkin esimerkki kulutustavaroiden tuottajaan ja myyjään kohdistuvasta sanktiovaikutuksesta, Ekelöf SvJt 1981 s. 111 ja 119–120, joissa Ekelöf katsoo, että esim. maksamismääräyksen myyjälle antaman (prosessuaalisen sanktio) edun vastapainoksi kuluttajaostajalla tulee olla riittävän vaivaton ja edullinen reklamaatiomahdollisuus esim. kuluttajaviranomaisille.

Täytäntöönpano on välttämätön osa prosessin sanktiomekanismin toimintaa. Ilman tehokasta täytäntöönpanoa sanktiomekanismi menettäisi tehonsa. Ekelöfin usein korostaman esimerkin mukaan velkomusprosessien tärkein funktio on sen varmistaminen, että velalliset yleisesti ottaen maksavat velkansa.[60]

Vaikka prosessin sanktiomekanismin luonne ei ole erityisesti ollut esillä viime vuosina Suomessa ja Ruotsissa toteutetuissa riita-asioiden käsittelyä koskeneissa uudistuksissa, näillä uudistuksilla on vaikutusta velkomusprosessin sanktiotehokkuuteen. Välillisesti tähän liittyvät näkökohdat ovat olleet uudistusten käsittelyssä esillä. Ensinnäkin on kiinnitetty huomiota siihen, että velkomusprosessien määrä on kasvanut jatkuvasti ja merkittävästi. Riita-asioiden käsittelyn uudistamisen keskeisiä lähtökohtia on ollut alioikeuksien työtilanne. Tuomioistuimien katsottiin käyttävän liian paljon resursseja rutiininomaisten ja käytännössä riidattomien riita-asioiden (=velkomusten) käsittelemiseen vaikeiden ja riitaisten asioiden kustannuksella.[61] Uudistuksen tavoitteena oli tehostaa rutiiniasioiden käsittelyä, jotta tuomioistuimen resursseja vapautuisi riitaisten ja vaikeiden asioiden käsittelemiseen.

Riita-asioiden käsittelyn 1.10. ja 1.12.1993 voimaan tulleeseen uudistukseen sisältyi useita piirteitä, joilla velkomusprosessien käsittelyä ja samalla sanktiotehokkuutta tehostettiin. Periaatteellisesti merkittävintä oli, että velkomusasioiden käsittely siirrettiin pääosin pois tuomareilta käräjäoikeuden muulle henkilökunnalle.[62] Ruotsissa velkomusasioiden käsittely on siirretty pääosin ulosottoviranomaiselle (kronofogdemyndighet). Toinen periaatteellisesti merkittävä velkomusten käsittelyä tehostava uudistus oli se, että velallinen ei voi enää pelkällä vastustamisella saada summaarista prosessia raukeamaan, kuten maksamismääräysmenettelyssä oli laita (OK 5:13 ja 5:14).

Käytännössä huomattavaa velkomusten käsittelyn rationalisointia merkitsee se, että asiakirjat voidaan toimittaa tuomioistuimelle (ja Ruotsissa ulosottoviranomaiselle) automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen.[63] Sähköposti on periaatteessa kaikkien kansalaisten käytettävissä. Tosiasiallisesti uudistus merkitsee huomattavaa rationalisointietua institutionaalisille luotonantajille, varsinkin kun oikeus-

[60] Esim. Ekelöf–Boman Rättegång I 1990 s. 16.

[61] HE 15/1990 vp. s. 11.

[62] Käräjäoikeuslain 16 ja 19 §:ien mukaan laamanni voi määrätä notaarin tai kansliahenkilökuntaan kuuluvan henkilön ratkaisemaan mm. OK 5:3:n mukaiseen summaariseen haastehakemukseen perustuvia asioita yksipuolisella tuomiolla. Kansliahenkilökuntaan kuuluvan on siirrettävä laaja, tulkinnanvarainen tai muutoin vaikea asia notaarin tai käräjätuomarin ratkaistavaksi.

[63] Laki ja asetus sähköisen viestinnän ja automaattisen tietojenkäsittelyn käyttämisestä yleisissä tuomioistuimissa 28.6.1993/594 ja 12.11.1993/954.

ministeriön erikseen myöntämällä luvalla 'esimerkiksi suurimmat perintätoimistot voivat toimittaa haastehakemuksensa tuomioistuimelle myös atk:n avulla konekielisenä'.[64] Konekielisten hakemusten yhteydessä tuomioistuin huolehtii mm. asiakirjojen arkistokopion ja vastaajalle toimitettavan haastehakemuskappaleen tulostamisesta.

Uudistuksen velkomusprosessia tehostavina yksityiskohtina voidaan edelleen mainita haasteen tiedoksiannon siirtäminen tuomioistuimen vastuulle ja oikeudenkäyntimaksujen uudistaminen.[65] Oikeudenkäyntimaksujen tasoon ei sinänsä tullut oleellisia muutoksia,[66] vaan ne pidettiin entiseen tapaan varsin edullisina.[67]

Oikeudenkäyntimaksuilla ei pyritä – toisin kuin valtion maksuperustelain mukaan viranomaissuoritteissa yleensä[68] – kustannusvastaavuuteen. Tämä lähtökohta johtuu lain esitöiden mukaan siitä, että oikeudenkäyntimaksut eivät saa estää tai rajoittaa kansalaisia toteuttamasta oikeuksiaan.[69] Tämä on tietenkin periaatteessa aivan oikein. Vähävaraisimmat kansalaiset on kuitenkin maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla vapautettu (MOL 7,1 §) tuomioistuinmaksuista, joten alhaisten oikeudenkäyntimaksujen prosessikynnystä alentava vaikutus kohdistuu suurelta osalta institutionaalisiin luotonantajiin.

Velkomusprosessin tulee *Heumanin* mukaan toisaalta täyttää velkojien edellyttämä tehokkuusvaatimus, toisaalta turvata velalliselle riittävä oikeussuoja.[70] Edellä selostetun perusteella voidaan sanoa, että velkomusoikeudenkäynnin uudistamisessa suurten luotonantajien tehokkuusvaatimus on otettu huomioon. Ve-

---

[64] HE 79/1993 vp. s. 6.

[65] Aikaisemmin velkomusasiassa tuomioistuin peri haastemaksun (100 mk) ja maksun istuntokäsittelystä (300 mk) sekä haastemies maksun tiedoksiannosta (100 mk). Maksamismääräysmenettelyssä tuomioistuimen maksut olivat 130 mk, jonka lisäksi oli maksettava haastetiedoksiannosta. Ks. nyttemmin kumottu A yleisen alioikeuden, maistraatin ja julkisen notaarin suoritteista perittävistä maksuista 13.3.1987/290, 3 ja 4 §, sekä HE 241/1992 vp. s. 10.

Uuden oikeudenkäyntilain mukaan valmistelussa päättyvän velkomusasian maksu on 300 mk, joka sisältää tiedoksiannon (L tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista 26.7.1993/701, 3 §). Maksut pidettiin siis aikaisempien maksamismääräysten tasolla.

[66] Itse asiassa tapahtui halpenemista, sillä uusi maksu peritään vain kerran, vaikka asiassa olisi useita vastaajia. Myöskään leimaveroa ei enää tarvitse maksaa entisessä laajuudessa, koska saamistodisteen liittäminen haastehakemukseen ei ole useinkaan tarpeellista (OK 5:2 ja 5:3).

[67] Tuomioistuimien käyttämisestä saatavien perimisessä ks. Lehtonen 1988 s. 93: 'Tuomioistuinlaitoksen käyttäminen päätöksen hankkimiseen on lähes ilmaista, koska valtio maksaa oikeuslaitoksen palkka- ja muut kulut.' Ulosottolaitostakaan ei yleensä pidetä kalliina, ks. sama s. 51.

[68] Valtion maksuperustelaki 21.2.1992/150 6 §.

[69] HE 241/1992 vp. s. 3 ja 9.

[70] Heuman 1991 s. 49.

lallisen oikeusturva toteutuu velkomusoikeudenkäynnissä pääasiallisesti siten, että vastaajalla on aina oikeus saada asia täystutkintaiseen oikeudenkäyntiin.

Oikeudenkäynnin sanktiomekanismifunktiota on uudistuksissa edistetty siinä *Ekelöfin* painottamassa merkityksessä, että oikeudenkäynnin pitäisi tehokkaasti edistää velkojen maksamista. Velkajärjestelylainsäädäntöä voidaan pitää perintäjärjestelmässä velallista suojaavana instituutiona, perinnän eräänlaisena 'rajana'. Velkajärjestelyn mahdollisuus saattaa heikentää siviiliprosessin sanktiotehokkuutta velkojen maksamisen suhteen.

Sanktiomekanismin vaikutuksia voidaan *Lindblomin* esittämällä tavalla tarkastella instituutioiden kannalta. Mikä merkitys luotonannolle on sillä, että saatavien perinnässä on käytettävissä tehokas ja edullinen, osin yhteiskunnan ylläpitämä oikeuslaitos? Onko sillä, miten velkoja voidaan siviiliprosessissa periä, ohjausvaikutusta luotonannon kohdentumiseen tai velkojen perimiseen vaihtoehtoisilla keinoilla, esimerkiksi neuvottelemalla velallisen kanssa maksujärjestelyistä? Entä miten asiakkaan velkajärjestelyn mahdollisuus vaikuttaa luotonantajien toimintaan?

Kuluttajien velkajärjestelyä koskevien lakien vaikutusta luottomarkkinoiden toimintaan on eri yhteyksissä arvioitu ja pohdittu. Vaikutusten konkreettinen arviointi ja analysointi onkin jo huomattavasti vaikeampaa. Prosessioikeuden sanktiomekanismi, joka periaatteessa kohdentaa huomion tähän vaikutukseen, on ainakin Ekelöfin käyttämällä tavalla pääasiallisesti osa teleologista tulkintametodia eikä anna konkreettisia välineitä vaikutusten arvioimiseen. Sen sijaan Yhdysvalloissa kuluttajakonkurssin vaikutuksia luottomarkkinoiden toimintaan on tutkittu jo pitkään. Tutkimusten yhteisenä nimittäjänä on ollut – löyhä tai kiinteä – sitoutuminen oikeuden taloustieteen *(law and economics)* koulukuntaan. Viimeisessä luvussa tarkastelen niitä lähtökohtia, joista tämän tutkimussuuntauksen puitteissa voidaan jäsentää ja arvioida velkajärjestelylakin vaikutuksia.

IX VELALLISEN MAKSUKYVYTTÖMYYS JA KULUTUSLUOTTOMARKKINOIDEN SÄÄNTELY

Discharge, moreover, is far from a trivial policy.
Jackson 1986 s. 225.

1 LÄHTÖKOHTIA TARKASTELUUN OIKEUDEN TALOUSTIETEEN NÄKÖKULMASTA

1.1 Lainvalmistelun utilitaristiset argumentit

Tarkastellessaan lainkäyttöä sanktiomekanismin käsitteen avulla *Ekelöf* korostaa, että lainkäytön perimmäinen tehtävä on aineellisen oikeuden toteutuminen yhteiskunnassa yleisesti, yksittäistä oikeudenkäyntiä laajemmin. Prosessioikeudessa sekä oikeussuojavaade- että sanktiomekanismiteoria korostavat prosessin merkitystä aineellisen oikeuden toteutumisen varmistajana. Kuluttajien velkajärjestelyn sääntely on, kuten insolvenssioikeus laajemminkin, oikeudenala, jolla prosessuaalinen ja aineellinen oikeus ovat tiiviisti yhteenkietoutuneita. Aineellisten säännösten toteutuminen riippuu tällaisella oikeudenalalla oleellisesti siitä, että asianosaisilla on tehokkaat menettelyt käytettävissään oikeuksiensa toteuttamiseksi. Sanktiomekanismin heikkous on kuitenkin siinä, että se ei anna osviittaa siitä, miten voidaan arvioida sitä, täyttääkö tietty menettely sen mukaisen tehtävänsä.

Löytääksemme konkreettisia keinoja arvioida näitä vaikutuksia on luontevaa ottaa lähtökohdaksi amerikkalaisen oikeuden taloustieteen *(law and economics)* näkökulma. Paitsi että oikeuden taloustieteen käyttämä mikrotaloustieteen käsitteistö ja metodologia yleisesti ottaen soveltuu markkinailmiöiden tarkasteluun,[1]

[1] Oikeuden taloustieteen metodein on toki tarkasteltu kaikkia mahdollisia oikeudellisia sääntelyitä, ks. erit. Posner 1977 ja 1981.

se on amerikkalaisen insolvenssioikeuden tutkimuksen paradigma.[2] Kun eurooppalaiset velkajärjestelylait ovat saaneet tärkeitä vaikutteita amerikkalaisesta kuluttajakonkurssista, tutkimuksessa on vastaavasti aiheellista valottaa eurooppalaista velkajärjestelyä amerikkalaisen tieteellisen käsitteistön avulla. Tutkimusnäkökulman markkinalähtöisyyden relevanssia puolestaan vahvistanee oheinen suomalaisen oikeustieteen tilaa koskeva lainaus:

> 'Kun nykyisin ja myös lähivuosina käytännöllisesti katsoen koko Eurooppa elää markkinataloudessa tai pyrkii siihen, olisi täysi syy parempaa itseymmärrystä varten tutkia markkinatalouden yhteiskunnallista aatepohjaa sekä sen yhteyksiä ja vaikutuksia oikeusjärjestykseen. Tehtävä olisi kiireellinen siitäkin syystä, että vaihtoehtoisista markkinatalouden toteutumistavoista on maassamme kirjoitettu liian vähän ja markkinatalouden tarvitseman lainsäädännön periaatteellisesti kriittinen tarkastelu puuttuu.'[3]

Seuraavassa tarkastelussa pyrin analysoimaan aikaisemmissa luvuissa esitettyä aineistoa oikeuden taloustieteen käsitteistön avulla. Vertailevan aineiston avulla pyrin analysoimaan kuluttajakonkurssin eri vaihtoehtoja taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta. Vertailulla en niinkään pyri määrällisten muuttujien avulla mittaamaan eri vaihtoehtojen 'paremmuutta', mikä luultavasti olisikin mahdotonta,[4] vaan sellaisten kriteerien analysoimiseen ja alustavaan kehittämiseen, joilla kuluttajakonkurssilainsäädännön taloudellista tehokkuutta voidaan arvioida.[5]

Taloudellinen tehokkuus on ollut keskeinen lähtökohta kuluttajakonkurssilakeja säädettäessä, mutta sitä on eri maiden lainvalmistelutöissä tarkasteltu varsin

---

[2] Keskeisinä oikeuden taloustieteen näkökulmaa insolvenssioikeuteen soveltaneina tutkijoina mainittakoon erityisesti Jackson ja Baird. Aikakauskirja Law & Contemporary Problems (ks. erit. Meckling, Weistart ja Weston) tarkasteli konkurssilainsäädännön uudistamiseen liittyviä kysymyksiä taloudellisesta näkökulmasta vuoden 1977 teemanumerossaan. Kuluttajakonkurssia koskeva systemaattinen esitys taloudellisesta näkökulmasta ei ole tavallinen. Lähinnä sitä ovat Jackson 1986 s. 225 ss. ja Howard, Ohio State L.Rev. 1987 s. 1047 ss.

[3] Oikeustieteellinen tutkimus Suomessa. Valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan asettaman arviointiryhmän raportti. Suomen Akatemia julkaisuja 1/93 s. 118.

[4] Historialliseen ja sosiologiseen tutkimukseen liittyvän vertailun ongelmista 'laajassa mittakaavassa' ks. esim. Charles Tilly, Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons. Russel Sage Foundation, New York 1984. Vertailun keskeisin ongelma, historiallisten tapahtumien ainutkertaisuus, on aineistossani erityisen selvästi läsnä. Kuluttajakonkurssien lukumäärien vertailu eri maissa ei yleensä kerro muusta kuin oikeus- ja kulutusluottojärjestelmien erilaisuudesta.

[5] Jos tehdään ero law and economics ja economic analysis of law -tutkimussuuntauksien välillä (ks. Malloy 1990 s. 2–3), tarkasteluni kuuluu viimeksi mainittuun eli lainsäädännön taloudellisia vaikutuksia tarkastelevaan suppeampaan suuntaukseen. Tällöin edellisellä tarkoitetaan laajempaa, tutkimuksen teoreettisia ja ideologisia lähtökohtia analysoivaa otetta.

erilaisista lähtökohdista. Yhdysvaltojen vuoden 1978 konkurssilain kokonaisuudistuksen lainvalmistelutöissä tarkasteltiin laveasti luottomarkkinoiden toimintaa. Luotonanto sinänsä nähtiin taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin lisääntymisen kannalta erittäin tärkeäksi tekijäksi. Sen vuoksi pääsyä luottomarkkinoille pidettiin tärkeänä. Lähtökohtana markkinataloudessa tuli olla vapaa pääsy luottomarkkinoille. Yritysluotonannon puolella yhtiöiden vähimmäispääomasäännökset enemmänkin sääntelevät kuin rajoittavat sitä. Toisaalta – edelleen Yhdysvaltojen lainvalmistelijoiden mukaan – vapaa pääsy luottomarkkinoille edellyttää myös suhteellisen helppoa tietä ulos, mahdollisuutta konkurssiin (ja sitä kautta vapautua velkavastuusta). Vastaavasti kuin elinkeinoelämälle suunnatun luotonannon edistäminen edellyttää konkurssia, myös kulutusluotonantoa – ja sen myötä hyvinvointia – edistää kuluttajien pääsy konkurssiin, vapautuminen ylivoimaisista velkavastuista.[6]

Pohjoismaisissa lainvalmistelutöissä kuluttajakonkurssin taloudellisia vaikutuksia lähestytään toisesta näkökulmasta. Sen mukaan ylivelkaantuminen on velallista kohdannut sosiaalinen riskitekijä, jonka sattuessa velallinen tarvitsee apua.[7] Markkinaosapuolten kannalta pohjoismaisten lainvalmistelutöiden sanoma on positiivinen: velkajärjestelyn tulee edesauttaa sitä, että velallinen suorittaa mahdollisimman suuren osan saatavistaan, jolloin velkojat saavat niistä niin suuren osan kuin velallisen maksukyky huomioon ottaen on mahdollista ja velallisen työpanos saadaan täysimääräisenä takaisin työmarkkinoille. Taloudellista hyötyä pitäisi tulla yhteiskuntataloudenkin osalle sosiaalikustannusten vähenemisen johdosta.[8] Tarkastelu kohdistuu yksittäisen velkajärjestelytapauksen merkitykseen eri osapuolille. Sen sijaan velkajärjestelylailla ei katsota olevan suurempaa merkitystä luottomarkkinoiden toiminnalle yleisesti ottaen.[9]

Lainvalmistelutöissä velkajärjestelyä on puolustettu utilitaristisin argumentein, joiden mukaan velkajärjestely lisää taloudellista hyvinvointia, pienentää taloudellisia menetyksiä eikä reaalisesti heikennä minkään osapuolen taloudellista asemaa. Siten lähtökohta tarkasteluun utilitaristiseen taustafilosofiaan perustuvan oikeuden taloustieteen keinoin vaikuttaa luontevalta.[10] Oikeuden talous-

---

[6] Bankruptcy Laws Commission 1973 s. 70–74.

[7] Tätä pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin liittyvää lähestymistapaa on tarkasteltu edellä jaksossa VII 3.3.3.

[8] Ks. HE 183/1992 vp. s. 22, Tanska Bet 957/1982 s. 74, Norjan osalta esim. Finanskomiteen Innst.O.nr.90 (1991–92) s. 3 ja Saksan RegEntw 1991 s. 82.

[9] Ks. HE 183/1992 vp. s. 37.

[10] Kuluttajakonkurssilainsäädännön utilitaristisista lähtökohdista (vs. sopimusoikeudellinen paradigma) ks. Hill, Missouri L.R. 1991 s. 571 ss.

tieteessä lainsäädäntöä arvioidaan nimenomaan sen taloudellisen tehokkuuden perusteella, joka määritellään Pareto-kriteerin avulla. Pareto-tehokkuuden määritelmän mukaan

> taloudellinen tilanne (resurssien allokaatio) on tehokas, jos ei ole toista mahdollista tilannetta (allokaatiota), jossa vähintään yhden henkilön tilanne olisi parempi ilman että kenenkään muun asema heikkenisi – kunkin yksilön oman arvion mukaan.[11]

Taloudellisesta näkökulmasta katsottuna yleistäytäntöönpanon perimmäinen tavoite on taloudellisen tehokkuuden maksimoiminen – nimenomaan Pareto-kriteerin täyttävällä tavalla. Yleistäytäntöönpanoa on pidetty tyypillisenä vangin dilemman tai *common pool* -ongelman sovellutuksena.[12]

> Peliteoriassa vangin dilemmalla kuvataan kahden pelaajan päätöksentekoa, kun pelaajat eivät tiedä toistensa käyttäytymistä. Insolvenssioikeudessa se voidaan esittää seuraavasti: Velkojat A ja B voivat valita, joko erillis- tai yleistäytäntöönpanon. Yleistäytäntöönpanossa varallisuudesta saadaan 20 markkaa, mutta se edellyttää erillistäytäntöönpanosta pidättäytymistä. Erillistäytäntöönpanossa varallisuudesta saadaan 15 markkaa. Jos A pidättäytyy erillistäytäntöönpanosta, mutta B ei, B saa 15 mk ja A ei mitään. Kokonaistuloksen kannalta yleistäytäntöönpano olisi edullisin, mutta kumpikin pyrkii maksimoimaan oman tuloksensa. Kumpikin turvautuu erillistäytäntöönpanoon (koska ei voi luottaa siihen, että toinen valitsee yleistäytäntöönpanon), ja saa näin heikoimman mahdollisen tuloksen (7,5 mk).

Osallistuminen kollektiiviseen täytäntöönpanoon siihen liittyvine maksu- ja täytäntöönpanokieltoineen maksimoi jaettavan varallisuuden määrän (kokonaistehokkuuden).

Erillistäytäntöönpanossa kilpailevien velkojien strategiset toimet johtavat – paitsi epäoikeudenmukaiseen varallisuuden jakoon velkojien kesken – myös täytäntöönpanon kokonaistuloksen (tehokkuuden) heikkenemiseen ja varallisuusarvojen tuhoutumiseen. Samalla velkojille saattaa syntyä säästöä siitä, että heidän ei tarvitse osallistua kilpaileviin täytäntöönpanotoimiin.

Kuluttajakonkurssilainsäädäntöä voidaan puolustaa myös oikeuksia korostavista filosofisista lähtökohdista, ks. Kilpi Demari 9.3.1994.

[11] Määritelmä on käännetty Werinin ruotsinkielisestä esityksestä, ks. Werin 1982 s. 66. Kriteerille nimensä antanut taloustieteilijä julkaisi määritelmän vuonna 1897. Nykyisin määritelmää esitetään hieman eri tavoin, riippuen lähinnä siitä, sisältyykö siihen oletus muutoksen ehkä aiheuttamien kustannusten korvaamisesta; ks. Calabresi–Melamed 1992 s. 52 alav. 10.

[12] Ks. Jackson 1986 erit. s. 5, 10–18 ja 25–27. Huls et al. 1994 s. 207–208.

Sekä yrityssaneerauslakia että velkajärjestelylakia puoltavissa argumenteissa uudet lait esitetään ratkaisuna vangin dilemmaan. Varsinkin yrityssaneerausta (sekä de lege ferenda että yksittäistapauksissa) perustellaan sillä, että siinä realisointitulos on niin paljon edullisempi kuin konkurssissa, että minkään osapuolen ei tarvitse tyytyä konkurssirealisaatiota heikompaan tulokseen (likvidaatiovertailu). Velkajärjestelyssä täytäntöönpanotuloksen maksimoimiseen pyritään vaikuttamalla velallisen motivaatioon. Kun velkajärjestely antaa velalliselle positiivisen mahdollisuuden selvittää ylitsepääsemätön velkatilanne, vähenee kiusaus 'luovuttaa' velkojen maksamisesta kokonaan ja heittäytyä elämään tuottamattomasti sosiaalituen avulla.

Täytäntöönpanon liittyvä 'vangin dilemma' on yleensä ratkaistavissa vain lainsäädäntöteitse. Kuitenkin vertaileva aineisto toi esiin kaksi hyvään kauppatapaan perustuvaa käytäntöä ongelman ratkaisemiseksi. Ruotsissa akordikeskukset ovat saaneet yritysten saneerauksissa vakiintumaan käytännön, jossa velkojat sitoutuvat pidättäytymään erillistäytäntöönpanosta akordin edistämiseksi. Saksassa yksityishenkilöiden velkaneuvonnassa on samoin saavutettu sopimusperusteisia täytäntöönpanosta pidättäytymisiä.[13] Järjestelmän onnistuminen edellyttää sitä, että velkojat voivat luottaa selvittäjään ja siihen, että toisetkin velkojat pidättäytyvät erillistäytäntöönpanosta. Tällöin johdonmukainen käyttäytyminen maksimoi kokonaishyödyn pitkällä tähtäimellä.[14] Institutionaaliset luotonantajat, jotka ovat jatkuvasti pelissä mukana, todennäköisesti hyötyvät osallistumisesta kollektiiviseen käytäntöön. Mutta käytäntö on altis velkojan strategiselle käyttäytymiselle, joka pakottaa muutkin pelaajat toimimaan strategisesti.

Taloudellinen tehokkuus, määriteltiinpä se Pareto-kriteerin avulla tai vapaammin, on väistämättä yleistäytäntöönpanon keskeinen tavoite. Lainsäädännön tavoitteena se on siinä määrin yksipuolinen, että ennen kuin menen eteenpäin tarkastelen kahta oikeuden taloustieteen peruslähtökohtaa, metodologista individualismia ja tehokkuuden suhdetta lainsäädännön muihin tavoitteisiin.

---

[13] Saksassa lainsäädäntö antaa käytännölle tukea vaikeimmissa tapauksissa siten, että täysin varaton velallinen voi tehdä alioikeudelle varattomuusilmoituksen, joka ainakin jossain laajuudessa suojaa häntä hyödyttömistä perintätoimista aiheutuvilta kuluilta.

[14] Käytäntöä voidaan selittää peliteorian avulla, jossa on tutkittu sitä, mikä on strategisesti oikea linja silloin kun strategisen käyttäytymisen mahdollistava tilanne toistuu äärettömän monta kertaa.

1.2 Eräitä tarkastelutavan lähtökohtia

Metodologinen individualismi.

Mikrotaloustieteen perusolettamuksiin kuuluvat oletukset täydellisistä markkinoista ja ihmisistä markkinoilla toimivina omaa hyötyfunktiotaan maksimoivina rationaalisina toimijoina (metodologinen individualismi). Nykyisin taloustieteessä lähdetään yleisesti siitä, että kumpikin olettamus on pikemminkin taloustieteellisen mallin rakennuspuu kuin kuvaus todellisuudesta.[15] Taloustieteen ihmiskäsityksestä on käyty laajalti keskustelua, jota en tässä voi edes sivuta. Keskeinen kysymys on se, poikkeaako käsitys ihmisestä rationaalisena hyödyn maksimoijana siinä määrin todellisuudesta, että taloustieteellisen mallin antamia tuloksiakaan ei voida yleistää.[16] Monet tutkijat ovat myös pyrkineet parantamaan mallia hyödyntämällä käyttäytymistieteiden esimerkiksi kotitalouksien käyttäytymistä koskevia empiirisiä tuloksia.[17]

Kysymys on pakko ottaa tässä esiin sen vuoksi, että kuluttajien ylivelkaantumisesta saadut empiiriset havainnot tuntuvat asettavan käsityksen kuluttajasta rationaalisena toimijana vakavasti kyseenalaiseksi. Voidaan sinänsä lähteä siitä, että kuluttajat ja kotitaloudet käyttävät luottoa rationaalisesti taloudellisen asemansa kohentamiseen. Luoton avulla kotitaloudet voivat aikaistaa kulutustaan käyttämällä tulevaisuudessa ansaittavia tuloja etukäteen ja saada näin tuloista suuremman hyödyn kuin kuluttamalla ne jälkikäteen. Ylivelkaantuminen voi johtua tulevien tulojen virheellisestä arvioinnista. Esimerkiksi työttömyys- ja sairausriskin huomioon ottamiseen on luontevaa käyttää taloudellisia riskin allokoinnin perusteita. Sen sijaan esimerkiksi toisen henkilön puolesta annetusta takauksesta tai ylimitoitetusta kulutusluotonotosta aiheutunutta ylivelkaantumista näyttää empiiristen havaintojen mukaan olevan vaikeaa hahmottaa rationaalisen hyödyn maksimoijan oletuksesta lähtien.[18]

---

[15] Ks. esim. Schäfer–Ott 1986 s. 46–53.

[16] Keskustelua on käyty esim. siitä, miten ihmisten keskinäinen riippuvuus ja huolenpito voitaisiin ottaa taloustieteessä huomioon. Tämä kysymyksenasettelu tulee esiin tarkasteltaessa taloustieteen ihmiskäsitystä naisnäkökulmasta ks. Allén, Naistutkimus 1991 s. 7–17. Rationaalisuuden rajoituksia on pyritty jäsentämään käsitteen *bounded rationality* alla, ks. esim. Stephen 1988 s. 185.

[17] Esim. Baxter 1993 kotitalouksien osalta s. 42–52 ja 125–136.

[18] Takaukselle on luonteenomaista se, että takaaja itse ei välttämättä ole hyötynyt siitä. Vaikka hyötyfunktioon luetaan myös välillinen taloudellinen hyöty ja ei-taloudellinen hyöty (ihmissuhteissa ym.), toiminnan rationaalisuutta on joskus vaikeaa hahmottaa.

Taloudellista mallia käytettäessä kysymys on siitä, voidaanko velkajärjestelylailla vaikuttaa markkinaosapuolten toimintaan ja jos voidaan, voidaanko vaikutuksia arvioida mallin avulla. Melko selvältä vaikuttaa, että lailla voidaan vaikuttaa luotonantajan käyttäytymiseen. Kulutusluoton antajilla on kehittyneitä luottokelpoisuuden arviointitapoja, joihin velkajärjestelylaki voi vaikuttaa (jälj. 3.2).

Lain vaikutuksia kulutusluoton käyttäjiin on vaikeampi arvioida. Tältä osin on erotettava vaikutus toimintaan luotonottotilanteessa ja käyttäytymiseen velkaongelmien ilmenemisen jälkeen. Voidaan epäillä, että luotonottopäätökseen vaikuttavat enemmän muut seikat (luoton tarve, tulotaso, työsuhteen pysyvyys, luoton tarjonta, sen hinta jne.) kuin velkajärjestelylain sisältö. Mahdollisuuksia ottaa velkajärjestelylain olemassaolo huomioon luottoa otettaessa vähentää se, että kuluttajalla ei ehkä ole lain sisällöstä tietoa, tai että kuluttajakonkurssi ja luottokelpoisuuden menetys voidaan kokea niin vastenmieliseksi, että tietoisuus sen mahdollisuudesta ei muuta käyttäytymistä jne. (ks. 3.3.1 ja 3.3.2).

Sen sijaan velkajärjestelylain säännökset todennäköisesti vaikuttavat siihen, missä määrin velalliset maksuvaikeuksiin jouduttuaan pyrkivät selviytymään velvoitteistaan. Taloudellisen mallin avulla voidaan analysoida niitä lain piirteitä, jotka vaikuttavat velallisten valintoihin ylivelkaantumistilanteissa (ks. 3.3.3 ja 3.3.5).

Seuraavassa esityksessä lähdetään siitä, että insolvenssilain säännöksillä voidaan vaikuttaa sekä kulutusluoton antajien että luotonkäyttäjien toimintaan. Edelleen oletetaan, että vaikuttaminen ei tapahdu vain juridisnormatiivisella kielletty/sallittu -akselilla, vaan että toimijat arvioivat eri vaihtoehtojen taloudellista edullisuutta.

Toisaalta vaikuttaa siltä, että metodologisen individualismin tarjoama ihmiskäsitys voi helposti johtaa liiallisiin yksinkertaistuksiin. Luultavasti emme tunne ihmisten hyötyfunktioita riittävästi. Luultavasti emme pysty ottamaan ihmisten psykologisia toimintamalleja riittävästi huomioon. Markkinoista lähtevä teoreettinen selitys sille, että taloudellinen malli ei ylivelkaantumistilanteissa aina

---

Kevytmielisen velkaantumisen osalta viittaan tässä nimenomaan sellaisiin tapauksiin, joissa ei ole ollut moraalisen hasardin mahdollisuutta (velallinen on tiennyt joutuvansa vastuuseen velasta eikä ole pyrkinyt välttämään sitä) eikä velallinen ole mielestään tavoitellut ylivelkaantumista (velkakierre).

Ongelma liittyy oikeuden taloustieteen analyyseihin yleisemminkin. Posner on värikkäästi kuvaillut taloudellisen analyysin epäkonventionaalisia kohteita, joita hän taloudellisessa analyysissaan käsittelee: tuomari, partit, huoltajat, raiskaaja ym. (Posner 1977 s. 13). En yhtä vakaasti kuin hän usko taloustieteellisen mallin selitysvoimaan enkä käyttäisi sitä viimeksi mainituissa tapauksissa. Rationaalisen toimijan oletus on ylivelkaantumisen kohdalla ongelmallinen markkinaympäristössäkin.

pysty selittämään eikä ennakoimaan ihmisten käyttäytymistä, voi olla siinä, että mallia ei yksinkertaisesti ole luotu sellaisia tilanteita varten, joissa ihmisillä ei ole lainkaan (eksistenssiminimin ylittäviä) resursseja käytettävissään toimiakseen markkinoilla.

Se, missä määrin mallin avulla pystytään ennakoimaan käyttäytymistä, voidaan verifioida vain empiirisin tutkimuksin. Siitä ei seuraavassa ole kysymys, vaan tavoitteena on selostaa ja arvioida niitä kriteerejä, joiden perusteella oikeuden taloustieteessä velkajärjestelylakien tehokkuutta arvioidaan. Kriteerien toimivuutta (ja rajoituksia) pyrin havainnollistamaan Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssia koskevien empiiristen tutkimusten tuloksilla.

Se, missä määrin taas velallisten halutaan suorittavan velkojaan esimerkiksi lastensa hyvinvoinnin kustannuksella, on arvovalinta, jota oikeus- tai taloustieteellinen tutkimus ei pysty ratkaisemaan. Lähtökohtien selkeyttämiseksi pohdin taloudelliseen tehokkuuden kriteerin suhdetta lainsäätäjän arvovalintoihin seuraavassa.

Pareto-tehokkuuden normatiivisuus.

Taloudellisen tehokkuuden asettaminen aineellisen lainsäädännön arvioinnin kriteeriksi herättää väistämättä kysymyksen kriteerin yksipuolisuudesta. Pareto-tehokkuus ei ota kantaa resurssien jakautumisen oikeudenmukaisuuteen, vaan on tässä suhteessa indifferentti.[19] Resurssien jakautumista, distribuutiota ja redistribuutiota koskevat ratkaisut sisältävät kannanoton oikeudenmukaisuuteen ja ovat normatiivisia. On selvää, että yksityishenkilöiden velkavastuun sääntely sisältää kannanoton oikeuksien redistribuutioon ja siinä on pohjimmiltaan kysymys oikeudenmukaisuudesta.

Kysymys oikeudenmukaisuuden ja tehokkuuden suhteesta koskee oikeuden taloustieteen ja oikeustieteen paradigmojen suhdetta. Selostan seuraavassa lyhyesti neljä tapaa suhtautua taloudellisen tehokkuuden asemaan normatiivisessa järjestelmässä.

(1) Joissain tilanteissa taloustieteilijät voivat lähteä siitä oletuksesta, että heidän analyysinsä kohteena olevat taloudelliset organisaatiot ovat taloudellisesti tehokkaita. Kutsun lähtökohtaa nimellä *oletettu empiirinen tehokkuus*.

Tarkastelutavan oikeutus perustuu täydellisten markkinoiden ja metodologisen individualismin oletuksiin. Kuten jäljempänä todetaan, Coase-teoreeman oletusten mukaisesti tällöin päästään resurssien tehokkaaseen allokaatioon. Talous-

[19] Toisin Malloy, joka katsoo, että mikrotaloustieteen malli perustuu vallitsevan resurssien distribuution arvottamiseen muiden yli, Malloy 1990 s. 48–54.

tieteellisen mallin oletukset otetaan tässä tarkastelutavassa lähtökohdaksi arvioitaessa empiirisiä havaintoja. Mallin mukaisesti organisaatiotutkijat olettavat rationaalisten hyödyn maksimoijien muodostavan taloudellisesti tehokkaita organisaatioita. Kilpailussa taloudellisesti tehokkain organisaatio säilyy, kun taas muut häviävät. Oletetun empiirisen tehokkuuden soveltumisala rajoittuu markkinoilla vaihdettavissa olevien oikeuksien analyysiin (kuten esimerkiksi liiketaloudellisen organisaatiomuodon valinta). Lopputuloksen tehokkuus voidaan olettaa vain, jos kaikki taloudellisen mallin edellytykset täyttyvät.[20]

Olisi houkuttelevaa lähteä oletetun empiirisen tehokkuuden näkökulman mukaisesti siitä ajatuksesta, että kuluttajakonkurssilait ja insolvenssilainsäädännön uudistukset laajemminkin on säädetty sen vuoksi, että aikaisempi lainsäädäntö ei enää täyttänyt Pareto-kriteeriä. Ajatus saattaa jopa olla oikea. Oletettu empiirinen tehokkuus kuitenkin rajaa normatiiviset kysymykset analyysin ulkopuolelle.

(2) Taloudellinen tehokkuus on useille oikeuden taloustieteen tutkijoille normatiivinen käsite. Ennen muuta *Richard A. Posner* käyttää taloudellisen tehokkuuden käsitettä *(vahvasti) normatiivisena käsitteenä.* Taloudellinen tehokkuus on Posnerin normatiivisen teorian ydin. Posnerin lähtökohta on utilitarismi, joskin hän nimenomaisesti ottaa etäisyyttä *Benthamin* utilitarismiin. Utilitarismin keskeinen normatiivinen periaate, hyödyn maksimointi, joka voi käsittää sellaisia aineettomia ja epämääräisiä arvoja kuin onni ja hyvinvointi, on Posnerille liian lavea. Sen sijaan hän tarjoaa eettiseksi periaatteeksi varallisuuden (wealth) maksimointia.[21] Posner arvioi sekä oikeuspoliittisia päätöksiä (lainsäädäntöä) että tuomioistuimien ratkaisuja käyttäen ratkaisevana ja usein ainoana kriteerinä taloudellisen tehokkuuden maksimointia, joka siten nostetaan tärkeimmäksi eettiseksi ja normatiiviseksi periaatteeksi.[22] Lainsäädännön hyvyys ja ratkaisuvaihtoehtojen keskinäinen paremmuus ratkaistaan sen perusteella, mikä johtaa taloudellisten resurssien mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön.

Posnerin mukaan oikeudenmukaisuus, siten kuin se yleensä ymmärretään, sisältää (muiden sisältöjen kuten distribuution oikeudenmukaisuuden lisäksi tai yksinään) taloudellisen tehokkuuden. Hänen mukaansa *'...in a world of scarce resources waste should be regarded as immoral'*.[23] Posner pyrkii osoittamaan, että taloudellisen tehokkuuden omaksuminen tärkeimmäksi oikeuspoliittiseksi arvoksi johtaa lainsäädännön eri alueilla parhaaseen lopputulokseen. Posnerin

[20] Ks. Coase, The Nature of the Firm 1937 (Coase 1988), Milgrom–Roberts 1992.

[21] Posner 1981 s. 68–69, ks. myös sama 1977 s. 12.

[22] Posner 1981 s. 13 ja 69, 115. Posnerin edustaman Chicago-Virginia koulukunnan ja perinteisemmän juridisen ajattelun välisestä jännitteestä ks. Mercuro 1989 s. 18–20.

[23] Posner 1977 s. 23.

käsittelemät oikeudenalat ulottuvat rikosoikeudesta perheoikeuteen ja perusoikeuksista yksityisyyden suojaan.[24]

On selvää, että varallisuuden ja jopa hyvinvoinnin maksimoinnin omaksuminen lainsäädännön keskeiseksi eettiseksi perustaksi johtaa välittömästi huomattaviin vaikeuksiin sellaisilla oikeudenaloilla, joilla lainsäädännön eettinen ja moraalinen perusta on keskeinen, kuten rikosoikeudessa tai perheoikeudessa. Jos taloudellinen tehokkuus asetetaan moraalin yläpuolelle, järjestelmä ei enää ole moraalinen.[25] Myös varallisuusoikeuden alalla tehokkuuden korottaminen painoarvoltaan vahvimmaksi tai jopa ainoaksi normatiiviseksi periaatteeksi koetaan yleensä problemaattiseksi sen vuoksi, että silloin sivuutetaan varallisuuden jakautumista ohjaavat eettis-normatiiviset periaatteet.[26]

Varallisuuden maksimoimisen omaksumista eettiseksi periaatteeksi voidaan pitää myös taloustieteen kannalta ristiriitaisena. Perinteisessä taloustieteessä lähdetään tutkimuksen arvovapaudesta. Taloustieteessä rakennettujen mallien ja yleistysten avulla pyritään kuvaamaan ja ennakoimaan ihmisten käyttäytymistä. Metodologinen individualismi, käsitys ihmisestä rationaalisena hyvinvointinsa maksimoijana on näiden mallien perusoletus. Mallien mukainen käyttäytymisen ennakointi perustuu siihen, mihin toimijat, ihmiset pyrkivät (maksimoimaan hyvinvointiaan). Toisaalta malli olettaa, että ihmiset itse tietävät, mikä edistää heidän hyvinvointiaan. Oletus siitä, mitä ihminen (empiirisesti, mallin edellytyksenä) haluaa, ei voi vastata normatiiviseen kysymykseen, mitä hänen pitää tehdä.[27]

Tehokkuuden normatiivisuus ja oletettu empiirinen tehokkuus esiintyvät usein yhdessä. Varsinkin eräissä tuomioistuimien kehittämää oikeutta, common law'ta, koskevissa tutkimuksissa on pyritty yhdistämään nämä näkökulmat: tuomarien harkintaa ohjaavaksi normatiiviseksi periaatteeksi on ymmärretty tehokkuus, mistä seuraa se, että common law täyttää tehokkuuskriteerin.[28]

---

[24] Yllättävää kyllä en ole löytänyt Posnerilta kuin yksittäisiä viittauksia konkurssioikeuteen, johon tarkastelukulma tuntuu soveltuvan poikkeuksellisen hyvin.

[25] Ks. tämänsuuntaisesta Posner kritiikistä esim. Englard Harv.L.Rev. 1982 ja Malloy 1990 s. 60–64.

[26] Ks. esim. Wikströmin kritiikki markkinaohjautuvuuden utilitaristisia lähtökohtia vastaan, Wikström 1994 passim., erit. s. 33.

[27] Vrt. Englard Harv.L.Rev. 1982 s. 1164–1165. Toisin Malloy, joka katsoo, että metodologinen individualismi sisältää arvoarvostelman (ihmisten pitää rationaalisesti tavoitella omaa etuaan), Malloy 1990 s. 54.

[28] Yhteenvedonomaisesti Rowley 1989 s. 137–139. Tämä piirre on myös Posnerin tutkimuksissa näkyvissä.

Kornhauserin mukaan molemmat näkökulmat sisältyvät oikeuden taloustieteen perustana oleviin 'teeseihin' ks. Kornhauser Lewis A., The Great Image of Authority. Standford Law Review, Vol 36, Nos 1&2. 1984 s. 349–389 s. 353–357.

(3) Kolmas näkökulma perustuu lainsäädännön vaikutusten analyysin (Sein) ja niiden arvottamisen (Sollen) erottamiseen. Siinä *empiiris-analyyttinen tarkastelu erotetaan normatiivisesta*, jolloin oikeuden taloustieteen rooli rajoittuu edelliseen.[29] Voidaan ajatella, että tutkijan tehtävä rajoittuu empiirisanalyyttiseen ja päätöksentekijän, lainsäätäjän tai tuomarin tehtävä on arvottaa. Erottelu ei kuitenkaan tarjoa kummallekaan ohjenuoraa silloin, kun tehokkuus- ja oikeudenmukaisuusnäkökohdat ovat päätöksenteossa mukana vastakkaisiin suuntiin painavina argumentteina.

(4) Yhä useammat oikeuden taloustieteeseen suuntautuneet tutkijat erottavat *resurssien allokaation tehokkuuden* ja oikeuksien (entitlements) *oikeudenmukaisen distribuution* päätöksentekoa ohjaavina, toisistaan riippumattomina *normatiivisina periaatteina*. Vaikkakaan sitä, mikä on oikeuksien suotava distribuutio, ei voida taloustieteen keinoin ratkaista, myös distribuutio on otettava taloudellisessa analyysissä huomioon. *Hirsch* toteaa: 'Guidelines given by economic theory require two successive steps – first, income must be redistributed in the most desirable manner; second, resources should be allocated in the most efficient manner, preferably in response to competitive forces. An effort must be thus made to agree on a subjectively preferred income distribution and it must be followed by an effort to attain allocative efficiency.'[30] Vastaavasti ruotsalainen *Peter Bohm* asettaa distribuutiota koskevat tavoitteet allokaatiotehokkuuden edelle ja sen rajoituksiksi.[31]

On selvää, että taloudellinen tehokkuus on yksi oikeuspoliittista päätöksentekoa ohjaava kriteeri lakia säädettäessä. Vaikeampi kysymys on, missä määrin tehokkuudelle annetaan merkitystä lainkäytössä. Juuri tuomarin harkintaa tarkasteltaessa tehokkuusargumentin normatiivisuus tulee ajankohtaiseksi. Oikeuden taloustieteen koulukunta lähtee siitä, että tehokkuusargumenttia on voitava käyttää normatiivisena tulkinta-argumenttina, joka tuomarin on harkinnassaan otettava huomioon ja punnittava sitä muita (oikeudenmukaisuus)argumentteja vastaan. Ajatus ei ole kovin kaukana siitä, miten reaalisia argumentteja pohjoismaisessa laintulkinnan teoriassa edellytetään käytettävän tulkinta-argumentteina. Oleelli-

---

Tekstissä esitetty oletetun empiirisen tehokkuuden ja tehokkuuden normatiivisuuden välinen jännite on eri asia kuin yleisesti mikrotaloustieteen mallien taustalla oleva positiivisuuden ja normatiivisuuden välinen jännite (Pekkarinen–Sutela 1 1989, s. 123). Positiivinen malli, joka kertoo miten täydelliset markkinat toimivat, ei väitä, että sellaiset olisivat empiirinen tosiasia. Normatiivisen kannan mukaan markkinoiden tulisi olla mahdollisimman lähellä täydellisiä.

[29] Esimerkiksi Schäfer–Ott 1986 s. 15.

[30] Hirsch 1979 s. 4–5.

[31] Bohm 1988 s. 113.

nen merkitys on tällöin sillä, missä määrin lainkäyttö nähdään käyttäytymistä ohjaavan funktion ja missä määrin yksittäisen riidan ratkaisufunktion täyttäjänä. Tehokkuusargumentin painoarvo liittyy yleensä vain lainkäytön tuleviin oikeussuhteisiin kohdistuvaan ohjausfunktioon: ratkaistavana olevassa riidassa ei yleensä jälkikäteisesti voida vaikuttaa tehokkaaseen resurssien käyttöön.[32]

1.3 Maksukyvyttömyys ja kulutusluotto – johdanto tämän luvun analyysiin

Mikrotaloustiede tarkastelee markkinoiden toimintaa, minkä vuoksi seuraavassa tarkastellaan ensisijaisesti kulutusluottomarkkinoita. Maksukyvyttömillä velallisilla on toki muiltakin tahoilta (lähisukulaiset, verottaja, vahingon kärsijä jne.) otettua velkaa, johon analyysi pätee vain osittain. Jatkossa palataan siihen kysymykseen, missä määrin tarkastelua voidaan hyödyntää muiden kuin sopimukseen perustuvien saatavien tarkasteluun (3.2.2).

Luottomarkkinoiden osapuolten välisiä suhteita sääntelevässä lainsäädäntökokonaisuudessa insolvenssilainsäädäntö voidaan nähdä osana sopimussuhteiden sääntelyä.[33] Oikeuden taloustieteen näkökulma insolvenssioikeuteen onkin sopimusoikeudellinen. Näin tarkasteltuna konkurssi on yksi tapaus sopimusrikkomuksista. Useimmiten konkurssi merkitsee velallisen kaikkien sitoumusten ja velvoitteiden täyttämättä jättämistä.[34] Sopimuskumppanin maksukyvyttömyys on sopimuksen täyttämistä koskeva riski ja sopimus riskien jakamisen instrumentti.

Taloudellinen näkökulma sopimusrikkomuksesta seuraaviin sanktioihin kysyy yksinkertaisesti, johtavatko ne tehokkaaseen resurssien allokointiin. Sopimuksen täyttämisen varmistaminen sinänsä ei ole tästä näkökulmasta tarkasteltuna itsetarkoitus. Sopimuksen täyttäminen on perusteltua vain siinä tapauksessa, että se johtaa tehokkaampaan resurssien allokointiin kuin täyttämättä jättäminen.[35] Toisaalta sopimusosapuolet voivat sopia riskin jaosta haluamallaan tavalla, mikä Coasen teoreeman mukaan johtaa tehokkaaseen lopputulokseen.

Coasen teoreema voidaan ilmaista seuraavasti: Riippumatta siitä, mikä on alkuperäinen oikeuksien (entitlements; Handlungsrechte) distribuutio tietyssä yhteisössä, jos näistä oikeuksista voidaan vapaasti disponoida, lopputila on Pare-

[32] Schäfer–Ott 1986 s. 333.

[33] Ks. edellä III 3.2.1.1 ja 3.2.2.3.1.

[34] Konkurssipesällä eräissä tapauksissa oleva sijaantulo-oikeus velallisen sopimussuhteisiin on katsottava poikkeukselliseksi.

[35] Schäfer–Ott 1986 s. 266.

to-tehokas oikeuksien allokaatio. Edellytyksenä kuitenkin on, että transaktiokustannukset ovat nolla.[36]

Kulutusluottomarkkinoita ajatellen: Riippumatta siitä, kumpi osapuoli, luotonantaja vai luotonkäyttäjä lain mukaan on vastuussa maksukyvyttömyysriskistä aiheutuvista kustannuksista, markkinaosapuolet voivat sopia sellaisesta riskin allokoinnista, joka johtaa taloudellisesti tehokkaaseen lopputulokseen. Toisin sanoen, jos vastuu kustannuksista (luottotappioista) on laissa asetettu luotonantajalle, tämä siirtää ne luoton hintaan ja siten luotonkäyttäjien maksettavaksi. Jos taas vastuu sovitaan luotonkäyttäjälle, luoton hinta on vastaavasti alhaisempi kuin edellisessä vaihtoehdossa. Taloudellisen tehokkuuden kannalta lopputulos olisi kummassakin tapauksessa sama.

Jokainen näkee, että edellä lausuttu ei vastaa todellisuutta. Miksi näin on, voidaan pukea Coase-teoreeman rajoitusten kielelle. Ensinnäkin on jokseenkin mahdotonta tietää, kumpi vaihtoehto olisi yksittäistapauksessa tehokkaampi. Velkoja ja velallinen eivät voi myöskään sopia maksukyvyttömyysriskin siirtämisestä toiselle osapuolelle sen mukaan kuin on taloudellisesti tehokasta. Edellä todettiin, että yleistäytäntöönpano ratkaisuna vangin dilemmaan edellyttää sääntelyä laissa. Lisäksi sopimisesta aiheutuvat transaktiokustannukset (eli sopimuksen solmimisen yhteydessä ja sopimussuhteen aikana tarvittavan informaation hankkimisen kustannukset, sopimuksen solmimisesta aiheutuvat sivukulut sekä täytäntöönpanokustannukset) olisivat suuret, koska olisi kallista hankkia yksittäistä velallista koskevaa tietoa erilaisista riskeistä massaluoteisessa toiminnassa. Edelleen, yksittäisten velallisten heikko neuvotteluasema suhteessa institutionaalisiin luotonantajiin ei olisi omiaan johtamaan taloudellisesti tehokkaisiin sopimuksiin. Lisäksi osa velkojista (vahingonkorvausvelkoja, osa julkisoikeudellisista velkojista) ei missään tapauksessa voi sopia maksukyvyttömyysriskin allokoinnista.

Informaatiokustannuksina voidaan käsitellä myös sitä, että moraalisen hasardin vaara – eli se, että jompikumpi osapuoli yrittää käyttää riskinjakoa yksipuolisesti hyväkseen – olisi sopimuksissa ilmeinen. Jos maksukyvyttömyysriski on lain mukaan velallisella, sopiminen sen siirrosta velkojalle saattaisi johtaa siihen, että velallinen ei aiokaan maksaa velkaansa. Moraalinen hasardi voi ilmetä myös siten, että velallinen välinpitämättömyyttään ei tee voitavaansa riskitapahtuman välttämiseksi. Jos taas riski olisi lain mukaan velkojalla, mutta voitaisiin sopimuksella siirtää velalliselle, moraalinen hasardi voi esiintyä velkojapuolel-

[36] Määritelmä perustuu Coasen kuuluun artikkeliin The Problem of Social Cost vuodelta 1960. Tässä se on käännetty Schäferin ja Ottin saksankielisestä oppikirjasta (Schäfer–Ott 1986 s. 71).

la. Velkoja voi antaa luottoa velallisille, joiden maksukyky on alun alkaen arveluttava ja joiden luotottaminen ei ole taloudellisen tehokkuuden kannalta perusteltua.[37]

Taloudellisessa tarkastelussa joudutaan selvittelemään Coase-teoreeman puuttuvia edellytyksiä moneltakin kannalta. Onneksi oikeuden taloustieteessä on kehitelty sopimukseen sisältyvän riskin jakoa koskevia periaatteita (ks. 3.1). Ennen sitä tarkastelen lyhyesti maksukyvyttömyysriskin asemaa sopimusoikeudessa.

2 VELALLISEN MAKSUKYVYTTÖMYYS SOPIMUSOIKEUDEN PARADIGMASSA

Ajatus siitä, että sopimuksen pitämistä ja sopimussuhteeseen sisältyvää riskinjakoa tarkastellaan taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta, vaikuttaa oikeusjärjestelmälle vieraalta. Lähtökohdan vieraudesta huolimatta ero juridiseen tarkasteluun verrattuna ei loppujen lopuksi ehkä ole aivan niin suuri kuin ensi näkemältä vaikuttaa.

Velallisen konkurssi tai maksukyvyttömyys aiheuttaa joka tapauksessa sopimussuhteessa sopimusrikkomuksen. Useimmiten konkurssi merkitsee sopimusrikkomusta velallisen kaikissa sopimussuhteissa.[38] Velkajärjestelyssä ja yritys-saneerauksessa velallisen sopimusvelvoitteiden purkaminen ei ole pääsääntö. Näihinkin menettelyihin käytännössä useimmiten liittyy velallisen sopimusrik-

[37] Taloustieteessä ihmiset jaetaan kolmeen ryhmään sen perusteella, miten he psykologisesti suhtautuvat riskinottoon: riskiavertikot, riskineutraalit ja riskihakuiset. Luonnollisia henkilöitä pidetään yleensä lähtökohtaisesti riskiavertteina (eli he eivät ole halukkaita ottamaan suuria riskejä). Jotkut velalliset ovat kuitenkin riskihakuisia. Riskihakuinen henkilö olisi valmis ottamaan luottoa (alhaisemmalla hinnalla) ja sopimaan, että riskitapahtuman sattuessa riski on hänellä. Riskitapahtuman todella sattuessa hän menettäisi kaiken sillä seurauksella, että yhteiskunta tai lähiomaiset joutuisivat vastaamaan hänen elatuksestaan. Sopimusvapaus siis johtaisi pääasiallisesti kustannusten ulkoistamiseen. Velallinen olisi toki – sopimuksensa mukaisesti – velvollinen maksamaan velkojaan mikäli hän riskitapahtuman jälkeen pystyisi ansaitsemaan. Ongelmana on se, että hän tuskin enää olisi halukas pitämään sopimustaan. Yhteiskunnassa, joka ei hyväksy pakkotyötä, häntä ei voida siihen pakottaa, ja taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta pakkotyö on joka tapauksessa sangen tehotonta. Yleisesti vastaavasta vahinkoproblematiikasta Calabresi 1970 s. 58–59.

[38] Konkurssipesä voi eräissä tapauksissa täyttää velallisen sopimuksen mukaiset velvoitteet (sijaantulo-oikeus), jolloin sopimusrikkomusta ei tapahdu ja sopimuskumppani on sidottu sopimukseen. Vaikka konkurssipesän oikeus on tässä suhteessa vahva, käytännössä nämä tilanteet ovat poikkeuksia. Sijaantulo-oikeudesta ks. Niemi-Kiesiläinen 1989 s. 97 ss., Tuomisto 1991 erit. s. 220 ss. sekä Mikael Möller Konkurs och Kontrakt 1988.

komus vähintäänkin maksukiellon johdosta. Maksu- ja saneerausohjelmassa sopimusvelvoitteiden sisältöä yleensä joudutaan muuttamaan. Sopimuskumppanin kannalta tilanteeseen sisältyy (jonkin asteinen) sopimusrikkomus.

Sopimusoikeudessa sopimussitovuus on lähtökohtana myös silloin kun tarkastellaan sopimusrikkomuksen seuraamuksia. Sopimusrikkomustilanteessa *Taxell* käyttää periaatteesta termiä *fortsatt avtalsbundenhet*.[39] Sopimusoikeudessa sopimusrikkomuksesta seuraavien sanktioiden primäärisenä tarkoituksena on turvata sopimuksen mukainen suoritus ja antaa sopimuskumppanille oikeussuojaa sopimusrikkomuksen sattuessa. Taxellin mukaan 'påföljdernas yttersta syfte är att ge borgenären rättsskydd i det läge som avtalsstörningen orsakat.'[40] Toissijaisesti, jos sopimuksen mukaista suoritusta ei saada, velkojalla on oikeus vaatia sellaista taloudellista korvausta, joka asettaisi hänet samaan asemaan kuin mihin hän olisi päässyt ilman sopimusrikkomusta. Reparatiivisen tavoitteen lisäksi sanktioilla on myös preventiivinen funktio.[41]

Kun sopimuksen sisältö on lähtökohtaisesti sopimuskumppaneiden harkinnan varassa oleva asia, he voivat pääasiassa harkintansa mukaan sopia myös sopimuksen mukaisen suorituksen täyttämistä varmentavien sanktioiden sisällöstä, viivästyskorosta, sopimussakosta, vahingonkorvauksesta jne.[42] Viime kädessä sopimuskumppani voi vaatia sopimuksen mukaista suoritusta tai sopimusrikkomuksesta johtuvien sanktioiden toteutumista oikeudenkäynnin ja pakkotäytäntöönpanon kautta. Tuomioistuimen tehtävä on varmistaa tehokas ja täydellinen oikeussuoja.[43]

---

[39] Taxell 1993 s. 18 ja 43; keskeisestä terminologiasta ks. sama s. 13.

[40] Taxell 1972 s. 10, ks. myös sama 1988 s. 526. Samansuuntaisesti esim. Aurejärvi 1988 s. 71.

Vanhemmissa siviilioikeudellisissa yleisesityksissä sopimussuhteeseen kuuluvat sanktiot sivuutetaan usein sangen lyhyesti ja esityksen pääpaino on sen sijaan sopimuksen ulkopuolisessa vahingonkorvausoikeudessa, ks. esim. Kivimäki–Ylöstalo 1973 s. 455 ss., F.W. Ekström, Privaträttens allmänna läror, utgiven av Einar Cavonius, Helsingfors 1925 s. 834–835. Serlachius puolestaan lähtee liikkeelle velkojan oikeuden turvaamisesta oikeudenkäynnin ja täytäntöönpanon kautta, ja siirtyy sen jälkeen tarkastelemaan sopimukseen perustuvia sanktioita, erityisesti uhkasakkoa (Julian Serlachius, Suomen yleisen obligatsionioikeuden oppikirja, (suom. Rafael Erich, täyd. Lauri Cederberg) Helsinki 1927). Sopimuksen täyttämistä varmistavien sanktioiden liityntä siviiliprosessiin näyttääkin keskeiseltä.

[41] Taxell 1993 s. 43, Aurejärvi 1988 s. 74. Aikaisemmassa teoksessaan Taxell ilmaisi jälkimmäisen funktion siten, että sopimussanktioiden tulee myös ylläpitää oikeusvarmuutta ks. Taxell 1972 s. 11 ja s. 19 ss.

[42] Velvoiteoikeuden sanktioita ja niiden ryhmittelyperusteita ks. Aurejärvi 1988 s. 74 erit. alav. 2 ja 3.

[43] Taxell 1972 s. 14.

Myös sopimusoikeudessa – enenevässä määrin – tarkastellaan sopimusta riskin käsitteen avulla. Sopimuksen mukainen suoritus voi estyä eri syistä. Sitä, kummalle sopimuskumppanille kuuluu vastuu tietystä riskistä aiheutuneen sopimusrikkomuksen seuraamuksista, arvioidaan tällöin riskijaon ja vastuupiirin käsitteiden avulla.[44] Sopimuksen keskeisiä funktioita on jakaa vastuu riskien toteutumisesta sopimuskumppaneiden kesken. Lähtökohtaisesti sopimuskumppanit voivat sopia siitä, kumpi sopimuskumppani vastaa tietyn riskin toteutumisesta. Jos vastuukysymyksestä ei tietyn riskin osalta ole sovittu, noudatetaan dispositiivisia lain säännöksiä. Uuden kauppalain säätäminen voidaan nähdä askeleena riskiajattelun suuntaan siltä osin kuin siinä myyjän vahingonkorvausvastuun perusteet määritellään niiden syiden (riskien) avulla, jotka ovat hänen vaikutusmahdollisuuksiensa ulottuvissa (KauppaL 27 §).

Ajatusta sopimuksesta riskien seuraamuksien jakamisen instrumenttina ei ole sovellettu sopimuskumppanin mahdollisen maksukyvyttömyyden aiheuttamaan riskiin. Yksiselitteinen lähtökohta sopimusoikeudessa on, että sopimuskumppani kantaa vastuun omasta taloudellisesta suorituskyvystään.[45] Velallinen kantaa riskin taloudellisesta mahdottomuudesta[46] eikä voi sen perusteella vapautua suoritusvelvollisuudesta. Päinvastoin, velallisen vastuu taloudellisten resurssien puuttumisesta johtuvasta sopimusrikkomuksesta on ankaraa.[47] Maksukyvyttömyyden syihin ei lähtökohtaisesti ole kiinnitetty huomiota.[48]

Viime vuosina lähtökohta on lientynyt. Taustalla näyttävät olevan tosiasialliset kuluttajien maksukyvyttömyyteen johtaneet olosuhteet. Esimerkiksi *Aurejärvi* on kiinnittänyt huomiota maksukyvyttömyyden tosiasialliseen luonteeseen ja todennut, että se voi olla luonteeltaan absoluuttinen suorituseste eli taloudellinen mahdottomuus, jolloin velallinen ei pysty lainkaan maksamaan velkaansa, tai suhteellinen suorituseste eli liikavaikeus. Jälkimmäisessä tilanteessa velallinen pystyisi maksamaan vain tekemällä hyvin suuria uhrauksia, jolloin ollaan 'lähellä käytännöllistä mahdottomuutta'. Liikavaikeus voi olla peruste poiketa sopimuksen mukaisen velvoitteen täyttämisestä vain poikkeuksellisissa tilanteissa ja koskea lähinnä luontaissuoritusta.[49]

Opissa sosiaalisesta suoritusesteestä *Wilhelmsson* on lakien erityissäännösten pohjalta pyrkinyt kehittämään yleisiä periaatteita sopimuskumppanin maksukyvyttömyyden huomioon ottamiseksi sopimussuhteessa. Sosiaalinen suoritus-

[44] Ks. erit. Taxell 1993 s. 43, 52–52 ja 58.
[45] Taxell 1972 s. 89, 118 ja 306.
[46] Kivimäki–Ylöstalo 1973 s. 461.
[47] Taxell 1972 s. 306 ja Taxell 1993 s. 92 ja 139.
[48] Taxell 1972 s. 306.
[49] Lainaus Aurejärvi 1988 s. 85, ks. myös Kivimäki–Ylöstalo 1973 s. 461.

este koskee sellaista riskitapahtumaa, erityisesti sairautta ja työttömyyttä, joka sosiaalioikeuden alalla oikeuttaa kansalaisen tiettyihin sosiaaliturvasuorituksiin. Sosiaalisen suoritusesteen käsite on tätä laajempi ja sen piiriin voidaan sisällyttää muukin tulojen vähenemisen (lomautus, ylityön loppuminen) tai menojen lisäyksen aiheuttanut (asumista koskeva tai perhesuhteisiin liittyvä) muutos, joka ennalta arvaamatta ja velallisen tuottamuksetta on aiheuttanut maksukyvyttömyyden.[50] Sosiaalinen suorituseste voi johtaa velallisen vahingonkorvausvelvollisuuden alentamiseen ja myös muiden sopimusrikkomuksen seuraamusten lieventämiseen.[51]

Sosiaalisesta suoritusesteestä käytetään joskus synonyymiä sosiaalinen *force majeure*.[52] Se poikkeaa klassisista force majeure -tyyppisistä perusteista, joihin kirjallisuudessa on yleensä luettu ylivoimaiset tapahtumat kuten sota, miehitys, luonnonkatastrofi, saarto tai viranomaisten antama määräys. Esimerkkinä modernista force majeure -lausekkeesta mainittakoon kauppalain 57,1 §, jossa mainitaan 'lain säännös, yleisen liikenteen tai maksuliikenteen keskeytyminen sekä muu samankaltainen este'. Force majeure -tyyppisistä tilanteista sosiaalinen suorituseste poikkeaa siten, että kysymys ei välttämättä ole (velalliseen nähden) ulkoisesta tapahtumasta (esimerkiksi sairaus) eikä peruste myöskään välttämättä ole epätavallinen (esimerkiksi työttömyys 1990-luvun alkupuolella).[53] Toisaalta yhtäläisyyksiäkin on. Samoin kuin sosiaalisen suoritusesteen myös force majeuren osalta edellytetään, että velallisella ei ole tuottamusta riskitapahtuman suhteen eikä hän ole ollut siitä ennalta tietoinen.[54] *Taxell* panee erityistä painoa sille, että sosiaalisia seikkoja koskevassa arvioinnissa on voitava ottaa konkreettisen tilanteen kaikki tekijät huomioon.[55]

Yleisiin periaatteisiin nojautuva oppi sosiaalisista suoritusesteistä on sikäli ongelmallinen, että voidaan kysyä, onko sillä riittävästi pohjaa säädännäisessä oikeudessa.[56] Myös Taxell on yleisiä oppeja koskevassa esityksessään aikaisemmin antanut viitteitä siitä, että sairaudesta tai onnettomuudesta johtuva suorituksen mahdottomuus saattaisi johtaa velallisen vapautumiseen vastuusta osoittaessaan,

---

[50] Wilhelmsson 1987 s. 193–201 ja Bärlund 1990 s. 79–81.

[51] Wilhelmsson 1987 s. 205 ja Bärlund 1990 s. 81–85.

[52] Kriittisesti terminologiasta Taxell 1988 s. 530 ja sama 1993 s. 98–99.

[53] Wilhelmsson 1987 s. 186.

[54] Myös force majeure -tilanteiden arvostelussa on kiinnitetty huomiota siihen, tunsiko velallinen riskin ja olisiko hänen pitänyt varautua siihen. Jos velallinen on voinut ottaa riskin olemassaolon huomioon sopimusta tehtäessä, hän ei voi vedota force majeure -perusteeseen (esim. KKO 1947 II 142). suoritusvelvollisuudesta vapautuakseen. Ks. Taxell 1972 s. 121.

[55] Taxell 1988 s. 533.

[56] Kielteisesti Ruotsin oikeuden osalta Sandgren JT 1992–93 s. 471.

että velallisella ei ole sopimusrikkomuksen suhteen tuottamusta (tuottamusperiaate).[57] Vuonna 1993 ilmestyneessä teoksessaan Taxell suhtautuu kuitenkin epäilevästi siihen, voidaanko sosiaalisen esteen vuoksi poiketa siitä perusperiaatteesta, että sopimuskumppani vastaa taloudellisesta suorituskyvystään (resursprincipen).[58] Sen sijaan hänkään ei näe estettä sille, että sopimuskumppanin (velallisen) vahingonkorvausvelvollisuutta sovitellaan sosiaalisten syiden perusteella.[59]

Taxellin kanta on liitettävissä siihen, että sopimusoikeuden paradigmassa oikeuden sisältö ja sen (tosiasiallinen) toteuttaminen erotetaan toisistaan. Taxell toteaa 'Det är också möjligt att ett grundat rättsskyddsanspråk inte kan tillgodoses, t.ex. på den grund att exekution är utesluten eller att motparten saknar ekonomiska resurser. Sådana hinder för rättsskyddsanspråkets förverkligande rubbar inte det rättspolitiska utgångsläget för bedömningen av avtalsstörningar:'[60]

Keskustelu sosiaalisesta suoritusesteestä voidaankin nähdä kahden oikeusperiaatteen välisenä punnintatilanteena. Oikeuspoliittiset perusteet velallisen ankaralle vastuulle maksukyvystään (resurssiperiaate) ovat Taxellin mukaan sopimussuhteiden varmuus (säkerhet), oikeussuoja (rättsskydd) sekä oikeusvarmuus.[61] Toisaalta yhä keskeisemmän sijan sopimusoikeudessa ovat saaneet kohtuusperiaate ja suojeluperiaate (skyddsprincipen), jonka mukaan sopimusoikeuden periaatteita painotettaessa tulee kummankin osapuolen intressit ottaa tasapuolisesti huomioon.[62] Nämä taustaltaan osittain hyvinvointivaltiolliset periaatteet edellyttävät sosiaalisten seikkojen huomioon ottamista ja heikomman osapuolen suojaamista myös sopimusoikeudessa. Mitkä ovat näiden periaatteiden keskinäiset painoarvot konkreettisissa soveltamistilanteissa, on vielä pitkälti avoinna.

Sopimusoikeuden paradigma voidaan tältä osin nähdä kahden oikeusperiaatteen punnintatilanteena. Periaatteet ovat selkeästi oikeudenmukaisuusperiaatteita. Paradigmassa ei näytä olevan tilaa taloudellista tehokkuutta koskeville argumenteille.[63] On kuitenkin muistettava, että taloudellinen tehokkuus on sopimusinstituution perimmäinen lähtökohta. Koska sopimuksen solmimisen tavoite jo lähtökohtaisesti on kummankin sopimusosapuolen aseman parantaminen, sopimuksen täyttäminen, jota sanktiojärjestelmällä pyritään varmistamaan, yleensä johtaa myös tehokkaaseen lopputulokseen. Siten sopimusoikeuden järjestelmän lähtökohdat näyttävät olevan tehokkuusargumenttien kanssa yhdensuuntaiset.

---

[57] Taxell 1972 s. 329.

[58] Taxell 1993 s. 149.

[59] Taxell 1988 s. 531–532 ja sama 1993 s. 195–196. Ks. myös Aurejärvi 1988 s. 76, 130.

[60] Taxell 1972 s. 17.

[61] Taxell 1972 s. 306.

[62] Taxell 1993 s. 17–18 ja 196.

[63] Toisin Sandgren JT 1992–93 659–660.

Taxell on lyhyesti sivunnut asiaa perustellessaan velallisen ankaraa vastuuta maksukyvystään. Hän toteaa, että toisenlainenkin argumentaatio olisi mahdollinen. Sen mukaan velkoja voisi suojautua velallisen maksukyvyttömyydeltä vaatimalla vakuuden. Jollei hän tekisi sitä, hän joutuisi vastaamaan seurauksista. Tämä olisi kuitenkin ehkäisevä tekijä sopimussuhteissa.[64] Toisin sanoen, velallisen vastuun lieventäminen ehkäisisi sopimussuhteiden syntyä ja heikentäisi siten taloudellista tehokkuutta.

Taloudellisen tehokkuuden ottaminen mukaan keskusteluun panee kysymään, pitääkö Taxellin oletus edelleen paikkansa. Epäilemättä velallisen ankaran vastuun oikeuspoliittiseksi perustaksi sanottujen oikeussuojan ja oikeusvarmuuden taustalla on käsitys siitä, että velallisella on mahdollisuus ja kyky huolehtia maksukyvystään ja ennakoida sen muuttuminen. Mitä enemmän olemme tekemisissä sellaisten riskien kanssa, joiden suhteen velallisella ei ole tällaista mahdollisuutta, sitä epävarmemmalla pohjalla lepää oletus ankaran vastuun tehokkuudesta. Tätä kysymystä valotetaan oikeuden taloustieteen käsittein seuraavassa jaksossa (IX 3.).

Sopimusoikeudessa on enenevässä määrin alettu korostaa sopimusta riskien allokoinnin instrumenttina. Siihen liittyen sopimusrikkomukseen perustuvaa vahingonvastuuta, jossa tosin tuottamusperiaate edelleen on pääsääntö, säännellään myös sopimuskumppanin vaikutus- tai riskipiiriin kuuluvalla vastuun rajaamisella.[65] Velallisen on tuottamusperiaatteen soveltamisalalla näytettävä, että kysymys on seikasta, jonka suhteen hänellä ei ole tuottamusta (indirekt culpa).[66] Velkajärjestelyssä voidaan havaita tiettyä yhdensuuntaisuutta. Kun velallisen vastuuta velkajärjestelyssä lievennetään, kysymys on ainakin sosiaalisen suoritusesteen osalta siitä, että este ei enää kokonaisuudessaan kuulu velallisen riskipiiriin. Myös velkajärjestelyssä velallinen on sosiaalisen suoritusesteen osalta velvollinen osoittamaan, että maksukyvyttömyys ei johdu hänen tuottamuksestaan. Maksuohjelmassa hänen on suoritettava veloista maksukykyynsä suhteutettu osa. Tässäkin voidaan havaita jatkuvan sopimussidonnaisuuden ja suojeluperiaatteen kanssa yhdensuuntaisia piirteitä.

[64] Taxell 1972 s. 307.

[65] Ks. Taxell 1993 esim. s. 58 (riskiajattelu) ja s. 64 (culpa).

[66] Taxell 1993 s. 74–76.

3 VELALLISEN MAKSUKYVYTTÖMYYS SOPIMUKSEN TÄYTTÄMISTÄ KOSKEVANA RISKITEKIJÄNÄ

3.1 Sopimus maksukyvyttömyysriskin allokoinnin välineenä

Taloudellisesta näkökulmasta sopimusrikkomuksen sanktioita on tarkasteltava siltä kannalta, johtavatko ne tehokkaaseen resurssien allokointiin. Sopimuksen täyttämisen varmistaminen ei sinänsä tästä näkökulmasta tarkasteltuna ole itsetarkoitus. Sopimuksen täyttäminen on perusteltua vain siinä tapauksessa, että se johtaa tehokkaampaan resurssien allokointiin kuin täyttämättä jättäminen.[67] Tosin kun sopimuksen solmimisen tavoite jo lähtökohtaisesti on kummankin sopimusosapuolen aseman parantaminen, sopimuksen täyttäminen yleensä johtaa myös tehokkaaseen lopputulokseen.

Sopimusvapauden merkitys markkinatalouden perustana ei taloudellisesta näkökulmasta ole sen vähäisempi kuin oikeudellisestakaan. Sopimusvapauden oikeudellisen legitimaation perustuessa yksityisautonomian ja henkilökohtaisen vapauden periaatteisiin sen taloudellinen perusta on tehokkuus.

Ulkoiset kustannukset.

Eurooppalaisissa velkajärjestelyä koskevissa lainvalmistelutöissä on toistuvasti viitattu siihen, että ankara vastuu maksukyvystä saattaa johtaa velallisen lähipiirin kohtuuttomaan tilanteeseen tai yhteiskunnalle aiheutuviin kustannuksiin.[68] Taloustieteessä puhutaan tällöin ulkoisista kustannuksista.[69]

Jos velallinen joutuu kamppailemaan ylitsepääsemättömän velkataakan kanssa, hän ei useinkaan pysty työansioillaan huolehtimaan omasta ja perheensä elatuksesta. Tilanne voi johtua joko siitä, että hän vapaaehtoisesti käyttää kaikki ansionsa velkojen maksamiseen, taikka pakkotäytäntöönpanosta, joka ei jätä hänelle riittävää toimeentuloa. Jälkimmäisessä tilanteessa velallisen motivaatio sekä

[67] Schäfer–Ott 1986 s. 266.

[68] Esim. HE 183/1992 vp. s. 8–9, Bet 957/1982 s. 74. Kirjallisuudessa esim. Taxell 1988 s. 533.

[69] Ulkoisten kustannusten käsitteen alla tarkastellaan niitä taloudellisesta toiminnasta aiheutuvia kustannuksia, jotka eivät sisälly markkinoilla tapahtuvan vaihdannan piiriin. Ulkoisia kustannuksia syntyy silloin, kun taloudellisen toimijan, yrityksen, kotitalouden tai julkisyhteisön päätökset ja toiminta aiheuttavat taloudellisia vaikutuksia muiden taloudellisten toimijoiden taloudelliseen asemaan tai hyvinvointiin. Ulkoisten kustannusten määritelmä voidaan esittää jossain määrin eri painotuksin; eri määritelmiä ks. Hirsch 1979 s. 8–10.

velkojen maksamiseen että elatuksen hankkimiseen voi kadota. Kummassakin tapauksessa velallisen ja mahdollisesti myös hänen perheensä elatus on hankittava jostain muualta, joko lähiomaisilta tai yhteiskunnalta (kustannusten ulkoistaminen).[70]

Kustannusten ulkoistaminen johtaa siihen, että toimijoiden ei tarvitse ottaa ko. kustannuksia toimintaansa suunnitellessaan ja taloudellisissa laskelmissaan huomioon, mistä seuraa resurssien tehoton käyttö. Niinpä yksi riskien allokoimista ohjaava periaate on se, että sopimukseen sisältyvä riski tulisi asettaa sille osapuolelle, jonka on vaikeampi ulkoistaa kustannuksia. Kulutusluottosuhteessa se epäilemättä on luotonantaja, joka ei voi siirtää kustannuksia kolmansien tahojen kannettavaksi. Sen sijaan luotonantaja siirtää kustannukset tai osan niistä luoton hintaan.

Transaktiokustannukset.

Coasen teoreeman oletus on, että transaktiokustannukset ovat nolla. Transaktiokustannuksia ovat sopimuksen solmimisen yhteydessä ja sopimussuhteen aikana tarvittavan informaation hankkimisesta aiheutuvat kustannukset, sopimuksen solmimisesta aiheutuvat sivukulut sekä täytäntöönpanokustannukset.

Oletus täydellisistä markkinoista ja täydellisestä kilpailusta sisältää sen, että markkinoilla on useita ostajia ja myyjiä, jotka ovat periaatteessa vaihdettavissa toisiin (kuluttaja on tässä mielessä *rational fool*), ja markkinaosapuolilla on tuotteesta täydelliset tiedot. Kulutusluoton (tuotteen) ominaisuuksia ja hintaa koskeva vertailu on periaatteessa yksinkertaista ja halpaa (transaktiokustannukset alhaiset).[71] Kuluttajansuojasäännöksin on vielä pyritty edistämään sitä, että kuluttajat saavat vertailukelpoiset tiedot luoton hinnasta kaikkine siihen sisältyvine kustannuksineen. Kulutusluottosopimuksen solmimisesta ei aiheudu mainittavia kustannuksia.

Luotonottajan maksukyvyttömyysriskiä koskevat tiedot eivät ole edellä tarkoitetulla tavalla tuotetta koskevia tietoja. Päinvastoin, ne koskevat (luoton) ostajan henkilöä. Luottotiedot antavat myyjälle strategista tietoa, jonka avulla myyjä voi hinnoitella tuotteen ostajan ominaisuuksien mukaan. Markkinaoletus, jonka mukaan markkinoilla on useita keskenään identtisiä ostajia ja ne voidaan periaatteessa milloin tahansa korvata toisilla, ei enää toteudu. Tässä mielessä luot-

[70] Vaikka ei hyväksyisikään ajatusta kulutusluotonannon kustannusten ulkoistamisesta, maksukyvyttömyysriskiä voi (ja pitää) siitä huolimatta analysoida jatkossa selostettavien riskin jakoa koskevien periaatteiden valossa.

[71] Kulutusluoton hintaa ei yleensä sidota korkotasoindeksiin, joka on sopimusosapuolten kontrollin ulkopuolella oleva seikka.

totiedot ja niiden hankkimiseen liittyvät kustannukset eivät ole markkinoiden toiminnan kannalta ongelmattomia. Ongelma koskee ennen muuta luoton hinnoittelua ja sitä, millä perusteilla tietyt ryhmät jäävät luotonannon ulkopuolelle.

Taloudellisen analyysin lähtökohta kuitenkin on, että luottotappiot on otettava huomioon (niitä ei siis voida ulkoistaa), joten niitä koskevat tiedonhankkimiskustannukset (transaktiokustannukset) on otettava huomioon.

Kulutusluotonannossa luottotappioriskiä koskeva informaatio on kallista, useasta syystä. Ensinnäkin se on erittäin diffuusia. Tietoa tarvitaan sekä velallista henkilökohtaisesti koskevista seikoista kuten terveydentilasta ja luotonmaksuhalukkuudesta että yleisistä talouspoliittista seikoista, erityisesti työllisyyden kehityksestä. Lisäksi tiedon hankkimisesta aiheutuvien transaktiokustannusten suuruus riippuu oleellisesti siitä, kumpi osapuoli ne hankkii. Sen vuoksi transaktiokustannuksia tarkastellaan jäljempänä eri riskitekijöiden osalta erikseen.

Riskin jakoa koskevat periaatteet.

Riskin jakamista on oikeuden taloustieteen doktriinissa tutkittu perusteellisesti.

Klassikko tässä suhteessa on Guido Calabresin vuonna 1970 ilmestynyt teos The Costs of Accidents, johon seuraava esitys pitkälti nojautuu, kuten alan kirjallisuus yleisestikin.[72]

Tavoitteena on se, että riskin toteutumisesta ja torjumisesta aiheutuvat kustannukset yhteenlaskettuna jäävät mahdollisimman pieniksi.[73] Kaldor-Hicks-kriteerin mukaisesti osa säästöstä kanavoidaan hintaan ja tulee siten sopimuskumppanin eduksi. Se, että riskin jaosta säädetään lailla, ei poista sitä, että markkinat edelleen ratkaisevat sen, mikä on taloudellisesti tehokkain luotonannon ja luottotappioiden taso.

---

[72] Yhteenvedonomaisesti, yleisellä tasolla oikeuksien (entitlements) allokoinnista ks. Calabresi–Melamed 1992 s. 54–55. Saksalainen Schäfer–Ott 1986 sisältää erinomaisen systemaattisen esityksen aiheesta.

Insolvenssioikeudessa kuluttajakonkurssia koskevina esityksinä ks. Jackson 1986 s. 225 ss., Eisenberg UCLA L.Rev. 1981 (erit. s. 953) ja Howard Ohio State L.Rev. 1987.

[73] Samoja periaatteita noudattaen voidaan arvioida riskin jakoa niissä tilanteissa, joissa sopimusosapuolet olisivat voineet sopia riskin jakamisesta, mutta eivät ole niin tehneet.

Dispositiivinen lainsäädäntö täydentää tällöin sopimusmääräyksiä. Tällöin voidaan turvautua täydellisen sopimuksen konstruktioon. Sopimusta täydennetään ajatellen, miten rationaalisesti toimivat sopimuskumppanit olisivat riskin jaosta sopineet. Taloudellisen näkökulman mukaisesti he järjestäisivät riskin jakoa koskevan kysymyksen siten, että riskin toteutumisesta tai torjumisesta aiheutuvat kustannukset jäävät mahdollisimman pieniksi. Ks. Schäfer–Ott 1986 s. 250 ss., Werin 1982 s. 232 ss.

Oikeuden taloustieteiden doktriinissa on sopimukseen perustuvan riskin jakamisessa yleisesti kiinnitetty huomiota seuraaviin näkökohtiin:

- ulkoisten kustannusten tulee jäädä mahdollisimman pieniksi
- kumpi osapuoli voi edullisemmin ottaa vakuutuksen riskin toteutumisen varalle
- kumpi osapuoli voi paremmin ja halvemmin estää riskin toteutumisen
- jollei tiedetä, kumpi osapuoli voi halvemmin estää riskin toteutumisen, kiinnitetään huomiota siihen, kumpi osapuoli voi markkinoilla edesauttaa sitä, että halvempi riskin torjuja näin menettelee
- transaktiokustannusten, erityisesti informaatiokustannusten jakautuminen sopimusosapuolten kesken,
- onko jompikumpi osapuoli taloudelliselta kantokyvyltään ylivoimainen riskin kantajana.

Vakuuttaminen.

Velallisen maksukyvyttömyys johtuu usein seikoista (sairaus, työkyvyttömyys, työttömyys), joita vastaan vakuuttaminen on osoittautunut tehokkaimmaksi suojautumiskeinoksi. Yleinen riskin jakoa koskeva periaate onkin, että riski tulisi asettaa sille osapuolelle, joka parhaiten ja/tai halvimmin voi torjua vahingon (best insurer tai cheapest insurer). Ansiosidonnainen sosiaaliturva toimii välillisesti ko. seikoista johtuvan maksukyvyttömyysriskin vakuutuksena.

Kulutusluottosuhteessa velallisen ottaman vakuutuksen ongelmana on moraalisen hasardin vaara.[74] Myös luotonantaja voi vakuuttaa luottokantansa. Moraalisen hasardin mahdollisuus voi tällöin esiintyä luotonantajapuolella siten, että vakuutus voi kannustaa antamaan luottoja asiakasryhmille, joissa maksukyvyttömyysriski on huomattava. Oikein mitoitettu luottovakuutus ei rohkaise moraalista hasardia, koska luottotappiot heijastuvat vakuutuksen hintaan.[75] Tällöin huomattavista transaktiokustannuksista aiheutuva ongelma siirtyisi luottosuhteen osapuolten välisestä ongelmasta vakuutuksenantajan – periaatteessa samansisältöi-

[74] Tosin Eisenberg (UCLA L.Rev. 1981 s. 982) pitää velallisen ottamaa vakuutusta joissakin tapauksissa edullisimpana.

[75] Esim. Schäfer–Ott 1986 s. 103. Silloin kun luotonantaja myydessään luoton samalla myy velalliselle ulkopuolisen vakuutusyhtiön luottovakuutuksen (markkinoilla olevista vakuutuksista ks. Helsingin Sanomat 17.8.1994), moraalisen hasardin vaara on molemminpuolinen. Velallisella ei ole mainittavaa insentiiviä torjua riskitapahtumaa (työttömyys ym.), koska vakuutus kattaa luoton. Luotonantajalla on kannustin myydä luottoja riskialttiille asiakkaille, jos luottotappio saadaan katettua vakuutuksesta.

seksi – ongelmaksi. Luottovakuutuksen mahdollisuus on jätetty pois seuraavasta tarkastelusta.[76]

Riskin torjuminen.

Riski tulisi yleensä asettaa sille osapuolelle, jolla on paremmat mahdollisuudet sen välttämiseen (best cost avoider). Epäilemättä velallisen maksukykyään koskevan ankaran vastuun oikeuspoliittiseksi perustaksi sanottujen oikeussuojan ja oikeusvarmuuden taustalla on käsitys siitä, että velallisella on mahdollisuus ja kyky huolehtia maksukyvystään.[77] Näkökohta on myös taloudellisesti perusteltu. Velallisella ja vain velallisella on parhaat mahdollisuudet huolehtia terveydestään, työn hakemisesta, velkojensa ja maksukyvyn suhteesta sekä kontrolloida sitä, miten suuria uhrauksia hän on valmis tekemään velkojensa maksamiseksi. Toisaalta uusien velkajärjestelylakien taustalla on ajatus siitä, että on sellaisia maksukykyyn vaikuttavia riskejä, jotka eivät ole velallisen vaikutusmahdollisuuksien ulottuvissa. Erityisesti näitä ovat sairastuminen, tapaturmat ja työsuhteen päättyminen työnantajasta johtuvasta syystä.

> Kuluttajien ylivelkaantumiseen liittyy piirteitä, joita voidaan hahmottaa sosiologian riskiyhteiskunnan käsitteen avulla. *Ulrich Beckin* (1986) mukaan teollisuusyhteiskunnalle ominaiset riskit liittyvät varallisuuden ja hyvinvoinnin tuottamiseen (työtapaturmat, luonnonilmiöt jne.). Sen sijaan riskiyhteiskunnalle ominaiset, ennen muuta ympäristöriskit ovat tyypillisesti teknistaloudellisen kehityksen luomia, ne eivät ole enää paikallisesti sidottuja ja ne liittyvät usein liialliseen tuotantoon (Überproduktion).[78]
>
> Kuluttajien ylivelkaantuminen – vaikkakin se eroaa Beckin tarkastelun pääkohteesta, ympäristöriskeistä – on riskiyhteiskunnalle ominainen riski. Vaikka se ei ole teknistaloudellisen kehityksen synnyttämä – ylivelkaantumista on esiintynyt niin kauan kuin mainittavaa luotonantoakin,[79] ylivelkaantumisen kasvu nykyisiin mittasuhteisiin on seurausta teknisestä kehityksestä luotonannossa ja –markkinoinnissa, joka on mahdollistanut kulutusluotonannon volyymin kasvattamisen ja 'teollistumisen'. Viimeksi mainitulla tarkoitan sitä, että kysymys on laajamittaisesta, standardisoidusta 'tuotannosta', jonka tavoitteena on voiton maksimoiminen. Samalla kulutusluotonanto on irronnut paikallisista kytkennöistä – lähikauppias on

[76] Itse asiassa eräät (amerikkalaiset) tutkijat ovat taipuvaisia pitämään riskin jakoa (amerikkalaisen) kuluttajakonkurssin kautta eräänlaisena vakuutuksena, ks. Scott, Col.Bus.L.Rev. 1989 s. 190 ja Howard, Ohio State L.Rev. 1987 s. 1067.

[77] Riskien allokointi sopimuksessa sille, jolla on parempi mahdollisuus torjua riskin toteutuminen esim. ks. Atiyah Essays 1986 s. 36; Schäfer–Ott 1986 s. 251 ss.

[78] Beck 1986 erit. s. 26–29.

[79] Ks. Tebbutt 1983, Coleman 1974, Muttilainen 1991.

usein vain vähäpätöinen velkoja monien muiden joukossa. Kulutusluotonannon ylikansalliset piirteet on nähtävissä erityisesti Euroopassa sateliittikanavien ja turismin seurannaisina. Kulutusluoton avulla edistetään sellaisten tuotteiden myyntiä, joita muutoin ei saataisi kaupaksi (Überproduktion).

Edelleen riskiyhteiskuntateorian kanssa samansuuntaisesti ylivelkaantuminen on riski, joka ei kohtaa vain tiettyä tai tiettyjä yhteiskuntaluokkia, vaan se voi kohdata ketä tahansa alemmista tuloluokista ylempään keskiluokkaan asti.[80]

Siihen, kumpi sopimussuhteen osapuolista pystyy paremmin välttämään riskitapahtuman, liittyy oleellisesti se, miten ja millaisin kustannuksin kyseisen riskin todennäköisyyttä koskevia tietoja voidaan saada (transaktiokustannukset). Osapuoli, joka pystyy parhaiten välttämään riskitapahtuman, on yleensä myös se, joka pystyy torjumaan riskin halvimmalla (cheapest cost avoider).

Riskin havaitsemisesta, arvioimisesta ja torjumisesta aiheutuvat kustannukset (informaatiokustannukset) voivat olla kummallekin sopimusosapuolelle yhtä suuret (symmetriset informaatiokustannukset). Useimmiten jompi kumpi osapuoli pystyy havaitsemaan ja torjumaan riskin pienemmin kustannuksin (asymmetriset informaatiokustannukset). Taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta on tarkoituksenmukaista, että riskin kantaa se osapuoli, jonka informaatiokustannukset ovat pienemmät.[81] Sen sijaan yhtä suurten informaatiokustannusten tapauksessa riskin allokoinnilla ei ole tehokkuusvaikutuksia.

Maksukyvyttömyysriskillä kulutusluottosuhteessa on kaksi luonteenomaista piirrettä. Maksukyvyttömyys voi johtua monista eri syistä. Toiseksi, maksukyvyttömyysriskin arvioiminen on ennustamista usein kohtalaisen pitkällä aikavälillä. Informaatiokustannusten suuruus ja jakautuminen riippuu siitä, millaisesta maksukyvyttömyysriskistä on kysymys.

Informaatiokustannusten arvioimista varten riskitapahtumat on syytä jaotella velallisen taloudellista tilannetta, terveydentilaa, työllisyyttä ja strategisia valintoja koskeviin tekijöihin.

Velallisen taloudellinen tilanne.

Velallisella on luoton ottamisen hetkellä periaatteessa täydelliset tiedot henkilökohtaisesta taloudellisesta tilanteestaan: varallisuudesta, sen hetkisistä tulois-

---

[80] Toisin kuin esimerkiksi ympäristömyrkkyjen aiheuttamilta sairauksilta, kaikkein rikkaimmat ovat ylivelkaantumiselta suojassa. – Vastaavasti työttömyyden kohdistumisesta riskiyhteiskunnassa ks. Beck 1986 erit. s. 144.

[81] Toisin sanoen sen osapuolen luottamuksen suojaaminen on tehokasta, jolla on suuremmat informaatiokustannukset. Esitys nojautuu teokseen Shcäfer–Ott 1986 erit. s. 318–319.

ta, menoista ja velkasuhteiden kokonaisuudesta. Lisäksi hänellä on enemmän tai vähemmän hyvät mahdollisuudet ennakoida taloudellisen tilanteensa kehitys.

Luotonantaja voi luoton myöntämisen yhteydessä hankkia velallisen taloudellista asemaa koskevaa informaatiota periaatteessa kahdella tavalla: velalliselta itseltään ja/tai luottotietoja koskevista rekistereistä. Kummassakin tapauksessa tiedon hankkiminen on luotonantajalle kustannuskysymys.

Luottotietorekisteri voi olla luotonantajan itsensä ylläpitämä sisäinen rekisteri tai paikallistuntemukseen perustuva riskiluokitus. Kaupalliset luottotietojärjestelmät ovat yleensä yksittäisen velallisen kohdalla edullisesti hyödynnettävissä, mutta kustannustekijä syntyy järjestelmään liittymisestä ja sen rakenteellisesta ylläpidosta.

Luotonantaja asettaa yleensä luoton myöntämisen edellytykseksi sen, että velallinen antaa taloudellista asemaansa koskevia tietoja. Menettelyn kustannusvaikutus on suoraan verrannollinen tietojen yksityiskohtaisuuteen ja luottohakemuksen käsittelyn yksityiskohtaisuuteen. Se, että useiden velkajärjestelylakien mukaan (erit. Suomi, Saksa, Yhdysvallat) virheellisten luottotietojen antaminen luotonantajalle on velkajärjestelyn este, on yhdenmukainen informaatiokustannusten asymmetrisen jakautumisen kanssa.

Kummankin menetelmän käytössä luotonantaja vertaa kustannusten suuruutta niillä saavutettavaan hyötyyn. Jopa Yhdysvalloissa, jossa kuluttajakonkurssien määrä tekee jatkuvasti uusia ennätyksiä, on arvioitu, että luottokontrollin tiukentamisen kustannukset ylittäisivät siitä saatavan hyödyn.[82] Luottokontrollin kustannuksia arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös siihen, että samalla kun tiukempi luottokontrolli luottotappioita aiheuttavien asiakkaiden määrää, se todennäköisesti karsii joitakin hyviä asiakkaita.

Luottosuhteen syntymisen ajankohtana luotonantaja voi määritellä luottokontrollin tason. Sen sijaan velallisen luottosuhteen aikana tapahtuvaa lisävelkaantumista luotonantajan on hyvin vaikeaa valvoa. Vaikuttaa siltä, että ilmeisen kevytmielisen velkaantumisen ns. perussäännön mukainen tulkinta on tämän näkökohdan kanssa yhdensuuntainen.

Terveydentila.

Tiedot velallisen terveydentilasta jakautuvat asymmetrisesti. Velallinen tuntee terveydentilansa. Käsityksemme yksityisyyden suojasta rajoittaa sitä, missä määrin luotonantajan voidaan edes ajatella tiedustelevan velalliselta hänen ter-

[82] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 320–323.

veyteensä liittyviä seikkoja luoton myöntämisen edellytyksenä. Toisaalta osa terveydellisistä riskeistä on selkeästi ennalta arvaamattomia ja niihin voidaan varautua korkeintaan tilastollisesti kuten vakuutusyhtiöt tekevät hinnoittelussaan.

Velkajärjestelyn edellytykset perustuvat siihen, että yllättävä tulojen lasku on velkajärjestelyn edellytys (VJL 9 § 1 k). Sen sijaan velkaantuminen jo sairaana ollessa ei samalla tavalla täytä VJL 9 § 1 kohdan edellytystä.

Työllisyys.

Velallisen taloudellisessa toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia koskevat informaatiokustannukset ovat molemmille osapuolille suuret. Velallisella saattaa olla luotonantajaa paremmat mahdollisuudet arvioida lähipiirissään tapahtuvia muutoksia kuten työnantajan taloudellista asemaa ja perhesuhteiden muutoksia. Ammattimaisen luotonantajan mahdollisuudet ennakoida talouselämässä tapahtuvia muutoksia, korkotasoa, työllisyystilannetta jne., ovat paremmat kuin velallisen, jolta sellaista ei yleensä ajatella edellytettävän.[83] Sen sijaan luotonantajan mahdollisuus arvioida tällaisen riskin kohdistumista tiettyyn velalliseen on pieni tai ainakin toteutettavissa vain suurin kustannuksin.

Strategiset valinnat.

Velallisella – ja vain hänellä – on tieto omista preferensseistään ja tulevista valinnoistaan oman maksukykynsä ylläpidossa kuten työnteon jatkaminen/lopettaminen, tulotason nostaminen jne. (strategiset valinnat).[84] Luotonottajan strategisista valinnoista ei luotonantajalla voi olla tietoa, mikä luo moraalisen hasardin vaaran. Informaatiokustannukset ovat velallisen puolella periaatteessa äärettömän pienet ja luotonantajan puolella äärettömän suuret.

Oheisessa kaaviossa on hahmotettu informaatiokustannusten symmetrisyyttä kulutusluottosopimuksen osapuolten välillä.

Teorian mukaan vastuu tulisi asettaa sille osapuolelle, jonka informaatiokustannukset ovat pienemmät. Taulukon mukaan niissä kohdin, joissa informaatio-

[83] Ks. HE 183/1992 vp. s. 8. Huls et al. 1994 s. 214–215.

[84] Eisenberg on herättänyt amerikkalaisessa tutkimuksessa keskustelua päättämällä analyysinsä tähän; hän toteaa, että velallinen, jolla on parempi kontrolli taloudellisista asioistaan kuin velkojalla, on superior risk bearer. On huomattava, että hän käyttää termiä superior risk bearer eri merkityksessä kuin yllä, jossa sillä tarkoitetaan sitä osapuolta, jolla on paremmat taloudelliset resurssit riskin kantamiseen. Ks. Eisenberg UCLA L.Rev. 1981 s. 981–982. Vastineita ks. Jackson 1986 s. 229 ss. ja Howard Ohio State L.Rev. 1987 s. 1065 ss.

Informaatiokustannusten jakautuminen

	Velkoja	Velallinen
työttömyys	suuret (tilastollinen)	suuret
sairaus	suuret	suuret
tulojen riittämättömyys	pienehköt	pienet
liiallinen luotonotto	suuret	pienet
hasardi	erittäin suuret	0

kustannukset ovat asymmetriset, ne ovat velallisen puolella pienemmät. Tulojen riittämättömyydellä tarkoitan velallisen taloudelliseen tilanteeseen liittyviä tekijöitä, jotka on nähtävissä jo luoton ottamisen ajankohtana (esim. vakuuksien niukka riittävyys tai tulojen ja velanhoitomenojen niukka marginaali). Liiallisella luotonotolla tarkoitetaan epäonnistuneeseen taloudelliseen harkintaan perustuvaa luotonottoa erotukseksi (strategisesta) moraalisesta hasardista. Ero informaatiokustannuksissa on suurin moraalisen hasardin kohdalla ja selvä liiallisen luotonoton kohdalla. Taloudellisesta näkökulmasta velallisen vastuu maksukyvyttömyystilanteissa näyttäisi olevan erityisen perusteltu näissä tapauksissa.

Taulukon mukaan vanha olettamus siitä, että maksukyvyttömyysriski tulee sälyttää velalliselle, koska hänellä on paremmat mahdollisuudet pitää huolta maksukyvystään, näyttäisi pitävän paikkaansa. Lähtökohta näkyy myös velkajärjestelylaeissa. Niissä säännönmukaisesti suljetaan pois velkajärjestelyn mahdollisuus, jos velallinen on aiheuttanut velkaantumisensa antamalla vilpillisiä tietoja velkojalle. Suhtautuminen liialliseen, kevytmieliselläl tavalla tapahtuneeseen velanottoon ei ole kaikissa velkajärjestelylaeissa yhdenmukainen. Kun Suomen VJL:n ja oikeuskäytännön mukaan velkaantuminen siten, että velallisen olisi pitänyt tietää kyvyttömyytensä maksaa velkoja takaisin, estää velkajärjestelyn, niin eräissä muissa järjestelmissä vain ylelliseen kulutukseen tai erityisen lyhyessä ajassa ennen velkajärjestelyä otettu suuri kulutusluotto estää velkajärjestelyn.

Velkajärjestelylakien pääasiallinen kohderyhmä, joka on korostetusti näkyvissä VJL:n sosiaalista suoritusestettä koskevassa edellytyksessä, ovat yllättävän työttömyyden ja sairauden vuoksi velkaantuneet. Tätä riskin allokointia ei edellisen taulukon nojalla voida suoraan perustella informaatiokustannusten suuruudella.

Tässä on kuitenkin palattava siihen perustavanlaatuiseen eroon, joka vallitsee velallisen ja luotonantajan informaatiokustannusten välillä työttömyys- ja sairastumisriskin kohdalla. Velallisen kohdalla kysymys on henkilökohtaiseen

tilanteeseen liittyvistä informaatiokustannuksista, joihin liittyy huomattavia epävarmuustekijöitä (terveydenhoito, työnantajaa koskevat tiedot jne.). Luotonantajan kohdalla kysymys on tilastollisista riskitekijöistä, joiden hallintaa voidaan kehittää tilastollisin menetelmin. Näiden riskitekijöiden kohdalla luotonantaja voi pyrkiä hinnoittelemaan luoton tai epäämään luoton asiakkaaseen sisältyvän riskin mukaan. Sen sijaan niistä yksilöllisistä tekijöistä, jotka vaikuttavat riskin kohdentumiseen tiettyyn asiakkaaseen, luotonantajan on erittäin kallista saada tietoja.

Informaatiokustannusten ollessa symmetriset, kuten työttömyys- ja sairausriskin kohdalla on edellä oletettu, niiden perusteella ei voida antaa suositusta riskin allokoinnista. Silloin on kiinnitettävä huomiota muihin seikkoihin. Oikeuden taloustiede kiinnittää tällöin huomiota siihen, kumman osapuolen riskinkantokyky on parempi (superior risk bearer).

3.2 Velkajärjestelylain vaikutukset luotonantajaan

3.2.1 Institutionaalinen luotonantaja

Tietyn riskin asettaminen taloudelliselta kantokyvyltään vahvemmalle osapuolelle (superior risk bearer) voi perustua kolmeen näkökohtaan. Ensinnäkin sopimussuhteen toisen osapuolen heikko riskinkantokyky puoltaa riskin asettamista taloudellisesti vahvemmalle osapuolelle.[85] Tähän näkökohtaan – tulojen vähenemisen dramaattinen vaikutus velkaantuneelle kotitaloudelle – vedotaankin usein ylivelkaantumista koskevassa keskustelussa.

Taloudelliselta kannalta riskin asettamista vahvemmalle riskinkantajalle perustellaan lisäksi tämän osapuolen paremmilla mahdollisuuksilla riskinhallintaan. Silloin kun vakuuttamisen mahdollisuus – moraalisen hasardin tai liiallisten kustannusten vuoksi – joudutaan jättämään pois, on tarkasteltava niitä keinoja, jotka sopimussuhteen osapuolella on riskin jakamiseen. Jakaminen voi tapahtua joko sisäisesti ja ajallisesti taikka siirtämällä se muiden asiakkaiden maksamiin hintoihin. Riskitapahtumaan varautuminen jakamalla riskitapahtuman kustannukset ajallisesti (säästäminen) on velallispuolella tyypillistä. Itse asiassa luotonotto voi olla mielekäs tapa selviytyä tilapäisestä tulojen vähenemisestä riskitapahtuman vuoksi.[86] Luotonantajapuolella riskiin varautuminen tarkoittaa sen vaikutuksen pulverisoimista muille asiakkaille.

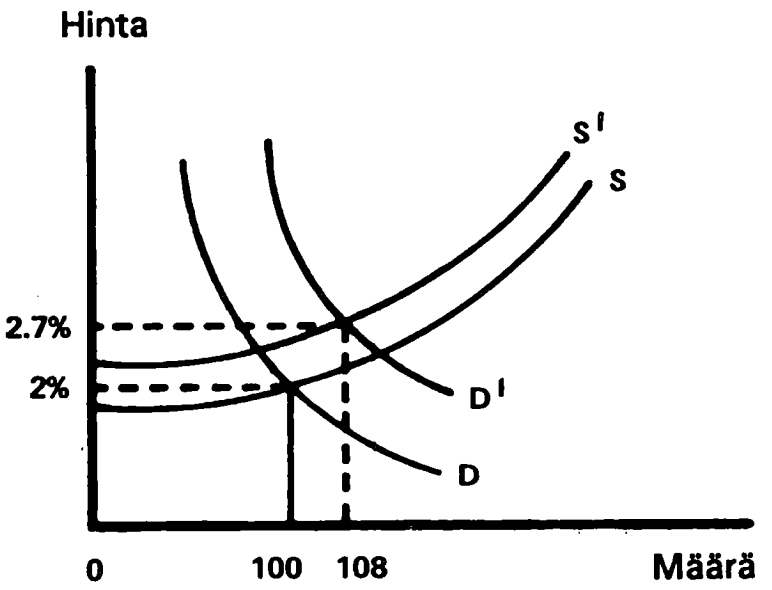
[85] Deep pocket approach, kuten Calabresi nimittää metodia, jonka mukaan vahingot maksatetaan 'varakkaimmalla'. Calabresi 1970 s. 21.

[86] Sen vuoksi kovin ankara suhtautuminen (velkajärjestelyn esteenä) luoton ottamiseen työt-

Kolmanneksi parempi riskinkantokyky voi liittyä siihen tietotaitoon, joka vahvemmalla osapuolella on käytettävissä erilaisten riskien arvioinnissa ja hallinnassa.

Institutionaalinen luotonantaja kanavoi joka tapauksessa luottotappioista aiheutuneet kohonneet kustannukset luoton hintaan. Luottotappioiden kasvu nostaa luoton hintaa sillä seurauksella, että luoton käyttö vähenee. Kuluttajakonkurssilain muutos, jolla velallisen vapautuminen osasta velkaa tehdään mahdolliseksi, lisää teorian mukaan luottotappioita eli luotonantajan kustannuksia. Seuraavassa kuviossa on esitetty velkajärjestelyn vaikutus kysyntä- ja tarjontakäyrään:

Kuvio IX 1. Velkajärjestelyn vaikutus luoton kysyntään ja tarjontaan.[87]

Kysyntä- ja tarjontakäyrien avulla kustannusvaikutus voidaan esittää siten, että se nostaa tarjontakäyrää ylöspäin (kuvio). Luoton hinnan nousu pienentää kysyttyä määrää, joten kysynnän ja tarjonnan uusi tasapaino löytyy korkeammalla hinnalla ja pienemmällä määrällä.

tömyyden jo alettua voi olla taloudellisesti epätarkoituksenmukaista. Se voi ehkäistä taloudellisesti perusteltua selviämistä tilapäisten vaikeuksien yli.

[87] Lähde: Weston, Law and Contemporary Problems 1977 s. 53.

On mahdollista, että velkajärjestelylain muutos vaikuttaa luoton kysyntään. Luotonottajille uudistus merkitsee luoton ehtojen helpottamista ja saattaa sen vuoksi lisätä luoton kysyntää. Tämä tarkoittaisi kysyntäkäyrän siirtymistä oikealle. Kysyntäkäyrän siirtyminen saattaisi osittain kompensoida hinnan noususta aiheutuvan kysynnän vähenemisen. Mahdotonta ei ole sekään, että kysynnän ja hinnan kummankin noustessa, luotonantajien voitto kokonaisuudessaan kasvaisi.[88]

Koska hinnannousu vaikuttaa kulutusluoton kysyntää vähentävästi, luotonantaja ei todennäköisesti voi siirtää lisääntyneitä kustannuksia kokonaisuudessaan luoton hintaan. Jos kysyntäkäyrä on loiva, pienikin hinnan nousu vähentää kysyntää huomattavasti.[89] Luotonantajien välinen kilpailu johtaa siihen, että uuden kustannustekijän vaikutus hintaan on pyrittävä saamaan mahdollisimman pieneksi. On arvioitu, että kuluttajakonkurssilain tärkeimpiä (positiivisia) vaikutuksia on se, että se kannustaa velkojia tehostamaan luotonvalvontaansa.[90] Millaisia keinoja kulutusluoton antajilla on käytettävissään velkajärjestelyn riskistä aiheutuvan kustannusten lisäyksen minimoimiseen?

Pääasialliset keinot ovat luonnollisesti vakuuksien edellyttäminen, luottokontrollin ja perinnän tehostaminen. Tässä voimme sivuuttaa perinnän tehostamisen.[91]

Niillä luottoasiakkailla, joiden kohdalla maksukyvyttömyysriski on normaalia suurempi, ei yleensä ole tarjota lisää vakuuksia. Jos luotonannossa muutetaan käytäntöä siten, että vakuuksia vaaditaan aikaisempaa enemmän, muutos johtaa niiden asiakkaiden sulkemiseen pois luottomarkkinoilta, joilla ei ole tarjota vakuuksia (suuri maksukyvyttömyysriski).[92] Jos poissulkemisesta ei aiheudu lisäkustannuksia, sillä ei ole vaikutuksia luottoa saavien maksukykyisten asiakkaiden maksamaan hintaan.[93]

---

[88] Weston, Law and Contemporay Problems 1977 s. 56.

[89] Vain siinä tapauksessa, että kysyntä on (täysin) joustamaton eli pysyy hinnan noususta huolimatta vakiona, kustannusten nousun täysimääräinen siirtäminen hintoihin käy päinsä. – On syytä olettaa, että kulutusluoton kysyntä reagoi hinnannousuun melko nopeasti.

[90] Jackson 1986 s. 229–230, Shuchman, Law and Contemporary Problems 1977 s. 90.

[91] Se, että tuomioistuinperintää ainakin teoriassa tehostaneet uudistukset, siirtyminen maksamismääräyksistä (L maksamismääräyslain ja asetuksen kumoamisesta 1.7.1993/593) riitaasian summaariseen käsittelyyn ja automaattisen tietojenkäsittelyn käyttöön tapahtuivat pian velkajärjestelylain säätämisen jälkeen eli 1.12.1993, saattaa olla pelkkä sattuma. Uudistusten perintää tehostavasta vaikutuksesta ks. VIII 4 s. 605–606.

[92] On esitetty sellainenkin käsitys, että luottokontrolli sulkee riskialttiita velallisia pois luottomarkkinoilta, eikä 'hyviltä' velallisilta vaadita vakuuksia, joten on mahdollista että vakuuksien arvo suhteessa luottokantaan pienenee. Ks. Boyes–Faith, J.L.& Econ. 1986 s. 141.

[93] Weston, Law and Contemporary Problems 1977 s. 52.

Luottokontrollin tavoitteena on toisaalta karsia joukosta liian suuren riskin sisältävät luotonhakijat, toisaalta kohdentaa luottotappioista aiheutuva hinnan nousu niihin asiakasryhmiin, joiden riskeistä tappiot aiheutuvat. Tällöin luoton hinta on kalliimpi niille luotonsaajaryhmille, joihin sisältyvä maksukyvyttömyysriski on suurempi. Tätä luottomarkkinoiden segmentoitumista lienee jossain määrin tapahtunut kaikissa markkinatalousmaissa.

Sen, että luottotappioista aiheutuva hinnan nousu kohdennetaan oikeille asiakasryhmille, pitäisi periaatteessa olla tehokas tapa vähentää tappioita. Luotonottaja ryhtyisi tällöin toimiin, jotka pienentävät riskiä ja parantavat hänen riskiluokitustaan saadakseen luoton halvemmalla. Kilpailun ansiosta luoton hinta laskisi näissä vähäisen riskin ryhmissä. Kaikkein suurimman riskin sisältävissä asiakasryhmissä luoton hinta kohoaisi niin korkeaksi, että luoton ottaminen ei enää olisi mielekästä.

Vaikuttaakin selvältä, että konkurssi- ja velkajärjestelylainsäädännössä tapahtuvat muutokset eivät segmentoituneilla luottomarkkinoilla juurikaan vaikuta luoton hintaan vähäisen riskin sisältävissä kategorioissa.[94] Sen sijaan velkajärjestelyä helpottava lain muutos todennäköisesti vaikuttaa luoton hintaan kategorioissa, joihin sisältyy huomattava riski. Luoton hinnan nousu ei näissä ryhmissä juurikaan vähennä kysyntää (kysynnän hintajousto on alhainen) sen vuoksi, että muut luotto- ja rahoitusvaihtoehdot eivät ole tämän ryhmän tavoitettavissa.[95] Luoton tarve on lisäksi näissä ryhmissä usein niin suuri, että luottoa otetaan 'mihin hintaan hyvänsä'. Velkajärjestelyn edellytysten helpottuminen saattaa suorastaan lisätä luoton kysyntää riskiryhmissä (kysyntäkäyrä siirtyy oikealle), koska mahdollisen maksukyvyttömyyden seuraukset saattaisivat olla aikaisempaa lievemmät (hakeutuminen velkajärjestelyyn). Päinvastainenkin kehitys on mahdollinen eli epäedullisemmilla ehdoilla myönnettävän luoton kysyntä vähenee, koska ahdingossa olevat ihmiset voivat lisäluoton ottamisen sijasta pyrkiä järjestämään tilanteensa hakeutumalla velkajärjestelyyn.

Tähän asti on esitetty teoriaa. Ongelmaksi jää edelleen empiirinen todellisuus. Tähän asti ei ole olemassa juurikaan empiiristä näyttöä siitä, että konkurssi- tai velkajärjestelylakien säätämisellä tai muutoksilla olisi ollut vaikutusta luoton hintaan tai luottomarkkinoiden segmentoitumiseen.[96]

---

[94] Ks. Weston, Law and Contemporary Problems 1977 s. 53–54 kärjistetyin esimerkein.

[95] Weston, Law and Contemporary Problems 1977 s. 53–54, ks. myös Shuchman, Law and Contemporary Problems 1977 s. 80.

[96] Yhdysvalloissa asiaa on jonkin verran empiirisesti tutkittu ja todettu, että luotonantajien luottotappiot ja konkurssien määrä osavaltiossa eivät yksiselitteisesti korreloi keskenään. Erot konkurssilaissa eri osavaltioiden välillä koskevat lähinnä suojaosuuksia. Ks. Shuchman, Law and Contemporary Problems 1977 s. 79–82.

Edellä esitetty teoria koskee kulutusluotonannosta aiheutuvia luottotappioita yleisesti, riippumatta siitä, poistaako luotonantaja ne kuluttajan velkajärjestelyn kautta vai muulla perusteella.[97] Pohjoismaisissa lainvalmistelutöissä on esitetty, että velkajärjestelyissä on tarkoitus poistaa vain sellaisia velkoja, joita ei aikaisemmin voimassa olleen lainsäädännönkään nojalla olisi saatu perittyä eli ne olisi joka tapauksessa kirjattu luottotappioihin. Esimerkiksi Tanskan velkasaneerauslaki ei ole ilmeisesti vaikuttanut luottomarkkinoiden toimintaan mitenkään.[98] Tanskan lailla on ominaista se, että vain pieni osa hakijoista pääsee saneeraukseen, joten on mahdollista, että väljempi velkajärjestelylaki jossain määrin lisää luottotappioita. Velkajärjestelyn edellytyksistä ja esteistä johtuen vaikutus ei välttämättä ole kovin suuri.[99]

Sekä Länsi-Euroopassa että Yhdysvalloissa 1980-luvun jälkipuoliskolla tapahtunut kuluttajien velkaantumisen voimakas lisäys johtui pääosin luottomarkkinoiden vapautumisesta. Samalla kun luotonanto vapautui ja sen volyymi kasvoi, luotonantajat joutuivat etsimään uusia markkinoita. Luotonsaajien joukkoon hyväksyttiin henkilöitä, joiden kohdalla maksukyvyttömyyden todennäköisyys oli suurempi kuin aikaisemmassa luottokannassa.[100] Tähän kehitykseen liittyen Yhdysvalloissa (pääasiassa kuluttaja)konkurssien määrä kaksinkertaistui.[101] Mitään konkurssilain lievenemisestä aiheutunutta vaikutusta ei voida osoittaa, sillä vuoden 1978 konkurssilakia oli tiukennettu luotonannon vapautumisen alkuvaiheissa vuonna 1984. Luotonannon vapautumisen mukanaan tuoma ylivelkaantumisen kasvu koskee sekä anglosaksisia lempeän konkurssilainsäädännön maita että ankaran konkurssin Manner-Eurooppaa.

Suomen 1980-luvun lopun luotonannon kasvu ja sitä seuranneet velkaongelmat viittaavat pikemminkin päinvastaiseen suuntaan kuin yllä lausuttu. Vaikuttaa näet siltä, että velkajärjestelylain voimassaolo jo 1980-luvulla olisi saattanut olla omiaan parantamaan luotonantajien riskitietoisuutta ja vähentämään luottotappioita. Jackson onkin kiinnittänyt huomiota kuluttajakonkurssin luotonantajalle antamaan kannustimeen tarkkailla luotonantoa. Ks. Jackson 1986 s. 249.

[97] Yhdysvalloissa on selvitetty, että kuluttajien pankkiluotoista kirjatuista 0,5 %:n luottotappioista 15–24 % kirjattiin kuluttajakonkurssien kautta. Luottokorttiluotoissa konkurssien osuudeksi ilmoitettiin 0.32–0.51 % luottokannasta. Shuchman Rutgers L.Rev. 1990 s. 231.

[98] Niemi-Kiesiläinen–Tala–Wilhelmsson 1991 s. 94.

[99] Edellä esitetty koskee luottotappioita riippumatta siitä, kirjataanko ne velkajärjestelyn vai muun menettelyn kautta. Jos luottotappioiden määrä ei lisäänny, pohjoismainen velkajärjestely, jossa valtio vastaa menettelykustannuksista, merkitsee luotonantajille lähinnä luottotappioiden toteamisesta aiheutuvien kustannusten ulkoistamista.

[100] Yhdysvaltojen osalta ks. Staten, Credit World September–October 1991 s. 10.

[101] Esim. Staten, Credit World September–October 1991 s. 10.

Ilmeisesti luottotappioiden määrään ja luoton hintaan vaikuttavat yleiset talouspoliittiset tekijät, erityisesti työllisyys ja korkotaso, ovat niin paljon insolvenssilain pykäliä voimakkaampia, että viimeksi mainitun vaikutuksia luottotappioiden muutoksiin on vaikeaa saada näkyviin. Jos lisäksi velkajärjestelyn kautta poistetaan vain velkoja, jotka muutenkin olisi kirjattu luottotappioihin, lainmuutoksella ei olekaan vaikutuksia.

Yhteenvetona edellä sanotusta: Joskus esitetään väite, jonka mukaan velkavastuun lieventäminen kuluttajakonkurssissa merkitsisi varallisuuden siirtoa luotonantajilta velallisille. Edellä esitetyn perusteella tämä ei pidä paikkaansa institutionaalisten luotonantajien kohdalla, koska nämä siirtävät luottotappiot luoton hintaan, tiukentavat luoton myöntämisen edellytyksiä ja ottavat asiakkaan riskiluokituksen huomioon hinnoittelussa. Jos lainmuutos kaventaa luotonantajien voittomarginaalia tai nostaa luoton hintaa kaikille asiakasryhmille, markkinoilla ei todennäköisesti ennen uudistusta vallinnut taloudellisesti tehokas tilanne. Tehottomuus on voinut johtua ulkoisista kustannuksista.

3.2.2 Muuhun kuin luotonantoon perustuva velka

Julkisyhteisö velkojana.

Edellä olevaa analyysia ei voida sellaisenaan soveltaa velkasuhteisiin, jotka perustuvat muihin seikkoihin kuin luotonantoon. Näiden ei-vapaaehtoisten velkojien kolme pääryhmää ovat verottaja ja muut julkisyhteisöt, vahingonkorvausvelkoja ja elatusavun saaja.

Verottajan etuoikeutta on yleensä puolustettu sillä argumentilla, että verottaja ei – toisin kuin kaupalliset luotonantajat – voi valita velallisiaan.[102] Vastaargumenttina esitetään usein, että verottaja voi pulverisoida riskin mahdollisimman laajalle.[103] Yksittäisen kuluttajavelallisen aiheuttama veroriski jää ennakonpidätysten ja säännöllisten veroilmoitusten vuoksi yleensäkin vähäiseksi.

Riskin täydellisen pulverisoimisen taloudellinen tehokkuusongelma on se, että kummallekaan osapuolelle ei synny riittävää kannustinta vahinkojen minimoimiseen. Kustannukset pystytään siten 'ulkoistamaan' yksittäisen veronmaksajan ja verottajan välisestä suhteesta kaikille veronmaksajille.

---

[102] Esim. Etuoikeuslakikomitea KM 1972:A 27 s. 52, Oikeusministeriön konkurssityöryhmän muistio 28.6.1990 s. 24. Lainvalmistelutöissä kiistetään argumentin relevanttisuus lähinnä sillä perusteella, että ei kaikilla yksityisoikeudellisillakaan velkojilla ole tähän mahdollisuutta.

[103] Oikeusministeriön konkurssityöryhmän muistio 28.6.1990 s. 26.

Kun verottaja ei voi rajoittaa riskien toteutumista sen enempää vaatimalla vakuuksia kuin sulkemalla pois riskivelallisia, ainoaksi keinoksi jää perinnän tehostaminen. Tähän verottajalla on yleensä suhteellisen hyvät mahdollisuudet omien perintäviranomaisten ansiosta.

Riskinjakoa koskevan kysymyksen osalta veronsaajan asemaa on kuitenkin tarkasteltava laajemmassa perspektiivissä. Ylivelkaantumisen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat jäävät viimekädessä yhteiskunnan – siis muiden verovelvollisten – maksettavaksi. Riski pulverisoidaan siis periaatteessa samalle taholle sekä siinä tapauksessa, että maksukyvyttömyyden aiheuttama tappio jää verottajan vahingoksi velallisen velkajärjestelyssä että siinä tapauksessa, että tappio tosin jää velallisen vastuulle, mutta se ulkoistetaan sosiaalikustannuksina yhteiskunnalle. Siten verottajan kannalta on tehtävä vertailu velallisen taloudellisen toimintakyvyn palauttamisen ja annetun verohelpotuksen välillä. Näistä syistä verottajan erikoiskohtelun poistaminen kuluttajien velkajärjestelyissä voi olla taloudellisesti tehokas ratkaisu.

Eri velkajärjestelylakien omaksumat ratkaisut vaihtelevat. Verottajan kuten muidenkin saatavien etuoikeuksista on yleensä säädetty kuluttajan velkajärjestelyssä samalla tavoin kuin konkurssissakin. Sen seurauksena verottajalla ei ole lainkaan etuoikeutta Suomessa eikä Tanskassa.[104] Sen sijaan Yhdysvalloissa verottajan etuoikeutetut saatavat on maksettava kuluttajakonkurssista huolimatta. Niissä maissa, joissa verottajan asema velkajärjestelyssä poikkeaa konkurssietuoikeudesta, velkajärjestelyssä ei noudateta etuoikeusjärjestystä (Englannin kuluttajan maksusuunnitelma ja Ruotsin velkasaneeraus).

Yksityishenkilö velkojana.

Vastaavaa argumentointia voidaan käyttää useimpiin julkisoikeudellisiin saataviin, mutta ei sen sijaan tahdostaan riippumatta velkoja-asemaan joutuneiden yksityishenkilöiden asemaan. Näitä yksityishenkilöitä ovat tyypillisesti (1) rikoksen tai muun vahinkotapahtuman johdosta vahingonkorvausvelkoja, (2) lähiomainen, yleensä lapsi elatusavun saajana ja (3) takaus- tai velkasitoumuksen nojalla luottoa antanut omainen tai ystävä.

Suhtautumista yksityishenkilöön vahingonkorvaus- tai elatusapuvelkojana määrää se vallitseva käsitys, joka yhteiskunnassa on vastuusta sosiaaliturvasta kysymyksessä olevien riskitapahtumien sattuessa. Pohjoismaisen hyvinvointival-

[104] Kuitenkin Tanskan oikeuskäytännössä on maksamattomien verojen suurta määrää pidetty osoituksena välinpitämättömyydestä niiden maksamista kohtaan ja siten velkajärjestelyä vastaan puhuvana seikkana.

tiokäsityksen mukaan valtion tehtäviin kuuluu sosiaaliturvan antaminen yksilölle, joka onnettomuuden, rikoksen tai muun riskitapahtuman vuoksi ei voi itse huolehtia elatuksestaan. Lähtökohtana on myös, että sosiaaliturvan taso on mitoitettu perustoimeentulon kattavaksi ja ansiosidonnaisen sosiaaliturvan osalta suhteutettu vahinkotapahtuman uhrin tulotasoon. Yksityisistä lähteistä kuten henkilökohtaisesta vakuutuksesta, elatusavusta tai vahingonaiheuttajalta saatavalla turvalla ja korvauksella on hyvinvointivaltiollista järjestelmää täydentävä merkitys.

Pohjoismaisen hyvinvointivaltioajatuksen mukaisesti kenenkään ei pitäisi jäädä vaille perusturvaa siinä tapauksessa, että yksityisoikeuden mukaisesti korvaus- tai maksuvelvollinen osoittautuu maksukyvyttömäksi. Sen vuoksi ei ole periaatteellista estettä sille, että yksityishenkilöiden saatavia kohdellaan konkurssissa tai velkajärjestelyssä samojen periaatteiden mukaisesti kuin instituutioiden saatavia. Pohjoismaisissa velkajärjestelylaeissa onkin lähdetty siitä, että se tosiasiallinen lisäturva, jonka velkoja maksukyvyttömältä velalliselta saattaisi saada, ei ole niin merkittävä, että sitä olisi aiheellista kohdella velkajärjestelyssä toisin kuin muita saatavia.

Vastakkain on velallisen taloudellisen toimintakyvyn palauttamisesta seuraava tehokkuuden lisäys ja vahingonkorvausvelkojan tosiasiallisesti vähäarvoinen saatava. Vahingonkorvaussaatavan erityiskohtelulla ei todennäköisesti myöskään voitaisi vaikuttaa vahinkotapahtumia ehkäisevästi. Sen sijaan mahdollinen ehkäisevä vaikutus – siltä osin kuin sitä arvioidaan olevan – on otettu huomioon velkajärjestelyn esteissä, jotka koskevat koko velkajärjestelyä, ei yhtä saatavaa.

Lapsen elatuksen tarve on pohjoismaissakin katsottu niin tärkeäksi, että elatusapu on konkurssissa ja velkajärjestelyssä etuoikeutettu saatava. Suomessa ja Ruotsissa etuoikeus on vain lapsen saatavalla. Kunnan takautumissaatava on etuoikeudeton kuten muutkin julkisyhteisöjen saatavat.

Yhdysvalloissa valtiollisella sosiaaliturvalla ei ole vastaavaa keskeistä merkitystä, vaan yksityisellä elatuksella ja vahingonkorvauksilla on huomattavasti suurempi merkitys kuin pohjoismaissa. Niinpä Yhdysvaltojen kuluttajakonkurssissa ei voi vapautua elatusavun maksamisesta eikä lain vastaisesta teosta aiheutuneesta vahingonkorvauksesta eikä taloudellisesta sanktiosta. Kuluttajakonkurssi vaikuttaa positiivisesti mainittujen velkojien asemaan sen vuoksi, että velallinen vapautuu muiden velkojen maksamisesta.

Samalla argumentilla voidaan perustella elatusavun etuoikeutta pohjoismaissa. Velallisen taloudellisen tilanteen paraneminen tulee myös elatusavun varassa olevan lapsen eduksi – vastaavasti kuin velallisen perheeseen kuuluvien lasten.[105]

[105] Ks. Howard, Ohio State L.J. 1987 s. 1071.

Tehokkuusvaikutusten arvioinnissa on aiheellista kiinnittää huomiota velkojan asemaan. Jos elatusavun saaja tai vahinkotapahtuman uhri jäisi muutoin puille paljaille, saatavan erityiskohtelu kuluttajakonkurssissa on tehokkaampi vaihtoehto kuin ko. velasta vapauttaminen. Tämä perustavanlaatuinen ero pohjoismaisen ja amerikkalaisen kuluttajainsolvenssin välillä johtuu siis pääasiallisesti sosiaaliturvajärjestelmän eroista.

Yksityishenkilö sopimukseen perustuvana velkojana.

Yksityishenkilöä, joka on velkoja-asemassa luotonantajana, takaajana tai kanssavelallisen regressioikeuden perusteella, kohdellaan velkajärjestelyssä samalla tavoin kuin ketä tahansa muutakin luotonantajaa. Takaajan asemaa velkajärjestelyssä pidetään usein kohtuuttomana. Arvostelu perustuu yleensä siihen, että takaaja ei ole hyötynyt luotosta ja sen vuoksi on kohtuutonta, että hän joutuu maksamaan luoton, josta velallinen maksuohjelmassa maksaa vain osan tai ei mitään.

Yksityishenkilöltä puuttuu mahdollisuus riskin pulverisoimiseen. Toisin sanoen riski kohdistuu kokonaisuudessaan takaajaan tai muuhun yksityiseen luotonantajaan.

Voidaan ajatella, että takaaja/velkojan taloudellinen asema on yleensä vahvempi kuin velallisen, kun velallinen hakee velkajärjestelyä ja velallisen taloudellisen toimintakyvyn palauttaminen johtaa tehokkaampaan lopputulokseen kuin saatavan säilyttäminen. Argumentti on ongelmallinen tilanteessa, jossa takaajan talous vaarantuu takausvastuun vuoksi.

Takaajan erityiskohtelua on Yhdysvaltojen maksuohjelmassa (Chapter 13) on perusteltu tehokkuusargumentilla. Takaaja on sen mukaan velvollinen maksamaan velkojalle vain sen osan velasta, jota velkoja ei saa maksuohjelmalla. Ajatuksena on näin kannustaa velallista maksamaan mahdollisimman suuri osa velasta. Takausvastuun järjestely (VJL 9 luku) voi toimia samalla tavoin, sillä myös sen tarkoitus on estää takaajan talouden romahtaminen ja velallisen maksuohjelman mukaiset suoritukset vähennetään takaajan maksuvelvollisuudesta.

Yksityishenkilövelkojien suosiminen velkajärjestelyssä on ongelmallista moraalisen hasardin ongelman vuoksi. Jos yksityishenkilövelkojaa suosittaisiin, kiusaus järjestää tekaistuja sukulaisten välisiä velkasuhteita, tulisi liian suureksi. Tämä ongelma ei koske takaajia.

3.3. Velallisen käyttäytymisen ohjaaminen

3.3.1 Velallinen rationaalisena toimijana kulutusluottomarkkinoilla

Velkajärjestelyä koskevilla lain säännöksillä voi olla periaatteessa kolmenlaista ohjausvaikutusta velallisten käyttäytymiseen. Ne voivat vaikuttaa velallisen *käyttäytymiseen luottomarkkinoilla*: kuinka suurta huolellisuutta hän noudattaa luottoa ottaessaan, maksukykyään ylläpitäessään jne. Siinä vaiheessa, kun velallisen maksuongelmat ovat jo selkeästi näkyvissä, velkajärjestelyä koskevat oikeussäännöt ohjaavat velallisen *valintaa velkajärjestelyn hakemisen ja muiden selviytymiskeinojen välillä.* Edelleen velallisen jo hakeuduttua konkurssiin tai velkajärjestelyyn lain säännökset ohjaavat sitä, *millaisen maksuohjelman* hän pyrkii saamaan aikaan.

Selvää on, että insolvenssilain sisällöllä otaksutaan olevan vaikutusta velallisen käyttäytymiseen ja ratkaisuihin kahdessa viimeksi mainitussa tilanteessa. Kuten edellä todettiin, on vaikeaa saada esiin sitä, missä määrin velkajärjestelyä koskevilla säännöksillä todella voidaan vaikuttaa velallisten käyttäytymiseen luotonottotilanteessa (s. 640).

Käsityksellä siitä, missä määrin velallisen käyttäytymiseen luotonottotilanteessa voidaan vaikuttaa insolvenssilain säännöksillä, on merkitystä sekä maksukyvyttömyysriskin allokoinnille että mahdollisen velkajärjestelylain yksityiskohtaiselle sisällölle. Lähtökohtana seuraavassa on käsitys siitä, että velallisen käyttäytymiseen voidaan insolvenssilain säännöksillä vaikuttaa ja että markkinat ohjaavat luotonantoa tehokkaaseen lopputulokseen. Kuluttajavelallisen asemaan liittyy kuitenkin eräitä ongelmia, joiden vuoksi markkinat eivät välttämättä toimi tehokkaasti.

3.3.2 Riskin arvioiminen luotonottotilanteessa

Kuluttajien velkaongelmien laajuus ja se mitä tiedämme ylivelkaantuneiden kuluttajien kokemuksista, riittänee osoittamaan, että kuluttajat eivät pysty riittävän hyvin arvioimaan luotonottoon sisältyviä riskejä. Vaikka luonnollisten henkilöiden arvioidaan yleensä olevan riskiavertteja, he usein arvioivat maksukyvyttömyysriskin liian pieneksi. *Jacksonin* mukaan kaksi yksilönpsykologiseen päätöksentekoon liittyvää tekijää johtaa siihen, että ihmiset suunnitellessaan tulevaisuuttaan tekevät systemaattisesti virhearvioita, jotka johtavat heidän omien etujensa aliarvioimiseen pitkällä aikavälillä.[106] Yksilönpsykologisten tutkimusten perusteella ihmisillä on taipumus tehdä valintoja lyhyen tähtäimen palkinto-

[106] Jackson 1986 s. 233.

jen toivossa ja aliarvostaa pitemmällä aikavälillä saavutettavat palkinnot.[107] Toiseksi ihmisillä on taipumus käyttää saatavilla olevaa tietoa päätöksenteossaan tavalla, joka johtaa tulevien riskien aliarvioimiseen.[108] Esimerkiksi luotonottoa koskevat ratkaisut tehdään yleensä tekohetkellä vallitsevien olosuhteiden perusteella.

Parempi informaatio päätöksentekohetkellä voisi korjata näitä virhearvioita. Jacksonin arvion mukaan yksityisautonomiaa arvostavassa yhteiskunnassa, jossa investointipäätöksiä tehdään koko ajan, informaation parantaminen olisi luultavasti liian kallista.[109] Tähän voitaneen lisätä, että informaation lisääminen sen tyyppisistä makrotaloudellisista tekijöistä kuin taloudellinen kehitys, työllisyystilanne, korkotaso ym. siten, että riittävä informaatio olisi velallisen käytettävissä luotonottopäätöstä tehtäessä, lienee käytännössä mahdotonta. Sitä vastoin itse tuotetta, eri luottovaihtoehtoja, niiden kustannuksia ja muita luottosuhteen ehtoja koskevaa informaatiota voidaan tehostaa sekä kulutusluottolainsäädännön, kuluttajaneuvonnan että velkojan asiakaspalvelun keinoin.

Koska luonnollisten henkilöiden arvioidaan olevan yleensä riskiavertteja, *Jackson* on argumentoinut, että rawlsilaisessa alkuasetelmassa, tietämättömyyden verhon vallitessa ihmiset olisivat harkitessaan velkojen perimistä konkurssiteitse valinneet säännön, jonka mukaan vallitsee discharge-oikeus eivätkä he voi siitä sopimuksella luopua.[110]

On viime kädessä empiirinen kysymys, missä määrin insolvenssilain säännöksillä voidaan vaikuttaa ihmisten velkaantumiseen. Huolimatta kuluttajakonkurssilain koko tämän vuosisadan kestäneestä voimassaolosta Yhdysvalloissa suoritetut empiiriset tutkimukset eivät ole pystyneet antamaan yksiselitteistä vastausta tähän kysymykseen. Empiirisen tutkimuksen keskeinen ongelma tässä suhteessa on se, että yleisten taloudellista tilannetta koskevien muuttujien vaikutus ihmisten käyttäytymiseen näyttää olevan niin paljon merkittävämpi, että konkurssilain mahdollista vaikutusta on vaikeaa saada näkyviin.

---

[107] Volitional Justification, Jackson 1986 s. 234–236. Ks. myös yleisesti yksilöiden riskin arvioinnista Calabresi 1970 s. 90–91.

[108] Uncomplete Heuristics: A Cognitive Justification. Yksilönpsykologisiin tutkimuksiin viitaten Jackson esittää, että ihmisillä on kolme tapaa hyödyntää käytettävissään olevaa informaatiota tämän suuntaisesti: omia käsityksiä tukevan informaation valikointi, huomiota herättävien tapahtumien yleisyyden yliarviointi ja stereotyyppisten ominaisuuksien ylikorostaminen, ks. Jackson 1986 s. 237–240, erityisesti viitteet.

[109] Jackson 1986 s. 240.

[110] Jackson 1986 s. 236–237. – Amerikkalaisessa keskustelussa lähtökohta on tavallaan käänteinen eurooppalaiseen verrattuna. Jackson pohtii lähinnä sitä, onko discharge eli velkavastuusta vapautuminen konkurssissa säädettävä pakottavin oikeusnormein vai voivatko velallinen ja velkoja sopimuksella sulkea sen pois.

Yhdysvalloissa tutkittiin vuoden 1978 uuden konkurssilain vaikutuksia. Lailla helpotettiin kuluttajakonkurssin ehtoja. Lain voimaantulon jälkeen konkurssien määrä lähes kaksinkertaistui noin 250.000 vuosittaisesta konkurssista yli 400.000 konkurssiin vuoteen 1983 mennessä. Empiiriset tutkimukset, joissa muiden tekijöiden vaikutus pyrittiin eliminoimaan, ovat antaneet hyvin ristiriitaista tietoa siitä, johtuiko määrän kasvu konkurssilain muutoksesta vai yleisistä taloudellisista tekijöistä. Osassa tutkimuksia väitetään, että kasvu johtui pääosin lain muuttamisesta, mutta eräät tutkimukset osoittavat, että pääosa kasvusta johtui muista, lähinnä taloudellisiin suhdanteisiin liittyvistä tekijöistä.[111] Siitä, että lainmuutoksella todennäköisesti oli vaikutusta konkurssien määrän kasvuun, ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä muutoksen vaikutuksista ihmisten luotonkäyttöön ja ylivelkaantumiseen. On mahdollista, että ylivelkaantuneet henkilöt, jotka aikaisemman lainsäädännön puitteissa eivät voineet tai halunneet hakea konkurssia, lainsäädännön muututtua menettelivät näin. Kun lainsäädännön lieventämisen tarkoitus oli helpottaa ylivoimaisessa velkatilanteessa kamppailevien velallisten asemaa, konkurssien kasvanut määrää saattoi vain osoittaa, että tässä onnistuttiin.

Lyhyellä aikavälillä muutoksen jälkeen kysymys oli hakijoista, jotka velkaa ottaessaan todennäköisesti eivät olleet tietoisia (lievennetyn) konkurssilain tuomista mahdollisuuksista. Näiden hakijoiden kohdalla strateginen toiminta velkaa otettaessa lienee ollut suhteellisen vähäistä. Siten ensimmäiset tiedot kertovat lähinnä juuri siitä, miten konkurssilain säännökset vaikuttavat vaikeuksissa olevien velallisten päätöksiin hakea konkurssia tai etsiä muita ratkaisuja. Laajan empiirisen konkurssivelallisia koskevan tutkimuksen aineistona olivat vuonna 1981, siis noin kaksi vuotta lainmuutoksen jälkeen alkaneet kuluttajakonkurssit. Sen mukaan tässä vaiheessa mitään merkittävää konkurssin strategista käyttämistä ei voitu havaita.[112] Edellä esitetyn perusteella tilanne voisi olla toinen nyt uuden konkurssilain oltua voimassa 15 vuotta. Toisaalta 1980-luvun jälkipuoliskolla konkurssien määrän kasvun katsotaan johtuvan pääasiassa luottomarkkinoiden vapautumisesta.

[111] Esimerkiksi Shepard, J.of L.& Econ. 1984, jonka mukaan pääosa konkurssien määrän kasvusta johtuisi lain muutoksesta.

Esimerkiksi Boyes ja Faith, J.of L.& Econ. 1986, saivat Arizonan konkursseja vuosina 1976–1981 koskeneessa tutkimuksessa tulokseksi, että lainmuutoksen vaikutus konkurssien määrän kasvuun olisi noin 20–30 prosenttia uuden konkurssilain ensimmäisten kuukausien aikana. Kirjoittaja arvioivat, että lain muutokset selittävät kasvua myös pitemmällä aikavälillä. Aineisto oli korjattu inflaatio-odotuksia vastaavalla korjauskertoimella.

Viimeksi Domowitz ja Eovaldi, J.of L.& Econ. 1993, tulivat empiirisen aineiston perusteella siihen lopputulokseen, että lain muuttamisella vuonna 1978 ei ollut mainittavaa merkitystä konkurssien määrän kasvuun.

[112] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 329.

Vaikuttaa siltä, että mahdollisuudet vaikuttaa kuluttajien riskinottoon insolvenssilain säännöksillä ovat rajalliset. Siitäkään, mihin suuntaan toivotun vaikutuksen tulisi suuntautua, ei ole yksimielisyyttä. Lähtökohtana on edellä ollut, että sopimusten pitäminen johtaa taloudellisesti tehokkaaseen lopputulokseen, joten konkurssien määrän pitäminen mahdollisimman alhaisena olisi tavoiteltavaa. Toisaalta Yhdysvaltojen lainvalmistelussa on korostettu, että kulutusluotonanto on hyvinvointia lisäävä tekijä, jonka käyttöä tulee edistää.

Sitä vastoin on selvää, että insolvenssilain säännökset on pyrittävä muotoilemaan siten, että ne eivät kannusta sellaiseen luotonottoon, jossa on alusta lähtien otettu huomioon mahdollisuus lieventää velkavastuuta velkajärjestelyssä (moraalinen hasardi). Velkajärjestely on voitava estää näissä tapauksissa. Tällöin velkajärjestelyn esteet kohdistetaan niihin tilanteisiin, joihin niillä arvioidaan todella voitavan vaikuttaa (ks. jälj. 3.3.4.1).

3.3.3 Konkurssialttius

Taloudellisen analyysin mukaan sopimuksen pitäminen on velallisen kannalta taloudellinen kysymys. Sen mukaan velallinen tekee rationaalisen valinnan kahden vaihtoehdon, sopimuksen pitämisen ja sen rikkomisen välillä sen mukaan kumpi vaihtoehto on hänelle edullisempi. Ratkaisevaa on se, kumman vaihtoehdon kustannukset ovat hänelle edullisemmat.[113] Velallinen valitsee konkurssivaihtoehdon eli sopimusrikkomuksen, jos se on hänen kannaltaan edullisempi vaihtoehto kuin sopimuksen pitäminen. Insolvenssilainsäädäntö sääntelee niitä ehtoja, joiden perusteella velallinen tekee valinnan konkurssin ja ei-konkurssia vaihtoehdon välillä. Lainsäätäjä voi siten konkreettisilla lain säännöksillä vaikuttaa velallisen päätöksentekoon valintatilanteessa.

On huomattava, että velallisen kannalta edullisin vaihtoehto ja kokonaisedun kannalta tehokkain resurssien käyttö ovat kaksi eri asiaa.[114] Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna tehokkaampi lopputulos saavutetaan, jos sopimukset yleisesti ottaen pidetään. Jos sopimuskumppanit voivat luottaa siihen, että sopimukset pidetään, vähenevät informaatio-, kontrolli- ja täytäntöönpanokustannukset vastaavasti.[115] Siten lähtökohtana tulee olla, että sopimuksen täyttämättä jättämisen seuraamukset ovat velalliselle raskaammat kuin sopimuksen täyttäminen. Kulutta-

---

[113] Kustannuksista jäljempänä. Huomaa, että kustannuksiin on laskettava kaikki, myös ne, joiden arvoa ei voida mitata rahassa. Näistä monet liittyvät siihen, että sopimuksen täyttämättä jättäminen vaikuttaa velallisen tuleviin sopimussuhteisiin; löytääkö hän sopimuskumppaneita ja millaisin ehdoin. Ks. esim. Posner 1977 s. 66–67.

[114] Lainsäätäjän ja toimijan tavoitteiden välisestä suhteesta ks. Kornhauser 1989 s. 32.

[115] Ks. esim. Schäfer–Ott 1986 s. 218.

jakonkurssin, jossa velallisen suorituksia oleellisesti lievennetään tai hänet vapautetaan niistä, tulee siten olla poikkeuksellinen. Kuluttajakonkurssin käyttöalan tulee siten rajoittua niihin tilanteisiin, joissa sopimuksen pitäminen on velalliselle siinä määrin raskasta, että se johtaa resurssien tehottomaan allokaatioon.

Tässä hahmoteltu näkemys poikkeaa juridisesta, jonka mukaan insolvenssilainsäädäntö sääntelee velallisen ja velkojien oikeuksia – kuten velkajärjestelyn aloittamisen edellytyksiä, velallisen velvollisuuksia velkajärjestelyssä, maksuohjelman sisältöä jne. – velallisen maksukyvyttömyystilanteessa. Taloudellisessa tarkastelussa kysymys on siitä, että lainsäädäntö asettaa sen hinnan, joka toimijan on 'maksettava' valitsemastaan toimintavaihtoehdosta. Laissa määritellään tuon hinnan konkreettinen sisältö.

Taloustieteen teorian valossa on luotu velallisen konkurssihakemuksen jättämispäätöstä koskevia malleja. Teoriaa on pääasiallisesti sovellettu yrityskonkurssiin,[116] mutta sitä voidaan käyttää myös kuluttajakonkurssin analyysissä. Lähtökohtana on, kuten edellä todettiin, että kuluttaja harkitessaan konkurssihakemuksen jättämistä arvioi sen taloudelliset vaikutukset ja jos ne ovat positiivisemmat kuin hakematta jättämisen, hän hakee itsensä konkurssiin. Päätöksentekotilanteesta voidaan muodostaa yksinkertainen matemaattinen malli (White 1991):

> Oletetaan, että velallinen, jolla on säännöllinen tulo Y, ottaa lainan L tiettynä ajankohtana. Seuraavan periodin aikana hän maksaa lainan takaisin korolla r eli L(1+r). Hänen käyttöönsä jää 2*Y–L(1+r). Jos velallinen joutuu konkurssiin periodin 2 aikana, hänen ei tarvitse maksaa lainaa kokonaan takaisin. Jos hänellä on perusturvaan kuulumattomia varoja, hän joutuu käyttämään ne velan maksamiseen. Jos perusturvan suuruus on E ja velallisen varat A, hän joutuu käyttämään velan maksamiseen A–E. Amerikkalaisessa suorassa konkurssissa hänen ei tarvitse käyttää konkurssin jälkeisiä tulojaan velkojen maksamiseen. Siten hän voi vapautua koko lainasta L(1+r). Toisaalta konkurssista aiheutuu kustannuksia, F. Siten velallisen konkurssista aiheutuvat taloudelliset rasitteet ovat (A–E)+F. Jos ne ovat pienemmät kuin laina, josta hän vapautuu, konkurssi on edullinen eli ts. L(1+r)>(A–E)+F.[117]

---

[116] Talousteorian pohjalta on analysoitu sitä, millaisia kannustimia konkurssivaihtoehto antaa yrityksen intressiryhmille; lähtökohta on, että taloudellisesti vaikeassa tilanteessa omistajilla ja johdolla on suurempi halukkuus ottaa riskejä (koska omistuspanos on joka tapauksessa menetetty) kuin velkojilla. Lähtökohta tähän tarkasteluun on Joseph E. Stiglitzin 1979-luvun alussa julkaisema artikkeli. Uudemmasta tutkimuksesta ks. esim. White, J.Econ.Pers. 1989 ja Bradley–Rosenzweig, Yale L.J. 1991.

[117] White, Law & Soc.Rew. 1991 s. 687–688.

Kaavaa voidaan käyttää myös (Suomen) velkajärjestelyn analysoinnissa. Velallinen voi tosin vapautua maksamasta koko velan vain poikkeustapauksissa, koska maksuohjelma on lähtökohtaisesti pakollinen. Tällöin kaava saa muodon $L(1+r)-M > (A-E)+F$, jossa M on maksuohjelmalla maksettava osa velasta. Sama voidaan esittää muodossa $L(1+r) > (A-E)+F+M$. Edelleen maksuohjelmalla maksettava määrä on $M=Y-V$ eli tulot jälkimmäisen periodin aikana vähennettynä välttämättömillä elinkustannuksilla. Siten konkurssi on velalliselle edullinen, jos $L(1+r) > A+F+Y-E-V$. Tästä seuraa, että mitä suurempia velallisen perusturvaan kuuluva tulon osa V ja varallisuus E ovat, sitä useammassa tapauksessa konkurssi on velalliselle edullinen. Mitä pienemmät hänen tulonsa ovat, sitä useammassa tapauksessa konkurssi on edullinen.

On melko selvää, että ainakaan useimpien velallisten ajattelu ei noudata edellä selostetun kaltaisia matemaattisia kaavoja. Tärkein syy tähän on se, että velkajärjestelyyn liittyy sellaisia kustannuksia, joita ei voida muuntaa rahallisiksi tai on hyvin vaikeaa arvioida määrällisesti.[118]

Malli on kuitenkin johdattanut tutkimaan siinä esiintyvien suureiden muutosten vaikutusta kuluttajakonkurssien määrään. Taloudellinen analyysi on ennen muuta kiinnostunut muuttujista E ja V eli perusturvaa kuvaavista muuttujista, koska niitä voidaan poliittisin päätöksin muuttaa.[119] Yhdysvallat tarjoaakin eräänlaisen laboratorion suojasäännöstön vaikutusten tarkasteluun sen vuoksi, että koko liittovaltion alueella on voimassa sama konkurssilaki, mutta perusturvaan sovelletaan eri osavaltioissa erilaista lainsäädäntöä (joko omaa tai liittovaltion konkurssilain). Useimmissa tutkimuksissa on kuitenkin päädytty siihen tulokseen, että perusturvan (E edellä kaavassa) laajuudella ei ole juurikaan merkitystä konkurssien määrään.[120] Toistaiseksi vain yhdessä tutkimuksessa on tilastollisella analyysillä osoitettu, että konkurssissa noudatettavan perusturvan suuruus korreloi kuluttajakonkurssien määrän kanssa.[121] Silti on arvioitu, että (jopa

---

[118] Kaavassa nämä 'aineettomat' kustannukset voidaan sisällyttää konkurssikustannuksia kuvaavaan muuttujaan F tai ottaa niille oma muuttuja. Niihin palataan jäljempänä.

[119] White Law & Soc.Rev. 1991 s. 705.

[120] Esimerkiksi Shepard vertasi konkurssien määrää asukasta kohden niissä osavaltioissa, jotka soveltavat liittovaltion suojaosuuksia, ja omia suojaosuuksiaan soveltavissa osavaltioissa. Konkurssit olivat hiukan yleisempiä jälkimmäisissä. Koska tutkimuksen mukaan jälkimmäisissä oli ankarammat suojaosuussäännökset, tulos ei osoita lievien suojaosuuksien kannustavan konkurssiin hakeutumista. Shepard, J.of L.&Econ. 1984 s. 425–426. Tilastollisesti merkityksellistä eroa ei löytynyt tutkimuksessa Woodward & Woodward, Am.Bankr.L.J. 1983 s. 53 ss eikä Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 241. Samaan suuntaisesti, joskin vain asuntoa koskevan suojaosuuden osalta, Shuchmanin keräämä taulukko Am.Bankr.L.J. 1982 s. 5.

[121] White, Law & Soc.Rev. 1991 s. 705–708. Ks. myös Shuchman Am. Bankr.L.J. 1982 s. 22.

amerikkalaiseen) kuluttajakonkurssiin sisältyvä (perusturvaan kuulumattoman) varallisuuden myyntivelvollisuus on yksi tärkeimpiä konkursseja ehkäiseviä tekijöitä.[122]

Sen sijaan sen, voidaanko palkkatuloa ulosmitata ja missä laajuudessa se on mahdollista, oletetaan vaikuttavan kuluttajakonkurssien määrän vaihteluun eri osavaltioissa.[123] Mitä ankarampi palkan ulosmittaus on sallittu, sitä enemmän kuluttajat hakevat konkurssia vapautuakseen ulosmittauksesta.

Velkajärjestelyn menettelykulut tuskin voivat nousta niin korkeiksi, että ne taloudellisen mallin mukaan estäisivät velkajärjestelyyn hakeutumisen.[124] Sen sijaan tosiasiallisesti ne ehkäisevät Yhdysvalloissa köyhimpien velallisten konkurssit. Suomen velkajärjestelylain mukaan kustannukset maksetaan valtion varoista, joten kaavassa F=0.

Empiiriset tutkimukset eivät anna kovin vahvaa tukea mahdollisuuksille ohjata ylivelkaantuneiden kuluttajien alttiutta hakeutua konkurssiin tai velkajärjestelyyn ko. lain säännöksillä. Amerikkalaisessa kirjallisuudessa onkin kiinnitetty huomiota niihin 'aineettomiin' kustannuksiin, joita konkurssi aiheuttaa kuluttajalle, ja jotka kasvattavat sen 'hintaa'. Tähän hintaan katsotaan yleensä sisältyvän luottotietojen menettämisen ja sen vaikutuksen tulevaan luotonsaantiin, sosiaalisen leimautumisen ja psykologisten ongelmien, jotka johtuvat luoton maksamatta jättämisestä.[125]

Selvästi taloudellisen arvon omaava kustannus, jota ei voida kvantifioida, on merkintä luottotietoihin. Yhdysvalloissa se voi säilyä kymmenen vuotta, mutta velallisilla ei ole yleensä havaittu olleen merkittäviä vaikeuksia luotonsaannissa konkurssin jälkeen.[126] Suomessa merkintä säilyy kunnes maksuohjelma päättyy. Tanskassa puolestaan merkintä poistetaan, kun maksuohjelma on vahvistettu. Koska konkurssin ja maksuohjelman oikeusvaikutukset on kussakin maassa säännelty eri tavoin, luottotietomerkinnän informaatiosisältö on erilainen. Yhdysvalloissa merkintä konkurssista luottotiedoissa ilmaisee sen, että velallisen konkurssia edeltävät velat on joko poistettu tai niitä on – yleensä huomattavasti – alennettu. Merkintä ilmaisee, että velallinen on toisaalta riskiasiakas, mutta toisaalta velallisella on ei ole vanhoja velkoja ja siten hän on potentiaalinen luottoasiakas. Tanskassa maksuohjelman vahvistamisen jälkeen velallisen katsotaan

[122] Jackson 1986 s. 249–250, Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 336.

[123] Shuchman, Rutgers L.Rev. 1990 s. 235.

[124] Tosiasiallisesti ne voivat olla ja ovat Yhdysvalloissa köyhimpien velallisten konkurssin esteenä.

[125] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 336–337, Meckling, Law and Contemporary Problems 1977 s. 25.

[126] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 337–338.

olevan kykenevä ottamaan vastuun taloudellisista asioistaan ja toimimaan luottomarkkinoilla. Ankara kontrolli velkajärjestelyn edellytysten tutkimisessa taannee tämän, maksuohjelmasta huolimatta.

Yhdysvalloissa luottotietomerkintä ja Tanskassa sen poistaminen ovat asiasisällöltään osittain positiivisia merkkejä uusille velkojille, joiden suhteet velallisen kanssa toimivat tästä eteenpäin markkinalakisesti. Suomessa luottotietomerkinnän ajatellaan suojaavan maksuohjelman toteutumista, jonka uuden velan ottaminen vaarantaa. Tästä vaarasta tuomarin on vielä maksuohjelman vahvistamisen yhteydessä nimenomaisesti velallista muistutettava (VJL 59 §).

Velkajärjestelystä aiheutuvaa leimautumista tai sosiaalista stigmaa ei voida mitata taloudellisilla mittapuilla. On arvioitu, että sen merkitys konkurssia ehkäisevänä tekijänä on Yhdysvalloissa vähentynyt.[127] Toisaalta vaikuttaa siltä, että leimaantumisen pelko on ainakin keskiluokissa tavattoman suuri. Toisaalta leimaantumisen pelolla ei liene kovin suurta merkitystä, jos velallinen on todella vakavasti ylivelkaantunut, sillä leimaantuminen lienee yhtä suuri ulosotossa kuin velkajärjestelyssäkin. Sen merkitys on suurin siinä vaiheessa, kun velallisella on vielä mahdollisuuksia selviytyä velkaongelmistaan.

Taloudellisesta näkökulmasta sekä leimautumisen pelko että moraalissävytteinen suhtautuminen velkojen maksuun ovat rationaalisia. Niiden merkitys kohdistuu velallisen tuleviin mahdollisuuksiin saada luottoa,[128] ja sen hintaan. Moraalissävytteinen tapa kysyä samaa asiaa on, voidaanko velallisen antamiin lupauksiin tulevaisuudessa luottaa. Luottamus on yksi taloudellista tehokkuutta parhaiten edistäviä voimia.

Koska myös velkojan pakkotäytäntöönpanotoimiin liittyy vastaavia leimaavia piirteitä, nämä velkajärjestelyn aineettomat hintatekijät eivät todennäköisesti estä kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevien velallisten velkajärjestelyyn hakeutumista. Vähäisempi ongelma voi olla se, että ne voivat estää taloudellisesti perusteltujakin konkursseja silloin kun velkojen maksaminen toimeentulosta tinkien johtaa taloudellisesti tehottomampaan tulokseen.

3.3.4 Velkajärjestelyn esteet

3.3.4.1 Esteet ja rationaalinen luotonotto

Velkajärjestelyn esteet on pohjoismaisissa lainvalmistelutöissä perusteltu lyhyesti ja moraalissävytteisesti. Kuten Norjan laissa sanotaan, velkajärjestelyä ei tule

[127] Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 337.

[128] Ks. myös Weston, Law and Contemporary Problems 1977 s. 60.

myöntää, jos se olisi 'støtende'. Ilmaus on ymmärrettävä siten, että velkajärjestelyn myöntäminen olisi näissä tilanteissa vastoin yleistä maksumoraalia. Toisin kuin muissa pohjoismaissa Suomen velkajärjestelylaissa esteet on säännelty yksityiskohtaisesti, mutta esitöiden mukaan tavoitteessa – estää yleisen maksumoraalin kannalta arveluttavat velkajärjestelyt – ei ole eroa.

Taloudellinen näkökulma ei kiinnitä huomiota moraaliin, vaan siihen kumpi luottosuhteen osapuolista voi paremmin *välttää tietyn riskin toteutumisen.* Kuten edellä todettiin, maksukyvyttömyysriskin asettamista institutionaaliselle luotonantajalle puoltaa tämän parempi riskinkantokyky, kyky pulverisoida riskiä ja pienemmät informaatiokustannukset yleisiin taloudellisiin tekijöihin liittyvistä riskeistä.

Maksukyvyttömyysriskin asettamista velalliselle puoltaa se, että velallisella on paremmat mahdollisuudet tietyn, luottosuhteen aikana sattuneen riskitapahtuman välttämiseen. Riskin asettamisella velalliselle pyritään vaikuttamaan siten, että velalliset toimisivat riskitapahtumaa ehkäisevällä tavalla.[129]

Lainsäädännölle voidaan asettaa myös tehtävä *edistää taloudellisesti rationaalista luotonantoa,* joka perustuu rationaaliseen arvioon luoton takaisinmaksamisesta. Lainsäädännöllä tulisi ehkäistä tilanteita, joissa luotonottajan tai -antajan päätöksenteko perustuu virheellisiin tietoihin eikä näin ollen voi olla rationaalista. Jos velallinen on tavalla tai toisella antanut harhaanjohtavaa tietoa ja päätöksentekoa ovat siten ohjanneet muut kuin taloudelliset tosiasiat, velkajärjestely on syytä estää.[130]

Tämän mukaan velkajärjestelyä ei voida myöntää henkilölle, joka jo velkaa ottaessaan ei ole ajatellut maksaa sitä takaisin ja mahdollisesti vieläpä kalkyloinut mahdollisuuden vapautua velasta velkajärjestelyn kautta (moraalinen hasardi). Tämä on velkajärjestelylaissa nimenomaisesti kielletty, mikä on taloudellisen teorian erinomainen sovellutus (VJL 10 § 7 kohdassa). Ongelmana on tietenkin se, että velallisen tarkoituksen päätteleminen konkreettisista olosuhteista,[131] joiden huomioon ottamiseen kokonaisuutena VJL 10 § 7 kohdan kaltainen

---

[129] Tällöinkin voi olla tilaa tietylle intressipunninnalle eli on arvioitava, onko velallisen mahdollisuus välttää riskitapahtuma niin painava peruste, että se sivuuttaa riskinkantokyvyn jakautumista koskevat argumentit. Jos riskitapahtuma kaikesta huolimatta sattuu ja riski on velallisella, kustannukset siitä jäävät joka tapauksessa jonkun kannettaviksi – mahdollisesti sosiaaliturvajärjestelmän.

[130] Tämä on Howardin Ohio State L.J. 1987 s. 1069–1070 esittämä lähtökohta.

Vastaavalla argumentilla voidaan puoltaa sitä, että velkojan epärationaalinen käyttäytyminen luottoa myönnettäessä (esimerkiksi luottotietojen selvittämättä jättäminen) puoltaa maksukyvyttömyysriskin asettamista velkojalle.

[131] Esimerkiksi Yhdysvalloissa velallinen, joka on ostanut luxustuotteita (luxury goods) yli 1.000 dollaria viimeisten 20 päivän aikana ennen konkurssia, ei voi saada tästä velasta vapautusta.

säännös antaa mahdollisuuden, on tulkinnanvaraista. Sen vuoksi joissakin muissa velkajärjestelylaeissa on konkreettisesti säännelty tilanteet, joissa moraalinen hasardi voidaan olettaa.

Taloudellisesti rationaalista luotonantoa edistää VJL 10 § 6 kohta, joka estää velkajärjestelyn, jos velallinen on velkaa otettaessa antanut velkojalle taloudellisesta asemastaan virheellisiä tietoja, jotka ovat olennaisesti vaikuttaneet luoton myöntämiseen. Vastaava säännös on Yhdysvaltojen konkurssilaissa, joskin se estää vapautumisen vain kyseisen velan osalta eikä kokonaisuudessaan. Velallisen menettely on tällöin ollut omiaan estämään velkojan rationaalista harkintaa. On johdonmukaista, että este syntyy vain siinä tapauksessa, että tiedot ovat todella vaikuttaneet luottopäätökseen.[132] Velallisen menettelyn moraalisen arvioinnin kannalta sen sijaan ei ole merkitystä sillä, miten tiedot vaikuttivat luoton myöntämiseen.[133] VJL 10 § 6 kohdassa edellytetään tahallisuutta ja erityistä moitittavuutta. Taloudellinen ohjausvaikutus toimii teoriassa parhaiten tahallisten tekojen suhteen. Käytännössä tahallisuutta koskeva näyttövaatimus voi heikentää ohjausvaikutuksen tehoa.[134]

Yhtenä merkkinä moraalisesta hasardista on pidetty velkajärjestelyn hakemista uudestaan.[135] Aikaisempi velkajärjestely yleensä estää uuden myöntämisen. Tosin mitä pitempi aika edellisestä velkajärjestelystä on tai mitä selvemmin uusi maksukyvyttömyys liittyy (uuteen) ennalta arvaamattomaan tapahtumaan, sitä vähemmän aihetta on epäillä strategista käyttäytymistä.

Moraalinen hasardi voi ilmetä myös *luottosuhteen aikana.* Esteillä voidaan pyrkiä vastaavaan ohjausvaikutukseen. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää takaisinsaantiperustetta velkajärjestelyn esteenä (VJL 10 § 4 k). Takaisinsaannin objektiivisten tunnusmerkistöjen taustalla on nimenomaan se ajatus, että velallisen voidaan olettaa toimineen strategisesti. Subjektiivinen yleinen takaisinsaantiperuste edellyttää näyttöä strategisesta toiminnasta. Jos epäämällä velkajärjestely velalliselta, joka on tehnyt takaisinsaantiin oikeuttavan oikeustoimen, voidaan ehkäistä strategista käyttäytymistä, este on taloudellisesti perusteltu.[136]

---

[132] Yhdysvalloissa on kiinnitetty huomiota siihen, että moraalisesti moitittavaa toimintaa voi liittyä niin velallisen kuin velkojankin menettelyyn. Velkojien on arvioitu vaativan velallisilta taloudellista asemaa koskevien kaavakkeiden täyttämistä, joita ei kuitenkaan ole käytetty luoton myöntämisessä vaan ainoastaan myöhemmin konkurssissa. Howard, Ohio State L.J. 1987 s. 1052–1053 ja 1070.

[133] Muistutettakoon, että petoksen ja törkeän petoksen yritys on rangaistava RL 36:1–2 mukaan.

[134] Virheellisten tietojen antamisen kohdalla tahallisuuden näyttövaatimus johtanee siihen, että luottoselvitys vaaditaan aina kirjallisena.

[135] Howard, Ohio State L.J. 1987 s. 1071.

[136] Takaisinsaanti ymmärretään vakiintuneesti keinona suojata täytäntöönpanoa saattamalla

Vastaavilla argumenteilla voidaan perustella sitä, että epärehellisyys itse insolvenssimenettelyssä arvostellaan kaikkein ankarimman vaihtoehdon mukaan – epäämällä velkajärjestely ja rikosoikeudellisilla sanktioilla. Velalliselle konkurssissa myönnettyjen helpotusten historiallinen tausta on kannustaa velallista luovuttamaan omaisuutensa velkojille täytäntöönpanoa varten tulevaisuutta koskevia helpotuksia vastaan. Siten este edistää myös täytäntöönpanon tehokkuutta ja koko järjestelmän legitimaatiota.[137]

Sen sijaan ulosoton karttaminen (VJL 10 § 5 k) ei ole taloudellisesta näkökulmasta yksiselitteinen. Se voi kertoa strategisesta toiminnasta, mutta yhtä hyvin kysymys voi olla siitä, että velallinen on pyrkinyt turvaamaan itselleen ja perheelleen jokapäiväisen toimeentulon. Joissain tapauksissa velallinen on vältellyt ulosottoa maksaakseen toiselle velkojalle.

Tämäntyyppisen varjotaloudessa elämisen saattamista normaalin taloudellisen elämän puitteisiin on pidetty Saksassa[138] yksityishenkilön velkajärjestelyn tavoitteena. Se, että velallinen ylivoimaisen velkataakan vuoksi työskentelee pimeästi ja välttelee velkojiaan, ei ole taloudellisesti tehokasta. Velkajärjestelylaissa ulosoton karttaminen on katsottu osoitukseksi strategisesta toiminnasta ja velkajärjestelyn este. Tehokkuusnäkökohtiin voidaan kiinnittää huomiota erityisten vastasyiden arvioinnissa. Ulosoton karttamiseen johtaneisiin syihin voitaneen tällöin kiinnittää huomiota. Tässä esitetyn näkökohdan mukaan tällöin voidaan verrata yksityistapauksessa saavutettua tehokkuuden lisäystä mahdolliseen yleisestävyyden heikkenemiseen.

Velkajärjestelyn ohjausvaikutuksen oletetaan kohdistuvan nimenomaan velallisen taloudelliseen toimintaan.[139] Sen vuoksi taloudelliseen rikollisuuteen viittaavat seikat muodostavat velkajärjestelyn esteen joko nimenomaisen säännöksen mukaan (VJL 10 § 1–3 k)[140] tai yleisen sopivaisuusarvioinnin perusteella (muut pohjoismaat). Muun kuin taloudellisen rikoksen johdosta maksettavat korvaukset ja julkisoikeudelliset sanktiot eivät yleensä estä velkajärjestelyä.[141]

---

velallisen omaisuus mahdollisimman suuressa määrin täytäntöönpanon piiriin. Täytäntöönpanotuloksen kannalta takaisinsaantikanteen nostaminen on todennäköisesti tehokkaampaa.

[137] Velan ilmoittamatta jättämisen kriminalisointia ei juuri voida perustella taloudellisesti. Täytäntöönpanon tehokkuuteen se ei sinänsä vaikuta. VJL:n mukaan velka ei lakkaa, ja jos velallinen maksaa velan velkajärjestelyn ulkopuolella, se lisännee täytäntöönpanon tehokkuutta. Lähinnä tähän argumenttiin perustuen Yhdysvalloissa sopimukset yksittäisen velan maksamisesta kokonaan ovat pääsääntöisesti sallittuja.

[138] RegEntw. 1991 s. 81.

[139] Jackson 1986 s. 274.

[140] Saksassa on vastaava sääntelyperiaate. Myös Yhdysvalloissa on nimenomainen säännös, mutta eräissä tilanteissa estevaikutus rajoittuu ko. velkaan.

[141] Yhdysvalloissa mainittujen saatavien maksuvelvollisuus säilyy konkurssin jälkeenkin.

Velkajärjestelylain 10 § 1–3 kohdissa säädetyt, velallisen liiketoimintaa koskevat esteet – rikos, jolla on tavoiteltu merkittävää taloudellista hyötyä, sopimaton menettely velkojia kohtaan – tarkoittavat tilanteita, joissa velallisen käyttäytyminen voidaan lukea moraalisen hasardin piiriin. Toisin sanoen velallinen on ottanut luottoja, vaikka hänellä todennäköisesti ei ole ollut tarkoitusta maksaa niitä takaisin. Keinotteluluonteinen elinkeinotoiminta on hieman eri asemassa. Taloudellisesti ajatellen riskin sälyttäminen velalliselle on perusteltua vain, jos tämä on saanut aikaan sen, että velkojalla ei ole ollut edellytyksiä rationaaliseen harkintaan luoton myöntämisessä.

Sama koskee kevytmielistä velkaantumista, jonka pääasiallinen soveltamisala ovat kuluttajien ylivelkaantumistilanteet. Niihin liittyy lisäksi ohjausvaikutuksen tehoa koskeva ongelma. Tämän esteen ja sen esitöihin perustuvan soveltamiskäytännön, jonka mukaan ilmeinen kevytmielisyys liittyy nimenomaan velallisen tietoisuuteen omasta kyvyttömyydestään maksaa velkaa takaisin, taustalla on ilmeisesti se, että on erityistä tarvetta ohjata juuri kuluttajien toimintaa luoton ottamistilanteissa. Empiiriset velallistutkimukset asettavat kuitenkin kyseenalaiseksi sen, missä määrin velallisten käyttäytymiseen tässä suhteessa velkajärjestelylain säännöksillä voidaan vaikuttaa. Kulutusluottokierre näyttää useimmiten olevan ennemminkin psykologinen ongelma kuin strategista käyttäytymistä.[142] Kierteeseen joutunut ihminen ei vaikuta olevan tilanteensa herra ja kykenevä tekemään rationaalisia valintoja. Tämän esteen toivottu ohjausvaikutus lepää siten melko epävarmalla empiirisellä pohjalla.

3.3.4.2 Tuottamus taloudellisesta näkökulmasta

Velkajärjestelyn esteiden muotoilu näyttää edeltävän tarkastelun valossa olevan varsin hyvin sopusoinnussa sen taloudellisen ajatuksen kanssa, että niiden tulisi edistää rationaalista taloudellista harkintaa luoton ottamisen ja myöntämisen tilanteessa. Ongelmallisimmalta vaikutti ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen, jonka osalta velallisiin kohdistuvan ohjauksen toteutumista voidaan perustellusti epäillä. Oikeuskäytäntö on osoittanut, että tämän esteen soveltamiseen liittyy eniten tuomioistuimen harkintaa. Muissa pohjoismaissa tuottamusharkinnan ala on vielä laajempi sen johdosta, että esteet on laissa säännelty täysin yleisellä tasolla.

Niissä maissa, joissa esteet on säädetty yleisesti, käytäntö suhtautuu pidättyväisesti velallisiin, joilla on 'tavallisista' rikoksista johtuvia saatavia.

[142] Ks. esim. 'Parempi katsoa kuin katua'. Rajoittamaton vastuu konkurssin jälkeen ei mitenkään hillinnyt luotonannon vapautumisen vaikutuksia ylivelkaantumiseen 1980-luvun loppuvuosina.

Calabresi on klassisessa teoksessaan kohdistanut ankaraa kritiikkiä tuottamusharkinnan taloudelliseen tehokkuuteen.[143] Tuottamuksen arviointi edellyttää yksilöllistä tuomioistuinkäsittelyä, johon sisältyy tapauksen faktojen selvittäminen ja ammatillinen arvottaminen. Selvittämiskulut ovat asian riidanalaisuudesta johtuen huomattavat, sillä osapuolten kertomukset eivät ristiriitaisina ole luotettava selvitys faktoista.[144] Nämä kustannukset ovat kuitenkin perusteltuja, jos systeemi johtaa suurempaan tappioiden pienenemiseen.[145]

Taloudellisesta näkökulmasta esteet ovat perusteltuja vain siinä tapauksessa, että ne todella ehkäisevät velallispuolen strategista käyttäytymistä. Jos velallinen ei velkajärjestelyn epäämisestä huolimatta pysty maksamaan velkaa, kaikki edellä sanottu riskin pulverisoinnista, vahvemmasta riskinkantajasta ja kustannusten ulkoistamisesta pitää näidenkin tapausten suhteen paikkansa.

Calabresin mukaan tuottamusarvioinnin pohjimmainen taloudellinen heikkous kuitenkin liittyy siihen, että tuottamusarviossa ei oteta huomioon sitä, kumpi osapuoli olisi edullisempi tai parempi riskin välttäjä. Toisin sanoen, ei riitä, että riskin asettaminen velalliselle ehkäisee velallisen taloudellisesti epärationaalista käyttäytymistä. Taloudellisesta näkökulmasta riski tulisi asettaa sille, joka pystyy ehkäisemään riskin toteutumisen (tai siitä aiheutuvat vahingot) pienemmin kustannuksin.

3.3.5 Velkojen suorittaminen maksuohjelmalla

Edellä on otettu lähtökohdaksi, että sopimusten pitäminen johtaa taloudellisesti tehokkaaseen lopputulokseen. Tällä lähtökohdalla voidaan perustella sitä, että velallisen on maksuohjelmassa sitouduttava maksamaan mahdollisimman suuri osa veloistaan, jotta velkajärjestely johtaa mahdollisimman vähäiseen poikkeamiseen sopimussidonnaisuuden periaatteesta. Seuraavassa pohditaan sitä, voidaanko maksuohjelman taloudellinen tehokkuus olettaa aivan näin yksinkertaisesti.

Velallisen kannalta maksuohjelma on osa velkajärjestelyn hintaa. Teorian mukaan velallinen vertaa sitä, kuinka paljon hän joutuu maksamaan velkajärjestelyn ulkopuolella, siihen, kuinka paljon hän joutuu maksuohjelmalla ja mui-

---

[143] Calabresi 1970 s. 246–248 ja 251 tuottamukseen perustuvan vahingonkorvauksen 'sokeudesta' kustannusten minimoimisen suhteen.

Calabresi on luonnehtinut tuottamukseen tai syyllisyyteen (fault) perustuvaa korvausjärjestelmää riskin luokitteluksi viimeiseen asti, 'subcategorization to the last degree'. Calabresi 1970 s. 247.

[144] Ks. Calabresi 1970 s. 267–268.

[145] Calabresi 1970 s. 29–30.

na kuluina maksamaan velkajärjestelyssä. Sitten hän valitsee edullisemman vaihtoehdon.

Euroopassa on ajateltu, että velkajärjestelyn vaihtoehtona on elinikäinen velkavastuu, jonka hinta velalliselle on tavattoman korkea. Siihen verrattuna velkajärjestely on edullisempi, vaikka siihen sisältyisi ankara ('kallis') maksuohjelma, jonka kesto kuitenkin on rajallinen. Näin ajateltuna velkajärjestelyn pitäisi olla aina velalliselle 'edullisempi'.

Maksuohjelman kestoa onkin lähinnä pohdittu arvioiden sitä, mikä on psykologisesti pisin mahdollinen aika, jonka velallinen pystyy elämään minimibudjetilla. Saksassa on tehty korkein tarjous, 7 vuotta, ehkä osin raamatullisinkin perustein. Muualla maksuohjelman kesto liikkuu 3–5 vuoden välillä. Maksuohjelma lasketaan Euroopan maissa poikkeuksetta siten, että velalliselle jää normin mukainen minimitoimeentulo.

Eurooppalaiset maksuohjelmaa koskevat säännökset perustuvat siihen ajatukseen, että velallisen tulotaso on tunnettu ja pysyvä. Parhaiten oletus toteutuu, jos velallinen on maksuohjelman laatimisen ja suorittamisen aikana säännöllisessä ja pysyvässä työsuhteessa. Kohtuus- ja oikeudenmukaisuussyistä velkajärjestelyn soveltamisalaa ei ole kuitenkaan katsottu voitavan rajata vain palkkatyössä oleviin henkilöihin.[146]

Epävarmuuden huomiotta jättämiseen sisältyy hyvin yksinkertainen kannustinongelma. Jos kaikki minimitoimeentulon ylittävä tulo menee velkojen maksamiseen, velalliselle on merkityksetöntä, kuinka paljon hänen tulonsa ylittävät minimin. Ongelma on huomioitu maksuohjelman laatimista koskevissa säännöksissä, sillä velallisen antamat virheelliset tiedot johtavat maksuohjelman epäämiseen ja mahdollisesti myös rikossyytteeseen. Velkajärjestelylain mukaan velallisen voidaan velkajärjestelyn edellytyksenä edellyttää ryhtyvän toimenpiteisiin maksukykynsä parantamiseksi (9 § ja 36 § 6 kohta). Lakivaliokunta korosti velkajärjestelyn työntekoon kannustavia piirteitä lisäämällä lakiin mahdollisuuden vahvistaa ohjelma vasta siitä ajankohdasta lukien, jolloin velallisella on tuloja. Velkajärjestelyn edellytysten arvioimisessa on käytännössä kiinnitetty huomiota siihen, millaista ja kuinka varmaa tietoa velallisen tulevista ansioista on käsillä. Suuren epävarmuuden vallitessa hakemuksia on hylätty maksukyvyttömyyttä koskevan edellytyksen selvittämättömyyden vuoksi.[147] Velkajärjestelyn

[146] Tosin Yhdysvalloissa ennen vuoden 1978 uudistusta Chapter XIII Wage earner's plan oli näin rajattu. Tilanne oli siellä oleellisesti toinen, kun vaihtoehtona oli suora konkurssi.

[147] Tanskassa on lisäksi velkasaneerauksen esteenä pidetty tulotason epävarmuutta maksuohjelman suorittamisen aikana.

aloittamisen yhteydessä työhön kannustamisen ajatellaan toteutuvan erilaisin sanktioin.

Myös maksuohjelma vahvistamisen jälkeen velallisen työntekoa pyritään edistämään lähinnä sanktioin, joilla pyritään lähinnä estämään 'pimeiden' ansioiden hankkiminen. Tanskassa on tässä kohdin omaksuttu toinen ratkaisu, sillä maksuohjelman muuttaminen velkojien eduksi on mahdollista vain erityisen painavista syistä.

Sanktioilla on varsin vaikeaa vaikuttaa sillä tavoin, että velallinen aktiivisesti toimisi taloudellisen asemansa kohentamiseksi. Velallisella ei ole juurikaan motivaatiota hankkia lisätuloja, vaikka se olisi mahdollista. Tulojen lisäämisen sijasta velallisen kannattaa keskittyä parantamaan asemaansa käyttämällä resursseja muulla tavoin kuten koulutukseen, kulutusmenojen supistamiseen jne. Koska maksuohjelmaa voidaan helpottaa, jos velallisen tulot hänestä itsestään riippumattomasta syystä heikkenevät, velallisen motivaatio tulotason ylläpitämiseen heikkenee.

Ei ole lainkaan selvää, että maksuohjelmalla saavutettava täytäntöönpanotulos vastaa ohjelman laatimisesta aiheutuvia kustannuksia ja sitä tehokkuuden vähenemistä, joka syntyy passiivisuuteen suuntautuvien kannustusvaikutusten johdosta. Silti maksuohjelma voi olla taloudellisesti perusteltu osana velkajärjestelyn 'hintaa' sen yleisestävän vaikutuksen vuoksi. Täytäntöönpanotuloksen yksipuolinen korostaminen maksuohjelmaa koskevissa säännöksissä voi kuitenkin johtaa jopa velkojatahon kannalta heikkoon lopputulokseen, jos kannustusvaikutus jätetään kokonaan huomiotta.

Kannustinvaikutuksia on tarkasteltava kokonaan toisesta näkökulmasta silloin, kun velallinen säilyttää maksuohjelman avulla omaisuutta, jota hän ei muutoin voisi säilyttää. Yhdysvaltojen maksuohjelmakonkurssi perustuu kokonaan tähän näkökohtaan. Koska velallinen voi siinä säilyttää omaisuuttaan, hänen voi olla edullisempaa valita maksuohjelma kuin suora konkurssi. Samoin maksuohjelmalla hän voi vapautua sellaisistakin veloista, jotka suorassa konkurssissa olisi maksettava kokonaan. Myös takaajan asema on maksuohjelmassa edullisempi, sillä hän pääsee osalliseksi perintäkiellosta. Koska takaaja yleensä on velalliselle läheinen henkilö, tämänkin ajatellaan kannustavan velallista valitsemaan maksuohjelman.

Kannustusvaikutuksia sisältyy myös niihin velkajärjestelyihin, joissa velallinen voi säilyttää asunnon. Koska asunnon säilyttäminen lähes aina edellyttää palkkatuloa, mahdollisuus jo sinänsä kannustaa työntekoa. Pohjoismaisissa velkajärjestelylaeissa (Suomi, Norja, harvoissa tapauksissa Tanska) edellytetään lisäksi, että velallinen maksaa asunnon säilyttäessään tavallisia velkoja vähintään yhtä paljon kuin jos asunto olisi myyty. Kun laskelmat perustuvat palkkatuloon,

motivaation puolesta asunnon säilyttäminen voi toimia myös tavallisten velkojien eduksi. Toisin sanoen, jos velallinen maksuohjelman rikkoessaan riskeeraa asuntonsa, motivaatio tulotason säilyttämiseen (joka mahdollistaa tavallisten velkojen maksamisen) on suurempi kuin asunnon myymisen vaihtoehdossa.

3.4 Ulkoiset kustannukset – jälleen kerran

Kuten olemme edellä todenneet, velkajärjestelylakien säätämisen taustalla on pitkälti ollut se maksukyvyttömyydestä aiheutuva velallisen elinkustannusten ulkoistaminen, joka velallisen rajoittamattomasta vastuusta joko yhteiskunnalle tai velallisen lähiomaisille seuraa. Samalla kun velkajärjestely taloudellisesta näkökulmasta on keino ulkoisten kustannusten sisäistämiseen, se voi aiheuttaa uusia ulkoisia kustannuksia. Näitä ovat velkajärjestelystä aiheutuvat selvitys- ja hallintokulut.

Velkajärjestely on tarkoitettu vain rehelliselle, mutta huono-onniselle velalliselle. Tämä perusajatus edellyttää velkajärjestelyn hakijoiden jakamista kahteen ryhmään. Kuten edellä todettiin, tuottamukseen perustuva järjestelmä väistämättä aiheuttaa suhteellisen korkeat selvitys- ja hallintokulut.

Velkajärjestelylait jakautuvat kahteen ryhmään sen mukaan, kuka nämä kustannukset maksaa. Anglosaksisessa järjestelmässä kustannukset maksaa velallinen. Tämä koskee sekä tuomioistuimen maksuja, jotka on pyritty mitoittamaan siten, että järjestelmä kannattaa itse itsensä, että velallisen avustajan palkkiota. Viime kädessä kustannukset vähentävät velkojien osuuksia. Yhdysvaltojen erikoispiirre on se, että yhteiskunta ei juurikaan pidä yllä velkaneuvontaa, mutta luotonantajien yhdistykset ovat käynnistäneet erinäisiä kokeiluja (koska pitävät niitä kannattavina).

Pohjoismaissa lähtökohtana on, että yhteiskunta maksaa velkajärjestelystä aiheutuvat selvitys- ja hallintokulut velkojien omia kustannuksia lukuun ottamatta.[148] Tämä koskee sekä tuomioistuimen kustannuksia – menettely on ilmainen – että mahdollisen selvittäjän palkkiota.[149]

[148] Tietenkään velallisenkaan henkilökohtaisia kuluja ei makseta – paitsi sitten yleisen sosiaaliturvajärjestelmän kautta.

[149] Ruotsissa ja Norjassa kustannukset syntyvät pääosin viranomaistoiminnasta eli ulosot-

4 MARKKINAHÄIRIÖ VAI SOSIAALINEN ONGELMA?

Taloudellinen tarkastelu tuotti aineellisen riskinjaon alalla samansuuntaisia tuloksia kuin sopimusoikeuden paradigma. Sopimusoikeudessa on pidetty mahdollisena lieventää velallisen pääsääntöisesti ankaraa vastuuta maksukyvystään niissä tilanteissa, joissa maksukyvyttömyyden aiheuttanut riskitapahtuma ei ole ollut velallisen vaikutuspiirissä. Taloudellisten riskinjakoa koskevien periaatteiden mukaisesti todettiin, että parempaa vakuutuksenottajaa ei voitu identifioida, mahdollisuudet torjua riskitapahtuma ja siitä aiheutuvat kustannukset jakautuivat eri riskien kohdalla eri tavoin ja että kulutusluottosuhteessa luotonantaja on vahvempi riskinkantaja. Koska maksukyvyttömyyden riskiin liittyy velallispuolella huomattava moraalisen hasardin vaara, todettiin, että riskin asettaminen luotonantajalle on perusteltua vastaavien velallisen vaikutuspiirin ulkopuolella olevien riskitapahtumien (työttömyys, sairaus) suhteen kuin mihin sopimusoikeudessa on kiinnitetty huomiota. Näiden riskitapahtumien osalta luotonantajan mahdollisuus välttää luottotappioita perustuu yleisiin tilastollisiin riskiluokituksiin ja mahdollisuuteen rajoittaa ja hinnoitella luottoa niiden perusteella. Muiden riskitekijöiden kohdalla taloudellinen analyysi nosti keskeisiksi ongelmiksi velallispuolen moraalisen hasardin ja kustannusten ulkoistamisen.

Siihen, miten viimeksi mainittuihin ongelmiin suhtaudutaan, vaikuttaa oleellisesti se, millaiseksi ymmärretään sääntelyn kohteena oleva ongelma – kuluttajien ylivelkaantuminen – ja mahdollisuudet vaikuttaa siihen lainsäädännön keinoin. Voimme hahmottaa kaksi toisistaan poikkeavaa lähestymistapaa, taloudellisen ja sosiaalisen.[150]

Sosiaalinen lähestymistapa pitää kuluttajien ylivelkaantumista pääasiallisesti seurauksena sosiaalisista riskitapahtumista (työttömyys, sairaus, tulojen aleneminen, välttämättömien menojen kasvu) ja yleisestä taloudellisesta kehityksestä (muutokset luotonannossa, korkotason nousu). Sen sijaan velkajärjestelylain säännöksillä ei sosiaalisen lähestymistavan mukaan juurikaan voida vaikuttaa ylivelkaantumistilanteiden syntyä ehkäisevästi. Tosin velkajärjestelyyn sisältyy vää-

---

tomiehen käsittelyssä ja neuvonnassa, jotka molemmat ovat ilmaisia. Ruotsissa ei selvittäjää voida määrätä eikä maksutonta oikeudenkäyntiä myöntää. Ks. Prop. 1993/94:123 s. 85–86.

Mikäli velallinen saa maksuttoman oikeudenkäynnin ja avustajan määräyksen, tämänkin palkkio maksetaan valtion varoista. Avustajaa ja selvittäjää ei tosin määrätä yhtäaikaa. Näin Suomessa ja Tanskassa.

[150] Amerikkalaisessa kirjallisuudessa on erotettu toisistaan economic ja sosiological approach (White 1991, Sullivan–Warren–Westbrook 1989 s. 230). Kysymys on tällöin metodologiasta. Yllä tarkastelen lainsäädännön vaikutuksia, mistä johtuu erilainen terminologia, vaikka kysymys on pääosin samasta jaottelusta.

rinkäytön mahdollisuus, jonka vuoksi esteitä koskevat säännökset ovat välttämättömiä. Varsinkin pohjoismaissa lähdetään siitä, että velkajärjestelylaki on sosiaalista lainsäädäntöä, jolla helpotetaan ylivelkaantuneiden henkilöiden sosiaalisia ongelmia ja taloudellista ahdinkoa. Myös Yhdysvalloissa lähestymistavalla on kannattajia.[151]

Taloudellisen lähestymistavan mukaan velkajärjestelylain säännöksillä on vaikutusta sekä velkojien että velallisten toimintaan luotonannossa. Velkajärjestelylaki voi tehdä mahdolliseksi velkaantumisen ilman, että velallisella on ollut taloudellisesti rationaalista ajatusta luoton takaisinmaksamisesta (moraalinen hasardi). Lisäksi velkajärjestelylaki vaikuttaa siihen, millaisia riskejä luotonantaja ja luotonottaja ovat valmiit ottamaan.[152]

On jossain määrin yllättävää, miten vähän empiiristä näyttöä taloudellisen lähestymistavan tueksi on löytynyt.[153] Empiiriset tutkimukset viittaavat pikemminkin siihen suuntaan, että kotitalouksien ylivelkaantuminen johtuu yleisistä taloudellisista tekijöistä, ennen muuta työttömyydestä, suhdannevaihteluista (joita mitataan esim. korkotason muutoksilla) ja muutoksista luotonannossa. Tärkeä merkitys on myös kotitalouksien sisäisillä syillä, kuten sairastumisilla ja perhemuodon muutoksilla. Ei voida myöskään sivuuttaa psykologisten ja psykososiaalisten seikkojen merkitystä siinä, mitkä kotitaloudet ylivelkaantuvat (heikot kuluttajat). Kaikki nämä ovat seikkoja, joihin velkajärjestelylailla ei juurikaan voida vaikuttaa.

Syynä siihen, että taloudelliselle näkökulmalle ei ole saatu merkittävää tukea empiirisistä tutkimuksista, on todennäköisesti edellä lueteltujen muiden tekijöiden niin paljon vahvempi vaikutus, että se peittää velkajärjestelylain vaikutukset alleen. Velkajärjestelylaki on kuitenkin tekijä, johon voidaan poliittisilla päätöksillä vaikuttaa helpommin kuin mainittuihin muihin tekijöihin, joten sen tarkastelu taloudellisesta näkökulmasta on paikallaan, empiirisen verifioitavuuden ongelmista huolimatta.

Velkajärjestelylain legitimaatioperusta on sosiaalisessa ja taloudellisessa tarkastelutavassa erilainen. Edellisen mukaan ylivelkaantuminen on sosiaalinen hätätilanne, joka edellyttää yhteiskunnan toimia. Jälkimmäisen mukaan ylivelkaantuminen johtaa taloudelliseen tehottomuuteen eli velallisen ja yhteiskunnan re-

---

[151] Heihin on luettava professori Philip Shuchman, joka oli vuoden 1978 konkurssilain valmistelun johdossa ja on tehnyt merkittäviä empiirisiä kuluttajakonkurssitutkimuksia, sekä tähän asti laajimman empiirisen kuluttajakonkurssitutkimuksen tekijät professorit Sullivan, Warren ja Westbrook.

[152] Keskeisiä kuluttajakonkurssia tästä näkökulmasta hahmottavia tutkijoita ovat professorit Jackson ja Eisenberg. Nuoremmista tutkijoista edellä ovat olleet esillä White ja Howard.

[153] Edellä 3.2.1 ja 3.3.1.

surssien hukkakäyttöön, ja tilanne on sen vuoksi aiheellista lainsäädännöllä korjata. Toisin sanoen, velkajärjestelylain tarkoitus on korjata tilannetta siten, että markkinat voivat toimia tehokkaalla tavalla.

Sosiaalinen ja taloudellinen näkökulma antavat erilaisen lähtökohdan myös ulkoisten kustannusten, moraalisen hasardin ja maksuohjelman arvioimiseen.

Ulkoiset kustannukset.

Menettelykulut. Sosiaalisen tarkastelutavan mukaan on luonnollista, että yhteiskunta maksaa velkajärjestelyn menettelykustannukset samoin kuin muutkin työttömyydestä ja sairaudesta aiheutuvat sosiaalikulut. Velkaneuvonta on osa yhteiskunnan sosiaalitointa.

Taloudellisesta näkökulmasta tätä ratkaisua ei voida perustella. Luotonannosta aiheutuvina kustannuksina velkajärjestelykulut on sisällytettävä luotonannon kustannuksiin. Jos maksuvelvollisuus on velallisella, se pienentää niitä maksuosuuksia, jotka velkojat muutoin saisivat velkajärjestelyssä. Velkaneuvonnan tulisi ensisijaisesti kuulua luotonantajien vastuulle. Sen sälyttäminen niille henkilöille, jotka myyvät luottoja, voi johtaa maksukyvyttömyysriskin aliarvioimiseen, joten luotonantajien rahoittama, mutta riippumaton neuvonta saattaisi olla tehokkaampi.

Suhde sosiaaliturvaan. Velkajärjestely voidaan nähdä osana niitä sosiaalipoliittisia toimia, joilla yhteiskunta suojaa velallista riskitapahtuman sattuessa. Muuta sosiaaliturvaa voidaan pitää velkajärjestelyyn nähden ensisijaisena, jolloin sosiaaliturvasuoritukset voivat ehkäistä ylivelkaantumistilanteen syntymistä. Siinä, että sosiaaliturvasuorituksia käytetään velkojen maksamiseen, ei ole mitään omituista. Päinvastoin, jos esimerkiksi korkotuen avulla velallisen tilannetta voidaan parhaiten auttaa, se on perusteltua sosiaalipolitiikkaa.[154]

Taloudellisesta näkökulmasta velkajärjestelyn pääasiallinen legitimaatio löytyy siitä, että sen avulla voidaan välttää kuluttajien ylivelkaantumisesta muutoin velallisen lähiomaisille ja yhteiskunnan sosiaaliturvajärjestelmälle aiheutuvia ulkoisia kustannuksia. Siten sosiaaliturvasuoritusten käyttämistä velkojen maksamiseen ei voida edes ajatella.[155]

---

[154] Tässä ero on tehtävä ansiosidonnaisen ja viimekätisen sosiaaliturvan välillä. Edellinen on kansantaloudellisesti julkista säästämistä, joka yleensä vähentää yksityistä säästämistä. Kansalaisilla on perusteltu syy rakentaa taloudenpitonsa ja velanottonsakin siten, että he saavat riskitapahtuman sattuessa ansiosidonnaisen turvan. Tekstissä esitetty koskee viimesijaista sosiaaliturvaa.

[155] Ks. esim. Fried 1981 s. 108: 'Nobody suggests, for instance, that public assistance payments should go to pay off contractual liabilities.'

Jotkut koulukunnan edustajat katsovat sosiaaliturvan aiheuttavan vakavan moraalisen hasardin vaaran. Jos yhteiskunta turvaa velallisen minimitoimeentulon maksukyvyttömyystilanteessa, velallinen on taipuvainen ottamaan luottoa silloinkin kun maksukyvyttömyyden riski on huomattava (moraalinen hasardi velallispuolella).[156] Moraalinen hasardi voi esiintyä myös velkojapuolella, jos yhteiskunta turvaa riskin sattuessa sellaisen toimeentulon, jonka avulla velallinen voi maksaa velkojaan, koska silloin velkojilla ei ole riittävää kannustinta valvoa luotonantoaan. Sen vuoksi eräät tutkijat pitävät kuluttajakonkurssia sosiaaliturvan aiheuttaman moraalisen hasardin ongelman ratkaisuna.

Moraalinen hasardi.

Velkajärjestelyn esteiden taustalla on klassinen ajatus siitä, että velkajärjestely voidaan myöntää vain omatta syyttään velkaantuneelle velalliselle. Jos velallinen on itse aiheuttanut maksukyvyttömyytensä, velkajärjestely olisi omiaan heikentämään yleistä maksumoraalia. Tässä sosiaaliseen lähestymistapaan liittyvässä suhtautumisessa esteisiin pääpaino on velallisen käyttäytymisen moitittavuuden arvioimisessa. Jos velkajärjestely on osa sosiaaliturvaa, on selvää, että esteiden arviointi kuuluu viranomaiselle (tuomioistuin, ulosottoviranomainen, komissio) ja se tapahtuu viran puolesta.

Taloudellinen lähestymistapa pitää esteiden tavoitteena taloudellisesti epärationaalisen luotonoton ja moraalisen hasardin ehkäisemistä. Keskeisiä kysymyksiä on, voidaanko toimintaa ehkäistä asettamalla vastuu velalliselle ja tapahtuuko ehkäiseminen halvemmin kustannuksin velallisen vai velkojan toimesta. Kulutusluottosuhteessa perustava ero riskien ennakoimisessa on luotonantajien institutionaalisen luonteen luomat mahdollisuudet riskin pulverisointiin, tarkkailuun jne. verrattuna yksittäiseen kuluttajaan. Siinäkin tapauksessa, että velallinen on halvempi riskin välttäjä, on selvitettävä, voiko velkoja pulverisoida riskin vähemmin kustannuksin kuin mitä sen asettaminen velalliselle aiheuttaa ulkoisina kustannuksina muille tahoille. Arviointi on taloudellinen.

Maksuohjelma.

Sekä taloudellisesta että sosiaalisesta näkökulmasta on aiheellista, että velkajärjestelystä aiheutuu velalliselle joitakin haitallisia seuraamuksia. Kuten professori *Jackson* asian ilmaisee, 'Because of the nature of credit, free access to di-

[156] Esim. Jackson 1986 s. 232.

scharge would be disastrous for a credit-based economy'.[157] Näitä seuraamuksia ovat haitalliset luottotietomerkinnät, sosiaalinen leimautuminen jne.

Sosiaalisen näkökulman mukaan velallista autetaan velkajärjestelyssä juuri niin paljon, että hän pystyy maksuohjelman avulla maksamaan mahdollisimman suuren osan veloistaan. Maksuohjelman perustana on moraalinen käsitys siitä, että velat on maksettava. Tämä moraalinen lähtökohta ei tee eroa kaupallisten ja muiden velkojien välillä.

Taloudellisesta näkökulmasta maksuohjelma on selkeämmin osa velkajärjestelyn 'hintaa' eli yksi niistä haitallisista seuraamuksista, joiden tarkoitus on ehkäistä perusteettomia (taloudellisesti tehottomia) velkajärjestelyjä. Oleellinen kysymys on, onko velkajärjestelyn hinta muutenkin riittävä ehkäisemään tarpeettomia velkajärjestelyjä vai onko hintaa 'korotettava' maksuohjelmalla. Toinen relevantti kysymys on, onko maksuohjelman tuotto velkojille suurempi kuin se velallisen taloudellista tuottavuutta vähentävä vaikutus, joka maksuohjelmasta seuraa. Amerikkalaiset tutkijat päätyvät usein arvioimaan, että näin ei ole.

Taloudellinen näkökulma johtaa myös ei-kaupallisten velkojien, jotka eivät ole voineet valita luoton antamisen ja epäämisen välillä, erityiskohteluun ja heille on turvattava suoritus velkajärjestelystä huolimatta.

Moraalinen kysymys.

Sosiaalinen ja taloudellinen lähestymistapa kuluttajien velkajärjestelyyn tuottavat monessa tärkeässä kohdassa erilaisia tuloksia. Olen edellä pitänyt esillä taloudellista näkökulmaa siinä tarkoituksessa, että siihen sisältyvät argumentit tulisi pitää esillä oikeuspoliittisessa päätöksenteossa. Silti en ole valmis suosittelemaan taloudellista tarkastelutapaa velkajärjestelylain yksinomaiseksi lähtökohdaksi. Miksi?

Velkajärjestely on pohjimmiltaan eettinen ja moraalinen kysymys. Law and economics -koulukunta perustuu utilitaristiseen etiikkaan. Molempien perimmäinen ongelma on periaatteessa neutraali suhtautuminen saavutetun (maksimaalisen) hyödyn jakautumiseen yhteiskunnassa. Jos pystyisimme osoittamaan, että rajoittamaton vastuu veloista konkurssin jälkeen tuottaa yhteiskunnalle enemmän kokonaishyötyä kuin velkajärjestelyt, olisiko edellisen paremmuus utilitaristisen mittapuun mukaan osoitettu?

Sitä en voi hyväksyä. Mahdollisuus uuteen taloudelliseen ja sosiaaliseen aloitukseen on pohjimmiltaan eettinen kysymys. Sen moraalista perustaa voidaan etsiä

[157] Jackson 1986 s. 250.

Rawlsin diskursiivisesta etiikasta ja ajatella, että tehdessään sopimuksen tietämättömyyden verhon takana ihmiset olisivat valinneet sen. Tai voimme lähteä oikeuksiin perustuvasta moraalikäsityksestä: oikeudesta ihmisarvoiseen elämään ja uuteen alkuun. Mutta se on jo toinen tutkimus.

SUMMARY

Liability for Debt in Insolvency Law

I Introduction

Business failure is an everyday phenomena in market economy. It is often said that bankruptcy is a necessary way out of the market which is needed because we have an open access to market. Recent history has shown that bankruptcy meets firms from big international businesses to sole entrepreneurs. Even the consumer debtors have faced insurmountable difficulties with their debts in all Western countries during the recent recession.

For the bankrupt debtor the most crucial point of the bankruptcy law is his or her legal position after the bankruptcy. Is s/he fully liable for the pre-bankruptcy debts notwithstanding the bankruptcy or is s/he free to start anew?

There are two fundamentally different ways in which this question is regulated in contemporary bankruptcy laws. While the US Bankruptcy Code gives a debtor the right to a new start, the continental bankruptcy laws leave the debtor's liability intact.

The picture has changed during the last few years, however. Several European countries have enacted consumer bankruptcy laws or rather, debt adjustment laws for consumers, as well as business reorganization laws to complete the traditional bankruptcy legislation.

In this thesis I investigate this development from a historical perspective and with a comparative approach to the contemporary insolvency laws (part two). More specifically, in part one, I analyze and interpret the regulation of liability for debt in the Finnish insolvency law.

II Liability in Finnish Bankruptcy Law

The Finnish Bankruptcy Code was enacted in 1868. Following the continental tradition it has no impact on the debtor's liability for pre-bankruptcy debt. On

the contrary, the creditors may collect and enforce the debts against the debtor any time after the bankruptcy. The exemptions are regulated in the Code of Enforcement and they protect the debtor against excessive collective measures.

III New Insolvency Procedures Enacted in 1993

Finland, like most Western countries, experienced a rapid expansion in credit supply in the late 1980's. The expansion was facilitated by the deregulation of the credit market, unsatisfied demand and high income expectations of the households. The economic conditions changed rapidly in the beginning of the 1990's leading to large scale unemployment and to rise in the number of bankruptcies.

It was clear that the Bankruptcy Code of 1868 could not handle the needs of either big businesses in trouble or the overindebted households. The bankruptcy law reform had been pending in the Ministry of Justice for several years. The recession of the 1990's changed the agenda: priority was given to the preparation of the laws on debt adjustment of consumers and business reorganization. The proposals (HE 182/1992 and 183/1992) were introduced in the Parliament in September 1992 and accepted in December 1992 with minor modifications.

The Act Concerning the Adjustment of Debts of Private Individuals *(the Consumer Debt Adjustment Act* 25.1.1993/57) and *the Business Reorganization Act* (25.1.1993/47) became effective on the 8th of February 1993. In addition, nearly all general privileges (those of taxes, wages etc.) in bankruptcy were abolished (Act 30.12.1992/1578).

IV The Consumer Debt Adjustment Act

The phenomena underlying the problems of consumer debt in the 1990's had been only partly realized when the new laws were enacted. Three outstanding features can be observed. Firstly, the mortgages are a major source of overindebtedness. Secondly, a big part of private indebtedness is derived from failed businesses. Lastly, a surprising number of business debts have been personally guaranteed by family members, relatives, friends and employees not personally engaged in business.

These phenomena give the Finnish Debt Adjustment Act some of it's special features. One of the aims of the Debt Adjustment Act is to protect the debtor's dwelling. A business debtor can apply for debt adjustment, if his debt problems derive either from his former businesses or his private financial affairs. The

Debt Adjustment Act is not, however, applicable to a debtor engaged in business who has debt problems related to his ongoing business.

The preconditions of the debt arrangement

Debt arrangement is confirmed by the local court. The first decision of the court concerns the admissibility of the application, which is decided on formal and material grounds. Formal grounds refer to the debtor's homestead and to the formalities of the application. If the information on debts, creditors, estate or income is incomplete, the court may order either a specific investigation to be carried out by the enforcement official or a preliminary hearing of the creditors. If the evidence suggests that the preconditions of the arrangement exist (material grounds for admissibility), the court declares the application admissible.

This decision gives effect to the stay which stops payments by the debtor, the recovery efforts of the creditors and official enforcement procedures. Relief from the stay can be given to a secured creditor. It is also possible for the court to assign a trustee. The trustee's fee is paid by public funds.

The material conditions for arrangement include a requirement of insolvency as well as a number of exclusion clauses. The material conditions are assessed by the court both in the admissibility test and before the final confirmation of the plan. The insolvency requirement can be presented as follows:

(1) The debtor is insolvent if he cannot pay his debts as they become due and this situation is not incidental. An arrangement can be confirmed if either of the following conditions is fulfilled:
(2) The insolvency is mainly due to unemployment, illness or other such changes in circumstances which cannot be attributed to the debtor. There is no reasonable way in which he could improve his solvency.
(3) The alternate condition is that the reason for insolvency is different but there are other weighty reasons for the arrangement when the amount of debt is taken into account. A typical example of the latter condition is the case of a former business bankrupt. Also, it is required that the debtor can not reasonably improve his solvency in any other way.

The debtor, however, will not qualify for the arrangement and discharge if any of the following exclusion clauses is applicable:

1. The debtor has been convicted of an economic crime and the debts derive mainly from this activity.
2. The debtor is suspected of such a crime.

3. The debts derive from a speculative business or business in which the debtor has acted in bad faith against the interests of the creditors.
4. The debtor has weakened his financial situation by voidable transactions.
5. The debtor has not disclosed his affairs or has given incorrect or misleading information in a previous execution procedure.
6. The debtor has given a false statement to get the credit.
7. There are reasonable grounds to believe that the debtor has run into debt in an obviously reckless manner or with a debt adjustment procedure in mind. This judgement should be based on the source of the debts, the manner in which he conducts his financial affairs and the circumstances under which the debts were incurred.
8. The debtor has not tried to negotiate a composition agreement with his creditors, has not disclosed his affairs or has given false information in the debt arrangement procedure, or has not obeyed the orders of the court.
9. There are reasonable grounds to assume that the debtor will not fulfil the payment plan.
10. The debtor has been granted relief in a previous debt adjustment (the bar).

All these exclusion clauses, including the bar, are subject to consideration by the court.

In the regulation of exceptions we can distinguish those exceptions which most often will be claimed when the debtor has business-related debts. Those exceptions are formulated very precisely.

The consumer debtor is confronted with the same exceptions but for him or her the most difficult and most often invoked exception is that s/he has run into debt in an obviously flighty manner or recklessly. This has been interpreted by the courts so that if a debtor has known or if s/he should have known that s/he will not be able to pay the debts back when they fall due, s/he has run into debt recklessly. This interpretation, if taken literally, would mean that no consumer debtors could be accepted. The exceptions are not compelling. If there are weighty reasons, the procedure may be commenced notwithstanding an exception. The broad interpretation of the recklessness means that the concept of weighty reasons will be of importance.

Mental or other medical problems, strong efforts and sacrifice to pay debts and a debtor's young age have been considered by the appeal courts as weighty reasons to grant adjustment. Probably in the long run, the length of time passed after the debts were incurred will be taken into account.

The first applications seem to be fairly well founded since only some 10 to 20 % of the applications have not passed the admissibility test.

The plan

If the debt adjustment is confirmed the court shall order a payment plan. The debtor is required to devote all his income exceeding the necessary living expenses to pay his creditors. The necessary living expenses are counted in the same way as the minimum social aid contributions. The duration of the plan is normally five years. In special circumstances there may be a zero payment plan but even then the plan can be changed to a payment plan if the debtor gets funds.

There is a strong political favour for solutions in which the debtor can keep his home in the debt adjustment. In accordance with that spirit the mortgages are included in the plan. If the debtor is a home-owner, the duration of the payment plan may go up to ten years to pay the unsecured debts and even more to pay the mortgages.

The debt is deemed secured as far as it is covered by the value of the collateral when the procedure is opened. The value exceeding the value of the collateral is treated as unsecured. The debtor must pay the secured debt according to the original contract or with a reasonable extension affirmed by the court. The interest of the secured debt may be adjusted as well.

The rise in business bankruptcies and downward trend in the value of real estate have resulted in a number of cases in which the amount of unsecured debt is large in comparison to the value of the home and mortgages. This situation typically occurs when the debtor is a personal guarantor for the loan of some other person. There are often very difficult considerations in justice and equity intertwined in these cases. The law tries to tackle these problems with a model that protects the debtor's equity invested in his home against the unsecured creditors. The home is given a certain protection value, determined by the court, which cannot be used to pay the unsecured debt. The protection value is measured by the reasonable standard of living of the debtor's household. He is not allowed to keep that value as a whole, but is supposed to pay its calculated interest for a five year period to the unsecured creditors. As a consequence, the price of keeping one's home is quite high.

Since this method is used only when the value of the home exceeds the secured debt, it is difficult to say how often it will be used in practice.

There is also a special adjustment procedure for debtors who have given either personal guarantees for another person's debt or a home as a security for another person's debt. In this procedure the court may change the liability to a five year payment plan or to a plan which corresponds to the original loan agreement. In this procedure the interest can be adjusted to a fixed, lower rate. If the

guarantor is not able to pay the loan on these conditions he may apply for the debt arrangement.

V Reorganization

To alleviate the burden of debt imposed on an unlucky individual is *not* one of the aims of the Business Reorganization Act. Even though the Finnish Reorganization Act of 1993 is applicable to individuals, its main target is companies in trouble. To qualify under the Act, an individual has to perform some sort of business, the business may not be closed down or about to be closed and it must be viable in the long run or at least have some prospect of being viable.

Since an individual can qualify for reorganization, the procedure may have direct effect on his or her liability for debt. As a debtor in the reorganization procedure, an individual has to fulfil all the qualifications set out in the law for a business to be reorganized. The procedure is three-tier; in the first round the court shall rule whether or not to open the procedure. If the reorganization is opened, a plan will be set up, voted by the creditors and finally confirmed by the court.

The debtor as well as any creditor may apply for the reorganization. Among the applicants, a prospective creditor is even included. This new concept refers, first of all, to a creditor with a conditional claim. In my interpretation, it can also refer to creditors like revenue in situations were the incident causing liability to tax has occurred but the tax period is not due yet.

The general precondition for opening the reorganization proceeding is an inability to pay debts as they fall due. If the claim comes from a creditor, the debtor may concede, and the reorganization is opened. If not, the creditor may prove the inability to pay. To a debtor's claim, on the other hand, an extensive financial statement including an auditor's statement on the financial prospects of the firm has to be attached. The main creditors will be invited to give their opinions, but the final decision whether to open the case is made by the court.

In addition to an inability to pay a debt, prospective inability to pay debts is a ground for reorganization. It can be invoked by a creditor as well as by a debtor. This provision will lower the burden of proof for inability to pay. As for the debtor's claim, no problems are posed by it. A similar solution has been recently accepted in the German Insolvenzordnung of 1994. On the contrary, it is difficult to see how the courts will interpret the prospective inability to pay debts, if the applicant is a creditor and the claim is refuted by the debtor. There is a prospective element in the concept of 'inability to pay debts as they shall fall due' as it has been established in the Nordic bankruptcy law. (In Finland the

concept is as recent as from 1993 and has no established interpretation yet.) It is difficult to say, how the concept of prospective inability will be interpreted and how much it will differ from the inability concept known in other countries.

The inability to pay may not, however, be too deep. If it cannot be cured by reorganization, the procedure may not be opened. Moreover, if the debtor's equity does not cover the costs of the procedure or the debts related to it, the reorganization may not be opened. More generally, the procedure may not be opened, if there are no prospects of setting up an acceptable plan. Under this provision, the most difficult questions will be put forth and decided in the courts. The dispute is decided almost solely on the merits, since in the end it is not required that the creditors' majority vote for the plan. Only if more than four fifths of the creditors say they will not support the plan, the application may be rejected by the court for lack of support.

More specifically, the application has to be rejected if it has been presented in bad faith to frustrate creditors' appropriate enforcement efforts, or if the debtor's accounts do not give reliable basis for the reorganization and cannot be corrected.

The decision of the court to open the reorganization procedure has the effect of staying all collecting and enforcement efforts. If the plan has not been set up in advance, a trustee is appointed and will prepare the plan. The plan may consist of all kinds of reorganization measures, including partial relief of the debts.

The material provisions on how the debts may be adjusted are identical with those of the Consumer Debt Adjustment Act, the only exception being that total relief of the debt is not possible.

The plan will be voted on by the creditors, and if the necessary support is achieved, confirmed by the court. The plan should be confirmed if minimum support is achieved and if none of those voting against it can give sufficient prove to an impediment.

The creditors are divided into classes for the vote. The process is like in American reorganization except that the equity holders do not vote. Since there are virtually no priorities in Finnish bankruptcy law, the absolute priority rule is of limited importance.

There are several material impediments to reorganization which may be invoked by any party voting against the plan. If creditors accept the plan unanimously, the debtor, a shareholder or some other person affected by the reorganization may invoke an impediment.

Which impediments may be invoked depends on the creditors' vote. If creditors did accept unanimously, only a few impediments may be invoked. The

number of impediments increases if a majority has been reached in each group. If there are one or more groups which have voted against, but at least one group and one fifth of all creditors has voted for, the plan may be confirmed. In this case, known as cram down in American bankruptcy law, all impediments may be invoked and the court decides the case on merits.

The impediments can be classified into three groups. First of all, several provisions protect the liability of information of the debtor. For example, the criminal acts which form an obstacle to reorganization are those which indicate that the information has been unreliable. The rights of the creditors are protected by the absolute priority rule and the provisions which protect the secured creditors. Additionally, equality of non-secured creditors is protected. Finally, the plan is not confirmed if there are reasonable grounds to believe that the debtor will not fulfil the plan.

The purpose of the Act, to save viable firms, has been a determining factor in formulating the preconditions for the procedure as well as for the acceptance of the plan. A small business debtor may face considerable difficulties in presenting the information required in the reorganization procedure, especially if contested by the creditors. The costs of reorganization may be a major obstacle for small business debtors. In contrast to the debt adjustment procedure, no immediate concern for the honesty and good faith of the debtor nor for the reason of insolvency is reflected in the Act. If the debtor is a sole entrepreneur, however, there is no possibility to disconnect the debtor's person from his firm. Therefore, the interests of a small business debtor would require that his/her honesty and reason for insolvency could be considered in the reorganization.

Part Two: The Historical Development and Ideological Bases of the Regulation of the Personal Liability in Insolvency

VI Other Models

In this chapter I describe the historical development and the present state of the regulation of liability in the insolvency laws of relevant jurisdictions. Because it is not possible to discuss the liability in insolvency as an isolated matter, the basic principles of insolvency law are highlighted.

The main purpose of this chapter goes beyond mere description, however. This chapter provides the basis for the analysis of the different backgrounds and theoretical standpoints from which the regulation of liability has been and can be understood.

The point of departure for the discussion is the notion that the regulation of the liability in insolvency law has varied and still varies to a great extent. This hypothesis is confirmed by a detailed study of different jurisdictions. As a consequence, the comparative material can hardly be used as an interpretative argument.

The roots of *discharge* are in *England* and its birth is often associated with the statute of Anne in 1705. The development was, however, gradual, slow and multi-faceted. As an honourable way back from imprisonment, exile or escape to 'an Englishman's home that is his castle', the bankruptcy law gradually gave benefits to the debtor who honestly returned his assets to his creditors. By the 18th century these benefits included even partial relief from the debt. In comparison, the development of bankruptcy law in the United States in the 19th century was turbulent. By the 20th century, however, the discharge rule had been established as a fundamental principle of the bankruptcy law in the USA as well.

On the continent the development took a different route. The rule that bankruptcy had no effect on a debtor's liability was established in France by the Code de Commerce in 1807. The French bankruptcy law was an influence on other bankruptcy laws in my comparative research, namely Germany and the Scandinavian countries. It was not until the 1980's that the European countries started to look for alternative ways to regulate the insolvency and became interested in the Anglo-Saxon tradition.

VII The Historical Development

To understand the personal liability in the development of the western bankruptcy law we have to remind ourselves of the two-fold cultural heritage of the western jurisdiction. The development and harshness of the roman law of execution is well known. Some of us are also familiar with the command in the Old Testament, to give relief to one's debtor every seventh year. This command had no weight as a legal policy argument before the 1990's, however.

We can distinguish four distinct stages in the development of insolvency law:

(1) The first bankruptcy laws from the Middle Ages to the 17th century created bankruptcy as a collective measure but, at the same time, as a relief from the harshness of execution and imprisonment of debt.
(2) In the 18th century bankruptcy laws changed to be more lenient. There were two characteristics in this development. One was that relief or partial relief from the debt was possible in cases were the debtor's failure was due to external circumstances, like fire, shipwreck or war. The other was that composition (ackord)

regulations started to emerge. These provisions gave the majority of creditors a right to accept a composition with partial discharge of the debt. Often the bankruptcy law had features of both approaches.
(3) In the third phase the bankruptcy laws of liberalism formed a most coherent pattern in the 19th century and their regime reaches up to our days. The forerunner was the French Code de Commerce of 1809, the bankruptcy provisions of which were modified a few times during the first half of the 19th century. It was followed by the Nordic bankruptcy laws in the 1860's and German Konkursordnung in 1877. Bankruptcy in the United States was regulated by state laws, except for three short periods in the 19th century when a federal law was enacted as a response to a deep recession. Finally, the 1898 Bankruptcy Act became permanent. In England, the bankruptcy law was not in such a turbulent state, but was modified gradually in several reforms.

The development of discharge in the liberal bankruptcy laws is perplexing, however. It takes the opposite route in Anglo-Saxon and continental jurisdictions. The Anglo-Saxon countries adhere to the rule of discharge. It may be conditional, suspended and restricted to certain groups of debtors like in England or 'straight' with a few exceptions like in the United States. But the discharge of debts in bankruptcy is a basic principle of Anglo-Saxon bankruptcy law.

In continental Europe no such rule is known. As a rule with no exceptions, the liability for debt continued and was unchanged after the bankruptcy. The stay of execution measures which is created by the bankruptcy order is only in force until the end of the bankruptcy proceedings. After that, a creditor may enforce his claim as before bankruptcy.

There are provisions of composition, however. The laws on composition, whether in bankruptcy or as independent proceedings, regulate the majority of creditors that can bind a minority to the composition. A minimum percentage of debts has to be paid in order to get a composition confirmed by the court.

One of the main questions of this thesis is why a different approach to the liability issue was taken in Anglo-Saxon and continental liberal bankruptcy laws. It was not necessitated by the historical context. Both in the United States and Germany the federal bankruptcy law was a product of integration and in both countries the state bankruptcy laws provided models of both discharge and constant liability.

There appear to be three explaining factors which are related to the sequence of events. First of all, in England the industrial development was far ahead, and in the United States the industrial and commercial activity was hectic with speculative booms followed by deep depressions. In Britain a failure met a remarkable number of businessmen and was a major social problem. In the United

States the public was involved in speculations with land, railways and canals, and each recession left huge numbers of businessmen as well as ordinary citizens with excessive debt. The political pressure for a relief through bankruptcy was strong.

Bankruptcy law was not on the political agenda in continental Europe. Incidents of failure were treated as isolated cases, not as a politically meaningful group. When the industrial development in the latter half of the 19th century got boosted, a more powerful tool to avoid the worst consequences of business failure already existed, namely a company with limited liability. We can note that in the first years of the British industrial development, the company with limited liability was even prohibited by law (the Bubble Act).

As a third factor we can take up the imprisonment for debt, which was not banned before the late 19th century, for example, in Finland 1895. Even then imprisonment for alimony, fines and the like remained. For a large part, the imprisonment for debt became desuetudo already much earlier. It was simply too expensive to put all debtors in prison. Therefore, bankruptcy was not needed to avoid imprisonment for debt. In Britain and in the United States, the imprisonment for debt remained a viable measure until the bankruptcy laws were enacted.

Even if the development went in opposite directions, it was consistent with the formalization of the law and as such, with the principles of liberalism in both regimes. According to the liberal bankruptcy laws, the court does not evaluate a debtor's behaviour as a precondition to discharge. With the exception of Britain, the rule is formal and straight forward, no discharge at all or discharge as a rule.

(4) Liberal bankruptcy laws are still in force in many countries. Before the 1970's they were hardly modified at all, except during the depression years, the 1920's and 1930's, when the provisions on compositions were strengthened or introduced.

Particularly in Germany critical voices have been heard starting in the 1950's. The essence of the criticism was that the bankruptcy law had lost its basic function to regulate the exit of insolvent firms from the market. The dissolution of firms outside of bankruptcy is not rare and, in fact, many bankruptcy proceedings end in lack of funds with no revenue to the creditors. We can point to several reasons for this. In particular, the amount of owner's own capital invested in the firms is quite small. Nor is it uncommon that all property of the firm is held as collateral for debts. Also, the number of priorities has been named as one of the reasons for the decline of the bankruptcy as an institution.

The European countries have responded to these problems by enacting new

insolvency laws in which the American influence is not insignificant. A new wave of business insolvency laws from the 1980's can be distinguished. Those reforms aim at promoting business reorganizations. Common features of the reforms are the following:

- the possibility to seek a stay for payment and enforcement (cooling-off period) in order to investigate the economic state of the firm and to negotiate with the creditors.
- the inclusion of the secured debt into the stay and to some extent to the plan.
- the deregulation of the plan so that the plan may be formulated quite freely by the parties.
- the decision making of the creditors on the plan is regulated so that the acceptance is not hindered by a minority.
- the inclusion of the secured creditors in the vote on the plan.
- widening the scope of voidable transfers.

Even if the reforms have common features, we can distinguish two different ways of looking at business reorganizations. The two views have been expressed in German preparatory works for the new Insolvenzordnung and the same traits can be found in the American contemporary discussion on reorganization law. I have named these views the social market economy model and the neoliberal model. The social market economy model stresses the serious consequences that the bankruptcy of a big firm may have on contract partners, employees, consumers and the society as a whole. A business failure may not be treated as an isolated matter between a debtor and his creditors but larger interests have to be taken into account. This is the basis which justifies the powers given the court to order a stay and to confirm a plan. The neoliberal model, on the contrary, only treats the reorganization as a means to maximise the value of the estate. The stay and the plan are justified only if they give a better return to the creditors than another form of realisation.

Interestingly, neither view leaves much room for the alleviation of the debtor's burden. Maybe a little surprisingly, the neoliberal model pays more attention to the position of the debtor. According to neoliberals, the alleviation of the debtor's liability may give him an incentive to give up his assets in due time and to co-operate with the creditors.

While the situation of the debtor has not been in the centre of the business bankruptcy reforms, the debt problems of the consumers have grown remarkably in all Western countries after the deregulation of credit markets in the 1980's. With the exception of the USA, the consumers were excluded from the bankruptcy proceedings either by law (like in France and England) or by costs and

the business-oriented nature of the bankruptcy. When the overindebtedness of consumers became a large social problem during the recession, it was realised that there were no proper proceedings to deal with multiple debt.

All countries studied have enacted consumer debt adjustment laws recently. In England the Debt Administration Order dating from the 19th century has been modified to a modern debt adjustment act. In France, the Law of 1989 on the Prevention and Regulation of Overindebtedness contains a procedure for regulating overindebtedness cases, even if only with limited powers to limit the rights of creditors. German Insolvenzordnung of 1994, which makes a consumer debt adjustment as well as a regulated negotiation between a consumer and his creditors possible, will be in force in 1999. In Denmark, the first European act has been in force since 1984. Other Nordic countries have enacted their consumer debt adjustment acts recently (Finland and Norway 1993, Sweden 1994).

In this thesis I argue that the consumer debt adjustment act is not only part of the economic structure but also part of the welfare state structure. The differences in the debt adjustment acts of above-mentioned countries are explained in the light of different structures of the welfare state in the respective countries. The welfare state model (the Nordic countries) treats the overindebtedness as a social problem where state intervention is necessary. The conservative welfare state model (Germany, France), on the other hand, stresses debt counselling, preventive measures and charitable activities and sees the debt adjustment as a last resort. The liberal welfare state model (England, USA), in comparison, stresses the market orientation of the consumer bankruptcy, but in practice bankruptcy plays a crucial role in curing the shortcomings of the welfare state.

VIII Bankruptcy as Part of Civil Procedure

Although the welfare state structure provides some interesting explanations for the differences in debt adjustment acts, by itself it is insufficient. In jurisprudence bankruptcy has been treated as part of the civil procedure (enforcement of civil judgements). Jurisprudence has defined three functions of civil procedure, each of which gives a somewhat different view of bankruptcy and related procedures. In Finnish and German jurisprudence the civil procedure is treated as a means of enforcing and realizing the (subjective) legal rights (Rechtschutzanspruch). The criticism that bankruptcy has lost its functions actually indicates that the procedure is not able to enforce the rights for which it was designed.

If we treat civil procedure mainly as a conflict resolution devise, bankruptcy is logically a procedure for dealing with the conflict of sharing the debtor's property or the loss (risk). In consumer debt adjustment there is often not much prop-

erty to share, but the process is designed to include the income of the debtor to the equity.

It is generally acknowledged that the civil procedure also has a behaviour modification function. It is self-evident that consumer bankruptcy law has an effect on the behaviour of the debtors and creditors. But how does that function work in practice? One explanation may be found in what the economic theory says on laws' effect on the market.

IX Consumer Bankruptcy and the Market Economy Model

Economic theory is the paradigm of bankruptcy law in the United States. As far as I know, a systematic presentation on the model's treatment of consumer bankruptcy law has not yet been made.

The reasons for consumer overindebtedness have been expressed in a number of ways. Empirical research shows that unemployment, illness and other loss of income are of importance. The growth of the consumer credit market, however, is one of the most important factors. We can look at the consumer credit contract as a devise to allocate the risk of overindebtedness.

As is often stated in the preparatory works of the consumer debt adjustment acts, overindebtedness creates a burden on the families of the debtors and costs to the social security system. This seems to be a classical case of externalities which according to economic theory should be kept to minimum. Economic theory has developed other principles of risk allocation which can be applied to the causes of consumer overindebtedness. The risk should be allocated to the party which is the best and/or cheapest cost avoider and which has the smallest transaction costs. If this party cannot be identified, then it should be taken into account which party has the best resources to bear the risk and to analyze its likelihood to happen. Most of these criteria lead to allocating the risk to the institutional creditors. There are some exceptions, however. The danger of moral hazard is apparent, of course. The exceptions to discharge should be formulated to avoid instances of moral hazard. As an overall assessment, I find that the debt adjustment laws are quite consistent with economic theory. What is problematic, however, is the wide formulation and interpretation of reckless lending by consumers in Finnish and other European debt adjustment laws. There is no real evidence that this behaviour pattern could be influenced by the insolvency laws.

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

KKO

1929 I 5	19
1929 II 638–640	32
1934 II 72	19
1936 II 147	27
1939 II 487	27
1940 II 193	19
1947 II 142	624
1950 II 395	27
1951 II 16	241
1951 II 40	241
1952 I 14	102
1954 II 123	184
1956 II 69	184
1956 II 80	241
1960 II 84	184
1961 II 135	27
1967 II 98	184
1969 II 62	186
1970 II 89	184
1976 II 64	103
1978 I 4	241
1978 II 25	186
1981 II 89	27
1981 II 122	27
1981 II 156	85
1982 II 58	240
1982 II 166	85
1983 II 121	28
1985 II 29	161
1985 II 92	184
1985 II 105	184
1986 II 130	31
1987:31	133, 331
1987:77	241, 242
1988:32	30
1988:44	247
1989:137	180
1990:73	200
1990:177	31
1991:55	31
1991:75	200
1992:71	222
1993:110	148
1993:111	148
1993:116	245
1993:138	246
1994:7	122
1994:75	52, 259
1994:141	92, 165, 237, 241, 242
1995:15	204, 207
1995:16	204
1995:17	198, 202, 203
1995:18	204
1995:22	195
1995:33	295

Helsingin HO

8.1.86/1106 S85/64	222
17.6.93/2879 S93/1356	166
22.6.93/2880 S93/1059	204
14.7.93/3081 S93/1069	156
23.7.93/3222 S93/1378	205
25.8.93/3484 S93/1738	205
15.9.93/3869 S93/1401	153
15.9.93/3870 S93/1712	164
22.9.93/4008 S93/1801	222
6.10.93/4174 S93/2123	111

6.10.93/4175 S93/2124 111
6.10.93/4131 S93/1458 112
12.10.93/4384 S93/2153 346
27.10.93/4499 S93/2069 244
3.11.93/4613 S93/2188 209
10.11.93/4706 S93/1984 206
10.11.93/4728 S93/2292 221
17.11.93/5007 S93/2338 180
15.12.93/5352 S93/2343 174, 224
22.12.93/5482 S93/2507 147, 150, 154
29.12.93/5603 S93/2748 222
19.1.94/203 S93/2519 207
26.1.94/258 S93/2592 208, 211
9.2.94/563 S93/2731 151
9.2.94/614 S93/3334 63
9.2.94/640 S93/3044 207
23.2.94/755 S93/3043 224
23.2.94/768 S93/3042 205, 216
28.2.94/932 S93/3502 150, 195
28.2.94/933 S93/3503 151, 195
2.3.94/836 202
8.3.94/1007 S93/3464 195
9.3.94/884 S93/3004 205
9.3.94/885 S93/3095 213
9.3.94/900 S93/2859 190
16.3.94/1094 S93/2710 225
23.3.94/1139 S93/2906 147,223
23.3.94/1145 S93/3167 226
6.4.94/1449 S93/3260 208
20.4.94/1595 S93/3045 208, 209, 225
20.4.94/1673 S94/134 214
4.5.94/1877 S94/3 264
11.5.94/2002 S94/200 229
18.5.94/2081 S93/3361 210, 211
18.5.94/2150 S94/101 210
25.5.94/2280 S94/76 264
1.6.94/2355 S94/81 175
8.6.94/2722 S94/480 210
8.6.94/2723 S94/734 195
10.11.94/5403 S94/1446 65
8.12.94/6328 S94/2271
valituslupa myönnetty 147

Itä-Suomen HO

1994:5 (1.9.94/1616 S94/231–232) 312
1994:9 (16.12.94/2303 S94/403) 312
1995:1 (16.2.95/128 S94/184)
vailla lainvoimaa 82
24.6.93/1398 S93/298 346
29.6.93/1410 I S93/248 224
24.9.93/1916 I S93/461 199
8.10.93/1973 S93/376 209

Kouvolan HO

16.6.93/916 S93/271 65, 66
23.6.93/954 S93/317 195
23.6.93/955 S93/303 176
30.6.93/993 S93/327 225, 227
28.7.93/1051 S93/275 213
18.8.93/1113–114 S93/310–311 190, 191
18.8.93/1126 S93/371 149, 230
31.8.93/1206 S93/278 173, 221
15.9.93/1306 S93/482 191
3.11.93/1685 S93/511 147, 154
3.11.93/1686 S93/520 135, 136, 147, 154
17.11.93/1795 S93/546 194
24.11.93/1826 S93/547 65
1.12.93/1882 S93/612 140
1.12.93/1893 S93/577 205
1.12.93/1894 S93/512 141
8.12.93/1975 S93/646 147, 202
22.12.93/2049 S93/614
valituslupa myönnetty 173, 175
12.1.94/4 S93/667 192
12.1.94/5 S93/697 140
12.1.94/6 S93/698 135
12.1.94/20 S93/675 195
19.1.94/37 S93/634 71
26.1.94/60 S93/696 147, 154
26.1.94/91 S93/692 213
2.2.94/112 93/651 164, 320
2.2.94/125 S93/699 195
9.2.94/138 S93/779 137
16.2.94/188 S93/707 225
16.2.94/200 S94/17 195
23.2.94/234 S94/79 137
2.3.94/236 S94/2 191
2.3.94/245 S94/117 158
16.3.94/340 S94/55 195
23.3.94/362 S94/96 189, 223
23.3.94/363 S93/737 224
23.3.94/375 S94/63 184

23.3.94/384 S94/50 201
23.3.94/390 S94/111 207
30.3.94/405 S94/132 156
20.4.94/564 S94/54 210
20.4.94/580 S94/189 206
27.4.94/617 S94/162 224
4.5.94/633–634 S94/17–179 204
4.5.94/649 S94/204 212
11.5.94/662 S94/148 65
11.5.94/667 S94/150 67
25.5.94/750 S94/239 177
25.5.94/765 S94/207 137
8.6.94/866 S94/238 212
8.6.94/876 S94/146 228
8.6.94/942 S94/260 73
9.6.94/968 S94/173 141

Rovaniemen HO

1993:2 (12.5.93/556) 245
27.12.84/50 28
8.7.93/823 S93/256 163
8.7.93/824 S93/257 163
31.8.93/972 S93/369 199
31.8.93/977 S93/354 199
14.9.94/1018 S93/338 203
6.10.93/1119 S93/362 264
30.12.93/1467 199

Turun HO

29.6.93/2333 S93/598 347
28.9.93/2925 S93/1176 141
30.9.93/3026 S93/1060 178
4.10.93/3059 S93/1233 122
20.10.93/3201 S93/545 202
20.10.93/3202 S93/682 180
21.10.93/3215 S93/722 157
21.10.93/3216 S93/723 157
21.10.93/3219 S93/1133 174
22.10.93/3254 S93/712 230
4.11.93/3391 S93/1238 163
5.11.93/3411 S93/1208 122
5.11.93/3409 S93/1278 153
8.11.93/3412 S93/755 204
8.11.93/3413 S93/1224 230
8.11.93/3431 S93/1296 203
11.11.93/3460 S93/875 153
12.11.93/3483 S93/969 203
16.11.93/3523 S93/1134 156
19.11.93/3569 S93/1255 112
19.11.93/3589 S93/919 181
22.11.93/3591 S93/227 157
22.11.93/3610 S93/1215 201
23.11.93/3614 S93/1294 205
23.11.93/3618 S93/1412 183
29.11.93/3685 S93/1331 190, 191
2.12.93/3749 S93/1526 199
3.12.93/3785 S93/1124 184
15.12.93/3926 S93/1280 174
15.12.93/3927 S93/1473 112
15.12.93/3938 S93/1472 192
16.12.93/3966 S93/1564 165
16.12.93/3970 S93/1005 122
26.1.94/306 S93/982–983 208, 209
27.1.94/329–330 S93/1835–1836 206
4.2.94/447 S93/1490 141
22.2.94/606 S94/16 156
1.3.94/632 S93/1975 122
3.3.94/678 S93/1910 208
15.3.94/814 S94/239 208, 238, 242
24.3.94/977 S93/1361 199
31.3.94/1077 S94/96 225
31.3.94/1088 S93/1832 140
6.4.94/1138 S94/349 260
6.4.94/1215 S94/431 165
11.4.94/1191 S93/1883 73
12.4.94/1210 S93/375 195
15.4.94/1254 S93/1745 225
27.4.94/1352 S94/163 225, 229
28.4.94/1383–1384 S93/1968–1969 191, 212, 213
4.5.94/1475 S94/88 221
10.5.94/1563 S94/388 137
11.5.94/1601 S93/1619 222
11.5.94/1615 S93/1769 159
16.5.94/1650 S93/1892 264
23.5.94/1781 S94/260 153
31.5.94/1894 S94/536 193
1.6.94/1977 S94/84 264
2.6.94/2018 S94/87 213
7.6.94/2051 S94/499 264
8.6.94/2061 S94/519 202
8.6.94/2086 S94/507 139, 144

Vaasan HO

1993:7 (24.6.93/1310 S93/327) 210, 211, 212
1993:9 (24.6.93/1311 S93/242) 165
1993:11 (31.8.93/1616 S93/569) 212
1993:13 (1.9.93/1609 S93/538) 194, 209
1993:14 (7.10.93/1970 S93/699) 198
1993:18 (18.10.93/2047 S93/737) 63
1993:19 (18.10.93/2052 S93/726) 122
1994:3 (30.3.94/550 S94/97) 228
1994:6 (2.9.94/1442 S94/268) 149
1994:8 (5.9.94/1475 S93/1070) 388
24.6.93/1312 S93/412 163
24.6.93/1313 S93/489 163
5.7.93/1350 S93/411 158
13.7.93/1399 S93/447 205, 213
15.7.93/1408 S93/478 204
16.7.93/1414 S93/456 142, 163, 212
16.7.93/1415 S93/498 163
26.7.93/1421 S93/476 111
26.7.93/1425 S93/495 144
3.8.93/1436 S93/539 134, 157
16.8.93/1460 S93/446 230
17.8.93/1470 S93/409 147
26.8.93/1547 S93/674 112
31.8.93/1586 S93/659 163
10.9.93/1675 I S93/491 158
17.9.93/1728 S93/677 137, 195
20.9.93/1770 S93/703 210
22.10.93/2078 S93/753 165
29.10.93/2145 S93/739 158
8.11.93/2184 S93/764 147, 149
11.11.93/2238–2239 S93/810–811 137, 158
15.11.93/2248 S93/757 221
15.11.93/2250 S93/776 191
24.11.93/2350–2351 S93/751–752 137
25.11.93/2359 S93/865 195
20.12.93/2560 S93/852 63
20.12.93/2580 S93/904 172
21.12.93/2583 S93/893 207
30.12.93/2605 S93/847 205, 216
31.12.93/2631 S93/841 142
13.1.94/17 S93/943 207
25.1.94/115 S93/822 134
28.1.94/138 S93/916 134
1.2.94/167 S93/984 134, 135
9.2.94/229 S93/1006 212
9.3.94/409 S94/85 166
15.3.94/456 S94/10 212
6.4.94/610 S93/704 136
6.4.94/619 S94/153 207
16.5.94/862 S94/77 208, 217
19.5.94/889 S94/208 140
23.5.94/918 S94/90 190
2.6.94/1029 S94/286 264
10.6.94/1084 S94/168 190
14.6.94/1098 S94/296 242
16.6.94/1115 202

ASIAHAKEMISTO

Asiahakemistossa viitataan pääosin vain lukuihin I–V.

Akordi 4, 10, 14, 17–18, 26, 324–325, 389
Aloittaminen
– velkajärjestelyn 96
– yrityssaneerauksen 348
Ammatinharjoittaja ks. elinkeinonharjoittaja
Ammatti, velallisen 205, 206, 215, 216
Asiakirjaselvitys 118 ss.
Asiakirjajulkisuus 120
Asianosainen 107–108
Asumisoikeusasunto 304
Asumissuojaosuus 301 ss.
Asumistuki 247
Asunto 55, 72, 255, 270, 272, 292
Asunnon realisointi
– velkajärjestelyssä 161–164, 242, 270, 205, 258, 302, 308, 317
– yrityssaneerauksessa 350–351
Asunnon säilyttäminen 292 ss. 316
Asuntoloukku 47, 66, 146, 203–204
Asuntovelka 43–44, 51, 55
– ks. vakuusvelka
– ilmeinen kevytmielisyys 203 ss. 208
– korkotuki 48–49
– lunastaminen 47–48
Auto 68, 161, 214, 241–242, 269
Avioero 141, 210–211, 317
Avoin yhtiö ks. henkilöyhtiö

Dispositiivinen asia 100 ss. 365

Ehdollinen saatava 249, 330–331
Elatusapu 245–246, 258
Elatusvelvollisuus 157, 245
Elinkeinonharjoittajan
– velkajärjestely 63–69, 74, 239, 256
– yrityssaneeraus 61–62, 325–326, 375–376
Elinkeinotoiminta 140, 178, 212, 214
Elinkustannukset 104, 157, 208, 231, 243–245, 259
Erityiset vastasyyt 175, 216, 217, 220, 234, 378
Erottamisetu ks. perusturva
Erääntyminen 132, 134, 331
Esitutkinta 171, 174
Esteet, velkajärjestelyn 113, 152, 168 ss.
Esteet, yrityssaneerauksen 334
– kirjanpidon puutteet 345
– kustannukset 337
– maksukyvyttömyyden aste 338, 247
– perinnän estäminen 340–341, 354
– saneerausohjelman vahvistamisen 366 ss.
– ohjelman vahvistamispoisuus 339, 346
Etuoikeus ks. maksunsaantijärjestys

Hakemus
– täydentäminen 115
– velkajärjestelyhakemus 74, 95 ss. 106, 112, 150–154, 182, 225–226
– yrityssaneeraushakemus 58, 74, 105, 333, 335–336
Hakemuslaki 95, 98–99
Henkilöyhtiö
– konkurssi 29–30, 42, 353
– yhtiömiehen velkajärjestely 71–72, 239
– yrityssaneeraus 59, 61, 327, 352–354, 376–377, 386

Häätö 291, 352

Ilmeinen kevytmielisyys 196 ss. 234, 302,
Insolvenssi ks. maksukyvyttömyys
Insolvenssioikeus 5, 7–8
Istuntokäsittely 113–115, 366

Julkisuus, oikeudenkäynnin 120–121

Kahden asunnon loukku ks. asunto
Kansainvälinen
– konkurssisopimus 311, 395–396
– oikeusvaikutus 311
Kanssavelallinen 327, 386
Keinottelu 150, 194–196
Kertasuoritus 262, 273
Kevytmielisyys ks. ilmeinen k.
Kirjanpito 69, 345, 378
Kommandiittiyhtiö ks. henkilöyhtiö
Konkurssi
– asian käsittely 106
– edellytykset 85, 87ss. 129, 132 ss. 136, 151, 336, 347–348
– hakemus 58, 74, 110, 151, 182–183, 339, 341
– kelpoisuus 60
– määrä 41, 57
– sovinto 25–26
– takaisinsaanti 23, 181–185
– velkavastuu 15, 25 ss., 42
– vertailu ks. likvidaatioarvovertailu
Konkurssituomio 24, 27, 29
Korko 250, 298, 306, 310, 317
– alentaminen 260, 261, 272–273, 275 ss. 319
– maksunsaantijärjestys 52–53, 259
– tuki 49
– viivästyskorko 250, 272–273
– voimaantulosäännös 289, 302
Kulut 28, 55
– velkajärjestely 82, 250, 269–270
– yrityssaneeraus 337
Kuluttaja 10, 62, 153, 235
Kulutusluotto 62, 206, 207 ss. 215
Kuolinpesä 238
Kuuleminen velkajärjestelyssä
– velallisen 117, 122
– velkojien 72, 109–110, 112, 115–117, 152
Kuuleminen yrityssaneerauksessa
– velallisen 330
– velkojien 110, 335, 342, 367
Kuulutus 251 ss.

Lahja 180, 259
Liiketoimintakielto 23, 119–120, 175–176, 378–379
Likvidaatioarvovertailu 363, 371, 373–377, 384
Luottohakemus 189 ss.
Läheinen 335, 360
Maanviljelijä 19, 70
Maksuaika 260, 271
Maksukielto 51, 56, 227, 313
– ks. perintäkielto
Maksukyvyttömyys 8, 9, 129, 131, 132 ss. 142, 147, 158
– syyt 90, 137 ss. 146, 272, 318, 338
– yrityssaneerauksen edellytyksenä 335 ss.
Maksunsaantijärjestys 52, 258–259, 324, 370–373, 385
Maksuohjelma 53, 76
– aloittamisajankohta 263
– kesto 260, 295
– muuttaminen 314 ss.
– noudattaminen, este 73, 229
– oikeusvaikutukset 310–313
– vahvistaminen 105
Maksuton oikeudenkäynti 82
Massavelka 28, 338
Muutoksenhaku 82, 311–312
Myyminen ks. realisointi
Määräpäivä 182, 186

Nykyarvo 278 ss. 385

Oikeudenkäynti, velkajärjestelyn aikana 250
Oikeudenkäyntikulut 82, 181
Oikeuslähteet 86, 92–95
Oikeusperiaate 85 ss.
Opintotuki, opintolaina 143, 156, 164
Osakeyhtiö 61
– historia 557
– johtavan osakkeenomistajan velkajärjeste-

ly 72–74, 239–240, 255
– velkavastuu 30–33
Osamaksukauppa 237–23, 269

Painavat perusteet 90, 144 ss. 230
Perintä 23, 73, 250
– perintäkielto 51, 56, 57, 106, 339, 351 ss. 355
– perintätoimien estäminen 152, 339–341, 354
Perintö 166 ss. 315
Perusturva 137, 161, 163, 165, 240 ss.
Perustuslain mukainen tulkinta 284 ss
Prekluusio 249, 251 ss. 312
Prosessinjohto 104, 115
Pääomasuoritusten ensisijaistaminen 274–276

Reaaliset argumentit 86, 94
Realisointi
– konkurssissa 360–361
– velkajärjestelyssä 66–67, 73, 155, 157, 237 ss. 260, 317
– yrityssaneerauksessa 358 ss. 373
– ks. asunnon realisointi
Rikos
– ks. taloudellinen rikos
– velkajärjestelyn este 147, 149, 171
– sanktiot velkajärjestelyssä 148, 154
Rikosrekisteri 119
Ryhmä, velkojien 383–384

Saaminen
– ehdollinen 330–331
– kuuluminen velkajärjestelyn piiriin 248–249
– yrityssaneerauksen hakijan 330 ss. 345
Sairaus 43, 120, 137, 139, 210
Sakko 148, 259
Saneerauslaina 262–263
Saneerausohjelma
– esittäminen 356
– lainmukaisuus 366–368
– oikeusvaikutukset 385 ss.
– toteuttamiskelpoisuus 358, 369
Sanktiomekanismi 126, 603 ss.
Selvittäjä
– velkajärjestelyssä 76, 79, 82, 104, 160, 185, 225, 237, 268, 297
– yrityssaneerauksessa 256–257, 325, 348, 356, 358, 379, 390
Sopimaton menettely velkojia kohtaan 175 ss. 233–234
Sopimus 55, 60
– irtisanominen 256
– neuvottelut 135, 155, 223
– sitovuus 84–85, 90, 622 ss.
– velkajärjestelyn alkamisen vaikutus 256 ss.
– velkajärjestelystä 79, 81–84, 267
– yrityssaneerauksen vaikutus 257, 349
Sosiaalinen suorituseste 137 ss. 623–625
Soveltamisala
– KS 60
– VJL 62 ss.
– YrSanL 61, 325–327
Sovinto ks. sopimus
Suojaosuus 103

Takaaja 27, 42–43, 72, 134, 145, 332,
– asema päävelallisen velkajärjestelyssä 83, 178,
– asema päävelallisen yrityssaneerauksessa 327, 354–356, 386–388
– kevytmielinen velkaantuminen 198 ss. 214
Takaisinsaanti 27, 167, 179 ss. 314, 317
Takasijaiset saatavat ks. maksunsaantijärjestys
Taloudellinen rikos 21–23, 31, 171 ss. 177, 377–378
Tasa-arvo, velkojien ks. maksunsaantijärjestys
Tiedonantovelvollisuus 117–118, 189, 221, 225, 386
Todennäköinen velkoja 331 ss. 345
Todistustaakka 112, 122 ss., 152, 340
Toiminimi ks. elinkeinonharjoittaja
Tulot, velallisen 155, 156, 243, 320
Tuntematon velka 251 ss. 314, 317
Turvaamistoimi 250, 313, 354
Työttömyys 39–41, 56, 137, 139–140, 156, 230, 264, 315
Täytäntöönpano, (tavoite) 5, 8, 54, 58–59, 537, 539

Täytäntöönpanokielto ks. perintäkielto

Uhkaava maksukyvyttömyys 329, 342 ss.
Ulosmittauskielto ks. perintäkielto
Ulosotto 52–53, 29
– karttaminen, välttely 221
– mies 121, 160
Ulosottoselvitys 118, 122, 221

Vakuudenasettamiskielto 227
Vakuusvelka 72–73, 160, 162, 237, 254, 268, 292, 320, 324, 333, 351, 373, 384
Valitus ks. muutoksenhaku
Vanhentuminen 24, 27, 30
Velallisen rikokset 22–23, 31, 118, 171, 220
Velallisen suojan periaate 53–54, 84, 100, 538–540
Velallisen velvollisuudet velkajärjestelyssä 73, 119
Velkajärjestelyn aloittaminen 96, 110
Velkajärjestelyn edellytykset
– käsite 75–76
– käsittely 100–106, 111 ss.
– sääntely 87 ss.
Velkajärjestelyn keinot
– velkajärjestelyssä 260–264, 271–291
– yrityssaneerauksessa 363–364
Velkajärjestelyrekisteri 232
Velkaneuvonta 50–51, 79–81
Velkatyöryhmä, valtioneuvoston 46
Velkavankeus 11, 13, 15, 556
Velkoja
– keskinäiset oikeudet ks. maksunsaantijärjestys
– suosiminen 23
– yrityssaneerauksen hakijana 328 ss. 342
Vero 28, 65–66, 119, 121, 153, 176, 259, 332, 336, 344
Vetoamistaakka 111, 123, 124, 152, 364
Vierasvelkavakuus 72–73, 255, 386
Viivästyskorko ks. korko
Vuokra 291, 304–305, 352
Vähimmäiskertymä 293 ss.
Väittämistaakka ks. vetoamistaakka
Välttämättömät elinkustannukset 155, 157

Yhtiömies ks. henkilöyhtiö
Ylivelkaisuus 130, 131, 343
Yrityssaneeraus
– asian käsittely 105–106, 110
– hakemus 58

Äänestys, yrityssaneerauksessa 366, 380